POLIROM

Dan Pavel, Iulia Huiu

„Nu putem reuși decît împreună"

O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000

DOCUMENT

OLIROM

Dan [redacted]

reuși
eună"

ce, 1980-2000

25.11.1998 - Criza politica, guvern de tehnocrati, alegeri anticipate

de mariustucashow • Acum un an • 3.051 de vizionări

Traian Basescu, Teodor Melescanu

20.09.2000 - Despre conflictul dintre Mugur Isarescu si Anca Boagiu

de **mariustucashow** • Acum un an • 971 de vizionări

Traian Basescu, Trupa "Vama veche"

3.12.2002 - Parlamentul European anunta guvernul despre blocarea fondurilor de la BEI

de **mariustucashow** • Acum un an • 443 de vizionări

Traian Basescu

11.03.2002 - Despre modificarea Constitutiei

de **mariustucashow** • Acum un an • 284 de vizionări

Traian Basescu, Valeriu Stoica

25.10.2000 - Asigurarea caldurii iarna si debransarile de la incalzirea centrala

de **mariustucashow** • Acum un an • 443 de vizionări

Traian Basescu, Ioan Ungureanu
Misu Cernea, Joey de Alvarez (concert cu Brian Adams)

Dan Pavel, Iulia Hulu

„Nu putem reuşi decît împreună"
O istorie analitică a Convenţiei Democratice,
1989-2000

23.04.1997 - Despre noua taxa de drum

de mariustucashow • Acum 11 luni • 675 de vizionări

Traian Basescu, Ralu Filip

Pentru electoratul USL carte speciala cu marsul partizanilor sovietici si mult basism sa ti tina de cald in 2014.La multi ani cu Basescu Basism la tot electoratul USL ist cel mai cult si informat electorat!!!! La mult Basescu 2014!!!!!!

Dan Pavel, Iulia Huiu

Pentru electoratul USL carte speciala cu marsul partizanilor sovietici si mult basism sa ti tina de cald in 2014.La multi ani cu Basescu Basism la tot electoratul USL ist cel mai cult si informat electorat!!!!
La mult Basescu 2014!!!!!!
Carte de invatatura ca sa afli cum Basescu a dat lovitura de stat dupa lovitura de stat in Romania si cum a a raspandit basismul !!!

„Nu putem reuşi decît împreună”

O Istorie analitică a Convenţiei Democratice, 1989-2000

POLIROM
2003

majorității. Vă rog, indiferent de opțiunea dumneavoastră: VENIȚI LA VOT! Este dreptul și îndatorirea

de UN VOT! VOTUL TĂU! VOTEAZĂ! Singurul meu aliat ești tu, bucureșteanule!"

este ținută

Consili
destina

„Nu

Camera
Regionale
organism
Consiliului
de conduită
locali și re
reprezentan
responsabil
mandat loca
urma alege
persoanei în
către un con
Conform
ales urmăreș
nu exclusiv
direct sau in
unor indivizi
indivizi.

Europa n

Împreună ca tot românul, Florin Călinescu pare să se întrebe: „Da' le cu cine votez?"

Să rîdem cu...

Traian Băsescu:

Pămînt, aia încă mă operează! Așa și cu domnul Oprescu: eu am ajuns la poarta primăriei, el încă mai

„Totul sfîrşeşte într-o carte."

Stéphane Mallarmé

Pentru electoratul USL carte speciala cu marsul partizanilor sovietici si mult basism sa ti tina de cald in 2014.La multi ani cu Basescu Basism la tot electoratul USL ist cel mai cult si informat electorat!!!!

La mult Basescu 2014!!!!!!

Carte de invatatura ca sa afli cum Basescu a dat lovitura de stat dupa lovitura de stat in Romania si cum a a raspandit basismul !!!

Dan Pavel, Iulia Huiu

„Nu putem reuşi decît împreună"

O istorie analitică a Convenţiei Democratice, 1989-2000

Dan Pavel (n. 30 iulie 1958, Cluj), absolvent al Facultăţii de Filosofie-Istorie, Universitatea Bucureşti, 1982. Redactor la revistele *Viaţa studenţească* şi *Amfiteatru* (1986-1989). Redactor-şef adjunct şi fondator al revistelor *22*, *Sfera politicii* şi *Polis*. După 1990, a beneficiat de mai multe burse de perfecţionare şi de studiu în SUA, în domeniul jurnalismului, politicii externe a Statelor Unite, ştiinţelor politice. Din 1994, lector universitar la Facultatea de Ştiinţe Politice, Jurnalism, Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj. Din 1997, lector şi conferenţiar universitar la Facultatea de Ştiinţe Politice, Universitatea Bucureşti. A fost *research director* la Institutul de studii politice de apărare şi istorie militară. Director pentru România al fundaţiei americane Project on Ethnic Relations. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. Analist politic şi comentator pentru publicaţii precum *Ziua*, *Formula AS*, *Flacăra*, *Cuvîntul*, colaborează în timp cu mai multe posturi de televiziune şi radio. A tradus cărţi de ştiinţe politice, a publicat studii, analize, prefeţe şi studii introductive. Cărţi publicate: *Bibliopolis. Eseu asupra metamorfozelor cărţii* (Cartea Românească, 1990); *Etica lui Adam. Sau de ce rescriem istoria* (DU Style, 1995); *Cine, ce şi de ce? Interviuri despre politică şi alte tabuuri* (Polirom, 1998); *Leviathanul bizantin. Analize, atitudini şi studii politice* (Polirom, 1999).

Iulia Huiu (n. 23 iunie 1979, Constanţa), absolventă a Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti, secţia Filologie Clasică (1997-2001) (medaliată la Olimpiada Internaţională de Limba Latină – *Certamen Ciceronianum Arpinas*, Italia, 1997), şi a Facultăţii de Ştiinţe Politice, Universitatea Bucureşti, secţia Ştiinţe Politice în Limba Engleză (1998-2002). În prezent, masterandă a aceleiaşi facultăţi, specializarea Ştiinţe Politice. Cotraducător al cărţii Plinius, *Naturalis historia. Enciclopedia cunoştinţelor din Antichitate*, volumul al IV-lea, *Remedii vegetale* (Polirom, 2003); recenzii şi studii în revista *Sfera politicii*.

www.polirom.ro

© 2003 by Editura POLIROM

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Copou nr. 4, P.O. BOX 266, 6600
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37; P.O. BOX 1-728, 70700

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

PAVEL, DAN

„Nu putem reuşi decît împreună": o istorie analitică a Convenţiei Democratice, 1989-2000 / Dan Pavel, Iulia Huiu – Iaşi: Polirom, 2003

592 p.; 24 cm (Document)

ISBN: 973-681-260-X

I. Huiu, Iulia

329(498) Convenţia Democratică

Printed in ROMANIA

„Totul sfîrşeşte într-o carte."

Stéphane Mallarmé

Repere cronologice

22 decembrie 1989 - CFSN emite „Comunicatul către ţară", actul de naştere al democraţiei şi pluripartidismului din România.

1990

8 ianuarie - Partidul Naţional Ţărănesc Creştin Democrat devine primul partid reînfiinţat din România postcomunistă.

ianuarie - Reapar oficial alte două partide istorice: Partidul Naţional Liberal şi Partidul Social Democrat din România. Uniunea Democratică Maghiară din România primeşte personalitate juridică. Iau naştere şi primele asociaţii ale societăţii civice, Grupul pentru Dialog Social (GDS) şi Societatea Timişoara.

23 ianuarie - FSN îşi anunţă decizia de a participa la alegeri. În semn de protest, Doina Cornea şi alţi intelectuali demisionează din CFSN.

24 ianuarie - La Bucureşti, se desfăşoară un miting spontan de protest faţă de intenţia FSN de a participa la alegeri.

28 ianuarie - Cele trei partide istorice organizează la Bucureşti un nou miting de protest. FSN organizează, la rîndul său, o contramanifestaţie. Au loc primele negocieri între partidele istorice şi FSN.

29 ianuarie - Prima mineriadă pusă la cale de liderii CFSN. Sînt devastate sediile partidelor istorice. Liderul PNŢCD, Corneliu Coposu, este salvat cu un transportor blindat de furia minerilor.

9 februarie - Se constituie oficial CPUN, noul organ legislativ şi al puterii de stat. Ion Iliescu este ales preşedinte al CPUN.

18 februarie - Cea de-a doua mineriadă.

27 februarie - Este redactat textul Proclamaţiei de la Timişoara, care va fi lansat oficial la 11 martie. Punctul 8 al Proclamaţiei prevedea interdicţia pentru foştii activişti comunişti şi pentru foştii ofiţeri de Securitate de a participa la viaţa politică timp de trei legislaturi.

15-20 martie - Puternice conflicte interetnice la Tîrgu-Mureş şi în judeţele Covasna şi Harghita.

22 aprilie - Începutul manifestaţiilor anticomuniste din Piaţa Universităţii, însoţite de mişcări de solidaritate în principalele oraşe mari din ţară. La manifestaţii iau parte şi unii dintre viitorii lideri ai CDR (Ana Blandiana, Emil Constantinescu, Stelian Tănase, Constantin Ticu Dumitrescu şi mulţi alţii). Multe dintre ideile şi revendicările din Piaţa Universităţii au format cadrul ideologic al activităţii viitoare a Convenţiei Democratice din România.

aprilie - Noile formaţiuni politice protestează în repetate rînduri pentru faptul că sînt împiedicate să desfăşoare o campanie corectă.

mai - Primele alegeri libere din România postcomunistă sînt cîştigate de către FSN cu procente zdrobitoare. Ion Iliescu este ales primul preşedinte al României postcomuniste.

13-15 iunie - Intervenţia în forţă a autorităţilor pune capăt manifestaţiilor din Piaţa Universităţii. A treia mineriadă.

13 iulie - La „Marşul alb" de solidaritate cu manifestanţii arestaţi din Piaţa Universităţii participă peste 250.000 de persoane.

25-26 octombrie - La Cluj se desfăşoară prima Convenţie Naţională a Forumurilor Democratice Antitotalitare.

7 noiembrie - Este publicată „Declaraţia de principii a Alianţei Civice", care se încheia cu formula „Nu putem reuşi decît împreună", ce va deveni şi deviza CDR.

15 noiembrie - Marile manifestaţii din principalele oraşe comemorează împlinirea a 3 ani de la revolta anticomunistă a muncitorilor de la Braşov.

29 noiembrie - Ia naştere Alianţa Civică (AC), organizaţie nonguvernamentală apartidică, dar implicată în politică.

15 decembrie - Convenţia Naţională AC îl alege pe Marian Munteanu preşedinte al Comitetului de Coordonare. Se constituie Convenţia Naţională pentru Instaurarea Democraţiei (CNID).

1991

5-7 iulie - La Congresul AC, Ana Blandiana este aleasă preşedintă a Alianţei Civice. Se anunţă oficial înfiinţarea Partidului Alianţei Civice (PAC), al cărui preşedinte devine Nicolae Manolescu.

24-25 august - Prima Consfătuire Naţională a AC şi PAC adoptă o Declaraţie-apel care anticipează multe dintre punctele programului politic al CDR.

25 septembrie - Cabinetul Petre Roman este înlăturat în urma celei de-a patra mineriade.

13 noiembrie - Partidele din CNID decid să adopte o politică electorală comună pentru alegerile locale din 1992.

26 noiembrie - Partidele din CNID, Alianţa Civică şi formaţiunile din Frontul Democratic Antitotalitar decid formarea unei coaliţii electorale şi politice sub denumirea de Convenţia Democratică, avînd ca simbol electoral cheia. Membrii fondatori ai Convenţiei sînt: PNŢCD, PNL, PSDR, UDMR, PER, PAC, Partidul Unităţii Democratice, Uniunea Democrat Creştină, AFDPR, AC, Sindicatul politic „Fraternitatea", Uniunea Mondială a Românilor Liberi, Solidaritatea Universitară, „România Viitoare". Corneliu Coposu, preşedintele PNŢCD, este ales preşedinte al CDR.

8 decembrie - Referendum pentru adoptarea primei Constituţii postcomuniste a României.

1992

februarie - În urma alegerilor locale, CD devine cea de-a doua forţă politică din ţară.

martie - Sfîrşitul perioadei de dominaţie hegemonică a FSN, o dată cu scindarea acestuia şi formarea noului partid condus de Petre Roman, viitorul PD.

aprilie - PNL se retrage din Convenţia Democratică.

3 iunie - PNL-AT şi alte organizaţii civice se alătură Convenţiei Democratice. Noua denumire a Convenţiei devine Convenţia Democratică din România (CDR).

24 iunie - Sunt semnate Protocolul CDR şi Protocolul privind modul de alegere a unui candidat unic al CDR pentru funcţia de preşedinte al României.

27 iunie - Emil Constantinescu este desemnat candidat unic al CDR la funcţia de preşedinte al României.

3 august - Federaţia Ecologistă din România (FER) devine membră a CDR.

18 august - Este publicată „Platforma-program a Convenţiei Democratice din România pentru scoaterea ţării din criză prin Lege, Adevăr, Reconciliere şi Reformă".

septembrie-octombrie - În urma alegerilor, CDR devine cea mai importantă forţă de opoziţie, reuşind să obţină 20,16% din voturi şi 23,77% din numărul de mandate, alegerile fiind cîştigate de FSN. Ion Iliescu este reales în funcţia de preşedinte al României. Corectitudinea alegerilor este contestată ca urmare a numărului mare de voturi anulate.

26 noiembrie - Emil Constantinescu este ales preşedinte al CDR, în locul lui Corneliu Coposu.

1993

iunie - Semnarea Protocolului de funcţionare al CDR şi a primei înţelegeri de colaborare între CDR şi PD-FSN prefigurează viitoarea coaliţie.

1994

25 noiembrie – Emil Constantinescu este prezentat drept viitorul candidat al CDR pentru alegerile prezidenţiale din 1996.
20 decembrie – PNL este reprimit în CDR.

1995

20 ianuarie – La nivelul puterii, se semnează protocolul de colaborare între PDSR, PRM, PUNR şi PSM („patrulaterul roşu").
februarie – PSDR şi UDMR se retrag din Convenţie, urmate, în luna martie, de PAC şi PL'93.
22 martie – Emil Constantinescu este reales preşedinte al CDR şi este desemnat candidat unic al Convenţiei la viitoarele alegeri prezidenţiale.
12 noiembrie – Moare Corneliu Coposu.
23 noiembrie – CDR prezintă documentul său politic intitulat „Contractul cu România".

1996

9 februarie – Victor Ciorbea este desemnat oficial candidatul CDR pentru postul de primar general al capitalei.
2 şi 16 iunie – Succes CDR în alegerile locale. Victor Ciorbea este ales primar general al capitalei.
iulie – Partidul Alternativa României (PAR) aderă la CDR. Ia naştere Alianţa Naţională Liberală (ANL) prin reunirea PL'93 şi PAC.
3 noiembrie – CDR se situează pe primul loc în alegerile parlamentare, marcînd prima alternanţă la putere de după 1989. Emil Constantinescu se califică pentru al doilea tur al scrutinului prezidenţial.
noiembrie – Acorduri între CDR, USD şi UDMR pentru susţinerea lui Emil Constantinescu în cel de-al doilea tur al alegerilor prezidenţiale şi pentru formarea viitoarei coaliţii.
17 noiembrie – Al doilea tur al alegerilor. Emil Constantinescu este ales preşedintele României cu 54,41% din voturi.
4 decembrie – Semnarea acordului de colaborare prin care ia naştere coaliţia parlamentară şi executivă formată din trei coaliţii (CDR, USD, UDMR).
11 decembrie – Cabinetul Victor Ciorbea obţine învestitura în parlament.

1998

14 ianuarie – PD hotărăşte retragerea sprijinului pentru cabinetul Ciorbea.
28 ianuarie – PD îşi retrage miniştrii din guvern.
30 martie – Demisia lui Victor Ciorbea din funcţia de premier şi, ulterior, din cea de primar al capitalei. Ciorbea va pune bazele unui viitor partid, Alianţa Naţională Creştin Democrată (ANCD), ce se va desprinde din PNŢCD.
6 aprilie – Alianţa Civică îşi anunţă autosuspendarea din CDR.
15 aprilie – Cabinetul Radu Vasile obţine învestitura în parlament.
27 octombrie – PAR se retrage din CDR şi din guvern.
noiembrie – Candidatul CDR Viorel Lis este ales primar al capitalei.

1999

ianuarie-februarie – Ordinea de stat este grav ameninţată de către mineriadele 5 şi 6, cărora li se pune capăt cu sprijinul armatei.
13 decembrie – Miniştrii PNŢCD demisionează din cabinet. Emil Constantinescu îl revocă din funcţia de premier pe Radu Vasile. Drept prim-ministru interimar este numit Alexandru Athanasiu.
14 decembrie – Radu Vasile pune bazele unui Grup Popular care se va desprinde din PNŢCD.
17 decembrie – Radu Vasile demisionează din funcţia de premier. Emil Constantinescu îl numeşte prim-ministru pe Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naţionale.

2000

iunie - Alegerile locale confirmă declinul accentuat al CDR. PNL a participat la alegeri pe liste proprii.

17 iulie - Emil Constantinescu îşi anunţă retragerea din cursa pentru un nou mandat, susţinînd că a fost sabotat de structurile fostei Securităţi.

7 august - PNŢCD, UFD şi FER formează CDR 2000, la care se vor alătura ulterior ANCD şi Partidul Moldovenilor. Theodor Stolojan îşi anunţă candidatura pentru funcţia de preşedinte din partea PNL.

16 august - Mugur Isărescu îşi anunţă candidatura la funcţia de preşedinte ca independent, susţinut de CDR 2000 şi de alte partide şi organizaţii din opoziţie.

26 noiembrie - În primul tur al alegerilor parlamentare, CDR 2000 nu obţine pragul minim electoral pentru intrarea în parlament. PDSR se situează pe primul loc, marcînd astfel cea de-a doua alternanţă la putere de după 1989.

10 decembrie - Ion Iliescu este ales preşedinte al României cu 66,83% din voturi.

decembrie - PDSR semnează protocoale de colaborare cu PNL şi UDMR.

Prefaţă

Puţine fenomene politice postcomuniste din Europa Centrală şi de Est poartă în sine dramatismul etic şi efortul de rezistenţă de care dă dovadă istoria Convenţiei Democratice din România. În acelaşi timp, cu greu poate fi găsit un exemplu mai elocvent de alianţă civico-politică în care să se fi investit atîtea speranţe (naţionale şi internaţionale) în momentele luptei pentru cucerirea puterii şi care să fi dezamăgit mai mult prin eşecul performanţei instituţionale, prin corupţia, diletantismul şi cinismul unora dintre liderii de la nivel central, judeţean sau local. Reperele biografiei politice şi morale CDR se înscriu între contestarea unei puteri profund corupte, nereformiste, şi propria incapacitate de a impune un stil de politică radical diferit. A fost un experiment politic unic în România şi rar întîlnit în fostele ţări comuniste, iar victoriile şi eşecurile CDR devin mai uşor de înţeles acum, după ce totul s-a terminat, decît pe vremea cînd ele se consumau pe scena istoriei. În pofida numeroaselor schimbări de componenţă, datorită păstrării unui „nucleu dur" politic şi civic, animat de o viziune politică şi strategică proprie, istoria CDR este una a continuităţii instituţionale. Există o singură Convenţie Democratică, iar succesele şi eşecurile ei se explică tocmai prin încăpăţînarea de a-şi păstra identitatea. Cînd nu aparţin duşmanilor CDR, abordările celor care vorbesc despre „mai multe" Convenţii sînt aberante.

Necesitatea unei cărţi despre CDR se impune, pentru că analiza de pînă acum a acestui fenomen politic a purtat mai întotdeauna amprenta partizanatului politic sau a comentariului bazat în special pe opinii şi judecăţi de valoare, şi nu pe judecăţi empirice, factuale, pe teoria politică şi comparativismul politic (*comparative politics*). Chiar şi modul în care astăzi este înţeles contextul politic în care s-a născut CDR este altul. A fost o soluţie strategică dictată de existenţa unor dezechilibre în politica românească, de hegemonia unei mişcări politico-sociale, transformată în partid, care se bucura de un imens sprijin popular, dar care nu a reuşit altceva decît să frîneze dezvoltarea României, impunînd un stil de conducere afectat - în mare parte - de ineficienţă, corupţie şi clientelism. Paradoxul guvernării CDR în coaliţie consta în impunerea unui stil care nu a diferit de cel anterior, chiar dacă orientarea reformistă a fost mai pronunţată.

Două sînt forţele politice care şi-au pus pecetea asupra istoriei postcomuniste a României, Frontul Salvării Naţionale (FSN) şi Convenţia Democratică din România (CDR). Chiar dacă aceste forţe nu mai există ca atare, viaţa noastră politică le continuă moştenirea. Eşecul politicii româneşti s-a născut din ecuaţia luptei de putere dintre FSN şi CDR, ambele forţe neştiind să practice arta negocierii, consensului şi compromisului. De altfel, după apariţia prezentului volum, dedicat Convenţiei, autorii vor publica un altul despre Frontul Salvării Naţionale şi urmaşii săi politici. Rezultatul alegerilor din 2000 a impus această ordine, pentru că, logic şi cronologic, ar fi fost necesară mai întîi publicarea unei cărţi despre FSN. Or, cum istoria FSN s-a complicat, iar cea a CDR s-a încheiat deja, am ales să publicăm mai întîi prezentul volum. Iată de ce unele evenimente ce vor fi descrise şi explicate în volumul dedicat FSN nu mai sînt reluate aici în detaliu, cu toate că am avut o asemenea tentaţie. De fapt, sînt două cărţi în anumite privinţe complementare. Dar ele au şi logica lor de sine stătătoare, ceea ce permite o analiză separată a CDR şi FSN. Nevoia unei abordări la obiect a fenomenelor şi actorilor politici din România este cu atît mai acută cu cît nu a existat o preocupare serioasă de a le descrie şi explica. De aici au

rezultat multe confuzii care afectează nu numai viaţa intelectuală şi publicistică, ci, mai ales, viaţa noastră politică şi mentalităţile publice. Această carte doreşte să aducă un plus de claritate factuală şi de înţelegere conceptuală a vieţii politice autohtone.

Volumul nu îşi propune să fie o istorie cronologică şi excesiv de detaliată a evenimentelor, ci o analiză a forţelor politice, a logicii confruntării lor, precum şi a împrejurărilor în care s-au produs alternanţele la putere. De aceea, am acordat o atenţie sporită unor elemente de teorie politică (teoriile revoluţiei, schimbării sociale şi tranziţiei, teoria partidelor şi coaliţiilor, teoria democraţiei şi a democratizării, explicaţiile cu privire la modernizare, liberalizare, societate civilă şi cultură politică etc.) şi de comparativism politic de natură a veni în sprijinul abordării prin prisma analizei politice. Este, în acelaşi timp, un studiu asupra puterii politice postcomuniste, asupra relaţiilor complicate dintre putere şi opoziţie, asupra alternanţei la putere a principalelor forţe politice rivale, a incapacităţii lor de a promova în România o politică de tip constructiv. Fiind vorba despre o istorie instituţională (de un tip aparte, fapt impus de obiectul de studiu), în care sînt implicate numeroase forţe politice şi civice, am acordat o mai mare atenţie interacţiunii acestora decît rolului unor personalităţi izolate. În ciuda afirmaţiei însuşite de majoritatea comentatorilor politici, conform căreia politica românească ar fi una intens personalizată, afirmaţie valabilă parţial şi pentru istoria creşterii CDR, descreşterea CDR nu este marcată în mod decisiv de influenţa vreunei personalităţi, ci de interacţiunea dintre actorii politici instituţionali. Chiar sloganul electoral şi politic al Convenţiei – „Nu putem reuşi decît împreună!" – reflectă o asemenea strategie a unităţii de acţiune. În plus, dispariţia lui Corneliu Coposu înainte de cucerirea puterii de către CDR a fost un handicap pe care nimeni nu l-a mai putut compensa. Drept urmare, Convenţia nu a reuşit mai mult decît ceea ce îşi propusese iniţial: opoziţia faţă de FSN/PDSR şi Iliescu şi cucerirea puterii.

Datorită volumului imens de materiale, informaţii şi succesivelor redactări, am eliminat multe dintre detaliile nesemnificative, amănunte de ordin personal sau mărturii irelevante, pentru a câştiga în claritatea expunerii. Dar oricît efort am depune pentru obţinerea acestei claritaţi, acesta nu se poate substitui unei realităţi ea însăşi neclară şi ambiguă. În plus, anumite informaţii şi mărturii ale participanţilor direcţi la evenimente şi interpretarea acestora sînt divergente, dacă nu chiar contradictorii. Este firesc ca apariţia unor viitoare informaţii şi mărturii personale noi, sau chiar a unor documente, să aducă elemente în plus, chiar după publicarea textului de faţă. De aceea, posibilitatea unei viitoare ediţii este o ipoteză la care ne gîndim încă de pe acum. Iată de ce considerăm ca bine venite şi fireşti orice critici sau completări de natură a îmbunătăţi eforturile noastre de documentare şi interpretare.

O parte importantă din documentare au reprezentat-o interviurile realizate cu oamenii politici şi martorii istoriei recente, activişti civici şi reprezentanţi ai unor servicii secrete, cărora dorim să le aducem mulţumiri, în ordine alfabetică: Gabriel Andreescu, Ana Blandiana, Victor Ciorbea, Emil Constantinescu, Ion Diaconescu, Constantin Ticu Dumitrescu, Viorel Hrebenciuc, Constantin Dudu Ionescu, Adrian Iorgulescu, Nicolae Manolescu, Markó Béla, Anton Niculescu, Remus Opriş, Dinu Patriciu, Zoe Petre, Romulus Rusan, Adrian Severin, Valeriu Stoica, Stelian Tănase, Takács Csaba, Varujan Vosganian, Dinu Zamfirescu şi mulţi alţii (care, cu toate că ne-au ajutat, au preferat să nu fie citaţi din motive diverse, cel mai adesea uşor de înţeles). Unii dintre interlocutori ne-au pus la dispoziţie materiale şi documente cu ajutorul cărora am reuşit să înţelegem mai bine obiectul nostru de studiu. În mod special, ţinem să mulţumim fostului preşedinte Emil Constantinescu pentru că ne-a permis să consultăm materialul documentar al propriului său volum cu privire la aceeaşi perioadă, înainte ca acesta să fi fost publicat. Din motive mai greu de înţeles, nu am avut acces la arhiva CDR, în ciuda numeroaselor promisiuni. Prin modul în care am conceput analiza istoriei Convenţiei, lipsa accesului la arhivă nu prejudiciază concluziile cărţii. Dimpotrivă. Folosind o astfel de sursă, s-ar fi acumulat noi detalii cu privire la slăbiciunile structurale ale acestei organizaţii civice şi politice.

Autorii

CAPITOLUL 1

Hegemonia fesenistă, Piaţa Universităţii, mineriadele

> Opoziţia politică... este forma cea mai avansată şi mai instituţionalizată a conflictului politic... Opoziţia politică devine astfel instituţia care încununează o societate politică pe deplin dezvoltată instituţional şi trăsătura distinctivă a acelor societăţi politice care sînt cunoscute sub denumiri ca: societate democratică, liberală, parlamentară, constituţională, pluralist-constituţională sau societate deschisă sau liberă. Prezenţa sau absenţa opoziţiei politice instituţionalizate poate deveni astfel criteriul de clasificare a societăţilor în liberale sau dictatoriale, democratice sau autoritare, constituţional-pluraliste sau monolitice.
>
> (Ghiţă Ionescu, Isabel de Madariaga, *Opoziţia. Trecutul şi prezentul unei instituţii politice*)

Oficial, Convenţia Democratică s-a născut la 26 noiembrie 1991, la Bucureşti. Ce a fost, cine a înfiinţat această coaliţie civico-politică, de ce şi cum? A fost sau nu necesară apariţia ei în viaţa politică postcomunistă? Dacă da, de ce a fost nevoie de o formă atît de complexă de organizare politică, mai întîi în opoziţie, apoi ca forţă de guvernare? Capitolele care urmează sînt rezultatul acumulării informaţiilor, analizelor şi interpretărilor necesare pentru a nu răspunde simplist sau partizan la aceste întrebări. Celelalte capitole se vor ocupa de destinul istoric şi politic al Convenţiei. În final, dar şi pe parcurs, vom încerca să vedem ce învăţăminte pot fi trase din experimentul politic CDR.

La începuturile sale, Convenţia Democratică a fost un fenomen de negaţie şi rezistenţă. Ea s-a născut din rezistenţa unei părţi a societăţii civile în faţa monopolului şi abuzurilor puterii şi ca răspuns la uriaşa simpatie şi susţinere populară de care se bucurau FSN şi Ion Iliescu, fost activist de frunte al PCR, imediat după 22 decembrie 1989. O mare parte a istoriei postcomuniste a României este ocupată de înfruntarea dintre FSN (şi urmaşii săi politici) şi CDR. Chiar alternanţele la putere s-au produs, în mare parte, după aceeaşi schemă. La situaţia de dezechilibru din anii 1990-1991 s-a ajuns după prăbuşirea neaşteptată a sistemului politic al comunismului totalitar, căreia i-a urmat un vid de putere. După fuga dictatorului Nicolae Ceauşescu de la sediul CC al PCR, România s-a aflat în situaţia de a nu fi condusă de nimeni. Mai multe încercări ale unor foşti activişti comunişti de a prelua puterea au fost întîmpinate cu ostilitate de mulţimea venită în faţa fostului sediu al statului-partid. Între numele agreate de mulţimea revoluţionară era şi acela al fostului secretar cu propaganda al CC al PCR. Nimeni nu poate să explice cum

a apărut Ion Iliescu şi de ce a fost agreat, în timp ce Ilie Verdeţ a fost huiduit. Adevărul este că singurii care au avut prezenţa de spirit şi capacitatea de a se organiza şi a comunica cu populaţia prin intermediul televiziunii au fost cei care făceau parte din grupul de putere constituit în jurul lui Iliescu, la cîteva ore după fuga lui Ceauşescu şi arestarea sa la Tîrgovişte. Iniţial, ei s-au arătat deschişi faţă de toţi cei care aveau notorietate. Astfel, în proaspăt constituitul FSN au fost cooptate personalităţi care avuseseră curajul să se împotrivească deschis, explicit sau implicit, regimului totalitar comunist, lui Ceauşescu sau unor instituţii reprezentînd puterea comunistă. Dar liderii fesenişti s-au împotrivit oricăror încercări venite din partea altor grupuri politice, în special dinspre cei care supravieţuiseră represiunii comuniste, de a-şi aduce contribuţia la noua putere democratică. În plus, evenimentele ambigue în care au fost implicaţi „teroriştii" (niciodată identificaţi şi, cu atît mai puţin, judecaţi şi condamnaţi) şi care au avut ca rezultat numeroase victime omeneşti au creat numeroase semne de întrebare cu privire la noua autoritate. În faţa legitimităţii îndoielnice conferite de evenimentele revoluţionare anticomuniste şi a refacerii autorităţii sub forma unui organism politic al cărui comportament amintea de partidul unic, de fapt o imensă mişcare de masă deghizată în front al salvării naţionale, primele forme organizate de rezistenţă sau protest au venit din partea partidelor politice istorice, a presei independente şi a unor organizaţii active ale societăţii civile.

Cele două axe iniţiale ale activităţii CDR au fost anticomunismul şi antifesenismul. Convenţia s-a definit politic prin respingerea şi negarea a două fenomene politice între care se punea adesea semnul egalităţii. Cercetarea de faţă urmăreşte să lămurească în ce măsură ţintele luptei politice erau corect definite şi fixate. Din confuzia privind continuitatea şi discontinuitatea între vechiul şi noul regim s-au născut fenomene politice organizate, iar din percepţia exagerată a uneia în detrimentul celeilalte s-au născut pasiuni electorale ireconciliabile şi intolerante. FSN a înlocuit PCR, regimul democratic a înlocuit regimul totalitar comunist, ceea ce indica o discontinuitate absolută, căreia i se putea spune şi revoluţie sau schimbare de regim; dar anumite forme de continuitate au existat, în special prin personalităţile aflate la conducere, dar şi la nivelurile instituţional şi simbolic. Cu toate acestea, nu se putea pune semnul egalităţii nici între cele două regimuri politice despărţite de o revoluţie, nici între cele două organizaţii. Comportamentul politic al liderilor fesenişti, incapacitatea lor de a se despărţi de anumite practici, incertitudinile extrem de serioase cu privire la posibila relaţie de vasalitate dintre noua putere şi URSS, dar şi numeroase alte ambiguităţi morale şi politice nu făceau decît să alimenteze neîncrederea forţelor democratice de opoziţie faţă de puterea recent instaurată. Însuşi modul în care noua putere se constituise era deficitar din punctul de vedere al mecanismelor democratice. Puterile executive şi legislative ale FSN erau nelimitate, iar toate instituţiile guvernamentale şi administrative i se subordonau. Documentul fondator al democraţiei româneşti - „Comunicatul către ţară al Consiliului Frontului Salvării Naţionale" din 22 decembrie 1989 - era clar:

> Din acest moment, se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceauşescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat şi instituţiile sale îşi încetează activitatea. Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naţionale. Lui i se vor subordona Consiliul Militar Superior, care coordonează întreaga activitate a armatei şi a unităţilor Ministerului de Interne. Toate ministerele şi organele centrale în actuala lor structură îşi vor continua activitatea

lor normală, subordonîndu-se Frontului Salvării Naţionale, pentru a asigura desfăşurarea normală a întregii vieţi economice şi sociale.

În teritoriu se vor constitui consilii judeţene, municipale şi orăşeneşti, precum şi comunale ale Frontului Salvării Naţionale ca organe ale puterii locale[1].

Cîteva zile mai tîrziu, CFSN îşi va consolida puterea printr-un decret-lege care, deşi arăta că fosta putere totalitară fusese abolită, prelua în acelaşi timp cîteva dintre mecanismele ei:

În scopul instaurării democraţiei şi libertăţii, al afirmării demnităţii poporului român, s-a constituit Consiliul Frontului Salvării Naţionale, ca organ suprem al puterii în stat.

Art. 1. - Numele ţării este România.
Forma de guvernămînt a ţării este republica.

Art. 2. - Consiliul Frontului Salvării Naţionale are următoarele atribuţii:
a) emite decrete cu putere de lege şi decrete;
b) numeşte şi revocă pe primul-ministru şi aprobă componenţa guvernului, la propunerea primului-ministru;
c) numeşte şi revocă pe preşedintele Curţii Supreme de Justiţie şi pe Procurorul General al Republicii;
d) reglementează sistemul electoral;
e) numeşte comisia de elaborare a noii Constituţii;
f) aprobă bugetul de stat;
g) instituie şi conferă decoraţii;
h) acordă gradele de general, amiral şi mareşal, trecerea în rezervă şi rechemarea în activitate a acestora;
i) acordă graţierea şi comutarea pedepsei cu moartea;
j) ratifică şi denunţă tratatele internaţionale;
k) declară stare excepţională, mobilizare generală sau parţială şi starea de război. În subordinea CFSN funcţionează Consiliul Militar Superior care coordonează întreaga activitate a armatei şi unităţilor preluate de la Ministerul de Interne. Ministerul Apărării Naţionale exercită comanda unică asupra tuturor trupelor şi mijloacelor de luptă ale ţării. Denumirea de miliţie se schimbă în poliţie[2].

În acelaşi timp însă, documentul de politică constituţională care a fost „Comunicatul către ţară al CFSN" inaugura în mod definitiv şi irevocabil un spaţiu pluralist de manevră pentru partidele politice. Indiferent de ceea ce avea să se întîmple ulterior, acest spaţiu a continuat să se consolideze. Datorită lui au putut să ia naştere în mod legal acele forţe politice care, ulterior, o vor contesta tocmai pe cea care le făcuse posibilă apariţia. Insistenţa liderilor fesenişti de a-şi consolida puterea poate fi considerată şi ca o măsură de prevedere faţă de apariţia unor competitori în jocul politic abia început. Constituirea CDR nu a fost urmarea mecanică a apariţiei unor noi partide, ci, mai degrabă, reacţia întîrziată a lor şi a unei importante părţi a societăţii civile faţă de decizia FSN de a participa la alegeri, apoi faţă de hegemonia fesenistă asupra celor trei puteri în stat. Posibilitatea legală a reapariţiei partidelor politice şi a pluripartidismului în România a fost creată chiar de primul punct al programului politic al puterii temporare, enunţat în „Comunicatul către ţară", din 22 decembrie 1989, care prevedea „Abandonarea rolului conducător al unui singur partid şi statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernămînt".

1. Vezi „Comunicatul către ţară al CFSN", în Ştefănescu, 1995: 449.
2. „Decret-lege privind constituirea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Frontului Salvării Naţionale şi consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naţionale", *Monitorul Oficial*, 27 decembrie 1989.

Acesta este actul de naştere al noii democraţii politice şi al pluripartidismului în România postcomunistă. Sau actul de renaştere a pluripartidismului. El marca discontinuitatea cea mai importantă dintre regimul politic comunist şi noul regim democratic. Este important să notăm că, o dată cu trecerea de la partidul unic la un sistem pluralist de partide, care a fost o schimbare crucială, automatismele create anterior vor persista chiar şi în noul regim democratic[3]. De asemenea, la punctul 2 al „Comunicatului către ţară" se prevedea „organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie" (a anului 1990)[4]. Comunicatul fesenist a fost un produs al împrejurărilor, iar nu al vreunui plan prealabil de gestionare a situaţiei politice cu totul neprevăzute. El a fost rezultatul direct şi nemijlocit al imensei presiuni exercitate de mase pentru eliminarea de pe scena politică a PCR, după fuga secretarului general al acestuia, precum şi al reacţiei pragmatice şi morale adecvate a celor ajunşi la putere şi care s-au dovedit la înălţimea momentului istoric. La vremea respectivă, a fost cel mai radical democratic document politic din fostele ţări comuniste.

Partidele politice reprezintă părţi componente ale societăţii civile. Ele sînt grupuri politice care se constituie spontan şi voluntar, fără un control al statului, în conformitate cu anumite interese de grup sau solidarităţi comunitare şi ideatice, şi urmăresc cucerirea puterii politice, luarea în stăpînire a statului. Partidele sînt nişte canale de transmisie între societatea civilă şi puterea politică, dar şi produse ale conflictelor sociale, politice, etnice, confesionale etc.[5]. După ce multă vreme au fost asociaţii sau reuniuni de indivizi care profesau aceeaşi doctrină politică, pe măsura democratizării şi liberalizării, a profesionalizării vieţii politice, ele au devenit tot mai mult organizaţii cu o îndelungată continuitate, a căror existenţă nu depinde de lideri. Pe măsură ce partidele s-au democratizat, organizarea lor a coborît de la nivelul central la nivel local, unde are un caracter manifest şi permanent, ceea ce le uşurează rolul de a selecta lideri, a mobiliza indivizii la urnele de vot şi a cuceri puterea. Problema partidelor este că, pe măsura apropierii lor de putere, legătura cu societatea civilă se atenuează. De aceea, o dată ajunse la putere, ele nu mai sînt percepute ca părţi ale societăţii civile. Or, în perioada de apariţie sau reapariţie a partidelor politice din România, legătura cu societatea civilă era extrem de vizibilă. Atît FSN, cît şi CDR au avut încă de la început o relaţie specială cu anumite componente ale societăţii civile. Chiar şi activitatea lor politică poate fi diferenţiată în funcţie de legătura concretă cu diferite asociaţii, societăţi, alianţe etc., cu tipul de idei, valori, principii şi acţiuni susţinute de acestea. Dar, formînd coaliţii sau ajunse la guvernare, legătura lor cu societatea civilă s-a atenuat sau chiar a dispărut. Acolo unde această legătură nu s-a mai putut relua în termeni funcţionali, partidele sau alianţele politice au dispărut din viaţa politică.

3. Automatismele de gîndire şi percepţie provenite din vremea comunismului au persistat nu numai în minţile celor care au crezut că mai pot impune partidul-stat în condiţiile unui joc politic cu regulile complet schimbate, dar şi în minţile celor care i-au acuzat pe cei cu tendinţe hegemonice că au introdus partidul-stat, cu toate că în ambele cazuri este vorba de o imposibilitate logică şi factuală.
4. „Comunicatul către ţară al CFSN", în Ştefănescu, 1995: 449.
5. În acest sens, vezi bibliografia teoriei partidelor politice, în special Joseph LaPalombara, Myron Weiner, „The Origin and Development of Political Parties", în LaPalombara, Weiner, 1966, şi Sartori, 1976. Sartori insistă, mai ales în primul capitol, asupra faptului că partidele sînt canale de exprimare, mijloace de reprezentare a oamenilor, prin reprezentarea cererilor acestora. În alt capitol el explică modul în care sistemul de partide devine sistemul de „canalizare politică" al societăţii.

A existat iniţial în acţiunile şi în retorica politică a FSN o ambiguitate care punea sub semnul îndoielii principiile enunţate în „Comunicatul către ţară". Acest lucru s-a putut constata chiar o dată cu Decretul-lege nr. 8 al CFSN, din 31 decembrie 1989, privind înregistrarea şi funcţionarea partidelor politice şi a organizaţiilor obşteşti în România, care a adus anumite precizări suplimentare faţă de actul de naştere a democraţiei. Conceput de Silviu Brucan, numărul doi din CFSN ca influenţă în acea perioadă, un fost propagandist şi jurnalist comunist implicat ulterior în acţiuni interne şi internaţionale avînd ca scop răsturnarea lui Ceauşescu, nu şi a regimului comunist, decretul permitea înregistrarea ca partid politic a oricărui grup de cel puţin 251 de persoane. În ciuda unor rezerve iniţiale faţă de modul în care legea fusese concepută, important era că ea consfinţea existenţa pluralismului politic. Mai precis, articolul 3 al decretului preciza: „în vederea înregistrării, fiecare partid şi organizaţie obştească trebuie să-şi prezinte statutele de organizare şi funcţionare, programul politic, să-şi declare sediul şi mijloacele financiare de care dispune şi să facă dovada că are cel puţin 251 de membri"[6]. Urmarea acestui decret a fost că în cîteva luni au apărut în România mai bine de 100 de partide. Această continuă fărîmiţare organizaţională şi instituţională era o slabă alternativă faţă de sprijinul masiv de care se bucura FSN. Încercarea iniţială a FSN de a oferi o umbrelă pentru toate partidele eşuase datorită refuzului partidelor istorice de a o accepta. În schimb, caracterul extrem de permisiv al legii a făcut posibilă apariţia unor partide controlate de FSN sau a unor simpli „sateliţi" ai acestuia, care dublau partidele deja existente, inducînd o stare de confuzie în electorat. De la sistemul partidului unic s-a trecut la un sistem pluralist de partide, însă de un tip aparte. Reaşezarea avea să fie stipulată de prima lege a partidelor şi consimţită de primele alegeri libere din România postcomunistă. Din ele avea să rezulte un pluralism extrem şi centrifugal, dacă nu chiar un pluralism atomizat, dar de un tip nou, cu un partid predominant[7]. Asupra acestor aspecte vom reveni în concluziile teoretice ale capitolului. Important este să reţinem pentru moment că noul tip de sistem de partide nu era o îndepărtare atît de radicală de la modelul partidului-stat, pe care părea să o permită principiul pluralismului. Iar îngrijorarea celor care contestau partidul predominant provenea din faptul că liderii săi cei mai importanţi erau foşti lideri comunişti, dintre care unii se reconvertiseră la principiile democratice, iar alţii doar pretindeau că o făcuseră.

Primul partid politic autorizat să funcţioneze de către Tribunalul Municipiului Bucureşti (la 8 ianuarie 1990) a fost Partidul Naţional Ţărănesc Creştin Democrat. PNŢCD nu era un partid complet nou, ci era continuatorul fostului Partid Naţional Ţărănesc, desfiinţat de comunişti la 29 iulie 1947[8]. Cel mai nou partid din România postcomunistă era de fapt

6. „Decret-lege nr. 8/1989, privind înregistrarea şi funcţionarea partidelor politice şi a organizaţiilor obşteşti în România", *Monitorul Oficial*, nr. 9, 31 decembrie 1989. Pentru textul integral al primei legi a partidelor, vezi Anexa 1.
7. Pentru pluralismul extrem şi centrifugal, vezi Sartori, 1966, în LaPalombara, Weiner, 1966: 138-139, 153-156, iar pentru noţiunile de pluralism atomizat şi structură de putere cu partid predominant, vezi Sartori, 1976: 125-128.
8. PNŢCD este continuatorul celui mai vechi partid politic din România. De fapt, primele două partide politice înfiinţate pe teritoriul actual al României au apărut în Transilvania aflată sub dominaţie austro-ungară. În 1869, au fost înfiinţate Partidul Naţional al Românilor din Banat şi Ungaria şi Partidul Naţional al Românilor din Transilvania. Ambele erau partide etnice, militînd pentru drepturile culturale şi păstrarea identităţii românilor (învăţămînt în limba maternă, folosirea limbii române în tribunale, plăcuţe bilingve, diferite forme de autonomie etc.). Cele două partide

şi cel mai vechi partid organizat modern creat vreodată de români. În fruntea sa se găsea Corneliu Coposu, fostul secretar al lui Iuliu Maniu şi secretar al Delegaţiei Permanente a PNŢ. În 1947, Coposu a fost arestat şi condamnat la muncă silnică pe viaţă. El a stat ca deţinut politic în închisorile comuniste 17 ani şi 8 luni, dintre care 8 ani singur în celulă. Ca şi creatorii Partidului Naţional, ca şi Iuliu Maniu, Coposu era un ardelean greco-catolic, adică reprezentantul unei biserici naţionale desfiinţate de Stalin şi sovietici, ale cărei zeci de mii de proprietăţi au fost date de comunişti BOR, iar aceasta a refuzat după 1989 să le mai dea înapoi. Exista şi la acest nivel o anumită continuitate, numai că, în pofida relegalizării de către FSN a Bisericii Unite cu Roma, aceasta nu a mai avut aceeaşi importanţă ca în trecut. Alături de Coposu se afla un grup masiv de foşti deţinuţi politici (Ion Diaconescu, Gabriel Ţepelea, Constantin Ionescu-Galbeni etc.). „Seniorii" partidului pieriseră în închisorile comuniste, iar grupul de supravieţuitori a fost eliberat în 1964. Aflaţi permanent sub supravegherea Securităţii şi a miliţiei comuniste, aceşti politicieni au încercat să menţină viu un anumit spirit democratic, o continuitate cu tradiţia firavă a regimului democratic interbelic. În 1987, datorită legăturilor sale la cel mai înalt nivel din lumea politică a creştinismului occidental, Corneliu Coposu a afiliat în mod ilegal PNŢ-ul desfiinţat oficial la Internaţionala Creştin Democrată. De fapt, vechii ţărănişti şi colegii lor mai tineri au avut primele întîlniri încă din 22 decembrie 1989, dar anunţarea apariţiei oficiale a noului/vechiului partid a fost întîrziată de atitudinea ostilă a liderilor FSN (vezi *infra*). Iniţial, feseniştii au fost mai toleranţi faţă de organizaţia creată de maghiari decît faţă de ideea reînfiinţării celui mai important partid istoric.

Aşa cum declara Coposu în presă,

> programul platformă pe baza căruia PNŢ urmează să-şi desfăşoare campania electorală are în vedere: asigurarea neatîrnării ţării şi integrităţii ei; apărarea democraţiei pluraliste şi a dreptăţii sociale, cu reaşezarea poporului în drepturile sale legitime, apărîndu-se libertăţile fundamentale, în cadrul unei orînduiri constituţionale; realizarea unui stat de drept, cu respectarea strictă a legalităţii; revenirea la economia de piaţă şi restaurarea proprietăţii ţărăneşti de utilitate socială; organizarea asistenţei sociale şi promovarea sindicatelor libere; reorganizarea învăţămîntului, promovarea autonomiei universitare şi antrenarea tineretului în opera de redresare naţională în spiritul moralei creştine; separarea puterilor în stat şi libera alegere a organismelor de conducere în toate eşaloanele societăţii; egala îndreptăţire a tuturor naţionalităţilor conlocuitoare şi a tuturor credinţelor religioase, în spiritul Proclamaţiei de la Alba-Iulia, din 1 Decembrie 1918[9].

---

s-au unit în 1881, sub denumirea de Partidul Naţional al Românilor din Transilvania, Banat şi Ungaria. Acesta a jucat un rol enorm în realizarea României Mari, la 1 Decembrie 1918. După Marea Unire de la 1918, Partidul Naţional (condus de Iuliu Maniu) s-a unit cu Partidul Ţărănesc (condus de Ion Mihalache), în 1926, formînd Partidul Naţional Ţărănesc. În PNŢ au activat mari personalităţi precum Alexandru Vaida-Voevod, Virgil Madgearu, Grigore Iunian, Ion Inculeţ, Pantelimon Halipa, Nicolae Titulescu, Grigore Gafencu, Armand Călinescu, Petre Andrei, C. Rădulescu-Motru, D. Gusti, Mihai Popovici, Constantin Stere, Emil Haţieganu, Ilie Lazăr, Corneliu Coposu, Nicolae Carandino şi mulţi alţii. PNŢ s-a aflat la guvernare în perioadele octombrie 1928-aprilie 1931, iunie 1932-noiembrie 1933. Partidul a fost desfiinţat prima dată formal la 30 martie 1938. După ce PNŢ a cîştigat 70% din voturi la alegerile din 17 noiembrie 1946, iar comuniştii au falsificat alegerile la ordinele comisarilor sovietici, nu numai că partidul a fost desfiinţat, dar liderii şi membrii de partid au fost supuşi unei crunte represiuni. Iuliu Maniu, Ion Mihalache şi alţi lideri importanţi au fost supuşi unui regim inuman de detenţie în închisoarea de tristă celebritate de la Sighet, de pe urma căruia au decedat.

9. „Partidul Naţional Ţărănesc (Democrat şi Creştin)", *Adevărul*, 10 ianuarie 1990.

Coposu declara presei că vor putea să adere la PNŢCD cetăţeni din toate păturile societăţii, inclusiv foştii membri PCR, exceptaţi fiind doar comuniştii care au deţinut funcţii importante în partid şi cei care se făcuseră vinovaţi de abuzuri. În pofida limbajului arhaic şi a amprentei doctrinare, cîteva dintre principiile enunţate semănau cu programul elaborat de FSN, dar adevărul este că unele dintre ele (realizarea unui stat de drept, separarea puterilor în stat, revenirea la economia de piaţă) nu au fost nici astăzi pe deplin puse în practică, chiar dacă PNŢCD şi CDR s-au aflat între timp la guvernare.

Una dintre principalele erori politice comise de către Iliescu, Brucan şi ceilalţi lideri fesenişti a fost aceea de a respinge din start, în zilele agitate ale lui decembrie 1989, orice colaborare cu partidele istorice. Vehemenţa reacţiilor împotriva altor partide, venite din partea unor oameni care tocmai proclamaseră principiile pluralismului politic şi ale alegerilor libere, punea sub semnul întrebării buna-credinţă a liderilor fesenişti. Mărturia fostului prim-ministru fesenist Petre Roman este elocventă:

> Într-adevăr, eu îmi aduc aminte că atunci cînd eram la televiziune, s-a prezentat acolo un om foarte bine, într-un palton gri, cum se purta pe vremuri, lung, cu o căciulă de miel, de astrahan neagră, îndesată pe cap şi cînd a spus cineva de Coposu a fost o reacţie negativă. Eu n-am avut timp să schiţez nici cea mai mică reacţie. „Să plece" au strigat, aproape simultan, Bârlădeanu şi Iliescu. (...)
>
> Abia mai tîrziu am aflat cine era de fapt cel pe care îl refuzasem atît de expeditiv. Vechi conducător al Partidului Naţional Ţărănesc, dizolvat în 1948, Corneliu Coposu, spre deosebire de Ion Raţiu (viitorul candidat al aceluiaşi partid în alegerile prezidenţiale din 1990), nu se exilase vreme de jumătate de secol în Anglia, ca să facă acolo avere. Rămăsese în România, unde intransigenţa lui şi fidelitatea faţă de principiile sale - refuzase de pildă să ia parte la lucrările Camerei Deputaţilor rezultată din votul măsluit de comunişti în 1946 - îl costaseră şaptesprezece ani de puşcărie grea. Şaptesprezece ani de puşcărie grea te îndreptăţesc, cred eu, să doreşti, în momentul căderii dictaturii care te-a osîndit, să-ţi spui cuvîntul cu privire la viitorul ţării. Iată ce, la un loc cu ceilalţi, refuzasem! Şi iată ce nu ştiam atunci, cum nu ştiu mulţi din generaţia mea!...
>
> Dacă aş fi ştiut atunci tot ce am aflat mai tîrziu, atît în materie de istorie, cît şi în ce priveşte comportamentul politic, sînt sigur că n-aş fi acceptat, în marginile rolului pe care mi-l asumasem, ca lucrurile să se petreacă aşa cum s-au petrecut. M-aş fi opus hotărîrii lui Bârlădeanu şi a lui Iliescu, chiar cu puţina autoritate pe care mi-o conferiseră împrejurările. Acum sînt convins că, exact în momentul acela, ceva din revoluţia română a luat o turnură greşită, al cărei preţ l-am plătit şi îl mai plătim şi astăzi. Reacţia lui Iliescu, a lui Bârlădeanu şi a lui Marţian Dan era reacţia instinctivă a unor vechi activişti comunişti, care nu puteau înţelege şi nu puteau accepta că ceea ce murea nu era una din formele comunismului, ci însuşi comunismul, în totalitatea sa. Bătrînii militanţi nu-l mai tolerau pe Ceauşescu şi doriseră să scape de el, dar acum încercau să zăgăzuiască mişcarea democratică între limite foarte stricte, compatibile, măcar temporar, cu menţinerea structurilor fundamentale.
>
> Această reacţie conţinea, latent, consecinţe extrem de grave. Reteza scurt ceea ce ar fi putut să fie marea şansă imediată a democraţiei în România[10].

După mai mulţi ani de la consumarea evenimentului, Roman a avut tăria să recunoască una din erorile politice originare ale conducerii feseniste, care a marcat profund negativ democraţia românească. În acel moment, cînd România părea implicată în ceea ce semăna a fi un război civil şi lupta împotriva unui duşman nevăzut („teroriştii"), orice solidaritate politică ar fi fost de natură a servi interesului general. Era un moment revoluţionar, în care o orînduire politică se schimba cu alta, cînd urma să se decidă cît

10. *Faţă în faţă cu Petre Roman. 9 convorbiri cu Vartan Arachelian*, 1996: 108-110.

anume se va păstra intact din comunismul totalitar şi cît de mare va fi deschiderea către o democraţie liberală. România se afla într-o situaţie istorică excepţională, caracterizată prin ceea ce Ralph Dahrendorf numea *politică constituţională*, cînd erau rescrise regulile jocului politic. Or, reacţia liderilor fesenişti a fost una care se înscria în limitele unei *politici normale*. Dar iată cum explică politologul britanic de origine germană această distincţie (Dahrendorf, 1993: 31-32):

> Politica constituţională reprezintă cadrul ordinii sociale, contractul social, ca să spun aşa, şi formele sale instituţionale; politica normală se referă la direcţiile dictate de interese şi alte preferinţe în cadrul respectiv. Organizarea alegerilor libere şi corecte este o problemă de politică constituţională, campania pentru privatizarea industriei oţelului este o problemă de politică normală. Distincţia nu este întotdeauna clară. Unii cred, de exemplu, că detalii de genul pragului de cinci la sută sau al listelor regionale de partid ţin de domeniul constituţional; eu gîndesc altfel...
>
> În probleme de politică constituţională există două căi, sau mai bine spus nu există decît două căi: societatea închisă şi societatea deschisă, în vreme ce în politica normală pot fi oferite o sută de opţiuni şi, de regulă, chiar sînt oferite trei sau patru. De fapt, cele două concepte permit un alt mod de interpretare a evenimentelor care au loc în prezent în Europa Centrală şi de Est. Revoluţia din 1989 a fost, ca toate revoluţiile, o perioadă de politică constituţională.

Comportamentul lui Iliescu, Bârlădeanu, Brucan, Marţian & Co. nu a făcut decît să atenueze mult din caracterul democratic al principiilor enunţate în „Comunicatul către ţară". Petre Roman sesizează corect că atunci s-a dat o turnură greşită revoluţiei române şi s-a ratat marea şansă a democraţiei autohtone, ceea ce a avut consecinţe grave pînă în zilele noastre. S-a ratat şansa constituirii unui fundament consensual al noului regim. În termenii folosiţi de Dahrendorf, liderii fesenişti au reacţionat în termeni de politică normală, într-o situaţie de politică constituţională, adică s-au raportat la liderul principalului partid istoric reapărut în contextul definit de ei înşişi ca la un adversar politic, nu ca la un posibil aliat în opera comună de rescriere a regulilor jocului politic. Or, la momentul respectiv, singurii adversari ar fi trebuit să fie consideraţi apărătorii fostului regim comunist prăbuşit. Corneliu Coposu nu ar fi trebuit considerat un inamic politic, liderul unui partid concurent, ci reprezentantul unui partid desfiinţat de comunişti pe baza principiilor „luptei de clasă". Or, el a fost perceput ca „duşman de clasă", în pofida faptului că tocmai se dorea sfîrşitul unui regim politic bazat pe interpretarea istoriei în termenii luptei de clasă. Chiar dacă pe 22 decembrie 1989 a avut loc o schimbare de regim politic, foştii activişti comunişti au impietat asupra naturii democratice a noului regim prin comportamentul lor bolşevic, dacă nu chiar stalinist, şi intransigent. Se permitea astfel perpetuarea în democraţie a unei părţi semnificative din trăsăturile culturii politice specifice comunismului românesc, chiar dacă la nivel instituţional partidul unic încetase să mai existe, iar regimul totalitar se prăbuşise. Ele fuseseră funcţionale în vechiul regim politic, acum însă nu mai reprezentau decît un balast. Aşa cum a fost ea analizată şi sintetizată de Vladimir Tismăneanu, cultura politică a comunismului românesc includea trăsături precum antiintelectualismul, preferinţa de a rezolva problemele politice cu ajutorul unor metode pre- sau/şi antidemocratice, ostilitatea faţă de transparenţa procesului democratic şi încrederea acordată conspiraţiilor, intrigilor şi aranjamentelor de culise, prăpastia dintre elitele politice şi mase, considerate a fi un simplu teren de manevră pentru jocurile politice manipulative[11]. Or, după cum arată Tismăneanu, în

11. Vladimir Tismăneanu, „Chei pentru descifrarea comunismului naţional", în Tismăneanu, 1995: 83.

tradiţia PNŢ, la loc de cinste în ierarhia valorilor şi a principiilor politice se situa loialitatea faţă de apărarea statului constituţional, faţă de normele şi procedurile legale. Chiar dacă regimul comunist se prăbuşise din punct de vedere instituţional, între noii actori ai vieţii politice postcomuniste se declanşase un război la nivelul culturii politice, între cei marcaţi de cultura politică a comunismului şi purtătorii culturii politice democratice interbelice, cei care în primii ani ai noului regim înţelegeau mai bine reperele culturii politice democratice moderne. Cu toate că incluseseră în „Comunicatul către ţară al CFSN" principiile unui deschideri politice de tip democratic, liderii fesenişti moşteniseră ostilitatea activiştilor comunişti şi a organelor represive securiste faţă de partidele istorice. Într-un fel, pierderea ocaziei de a face posibilă reconcilierea istorică cu victimele supravieţuitoare ale genocidului comunist punea sub semnul întrebării autenticitatea rupturii de trecutul comunist. Din moment ce pînă şi un „tovarăş de drum" precum Roman sesiza că şefii săi „pe linie de revoluţie" nu puteau înţelege şi accepta că murea comunismul, şi nu doar una din formele sale, era clar că liderii fesenişti nu puteau înţelege şi nici accepta faptul că urmau să împartă puterea cu fostele victime ale sistemului care îi crease. Ei nu au înţeles că era nevoie de un consens al tuturor forţelor democratice apărute în locul partidului-unic, de o colaborare pentru stabilirea regulilor (legale, constituţionale) jocului politic şi definirea intereselor naţionale ale României[12]. Democraţia începea fără ca în România să se fi încheiat un *contract social.*

Prin urmare, în ciuda deschiderilor enunţate principial, practica politică de tip fesenist limita în mod drastic spaţiul de manevră al partidelor istorice. Cum sesiza şi premierul din acea vreme, trecut ulterior de partea celor pe care nu îi luase în seamă la momentul potrivit, se rata marea şansă de a înscrie democraţia românească pe o traiectorie firească, de natură a o apropia de practicile occidentale. În acelaşi timp, nu poate fi trecut cu vederea faptul că Roman avea el însuşi anumite limite intelectuale şi morale, vizibile prin modul în care îl judeca pe Ion Raţiu, candidatul ţărănist la prezidenţialele din 1990, „vinovat" de a se fi exilat în vremea totalitarismului şi a dictaturilor timp de jumătate de secol în Anglia şi de a fi făcut „acolo avere". Acest mod de a gîndi scoate la iveală faptul că nu era doar o incompatibilitate între cultura politică preponderent democratică a liderilor partidelor din opoziţie şi reminiscenţele de cultură politică comunistă ale liderilor fesenişti, ci şi o incompatibilitate faţă de cultura politică a fesenismului[13].

12. Într-un fel, o parte din gravele erori de atunci au fost recunoscute după „schimbarea la faţă" a lui Iliescu şi a partidului său, după revenirea la putere din 2000.

13. Cînd folosim termenul *cultură politică*, pornim (fără a ne opri acolo) de la definiţia formulată în lucrarea clasică a lui Almond şi Verba, 1996: 43-44. După cum arată autorii, „termenul *cultură politică* se referă la orientările politice specifice - atitudini faţă de sistemul politic şi diferitele sale părţi, precum şi atitudini faţă de rolul sinelui în sistem". Ei folosesc termenul în accepţiunea de *„orientare psihologică spre obiectele sociale"*, ceea ce înseamnă că, atunci cînd se vorbeşte despre „cultura politică a unei societăţi, ne referim la sistemul politic, aşa cum a fost internalizat în cunoştinţe, sentimente şi evaluări ale populaţiei sale". Dar complexitatea conceptului de *cultură politică* nu poate fi înţeleasă fără a studia întreg capitolul „O abordare a culturii politice". Faţă de abordarea lui Almond şi Verba, cei care au studiat cultura politică a comunismului au simţit nevoia de a aduce nişte inovaţii conceptuale. În acest sens, trimitem în primul rînd la definiţia din Jowitt, 1992, în special în capitolul „Political Culture in Leninist Regimes", pp. 50-87: „Cultura politică se referă la setul de poziţii informale, adaptive - comportamentale şi de atitudini - care apar ca răspuns la şi interacţionează cu setul de definiţii formale - ideologice, politice şi instituţionale - care caracterizează un anumit nivel al societăţii". În abordarea lui Jowitt, în funcţie de nivelurile diferite ale societăţii, pot fi diferenţiate trei tipuri de cultură politică: cultura politică a elitei,

Aceasta era reprezentativă pentru noul regim politic, care nu mai era unul comunist, dar nici nu devenise încă unul democratic liberal de natură occidentală. Noul regim politic includea şi alte componente de cultură politică. De altfel, aşa cum vom vedea, chiar şi după ce a aflat cine era Coposu, Roman nu s-a putut abţine de la instigarea mulţimilor de simpatizanţi fesenişti spre a-l huidui pe liderul ţărănist, la Alba-Iulia, la 1 decembrie 1990, cu ocazia primei aniversări a zilei naţionale. Deosebirea dintre cultura politică a liderilor FSN şi cea a liderilor partidelor istorice va fi sursa unor conflicte politice ce vor dura ani de zile. Evoluţia ulterioară a evenimentelor va arăta că apropierea între unii dintre purtătorii culturii politice feseniste şi cei ai culturii politice democratice va fi posibilă. Anii scurşi de la schimbarea de regim politic, precum şi stilul asemănător de conducere de dinainte şi de după 1996 îndreptăţesc observaţia că există elemente comune ale culturii politice româneşti, fie că se vorbeşte de tipul comunist, precomunist, noncomunist sau chiar anticomunist. Dar la începutul anului 1990 erau vizibile mai ales marile deosebiri de cultură politică. Începeau să se contureze premisele unui *clivaj politic*.

În aceeaşi perioadă au revenit pe scena politică şi celelalte două partide istorice: Partidul Naţional Liberal şi Partidul Social Democrat. PNL a reapărut oficial la 15 ianuarie 1990, prin Decizia civilă nr. 4 a Tribunalului Municipiului Bucureşti. PNL era tot un „partid istoric", continuatorul marelui PNL interbelic, care nu fusese formal desfiinţat de comunişti, ci doar scos în afara vieţii politice şi persecutat în mod sistematic[14]. În după-amiaza zilei de 22 decembrie, la domiciliul lui Dan Amedeu Lăzărescu a avut loc „o întîlnire de taină", în care gazda împreună cu Sorin Botez şi Nicu Enescu au luat decizia reactivării PNL, „prin constituirea, într-un viitor cît mai apropiat, a unui comitet de iniţiativă"[15]. Din grupul de iniţiativă făceau parte Dan Amedeu Lăzărescu, Radu Câmpeanu, I.V. Săndulescu, Nicu Enescu, Dinu Zamfirescu şi alţii. Majoritatea fondatorilor erau foşti deţinuţi politici, dar unii dintre ei reuşiseră ulterior să emigreze. Radu Câmpeanu s-a întors de la Paris la puţină vreme după 22 decembrie 1989. Ca şi Ion Raţiu, ţărănistul care avea să concureze la alegerile prezidenţiale, Câmpeanu făcea parte din categoria celor dispreţuiţi sau urîţi pentru că nu mîncaseră „salam cu soia", împreună cu poporul muncitor, deşi nici nomenclaturiştii marginali deveniţi lideri FSN nu avuseseră parte de privaţiuni. Programul politic al noului partid cuprindea principii precum

a regimului şi a comunităţii. În mod specific, cele trei niveluri de abordare vor fi prezente în această carte. Cînd studiază cultura politică a comunismului românesc, Vladimir Tismăneanu merge pe deschiderile operate de Robert C. Tucker (în special în Tucker, 1987).

14. Partidul Naţional Liberal s-a constituit oficial în 1875. Anumite grupuri liberale au existat însă în Ţările Române încă dinainte de revoluţiile de la 1848. Condus de către Brătieni şi alţi politicieni de frunte, PNL a fost implicat în tot ceea ce a însemnat construirea României moderne, cîştigarea independenţei României faţă de Imperiul Otoman, înfăptuirea statului naţional unitar, marile reforme moderne (învăţămîntul, justiţia, votul universal, împroprietărirea ţăranilor). PNL s-a aflat la guvernare în perioadele 1876-1888, 1895-1899, 1901-1904, 1907-1910, 1914-1918, 1918-septembrie 1919, ianuarie 1922-martie 1926, iunie 1927-noiembrie 1928, noiembrie 1933-noiembrie 1937. În PNL au activat mari personalităţi ale României moderne, precum Ion C. Brătianu, C.A. Rosetti, Dumitru Brătianu, Ion Câmpineanu, Ion Ghica, M. Kogălniceanu, Dimitrie A. Sturdza, Ion I.C. Brătianu, Spiru Haret, Vintilă Brătianu, Barbu Ştirbey, I.G. Duca, Gheorghe Tătărescu, Constantin I.C. Brătianu, Constantin C. Giurescu şi mulţi alţii.

15. Vezi Şerban Rădulescu-Zoner (coordonator) *et al.*, 2000, în special capitolul scris de Gheorghe Onişoru, „Lupta pentru păstrarea instituţiilor democratice şi împotriva totalitarismului comunist", p. 297, care serveşte drept verigă de legătură pentru înţelegerea continuităţii dintre PNL-ul interbelic şi cel reapărut după prăbuşirea comunismului.

„garantarea libertăţii individuale, condiţie fundamentală pentru descătuşarea forţelor creatoare în toate sferele de activitate socială; garantarea realei separări a puterilor în stat; reabilitarea democraţiei şi apărarea ei prin instituţii care să o garanteze; înfiinţarea unui organism însărcinat cu controlul birocraţiei şi înlăturarea exceselor ei; lupta pentru reinstaurarea libertăţii de expresie şi difuzarea opiniei, libertatea presei şi abolirea cenzurii; garantarea libertăţii tuturor cultelor şi repunerea în drepturi a Bisericii Greco-Catolice; stricta respectare a drepturilor egale ale tuturor minorităţilor etnice; privatizarea treptată a unităţilor economice şi restructurarea lor după principiul rentabilităţii în cadrul unei economii de piaţă"[16].

Cel de-al treilea partid istoric reapărut după prăbuşirea comunismului a fost Partidul Social Democrat Român. Condus de Sergiu Cunescu, PSDR s-a reconstituit la fel de rapid, pe 24 decembrie 1989, şi a fost recunoscut de Tribunalul Municipiului Bucureşti (TMB) în ianuarie 1990. PSDR era urmaşul vechiului Partid Social Democrat, înfiinţat în 1893 (condus formal de Ioan Nădejde şi Vasile G. Morţun, iar informal de Constantin Dobrogeanu-Gherea). Avînd o bază socială fragilă, el dispărea sau reapărea în funcţie de situaţia istorică, iar mai tîrziu şi de presiunile exercitate asupra sa de la Moscova, de către COMINTERN. Soarta lui, în perioada interbelică, dar şi după al doilea război mondial, a depins de presiunile exercitate asupra sa de partidele extremiste de stînga şi de puterea unor lideri de a se împotrivi. Astfel, partidul a fost reînfiinţat în 1910, pentru ca, în 1921, o parte dintre activiştii săi să se alăture nou creatului partid comunist. În 1927, PSD a reapărut sub conducerea lui Constantin-Titel Petrescu şi a lui Ilie Moscovici. Între 1944 şi 1946, PCR a exercitat mari presiuni pentru cooptarea PSD în Frontul Unic Muncitoresc. În timp ce Lothar Rădăceanu a acceptat să fie membru în guvernul Petru Groza, Constantin-Titel Petrescu a colaborat strîns cu partidele conduse de Maniu şi Brătianu. La congresul din martie 1946, Titel Petrescu s-a separat de colaboraţionistul PSD, formînd Partidul Social-Democrat Independent (PSDI). În februarie 1948, PCR a forţat „fuziunea" cu PSD, formînd Partidul Muncitoresc Român. Prin persecuţii şi arestări, PSDI a fost ajutat să dispară, iar Constantin-Titel Petrescu a fost arestat şi închis ilegal, fără judecată. În închisorile comuniste, politicienii social-democraţi şi-au consolidat legăturile cu ţărăniştii şi liberalii, ceea ce explică participarea lor alături de celelalte partide istorice la înfiinţarea Convenţiei. La reapariţie, PSDR s-a revendicat de la tradiţia PSDI şi a lui Titel Petrescu. Datorită recunoaşterii pe plan internaţional, partidul condus de Cunescu a fost primit în Internaţionala Socialistă, devenind extrem de atractiv pentru partidele desprinse din FSN. Concomitent însă, în interiorul acestui partid va continua şi tendinţa de pactizare cu partidele de stînga aflate la putere sau cu şanse de a ajunge acolo.

O altă formaţiune politică apărută imediat după 22 decembrie 1989 a fost Uniunea Democrată Maghiară din România (UDMR). Ea avea să joace un rol important în viaţa politică a României, în particular în raport cu CDR. Fondată la 25 decembrie 1989, la sediul editurii Kriterion, de un grup de intelectuali maghiari, majoritatea rezidenţi în Bucureşti, în frunte cu Domokós Géza, UDMR dobîndeşte personalitate juridică la 26 ianuarie 1990, printr-o sentinţă a Judecătoriei Sectorului 1 Bucureşti[17]. După cum se poate observa, spre deosebire de toate celelalte formaţiuni politice, UDMR nu a dobîndit

16. „Partidul Naţional Liberal", *Adevărul*, 12 ianuarie 1990.
17. Horaţiu Pepine, „UDMR - organizaţie umbrelă sau partid disimulat?", *Sfera politicii*, nr. 18, 1994.

personalitate juridică în condiţiile Decretului-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989, ci pe temeiul Legii privind persoanele juridice din 1924 şi al Decretului nr. 31/1954. Din punct de vedere formal, UDMR nu era un partid politic, ci, aşa cum avea să rezulte de-a lungul timpului, o metaorganizaţie a societăţii civile, reunită pe baza unei diversităţi de criterii (asociaţii locale, profesionale, de vîrstă, platforme politice şi mici partide politice - liberale, creştin-democrate, social-democrate, reformiste etc.). Criteriul combinării diferitelor partide mici şi platforme politice - acoperind spectrul opţiunilor doctrinare şi ideologice şi avînd ca scop participarea la alegeri şi accesul în parlament, la guvernare, ca şi în diferitele structuri ale administraţiei locale - clasifica UDMR în categoria coaliţiilor politice şi electorale. Dacă observăm însă în mod retrospectiv acţiunea UDMR pe scena politică românească, se poate considera că a funcţionat ca un partid politic, fapt confirmat de alăturarea iniţială la formele de organizare ale partidelor politice. Dacă nu ar fi criteriul etnic care uneşte diferitele componente politice şi civice eterogene din UDMR, s-ar putea folosi în legătură cu acest „partid" termenul *catch-all party*[18]. Vom vedea că clivajul etnic nu a fost predominant în viaţa politică din România şi în activitatea UDMR, care a făcut parte dintre membrii fondatori ai Convenţiei Democratice, într-o coaliţie de partide şi asociaţii civice similară cu cea din interiorul Uniunii, ceea ce atrage atenţia asupra utilizării termenului *catch-all party* în analizarea naturii şi activităţii CDR şi a principalului inamic politic, FSN. Mai tîrziu, cînd UDMR va ajunge la guvernare, natura sa de coaliţie îi va facilita intrarea într-o coaliţie de coaliţii[19]. De altfel, contestaţiile au fost întotdeauna formulate din punctul de vedere al celor care percepeau UDMR ca partid (etnic), nu ca organizaţie a societăţii civile. Pe o anumită latură a activităţii şi funcţiilor sale politice şi civice, UDMR a fost perceput ca partid etnic, ceea ce a şi dus la formarea în Transilvania a Partidul Unităţii Naţionale a Românilor (PUNR), conceput în mod explicit ca replică la UDMR. Persistenţa acestei percepţii va explica multe dintre evoluţiile ulterioare ale politicii din România, ea nefiind monopolul PUNR, ci caracterizînd şi alte formaţiuni politice naţionaliste sau care au utilizat discursul naţionalist (Partidul România Mare [PRM], FSN, apoi PDSR). Această percepţie se va acutiza în preajma perioadelor electorale, ducînd la reacţii similare din partea „aliaţilor" din Convenţie, dintre care unii o vor părăsi invocînd pretextul prezenţei UDMR şi percepţia negativă a electoratului naţionalist. Pe tot parcursul acestei cărţi vom ţine seama de statutul dublu al UDMR, de organizaţie a societăţii civile şi de partid. După cum am arătat, partidele fac şi ele parte din societatea civilă. Prin urmare, distincţia între asociaţiile societăţii civile şi partidele politice se referă mai mult la probleme de ordin organizatoric şi la scopul explicit (participarea la alegeri). Programul politic iniţial al UDMR cuprindea reprezentarea şi apărarea intereselor minorităţii maghiare din România. După cum declara primul preşedinte al UDMR, Domokós Géza, Uniunea pornea de la realitatea obiectivă a convieţuirii cu poporul român şi cu celelalte minorităţi naţionale, de la tradiţia mişcării democratice din România şi dorea să fie o forţă politică activă în construirea unei Românii libere, democratice, o ţară a egalităţii depline pentru toţi cetăţenii, fără deosebire de apartenenţă naţională, convingeri politice şi filosofice, rasă

18. Cel care a lansat acest termen în literatura de specialitate a teoriei partidelor şi a ştiinţei politice este Otto Kirchheimer (1996: 177-200). Vezi şi *infra*, p. 95.
19. Pentru folosirea în premieră a acestui termen, vezi Dan Pavel, „Politica de coaliţie şi potenţialul de şantaj", *Sfera politicii*, nr. 50, 1997, republicat în Pavel, 1999.

sau sex. Obiectivele UDMR erau : „proclamarea recunoaşterii şi garantării drepturilor şi libertăţilor individuale şi colective ale minorităţilor naţionale prin noua Constituţie a ţării ; elaborarea şi adoptarea legii minorităţilor naţionale, care să concretizeze prevederile Constituţiei ; asigurarea cadrului instituţional necesar exercitării drepturilor fundamentale ale minorităţilor ; folosirea limbii materne, promovarea culturii naţionale şi apărarea identităţilor etnice ; instituirea unui minister al minorităţilor naţionale"[20]. Este semnificativ faptul că liderul maghiar declara că programul UDMR era în concordanţă cu intenţiile politice ale FSN.

Încă de la început au existat voci care au contestat validitatea demersului comunităţii maghiare din România de a participa la viaţa politică în forma unui partid. Dar punctul 7 al „Comunicatului către ţară al CFSN", din 22 decembrie 1989, prevedea „respectarea drepturilor şi libertăţilor minorităţilor naţionale şi asigurarea deplinei lor egalităţi în drepturi cu românii" (Ştefănescu, 1995 : 449). Contestarea dreptului existenţei unui partid etnic în viaţa politică românească a fost nu numai un act de ostilitate naţionalistă, ci şi dovada unei memorii istorice precare. Cei care au respins dreptul UDMR de a funcţiona ca partid uitau de precedentele istorice. În primul rînd, în perioada interbelică, atît de invocată pentru caracterul ei democratic incipient (dar profund deficitară din punctul de vedere al standardelor de după cel de-al doilea război mondial), au existat mai multe partide etnice - maghiare, germane, evreieşti - în conformitate cu structura multinaţională a României Mari. În al doilea rînd, după cum am văzut în cazul apariţiei primelor două partide româneşti, în 1869, pe teritoriul Imperiului austro-ungar, cele două partide naţionale ale românilor erau partide etnice[21]. Cînd o minoritate (etnică sau religioasă) ajunge să îşi facă partid, înseamnă că acel partid îndeplineşte anumite funcţii pe care sistemul politic în ansamblul său nu le îndeplineşte. El reprezintă interese pe care celelalte partide sau autorităţile de stat le neglijează.

UDMR a fost extrem de atentă la reacţiile, pozitive sau negative, cu privire la apariţia sa. După recunoaşterea sa formală, în replică la obiecţiile formulate, conducerea operativă a Uniunii a ţinut să precizeze că minoritatea maghiară se raliază desfăşurării procesului democratizării din România, ale cărui temelii au fost puse de revoluţia din decembrie, şi consideră că înfăptuirea democraţiei este de neconceput fără validarea drepturilor individuale şi colective ale minorităţilor. De altfel, Comitetul Executiv Provizoriu al UDMR ţinea să sublinieze schimbarea radicală a atitudinii autorităţilor, considerînd comunicatul FSN drept primul document politic care condamna cu hotărîre politica de asuprire şovină şi deznaţionalizare promovată de regimul comunist, proclamînd acele principii juridice în temeiul cărora validarea legală şi exercitarea practică a drepturilor minorităţilor pot fi aşezate pe baze noi, democratice. În acelaşi timp, se insista asupra principiului îndreptării abuzurilor regimului comunist din domeniul învăţămîntului în limba maternă, prin asigurarea accesului la învăţămîntul de toate gradele[22].

20. „Ce este şi ce îşi propune UDMR" (interviu cu Domokós Géza, realizat de Al. Pintea), *Adevărul*, 11 ianuarie 1990.
21. Pentru a vedea similitudinea dintre programele Partidului Naţional din timpul Imperiului austro-ungar şi cele ale UDMR din timpurile postcomuniste, vezi studiile „Chestiunea românească în Ungaria : Aurel C. Popovici şi *Replica*" şi „Problema naţionalităţilor în Ungaria : István Tisza şi Partidul Naţional Român, 1910-1914", reunite în Hitchins, 1997.
22. „Din partea Comitetului Executiv Provizoriu al UDMR", *Adevărul*, 27 ianuarie 1990.

Chiar de la constituirea sa, în Consiliul FSN a fost cooptat şi numit ca vicepreşedinte Károly Király, un fost nomenclaturist comunist, care demisionase însă în 1972 din funcţia de membru supleant al CE al CC al PCR. Şi în privinţa atitudinii faţă de minoritatea maghiară din România, FSN a avut o poziţie ambiguă, oscilînd între deschidere şi întreţinerea unui climat de tensiune interetnică, de incitare naţionalistă, aşa cum se va vedea în martie 1990, la Tîrgu-Mureş. Dar nici atitudinea aliaţilor politici ai UDMR nu a fost lipsită de ambiguitate. Mai multe formaţiuni politice autoconsiderate democratice vor juca de cîte ori li se va părea profitabil cartea naţionalistă, tactică legată în special de prezenţa UDMR în CDR. Pînă la urmă, cu toate că a fost una dintre formaţiunile fondatoare ale Convenţiei, UDMR va fi obligată de partenerii de principii şi luptă democratice să părăsească CDR.

Încă de la început, după constituirea CFSN ca organism provizoriu al puterii de stat, cu largi funcţii legislative, executive şi administrative, societatea civilă şi-a manifestat teama în legătură cu posibilitatea transformării CFSN în partid şi a participării la alegeri. Neîncrederea s-a născut din interpretarea anumitor declaraţii ezitante, ambigue, chiar contradictorii făcute de liderii fesenişti, confirmate de Ion Iliescu prin alte declaraţii la fel de ambigue. La 5 ianuarie 1990, Silviu Brucan afirma că „FSN nu este partid politic şi nu va fi niciodată, dar va participa la alegeri, propunîndu-şi propriii candidaţi. Aceasta se înscrie în cadrul democratic instituit în România prin apariţia unor partide politice. Vom lupta în alegeri cu aceste partide, uzînd de toată influenţa politică de care dispune Frontul"[23]. O asemenea afirmaţie scotea la iveală voinţa politică a liderilor fesenişti de a subordona scopurilor electorale întreaga maşinărie a puterii politice şi mediatice şi influenţa enormă a FSN asupra populaţiei. Astfel, s-a creat din start un puternic dezechilibru între FSN şi orice alte organizaţii politice. Neliniştea în legătură cu aceste perspective era împărtăşită nu numai de partidele istorice, care puteau fi bănuite sau chiar acuzate de interese electorale contrare, dar şi de alte grupuri importante din cadrul societăţii civile, chiar dacă ele vor întîrzia cu organizarea formală.

La 12 ianuarie 1990, decretată zi de doliu naţional în memoria victimelor Revoluţiei din decembrie 1989, în faţa sediului CFSN şi al guvernului a avut loc o demonstraţie la care au participat bucureşteni, dar şi locuitori ai altor oraşe precum Timişoara, Braşov şi Cluj. Demonstranţii au cerut guvernului şi CFSN să-şi precizeze poziţia într-o serie de probleme cum ar fi: organizarea de alegeri libere sub egida ONU, evaluarea numărului victimelor represiunii din decembrie 1989, informarea corectă a opiniei publice cu privire la teroriştii, judecarea în procese publice a acoliţilor clicii ceauşiste şi a teroriştilor, situarea Partidului Comunist în afara legii. S-a cerut totodată ca membrii CFSN şi ai guvernului provizoriu să-şi precizeze poziţia politică. În mod surprinzător, unul dintre liderii celor nemulţumiţi era chiar vicepreşedintele CFSN, Dumitru Mazilu, care contesta multe dintre deciziile politice ale colegilor fesenişti. Atitudinea sa a fost interpretată ca o tentativă de a-l înlătura de la putere pe Ion Iliescu şi a imprima FSN-ului o direcţie mai reformistă, mai radical anticomunistă. În acelaşi timp, mulţimea era animată de sentimente şi dorinţe contradictorii, strigînd fie „Jos Iliescu!", fie „Jos Mazilu!". Sub presiunea mulţimii, liderii fesenişti au semnat trei decrete (scoaterea PCR în afara legii; organizarea la 28 ianuarie 1990 a unui referendum privind reintroducerea în Codul Penal a pedepsei cu moartea; instituirea unei comisii naţionale pentru rezolvarea doleanţelor

23. *România liberă*, 5 ianuarie 1990.

tuturor cetăţenilor). Cu această ocazie, răspunzînd temerilor exprimate de manifestanţi în legătură cu participarea FSN în alegeri, Ion Iliescu a declarat că Frontul este o forţă politică provizorie, care are drept unic scop să asigure organizarea unor alegeri libere (Ştefănescu, 1995 : 45). Starea de nesiguranţă a populaţiei a fost agravată însă de faptul că la mai puţin de o săptămînă după evenimentele din 12 ianuarie, după intense dezbateri publice sau ţinute „în spatele uşilor închise", cele trei decrete aveau să fie anulate prin decizia CFSN din 17 ianuarie 1990. Ion Iliescu, Petre Roman şi Dumitru Mazilu şi-au reconsiderat atitudinile, explicînd că au cedat presiunilor străzii şi au adoptat decrete şi legi care s-ar fi îndepărtat de principiile şi concepţia Frontului. Tocmai o mişcare politică născută sub presiunea revoluţionară a străzii înţelegea să pună capăt acestei presiuni! Din forţă politică revoluţionară, fără a se fi declarat nici o clipă însă şi anticomunistă, FSN devenea o forţă politică reacţionară, chiar antirevoluţionară. Multe dintre comentariile ulterioare au evidenţiat caracterul incomplet (confiscat, sugrumat) al revoluţiei din 1989, care s-ar explica prin numeroase procedee de limitare sau deturnare a ei prin forţă sau prin manipulare[24].

Aceeaşi stare de nelinişte în legătură cu intenţiile Frontului se manifesta şi în presă, în particular în *România liberă*. La 11 ianuarie 1990, Octavian Paler cerea FSN să nu abuzeze de poziţia privilegiată pentru a stînjeni celelalte partide politice care se pregăteau pentru alegeri[25]. Pe 12 ianuarie 1990, Florin-Gabriel Mărculescu considera că FSN a fost creat ca organ de tranziţie, de aceea nu trebuie să se transforme în partid politic[26]. La 16 ianuarie 1990, în cursul unei întrevederi cu o delegaţie a PNŢCD, Ion Iliescu a reafirmat că FSN – în calitate de putere provizorie, însărcinată cu pregătirea alegerilor – nu va participa la alegeri[27]. Şirul de declaraţii se va dovedi peste doar cîteva zile extrem de îndepărtat de realitate. Prin tot ceea ce au făcut ulterior, liderii fesenişti au contrazis investiţiile de încredere făcute în ei în primele ore, zile sau chiar săptămîni după prăbuşirea comunismului. Cu toate acestea, nu poate fi pierdut din vedere faptul că – în ciuda tuturor derapajelor de la etică, adevăr şi principii democratice – FSN a continuat să se bucure de încrederea populaţiei. Partidele istorice şi alte formaţiuni politice nealiniate canonului fesenist, ca şi organizaţiile civice de tip democratic şi-au construit identitatea, discursul şi acţiunea politică pe spaţiul de contrapunct creat de FSN, mai ales

24. Faţă de cei care au folosit la noi metafore precum „confiscarea" sau „furtul" (vezi, de pildă, afirmaţia „Revoluţia noastră a fost furată" din articolul lui Corneliu Coposu, „Acţiuni pentru libertatea şi demnitatea omului după doctrina noastră", apărut în *Dreptatea*, 26 noiembrie 1991, şi reprodus în *Revista creştin-democrată*, nr. 1, ianuarie 2001) sau „gîtuirea" revoluţiei, politologii occidentali au o viziune mai nuanţată, cu o încărcătură conceptuală şi teoretică specifică. Astfel, cînd se referă la politica FSN, în prefaţa la un volum despre revoluţiile din 1989 editat de el, Tismăneanu simte nevoia să utilizeze într-un context semnificativ diferit conceptul strategic clasic de *containment policy*, adică de „politică de îngrădire, de conţinere", lansat de Kennan în celebrul său articol semnat cu pseudonim, din *Foreign Affairs*. Astfel, Tismăneanu scrie că liderii fesenişti au făcut tot ce era posibil „pentru a conţine/îngrădi apariţia partidelor şi mişcărilor politice şi civice hotărîte să împlinească aşteptările revoluţionare iniţiale" (Tismăneanu [ed.], 1999 : 11). Linz şi Stepan au explicat cum „caracterul personalist şi despotic al regimului" comunist din România a „facilitat «capturarea» revoluţiei de către grupuri foarte apropiate de vechiul regim" (Linz, Stepan, 1996 : 358).

25. Octavian Paler, „Incertitudini alarmante", *România liberă*, 11 ianuarie 1990.

26. Florin-Gabriel Mărculescu, „Pentru dialog", *România liberă*, 12 ianuarie 1990.

27. Ştire France Press, preluată de *România liberă* din 19 ianuarie 1990.

prin îndepărtarea acestei mişcări de masă de valorile morale, cognitive şi politice de tip democratic. În acelaşi timp, indiferent de argumentele şi valorile pe care le apărau, partidele istorice şi cele nou create, precum şi organizaţiile civice ale societăţii civile s-au văzut limitate în toate acţiunile lor de sprijinul pe care FSN îl avea din partea majorităţii populaţiei. O astfel de „majoritate" a fost folosită din plin pentru a se crea o situaţie de susţinere a FSN ca şi cum ar fi fost un „partid-unic". Nostalgia unanimităţii i-a împiedicat pe Iliescu şi pe cei din jurul său să înţeleagă natura democraţiei şi, mai ales, necesitatea de a avea o opoziţie puternică. Democraţia incipientă din România se vedea limitată şi chiar ameninţată de „tirania majorităţii"[28].

La 23 ianuarie 1990, liderii FSN şi-au anunţat decizia de a participa la alegeri ca front, nu ca partid politic. În cadrul CFSN, hotărîrea a fost adoptată cu 128 de voturi pentru, 8 contra şi 5 abţineri. A fost primul moment de separare netă şi irevocabilă între personalităţile dizidente anticomuniste sau personalităţile culturale cu o gîndire independentă şi activiştii politici ai Frontului sau personalităţile culturale încă obediente. La numai o lună după ce Frontul anunţase cu tobe şi surle şi în sunetul asurzitor al mitralierelor „teroriştilor" o componenţă de prestigiu a Consiliului său de conducere, cîteva dintre personajele principale din distribuţie se retrăgeau fără regrete. Persoana trecută prima pe lista CFSN, în 22 decembrie 1989, şi a cărei prezenţă atrăsese simpatia şi încrederea a milioane de români, Doinea Cornea, a demisionat din CFSN şi din funcţia de preşedinte de onoare al Consiliului Judeţean FSN Cluj. Ea şi-a motivat gestul prin aceea că nu doreşte să ia parte la lupta pentru putere în situaţia dată, cînd între FSN şi celelalte partide se crease o diferenţă netă în favoarea celui dintîi. Exemplul fostei luptătoare anticomuniste a fost urmat, treptat, de tot mai mulţi intelectuali de prestigiu incluşi în CFSN sau în conducerile locale. Una dintre temele recurente în dezbaterile intelectuale ulterioare a fost cea privind oportunitatea rămînerii figurilor importante ale rezistenţei anticomuniste şi antifeseniste în structurile de conducere ale FSN şi a continuării luptei din interior. O asemenea alternativă ar fi dus, poate, la alte rezultate ale politicii de început a României. Asemenea discuţii sînt însă inutile din perspectivă analitică şi pot fi atractive doar pentru o abordare *Als Ob* a istoriei şi politicului. În momentul în care FSN şi-a anunţat participarea la alegeri, s-a decis şi schimbarea datei alegerilor, de la sfîrşitul lunii aprilie la 20 mai 1990.

Una dintre ideile cele mai periculoase pentru noua democraţie a fost aceea că partidele politice ar fi depăşite. În ciuda principiilor din „Comunicatul către ţară al CFSN", liderii FSN vorbeau în mod deschis despre caracterul vetust al partidelor şi despre superioritatea unor noi modele de organizare. Astfel, Ion Iliescu declara în acele zile la Televiziunea Română Liberă:

> Şi în viaţa politică din alte ţări au apărut, în zilele noastre, tendinţe noi. Vechile noţiuni privind structura de partid sînt depăşite, există chiar o reţinere faţă de denumirea de partid. Nu

28. Folosim acest termen în înţelesul său clasic, formulat de Tocqueville, de limitare a „suveranităţii poporului" faţă de „suveranitatea umanităţii", care provine din justiţie şi „modelează limita dreptului fiecărui popor de a comanda". El sublinia că „există o lege generală care a fost făcută sau cel puţin adoptată, nu doar de majoritatea unui popor sau a altuia, ci de majoritatea tuturor oamenilor", iar „această lege este justiţia". Faţă de justiţie, care este generală, „suveranitatea poporului" sau opinia majorităţii are un caracter particular. În acest sens, gînditorul francez se întreba „ce este o majoritate, în ansamblul ei, decît un individ care are opinii şi cel mai des interese contrarii altui individ, denumit minoritate?" (Tocqueville, 1995, 1: 326).

întîmplător au apărut forme şi denumiri noi - forumuri, mişcări ecologiste, sindicale, care participă la alegeri şi nimeni nu le contestă acest drept[29].

Motivul pentru care partidele istorice erau considerate depăşite, iar Frontul de natură înnoitoare au fost expuse la punctul doi al „Comunicatului CFSN" din 23 ianuarie 1990:

> Faptul de a nu fi un partid politic, ci un Front, o mişcare de masă, generată de un proces revoluţionar, fără structuri rigide de partid, nu este un dezavantaj, ci, din contră, poate să devină o virtute, un element pozitiv şi dinamic - care, de altfel, apare ca o trăsătură a zilelor noastre: mişcările ecologiste din unele ţări occidentale nu constituie un partid, şi totuşi participă la lupta electorală. „Solidaritatea" din Polonia a cîştigat alegerile, deşi nu e un partid, iar forumurile din Ungaria, Cehoslovacia, RDG, care nu se definesc ca partide, se înscriu, de asemenea, activ în desfăşurarea procesului electoral[30].

Reacţia societăţii civile, a presei independente şi a partidelor politice faţă de decizia FSN de a participa la alegeri, cu toate că reprezenta o putere provizorie însărcinată cu pregătirea alegerilor, a fost promptă. Partidele istorice (PNŢCD, PNL, PSDR) au dat publicităţii o declaraţie comună, în care se sublinia:

> Prin această decizie, FSN şi-a pierdut neutralitatea şi calitatea de gestionar provizoriu al puterii, precum şi credibilitatea în faţa opiniei publice. Despre ce alegeri libere şi condiţii echitabile pentru toate formaţiunile politice mai poate fi vorba cînd FSN are monopolul, într-o manieră clar totalitară, asupra tuturor pîrghiilor statului. Frontul dispune discreţionar de fonduri şi mijloace economice, de televiziune, radio şi ziare; poporul este informat tendenţios şi dezinformat. De asemenea, FSN a început deja să exercite presiuni şi ingerinţe asupra corpului electoral, prin măsurile guvernului, prin consiliile lui locale, din ministere, din întreprinderi, din instituţii - formate de Front în mod nedemocratic, utilizînd vechile cadre de conducere ale dictaturii comuniste, detestate de popor... insurecţia anticomunistă, care a realizat, prin jertfe neegalabile, victoria împotriva tiraniei, se datorează indubitabil eroismului tinerei generaţii de elevi, studenţi şi muncitori care şi-au sacrificat viaţa pentru libertate şi democraţie. Această superbă victorie este a întregului popor şi nu poate fi confiscată de nimeni. Nimeni nu şi-o poate însuşi pentru a pretinde legitimitate sau a acapara putere politică, sustrăgîndu-se controlului poporului.
>
> Pretenţia FSN de a se prezenta la alegeri pune în pericol viitorul democraţiei în România. Ca urmare, PNŢCD, PNL şi PSDR cer:
>
> - FSN şi guvernul pe care l-a emanat să se retragă imediat de la conducerea statului şi administraţiei;
> - În locul Frontului şi al actualului guvern să se constituie un guvern provizoriu învestit şi cu putere legislativă, care să gireze conducerea României pînă la viitoarele alegeri;
> - Guvernul provizoriu să fie format din: reprezentanţi ai partidelor politice active; personalităţi de prestigiu care s-au afirmat în lupta împotriva dictaturii comuniste timp de 45 de ani; reprezentanţi ai tineretului[31].

Această declaraţie comună a partidelor istorice, precum şi participarea lor la mitingul din 28 ianuarie 1990, la care au luat parte şi componente neorganizate încă ale societăţii civile, reunite în mod spontan, pot fi considerate momente ale protoistoriei CDR. Declaraţia partidelor istorice accentua în mod just reminiscenţele mentalităţilor totalitare prezente în acţiunea fesenistă. Trecute deja prin infernul represiunii comuniste, ele

29. Ion Iliescu, „Discurs rostit la TVR în seara zilei de 25 ianuarie 1990, în calitate de preşedinte al CFSN", în Iliescu, 1995: 92.
30. „Comunicat din partea CFSN", vezi Iliescu, 1995: 85.
31. *Adevărul*, 26 ianuarie 1990.

experimentaseră în mod fatal rezultatele unui mod totalitar de gîndire. Chiar dacă nu mai era vorba despre un regim totalitar, ci de o democraţie incipientă, prin controlul cvasiabsolut exercitat de FSN asupra tuturor resurselor şi pîrghiilor puterii (bugetul ţării, guvernul, care avea şi funcţii legislative, poliţie, servicii secrete, procuratură, justiţie etc.) din economia şi administraţia locală, dar mai ales asupra televiziunii, radioului, presei scrise, prin manipularea opiniei publice, se crease un fel de totalitarism diluat. Desigur, principiile pluraliste, drepturile şi libertăţile din „Comunicatul către ţară" reprezentau mijloace puternice de limitare a tentaţiilor totalitare şi de transformare a lor în practici „doar" autoritariste. Este însă important de observat că, în pofida acuzaţiilor de totalitarism la adresa FSN, revendicările partidelor istorice au avut pînă la urmă cîştig de cauză, ceea ce contrazice chiar şi ipoteza caracterului totalitar. După cum vom vedea, în ultimă instanţă, FSN a fost nevoit să cedeze. Se poate deduce de aici că liderii fesenişti au fost tot timpul conştienţi de faptul că cererile partidelor istorice erau fireşti şi îndreptăţite. Pentru ei era mai greu s-o şi recunoască. Nu se poate spune însă că n-au recunoscut-o. Dar cîştigul democratic a fost doar unul parţial. Controlul strict exercitat de FSN asupra singurului post de televiziune existent la acea oră (TVRL) a împiedicat celelalte partide să-şi exprime punctele de vedere, să arate ilegalitatea acţiunilor puterii şi să-şi prezinte propriile programe politice alternative şi personalităţi politice.

Cînd vorbim despre faptul că acţiunea politică a partidelor istorice şi, ulterior, a CDR a fost determinată de modul în care ele se raportau la politica Frontului, nu facem decît să redăm o parte din adevăr. În realitate, aşa cum a explicat în faţa unui grup de intelectuali ideologul Frontului de la acea vreme, Brucan, decizia FSN de a se înscrie în alegeri a fost provocată de neliniştea de a nu pierde puterea în favoarea partidelor istorice. Psihologic, teama resimţită faţă de ţărănişti şi liberali de unul dintre foştii ideologi comunişti stalinişti, care scrisese articole în *Scînteia* prin care cerea în mod explicit asasinarea lui Maniu şi chiar a tînărului Coposu, venea şi din aceea că îşi închipuia că aceste partide se vor răzbuna pentru martiriul suferit din partea comuniştilor. Partidele istorice se înscriseseră oficial la tribunal, conform regulilor definite chiar de FSN, care reprezenta puterea supremă în stat, iar dacă se organizau alegeri, cine ar fi putut să cîştige dacă nu chiar acele partide politice? În plus, liderii FSN erau îngrijoraţi nu numai de posibilitatea de a pierde puterea, ci şi de pretinsa deplasare a spectrului politic către dreapta şi slăbirea centrului şi a stîngii. În mod deliberat, Brucan se făcea că nu observă participarea celui de-al treilea partid istoric, PSDR, partidul tradiţional al stîngii democratice, la protestul împotriva politicii feseniste. Iată cîteva dintre justificările lui Brucan:

> Nici FSN, nici noua intelectualitate tehnică sau creativ-profesională nu a conceput revoluţia ca un fenomen care trebuie să se întoarcă înapoi la perioada antebelică, ci are o viziune mai modernă asupra democraţiei decît cele două partide istorice. Cu alte cuvinte, dacă ar fi candidat numai partidele, se crea în perspectiva alegerilor un vacuum politic, un vid politic. Cum majoritatea acestor partide sînt de dreapta, centrul şi stînga rămîneau descoperite. Şi nu cred că era just ca societatea românească să fie lipsită de o reală alegere, de o reală opţiune pe scara întregului spectru politic. Din această cauză era esenţial ca Frontul să participe în alegeri. Mă veţi întreba ce hram poartă Frontul, dacă nu este partid? El este un organism politic care, ca şi forumurile din Ungaria, Cehoslovacia şi RDG, refuză să fie partid, din considerente politice şi sociale[32].

32. Vezi relatarea întîlnirii lui Silviu Brucan cu Grupul pentru Dialog Social, precum şi dialogul care a avut loc, în grupajul „Revoluţia la răscruce", pagini redactate de Dan Pavel, în *22*, anul I, nr. 5, 16 februarie 1990.

La 24 ianuarie 1990, în Piaţa Victoriei, în faţa sediului CFSN şi al guvernului, a avut loc un miting spontan la care au participat cîteva sute de persoane, nemulţumite de decizia FSN de a participa la alegeri[33]. Un factor decisiv pentru lipsa de ecou a mişcărilor de stradă antifeseniste din acea perioadă a fost prezentarea lor mediatică parţială sau puternic distorsionată, ba chiar totala lor neprezentare. Majoritatea populaţiei din România şi-a format de la televiziune şi din presă o impresie complet greşită despre partide. Percepţiile primelor şase luni din 1990 se vor şterge abia după cîţiva ani. În schimb, loialitatea unei părţi importante a electoratului faţă de Front şi urmaşii săi politici va supravieţui mai bine de un deceniu, din motive pe care le vom scoate la iveală în capitolele următoare.

În acelaşi timp, pe fondul conflictelor pentru putere şi influenţă din interiorul CFSN, se petrece o uşoară erodare a imaginii de cvasiunanimitate, consens şi armonie pe care liderii frontişti au cultivat-o încă de la început. Astfel, Dumitru Mazilu, vicepreşedintele CFSN, şi-a prezentat demisia, după ce fusese victima unei întregi campanii de presă, în *România liberă*, dar şi în alte publicaţii, făcută pe baza datelor din dosarul său de la Securitate, strecurate în mod abil în anumite redacţii. Era clar că unele elemente ale Frontului se foloseau de controlul absolut asupra fostei poliţii politice şi asupra arhivelor acesteia pentru a distruge orice urmă de împotrivire faţă de autoritatea nelimitată a CFSN şi a liderilor săi „maximi". Rebeliunea lui Mazilu, din 12 ianuarie 1990, care ar fi putut impune un anumit control al puterilor practic nelimitate ale lui Iliescu, Brucan şi Roman, fusese aspru pedepsită. Mazilu şi-a motivat astfel demisia:

> Constatînd cu profundă durere şi adîncă amărăciune că metodele şi practicile staliniste se menţin, că se mai recurge la etichetări bazate pe dosarele Securităţii şi pe învinuiri dictate cu pumnul în masă, că presa este încă dirijată spre distrugerea unora şi promovarea altora.
>
> Îmi prezint demisia din funcţia pe care - după cum vă amintiţi - am declarat din prima zi că nu o doresc.
>
> Sînt convins că cei care au făcut revoluţia nu vor accepta ca ea să fie confiscată de oameni care nu i-au dat nimic din fiinţa lor.
>
> Rămîn din toată inima alături de ei[34].

Mărturia lui Mazilu nu avea legătură directă cu decizia Frontului de a se prezenta la alegeri, dar scotea la iveală cîteva dintre motivele principale de îngrijorare cu privire la natura practicilor de putere folosite de liderii feseniţti, invocate şi de presa independentă, şi de partidele istorice. După cum reieşea din materialele compromiţătoare publicate despre el, Mazilu fusese strîns legat de Securitate (fusese chiar profesor la una din şcolile acesteia), astfel că, în momentul în care denunţa omniprezenţa fostei poliţii politice şi a practicilor staliniste, el ştia ce spune. Folosirea Securităţii în scopuri politice de către Iliescu şi apropiaţii săi (chiar şi după desfiinţarea formală a acesteia) a reprezentat unul dintre argumentele opoziţiei cu privire la caracterul nedemocratic sau limitat democratic al republicii lui Iliescu[35]. Legătura obscură dintre liderii FSN şi fosta poliţie politică a fost sesizată chiar de la început şi de Corneliu Coposu[36]. În plus, la o lună după

33. Vezi *Adevărul* şi *România liberă* din 25 ianuarie 1990.
34. *Adevărul*, 27 ianuarie 1990.
35. În acest sens, vezi, de pildă, studiul lui Dan Pavel, „Şarada: teoria sartoriană a democraţiei şi regimul politic românesc", *Polis*, nr. 3, 1994.
36. Vezi „Partidul celor 71 de procente", interviu cu Corneliu Coposu realizat de Dan Pavel, publicat în *22*, anul I, nr. 2, 27 ianuarie 1990, şi republicat în Pavel, 1998. Iată ce declara Coposu, în

prăbuşirea regimului comunist, unul dintre cei care conduceau România la vremea respectivă sugera printre rînduri că revoluţia fusese confiscată de un grup de putere care nu avusese nici o legătură cu evenimentele revoluţionare de dinainte de fuga lui Ceauşescu. Aceleaşi judecăţi vor fi emise şi de reprezentanţii formaţiunilor care vor întemeia Convenţia Democratică.

Manifestaţia din 28 ianuarie 1990 a fost pregătită cu mare atenţie de partidele istorice, cărora li s-au alăturat partide nou constituite. S-au format coloane de manifestanţi în faţa sediilor acestora, care au început să se deplaseze prin centrul Bucureştiului, întîlnindu-se în anumite puncte fixe, de unde au pornit către Piaţa Victoriei. Spre deosebire de manifestaţia spontană care avusese loc cu cîteva zile înainte, manifestaţia partidelor istorice avea un caracter organizat, disciplinat, urmărind revendicări politice precise. Era vorba despre o presiune exercitată asupra puterii în favoarea unei anumite coerenţe a procesului de democratizare. La manifestaţie s-au alăturat numeroase grupuri de intelectuali, studenţi, elevi, funcţionari, în general oameni îngrijoraţi de alunecarea FSN pe panta confiscării puterii şi a tuturor resurselor statului în beneficiul propriei campanii electorale[37]. Spre deosebire de manifestaţia din 12 ianuarie 1990, cînd nu se definiseră nici organizatorii, nici intenţiile acestora, iar manifestanţii aveau revendicări contradictorii, noua manifestaţie reprezenta o primă contestare articulată şi argumentată a practicilor noii puteri.

Multe dintre conflictele principiale şi practicile politice ale celor două părţi care se confruntau în Piaţa Victoriei pot fi deduse din chiar studiul lozincilor strigate. Astfel, manifestanţii din partea partidelor istorice şi a societăţii civile strigau: „Frontul va fi provizoriu 20 de ani. Brucan", „Treziţi-vă, români!", „Cine-a stat cinci ani la ruşi,/Nu poate gîndi ca Bush!", „Nu vrem neocomunism!", „FSN = PCR", „Ieri, Ceauşescu,/ Azi, Iliescu!", „Alegeri fără Front!", „Ne credeţi numai cînd murim?". Se cînta

ianuarie 1990, la o lună după căderea comunismului şi anunţarea oficială a desfiinţării poliţiei politice: „Securitatea continuă să nu ne lase în pace. La ora actuală, este o problemă de interes vital, în revoluţia pentru democraţie şi libertate, să dislocăm securitatea care ne asediază în continuare. Culmea e că supravegherea noastră se face nu numai în aceleaşi condiţii pe care le-am suportat în timpul dictaturii securiste a lui Ceauşescu, dar şi de către aceleaşi persoane". La întrebarea reporterului „Echipe de securitate specializate pe ţărănişti?", Coposu dădea un răspuns din care se deducea continuarea practicilor securiste îndreptate împotriva tututor partidelor istorice: „pe ţărănişti, liberali, social-democraţi. Probabil că acum, în loc să dea informaţii conducătorilor lor de atunci, le dau conducătorilor Frontului Salvării Naţionale. Telefonul meu este şi în prezent supravegheat. Am protestat vehement, iar domnul Iliescu a promis că va lua măsuri radicale pentru încetarea acestei stări de lucruri". Pe vremea cînd acest interviu a fost publicat în al doilea număr al proaspăt înfiinţatei reviste *22*, autorului interviului i s-a reproşat din partea unor membri GDS faptul că a publicat interviuri cu liderii „demodaţi" Coposu şi Câmpeanu, şi nu cu lideri fesenişti „moderni". A fost primul interviu publicat de Coposu în presa scrisă românească din momentul interzicerii PNŢ de către comunişti.

37. Aşa cum relatau trei studenţi din anul VI de la Institutul de Arhitectură din Bucureşti despre manifestarea din Piaţa Victoriei, „numărul membrilor sau chiar al adepţilor celor trei partide nu prezenta o majoritate aşa cum încearcă să se speculeze. Erau acolo studenţi, intelectuali, muncitori, al căror numitor comun era îngrijorarea, teama provocată de decretele hazardante, dacă nu chiar nedemocratice emise de CFSN în săptămîna care se încheiase. Scopul acestora nu era legat de nici un interes politic al PNL sau PNŢCD. Susţinînd protestul partidelor, oamenii apărau un principiu indispensabil al unei adevărate democraţii, cel al pluralismului politic, pe care într-o manieră sau alta CFSN, în ultimele luări de poziţie, a dat impresia că încearcă să-l discrediteze". Radu Deac, Bogdan Miulescu, Cătălin Pau, „Ceaţă în Piaţa Victoriei", *22*, anul I, nr. 3, 1990.

„Ole, ole, ole,/Frontul ăsta ce mai e?", răspunsul fiind „PCR". Speriaţi de manifestaţia bine organizată a partidelor istorice, liderii fesenişti au organizat o contramanifestaţie, pornită din faţa primăriei sectorului 1, din strada Banu Manta[38]. Din anumite puncte de vedere, scenele repetau cele întîmplate în perioada 1945-1948, cînd manifestaţiilor partidelor istorice li se răspundea cu contramanifestaţii proletare organizate de partidul comunist sau prin aducerea camioanelor cu bătăuşi. Diferenţa esenţială consta însă din faptul că în urmă cu mai bine de patru decenii se pusese capăt activităţii partidelor istorice, în timp ce acum activitatea lor avea să cunoască un mare avînt, în ciuda intimidărilor. Recent constituitele organizaţii FSN locale şi din întreprinderi au convocat rapid muncitorii bucureşteni de la I.C.T.B., I.M.G.B., „Republica", „23 August", „Electroaparataj", I.M.M.R., „Griviţa Roşie", „Vulcan", I.I.R.U.C., Regionala C.F.R., dar şi din provincie („Azomureş"). Succesul mobilizării muncitorimii se explică prin manipulare - fusese lansat zvonul că partidele istorice şi simpatizanţii lor puseseră la cale o tentativă de lovitură de stat. La fel cum oamenii fuseseră convocaţi pe străzi şi „la Televiziune" pentru ca să apere „revoluţia" de „terorişti", acum puterea trebuia apărată împotriva „duşmanilor de clasă", a elementelor „contrarevoluţionare", care încercau să dea o „lovitură de stat". Deşi cu numai o lună în urmă, în dimineaţa zilei de 22 decembrie 1989, coloanele de muncitori se îndreptaseră către sediul CC al PCR, iar în urma căderii comunismului fuseseră stipulate principiile pluripartidismului, ale liberei expresii şi alegerilor libere, acum se manifesta împotriva lor. Contramanifestaţia fesenistă a ocupat Piaţa Victoriei, înainte de venirea coloanei partidelor istorice. Muncitorii şi simpatizanţii fesenişti scandau lozinci împotriva partidelor istorice: „Nu ne vindem ţara!", „Nu vrem anarhie!", „Nu străinii!", „Ce vor PNŢ şi PNL?", „Un os de ros", „Nu-i vrem pe cerşetori la putere", „Frontul la alegeri", „Frontul s-a născut sub gloanţe", „Republica şi 23 sînt alături de Front", „Toţi muncitorii sînt cu Frontul". Organizatorii contramanifestaţiei îşi incitau simpatizanţii prin lozinci de tipul „Jos cu fiii de chiaburi şi legionari!". Se defineau acum mare parte a temelor care vor domina campania electorală de peste trei luni, precum şi cadrul în care se va desfăşura activitatea partidelor din opoziţie. În timp ce manifestaţia antifesenistă insista asupra unor elemente reale, de natură a îngrijora pe oricine avea o picătură de bun-simţ, lozincile contramanifestaţiei feseniste erau rezultatul unei grosolane manipulări de tip Securitate. Din păcate pentru climatul democratic românesc, lozincile feseniste aveau să fie preluate sub forma unor teze propagandistice şi folosite la televizor sau în campania electorală a FSN.

De la microfon, au luat cuvîntul mai mulţi lideri şi simpatizanţi frontişti, care au repetat mulţimii cîteva dintre principiile şi motivaţiile noii schimbări de direcţie în activitatea politică şi electorală a FSN (Dan Iosif - „Frontul a avut numai obligaţii, dar care sînt drepturile Frontului? Să se retragă?", la care mulţimea răspundea frenetic „Să nu se retragă!"; Ernest Maftei cerea să nu fie „nici un amestec din afară, nici din Apus, nici din Răsărit"; Romeo Raicu cerea participarea Frontului la alegeri; cascadorul Soby Cseh ridiculiza foştii deţinuţi politici spunînd că „am văzut la televizor nişte bătrîni cărora le cădea placa din gură"). La aceste incitări, mulţimea răspundea pe măsură, scandînd „Fără moşieri!" şi acuzînd partidele istorice că nu au luat parte la evenimentele din 22 decembrie şi că încearcă să-şi atragă adepţi oferindu-le sume de bani şi băuturi

38. Pentru relatarea evenimentelor din 28 ianuarie 1990, vezi Mihai Creangă, „Martor la Banu Manta. Martor la Piaţa Victoriei", *România liberă*, 30 ianuarie 1990.

alcoolice. Între grupurile de manifestanţi şi contramanifestanţi s-au pornit chiar controverse pe teme de istorie naţională, pentru că unii dintre agitatorii fesenişti pretindeau că ţărăniştii ar fi înecat în sînge răscoala ţăranilor din 1907 sau că l-ar fi omorît pe Mihai Viteazul[39]. Uimitor pentru modul în care se construia noul stigmat ideologic al partidelor istorice era faptul că se reluau vechile automatisme comuniste ale luptei de clasă, adăugîndu-se drept procedeu de delegitimare faptul că ele nu ar fi participat la revoluţia din decembrie 1989. Or, dacă ar fi fost o revoluţie consecvent anticomunistă, reprezentanţii partidelor istorice ar fi trebuit să fie consideraţi în mod firesc aliaţi politici, iar foştii deţinuţi politici ar fi fost onoraţi pentru suferinţa lor, pentru marile nedreptăţi suferite pe vremea regimului comunist. Ciudăţenia noului regim politic născut în România pe 22 decembrie 1989 venea din faptul că noile autorităţi nu îşi asumau consecinţele politice şi etice ale căderii comunismului.

Marea problemă a ultimului secol de istorie politică românească a fost aceea a legitimităţii. Problema legitimităţii a devenit una ambiguă în politica şi cultura română din pricina ignorării dezbaterilor care au avut loc în filosofia politică a ultimei jumătăţi de veac. Pentru a nu întrerupe naraţiunea, vom reveni asupra acestui aspect în concluziile capitolului.

La acuzele populiste feseniste, manifestanţii din partea partidelor istorice răspundeau prin lozinca „Unde erau ei, cînd Coposu era la Canal? ". Pe măsură ce coloana partidelor istorice, căreia i s-au alăturat o mulţime de cetăţeni ai Bucureştiului fără apartenenţă politică, ajungea în faţa sediului guvernului şi sediului central al FSN, s-a văzut că numărul manifestanţilor era cu mult mai mare decît al celor mobilizaţi de FSN. Ei au ocupat Piaţa Victoriei. În decursul celor cîteva ore cît a durat manifestaţia, timp în care liderii partidelor istorice solicitau negocieri cu liderii CFSN, la radio şi televiziune se făceau apeluri disperate pentru a chema populaţia în sprijinul Frontului. Chiar şi după intrarea în Palatul Victoria a reprezentanţilor partidelor istorice şi începerea negocierilor, în piaţă, confruntările, provocările, schimbul dur de replici şi chiar de pumni au continuat. De la balconul Palatului Victoria, reprezentanţi ai FSN, PNŢCD şi PNL s-au adresat mulţimii, înştiinţînd-o că a început dialogul între cele două părţi. Înspre Bucureşti se îndreptau deja trenuri (sau coloane de autobuze) cu mineri[40] şi muncitori din provincie[41].

La negocierile dintre liderii partidelor istorice şi ai CFSN, opoziţia a cerut în mod categoric încetarea monopolului de putere al FSN şi înlocuirea sa cu o nouă structură

39. Unul dintre autorii acestei cărţi a studiat istoria la facultate şi a predat istoria României cîţiva ani în şcolile generale. El a fost martor ocular la acele întîmplări şi s-a trezit angajat în controverse istorice dintre cele mai absurde, pornind de la falsele acuzaţii aduse ţărăniştilor sau liberalilor de către tot felul de „agitatori". Printre cei care protestau împotriva partidelor istorice, el i-a recunoscut pe cîţiva dintre foştii săi elevi, care avuseseră probleme speciale cu înţelegerea istoriei României sau a celei universale.
40. După cum a publicat ulterior presa, minerii au fost organizaţi din vreme de către FSN, care le-a pus la dispoziţie trenuri speciale, neprevăzute în orarul C.F.R. : trenul 244/partea 1 (constituit la ordinul preşedintelui CFSN Petroşani) şi, la întoarcere, alte două trenuri speciale, 241/partea a 2-a şi 241/partea a 3-a. Costul transportului nu a fost niciodată achitat de cineva. Vezi, de pildă, „Cine achită nota de plată", *România liberă*, 2 februarie 1990.
41. De pildă, 1.500 de oameni au venit în centrul oraşului Baia Mare, ca urmare a apelului CFSN, iar primarul a promis un tren special. A doua zi, zece vagoane erau gata de drum, însă deplasarea a fost contramandată. Vezi Radu Piciu, „Cursa specială a fost amînată", *România liberă*, 1 februarie 1990.

de putere, precum şi remanierea guvernului, astfel încît să aibă în componenţă şi reprezentanţi ai partidelor istorice, ai tuturor partidelor constituite în mod legal. S-a mai cerut „depolitizarea vieţii în întreprinderi şi prin desfiinţarea consiliilor de Front", pentru a permite funcţionarea sindicatelor independente. Rezistenţa liderilor fesenişti a fost atît de mare, încît unii dintre ei (Cazimir Ionescu, de pildă) au făcut apel la populaţie pentru a veni în sprijinul puterii („chem un milion de oameni"). Iliescu şi Roman au răstălmăcit declaraţiile date de Coposu agenţiilor internaţionale de presă, susţinînd că acesta ar fi cerut „dizolvarea Frontului" şi un guvern al partidelor istorice. Cei care au asistat la evenimente ca martori obiectivi[42] au putut constata cît de mare era debandada în conducerea FSN. În timp ce unii lideri acceptaseră ideea unui dialog cu opoziţia şi formarea unui nou organism al puterii, alţii răstălmăciseră complet revendicările opoziţiei. Din cauza neînţelegerii, a lipsei de comunicare, dar şi a lipsei de bunăvoinţă, s-a ajuns la chemarea oamenilor în stradă şi provocarea violenţei. A fost nevoie de ore întregi de negociere pentru a se putea cădea de acord asupra unei formule apropiate de ceea ce partidele istorice cereau. Liderii celor două tabere au înţeles că trebuia să se pună capăt manifestaţiilor, deoarece reacţiile celor chemaţi să apere FSN-ul nu mai puteau fi controlate. După încheierea negocierilor, Corneliu Coposu a vorbit mulţimii, cerînd ca reprezentanţii PNŢCD să se retragă în linişte din piaţă. O dată Piaţa Victoriei părăsită de către reprezentanţii partidelor istorice şi manifestanţii antifesenişti, muncitorii din întreprinderile bucureştene au continuat să sosească, astfel încît, în jurul orei 21.30, aceştia au ocupat întreaga piaţă, scandînd: „Noi sîntem cu Frontul!", „Frontul e cu noi!", „Frontul e al muncitorilor!", „Frontul e poporul!".

După terminarea manifestaţiei, în noaptea de 28 spre 29 ianuarie şi în cursul zilei de 29 ianuarie, au apărut în Bucureşti minerii, însoţiţi de muncitori bucureşteni şi din provincie (din Fălticeni, Iaşi, Constanţa, Medgidia, Năvodari, Călăraşi, Ploieşti). A fost prima mineriadă din istoria postcomunistă a României, pusă la cale de liderii CFSN. Mineriadele au fost unul dintre cele mai perverse instrumente folosite de putere pentru anihilarea opoziţiei şi întărirea legăturilor cu masele de simpatizanţi, pentru că ele au îndepărtat România pentru mulţi ani de clubul ţărilor civilizate din Europa. Ziarul *Adevărul* a estimat atunci că numărul participanţilor la manifestaţia fesenistă a fost de aproximativ 200.000. Aceştia au luat cu asalt sediile partidelor istorice, scandînd „Afară cu vînzătorii de ţară", „Nu partide cu dolari, sînt doar nişte bişniţari", „Noi sîntem cu Frontul!", „Ei au provocat, noi am cîştigat!". Grupuri de ucenici şi proletari îşi manifestau adeziunea faţă de FSN strigînd lozinci abominabile împotriva intelectualilor şi studenţilor, care luaseră parte în număr mare, fără a face parte din partidele istorice, la manifestaţia din 28 ianuarie, strigînd „Jos intelectualii, studenţii la muncă!". Unii dintre aceştia au luat cu asalt Institutul de Arhitectură, unde cineva „lipise o poză cu domnul Iliescu surprins împreună cu tovarăşul Ceauşescu". Cu această ocazie a fost lansată celebra lozincă „Noi muncim, nu gîndim!"[43]. În faţa sediului PNŢCD din Piaţa Rosetti,

42. Vezi înregistrările din Palatul Victoria, „Convorbiri în direct", *22*, nr. 3, anul I, nr. 3, 2 februarie 1990.

43. Vezi mărturia lui Alexandru Andrieş, cîntăreţ folk şi asistent universitar, „Am văzut cu ochii mei", *22*, anul I, nr. 3, 2 februarie 1990, care povesteşte o scenă simptomatică din timpul luării cu asalt a instituţiilor universitare de către grupurile proletare (prevestitoare a evenimentelor din timpul celei de-a treia mineriade, din iunie 1990): „Unul dintre spontanii şi vitejii apărători ai Frontului s-a răstit la o studentă din anul şase: «Eşti studentă - de ce nu eşti la muncă? !» Ea a răspuns:

minerii, muncitorii de la „Vulcan", „Steaua Roşie" şi simpatizanţi frontişti au primit cu ovaţii grupul de tineri care purtau un coşciug pe care era scris „Pentru domnul Coposu ! "[44]. Atunci, întreaga ţară a putut să vadă la Televiziunea Română Liberă cum primul-ministru Petre Roman a venit „în apărarea" liderilor ţărănişti, scoţîndu-l din zonă pe preşedintele ţărănist Corneliu Coposu, cu ajutorul unui transportor blindat, pentru a nu fi linşat de populaţia isterizată. Analogia vizuală cu Ceauşescu ieşind din TAB a produs un anumit tip de reacţie împotriva liderului ţărănist. Evenimente asemănătoare (în care muncitorimea ataca sediile partidelor istorice) au avut loc la Botoşani, Iaşi, Rîmnicu-Vîlcea şi în alte oraşe[45].

Susţinerea populară faţă de Front a condus la manifestări de o intoleranţă dură nu numai faţă de partidele istorice, ci, mai ales, faţă de consecinţele principiilor democratice enunţate în „Comunicatul către ţară al CFSN", în special cele privind libertatea exprimării, pluripartidismul, libertatea asocierii politice şi alegerile libere. Erau contrazise în practică pînă şi principiile generoase enunţate în faţa unei naţiuni entuziasmate la 22 decembrie 1989, adică esenţa revoluţiei anticomuniste. Cultura politică a simpatizanţilor fesenişti a condus la manifestări în cadrul cărora, la 29 ianuarie 1990, apăreau lozinci precum „Iliescu nu ceda,/Ţara e de partea ta", „Nu ne vindem ţara", „Vrem linişte să muncim", „Liberali şi ţărănişti,/Puneţi mîna şi munciţi". Manifestanţii fesenişti acuzau conducătorii partidelor istorice de neparticipare la revoluţie, de faptul că s-ar fi aflat în Occident în timpul evenimentelor. Întrebarea principală era „pentru ce vor să preia conducerea ?". Cei care puneau întrebările dădeau singuri şi răspunsurile : „aservirea ţării capitalului străin ?", „spre şomaj", „spre instaurarea marii proprietăţi asupra pămîntului ? "[46].

Fiind vorba despre reacţii dirijate de către liderii FSN, se pot pune o mulţime de întrebări despre modul în care ei concepeau cadrul viitoarei democraţii. În afară de principiile democratice enunţate oficial, cultura politică fesenistă îşi asumase deja în practică anumite acţiuni politice care trădau trăsături de gîndire incompatibile cu democraţia : antioccidentalismul, anticapitalismul, repudierea partidelor istorice, precum şi un mod aparte de a conserva ceva din mentalitatea comunistă a partidului de „avangardă" al clasei muncitoare revoluţionare, singura „progresistă" din istorie. În acest ultim sens, era evidentă autosituarea ethosului proletar pe o poziţie superioară valorilor muncii intelectuale (ceea ce avea să conducă la faimosul slogan antiintelectualist „Noi muncim, nu gîndim ! ") sau eticii spiritului capitalist[47]. Însă elementul cel mai grav cu privire la imaginea creată opoziţiei era dezinformarea. Tehnica fusese preluată de Securitatea comunistă română din arsenalul sovietic al KGB şi GRU[48], fiind recuperată acum de noua

«Tocmai, sînt studentă şi sînt la mine în facultate. *Voi* de ce nu sînteţi la muncă, azi e luni, nu ?» Era cît pe-aci să fie bătută. A mai fost strigată lozinca «Noi muncim, nu gîndim ! »".

44. Ion Marin, „Poporul nu plăteşte cu aceeaşi monedă", *Adevărul*, 30 ianuarie 1990.
45. Alexandru Stănescu, „Pe cine apărau atacatorii", *România liberă*, 4 februarie 1990. Aici apare relatarea şefului organizaţiei locale PNŢCD Vîlcea, Radu Livezeanu, care arăta că sediul partidului a fost atacat de „aşa-zişi muncitori", iar cei care se aflau în local au fost bătuţi sau înjuraţi.
46. „Poporul vrea linişte", *România liberă*, 30 ianuarie 1990.
47. Folosim aceşti termeni în sensul consacrat de Max Weber (în Weber, 1993).
48. Pentru o tratare sistematică a dezinformării, vezi Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet* (Bucureşti : Antet, f.a.). Pentru abordări care redau momente punctuale ale acţiunilor de dezinformare există numeroase alte volume, dintre care merită studiate : Andrew, Gordievski (1994) ; Volkogonov (1998) ; Andrew, Mitrokhin (1999).

putere, împreună cu întregul aparat al poliţiei politice – folosit în toate acţiunile îndreptate împotriva opoziţiei. Dezinformarea cu privire la identitatea politică a partidelor istorice şi a liderilor acestora contrazicea cele mai elementare cunoştinţe de istorie a României, bunul-simţ şi evidenţa factuală. Cu toate acestea, ea a funcţionat, reuşind să-i convingă pe cei care îi creditau în mod absolut pe liderii fesenişti. La dezinformarea produsă cu ajutorul aparatului securistic se adăuga cea realizată prin mijloacele de comunicare în masă, în special prin televiziune, aflată în acel moment sub control FSN. În ultimă instanţă, elementul cel mai grav al atitudinii cultivate de liderii fesenişti împotriva opoziţiei democratice, în particular a partidelor istorice, a presei independente şi a asociaţiilor necontrolabile ale societăţii civile era instigarea *gloatei*, provocarea unor reacţii violente şi a unor grupuri de tip paramilitar împotriva unor participanţi legitimi la viaţa politică[49]. Instigarea gloatei va fi un element constant al campaniei electorale, precum şi al următoarelor mineriade. Prin toate acestea era pus între paranteze chiar conţinutul anticomunist al revoluţiei române din decembrie 1989. Fusese o „revoluţie gîtuită" nu numai din pricina confiscării mişcării spontane revoluţionare de către un grup conspirativ de (foşti) comunişti, ci, mai ales, datorită faptului că – în ciuda demolării structurilor de rezistenţă ale regimului totalitar comunist – fuseseră conservate numeroase elemente ale culturii politice comuniste, fiind recuperate şi utilizate într-un alt sens anumite elemente ale structurii demolate. Şansele opoziţiei politice, intelectuale şi civice, în raport cu un inamic ce avea un sprijin popular cvasiunanim, constau în a demonta cu precauţie întregul eşafodaj ideologic şi pragmatic fesenist.

Corneliu Coposu a răspuns rapid tuturor acestor acuzaţii, bănuieli şi ipoteze conspiraţioniste. Preşedintele ţărănist arăta următoarele:

> Am considerat întotdeauna dialogul necesar şi continuăm să rămînem pe aceeaşi poziţie. O condiţie de căpetenie a dialogului este să nu se facă denaturări şi interpretări care nu au nici o legătură cu realitatea şi să nu se facă incitaţii. Am ajuns cu dl Iliescu şi dl Roman la nişte rezultate încurajatoare în ce priveşte stabilirea unor puncte de vedere reciproc acceptate şi socotesc că în toate domeniile se pot apropia poziţiile. Cred că, dacă situaţia se va normaliza, joi vom putea relua dialogul.
>
> Manifestaţia de duminică a avut drept unic obiectiv revendicarea ca CFSN să abandoneze monopolul puterii pentru a se putea prezenta fără suspiciune în alegeri, asigurînd în acelaşi timp respectarea propriului decret de separare a puterilor, şi să fie de acord cu constituirea unui Consiliu de Uniune Naţională cu participarea tuturor partidelor şi a unor personalităţi din ţară. Demonstraţia făcută de partidul nostru, la care au participat pe lîngă liberali şi social-democraţi şi alte trei partide noi, precum şi cetăţeni neangajaţi politiceşte, a fost paşnică, civilizată, disciplinată. Nu am admis pancarte cu atacuri la persoană. Dacă s-au ivit asemenea pancarte nu au aparţinut organizatorilor. Tot ce s-a spus şi s-a scris despre intenţiile noastre agresive sînt pure născociri.
>
> Luni a fost organizată o demonstraţie de intimidare, cu lozinci calomnioase chiar la adresa mea, prin care se pretinde că aş fi plecat din ţară, cu toate că din 1938 nu am trecut peste

49. Pentru folosirea conceptului de *gloată* (în engleză *mob*) de către teoria politică pentru a descrie mişcările populare din cadrul politicii moderne, vezi, de pildă, Arendt (1979). Arendt defineşte gloata ca fiind „în primul rînd un grup în care sînt reprezentate reziduurile tuturor claselor", care strînge laolaltă pe „declasaţi", şi descrie mentalitatea gloatei ca fiind atrasă de fapte rele, violenţă şi crimă. De aici şi uşurinţa cu care poate fi ea manipulată, chiar şi de către mişcări cu caracter totalitar, spre deosebire de cetăţenii cu apartenenţă multiplă la organizaţiile voluntare şi independente ale societăţii civile.

frontieră ; că aş fi deţinut moşii, deşi nu am avut nici o sfoară de pămînt ; că aş fi plin de dolari şi că aş fi cumpărat participarea oamenilor la manifestaţie, cu toate că se ştie că n-am nici un fel de situaţie materială. Mi s-au pus întrebări provocatoare despre absenţa mea de la revoluţia din decembrie, cu toate că în zilele de 21 şi 22 decembrie am fost prezent sub tirul teroriştilor în toate fazele confruntării. Am stat 17 ani şi jumătate în închisorile comuniste, am fost trimis în domiciliu forţat şi, pînă la 22 decembrie, am fost unul dintre cei mai supravegheaţi oameni din capitală[50].

Situaţia politică descrisă în paginile anterioare nu era doar o confruntare între putere şi opoziţie, normală şi care poate fi întîlnită oriunde în lume. Ea nu însemna nici luptă de clasă, cum ar fi tentaţi să afirme cei educaţi la şcoala interpretativă marxistă sau cei ce au recurs la manipulări sau provocări violente. După cum am anticipat atunci cînd am introdus pentru prima dată termenul *clivaj* (vezi *supra*), forţele politice s-au separat în două tabere ireconciliabile, duşmane de moarte, care au cîştigat fiecare (dar în mod dezechilibrat) adepţi din toate straturile sociale şi profesionale, din diferite generaţii, astfel că putem vorbi despre un clivaj politic. Folosim termenul în înţelesul său consacrat din ştiinţa politică[51]. El are o istorie îndelungată, precedat fiind de termenul *dualism*. Faţă de teza lui Duverger (Duverger, 1954) cu privire la existenţa unui dualism al tendinţelor în orice sistem politic, care divide societatea în două, Sartori a propus-o pe cea a suprapunerii clivajelor, ce redă mai fidel existenţa mai multor opoziţii sau contradicţii sociale care cunosc o expresie politică, în special legată de activitatea partidelor politice, dar şi de alte forme de manifestare. Un clivaj politic reprezintă o scindare radicală a opţiunilor alternative existente într-un sistem politic, ce urmează linii obiective de diferenţiere socială, o diviziune critică într-o societate *care conduce în cele din urmă la conflict*. Sublinierea este crucială, pentru că mulţi dintre cei care operează cu acest concept, fără a face recurs la sursele descriptive privind teoria clivajelor, îl folosesc ori de cîte ori este vorba despre diferenţe de opinii, divergenţe de interese sau tensiuni. Or, esenţial este dacă se ajunge sau nu la conflict. Clivajul este ca o prăpastie ce separă societatea, iar suprapunerea sau intersectarea clivajelor pot duce la întărirea sau atenuarea conflictelor. Partidele moderne rezolvă paşnic caracterul conflictual al clivajelor şi promovează consensul prin mijloace politice. Lijphart a sistematizat tipologia clivajelor din literatura de specialitate, ajungînd la concluzia că există şapte tipuri (*socio-economic*, cum ar fi cel legat de opţiunea pentru proprietatea privată sau de stat ; *religios* ; *cultural-etnic* ; *rural-urban* ; *susţinere a regimului*, care poate să opună partide prosistemice şi partide antisistemice ; *politica externă* ; *materialism-postmaterialism*). Partidele politice, grupurile de interese, mijloacele de comunicare, şcolile, asociaţiile voluntare au tendinţa de a se organiza în funcţie de clivaje. Tentaţia, manifestată şi în mass-media, este să se aplice tipologia completă a clivajelor la România postcomunistă. La o analiză riguroasă, reiese că nici unul dintre clivajele de mai sus nu se regăseşte în realitatea politicii româneşti, în sensul unei scindări a forţelor pclitice care să conducă la conflict. Din punctul de vedere comparativ, în ultimele decenii, în Occident (locul unde aceste clivaje au apărut, au fost descrise şi teoretizate, de unde şi dificultatea de a

50. *Adevărul*, 31 ianuarie 1990.

51. Există mai multe contribuţii originale şi sistematizări ale subiectului în literatura de specialitate, dintre care menţionăm : Giovanni Sartori, „European Political Parties : The Case of Polarized Pluralism", în LaPalombara, Weiner, 1966 ; Rae, Taylor, 1970 ; Lijphart, 1977 ; Seiler, 1993.

le extrapola în alte spaţii geografice sau civilizaţii) s-a produs un fenomen de atenuare, dacă nu chiar de dispariţie a anumitor clivaje (ceea ce nu înseamnă că au dispărut conflictele sociale şi politice)[52].

Cu greu ar putea fi inclus în vreuna din categoriile enumerate de literatura de specialitate clivajul născut în ianuarie 1990 între FSN, căruia i s-au adăugat diverşi sateliţi, pe de o parte, şi partidele istorice sau cele nou create şi grupurile societăţii civile, ce vor forma în cele din urmă CDR, pe de altă parte. Chiar dacă după prăbuşirea regimului comunist au existat şi alte surse de tensiuni (cum ar fi cea dintre minoritarii maghiari şi majoritarii români, avînd drept urmare constituirea UDMR şi PUNR, şi dintre românii ortodocşi şi cei greco-catolici), ele nu au devenit clivaje. Din fericire! Dacă s-ar fi ajuns la o situaţie de tip Croaţia, Bosnia, Kosovo sau Transnistria, am fi putut vorbi despre clivaje. Clivajul dintre cei reuniţi în jurul lui Iliescu şi al FSN-ului, pe de o parte, şi cei care au format în cele din urmă CDR-ul, pe de altă parte, a fost separarea politică esenţială a perioadei postcomuniste. El s-a caracterizat printr-un conflict de identităţi politice şi interese, de valori şi principii morale, dar, mai ales, printr-un conflict ireductibil de legitimitate. În mod invariabil, cei care au venit la putere în urma a patru runde de alegeri generale parlamentare şi prezidenţiale au fost fie unii, fie ceilalţi. Cei din jurul lui Iliescu, al FSN şi PDSR au cucerit puterea în 1990, 1992 şi 2000, iar adversarii lor, în 1996. Desigur, aşa cum vom vedea, au existat şi forţe politice sau evenimente care s-au sustras acestei opoziţii, după cum alte forţe s-au deplasat dintr-o parte în cealaltă a liniei de demarcaţie.

Ca efect al presiunilor opoziţiei şi al ecoului internaţional al evenimentelor din 28-29 ianuarie 1990, liderii FSN au fost obligaţi să cedeze în faţa revendicărilor privind noua formulă de organizare şi conducere politică a statului[53]. La 1 februarie 1990, reprezentanţii partidelor istorice şi ai altor partide s-au întîlnit cu liderii CFSN pentru a conveni asupra principiilor şi funcţionării noii autorităţi. În urma înţelegerilor, s-a dat publicităţii un comunicat în care se anunţa constituirea Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională (CPUN), format din reprezentanţii CFSN (50% din numărul de locuri) şi ai celorlalte partide (50%, cîte trei membri din partea fiecărui partid constituit pînă la acea dată). Ulterior, pentru a diminua influenţa partidelor de opoziţie în cadrul jumătăţii acordate lor, noul parlament primitiv a fost completat cu reprezentanţii celor 12 organizaţii ale minorităţilor naţionale, ceea ce a întărit influenţa FSN, pentru că – în mod aproape mecanic – reprezentanţii minorităţilor votau cu partidul aflat la putere. Reprezentarea organizaţiilor minorităţilor naţionale va fi o inovaţie păstrată şi în alcătuirea viitorului parlament, fiind, în 1991, introdusă şi în Constituţie. Comentariile liderilor partidelor istorice în legătură cu formarea CPUN au fost însă diferite.

Cu toate că protestele partidelor istorice şi ale societăţii civile vizaseră tocmai caracterul ilegitim al anunţului făcut de CFSN privind participarea la alegeri, iar Iliescu

52. Vezi în acest sens studiul documentat al lui Mattei Dogan, „Clasă, religie, partid: tripul declin al clivajelor electorale în Europa Occidentală" (traducere a studiului publicat în *Revue Internationale de Politique Comparée*, care reuneşte şi bibliografia relevantă în domeniu), în Dogan, 1999: 209-243.

53. În mod simptomatic, Ion Iliescu a prezentat aceste evenimente într-o lumină diferită (Iliescu, 1994: 105): „În ciuda tulburărilor şi confruntărilor provocate de manifestaţia din 28 ianuarie, organizată de cele trei partide din opoziţie (PNŢCD, PNL, PSD), aceste discuţii au dus, în final, la crearea, la 1 februarie, a Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională", ca şi cum CPUN ar fi fost creat împotriva voinţei celor care au protestat.

negase caracterul de partid al Frontului, pe care îl considera o mişcare de masă sau un tip de umbrelă pentru alte formaţiuni, în cele din urmă liderii fesenişti au trebuit să recunoască faptul că organizaţia lor era un partid politic. Consacrarea legală a acestei realităţi a avut loc la 6 februarie 1990, cînd, prin decizia nr. 27 a Tribunalului Municipiului Bucureşti, a fost înregistrat noul partid politic, Frontul Salvării Naţionale[54]. Sediul central al partidului era pe Aleea Modrogan, sectorul 1, Bucureşti, iar preşedintele noului partid era Ion Iliescu.

La 9 februarie 1990, după lungi şi extenuante dezbateri, care au fost şi televizate, s-a constituit oficial CPUN (prin Decretul-lege nr. 81 al CFSN) - noul organ legislativ şi al puterii de stat. A fost cea dintîi formă de instituţionalizare a unui mecanism consensual democratic, o formă primitivă şi imperfectă, desigur, însă superioară formei iniţiale de hegemonie politică exercitată de către FSN. Scopul declarat al noului organ al puterii temporare a fost organizarea pregătirii şi desfăşurării alegerilor din 20 mai 1990. Structura CPUN a fost următoarea: 112 membri ai CFSN, 112 din formaţiunile şi partidele nou create, 27 din partea uniunilor minorităţilor naţionale, 3 din partea Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România (AFDPR)[55]. La 13 februarie 1990, în urma unei alte lungi şedinţe, de 12 ore, au fost alese organele de conducere ale CPUN şi s-au adoptat o serie de documente. Biroul Executiv al CPUN era format din 21 de membri. Preşedinte era Ion Iliescu, iar cei 5 vicepreşedinţi erau Ion Caramitru, Radu Câmpeanu, Cazimir Ionescu, Király Károly, Ioan Mânzatu. Secretarul Biroului Executiv era Dan Marţian, iar membri erau Alexandru Bârlădeanu, Radu Ciuceanu, Ion Diaconescu, Mircea Dinescu, N.S. Dumitru, Dan Hăulică, Toma George Maiorescu, Gheorghe Manolescu, Corneliu Mănescu, Serghei Mezaroş, Radu Nicolae, Virgil Andrei Vîţă. Cu această ocazie au fost adoptate regulamentele privind organizarea şi desfăşurarea sesiunilor CPUN şi cel privind modul de desfăşurare a lucrărilor CPUN. Constituirea CPUN a fost o primă victorie a opoziţiei din România, deşi aceasta nu a putut constitui o ameninţare faţă de poziţia hegemonică a FSN.

Dar FSN nu avea probleme doar cu partidele din opoziţie. În paralel cu activitatea politică a partidelor, şi în cadrul societăţii civile avea loc un proces de delimitare faţă de practicile feseniste de guvernare şi, mai ales, faţă de modul în care FSN înţelegea să trateze problemele extrem de delicate ale moştenirii comuniste. Încă din 31 decembrie 1989, la hotelul „Intercontinental" din Bucureşti, se anunţase constituirea Grupului pentru Dialog Social, care nu depindea în nici un fel de FSN, cu toate că o serie de personalităţi importante dintre membrii fondatori făceau parte şi din CFSN[56]. Din GDS făceau parte ca membri fondatori Călin Anastasiu, Gabriel Andreescu, Sorin Antohi, Dan Arsenie, Magda Cârneci, Mariana Celac, Doina Cornea, Andrei Cornea, Petru Creţia, Pavel Câmpeanu, Mircea Dinescu, Sorin Dumitrescu, Radu Filipescu, Gabriel Liiceanu, Dan Oprescu, Alexandru Paleologu, Andrei Pleşu, Mihai Şora, Stelian Tănase,

54. *Ştiri interne*, Rompres, 6 februarie 1990.
55. Pentru lista nominală a CPUN, vezi Anexa 2.
56. Era semnificativ pentru spiritul de toleranţă al GDS că admisese în rîndurile sale oameni care fie că fuseseră în tinereţea lor activişti PCR/PMR, fie că erau odrasle ale unor nume importante din fosta nomenclatură comunistă, la nivel central sau local. Criteriile de admitere în GDS erau meritele personale, activitatea şi convingerile anticomuniste sau antitotalitare din perioada anterioară prăbuşirii regimului comunist, nu apartenenţa colectivă sau activitatea în trecutul îndepărtat.

Alin Teodorescu, Sorin Vieru şi alţii. Publicată în primul număr al revistei *22*, *Declaraţia de constituire a „Grupului pentru Dialog Social"* introducea în discursul public din România un stil cu totul aparte:

> **Grupul pentru dialog social** se constituie ca un grup de sine stătător, care acţionează legal, începînd de astăzi, 31 decembrie 1989. El aspiră să reprezinte conştiinţa lucidă a acestei societăţi care a fost umilită şi destructurată. Vrem să contribuim la ieşirea din dezastru şi la regenerare.
>
> **Grupul pentru dialog social** este un grup independent, strict informal, care nu se subordonează nici unei grupări politice şi care refuză orice colaborare cu cei care au susţinut vechiul regim. Pe cont propriu fiecare membru al Grupului are dreptul la propriile sale opţiuni şi orientări politice, care nu afectează însă în nici un fel statutul şi orientarea Grupului.
>
> **Grupul pentru dialog social** este o instanţă de reflexie critică asupra problemelor fundamentale care frămîntă societatea civilă română, asupra inserării ei în contextul european: civilizaţie - cultură - politică - societate civilă - ecologie. El este un club de dezbateri între intelectuali de diferite profesii, care îşi propune să prospecteze căile de evoluţie şi organizare ale acestei societăţi, o evoluţie bazată pe valorile umane şi pe drepturile omului. Grupul pentru dialog social îşi propune să fie un laborator în care economişti, sociologi, politologi, istorici, filosofi, urbanişti, scriitori, teologi etc. să găsească (să caute) împreună strategiile şi soluţiile de care societatea română va avea nevoie în viitorul imediat.
>
> **Grupul pentru dialog social** va organiza dezbateri deschise în rîndul diferitelor categorii sociale: studenţi, muncitori, militari, intelectuali asupra cărora vechiul regim a lăsat să cadă cortina ideologică. Temele de dezbatere: pluralism, sindicate libere, parlament, partide politice, libertăţi civile, drepturile omului, separarea puterilor de stat, cultura şi valorile ei, ecologie, urbanism etc. Aceste întîlniri vor fi organizate începînd cu 15 ianuarie 1990[57].

În acelaşi prim număr al revistei *22* era publicată pentru prima dată în România *Declaraţia universală a drepturilor omului*, iar în numerele următoare aveau să apară cîteva dintre textele fundamentale ale disidenţei anticomuniste central-europene (cum ar fi eseul *Puterea celor fără de putere* al lui Václav Havel). Iniţial, revista editată de GDS a avut un tiraj de peste 150.000 de exemplare, iar impactul ei a fost deosebit încă de la început. Aici au fost dezbătute în premieră românească importante teme politice, civice şi intelectuale, în jurul cărora, în anii următori, aveau să se poarte numeroase controverse. Din toate punctele de vedere, GDS a reprezentat o alternativă la noua putere. Fiind un grup elitist, GDS a reprezentat o alternativă la enorma mişcare populară şi populistă care era FSN-ul. În paginile revistei *22* au apărut pentru prima dată articulate în mod coerent de către Stelian Tănase argumentele cu privire la natura gorbaciovistă a conducerii feseniste a ţării şi la supravieţuirea corpului monstruos al comunismului, în ciuda dispariţiei sale ca sistem, în urma revoluţiei anticomuniste din decembrie 1989[58].

57. „Declaraţia de constituire a Grupului pentru Dialog Social", din primul număr al revistei *22*, anul 1, 20 ianuarie 1990.

58. Vezi în acest sens editorialele lui Stelian Tănase. În „Nu perestroika!", *22*, anul I, nr. 3, 2 februarie 1990, preşedintele GDS şi redactorul-şef al revistei *22* din acea vreme scria: „Eroarea majoră a FSN este că doreşte să facă *glasnost* şi *perestroika* în România. Şi poate ar fi fost în drept să o facă, dacă mulţi dintre cei care astăzi decid pentru soarta celor mulţi ar fi luptat împotriva dictaturii şi ar fi făcut ceva să o răstoarne la vreme. Această mişcare din interiorul aparatului nu s-a produs, şi deci nici trecerea «paşnică» de la dictatură la *perestroika*, adică la *un comunism cu faţă umană*. Şi tocmai acest lucru încearcă să-l răstălmăcească troika din fruntea FSN". În „Ceasuri liniştite", *22*, anul I, nr. 5, 16 februarie 1990, Tănase scria: „Revoluţia a reuşit să decapiteze sistemul comunist ca întreg, dar nu l-a distrus, cum părea la prima vedere. Corpul monstruos

În acelaşi timp însă, GDS era şi o alternativă la partidele istorice, privite cu extremă reticenţă de mulţi dintre activiştii civici ai GDS, dintre care unii acceptaseră necondiţionat intrarea în organele conducătoare ale FSN şi în guvern, dar în nici un caz în partidele istorice, indiferent că erau creştin-democrate, liberale sau social-democrate, iar alţii fuseseră foşti activişti ai CC al PCR sau foşti informatori ai Securităţii, aşa că manifestau puţină simpatie faţă de partidele anticomuniste sau antifeseniste, după cum aveau să se împotrivească şi oricărei încercări de transformare a GDS într-o mişcare civică de amploare sau într-un partid politic[59]. În genealogia mişcărilor civice şi politice ale opoziţiei, se poate spune că apariţia Alianţei Civice a fost anticipată, într-o oarecare măsură, ca idee, de discuţiile care au avut loc încă din ianuarie 1990 la GDS. Dar tocmai reticenţa unor importanţi membri GDS faţă de politică va preveni alăturarea instituţională la eforturile opoziţiei democratice şi intrarea în viitoarea Convenţie Democratică. La sediul din Calea Victoriei s-a discutat extrem de serios despre iniţiativa unei mari confederaţii, a unei mari alianţe naţionale a grupurilor de tip GDS din toată ţara. Existaseră chiar propuneri pentru astfel de iniţiative (din Bucureşti, Constanţa, Braşov etc.), dar cei mai mulţi dintre „ghedesişti" au optat pentru menţinerea caracterului închis şi elitist al organizaţiei („să nu ne amestecăm cu oricine"). Era vorba despre un simbolic dialog social cu societatea, nu de o implicare socială masivă, cum avea să fie AC, şi cu atît mai puţin de una politică, cu rezonanţe electorale[60]. Era evident că GDS reprezenta altceva decît partidele istorice şi FSN, era vorba însă despre o organizaţie care şi-a refuzat încă de la început şansa unui impact moral şi politic la nivel social larg.

O altă asociaţie a societăţii civile cu o puternică orientare anticomunistă, antisecuristă şi antifesenistă, a cărei activitate a avut un impact enorm încă de la început, a fost Societatea „Timişoara", al cărei preşedinte, George Şerban, avea să fie principalul autor al *Proclamaţiei de la Timişoara*, precum şi redactorul-şef al influentei gazete *Timişoara*.

La problemele pe care FSN le-a avut cu partidele din opoziţie, în special cu cele istorice, cu organizaţiile tot mai active ale societăţii civile, s-au adăugat cele născute din modul în care liderii fesenişti au înţeles să gestioneze problemele moştenirii comuniste, în particular cele cauzate de uriaşul aparat de represiune, inclusiv de fosta poliţie politică. Schimbările mai mult sau mai puţin reale, dar total lipsite de transparenţă, care avuseseră loc în armată şi Securitate, luptele interne din cadrul Frontului, precum şi existenţa unor grupuri obscure de presiune au provocat o imensă nelinişte, care, în cele

al comunismului a fost segmentat şi fragmentele s-au răspîndit pretutindeni. Le întîlneşti în stare de funcţionare oriunde. În ministere, în armată, în mass-media, în Consiliul FSN, în conducerile partidelor istorice şi neistorice. Un soi de comunism fără partid comunist cangrenează corpul tînăr al României posttotalitare". După cum se poate observa, chiar şi Tănase vedea urme de comunism acolo unde nu erau, în conducerile partidelor istorice, care puteau fi considerate oricum, dar nu comuniste. Obsesia caracterului ubicuu al comunismului care, de fapt, încetase era un simptom postcomunist. O parte dintre excepţionalele editoriale ale redactorului-şef din acea vreme al revistei *22* au fost publicate în Tănase, 1993.

59. Vezi, în acest sens, Tănase, 2002, carte care a dus la deconspirarea lui Dan Oprescu, cel mai bun prieten al autorului dinainte şi după 1989, informator al Securităţii pînă cu cîteva ore înainte de prăbuşirea regimului comunist şi cîteva zile înainte de constituirea GDS. De altfel, Stelian Tănase a făcut cerere către CNSAS, după publicarea cărţii, pentru aflarea identităţii celorlalţi informatori, care, chiar dacă au intrat şi ei în GDS, nu ar fi putut fi deconspiraţi în cazul în care au devenit agenţi acoperiţi ai noilor servicii secrete.
60. Interviu cu Stelian Tănase.

din urmă, a condus la evenimentele din 18 februarie 1990, în urma cărora s-a produs şi cea de-a doua mineriadă. Faţă de manifestanţii care strigau lozinci antifeseniste, anti-comuniste şi anti-Securitate[61], minerii au reacţionat din nou „spontan", venind la Bucureşti să facă ordine, cu promisiunea (de care se vor ţine peste doar cîteva luni) de a reveni „ori de cîte ori va fi nevoie". Indiferent de paternitatea organizării mineriadelor, de caracterul lor „spontan" sau provocat, un lucru era cert în legătură cu organizarea puterii postcomuniste din România: se constituise o forţă paramilitară, situată aparent de partea puterii feseniste, cu o puternică orientare împotriva partidelor istorice şi a unor organizaţii independente ale societăţii civile, care îşi aroga dreptul de a interveni arbitrar în treburile statului şi în cele publice (ori de cîte ori ar fi fost nevoie), substituindu-se astfel organelor şi autorităţilor recent înfiinţatului stat de drept. O mare parte dintre nemulţumirile „mulţimilor de manifestanţi" din 18 februarie vizau soarta obscură a fostei Securităţi, ale cărei departamente trecuseră formal sub autoritatea armatei. Opinia publică avea toate motivele să pună sub semnul întrebării seriozitatea schimbărilor din interiorul Securităţii şi din departamentele acesteia recent reorganizate sub forma unor viitoare servicii secrete (SIE, UM 0215, SRI, SPP, STS, serviciile Armatei, ale Ministerului de Justiţie). Aşa după cum nu era clar pentru nimeni în ce măsură evenimentele din decembrie 1989 fuseseră influenţate sau manipulate de către URSS, nu erau clare nici raporturile dintre fosta Securitate şi serviciile secrete sovietice, KGB şi GRU, sau măsura în care unii agenţi acoperiţi sau de influenţă ai acestora fuseseră implicaţi în evenimente şi în tot ceea ce a urmat. Una dintre ipotezele cele mai provocatoare este că la 18 februarie 1990 a avut loc o confruntare între diferitele fracţiuni, reorganizate sau nu, ale serviciilor secrete, care fie că trecuseră de partea puterii feseniste, fie că îşi menţineau loialitatea faţă de serviciile-mamă din URSS[62]. Oricum, această ipoteză nu ar fi făcut decît să o confirme, parţial sau integral, pe cealaltă, cu privire la faptul că ar fi existat un plan al KGB (*planul Dnestr*) care ar fi implicat KGB şi GRU, de pregătire a unei lovituri de stat în România, „pentru înlocuirea lui Ceauşescu cu un cadru PCR loial Moscovei"[63]. „Planul Dnestr" urma să implice „cadre din conducerea partidului, a

61. Dintre lozincile strigate atunci se remarcau „Jos comunismul!", „Jos Securitatea!", „Vrem dreptate, nu Securitate!", „Securitatea e cu ochii pe noi!", „Nu mai vrem comunişti, securişti şi activişti!", „Vrem listele cu informatorii Securităţii din întreprinderi!", „FSN-işti aţi furat revoluţia din 17-22 decembrie 1989!", „Jos securiştii!". Este semnificativ că – în ciuda faptului că Securitatea acţiona ca şi PCR, adică la locul de muncă, o reminiscenţă a organizării din ilegalitate a partidelor comuniste, dar şi la domiciliul persoanelor, semn al caracterului represiv, totalitar, adică pe blocuri, străzi, cartiere – în Legea pentru accesul la propriul dosar (de Securitate) şi deconspirarea Securităţii ca poliţie politică (promulgată abia în octombrie 1999) nu apar nici informatorii Securităţii din întreprinderi (aşa cum cereau manifestanţii imediat după prăbuşirea regimului comunist şi pretinsa desfiinţare a Securităţii), nici cei din jurul domiciliului persoanelor (cum ar fi administratorii de blocuri, femeile de serviciu etc.).

62. Ministrul Apărării Naţionale, generalul Nicolae Militaru (despre care multe mărturii certifică legătura cu GRU, serviciul de informaţii al armatei sovietice, drept pentru care a şi fost în atenţia contrainformaţiilor militare, una dintre direcţiile Securităţii), a fost demis (oficial i s-a acceptat cererea de eliberare din funcţie) prin Decretul CPUN nr. 124, pe data de 16 februarie 1990. În mod eronat, în Ştefănescu, 1995: 54-55, cea de-a doua mineriadă este datată 28 februarie 1990, şi nu pe 18 februarie 1990. Or, dezvăluirile noului ministru al Apărării Naţionale, Victor Atanasie Stănculescu, au fost făcute pe 21 februarie 1990, în urma manifestărilor violente care au culminat (în mod inexplicabil) cu intrarea în Palatul Victoria, unde era sediul guvernului Roman.

63. Pentru detalii, vezi Ioan Mihai Pacepa, 1999, 3: 118-119, precum şi întregul capitol 14, „Planul Dnestr".

armatei şi a Securităţii care au făcut studii la Moscova", recrutaţi de serviciile sovietice, care „la semnalul Moscovei să-l aresteze pe Ceauşescu şi să creeze un Front al Salvării Naţionale". Din punctul de vedere al cercetării obiective, asemenea ipoteze trebuie confirmate prin documente din diferite arhive, precum şi de mărturiile celor implicaţi. Din punctele de vedere politic sau mediatic, asemenea ipoteze reprezintă surse care nu pot fi neglijate, astfel încît ele au reapărut în toţi aceşti ani, în mod periodic, în discursul public, inclusiv în atacurile, criticile sau îndoielile exprimate, explicit sau implicit, de diverşi reprezentanţi ai CDR.

În mod diversionist, s-a încercat atunci a se da din nou vina pe partidele istorice, care nu au întîrziat să se dezică de orice amestec în organizarea celei de-a doua mineriade. Cert este că, indiferent de ipotezele cu privire la luptele dramatice din interiorul serviciilor secrete şi dintre cei preocupaţi de managementul reorganizării acestora, incertitudinea care plutea în jurul lor nu făcea decît să sporească neîncrederea în noua putere. Continuităţile dintre Securitate şi noile servicii secrete, dintre modul în care poliţia politică fusese condusă şi cel în care erau sau puteau fi folosite noile servicii de informaţii, acestea şi multe altele reprezentau motive în plus de suspiciune sau chiar argumente în favoarea naturii comuniste, neocomuniste sau criptocomuniste a puterii feseniste.

În urma celei de-a doua mineriade, din 18 februarie 1990, şi a revendicărilor de atunci, peste trei zile, proaspăt numitul ministru al Apărării, nimeni altul decît generalul Victor Atanasie Stănculescu, fostul „om de încredere" al lui Ceauşescu, a făcut un anunţ cu privire la măsurile luate de CFSN în legătură cu fosta Securitate. A fost prima şi singura ocazie în istoria postcomunistă a României cînd autorităţile s-au grăbit să dea socoteală despre fosta poliţie politică a regimului comunist în faţa opiniei publice nemulţumite, dispusă să iasă în stradă, dacă era nevoie, ca să continue revoluţia. Astfel, prin Decretul CFSN nr. 33 din 30 decembrie 1989, Departamentul Securităţii Statului şi toate unităţile sale centrale şi teritoriale fuseseră desfiinţate (Ştefănescu, 1995: 53). Cadrele de conducere considerate compromise fuseseră trecute în rezervă sau arestate (generalii Iulian Vlad, Gianu Bucurescu, Emil Macri, Aristotel Stamatoiu, Gheorghe Vasile, Ion Moţ, Alexandru Ţencu etc.), iar direcţii întregi au fost trecute în rezervă sau chiar arestate (Direcţia a V-a de pază şi ordine, 437 cadre, Direcţia a IV-a de contrainformaţii militare, cu 1.073 cadre, dintre care 611 trecute în rezervă sau arestate, precum şi 1.844 de cadre din Bucureşti şi din judeţele Timiş, Cluj, Braşov, Sibiu). Cifra totală a cadrelor Securităţii (făcută atunci publică de către generalul Stănculescu) ar fi fost de 8.400 de persoane. În plus, o serie de centre speciale de ascultare ar fi fost închise. Noul ministru al Apărării nu a reuşit decît parţial să liniştească opinia publică, deoarece nu a amintit nimic despre soarta sutelor de ofiţeri din Direcţiile I, a II-a, a III-a şi a VI-a. La 22 noiembrie 1990, într-un raport prezentat Parlamentului, directorul SRI, Virgil Măgureanu, avea să prezinte cifre mai apropiate de realitate: 14.259 de cadre militare şi 984 civili ar fi fost angajaţi în fostul Departament al Securităţii Statului, în timp ce „îşi desfăşurau activitatea în interiorul trupelor de Securitate - 2.859 de ofiţeri şi subofiţeri; în cadrul unităţilor tehnice - 2.588 de ofiţeri, maiştri militari şi subofiţeri; şi în cadrul unităţilor operaţionale - 466 de cadre". Istoricul britanic Dennis Deletant scrie că „numărul total al personalului DSS în decembrie 1989 era de 38.682, dintre care 23.370 erau în comandamentul trupelor de Securitate. Restul de 15.312 includeau 6.602 în direcţiile naţionale şi unităţile speciale, 2.426 în CIE, 6.059 în birourile judeţene şi 225 în şcoli"

(Deletant, 1995 : 348, 359). Asemenea discrepanţe între cifre erau motive suficiente de nelinişte pentru opinia publică, chiar şi la 18 februarie 1990, cînd se putea constata că nici unul dintre presupuşii „terorişti" ai Securităţii ceauşiste nu fusese demascat. Refuzate de FSN, cererile cu privire la deconspirarea Securităţii ca poliţie politică şi interzicerea participării la viaţa politică a foştilor securişti, revendicarea privind accesul cetăţenilor la propriul dosar vor deveni teme cruciale pentru CDR, în special pentru personalităţile politice şi intelectuale care făcuseră puşcărie politică, aflate mai ales în rîndul partidelor istorice, precum şi în Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici din România (AFDPR).

Semnificativă a fost reacţia societăţii civile din Timişoara, imediat după cea de-a doua mineriadă. La 22 februarie 1990, în oraşul de pe Bega, a avut loc un miting de protest împotriva incursiunii minerilor şi a modurilor acestora de a acţiona. Unul dintre participanţii de marcă la evenimentele revoluţionare din decembrie 1989 din Timişoara, George Şerban, „a propus să se redacteze o Proclamaţie a Timişoarei către ţară, în aceasta fiind necesar a se aminti ce s-a dorit prin Revoluţia din 16 decembrie"[64]. La doar cîteva zile, George Şerban va reveni asupra propunerii sale, care ar fi avut „menirea de a aduce la cunoştinţa opiniei publice româneşti idealurile originare ale Revoluţiei timişorene, aspiraţiile ei autentic europene. (...) Propun ca textul Proclamaţiei să fie redactat de un grup de participanţi la Revoluţia timişoreană, dintre cei care au fost din prima şi pînă în ultima zi printre demonstranţi"[65]. În şedinţa extraordinară a membrilor Societăţii „Timişoara", din 27 februarie 1990, a fost analizat textul *Proclamaţiei* redactat de George Şerban. Societatea „Timişoara" şi l-a însuşit şi şi-a propus să se ocupe de lansarea şi promovarea sa, de multiplicare şi traducerea în engleză, franceză şi germană. În acelaşi timp, s-a aprobat calendarul manifestărilor care vor duce în final la lansarea oficială a *Proclamaţiei*. În afară de prezentarea şi discutarea textului în diferite instanţe ale societăţii civile, autorii săi au întreprins un demers important pentru a convinge autorităţile locale să adere la *Proclamaţie*. La 8 martie 1990, George Şerban a citit textul în fata Biroului Executiv al CPUN Timiş, care a ezitat şi, în cele din urmă, a refuzat să adere, din cauza a ceea ce avea să devină faimosul „punct 8" al *Proclamaţiei*. În schimb, la 9 martie 1990, Consiliul Municipal Timişoara a analizat textul. Cu 45 de voturi pentru, 3 abţineri şi nici un vot împotrivă, a aderat la *Proclamaţie*. Înainte să fie lansată oficial, *Proclamaţia de la Timişoara* provocase deja reacţii violente de respingere, ba chiar şi calomnii. Autorilor ei şi celor care aderaseră li s-au atribuit intenţii autonomiste. Iată de ce, pentru ca documentul să fie cunoscut, comitetul de organizare a Adunării populare de lansare oficială a *Proclamaţiei* s-a grăbit să anunţe evenimentul, ce urma să aibă loc în Piaţa Operei şi să se desfăşoare cu aprobarea şi sprijinul autorităţilor locale. În acelaşi timp, era publicată o dezmînţire în legătură cu presupusele intenţii destabilizatoare sau îndreptate împotriva integrităţii teritoriale : „Atragem atenţia că Proclamaţia nu cuprinde nici o idee referitoare la «autonomia» Banatului. Dimpotrivă, noi ne opunem cu fermitate unei asemenea aberaţii. Zvonurile sînt răuvoitoare, dorind să discrediteze Adunarea"[66].

64. Textul rostit de crainica Televiziunii Timişoara, la 22 februarie 1990, reprodus după capitolul „Geneza", în broşura *Proclamaţia de la Timişoara*, cu o postfaţă de George Şerban (Timişoara : Societatea „Timişoara", 1994), p. 5.
65. George Şerban, „Propunere", *Timişoara*, nr. 15, 27 februarie 1990.
66. „Comunicat important", *Timişoara*, nr. 20, 10 martie 1990.

La 11 martie 1990, mai multe organizaţii civice (Societatea „Timişoara", Asociaţiile „Europa" şi „16 Decembrie 1989") au organizat istorica adunare de lansare oficială a *Proclamaţiei de la Timişoara*, la care au participat circa 15.000 de persoane. Manifestaţia era îndreptată împotriva conducerii feseniste a statului şi „a mafiei comuniste". Manifestanţii purtau pancarte ostile preşedintelui FSN şi CPUN, Ion Iliescu, premierului Petre Roman şi ministrului de Interne, Mihai Chiţac, acuzat de a fi participat direct, la Timişoara, la reprimarea revoluţiei din decembrie[67]. La încheierea demonstraţiei, desfăşurată calm şi în absenţa oricărui dispozitiv poliţienesc, fără provocări sau contramanifestaţii, mai multe mii de persoane au semnat *Proclamaţia de la Timişoara*. Aşa cum relata agenţia France Press, prin semnarea acestui manifest politic, pentru prima dată autorităţile de la Timişoara se opuneau în mod direct puterii centrale de la Bucureşti, şi aceasta în termeni destul de tăioşi[68]. Principalele puncte ale *Proclamaţiei de la Timişoara* atacau chiar bazele legitimităţii noii puteri feseniste, precum şi esenţa acţiunii disimulate de salvare şi recuperare a nomenclaturii comuniste şi a serviciului de poliţie politică, Securitatea. Punctul 8 al *Proclamaţiei* propunea ca

> legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, al foştilor activişti comunişti şi al foştilor ofiţeri de Securitate. Prezenţa lor în viaţa politică a ţării este principala sursă a tensiunilor şi suspiciunilor care frămîntă astăzi societatea românească. Pînă la stabilizarea situaţiei şi reconcilierea naţională, absenţa lor din viaţa publică este absolut necesară.
>
> Cerem, de asemenea, ca în legea electorală să se treacă un paragraf special care să interzică foştilor activişti comunişti candidatura la funcţia de preşedinte al ţării. Preşedintele României trebuie să fie unul din simbolurile despărţirii noastre de comunism[69].

Impactul imediat şi de lungă durată al *Proclamaţiei de la Timişoara* a fost devastator pentru FSN şi liderii acestuia. În scurtă vreme, au aderat la textul revoluţionar numeroase asociaţii civice (organizaţii studenţeşti, filiale locale ale partidelor politice, sindicate, colective întregi de muncă din institute de cercetare, proiectare, întreprinderi industriale, şcoli, licee, asociaţii ţărăneşti particulare, asociaţii de femei, redacţii întregi de ziare, reviste, grupuri importante de scriitori, Sfatul Frontului Popular din Moldova etc.)[70], precum şi zeci de mii de semnatari individuali. A fost prima acţiune politică şi civică de amploare, care a implicat în egală măsură actorii politici şi societatea civilă, în mod organizat. Între partidele politice semnatare (prin intermediul filialelor locale sau al conducerilor centrale) ale *Proclamaţiei* erau PNŢCD, PNL, UDMR, PSDR, MER, ce vor forma mult mai tîrziu scheletul politic al CDR. Printre organizaţiile civice semnatare se aflau AFDPR, Forumul Antitotalitar Român, Asociaţia „21 Decembrie" şi altele care vor participa mai tîrziu la constituirea Convenţiei. Din anumite puncte de vedere, se

67. În mod semnificativ, revendicările timişorenilor în legătură cu anchetarea şi judecarea celor care conduseseră acţiunile de reprimare din decembrie 1989 vizau doi membri marcanţi ai guvernului Roman - generalii Chiţac şi Stănculescu, care ocupau funcţiile de miniştri de Interne şi al Apărării Naţionale. Aceşti doi generali aveau să fie acuzaţi, judecaţi şi condamnaţi la cîte 15 ani închisoare abia în 1999 de către Curtea Supremă de Justiţie. După revenirea lui Iliescu la putere, în noiembrie 2000, procurorul general de pe lîngă CSJ a înaintat *recurs în anulare*, procedeu inexistent în democraţiile occidentale.
68. Ştire France Press, preluată de Rompres, 12 martie 1990.
69. *Proclamaţia...*, ed. cit.
70. Pentru o listă completă adeziunilor, vezi *Proclamaţia...*, ed. cit., pp. 17-26.

poate spune că proclamaţia a reprezentat prima alăturare a forţelor opoziţiei împotriva unui inamic comun puternic. Nu este deloc întîmplător faptul că George Şerban, principalul autor al acestui important document politic, a fost şi cel care a avut primul ideea unei opoziţii unite, idee apărută în perioada începutului mişcării civice iniţiate de Societatea „Timişoara". El a creat un grup care a încercat să convingă personajele politice din fruntea partidelor să meargă împreună în alegeri şi să propună un singur candidat la preşedinţie. Numai că ideea era prea îndrăzneaţă pentru acea perioadă, şi nu toţi liderii politici ai partidelor istorice au întîmpinat-o cu entuziasm[71]. A fost o tentativă eşuată de reunire a opoziţiei, care nu va fi luată în serios decît după dezastrul din alegerile din mai 1990. Trebuie reamintit în acelaşi timp că au semnat proclamaţia şi filiale locale ale CPUN[72] şi chiar ale FSN[73]. Aceasta şi explică de ce ideile *Proclamaţiei* s-au răspîndit mai tîrziu chiar şi în mediile feseniste, iar înainte şi după ruperea FSN-ului, partea reformistă a Frontului va prelua explicit pasaje din revendicările cele mai radicale[74].

Cu toate acestea, a fost nevoie de mai multe experienţe nefericite, de acţiuni în forţă organizate de FSN, de instituirea unui monopol tot mai strict asupra puterii, pentru ca asemenea forme de colaborare să ia amploare şi, mai ales, să capete trăsături instituţionale. Cu această ocazie, a fost lansată o campanie publică de strîngere a semnăturilor individuale de susţinere a ideilor din *Proclamaţie*. Timişoara a fost oraşul unde a început revoluţia anticomunistă. Acolo, influenţa liderilor FSN a fost cvasinulă de la bun început. Ideile contestatare ale partidelor istorice, ale grupurilor societăţii civile şi ale *Proclamaţiei de la Timişoara* au pregătit în ţară o stare explozivă de spirit antifesenist, fond pe care se va naşte manifestaţia din Piaţa Universităţii, din Bucureşti. Dificultatea reconstituirii evenimentelor din acea perioadă vine din faptul că se produceau concomitent fenomene contradictorii. În timp ce o parte a societăţii civile era angrenată în acţiuni asemănătoare celor din Europa Centrală, alte părţi ale ei erau atrase în confruntări ce aveau să fie tipice pentru fosta Iugoslavie. Nu vom înţelege însă primul an al tranziţiei fără a ne referi pe scurt şi la evenimentele de la Tîrgu-Mureş.

Iniţial, relatările cu privire la situaţia din Transilvania au fost partizane şi contradictorii. Chiar dacă mai tîrziu s-a constituit o comisie parlamentară însărcinată cu clarificarea cauzelor evenimentelor, persistă încă numeroase semne de întrebare. După derularea evenimentelor, guvernul Roman a dat o declaraţie oficială, în care se afirma:

> Cetăţeni ai Republicii Ungare au trecut graniţa pentru a participa la adunarea de la Tîrgu-Mureş. Ei au arborat ostentativ steaguri maghiare în localităţi româneşti ca Satu-Mare, Tîrgu-Mureş, Sovata şi au instigat prin lozinci şi cîntece provocatoare sentimentele naţionale ale românilor. La Satu-Mare, cca 4.000 de maghiari au profanat statuia lui Nicolae Bălcescu. Pe data de 18 martie 1990, preşedintele interimar al Republicii Maghiare, Mátyás Szürös, a cerut maghiarilor, prin intermediul presei, să se organizeze potrivit ideii că Transilvania este pămînt strămoşesc maghiar. Pe 21 martie 1990, extremişti maghiari l-au înjunghiat pe maiorul Solovăstru din Comandamentul Gărzilor. Sediul Uniunii Vatra Românească a fost devastat. În această situaţie,

71. Interviu cu Gabriel Andreescu. Singurul care a agreat această idee încă de la început a fost Coposu, în timp ce Câmpeanu a respins-o furibund, iar Cunescu nu a agreat-o. Trebuie menţionat şi faptul că, în ciuda semnării *Proclamaţiei*, UDMR nu a fost contactat pentru a sprijini ideea opoziţiei unite.
72. Este vorba despre organizaţiile CPUN Timiş, Reşiţa, Buziaş şi Deva.
73. În această categorie surprinzătoare intră filiala Cîmpulung Muscel a FSN.
74. Vezi în acest sens lucrările Conferinţei Naţionale a FSN, din 27-29 martie 1992.

CPUN-Tîrgu-Mureş a cerut protecţia Poliţiei şi armatei, în oraş au intervenit 260 de politişti şi 1.500 de militari. Acţiunea acestora s-a făcut pe fondul unor greve declanşate la Sfîntu Gheorghe, Miercurea-Ciuc şi Gheorgheni. În urma acţiunii forţelor de ordine au fost reţinute 38 de persoane, dintre care 2 primari ai comunelor limitrofe din Tîrgu-Mureş[75].

Chiar şi o relatare cronologică publicată în 1995 (şi care ar fi trebuit să poarte marca imparţialităţii) se face ecoul comunicatelor poliţiei şi guvernului din acea perioadă, precum şi al relatărilor tendenţioase din presa vremii, caracterizate de un naţionalism primar, rudimentar, populist, cu mare atracţie pentru o parte importantă a opiniei publice (Ştefănescu, 1995: 56-58):

15-20 martie (1990) în judeţul Harghita maghiarii aniversează Revoluţia ungară de la 1848. Cu această ocazie se arborează drapelul maghiar pe instituţiile publice, primării, case de cultură, şcoli, spitale, case particulare. Se schimbă însemnele şi textele incizate pe monumentele armatei române. Se depun coroane de flori cu drapelul maghiar. La Sovata este dată jos statuia lui Nicolae Bălcescu, iar la Tîrgu-Mureş este profanată de mai multe ori statuia lui Avram Iancu. Pentru sărbătorirea de la 15 martie au sosit din Ungaria peste 10.000 de persoane care au provocat incidente la Satu Mare, Sovata, Tîrgu-Mureş şi alte localităţi, au sfidat autorităţile şi însemnele româneşti, au strigat lozinci antiromâneşti, au iniţiat şi încurajat atitudinile antiromâneşti. În replică, în zilele următoare, românii organizează contramanifestaţii care conduc la incidente semnalate în mai multe localităţi din Transilvania. Momentul culminant îl constituie confruntările violente dintre români şi maghiari la Tîrgu-Mureş (19 şi 20 martie), care zguduie întreaga ţară prin cruzimea manifestărilor, ura dezlănţuită iraţional, prin victimele – morţi şi răniţi – pe care le lasă în urmă. În aceste zile, un român, Mihăilă Cofariu, intra în mod tragic în atenţia întregii ţări şi chiar a lumii. La Tîrgu-Mureş, în timp ce Mihăilă Cofariu era maltratat bestial de unguri, un reporter străin surprinde scena pe o casetă video care este apoi transmisă cu repeziciune de diferite posturi de televiziune din lume cu explicaţia falsă că un maghiar este schingiuit de români. Ulterior, s-a făcut rectificarea necesară, dar ea n-a anulat efectul produs de apocaliptica scenă asupra tuturor celor care au văzut-o. Mulţi au continuat să creadă sau au dorit să creadă că un maghiar a fost torturat cu brutalitate de români...

Cele mai multe dintre relatările evenimentelor din epocă şi din perioada imediat următoare au purtat amprenta partizanatului, culpabilizînd fie pe maghiari, fie pe români, iar rolul presei a fost de a contribui la incitarea spiritelor[76]. Un rol important l-au jucat atunci acţiunile organizate de incitare interetnică, în care iniţiativa au avut-o oficialităţi locale, precum şi organizaţiile extremiste deja constituite, în primul rînd Uniunea Vatra Românească. Unul dintre elementele stridente a fost pasivitatea nou constituitei poliţii şi a armatei, în pofida declaraţiilor şefilor acesteia din urmă cu privire la hotărîrea de a apăra „integritatea unei ţări libere". În pofida entuziasmului pe care revoluţia din decembrie 1989 l-a provocat la Budapesta, în martie 1990 relaţia dintre România şi Ungaria s-a deteriorat vizibil. La aceasta au contribuit şi scenariile prezentate în presă sau în mediile feseniste cu privire la amestecul străin în evenimente. Consecinţa cea mai importantă a fost că UDMR s-a îndepărtat în mod definitiv de Front şi de autorităţile din acea vreme, ceea ce a facilitat apropierea de viitoarea CDR. Pentru fostele cadre din nomenclatură şi Securitate, grupate mai ales în FSN (mai tîrziu PDSR) şi PUNR, apropierea timpurie dintre UDMR şi CDR a fost o binecuvîntare, deoarece ele au putut

75. „Declaraţia Guvernului României", *România liberă*, 22 martie 1990.
76. Pentru o reconstituire obiectivă a evenimentelor şi a contextului relaţiilor româno-maghiare, vezi Gallagher, 1999, în special capitolul „Dezbinarea etnică şi politica postcomunistă", pp. 94-128.

să folosească retorica naţionalistă antimaghiară pentru a manipula votanţii în scopul consolidării propriei baze de putere. În afară de convingerile intime ale unor politicieni, naţionalismul fesenist/pedeserist, în particular cel antimaghiar, a fost o tactică de circumstanţă, folosită doar pentru incitare şi aducere de voturi. Prin contrast, feseniştii nu au folosit sentimentele antiţigăneşti în scopuri electorale. Imediat după alegerile din 2000, PDSR va încheia un protocol puternic de colaborare cu UDMR. Dacă în faza copilăriei politicii democratice formarea capitalului antimaghiar nu ar fi fost posibilă în afara luptei cu CDR, ulterior, experienţa de coaliţie dintre Convenţie şi UDMR avea să fie decisivă pentru coaliţia post-2000. Dar să nu anticipăm.

La 20 martie, CPUN a luat hotărîrea înfiinţării unei comisii centrale de anchetă, formată din reprezentanţi ai guvernului şi ai Biroului Executiv al CPUN[77], în scopul evaluării cauzelor, al găsirii soluţiilor de stabilire a ordinii, precum şi al identificării şi tragerii la răspundere a persoanelor vinovate de incidente. S-au făcut multe comentarii şi speculaţii cu privire la implicarea foştilor agenţi ai Securităţii în provocarea evenimentelor sîngeroase de la Tîrgu-Mureş. Presa independentă şi unele asociaţii civile au scos la iveală legăturile dintre foştii securişti, agenţi provocatori şi Virgil Măgureanu, precum şi faptul că acesta din urmă a acţionat cu „binecuvîntarea" preşedintelui CPUN, Ion Iliescu. Faptul că, la 24 martie 1990, s-a anunţat în mod oficial crearea Serviciului Român de Informaţii i-a condus pe mulţi la concluzia că evenimentele de la Tîrgu-Mureş au fost pretextul în vederea acestei noi „construcţii instituţionale". În acelaşi timp, în cercurile interioare ale puterii au circulat şi ipoteze de altă natură, ce insistau asupra înfiinţării unui serviciu puternic de informaţii ca prioritate în ordinea intereselor naţionale, care ar fi fost ameninţate de cele străine, de o monstruoasă coaliţie între forţele reacţionare kaghebiste, aliaţii lor tradiţionali din serviciile secrete maghiare şi forţele reformiste instalate în ţara vecină şi prietenă de la Nord-Vest, indiferent care ar fi fost acelea[78].

77. Comisia pentru cercetarea evenimentelor de la Tîrgu-Mureş şi din Transilvania era alcătuită din Ioan Mânzatu (preşedinte al comisiei), vicepreşedinte al CPUN, Mihai Drăgănescu, viceprim-ministru al guvernului, N.S. Dumitru şi Nicolae Radu, membri în Biroul Executiv al CPUN, general-colonel Nicolae Eftimescu, adjunct al şefului Statului Major al Armatei, general-maior Cornelius Diamandescu, adjunct al ministrului de Interne, Verestóy Attila, membru CPUN, şi Nicolae Cochinescu, director la Procuratura Generală.

78. Iată ce scria istoricul britanic Dennis Deletant (Deletant, 1995: 363): „Bănuielile că membri ai fostei Securităţi au fost implicaţi în această violenţă erau alimentate de neputinţa autorităţilor, atît la nivel local, cît şi naţional, de a întreprinde ceva înainte şi în timpul ciocnirilor. Ancheta parlamentară care s-a făcut asupra acestor evenimente nu a identificat forţele din spatele acestor tulburări". Interesul Securităţii pentru „problema maghiară" în Transilvania este astăzi atestat prin publicarea unor preţioase documente din arhivele fostei poliţii politice. În „Studiul introductiv", Lucian Năstasă scrie (Andreescu, Năstasă, Varga, 2002: 12): „Deşi la nivelul discursului public atitudinea factorilor politici în problema «naţionalităţilor conlocuitoare» a fost moderată şi integratoare, de «înfrăţire şi colaborare» între poporul român şi maghiar, serviciile de informaţii întocmeau mereu rapoarte şi informări asupra atitudinii şovine manifestată de etnicii maghiari şi asupra diverselor aspecte privitoare la mişcarea de rezistenţă a acestora, mişcare ce împletea atitudinile anticomuniste cu cele de eventuală separare teritorială. Iar pericolul era real, de vreme ce se găseau intelectuali, oameni politici cu convingeri democratice şi/sau «internaţionaliste» – români şi maghiari – care preconizau, imediat după recucerirea Transilvaniei, crearea aici a unei Republici independente, cu un preşedinte ales prin sufragiu independent". Prin urmare, de la înfiinţarea şi pînă la dispariţia ei formală, Securitatea a urmărit informativ pe cei care aveau intenţii secesioniste sau erau preocupaţi de independenţa Transilvaniei. Atît serviciile de informaţii precomuniste, cît şi cele postcomuniste au avut mereu în urmărire informativă persoane preocupate

Fenomenul Piaţa Universităţii a început aparent simplu şi banal. Totul a pornit de la un protest stradal, gen de manifestaţii cu care liderii fesenişti erau deja obişnuiţi, drept pentru care le lăsau să se desfăşoare în voie, ca şi cum nimic nu ar fi putut să pericliteze procesul de consolidare a puterii. România se afla în timpul primei campanii electorale postcomuniste. În cadrul acesteia se petreceau fenomene contradictorii: pe de o parte, datorită monopolului mediatic fesenist şi succesului la public al liderilor Iliescu şi Roman, majoritatea românilor îi susţineau în mod necondiţionat; pe de altă parte, ideile lansate prin *Proclamaţia de la Timişoara* erau îmbrăţişate de acele segmente ale societăţii civile care contestau nu numai legitimitatea noii puteri, dar mai ales candidatura celor mai importanţi reprezentanţi ai FSN, în primul rînd a lui Ion Iliescu. Chiar dacă multe dintre ideile partidelor istorice şi ale asociaţiilor civice coincideau, chiar dacă atitudinile lor anticomuniste sau antifeseniste aveau puncte de convergenţă, manifestările din acea perioadă erau o mărturie a fragmentării societăţii civile. La 22 aprilie 1990, într-o duminică, Bucureştiul cunoaşte febra adunărilor electorale, dar şi civice: au loc două mitinguri electorale - unul al PNŢCD, ţinut în Piaţa Aviatorilor, celălalt al Uniunii Democratice de Centru, ţinut în Piaţa Unirii -, precum şi un marş de protest, între Piaţa Victoriei şi Televiziune, organizat de Asociaţia „16-21 Decembrie" şi Alianţa Poporului[79]. Pe drumul de întoarcere de la Televiziune al manifestaţiei asociaţiilor independente, la care se alăturaseră şi mii de participanţi ce luaseră parte anterior la mitingurile electorale, şi anume pe Calea Dorobanţi, cineva aruncă de la etajul 7 un ghiveci de flori. O femeie din coloană este grav accidentată (fractură craniană). Manifestanţii sînt puternic iritaţi. Ei vor mărşălui pînă în Piaţa Universităţii. Acolo, ca şi pe 21 decembrie 1989, vor bloca intersecţia de la hotelul „Intercontinental", ceea ce dă peste cap întregul trafic în centru. Cum printre cei care blochează circulaţia pe la 7 p.m. sînt mulţi dintre revoluţionarii din decembrie, la început, poliţiştii din zonă nu îndrăznesc să intervină. Abia peste vreo două ore apar autobuze cu poliţişti înarmaţi cu bastoane de cauciuc şi scutieri. Vederea acestora din urmă le provoacă manifestanţilor amintirea reacţiei represive a puterii comuniste faţă de revoluţionarii din decembrie 1989, din acelaşi loc. Prin urmare, pînă la 9.30 p.m., baricada este din nou înălţată. Dar nici poliţiştii nu uitaseră ce s-a întîmplat, pentru că simplele strigăte ale mulţimii îi inhibă, iar la vederea armelor

de asemenea probleme. După cum i-a explicat lui Dan Pavel un fost director al unui serviciu secret postcomunist, în martie 1990, la Tîrgu-Mureş ar fi fost amestecate în provocarea violenţelor atît serviciile de poliţie politică sovietice, cît şi cele maghiare, conlucrînd într-un scenariu comun de dezmembrare a României, ce anticipa ceea ce avea să se petreacă în fosta Iugoslavie. Profitînd de faptul că oficial România nu mai avea servicii secrete de informaţii, Securitatea fiind desfiinţată, „ţările vecine şi prietene" ar fi făcut tentativa de a încuraja elementele secesioniste interesate de redesenarea hărţii Europei în conformitate cu realităţile istorice de dinainte de primul război mondial. Întrebat fiind de ce nu au fost comunicate public asemenea date, fostul director a spus că, dacă se făcea acest lucru, atunci ar fi ieşit la iveală amestecul aceloraşi servicii şi în evenimentele din decembrie 1989. El şi-a exprimat convingerea că la un moment dat asemenea secrete de stat şi secrete internaţionale vor ajunge la cunoştinţa publicului. Pînă se vor întîmpla aceste lucruri, merită menţionate ambele versiuni cu privire la violenţele interetnice din Transilvania, măcar cu titlu de ipoteze interpretative.

79. Trei cărţi care se ocupă de această perioadă dau fiecare propria variantă cu privire la modul în care a început manifestaţia-maraton din Piaţa Universităţii: *Raport asupra evenimentelor din 13-15 iunie 1990* (Bucureşti: GDS, APADOR-CH); Berindei, Combes, Planche, 1991; Ştefănescu, 1995. Cea mai apropiată de realitate este prima carte.

automate, reacţia este şi mai vehementă. După o noapte în timpul căreia scad atît numărul protestatarilor, cît şi motivaţia lor, pe măsură ce se apropie dimineaţa, forţele de ordine reuşesc să deblocheze în cele din urmă circulaţia.

Manifestaţia s-ar fi stins de la sine dacă forţele de ordine şi cei care dădeau ordine nu ar fi comis un şir de abuzuri şi greşeli. În ziua de 23 aprilie 1990, ştirea arestării lui Dumitru Dincă, revoluţionar din decembrie 1989 şi unul din liderii Alianţei Poporului, a provocat o nouă manifestaţie. Mii de oameni s-au adunat în Piaţa Universităţii, blocînd iar circulaţia. După-amiază, Dincă reapărea în piaţă, spunînd că fusese chemat doar pentru a da unele explicaţii. Desigur, manifestaţia scade din nou ca intensitate în timpul nopţii, pentru ca în zori, pe 24 aprilie 1990, să se petreacă o intervenţie ce pare gîndită după un scenariu menit să anticipeze în anumite privinţe evenimentele din dimineaţa zilei de 13 iunie. În zori, pînă pe la 5 a.m., în piaţă se adună contingente masive de poliţişti şi trupe de armată, în camioane. După ce armata se retrage, pe la 5.30, subit, aproximativ 700 de poliţişti îi atacă cu o violenţă ieşită din comun pe cei aproape 200 de manifestanţi rămaşi. Relatările vorbesc despre contrastul extrem dintre brutalitatea organelor de ordine şi lipsa de rezistenţă a cetăţenilor. Modul violent şi inuman în care poliţiştii au intervenit a provocat furia bucureştenilor. Treptat, în Piaţa Universităţii au sosit valuri-valuri de manifestanţi, astfel încît pînă la prînz ea s-a umplut. Noile abuzuri ale celor care se comportau ca nişte miliţieni ai regimului totalitar, arestările şi brutalităţile nu au făcut decît să întărîte mulţimea. La ora 12, Piaţa Universităţii se închide definitiv cu baricade, pentru a nu mai permite perpetuarea represaliilor. Simbolistica este formidabilă. Pentru a nu fi comparat cu Ceauşescu, Iliescu nu mai îndrăzneşte să ordone intervenţia în forţă. Ochii întregii lumi civilizate sînt aţintiţi asupra celor două tabere. Iliescu avea nevoie de un răgaz, pentru a cîştiga alegerile. Pînă la 13 iunie 1990, cînd va avea loc o altă intervenţie în forţă, urmată de invazia minerilor, aici va fi „zona liberă de neocomunism".

Între reacţiile lui Iliescu şi cele din Piaţa Universităţii pare a exista o interdependenţă. În ziua de 25 aprilie 1990, seara, manifestaţia creşte în intensitate. I se alătură Liga Studenţilor din Universitate, Grupul pentru Dialog Social, Grupul Independent pentru Democraţie, Asociaţia „21 Decembrie", Frontul Democratic Antitotalitar etc. Dacă la ora 5 p.m. erau 15.000 sau chiar 20.000 de manifestanţi, la orele 8 p.m. numărul lor ajunsese la 30.000, dacă nu chiar 50.000[80]. Apar mişcări de solidaritate cu manifestaţia din Piaţa Universităţii în toată ţara: la Cluj, Timişoara, Iaşi, Piatra Neamţ, Constanţa etc. La 25 aprilie 1990, se dă citire unei sinteze a revendicărilor manifestaţiei care tocmai începuse. Iată textul „Declaraţiei manifestanţilor din Bucureşti" (Ştefănescu, 1995: 63-64):

> Instaurarea într-o ţară din lume, indiferent de continent, a unui regim comunist s-a făcut şi s-a menţinut prin teroare. Regimul comunist o dată instaurat a dat naştere la sărăcirea şi înfometarea populaţiei, la genocid. Comunismul şi-a dovedit astfel în timpul istorie sale, să sperăm scurte, caracterul antiumanitar şi distructiv. România a fost, începînd cu 1946, şi încă mai este, sub un regim comunist. De aceea, noi care manifestăm astăzi, 25 aprilie 1990, în Bucureşti, dorim să cerem:
>
> Scoaterea în afara legii, la fel ca şi partidele fasciste, a oricărui partid de tip comunist.
>
> Înlăturarea din funcţiile de conducere a celor care au făcut parte din nomenclatura comunistă şi a aparatului ei represiv, în timpul perioadei 1945-1989.

80. Diferenţele de estimări variază în funcţie de cine le face. Domniţa Ştefănescu merge pe varianta poliţiei, în timp ce cifrele mai mari provin de la participanţii la manifestările de atunci.

Cercetarea tuturor persoanelor care au aparţinut de cele două categorii menţionate mai sus şi trimiterea în judecată a celor care se fac vinovaţi de susţinerea regimului distructiv din ţară.

Acordul şi susţinerea punctului 8 al Proclamaţiei de la Timişoara (adică interzicerea dreptului de a candida persoanelor din fosta nomenclatură şi Securitate).

Ion Iliescu este principalul vinovat de deturnarea caracterului anticomunist al revoluţiei începute în decembrie 1989. Apelăm la toţi românii ca în ziua de 1 mai 1990 să manifesteze împotriva regimului totalitar din ţară.

Fie ca 1 mai 1990 să reprezinte ziua prăbuşirii comunismului, a detronării nomenclaturii şi a Securităţii în România!

Aşa să ne ajute Dumnezeu!

Două zile mai tîrziu, preşedintele CPUN va susţine o conferinţă de presă la Palatul Victoria, declarînd: „În Piaţa Universităţii se află cîteva sute, pînă la cîteva mii de indivizi, cam aceiaşi, care fac cu rîndul. E şi un sistem de alimentare... şi de adăpare. Cineva îi finanţează, îi alimentează şi adăpează, îi întreţin şi vor să-i folosească ca element de perturbare a ordinii şi liniştii publice (...). N-au decît să stea. Să fiarbă în sucul propriu cît îi va duce răbdarea. Nici măcar nu au fost atinşi de organele de poliţie. Ai noştri au încercat numai să ordoneze într-o dimineaţă cu un cordon de poliţişti. Ne-am exprimat regretul că se găsesc acolo şi intelectuali printre cei care se pretează la acest joc politic meschin" (Ştefănescu, 1995 : 65). În tot timpul manifestaţiei din Piaţa Universităţii, liderii fesenişti şi presa fidelă Frontului au acuzat în permanenţă partidele istorice că ar fi fost organizatoarele din umbră. Era vehiculată, în special, ideea că Ion Raţiu îi plăteşte în dolari pe manifestanţi şi că acolo se consumau droguri şi se făceau orgii. În realitate, organizatorii manifestaţiei-maraton erau acele organizaţii civice care îşi asumaseră în mod deschis participarea şi responsabilitatea. Chiar dacă simpatizau cu ideile din Piaţa Universităţii, care, în fond, repetau unele dintre temele lor anticomuniste preferate, reprezentanţii partidelor istorice s-au ferit să se implice direct, din pricina faptului că se aflau în campanie electorală. O unitate de acţiune între partide politice („istorice" sau nou înfiinţate) şi organizaţiile societăţii civile avea să se consolideze mai tîrziu. În ping-pong-ul intelectual care se instaurase între putere şi manifestanţii din Piaţa Universităţii, aceştia din urmă nu au întîrziat să dea replică la declaraţiile celor dintîi. Tot pe 27 aprilie 1990, s-a citit în Piaţă un text în care se cereau (Ştefănescu, 1995 : 66-67):

ADOPTAREA ca amendament la legea electorală a punctului 8 din Proclamaţia de la Timişoara. FORMAREA unei comisii pentru epurarea Guvernului, Justiţiei şi Procuraturii de cadrele nomenclaturii comuniste. Această comisie va fi formată din reprezentanţi ai grupurilor independente şi sindicatelor şi personalităţi independente ale vieţii publice.

ASIGURAREA liberei circulaţii a informaţiilor prin:

Abrogarea decretului 473, prin care se subordonează Guvernului Televiziunea şi Radioul.

Autorizarea funcţionării posturilor independente de radio şi televiziune.

Emiterea unei legi democratice a presei şi încetarea presiunilor administrative şi de altă natură exercitate în prezent asupra acesteia.

LEGIFERAREA drepturilor sindicale în concordanţă cu Convenţiile internaţionale; desfiinţarea structurilor UGSR şi atribuirea patrimoniului acestuia noilor sindicate.

LEGIFERAREA unei reale autonomii universitare.

ADOPTAREA imediată a proiectului de Decret-lege privind modificarea articolului 228 alin. 3 din Codul de procedură penală, permiţînd astfel ca urmărirea în justiţie a militarilor din MI şi MApN, vinovaţi de săvîrşirea represiunii din decembrie 1989, să se desfăşoare potrivit regulilor comune aplicate oricăror categorii de infractori.

FORMAREA unei comisii de anchetare urgentă a violenţelor şi a altor abuzuri săvîrşite de organele de ordine după 22 decembrie 1989, cum ar fi: reţinerea fără respectarea procedurii legale a unor persoane, molestarea manifestanţilor paşnici în dimineaţa zilei de 24 aprilie a.c. şi folosirea de mijloace ilegale împotriva acestora.

ADOPTAREA decretelor-lege privind ajutorarea victimelor represiunii din decembrie 1989, propuse de Asociaţia 21 Decembrie din Bucureşti.

DEMISIA imediată a actualului ministru de interne.

Multe dintre ideile şi revendicările din Piaţa Universităţii (nu toate!) au format cadrul ideologic al activităţii viitoare a Convenţiei Democratice din România. O bună parte dintre personalităţile civice participante la manifestaţia anticomunistă şi antifesenistă au devenit ulterior membri pe termen lung ai organizaţiilor civice sau politice cederiste (Ana Blandiana, Emil Constantinescu, Stelian Tănase, Constantin Ticu Dumitrescu şi mulţi alţii). Prin gestul deschiderii balconului Universităţii de către rectorul acestei instituţii, Emil Constantinescu, se delimitau spaţii simbolice cruciale în economia luptei dintre putere şi opoziţie. Pentru opinia publică, gestul viitorului preşedinte al României de a deschide balconul pentru ca militanţii civici şi liderii constituiţi ad-hoc să se poată adresa protestatarilor a fost de natură mitică[81]. Într-o ţară în care disidenţa şi opoziţia anticomunistă nu se puteau compara prin amploare şi impact cu mişcările din Europa Centrală, legitimitatea s-a construit abia după căderea comunismului, prin lupta împotriva unui regim care combina deschiderea democratică cu abuzurile dictatoriale.

Campania electorală pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale din mai 1990 a fost unul dintre cele mai triste capitole din istoria postdecembristă a României. FSN a folosit cele mai abominabile mijloace împotriva partidelor din opoziţie şi, în special, a partidelor istorice. Tehnicile dezinformării securiste şi mediatice, atacurile violente, agresiunile împotriva candidaţilor opoziţiei şi instigarea împotriva unor oameni care şi-au petrecut mulţi ani ca deţinuţi politici în închisorile comuniste nu vor putea fi niciodată justificate de cei care le-au conceput, comandat, executat sau doar tolerat. În condiţiile în care televiziunea şi radioul de stat - singurele existente la acea vreme -, precum şi singura agenţie de ştiri din România erau controlate strict de către unul dintre participanţii la alegeri, de FSN, evenimentele nu îşi făceau loc în presă. Cronica nenumăratelor abuzuri poate fi urmărită în puţinele ziare independente din acea vreme, precum şi în transmisiunile făcute în epocă de posturile de radio străine cu emisiuni în limba română.

Modul în care s-a desfăşurat campania pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale din mai 1990, ca şi alegerile propriu-zise, unde au existat o mulţime de nereguli, au

81. Vezi textul discursului „Lansez un apel", rostit de Emil Constantinescu, din balconul Facultăţii de Geologie, la marele miting pentru democraţie din Piaţa Universităţii, Bucureşti, 26 aprilie 1990 (Constantinescu, 2002, 3: 611-612). Cu acel discurs începe cariera politică publică a celui care avea să devină preşedintele României. În acel discurs-cheie, Constantinescu afirma: „Ca persoană neangajată politic, lansez un apel tuturor personalităţilor culturale, ştiinţifice şi artistice ale ţării, să încerce mai întîi să pătrundă, fără prejudecăţi, spiritul care animă această manifestaţie şi apoi să-şi precizeze poziţia faţă de ea. Nu este vorba despre poziţia faţă de un partid, faţă de o mişcare sau de un joc de putere. Este vorba de o problemă fundamentală, problema libertăţii şi a democraţiei în România". Apelul rostit atunci de Constantinescu nu a avut mare ecou, pentru că mijloacele de comunicare în masă erau sub controlul lui Iliescu, Roman şi FSN. Cu toate acestea, prin mijloacele cunoaşterii istorice şi ale analizei politice, publicul poate fi pus în situaţia de a se pronunţa - în cunoştinţă de cauză, măcar după atîţia ani - cu privire la semnificaţia manifestaţiei din Piaţa Universităţii.

constituit o lecţie extrem de dură pentru forţele democratice din România. De altfel, constituirea CDR, ca alianţă politică şi electorală, a fost şi un răspuns dat neregulilor patronate de FSN înainte şi în timpul campaniei electorale din 1990, precum şi situaţiei de profundă inegalitate dintre partidul lui Iliescu şi Roman şi celelalte partide. În ciuda acuzaţiilor din presa fesenistă şi de la TVR, partidele istorice nu s-au implicat în manifestaţia din Piaţa Universităţii, chiar dacă exista o afinitate de idei şi atitudini politice. Ele şi-au văzut de campania electorală. În continuarea spiritului de colaborare din ianuarie 1990 împotriva abuzurilor puterii feseniste, PNŢCD, PNL şi PSDR au făcut publică o declaraţie comună, pe 9 aprilie 1990, în care îşi anunţau intenţia de a-şi acorda sprijin reciproc în alegeri. În timpul campaniei electorale partidele istorice au semnat o declaraţie comună prin care se angajau să colaboreze şi să se abţină de la atacuri reciproce. În textul declaraţiei, semnată de preşedinţii PNŢCD, Corneliu Coposu, PNL, Radu Câmpeanu, şi PSDR, Sergiu Cunescu, şi dată publicităţii la 10 aprilie, se comunicau următoarele hotărîri:

> Pentru a se asigura un maximum de eficienţă campaniei de propagandă electorală a formaţiunilor noastre politice, cu ocazia acestor alegeri, ne angajăm să evităm orice atac propagandistic sau apreciere negativă faţă de celelalte formaţiuni cosemnatare, creîndu-se astfel posibilitatea de a duce o luptă comună împotriva adevăraţilor inamici ai democraţiei.
>
> Cu ocazia desfăşurării acestor alegeri, ne angajăm a lua toate măsurile ca reprezentanţii noştri în birourile electorale să supravegheze operaţiunile respective pentru a se împiedica orice fraudă electorală ce ar putea vicia rezultatul alegerilor.
>
> În ceea ce priveşte alegerile pentru Preşedinte al Republicii, în eventualitatea că nici unul dintre candidaţi nu va obţine majoritatea absolută din primul tur de scrutin, ne angajăm a susţine cu toate forţele, la al doilea tur de scrutin, pe reprezentantul aceluia dintre partidele noastre rămas în cursă şi mai bine plasat.
>
> Ne angajăm, de asemenea, să ne sprijinim reciproc pentru asigurarea unui climat normal în ţară, în vederea desfăşurării unor alegeri cu adevărat libere, aducîndu-se la cunoştinţă informaţiile respective şi colaborînd la toate acţiunile ce se vor întreprinde pentru a împiedica actele de violenţă, agresiune, intimidare, dezinformare şi calomniere a membrilor noştri.
>
> Toate partidele şi formaţiunile semnatare participă la alegeri pe baza programelor proprii cu liste separate.
>
> După desfăşurarea alegerilor, indiferent de rezultatul acestora, sîntem hotărîţi să rămînem solidari şi să nu participăm la un eventual guvern, alături de o formaţiune politică constituită pe vechile structuri comuniste.
>
> În cadrul Adunării Constituante ce va rezulta din aceste alegeri, ne angajăm să colaborăm pentru elaborarea unei Constituţii bazate pe principii de adevărată democraţie pluralistă cu respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului.
>
> Acest acord rămîne deschis tuturor formaţiunilor politice real democratice din România care doresc să adere la el şi vor fi acceptate.

Departe de a fi echitabilă, campania din 1990 a fost viciată de unele practici nedemocratice, semnalate de presa vremii şi de posturile străine de radio şi televiziune (în particular de secţiile în limba română ale posturilor de radio Europa Liberă, Vocea Americii, BBC, Deutsche Welle, Radio France Internationale etc.[82]). Campania a fost dominată de nereguli şi manifestări care nu ţin de climatul specific unei competiţii

82. Ca şi pe vremea regimului comunist, secţiile în limba română ale posturilor de radio occidentale şi-au făcut datoria de a menţine publicul românesc la curent cu ceea ce se petrecea. Ca şi înainte de decembrie 1989, ele au fost acuzate de atitudini ostile de către reprezentanţii puterii.

corecte şi deschise. Caracterul inechitabil s-a datorat, în primul rînd, diferenţei uriaşe dintre posibilităţile de mediatizare ale Frontului şi cele ale partidelor istorice, FSN deţinînd cîteva instrumente mediatice cu rol major într-o campanie electorală: în primul rînd, televiziunea şi radioul naţionale, majoritatea publicaţiilor cu acoperire naţională sau locală, care deveniseră din foste organe PCR de presă organe ale FSN sau CPUN. Prezentările subiective şi partizane din emisiunile electorale, în defavoarea partidelor istorice, calomnierea liderilor opoziţei, atacurile la persoană, mergînd pînă la agresiuni fizice, răspîndirea de manifeste denigratoare la adresa liderilor partidelor istorice sînt doar cîteva exemple definitorii pentru atmosfera în care s-a desfăşurat campania pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale din 1990[83]. Spre exemplu, în unele localităţi din Transilvania circula un document pe care Ion Raţiu l-ar fi încheiat la 11 noiembrie 1989 cu o oficialitate maghiară, prin care se obliga să lupte pentru scoaterea Transilvaniei de sub tirania comunistă şi deci desprinderea ei de România. Candidatul PNŢCD la preşedinţia României s-a dezis de acest „document", demonstrînd într-o conferinţă de presă că este un fals, iar lansarea sa, o diversiune. Cele mai vicioase campanii antiopoziţie au fost lansate în *Azi*, ziarul oficial al FSN. Ca o paranteză, trebuie spus că în acest cotidian au fost definite paradigmele de propagandă îndreptată împotriva liderilor partidelor istorice şi ai organizaţiilor minorităţilor naţionale, a intelectualilor critici independenţi, a militanţilor civici, a oricăror personalităţi neaservite Frontului denunţate ca elemente aservite Occidentului, SUA, CIA, masoneriei, într-un amestec suprarealist de teorii conspiraţioniste care, ulterior, vor constitui coloana vertebrală a atacurilor din *România Mare*, *Politica* şi *Europa*. Incitarea la ură interetnică (pe baza ideii că maghiarii ar fi beneficiat de privilegii pe vremea comunismului) s-a împletit cu discreditarea candidaţilor opoziţiei, pe baza publicării arborelui genealogic al acestora, în care se arăta că ei nu ar fi de origine română, ci maghiară[84].

În aceste condiţii, cinci formaţiuni politice (PNŢCD, PNL, PSDR, Partidul Liber Democrat, Partidul Socialist Liberal) au elaborat o moţiune de protest adresată guvernului provizoriu, în care atrăgeau atenţia asupra faptului că au fost împiedicate să ducă o campanie electorală normală. Semnatarii moţiunii reclamau că materialele lor de propagandă sînt rupte şi distruse, ziarele şi revistele nu ajung la destinaţie, iar candidaţii sînt atacaţi violent în diverse puncte din ţară. Prin această moţiune era denunţată campania violentă de calomnii şi denigrări la adresa partidelor semnatare, ameninţările grave, precum şi intervenţiile brutale care făceau imposibilă desfăşurarea întrunirilor electorale. Referindu-se la inegalitatea posibilităţilor de a desfăşura campania electorală, reprezentanţii PNŢCD, PNL, PSDR, PLD şi PSL au precizat: „Accesul la posturile de radio şi televiziune este limitat în mod arbitrar şi adeseori şi declaraţiile reprezentanţilor noştri sînt trunchiate şi chiar înlocuite prin comentarii ale prezentatorilor televiziunii".

În cazul în care guvernul nu avea să se sesizeze şi să ia măsuri, soluţia extremă pe care partidele semnatare se declarau gata să o adopte era neparticiparea la alegeri. O astfel de reacţie politică ar fi avut consecinţe de o gravitate greu de evaluat: „În cazul în care guvernul provizoriu nu va lua măsurile ce se impun pentru asigurarea unui climat

83. Vezi Mihai Ogrinji, „«Dioscurii» campaniei electorale", *România liberă*, 20 aprilie 1990, „Afişele politice", *România liberă*, 27 aprilie 1990, „Mentalităţi comuniste", *România liberă*, 5 mai 1990.
84. Dan Ionescu, „The FSN's Anti-Opposition Campaign Escalates Following Election", *Report on Eastern Europe*, vol. I, nr. 30, 10 august 1990.

favorabil desfăşurării campaniei electorale, partidele noastre s-ar putea vedea silite să nu participe la asemenea alegeri viciate de la bun început prin încălcarea principiilor democraţiei"[85]. Asemenea avertismente nu au fost luate în serios de către guvern şi FSN, care şi-au văzut în linişte de campania negativă îndreptată împotriva partidelor opoziţie, în special a celor istorice. Unul dintre mijloacele propagandistice feseniste favorite era nerecunoaşterea dreptului partidului condus de Coposu de a se fi afiliat pe vremea comunismului la Internaţionala Creştin Democrată sau de a-şi fi adăugat particulele CD (Creştin Democrat) în titulatură. De aceea, adversarii pluralismului politic şi reapariţiei partidelor istorice în viaţa politică postcomunistă, în special adversarii PNŢ, care cîştigase în 1946 peste 70% din voturi, obişnuiau să scrie (în derîdere) numele PNŢCD sub forma PNŢ-cd.

Rapoartele presei internaţionale şi ale reprezentanţilor diplomatici la Bucureşti privind violenţele, intimidările şi împiedicarea accesului reprezentanţilor opoziţiei la canalele mediatice au provocat îngrijorarea în capitalele occidentale. Pe 11 mai 1990, ambasadorul SUA la Bucureşti, Allan Green, a fost rechemat la Washington, D.C., din pricina îngrijorării Departamentului de Stat cu privire la incidentele puse la cale de FSN pentru a intimida candidaţii opoziţiei. Purtătoarea de cuvînt a Departamentului de Stat, Margaret Tutwiller, a exprimat oficial îngrijorarea administraţiei americane cu privire la caracterul liber şi corect al alegerilor. La 1 mai 1990, Richard Schifter, asistent al Secretariatului de Stat pentru Drepturile Omului, îi înmînase lui Ion Iliescu o scrisoare din partea lui James Baker, secretar de stat, în care se punea accentul pe importanţa ţinerii unor alegeri libere şi corecte în România. Nici măcar sugestia autorităţilor americane cu privire la posibilitatea ca în Congresul SUA să nu se voteze clauza naţiunii celei mai favorizate pentru România, la fel ca pe vremea lui Ceauşescu, nu i-a impresionat pe oficialii români. Atacarea lui Radu Câmpeanu, la Brăila, ca şi alte incidente violente avînd drept subiect candidaţii opoziţiei i-au determinat pe oficialii de la Foreign Office din Londra să îl convoace pe însărcinatul cu afaceri al României, Nicu Bujor, căruia i s-a comunicat îngrijorarea britanicilor cu privire la lipsa de *fair play* a alegerilor.

Singura ocazie cînd reprezentanţii partidelor istorice au putut să aducă la cunoştinţa opiniei publice, pe unicul canal de televiziune, modul în care sînt trataţi a fost la 17 mai 1990, cînd Radu Câmpeanu şi Ion Raţiu (candidaţii PNL şi PNŢCD) au dezvăluit în direct, în dezbaterea televizată a celor trei candidaţi la preşedinţie, o parte dintre abuzurile comise de FSN[86]. Ei au arătat că deosebit de violenta campanie fesenistă ar putea să denatureze rezultatele alegerilor, insistînd mai ales asupra faptului că autorităţile nu au

85. Ion Stoica, „Cinci partide pun sub semnul întrebării participarea la alegeri", *România liberă*, 4 mai 1990.

86. Câmpeanu a declarat la TVR: „În această campanie, s-au produs acte de o violenţă foarte gravă, s-au produs incidente tot atît de grave şi presiuni constante, ameninţări, calomnii, denigrări, care, fără îndoială că schimbă caracterul normal al unei campanii şi care imprimă un soi de sentiment de insecuritate pentru corpul electoral în special, dar şi pentru militanţii partidelor politice angajate în această campanie. Asemenea atmosferă, asemenea climat, ar putea să denatureze, poate, rezultatul alegerilor". La rîndul său, Raţiu a dat exemple concrete: „Adevărul este că eu şi soţia mea am fost agresaţi personal de Front. Şi la Partidul Naţional Ţărănesc, la partidul nostru, avem înregistrate 60 de agresiuni specifice din partea Frontului, pe care le-am înaintat forurilor competente din toată lumea". Citate din „Dezbaterea televizată a celor 3 candidaţi" pot fi găsite în Iliescu, 1995: 288, 291.

luat nici o măsură împotriva agresorilor. Iliescu nu a negat agresiunile, dar a încercat să le scuze, susţinînd că şi FSN-ul, şi candidaţii săi au fost agresaţi (cel puţin verbal) de partizanii celorlalte partide.

Dar insuccesele partidelor istorice nu trebuie explicate doar prin piedicile şi reaua-voinţă de care dădeau dovadă oficialităţile feseniste, simpatizanţii şi presa fesenizată[87]. O mare parte din insuccese se explică şi prin discursurile radical anticomuniste ce au caracterizat campania electorală a PNŢCD şi PNL. A fost un discurs total contraproductiv. El nu a adus voturi în plus. Dimpotrivă, Iliescu, Roman, întreaga echipă fesenistă au provocat, întreţinut şi speculat cu mare abilitate frica celor mai largi categorii ale electoratului de răzbunarea ţărăniştilor şi liberalilor împotriva comuniştilor. În afară de cazurile de intoxicare de tip „securist", manifestările anticomuniste radicale ale celor care se întorceau din diaspora veneau din necunoaşterea profundă a realităţilor din România. Ele au devenit vizibile încă de la primele lor ieşiri publice. Astfel, în februarie 1990, la o întîlnire publică a liberalilor, prinţul Ghica, proaspăt întors de la Paris, s-a inflamat şi a declarat că „vreau să beau sînge de comunist! ". Jumătate din audienţă a îngheţat, „privind ca la cobra". A fost nevoie de intervenţia lui Dinu Patriciu pentru ca atmosfera să se detensioneze. Tînărul liberal a spus „Prinţe, ştiţi, în această sală, cel puţin o jumătate din sală, inclusiv eu, beau sînge de comunist cînd se taie la deget"[88]. A fost o intervenţie inspirată, lumea a început să rîdă, atmosfera s-a detensionat, dar în planul mentalităţilor colective şi-a făcut repede loc imaginea revenirii la putere a unor forţe resentimentare, pornite să plătească poliţe şi să comită acte de răzbunare politică.

În afară de cei aproape patru milioane de foşti membri ai PCR, de familiile şi rudele acestora, de cei din armată, securitate, miliţie, administraţie, educaţie, cultură, oameni din numeroase alte ramuri de activitate (inclusiv economice) se simţeau vizaţi de principiile *Proclamaţiei de la Timişoara*, de mesajul electoral ţărănist şi liberal, dar mai ales de modul în care era acesta prezentat de maşina propagandistică fesenistă. În timp ce unii fesenişti vorbeau la televizor despre reconciliere şi necesitatea de a privi către viitor, reprezentanţi ai partidelor istorice vorbeau adesea despre trecut, răzbunare şi plătirea unor poliţe. Chiar dacă alţi reprezentanţi ai acestor partide aveau un discurs extrem de nuanţat, fiind deschişi pînă şi pentru primirea în partidele lor a foştilor membri PCR – ceea ce s-a şi întîmplat –, anumite mesaje bine plasate afirmau contrariul şi conduceau la răspunsuri iraţionale, la panică. La fel, din rîndurile FSN, mai ales în organizaţiile locale, discursul propagandistic electoral era diferit de acela al unora dintre lideri, putînd fi cu uşurinţă pus în categoria *hate speech* (discurs bazat pe ură). În acest sens, chiar liderii fesenişti, în frunte cu Iliescu, atunci cînd ajungeau în provincie, la mitingurile electorale, promovau un discurs de acelaşi tip. Doar că nu mai era un discurs comunist, ca în anii '40, ci o luptă electorală. Pentru reprezentanţii partidelor istorice însă, nu mai contau diferenţele între lipsa de *fair play* a alegerilor organizate de FSN şi modul în care procedaseră pe vremuri comuniştii, cînd le-au înscenat procese şi i-au băgat în puşcării. Erau multe exemple de luptă anticomunistă total irelevante pentru o populaţie care îi percepea pe Iliescu şi pe cei din jurul său ca fiind cei ce puseseră capăt regimului comunist. De exemplu, celebrul clip electoral al PNL: „Alungaţi lupii, alungaţi comuniştii! ". Conform unor estimări preelectorale, PN L ar fi putut obţine între 15 şi

87. Ca regulă, fosta presă centrală şi locală a PCR devenise (în mod oficial sau neoficial) presa FSN.
88. Interviu cu Dinu Patriciu.

20% din voturi dacă nu ar fi folosit materiale de campanie electorală care să alarmeze opinia publică. Difuzarea zilnică a clipului, pe singurul post de televiziune existent, în combinaţie cu alte mesaje de acelaşi tip, a fost de natură doar să înspăimînte[89]. Cruciada anticomunistă a partidelor istorice, iar mai tîrziu a CDR, nu a fost o simplă eroare strategică, o enormă autoamăgire, ci a însemnat şi o eroare tactică gravă, cu consecinţe vizibile în campania electorală şi în rezultatul alegerilor.

Aceste erori nu pot fi însă comparate cu sălbăticia mijloacelor folosite de autorităţile feseniste locale şi de „trupele de şoc" manipulate de acestea pentru a împiedica manifestarea liberă a candidaţilor opoziţiei. În ciuda rapoartelor ambigue date publicităţii de delegaţiile de observatori străini, în care predomină impresia că rezultatele oficiale nu ar fi fost distorsionate semnificativ de „numeroasele neregularităţi" din diferite localităţi şi circumscripţii electorale, asupra alegerilor din 1990 există încă numeroase semne de întrebare. Dacă facem abstracţie de presa românească independentă din epocă, acuzată chiar şi atunci că ar fi antifesenistă, observăm că în presa internaţională au apărut articole şi rapoarte dintre cele mai critice cu privire la caracterul liber şi corect al campaniei electorale[90].

Rezultatele finale ale alegerilor din mai 1990

1. Preşedinţia României
Numărul total de alegători potrivit listelor electorale – 17.200.722
Numărul total al celor care şi-au exercitat dreptul de vot – 14.826.616
Numărul total al voturilor valabil exprimate – 14.378.616
Numărul voturilor nule – 447.923

Candidat	Nr. voturi	Procente
Ion Iliescu	12.232.498	85,07%
Radu Câmpeanu	1.529.188	10,16%
Ion Raţiu	617.007	4,29%

2. Adunarea Deputaţilor
Numărul total al celor care şi-au exercitat dreptul de vot – 14.825.017
Numărul total al voturilor valabil exprimate – 13.707.159
Numărul voturilor nule – 1.117.858
Numărul de mandate – 396

Partid	Nr. voturi	Procente	Mandate
FSN	9.089.659	66,31%	263
UDMR	991.601	7,23%	29

89. Celebrul clip a fost făcut la Paris de către fiul lui Câmpeanu şi adus în ţară de Dina Câmpeanu. În pofida insistenţelor liberalilor mai tineri, cum ar fi Dinu Patriciu şi Călin Popescu Tăriceanu, care înţelegeau mai bine mentalităţile colective, preşedintele PNL nu a înţeles raţiunile pentru care un asemenea clip era contraindicat. Sau s-a prefăcut a nu le înţelege. În opinia tinerilor liberali, acest clip şi multe alte gesturi riscante nu au fost altceva decît forme de „intoxicare" a opiniei publice şi a PNL, utilizate deliberat de Câmpeanu (conform interviului de cercetare pentru această carte luat lui Patriciu). Pentru raţiunile care au condus la asemenea erori electorale, vezi mai jos, capitolul 2, nota 4. Probabil că doar accesul neîngrădit la dosarele Securităţii şi ale serviciilor moştenitoare ar putea să lămurească pe deplin asemenea necunoscute.

90. Vezi Marc Semo, „Le pouvoir de Bucarest mise sur l'effet «Chienlit»", *Libération*, 3 mai 1990; Vincent Hugeux, „Roumanie: la grande désillusion", *L'Express*, 18 mai 1990; Juliana Geran Pilon, „Romania: The Reconstruction of a Nation's Heart", şi Jerry Géza Tóth, „Affidavit", în ediţia europeană a lui *Wall Street Journal*, 23 mai 1990; Reuter on Romanian Elections, 23 mai 1990.

Partid	Nr. voturi	Procente	Mandate
PNL	879.290	6,41%	29
MER	358.864	2,62%	12
PNŢCD	351.357	2,56%	12
AUR-PUNR din Transilvania şi Partidul Republican	290.875	2,12%	9
PDAR	250.403	1,83%	9
PER	232.212	1,69%	8
Partidul Socialist Democratic Român	143.393	1,05%	5
PSDR	73.014	0,53%	2
Gruparea Democratică de Centru	65.914	0,48%	2
Partidul Democrat al Muncii	52.595	0,38%	1
Partidul Liber Schimbist	47.017	0,34%	1
Partidul Reconstrucţiei Naţionale din România	43.808	0,32%	1
Partidul Tineretului Liber Democrat din România	43.188	0,32%	1
Forumul Democratic al Germanilor din România	38.768	0,28%	1
Uniunea Liberală „Brătianu"	36.869	0,27%	1
Plus 10 alte organizaţii ale minorităţilor naţionale			10

3. Senat
Numărul total al alegătorilor care şi-au exercitat dreptul de vot - 14.825.764
Numărul total al voturilor valabil exprimate - 13.956.180
Numărul voturilor nule - 869.584
Numărul mandatelor - 119

Partid	Nr. voturi	Procente	Mandate
FSN	9.353.006	67,02%	91
UDMR	1.004.353	7,20%	12
PNL	985.094	7,06%	10
MER	341.478	2,45%	1
PNŢCD	348.687	2,50%	1
AUR-PUNR din Transilvania şi Partidul Republican	300.473	2,15%	2
PDAR	221.790	1,59%	-
PER	192.574	1,38%	1
Partidul Socialist Democratic Român	152.989	1,10%	-
Candidat independent Antonie Iorgovan			1

Pe vremea primelor alegeri nu a existat un sistem al numărării paralele a voturilor. A surprins la vremea respectivă numărul mare de voturi anulate: 447.923 la preşedinţie, 1.117.859 la Adunarea Deputaţilor şi 869.584 la Senat. Sistemul de partide rezultat conform alegerilor din mai 1990 a reprezentat încă de la început o sursă de confuzii pentru analiştii politici. Era clar că nu se mai putea vorbi despre un sistem cu partid unic, cu toate că diferenţa dintre FSN şi celelalte partide era enormă, suma voturilor obţinute de celelalte formaţiuni nereprezentînd decît o treime din totalul voturilor, celelalte două treimi aparţinînd Frontului condus de Iliescu şi Roman. Din pricina aceluiaşi dezechilibru, este dificil deci să vorbim şi despre bipartidism sau multipartidism. S-a emis şi caracterizarea, producătoare de confuzie, că ar fi vorba despre „sistemul un partid şi jumătate" (!), printr-o analogie falsă cu ceea ce Blondel (1969: 157-158) numeşte

„sistemul două partide şi jumătate"[91]. Este greu de spus care partid ar reprezenta „jumătatea", dar cu siguranţă că nici UDMR, nici PNL, nici chiar PNŢCD sau MER ori alte formaţiuni nu puteau fi caracterizate astfel, ele aparţinînd, datorită numărului de voturi, categoriei partidelor mici.

Multipartidismul (sau pluripartidismul) atomizat a caracterizat explozia de partide imediat după 22 decembrie 1989, fiind (folosind sintagma sartoriană[92]) o „fază a dezvoltării sistemului de partide care precedă consolidarea sa structurală". Decizia CFSN, din ianuarie 1990, de a participa la alegeri, în timp ce era şi organizatorul acestora, ca putere executivă şi legislativă, a reconfigurat sistemul românesc de partide – înainte de alegeri! –, acesta devenind un sistem pluralist atomizat, cu un partid predominant. Alegerile din mai 1990 nu au făcut altceva decît să dea o expresie numerică, parlamentară şi guvernamentală, predominanţei FSN şi să reducă numărul de partide, căci nu toate partidele înfiinţate au reuşit să cîştige cîte un mandat[93]. Sistemul a devenit pluralist extrem, polarizat (cu tendinţă de multipolaritate) şi cu partid predominant. Se poate vorbi doar despre o tendinţă de multipolaritate, deoarece marile tendinţe doctrinare existente în cadrul opoziţiei parlamentare (liberală, creştin-democrată, social-democrată, ecologistă, etnic minoritară) aveau să se unească într-o singură mare familie politică, opusă fenomenului numit fesenism – este vorba de Convenţia Democratică. De fapt, CD (CDR) a apărut tocmai datorită dezechilibrului major instaurat în ianuarie 1990 şi pe care alegerile din mai 1990 nu l-au alterat defel.

Succesul FSN în alegeri a grăbit sfîrşitul manifestaţiei maraton din centrul Bucureştiului. Totuşi, intrarea în parlament a partidelor din opoziţie însemna începutul unei vieţi politice reale, în care confruntările nu mai aveau loc pe stradă, ci într-un cadru legal, organizat şi instituţionalizat. Imediat după alegeri, cele mai multe dintre organizaţiile civice s-au retras din Piaţa Universităţii. Au rămas doar cîteva, iar revendicarea lor viza în principal înfiinţarea unei televiziuni independente. Cu toate acestea, la 13 iunie 1990, autorităţile au intervenit în forţă în Piaţa Universităţii împotriva celor cîteva zeci de grevişti ai foamei rămaşi, dintre care cîţiva erau agenţi infiltraţi de serviciile secrete. S-a pus astfel capăt manifestării, care durase 52 de zile şi nopţi, dar a fost lansată o provocare căreia destui cetăţeni ai capitalei i-au răspuns. Persoane rămase neidentificate, şi care nu aveau nimic de-a face cu manifestarea din Piaţa Universităţii, au atacat sediile

91. Pentru acest tip de „verdict", vezi Voicu, 1998: 215, 224. Cristian Preda preia în mod necritic caracterizarea lui Voicu, vezi „Sistemul politic românesc postcomunist" în Preda, 2002: 21. Folosirea sintagmei „un partid şi jumătate" nu are sens decît ca referire la un sistem de partide noncompetitive, în care (aşa cum arată literatura de specialitate) nu este posibilă alternanţa la guvernare. Tocmai de aceea se operează cu distincţia dintre sistemele noncompetitive de partide (sau *party-state systems*, în care există un singur partid, de tip totalitar, autoritar, hegemonic pragmatic, hegemonic ideologic) şi sistemele competitive (*party systems*, în care nu numai că există cel puţin două partide, dar este posibilă şi alternanţa lor la guvernare). Cel ce a caracterizat pentru prima dată Germania ca fiind un sistem de două partide şi jumătate a fost Carl Friederich (Friederich, 1950: 414).

92. Mult mai utile conceptual şi operative pentru descrierea situaţiei rezultate după alegerile din România sînt clasificările realizate de Giovanni Sartori (Sartori, 1966 şi 1976). Desigur, nici una dintre tipologiile sau clasificările existente nu poate da seamă de realităţile existente, fiind utile doar în măsura în care se poate opera cu ele în sens descriptiv şi explicativ. Politologul italo-american foloseşte un cadru tipologic mai elaborat decît al lui Blondel. Cînd se referă la sistemele de partide competitive, Sartori vorbeşte despre sisteme pluraliste extreme sau pluralist atomizate, care pot fi bipolare sau multipolare. În teoria sa descriptivă, Sartori spune că sistemul cu un partid predominant poate fi „un rezultat posibil al oricărei varietăţi de pluralism".

93. Care poate fi considerat în alegerile din 1990 drept „pragul electoral".

Ministerului de Interne, Poliţiei şi SRI. A fost un bun pretext pentru ca minerii să vină din nou în Bucureşti. În realitate, cea de-a treia mineriadă fusese pregătită din timp de către puterea fesenistă, sub coordonarea noilor servicii secrete, moştenitoare ale Securităţii[94]. Şocul năvălirii minerilor în capitala României a fost cu atît mai mare cu cît principalele ţinte ale raidului au fost sediile partidelor politice, care nu participaseră direct la manifestaţia maraton din Piaţa Universităţii. Atacarea Ligii Studenţilor, a asociaţiilor de revoluţionari, a sediilor presei independente[95], a oamenilor de pe stradă (studenţi, intelectuali, cartiere cu romi) şi prezenţa grupurilor de mineri la adresele unor personalităţi, întregul şir de excese şi violenţe din acea perioadă nu au făcut decît să adîncească prăpastia dintre puterea fesenistă şi opoziţia politică parlamentară sau civică. Cea de-a treia mineriadă a fost unul dintre cele mai negre capitole din istoria post-comunistă a României. Evenimentul a şocat întreg Occidentul, mai ales că se petrecea în acelaşi loc în care se desfăşuraseră şi evenimentele revoluţionare anticomuniste din decembrie 1989. Mulţi dintre cei bătuţi, maltrataţi sau arestaţi erau aceiaşi care, cu o jumătate de an în urmă, contribuiseră la căderea regimului comunist totalitar. Dar, de această dată, ei nu mai erau reprimaţi direct de forţele guvernamentale, ci de detaşamente paramilitare proletare, un fel de „cămăşi brune" ale noului regim, care - în „marşul" lor asupra Bucureştiului - doreau să dea o lecţie forţelor care se opuneau celor ce deja cîştigaseră alegerile. Nici pînă astăzi nu sînt clare raţiunile organizării acestei mineriade. Obscuritatea motivaţiilor nu a făcut decît să dea naştere la interpretări dintre cele mai diverse. Astfel, într-o prelegere susţinută în Occident, viitorul preşedinte al CD susţinea punctul de vedere al unei *încercări eşuate de restauraţie totală a comunismului*[96]. Teza lui Constantinescu, conform căreia în urma eşecului acestei acţiuni a urmat acapararea tuturor pîrghiilor puterii, nu se susţine, deoarece acapararea se petrecuse deja imediat după căderea regimului comunist. Ea făcuse posibilă restrîngerea severă a sferei de acţiune a opoziţiei. De altfel, în acelaşi text, autorul susţinea că evoluţia preşedintelui Iliescu, inclusiv orientarea sa către Occident, dovedea că nu ar fi fost vorba despre o „restauraţie completă şi făţişă" a comunismului, ci de „*reciclarea* diferitelor mafii moştenite de la regimul anterior". Indiferent de interpretarea acelui moment istoric, devenise clar pentru oricine că noua putere fesenistă era cu totul altceva decît promotoarea unui regim democratic liberal. Cea de-a treia mineriadă a fesenismului a echivalat atît pe plan intern, cît şi pe plan internaţional cu o pierdere de legitimitate.

94. Pentru o abordare pe larg a fenomenului mineriadelor şi a fiecărei mineriade în parte, vezi volumul (în curs de finalizare) scris de Cornel Ivanciuc şi Dan Pavel.

95. Dacă presa independentă a fost atacată (minerii s-au dus direct la redacţiile unor publicaţii precum *România liberă*, *Expres*, *Dreptatea*, *22*, *Baricada*), motivul trebuie căutat în preocuparea acesteia de a relata în mod obiectiv ceea ce se petrecea în Piaţa Universităţii. Dar nu toate ziarele au fost atacate. Dimpotrivă. Ziarul *Adevărul* (fostul oficios PCR) a salutat în termeni entuziaşti năvălirea minerilor în Bucureşti.

96. Constantinescu susţinea în conferinţa publică „De unde am plecat şi unde ne aflăm", prezentată la Institutul de Relaţii Internaţionale din München, în noiembrie 1992, şi (parţial) la Universitatea Georgetown, Washington, D.C., în februarie 1993, că „la puţine zile de la cîştigarea alegerilor, puterea criptocomunistă a încercat o restauraţie totală, prin lichidarea oricărei forme de opoziţie reală. Mase de mineri coordonate de forţe ale securităţii şi chemate în capitală de preşedintele ales, sub pretextul unui pericol creat prin manifestaţii de stradă, au atacat şi devastat sediile partidelor democratice, sediile ziarelor independente şi Universitatea, vizînd intimidarea opoziţiei şi intelectualilor. În urma eşecului acţiunii de anihilare totală a opoziţiei, forţele conservatoare s-au concentrat pe acapararea tuturor pîrghiilor de putere legislativă, executivă, judecătorească şi a celui mai eficace mijloc de influenţare a opiniei publice - televiziunea" (Constantinescu, 2002, 2: 59).

CAPITOLUL 2

Naşterea forţată a Convenţiei

> Ce s-a întîmplat după „revoluţie"... a fost o risipă şi mai mare, rezultată din confuzie, din diversificarea intereselor, din deruta care a domnit peste tot în societate, din neputinţa de a şti pe ce ne putem baza în construcţiile individuale sau chiar de grup, de breaslă. Au putut face eventual acest lucru cei cu angajamente deja schiţate, care nu făceau decît să continue, adoptînd din mers regulile pieţei libere, noua legislaţie, discursul integrării, pentru a-şi apăra de fapt propriile interese. Ceilalţi s-au găsit însă într-o dificultate reală de a se solidariza, de a construi ceva pozitiv.
>
> (Alexandru Zub, *Oglinzi retrovizoare*)

Înfrîngerea devastatoare a partidelor istorice de către FSN, interpretată de anumiţi reprezentanţi ai opoziţiei drept un vot împotriva revoluţiei anticomuniste din 1989, dar mai ales ravagiile şi sălbăticia intervenţiei minerilor asistaţi de Securitate i-au determinat pe mulţi intelectuali independenţi, pe mulţi din societatea civilă să se gîndească la o formă de rezistenţă care să nu fie partid politic, adică la ceea ce avea să se numească Alianţa Civică[1]. Dincolo de marile diferenţe dintre partidele opoziţiei, în particular cele istorice, şi dintre forţele civice, cea de-a treia mineriadă a făcut posibilă înţelegerea punctelor de convergenţă dintre ele. Din conştientizarea interesului comun de a se opune hegemoniei feseniste s-au consolidat acele tendinţe de coalizare care aveau să ducă la naşterea Convenţiei Democratice.

În timp, moştenirea Pieţei Universităţii şi a *Proclamaţiei de la Timişoara* a crescut ca importanţă. În pofida intervenţiei în forţă din iunie 1990, acţiunile opoziţiei politice şi, mai ales, ale societăţii civile au continuat întreaga vară şi toamnă. Intervenţia în forţă împotriva manifestanţilor din Piaţa Universităţii, dar şi cea de-a treia mineriadă au spulberat prestigiul internaţional al FSN şi al guvernului acestuia, în ciuda faptului că acesta fusese format în urma unor alegeri considerate democratice. Popularitatea limitată a partidelor istorice, în mare parte cauzată şi de interdicţiile de apariţie pe posturile publice de radio şi televiziune, abuzurile tot mai evidente ale celor aflaţi la putere, precum şi incapacitatea lor de a promova reforma democratică şi economică au condus la radicalizarea societăţii civile. Tot mai mulţi intelectuali critici au simţit nevoia de a întreprinde ceva pentru a contracara puterea şi a compensa lipsa de impact a acţiunilor

1. Interviu cu Stelian Tănase.

partidelor din opoziţie. În acelaşi timp, era evident că trebuia încercat şi altceva decît forma de activism civic din Piaţa Universităţii. În vara anului 1990, un grup de intelectuali din Bucureşti, din Timişoara şi din alte mari centre urbane au simţit nevoia să-şi exprime public şi paşnic nemulţumirea. Poeta Ana Blandiana şi soţul ei, scriitorul Romulus Rusan, fostul deţinut politic Constantin Ticu Dumitrescu, Mihai Gheorghiu, liderul studenţilor, Petre Mihai Băcanu, redactorul-şef al ziarului *România liberă*, cotidianul independent cu cel mai mare tiraj, Iulian Cornăţeanu (GID), George Şerban, autorul principal al *Proclamaţiei de la Timişoara*, precum şi alţi intelectuali şi activişti civici au avut ideea de a organiza în Bucureşti un marş de solidaritate cu cei arestaţi la 13-15 iunie (Marian Munteanu, Nica Leon, Dumitru Dincă, Andrei Apostol). La 13 iulie 1990, marşul de solidaritate cu arestaţii a scos pe străzile Bucureştiului peste 250.000 de persoane[2]. „Marşul în alb" a fost numele sub care această imensă manifestaţie a intrat în istoria societăţii civile din România. Formal, marşul a fost organizat de Liga Studenţilor din Institutul Politehnic Bucureşti, Asociaţia Studenţilor Arhitecţi şi Grupul Independent pentru Democraţie (GID), dar cei care au participat erau oameni din toate generaţiile, în cea mai mare parte neimplicaţi în asemenea activităţi sau care nu luaseră parte direct la manifestaţia din Piaţa Universităţii. Organizatorii se aşteptaseră la o participare de doar cîteva sute de persoane, pornind de la raţionamentul că năvălirea minerilor îi înspăimîntase pe mulţi. Însă peste tot pe unde treceau coloanele, oamenii ieşeau în balcoane sau la geamuri şi îi încurajau pe manifestanţi („Sîntem cu voi ! " şi alte lozinci asemănătoare). Psihologic, atunci s-a născut Alianţa Civică. Analiza pe care au făcut-o organizatorii marşului a pornit de la constatarea că „nu este adevărat că în România nu mai există orice speranţă, din moment ce pot să iasă în stradă peste două sute de mii de oameni"[3]. Intervenţia stupidă, brutală şi ilegală a minerilor a contribuit enorm la o masivă şi rapidă schimbare a percepţiilor publice. Cîţiva dintre organizatorii „Marşului în alb" s-au gîndit că cineva trebuie să îşi asume răspunderea pentru încrederea şi speranţele oamenilor. Cu ocazia „Marşului în alb" au fost trimise note de protest preşedintelui Iliescu şi procurorului general.

Istoria opoziţiei democratice şi a confruntării cu FSN nu poate fi redusă la scheme maniheiste. În interiorul PNL s-au produs falii vizibile, pornind de la nemulţumirea anumitor grupuri faţă de conducerea gerontocratică a partidului şi, mai ales, faţă de rezultatele electorale. Alte nemulţumiri se refereau la legăturile extrem de strînse existente între unii lideri liberali şi conducerea fesenistă. După cîştigarea de o manieră categorică a alegerilor de către FSN, preşedintele liberal Radu Câmpeanu a aşteptat cu sufletul la gură să fie chemat la guvernare, să se alăture împreună cu partidul primului guvern

2. Ca de atîtea ori în astfel de ocazii, estimările au variat în funcţie de cei care le-au făcut sau le-au preluat fără a le verifica din presă. Evaluările multora dintre participanţi vorbesc de peste 500.000 de persoane, poliţia de peste 200.000, în timp ce Domniţa Ştefănescu scrie de „mii de studenţi care străbat străzile Capitalei cu flori în mîini". Adevărul este că la marş au participat oameni de toate vîrstele, nu numai studenţi, şi că dimensiunile coloanei de manifestanţi stau mărturie pentru un marş de mari proporţii. În acest sens, chiar în momentul în care coloanele de manifestanţi trecuseră cu mult de Piaţa Universităţii şi ajunseseră la Piaţa Romană, o parte importantă din coloană nu părăsise încă spaţiul din faţa Operei Române. Pentru Stelian Tănase, „a fost cel mai mare miting din istoria României".
3. Explicaţiile cu privire la momentele esenţiale pentru constituirea Alianţei Civice le datorăm fondatorilor acesteia, Ana Blandiana şi Romulus Rusan, care au avut mai multe ore de discuţii cu realizatorii acestei cărţi.

rezultat în urma alegerilor, aşa cum i se promisese înainte de alegeri[4]. În climatul de profundă suspiciune din România, orice legătură cu puterea fesenistă devenea şi mai gravă din cauza bănuielii că ar avea la bază o legătură cu fosta Securitate. De-a lungul anilor au apărut mai multe semnale privind legătura dintre Câmpeanu şi Securitate. Documentele scoase la iveală pînă în prezent din arhivele Securităţii (astăzi ale SRI) dovedesc însă că Câmpeanu nu a colaborat cu poliţia politică totalitară comunistă, în ciuda unor indicii contrare. Însă faptul că serviciile succesoare Securităţii (SRI, SIE, UM 0215) i-au lucrat puternic pe politicienii liberali sau din alte partide demonstrează că acestea au continuat multă vreme să facă poliţie politică, la fel ca pe vremea comunismului. Cu toate că regimul comunist se prăbuşise, „duşmanii de clasă" rămăseseră aceiaşi. Iar acţiunea serviciilor a fost eficientă, din moment ce în interiorul partidelor domnea discordia, suspiciunea dominînd atît în partide, cît şi în relaţiile dintre ele[5].

Grupurile de politicieni mai tineri reproşau conducerii partidului liberal faptul că era deconectată de la realitatea din ţară. Dar conducerea PNL a rămas surdă la asemenea semnale, chiar dacă ele şi-au făcut loc în presă, în particular în *Viitorul*, cotidianul partidului. Mai mult, în mod obscur, între FSN şi anumiţi lideri liberali (suspectaţi că ar fi „controlaţi") au avut loc inexplicabile apropieri şi chiar au existat gesturi de susţinere pe plan internaţional. Amintirea mineriadelor era prea proaspătă pentru ca tinerii liberali să admită compromisurile politice, aşa că s-a produs prima sciziune liberală, pe fondul suspiciunii că partidul era controlat prin serviciile secrete. La 4 iulie 1990, s-a constituit un Comitet de iniţiativă pentru formarea Partidului Naţional Liberal-Aripa Tînără (PNL-AT), compus din deputaţii PNL Dinu Patriciu, Călin Popescu-Tăriceanu, precum şi din Andrei Chiliman, Radu Boroianu, Gelu Netea (directorul cotidianului *Viitorul*),

4. Interviu cu Dinu Patriciu. Această mărturie a fost confirmată prin coroborarea cu alte mărturii personale, dar, mai ales, cu evoluţia ulterioară a liderului liberal Câmpeanu, care a acceptat ca partidul său să nominalizeze miniştri în cabinetul Stolojan, precum şi prin apropierea mai tîrzie dintre PNL-Câmpeanu şi PDSR. Ipotezele frecvent repetate (în epocă şi ulterior) de către liderii liberali tineri cu privire la legăturile strînse dintre „bătrînii" liberali (Câmpeanu, Lăzărescu, Quintus, Săndulescu etc.) şi Securitate au fost confirmate mult mai tîrziu şi doar parţial. Asemenea „confirmări" au apărut şi au fost documentate de către CNSAS în cazurile Dan Amedeu Lăzărescu şi Mircea Ionescu-Quintus. Un set enorm de documente cu privire la represiunea exercitată de regimul comunist asupra PNL a fost furnizat de SRI la solicitarea lui Dinu Zamfirescu. Conform unor mărturii, tinerii liberali au fost avertizaţi încă din ianuarie 1990 de faptul că unii dintre „bătrîni" erau controlaţi de noua putere (datorită dosarelor de colaboratori ai Securităţii). Cu toate că au ştiut, ei nu aveau dovezi scrise, iar respectul pentru „bătrîni" i-a împiedicat să vorbească. Oricum, puternica infiltrare a PNL (ca şi a altor partide, istorice sau postcomuniste) de către foşti ofiţeri şi informatori ai Securităţii explică parţial avatarurile mişcării liberale, numeroasele sciziuni, certuri, scandaluri publice. Unul dintre „tinerii liberali" povesteşte cum a fost chemat de un „bătrîn liberal" în biroul lui Câmpeanu, cum „venerabilul" l-a aşezat pe scaunul preşedintelui PNL, propunîndu-i să îl dea jos împreună pe Câmpeanu, pentru a-i lua locul. Cum cel care făcea propunerea fusese dintre cei în legătură cu care existase deja semnalul că a colaborat cu Securitatea, ea nu a fost luată în serios.

5. Vezi, de pildă, articolul „Ion Hotnog susţine că Radu Câmpeanu a lucrat pentru Securitate. Continuăm astăzi seria de dezvăluiri făcute, în exclusivitate, de un colonel al Direcţiei a II-a a Securităţii statului", *Cotidianul*, 9 octombrie 1999. Înainte de aceste dezvăluiri, într-un interviu, politicianul liberal declarase că toate afirmaţiile calomnioase împotriva sa au venit dintr-o conspiraţie a fostei Securităţi reactivate. Vezi „Radu Câmpeanu a fost «lucrat» politic de către Mihai Caraman, cu sprijinul serviciilor secrete", *Naţional*, 15 noiembrie 1997. Dinu Zamfirescu i-a confirmat lui Dan Pavel că documentele primite de la SRI nu arată că Radu Câmpeanu a colaborat cu Securitatea.

Radu Cojocaru. Acestora li s-a alăturat omul de afaceri Viorel Cataramă, iar pe 23 iulie 1990 s-a constituit noul partid, PNL-AT[6]. Ulterior, o serie de seniori liberali vor părăsi PNL şi se vor alătura PNL-AT: Renée Radu Policrat (decanul de vîrstă din Camera Deputaţilor), Vintilă Brătianu (din marea familie a Brătienilor), Dinu Zamfirescu (adoptat de mic de familia Brătianu şi revenit din străinătate după o lungă perioadă de colaborare cu posturile de radio occidentale Europa Liberă, BBC, Vocea Americii, Radio France Internationale). Existenţa şi acţiunile politice ale acestui grup liberal reformist şi pragmatic contrazic dogmele interpretative cu privire la înfruntarea comunism-anticomunism din primul deceniu postdecembrist. Prin acţiunile sale participative la politica de tip concret, prin construcţia politică, partidul tinerilor liberali demonstra că este posibil şi un alt tip de politică decît cel dus din tranşeele apărute în urma clivajului inaugurat în ianuarie 1990 şi adîncite după cea de-a treia mineriadă, din iunie 1990. Multă vreme, deciziile şi acţiunile PNL-AT au fost vehement criticate şi dispreţuite de către cei rămaşi în PNL, de partidele opoziţiei democratice şi o parte din presa antifesenistă (inclusiv de cea independentă). Tinerii liberali au fost consideraţi „trădători" sau, în cel mai bun caz, „oportunişti", iar faptul că ei au acceptat să colaboreze cu guvernul „criptocomunist", care îi adusese la Bucureşti pe minerii ce devastaseră sediile partidelor istorice, era considerat abominabil din punct de vedere moral. Motivul real al acestor atitudini de condamnare trebuie căutat însă în faptul că, prin tot ceea ce făcea, PNL-AT contrazicea motivaţiile luptei inventate simbolic dintre comunism şi anticomunism. În plus, apropierea tinerilor liberali reformişti de tinerii fesenişti liberali contrazicea chiar axioma luptei antifeseniste: ea demonstra că pînă şi în interiorul organizaţiei adverse existau grupuri şi fracţiuni cu care se putea discuta şi conlucra. Patriciu şi Tăriceanu păreau să aibă mai multe afinităţi selective cu Severin şi Babiuc decît cu Câmpeanu şi Quintus[7]. Dar ceea ce se va întîmpla la scurtă vreme în interiorul PNL, şi chiar al FSN, în interiorul puterii şi al opoziţiei, va confirma că o parte din problemele ridicate de PNL-AT erau reale şi că acest partid a deschis nişte porţi pe care se va merge din nou, dar mult mai tîrziu.

PNL-AT a semnat alături de FSN, PDAR şi MER „Carta pentru Democraţie şi Reformă". Drept urmare, o parte dintre politicienii liberali tineri au obţinut posturi ministeriale: Radu Boroianu, subsecretar de stat la Ministerul Culturii, Viorel Cataramă, subsecretar de stat la Ministerul Comerţului. Din această cauză, se poate vorbi despre începuturile unei coaliţii executive. La 29 aprilie 1991, cu ocazia primei remanieri a cabinetului Roman, arhitectul Dinu Patriciu a fost propus ca ministru al Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului. El a fost însă respins la 30 aprilie 1991 de către Adunarea Deputaţilor, împreună cu Radu Berceanu, propus din partea FSN ca ministru al Tineretului şi Sportului. După cum vom vedea, decizia PNL-AT de a se alătura cabinetului fesenist Roman nu a fost una singulară. În septembrie 1991, o echipă de politicieni liberali (PNL) va intra în cabinetul premierului desemnat de Iliescu, Theodor Stolojan[8]. Este o nouă formă de coaliţie executivă, dar care nu va duce neapărat şi la o

6. Extrem de utilă pentru punctarea avatarurilor şi complexităţii mişcării liberale, caracterizată prin nesfîrşite sciziuni, iar apoi de un laborios efort în vederea unificării, este broşura editată de PNL, „Repere pentru o istorie a Partidului Naţional Liberal", Bucureşti, Libripress, 2000.
7. Dinu Patriciu ne-a explicat acest paradox în interviul pentru această carte.
8. Prezenţa reprezentanţilor PNL în cabinetul Stolojan şi colaborarea strînsă cu premierul de atunci au fost interpretate mai tîrziu drept un preambul la intrarea din 2000 a fostului prim-ministru Stolojan în PNL şi la candidatura sa pentru preşedinţia României, din partea liberalilor.

coaliţie legislativă, şi nici nu va transforma PNL în „partid de sprijin", deoarece intrarea liberalilor ca fondatori în CD îi va face să nu voteze în parlament în favoarea coaliţiei executive din care făceau parte. Şi această participare a unui alt partid liberal la un cabinet aflat sub dominaţie fesenistă se va petrece după o altă mineriadă, cea care a dus la căderea cabinetului Roman. Înainte de a reveni la fenomenele de protest din interiorul societăţii civile, trebuie notat faptul că nu putem studia şi înţelege politica românească de după 1989 doar din perspectiva sociologiei conflictului, pentru că a existat şi cealaltă dimensiune, care trebuie înţeleasă din perspectiva sociologiei consensului[9]. Aceste precedente ale colaborării „tinerilor liberali" cu cabinetul Roman, ca şi intrarea PNL în cabinetul Stolojan anticipează atît apropierea viitorului PD de CDR şi formarea coaliţiei care a guvernat între 1996 şi 2000, cît şi apropierea - mai tîrzie - dintre un prim-ministru nominalizat de preşedintele Iliescu şi PNL.

Coagularea mişcărilor de protest, unificarea acţiunilor diferitelor organizaţii vor conduce treptat către ideea necesităţii unor forme de organizare mai eficiente ale opoziţiei politice şi civice. Pe 7-8 septembrie 1990, la Braşov, a avut loc prima întîlnire a Rezistenţei române, din iniţiativa Mişcării „15 noiembrie 1987"[10]. Agenda încărcată a întîlnirii şi luările de cuvînt diverse nu au făcut decît să scoată în evidenţă carenţele procesului democratizării şi erorile de guvernare feseniste.

Participanţii au constatat că încălcarea drepturilor fundamentale ale omului nu a încetat după Revoluţie. În opinia unora, această situaţie gravă impieta asupra imaginii României în lume, fiind o piedică în procesul de democratizare. Din acest motiv, guvernul trebuia să trateze cu atenţie problema drepturilor omului şi să asigure în cel mai scurt timp condiţii pentru respectarea lor integrală. Pentru depăşirea vechilor practici comuniste acesta ar fi fost doar un prim pas, un altul fiind alinierea la legislaţia europeană şi internaţională. Unul dintre cele mai grave fenomene postdecembriste era manipularea presei de către autorităţi (în primul rînd a televiziunii, aflată în continuare sub controlul puterii, dar şi a unor publicaţii), prin campanii nocive de defăimare a unor personalităţi sau organizaţii şi de instigare la violenţă, prezentarea incompletă, tardivă şi tendenţioasă a evenimentelor. Astfel, presa nu făcea decît să agraveze criza politică, să contribuie în mod specific la tacticile de dezbinare etnică, socială, profesională şi confesională, adică să deturneze atenţia de la gravele probleme ale României. Una dintre concluziile explicite ale întîlnirii a fost necesitatea solidarizării tuturor sprijinitorilor democratizării, „solidarizarea noastră în apărarea drepturilor universale ale omului, singura garanţie a libertăţii".

Pe 25-26 octombrie 1990, la Cluj, a avut loc prima Convenţie Naţională a Forumurilor Democratice Antitotalitare constituite pînă la acea dată în România. Au participat peste 1.600 de persoane, reprezentînd 44 de Forumuri Democratice Antitotalitare din întreaga ţară. Doina Cornea, Adrian Marino şi Octavian Buracu erau personalităţile cele mai

9. Folosim aceşti termeni aşa cum au fost ei definiţi şi analizaţi în Lipset, 1981.
10. *România liberă*, 11 septembrie 1990. Au participat Societatea „Timişoara", GDS, AFDPR, Grupul Independent pentru Democraţie, CADA, Forumul Democratic Antitotalitar Cluj, Liga Pro Europa din Tîrgu-Mureş, Liga Studenţilor din Universitatea Bucureşti şi din Institutul Politehnic Bucureşti, Asociaţia „21 Decembrie" Bucureşti, Asociaţia Libertatea, Federaţia Solidaritatea, Sindicatul „22 Decembrie" Zărneşti, delegaţia minerilor din Valea Jiului, participanţi la grevele din 1977, precum şi reprezentanţi ai presei independente (*România liberă*, *22*, *Expres*, *Atlas*, *NU*, *Opinia*, *Baricada*, *Viitorul*, *Timpul Capitalei*, *Academia Caţavencu*, *Alutus*, *Gazeta de Transilvania*, *ASTRA*, studiourile de televiziune Bucureşti, Cluj, Timişoara, Braşov).

importante implicate în organizarea întîlnirii. Ea a fost considerată la vremea respectivă un pas decisiv în organizarea pe baze solide a opoziţiei. S-a luat hotărîrea finalizării mai multor iniţiative: un Proiect de Constituţie care să fie înaintat parlamentului, ca o alternativă la proiectul oficial; organizarea unui proces al comunismului, din 1945 pînă în 1989; propuneri privind privatizarea, proclamarea dreptului de proprietate personală; proclamarea fiinţei umane drept ţel al tuturor acţiunilor; aflarea adevărului despre decembrie 1989 şi 13-15 iunie 1990; oprirea tendinţelor de politizare a sindicatelor; împroprietărirea ţăranilor; formarea unui organism central, care să cuprindă toate forumurile antitotalitare, numit Forumul Democratic Antitotalitar din România[11]. La întîlnirea de la Cluj au luat cuvîntul Doinea Cornea, Corneliu Coposu, Mircea Stănescu (PSDR), Stelian Ciucă (PDR), Kapczó Imre (UDMR). În după-amiaza zilei de 26 octombrie 1990, în Piaţa Libertăţii din Cluj s-a desfăşurat o mare adunare populară, la care au luat cuvîntul Doina Cornea, Marian Munteanu, Ioan Lup, Söcz Géza. FDAR devenea astfel primul pilon al CDR.

Cu certitudine, fermentul civic cel mai activ în constituirea CDR a fost apariţia Alianţei Civice, formaţiune care a supravieţuit altor organizaţii din epocă. Putem afirma astăzi că, atîta vreme cît AC a fost activă şi dinamică, şi CDR a avut un impact deosebit asupra vieţii politice din România. Discuţiile cu privire la organizarea unei mişcări civice de amploare avuseseră loc la Bucureşti întreaga toamnă[12]. Au existat mai multe direcţii de iniţiativă în preistoria Alianţei Civice. Una venea dinspre Societatea „Timişoara", de la George Şerban şi colegii săi. Aceştia făcuseră un apel către GDS pentru a întreprinde ceva concret. De altfel, în mare măsură, proiecţia viitoarei organizaţii s-a desfăşurat la sediul GDS. O altă direcţie venea dinspre cea mai activă şi influentă publicaţie independentă de opoziţie, *România liberă*. Grupul cuprindea importanţi lideri de opinie - Ana Blandiana, Constantin Ticu Dumitrescu, Petre Mihai Băcanu, Romulus Rusan, Gabriel Andreescu, Sorin Dumitrescu, Florin Gabriel Mărculescu. Cel care s-a ocupat de partea logistică a Alianţei vreme de mai mulţi ani a fost Iulian Cornăţeanu, care venea de la Grupul Independent pentru Democraţie (GID), unul dintre micile grupuri active în Piaţa Universităţii. În mod rapid au fost contactate organizaţii deja active din Iaşi („Agora"), Tîrgu-Mureş (Liga Pro Europa), Braşov (Asociaţia „15 Noiembrie") şi din alte părţi ale ţării, iar mişcarea de coagulare din cadrul societăţii civile a luat amploare. Înainte de constituirea formală a AC, mai multe organizaţii din Timişoara, în frunte cu Societatea „Timişoara" şi alte organizaţii revoluţionare, au constituit o Alianţă Civică locală[13]. Oricum, după sperietura pe care au tras-o intelectualii critici, o dată cu venirea la Bucureşti a minerilor, în iunie 1990, întîlnirile de pregătire a Alianţei Civice s-au făcut cu deplina conştiinţă a faptului că pot exista forţe paramilitare sau obscure care să exercite presiuni sau violenţe împotriva celor care nu erau de partea puterii. De aceea, în perioada august-octombrie, pregătirile s-au făcut „în condiţii de absolută clandestinitate"[14].

11. Vezi *România liberă* din 26 octombrie 1990, precum şi Ştefănescu, 1995: 103.
12. Vezi în acest sens capitolul „Scurt istoric", din broşura *Alianţa Civică. Prezentare. Scurt istoric. Documente definitorii*, publicată în 1999 de Alianţa Civică.
13. Interviu cu Gabriel Andreescu.
14. Interviu cu Stelian Tănase, care a ţinut să accentueze: „Toţi am avut reacţia că ne aflăm în faţa unui regim terorist, regim poliţienesc, comunist, în care infiltraţii Securităţii sînt printre noi, şi am avut acest instinct de a lucra în clandestinitate. Poliţia putea să-ţi intre în casă sau puterea putea să cheme oricînd minerii".

Este interesant de observat că, în acel moment, în conştiinţa intelectualilor şi activiştilor civici, partidele istorice sau alte partide din opoziţie (cu atît mai puţin FSN) nu reprezentau un punct important de referinţă. Aşa se şi explică apropierea lor de formele mai degrabă civice de activism, chiar dacă acestea aveau o orientare politică. La rîndul lor, partidele politice nu reuşiseră să atragă intelectuali de prestigiu sau figuri marcante ale vieţii publice. Separaţia dintre organizaţiile societăţii civile şi partidele politice există doar în mintea protagoniştilor vieţii publice de la noi, pentru că şi partidele politice sînt părţi ale societăţii civile. În mare parte, oroarea faţă de ideea de partid politic era o moştenire a epocii comuniste, cînd PCR ajunsese să numere aproape 4 milioane de membri (fiind partidul comunist cu cel mai mare procentaj de membri – raportat la numărul total al populaţiei – din lume). La aceasta se adăuga propaganda eficientă dusă de FSN, TVR1 şi alte organe de presă împotriva partidelor istorice, percepute ca lipsite de legitimitate şi primejdioase pentru liniştea şi stabilitatea socială. Chiar lideri de frunte din AC, la început, priveau cu neîncredere partidele istorice, considerînd necesară crearea unor „forţe în stare să exercite un control" asupra partidelor, „într-o ţară în care ABC-ul democraţiei este la pămînt". La rîndul lor, liderii partidelor istorice şi ai altor partide priveau cu multă reţinere aceste asociaţii de activişti civici „diletanţi", „radicali", „care nu înţelegeau substanţa procesului politic" şi fuseseră implicaţi în manifestaţiile din Piaţa Universităţii. Ei nu ar fi adus decît daune partidelor din opoziţie angajate în lupta politică[15]. Dialectica raportului dintre perioadele de violenţă şi scandal public şi crearea reflexului social de revendicare a liniştii şi stabilităţii sociale a fost unul dintre principalele instrumente de manipulare folosite de autorităţile feseniste pentru a discredita partidele istorice şi organizaţiile societăţii civile care le contestau hegemonia. Se poate afirma că apariţia AC (dar şi a altor asociaţii ale societăţii civile) a reprezentat o compensaţie atît pentru incapacitatea partidelor istorice de a-şi crea singure o bază de masă, cît şi pentru dificultăţile create de autorităţi pentru ca ele să nu aibă contact cu publicul.

Apariţia formală a AC a marcat încă de la început schimbarea de ton a protestelor din cadrul societăţii civile româneşti. La 6 noiembrie 1990, la Bucureşti, un masiv grup de iniţiativă a hotărît constituirea Alianţei Civice[16], înainte ca autorităţile să-i aprobe legalizarea. Încercările magistraţilor de a schimba statutul Alianţei Civice arătau dependenţa puterii juridice faţă de autoritatea fesenistă[17], care domina atît puterea legislativă, cît şi puterea executivă şi deţinea monopolul asupra posturilor publice de radio şi televiziune. Ideea că România ar fi devenit un stat de drept după prăbuşirea regimului comunist se dovedea o ficţiune. Judecătorii de la Tribunalul Bucureşti cereau celor din grupul de iniţiativă al AC să treacă în statut faptul că era o „asociaţie apolitică", din moment ce declara că nu este un partid politic. Dar fondatorii Alianţei insistau asupra faptului că asociaţia lor era doar una „apartidică", nu şi apolitică. De-a lungul anilor, a existat o similitudine de gîndire între adversarii şi delatorii AC, pe de o parte, şi justiţia

15. Pentru modul în care partidele istorice şi alte partide nou create priveau Alianţa Civică şi alte organizaţii ale societăţii civile, am obţinut mai multe declaraţii neoficiale sau care nu pot fi atribuite în mod specific de la o serie de lideri politici din viitoarea Convenţie Democratică.
16. Alianţa Civică a fost recunoscută oficial ca persoană juridică la 29 noiembrie 1990, prin sentinţa civilă nr. 2274 a Judecătoriei Sectorului 1.
17. Povestea complicată a demersurilor pentru înregistrarea Alianţei Civice la Tribunal am aflat-o în detaliu de la Ana Blandiana şi Romulus Rusan.

pretins independentă, pe de altă parte, de a obiecta asupra faptului că deşi Alianţa Civică se declara a fi *„apolitică*, totuşi *face politică*". Or, intenţia explicitată în declaraţiile şi documentele publicate era tocmai de a face o politică democratică, de a se împotrivi politicii autoritare, nedemocratice sau abuzive a autorităţilor. AC s-a definit pe sine ca organizaţie nonguvernamentală interesată şi implicată în politică. Voinţa de a fi actor politic, dar nu partid, era generată de dorinţa de a atrage către viaţa politică pe toţi cei care se împotriveau sau aveau obiecţii faţă de politica FSN şi a preşedintelui Iliescu, dar nu erau atraşi de partidele istorice sau de alte partide din opoziţie. Încă de la început, liderii AC au ştiut că au un imens capital politic şi că îl pot folosi în sprijinul unei construcţii politice cu care să aibă afinităţi elective. Unul dintre puţinii care au militat încă de la început pentru organizarea sub formă de partid a fost Stelian Tănase, dar el nu s-a bucurat de un sprijin corespunzător din partea celorlalţi. După cîteva luni însă, a reuşit să-i convingă pe mulţi membri ai Alianţei de necesitatea de a face un partid politic şi chiar să facă unul.

A existat o întîrziere deliberată în hotărîrea de a lansa Alianţa Civică în spaţiul public. Ana Blandiana i-a convins pe cei care se grăbeau să mai aştepte, astfel încît să fie reunite toate personalităţile „cu nume răsunătoare" şi convingeri democratice, cît mai mulţi oameni cu impact asupra conştiinţei publice, dispuşi să semneze o declaraţie de principii. Era vorba de numeroase nume prestigioase, mai multe decît ar fi putut să atragă la un loc toate partidele din România, de la putere şi din opoziţie. În afară de capitalul de popularitate strîns încă de la primul marş important („Marşul în alb"), AC a mizat întotdeauna pe capitalul de celebritate, competenţă, imagine, moralitate, excelenţă intelectuală şi artistică, pe suma calităţilor individuale ale personalităţilor importante care se alăturaseră acestei iniţiative civice. Lista semnăturilor din prima declaraţie a AC, precum şi din alte documente date publicităţii în momentele importante era un *Who's Who* al vieţii intelectuale, artistice şi publicistice din România, transformat în catalizator pentru dinamizarea unei societăţi civile pasive. În hotărîrea de constituire a Alianţei Civice se spunea:

> Mai multe grupări ale societăţii civile: Asociaţia „15 Noiembrie" Braşov, Solidaritatea Universitară, Societatea Timişoara, Grupul pentru Dialog Social, Societatea Agora Iaşi, Grupul Independent pentru Democraţie, asociaţia Pro-Democraţia şi mai mulţi semnatari, ca reprezentanţi ai acestor grupări ori cu titlu personal,
>
> - luînd act de impasul social generat de intolerabila tăcere asupra adevărului despre Revoluţie şi despre mişcările sociale care au culminat cu violenţele din 13-15 iunie,
> - avînd în vedere sentimentul de disperare al celor care văd cum au fost trădate victimele din Decembrie şi cum recuperarea vechiului aparat de stat şi de partid capătă, treptat, dimensiunile unei contrarevoluţii,
> - urmărind cu îngrijorare blocajul structurilor economice, datorită unui corp birocratic care nu vrea să renunţe la vechile şi nemeritatele lui privilegii,
> - avînd în vedere lipsa de speranţă a sutelor de mii de români care au luat calea exilului,
> - luînd în considerare că forţa alternativă interesată să se opună şi capabilă să se opună acestor tendinţe a fost şi este societatea civilă,
> - au hotărît înfiinţarea „Alianţei Civice", drept structură de cooperare a tuturor energiilor sociale care susţin valorile credinţei, umanismului şi democraţiei, la rîndul lor singura cale de propăşire şi de cîştigare a identităţii şi demnităţii naţionale[18].

18. *România liberă*, 7 noiembrie 1990.

La 7 noiembrie 1990, *România liberă* publica „Declaraţia de principii" a Alianţei Civice, semnată de 216 membri fondatori[19]. Declaraţia pornea de la analiza situaţiei de criză în care se afla societatea românească, constatînd că factorii agravanţi erau multiplele forme de intoleranţă, mistificare, ură, corupţie, egoism şi rea-voinţă. AC îşi propunea o acţiune de redresare naţională, sprijinirea unei reforme radicale şi realiste, dar şi măsuri de protecţie socială, precum şi alte acţiuni specifice. Declaraţia se încheia cu deviza Alianţei Civice, care va face carieră politică în anii următori: „Nu putem reuşi decît împreună!". Ea va fi adoptată de către Convenţia Democratică, devenind o deviză civică şi politică în acelaşi timp. Pe 8 noiembrie 1990 a avut loc o conferinţă de presă în care Ana Blandiana, Petre Mihai Băcanu şi Mihai Şora au definit scopurile noii asociaţii. În lunile noiembrie-decembrie au avut loc înscrieri masive în Alianţă, fie direct, la sediul acesteia, fie prin trimiterea prin poştă a unor cupoane publicate în ziarul *România liberă*. În acelaşi timp, s-a trecut la crearea filialelor locale şi judeţene, la desemnarea conducerilor teritoriale. În această perioadă de început, AC nu avea nici măcar un sediu propriu, pentru că autorităţile refuzaseră să satisfacă această cerere. Sediul central al AC era pe strada Eremia Grigorescu, din Bucureşti, pus la dispoziţie de „Remus Nistreanu, un văr al lui Horia Bernea şi mama lui". Într-un spaţiu redus veneau zilnic mii de oameni, iar din ţară erau expediate sute de mii de înscrieri, făcute pe baza completării cupoanelor din *România liberă*. Ziarul lui Petre Mihai Băcanu avea să fie în toţi aceşti ani un fel de tribună a Alianţei, iar mai tîrziu a CDR (sau, mai bine spus, a ceea ce reprezenta Alianţa în cadrul Convenţiei).

La cîteva zile după constituire, AC şi-a demonstrat atît forţa, cît şi popularitatea. La 15 noiembrie 1990, se împlineau trei ani de la revolta anticomunistă a muncitorilor de la uzinele braşovene. Au loc manifestaţii în mai multe oraşe ale României: Timişoara, Cluj, Hunedoara, Ploieşti, Iaşi, Constanţa (Ştefănescu, 1995: 105), la care au fost invitaţi şi cei 62 de muncitori pe care autorităţile comuniste îi deportaseră din Braşov după revolta care provocase mari dureri de cap liderilor comunişti şi Securităţii. La Bucureşti, are loc mitingul cel mai mare de după 22 decembrie 1989, organizat, printre alţii, de Marian Munteanu (eliberat din puşcărie la 2 august), Stelian Tănase, Mihai Gheorghiu, Vartan Arachelian, Dumitru Iuga, Mihai Şora etc. Estimările oficiale au avansat cifre de 200.000 de persoane, însă lideri ai AC au apreciat participarea la 500.000 de manifestanţi. Coloanele au plecat din Piaţa Palatului (devenită Piaţa Revoluţiei), pe Calea Victoriei, pînă în Piaţa Victoriei. S-au strigat lozinci precum „O demisie pentru liniştea noastră!", „Jos emanatul!", „Unde-s teroriştii, i-aţi făcut miniştri?".

Ar trebui făcută deosebirea, valabilă pentru întreaga perioadă a primilor ani ai democraţiei postcomuniste, dar şi mai tîrziu, între efervescenţa mişcărilor antifeseniste şi anticomuniste din Bucureşti şi Timişoara, la care treptat s-au alăturat şi alte mari centre urbane, pe de o parte, şi ceea ce se petrecea în restul ţării, pe de altă parte. În timp ce la Bucureşti şi Timişoara, simpatia faţă de manifestările AC, apoi ale Convenţiei Democratice se exprima deschis şi fără probleme, iar adversarii nu îndrăzneau să organizeze acţiuni ostile sau de manipulare a sentimentelor publice împotriva Alianţei şi

19. Pentru textul integral al „Declaraţiei de principii" şi lista membrilor fondatori, membri ai Grupului de iniţiativă, vezi Anexele 4 şi 5 la prezentul volum. Ziarul *România liberă*, al cărui director era Petre Mihai Băcanu, unul dintre fondatorii AC, va rămîne mereu apropiat de principiile şi acţiunile Alianţei, iar ulterior şi de cele ale Convenţiei Democratice.

a liderilor acesteia, în alte locuri resentimentele erau exprimate zgomotos şi adesea violent, provocator şi insultător. În ciuda acestor manifestări însă, apariţia Alianţei a marcat o schimbare importantă în percepţia oamenilor, care nu mai priveau cu ostilitate orice manifestare antifesenistă. Începea să fie din ce în ce mai evident că liderii fesenişti nu erau capabili, nu aveau competenţa şi poate că nici nu voiau să facă reformele politice democratice şi economice capitaliste de care România avea nevoie şi care erau făcute cu mult curaj în ţări precum Polonia, Cehoslovacia sau Ungaria. În acest sens, este semnificativă mărturia oferită de Ana Blandiana şi Romulus Rusan, care fuseseră „trimişi" pe 15 noiembrie la Iaşi. Acolo, „situaţia era catastrofală", iar liderii locali ai AC ceruseră sprijinul cuiva „cunoscut" de la Bucureşti pentru a reuşi să adune cîţiva oameni. Mitingul s-a ţinut în faţa hotelului „Traian" din Iaşi, în prezenţa unei mulţimi de 4.000 de participanţi, surprinzătoare într-un oraş considerat 99% fesenist. De la balconul hotelului, dintr-o cameră închiriată de AC, au vorbit mulţimii trei mari poeţi (Ana Blandiana, Mihai Ursachi, Emil Brumaru) şi doi dintre muncitorii de la Braşov persecutaţi de comunişti. Mulţimea era entuziasmată, dar un „grup de şoc" de vreo cîteva zeci de indivizi, unii infractori cunoscuţi, alţii eliberaţi chiar din arestul poliţiei, au venit cu portavoce electrice, încercînd să acopere fonic întîlnirea şi proferînd injurii dintre cele mai insultătoare, calomnii şi îndemnuri la violenţă împotriva scriitorilor şi muncitorilor care vorbeau mulţimii. Cu toate acestea, mulţimea a fost entuziasmată şi, pentru prima dată în istoria postcomunistă a Iaşiului, o manifestaţie împotriva puterii feseniste s-a terminat cu poliţia protejîndu-i tocmai pe cei veniţi să-i intimideze şi agreseze pe participanţii la manifestaţie[20].

Tot la 15 noiembrie 1990, la Braşov, organizată de Asociaţia „15 Noiembrie 1987", s-a desfăşurat o demonstraţie de proporţii, sub deviza „15 noiembrie 1990 - Braşov - zonă liberă de neocomunism". Manifestanţii au reconstituit traseul protestatarilor din 1987 şi au scandat lozinci precum „FSN pîinea noastră unde e?", „Braşov - Timişoara - şi mîine în toată ţara", „Revoluţia continuă", „Jos Iliescu!", „Deşteaptă-te române pînă nu va fi prea tîrziu". Au luat cuvîntul lideri ai muncitorilor din 1987, Doina Cornea, Gabriel Andreescu, Neculai Constantin Munteanu, Toader Ştefca, Mircea Sevaciuc, delegaţi din Timişoara şi din partea Confederaţiei „Frăţia". Asociaţia „15 Noiembrie 1987" a dat publicităţii un comunicat, în care, constatînd „situaţia tragică în care se află România, din punct de vedere economic, social şi politic, în urma furtului de revoluţie de către eşalonul doi al Partidului Comunist", se cerea epurarea Parlamentului, vot de încredere pentru guvern sau demisia primului-ministru şi a lui Iliescu.

În aceeaşi zi s-a desfăşurat şi o şedinţă specială a camerelor reunite ale Parlamentului, care a marcat împlinirea a trei ani de la aceleaşi evenimente din Braşov. O delegaţie a muncitorilor braşoveni a participat la şedinţă, făcînd cîteva propuneri: înscrierea zilei de 15 noiembrie ca zi naţională de luptă împotriva comunismului, redeschiderea procesului de la Braşov, îndreptat de autorităţile comuniste împotriva liderilor revoltei din 1987.

Alianţa Civică şi Asociaţia „15 Noiembrie 1987" au dat publicităţii „Declaraţia Alianţei Civice" şi „Proclamaţia de la Braşov". Luna noiembrie 1990 a marcat un moment crucial al istoriei democraţiei şi societăţii civile din România. Apariţia spectaculoasă a Alianţei Civice şi impactul ei public, care a dus la acumularea rapidă a unui

20. Relatarea cu privire la mitingul din Iaşi, de pe 15 noiembrie 1990, a fost făcută de Ana Blandiana şi Romulus Rusan.

capital moral şi politic serios, la numai cîteva luni după alegerile cîştigate detaşat de FSN şi după ce o parte importantă din populaţia Bucureştiului îi aplaudase pe mineri, a fost de natură să schimbe profund datele jocului politic. Din punct de vedere pragmatic, era important în ce mod va fi transformat acest capital moral şi politic într-unul electoral. Impactul AC asupra opiniei publice din România a fost amplificat de cîteva zeci de ori, pentru că, datorită unor împrejurări neaşteptate, mitingurile de la Bucureşti şi din alte oraşe din ţară au fost prezentate pe larg şi în premieră la Televiziunea Română Liberă. A fost un şoc pentru liderii AC şi ai opoziţiei democratice să se vadă la televizor, după ce luni de zile solicitaseră o reflectare corectă a acţiunilor opoziţiei. Tocmai atunci se afla la Bucureşti o delegaţie a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (compusă din liberali, conservatori, socialişti din Belgia, Austria, Norvegia, Spania), iar autorităţile de la Bucureşti au vrut să le demonstreze cît de deschisă este România şi că manifestaţiile opoziţiei se bucură de atenţie pe canalul oficial de televiziune. România ar fi vrut să se alăture Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, iar parlamentarii europeni ceruseră rapoartele cu privire la evenimentele de la Tîrgu-Mureş, din martie 1990, şi la mineriada din iunie 1990.

În aceeaşi perioadă, opinia publică a asistat la o controversă legată de încercările unui grup de foşti activişti PCR de a reînfiinţa Partidul Comunist sub titulatura de Partidul Socialist al Muncii (PSM). La 16 noiembrie 1990, a avut loc şedinţa de constituire a noului partid, în ciuda faptului că nu fusese înregistrat la TMB. Ca preşedinte a fost ales fostul premier comunist Ilie Verdeţ, unul dintre cei care încercaseră, pe 22 decembrie 1989, în clădirea fostului CC al PCR, să formeze un nou guvern comunist „cu faţă umană", dar fusese respins dur de mulţimea revoluţionarilor. La începutul anului 1990 s-au confruntat mai multe curente de opinie în legătură cu statutul PCR. Cam unul din (mai puţin de) şase cetăţeni ai României socialiste fusese membru PCR. Fiecare dintre ei trăia într-o familie, mai restrînsă sau mai largă, într-un cadru social şi profesional, astfel încît cu greu ar fi putut să existe zone sau categorii sociale care să nu fi fost în contact cu membri de partid. În fiecare domeniu de activitate, partidul comunist recrutase elitele. Mulţi avuseseră o serie de avantaje datorită apartenenţei la partidul conducător şi unic. Chiar dacă regimul comunist se prăbuşise, era greu de crezut că acele legături, complicităţi, intimităţi sau chiar loialităţi se pierduseră cu desăvîrşire. În celelalte ţări foste comuniste, avuseseră loc reorganizări ale respectivelor partide, care au continuat să joace un rol în noul cadru pluripartidist. Niciunde, fostele partide comuniste nu au fost scoase în afara legii, mai ales că în ţări precum Polonia sau Ungaria avuseseră loc celebrele „mese rotunde" de negociere între comunişti şi opoziţia anticomunistă. Acceptarea unor negocieri le conferise o anumită legitimitate[21]. Or, despre Iliescu, Brucan, Bârlădeanu şi alţi *apparatchiki*, în pofida unor pretenţii pe care ei le-au avut în anumite momente, nu

21. Conform tipologiei lui Samuel Huntington (Huntington, 1993 : 14) sînt posibile trei feluri de procese de democratizare, în funcţie de rolul jucat de elitele la putere sau din opoziţie : *transformarea* (în engleză *transformation* sau *reforma*), în care elitele aflate la putere preiau iniţiativa democratizării ; *înlocuirea* (în engleză *replacement* sau *ruptura*), în care grupurile din opoziţie preiau conducerea ; şi *translocuirea* (în engleză *transplacement* sau *ruptforma*), în care democratizarea este rezultatul negocierilor între putere şi opoziţie (ceea ce se întîmplase în cazurile de mai sus). O analiză atentă a situaţiei din România scoate la iveală faptul că ceea ce s-a petrecut în decembrie 1989 nu intră în nici una din categoriile izolate formal de Huntington, deşi el încadrează în mod eronat România la categoria *replacement*.

se poate spune că ar fi reprezentat opoziţia – şi tocmai acest lucru era scos în evidenţă de protestele de stradă, inclusiv de cele din 15 noiembrie 1990. Pe de altă parte însă, nici nu se poate spune că democratizarea fusese rezultatul unei iniţiative a fostei conduceri comuniste de dinainte de căderea regimului, pentru că ei nu reprezentau nici linia dură, inflexibilă, din cadrul partidului, nici linia reformistă, pentru simplul motiv că erau nişte marginali care nu afectau în nici un fel politica partidului din care făceau parte. Doar schimbarea circumstanţelor internaţionale, fuga inexplicabilă a lui Ceauşescu, trecerea la fel de inexplicabilă a armatei şi Securităţii în tabăra unei revoluţii impersonale, ale cărei declanşare şi desfăşurare nu fuseseră planificate de nimeni, i-a pus pe acei oameni în situaţia de a încerca să umple vidul de putere. Şi nimeni nu poate afirma că existase vreo opoziţie cu care să se poată discuta la momentul prăbuşirii sistemului comunist. Opoziţia anticomunistă a apărut şi s-a întărit repede, dar abia *după* prăbuşirea regimului comunist. Este un mister la care nimeni nu a răspuns încă în mod mulţumitor: cum se justifica puternica orientare anticomunistă a partidelor istorice, dar mai ales a unor mişcări largi din cadrul societăţii civile (*Proclamaţia de la Timişoara*, manifestaţia din Piaţa Universităţii) într-un moment istoric în care comunismul tocmai se prăbuşise ca sistem?

Aşa cum feseniştii aveau nevoie de demonizarea sau minimalizarea partidelor istorice şi a celor contestatare din societatea civilă, tot aşa aveau nevoie partidele istorice de demonizarea sau minimalizarea FSN. În ciuda retoricii anticomuniste, FSN nu era egal cu PCR. Analiza factuală, empirică a modului în care au acţionat cabinetul Roman, precum şi o mare parte dintre parlamentarii fesenişti ce sprijineau iniţiativele reformiste ale echipei premierului (din care se detaşa în mod clar Adrian Severin) scoate în evidenţă falsitatea unei asemenea judecăţi de valoare. Iar căderea guvernului Roman datorată celei de-a patra mineriade, din septembrie 1991, dovedeşte că tocmai îndepărtarea de comunism şi puternica liberalizare realizată de o parte a FSN a atras reacţia dură a celeilalte părţi. Din motive care ţineau de strategia delegitimării adversarilor politici, a fost nevoie ca puterea fesenistă să fie categorisită drept comunistă. După prăbuşirea lui ca regim politic, comunismul a fost reinventat din punct de vedere simbolic[22]. Altminteri, opoziţia anticomunistă nu avea sens. Lupta împotriva fesenismului avea suficientă substanţă, date fiind abuzurile comise, gravitatea şi frecvenţa acestora. Aceste ambiguităţi au făcut ca nici statutul partidului comunist, nici moştenirea comunismului să nu fie clarificate. În ambele tabere, lipsa elitelor capabile să se adapteze rapid standardelor de politică democratică se datora caracterului totalitar al regimului anterior comunist, care nu a permis existenţa lor[23]. Deşi nu fusese interzis prin lege, partidul comunist părea că s-a

22. Este semnificativ faptul că unul dintre primii care au anunţat că antinomia comunism-anticomunism nu mai are sens în condiţiile luptei politice şi electorale din campania pentru alegerile din 2000 a fost Valeriu Stoica, prim-vicepreşedintele PNL şi ministru al Justiţiei în guvernele din acea vreme. În cadrul interviului de cercetare pentru această carte, realizat în aprilie 2001, întrebîndu-l retrospectiv cum se explică faptul că el şi partidul său au folosit retorica luptei împotriva comunismului atunci cînd combăteau FSN şi PDSR, Stoica a recunoscut că, de fapt, opoziţia a reinventat comunismul în ianuarie 1990.

23. Cu toate că folosesc termeni diferiţi, Linz şi Stepan (Linz, Stepan, 1996: 356) explică aceeaşi realitate din România: „În esenţă, tranziţiile negociate (*pacted transitions*) sînt jocuri cu patru jucători, compuse din conservatori duri (*hard-liners*) şi moderaţi (*soft-liners*) în cadrul regimului şi moderaţi şi radicali din cadrul opoziţiei. Teoretic şi politic, există două condiţii prestructurale ale unor asemenea tranziţii negociate către democraţie: (1) existenţa unor grupuri organizate, cunoscute pe plan naţional şi democratic nonviolente în cadrul societăţii civile şi politice; (2) existenţa

volatilizat. Or, aşa ceva ar fi fost cu neputinţă. Mare parte dintre foştii membri PCR, în special activiştii, optaseră pentru FSN. Acest fapt va avea o importanţă decisivă pentru modul în care România se va despărţi de trecutul său comunist şi pentru definirea legitimităţii politice a Frontului. Dar şi liderii partidelor istorice au deschis uşa membrilor simpli PCR, în pofida celor susţinute de propaganda fesenistă, şi anume că s-ar fi urmărit eliminarea comuniştilor din viaţa politică şi luarea unor măsuri dure împotriva lor. Uşa a rămas închisă doar pentru activiştii care se făcuseră vinovaţi de abuzuri, fărădelegi, crime şi pentru foştii torţionari securişti sau aparţinînd altor forţe de represiune. La 12 ianuarie 1990, sub presiunea mulţimii radicalizate, liderii FSN au dat un decret de scoatere în afara legii a PCR. Au revenit însă asupra lui la mai puţin de o săptămînă. Prin urmare, statutul fostului partid unic rămăsese neclar. Or, în conformitate chiar cu primul punct al „Comunicatului către ţară al CFSN", trebuia abandonat rolul „conducător al unui singur partid" în favoarea „unui sistem democratic pluralist de guvernămînt", ceea ce nu putea exclude existenţa unui partid comunist (legea partidelor excludea din viaţa politică doar partidele de tip fascist).

Dacă PCR nu ar fi dispărut în mod ciudat, lucrurile ar fi fost mai clare în România. Dacă regimul comunist nu ar fi căzut imediat după începerea mişcărilor revoluţionare, apele s-ar fi separat şi ele. Or, tocmai lipsa unor repere clare, ca şi migrarea foştilor membri PCR către toate partidele au condus la o mare confuzie. Reacţiile dure împotriva încercărilor de eliminare a unui partid continuator al PCR nu reprezentau altceva decît o imagine în oglindă a lipsei de toleranţă a fostului PCR faţă de toate celelalte partide. Cultura politică din România postcomunistă a fost încă de la început afectată de asemenea exclusivisme, ele provenind nu doar dinspre FSN, ci şi dinspre reprezentanţii altor partide considerate democratice şi chiar liberale. În acest sens, pe 19 noiembrie 1990, la Bucureşti, AFDPR a organizat un marş al tăcerii în semn de protest faţă de reactivarea PCR în varianta PSM.

> În fruntea demonstranţilor se afla Costache Nicuşor, de 71 de ani, îmbrăcat în zeghe şi legat cu lanţuri la mîini şi la picioare, fost deţinut politic, eliberat în 1970, cu 1.300 lei pensie. Participanţii la miting sînt în majoritate oameni în vîrstă, mulţi poartă în mîini fotografia unui deţinut politic pe care scrie: „Adio PCR şi nu la revedere" (Ştefănescu, 1995 : 108).

În faţa Senatului, demonstranţii se întîlnesc cu senatorul fesenist Sergiu Nicolaescu, care le împărtăşeşte sentimentul de respingere a ideii de reapariţie a PCR. Regizorul-senator se întoarce în sala Senatului unde anunţă demisia din FSN, din pricina reapariţiei PCR. „Şi alţi parlamentari se pronunţă în legătură cu apariţia acestui partid: unii, din opoziţie, spun că FSN e vinovat, că fără o anumită susţinere comuniştii n-ar fi îndrăznit să ridice capul, iar reprezentanţii FSN consideră că n-au ce să-şi reproşeze". O atitudine mai nuanţată a avut-o deputatul ţărănist Ion Raţiu, care trăise în ultima jumătate de secol în Marea Britanie. El avea să afirme că renaşterea PCR e un moment istoric important. Pentru ca PCR să fie înfrînt cu adevărat, el trebuie să existe formal şi legal.

---

unor moderaţi (*soft-liners*) în cadrul regimului, care au dorinţa şi autonomia de a negocia o «reformă» (*to negociate a «pacted reform»*). Nici una dintre aceste precondiţii necesare nu este posibilă într-un regim sultanistic şi totalitar. Grupurile de opoziţie, în special dacă sînt moderate, democratice şi vizibile, sînt făcute să dispară. În interiorul regimului, sultanul nu lasă loc în cadrul anturajului său personal unor moderaţi care să negocieze schimbarea de regim. Astfel, jocul cu patru jucători nu este o alternativă disponibilă, pentru că lipsesc cei doi jucători critici".

Istoria CDR nu poate fi înţeleasă fără a pune în evidenţă uriaşa discrepanţă dintre diferiţii actori politici în privinţa evaluării moştenirii comuniste. În timp ce o parte importantă a fostei nomenclaturi sau a Securităţii îşi găsise în FSN un protector, o garanţie împotriva represaliilor sau a „vînătorii de vrăjitoare", discursul partidelor istorice şi al unor grupări ale societăţii civile condiţiona desfăşurarea normală a vieţii politice de cîntărirea exactă a faptelor din trecut şi de asumarea responsabilităţilor. Aceasta echivala cu eliminarea totală din viaţa politică şi socială tocmai a celor care găsiseră în FSN apărătorul intereselor lor. Nici unul dintre actorii politici nu folosea limbajul utilizat în ţări precum Polonia, Ungaria sau chiar Republica Cehă, unde – cu toate că se manifestase o anumită intransigenţă (mai aspră chiar decît în România) faţă de cei care comiseseră abuzuri – ideea predominantă fusese aceea a consensului, a definirii intereselor comune ale principalilor actori politici predominanţi. În România se trecuse la un nou regim politic fără a fi semnat un nou contract social între principalii actori politici responsabili[24]. Nelămurirea problemelor din trecut şi „procesul comunismului", care nu a mai avut niciodată loc, au constituit tot atîtea motive de respingere reciprocă. Nu a existat cale constructivă şi acceptabilă de dialog pentru cei care preluaseră puterea, în majoritatea lor foşti comunişti, dar care făcuseră revoluţia anticomunistă şi nu acceptau nicicum să fie înlăturaţi doar pentru trecutul lor, mai mult sau mai puţin comunist. Cei aflaţi la putere nu i-au acceptat pe reprezentanţii partidelor de opoziţie drept parteneri politici legitimi, iar reprezentanţii societăţii civile şi intelectualii critici au fost trataţi ca „duşmani de clasă" sau „trădători de neam", în legătură cu diverse cercuri reacţionare occidentale, apărînd interese internaţionaliste sau globaliste obscure. Mai întîi ziarul *Azi*, iar apoi publicaţiile *România Mare* şi *Europa* au lansat în mod sistematic asemenea atacuri. Era un război civil simbolic, cu salve puternice trase din ambele tabere. Astfel, la sfîrşitul lunii noiembrie 1990, Alianţa Civică a cerut

> ca în numele poporului, să fie adusă în faţa judecăţii naţiunii ideologia extremistă de stînga, care a inspirat, generat şi acoperit crime, protejîndu-i pe vinovaţi de dreapta pedeapsă; judecarea celor care au terorizat acest popor, blînd şi omenos, timp de peste patru decenii, a conjuraţiei care a acoperit puterea în stat, a născut şi a instaurat cea mai feroce dictatură, a capilor acestei conjuraţii – nomenclatura comunistă – şi a braţului ei înarmat, poliţia politică – Securitatea; condamnarea şi abolirea tuturor legilor nedrepte – începînd cu Constituţiile comuniste –, a structurilor şi instituţiilor regimului dictatorial, înlăturarea persoanelor compromise, înlăturarea tuturor măsurilor abuzive antidemocratice şi antiumane adoptate în regimul comunist de-a lungul existenţei sale, între 1944 şi 1989 (Ştefănescu, 1995 : 110-111).

În mod evident, dacă în parlament sau în presă exista o anumită comunicare între putere şi opoziţie, nu existau însă instrumentele politice, nici criteriile morale pentru reconciliere sau, măcar, pentru negocierea minimală a punctelor divergente. Cei care se confruntau se situau pe poziţii ireconciliabile, iar clivajul dintre putere şi opoziţie se adîncea. Instituţia „mesei rotunde" şi ideea „tranziţiei coordonate" au fost şi au rămas multă vreme străine culturii politice postcomuniste din România[25]. Costul politic şi

24. Pentru această idee, vezi Dan Pavel, „Fără contract social", *Agora*, vol. VI, nr. 1, ianuarie-iunie 1993.
25. Iată cum comentează această situaţie Vladimir Tismăneanu (2000 : 10) : „România a fost, din nou, un caz aparte, excepţional, pentru că ieşirea din comunism s-a desfăşurat complet diferit faţă de ceea ce am văzut în alte ţări. Jánoş Kis spunea că în Ungaria nici nu se poate vorbi de o revoluţie, ci de o «tranziţie coordonată»... Coordonată de diversele forţe politice, intelectuale, culturale ş.a.m.d.

social a fost însă imens, pentru că România a rămas din toate punctele de vedere cu mult în urma altor foste ţări comuniste. Doar după eşecurile de dinainte şi de după 1996, cînd forţele politice despărţite de clivajul putere-opoziţie au arătat că nu pot duce la bun sfîrşit reforma, s-a născut – în 2001 – ideea semnării unor memorandumuri între forţele de la putere şi cele din opoziţie, în scopul promovării reformei şi a unor interese comune, de ordin public sau naţional. Dar să nu anticipăm...

Conform unor participanţi sau martori la evenimente, ideea unirii forţelor politice şi civice din opoziţie a început să fie discutată la sfîrşitul lunii noiembrie 1990. Conform altor mărturii, ideea a aparţinut liderilor partidelor istorice, care au realizat – încă din ianuarie 1990 – uriaşul handicap faţă de FSN[26]. În ceea ce priveşte includerea unor formaţiuni civice, ideea nu era conturată la acea dată pentru că ele erau încă prea puţin vizibile, active sau interesate de politică. Formaţiunile civice au început să devină active mai ales în perioada publicării *Proclamaţiei de la Timişoara*, iar impactul lor a devenit maxim în perioada manifestaţiilor din Piaţa Universităţii. Nici formaţiunile civice nu erau, la început, preocupate de acţiuni comune cu partidele din opoziţie. Abia după alegerile din mai 1990 şi după devastatoarea mineriadă din iunie 1990, care a lovit şi partidele istorice, şi formaţiunile civice, a început să se manifeste, în mod difuz, ideea unei colaborări mai largi. Această idee a cunoscut mai multe forme instituţionale. În perioada Forumului Democratic Antitotalitar se discutase îndelung despre posibilitatea înfiinţării unui organism care să grupeze şi partide, şi „nepartide"[27]. Se ţineau întruniri la care acestea participau împreună. La sediul AC din strada Eremia Grigorescu, în timp ce liderii, activiştii civici şi o serie de personalităţi stăteau la sfat, au fost aduşi „doi bătrînei", care au spus că vin din partea PNŢCD. Atunci a făcut cunoştinţă pentru prima dată Ana Blandiana cu Corneliu Coposu şi Ion Diaconescu, căci ei erau cei doi bătrînei.

> A fost un moment efectiv impresionant, pentru că ei au venit ca nişte oameni politici ce erau, simţind marele nostru impact public şi vrînd să-l folosească, şi a fost ca o întîlnire între generaţii, dar între generaţiile aceleiaşi familii regăsite, pentru că ei erau generaţia celor care făcuseră puşcăriile politice comuniste, dintre care puţini supravieţuiseră, iar noi eram generaţia copiilor lor, care avuseserăm origine nesănătoasă. Atunci am discutat prima dată, şi după aceea au mai avut loc şi alte întîlniri, despre ideea coalizării forţelor politice din opoziţie şi sprijinirea lor de către forţele civice[28].

Aveau să mai treacă multe luni însă pînă la clarificarea ideilor cu privire la instituţionalizarea acţiunilor opoziţiei democratice unite. Căci ideea intrării Alianţei Civice în viitoarea organizaţie a apărut mai tîrziu, după înfiinţarea Partidului Alianţei Civice (PAC). Demn de remarcat este faptul că prima apropiere semnificativă s-a produs între AC şi

---

De o anumită aripă – s-o numim reformatoare – a fostului partid comunist, care s-a transformat în Partidul Socialist, de liberii-democraţi, FIDESZ, Forumul Democratic Maghiar şi alţii. În Ungaria a existat un consens al clasei politice, sau al diferitelor sectoare ale clasei politice, consens care în România a lipsit. Asta e o realitate la care pot subscrie reprezentanţii oricăreia dintre formulele politice din România de după 1989". Linz şi Stepan (1996: 336) folosesc termenul *tranziţie negociată* (*pacted transition*).

26. Unele mărturii atribuie paternitatea CD lui Sergiu Cunescu, preşedintele PSDR, formaţiunea cea mai fragilă din categoria „partidelor istorice". Acesta ar fi dus o muncă de lămurire cu liderii PNL şi PNŢCD (interviu cu Dinu Patriciu).
27. Termenul *nepartide* îl datorăm unor cunoscuţi activişti civici.
28. Interviu cu Ana Blandiana.

PNŢCD. Prin Radu Câmpeanu, PNL s-a declarat în mod făţiş ostil creării Alianţei. După mitingul din 15 noiembrie 1990, Câmpeanu i-a calificat pe liderii Alianţei drept nişte „aşa-zişi intelectuali". Chiar şi după apariţia PAC, Alianţa Civică a rămas mai legată de PNŢCD decît de presupusul propriu partid. Legătura specială dintre AC şi PNŢCD a reprezentat axa strategică a CD. Cele două forţe au fost atît iniţiatoarele, cît şi forţele motrice ale Convenţiei. A fost mai puţin important cine a intrat şi a ieşit din Convenţie, ci faptul că structura de continuitate a rămas neatinsă. Este vorba despre istoria unei singure Convenţii, nu a mai multora, după cum şi-ar fi dorit adversarii politici sau analiştii părtinitori. Dacă una dintre cele două componente de bază ar fi ieşit din Convenţie, abia atunci soarta ei ar fi fost pusă sub semnul îndoielii. De altfel, acest lucru se va întîmpla mult mai tîrziu, după cucerirea puterii de către Convenţie, cînd AC va părăsi nemulţumită CDR.

În ciuda faptului că Societatea „Timişoara" a propus, în 1990, ca ziua naţională a României să marcheze începutul revoluţiei anticomuniste, noua putere a refuzat iniţiativa. În 1789, conducătorii Revoluţiei Franceze optaseră pentru inaugurarea unui calendar care considera ziua căderii Bastiliei drept începutul noii ere. În România, în 1989, s-a preferat o dată care marca recuperarea tradiţiei istorice de unitate şi independenţă naţională, serios pusă sub semnul întrebării în timpul comunismului. Iată de ce ziua de 1 Decembrie a fost aleasă ca zi naţională pentru a marca înfăptuirea României Mari din 1918. În mod normal, ceremoniile de la 1 Decembrie 1990 ar fi trebuit să marcheze începutul unei reconcilieri naţionale. Faptul că FSN recunoştea importanţa zilei de 1 Decembrie pentru istoria României părea să indice o schimbare de atitudine faţă de partidele care înfăptuiseră România Mare (PNŢCD, care îşi revendica drept strămoş Partidul Naţional din Transilvania, Banat şi Ungaria, şi PNL). Cu toate acestea, ocazia reconcilierii oferită de prima adunare populară de la Alba-Iulia, organizată de FSN, a fost irosită. În paralel, la Bucureşti, în organizarea AC, la Ateneul Român se desfăşura o altă manifestare, în cadrul căreia au vorbit reprezentanţi ai partidelor istorice, ai celor două Biserici naţionale care au înfăptuit Unirea, precum şi participanţi la evenimentele din 1918 de la Alba-Iulia. Acest paralelism al aniversării exprima destul de clar clivajul creat la începutul anului. Totuşi, la Alba-Iulia, aparenţele păreau să indice un pas către reconciliere, pentru că erau invitaţi şi reprezentanţii opoziţiei. După citirea Declaraţiei solemne a Parlamentului României şi după slujba religioasă la care au participat reprezentanţii tuturor bisericilor din România, s-a trecut la discursurile liderilor principalelor formaţiuni participante. În timp ce discursurile liderilor FSN au fost primite în urale, liderii partidelor de opoziţie au fost huiduiţi, insultaţi şi calomniaţi. În direct şi la o oră de maximă audienţă, la TVRL, toată lumea a putut să vadă cum preşedintele României, Ion Iliescu, îl încuraja pe primul-ministru Roman să dirijeze corul de huiduieli împotriva lui Corneliu Coposu şi a lui Radu Câmpeanu. Roman avea să se scuze mai tîrziu (în diferite cărţi de interviuri sau de memorii), afirmînd că nu ştia în decembrie 1989 cine este şi ce făcuse Coposu. Nimeni nu şi-a închipuit atunci că, peste şase ani, cei doi marcanţi lideri FSN vor fi în tabere radical opuse, iar unul dintre ei chiar aliat cu partidele huiduite în 1990. De fapt, pentru mulţi dintre viitorii parteneri ai lui Roman, credibilitatea îi va fi pusă la îndoială tocmai datorită incidentului de la Alba-Iulia.

Pe măsură ce se apropia împlinirea unui an de la evenimentele revoluţionare din decembrie 1989, fără ca noua putere să îşi respecte promisiunea de a scoate la iveală adevărul despre revoluţie (în particular, despre identitatea celor care au tras împotriva

manifestanţilor şi, mai ales, a acelora care le-au dat ordine), nemulţumirile populare creşteau în amploare. Au avut loc manifestaţii în toată ţara, dar şi puternice mişcări sindicale, datorate mai ales deteriorării continue a situaţiei economice, sociale şi politice a ţării. Pe acest fond de nemulţumire şi tensiune socială, la Ateneul Român din Bucureşti, s-a desfăşurat, pe 13-15 decembrie 1990, Conferinţa Naţională a AC[29]. Presa profesenistă a întîmpinat cu mare ostilitate evenimentul, acuzînd AC că destabilizează ţara, conferinţa fiind opera unor „trădători de neam", „vînzători", „legionari". În *Adevărul* din 14 decembrie a apărut chiar şi un text semnat de un „grup de patrioţi", care făcea apel la populaţie împotriva unei „lovituri de stat" pregătite de AC. Campania de compromitere a AC urmărea să fixeze în percepţia publică şi în mediile internaţionale reputaţia unei mişcări sociale extremiste. Imaginea Alianţei ca mişcare extremistă nu era altceva decît reflexul modului în care Iliescu caracterizase mişcarea din Piaţa Universităţii: o agitaţie pusă la cale de elemente legionare[30].

29. Cu această ocazie se lansau deviza „Nu putem reuşi decît împreună" şi *Carta Alianţei Civice.*

30. Surse din interiorul serviciilor secrete de informaţii, care preferă să îşi păstreze anonimatul, ne-au mărturisit că la originea declaraţiei preşedintelui Iliescu cu privire la caracterul legionar al mişcărilor din Piaţa Universităţii - interpretare repetată de generalul Chiţac, în anul 2001, cînd a fost chemat să depună mărturie în proces cu privire la mineriada din iunie 1990 - ar fi stat anumite rapoarte SRI către preşedinte. Ele semnalau întîlnirile în perioada manifestaţiei dintre Marian Munteanu şi Petre Ţuţea, de altfel înregistrate pe casete video de către primul, precum şi anumite convorbiri cu caracter particular ale celui dintîi. Liderul Ligii Studenţilor ar fi început deja să îşi clarifice ideile care vor duce la crearea, peste cîţiva ani, a Mişcării, încercare nereuşită de reînviere în perioada postcomunistă a spiritului interbelic al Mişcării Legionare. Chiar dacă mai tîrziu a existat o asemenea orientare a liderului studenţilor, ea nu a fost vizibilă în cadrul manifestaţiilor din Piaţa Universităţii, desfăşurată în spiritul principiilor democratice. Prin urmare, şi interpretarea manifestaţiei din Piaţa Universităţii şi a activităţii Alianţei Civice ca avînd caracter extremist, legionar sînt speculaţii care pornesc de la minime elemente reale şi sînt contrazise de realitate. Aceleaşi surse din serviciile secrete, precum şi oameni care au activat în AC, dar nu au vrut să ofere presei sau inamicilor politici motive în plus pentru atacurile lor, ne-au semnalat prezenţa unui număr semnificativ de foşti legionari în cadrul AC şi AFDPR. Foştii legionari au intrat după război în alte partide, în cele istorice, dar şi în PCR. Fenomenul s-a repetat şi după prăbuşirea comunismului, deşi cei care au supravieţuit şi au intrat şi în alte partide nu au amintit prin prezenţa lor trecutul legionar. Ca orice activist provenit din rîndurile fostelor partide comuniste, Iliescu, alţi politicieni şi foştii securişti au încercat să îşi mascheze ilegalitatea acţiunilor prin invocarea reflexului antifascist. Acelaşi reflex a fost convertit într-o acţiune de manipulare prin media comuniste şi stîngiste din Occident, atunci cînd la Memorialul Sighet, proiect realizat de Alianţa Civică întru cinstirea deţinuţilor politici ucişi de comunişti în închisori, s-a reproşat includerea numelor unor legionari alături de ţărănişti, liberali şi generali din armată, reprezentanţi ai elitelor culturale, bancare etc. Criteriul de apreciere nu poate fi prezenţa unor oameni care, în trecut, au dus un anumit tip de activitate, ci natura acţiunilor politice ale AC şi partidelor istorice din cadrul CDR, care a fost democratică, liberală, civică. Singura urmă detectabilă a unei eventuale prezenţe a legionarilor în AC şi în partidele din CDR ar fi putut fi profundul anticomunism, care caracteriza însă şi pe mulţi dintre membrii partidelor istorice, în special pe cei care făcuseră puşcărie politică, domiciliu forţat, cunoscuseră persecuţiile, precum şi pe descendenţii acestora. În timp ce Academia Civică a fost implicată în acţiuni legitime şi necesare de studiu şi interpretare a totalitarismului comunist, de la publicarea celor opt volume *Analele Sighet* pînă la publicarea împreună cu Humanitas a traducerii volumului editat de Stéphane Courtois (*Cartea neagră a comunismului*), persistenţa ideii de a lupta împotriva comunismului după prăbuşirea acestuia era contraproductivă, în condiţiile în care fesenismul era un fenomen extrem de grav şi real, dar totuşi de altă natură. Nu putem să nu semnalăm la protagoniştii ambelor tabere acelaşi reflex, dar cu nume diferite. Anticomunismul unora era la fel de neîndreptăţit precum antifascismul (anti-legionarismul) celorlalţi. Aceasta nu înseamnă că prezenţa unei anumite moşteniri comuniste sau

Un alt element al propagandei oficiale feseniste a constat din declaraţiile purtătorului de cuvînt al guvernului Roman, Bogdan Baltazar, care i-a făcut de-a dreptul fascişti pe cei din Alianţă. Cu toate că nu prea fusese la întîlnirile AC[31], Octavian Paler a apărut la una dintre conferinţele de presă şi a numit Alianţa „voce a străzii". Baltazar a preluat această sugestie printr-o expresie deformată sugestiv, numindu-i constant pe cei de la Alianţa Civică drept „Arhanghelii străzii", ceea ce trimitea la Legiunea Arhanghelului Mihail, organizaţia fascistă condusă de Corneliu Zelea Codreanu, din perioada interbelică. Propaganda falsificatoare a autorităţilor a reuşit parţial, pentru că, la 15 decembrie 1990, ambasadorul SUA, Alan Green Jr., a apărut pe holurile de la subsolurile Ateneului Român şi a înmînat „lucrărilor Convenţiei Naţionale un apel al Departamentului de Stat, prin care se cerea guvernului român şi Alianţei Civice să-şi rezolve diferendele «pe cale nonviolentă»"[32]. Asemenea temeri erau contrazise chiar de principalul document lansat public de Convenţia Naţională, *Carta Alianţei Civice*, unde se preciza că scopul noului organism reprezentativ al societăţii civile era de a influenţa „pozitiv, democratic decizia politică în stat", de a contribui „la scoaterea ţării din actuala criză", care era, „în primul rînd, de ordin spiritual şi moral", decurgînd din cei peste 45 de ani de regim comunist totalitar, din ascunderea adevărului despre Revoluţia din 1989 şi despre evenimentele din 13-15 iunie 1990, din dezbinarea promovată de noua putere „între muncitori, studenţi şi intelectuali, interconfesională şi interetnică". AC îşi propunea să acţioneze „pentru reconstrucţia morală, socială, economică şi politică a României în spiritul unor principii constituţionale, juridice, economice, de protecţie socială, de reformă spirituală"[33].

În cadrul Convenţiei Naţionale au fost alese organismele de conducere, Consiliul Director (alcătuit din 27 de membri) şi Comitetul de Coordonare (11 aleşi dintre cei 27)[34]. Comitetul de Coordonare al AC l-a ales în funcţia de preşedinte pe Marian Munteanu, preşedintele Ligii Studenţilor din Universitatea Bucureşti, aflat în greva foamei după eliberarea sa din închisoare[35]. La conferinţa de presă susţinută după încheierea conferinţei, preşedintele AC a declarat că formaţiunea doreşte să rămînă în afara jocului puterii şi să acţioneze pentru găsirea unor soluţii la problemele cu care se confruntă societatea românească. S-a stabilit atunci ca preşedinţia AC să fie exercitată prin rotaţie.

Tot pe 15 decembrie 1990, la Bucureşti, s-a semnat documentul de constituire a Convenţiei Naţionale pentru Instaurarea Democraţiei (CNID). Pe actul de constituire s-au regăsit semnăturile liderilor a şase formaţiuni politice din opoziţie – Toma George

legionaroide nu s-a putut resimţi în anumite atitudini sau mentalităţi. Vom reveni asupra acestora la momentul potrivit. Cu privire la dialectica dintre anticomunism şi antifascism, vezi subtilele comentarii din Furet, 1996.

31. Conform declaraţiilor unor lideri ai AC.
32. Alianţa Civică, 1999: 8-9.
33. Pentru textul integral al *Cartei Alianţei Civice*, vezi Anexa 6 de la sfîrşitul prezentului volum.
34. Comitetul de Coordonare al AC era alcătuit din: Gabriel Andreescu, Petre Mihai Băcanu, Ana Blandiana, Iulian Cornăţeanu, Mircea Diaconu, Dumitru Iuga, Nicolae Manolescu, Marian Munteanu, George Şerban, Mihai Şora, Stelian Tănase.
35. Unul dintre cei care s-au opus ideii ca Marian Munteanu să fie ales în această funcţie a fost Stelian Tănase. „Lucrasem cu el în Piaţa Universităţii, îl ştiam şi nu credeam deloc în statura sa. De altfel, după ce a fost ales în funcţie, el nici nu a mai venit pe la Alianţă. Aşa s-a întîmplat că a venit Emil Constantinescu la Alianţă. Cum Marian Munteanu nu venea, Petre Mihai Băcanu l-a adus în locul lui pe Constantinescu. Noi eram 11 în Comitetul de Coordonare, iar cînd a fost votul pentru partid, pentru PAC, a venit şi Marian Munteanu, aşa că ne-am trezit 12."

Maiorescu (MER), Otto Weber (PER), Radu Câmpeanu (PNL), Corneliu Coposu (PNŢCD), Sergiu Cunescu (PSDR), Domokós Géza (UDMR). Iniţiatorii CNID îşi propuneau definirea unor principii care să orienteze atitudinile şi acţiunile referitoare la principalele probleme ale societăţii româneşti şi pregătirea unor soluţii pentru rezolvarea lor. În Declaraţia citită cu acest prilej de către Sergiu Cunescu, la sediul PSDR, se sublinia că formaţiunile semnatare îşi vor păstra independenţa programatică şi organizatorică. CNID era deschisă şi altor formaţiuni, de exemplu, cele sindicale, însă controversele din interiorul acestora au împiedicat afilierea vreunui mare sindicat. În condiţiile în care apariţia UDMR pe scena politică românească fusese invocată drept pretext al înfiinţării PUNR, intrarea organizaţiei comunităţii maghiare într-o alianţă cu partidele din opoziţie dovedea cît de nefondate erau avertismentele alarmiste cu privire la pericolul maghiar. Un rol important (evidenţiat de mulţi dintre cei cu care am stat de vorbă) l-au jucat relaţiile personale deosebite pe care le-a avut Domokós Géza (preşedintele UDMR) cu Corneliu Coposu şi cu ceilalţi lideri ai partidelor româneşti[36].

Spre sfîrşitul anului 1990, deveniseră vizibile tendinţele de formare a unei unităţi a opoziţiei democratice, prin constituirea polului civic şi a celui politic ai viitoarei CDR (Forumul Democratic Antitotalitar, la care aderaseră şi AC, CNID). Dacă înmulţirea formaţiunilor civice era un semn bun pentru democraţie, în schimb multitudinea de partide a fost, de la început, o slăbiciune a opoziţiei. După cum s-a putut vedea în cazul Forumului Democratic Antitotalitar, colaborarea dintre formaţiunile civice şi cele politice fusese de bun augur. Însă disproporţia dintre forţa şi popularitatea FSN, capacitatea sa de a controla puterea legislativă şi executivă şi de a influenţa puterea juridică şi mijloacele de comunicare în masă, pe de o parte, şi opoziţia parlamentară şi extraparlamentară, politică şi civică, pe de altă parte, impunea forme de organizare mai eficiente din partea opoziţiei.

La 17 decembrie 1990 a avut loc şedinţa în plen a celor două camere ale Parlamentului, care comemora victimele Revoluţiei, la un an de la masacrul din Timişoara. Faţă de remarcele lui Alexandru Bârlădeanu despre „aşa-zisul miting de pe 16 decembrie de la Timişoara", unii parlamentari au luat atitudine. Propunerea adoptării unei hotărîri prin care să se interzică forţelor de ordine să deschidă focul asupra demonstranţilor neînarmaţi a atras reacţia violentă a majorităţii parlamentarilor. Peste patru zile, la 21 decembrie 1990, Parlamentul s-a reunit din nou într-o şedinţă solemnă pentru a comemora un an de la Revoluţia din decembrie 1989. În aceeaşi zi, AC a organizat un miting în Piaţa Universităţii, ocazie cu care s-a dat publicităţii *Carta AC*. Manifestanţii au salutat ideea reprezentanţilor Timişoarei de a se organiza o grevă generală împotriva puterii feseniste, pornind de la constatarea că revoluţia nu s-a încheiat. Clivajul dintre FSN şi partidele istorice s-a reduplicat şi la nivelul societăţii civile. În timp ce AC şi unele organizaţii de

36. Conform mărturiilor, Domokós Géza avusese relaţii cu totul speciale cu Corneliu Coposu, astfel încît, ori de cîte ori liderul ţărănist iniţia ceva, el se bucura de sprijinul liderului udemerist. Domokós a avut relaţii deosebite şi cu Ion Iliescu, dar fusese dezamăgit de multe dintre acţiunile politice ale acestuia. De asemenea, în momente cu totul speciale, relaţia cu liderul PNL, Radu Câmpeanu a fost de sprijin reciproc (în 1990, candidatul PNL la preşedinţie a obţinut cele mai multe voturi în judeţele predominant maghiare). Iar cînd maghiarii erau stigmatizaţi, inclusiv de *Dreptatea* (ziarul PNŢCD), Câmpeanu a fost solidar cu Domokós şi UDMR. Lucrurile par cu atît mai incredibile cu cît, în 1992, PNL va pretexta ieşirea din CD invocînd primejdia asocierii cu organizaţia ce îi reprezenta pe maghiari.

revoluţionari comemorau victimele represiunii din decembrie 1989, cu lozinci şi cîntece ale demonstraţiei maraton din Piaţa Universităţii, o parte importantă a grupurilor de revoluţionari comemorau aceleaşi evenimente alături de liderii FSN. Semnificativă pentru această falie între participanţii la acelaşi eveniment a fost huiduirea de către demonstranţii AC a lui Dan Iosif şi Gelu Voican Voiculescu, personalităţi ale evenimentelor din decembrie 1989. Cu toate acestea, nu se poate afirma în mod tranşant că între FSN şi restul lumii exista o barieră de netrecut. Chiar reprezentanţi de frunte ai noii puteri exprimau puncte de vedere apropiate ca sens de cele ale opoziţiei.

Astfel, ministrul fesenist al Justiţiei, Victor Babiuc, declara la 22 decembrie 1990: „primul-ministru cere organelor Procuraturii să ducă pînă la capăt descoperirea celor care s-au făcut vinovaţi faţă de poporul român, atît în timpul regimului comunist, cît şi în timpul Revoluţiei, pentru a fi sancţionaţi de instanţele de judecată, potrivit legii. Renaşterea ţării, reconcilierea naţională, restituirea în lume a imaginii adevărate a României nu pot fi concepute fără aceasta" (Ştefănescu, 1995 : 119). Asemenea atitudini ale unor oficiali fesenişti reformişti vor face posibile viitoare apropieri şi alianţe politice.

Circumstanţele formării CDR sînt legate strîns de ceea ce s-a petrecut în 1991, anul votării primei Constituţii postcomuniste. Primul parlament postcomunist a fost şi cel mai dezechilibrat, fiind controlat în mare măsură de FSN. Cele mai multe relatări de presă din epocă vorbesc despre „maşina de vot" fesenistă şi despre sentimentul de neputinţă al partidelor din opoziţie faţă de dominaţia incontestabilă a Frontului condus de Iliescu (în pofida faptului că devenise preşedinte) şi Roman. Adevărul este că în interiorul Frontului aveau loc confruntări dure între diferitele fracţiuni, dar, cînd era vorba de votul legislativ, FSN acţiona unitar. Cele mai multe dintre iniţiativele societăţii civile sau ale partidelor politice se loveau de atitudinea ostilă a partidului majoritar, indiferent că era vorba despre procesul comunismului şi al Securităţii sau de iniţiativele legislative privind restituirea proprietăţilor confiscate de comunişti. Atotputernicia (aparentă) a FSN-ului, atît în sfera politicului, cît şi în planul sprijinului popular, în raport cu lipsa de forţă a partidelor de opoziţie sau cu lipsa de audienţă a mişcărilor civice, a dus la căutarea unor formule mai eficiente de luptă politică şi electorală. Cu toate că au existat ocazii în care opoziţia a avut o atitudine unitară, în 1991 devenise mai clar decît niciodată paralelismul între activităţile partidelor politice de opoziţie şi cele ale organizaţiilor civice. Din multe puncte de vedere, manifestaţiile organizaţiilor societăţii civile le-au continuat pe acelea din 1990. A devenit clar că AC era cea mai activă organizaţie şi că influenţa ei creştea constant. Alături de AC au continuat să se afirme şi celelalte organizaţii. Manifestările civice şi protestele au dus la solidaritatea cu grevele muncitorilor[37], cu protestele sindicale, cu protestele faţă de opţiunile de politică externă ale guvernului şi preşedintelui[38], faţă

37. Între greve, merită menţionată cea de la Timişoara, sprijinită de multe organizaţii civice din ţară.

38. Cea mai contestată acţiune diplomatică a puterii feseniste a fost parafarea, la 22 martie 1991, la Moscova, de către miniştrii de Externe, Alexandr Besmertnih şi Adrian Năstase, a Tratatului de colaborare, bună vecinătate şi prietenie dintre URSS şi România. Tratatul a fost semnat, la 5 aprilie 1991, de către preşedinţii Mihail Gorbaciov şi Ion Iliescu, la Kremlin. Protestele în România au fost cu atît mai puternice cu cît era vorba de singura ţară fostă comunistă care a semnat un tratat cu URSS, care, de altfel, avea să dispară de pe hartă peste cîteva luni. Pentru reacţia opoziţiei democratice din acea perioadă, vezi interpelarea deputatului Gabriel Ţepelea pe tema semnării Tratatului de colaborare, bună vecinătate şi prietenie dintre URSS şi România, din 25 martie 1991 (Ţepelea, 1999: 42-43). Pentru aprecieri asupra tratatului vezi Andreescu, 1998, şi Adrian Severin, 2000.

de limitarea libertăţii presei, violentarea unor reprezentanţi ai societăţii civile sau contestarea modului în care se desfăşurau marile procese, în particular cel al represiunii din decembrie 1989, apărarea drepturilor omului, lipsa de obiectivitate şi profesionalism în TVRL, comemorarea Pieţei Universităţii şi a celei de-a treia mineriade etc.

În timp, în activitatea AC pot fi observate modificări semnificative atît la nivelul discursului, cît şi al reorientării către politică a unor importanţi lideri civici. Astfel, spre deosebire de cei care îi repudiau în mod nediferenţiat pe foştii membri PCR, la 12 martie 1991, AC a dat o declaraţie în favoarea reconcilierii naţionale, plecînd de la premisa că răspunderea morală nu trebuie să cadă nediferenţiat pe cele patru milioane de membri de partid, ci numai pe cadrele de conducere. În acest scop, AC a propus ca orice referire la persoană să aibă în vedere faptele, şi nu simpla apartenenţă la PCR, la structurile organizatorice inferioare sau funcţiile avute pe linie de stat. De asemenea, în spiritul punctului 8 al *Proclamaţiei de la Timişoara*, s-a propus ca pînă în anul 2000 să nu fie promovaţi în funcţii de conducere sau de decizie ale statului foştii membri ai CC, fostele cadre ale Securităţii, foştii activişti care – renunţînd la profesie – au fost retribuiţi pentru activitatea politico-ideologică depusă în aparatul de partid.

Lipsa de comunicare între segmentele civice şi cele politice şi, mai ales, lipsa de colaborare pe linia acţiunii opoziţioniste se datorau şi ascendenţei diferite a acestor mişcări. În timp ce fostele partide istorice merseseră pe linia recuperării propriei tradiţii şi a unui discurs anticomunist dur, în cadrul societăţii civile oamenii erau în căutarea unei forţe politice în stare să articuleze o acţiune politică de tip nou. Tocmai de aceea, cu toate că existau deja o serie de partide de opoziţie, cu toate că activităţile AC atrăgeau tot mai mulţi simpatizanţi, o serie de lideri ai acesteia au simţit nevoia înfiinţării unui partid politic cu totul nou, care să continue în politic *ethosul* societăţii civile. Pe 5-7 iulie 1991, la Opera Română din Bucureşti s-a desfăşurat primul Congres al AC. Cu această ocazie, chiar la începutul Congresului, Nicolae Manolescu a anunţat formarea Partidului Alianţei Civice (PAC). Este interesant de observat că unii delegaţi au propus transformarea în întregime a AC în partid, în vreme ce adepţii independenţei totale a partidului au cerut ca listele pentru conducerile AC şi PAC să fie diferite. Ana Blandiana a fost aleasă ca preşedintă AC, ca vicepreşedinţi au fost aleşi Emil Constantinescu, Petre Mihai Băcanu, Mircea Diaconu, iar ca secretar Valerian Stan. Ca preşedinte al PAC a fost ales Nicolae Manolescu, iar ca vicepreşedinţi Stelian Tănase (care fusese „creierul" şi „motorul" transformării unei părţi a AC în partid), Alexandru Popovici şi Nicolae Constantinescu. Noua formaţiune politică se va înscrie în CNID la 29 august 1991.

Impactul public enorm şi în continuă creştere al AC risca să nu fie utilizat politic, iar apropierea alegerilor locale (existase o discuţie serioasă cu privire la posibilitatea de a ţine primele alegeri locale libere în 1991) făcea imperios acest lucru. Ana Blandiana şi alţi lideri ai Alianţei se pronunţaseră pentru apariţia unui partid politic care să utilizeze fie şi parţial imensul capital politic al AC. Este notabil faptul că la acea dată încă nu apăruse ideea ca AC să intre în Convenţie. Liderii AC erau conştienţi că nu puteau canaliza capitalul politic şi moral acumulat către partidele istorice sau alte partide. În concepţia lor, era nevoie de un nou partid. Această iniţiativă putea să nască însă reacţii negative din partea liderilor partidelor istorice, mai ales a ţărăniştilor. De aceea, Ana Blandiana şi Mihai Şora s-au dus la preşedintele PNŢCD, Corneliu Coposu, pentru a-l convinge să accepte ideea unui partid al Alianţei, care să ducă numele acesteia în

interiorul viitoarei Convenţii[39]. Coposu a acceptat destul de greu. Nici în interiorul AC nu s-a acceptat uşor ideea creării unui partid. Unii membri au părăsit Alianţa cînd aceasta şi-a făcut partid, dar majoritatea au fost de acord.

Chiar şi în reconstituirea relaţiei dintre AC şi PAC, amintirile şi interpretările celor implicaţi în evenimente diferă, în funcţie de partea cu care s-au identificat. În viziunea liderilor Alianţei, un număr redus de membri ai AC au fost dispuşi să intre în PAC. De aici şi tentaţia ulterioară a PAC-ului de a atrage noi membri, din afara AC, în ciuda faptului că la înfiinţare se hotărîse să fie acceptaţi doar membrii proveniţi din AC. Dimpotrivă, pentru liderii PAC, „Alianţa a fost deşertată de oameni, care au venit în partid, după congres. Partidul îţi oferea un scop precis, un calendar, aveai pentru cine să te baţi. Şi ei au considerat că este un complot al partidului împotriva Alianţei, că le ia oamenii. Oamenii veneau singuri, nu puteai să-i obligi"[40]. Neînţelegerile dintre AC şi PAC au izbucnit chiar înaintea Congresului de constituire a noului partid. Astfel, liderii Alianţei erau extrem de supăraţi pe Stelian Tănase, care umbla prin ţară „încercînd să distrugă filialele AC şi să creeze în loc filiale PAC". Conducerea Alianţei dorea să-i ajute pe liderii partidului în formare să îşi creeze filiale locale, numai că Stelian Tănase şi ceilalţi încercau să ia filialele cu totul, ba chiar şi sediul. „Mergea prin provincie şi zicea: toată Alianţa să intre în partid!" Cînd a început Congresul, au apărut alte tensiuni. Conform înţelegerilor iniţiale, ar fi trebuit ca un vicepreşedinte al formaţiunii civice să facă parte din conducerea partidului şi invers. În acest sens, Gabriel Andreescu, vicepreşedinte AC, trebuia să intre în conducerea PAC. Dar Nicolae Manolescu nu a vrut să-l primească, încălcînd înţelegerile. Pentru ca planul să eşueze, iar lui Gabriel Andreescu să i se blocheze accesul în PAC, s-a recurs la „o adevărată cabală". În cele din urmă, s-a acceptat ideea reprezentării reciproce informale, prin participarea unor reprezentanţi AC la şedinţele de conducere PAC şi viceversa. Nici această idee nu s-a bucurat de o soartă mai bună, datorită aversiunii cu care reprezentanţii AC au fost primiţi în PAC.

În interiorul Alianţei, ca şi în cazul partidelor istorice, exista o adevărată psihoză legată de infiltrarea „elementelor securiste", foşti ofiţeri, agenţi sau informatori ai Securităţii. După cum se va dovedi ulterior, prin presă sau după votarea Legii cu privire la deconspirarea Securităţii ca poliţie politică, temerile celor din CDR nu erau complet nejustificate. Este însă destul de dificil de stabilit cîţi dintre numeroşii foşti securişti şi informatori „infiltraţi" au făcut-o din proprie iniţiativă (din oportunism sau pentru că simpatizau cu anumite forţe politice) şi cîţi ca urmare a unor sarcini operative primite din partea SRI, UM 0215, SIE sau a altor servicii oficiale (româneşti, străine) sau neoficiale (structuri informative înfiinţate de foştii securişti ca firme de pază, securitate, bodiguarzi etc.). În egală măsură, cei din AC manifestau reţinere, dacă nu chiar împotrivire, faţă de primirea unor membri care fuseseră activişti PCR sau veneau dinspre FSN. Un exemplu elocvent este episodul care a avut loc la puţină vreme după puciul de la Moscova. Mulţi membri AC din filialele locale veneau la Bucureşti, revoltaţi, pentru a sesiza faptul că în filialele locale PAC intră masiv „securişti" şi „fesenişti". Astfel, la Băileşti, lîngă Craiova, se spunea că intraseră în filiala PAC un număr de 600 de fesenişti[41]. Or, şeful AC din

39. Interviu cu Ana Blandiana.
40. Interviu cu Stelian Tănase.
41. Stelian Tănase s-a referit la un ordin semnat de el, împreună cu Nicolae Manolescu, în care se spunea că recrutarea membrilor PAC se făcea exclusiv dintre membrii AC. „Eu vroiam să fac un

Craiova nu era altcineva decît „celebrul" inginer feroviar Mănucu, singurul care avusese curajul în iunie 1990 să oprească trenurile cu mineri! Anchilozarea mentală a celor care făceau asemenea distincţii dure nu era de natură să rezolve problemele PAC: dacă se dorea schimbarea raportului de forţe între susţinătorii FSN şi cei ai „opoziţiei democratice", atunci aceasta din urmă nu avea de unde să atragă membri şi simpatizanţi decît dinspre FSN. Împiedicarea PAC de a atrage noi membri de partid din alte medii decît Alianţa, în condiţiile în care numai 20% dintre membrii AC erau dispuşi să intre în partid, era contrară logicii partidelor politice. Ideea celor din AC era de a „funcţiona ca un fel de stea dublă, noi să fim aura, iar ei să fie miezul politic, adică să păstrăm o legătură". Dar cum în politică planurile nu reuşesc exact aşa cum au fost concepute, în scurtă vreme legăturile dintre Alianţa Civică şi PAC au cunoscut o tensiune crescîndă. Aceste raporturi contradictorii vor fi decisive pentru înţelegerea înfiinţării CDR ca alianţă între partide şi „nepartide". Faptul că, de la un moment dat, PAC a dus propria sa politică, fără nici o legătură cu AC, i-a determinat pe liderii Alianţei să hotărască intrarea directă, neintermediată de un partid politic, în Convenţie.

Naşterea CDR a fost impusă de statutul opoziţiei în politica românească post-decembristă, precum şi de natura sistemului de partide politice rezultat în urma primelor alegeri pluripartidiste. Putem înţelege acest lucru dacă facem apel la abordările relevante ale subiectului din ştiinţa politică. Într-una din cele mai importante cărţi care s-au scris despre opoziţie, Ghiţă Ionescu şi Isabel de Madariaga au arătat (Ionescu, Madariaga, 1992: 17) că prezenţa sau absenţa opoziţiei politice instituţionalizate este criteriul de clasificare a societăţilor în liberale sau dictatoriale, democratice sau autoritare, constituţionale sau monolitice. Deşi, din punct de vedere formal, exista o opoziţie politică instituţionalizată, care intrase în parlament în urma primelor alegeri din 1990, lipsa de impact a acţiunilor partidelor din opoziţie şi hegemonia fesenistă puneau sub semnul întrebării natura democratică a noului regim sau, cel puţin, limitau caracterul democratic al acestuia. Din punct de vedere principial, *de iure*, opoziţiei i se acordase dreptul la existenţă şi participare la viaţa politică încă din primele ore ale revoluţiei anticomuniste, fapt consfinţit de „Comunicatul către ţară al CFSN". *De facto*, prezenţa opoziţiei în parlament a fost una pur decorativă şi mai mult propagandistică - cei de la putere dorind să arate în acest fel cît de democratici sînt, dar şi faptul că s-au despărţit de trecutul comunist[42]. Pentru perioada 22 decembrie 1989-27 septembrie 1992, analiza separării puterilor în stat (principalul criteriu al unei democraţii parlamentare şi al statului de drept) scoate în evidenţă persistenţa centrului unic de comandă şi putere. Chiar şi înlăturarea cabinetului Roman a fost un simptom al acestui complex de putere. Partidele din opoziţia parlamentară şi extraparlamentară făceau mari eforturi pentru a-şi amplifica forţa politică de impact. Şi cum cadrul parlamentar era prea limitativ, au înţeles să-şi lărgească sfera de acţiune, să încerce să folosească alte contexte şi canale de comunicare pentru exprimarea nemulţumirii lor. La 20 martie 1991, partidele de opoziţie membre ale

corpus al partidului din oameni verificaţi din lupte de stradă, de la Alianţă, care se bătuseră cu FSN-ul, care aveau experienţa unui an de lupte politice, iar după aceea să eliberăm porţile partidului, după doi ani. Nu aveau voie să fie membri PAC membri ai altor partide, inclusiv partidele istorice. Cu foştii comunişti era complicat, pentru că, în afară de Manolescu, toţi fuseserăm membri PCR. Important era însă dacă în '89 ai fost pe baricade, acolo s-au decantat apele."

42. Dan Pavel, „Prima breşă. O analiză asupra Convenţiei Democratice din România", *Sfera politicii*, anul I, nr. 1, decembrie 1992.

CNID au adresat un mesaj către naţiune în care arătau că situaţia economică, politică şi socială grea în care se găsea România se datora incapacităţii guvernului de a-i face faţă şi de a-şi respecta propriul program. De aceea, autorii mesajului au cerut „constituirea unui guvern responsabil, care să se bucure de încrederea naţiunii şi care să reprezinte o reală schimbare în viaţa politică a ţării". Una dintre principalele idei ale opoziţiei era cea a discordanţei între schimbarea raportului de forţe în societatea românească şi reprezentarea lor în viaţa parlamentară. Opoziţia dorea fie schimbări la nivelul guvernamental, fie alegeri anticipate. Atacul opoziţiei venea într-o perioadă în care cabinetul Roman era şi el criticat dur din interiorul FSN. Feseniştii conservatori îi reproşau premierului ritmul prea rapid al reformei, în timp ce opoziţia critica guvernul tocmai pentru caracterul lent şi incomplet al acesteia. Cu toate acestea, grupul parlamentarilor FSN a considerat mesajul opoziţiei drept un virulent atac la adresa tinerei democraţii româneşti.

Între 12 şi 14 aprilie s-a desfăşurat a treia Convenţie a Forumului Democratic Antitotalitar din România, din care făceau parte PNL, PNŢCD, UDMR, PSDR, Uniunea Democrat Creştină, PER, Partidul Unităţii Democratice, Partidul Liber Monarhist, Uniunea Mondială a Românilor Liberi, AC, AFDPR, precum şi alte asociaţii civice. Scopul principal a fost adoptarea unui Apel către naţiune, în care se propunea formarea unui guvern de tranziţie, elaborarea unui program economic de urgenţă, dizolvarea Parlamentului şi organizarea alegerilor anticipate, asumarea publică de către Ion Iliescu a responsabilităţii pentru violarea normelor democratice. Din pricina frustrărilor partidelor din opoziţie, a incapacităţii lor de a influenţa actul legislativ, s-a discutat şi eventualitatea retragerii din „Parlamentul ruşinii naţionale" a deputaţilor şi senatorilor opoziţiei. De altfel, era o ameninţare care va reveni periodic în politica autohtonă, cu toate că, după alegerile din 1992 sau cele din 1996, statutul opoziţiei avea să fie din ce în ce mai relevant. Însă situaţia din perioada 1990-1992 îi îndreptăţea nemulţumirea şi efortul de căutare a unor formule politice mai eficiente.

În timp ce partidele din opoziţie cereau guvern de uniune naţională sau alegeri anticipate, conducerea FSN le oferea cîte un post în guvern. Astfel, înainte de remanierea guvernamentală din 29 aprilie 1991, PNL a evitat intrarea în cabinetul Roman, în timp ce PNŢCD a refuzat categoric participarea la orice formulă guvernamentală dominată de FSN[43]. În schimb, deşi PNL-AT a acceptat ca unii dintre reprezentanţii săi să participe la guvernare, candidatul său la funcţia de ministru al Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului, Dinu Patriciu, a fost respins.

Puterea fesenistă nu a rămas total indiferentă la presiunile opoziţiei. La 6 mai 1991, la Palatul Cotroceni, au avut loc convorbiri între preşedintele Iliescu şi liderii partidelor care alcătuiau CNID, cu privire la alcătuirea unui guvern de uniune naţională. Preşedintele României s-a angajat să faciliteze contactele între partidele din opoziţie şi partidul de guvernămînt. În urma demersurilor sale, la 21 mai 1991, la sediul central al FSN au avut loc convorbiri între vicepreşedinţi ai partidelor din CNID şi cei ai FSN, în vederea căutării soluţiilor pentru un guvern de uniune naţională. Într-un fel, se repeta situaţia de

43. Vezi în acest sens mărturia lui Adrian Severin (1995 : 205). Interesant este că, aşa cum povesteşte Severin, „singur dl Ion Raţiu (PNŢCD) acceptă să devină ministru, dar - în ultimul moment - trimite o scrisoare prin care anunţă, cu respect, că este «nevoit să decline onoarea» ce i s-a făcut prin oferirea unui portofoliu guvernamental, întrucît este oprit de «regretabila rezistenţă a colegilor de partid»".

la începutul anului 1990, cînd FSN anunţase participarea la alegeri, iar celelalte partide au cerut o formulă de reprezentare politică mai apropiată de realitate. Şi în mai 1991 reprezentanţii PNL au propus o participare a opoziţiei de 50% şi un prim-ministru independent. Principalul argument în favoarea unei asemenea inginerii politice era dat de schimbarea opţiunilor electoratului în perioada de un an care trecuse de la alegerile din mai 1990. Desigur, liderii fesenişti nu puteau să accepte o asemenea ofertă, chiar dacă raporturile se schimbaseră pînă şi în interiorul FSN. În orice caz, anticipînd, se poate spune că peste patru luni oferta liberală va primi un răspuns favorabil.

Puciul de la Moscova, din 19 august 1991, a avut o relevanţă deosebită pentru separarea apelor în politica românească. Astfel, prin modul în care politicienii români s-au raportat la lovitura de stat organizată de unii lideri comunişti şi conducători ai KGB împotriva reformistului Gorbaciov, precum şi la afirmarea ca lider democrat a fostului activist comunist Boris Elţîn, observatorii au putut să înţeleagă mai bine deosebirile de substanţă, dar şi cele de nuanţă din politica autohtonă. Datorită faptului că a fost vorba despre un eveniment care putea să marcheze o reversibilitate istorică, o revenire la regimul comunist, prin poziţiile luate de politicienii români faţă de evenimente s-au putut defini mai clar raporturile dintre putere şi opozitie, dar şi cele din interiorul Frontului şi al partidelor de opoziţie. În mod surprinzător, poziţia cea mai curajoasă au avut-o PAC şi AC, care au transmis un Apel către toate forţele democratice din interiorul şi din afara ţării pentru solidarizarea împotriva pericolului reprezentat de evenimentele din URSS. Nicolae Manolescu a fost singurul lider de partid care a avut iniţiativa de a citi la TVR, la emisiunea de ştiri, un apel. Conducerea PAC hotărîse că este un moment de urgenţă, de pericol naţional, şi că e necesară o campanie de anvergură, la televizor, pentru a desfide oprirea procesului de reformă[44]. Tot atunci, PAC a iniţiat negocieri cu celelalte partide, fiind unul dintre puţinele momente în care opoziţia s-a întîlnit cu FSN. După cum apreciază liderii Alianţei din acea vreme, a fost una dintre ultimele ocazii importante în care între liderii AC şi cei ai PAC a existat o coeziune de principii[45]. Poziţia indecisă a unor lideri PNŢCD a surprins pe toată lumea. O atitudine la fel de indecisă – „să vedem, să aşteptăm" – au avut-o şi preşedintele Iliescu şi Consiliul Suprem de Apărare a Ţării[46]. În schimb, guvernul Roman a dat o declaraţie fermă de respingere a puciului reluată de televiziune şi de toate canalele de informare. Această atitudine a provocat reacţia foarte agresivă a lui Iliescu faţă de premierul Roman[47]. O lună mai tîrziu, Roman

44. Interviu cu Stelian Tănase.

45. În ciuda solidarităţii dintre liderii AC şi PAC, ce au redactat împreună celebrul Apel, liderii Alianţei au fost deranjaţi că numai Nicolae Manolescu a acumulat prestigiu de pe urma acelui act de curaj politic. Sursele noastre (deşi nu se confirmă reciproc) vorbesc despre faptul că autorii Apelului au fost Stelian Tănase, Ana Blandiana şi Manolescu. Ei ar fi beneficiat de sprijinul lui Vladimir Tismăneanu, american de origine română, profesor de *political science* la University of Maryland, College Park, un apropiat al lui Manolescu şi Tănase. Din motive care ţineau de scoaterea în prim-plan a partidului, Apelul a fost semnat numai de Nicolae Manolescu, care l-a şi citit la Televiziunea Română. Amănuntul este important pentru a completa imaginea surselor conflictelor şi frustrărilor de peste cîteva luni, în special în legătură cu problema desemnării şi susţinerii candidatului Convenţiei la preşedinţia României.

46. Vezi în acest sens, pentru relatarea pe larg a evenimentelor, *Faţă în faţă cu Petre Roman*, pp. 42-45.

47. Conform relatării lui Roman, preşedintele Iliescu i s-ar fi adresat astfel: „Cum v-aţi permis să daţi un asemenea comunicat? Este nepotrivit. O să îmi creaţi probleme cu Uniunea Sovietică, nu este cazul să le avem".

şi echipa sa vor plăti scump poziţia din timpul puciului şi iniţiativele lor de tip reformist. Cu toate acestea, a trebuit să treacă multă vreme pînă cînd liderii forţelor ce vor alcătui viitoarea CDR să înţeleagă că ar fi putut avea aliaţi chiar şi printre principalii lor adversari.

La cîteva zile după eşuarea puciului de la Moscova, la 24-25 august 1991, a avut loc prima Consfătuire Naţională a PAC şi AC. În cadrul acesteia s-a discutat situaţia internă din România în contextul eşuării puciului. S-a cerut autorităţilor să adopte o atitudine fermă faţă de partidele de orientare comunistă (PSM, PRM) şi presa de aceeaşi factură, precum şi faţă de forţele şi structurile comuniste. Se cerea autorităţilor române desovietizarea şi decomunizarea structurilor ţării. Declaraţia-apel semnată de AC şi PAC a anticipat multe puncte din programul politic şi electoral al CDR, aşa că merită citat un fragment mai larg:

> Majoritatea structurilor comuniste totalitare au supravieţuit şi continuă să fie active în administraţia de stat, justiţie, armată şi procuratură, poliţia politică, economică, în învăţămînt şi, prin menţinerea monopolului asupra televiziunii, în mass-media.
>
> Prin încurajarea demagogiei de tip comunist, prin populism, inconsecvenţă reformatoare şi corupţie generalizată la scara întregii societăţi, actuala putere din România este răspunzătoare de haosul social, economic şi spiritual al ţării. Reconcilierea naţională, atît de necesară procesului de democratizare din România, este împiedicată de refuzul puterii de a dezamorsa conflictele sociale, interetnice şi interconfesionale care sfîşie organismul social românesc. Perpetuarea mentalităţii „partidului unic" în cadrul FSN a condus la întreţinerea unei permanente ofensive denigratoare - prin toate mijloacele şi mai ales prin televiziune - împotriva opoziţiei democratice.
>
> În aceste condiţii, opinia publică românească este ţinută departe de valorile democraţiei şi ale pluralismului politic[48].

Declaraţia-apel a avut o valoare profetică. Chiar dacă nu putea fi vorba despre supravieţuirea structurilor comuniste totalitare în cadrul puterii feseniste, al administraţiei, presei sau învăţămîntului, se putea vorbi totuşi despre supravieţuirea unor elemente de cultură politică comunistă totalitară la nivelul structurilor de putere sau chiar al unei părţi importante a societăţii civile. Aceste moşteniri s-au făcut simţite cu ocazia celei de-a patra mineriade. La 25 septembrie 1991, minerii din Valea Jiului şi din alte părţi, conduşi de elemente din SRI şi alte servicii de informaţii, au năvălit în Bucureşti şi au reuşit să provoace căderea cabinetului Roman. Perceput în interiorul FSN ca fiind prea reformist, Roman a fost înlăturat din fruntea guvernului de către nucleul dur al partidului. Aproape nimeni din cadrul opoziţiei politice şi civice nu a sesizat faptul că se crea o enormă breşă în cadrul puterii hegemonice feseniste. Mai mult, o serie de lideri ai opoziţiei politice şi civice (inclusiv din AC[49]) au ieşit pe străzi şi au încurajat pe faţă sau indirect mişcarea ilegală a minerilor. Ei nu erau conştienţi de semnificaţia a ceea ce se petrecea în acel moment, devenind astfel complicii ramurii feseniste reacţionare care organizase lovitura de stat împotriva cabinetului reformist al lui Roman, şi că nu puteau deturna mişcarea din traiectoria care îi fusese iniţial imprimată. La Congresul PNŢCD

48. *Adevărul*, 27 august 1991.

49. În interviul cu Stelian Tănase, interlocutorul afirmă că membrii PAC s-au abţinut de la asemenea manifestări. În schimb, viitorul director al SRI, Costin Georgescu, pe vremea aceea membru al AC, i-a confirmat lui Dan Pavel (în timpul mineriadelor din ianuarie-februarie 1999, într-o convorbire la sediul SRI) că „s-a nimerit" să se afle în mulţimea care încuraja minerii să ia cu asalt Palatul Cotroceni.

din 27-28 septembrie 1991, în ciuda reticenţei unor lideri şi cu toate că minerii devastaseră cu un an înainte sediul partidului, ei au fost primiţi cu aplauze de unii delegaţi şi îndemnaţi să dea jos conducerea ţării, instalată ca urmare a alegerilor din mai 1990 şi care se bucura de suport popular[50]. Rămîne ca istoricii, politologii şi alţi specialişti să clarifice episoadele neelucidate ale mineriadei din septembrie 1991 şi, mai ales, să facă deosebirea între cei care în mod deliberat au organizat lovitura de stat şi cei care, din naivitate civică, au crezut că minerii îi vor asculta şi-l vor da jos pe „liderul maxim" Iliescu, doar din cauză că „galeria" striga aşa ceva. În orice caz, din punctul de vedere a ceea ce avea să se întîmple ulterior, primul Congres ţărănist a fost important şi pentru că s-a luat hotărîrea de a se încuraja strategia opoziţiei unite.

Perioada de timp dintre prăbuşirea cabinetului Roman şi alegerile parlamentare şi prezidenţiale din 1992 este una dintre cele mai ambigue din istoria postcomunismului românesc. La 15 octombrie 1991, premierul desemnat de către preşedintele Iliescu, Theodor Stolojan, a anunţat componenţa noului cabinet, care cuprindea membri ai FSN, MER, Partidului Democrat Agrar din România, dar şi ai unuia dintre partidele istorice care peste o lună avea să se numere printre fondatorii Convenţiei, anume PNL. Negocierile FSN cu celelalte partide, inclusiv cu partidele din opoziţie, au durat cîteva săptămîni, pentru că oferta fusese făcută tuturor liderilor. La întîlnirile din cadrul CNID, la care se punea la cale ceea ce avea să fie Convenţia Democratică, la insistenţele lui Radu Câmpeanu s-a discutat şi alternativa intrării în guvern. Ea a fost însă respinsă de toate celelalte partide[51]. Liberalii au intrat în guvern, deţinînd două portofolii ministeriale şi şapte posturi de secretari de stat[52]. Prin urmare, PNL făcea parte dintr-o *coaliţie executivă*, dar nu şi din *coaliţia legislativă*, întrucît vota în parlament alături de colegii din opoziţie. Este una dintre cele mai ciudate situaţii practice, greu de întîlnit pînă şi în literatura de specialitate a ştiinţei politice, în particular în teoriile empirice şi descriptive ale coaliţiilor. Această stare de ambiguitate politică şi morală avea să-şi arate consecinţele peste mai puţin de un an, la alegeri. În general, se vorbeşte despre eroarea PNL de a fi ieşit din Convenţia Democratică în 1992, ceea ce ar fi dus la neintrarea în parlament. Dar trebuie luat în considerare şi factorul ambiguităţii identitare din timpul cabinetului Stolojan, cînd PNL era un partid care făcea parte din guvern, dar în parlament vota (mai mult) cu opoziţia. Mai tîrziu, după alegerile din 2000, cînd preşedintele PNL avea să

50. Din punctul de vedere al atitudinii faţă de statul de drept şi faţă de reprezentanţii puterii aleşi prin vot democratic, atitudinea celor care atunci îi încurajau pe mineri nu a fost diferită de cea pe care o vor adopta PRM şi PSM, de incitare a minerilor în timpul mineriadelor 5 şi 6, din ianuarie şi februarie 1999, cînd CDR se va afla la putere.

51. Interviu cu Ion Diaconescu. Conform mărturiei acestuia, Radu Câmpeanu insista pe lîngă ceilalţi lideri ai partidelor din CNID să intre la guvernare. Aceştia au respins însă oferta, pentru că ea ar fi dus la derutarea electoratului. Ei au opinat că trebuie să rămînă în opoziţie şi să îşi joace şansele în viitorul an, cînd urmau să se ţină alegeri generale. Ca o concesie făcută PNL, partenerii din opoziţie au fost de acord ca acest partid să „testeze" varianta de a intra în guvern, fiind în acelaşi timp membru al unei alianţe a partidelor din opoziţie.

52. În privinţa amănuntelor, sursele scrise diferă. Sursele liberale vorbesc de trei locuri în cabinet, adică „portofoliile Ministerului Justiţiei (Mircea Ionescu-Quintus), Ministerului Finanţelor (George Danielescu), Departamentului Administraţiei Publice Locale (Mircea Teodor Vaida) şi 7 subsecretari de stat (printre care Emil Tocaci - Cercetare, I.V. Săndulescu - Externe, Marius Bivolaru - Industrie. Dinu Alexandrescu - Lucrări Publice)". Vezi broşura *Repere pentru o istorie a Partidului Naţional Liberal, după decembrie 1989*, 2000, p. 41. Iliescu (1996: 23-24) îi enumeră doar pe Quintus şi Danielescu drept membri ai cabinetului Stolojan.

devină Valeriu Stoica, şi în 2002, cînd Stolojan avea să-l înlocuiască, liberalii au continuat să joace ambiguu în relaţia cu PDSR (PSD).

La 13 noiembrie 1991, s-au întîlnit la Bucureşti preşedinţii celor 6 partide membre ale CNID (Corneliu Coposu - PNŢCD, Radu Câmpeanu - PNL, Sergiu Cunescu - PSDR, Domokós Géza - UDMR, Otto Weber - PER, Nicolae Manolescu - PAC) şi au hotărît adoptarea unei strategii comune în alegerile locale. La 26 noiembrie 1991, aceleaşi partide din CNID, cărora li s-au adăugat alte formaţiuni din Forumul Democratic Antitotalitar, precum şi AC, au decis să formeze o coaliţie electorală şi politică, sub numele de Convenţia Democratică. Membrii fondatori ai CD au fost: PNŢCD, PNL, PSDR, UDMR, PER, PAC, Partidul Unităţii Democratice, Uniunea Democrat Creştină, AFDPR, AC, Sindicatul politic „Fraternitatea", Uniunea Mondială a Românilor Liberi (UMRL), Solidaritatea Universitară, „România viitoare". Această coaliţie avea să-şi aleagă drept simbol electoral cheia şi avea să joace un important rol politic vreme de opt ani[53]. În felul acesta, forţele democratice reunite sub un simbol comun, într-o organizaţie cu identitate precisă, se fereau de consecinţele inducerii în eroare a publicului prin fenomenul reduplicării instituţionale, care dusese la apariţia unor obscure partide „agrariene", „liberale", „monarhiste", dar şi a unor asociaţii pseudocivice, pe modelul GDS sau AC[54]. Puterea fesenistă nu a mai avut resursele necesare reduplicării instituţionale a Convenţiei, fiind ea însăşi preocupată cu tendinţele de scindare interioară a FSN, ceea ce pînă la urmă se va şi întîmpla.

Alegerea cheii drept simbol electoral a fost una fericită. Simbolismul cheii are un rol special în numeroase culturi, civilizaţii, religii sau mituri[55]. Indiferent de ceea ce au avut în minte politicienii şi activiştii civici ai Convenţiei, simbolul cheii este plurisemnificativ, astfel încît punerea sa în circulaţie în spaţiul public a putut declanşa în mentalul colectiv (susţinători, inamici, oameni indiferenţi) multiple asociaţii de idei, imagini şi simboluri. Simbolismul cheii porneşte în primul rînd de la rolul dublu al cheii, de a închide şi deschide. De aici şi puterea cheilor în creştinism, care permit legarea şi dezlegarea, deschiderea sau închiderea cerului, putere ce i-a fost încredinţată de Hristos Sfîntului Petru o dată cu cheile Împărăţiei Cerului. Este semnificativ faptul că în terminologia alchimică i se atribuie cheii puterea de a coagula şi de a dizolva. În terminologia ermetică, cheia corespunde simultan autorităţii spirituale şi funcţiilor regale, în conformitate cu dublul aspect al puterii, diurn şi nocturn. Cheile lui Ianus erau acelea care permiteau accesul la fazele ascendentă şi descendentă ale ciclului anual. După cum arată specialiştii, „în plan ezoteric, a avea cheia înseamnă să fi fost iniţiat. Ea indică nu numai intrarea într-un loc oarecare, un oraş sau o casă, dar şi accesul la o stare, la un lăcaş spiritual, la o treaptă de iniţiere". Asumarea unei misiuni mesianice de către Convenţie şi candidatul acesteia la preşedinţie se potrivea cu simbolismul cheii. Pe de altă parte, deznodămîntul experimentului politic al Convenţiei avea să împingă simbolul ales în derizoriu. După cum vom vedea, în perioada de creştere şi succes public, simbolul cheii s-a potrivit naturii şi funcţiilor asumate de Convenţie în viaţa politică autohtonă.

53. Propunerea de a adopta „cheia" ca simbol al Convenţiei a fost a lui Sergiu Cunescu, preşedintele PSDR. Informaţie furnizată de Constantin Dudu Ionescu.

54. În interviul acordat autorilor, Dinu Zamfirescu susţine că iniţiativa dedublării instituţionale i-a aparţinut unui secretar de stat din epocă, suspectat şi de legături cu KGB, mai tîrziu convertit la democraţie, fiind pusă însă în practică multă vreme, fără prea mare succes.

55. Pentru cele ce urmează, vezi Chevalier, Gheerbrant, 1994, 1: 301-302.

În pofida faptului că opoziţia începuse să capete consistenţă organizatorică, iar impactul public era tot mai încurajator, nu s-a putut face nimic pentru a influenţa votarea primei Constituţii postcomuniste. Deşi Convenţia exista la acea vreme, ea nu şi-a pus amprenta asupra actului fondator al noului regim. Despre Constituţia din 1991 s-a spus că ar fi fost una fesenistă. Era mai mult o judecată de fapt decît una de opinie, pentru că prima constituţie postcomunistă purta amprenta experţilor şi politicienilor forţei hegemonice din acea perioadă şi reprezenta mai puţin emanaţia unei ideologii feseniste explicite. Constituţia din 1991 a fost o compilaţie a unor variante deja existente, fiind influenţată în special de modelele francez şi belgian. Chiar dacă nu a reprezentat expresia unui mod de gîndire comunist sau totalitar, ea conţinea suficiente neclarităţi sau imperfecţiuni pentru a nu fi fost acceptată de partidele din opoziţie. De altfel, atunci cînd a avut loc referendumul cu privire la Constituţie (la 8 decembrie 1991), partidele au dat recomandări diferite electoratului (FSN, PUNR, PDAR - vot pentru ; PNŢCD - neparticipare la vot ; PNL - vot potrivit conştiinţei fiecăruia ; PSDR şi UDMR - vot contra). Datorită acestui abuz de influenţă fesenistă, ar fi fost de aşteptat ca, o dată cu venirea la putere a CDR, să aibă loc o consistentă iniţiativă de reformă constituţională. Vom vedea care vor fi însă intenţiile reformiste ale celor care criticaseră ani de zile FSN/PDSR.

La puţină vreme după constituirea CD, la 20 decembrie 1991, în cadrul unei conferinţe a partidului său, a devenit publică intenţia lui Nicolae Manolescu de a candida la funcţia supremă în stat. Parţial, notorietatea liderului PAC se datora rolului jucat de el în cultura română, în particular activităţii sale de critic literar „de direcţie", şi „rezistenţei sale culturale" active în confruntarea cu Securitatea, aparatul de propagandă comunist şi scriitorii colaboraţionişti cu regimul comunist. Era profesor la Universitatea din Bucureşti şi formator al mai multor generaţii de profesori care i-au propagat imaginea şi autoritatea de critic literar, precum şi îndrumător al unor generaţii de tineri scriitori. Vreme de mulţi ani, Nicolae Manolescu fusese cunoscut din emisiunile culturale şi literare realizate de Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca la Paris pentru postul de radio Europa Liberă (în special „Teze şi antiteze la Paris" şi „Actualitatea culturală românească")[56]. Notorietatea culturală a lui Manolescu a fost întregită de popularitatea cîştigată de PAC şi de liderul acestuia cu ocazia puciului de la Moscova, din august 1991. Aceasta i-a părut lui Manolescu un capital politic suficient de convingător pentru a-şi anunţa candidatura. În plus, vederile liberale ale lui Manolescu în materie de drepturile minorităţilor îi atraseseră simpatia UDMR. Problema era că o asemenea candidatură - caracterizată de unul dintre interlocutorii noştri ca fiind produsul unei „decizii autocefale a PAC"[57] - ar fi trebuit să fie anunţată de CDR fără a fi fost rezultatul unei decizii democratice luate de reprezentanţii partidelor şi ai organizaţiilor civice ale noii alianţe politice şi electorale. Controversa iscată în jurul anunţării candidaturii lui Manolescu a avut importante consecinţe ulterioare în economia relaţiilor interne ale Convenţiei. Dezbaterea s-a reflectat şi în presa vremii, mai ales în publicaţiile care simpatizau cu CD. Ea a scos la iveală unele slăbiciuni ale noii alianţe, care au fost şi rămîn şi trăsături ale politicii româneşti : personalizarea puternică a politicului, în opoziţie cu deciziile de tip procedural, precum şi puternicul

56. Dintr-o largă bibliografie cu privire la modul în care aceste emisiuni au influenţat viaţa intelectuală şi literară din România comunistă, vezi Lovinescu, 1990 şi 1993.

57. Interviu cu Zoe Petre, principalul consilier pe politică internă şi externă al fostului preşedinte Emil Constantinescu.

fracţionalism, luptele pentru putere date înainte ca puterea să fi fost cucerită. Anunţarea candidaturii lui Manolescu a provocat o reacţie de respingere din partea unora dintre personalităţile civice şi politice din CD, care îşi dădeau seama că independenţa prea mare de gîndire a cunoscutului critic literar dezavantaja atît interesele colective ale celorlalte formaţiuni, cît şi interesele personale ale celor care doreau ca prin candidatul propus să controleze alianţa. O parte din „complexele" culturii române, în particular ale literaturii române, au exercitat o influenţă nefastă asupra situaţiei interne din Convenţie, iar prin aceasta, asupra politicii postcomuniste. Totuşi, în pofida nemulţumirilor, „toată lumea a răsuflat uşurată că există un candidat. Pentru că toată lumea era înspăimîntată de ideea că Raţiu o să mai candideze încă o dată, inclusiv preşedintele PNŢCD, Corneliu Coposu"[58].

Supliment teoretic: complicatele probleme ale schimbării de regim, tranziţiei, democratizării şi legitimităţii

O dată cu actul de constituire al CD se încheie un capitol distinct din istoria postcomunistă a României. În nici o altă ţară fostă comunistă nu s-a manifestat fenomenul reapariţiei tuturor partidelor „istorice" desfiinţate de comunişti. Doar în România au reapărut toate cele trei partide istorice - Partidul Naţional Ţărănesc (devenit PNŢ-CD, adică Creştin Democrat), Partidul Naţional Liberal (PNL) şi Partidul Social Democrat Român (PSDR). Nu este întîmplător că aceste trei partide au intrat în cele din urmă într-o alianţă electorală şi politică, în pofida faptului că aparţineau unor mari familii politice rivale. Anticipînd rezultatele alegerilor din 1996, niciunde în fostele ţări comuniste nu s-a mai întîmplat ca toate partidele istorice reapărute pe scena postcomunistă să revină la putere şi încă într-o *alianţă politică transideologică*, parte a unei coaliţii maximale de guvernare. Este nevoie de o explicaţie complexă pentru a da seama atît de fenomenul reapariţiei acestor partide, cît şi de regruparea lor, în ciuda diferenţelor genetice şi ideologice. Ea ne va ajuta mai tîrziu să explicăm şi revenirea lor în bloc la putere.

Aşa cum a arătat Vladimir Tismăneanu (1992: 267-272), „principala sursă de instabilitate în România postrevoluţionară a fost încercarea comuniştilor reformatori de a păstra puterea politică şi economică în mîinile aceleiaşi clase nomenclaturiste care administrase şi ruinase ţara vreme de mai bine de patru decenii". Deşi conducătorii FSN se jurau că au rupt-o cu trecutul, multe dintre acţiunile şi deciziile lor politice au fost marcate de continuitatea cu perioada anterioară, cu modul de a gîndi şi acţiona al birocraţiei comuniste, chiar dacă noua politică nu era una propriu-zis comunistă. În ciuda pretinsei dispariţii a Securităţii, ea reapăruse sub diverse întrupări (de la cele mai puţin cunoscute, cum ar fi SIE, UM 0215, în cadrul Ministerului de Interne, sau serviciile secrete din cadrul armatei pînă la SRI, înfiinţat sub pretextul pericolului maghiar şi al conflictelor interetnice). Chiar dacă mai desfăşura operaţiuni de poliţie politică, de pildă, unele operaţiuni de manipulare în masă, electorală, mediatică, precum şi complicatele operaţiuni acoperite care au fost mineriadele, ea nu mai era o poliţie politică. Nici nu putea să mai fie, iar dovada cea mai concludentă este că dezvoltarea democratică nu a mai putut fi oprită, oricîtă putere ar fi avut la dispoziţie noii guvernanţi. Motivul este simplu: deja regulile jocului politic erau altele. Ceea ce s-a reuşit însă a fost întîrzierea cu mulţi ani a democratizării depline, a dezvoltării capitaliste şi a construcţiei unei societăţi deschise. Ca şi în societate, ca şi în politică, noile servicii erau aceleaşi servicii de poliţie politică, aflate în tranziţie, dar autolimitările impuse de noii conducători şi-au pus amprenta asupra multor fenomene. Unii dintre foştii securişti, cei care avuseseră acces la valută şi legături cu firmele străine sau ştiau de conturile secrete ale lui Ceauşescu, deveniseră acum întreprinzători particulari, fiind mereu în atenţia presei, a societăţii civile sau a partidelor

58. Interviu cu Ana Blandiana şi Romulus Rusan.

din opoziție. Cele mai controversate acțiuni și evenimente politice (de la mineriade și conflictele interetnice din Tîrgu-Mureș la infiltrarea partidelor politice și urmărirea foștilor disidenți) purtau amprenta activității de poliție politică, în pofida datelor contradictorii cu privire la desființarea fostelor direcții ale Securității. Vechii activiști de partid de la nivel central și local fuseseră și ei recuperați. Mai mult, inițial liderii feseniști (Iliescu și Brucan) au respins cu brutalitate orice colaborare cu partidele istorice sau cu alte forțe decît cele controlate de FSN. Principiul pluralismului politic era contrazis de fapt de acțiunile forței hegemonice. În ciuda principiilor enunțate, nu exista o separare reală a puterilor în stat, ci persista un centru unic de comandă și control, statutul opoziției parlamentare fiind unul mai mult decorativ și propagandistic. Partidele politice din opoziție, împreună cu forțele societății civile, aveau toate motivele să critice puterea. Marea lor problemă era însă cea a mobilizării populației, în condițiile în care FSN și Iliescu beneficiaseră încă de la început de un sprijin popular zdrobitor. În ciuda succeselor vremelnice ale partidelor din Convenție, FSN, apoi PDSR vor avea un sprijin constant din partea alegătorilor. Ulterior, păstrarea acestui sprijin electoral avea să depindă și de performanțele pe care CDR le-a avut la guvernare.

Continuitatea directă, dar mai ales indirectă și implicită, dintre comunism și fesenism explică de ce România a fost singura țară din „imperiul exterior" al Uniunii Sovietice în care discuția cu privire la caracterul imoral și malefic al comunismului a fost blocată de către autorități și forțele politice conducătoare. S-a împiedicat astfel desfășurarea unui „proces al comunismului" și a acțiunilor legale de deschidere a arhivelor și studiere a dosarelor Securității. Dominația foștilor colaboratori instituționali ai poliției politice comuniste asupra activității parlamentului și executivului, ca și prezența lor în cadrul puterii juridice au împiedicat succesul oricărei inițiative legislative de lustrație. De aceea, nu este de mirare că au fost atît de greu de înțeles și acceptat consecințele comunismului în planul mentalităților colective. Incapacitatea de a înțelege și accepta nedreptățile comunismului și necesitatea îndreptării lor a anulat dezbaterea națională cu privire la moștenirea regimului totalitar comunist din România.

După cum arată literatura de specialitate, tranzițiile de la regimuri autoritare, dictatoriale și totalitare la democrație au avut loc după două modele diferite: (a) noul regim ia măsuri severe împotriva foștilor conducători și torționari, pe măsura actelor comise; (b) noul regim decide amnistierea faptelor trecutului și reconcilierea națională.

Samuel Huntington (1993 : 211) arăta că noile regimuri democratice trebuie să decidă ce să facă cu simbolurile, doctrinele, organizațiile, legile, funcționarii de stat și conducătorii regimului precedent (autoritar sau totalitar)[59]. El numește dilema cu care noile regimuri se confruntă ca fiind *„the torturer problem"* („problema torționarului") și compară experiențele care au avut loc în mai multe țări, în perioada deceniilor '70 și '80. Este interesant că politologul american compară situația regimurilor democratice succesoare unor dictaturi sau regimuri totalitare cu situația în care un regim democratic succedă altuia și îi scoate la iveală sau îi face să compară în fața tribunalului pe oficialii predecesori vinovați de incompetență, corupție și fraudă. La fel, în cazul unor regimuri predecesoare nedemocratice, se pune problema investigării, judecării și pedepsirii crimelor comise, a încălcării drepturilor omului. Chestiunea esențială în toate aceste situații a fost existența unor dezbateri publice naționale cu privire la soluția aleasă. Alternativele sînt „punerea sub acuzare și pedepsirea" sau „iertarea și uitarea". Argumentele pentru fiecare opțiune sînt numeroase, iar unele extrem de puternice. În cazul aducerii în instanță și al pedepsirii celor care au comis fapte abominabile se vorbește despre obligația morală a pedepsirii celor care au comis crime împotriva umanității, de obligația morală față de victime și familii, de domnia legii în democrație, care atrage în mod logic o asemenea acțiune, de ideea de a preveni în viitor repetarea unor fapte la fel de grave etc. În cazul iertării și al neaducerii în instanță a celor vinovați, argumentele sînt legate de nevoia reconcilierii sociale a grupurilor opuse în trecut, de înțelegerea dintre grupurile implicate în

59. Pentru o abordare a aceleiași probleme, dar din altă perspectivă și la nivelul literaturii de specialitate a anilor '60, vezi Huntington, 1999, în special capitolul „Pretorianismul și decăderea politică".

procesul democratizării că nu vor fi răzbunări pentru faptele comise, de acceptarea implicită din partea populaţiei a crimelor şi abuzurilor regimului (argumentul lui Havel cu privire la complicitatea generalizată) etc. Sfaturile pe care Huntington le dă sînt: de a nu aduce în instanţă oficiali învinuiţi de încălcarea drepturilor omului, din cauza costurilor politice mari; dacă se consideră că este de dorit din punct de vedere moral şi politic ca foştii lideri să fie pedepsiţi, aceasta trebuie să se facă prompt, în mai puţin de un an de la schimbarea regimului; conceperea unui cadru adecvat pentru o dezbatere publică decentă, reală şi imparţială cu privire la felul şi motivele comiterii crimelor; recunoaşterea faptului că oricare dintre soluţii prezintă grave deficienţe.

Din acest punct de vedere, România este un caz atipic. În fapt, ambele strategii de rezolvare a problemelor trecutului comunist au fost ignorate. Dezbaterea publică cu privire la una sau alta dintre cele două opţiuni nu a avut loc. Nu s-a făcut nici dreptate şi nu s-a produs nici reconcilierea, ceea ce a contribuit decisiv la adîncirea clivajului dintre putere şi opoziţie apărut în ianuarie 1990. Alternanţa politică din 1996 nu a făcut decît să păstreze nealterate poziţiile ireconciliabile. Doar practica politică a conducerii ineficiente şi a eşecului avea să şteargă aceste diferenţe. Pînă în 1996, cei aflaţi la putere au refuzat să se raporteze la trecut, invocînd motive pragmatice legate de dificultăţile tranziţiei şi urgenţele vieţii cotidiene. Opoziţia a pus mereu pe primul plan argumente de ordin etic. Chiar după ce aceasta a ajuns la putere, mulţi au continuat să insiste asupra lustraţiei sau a unor acţiuni în justiţie. Între cele două părţi nu s-a putut desfăşura nici măcar o discuţie cu privire la opţiunea pentru reconciliere sau justiţie. Drept urmare, nu s-a făcut nici reconciliere, nici justiţie. Aşa cum arată Huntington, strategia opţiunii pentru dreptate are eficienţă doar dacă se petrece imediat după schimbare. La fel, reconcilierea are sens doar dacă părţile implicate consimt. Ceea ce a agravat conflictul dintre putere şi opoziţie în toată această perioadă au fost enigmele privind revoluţia din decembrie 1989 (teroriştii, executarea şi conturile lui Ceauşescu), incidentele interetnice de la Tîrgu-Mureş şi, mai ales, cele patru mineriade. Cînd CDR şi candidatul său prezidenţial aveau să vină, în noiembrie 1996, la putere, nici una dintre aceste enigme nu avea să fie rezolvată.

După cum am arătat, marea problemă a primilor ani de democraţie (mai mult sau mai puţin originală) a fost disproporţia dintre sprijinul popular de care se bucurau Frontul, preşedintele Iliescu şi premierul Roman, pe de o parte, şi sprijinul timid primit de formaţiunile din opoziţie, pe de altă parte. La început, nici unul dintre partidele istorice sau din opoziţie nu avea cu adevărat o bază socială considerabilă[60]. În ciuda diversităţii orientărilor doctrinare şi ideologice, nici liberalismul, nici social-democraţia tradiţională, şi nici măcar combinaţia dintre ţărănismul tradiţional (lipsit de componenta „naţională" datorită opţiunilor democratice ale liderilor) şi creştin-democraţie[61] nu au putut (şi nici nu aveau cum) să-şi găsească rapid o susţinere în grupuri sociale specifice. Comunismul a nivelat social şi mental România, astfel încît singurul apel cu adevărat atrăgător a fost mesajul populist al FSN. După mai bine de un deceniu de tranziţie către democraţie, clasa mijlocie abia dacă începe să existe. Imediat după căderea comunismului, nu exista o clasă mijlocie în sensul occidental, după cum nu mai existau nici clase sociale antagoniste. Existau doar grupuri de supravieţuitori ai partidelor interbelice, precum şi o imensă uitare socială. Evenimentele din decembrie 1989 asiguraseră Frontului o bază socială aproape unanimă. Liderii FSN avuseseră abilitatea de a-i ţine la distanţă pe cei ai opoziţiei, iar în momentul cînd partidele istorice aveau să critice şi să protesteze împotriva deciziilor nedemocratice ale Frontului, ele au fost percepute de către

60. Pentru conceptul de *bază socială a politicului*, vezi Lipset, 1981: 14, 184, 226-229. Politologul american este preocupat să explice în cadrul teoriei democraţiei în ce condiţii poate o societate să aibă o participare „suficientă" pentru a menţine sistemul democratic fără a introduce surse de clivaj, care să-i submineze coeziunea.

61. Cu toate că în 1987 liderul ţărănist Corneliu Coposu a făcut o strălucită mutare strategică, pentru a înscrie PNŢ ilegal în Internaţionala Creştin-Democrată, de la înfiinţare şi pînă acum nu a existat nici o minte teoretică în stare să adapteze această doctrină la realităţile politice, culturale, religioase, teologice şi sociale din România.

masele populare ca o ameninţare la adresa regimului democratic. Deficitul de popularitate al partidelor istorice a fost compensat treptat de apariţia mişcărilor şi asociaţiilor independente din cadrul societăţii civile. Doar cînd toate aceste formaţiuni politice şi civice s-au unit, vocea lor a început să răzbată. Pînă atunci, existaseră doar voci individuale, ale elitelor intelectuale, care încercaseră să explice unui public restrîns (de exemplu, cititorii revistei *22*) ce a însemnat moştenirea comunismului şi ce înseamnă fesenismul. Mesajul lor nu avea însă nici o şansă de a fi perceput în lipsa accesului la televiziune.

Constituirea CD a fost o acţiune politică pragmatică întreprinsă ca singură soluţie la o situaţie istorică excepţională. Majoritatea analizelor de pînă acum au pus accentul pe aspectele morale, spirituale şi chiar civice ale Convenţiei. Nu s-a acordat suficientă atenţie acţiunii politice concrete, pragmatice, singura care a produs rezultate palpabile. Dacă ne reîntoarcem la rezultatul alegerilor din mai 1990, analiza voturilor, a procentelor şi împărţirii mandatelor pentru Adunarea Deputaţilor ne ajută cel mai bine să înţelegem natura sistemului de partide din România. În afară de organizaţiile minorităţilor naţionale (altele decît cea maghiară), în AD au intrat 16 formaţiuni politice (vezi rezultatele alegerilor). Dintre acestea, 5 au avut un singur mandat, iar alte 6 au avut fiecare în parte mai puţin de 10 (între 2 şi 9) mandate. Doar UDMR şi PNL au avut cîte 29 de mandate, PNŢCD şi MER, cîte 12 mandate, în timp ce FSN a avut un număr dublu de mandate faţă de toate celelalte partide şi organizaţii ale minorităţilor naţionale la un loc (263) şi două treimi din totalul de voturi şi de mandate (66,31%). Conform tipologiei sistemelor de partide a lui Sartori[62], în urma alegerilor din mai 1990, România a avut un sistem pluralist extrem (dacă judecăm după criteriul fragmentării politice, adică al numărului de partide) şi polarizat (dacă judecăm după criteriul distanţei ideologice). Dacă am lua în mod strict criteriul numeric, care ne arată că avem mai mult de 5 partide, în realitate 16, am putea să credem că este vorba chiar despre un sistem pluralist atomizat. Dacă judecăm însă după criteriul concentrării şi dispersării puterii, disproporţia dintre FSN şi restul partidelor conduce la o altă concluzie. Am avea de-a face cu un *sistem cu un partid predominant*, adică „o configuraţie de putere în care un partid guvernează singur", dacă ne-am opri aici cu definiţia. Dacă viaţa sistemelor de partide ar fi fost una statică, restul definiţiei s-ar fi potrivit situaţiei din România, pentru că Sartori adaugă: „care nu este supus alternanţei la putere, atîta vreme cît continuă să cîştige electoral o majoritate absolută". Dar viaţa politică este una dinamică, aşa că sistemul de partide a început să cunoască anumite modificări chiar înainte de următoarele alegeri generale, pentru că multe dintre numeroasele partide mici, precum şi altele apărute între timp, s-au unit pentru a forma CDR, iar ulterior FSN s-a spart în două. După cum vom vedea, partea cea mai mare din cele două fracţiuni feseniste, devenite mai tîrziu partide la rîndul lor, a continuat să rămînă la putere, deci, în 1992, nu s-a produs vreo alternanţă. Prin urmare, cu privire la sistemul de partide din 1990, din punctul de vedere al tendinţelor sale, putem afirma că acestea sînt polarizarea extremă şi fragmentarea pînă la atomizare, dar cu partid predominant. *Un sistem pluralist atomizat cu partid predominant*, acesta ar fi primul sistem de partide din România, rezultat după alegerile din mai 1990.

În conformitate cu teoria lui Maurice Duverger (Duverger, 1954), sistemul de partide este variabila dependentă, iar variabilele independente sînt sistemul electoral şi natura conflictelor din societate, în urma cărora se nasc partidele. Or, la noi, dacă lucrurile au fost clare cu privire la sistemul electoral (proporţional, fără prag electoral), ceea ce a permis intrarea a 16 partide în AD, clivajul care a separat FSN de celelalte partide îşi va produce efectele organizatorice abia după formarea CDR. Prin urmare, se poate spune că formarea CDR a avut şi o dimensiune pragmatică, fiind o alianţă politică şi electorală formată ca răspuns la caracteristicile principale ale primului sistem de partide din România - pluralismul atomizat şi predominanţa unui partid

62. Vezi Sartori, 1976: 126-128, 282-292. Această tipologie include, dacă luăm în consideraţie şi subtipurile, zece categorii de sisteme de partide: (i) un(ic) partid totalitar (*one-party totalitarian*), (ii) un(ic) partid autoritar, (iii) un(ic) partid pragmatic, (iv) hegemonic-ideologic, (v) hegemonic--pragmatic, (vi) partid predominant, (vii) bipartidism, (viii) multipartidism moderat, (ix) multipartidism extrem, (x) pluralism atomizat.

politic. Dacă luăm în considerare situaţia de la Senat, chiar dacă acolo au cîştigat mandate „doar" 7 formaţiuni politice, conform criteriilor lui Sartori, în cazul cînd sînt mai mult de 5 partide, atunci sistemul este pluralist extrem şi polarizat, dar tot cu un partid predominant. Prin urmare, dacă un partid are majoritate absolută, fiind un sistem cu partid predominant, atunci nici nu mai contează care este numărul celorlalte partide, dacă avem pluralism extrem sau atomizat şi polarizat. În ceea ce priveşte aspectul polarizării ideologice, o dată cu formarea CDR, care va include 5 partide diferite din Adunarea Deputaţilor şi 4 partide (din 7) la Senat, se poate spune că, pînă la sfîrşitul mandatului început în 1990, nu mai avem o polarizare extremă şi nici una după criteriile clasice, în care se confruntă partide liberale cu partide social-democrate sau creştin-democrate ori chiar ecologiste, din moment ce toate acestea intră într-o alianţă politică şi electorală. În plus, lor li se adaugă UDMR, considerat partid etnic, iar împărţirea aceasta, în care nu mai contează că este vorba de partide cu opţiuni doctrinar-ideologice clasice sau de partide ale majorităţii române şi minorităţii maghiare, din moment ce toate vin împreună, atunci avem încă o confirmare a faptului că s-a format un clivaj de tip nou.

Natura unitară a acţiunii politice şi electorale a CDR poate fi mai bine înţeleasă cu ajutorul unor concepte consacrate din ştiinţa politică, în particular din teoria partidelor politice. CDR s-a format ca o coaliţie a unor partide (şi asociaţii civice) extrem de eterogene, în care s-au şters însă deosebirile doctrinar-ideologice dintre liberali, creştin-democraţi, social-democraţi, ecologişti, dintre partidele româneşti şi „partidul" maghiar, în care au intrat oameni din toate categoriile sociale şi din toate generaţiile. Încercarea reuşită de a prinde la un loc toată această diversitate, tentativa de a atrage electoratul prin toate mijloacele politice, tactice şi strategice, toate acestea sînt adecvat descrise prin conceptul de *catch-all party* (Kirchheimer, 1966). Am anticipat folosirea acestui termen cînd am vorbit despre organizaţia civică şi politică reprezentativă a maghiarilor din România, care a şi permis apropierea acesteia de CDR. Chiar dacă CDR a fost de la început şi pînă la sfîrşit o coaliţie politică şi electorală, identitatea partidelor componente s-a şters sub umbrela Convenţiei. Toate analizele şi sondajele de opinie făcute pentru perioada 1991-1999 au arătat că CDR a obţinut mereu mai multe voturi şi procente decît suma voturilor şi procentajelor partidelor componente. Această sumă a fost mai mare pînă cînd potenţialul de atracţie al CDR a fost aproape în întregime anulat de eroziunea exercitării puterii. Se poate spune că, în cea mai mare parte a existenţei sale, CDR a fost substitutul unor partide politice puternice, ceea ce îndreptăţeşte parţial folosirea termenului *catch-all party*. Un fel de „partid mare", de masă, un Big Brother al opoziţiei politice. Termenul nu descrie partea organizatorică a acestei coaliţii, ci natura acţiunii sale politice, tipul de apel politic şi electoral. Este exact ceea ce spune şi Kirchheimer: „Potenţialul de integrare al partidelor de masă *catch-all* se bazează pe o combinare a factorilor al căror rezultat vizibil este atragerea numărului maxim de votanţi în ziua alegerilor". Dacă ne gîndim la faptul că axa strategică a CDR a reprezentat-o legătura dintre Alianţa Civică şi PNŢCD, susţinute de AFDPR, precum şi la imensa popularitate a Alianţei, atunci se poate spune că potenţialul de integrare venea nu atît din profilul ideologic şi doctrinar particular al partidelor componente sau din suma acestora, cât din această zonă civică. Prin urmare, aşa se şi explică continuitatea CDR, care a fost o singură organizaţie (nu a fost vorba despre mai multe Convenţii) de la început şi pînă la sfîrşit[63].

În politică puţine lucruri sînt întîmplătoare. Apariţia şi funcţionarea CDR ca reacţie la FSN trebuie judecate şi ca un *fenomen de dublare instituţională*. Natura FSN a fost aceea de *catch-all party*, pentru că a atras cvasiunanimitatea opţiunilor electorale din perioada timpurie a democraţiei româneşti, cînd, în entuziasmul de după prăbuşirea comunismului, nu se mai percepeau ilegalităţile şi parţiala lipsă de legitimitate ale Frontului. Fesenismul nu a avut o identitate politică precisă. Orientarea către social-democraţie a unor fracţiuni desprinse din FSN şi care, ulterior, şi-au asumat răspunderea de a se numi „partide" a fost tîrzie, iar deplasarea unor personalităţi sau grupuri (care au debutat în politică sub imensa umbrelă

63. Pentru o analiză în sensul tezelor inamicilor CDR despre existenţa mai multor Convenţii, vezi Radu, 2000.

fesenistă) în toate direcţiile politice sau doctrinare demonstrează că FSN scapă unor încercări simpliste de a-i fixa o identitate precisă. Prin natura şi funcţiile sale, şi FSN a fost un *catch-all party*. De aceea, el nu putea fi combătut de pe poziţii liberale sau creştin-democrate, ecologiste sau social-democrate, ci tot de pe poziţia unei acţiuni politice de tip *catch-all party*. Din acest motiv, *CDR a fost un fel de suprapartid*, avînd aceeaşi natură de *catch-all party*, în care se regăseau nu numai sprijinitorii unei doctrine, ci şi ai unei cauze. Adversarii săi politici, precum şi anumiţi ziarişti au etichetat CDR drept „bloc electoral de dreapta". A fost vorba fie de o simplificare făcută din motive de aversiune ideologică, fie de ignoranţă, însă ea s-a repercutat asupra Convenţiei ani de zile, răsfrîngîndu-se în mod cu totul inadecvat şi asupra calificării coaliţiei din perioada 1997-2000 ca fiind de dreapta, în pofida faptului că includea partide membre ale Internaţionalei Socialiste. Din anumite puncte de vedere, atît FSN, cît şi CDR au fost *mişcări populare*, mai ales în anumite perioade ale existenţei lor şi în exercitarea unora dintre funcţiile lor (FSN la constituire, CDR în timpul campaniilor electorale), dar aceste caracteristici au fost atenuate sau contrabalansate de caracteristicile oligarhice sau elitiste ale conducerii şi funcţionării lor cotidiene, care le apropiau mai mult de partidele din care proveneau sau în care s-au transformat[64]. FSN şi CDR au fost fenomene ale copilăriei democraţiei autohtone, de aceea prin anumite funcţii şi manifestări ale lor nu pot fi încadrate procustian, în categorii rigide din ştiinţa politică sau din sociologie. A mai existat şi fenomenul unei anumite continuităţi cu perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial, cînd, în alegerile din 1946, s-au confruntat tot felul de blocuri electorale[65].

Din punct de vedere ideologic şi politic, alianţa politică şi electorală CDR ar fi fost imposibilă într-o democraţie liberală de tip occidental. Ea reunea forţe politice incompatibile. CDR includea forţe politice de stînga, centru şi dreapta, partide politice de tip creştin-democrat, liberal, ecologist, civic sau social-democrat, împreună cu un partid de tip etnic. Erau partide „istorice", de tradiţie strict autohtonă, laolaltă cu partide de tip „postistoric", a căror platformă ideologică sau de atitudine izvora din experienţa est-europeană a totalitarismului, filosofiei antipolitice şi a luptei pentru o societate civilă.

Una dintre cele mai provocatoare teme de analiză empirică şi reflecţie teoretică pentru ştiinţa politică este clarificarea problemei reapariţiei partidelor politice şi a sistemului de partide din România postcomunistă. Există mai multe teorii verificate cu privire la originea partidelor, ceea ce aparent uşurează sarcina în momentul în care vrei să vezi în ce categorie se încadrează cazul românesc. Cea mai veche teorie este cea *instituţională* şi se referă la relaţia dintre parlamentele timpurii şi apariţia primelor partide. Ea a fost schiţată mai întîi de Max Weber, care scria (Weber, 1946) despre stadiile evoluţiei partidelor, referindu-se la clici aristocratice, mici grupuri de notabili şi democraţie plebiscitară. Pe aceeaşi direcţie, Maurice Duverger

64. În interviul pentru această carte, fostul preşedinte al CDR şi al României, Emil Constantinescu, a pus accent pe caracterul de *mişcare* al Convenţiei: „Una dintre caracteristicile CDR a fost aceea de mişcare, pentru că numai preluînd caracteristicile unei mişcări putea să ajungă la putere. Partidele din Convenţia Democratică din acea perioadă nu aveau structuri serioase, aveau organizaţii, ceea ce era important, dar nu suficiente, nu aveau bani. Nu au avut nici un moment o corespondenţă, acea condiţie indispensabilă formării unui partid politic - existenţa unui grup puternic de interese în economie, care să-şi caute un reprezentant. N-a existat aşa ceva, pentru că pînă în 1996 se conturaseră partidul-preşedinte, FDSN/PDSR, şi partidul prim-ministru sau partidul-guvern, PD-FSN. S-au format partide de sus în jos, partide-administraţie, care a făcut ca toţi oamenii care intrau într-o economie care atunci se forma să fie legaţi de aceste structuri de tip clientelar. Atunci acest baraj nu putea fi spart decît de o mişcare, care să reuşească la momentul-cheie al votului să antreneze mase populare. Pentru că nu existau alte posibilităţi de a ajunge la putere".

65. Interviu cu Stelian Tănase, care a afirmat că „şi Coposu, şi Câmpeanu, şi Cunescu, şi Iliescu aveau amintirea alegerilor din 1946. Toţi aveau acest clişeu, toţi aveau în cap fronturi, blocuri, convenţii, toţi funcţionau pe acest mecanism, toţi făceau acoladă peste timp. Noi, PAC-ul, eram singurii care n-aveam nici o legătură cu asta".

a arătat că apariţia partidelor este în legătură fie cu existenţa parlamentelor naţionale, fie cu extinderea drepturilor electorale pentru cît mai mulţi alegători (Duverger, 1954). În acest sens, unele partide au *origine internă (parlamentară şi electorală)*, în sensul că presupun existenţa în prealabil a parlamentelor şi încercarea unor membri din parlament sau grupuri parlamentare de a reintra în corpul legislativ. Mecanismul creării unui comitet electoral are mai multe variante (un candidat adună în jurul său susţinători; un grup se reuneşte pentru a prezenta un candidat; o asociaţie se constituie pentru a susţine un comitet electoral; ziarele iniţiază o astfel de acţiune). Important este că se creează o legătură între grupurile parlamentare şi comitetele electorale. Exemple cunoscute sînt partidele conservator şi liberal din Marea Britanie sau Canada, partidele republican şi democrat din SUA sau cele conservatoare din Peninsula Scandinavă. *Partidele de creaţie externă* apar cînd se constituie un grup în afara alegerilor şi parlamentului, care contestă reprezentarea existentă în parlament şi grupul conducător şi încearcă la rîndul său să pătrundă în parlament. Sînt multe posibilităţi în acest sens (sindicatele ce precedă partidele socialiste, bisericile şi sectele religioase, societăţile de gîndire, asociaţiile foştilor combatanţi, ligile, societăţile secrete, grupurile industriale şi comerciale). Exemple tipice sînt partidele socialiste de la sfîrşitul secolului al XIX-lea sau partidele creştine şi creştin-democrate la începutul secolului XX, ca răspuns la ameninţarea mişcărilor politice proletare, comuniste (Duverger, 1954: xxii-xxxvii).

O altă ipoteză demnă de luat în seamă este *teoria situaţiei istorice*, care priveşte partidele ca apariţii determinate de existenţa unor crize. În acest sens, crizele sînt situaţii istorice cunoscute în sistemele politice care trec prin experienţa deplasării de la formele tradiţionale la forme mai dezvoltate. Maniera în care elitele politice gestionează criza determină ce fel de sistem politic se dezvoltă ulterior[66], ceea ce trebuie pus în corelaţie cu cele trei tipuri de situaţii de schimbare de regim, în funcţie de rolul jucat de elitele de la putere şi din opoziţie (după cum le diferenţia Huntington). Crizele sînt de mai multe tipuri (de legitimitate, de integrare, de participare). Aceste crize istorice nu numai că asigură contextul în care apar partidele, dar sînt şi un factor critic în influenţarea tipului ulterior de evoluţie a partidelor. Pentru apariţia partidelor din România, cea mai relevantă este *criza de legitimitate*. Ea apare în situaţiile de schimbare ale societăţilor moderne. Lipset scrie că aceste crize apar în timpul „tranziţiei la o nouă structură socială, dacă (1) *status*-ul instituţiilor conservatoare majore este ameninţat în timpul perioadei de schimbare structurală; (2) nu toate grupurile majore din societate au acces la sistemul politic din perioada de tranziţie sau de îndată ce au de făcut solicitări politice" (Lipset, 1981: 64-65). Politologul american atrăgea atenţia asupra faptului că - după ce se stabileşte o nouă structură socială -, dacă noul sistem este incapabil pe termen lung să răspundă aşteptărilor unor grupuri majore şi să acţioneze pentru a construi legitimitatea pe o nouă bază, atunci se poate dezvolta o nouă criză.

LaPalombara şi Weiner (1966: 19-21 şi 41-42) au rezerve serioase în legătură cu precedentele teorii despre originea partidelor. Principalul motiv este legat de incapacitatea lor de a da seama de multitudinea de cazuri particulare din realitate. Cele trei tipuri de crize nu conduc neapărat la dezvoltarea unor partide politice. De aceea, ei propun *teoria modernizării şi dezvoltării*. În viziunea lor, partidele nu se materializează dacă nu se produce un anumit grad de modernizare. Dacă vom considera partidele politice drept variabile dependente sau efecte, atunci ele sînt fructul modernizării, al proceselor de dezvoltare, un corolar al proceselor de schimbare socială, economică şi politică.

Am menţionat toate aceste teorii tocmai pentru a înţelege mai bine particularitatea reapariţiei partidelor şi sistemului pluralist de partide din România. Analiza situaţiei politice postcomuniste româneşti scoate la iveală faptul că nici una dintre aceste teorii clasice nu descrie în mod adecvat şi complet ceea ce s-a petrecut după prăbuşirea fostului regim. În pofida acestei inadecvări, anumite elemente şi concepte ne pot fi utile pentru a construi o nouă teorie. Teoria

66. Vezi Pye şi Verba, 1965, *apud* Joseph LaPalombara şi Myron Weiner, „The Origin and Development of Political Parties", în LaPalombara, Weiner, 1966: pp. 14-18.

instituţională cu privire la originea partidelor este inadecvată, pentru că presupune existenţa prealabilă a unui parlament. Această teorie pare să aibă o anumită utilitate, dar, de fapt, induce în eroare pe cei care o folosesc în mod abuziv, pentru că partidele româneşti par a fi partide de origine externă. Ele au un anumit caracter de exterioritate. În cazul României postcomuniste, termenul ar desemna situaţia lor de marginalitate, de ex-centralitate faţă de sistemul de referinţă al puterii (care nu avea însă deloc o natură parlamentară), reprezentat în acel moment de FSN. După cum am văzut însă, iniţial, FSN exercita funcţiile puterii legislativă şi executivă, apoi s-a transformat şi în partid, anunţîndu-şi intenţia de a intra în competiţia electorală pentru a pătrunde în primul parlament. Şi atunci, toate partidele în afară de FSN au fost *partide de creaţie exterioară puterii*, dar nu sînt partide de creaţie exterioară, în sensul lui Duverger, pentru că ele au precedat apariţia parlamentelor[67]. În cazul FSN, ca şi în al altor partide, situaţia impune noi teorii explicative. Pentru partidul lui Iliescu şi Roman, este vorba despre *teoria precedenţei funcţionale asupra naturii instituţionale*, în care exercitarea funcţiilor de putere legislativă şi executivă este anterioară transformării în partid. În cazul celorlalte partide, exista şi la ele o anterioritate faţă de apariţia parlamentului. Ele sînt partide creatoare de instituţii democratice, inclusiv de natură parlamentară (cum ar fi CPUN sau cele două camere parlamentare anterior Constituţiei din 1991). Majoritatea partidelor care vor face parte din CDR sînt *partide preparlamentare*, prin urmare nu sînt partide exterioare parlamentului, pentru că din activitatea lor se naşte parlamentul, ele impun un parlament, prin forţa protestului democratic (apariţia CPUN).

După cum am văzut, abuzul originar al transformării unor funcţii de putere în partid politic a dus la un profund clivaj politic, împiedicînd elitele din partidele aflate în competiţie să ajungă la un consens politic, la o formă de politică de tip constituţional, în care măcar regulile jocului şi ale noului contract social să fie definite în mod coerent, astfel încît să poată fi acceptate de toată lumea. A fost şi *un clivaj al legitimităţilor*, în care fiecare actor politic şi-a definit identitatea în mod diferit şi parţial, fără ca vreuna dintre părţi să recunoască legitimitatea celeilalte. De aceea, în România nu au fost posibile nici procesul comunismului, nici reconcilierea naţională, dar nici o politică pragmatică a consensului şi dialogului constructiv, ale cărei consecinţe să fie legate de prosperitate şi reforme[68]. În mod logic şi corelativ, FSN este în practică *un partid de creaţie interioară*, fără a fi şi unul de natură parlamentară, ca în teorie, ci un partid în interiorul căruia se naşte chiar noul sistem politic, incluzînd parlamentul originar. CPUN (care îndeplinea funcţia temporară de putere legislativă) a fost, de fapt, un FSN extins, în care a fost permisă şi integrarea celorlalte partide, cel dintîi definindu-se de la bun început ca partid predominant, în timp ce toate celelalte partide completau imaginea unui sistem pluralist atomizat. Natura sistemului de partide a precedat chiar momentul „zero" al primelor alegeri libere, care nu a făcut decît să reproducă situaţia anterioară alegerilor, prin care partidul predominant şi-a consolidat poziţia, iar o serie de partide nu au mai reuşit nici

67. În acest sens, sînt complet lipsite de acurateţe aprecierile care încearcă să vadă în apariţia sau reapariţia partidelor politice în perioada postcomunistă reeditări ale vechilor teorii, de exemplu (Voicu, 1998, p. 201): „Din punct de vedere genetic, partidele alternative la partidul comunist apar în societăţile comuniste (autorul a vrut probabil să spună postcomuniste, pentru că în societăţile comuniste nu mai apar partide - *n.a., D.P. şi I.H.*) într-o manieră inversă faţă de patentul emergenţei lor istorice. Ele sînt, pentru a folosi din cuvintele lui Maurice Duverger, «partide de creaţie exterioară», dat fiind faptul că s-au format/reformat în exteriorul instituţiilor parlamentare sau executive".

68. În mod ciudat, în Voicu, 1998: 278, se consideră că FSN (spre deosebire de partidele comuniste din alte ţări!) „nu mai are partener de dialog, preluînd ceva din omnipotenţa vechiului partid comunist, de unde şi dificultatea de a învăţa lecţia dialogului politic". Or, partenerii de dialog (partidele politice istorice şi altele) au apărut înainte ca FSN să se transforme în partid. Iar în ceea ce priveşte deprinderea lecţiei dialogului, nici partidele opoziţiei nu au excelat, mai ales cînd considerau că nu au ce vorbi cu „puterea comunistă/neocomunistă/criptocomunistă" care ar fi fost FSN.

măcar să intre în primul parlament legal. Teoria situaţiei istorice este doar parţial utilă. Criza de legitimitate prin care a trecut regimul comunist totalitar din România, dar mai ales criza sistemului de tip sovietic, în care ţările „satelite" şi foste „satelite" au cunoscut versiuni proprii de regim politic, în ciuda notei comune comuniste (totalitar, posttotalitar, autoritar, sultanistic)[69], a dus la prăbuşirea regimului comunist, nu şi la apariţia de noi partide. După cum am văzut, noua putere s-a bucurat încă de la început de o recunoaştere spontană a autorităţii sale, chiar dacă aceasta a fost obţinută prin mijloace, în mare parte, îndoielnice.

Nici teoria dezvoltării nu se potriveşte întocmai pentru a descrie ceea ce s-a petrecut după decembrie 1989. Dacă luăm în considerare situaţia din România şi din alte ţări din Europa de Răsărit, unde modernizarea a fost în mare parte sugrumată de comunism, iar dezvoltarea economică, de mecanismul planificării, atunci este greu de susţinut ipoteza unor partide politice ca variabile dependente[70]. Mai degrabă putem lua în considerare ipoteza inversă, formulată tot de LaPalombara şi Weiner (1966: 41-42), care consideră partidele ca variabile independente. Astfel, partidele politice sînt forţe instituţionale independente care afectează însăşi dezvoltarea politică. Capacitatea societăţii de a gestiona crizele de integrare, participare sau distribuţie poate fi în mare măsură afectată de tipurile de partide care iau naştere. Aceste formaţiuni politice au efecte profunde asupra proceselor de schimbare politică, socială şi economică, asupra modernizării, dezvoltării şi democratizării. Dar această ipoteză trebuie testată cu privire la tot ceea ce s-a întîmplat în anii de după decembrie 1989, prin tot ceea ce s-a realizat în plan politic, economic sau social. Prin urmare, ipoteza menţionată rămîne un subiect deschis, la care vom încerca să răspundem parţial, ocupîndu-ne de o parte a actorilor politici relevanţi şi de măsura în care aceştia au fost sau nu factori ai modernizării şi democratizării.

Construirea unei teorii adecvate care să explice originea sistemului de partide trebuie pusă în corelaţie cu teoriile cu privire la tranziţia către democraţie. Dacă se consideră democratizarea şi democraţia drept variabile dependente, atunci unele dintre variabilele independente sînt partidele politice, fie în mod direct, fie prin medierea altor variabile independente în legătură cu partidele (pluralismul social sau grupurile intermediare puternice din societate, dezvoltarea contestării politice înainte de extinderea participării politice, structura autorităţii democratice în interiorul unor grupuri sociale apropiate de politică, angajamentul liderilor politici faţă de democraţie, dorinţa elitelor de a imita democraţiile occidentale, consensul sau lipsa consensului cu privire la valorile politice şi sociale)[71]. Ar fi fost dificil ca, în 1990 sau 1991, să fie identificate în mod precis variabilele relevante pentru începerea procesului de democratizare. Analiza retrospectivă a anilor de tranziţie scoate însă la iveală insuficienţa demersului care

69. Pentru diferenţele între regimurile comuniste (sau de alte tipuri) nedemocratice, vezi Linz, Stepan, 1996, în special capitolul 3, „Modern Nondemocratic Regimes", pp. 38-54. Deşi este una dintre cele mai elaborate cărţi despre tranziţie, considerarea regimului comunist din România drept sultanistic şi a tranziţiei de după decembrie 1989 ca ducînd la un fel de regim postsultanistic sînt simple ipoteze neconfirmate de analiza la obiect. România a avut un regim comunist totalitar (cu anumite trăsături sultanistice, dar marginale), iar tranziţia care a urmat a combinat elementele posttotalitare cu cele democratice.

70. În acest sens, teoriile care au interpretat regimurile comuniste ca promotoare ale dezvoltării şi modernizării sînt aberante. Dincolo de fundamentele teoretice ale discuţiei, care poate fi extrem de sofisticată şi provocatoare, există cîteva judecăţi şi criterii pragmatice decisive. Ele se referă la enorma disparitate a dezvoltării şi modernizării unor ţări divizate, cu regimuri politice diferite. Cu toate că aveau acelaşi nivel de dezvoltare şi modernizare, Germania şi Coreea s-au dezvoltat în mod radical diferit, în funcţie de regimul lor politic. Ambele au fost divizate în Germania de Vest (democrată şi capitalistă) şi Germania de Est (comunistă) sau Coreea de Nord (comunistă) şi Coreea de Sud (capitalistă, iar de la un anumit moment democratică). Diferenţa enormă dintre ele arată că, departe de a favoriza dezvoltarea şi modernizarea, regimurile comuniste (şi cu atît mai mult cele de natură totalitară) au fost mai curînd nişte piedici.

71. Pentru trecerea în revistă a teoriilor şi ipotezelor privind variabilele independente care influenţează democraţia şi democratizarea, vezi Huntington, 1993: 37-38.

încearcă să depisteze în mod izolat sau în combinaţie simplă variabilele independente relevante, fără a face apel la o construcţie analitică, cu o putere explicativă adaptată condiţiilor complexe ale realităţii postcomuniste. Spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat în primele două valuri ale democratizării, pentru care Huntington face o sinteză a factorilor care au acţionat, aşa cum sînt descrişi de diferite analize empirice şi teorii explicative, în cel de-al treilea val al democratizării situaţia este diferită. Linz şi Stepan (1996 : xiv-xv) consideră ca variabile dependente *tranziţia democratică împlinită* (sintagmă care traduce mult mai bine originalul *completed democratic transition*) şi *democraţia consolidată*. Faţă de acestea, ei construiesc un cadru explicativ format din şapte variabile independente, care trebuie înţelese într-o corelaţie specifică. Cele mai importante sînt două *macrovariabile* („relaţia complexă dintre stat, naţiune/naţiuni şi democratizare", denumită în engleză prin termenul *stateness* ; caracterul tipului de regim politic anterior). Urmează două variabile care se referă la actorii politici (*actor-centered*) : baza de conducere specifică regimului nedemocratic anterior şi răspunsul la întrebarea cine iniţiază şi controlează tranziţia. Ultimele trei variabile se referă la context (*context-centered*) : influenţele internaţionale, economia politică a legitimităţii şi constrîngerii, mediul elaborării constituţiei (*constitution-making environments*).

Cei doi politologi acordă o mare atenţie tipului de regim politic care a precedat democratizarea. În ciuda unei experienţe comune a comunismului, regimurile politice au fost diferite. Unele ţări comuniste au fost totalitare, altele posttotalitare, autoritare sau sultanistice (Linz & Stepan, 1996 : 38-54). Prin urmare, în loc să folosim în mod indistinct termenul *tranziţie*, ar trebui folosit termenul la plural : *tranziţii*. România a fost o ţară comunistă totalitară, cu unele accente sultanistice. Polonia a fost o ţară comunistă, dar cu un regim autoritar, care a permis un spaţiu social pluralist în care s-au mişcat relativ liber şi au acţionat Biserica Catolică, sindicatul Solidaritatea (avînd peste 10 milioane de membri după ce generalul Jaruzelski a instaurat legea marţială), precum şi grupurile influente de intelectuali critici disidenţi. Ungaria a fost tot o ţară comunistă, dar cu un regim posttotalitar[72]. Prin urmare, tranziţiile au fost complet diferite în România faţă de ţările de mai sus. În toate aceste ţări, cei care au iniţiat şi au controlat tranziţia au influenţat în mod decisiv direcţia şi ritmul în care s-a făcut trecerea către democraţia liberală. În România, cei care au iniţiat şi controlat tranziţia erau foştii activişti de partid şi ofiţeri ai Securităţii, dintre aceştia lipsind însă cei care deţinuseră poziţii importante în baza de conducere a regimului anterior, cărora li s-au adăugat tot felul de reprezentanţi ai revoluţionarilor, oameni „ridicaţi de evenimente". Ei au fost singurii care cunoşteau în mod intim resorturile şi mecanismele puterii ce se prăbuşise şi pe care le-au folosit cu abilitate „în slujba revoluţiei" şi „a întregului popor". Nu e de mirare că se bucurau de o largă recunoaştere populară. Din acest motiv, contestaţia partidelor istorice reapărute nu s-a bucurat la început de un sprijin prea mare în rîndul alegătorilor. Clivajul dintre FSN şi partidele istorice, plus alte partide (transformate în CDR), se baza pe un conflict al legitimităţilor ale cărui subtilităţi le scăpau (şi probabil că le vor scăpa mereu) oamenilor de rînd, atîta vreme cît ei aveau impresia că trăiesc ceva mai bine sau în ordine şi stabilitate. Legitimitatea fesenistă nu s-a erodat decît după cîţiva ani, atunci cînd oamenii au început să vadă cît de slab

72. În mod inexplicabil pentru un autor care vorbeşte despre natura comunismului şi trecerea la democraţie, în Voicu (1998 : 282, n. 16) este criticat cercetătorul Dorel Şandor, pentru folosirea sintagmei de „sistem comunist totalitar", în articolul „Măsuri pentru demantelarea sistemelor comunismului totalitar", publicat în revista *22*, nr. 7-10, 1996 : „Sintagma «sistem comunist totalitar», dacă nu e pleonastică, atunci are la bază ipoteza inclusă că există şi un «sistem comunist netotalitar»". După cum arată Linz şi Stepan, nu numai că sintagma „sistem comunist totalitar" nu este pleonastică, dar au existat şi „sisteme comuniste netotalitare", de unde şi tipologia lor, celebră pentru cei care frecventează literatura de specialitate (regimuri comuniste totalitare, postotalitare, autoritare, sultanistice). Faptul că renunţarea la atributele de putere şi represiune tipic totalitare a deschis calea, peste decenii, pentru prăbuşirea sistemelor comuniste, totalitare şi netotalitare, este o altă discuţie. Tocmai aici se vede importanţa variabilei independente care este natura regimului (totalitar sau netotalitar) ce a precedat căderea comunismului.

calificaţi erau politicienii fesenişti pentru a administra o reformă capitalistă în favoarea pieţei libere şi o reformă politică de consolidare a democraţiei.

În pofida faptului că în România regimul comunist a avut un caracter totalitar, deci criza era una extremă, nu trebuie să căutăm originea partidelor în teoria situaţiei istorice. Dacă în alte ţări foste comuniste tranziţia a fost negociată între elitele comuniste şi cele ale opoziţiei ori s-a realizat datorită implicării uneia dintre elite, ca iniţiatoare a procesului, în România regimul comunist s-a prăbuşit şi a urmat un vid de putere. Spre deosebire de alte ţări foste comuniste, discontinuitatea instituţională a fost absolută[73]. Cei ce s-au grăbit să umple acel vid de putere au putut să controleze mai bine tranziţia. FSN a făcut-o imediat şi aproape complet, apoi a instituit principiul pluralismului politic, iar celelalte partide au apărut în spaţiul infim ce li s-a lăsat. Prin toate acţiunile sale din primii doi ani, pînă la constituirea formală a CDR, FSN nu a făcut altceva decît să încerce a-şi menţine rolul de partid predominant, ceea ce a împiedicat iniţierea sau acceptarea unor negocieri de natură a altera sau anula clivajul instaurat în ianuarie 1990, în direcţia recunoaşterii legitimităţilor parţiale. În concluzie, originea partidelor politice postcomuniste din România trebuie căutată la nivelul unei rupturi radicale între regimul comunist prăbuşit şi în vidul de putere creat, umplut rapid de un partid predominant ce a permis pluralismul politic, de unde şi caracterul democratic al noului regim, dar a refuzat consensul în privinţa regulilor jocului politicii constituţionale şi a noului contract social, ceea ce a provocat un clivaj originar inedit.

După înfiinţarea lor, partidele istorice au participat la alegeri, dar au obţinut rezultate modeste. Deşi ele au funcţionat pe baza logicii acţiunii partidelor politice, ceea ce a lipsit a fost tocmai eficienţa acestei acţiuni. Dezechilibrul dintre FSN şi ceilalţi actori politici a dictat opţiunea pentru forma opoziţiei unite. În confruntarea cu majoritatea fesenistă confortabilă, a fost nevoie de sacrificarea identităţii fiecărui partid şi formaţiuni civice în parte. Logica partidelor individuale a fost înlocuită de logica luptei politice şi a dezechilibrului forţelor, ceea ce a obligat multiplele entităţi politice (şi chiar civice) să caute o formă eficientă de acţiune. Sloganul „Nu putem reuşi decît împreună" a fost mai mult decît un mijloc retoric de a cîştiga o bătălie politică şi electorală. El a devenit o axiomă de acţiune politică. În numele unui întreg, al unei convenţii ce acţiona cu mesaje comune, mai importante decît mesajele fiecărui actor politic sau civic în parte, s-a acţionat cu unicul scopu al cîştigării alegerilor. Logica CDR a fost una a bătăliei electorale. O bătălie lungă, exasperantă şi epuizantă. Logica nu a ţinut seama însă şi de construcţia politică de după cîştigarea alegerilor din 1996, de parcă din victoria electorală totul ar fi decurs de la sine.

Ne-am referit de mai multe ori în această carte la problema legitimităţii, fără a o defini în mod precis, dar promiţînd mereu să revenim. Ea nu mai poate fi ocolită, mai ales că, permanent, explicit sau implicit, a fost invocată de mai toţi actorii politici de după decembrie 1989, fie şi într-un mod contradictoriu. De aici, şi modul extrem de confuz şi ambiguu în care problema legitimităţii a ajuns în percepţia publică începînd cu decembrie 1989, fără ca să se fi făcut lumină nici măcar în prezent, după patru alegeri generale şi două alternanţe complete la guvernare. Iar dovezile cele mai palpabile sînt legate de popularitatea pe care mineriadele din ianuarie şi februarie 1999 au avut-o în anumite cercuri sociale - deşi ele au fost încercări de a doborî în forţă regimul democratic instaurat prin alegeri –, precum şi de votul masiv primit în alegerile din 2000 de PRM, un partid antisistem şi antidemocratic, şi de liderul acestuia. Dar să nu anticipăm. Confuziile privind problema legitimităţii nu au venit doar din partea partidelor şi a liderilor acestora, ci ele au fost întreţinute sau chiar agravate de intervenţiile neglijente, părtinitoare sau chiar semidocte ale unor jurnalişti şi comentatori politici, ale unor intelectuali critici şi oameni de cultură (ne referim aici la ei doar pentru a semnala un fenomen). Explicaţiile care urmează sînt cu atît mai necesare[74].

73. Continuitatea a avut loc la nivel de persoane şi mentalităţi, însă nu poate fi vorba despre un nou regim comunist sau criptocomunist, aşa cum s-au iluzionat mulţi să definească puterea FSN/PDSR.
74. Dintr-o largă bibliografie pe tema legitimităţii politice, am considerat că sînt relevante pentru discuţie contribuţiile Lipset (1984); Sartori (1987, în special capitolul „What Democracy Is Not",

Politicienii fesenişti au invocat în sprijinul legitimităţii lor (cel puţin) trei argumente: faptul că au făcut revoluţia[75], sprijinul popular masiv şi entuziast (concretizat la vot prin procentul de 65% obţinut de FSN şi 85% de Iliescu), precum şi faptul că erau un produs al vremurilor, al schimbărilor ireversibile produse inclusiv în timpul comunismului, deci al unui complex de interese sociale pe care pretindeau astfel că le reprezintă şi le apără. Contestarea legitimităţii FSN era unul dintre principalele atuuri ale partidelor istorice[76]. Dar sprijinul popular nu putea fi contestat. El se baza pe recunoaşterea spontană a autorităţii celor percepuţi drept „cei care au făcut Revoluţia" şi au scăpat ţara de comunism. Chiar dacă trebuie căutate în altă parte cauzele profunde ale revoluţiilor de la 1989, în special la nivelul unei interdependenţe dintre statele comuniste, ceea ce explică de ce presiunea externă a fost mai importantă în România decît mişcările interne de contestare, opoziţie sau disidenţă începute în alte ţări foste comuniste mult înainte de 1968, chiar dacă în România s-a încercat şi s-a reuşit limitarea drastică a accesului la putere al forţelor politice care nu descindeau din fosta nomenclatură comunistă, prăbuşirea regimului comunist s-a produs. Unda cutremurului din Europa Centrală şi de Est a dus, în 1991, la prăbuşirea comunismului chiar şi în Uniunea Sovietică. Sînt numeroase fisuri în modul în care grupul din jurul lui Iliescu şi-a fabricat legitimitatea, dar prăbuşirea regimului comunist din România a făcut parte dintr-o familie de evenimente istorice incontestabile. Chiar şi la mai bine de un deceniu de la acele evenimente, pentru publicul larg a contat mai mult faptul că în 1989 a avut loc o revoluţie decît modul în care ea s-a produs. Din acest punct de vedere, între percepţia teoreticienilor şi analiştilor revoluţiei de la 1989 şi cea a publicului larg nu există mari diferenţe. Singura ocazie în care legitimitatea foştilor lideri FSN ar fi putut fi dinamitată a fost în perioada 1996-2000, cînd partidele istorice grupate în CDR au deţinut controlul tuturor pîrghiilor puterii, dar nici atunci nu a reieşit la iveală „adevărul" cu privire la evenimentele din decembrie 1989[77].

Legitimitatea partidelor istorice era definită în legătură cu: argumentele reprezentării privilegiate a intereselor naţionale ale României, ţară democratică înfăptuită în trecutul istoric tocmai de reprezentanţii acestor partide, brutal desfiinţate de regimul totalitar comunist; un trecut cu adevărat democratic; natura democratică a partidelor istorice, spre deosebire de natura neocomunistă a FSN. Partidele istorice invocau în sprijinul propriei legitimităţi căderea regimului comunist (profund ilegitim), care anula toate deciziile şi acţiunile acestuia, inclusiv cele legate de interzicerea partidelor istorice, naţionalizarea sau furtul proprietăţii, desfiinţarea proprietăţii private, cerînd imperios judecarea şi pedepsirea abuzurilor şi crimelor comise. Argumentele justiţiei politice şi moralităţii dictau repararea tuturor acestor nedreptăţi. Lipsa de legitimitate a FSN se confirma - în viziunea partidelor istorice, a Alianţei Civice sau a AFDPR - prin faptul că formaţiunea condusă de Iliescu, Roman, Brucan şi Bârlădeanu se

pp. 182-213); Huntington (1993); Linz şi Stepan (1996, în special discuţia despre *„hierarchy of democratic legitimacy"*); Rawls (1996: 136-137, 216-217, 224-225, 393, 427-429). Am consultat de asemenea dicţionare, lucrări de referinţă sau manuale de specialitate, din care unele relevante pentru discuţia de faţă: Strauss şi Cropsey (1987); Bogdanor (1991); Hague, Harrop, Breslin (1992).

75. Chiar modul în care FSN îşi autodefinea legitimitatea în comunicatele oficiale excludea posibilitatea punerii ei la îndoială. Punctul 3 al „Comunicatului CFSN" definea acest lucru exact, deoarece FSN decidea în mod ilegal participarea la alegeri şi îşi submina singur legitimitatea: „Legitimitatea Frontului de Salvare Naţională nu poate fi pusă la îndoială de nimeni. Ea a fost dată de Revoluţia populară". Vezi Iliescu, 1996: 85.

76. Chiar şi la mai bine de un deceniu de la acele evenimente, unul dintre reprezentanţii partidelor istorice scrie despre FSN că era la vremea aceea o putere „uzurpatoare şi lipsită în mare parte de legitimitate", vezi Mirel Ţariuc, „PNŢCD. Un partid cu istorie şi viitor", suplimentul *22 plus*, nr. 139, al revistei *22*, 19 februarie 2002.

77. Vladimir Tismăneanu a reunit într-un volum (Tismăneanu, 1999) cîteva dintre cele mai importante texte ale unor teoreticieni şi analişti ai revoluţiei de la 1989. Nici unul nu exclude România din categoria ţărilor foste comuniste în care s-a petrecut o revoluţie, chiar dacă sînt destui cei care sesizează fisurile noii conduceri.

împotrivea revendicărilor ce decurgeau logic şi moral din prăbuşirea regimului comunist totalitar. După cum am văzut, cei care se constituiseră într-o opoziţie anticomunistă (după căderea comunismului ca regim politic) reinventaseră comunismul. Pentru ei, era important să demonstreze că FSN = PCR. Dar această identificare nu era recunoscută de electorat. Liderii şi simpatizanţii fesenişti se împotriveau viguros unor asemenea revendicări şi argumente. De multe ori, pentru a se apăra împotriva acuzaţiilor de lipsă de legitimitate sau pentru a pune sub semnul întrebării legitimitatea partidelor istorice, conducătorii fesenişti (proveniţi din PCR, asupra căruia existau puternice reacţii de respingere) puneau sub semnul îndoielii chiar legitimitatea partidelor politice în perioada postcomunistă, insistînd asupra ideii că vremea partidelor politice ar fi trecut. Ei puneau accentul pe importanţa mişcărilor sociale de tipul Solidarităţii sau forumurilor civice din Cehoslovacia, a fronturilor largi, populare, încercînd astfel să înscrie FSN în seria tipologică a mişcărilor anticomuniste, ceea ce nu era însă cazul. Sînt mai multe moduri de a defini legitimitatea, de unde şi confuziile care intervin. După parcurgerea unei perioade istorice, vom vedea că toate părţile implicate în conflictul legitimităţilor şi-au nuanţat poziţia în ceea ce priveşte legitimitatea adversarilor. Efectul combinat al conflictului de legitimitate a fost devastator asupra noului regim democratic. Ideea că adversarul este complet lipsit de legitimitate (fie pentru că este comunist, neocomunist sau criptomunist, fie pentru că aparţine unor partide istorice condamnate de istorie, într-o epocă în care nu ar mai fi fost nevoie deloc de partide politice) a pregătit terenul pentru lipsa de încredere a electoratului în partidele politice, în instituţiile democraţiei şi în regimul politic democratic.

Legitimitatea denotă unul sau altul dintre aspectele legalităţii unui regim politic, a reprezentanţilor acestuia şi a conducătorilor săi. Ea nu derivă din legi sau decrete formale, ci din acceptarea sau acceptabilitatea socială. Într-un sens restrîns, dar cu o anumită popularitate, legitimitate înseamnă recunoaşterea prin vot a autorităţii. Aceasta ar însemna că oricine a cîştigat alegerile libere are legitimitate. Chiar şi Adolf Hitler, cel care, în 1933, a cîştigat în mod democratic alegerile din Germania, desfiinţînd însă ulterior sistemul pluralist de partide şi regimul democratic (incomplet şi imperfect, dacă îl judecăm după standardele de azi). O altă accepţiune pune semnul egalităţii între legitimitate şi legalitate. Tot ce este legal este legitim. Este ca şi cum ai spune că tot ceea ce este real este raţional. Legale ar fi astfel pînă şi Constituţia sovietică sau cea a României socialiste. Ele aveau toată aparenţa legalităţii, deşi regimul comunist era lipsit de legitimitate. Accepţiunile menţionate sînt subtipuri ale legitimităţii definite ca derivînd din recunoaşterea autorităţii unor conducători sau instituţii. În plus, invocarea acestui tip de legitimitate se bazează şi pe argumentul democratic al superiorităţii numerice : este legitim ceea ce decide majoritatea. De la Socrate la Alexis de Tocqueville, gînditorii şi teoreticienii au atras mereu atenţia asupra faptului că a duce acest argument la extrem este de natură a pregăti „tirania majorităţii", mai ales că dreptatea sau competenţa nu au legătură cu argumentul numeric. Un om, un individ, poate avea dreptate împotriva unei întregi comunităţi, a unei întregi naţiuni sau chiar a unei întregi lumi. Modelele pragmatice consensualiste (din Elveţia sau Belgia) pun accentul pe procedura *minority veto*, pe dreptul minorităţii de a-şi exercita dreptul de veto ori de cîte ori se ia o hotărîre care o priveşte[78]. Aşa după cum în democraţia liberală individul este apărat prin drepturile negative împotriva statului sau a majorităţii, tot astfel minorităţile sînt protejate împotriva deciziilor abuzive ale majorităţii. O primă concluzie (care va reveni însă aproape periodic) este că *nici una dintre aceste legitimităţi nu este absolută. Fiecare legitimitate particulară are (sau poate avea) propria îndreptăţire, dar şi anumite limite, date de context, dar mai ales de eficienţa la guvernare, precum şi de raportul cu alte legitimităţi.*

După cum ne-a învăţat Max Weber, sînt mai multe tipuri de autoritate, fiecare bazată pe propriul principiu de legitimitate. Ne referim aici la problema autorităţii, pentru că ea s-a legat întotdeauna de cea a legitimităţii, nu de cea a legalităţii. În vreme ce puterea[79] este asociată

78. Vezi în acest sens Lijphart, 1977 şi 1984. De asemenea, Sartori, 1987.
79. Termenul provine din lat. *potestas* = putere, proprietate, de unde şi fr. *pouvoir*.

coerciţiei şi sancţiunilor, obligaţiei care derivă din folosirea forţei, autoritatea înseamnă putere bazată pe prestigiu, pe deferenţă, pe recunoaştere. Autoritatea este putere recunoscută spontan şi benevol. O putere lipsită de autoritate este fie opresivă, fie impotentă. În cazul autorităţii tradiţionale, legitimitatea se bazează pe o credinţă stabilă în sanctitatea tradiţiilor şi pe nevoia supunerii faţă de acei lideri care îşi exercită autoritatea în conformitate cu tradiţiile. Persoana sau grupul dominant sînt definite prin ereditate şi despre ei se crede că ar fi destinaţi să-i conducă pe ceilalţi. Este o legitimitate venită din trecut. Trecutul este superior prezentului. Trecutul îndepărtat este superior trecutului apropiat. Legitimitatea de tip tradiţional a fost folosită la noi în contextul extrem de schimbat al modernităţii întîrziate care este post-comunismul[80]. Perioada interbelică poate fi considerată din acest punct de vedere superioară perioadei comuniste, iar partidele şi politicienii formaţi în acea perioadă sînt superiori moral şi mai apropiaţi de interesele naţionale decît politicienii sau forţele provenite din PCR. PNŢCD, PNL şi PSDR s-au considerat superioare FSN-ului şi formaţiunilor derivate din acesta, în primul rînd datorită eredităţii democratice, în al doilea rînd datorită unei continuităţi istorice, întrupate în persoanele care au supravieţuit Gulagului comunist, adică foştii deţinuţi politici. Aceste partide nu şi-au pus însă niciodată întrebări privind autoritatea şi legitimitatea adversarilor politici, criticîndu-i pe bună dreptate pentru abuzurile, ilegalităţile şi manipulările reale la care s-au dedat, ceea ce nu explică însă decît o parte din succesul la mase. Marea problemă este că nu putem aprecia niciodată cît de mare era acea parte, iar dacă am deduce de aici anumite procente sau ponderi parlamentare, am intra pe terenul istoriei contrafactuale. La rîndul lor, liderii fesenişti au respins argumentele, considerînd că prezentul este superior trecutului, iar trecutul apropiat este superior trecutului îndepărtat. Fesenştii nu s-au întrebat niciodată de unde vine legitimitatea partidelor istorice, de ce aveau totuşi o susţinere şi de ce au reuşit să reziste pe scena politică în condiţii extrem de dure, uneori chiar represive, ajungînd chiar să cucerească puterea. Din această perspectivă, partidele istorice au fost considerate de fesenişti drept anacronice, fenomene politice revolute, reprezentînd dreapta, centrul-dreapta sau chiar extrema dreaptă, adică fantome ale trecutului. Asemenea aprecieri au apărut şi mai tîrziu, din partea unor elemente frustrate sau cu puternice porniri anticomuniste sau stîngiste, care au uitat că unul dintre partidele istorice fondatoare ale CDR era de stînga (recunoscut ca atare de către Internaţionala Socialistă şi primit în rîndurile acesteia), partid ce va intra mai tîrziu în alianţă cu unul dintre partidele descinse din FSN (cu PD, formînd împreună USD), pentru ca, ulterior, să fuzioneze cu celălalt partid descins din FSN (cu PDSR, formînd Partidul Social Democrat)[81]. În acest sens, a vorbi despre CDR ca despre o alianţă electorală şi politică de dreapta sau centru-dreapta ori despre coaliţia care a guvernat între 1996 şi 2000 ca despre o guvernare a dreptei reprezintă fie un discurs ideologic, propagandistic,

80. Ne ferim de folosirea termenului *postmodernitate* pentru a desemna experienţa politică a României contemporane, pentru simplul motiv că numai după consumarea experienţei modernităţii se poate vorbi despre posibilitatea experienţelor ulterioare. Cu toate acestea, datorită unui fenomen de sincronism cultural, anumite elemente postmoderne sînt prezente. Ele trebuie înţelese ca fiind concomitente cu fenomenele modernităţii întîrziate şi cu cele de respingere a modernităţii (cum ar fi fenomenul de continuare a unor experienţe interbelice din cadrul culturii politice radicale de dreapta sau cele ţinînd de cultura politică a comunismului românesc).

81. În acest sens, vezi scrisoarea adresată de un anume dr. Gheorghe Jovin revistei *22*, nr. 7 (572), 13-19 februarie 2001, în care se spune despre partidele istorice că: „Populaţia nu a iubit şi nu iubeşte aceste partide. Idealizăm perioada interbelică, dar uităm că 80% din populaţie trăia la sate în condiţiile unei mizerii primitive greu de imaginat". Punînd sub semnul întrebării oportunitatea şi utilitatea reînfiinţării partidelor istorice, autorul face aprecieri care reflectă nivelul public de neînţelegere a teoriilor partidelor politice: „Sîntem singura ţară fostă comunistă în care această reînfiinţare a avut loc fără să fi putut să apară un partid puternic din rîndurile societăţii civile". După cum am văzut, toate partidele politice aparţin societăţii civile, inclusiv PNŢCD, PNL, FSN, PUNR sau PRM, nu numai cele născute din anumite asociaţii ale societăţii civile, care să includă eventual cuvîntul *civic* în numele lor oficial.

fie o necunoaştere a realităţii. Conflictul dintre FSN (şi urmaşii săi politici) şi CDR nu a fost unul între stînga şi dreapta, nici unul între burghezi şi proletari, cu atît mai puţin o luptă de clasă. Cu toate că pare sau chiar este absurdă, dezbaterea conţine în sine elemente esenţiale privind legitimitatea regimului politic, nu doar a celui inaugurat în decembrie 1989, ci şi a regimului comunist precedent, înlăturat prin revoluţie. Marea problemă a istoriei postbelice a României este completa lipsă de legitimitate a regimului comunist. Pentru a judeca însă această chestiune complexă, va trebui să trecem în revistă şi celelalte tipuri de legitimitate.

Autoritatea charismatică are drept principiu de legitimitate devotamentul faţă de sanctitatea specifică şi excepţională, eroismul sau caracterul său exemplar şi ordinea morală sau politică pe care ea a revelat-o sau stabilit-o. Legitimitatea charismatică se bazează pe faptul că oamenii atribuie eroilor sau conducătorilor calităţi excepţionale sau chiar supranaturale. Eroarea comentatorilor sau ziariştilor care vorbesc în România despre „harisma" sau „charisma" unor lideri politici (Iliescu, Roman, Constantinescu, Vadim etc.) sau despre lipsa ei la alţi politicieni (Coposu, Valeriu Stoica, Ciorbea, Isărescu, Adrian Năstase etc.) vine din denaturarea înţelesului acestui termen. Pentru aceştia, „charisma" este o caracteristică intrinsecă şi magică a personalităţii, care suceşte minţile alegătorilor. În astfel de înţelesuri populiste, a avea „harismă" înseamnă a fi simpatic sau antipatic, atrăgător sau neatrăgător, bun sau prost vorbitor, inteligent sau nu prea inteligent, primitiv sau sofisticat, capabil să vorbeşti pe înţelesul mulţimii sau doar al unor elite, popular sau impopular etc. Dimpotrivă, charisma caracterizează o relaţie care se stabileşte între conducător şi adepţii sau discipolii săi. Liderii charismatici sînt tocmai acele figuri inspiratoare apărute în perioadele de criză, răsturnări sociale sau revoluţie. Un lider charismatic îţi cere să-ţi sacrifici identitatea în favoarea identităţii lui, despre care-ţi spune că este superioară. De aceea, charisma are invariabil şi o forţă revoluţionară. Sînt fie figuri pacificatoare, ce contribuie la stabilitate, fie figuri malefice, întruchipări ale violenţei simbolice, iar apariţia lor împinge la acţiune sau atrage teroarea. Exemple celebre de lideri charismatici sînt Iisus Hristos, Mahomed, Mahatma Gandhi, Martin Luther King sau Alexandru Macedon, Napoleon Bonaparte, Lenin, Mussolini, Stalin, Hitler, Mao, Fidel Castro. Chiar şi un lider charismatic paşnic, precum a fost Iisus Hristos, le-a adresat copiilor un mesaj care a destructurat complet lumea în care trăiau: „Lasă-ţi mama şi tatăl şi vino la mine!". El le-a adresat mai întîi evreilor chemarea de a-l recunoaşte ca Mîntuitor şi a-şi părăsi religia, apoi s-a adresat tuturor, pentru a-şi părăsi religia în favoarea creştinismului. A revoluţionat lumea antică prin mijloace paşnice. Iar pentru a stopa această seducţie, lumea antică a reacţionat prin violenţă. Ceea ce nu i-a putut înfrînge charisma. Autoritatea charismatică este de scurtă durată dacă nu îşi transferă autoritatea unei instituţii permanente, o religie sau o biserică, unui mecanism de putere sau chiar unui regim politic. Creştinismul şi islamismul, imperiul elenistic sau cel francez, regimul comunist totalitar de tip stalinist sau cel nazist/hitlerist sînt astfel de exemple. Imediat după schimbarea de regim politic din decembrie 1989, s-a discutat îndelung despre legitimitatea anumitor forţe politice şi despre rolul unor personalităţi în cîştigarea acesteia. S-a spus despre Iliescu şi Roman că sînt lideri charismatici. S-a lucrat chiar propagandistic şi manipulatoriu la crearea unor lideri charismatici - „Iliescu apare,/Soarele răsare!". Dar, după cum se poate observa din exemplele de mai sus, rolul şi funcţiile majorităţii liderilor charismatici nu se leagă neapărat şi de procesul de consolidare a democraţiei. Liderul charismatic poate fi un punct de reper într-un moment de profundă schimbare, într-un moment de politică constituţională. Iată motivul pentru care Iliescu şi prietenii săi au invocat mereu momentul revoluţiei din decembrie 1989, negîndu-le celor din partidele istorice legitimitatea pe motiv că nu au fost prezenţi la revoluţie. Acelaşi tip de legitimitate a fost invocat şi de asociaţiile de revoluţionari care au transformat participarea la un simplu eveniment istoric în criteriu de dobîndire a unor sinecure sau privilegii sociale, economice şi politice - de la diploma de „revoluţionar" la dreptul de a se amesteca şi protesta împotriva unor chestiuni de politică normală. Democraţia este un regim politic bazat pe un alt tip de legitimitate decît cel tradiţional sau charismatic. Acest lucru a fost spus în mod explicit de către un celebru politolog american, Ken Jowitt, care observa că

România nu are nevoie de charismă[82], ci de individualism şi instituţii. Legitimitatea liderilor fesenişti a fost contestată din numeroase motive, însă nu se poate contesta relaţia specială dintre ei şi o parte importantă a electoratului. Indiferent de abaterile de la lege, morală, principii democratice sau de deficitul de legitimitate, Iliescu şi-a păstrat în ochii electoratului o anumită legitimitate charismatică. Ca o ironie a istoriei, ea avea să fie recunoscută (parţial şi temporar) de mulţi dintre adversarii săi tradiţionali abia în turul al doilea al alegerilor din 2000, de teama posibilităţii ca un lider extremist să ajungă la putere. După cum se poate constata chiar în cazul politicii româneşti de după 1989, dacă au existat momente sau perioade de intensă legătură charismatică între conducători şi mase (cum ar fi cea dintre Iliescu şi simpatizanţii săi fesenişti, pînă în mai 1990, sau cea dintre Constantinescu şi simpatizanţii cederişti, care a culminat în noiembrie 1996) ele nu au durat şi nu au garantat imunitatea faţă de fenomenele de erodare a popularităţii sau autorităţii. În plus, pierderea legăturii privilegiate cu masele nu este un fenomen ireversibil, iar posibilitatea ca un lider să şi-o recapete nu transformă neapărat această legătură în ceva raţional.

Marea problemă a politicii româneşti de după 1989 a derivat din coexistenţa şi conflictul legitimităţilor. Aici trebuie introdus în prezentare şi cel de-al treilea tip de autoritate, cea legal-raţională, a cărei legitimitate se întemeiază pe credinţa că puterea este deţinută în conformitate cu legea şi cu normele raţionale. Regulile constituţionale, normele, procedurile, legile şi puterile oficialilor sînt acceptate ca obligatorii deoarece sînt legale. Dacă ceva se face în mod legal, atunci este considerat şi acceptat ca legitim. În asemenea cazuri, loialitatea nu se mai defineşte în raport cu anumite persoane sau cu tradiţia, ci faţă de un set de principii. Pe măsură ce societăţile se modernizează, autoritatea legal-raţională le înlocuieşte pe celelalte. Max Weber (1957) era preocupat să explice modul de organizare a birocraţiilor moderne, bazate pe autoritatea legal-raţională. Într-o societate raţională, oamenii nu se supun legilor doar din pricina fricii, a tradiţiei sau a respectului, ci pentru că sînt conştienţi că legea şi ordinea sînt necesare şi dezirabile. Pe artificiul legii şi al ordinii s-au bazat însă şi regimurile moderne totalitare, nazist şi comunist. Argumentul respectării legilor şi a ordinelor a fost invocat şi de cei care au devenit instrumentele genocidului, ale crimei în masă. Gulagul şi Holocaustul ar fi fost în această variantă scuzabile pentru mulţi dintre cei care au pus umărul la realizarea lor, pe motivul „legalităţii". Prin urmare, legitimitatea nu se reduce doar la legalitate. Nu orice lege sau constituţie este legitimă, după cum nici tradiţia sau personalitatea charismatică nu deţin legitimitate absolută. (Acest lucru este tot mai evident în societăţile moderne, pentru că, pînă la sfîrşitul feudalismului, loialitatea membrilor societăţii faţă de orice tip de autoritate dădea o anumită legitimitate chiar şi regimurilor opresive.) Pentru ca legea să fie legitimă trebuie să existe un temei mai adînc. În acest sens, este semnificativă etimologia termenului *justiţie*. Justiţie vine din latinescul *ius* = lege, care era în mod inextricabil legat de *iustum* = ceea ce este drept. *Ius* este în acelaşi timp „lege" şi „drept". Este vorba de *lege dreaptă*. Legea nu poate fi o regulă generală impusă de un suveran sau o serie de reguli scrise şi impuse de corpurile legislative, exprimînd o pură voinţă politică, ci trebuie să întruchipeze sensul de dreptate al comunităţii, care vine din acela al umanităţii. Dar care este fundamentul? Pentru a nu intra în controverse prea specioase şi în prea multe detalii, ne limităm la cîteva precizări. Sartori (1987) face distincţia între *legea legislativă* (reguli scrise, emise de corpuri legislative, parlamentare, care reflectă şi voinţa politică) şi *domnia legii* (lege care trebuie descoperită de judecători, lege juridică, produs al raţionamentului legal). Oamenii pot cădea victime ale celei mai subtile forme de opresiune (cea „în numele legii"), legea legislatorilor. Libertăţile oamenilor nu pot fi protejate decît prin drepturi. Drepturile omului sînt constituţionalizarea libertăţii negative. Din punct de vedere teoretic, au existat mai multe încercări de a fixa sistemul de referinţă al drepturilor, de a localiza sau defini temeiul lor ontologic. Cele mai

82. Vezi „România are nevoie de individualism, nu de charismă", interviu cu politologul american Ken Jowitt, realizat de Dan Pavel, *22*, anul III, nr. 27 (128), 10-16 iulie 1992, republicat în Dan Pavel, 1998.

remarcabile încercări, pe care diverse curente din filosofia modernă au încercat să le critice, sînt legate de teoria dreptului divin sau teoria dreptului natural[83].

Documentul politic modern care păstrează explicit acest mod de a concepe legitimitatea este *Declaraţia de Independenţă a Statelor Unite ale Americii*, concepută în cea mai mare parte de Thomas Jefferson. Bazele legitimităţii politice sînt conferite de dreptul natural şi divin. Guvernările sînt instituite tocmai pentru a proteja drepturile şi libertăţile omului, iar dacă ele nu îşi fac datoria, atunci oamenii au dreptul la nesupunere civilă şi revoluţie, la răsturnarea lor, chiar şi prin violenţă[84]. Păstrînd distincţia făcută de Dahrendorf între politica normală şi cea constituţională (vezi *supra*, p. 20), am putea spune că discuţia se situează la nivelul politicii constituţionale. Gînditorii moderni care au respins dreptul natural şi divin au încercat să ofere variante raţionaliste, într-un mod similar cu efortul lui Immanuel Kant de a construi o etică bazată pe imperativul categoric. John Rawls formulează principiul liberal al legitimităţii, conform căruia exerciţiul puterii este pe deplin adecvat doar atunci cînd este făcut în acord cu o constituţie ale cărei aspecte esenţiale sînt susţinute de toţi cetăţenii, în lumina principiilor şi idealurilor acceptabile raţiunii lor comune (Rawls, 1996).

Modernitatea este epoca revizionismului legitimităţii. Începînd cu mijlocul secolului al XIX-lea, legitimitatea s-a definit fie prin raportare la naţionalism, fie la ideologii. Cîtă vreme a acţionat ca principiu revoluţionar şi emancipator al popoarelor, naţionalismul a fost legitim. Cînd a început să fie folosit de către extrema dreaptă, mai tîrziu şi de cea stîngă, ca principiu de marginalizare, exclusivism şi discriminare a altor grupuri etnice sau religioase, naţionalismul a încetat de a mai fi legitim. Chiar dacă legitimitatea îi încetase, atractivitatea sa a rămas, ceea ce a făcut ca el să fie folosit atît de forţele autoritare, cît şi de cele democratice. Iată de ce naţionalismul avea să fie folosit după 1989 atît de partide democratice, cît şi de cele nedemocratice, fie ele socialiste sau extremiste de dreapta. În istoria CDR, după cum vom vedea, partidele vor încerca să-şi cîştige legitimitatea jucînd cartea naţionalistă în raport cu UDMR. În planul competiţiei dintre ideologii şi doctrine politice, fiecare a pretins o anumită legitimitate. Democraţia modernă, de tip liberal, a fost ideologia şi regimul politic cu o apropiere intimă faţă de problema drepturilor omului şi a libertăţilor individuale. În competiţie cu democraţia s-au aflat atît comunismul (marxism-leninismul), cît şi fascismul. În timp ce fascismul (în diferitele sale ipostaze, inclusiv nazist sau legionaroid) a fost duşmanul explicit al democraţiei, comunismul a pretins mereu că promovează valorile democraţiei (egalitatea, justiţia socială). Valorile şi principiile democraţiei au devenit din ce în ce mai mult o sursă de legitimitate, iar în cazul istoriei postcomuniste a României, partidele politice s-au aflat într-un fel de competiţie

83. Pentru o abordare teoretică şi analitică a acestor probleme, vezi Dan Pavel, 1995, şi *Teodiceea anselmiană, teodiceea thomistă - o cercetare comparată*, teză de doctorat susţinută la Universitatea Bucureşti în 1998, în manuscris.

84. Iată textul de început al *Declaraţiei de Independenţă a Statelor Unite ale Americii*: „Atunci cînd, în cursul evenimentelor omeneşti, devine necesar ca un popor să desfacă legăturile politice care l-au unit cu altul şi să-şi asume printre puterile lumii statutul aparte şi egal la care îl îndreptăţesc legile naturii şi ale lui Dumnezeu, un elementar respect faţă de legile nescrise ale umanităţii (*a decent respect to the options of mankind*) impune ca acesta să declare cauzele care îl constrîng la separaţiune.

Considerăm ca adevăruri grăitoare (*we hold these truths to be self-evident*) faptul că toţi oamenii s-au născut egali (*that all men are created egual*), că sînt înzestraţi de către Creator cu anumite drepturi inalienabile, că printre acestea se numără dreptul la viaţă, la libertate şi la căutarea fericirii. Că, pentru a asigura aceste drepturi, oamenii instituie guverne, care îşi derivă dreptele lor puteri din consimţămîntul celor guvernaţi. Că, ori de cîte ori o formă de guvernare devine o primejdie pentru aceste ţeluri, este dreptul poporului să o schimbe sau să o abolească şi să instituie un nou guvern bazat pe acele principii şi organizat în acele forme de exercitare a prerogativelor sale care i se vor părea cele mai nimerite să-i garanteze acestui popor siguranţa şi fericirea". (Traducere din volumul George Brown Tindall, David E. Shi, *America. O istorie narativă*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, vol. III, p. 1007; am trecut în paranteză şi expresiile în limba engleză acolo unde traducerea era prea tributară unor tendinţe „materialist dialectice".)

de justificare a caracterului cît mai democratic al acţiunii lor politice. În acest sens, FSN, apoi FDSN/PDSR au fost criticate pentru caracterul lor nedemocratic sau fals democratic, pentru caracterul lor criptocomunist, în timp ce partidele istorice sau civice, ulterior şi CDR, şi-au construit legitimitatea bazîndu-se pe caracterul lor democratic. De aici şi sintagma care a dominat discursul politic şi jurnalistic – „partidele opoziţiei democratice" (pînă în 1996) sau, după venirea la putere în premieră (după 1996), „coaliţia partidelor democratice". Nu de puţine ori însă opoziţia aceasta şi-a pierdut din substanţă, pentru că partidele democratice au pierdut şansa de a-şi consolida prin acţiuni politice legitimitatea, în timp ce partidele nedemocratice sau considerate ca atare au început să le critice tocmai pentru inconsecvenţa democratică. Iată de ce se simte nevoia introducerii în discuţie şi a altei dimensiuni a legitimităţii.

La nivelul politicii normale, legitimitatea se redefineşte în permanenţă. Fie că este vorba despre legitimitate tradiţională, charismatică, legal-raţională, bazată pe dreptul divin sau natural, ea intră în declin şi trebuie mereu redefinită în funcţie de circumstanţe şi de contextele semnificative. Chiar şi legitimitatea bazată pe dreptul natural sau divin poate fi pierdută, fie că este vorba despre monarhie sau republică. La nivelul politicii normale, legitimitatea derivă din eficienţa actului politic, din recunoaşterea de către beneficiari a impactului pozitiv, benefic al guvernării sau opoziţiei. În democraţia pluralistă, datorită mecanismelor alternării la guvernare, al alegerilor libere, legitimitatea sistemului se reînnoieşte, pe cînd în regimurile autoritare o asemenea posibilitate nu există. Lipset (1984) analizează atent legătura dintre diferitele grade de legitimitate şi eficienţa sistemelor politice specifice. Pentru el, stabilitatea unei democraţii depinde nu numai de dezvoltarea economică, ci şi de eficienţa şi legitimitatea sistemului ei politic. Eficienţa înseamnă performanţă reală, măsura în care sistemul satisface funcţiile fundamentale ale guvernării pentru cea mai mare parte a populaţiei şi grupurile cele mai influente. Legitimitatea la acest nivel implică în mod expres capacitatea sistemului de a genera şi menţine credinţa că instituţiile politice existente sînt cele mai potrivite pentru societate. Exemplele lui Lipset sînt variate. Societăţile care au grade înalte de legitimitate şi eficienţă au sisteme politice stabile (precum SUA, Suedia, Marea Britanie). Regimurile ineficiente şi ilegitime sînt prin definiţie instabile şi se prăbuşesc, dacă nu sînt dictaturi care se menţin prin forţă (precum Germania de Est şi Ungaria comunistă). Incapacitatea regimului democratic sau a forţelor democratice de a-şi duce la îndeplinire promisiunile, de a realiza prosperitatea şi reforma sînt surse de legitimitate negativă pentru forţele populiste, extremiste sau autoritare. Ascensiunea PRM din 2000 s-a datorat în mare măsură erorilor şi ineficienţei coaliţiei aflate la guvernare, în particular ale partidelor din CDR de a-şi duce la îndeplinire propriile promisiuni. Din păcate, dezamăgirea faţă de performanţele politice ale forţelor democratice din România a condus la o neîncredere în virtuţile democraţiei în sine şi faţă de instituţiile acesteia. Dar lipsa de eficienţă a unor forţe politice nu duce la delegitimarea regimului democratic, ci numai la pierderea legitimităţii legate de performanţă (*performance legitimacy*, cum o denumeşte Huntington). Regimul îşi păstrează legitimitatea procedurală prin faptul că rămîn valabile regulile schimbării prin alegeri a celor de la putere.

În concluzie, atunci cînd examinăm problema legitimităţii în fostele ţări comuniste, nu luăm în considerare doar raporturile de continuitate şi discontinuitate derivate din trecerea de la un regim politic la altul. În ceea ce priveşte regimul comunist, nu mai este cazul să insistăm aici asupra completei sale lipse de legitimitate, atît din punctul de vedere al intereselor naţionale din ţările în care s-a instalat prin intermediul Armatei Roşii şi al serviciilor de poliţie politică (NKVD şi GRU), cît şi al standardelor democraţiei liberale. Dar lipsa de legitimitate a regimurilor nu i-a delegitimat în mod automat pe foştii comunişti care au încercat (adesea cu succes) să rămînă actori politici activi. În URSS, chiar dacă motivaţia reformelor întreprinse de elita comunistă în frunte cu Gorbaciov este discutabilă, atitudinea tolerantă faţă de reformele din „imperiul exterior" şi iniţierea proceselor de *glasnost* şi *perestroika* au adus legitimitate. Cel puţin pentru cîţiva ani. În Ungaria, dar mai ales în Polonia, dialogul dintre elita comunistă la putere şi elita opoziţiei din cadrul „meselor rotunde" a conferit legitimitate ambelor părţi. Participarea constructivă la negocierile şi înţelegerile stabilite atunci cu privire la regulile jocului democratic i-au asigurat mai tîrziu unui fost comunist precum Kwaśniewski o legitimitate

largă. Iar eficienţa actului guvernării (pus în slujba prosperităţii economice, a integrării Poloniei în NATO şi în UE) nu a făcut decît să-i consolideze legitimitatea. În România au fost invocate mai multe tipuri de legitimităţi. În mod simptomatic, FSN şi CDR şi-au contestat-o reciproc. Doar în ocazii rare şi excepţionale legitimitatea celuilalt a fost recunoscută. De pildă, imediat după căderea regimului comunist, nimeni nu a contestat legitimitatea CFSN. Acest lucru s-a petrecut abia după cîteva săptămîni. Iar în ciuda clivajului politic creat în 28-29 ianuarie 1990, în ochii majorităţii populaţiei Iliescu şi FSN şi-au păstrat legitimitatea derivată din participarea la revoluţie. Un alt exemplu de recunoaştere a legitimităţii este apariţia partidelor istorice (cînd a fost garantat dreptul lor de a se înscrie la tribunal şi de a participa la alegeri) sau activitatea lor (recunoscută drept valoroasă doar în momente ieşite din comun, de pildă, la moartea lui Corneliu Coposu). Retrospectiv, se poate spune că atît FSN (şi urmaşii săi politici), cît şi CDR şi-au erodat în mod substanţial autoritatea şi legitimitatea datorită lipsei de eficienţă în actul guvernării. Apariţia şi ascensiunea CDR se bazează pe contestarea cu argumente valabile a tuturor încercărilor feseniste de definire a legitimităţii (de la evenimentele dubioase din decembrie 1989 şi transformarea în partid politic pînă la patronarea mineriadelor), dar efectul cumulat nu s-a resimţit decît în momentul cînd rezultatele guvernării au fost negative, iar populaţia le-a perceput ca atare (după care a început să îşi pună întrebări şi în legătură cu legitimitatea sau cu momentele de umbră şi ambiguitate ale guvernării feseniste), ceea ce a dus la succesul din 1996 al opoziţiei. Legitimitatea acumulată de Convenţie şi aliaţii săi din coaliţie s-a pierdut şi ea treptat tot în actul guvernării, la început lent, fără a se întreprinde nimic pentru stoparea declinului, apoi rapid şi dramatic, ceea ce a permis revenirea PDSR la putere, la sfîrşitul anului 2000. Iată cum numai perspectiva temporală, legată în principal de problema eficienţei, redefineşte problema complicată a legitimităţii. Deoarece această carte nu aparţine genului istoriografic şi analitic revizionist, legitimitatea forţelor politice va fi judecată mai întîi de toate în funcţie de momentul istoric şi de rezultatul concret al acţiunilor politice sau de altă natură.

În încheierea acestui capitol, crucial din multe puncte de vedere pentru înţelegerea politicii româneşti de după 1989, trebuie spus că nu ne-a fost deloc uşor să optăm în cele din urmă pentru o abordare instituţională a istoriei recente. Cei mai mulţi dintre interlocutorii noştri, în special în timpul interviurilor de cercetare, dar şi în cadrul unor discuţii informale, au avut tendinţa de a supraaprecia influenţa proprie sau a altor personalităţi asupra evenimentelor istorice. Deşi am adunat o mulţime de informaţii cu privire la anecdotica evenimentelor, despre ceea ce a spus un personaj sau altul într-o anume circumstanţă, totuşi nici unul dintre ele nu este Alexandru Macedon, Napoleon Bonaparte sau Stalin, pentru a-şi pune amprenta în mod inconfundabil asupra istoriei. Chiar modul în care se încheie perioada analizată, cu o politică dominată de două forţe supradimensionate (FSN şi CDR), îi contrazice. Gruparea atîtor forţe la un loc, clivajul, modul în care s-au desfăşurat evenimentele, totul contrazice interpretările care au pus un accent exagerat asupra rolului personalităţilor şi al personalizării politicii româneşti. Însăşi reunirea atîtor forţe sub deviza „Nu putem reuşi decît împreună" pune în evidenţă două realităţi: în primul rînd, imposibilitatea de a lupta de unul singur sau pe baza prestigiului unor persoane, de unde rezultă că toate realizările Convenţiei au fost o victorie colectivă, o victorie a solidarităţii; în al doilea rînd, lupta nu s-a dus împotriva unei persoane, ci împotriva unui sistem, a mentalităţilor pe care le întrupa fesenismul.

Cu toate acestea, au existat şi anumite persoane ce au influenţat în mod decisiv acţiunea colectivă şi de care adversarii s-au temut mai mult decît orice. Personalitatea numărul unu a CDR în această perioadă a fost Corneliu Coposu. La început discretă, influenţa sa decisivă s-a exercitat încă înainte de înfiinţarea Convenţiei şi a durat pînă la sfîrşitul zilelor sale, în decembrie 1995. Însă ea s-a resimţit mai ales prin moştenirea pe care a lăsat-o, prin fascinaţia de neşters exercitată asupra celor din jurul său, dar şi asupra inamicilor. Desigur, aşa cum se întîmplă adesea, valoarea şi influenţa covîrşitoare asupra colegilor şi adversarilor politici nu i-au fost recunoscute decît după încetarea sa din viaţă. Ana Blandiana a jucat şi ea un rol considerabil, iar înfiinţarea şi activitatea Alianţei Civice au contribuit în mod decisiv la succesul de moment şi de durată al Convenţiei.

CAPITOLUL 3

Primele succese electorale şi scandalul alegerilor generale din 1992

Primul test politic cu care s-a confruntat CD a fost cel al alegerilor locale din 1992. Experienţa nefericită a alegerilor din 1990 i-a determinat pe liderii Convenţiei să-şi schimbe strategia. În alegerile din 1990, partidele istorice au mers pe liste separate, iar rezultatele au fost extrem de modeste faţă de sprijinul uriaş obţinut de FSN din partea electoratului. Chiar dacă aveau un adversar redutabil comun, partidele istorice şi cele nou înfiinţate s-au luptat între ele pentru segmentele de electorat care nu agreau partidul lui Iliescu şi Roman. Prima problemă ce a trebuit rezolvată de către noua alianţă electorală a fost aceea de a-şi armoniza punctele de vedere ale diferselor formaţiuni componente. Dificultatea nu ţinea doar de planul strict politic, ci şi de coexistenţa dintre formaţiunile politice şi cele civice. În pofida multor deosebiri, existau şi puncte asupra cărora toate formaţiunile căzuseră de acord: reglementarea accesului candidaţilor la canalele mediatice, în special la singura televiziune existentă în acel moment, TVRL, o televiziune de stat total controlată de cei aflaţi la putere; reglementarea accesului partidelor la mijloacele financiare ale bugetului de stat. La 3 ianuarie 1992, cele 14 formaţiuni componente ale CD şi-au pregătit agenda de negocieri cu premierul din acea vreme. La întîlnirea cu Theodor Stolojan, ele au cerut schimbarea conducerii TVRL şi finanţarea partidelor pentru campania electorală şi alegeri. Răspunsurile primului-ministru au pus în evidenţă tocmai lipsa sa de influenţă. Stolojan a precizat că nu de el depinde schimbarea conducerii televiziunii şi că proiectul de lege privind finanţarea partidelor pentru campania electorală era blocat în Parlament, existînd posibilitatea ca să fie respins, propunerea nefiind agreată de cercurile influente (Ştefănescu, 1995: 198). Chiar dacă reacţia premierului nu a fost agreată, răspunsurile sale ţineau cont de starea de fapt. La 9 ianuarie 1992, maşina de vot FSN a respins propunerea de lege pentru finanţarea partidelor politice, invocînd lipsa banilor pentru cauzele „mai nobile" cum ar fi starea handicapaţilor, salariile profesorilor, minerii şi mineritul din Valea Jiului. În schimb, cererii de schimbare a conducerii televiziunii i s-a dat curs, Emanuel Valeriu fiind destituit ulterior din funcţia de director general al TVR, la 12 februarie. Iolanda Stăniloiu, purtătoarea de cuvînt a cabinetului Stolojan, a comunicat presei că destituirea contestatului director a fost reacţia guvernului la unele solicitări mai vechi şi venite din mai multe direcţii.

Campania electorală pentru localele din 1992 a fost marcată de mitingurile organizate de CD în marile oraşe ale României. Ofensiva opoziţiei a fost mult uşurată de ceea ce se

petrecea în interiorul FSN. Dintr-un lung şir de dispute interne, nu merită menţionate decît cele mai semnificative. Astfel, la 13 ianuarie 1992, 41 de senatori FSN au luat atitudine împotriva fostului cabinet Roman şi au propus înfiinţarea unei comisii speciale de anchetă pentru depistarea unor eventuale încălcări ale legilor în vigoare. Pe 16 ianuarie, s-a înfiinţat comisia de anchetă, alcătuită din 6 parlamentari FSN, 2 din UDMR, 2 din PNL şi unul din PUNR. Obligaţia acesteia era de a-şi prezenta concluziile în 90 de zile. De-a lungul anilor, perioada cît Petre Roman a fost prim-ministru şi activitatea sa de premier au fost mereu invocate atît de foştii prieteni şi aliaţi politici, cît şi de viitorii adversari politici, fără ca vreodată cineva să fi produs suficiente probe care să-l incrimineze. Dimpotrivă, după mai mulţi ani, cel care avea să plătească scump doborîrea cabinetului Roman avea să fie liderul minerilor, Miron Cozma, condamnat la 18 ani de închisoare pentru mineriada din septembrie 1991.

La 9 februarie 1992 s-a desfăşurat primul tur al alegerilor locale. Rezultatele au marcat schimbări importante în echilibrul de forţe politice. Astfel, FSN a scăzut de la 66% la jumătate, adică la 33,6%, în timp ce noua alianţă politică şi electorală (CD) a obţinut 24,3%, ceea ce marca transformarea sa în cea de-a doua forţă politică din România, la o mică distanţă de forţa care dominase politica în mod hegemonic. În primul tur, CD a obţinut 8.092 de mandate de consilieri locali şi 100 de posturi de primar. În cel de-al doilea tur al alegerilor locale din 1992 (desfăşurat la 23 februarie), CD a mai obţinut 245 de mandate de consilieri şi 155 de posturi de primar. Mai mult, rezultatele Convenţiei au marcat cucerirea principalelor oraşe[1]. În vreme ce în Moldova, Muntenia, Oltenia şi Dobrogea FSN a cîştigat alegerile locale, CDR a avut cîştig de cauză în Banat şi Transilvania (unde a împărţit victoria cu UDMR, partenerul său din Convenţie). Judeţele dominate în mod clar de CD au fost Timişoara (54,17%), Braşov (46%), Sibiu (40,78%). În Bucureşti, CDR a obţinut 32 de mandate de consilier general, faţă de 23 cîte a obţinut FSN, 6 PRM, 3 PNL-AT. La Timişoara, candidatul Convenţiei, Viorel Oancea, a devenit primar încă din primul tur de scrutin cu 59,72%[2]. În capitală, atît primăriile de sector, cît şi primăria generală au revenit tot candidaţilor Convenţiei[3].

Influenţa fesenistă a rămas puternică mai ales în zona rurală şi în oraşele mici, în rîndul pensionarilor, al categoriilor cu un nivel mai scăzut de educaţie. Era de fapt o victorie strategică a CDR, care se bucura de sprijin în capitală, în zonele urbane, în rîndul tinerilor şi al categoriilor mai educate, cele mai deschise către înnoire şi democratizare. Următorii paşi tactici aveau să fie legaţi de încercarea de lărgire a ariei de penetrare a mesajului opoziţiei unite şi în alte zone, pentru a bascula opţiunile majorităţii electoratului în favoarea CDR. În 1992, existau deja premisele unei prime alternanţe la putere, iar o serie de politicieni lucizi din cadrul Convenţiei au încercat să consolideze şi să îmbunătăţească rezultatele excelente din alegerile locale.

1. Bucureşti, atît la nivel municipal, cît şi la cel de sectoare, Timişoara, Constanţa, Baia Mare, Braşov, Bistriţa, Ploieşti, Sibiu, Bacău, Arad, Ploieşti, Satu Mare, Alba-Iulia.
2. Vezi „Timişoara a ales", *România liberă*, 11 februarie 1992; Roxana Iordache, „TvR dezinformează prin omisiune", *România liberă*, 18 februarie 1992; Gilda Lazăr, „La Bucureşti a învins Convenţia Democratică", *România liberă*, 23 februarie 1992.
3. Primar-general a fost ales Crin Halaicu (55,9%), sector I - Flor Pomponiu (57,3%), sector II - Paul Popovăţ (58,36%), sector III - Constantin Tutunaru (56,28%), sector IV - Eugen Bujoreanu (54,26%), sector V - Nicolae Băzoi (52,69%), sector VI - Nicolae Vrăbiescu (56,61%).

După alegerile locale din 1992, pierderea masivă a electoratului a fost ca un catalizator politic, astfel încît în interiorul FSN s-au accentuat conflictele între diferitele aripi sau grupuri de influenţă. După cum s-a putut constata cu prilejul celei de-a patra mineriade, din septembrie 1991, contradicţiile dintre susţinătorii preşedintelui Iliescu şi cei ai fostului premier Roman au devenit extrem de grave şi au condus chiar la o lovitură de stat. În mod surprinzător, după consumarea acelor evenimente, FSN a continuat să funcţioneze mai mult de o jumătate de an. Fiecare grup de influenţă încerca să-şi impună propria orientare, deşi existau şi grupuri conciliante. Or, Frontul era o mişcare politică prea cuprinzătoare pentru a dispune de forţa organizatorică şi doctrinară a unui partid politic. Cu toate că îndeplinea multe dintre funcţiile partidelor politice (în special cele legate de selectarea cadrelor, mobilizarea electoratului la alegeri, cîştigarea puterii politice), formaţiunea condusă de Iliescu şi Roman nu reprezenta un autentic partid politic, nici din punct de vedere organizatoric, nici din ceea ce s-ar putea numi (deşi nu era) „ideologie", „doctrină" sau *Weltanschauung*. Modul în care liderii fesenişti concepeau problemele României şi, mai ales, soluţiile îi făcea să se situeze pe poziţii ireconciliabile. Caracterul FSN de mişcare socială largă, susţinerea sa de către numeroase segmente sociale din mediul urban şi rural, de către oameni cu stiluri eterogene de gîndire, de către nostalgicii vechiului regim, dar şi de participanţii la evenimentele revoluţionare din decembrie 1989, toate acestea au împins la constituirea prin reacţie a Convenţiei Democratice.

Paradoxul eterogenităţii CD, al alăturării tuturor opţiunilor doctrinar-ideologice moderne şi chiar postmoderne (liberalism, creştin-democraţie, social-democraţie, ecologism, monarhism), la care se adăuga un puternic partid etnic (UDMR), coexistenţa partidelor politice cu formaţiunile civice, toate acestea se explică prin nevoia de a rezista, de a se opune şi de a lupta cu un adversar atît de complex cum era FSN[4]. Confruntarea dintre FSN şi CD(R) se desfăşura în jurul a două axe: comunism-anticomunism şi fesenism-antifesenism. Toate formaţiunile politice şi civice din Convenţie acuzau FSN de modul în care gestiona moştenirea comunismului. În plus, după cum am văzut, particularităţile constituirii Frontului şi monopolul puterii conduseseră la reacţia partidelor istorice şi formarea Convenţiei. Spargerea FSN a avut consecinţe importante asupra vieţii politice în ansamblul ei şi asupra CD în particular.

Datorită personalizării vieţii politice româneşti, conflictele din interiorul FSN aveau şi o puternică natură subiectivă ce a condus la poziţii ireconciliabile. Este greu de spus dacă aceste conflicte interpersonale au dus şi la viziuni politice diferite sau invers sau dacă nu cumva toate acestea au coexistat. Cert este că faţă de situaţia iniţială, cînd Frontul dispunea de o imensă susţinere populară, de natură a descuraja orice opoziţie, s-a ajuns la o situaţie de fractură interioară. Pare acum greu de înţeles cum a reuşit FSN să mai rămînă unit la alegerile locale din 1992, cînd conflictele deveniseră acute. O explicaţie constă din faptul că liderii fesenişti au amînat încheierea socotelilor pentru Convenţia Naţională, planificată după alegerile locale.

Convenţia Naţională a FSN s-a desfăşurat la Bucureşti, în perioada 27-29 martie 1992. Din cele trei moţiuni prezentate în legătură cu viitorul Frontului, la vot a avut

4. Pentru o abordare a ceea ce reprezenta Convenţia Democratică (devenită CDR) la începuturile ei, vezi grupajul „Bilanţ Convenţia Democratică" din numărul unu al primei reviste româneşti de ştiinţă politică, *Sfera politicii*, decembrie 1992.

cîştig de cauză cea a fostului premier Petre Roman, intitulată „Viitorul-Azi". La sfîrşitul Convenţiei, Roman a fost ales lider naţional. Imediat, la 30 martie 1992, în Senat şi în Camera Deputaţilor s-au anunţat demisii din FSN şi din grupurile parlamentare, precum şi delimitări de politica acestui partid. Disidenţii FSN, printre care se numărau Vasile Văcaru, Ion Solcanu, Oliviu Gherman, Gheorghe Dumitraşcu, Vasile Secăreş, Vladimir Pasti, Petre Ninosu etc. au anunţat constituirea unui grup de iniţiativă pentru apariţia unui nou partid, pe care voiau să-l numească FSN-22 decembrie. Ulterior, din această fractură se vor naşte două partide - FSN (condus de Petre Roman), care avea să devină Partidul Democrat, şi Frontul Democrat al Salvării Naţionale (condus în mod formal de Oliviu Gherman şi real de preşedintele Iliescu), care avea să devină Partidul Democraţiei Sociale din România (PDSR). Divizarea FSN marchează un moment important în viaţa politică postcomunistă: *este sfîrşitul perioadei de hegemonie fesenistă absolută*. S-a putut vedea că în FSN existau mai multe grupuri de interese şi mai multe orientări politice şi strategice, poate chiar doctrinare, că Frontul nu era - aşa cum pretindeau cei din Convenţie - o grupare neocomunistă, ci o mişcare politică mult mai complexă, în care tendinţele comuniste nici măcar nu erau reale, dar în care mentalităţile unor foşti activişti comunişti şi foşti ofiţeri ai Securităţii constituiau o piedică în calea democratizării Frontului şi, mai ales, a ţării. Impresia produsă de excesele şi ilegalităţile liderilor fesenişti a fost mai puternică decît raţiunea, astfel încît, deşi hegemonia fesenistă fusese motivul constituirii acestei complexe alianţe civico-electoralo-politice care a fost CDR, descompunerea FSN nu a dus la dispariţia CDR. Lupta anticomunistă şi antifesenistă părea să fi devenit de două ori fără obiect, din moment ce nu fusese vorba despre o putere comunistă, mai mult, FSN încetase să mai existe, chiar dacă ambele fracţiuni desprinse îi revendicau numele. De altfel, după alegerile generale din 1992, ele îşi vor asuma o altă identitate şi se vor constitui ca partide de sine stătătoare, cu o linie doctrinară şi strategică diferită, în pofida unor asemănări.

Ar fi o simplificare excesivă să vorbim doar despre desfăşurarea luptei politice din România în jurul polilor FSN şi CDR. În realitate, încă înainte de constituirea Convenţiei se produsese o „diviziune a muncii" în distribuirea rolurilor în lupta împotriva liderilor partidelor istorice, ai formaţiunilor civice, intelectualităţii critice şi presei independente. Datorită intrării FSN în viaţa politică şi dominaţiei sale hegemonice asupra legislativului şi executivului, reglările de conturi din presă lansate în paginile oficiosului fesenist *Azi* au fost lăsate pe seama revistelor *România Mare* şi *Europa*. Corneliu Vadim Tudor şi Eugen Barbu - avînd în spate o întreagă carieră în slujba PCR şi a lui Ceauşescu, dar mai ales a Securităţii, la revista *Săptămîna*, a cărei misiune fusese atacarea şi distrugerea reputaţiei intelectualilor incomozi - s-au oferit să facă acelaşi lucru şi după decembrie 1989, de data aceasta pentru FSN. Principalele atacuri (făcute de pe o poziţie radical de stînga şi de dreapta) au fost îndreptate împotriva partidelor şi liderilor din CDR, a minorităţilor naţionale, a intelectualilor critici şi a presei independente. În iulie 1991, editorii săptămînalului extremist *România Mare* au transformat publicaţia în partid politic. În primii ani, ţintele preferate ale revistei şi ale PRM au fost formaţiunile componente ale CD, liderii acestora, dar şi GDS, revista *22* şi cotidianul *România liberă*.

O altă dimensiune a confruntării politice a fost cea a relaţiilor interetnice, în particular cele dintre majoritatea românească şi minoritatea maghiară. După constituirea UDMR, în decembrie 1989, reacţia naţionaliştilor români nu a întîrziat să apară, în special în Transilvania. Datorită faptului că moştenitorul politic al fostului Partid Naţional - PNŢCD -

a revenit în viaţa politică cu o platformă democratică, avînd serioase rezerve faţă de promovarea discursului naţionalist[5], în Transilvania s-a creat un vid politic în ceea ce privea continuarea unei anume politici naţionaliste, avînd rădăcini în politica naţională de promovare a intereselor românilor nerecunoscuţi ca naţiune, apoi în amintirea Dictatului de la Viena. Numai că, în timpul regimului comunist, propaganda oficială promovase un nou tip de naţionalism, un comunism naţional, iar reapariţia unui partid etnic al maghiarilor a trezit puternice resentimente în anumite cercuri ale societăţii civile şi în rîndurile grupurilor care fuseseră active în nomenclatura comunistă, armată şi Securitate. Din combinaţia vidului politic cu moştenirea comunistă s-au născut Uniunea „Vatra Românească" şi Alianţa pentru Unitatea Românilor (AUR-PUNR). Intrarea UDMR în CD nu a făcut decît să complice lucrurile, mai ales că, în scurtă vreme, partidele istorice, dar şi altele, îşi vor da seama că neglijarea „problemei naţionale" era cel puţin o omisiune, dacă nu chiar o eroare strategică. În acest sens, chiar dacă întreţineau relaţii amicale cu UDMR, unii lideri ai formaţiunilor din Convenţie şi-au exprimat din ce în ce mai clar rezervele privind oportunitatea apartenenţei UDMR la CDR. Atitudinea CDR faţă de minoritatea maghiară nu a făcut decît să lărgească cercul adversarilor politici, lor adăugîndu-li-se partidele naţionalist extremiste.

Prezenţa în conducerea partidelor istorice a numeroşi foşti deţinuţi politici şi rolul jucat în CD de către AFDPR au condus în permanenţă la reacţii extrem de virulente faţă de orice încercare reală sau imaginară de continuare a moştenirii comuniste. Datorită situaţiei de ambiguitate create de lipsa unui proces al comunismului, de nepedepsirea responsabililor şi vinovaţilor de represiunea totalitară, de situaţia neclară a fostei Securităţi, dar şi din numeroase alte motive, era greu ca foştii locatari ai puşcăriilor şi lagărelor de muncă să nu vadă peste tot comunişti, neocomunişti sau criptocomunişti. Iată de ce orice mişcări sau evenimente legate de partidele de stînga sau de extrema stîngă erau imediat amendate de către reprezentanţii CD. Resentimentele foştilor deţinuţi politici se îndreptau şi împotriva fostei poliţii politice comuniste, temuta Securitate. Aceasta era urîtă în primul rînd pentru răul direct făcut celor care cunoscuseră temniţele comuniste, deportarea, munca forţată, domiciliul obligatoriu şi diferite alte forme de represiune. În al doilea rînd, o parte indefinită dintre foştii deţinuţi politici cedaseră (sub tortură, bătăi, privaţiuni, şantaje personale sau legate de familie, presiuni morale etc.), devenind colaboratori sau informatori ai Securităţii. După căderea comunismului, părea că nimic din fărădelegile comuniste şi securiste nu avea să fie condamnat penal sau moral, iar influenţa foştilor comunişti şi securişti părea că se întinde şi după prăbuşirea regimului pe care îl serviseră în mod direct. Ideea că foştii securişti sau comunişti pot continua viaţa politică sau pot influenţa în continuare societatea nu era deloc populară în cercurile deţinuţilor politici. De pildă, la 30 martie 1992, după ce s-a produs ruptura din FSN, deputaţii Simion Silviu Şomâcu şi Ananie Ivanov şi-au anunţat trecerea în rîndurile Partidului Socialist al Muncii. Era un fapt inedit în politica românească, pentru că un partid care nu participase la alegeri ajungea să aibă reprezentanţi în Parlament. Pentru parlamentarii din opoziţie, era încă o manevră abilă pentru ca foştii comunişti să reintre mascat în viaţa politică. Unul dintre liderii ţărănişti a declarat că „nu cred că este o pedeapsă să nu ai voie să ajungi deputat sau ministru. Partidele comuniste şi fasciste

5. Corneliu Coposu a invocat mereu în acea perioadă continuarea liniei Maniu şi, în special, principiile declaraţiei de la Alba-Iulia, din 1 Decembrie 1918.

reprezintă un lux pe care în debila noastră democraţie nu ni-l putem permite" (Ştefănescu, 1995: 212).

Prima schimbare importantă în structura CDR de după alegerile locale s-a consumat pe 15 aprilie 1992, la reuniunea Convenţiei Naţionale pentru Instaurarea Democraţiei, cînd PNL şi-a anunţat retragerea din CD. Liberalii au spus că nu mai era nevoie de prezenţa lor în Convenţie, ci doar de o alianţă strategică cu PNŢCD şi PSDR. Liderul PNL, Radu Câmpeanu, îşi motiva decizia prin aceea că, datorită scindării recente a FSN, nu mai era necesar un „superpartid de opoziţie", singura justificare a unei alianţe de tip CD rămînînd dorinţa partidelor mici de a deveni mari[6]. Unul dintre reproşurile aduse de liberali Convenţiei era alianţa cu UDMR. Ca vechi partid „naţional", PNL părea să mizeze pe o anumită tactică naţionalistă de atragere a voturilor care, în mod evident, aducea voturi serioase acelor partide care o practicau. Argumentele liberale cu privire la dezacordul faţă de ideile „separatiste" ale UDMR au fost un simplu pretext. De fapt, în 1990, se petrecuseră mai multe apropieri între liberali şi udemerişti. În cadrul alegerilor prezidenţiale din mai 1990, UDMR i-a sfătuit pe alegătorii săi să voteze pe oricare dintre candidaţii democratici, Raţiu sau Câmpeanu[7]. Apoi, după constituirea comisiei parlamentare Har-Cov, reprezentantul liberal şi-a manifestat bunele intenţii faţă de maghiari, spre deosebire de reprezentanţii altor partide, veniţi pe teren cu prejudecăţi şi concluzii formulate în avans[8]. Este interesant că, peste cîţiva ani, alte formaţiuni politice (PAC şi PSDR) şi-au motivat încercarea de a ieşi din CDR şi de a se consolida ca formaţiuni de sine stătătoare organizatoric sau de a urma o anumită linie ideologică folosind acelaşi argument al dezacordului faţă de politica UDMR sau al pierderii de voturi din pricina asocierii cu UDMR, deşi motivele reale erau cu totul altele. Cît de justificate au fost asemenea argumente, vom vedea urmărind istoria raporturilor dintre UDMR şi CDR.

Din punct de vedere strategic, liberalii nu erau de acord cu multe dintre punctele din programul Convenţiei (candidaţi pe liste comune, platformă comună, angajamentul comun de guvernare, susţinerea unui singur candidat, programul postelectoral comun din Parlament). Din punctul de vedere al logicii partidelor politice, decizia de a întări partidul, de a merge pe propriile forţe, era raţională. Însă din punctul de vedere al strategiei luptei antifeseniste, decizia era îndoielnică – fapt semnalat în epocă de mai multe voci –, iar rezultatele ulterioare aveau să o confirme. PNL (asemenea altor partide democratice) a fost obligat să aleagă între logica opoziţiei unite împotriva conducătorului (partidului) hegemonic şi logica partidelor politice, care obliga la maximalizarea rezultatelor de către actorul politic singular. Marea oportunitate pierdută de către PNL prin retragerea din Convenţie decurgea din faptul că în acel moment partidul condus de Câmpeanu era cea mai importantă forţă din CD. Partidul şi-ar fi putut asuma rolul de conducător al Convenţiei, fiind îndreptăţit (datorită rezultatelor obţinute în alegerile din 1990 şi în cele locale din 1992) să aibă jumătate din locurile eligibile[9]. În pofida celor care îi atribuie decizia exclusiv lui Câmpeanu, el nu a luat-o singur. Aceeaşi idee a fost

6. Vezi *Curierul naţional*, 12 aprilie 1992.
7. În mod semnificativ, în judeţele Harghita şi Covasna, 90% dintre alegători au votat pentru Câmpeanu.
8. Deţinem aceste informaţii dintr-o serie de interviuri cu lideri politici din UDMR, care ne-au ajutat să înţelegem istoria relaţiilor cu CDR, participarea în calitate de membri fondatori şi părăsirea ei din pricina calculelor făcute de foştii parteneri politici.
9. Interviu realizat cu Valeriu Stoica, fost preşedinte al PNL.

susţinută şi de alţi lideri de la centru (de pildă, de I.V. Săndulescu), şi de mulţi şefi de filiale judeţene. Cei din urmă nu aveau capacitatea ca, pe plan local, să negocieze cu alţi membri ai Convenţiei, spun unele mărturii. Alte mărturii ale celor implicaţi în viaţa partidelor şi a Convenţiei spun însă că neînţelegerile din teritoriu dintre liberali şi ţărănişti fuseseră încurajate de la „centru". Conform unor astfel de interpretări, liderul ţărănist Coposu nu era încîntat de poziţia predominantă a liberalilor în Convenţie şi dorea să le provoace plecarea. De aceea, el ar fi forţat tensiunile din teritoriu[10]. Ţărăniştii recunoşteau însă ponderea superioară a liberalilor în Parlament şi, chiar dacă le oferiseră o treime din locurile pe listele Convenţiei (a doua treime revenind PNŢCD, iar a treia împărţindu-se între PAC şi alte formaţiuni), cererea PNL de a avea o pondere şi mai mare nu i-ar fi deranjat[11].

Este semnificativ faptul că adversarii Convenţiei – vizibil deranjaţi de succesul din alegerile locale – au încercat să acrediteze în presă ideea că, prin retragerea PNL, CDR nu mai este aceeaşi, că va fi o „a doua Convenţie Democratică", ca şi cum, dacă s-ar fi trecut de la o Convenţie la alta, şansele opoziţiei s-ar fi diminuat. Or, deja mişcarea liberală se afla în plină scindare, astfel că, în permanenţă, cel puţin un partid liberal a făcut parte din CDR. Unii membri PNL care dezaprobau hotărîrea de părăsire a CDR au fost excluşi sau au demisionat, punînd bazele unui nou partid liberal, care urma să rămînă în cadrul Convenţiei. Astfel, la 29 aprilie, a fost înscris la tribunal Partidul Naţional Liberal-Convenţia Democratică, avînd ca lideri pe Vintilă Brătianu, Nicolae Cerveni, Radu Ruşanu, Adrian Popescu-Necşeşti, Dinu Zamfirescu. Înfiinţarea PNL-CD a fost justificată de fondatori prin sistemul dictatorial impus în PNL de o conducere inflexibilă şi prin statutul totalitar care nu permitea nici o acţiune internă[12].

Începutul lunii aprilie a stat sub semnul controverselor legate de rămînerea sau ieşirea PNL din CD. Astfel, într-o conferinţă de presă, reprezentanţii PNL (Radu Câmpeanu, Radu Ciuceanu, Sorin Botnaru) apreciau că mai importantă decît tactica electorală este perspectiva istorică. Potrivit acestora, CD ar fi fost doar o formulă menită să asigure succesul în alegerile locale şi, prin urmare, opoziţia ar fi trebuit să adopte o altă strategie pentru alegerile generale. În acest sens, a fost lansată ideea creării unei noi alianţe centrate în jurul celor trei partide istorice, eliminîndu-se totodată şi pericolul creării unui superpartid cu suprastructuri politice[13].

În urma întîlnirii desfăşurate la sediul PSDR, la 2 aprilie, între liderii partidelor din CNID, Radu Câmpeanu, cel care ridicase şi problema oportunităţii rămînerii UDMR în

10. Interviu cu Dinu Patriciu.
11. Interviu cu Ion Diaconescu, fostul preşedinte al PNŢCD.
12. Vezi *Repere pentru o istorie a Partidului Naţional Liberal – după decembrie 1989* (Bucureşti: Libripress, 2000), pp. 45-46. După cum ne-a relatat Dinu Zamfirescu, o parte dintre liderii liberali se aflau în diaspora, iar expulzările din PNL i-au îngrijorat, motiv pentru care au revenit în ţară pentru a salva ceea ce se mai putea din partid. Reticenţi faţă de Câmpeanu, asupra căruia planau o serie de îndoieli, liberalii din străinătate au hotărît să încerce a face politică liberală fără acesta. Vintilă Brătianu şi Dinu Zamfirescu s-au întors în ţară şi s-au dus să discute cu toţi cei expulzaţi din PNL, care se plîngeau că „în partid nu se putea face nimic datorită unui statut foarte autoritar, care nu permitea nici un fel de opinie în afară de cea a preşedintelui". Împreună au hotărît crearea unui alt partid liberal. Apoi, s-au dus la Corneliu Coposu, să îi spună de intenţiile lor, iar acesta le-a spus: „Voi sînteţi liberalii autentici, voi sînteţi liberalii din Convenţie". Atunci s-a găsit formula ca noul partid să se numească PNL-Convenţia Democratică.
13. Sorin Roşca-Stănescu, „PNL: Cu sau fără Convenţie", *România liberă*, 1 aprilie 1992.

Convenţie, a declarat că încă nu a decis nimic definitiv în legătură cu strategia pe care o va adopta partidul său în viitor. Cu aceeaşi ocazie, ceilalţi lideri s-au pronunţat categoric pentru menţinerea CDR în aceeaşi formulă, urmînd ca formaţiunile membre să prezinte liste comune la alegerile generale, candidat unic la preşedinţie, program unic de guvernare şi un angajament de a guverna împreună[14].

Despărţirea PNL de CD a devenit însă oficială la scurt timp după aceea, prin decizia Delegaţiei Permanente a PNL, întrunită la 11 aprilie. Preşedintele Radu Câmpeanu a reuşit să-şi impună poziţia, singurele judeţe care s-au opus ieşirii din CD fiind Alba, Braşov, Dîmboviţa, Prahova şi Timiş. Câmpeanu a susţinut din nou că soluţia electorală este o alianţă cu partidele istorice, excluzînd fără drept de apel UDMR şi desconsiderînd PAC[15]. Reacţia liderilor celorlalte partide istorice a fost de respingere a poziţiei liberalilor şi de justificare a raţiunilor de a continua acţiunea politică şi electorală a Convenţiei[16].

Partidele membre CNID şi UDMR-ul s-au întîlnit din nou la 15 aprilie. Condiţiile puse de PNL – eliminarea UDMR şi participarea la alegeri pe liste separate – au fost considerate inacceptabile şi, prin urmare, au fost respinse, ieşirea PNL din alianţă

14. Declaraţii semnificative au fost date de Domokós Géza („Am hotărît să rămînem împreună aşa cum am fost pînă acum, cu unele restructurări şi perfecţionări"), Ion Raţiu („Vom face totul ca să continuăm Convenţia"), Nicolae Manolescu („În principiu, noi considerăm oportună participarea UDMR pe liste comune. UDMR a fost un partener loial al CD în alegerile locale. Vom vedea cum vom proceda în mod concret şi în funcţie de regiuni şi de problemele diferite din anumite zone, dar, în principiu, noi acceptăm că UDMR este un membru al Convenţiei şi trebuie să rămînă în continuare"). Vezi Raluca Stroe Brumariu, „Convenţia Democratică va rămîne", *România liberă*, 3 aprilie 1992.
15. Roxana Iordache, „Partidul Naţional Liberal la persoana I singular", *România liberă*, 14 aprilie 1992.
16. Vezi „Convenţia Democratică – o continuitate necesară", *România liberă*, 14 aprilie 1992, şi declaraţia preşedintelui PSDR, Sergiu Cunescu, care spunea că, indiferent de numărul partidelor componente, „Convenţia merge înainte, are un ideal foarte mare, instaurarea democraţiei. (...) Noi nu condiţionăm sub nici o formă continuarea Convenţiei de abandonarea unuia dintre aliaţi, respectiv a UDMR-ului. Faptul că ne găsim într-o alianţă, în Convenţie, ne dă posibilitatea să ne influenţăm între noi, partidele, să ne corectăm, eventual, unele atitudini care ies din cadrul convenţiei noastre. E adevărat că trebuie aduse îmbunătăţiri de ordin organizatoric. Sînt însă detalii tehnice, strategice, care nu afectează componenţa Convenţiei Democratice". Corneliu Coposu a declarat tranşant că „nu a existat nici un fel de înţelegere prealabilă cu domnul Radu Câmpeanu în vederea negocierii unei noi alianţe numai între partidele istorice, înainte de lucrările Delegaţiei Permanente a PNL. De altfel, opinia mea, pe care am afirmat-o în nenumărate rînduri, este pentru MENŢINEREA CONVENŢIEI DEMOCRATICE (...) momentul politic actual impune tuturor formaţiunilor politice care într-adevăr urmăresc stabilitatea, prestigiul României şi binele ţării să menţină această UNITATE A DEMOCRAŢIEI, urmînd ca competiţia programatică să fie în faza următoare. Sigur că toate formaţiunile politice care au intrat în această Convenţie Democratică şi-au păstrat individualitatea, tactica şi strategia proprie şi libertatea de a acţiona după hotărîrile pe care le va lua conducerea respectivă a partidului. Nu există nici un fel de constrîngere în domeniul acesta. În Convenţia Democratică nu s-a intrat pe baza unei presiuni morale, ci la libera opţiune a formaţiunilor care au socotit că este cazul să se solidarizeze în acţiunea unită a opoziţiei. Ar fi regretabil dacă una din componentele Convenţiei Democratice ar părăsi această Convenţie, ar fi şi un gest pripit şi destul de periculos pentru partidul respectiv însuşi, pentru că OPINIA PUBLICĂ VINE CU SANCŢIUNEA PROMPTĂ A ORICĂREI TENTATIVE DE DESTABILIZARE ŞI DE DEZECHILIBRARE A OPOZIŢIEI UNITE. Eu susţin necesitatea prelungirii Convenţiei Democratice pentru alegerile care vin, în componenţa în care s-a constituit. Eventual chiar cu primirea unor noi aderenţi". Vezi „PNŢCD – adept consecvent al Convenţiei Democratice", declaraţia lui Corneliu Coposu, *România liberă*, 15 aprilie 1992.

devenind astfel un fapt cert[17]. De fapt, conducerea PNL hotărîse deja ieşirea din Convenţie, aşa că, pentru a preîntîmpina eventualele concesii din partea partenerilor, liberalii au pus unele condiţii care nu puteau fi acceptate.

Deşi a stat la baza creării CD în noiembrie 1991, moment în care şi-a încetat practic funcţionarea, Convenţia Naţională pentru Instaurarea Democraţiei a continuat să existe oficial pînă la 30 aprilie 1992. La acea dată, partidele componente ale CNID (PAC, PER, PSDR, PNŢCD, UDMR) au hotărît să-şi suspende activitatea în cadrul acestei alianţe şi să acţioneze exclusiv în cadrul CD, sub semnul electoral „Cheia".

Dacă prin plecarea PNL, Convenţia şi-a pierdut una din piesele de bază, ea s-a întărit ulterior prin acceptarea de noi membri (politici şi civici). Astfel, la sugestia lui Coposu, în mai 1992, PNL-AT şi PNL-CD au constituit Alianţa Liberală, pentru a facilita intrarea PNL-AT în Convenţie. Aceasta se va produce oficial la 3 iunie 1992. Împreună cu PNL-AT, au mai fost primite în Convenţie Asociaţia „21 Decembrie", Uniunea Şomerilor din România şi Aşezămîntul Cultural „Ion C. Brătianu". La aceeaşi dată s-a anunţat, de asemenea, că UDMR va participa la alegeri pe liste separate, dar rămîne în cadrul Convenţiei. Pentru a preîntîmpina eventualele obiecţii din partea lui Radu Câmpeanu şi a altor lideri liberali cu privire la folosirea denumirii de Convenţia Democratică, în condiţiile părăsirii acesteia de către un important membru fondator, PNL, s-a hotărît reînscrierea la tribunal sub denumirea de Convenţia Democratică din România. CDR va fi sigla ce va intra în conştiinţa publică şi electorală, indiferent că a fost vorba ulterior de Convenţia Democratică sau de Convenţia Democrată din România.

Una dintre cele mai interesante discuţii care au marcat perioada dintre alegerile locale şi cele generale s-a purtat în jurul datei la care urmau să aibă loc acestea din urmă. Iniţial, a existat un curent de opinie majoritar care susţinea desfăşurarea alegerilor generale în ultima săptămînă din iulie, aceasta fiind şi formula propusă în legile pentru alegerea Parlamentului şi a preşedintelui României. Dacă în ceea ce priveşte data propriu-zisă, într-o primă fază, atît parlamentarii puterii, cît şi cei ai opoziţiei au căzut de acord asupra zilei de 26 iulie, problema simultaneităţii alegerilor parlamentare şi prezidenţiale a suscitat îndelungi discuţii în Parlament. În vreme ce parlamentarii puterii susţineau păstrarea formulei din 1990, partidele opoziţiei reunite în CDR au pledat în favoarea decalării alegerilor. Această decalare era motivată prin faptul că, pe de o parte, era în concordanţă cu practicile democraţiilor occidentale, iar, pe de altă parte, ar fi împiedicat influenţarea rezultatelor din alegerile parlamentare de către cele prezidenţiale.

Aceleaşi probleme au fost dezbătute şi în şedinţa Camerei Deputaţilor din 1 iunie 1992, cu ocazia discutării legii pentru alegerea preşedintelui României. Cu această ocazie au fost propuse mai multe amendamente: unul dintre ele, aparţinînd lui Radu Berceanu (FSN), propunea precizarea expresă a datei alegerilor în lege, şi anume: „Alegerile pentru preşedintele României din 1992 vor avea loc o dată cu cele pentru alegerea Camerei Deputaţilor şi Senatului, la 26 iulie". Însă cel mai important amendament, din punctul de vedere al opoziţiei, a fost propus de deputatul PNŢCD Ion Diaconescu şi viza tocmai decalarea alegerilor, în sensul desfăşurării alegerilor parlamentare în iulie, iar a celor prezidenţiale în toamnă. Acestei propuneri i s-au raliat şi parlamentarii celorlalte partide din opoziţie, Sergiu Cunescu exprimîndu-şi, la rîndul

17. Raluca Stroe Brumariu, „Convenţia Democratică continuă şi fără Radu Câmpeanu", *România liberă*, 17 aprilie 1992.

său, preferinţa pentru formula propusă de Ion Diaconescu[18]. În mod evident, în ciuda presiunilor opoziţiei, amendamentul nu putea avea cîştig de cauză în faţa unui parlament dominat de FSN şi FDSN, ceea ce s-a şi întîmplat.

Peste doar cîteva zile, data alegerilor avea să fie modificată din nou, scrutinul fiind amînat. În urma discuţiilor purtate la Cotroceni între reprezentanţii partidelor parlamentare şi preşedintele Iliescu şi a presiunilor venite din această direcţie, a fost avansată data de 27 septembrie 1992, pe care Senatul şi Camera Deputaţilor au acceptat-o prin vot la 15, respectiv 16 iunie. În condiţiile în care amînarea alegerilor nu mai putea fi evitată, iar o eventuală decalare ar fi împins scrutinul pentru alegerea preşedintelui în iarnă, ziua de 27 septembrie 1992 a fost acceptată şi de opoziţie ca dată pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale: „PNŢCD a militat permanent pentru alegeri cît mai devreme. Din motivele cunoscute acum, acest lucru nu a fost posibil şi s-a convenit pentru 27 septembrie, dată pe care, prin forţa lucrurilor, o acceptăm şi noi" (Ion Diaconescu)[19].

Amînarea alegerilor avantaja considerabil FDSN - rezultat în urma scindării FSN-ului -, dîndu-i răgazul necesar de a se organiza, de a se face cunoscut electoratului şi a-şi pregăti campania electorală. În condiţiile în care în alegerile locale sprijinul pentru CDR crescuse semnificativ, în special în marile oraşe, în timp ce capitalul electoral al FSN se erodase, iar tensiunile interne din partidul de guvernămînt culminaseră cu doar cîteva luni în urmă cu fragmentarea acestuia, desfăşurarea alegerilor în iulie ar fi convenit mai mult opoziţiei. În ceea ce priveşte simultaneitatea alegerilor, aceasta era tot în avantajul FDSN, care miza pe candidatura preşedintelui Iliescu, în vreme ce Convenţia nu avea încă, la acea dată, un candidat stabilit. O eventuală decalare a alegerilor i-ar fi putut da cîştig de cauză în competiţia electorală pentru parlament. Aşadar, de soluţia adoptată în cele din urmă - alegeri simultane în toamnă - beneficia în cea mai mare măsură FDSN.

Pentru a reglementa, în contextul nou creat, organizarea şi funcţionarea CDR, la 24 iunie 1992, partidele componente au semnat, la sediul PSDR, un protocol, prin care se puneau bazele unei alianţe politice şi electorale. Documentul stipula, printre altele: „Convenţia este o alianţă a mai multor partide şi formaţiuni apartidice, avînd ca obiective fundamentale: scoaterea ţării din criza actuală şi instaurarea în România a unui autentic regim democratic". În acelaşi cadru s-au semnat Declaraţia-angajament a partidelor şi formaţiunilor din CDR, precum şi Protocolul privind modul de alegere a unui candidat unic pentru funcţia de preşedinte al României la alegerile din 27 septembrie 1992, stabilindu-se că un Colegiu Elector va desemna o persoană dintre candidaţii propuşi de formaţiunile componente. Cele trei documente au fost semnate de liderii PAC, PER, PNL-AT, PNL-CD, PNŢCD, PSDR, UDMR, Partidul Unităţii Democratice, Uniunea Democrat Creştină, Federaţia Ecologistă din România (FER), Alianţa Civică, AFDPR, Sindicatul politic „Fraternitatea", Asociaţia „21 Decembrie", Mişcarea „România Viitoare", Solidaritatea Universitară, Uniunea Mondială a Românilor Liberi, Uniunea Şomerilor din România. Drept semn electoral al CDR a fost stabilit „cheia" înscrisă într-un cerc.

După cum am văzut, la sfîrşitul anului 1991, Nicolae Manolescu îşi anunţase candidatura la funcţia de preşedinte al României. În calitatea sa de preşedinte al unui partid nou şi modern, de factură civică, în calitate de intelectual de elită şi de figură publică, de profesor universitar şi scriitor, de excelent vorbitor şi de lider al unor grupuri

18. *Monitorul Oficial*, anul III, nr. 101, partea a II-a, 2 iunie 1992.
19. *Monitorul Oficial*, anul III, nr. 118, partea a II-a, 17 iunie 1992.

culturale şi literare călite în luptele de culise de la Uniunea Scriitorilor împotriva comuniştilor de la cenzură, motiv pentru care se aflase ani de zile sub supravegherea atentă a organelor poliţiei politice comuniste, directorul *României literare* avea, pentru mulţi, toate calităţile pentru a cîştiga în faţa lui Ion Iliescu[20]. Pentru activiştii, membrii, simpatizanţii şi votanţii[21] partidelor şi asociaţiilor civice care au trecut vreodată prin CDR, ca şi pentru observatorii fenomenului politic românesc, întrebarea „Ce s-ar fi întîmplat dacă Nicolae Manolescu rămînea candidatul CDR la preşedinţie?" este o chestiune de istorie contrafactuală. Au existat enorme pasiuni, resentimente, interese şi intrigi legate de susţinerea sau împiedicarea candidaturii lui Manolescu în 1992, de la cele din cadrul lumii literare pînă la cercurile care se ocupaseră în trecut de urmărirea sa informativă (şi cărora nu le-ar fi convenit un preşedinte al României care fusese urmărit pentru deschiderea sa culturală şi politică). În mod obiectiv, se poate spune că, la un moment dat, candidatul CDR avea şanse să ajungă preşedintele României, în 1992 sau mai tîrziu (în 1996, aşa avea să se şi întîmple). Insuccesul necunoscutului candidat Constantinescu din 1992 a confirmat argumentele celor care îl susţinuseră pe Manolescu. Succesul deja extrem de cunoscutului candidat Constantinescu, din 1996, a confirmat argumentele celor care susţinuseră ideea înlocuirii lui Manolescu. Dar modul în care s-a încheiat perioada celor patru ani de preşedinţie a lui Constantinescu i-a făcut pe mulţi (inclusiv dintre cei care l-au propus) să regrete faptul că, în 1992, a devenit candidatul CDR. Reacţia de împotrivire cea mai puternică faţă de influentul critic literar a venit din partea preşedinţilor partidelor istorice şi a liderilor AC, care îl considerau nepotrivit pentru funcţia supremă în stat. În percepţia celor care i-au barat drumul către candidatura la preşedinţie, Manolescu făcuse cîteva gafe majore. Una dintre el ar fi fost interviul în care afirmase că drama lui este să trăiască printre fosile politice. În felul acesta, i-ar jignit pe aproape toţi şefii şi liderii partidelor istorice care supravieţuiseră închisorilor politice comuniste datorită şansei. Apoi, Manolescu s-ar fi dus la Paris, unde ar fi dat

20. Pentru atenţia de care s-a bucurat Nicolae Manolescu vreme de decenii din partea Securităţii, vezi volumul de documente publicat de SRI (Pelin, 1996). Indicele de nume îl indică pe Manolescu drept unul dintre cele mai urmărite personaje de către poliţia politică totalitară, sub diverse învinuiri, de la faptul că avea o atitudine „estetizantă" pînă la a fi un susţinător al scriitorilor „de naţionalitate evrei", un adevărat filosemit. Din numeroasele documente redactate în acest stil, iată cum era etichetată activitatea coordonată de Nicolae Manolescu şi „grupul nonconformist" în documentul nr. 242, p. 220, adresat de către unitatea specială UM 0544 a Departamentului Securităţii Statului către UM 0610, „tovarăşului general maior Bordea Aron", în data de 9 iulie 1981 : „Deţinem date că scriitori din cadrul Asociaţiei Bucureşti, *boicotaţi* de grupul *neconformist* la recentele alegeri ale organelor de conducere din Uniunea Scriitorilor, îşi manifestă indignarea pentru *manevrele* prin care au fost înlăturaţi, precum şi temerile pentru afirmarea viitoare a creaţiilor literare valoroase ancorate în realităţile societăţii româneşti. Scriitori ca Paul Anghel, Ion Lăncrănjan, Nichita Stănescu, Fănuş Neagu, Eugen Barbu, Dinu Săraru, Titus Popovici, Ion Gheorghe, Ilie Purcaru, Mihai Ungheanu, Dragoş Nicolae, etichetaţi de grupul neconformist ca *oameni ai partidului*, afirmă că, în prezent, ca urmare a majorităţii de care dispun neconformiştii în organele de conducere a Uniunii Scriitorilor, s-a creat pericolul eliminării lor din viaţa literară şi a Uniunii Scriitorilor, ţinînd cont că, deocamdată, mijloacele mass-media sînt în mod majoritar în mîna grupului neconformist. Se apreciază că manevrele realizate de grupul neconformist, constituit în jurul revistei *România literară*, şi, în special, de scriitorii de naţionalitate evrei, au constat în eliminarea scriitorilor români, etichetaţi că ar fi format *o nouă dreaptă*. Pentru propagarea acestor idei, se preconizează utilizarea, în mod deosebit, a cenaclului *Confluenţe*, ai căror mentori sînt consideraţi Nicolae Manolescu şi Ovid S. Crohmălniceanu".

21. Acestea sînt cele patru cercuri ale participării la viaţa partidelor politice, conform teoriei expuse în Duverger, 1954.

interviuri în care se prezenta pe sine cu titulatura de preşedinte al CDR şi candidat la preşedinţia României din partea acesteia[22]. În plus, iar acesta era un argument folosit în mod informal, ceea ce i se reproşa lui Manolescu erau firea sa „frivolă", slăbiciunea pentru sexul frumos, modul său de viaţă „de harem". Temerea era că aceste aspecte ar fi putut deveni subiect al ironiilor şi atacurilor din partea presei şi a adversarilor politici, ceea ce i-ar fi prejudiciat şansele de cîştig. Mai mult sau mai puţin întemeiate, astfel de argumente au avut cîştig de cauză la vremea respectivă. Şi ambiţiile prezidenţiale ale lui Ion Raţiu erau recunoscute, dar liderii seniori ai partidelor din Convenţie îşi dădeau seama că este nevoie de un om mai tînăr, un candidat care să nu dea impresia vîrstei prea înaintate şi să se bucure de popularitate (Raţiu obţinuse în 1990 cu puţin peste 4% din voturi). Faptul că Manolescu nu trecuse prin procedurile interne ale Convenţiei şi se prezentase singur drept candidat părea, la vremea aceea, drept simptomatic pentru un mod de gîndire arogant şi megaloman.

De-a lungul timpului, în special după ieşirea PNL din Convenţie, majoritatea partidelor care au avut obiecţii (PSDR, PL'93, PAC, PAR, UDMR)[23] asupra modului de funcţionare al acesteia, ajungînd chiar să o părăsească, erau deranjate de modul în care se luau deciziile.

Unul dintre gesturile care au facilitat decizia liderilor partidelor istorice de a nu-l susţine pe Manolescu a fost legat de dezbaterile interne din cadrul Convenţiei. Se ajunsese la mari confruntări între PAC şi AFDPR[24]. În timp ce pachiştii veneau cu argumente pragmatice, cu o gîndire flexibilă, legată de prezent şi tolerantă, foştii deţinuţi politici (inclusiv liderii partidelor istorice) puneau înainte de toate argumente morale inflexibile, un spirit justiţiar şi anticomunist exagerat. Foştii deţinuţi politici nu reuşiseră să determine autorităţile feseniste să înceapă „procesul comunismului", să deschidă arhivele fostei Securităţi şi să voteze o lege a lustraţiei. În plus, infiltrarea foştilor securişti în partidele istorice sau nou înfiinţate era o realitate indiscutabilă, pentru care erau aduse mereu noi dovezi. Iar la probele existente se adăugau bănuielile şi zvonurile, din acest amestec de realitate, suspiciune şi delaţiune născîndu-se numeroase situaţii anormale[25]. Cum foştii deţinuţi politici erau oameni în vîrstă sau ieşiţi la pensie, dispunînd de timp, ei îi verificau pe noii veniţi, îi urmăreau pe noii înscrişi, iar cînd s-a început discuţia cu privire la alcătuirea listelor pentru alegerile locale îi descopereau pe diverşii securişti, foşti ofiţeri, agenţi sau informatori. La nivelul judeţelor procesul de alcătuire a listelor era şi el blocat, pentru că reprezentanţii AFDPR votau împotriva PAC. La o şedinţă

22. Informaţiile au fost obţinute din partea unor lideri din vremea aceea ai CDR şi coroborate cu cele deţinute de alţi lideri, care le-au confirmat.
23. Obiecţiile au apărut nu numai în şedinţele CDR, ci şi în presa vremii şi în interviurile luate de autori reprezentanţilor acestor formaţiuni politice, precum şi din discuţiile cu unii dintre reprezentanţii PNŢCD.
24. Deţinem informaţiile de la foşti deţinuţi politici care preferă să nu îşi dezvăluie identitatea.
25. După cum a relatat Ion Diaconescu în interviul său, după plecarea PNL şi intrarea PNL-AT în Convenţie, preşedintele CDR, Corneliu Coposu, ar fi spus că „noi l-am primit pe Policrat, nu pe Patriciu". Despre acesta din urmă fusese răspîndit zvonul că ar fi colaborat cu Securitatea, datorită faptului că a lucrat în străinătate înainte de 1989. Or, la una dintre şedinţele CDR, la care Dinu Patriciu venise în calitate de preşedinte al PNL-AT, Nicolae Manolescu s-a ridicat împotriva celor care se opuneau participării acestuia şi cereau să vină Renée Radu Policrat, arătînd că în momentul în care s-a aprobat intrarea în Convenţie, „noi n-am aprobat un om, ci am aprobat un partid". Cum majoritatea a aprobat argumentul, liderii ţărănişti au cedat.

a Convenţiei, Stelian Tănase a propus - Nicolae Manolescu, fiind de faţă, nu a reacţionat, părînd că erau înţeleşi - ca AFDPR să nu mai aibă drept de vot, pentru că oricum mulţi dintre ei sînt membri în diferite partide şi astfel se dublează votul. „În momentul acela a fost clar că Manolescu nu mai are nici o şansă şi că pentru cei care îl susţineau era degeaba. Coposu a decis să caute pe altcineva." Un rol important în respingerea candidaturii lui Manolescu l-a jucat atitudinea lui faţă de ceilalţi lideri din Convenţie. „Cînd a apărut Manolescu în fruntea PAC, era clar că aveam un candidat la preşedinţie. El era omul. Era tînăr, era celebru, nu fusese membru PCR - pe atunci era un criteriu important. Dar Manolescu venea la şedinţele Convenţiei, stătea zece minute şi pleca. Asta îi irita pe ceilalţi."[26]

Părăsind anecdotica politică, ce a jucat totuşi un rol copleşitor, există şi aspecte care trebuie analizate cu instrumentele ştiinţei politice. Una dintre cele mai importante funcţii ale partidelor politice este selectarea elitelor, adică a personalităţilor şi experţilor care candidează în alegeri, mai ales a celor care vor ocupa funcţii de conducere, o parte eligibile, dar o şi mai mare parte doar nominalizate. Succesul unui partid politic la putere, dar şi destinul unei ţări depind de exercitarea corectă a acestei funcţii. Or, exercitarea normală a funcţiilor partidelor, în particular a celei de selectare a cadrelor sau de mobilizare a oamenilor la vot, a fost una dintre cele mai problematice chestiuni cu care s-au confruntat partidele istorice revenite pe scena istoriei, după aproape o jumătate de secol de represiune comunistă. Cînd este vorba despre alegerea persoanelor pentru funcţia cea mai înaltă în stat (preşedinte, prim-ministru, membri ai cabinetelor), responsabilitatea este imensă. Dacă cei aleşi reuşesc, ei devin la rîndul lor cei care aleg şi nominalizează pe alţii, ei sînt cei care iau deciziile politice majore şi le duc la îndeplinire. În cazul CDR, acum, cînd cunoaştem deznodămîntul, putem spune că desemnarea lui Constantinescu drept candidat la preşedinţie, apoi a lui Ciorbea ca prim-ministru au fost hotărîri care au avut o influenţă majoră asupra evenimentelor ulterioare. Iată de ce ar trebui explicate soluţiile propuse de PNŢCD, de a fi aduşi mai ales oameni din afară, care s-au alăturat conjunctural partidului.

„Generaţia închisorilor", cea care a ţinut partidul în viaţă şi l-a reînfiinţat, a hotărît încă de la început că nu îşi va asuma funcţii executive. În cazul lui Corneliu Coposu, ideea candidaturii la preşedinţia unei republici era exclusă din principiu, în primul rînd din cauza fermelor sale convingeri monarhiste[27]. Marele handicap al întregii generaţii a închisorilor a fost de tip biologic : ea nu îşi mai putea asuma poziţii executive din pricina vîrstei înaintate şi a uzurii fizice datorate anilor îndelungaţi petrecuţi în puşcăriile comuniste, bătăilor, torturilor şi privaţiunilor îndurate acolo. A fost ultima răzbunare a comuniştilor şi a Securităţii împotriva celor pe care i-au persecutat vreme de decenii -

26. Interviu cu Stelian Tănase. Constantin Dudu Ionescu ne-a declarat că „dispariţia repetată de la locul faptei" a lui Manolescu îi irita pe „bătrînii ţărănişti", în primul rînd pe Coposu. În acelaşi sens, Dinu Zamfirescu ne-a relatat că, în momentul în care s-a încercat în Convenţie apropierea dintre PNL-CD, PNL-AT şi PAC, a existat iniţiativa unor întîlniri periodice, la care nu apăreau nici Manolescu, nici vreun alt reprezentant al PAC. Cînd s-a pus problema votului pentru un candidat la preşedinţie, PNL-CD a optat pentru Constantinescu, care niciodată nu a lipsit de la întîlnirile fixate. „Manolescu era perceput în momentul acela ca fiind ambiguu, în sensul că nu te puteai bizui pe el", a concluzionat Dinu Zamfirescu.

27. Interviu cu Ion Diaconescu, pe vremea aceea prim-vicepreşedintele PNŢCD, fost „coleg" în închisorile politice, prieten şi confident, „mîna dreaptă" a lui Corneliu Coposu şi cel care i-a succedat după moarte.

faptul că regimul condus de ei a căzut mult prea tîrziu pentru ca victoria de ultimă instanţă a fostelor victime să mai aibă şi o semnificaţie concretă. „Iar din generaţia asta nouă nu identificasem moştenitorul", a recunoscut Ion Diaconescu, „întrucît cei din generaţia de mijloc nu erau o soluţie"[28]. Datorită unei generozităţi specifice generaţiei, seniorii ţărănişti, în primul rînd Coposu, hotărîseră să caute un candidat la preşedinţie care să nu fi fost membru PNŢCD şi nici deţinut politic, care „la limită" să fi fost membru PCR, în ideea diminuării propagandei feseniste care făcea din PNŢCD un partid revanşard, gata să-i arunce în închisori pe foştii membri PCR. Bineînţeles, trebuia un candidat care să nu se fi alăturat valului de oportunism destul de răspîndit şi nici să nu aibă handicapul intelectual şi moral de a nu înţelege fărădelegile şi lipsa de legitimitate a formaţiunii lui Iliescu. În felul acesta s-ar fi combinat criteriile unor generaţii diferite şi ar fi existat un tip aparte de continuitate.

Din analiza împrejurărilor de atunci, deducem că şi alţi factori au cîntărit pînă la urmă în mod decisiv: preferinţele personale ale unor lideri politici şi civici, care din motive diverse „nu îl puteau suporta pe Manolescu"; posibilitatea controlării politice a candidatului (ceea ce era exclus în cazul lui Manolescu, care se autopropusese fără a-i consulta pe „bătrîni" şi nu ar fi putut fi niciodată „trimis după ţigări", aşa cum procedase de mai multe ori Coposu cu Emil Constantinescu[29]). Pentru ca partidele istorice să-şi fi exercitat funcţiile în mod firesc, în condiţiile în care nici ele, nici altcineva nu fusese pregătit pentru căderea comunismului, ar fi avut nevoie de mai mult timp şi, mai ales, de o viaţă politică normală. Din alte puncte de vedere, aceleaşi lucruri se pot spune şi despre celelalte partide nou apărute (în special FSN, cu toţi „moştenitorii" săi), ca şi despre liderii şi activiştii acestora, care, din multe puncte de vedere, „se calificaseră la locul de muncă", în plin şantier de construire a democraţiei, ceea ce a dus la exercitarea defectuoasă a funcţiilor partidelor şi la numeroase erori politice[30].

Povestea căutării candidatului CDR potrivit pentru intrarea în cursa pentru preşedinţia României este un adevărat roman, cu elemente de umor, dacă ne gîndim la circumstanţe, dar şi tragice, dacă ne gîndim la consecinţe. După cum spune poeta Ana Blandiana, „ne-am întors la 1 februarie în ţară şi am găsit în toate locurile mesaje ca să ne ducem de îndată ce venim la domnul Coposu, care are ceva foarte important pentru noi. M-am dus, iar în biroul domnului Coposu se afla şi Ticu Dumitrescu. Coposu a zis: «am rezolvat problema candidatului: Tu». La început am crezut că glumeşte, dar după ce mi-am dat seama că vorbeşte serios, am spus: «Domnule Coposu, capacitatea mea de a mă sacrifica este destul de mare, deci pot să accept, dacă Dumnezeu mă ajută pot să fiu inspirată pe timpul campaniei şi să merg bine, dar ce mă fac dacă cîştig?». A urmat o discuţie de vreo două ore pînă cînd au reuşit să înţeleagă că nu glumesc şi nu accept. Şi în clipa în care chiar au înţeles că nu pot să mă convingă, a urmat o deprimare care m-a marcat profund şi, într-un fel, toată nenorocirea cu propunerea de către mine a lui Emil Constantinescu se datorează acelui moment, în care am fost extraordinar de şocată de

28. Diaconescu se referea la Radu Vasile, Mircea Ciumara, Ulm Spineanu etc.
29. Cu toate că „trimiterea după ţigări" a lui Emil Constantinescu de către Corneliu Coposu a părut vreme de mai mulţi ani o legendă lansată de celebra revistă *Academia Caţavencu*, ea a fost confirmată de mai multe surse din interiorul PNŢCD.
30. În acest sens, se poate face o comparaţie simplă între prestaţia preşedintelui Iliescu înainte de 1996 şi cea de după anul 2000, la fel după cum se poate compara ceea ce a fost FSN (linia PDSR) înainte de pierderea alegerilor din 1996 şi ce a devenit după cîştigarea alegerilor din 2000.

felul în care de mine ar fi depins ca ei să fie fericiţi, că nu mai au probleme şi nu rămăseseră absolut fără soluţie. Şi aşa am intrat eu în cursa pentru găsirea unui candidat al Convenţiei"[31].

O altă variantă la care s-a gîndit Corneliu Coposu a fost Mitropolitul Banatului, Nicolae Corneanu, care a refuzat însă propunerea[32]. A urmat un carusel al propunerilor, conform unor criterii stabilite după o logică (numai de el înţeleasă) de preşedintele CDR, Coposu. Una dintre ele a fost Gabriel Liiceanu. Coposu a vorbit cu directorul editurii Humanitas, care a cerut timp de gîndire. Peste cîteva zile, a venit mesajul de răspuns (transmis printr-un intermediar): Liiceanu se gîndea să accepte, cu o condiţie - să nu apară niciodată în public, pentru că nu suporta mulţimea. Era de acord să apară la televizor, dar o singură dată. Cînd a primit mesajul, Corneliu Coposu a spus: „Este clar, îşi bate joc de noi". Aşa a ieşit Liiceanu din discuţie, cu toate că părea să accepte propunerea. Au urmat şi alte propuneri de candidaţi din partea CDR, nume precum Ştefan Augustin Doinaş, Alexandru Zub, Victor Rebengiuc, Andrei Pleşu. Acesta din urmă ar fi acceptat şi el, dar a pus şi el o condiţie: să candideze în acelaşi timp şi din partea FSN (varianta Petre Roman, numită de el „aripa liberală a Frontului"), pentru a fi reprezentantul unui consens mai larg. Pentru liderii CDR, inclusiv pentru cei ce avuseseră de suferit agresiuni din partea minerilor aduşi la Bucureşti cînd Roman era prim-ministru şi care fuseseră de mai multe ori batjocoriţi public de liderii fesenişti (deveniţi „liberali" şi anti-Iliescu doar după ce au fost alungaţi de la guvernare de Iliescu), o asemenea candidatură era de neînchipuit. Ea accentua diferenţele de concepţii morale între cei reuniţi în jurul CDR şi cei care se adaptaseră rapid fesenismului, acceptînd chiar demnităţi în stat. Dacă la nivelul oamenilor politici s-ar fi putut ajunge la o înţelegere, electoratele celor două forţe politice erau extrem de diferite. Or, se apropiau alegerile. Dacă nu se inventa un candidat, rămînea în joc doar Raţiu, „ceea ce ne transforma pe toţi în personaje ridicole", după cum spunea cineva din conducerea din acea vreme a Convenţiei. Raţiu beneficia de sprijinul unor partide minuscule din CDR, care nu aveau mulţi susţinători, dar deţineau un vot comparabil cu partidele importante. În acelaşi timp, era clar că împotrivirea faţă de Manolescu era atît de puternică, încît orice alt candidat părea mai bun.

Atunci a apărut de la Solidaritatea Universitară o propunere scrisă ce părea extrem de convingătoare pentru mulţi. Ea nu viza un nume. Era vorba despre portretul-robot al candidatului ideal al Convenţiei la preşedinţia României. Unele dintre principiile gîndite de Coposu se regăseau în acel portret-robot, altele erau criterii care eliminau din cursă pe ceilalţi candidaţi. Cum între timp apăruseră candidaţi de la mai toate partidele Convenţiei, propunerea Solidarităţii Universitare demonstra că ar trebui ca acel candidat să nu fie şeful vreunui partid şi, dacă se poate, să nu fi fost nici membru al unuia dintre partide. Se făcea din nou referire la percepţia generală, mult mai favorabilă nemembrilor de partid decît membrilor noilor partide. În plus, ar fi fost bine ca acel candidat să fi fost înainte membru PCR, pentru a contrazice „ideea generală că Convenţia şi Alianţa mănîncă comunişti pe pîine", răspîndită de Iliescu şi fesenişti. Ideea de a propune un fost membru PCR, dar nu un activist plătit al PCR, ci un membru obişnuit, era de natură a-i linişti pe cei aproape patru milioane de foşti membri PCR şi familiile lor. Aceştia

31. Interviu cu Ana Blandiana şi Romulus Rusan.
32. Interviu cu Ion Diaconescu.

reprezentau o parte importantă a populaţiei, pe care Iliescu reuşise să o îndepărteze de fostele partide istorice în timpul manifestaţiei din Piaţa Universităţii, cînd se discuta *Proclamaţia de la Timişoara*, iar şeful FSN spunea că „aştia vor să incrimineze o jumate din populaţia ţării, că este o epurare, o vînătoare de vrăjitoare". În orice caz, între discutarea portretului-robot în Convenţie şi apariţia unui nume s-a scurs un timp destul de lung, cu toate că, după cum a recunoscut o persoană apropiată rectorului Universităţii din Bucureşti, „acest portret robot semăna în mare măsură cu Constantinescu"[33].

Ana Blandiana a fost cea care l-a propus lui Coposu pe Emil Constantinescu drept candidat. Preşedintele PNŢCD a acceptat propunerea pentru că, se pare, şi el se gîndise la ea, fiind apropiată de portretul-robot al candidatului propus de Solidaritatea Universitară (al cărei preşedinte era tot Emil Constantinescu)[34]. Rectorul Universităţii din Bucureşti era la vremea aceea un necunoscut în lumea politică[35] şi nu avea susţinerea grupurilor intelectuale, care simpatizau cu Manolescu. Totuşi, el beneficia de sprijinul uneia dintre cele mai convingătoare activiste din cadrul societăţii civile, care nu numai că l-a inventat ca om politic, dar a reuşit să-i convingă şi pe alţii (în primul rînd pe preşedintele PNŢCD şi al CDR, Corneliu Coposu, care, la rîndul său, nu văzuse cu ochi buni iniţiativa lui Manolescu de a se autopropune) de valoarea candidatului. Anunţul cu privire la propunerea AC a fost făcut la 25 mai 1992, la Cluj, la Casa Universitarilor, cu ocazia unui „Dialog al Alianţei Civice", cînd se afla şi Televiziunea publică în sală. Întrebată fiind pe cine va susţine Alianţa drept candidat CDR pentru preşedinţie, Ana Blandiana a răspuns că pe Emil Constantinescu, vicepreşedinte al AC şi rector al Universităţii din Bucureşti, propus şi de Solidaritatea Universitară. Ştirea a fost dată seara la „Actualităţi", de către TVR, după care „a urmat un cutremur de pămînt". În cîteva ore, necunoscutul Emil Constantinescu devenea o celebritate. Toată lumea se întreba de unde apăruse, cine-l propulsase, dacă fusese sau nu membru PCR sau colaborator al Securităţii, dacă participase sau nu la Revoluţia din decembrie, dacă activase sau nu în FSN etc.

Dar cine era cu adevărat cvasinecunoscutul care provocase atîtea discuţii în contradictoriu? Cine era cel ce avea să provoace, probabil, şi mai multe controverse de-a lungul timpului, în special ca preşedinte al României, apoi ca om care avea să se retragă

33. Interviu cu Zoe Petre.

34. Iată un fragment semnificativ din interviul cu Ana Blandiana, în care lidera Alianţei povesteşte cum i-a venit ideea candidatului Emil Constantinescu la preşedinţie din partea Convenţiei: „Din punctul meu de vedere, acest nume a apărut într-o şedinţă a Convenţiei, la care participau şi nişte ziarişti străini sau chiar anumiţi oameni politici creştin-democraţi. În orice caz, erau străini, iar noi am fi vrut să arătăm bine. La un moment dat, a luat cuvîntul Emil, care împreună cu mine reprezenta Alianţa în Convenţie (după ce a devenit candidat, Băcanu şi cu mine am devenit reprezentanţi). Şi a vorbit foarte bine. Emil are o ciudată caracteristică: poate să fie foarte bun sau foarte prost, dar e o atît de mare diferenţă între cele două situaţii încît nu ştii niciodată ce poate să iasă. Şi atunci a fost foarte bun. Ţin minte că îl ascultam vorbind şi vorbea foarte bine şi domnul Coposu fuma şi se uita la el. Şi la un moment dat m-am uitat la domnul Coposu şi a fost momentul în care mi-am dat seama că s-a gîndit şi el: «Ce-ar fi să fie ăsta?». Iar după aceea m-am dus la Coposu şi i l-am propus pe Emil, iar Coposu a acceptat, spunînd că şi el se gîndise la acelaşi lucru. Noi am hotărît, mergem pe ăsta, după care au urmat frămîntările care au urmat".

35. Conform mărturiei lui Ion Diaconescu, Constantinescu nu se făcuse pînă atunci remarcat prin nimic la şedinţele CDR. Cînd Corneliu Coposu i-a spus lui Diaconescu „Nu mai căuta candidat, că am găsit", acesta din urmă a cerut amănunte. Preşedintele Convenţiei i l-a descris („Venea cu Solidaritatea Universitară, venea la şedinţele noastre, stătea acolo în fund, unul cu barbă"), iar reacţia lui Diaconescu a fost semnificativă: „Zic, nu l-am reţinut".

din competiţie, după ce-i eliminase pe alţii mai pregătiţi, poate, pentru luptă şi pentru o carieră politică? Emil Constantinescu s-a născut pe 19 noiembrie 1939, la Tighina (actualmente în Republica Moldova). Tatăl era inginer agronom, originar din Argeş. A absolvit Facultatea de Drept, Universitatea din Bucureşti (promoţia 1960), apoi Facultatea de Geologie şi Geografie, Universitatea din Bucureşti (promoţia 1966). În 1979, şi-a luat doctoratul în geologie, parcurgînd toate treptele carierei universitare şi devenind profesor universitar în 1990. A publicat numeroase articole, studii şi cărţi de specialitate, atît în România, cît şi în străinătate. A primit Premiul Academiei RSR pentru studiul „Mineralogeneza zăcămîntului Sasca Montană". De-a lungul anilor, a predat şi ţinut conferinţe ştiinţifice în străinătate, la prestigioase universităţi. Pentru meritele sale ştiinţifice a fost primit ca membru în mai multe societăţi geologice din lume, printre care cele din SUA, Marea Britanie şi Germania. A fost vreme de mai mulţi ani membru în Biroul PCR de la Facultatea de Geologie, apoi membru în Biroul PCR pe Universitate. După 1989, a devenit rector al Universităţii din Bucureşti, făcîndu-se remarcat în timpul manifestaţiei-maraton din Piaţa Universităţii, cînd a deschis balconul Universităţii pentru manifestanţii antifesenişti. A devenit preşedinte al Conferinţei Naţionale a Rectorilor din România. Cum era şi normal pentru o carieră politică şi publică, atît în perioada cît a fost candidat la preşedinţie, cît şi ulterior, cînd avea să fie preşedintele României, despre Emil Constantinescu aveau să apară relatări biografice dintre cele mai controversate şi fanteziste. Vom reveni asupra unora dintre ele.

Cine reciteşte astăzi vehemenţa unor luări de poziţie împotriva lui Constantinescu din acea perioadă nu poate să nu observe elementele de premoniţie negativă venite din partea unor persoane şi care s-au adeverit în timp. Cele mai virulente reacţii au venit din partea PAC, care a susţinut că Alianţa nu are dreptul să propună un candidat, fiind obligată să susţină candidatul PAC. PAC a trimis o circulară filialelor AC să nu-l susţină pe Constantinescu, „eludînd faptul că AC este o organizaţie independentă şi că PAC i-a refuzat, din clipa creării sale, orice legătură organizatorică"[36]. A urmat o campanie puternică anti-Constantinescu şi anti-Blandiana chiar în presa favorabilă Convenţiei. Ziarul lui Raţiu (*Cotidianul*) a început să publice înjurături, iar pe prima pagină din 22 a apărut un editorial care sugera ideea unei crime (politice simbolice)[37], Gabriela Adameşteanu şi Tia Şerbănescu şi-au dat demisia din AC, Doinaş a scris defavorabil în *România liberă*. După cum mărturisea preşedinta AC, „cred că a fost cea mai grea perioadă pe care am trăit-o, pentru că atacurile din partea cealaltă (FSN, *România Mare* şi presa fesenistă) continuau şi au început atacurile din partea noastră"[38]. O delegaţie puternică din partea Solidarităţii Universitare Timişoara (Otiman, Vlădea, care cuprindea

36. Vezi *Alianţa Civică*, 1999: 13.

37. Ileana Mălăncioiu, „Nu putem reuşi decît împreună", *22*, nr. 24 (125), 19-25 iunie 1992: „În ceea ce mă priveşte, refuz să cred că, făcînd această propunere (a unui contracandidat al liderului PAC), Alianţa ar fi *o mamă care se face că îşi îmbrăţişează fiul şi în acest timp îi răsuceşte un cuţit de bucătărie în pîntec*. Chiar dacă metafora de mai sus este propusă de un poet autentic, nu mi se pare deloc potrivită. Între distinsa poetă Ana Blandiana şi marele critic Nicolae Manolescu, care a girat-o la începutul drumului său, prefaţîndu-i cu generozitate *Persoana întîia plural*, nu-mi pot imagina un obiect al crimei atît de rudimentar. Deşi, faptul că pe această cale liderului PAC i se înjumătăţesc voturile, făcîndu-l să rişte să nu mai ajungă în faţa electoratului, este, în felul său, o adevărată crimă. Nu numai împotriva lui Manolescu, ci şi împotriva speranţei cu care acceptaseră cu toţii gîndul că *nu putem reuşi decît împreună*".

38. Interviu cu Ana Blandiana.

şi oameni de la PAC, inclusiv Căpăţînă, viitor consilier prezidenţial) a venit la sediul Convenţiei spunînd că nu recunoaşte propunerea Solidarităţii Universitare (de la nivel naţional), care nu i-ar fi reprezentat pe cei din Timişoara, şi cerînd imperios ca Alianţa să şi-o retragă.

Aşa cum era şi normal, propunerea s-a pus la vot în cadrul unei şedinţe speciale a CDR. Momentul a fost istoric, pentru că, pînă la urmă, candidatul la preşedinţie ales atunci putea să devină preşedintele României.

La 27 iunie 1992, la Bucureşti, a avut loc întrunirea celor 67 de electori ai CDR, reprezentînd 17 partide politice şi asociaţii civice, care au desemnat candidatul unic pentru alegerile prezidenţiale al CDR. PNŢCD, PSDR, PAC, UDMR, PER, AC şi AFDPR au fost reprezentate fiecare de cîte 6 electori, PNL-AT şi PNL-CD au avut, împreună, 9 electori, iar celelalte formaţiuni cîte 2. Au fost cinci candidaţi[39]: Nicu Stăncescu - Partidul Unităţii Democratice, Nicolae Manolescu - PAC, Sergiu Cunescu - PSDR, Ion Raţiu - PNŢCD şi Emil Constantinescu, propus de Solidaritatea Universitară. Abia după multe ore şi după patru tururi de scrutin, Emil Constantinescu a fost desemnat candidat unic al CDR la funcţia de preşedinte, cu 47 de voturi din 67[40]. Cu acea ocazie, Emil Constantinescu a declarat în termeni care aduceau aminte de retorica disidenţei anticomuniste de tip Havel:

> Voi încerca să reprezint în continuare un element de coeziune pentru Convenţia Democratică, pentru toţi cei care cred în democraţie, în vocaţia de schimbare a României. În această clipă, în care am fost învestit să intru în competiţia alegerilor pentru preşedinţia României, în care mulţi văd un vîrf al puterii, vă mărturisesc că m-am numărat şi mă voi număra întotdeauna printre cei care cred că adevărata putere este a celor fără de putere, mai mult, că singurul fel în care puterea poate să nu fie periculoasă este de a o împărţi la cît mai mulţi. Voi lupta, deci, nu pentru a ajunge eu sau alţii la putere, ci pentru a ajunge în acel punct în care singura putere va fi cea a legilor şi singura voinţă - cea a naţiunii[41].

Tot cu acest prilej, candidatul prezidenţial al Convenţiei a declarat că „sînt imun la presiuni şi şantaj".

La rîndul său, preşedintele CDR, Corneliu Coposu, a declarat:

> Candidatul a fost ales în mod absolut democratic. Desemnarea candidatului unic al Convenţiei Democratice pentru postul de preşedinte al ţării s-a făcut după cele mai autentice reguli

39. Pentru platformele electorale minimale ale celor cinci candidaţi CD, vezi „Ancheta *22*" realizată de Andreea Pora, „5 pentru o singură cheie", *22*, anul III, nr. 25 (126), 26 iunie-2 iulie 1992.
40. Într-un fel, Constantinescu îl concurase pe Manolescu şi în calitate de rector al Universităţii Bucureşti, datorită lui... Manolescu. În decembrie 1989, după prăbuşirea regimului comunist, studenţii ceruseră ca noul rector să fie Nicolae Manolescu. Pînă să se facă alegeri, Manolescu a ocupat acest post, după care s-a retras, trei luni mai tîrziu, preferînd să se ocupe de *România literară* şi de alte îndatoriri literare şi universitare. El l-a propus ca rector pe unul dintre prorectori, Emil Constantinescu, pe care îl cunoştea datorită faptului că fiul lui Manolescu fusese student la Facultatea de Geologie, unde primul era profesor.
41. Emil Constantinescu, „Candidat unic al opoziţiei democratice", declaraţii după anunţarea rezultatului votului formaţiunilor din CDR pentru stabilirea candidatului unic al Convenţiei Democratice la alegerile prezidenţiale din 1992 şi la conferinţa de presă organizată cu această ocazie, Bucureşti, 27 iunie 1992 (Constantinescu, 2002, 3:624). Pentru semnificaţia discursului de tip havelian în context postcomunist românesc, vezi comentariile din capitolul precedent. Pentru considerarea acestui text ca un alt termen de referinţă cu privire la posibilitatea evaluării performanţei politice a Convenţiei şi a preşedintelui acesteia ajuns la putere, vezi capitolul dedicat acestuia din urmă.

democratice. Toţi cei cinci candidaţi aveau statura morală şi prestigiul pentru a onora cea mai înaltă magistratură a ţării. Noi, Convenţia Democratică, urăm unicului candidat, ales prin votul celor 67 de mari electori prezidenţiali, succes în alegeri şi să-şi realizeze primul obiectiv, care este eradicarea comunismului în România[42].

Desemnarea prin vot a candidatului i-a uşurat acestuia recunoaşterea din partea celor care-i fuseseră pînă atunci ostili. Un moment important din istoria apropierii candidatului CDR de elita intelectuală şi societatea civilă l-a reprezentat prima vizită a lui Emil Constantinescu la GDS, care îl susţinuse pe Nicolae Manolescu, la 13 iulie 1992, la puţin timp după ce revista *22* publicase o serie de texte nu tocmai încurajatoare. Întîlnirea a scos în evidenţă o personalitate sinceră, inteligentă, dinamică, plină de iniţiativă, dar din anumite puncte de vedere naivă, mai ales cînd vorbea de „stilul de campanie populară", denumit „modelul petei de ulei"[43]. Acest model a fost inventat chiar de preşedintele CDR: „Rectorul Universităţii bucureştene i-a rugat pe cîţiva dintre cei apropiaţi să convingă cîte trei oameni neconvinşi, fiecare dintre aceştia, la rîndul lor, să convingă alţi trei oameni ş.a.m.d.". În mod tipic pentru modul în care Constantinescu a înţeles de atunci încoace relaţiile cu presa, „invitatul GDS-ului nu a ascuns faptul că a fost mult mai afectat de felul în care revista *22* a reflectat «culisele» Convenţiei Democratice, precum şi votul electorilor, decît de atacurile necinstite ale *României Mari*".

Considerînd că exerciţiul unei democraţii reale presupune transparenţa totală a biografiilor celor care se implică în viaţa politică, CDR a solicitat SRI să facă publice dosarele complete de Securitate ale tuturor candidaţilor în alegerile legislative şi prezidenţiale[44]. Acest lucru nu s-a întîmplat decît în mod individual, ilegal şi preferenţial, datorită accesului privilegiat pe care l-au avut anumiţi oameni politici sau de cultură la propriul dosar de securitate, în special cei apropiaţi de partidul de guvernămînt sau avînd relaţii personale cu anumite cadre din conducerea SRI.

Una dintre cele mai surprinzătoare propuneri pentru candidatura la preşedinţie a venit din partea PNL, recent ieşit din Convenţie. În încercarea de a găsi un candidat prezidenţial şi o „locomotivă" electorală pentru alegeri, PNL l-a propus drept candidat la funcţia de preşedinte al României pe Regele Mihai, sau „ex-regele Mihai de Hohenzollern", cum le plăcea adversarilor să-l numească[45]. Propunerea avea să se adauge unui şir de alte erori tactice şi strategice ale conducerii acestui partid şi avea să ducă la pierderea capitalului electoral şi transformarea PNL într-un partid neparlamentar, după alegerile din

42. *Dreptatea*, 30 iunie 1992.
43. Dan Pavel, „Invitaţi la GDS. Emil Constantinescu, candidatul Convenţiei Democratice", *22*, nr. 27 (128), 10-16 iulie 1992. După cum remarca autorul articolului, „Constantinescu a lăsat o bună impresie celor prezenţi. Au fost şi rezerve care au provenit din faptul că Emil Constantinescu nu deţine încă ştiinţa de a răspunde precis unor întrebări precise (rezerva ar mai fi şi faţă de cei care au pus întrebări imprecise, ceea ce l-a dezavantajat direct pe Emil Constantinescu)".
44. Agenţia Naţională de Presă Rompres, *Redacţia informaţii centrale*, 13 iulie 1992.
45. Sursele noastre concură în a nu atribui această idee în exclusivitate preşedintelui liberal din acea vreme, Radu Câmpeanu, care a aprobat-o şi a promovat-o public. Unii ne-au spus că ideea i-ar fi aparţinut lui I.V. Săndulescu, unul dintre liderii liberali seniori, care acceptase să lucreze ca subsecretar de stat în Ministerul de Externe, în timpul cabinetului Stolojan, instalat în septembrie 1991. După cum ne-a explicat Dinu Zamfirescu, propunerea fusese o capcană întinsă PNL de către SRI, printr-unul dintre secretarii de stat ai cabinetului Stolojan, „coleg" de minister cu I.V. Săndulescu, personaj cunoscut ca agent „sub acoperire", ca „expert" în manipulare politică şi mercenariat în campaniile electorale etc. şi care, ulterior, s-a apropiat cu succes de foştii adversari politici.

septembrie 1992. Faţă de această propunere aberantă, CDR a avut o reacţie de condamnare vehementă: „Propunerea este de două ori provocatoare", deoarece „încearcă să creeze confuzie şi discordie cu privire la forma de guvernare, fiind o sfidare la adresa poporului român" şi „jigneşte un monarh căruia i se propune să devină candidat la preşedinţia unei republici". În consecinţă, CDR, cea mai importantă forţă de opoziţie din ţară, condamna această diversiune, utilă doar celor care nu doresc schimbarea[46].

La 3 august 1992, Federaţia Ecologistă din România (FER) a devenit membră CDR. Era ultimul intrat în marea coaliţie de partide care încerca să cîştige alegerile. În august 1992, în cadrul unor şedinţe secrete ale Convenţiei, s-au definitivat negocierile cu privire la stabilirea ponderii fiecărui partid pe listele electorale. Criteriile avute în vedere erau diverse: numărul de membri de partid (un criteriu destul de incomod, pentru că, pe vremea aceea, mulţi simpatizanţi şi alegători aveau reţineri considerabile în a deveni „membri de partid", iar cele mai multe partide nu-şi declarau numărul de membri, nici măcar pentru cei care făceau cercetare sau pentru presă, cu excepţia PNŢCD, care declara între 170.000 şi 180.000 de membri în toată ţara[47]); numărul de organizaţii din teritoriu; numărul de voturi obţinute la alegerile locale, în particular atunci cînd s-a mers pe liste separate; numărul de primari sau consilieri obţinuţi în alegerile locale de fiecare partid[48]. La vremea respectivă, estimările strategilor din CDR cu privire la audienţa fiecărui partid în ţară erau exagerate.

Faţă de alegerile din 1990, cînd existase un dezechilibru semnificativ între sprijinul masiv pentru FSN şi Ion Iliescu, pe de o parte, şi sprijinul modest pentru celelalte partide şi candidaţii lor la preşedinţie, pe de altă parte, alegerile din 1992 au fost mult mai echilibrate. La Biroul Electoral Central au depus liste de candidaţi pentru alegerile parlamentare 36 de partide, formaţiuni politice şi coaliţii. Numai 9 dintre acestea (CDR, FDSN, FSN, MER, PNL, PRM, PSM, PUNR, PR) au depus liste complete în toate cele 42 de circumscripţii electorale, pentru ambele camere parlamentare. Pentru obţinerea celor 328 de mandate pentru Camera Deputaţilor (noua denumire a Adunării Deputaţilor) s-au înfruntat 81 de partide, formaţiuni şi coaliţii, cu 7.253 de candidaţi, iar pentru cele 143 de mandate pentru Senat au intrat în competiţie 66 de partide, care au propus 3.267 de candidaţi[49]. Cei mai importanţi candidaţi la preşedinţie au fost Ion Iliescu,

46. Rompres, *Redacţia informaţii centrale*, 20 iulie 1992.

47. În încercările făcute de-a lungul anilor de a afla raportul dintre cele patru cercuri ale participării la viaţa partidelor politice (în conformitate cu schemele descriptive şi explicative din Duverger, 1954), nu am obţinut niciodată cifre credibile. De pildă, în cadrul unor cercetări făcute de studenţi pentru seminarul de partide politice de la Facultatea de Ştiinţe Politice a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj, unul dintre răspunsurile obţinute de un student (membru PDSR) de la vicepreşedintele PDSR, Miron Mitrea, a fost memorabil. Astfel, la nivelul anului 1995, acesta declara că partidul său avea 2.500.000 de membri!! Această estimare ar fi apropiat partidul de guvernămînt de nivelul fostului PCR. Cifra avansată de PNŢCD înainte de alegerile din 1992 nu era atît de exagerată. Informaţiile obţinute în 1999 de la unul dintre vicepreşedinţii PNŢCD dădeau retroactiv următoarele cifre: 137.046 membri (ianuarie 1996); 205.231 membri „şi simpatizanţi" (!!) (februarie-martie 1999).

48. Dan Pavel, „Convenţia Democratică la ora adevărului", *22*, nr. 33 (134), 21-27 august 1992. Referirile următoare cu privire la pregătirile şi orizontul de aşteptare din CDR provin din acest articol.

49. Conform Legii 68 din 15 iulie 1992, norma de reprezentare pentru Camera Deputaţilor era de un deputat la 70.000 de locuitori, iar pentru Senat, de un senator la 160.000 de locuitori (vezi *Alegeri parlamentare şi prezidenţiale*, 1996). Conform dispoziţiilor constituţionale şi celor legale pentru alegerea Camerei, în urma alegerilor din 1992, au mai obţinut mandate de deputaţi 13 reprezentanţi ai minorităţilor naţionale, altele decît cea maghiară.

Emil Constantinescu, Caius Traian Dragomir, Gheorghe Funar, Ioan Mânzatu, Mircea Druc[50].

Oferta electorală a partidelor politice şi formaţiunilor civice reunite în cadrul Convenţiei a fost cuprinsă în „Platforma-program a Convenţiei Democratice din România pentru scoaterea ţării din criză prin Lege, Adevăr, Reconciliere şi Reformă"[51]. Este documentul politic programatic cel mai elaborat din întreaga istorie a CDR. În acest text de natură politică şi electorală se găsesc definite, descrise şi enumerate esenţa şi detaliile a ceea ce era Convenţia şi mai ales a ceea ce dorea şi promitea să facă. Cu valorile, principiile şi politicile din „Platforma-program", CDR va intra treptat şi durabil în conştiinţa publică. Chiar dacă ulterior au existat documente de completare sau promisiuni mai precise (cum avea să fie patru ani mai tîrziu „Contractul cu România"), „Platforma-program" este cea care a fixat pentru totdeauna în conştiinţa publică identitatea şi aspiraţiile CDR. Documentul va fi readus în discuţie cînd ne vom referi la prestaţia CDR la guvernare şi la bilanţul final. Astfel, Convenţia se definea ca „o alianţă de partide şi formaţiuni cu vocaţia democraţiei şi care optează pentru schimbarea profundă a României, prin construirea statului de drept, în care puterile legislativă, executivă şi judecătorească să fie separate şi garantat controlul lor reciproc". Dacă la începuturile sale, Convenţia se definea ca forţă de opoziţie faţă de FSN şi Iliescu, după divizarea Frontului, principalii adversari politici erau FDSN şi Iliescu. Şi înainte, şi după scindarea FSN, tema anticomunistă a rămas esenţială, în pofida faptului că era fără un obiect real, ci numai o reprezentare simbolică. În mod inevitabil, o mare parte din oferta electorală cederistă era o replică la guvernarea şi ofertele electorale feseniste/fedeseniste. Prin urmare, FSN (devenit acum FDSN şi în viitor PDSR) nu avea vocaţia democraţiei, iar schimbarea pe care o iniţiase nu era de profunzime. La rîndul său, candidatul prezidenţial al Convenţiei îşi formula oferta ca replică la prestaţia prezidenţială şi oferta preşedintelui Iliescu.

Ofertele electorale ale principalilor competitori (CDR şi FDSN) erau extrem de diferite, iar filosofiile lor se deosebeau radical în anumite privinţe. Principala grijă a FDSN era protecţia socială, lucru firesc pentru un partid autodefinit ca „social-democrat de centru-stînga", preocupat de realizarea unei „economii sociale de piaţă". Sub deviza „Să construim împreună viitorul României", partidul care susţinea candidatura de realegere a preşedintelui Iliescu refuza vehement strategia „terapiei de şoc"[52]. Principalul rol în realizarea acestor deziderate revenea statului intervenţionist şi promotor al reformei „care nu doare". În paralel, FDSN promitea privatizare (în primul rînd, prin participarea investitorilor români, care ar fi urmat să deţină cel puţin 51% din acţiuni, ceea ce venea oarecum în contradicţie cu dorinţa de atragere a capitalului străin). Prin contrast, obiectivul esenţial al platformei-program a CDR era „desprinderea totală a ţării de

50. Aspiranţi precum Lucian Cornescu, Ion I. Brătianu, Nica Leon, Viorel Sălăgean, Dumitru Mazilu şi alţii nu au mai contat în economia finală a alegerilor prezidenţiale, deşi pentru unii dintre ei s-au comis abuzuri (cum ar fi strîngerea de semnături pentru Sălăgean de către oamenii lui Măgureanu din SRI).

51. Textul integral al documentului a fost publicat în *România liberă* din 18 august 1992 şi este prezentat în Anexa 8 a prezentului volum.

52. Pentru o explicaţie coerentă a motivelor pentru care este preferabilă terapia de şoc unor strategii „de temporizare" (cum s-a dovedit pînă la urmă chiar şi politica economică a coaliţiei din care a făcut parte şi CDR), dar şi pentru o analiză a consecinţelor practice ale unei asemenea politici economice, vezi Balcerowicz, 2001.

comunism, prin limpezirea conştiinţelor şi schimbarea mentalităţilor, prin refacerea statului de drept, impulsionarea economiei şi asigurarea securităţii sociale, prin reîntregirea teritoriului naţional şi reintegrarea României în circuitul european". Diagnosticul privind *starea naţiunii* era sintetic şi terifiant în acelaşi timp: „Criza profundă pe care o traversează România este definită de: *criza morală, criza de autoritate şi credibilitate şi criza economică şi socială*". În mod profetic, preambulul platformei-program se încheia cu o frază privind perioada cînd CDR avea să vină la putere: „Condiţiile de desfăşurare şi rezultatele viitorului scrutin parlamentar *vor determina soarta României pentru o perioadă mai lungă de patru ani, perioada viitoarei legislaturi coincizînd cu cea a reaşezării de fond a relaţiilor politice, economice şi de securitate şi pe continentul european*".

Platforma-program a CDR avea şapte capitole: „Refacerea morală a societăţii", „Refacerea şi consolidarea instituţiilor statului de drept", „Restructurarea şi stabilizarea economiei", „Securitatea socială", „Convenţia Democratică, sindicatele, organizaţiile profesionale şi familia", „Mediul în care trăim", „România - stat european" (vezi Anexa 8). Nu vom insista aici decît asupra primelor trei capitole. Primul capitol sesiza în mod corect efectele devastatoare în prezent ale lipsei de adevăr şi moralitate din perioada comunistă - „pierderea credinţei în Dumnezeu şi a ruşinii faţă de semenii săi". La acestea se adăugau consecinţele politicii feseniste: „Dezinformarea succesivă şi asmuţirea unor categorii sociale, profesionale sau etnice împotriva altora au dus la izbucniri de violenţă şi sălbăticie care au compromis imaginea externă a României mai mult decît au reuşit să o facă ultimii ani de dictatură comunistă". Pentru contracararea acestor efecte, Convenţia considera că la fel de importante precum reorganizarea şi reorientarea economică şi socială erau şi următoarele:

- resurecţia morală a naţiunii prin reîntoarcerea la valorile fundamentale ale libertăţii, dreptăţii, solidarităţii şi credinţei;
- cultivarea iubirii aproapelui, a spiritului de toleranţă şi a respectului pentru demnitatea omului;
- excluderea din viaţa socială a corupţiei, fraudei, speculei, concurenţei neloiale, abuzurilor de putere, a violenţei fizice şi verbale, a calomnierii şi discreditării adversarilor politici;
- dezamorsarea prin dialog a oricărui conflict social, confesional sau etnic;
- concordanţa dintre vorbe şi fapte, dintre promisiuni şi transpunerea lor în fapte, dintre programe şi practica politică.

Toate acestea sînt necesare pentru că în lipsa lor este greu să se construiască instituţiile noi, cînd *adevărul*, *încrederea* şi *loialitatea* lipsesc sau ele sînt deficitare.

Concluzia primei părţi a programului se referea la necesitatea ca puterea să aibă o legitimitate morală, caracterul îndoielnic al acesteia ducînd la impasul unor schimbări instituţionale reale, „sub presiunea factorului social" (despre acest pasaj se poate spune că are o natură profetică de tip autoreferenţial, mai ales dacă ne gîndim la bilanţul perioadei 1996-2000). Capitolul dedicat refacerii morale a societăţii cuprindea opt subcapitole[53]. Enunţînd principiul „Legea este făcută pentru om şi nu omul pentru lege", primul subcapitol deduce consecinţele: „Statul, oamenii politici şi administraţia trebuie

53. Societatea civilă; Reconcilierea naţională; Cultura; Biserica; Învăţămîntul; Femeia şi familia; Sportul, turismul şi recreerea.

să fie slujitorii cetăţenilor şi nu stăpînii acestora". Subcapitolul dedicat reconcilierii naţionale propunea „stabilirea de criterii clare, de ordin juridic şi moral" pentru a înlătura confuzia dintre „cei vinovaţi în mod direct de dezastrul ultimilor 45 de ani" şi „aceia pentru care vinovăţia aparentă s-a suprapus în mod difuz cu suferinţa". Vom vedea ce avea să realizeze practic CDR, cînd va fi la conducerea ţării, din ceea ce îşi propusese în acest domeniu („împiedicarea temporară a accesului la funcţii a celor care comiseseră abuzuri grave, temenic dovedite"; „aducerea în faţa justiţiei, cu respectarea celei mai stricte legalităţi, a persoanelor care au introdus dictatura comunistă în România, au iniţiat şi condus principalele acte teroriste împotriva fiinţei biologice şi spirituale a naţiunii").

Capitolul dedicat refacerii şi consolidării statului de drept îşi propunea ca „România să redevină un *stat de drept* în care viaţa politică, economică şi socială să se desfăşoare în cadrul constituţional şi instituţional, bazat pe funcţionarea principiului separaţiei puterilor în stat". El cuprindea patru subcapitole[54]. În mod ferm, CDR se pronunţa „pentru separarea puterilor în stat şi controlul lor reciproc". Dintre multiplele obiective, ar trebui menţionate aici doar cele cu un caracter concret, care au rămas însă chiar şi în ziua de azi simple deziderate (demilitarizarea poliţiei, descentralizarea şi autonomia totală a administraţiei publice locale).

În sfîrşit, cel de-al treilea capitol declara că depăşirea crizei economice se putea „realiza numai printr-o *schimbare radicală*". Ca pondere, acest capitol avea cea mai mare întindere, avînd subcapitole şi subdiviziuni cuprinzătoare[55]. Acest capitol a stîrnit riposta lui Iliescu şi a FDSN, care au reacţionat prompt, speriind electoratul cu ideea că adversarii din Convenţie doresc să arunce ţara în aventura reformei radicale, a terapiei de şoc, cu toate că reprezentanţii CDR s-au ferit şi în perioada de început, şi mai tîrziu, cînd erau la putere, să vorbească şi, mai ales, să urmărească în mod practic realizarea „terapiei de şoc" sau a capitalismului[56]. Cît de mult îşi va asuma Convenţia la putere din aceste politici îndrăzneţe, vom vedea la timpul potrivit.

Un element crucial pentru tipul de moralitate pe care Convenţia dorea să-l introducă în viaţa politică românească a fost anunţarea, în plină campanie electorală, a deciziei ca fiecare candidat CDR la alegerile generale să fie considerat automat demis în eventualitatea descoperirii faptului că a fost lucrător sau colaborator al Securităţii ori că a ocupat în regimul comunist funcţii incompatibile cu principiile formulate în punctul 8 al *Proclamaţiei de la Timişoara*. La fel de crucială a fost însă şi atitudinea adoptată faţă de această problemă de diferiţi membri ai Convenţiei după cîştigarea alegerilor din 1996, care avea să contrazică prin fapte ceea ce fusese enunţat la nivelul principiilor[57].

54. Separarea puterilor în stat; Armata; Ordinea publică şi siguranţa statului; Administraţia locală.
55. 1. Restructurarea şi stabilizarea macroeconomică, care cuprindea: a) Fiscalitatea, restructurarea şi controlul cheltuielilor financiare, b) Piaţa capitalurilor, sectorul bancar, creditul şi dobînzile, c) Funcţionarea cursului de schimb, d) Veniturile şi preţurile, e) Promovarea concurenţei şi dezvoltarea factorilor de producţie, f) Investiţii publice, g) Investiţii şi finanţarea externă, h) Introducerea unui nou tip de management; 2. Reforma proprietăţii, care cuprindea: a) Privatizarea agenţilor economici de stat, b) Definitivarea reformei pămîntului, c) Privatizarea în comerţ şi servicii, d) Privatizarea fondului de locuinţe de stat; 3. Restructurarea sectorială, care cuprindea: a) Agricultura, b) Industria (agenţii economici cu capital de stat), c) Cercetarea ştiinţifică.
56. Asumarea explicită, responsabilă, curajoasă a capitalismului nu o vor face decît doi dintre reprezentanţii de frunte ai liberalismului reformist, Dinu Patriciu şi Horia Rusu (vezi Patriciu, Rusu, 1998).
57. Pentru a avea clar contextul politic de atunci, vom reveni asupra problemei în capitolul 6.

Participarea la alegeri a CDR şi a candidatului său Emil Constanţinescu a primit un sprijin larg din partea societăţii civile. La iniţiativa unor personalităţi din AC, GDS, Solidaritatea Universitară şi alte organizaţii, intelectuali de frunte ai ţării au ieşit în faţă pentru a-l sprijini. O serie de celebri foşti disidenţi, activişti civici, scriitori, istorici, actori, regizori, artişti plastici, economişti, ingineri, doctori, ziarişti, studenţi şi elevi, cadre universitare au adresat naţiunii (în septembrie 1992) următorul apel electoral, care sintetiza atît principiile democratice apărate de candidatul CDR, cît şi urgenţa momentului politic:

APEL

Noi, intelectualii acestei ţări, sîntem datori să fim acum conştiinţa activă şi explicită a acestui moment de cumpănă.

Triumful sau eşecul democraţiei precum şi respectul necondiţionat al legilor depind de măsura implicării fiecăruia dintre noi în această clipă a istoriei.

Nu avem dreptul la expectativă. Acum sîntem chemaţi să alegem nu între ceea ce a fost şi ceea ce este, ci între ceea ce n-a încetat să existe şi ceea ce putem într-adevăr realiza.

De aceea sprijinim candidatura profesorului Emil Constantinescu la preşedinţia ţării, convinşi că doar victoria candidatului Convenţiei Democratice din România reprezintă garanţia democratizării reale şi a ieşirii ţării din izolarea la care au adus-o falşii emanaţi ai revoluţiei din decembrie[58].

La rîndul său, candidatul la preşedinţie al Convenţiei a lansat mai multe manifeste electorale, remarcabile prin structura şi conţinutul lor, diferite de „limbajul de lemn" al contracandidatului Iliescu şi al formaţiunii sale politice[59]. În „Proclamaţia de la Cluj", Constantinescu prezenta electoratului din România, în particular celui din Transilvania, principalele trăsături ale modului în care Iliescu şi oamenii săi conduceau ţara, cu unele metode preluate de la înaintaşii comunişti, punînd un accent deosebit pe încercările periculoase de întreţinere a vrajbei interetnice:

Marii duşmani ai neamului, care conduc ţara de aproape o jumătate de veac, se folosesc şi astăzi de armele lor obişnuite, de ură, minciună, învrăjbire şi ameninţare, în scopul de a înfricoşa şi şantaja. Prezentîndu-se urmaşi ai celor care au realizat Unirea, ei pîngăresc memoria înfăptuitorilor Actului de la Alba-Iulia şi a înaintaşilor lor, manifestînd un naţionalism primitiv, şovin şi demagogic care este cu evidenţă potrivnic intereselor ţării. Singurul lor gînd este manipularea sentimentului naţional în scopuri meschine, electorale. Ei lucrează, de fapt, în consens cu extremiştii maghiari din ţară şi străinătate care, tot prin crearea de false tensiuni şi învrăjbiri, prezintă poporul român ca pe un popor şovin, xenofob, oprimator al minorităţilor şi, inventînd o „problemă transilvană", propun soluţii ce prejudiciază în acelaşi timp comunitatea românească şi pe cea maghiară.

Dacă reprezentantul Convenţiei în lupta pentru preşedinţia României avea toate motivele să arate că alianţa civică şi politică pe care o reprezenta contribuise deja la

58. Pentru lista semnatarilor apelului, vezi Anexa 7 din prezentul volum.

59. Vezi Emil Constantinescu, „Vă chem să înfăptuim schimbarea" (manifest adresat cetăţenilor României în campania prezidenţială, august 1992); „Proclamaţia de la Cluj" (declaraţie prezentată, în calitate de candidat la Preşedinţia României, în numele CDR, la Marea Adunare Populară de la Cluj, 12 septembrie 1992); „Către ţărani" (mesaj adresat, în calitate de candidat la preşedinţia României, ţăranilor şi specialiştilor din agricultură, septembrie 1992). Pentru textele integrale ale acestor mesaje electorale, vezi Constantinescu, 2002.

normalizarea relaţiilor interetnice, prin includerea UDMR în CDR, în schimb, promisiunile de normalizare a relaţiilor dintre românii majoritari ortodocşi şi cei minoritari greco-catolici nu vor fi niciodată luate în serios. Preluînd doar litera, nu şi spiritul moral şi civic al marilor politicieni români greco-catolici (Iuliu Maniu, Corneliu Coposu, familia Raţiu), Constantinescu predica un mesaj de reconciliere care nu avea să aibă nici o consecinţă ulterioară în măsurile de retrocedare a proprietăţilor religioase ale greco-catolicilor, confiscate ilegal de comunişti:

> Sîntem convinşi, ca şi fraţii noştri din 1 Decembrie 1918, că toţi credincioşii, preoţii şi ierarhii Bisericilor Ortodoxă şi Greco-Catolică, de la opincă la vlădică, trebuie să fie uniţi în aceeaşi dragoste faţă de Hristos, împletită cu dragostea de neam şi de semeni. Această dragoste i-a adunat împreună atunci şi aceeaşi dragoste trebuie să ne adune împreună şi azi.

Diferenţa dintre Iliescu şi Constantinescu, dintre discursul fesenist şi cel cederist, era la nivel retoric. În timp ce fostul ateu comunist preluase retorica majoritaristă, pur românească şi pur ortodoxistă, Constantinescu îndrăznea să lărgească graniţele simbolice ale naţiunii, incluzînd atît minorităţile naţionale (de tip etnic), cît şi minorităţile de tip religios (chiar dacă ele făceau parte din aceeaşi majoritate etnică).

În preajma alegerilor, mai precis la 22 septembrie 1992, pe fondul campaniei electorale şi al disputelor dintre principala forţă de opoziţie şi partidul de guvernămînt, Ana Blandiana şi Corneliu Coposu au arătat, într-o conferinţă de presă, că FDSN practica o propagandă negativă, deşi, în mod normal, ar fi trebuit să-şi prezinte realizările în calitate de partid aflat la guvernare. Una dintre ţintele preferate ale partidului la putere era candidatul prezidenţial al Convenţiei, prezentat în clipurile electorale ale adversarilor drept un diletant, căruia îi lipsesc calităţile şi aptitudinile politice şi care, în plus, ar fi intenţionat să vîndă Transilvania străinilor, adică maghiarilor (Shafir, 1992). Concentrarea asupra unei singure ţinte, a unei singure persoane, a fost uşurată chiar de modul în care CDR şi-a conceput campania electorală. În loc să scoată în faţă seria de personaje politice şi intelectuale importante de pe listele electorale, Convenţia a optat pentru a promova cu preponderenţă imaginea candidatului prezidenţial. În schimb, CDR practica o propagandă pozitivă, cu toate că statutul de coaliţie a forţelor de opoziţie i-ar fi permis, teoretic, dar şi cu justificare în realitate, să recurgă la propaganda negativă la adresa unei guvernări dezastruoase[60]. Acest tip de propagandă negativă anticederistă fusese promovat la cel mai înalt nivel chiar de către preşedintele României, Ion Iliescu. În intervenţia sa din cadrul „Studioului electoral", de la Televiziunea Română, cu cinci zile înainte de vot, Iliescu s-a implicat în campania parlamentară, transmiţînd electoratului un mesaj puternic anti-CDR, în care relua în mare temele ce au adus atîtea beneficii în campania electorală din 1990 îndreptată împotriva partidelor istorice (în particular, împotriva PNŢCD):

> Este, pe de o parte, vorba de forţele care sînt grupate în jurul Convenţiei Democratice şi al forţei sale conducătoare - Partidul Naţional Ţărănesc-Creştin Democrat - care, după aprecierea mea, reprezintă forţele restauraţiei, care vor să restaureze vechile rînduieli din România antebelică - restaurarea marii proprietăţi, atît în industrie, cît şi în agricultură, promovarea unor discrepanţe uriaşe în viaţa socială românească, favorizarea unor pături minoritare, de îmbogăţiţi şi, pe de altă parte, sărăcirea maselor largi, care trăiesc din muncă, din muncă cinstită. Pe de altă parte, s-au pronunţat şi opţiuni pentru restaurarea monarhiei care, într-o ţară care de curînd a adoptat prin referendum o Constituţie republicană, acest lucru

60. *România liberă*, 23 septembrie 1992.

nu poate fi decît o sursă de perturbare, de instabilitate în ţară. De asemenea, aceste forţe - precum se vede din manifestările publice - constituie şi forţele revanşei şi vendetei[61].

Campania lui Iliescu a avut, probabil, un impact populist, în special asupra celor care se temeau de o restauraţie capitalistă, de monarhie sau de ceea ce era perceput ca fiind de natură să perturbe liniştea şi stabilitatea aparente lăsate moştenire de comunism. Faptul că propaganda lui Iliescu nu era adevărată a fost dovedit chiar de istorie, mai nimic din ce anticipase neîndeplinindu-se atunci cînd CDR şi candidatul ei au venit la putere, patru ani mai tîrziu, în 1996. La fel de adevărat este că CDR nu a dus o campanie negativă capabilă să contracareze aceste atacuri. Tipul de campanie electorală cederist reflecta însă şi o anumită convingere răspîndită în cele mai diverse cercuri ale opiniei publice cu privire la faptul că alegerile parlamentare vor fi cîştigate de CDR. Dacă în comparaţie cu anul electoral 1990 alegerile s-au desfăşurat mai liber şi mai corect, ceea ce a întărit convingerea opoziţiei că rezultatul va fi şi el mai corect, totuşi rezultatele alegerilor au contrazis covingerile optimiste în corectitudinea scrutinului. Acest orizont de aşteptare nu era specific doar susţinătorilor Convenţiei, ci şi adversarilor ei tradiţionali. Pînă şi Silviu Brucan anticipa o mezalianţă împotriva firii, cu un Iliescu învingător în alegerile prezidenţiale şi cu alegerile generale parlamentare cîştigate de CDR, care ar fi urmat să formeze guvernul[62]. De ce nu s-a întîmplat astfel este una dintre marile enigme ale politicii româneşti de după 1989, un fel de „secret al lui Polichinelle", care a constat în presupusa abilitate a partidului de guvernămînt de a fura alegerile, fără ca acest lucru să poată fi dovedit.

Rezultatele alegerilor din 1992 pentru Camera Deputaţilor şi Senat

Camera Deputaţilor

Partid	Număr de voturi	Procente	Mandate	Procent mandate
1. FDSN	3.015.708	27,71%	117	34,3%
2. CDR	2.177.144	20,01%	82	24%
3. FSN	1.108.500	10,18%	43	12,6%
4. PUNR	839.586	7,71%	30	8,79%
5. UDMR	811.290	7,45%	27	7,91%
6. PRM	424.061	3,89%	16	4,69%
7. PSM	330.378	3,03%	13	3,81%
Minorităţi			13	

Total mandate: 341

Numărul total de alegători potrivit listelor electorale - 16.380.663
Numărul total al alegătorilor care s-au prezentat la vot - 12.496.430 (76,2%)
Numărul total al voturilor valabil exprimate - 10.880.252
Numărul total al voturilor nule - 1.591.071

61. Ion Iliescu, „Am început împreună, să continuăm împreună", „Studioul electoral", Televiziunea Română, 22 septembrie 1992, în Iliescu, 1996: 436.
62. În acest sens, vezi articolul lui Viorel Marineasa, „Pronostic electoral: Convenţia Democratică - 30-35% din sufragii", *22*, nr. 27 (128), anul III, 10-16 iulie 1992, care reia un pronostic făcut de „domnul Coposu". De asemenea, vezi Ştefănescu, 1995: 250: „Ca în toate momentele de răscruce postdecembriste ale ţării este consultat oracolul Brucan. Politologul prevede o formulă politică de coabitare (ca în Franţa), cu Iliescu preşedinte şi un guvern de coaliţie condus de un prim-ministru al CDR".

Senat

Partid	Număr de voturi	Procente	Mandate	Procent mandate
1. FDSN	3.102.201	28,29%	49	34,26%
2. CDR	2.210.722	20,16%	34	23,77%
3. FSN	1.139.033	10,38%	18	12,58%
4. PUNR	890.410	8,12%	14	9,79%
5. UDMR	831.469	7,58%	12	8,39%
6. PRM	422.545	3,85%	6	4,19%
7. PDAR	362.427	3,30%	5	3,49%
8. PSM	349.470	3,18%	5	3,49%

Total mandate: 143

Numărul total al alegătorilor potrivit listelor - 16.380.663
Numărul total al alegătorilor care s-au prezentat la vot - 12.496.430
Numărul total al voturilor valabil exprimate - 10.964.818
Numărul total al voturilor nule - 1.507.623

Rezultatul alegerilor pentru preşedinţia României (primul tur):

Candidat	Număr de voturi	Procente din numărul de voturi
Ion Iliescu	5.633.456	47,34%
Emil Constantinescu	3.717.006	31,24%
Gheorghe Funar	1.294.388	10,88%
Caius Traian Dragomir	564.655	4,75%
Ioan Mânzatu	362.485	3,05%
Mircea Druc	326.866	2,75%

Numărul total al alegătorilor potrivit listelor electorale - 16.380.663
Numărul total al alegătorilor care s-au prezentat la vot - 12.496.430
Numărul total al voturilor valabil exprimate - 11.989.856
Numărul total al voturilor nule - 580.617

După cum se poate vedea, numărul total al voturilor anulate a fost de 3.679.311. Aceste cifre enorme au ridicat o mulţime de semne de întrebare. De fapt, rezultatele alegerilor generale din septembrie 1992 au fost contestate încă înainte de a se fi încheiat numărătoarea voturilor, datorită prezentării la televiziune a unor anticipări de rezultate la ora 21 şi cîteva minute, în pofida faptului că secţiile de votare nu se închiseseră în întreaga ţară. Dubiile şi criticile cu privire la corectitudinea organizării alegerilor fuseseră exprimate şi cu cîteva săptămîni înaintea scrutinului, mai ales de către organizaţiile societăţii civile preocupate de problema alegerilor libere şi corecte. Astfel, la începutul lunii septembrie, LADO a declarat că numai în Bucureşti s-au constatat circa 35.000 de neregularităţi în liste: nume repetate, persoane decedate sau emigrate. De aceea, fiecare alegător ar fi trebuit să-şi verifice situaţia din listele electorale, adresîndu-se secretariatului secţiei de votare la care era arondat[63].

La 12 septembrie, primul-ministru, Theodor Stolojan, a susţinut o teleconferinţă cu prefecţii, cerîndu-le să facă tot ce este posibil ca alegerile să fie libere şi corecte.

63. „Avertisment LADO", *România liberă*, 1 septembrie 1992.

Secretarul de stat Doru Viorel Ursu a atras atenţia celor din administraţie să nu desfăşoare acte de partizanat politic, deoarece, în caz contrar, guvernul se va vedea nevoit să ia măsuri[64]. În conformitate cu rezultatele unui sondaj IRSOP comandat de AP Rompres şi efectuat între 21 şi 23 septembrie, publicat în *România liberă* la 24 septembrie 1992, electoratul avea următoarele opţiuni:

Pentru Parlament:

FDSN	- 25%
CDR	- 24%
FSN	- 11%
PUNR	- 9%
UDMR	- 5%
PDAR	- 5%
PRM	- 5%
PNL	- 4%
PSM	- 3%
Alte partide	- 4%
Nu ştiu	- 5%

Pentru preşedinţie:

Ion Iliescu - 38%
Emil Constantinescu - 31%
Gheorghe Funar - 14%
Ioan Mânzatu - 5%
Caius Traian Dragomir - 5%
Mircea Druc - 5%
Nu ştiu - 2,5%

Duminică 27 septembrie, în ziua alegerilor, BEC a dat publicităţii un comunicat, citit la televiziune, în care se anunţa că procesele-verbale originale provenind de la circumscripţiile electorale vor fi puse la dispoziţia observatorilor LADO abia miercuri 30 septembrie 1992, ceea ce făcea imposibilă numărătoarea în paralel a voturilor de către o altă instituţie decît cea supusă autorităţii de stat. În semn de protest, LADO a hotărît să-şi retragă observatorii proprii de la alegeri. O altă organizaţie, Pro-Democraţia, realiza propriul program de numărare în paralel a voturilor, prin culegerea de date de la un număr de secţii considerate eşantion reprezentativ. LADO a protestat în mod public faţă de anunţarea, la ora 21.03, la TVR, de către INFAS şi IRSOP, a sondajelor de opinie, cu toate că nu toate secţiile de votare fuseseră închise. În aceste estimări, FDSN şi Ion Iliescu se aflau în frunte, deşi estimările provenite de la Pro-Democraţia arătau contrariul, în sensul că Emil Constantinescu şi CDR se aflau în frunte[65].

Într-un comunicat, CDR a arătat că „un număr uriaş de voturi (10-20%) au fost nule şi anulate. Respectul faţă de electorat ne obligă să susţinem că nu este posibil ca peste 1.500.000 de români să nu ştie să voteze. De aceea, cerem ca în foarte scurt timp BEC să verifice toate aceste voturi prin intermediul persoanelor îndreptăţite la aceasta prin lege"[66]. Florescu Tudor, membru în BEC din partea partidului Convenţia Solidarităţii

64. „Campania electorală şi campania agricolă", *Adevărul*, 13 septembrie 1992.
65. „LADO şi Pro-Democraţia protestează", *Tineretul liber*, 29 septembrie 1992.
66. „Prea multe voturi nule şi anulate", *România liberă*, 1 octombrie 1992.

Sociale, şi-a dat demisia din această instituţie, motivînd prin faptul că prezenţa sa în cadrul acestui organism „validează alegerile din 27 septembrie, pe care toate informaţiile pe care le am ca membru al BEC mă conduc la convingerea că nu sînt alegeri corecte"[67].

Nu numai Convenţia a pus sub semnul întrebării corectitudinea alegerilor parlamentare din 1992. PDAR-ului i-au lipsit 118 voturi pentru a intra în Camera Deputaţilor. Agrarienii au cerut renumărarea tuturor voturilor nule, depunînd contestaţie la BEC şi Curtea Constituţională. Ultima şi-a declinat competenţa, dar BEC a acceptat-o, însă numai parţial, prelungind cu numai şase ore termenul-limită. Birourile judeţene nu au respectat hotărîrea BEC-ului, 8 dintre acestea refuzînd să efectueze reverificarea voturilor nule. Paul Florea, preşedintele BEC, a declarat: „Ce să mai facem pentru PDAR? Să scoatem din buzunar? Să mai votăm o dată? Chiar dacă le lipseau cinci voturi ca să întrunească baremul specificat în lege, decizia este decizie şi rămîne definitivă"[68].

Nicolae Ştefănescu-Drăgăneşti, preşedintele LADO, şi-a manifestat „rezerva faţă de sistemul de calcul utilizat de BEC, considerînd că oricare din fazele operaţiilor executate de informaticienii Comisiei Naţionale pentru Statistică poate fi pusă sub semnul suspiciunii. Din cele aproximativ 1.000 de rapoarte ale observatorilor interni acreditaţi de LADO, a reieşit o serie de nereguli flagrante, în contradicţie cu legea electorală. Cel mai flagrant caz a avut loc în secţia de votare nr. 5 din judeţul Brăila. La această secţie, în jurul orelor 4, în dimineaţa zilei de luni 28 septembrie a.c., un ofiţer al MApN s-a prezentat şi a ridicat toate buletinele de vot, atît cele anulate, cît şi cele valabile, cu toate că la acea oră operaţiunea de numărare a voturilor nu se încheiase încă"[69].

Referindu-se la rezultatele sondajului de presă realizat de INFAS-IRSOP, Dinu Patriciu declara: „Mă îndoiesc de rezultatele sondajului care cred că a fost exagerat cu 2-3 procente. Ieri seară, eram convins că CDR va avea 20-25% şi speram că se va forma o coaliţie de centru-dreapta care să cîştige 50%. Şi în privinţa preşedintelui, rezultatul este incredibil". Corneliu Coposu, preşedintele PNŢCD, declara la ora 3 dimineaţa, pe 28 septembrie 1992:

> Înscenarea este făcută după următoarea schemă: au stabilit mai întîi, ca şi la 20 mai 1990, obiectivele pe care le urmăresc - noi să cîştigăm atîta, ceilalţi atîta. Nu au mai avut curajul să se plaseze cu 80%, ţinînd seama de ostilitatea de care sînt înconjuraţi, şi au aranjat o schemă care le este favorabilă faţă de ponderea pe care o au în opinia publică. Pentru ca această schemă să devină credibilă au aranjat manevra asta cu sondajul. Eu nu contest seriozitatea institutului de sondaj german, dar să nu uităm că institutul ăsta lucrează cu români şi pe baza datelor oferite de români. Sînt convins că sînt exacte calculele, dar încărcarea cu date este eronată de la început.

În replică, Ioan Mânzatu, preşedintele Partidului Republican, arăta că „i se pare bizar că actualele prognoze ale IRSOP şi INFAS sînt mai mici cu 2% decît sondajele apărute înainte de 25 septembrie, care ne creditau cu 3,5-7%. De aceea consider că datele din eşantionul sondat fie că nu concordă cu ce se întîmplă în ţară, fie că programul a manipulat alegătorii[70]. Referindu-se la eventualele fraude, IRSOP s-a disculpat, făcînd o analiză comparată între procentele estimate pe 27 septembrie 1992, la ora 21 şi 2 minute, la presupusa închidere a urnelor, şi rezultatele date publicităţii la încheierea procesului

67. „Demisie din BEC", *Adevărul*, 7 octombrie 1992.
68. „La 118 voturi de paradis", *Adevărul*, 8 octombrie 1992.
69. „Alegerile nu au fost corecte", *Tineretul liber*, 8 octombrie 1992.
70. „Anticristul matematicii în lumea politică", *Adevărul*, 9 octombrie 1992.

de numărare. Or, răspunsul nu a convins, deoarece tocmai asta contestau opoziţia şi presa independentă.

Aprecierile personalităţilor politice[71] cu privire la corectitudinea alegerilor s-au bazat pe cîteva argumente factuale, însă ele au fost sau nu acceptate în funcţie de situarea de partea puterii sau a opoziţiei, dar şi de rezultatele electorale. Emil Constantinescu a declarat că:

> planează mari dubii asupra corectitudinii rezultatelor finale. Numărul incredibil de voturi anulate, precum şi cifra cu totul exagerată a votanţilor înscrişi pe listele speciale trezesc suspiciuni justificate, confirmate şi de marele număr de nereguli semnalate oficial, dar pentru remedierea cărora nu s-au luat măsuri concrete. Deci, în ceea ce priveşte corectitudinea, remarcînd atmosfera calmă şi ordonată în care s-a desfăşurat votarea propriu-zisă, nu pot să nu am semne de întrebare asupra validităţii rezultatelor oficiale comunicate.

Ioan Aurel Stoica, vicepreşedintele FSN, a spus că:

> pentru întrebarea privind corectitudinea alegerilor voi putea da un răspuns integral numai după ce voi avea un răspuns logic acceptabil la următoarele întrebări: care este tipologia şi cauza numărului şocant de buletine de vot anulate (cca 13%) şi care este explicaţia numărului neaşteptat de mare al românilor care au votat pe listele speciale (cca 15%). În funcţie de informaţiile obţinute voi putea formula integral răspunsul.

Fostul candidat prezidenţial din 1990, Ion Raţiu, deputat PNŢCD, a declarat că:

> au existat unele nereguli, dar ele au fost relativ minore. În schimb, rezultatul alegerilor prezidenţiale este surprinzător, pentru că toate sondajele de opinie publică din ajunul alegerilor îl plasau pe Ion Iliescu mult sub procentul pe care l-a obţinut în final. Rămîne, deci, suspiciunea că au fost comise fraude pe scară mare, suspiciunea este însă greu de dovedit. Singura explicaţie logică ar fi că fraudele au fost comise la totalizarea voturilor pe întreaga ţară. Această suspiciunie este întărită de faptul că LADO nu a fost autorizată să totalizeze voturile în paralel cu operaţiunile efectuate la BEC.

O părere cu totul contrară a fost exprimată de Adrian Năstase, vicepreşedintele FDSN, pentru care

> caracterul liber şi corect al acestor alegeri este în afară de orice îndoială. Deşi au existat anumite nereguli, inerente unui exerciţiu de o asemenea amploare, s-a dovedit că ele nu au influenţat în nici un fel rezultatele finale. A se vorbi de fraude este cel puţin o exagerare. Prognoza şi apoi estimarea făcute de IRSOP şi INFAS, ca şi rezultatele celui de-al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidenţiale sînt probe indubitabile ale corectitudinii rezultatelor consemnate de BEC în urma alegerilor de la 27 septembrie.

Radu Câmpeanu, preşedintele PNL, care a ratat intrarea în Parlament, a considerat că

> lucrurile au mers foarte corect, atît campania, cît şi rezultatele. În alegerile parlamentare, pot spune că în timpul campaniei totul s-a petrecut destul de normal, însă rezultatele, după mine, n-au fost exacte în ceea ce priveşte PNL. Aici a existat o fraudă.

Pentru Tudor Mohora, purtător de cuvînt al PSM, partid considerat satelit al FDSN, „campania electorală s-a desfăşurat normal. Reprezentanţii noştri din secţiile de votare nu au semnalat încălcări ale legii electorale".

71. „Alegerile 1992 văzute de oamenii politici", *Curierul naţional*, 17 octombrie 1992.

Într-un comunicat publicat în 26/27 octombrie 1992, PNŢCD, FSN, Alianţa Liberală (PNL-AT şi PNL-CD), PAC şi PSDR arătau următoarele:

> Nici o formaţiune politică participantă în alegeri nu a obţinut majoritatea necesară pentru a forma guvernul pe baza votului propriu în Parlament... Cel mai bun rezultat electoral a fost obţinut de FDSN, formaţie din care a fost ales şi preşedintele României. Ca urmare, partidele semnatare ale comunicatului de faţă recunosc în mod democratic dreptul constituţional şi obligaţia politică a FDSN de a deţine funcţia de prim-ministru şi de a constitui noul guvern[72].

Alegerile din anul 1992 au făcut obiectul mai multor anchete de presă[73], precum şi al unui studiu realizat de Henry F. Carey, publicat şi tradus în româneşte sub titlul „Dezordini sau falsificare: alegerile parlamentare din România - 1992" (Carey, 1995):

> Alegerilor care au avut loc în România în 1992 le-au lipsit, de asemenea, multe dintre premisele recunoscute a fi necesare unor „sondaje libere şi corecte". Vor fi trecute în revistă trei tipuri de probe (dovezi) indirecte: neconcordanţa dintre sondajul electoral IRSOP - INFAS şi rezultatele oficiale (13,4% pentru Camera Deputaţilor şi 12,7% pentru Senat); nereguli apărute la votare: numărul exagerat de mare al buletinelor de vot anulate, precum şi numărul la fel de exagerat al voturilor înregistrate în afara secţiilor de votare (liste de votare speciale, care au înregistrat aproximativ 15% din totalul voturilor validate); obstacole în calea răspunderii: nici un studiu privitor la numărul exorbitant de voturi anulate şi de liste de votare speciale; nici un raport oficial în legătură cu subiectul; nepublicarea rezultatelor votării pentru fiecare secţie de votare, eliminarea în ultimul moment a unei numărători paralele independente a voturilor; restricţiile legale aplicate observatorilor neutri ai sondajelor.
>
> INFAS este o companie germană de sondare a opiniei publice. Asociaţia a fost angajată în ziua alegerilor de către Agenţia Română de Presă (ROMPRES), serviciu guvernamental de ştiri, care încă mai avea în conducere ofiţeri de Securitate. IRSOP încă se bucură de reputaţia de a avea înclinaţii pro-guvernamentale, însă clienţii sînt mulţumiţi de profesionalismul său. În colaborarea cu IRSOP, este posibil ca INFAS să fi ales pentru sondajul electoral un eşantion reprezentativ în timpul desfăşurării alegerilor. Spre deosebire de sondajul realizat cu o zi înaintea alegerilor, cînd persoanele intervievate nu au avut drept de vot, putem admite că rezultatele sondajului electoral făcut de IRSOP în ziua alegerilor au fost corecte. Sondajul IRSOP este suficient pentru a arăta că atît CDR, cît şi PNL s-au situat sub previziuni, ceea ce este improbabil din punct de vedere statistic, dar se poate întîmpla în caz de fraudă. Această neconcordanţă impune dovada că schimbările artificiale au fost făcute în interiorul secţiilor de votare, şi nu ulterior adăugării sau raportării rezultatelor după ce voturile au fost numărate la secţiile de votare.
>
> Privitor la anularea buletinelor de vot, explicaţia dată de guvernul României Comisiei Naţiunilor Unite pentru Drepturile Omului a fost următoarea:
>
> Deficienţele tehnice şi administrative apărute la organizarea alegerilor nu au influenţat în nici un fel rezultatele, care au fost contestate doar în ceea ce priveşte cîteva probleme minore. De exemplu, numărul mare de buletine de vot anulate (aproximativ 10% din electorat) s-a datorat atît similitudinii existente între simbolurile electorale, cît şi confuziei în ceea ce priveşte votarea propriu-zisă, ca în cazul CDR şi al partidelor ce o compun, şi partidele formate din membrii grupului etnic al ţiganilor. Ca rezultat al acestei situaţii, mulţi alegători au votat pentru mai multe formaţiuni politice, votul lor fiind de nevalidat.
>
> Pentru a răspunde acestei afirmaţii Dan Petreanu, care de trei ani ocupa funcţia de director al Associated Press din Bucureşti, a afirmat că „proporţia voturilor anulate este pur şi simplu mai presus de ceea ce chiar şi cel mai generos observator poate accepta sau crede. Cel mult,

72. „Comunicat - structurile parlamentului", *Libertatea*, 26/27 octombrie 1992.
73. Vezi, de pildă, suplimentul special intitulat „Suspiciune de fraudă" al revistei *22*, 6 octombrie 1992.

poate 1 sau 2% sînt atît de proşti încît să ştampileze de două ori buletinul de vot". O explicaţie a numărului mare de voturi anulate ar fi dubla ştampilare realizată la voturile obţinute de CDR şi PNL. Voluntarii Pro-Democraţia au afirmat că au văzut preşedinţi ai secţiilor de votare care aplicau cea de-a doua ştampilă pe buletinele de vot.

Listele speciale au fost un alt subiect de controversă. Astfel, pe baza propriului buletin, fiecare cetăţean vota oriunde în ţară. Aceste liste sînt în contradicţie cu alegerile democratice care cer o înregistrare de încredere a votanţilor. S-a observat astfel că în mai multe judeţe au existat un număr redus de voturi anulate şi liste speciale. În schimb, au existat judeţe în care numărul de voturi anulate şi al celor înscrişi pe listele speciale este foarte mare.

Voturi anulate %			
District electoral	**% din listele speciale**	**Senat**	**Camera Deputaţilor**
1. Alba	12,13	14,28	14,50
2. Arad	12,30	16,31	15,45
3. Argeş	15,06	16,23	14,92
4. Bacău	15,42	13,83	11,91
5. Bihor	10,37	11,74	12,01
6. Bistriţa-Năsăud	12,92	13,72	12,92
7. Botoşani	17,64	22,11	22,92
8. Braşov	17,11	11,30	11,74
9. Brăila	17,02	18,81	17,88
10. Buzău	12,76	13,65	14,65
11. Caraş-Severin	20,81	12,27	10,70
12. Călăraşi	15,86	25,58	22,25
13. Cluj	9,26	12,79	10,71
14. Constanţa	22,81	14,50	14,18
15. Covasna	12,76	11,98	11,59
16. Dîmboviţa	11,64	17,04	16,92
17. Dolj	15,31	19,31	17,57
18. Galaţi	14,50	13,39	12,69
19. Giurgiu	14,06	24,28	17,75
20. Gorj	18,46	19,38	20,07
21. Harghita	9,15	10,89	10,57
22. Hunedoara	17,74	8,69	8,14
23. Ialomiţa	14,33	23,71	18,42
24. Iaşi	14,69	24,45	24,32
25. Maramureş	10,06	11,84	11,02
26. Mehedinţi	20,32	16,59	16,10
27. Mureş	10,69	14,07	13,78
28. Neamţ	11,35	13,51	11,27
29. Olt	12,97	28,00	24,16
30. Prahova	12,15	15,88	14,98
31. Satu Mare	12,53	12,47	12,19
32. Sălaj	10,58	16,95	10,90

Voturi anulate %			
District electoral	% din listele speciale	Senat	Camera Deputaţilor
33. Sibiu	14,63	10,71	10,20
34. Suceava	9,26	13,28	11,59
35. Teleorman	11,46	22,81	20,41
36. Timiş	18,11	11,34	10,73
37. Tulcea	12,91	18,31	17,69
38. Vaslui	18,49	24,88	23,29
39. Vîlcea	17,20	21,67	20,90
40. Vrancea	15,26	10,23	10,20
41. Bucureşti	16,40	4,70	4,24
42. SAI	20,31	15,78	15,33

Supraveghetorilor independenţi, precum şi celor ai opoziţiei, li s-au impus restricţii nedemocratice. Acest fapt poate fi pus în legătură cu campania condusă de Ion Iliescu cu 10 zile înaintea alegerilor, cînd a atacat Pro-Democraţia şi LADO. Faptul a avut darul să sperie pe mulţi şi astfel nu au existat voluntari în aproximativ jumătate dintre circumscripţiile electorale pentru o numărătoare paralelă celei oficiale. Totodată, după ce s-au închis secţiile de votare, BEC a interzis timp de 72 de ore pătrunderea LADO în birourile celor 42 de circumscripţii electorale. Această decizie a BEC a contrazis comunicatele verbale şi scrise adresate tuturor prefecţilor şi personalului circumscripţiilor electorale, prin care LADO putea conduce numărătoarea în paralel.

Neregulile apărute în cursul alegerilor din 1992 au avantajat în special coaliţia aflată la putere, la fel cum s-a întîmplat şi în alegerile generale din 1990. Totodată, multe dintre dezordinile electorale nu au fost rezultatul unei fraude centralizate sau conduse de la centru, ci s-au datorat unor „locotenenţi" sau „caporali" din teritoriu, care au dorit să-şi protejeze interesele. Unele reţele ale corupţiei provenind din perioada comunistă şi-au putut desfăşura activitatea nestingherite de SRI, forţele de securitate proprii ale preşedintelui Iliescu sau oricare altă agenţie de securitate[74].

Problema corectitudinii alegerilor din 1990 şi 1992 nu va putea fi elucidată în lipsa unor dovezi clare de fraudă şi a unor mărturii ale oficialilor implicaţi şi/sau ofiţerilor din serviciile secrete folosiţi pentru diferite misiuni specifice[75]. Ca şi în alte circumstanţe

74. „Cum s-au furat alegerile din 1992?", *Azi*, 18, 19, 20, 21, 22 septembrie 1995.

75. Unul dintre autorii acestei cărţi a avut ocazia excepţională de a afla de la un înalt ofiţer de informaţii detalii cu totul ieşite din comun cu privire la operaţiunile complexe de poliţie politică, diversiune, manipulare realizate de serviciile secrete din România pe plan naţional şi internaţional la alegerile din 1990 şi 1992 (SRI, UM 0215, SPP, SIE, dar şi serviciile din cadrul armatei). Ele nu pot fi însă invocate aici deoarece ofiţerul nu a putut fi convins cu nici un chip să vină cu declaraţii deschise, asumate, să facă referiri la probe şi la persoanele care au coordonat aceste operaţiuni, dar, mai ales, la cei care le-au ordonat. Motivul pentru care am deschis însă această notă de subsol este că, în perioada 1996-2000, fostul preşedinte al CDR ajuns preşedinte al României, care deţinea controlul asupra tuturor serviciilor secrete, a avut atît ocazia, cît şi mijloacele de a scoate adevărul la iveală. De ce nu a făcut-o este o întrebare la care numai conştiinţa sa şi Judecata de Apoi îl vor face să răspundă. În schimb, pot fi coroborate anumite informaţii şi detalii ieşite la iveală mai tîrziu cu faptele petrecute atunci, precum şi cu activitatea anumitor personaje. Ca un exemplu, în cadrul acestor operaţiuni un loc important l-au avut diferitele institute de sondare a opiniei publice. Securitatea penetrase puternic comunitatea sociologilor din România încă înainte de 1989. Unii dintre cei mai profesionişti sociologi au fost

istorice din această perioadă (cum ar fi evenimentele din decembrie 1989 sau mineriadele din iunie 1990 şi septembrie 1991), lucrurile au rămas într-o nebuloasă, pentru că nu au funcţionat legi, norme, proceduri instituţionale democratice, legate de statul de drept, singurele în măsură să facă lumină. Este o perioadă a „găurilor negre" din istorie. Numeroasele dovezi directe şi indirecte aduse în presă, numărul enorm de voturi anulate, de persoane care nu au votat în propria circumscripţie, toate acestea conduc la concluzia că nu se poate afirma cu tărie că România a avut parte de alegeri libere şi corecte cîtă vreme s-a aflat la putere FSN sau urmaşul său direct, FDSN. Cel mai ciudat element a fost dispariţia de pe listele de vot a unui număr imens de cetăţeni. În alegerile din 1990, erau pe liste 17.200.722 de alegători, iar în 1992 numărul lor era de 16.380.663. Deci au dispărut de pe liste 820.059 cetăţeni. Dacă din cei 16.380.663 alegători doar 10.880.252 au avut voturi valabile, înseamnă că, de fapt, rata de participare la vot a fost de 66,42% din numărul total de cetăţeni.

Chiar dacă discuţia cu privire la corectitudinea numărării voturilor a rămas în suspensie, iar Convenţia sau opoziţia, în general, nu au avut dovezi concrete despre o fraudă majoră, ecoul internaţional al acuzaţiilor a adus României daune enorme. În acest sens, la 30 septembrie 1992, Camera Reprezentanţilor din SUA a respins proiectul de rezoluţie înaintat de preşedintele american George Bush prin care se recomanda reacordarea clauzei naţiunii celei mai favorizate României, clauză retrasă încă de pe vremea lui Ceauşescu. Motivaţia respingerii a fost „furtul a un milion de voturi la alegerile din 27 septembrie, instabilitatea economică a ţării şi cîştigarea alegerilor de către foştii comunişti" (Ştefănescu, 1995: 260).

O comparaţie între sistemul de partide rezultat în urma alegerilor din septembrie 1992 şi cel stabilit prin alegerile din mai 1990 impune cîteva concluzii. Faţă de primele alegeri generale, a intervenit o schimbare importantă în ceea ce priveşte variabila independentă a sistemului electoral. S-a păstrat sistemul proporţional, dar s-a introdus pentru prima dată pragul electoral de 3%[76]. Pragul a avut un efect considerabil la Camera Deputaţilor, unde numărul formaţiunilor politice admise s-a redus de la 16 la 7, faţă de 8 partide la Senat (diferenţa venind din faptul că PDAR nu a reuşit să treacă pragul la Cameră). S-a obţinut tot un sistem de partide pluralist extrem, dar fără un partid dominant[77]. În schimb, după alegerile din 1992, indiferent de numărul mare de partide intrate în Parlament, s-a conturat un sistem bipolar de partide, unul în jurul FDSN (care se va transforma în PDSR, incluzînd PUNR, PRM, PSM şi PDAR), celălalt în jurul CDR (adică UDMR, care formal candidase separat, dar făcea parte din Convenţie, precum şi FSN, viitorul PD, sub conducerea lui Petre Roman, premierul înlăturat cu

informatori, colaboratori sau chiar ofiţeri acoperiţi ai Securităţii. Colaborarea lor cu serviciile secrete a continuat şi după 1989, fie pe cale activă, fie prin şantaj. Abia în 2002 a devenit cunoscut cazul din dosarul de urmărire informativă pe linia Securităţii a lui Radu Ioanid, în prezent director de cercetare la U.S. Holocaust Memorial Museum din Washington, D.C. El include notele informative date de prestigioşi sociologi, directori de institute de cercetare şi/sau de sondare a opiniei publice, care, dintr-o greşeală de alcătuire a dosarului, aveau şi identităţile dezvăluite.

76. Pragul electoral de 3% a fost introdus prin Legea 68 din 15 iulie 1992, Lege pentru alegerea Camerei Deputaţilor şi a Senatului, art. 66, par. 1: „Atribuirea de mandate pentru candidaţii pe liste se face avîndu-se în vedere numai partidele, formaţiunile politice sau coaliţiile acestora care au întrunit, pe întreaga ţară, cel puţin 3% din voturile valabil exprimate, în mod distinct pentru Camera Deputaţilor şi pentru Senat". Pentru textul integral al legii, vezi *Alegeri parlamentare...*, 1996.

77. Din nou, operăm cu distincţiile şi tipologia din Sartori, 1966, şi Sartori, 1976: 126-128, 282-292.

ajutorul mineriadei din septembrie 1991, cel ce a îndreptat partidul într-o direcţie anti-FDSN, anti-PDSR), nu multipolar, aşa cum au crezut unii dintre cei care confundă multipartidismul cu multipolarismul[78]. Reducerea aceasta a fost totuşi contrabalansată de intrarea în Parlament a mai multor formaţiuni aflate sub umbrela CDR. Nu mai puţin de 8 partide au intrat în Parlament în această coaliţie electorală şi parlamentară eterogenă (PNŢCD, PER, PAC, PNL-CD, PNL-AT, PSDR, Partidul Unităţii Democratice, Uniunea Democrat Creştină), la care s-au adăugat şi cele cîteva cunoscute formaţiuni civice. În felul acesta, în Cameră erau reprezentate nu 7, ci 14 partide, iar în Senat nu 8, ci 15. Se poate spune că, în ciuda ridicării pragului electoral, sistemul de partide a rămas unul pluralist atomizat. Cu toate acestea, diferenţele erau notabile. Faţă de predominanţa FSN-ului din 1990, care obţinuse în jur de 66%, în 1992 partidul cîştigător a obţinut doar cca 28%, în timp ce FSN (condus de Petre Roman) a obţinut 10%. Strategia întemeierii CDR se dovedise benefică, pentru că suma procentelor obţinute de PNŢCD, PER, PSDR în 1990 era sub 5%, iar acum CDR obţinuse în jur de 20%. Demn de menţionat este că UDMR, care făcea parte din Convenţie, a obţinut din nou peste 7%. S-a dovedit că retragerea PNL din CDR a fost neinspirată, acesta obţinînd cu ceva mai puţin de 3%, insuficient pentru a depăşi pragul şi a intra în vreuna din camerele parlamentare. Ţinînd cont de performanţele combinate ale formaţiunilor importante care întemeiaseră CDR la sfîrşitul anului 1991, deci inclusiv UDMR şi PNL, se poate spune că dacă cele din urmă nu ar fi părăsit alianţa electorală şi politică, atunci Convenţia ar fi cîştigat alegerile. Se confirmă astfel aprecierile celor care au dorit ca alegerile să se ţină la timp, în mai 1992, caz în care coaliţia aflată pe un val ascendent de simpatie ar fi cîştigat. Se confirmau, de asemenea, şi aprecierile celor care solicitaseră decalarea alegerilor parlamentare de cele prezidenţiale, fapt care ar fi favorizat CDR. În acelaşi timp, se poate spune că pînă la urmă au avut cîştig de cauză cei care au depus toate eforturile pentru a nu decala alegerile şi pentru a le amîna pînă în septembrie 1992.

Alegerile parlamentare din 1992, ca şi primul tur al alegerilor prezidenţiale, au scos în evidenţă cîteva tendinţe semnificative, care se vor accentua în 1996. După cum a explicat politologul Molnar Gustav, se poate face o distincţie între forţele prooccidentale şi cele postcomuniste care s-au confruntat în România postdecembristă[79]. *Forţele prooccidentale* sînt „acele forţe politice pentru care prioritatea absolută a politicii româneşti o constituie integrarea occidentală şi îndeplinirea exactă a obligaţiilor economice, politice şi juridice ce decurg din acestea" (adică, în 1990, UDMR, PNL, PNŢCD, PER, PSDR, Frontul Democratic al Germanilor din România; în 1992, CDR + UDMR, adică tot CDR, dar şi forţele care au candidat pe liste separate). *Forţele postcomuniste* „nu sînt

78. După cum arată Sartori (1966 : 138-139), un sistem de partide este *bipolar* cînd funcţionarea sa se produce în jurul a doi poli (în cazul nostru, FDSN şi CDR), indiferent de numărul de partide intrat în parlament. Un sistem de partide este *multipolar* cînd pivotează în jurul mai multor poli. Pentru confuzia dintre sistemul multipartidist şi sistemul multipolar, vezi Cristian Preda, „Ce deosebeşte partidele din România?", în Preda, 2001 : 170 : „Între 1992 şi 1996 sistemul de partide era unul multipolar «pur» (cu două partide peste 20%, şi anume PDSR şi CDR), unul dintre actori, şi anume PDSR, s-a comportat ca într-un sistem multipolar cu partid dominant".

79. Datele şi interpretările care urmează sînt preluate din Molnar, 2000. Procentele sînt calculate pentru Camera Deputaţilor. Pentru particularităţile de cultura politică transilvăneană, vezi Molnar, 1998, republicat în Andreescu, Molnar (editori), 1999. De asemenea, vezi Shafir, 1992. Chiar dacă nu împărtăşim agenda politică a lui Molnar, abordarea lui este utilă pentru înţelegerea anumitor particularităţi regionale, care aveau să fie semnificative în politica naţională.

neapărat şi în toate domeniile antioccidentale, dar consideră ca prioritate absolută a politicii româneşti păstrarea şi afirmarea pîrghiilor economice, politice şi juridice ale administraţiei de stat postcomuniste" (adică, în 1990, FSN, MER, AUR-PUNR, PSDR, socialiştii şi partidele minuscule pro-FSN; în 1992, FDSN, PRM, PUNR, PSM). Celor două categorii, el le mai adaugă una, pentru alegerile din 1992, *forţe prooccidentale desprinse din blocul postcomunist*, în 1992, adică FSN (viitorul PD). În 1990, diferenţa dintre opţiunile politice ale alegătorilor din Transilvania şi ale celor din Vechiul Regat arăta că ardelenii au avut cu 24% mai multă încredere în forţele prooccidentale (acestea au obţinut în Vechiul Regat 10,70%, în timp ce în Transilvania, 34,48%) şi cu 24% mai puţină încredere în forţele postcomuniste (în Vechiul Regat au obţinut 84,42%, iar în Transilvania 60,20%). Tendinţa prooccidentală s-a accentuat în 1992 în Transilvania, iar cea postcomunistă a scăzut. Astfel, la alegerile din 1992, diferenţa politică dintre Transilvania şi Vechiul Regat s-a redus la +21% şi -9%. În timp ce „regăţenii" au votat în proporţie de 45,48% pentru forţele postcomuniste, „ardelenii" au votat numai în proporţie de 36,67% pentru aceştia. Vechiul Regat a votat în proporţie de 31,64% pentru forţele prooccidentale (inclusiv partidul FSN-PD), în timp ce Transilvania a votat în proporţie de 48,63%. Candidatul FDSN, preşedintele Ion Iliescu, a obţinut mai multe voturi în Vechiul Regat (în Moldova şi Muntenia, în special în judeţele din sudul ţării), şi numai 23% din voturi în Transilvania, în timp ce candidatul CDR, Emil Constantinescu, a obţinut 42,70% în aceeaşi provincie istorică.

Tendinţele conturate în timpul alegerilor locale din 1992 au fost confirmate şi de alegerile parlamentare şi prezidenţiale din acelaşi an[80]. Ele aveau să se accentueze la alegerile locale din 1996, precum şi la cele parlamentare şi prezidenţiale din acel an. FDSN a obţinut în alegerile parlamentare din 1992 doar 19% din voturi în marile oraşe şi 30% în oraşele mici[81]. Ca şi în alegerile locale, s-a confirmat tendinţa că FDSN obţine cele mai multe voturi în mediul rural (35,7%, faţă de numai 15,9% obţinute de Convenţie şi 10,6% obţinute de fratele vitreg, FSN-ul lui Roman) şi în oraşele mici (22,9%, faţă de numai 17,6% pentru CDR). În schimb, se confirma dominaţia Convenţiei în oraşele mari (28,5%, faţă de 21,7% pentru FDSN), mai ales în capitală. În oraşele mijlocii, principalele două forţe cîştigaseră un procentaj asemănător: 19% din voturi. Electoratul

80. Pentru studiile de sociologie electorală cu privire la alegerile din 1992, vezi Câmpeanu (1993), care valorifică cercetările Centrului Independent de Studii Sociale şi Sondaje, precum şi Datculescu (1994). Datculescu confirmă aproape toate constatările şi concluziile lui Câmpeanu, dar nu ne putem referi la studiul său datorită semnelor de întrebare ridicate de Henry Carey (vezi *supra*). În mod inexplicabil, Câmpeanu consideră că trei dintre formaţiunile din CD - UDMR (!!), PAC şi PNŢCD - ar fi fost de extremă dreapta. Deşi din cercetările sale răzbate un dispreţ abia disimulat faţă de partidele istorice, împotriva cărora a luptat în tinereţe alături de Silviu Brucan în perioada ilegalităţii comuniste, calitatea cercetării nu este afectată. Opinia privind orientarea de dreapta avea să facă însă carieră, influenţîndu-i atît pe adversarii politici ai CDR, cît şi pe unii ziarişti. Vom arăta motivul pentru care această teză este eronată.

81. Chiar dacă nu există cercetări sociologice calitative cu privire la electoratul urban şi rural, se consideră că electoratul urban se împarte în trei categorii: oraşe mari - cu peste 200.000 de locuitori; oraşe mijlocii - cu populaţie între 50.000 şi 199.999 de locuitori; oraşe mici - sub 50.000 de locuitori. La recensămîntul din 1992, dintr-un total de 22.760.449 locuitori, 54,3% locuiau în mediul urban (aproximativ 12,2 milioane), în timp ce în mediul rural locuia 45,7% din populaţie (10,4 milioane). În anul 2000 ponderea populaţiei rurale avea să crească. După cum am văzut mai sus, din totalul de 16.380.663 de cetăţeni cu drept de vot, şi-au exercitat dreptul la vot 12.496.430.

CDR era compus în proporţie de 58% din bărbaţi, 42% femei; 60% dintre votanţi veneau din mediul urban, faţă de 40% din mediul rural. Din punct de vedere ocupaţional, votanţii Convenţiei erau în special funcţionari (25%), cadre cu calificare universitară (16%), elevi şi studenţi (6,4%), dar şi muncitori (18%) şi agricultori (3%). Electoratul FDSN era compus din 52% femei şi 48% bărbaţi. Un procent de 58% locuiau în mediul rural, iar 42% în cel urban. Cei mai mulţi dintre votanţii fedeseniţti erau muncitori (23%), funcţionari (19%) şi ţărani (18%), dar votaseră pentru FDSN şi cadre cu pregătire universitară (5%), elevi şi studenţi (1,6%). După cum observa Pavel Câmpeanu, ponderea agricultorilor era „de şase ori mai mare în electoratul FDSN decît în electoratul CD". În exprimarea sociologului, „succesul relativ obţinut de FDSN în alegerile din 27 septembrie se datorează cu precădere... votului pe care i l-au acordat patru categorii socio-demografice: femeile, vîrstnicii, locuitorii satelor şi agricultorii". În spirit de imparţialitate, el adăuga că „în situaţia dată, este în interesul FDSN - dar numai al său - să treacă de la această influenţă electorală oarecum îngustă la o influenţă politică mai diversificată". Pentru Convenţie, două categorii ocupaţionale arătaseră o „mare disponibilitate, cadrele - personal cu pregătire superioară - deţin o pondere de trei ori mai ridicată, iar cea a elevilor şi studenţilor de patru ori, decît în electoratul FDSN"[82].

Profilul opţiunilor politice ale celor două electorate (FDSN şi CDR) a fost reconstituit de Câmpeanu conform unor criterii pe care el însuşi le definea într-un mod îndoielnic. Astfel, autorul sesizează că diferenţierea dintre cele două grupuri capătă accente conflictuale în raport cu următoarele evenimente: hotărîrea FSN, în ianuarie 1990, de a-şi dubla identitatea de putere de stat cu aceea de competitor în alegerile din mai 1990 (vezi *supra* relatarea pentru calificarea acestei decizii şi a consecinţelor grave care au decurs de aici, *n.a.*); manifestaţia din Piaţa Universităţii şi dispersarea ei de către poliţie (după cum se observă, nu se aminteşte despre cea de-a treia mineriadă, despre crimele comise şi amestecul grav al autorităţilor, dar este adevărat că între cele două electorate au existat diferenţe semnificative, în sensul că mulţi dintre cei care aveau să ajungă în Convenţie au suferit persecuţia directă a minerilor, *n.a.*); realegerea actualului preşedinte în octombrie 1992. În analiza lui (Câmpeanu, 1993: 203), alte diferenţieri semnificative între votanţii FDSN şi ai CDR ar fi fost:

Votanţi FDSN	Votanţi CDR
1. Proporţie mai scăzută de participanţi la acţiunile din decembrie 1989	1. Proporţie mai ridicată de participanţi la acţiunile din decembrie 1989
2. Văd de predilecţie în ruptura din decembrie o revoluţie	2. Văd de predilecţie în ruptura din decembrie 1989 un complot intern

82. Pavel Câmpeanu nu a cercetat (sau poate nu a fost interesat să publice) informaţiile detaliate ale electoratelor CDR şi FDSN. Doar PAC i-a reţinut atenţia la vremea respectivă, după alegerile locale (cînd obţinuse rezultate remarcabile) şi înaintea celor parlamentare. Astfel (Câmpeanu, 1993: 83-88), detaliază structura demografică şi socială a PAC în 26 de grupări (în funcţie de sex; vîrstă - cu 32% din votanţi între 18 şi 29 de ani, cu 18,7% între 30-39, 17,7% între 40-49 etc.; mediu urban/rural - 82,7%/17,3%, ceea ce-l făcea pe autor să afirme că este vorba despre un „partid orăşenesc"; patru zone geografice de vot; ultima şcoală absolvită - cu şase categorii, dintre care cu facultate 34,7% şi cu liceu 38,7%; ocupaţie - cu şapte categorii, dintre care cadre cu pregătire superioară 21,3%, elevi, studenţi 12% etc.). Datorită datelor incomplete, nu ştim cu exactitate care era ponderea electoratului PAC (şi a celorlalte partide) în Convenţie, după cum nu ştim nici ce influenţă electorală indirectă au avut AC şi alte formaţiuni civice.

Votanţi FDSN	Votanţi CDR
3. Au despre perioada postrevoluţionară o reprezentare mai ezitantă	3. Au despre perioada postrevoluţionară o reprezentare mai fermă
4. Accentul dominant al acestei reprezentări este consimţirea	4. Accentul dominant al acestei reprezentări este disocierea critică
5. Referenţialul general al acestei reprezentări este aspiraţia către continuitate/discontinuitate	5. Referenţialul general al acestei reprezentări este aspiraţia către discontinuitate
6. Starea de spirit generală este preponderent conciliatoare	6. Starea de spirit este preponderent vindicativă
7. Puterea nouă este percepută ca o alternativă operaţională a celei vechi, de unde nevoia de a o sprijini	7. Puterea nouă este percepută ca o prelungire rectificată a celei vechi, de unde nevoia de a o combate
8. Impulsul spre personificarea soluţiilor îşi găseşte obiectul printre actorii care deţin puterea: dl. Ion Iliescu	8. Impulsul spre personificarea soluţiilor nu-şi găseşte obiectul printre actorii care conduc opoziţia

În premieră, sociologul Pavel Câmpeanu s-a ocupat şi de electoratul PSM şi PRM, cele două partide extremiste care reuşiseră să intre în 1992 în parlament. Elementul de similitudine dintre cele două formaţiuni era că îşi găseau un sprijin mai larg „printre bărbaţi decît printre femei". În rest, era vorba de cîteva contraste pe care le vom regăsi şi ulterior în istoria celor două formaţiuni, mai ales a PRM. Contrastul cel mai izbitor privea „distribuţia influenţei lor pe medii de rezistenţă" (poate rezidenţă, *n.a., D.P. şi I.H.*). Deşi se vrea „muncitoresc", PSM obţine în mediul urban o proporţie de două ori mai coborîtă decît în mediul rural – raport aproape simetric răsturnat pentru electoratul PRM: PSM are un electorat care a depăşit în proporţie de două treimi vîrsta de 40 de ani – pe cînd aproape 90% dintre susţinătorii PRM încă nu au împlinit această vîrstă; în electoratul PSM, ponderea pensionarilor este de trei ori mai mare, iar a cadrelor cu pregătire superioară de cinci ori mai mică decît în electoratul PRM (Câmpeanu, 1993 : 170). Să mai reţinem pentru discuţia despre rezultatele alegerilor din 2000 faptul că PRM exercitase încă de la prima sa participare la alegeri, în 1992, o atracţie pentru electoratul sub 40 de ani, urban şi cu pregătire superioară. De aici şi uşurinţa cu care avea să ia din electoratul „tradiţional" al Convenţiei. Dar să nu anticipăm. Într-unul dintre capitolele cărţii sale (care reuneşte analize publicate în revista *22* de-a lungul anului 1992), Câmpeanu analizează opţiunile politice (din iunie 1992) pentru 12 formaţiuni politice, în funcţie de nivelul de trai (coborît, mediu, ridicat). Cu toate că nu se ocupă în mod specific de electoratul Convenţiei, sociologul observă următoarea distribuţie a opţiunilor în funcţie de venit: „1. formaţiuni care pot conta în alegeri pe sprijinul prioritar al alegătorilor cu cel mai scăzut nivel de trai: PDAR, PSM, FDSN; 2. formaţiuni care pot conta în alegeri pe sprijinul prioritar al alegătorilor cu nivel de trai mediu: PNŢCD, FSN; 3. formaţiuni care pot conta în alegeri pe sprijinul prioritar al alegătorilor cu nivelul de trai ridicat: MER, PRM, PNL, PAC, PUNR, PL-AT" [83].

83. Câmpeanu, 1993: 111-114. Cu toate că nu sînt explicate grupările în funcţie de nivelul de trai, diferenţierile devin utile pentru „unele sugestii cu privire la gradul în care alegătorii situaţi din punct de vedere economic pe o anumită treaptă se simt reprezentaţi mai curînd de anumite formaţiuni politice decît de altele".

După cum arăta Pavel Câmpeanu, la aproape trei ani după revoluţia din decembrie 1989, se petrecuse deja un fenomen de *restratificare*. Cu alte cuvinte, era vorba de „înlocuirea tendinţei spre monolitism, manifestată de electorat în 1990, printr-o tendinţă spre diferenţiere interioară şi spre diversificare". Am văzut că tendinţa de „monolitism" nu fusese însă una naturală în 1990, ea fiind creată şi întreţinută de politica hegemonică a partidului dominant, care împiedicase prin multiple şi eficiente mijloace desfăşurarea unei campanii electorale libere şi corecte, în care electoratul să cunoască oferta politică suficient de atractivă şi diversificată pentru a produce diferenţierea interioară şi diversificarea cererii electorale. Or, apariţia în 1991 a Convenţiei Democratice a putut crea o contrapondere suficient de atractivă pentru ca electoratul mai educat, activ, urban să aleagă alternativa. Dar elementul decisiv care a permis „restratificarea" şi a contribuit la încurajarea capacităţii electoratului urban, educat, tînăr de a înţelege mai bine natura forţelor politice ce se înfruntau a fost lovitura de stat din septembrie 1991, din timpul celei de-a patra mineriade. Abia după succesul Convenţiei în alegerile locale din 1992 avea să se producă ruptura dintre cele două tendinţe din interiorul FSN. În Transilvania, diferenţierea a fost mai accentuată datorită suprapunerii între opţiunile de tip politic şi organizarea votului după criteriul etnic.

Faţă de maniera lejeră şi fără probleme în care FSN a dominat Parlamentul şi cabinetul în perioada 1990-1992, în perioada 1992-1996 lucrurile s-au schimbat dramatic. Partidul de pe primul loc în alegerile generale era departe de a avea majoritatea, ceea ce a dus pînă la urmă la un guvern minoritar (nu la o coaliţie de guvernare, aşa cum vor susţine unele interpretări cîţiva ani mai tîrziu), dublat de o strategie de alianţă şi susţinere parlamentară în cadrul a ceea ce avea să se numească „patrulaterul roşu" (FDSN, devenită PDSR + PRM + PUNR + PSM) în Camera Deputaţilor sau „pentagonală roşie" (cele 4 formaţiuni + PDAR) în Senat. Conform teoriei coaliţiilor de partide, trebuie făcută distincţia între *coaliţia executivă* (participarea partidelor la formarea guvernului şi împărţirea posturilor în guvern) şi *coaliţia legislativă* (sprijinirea în parlament a guvernului, fie minoritar, fie majoritar, de către o coaliţie mai largă decît cea care a format guvernul)[84]. Este semnificativ că în literatura de specialitate, datorită unei astfel de forme de sprijin la vot, care poate să difere ca structură şi număr de partide, dar şi în funcţie de situaţiile electorale sau contextele de interese, asemenea partide sînt denumite *partide de sprijin*. Prin urmare, după alegerile din 1992, FDSN a format un guvern minoritar, şi nu o coaliţie de guvernare (sau executivă), dar s-a bazat în parlament pe o coaliţie legislativă, din care făceau parte 5 partide de sprijin (în ordinea numărului de voturi şi a procentelor electorale: PUNR, PRM, PSM, PDAR).

Dată fiind situaţia care a urmat în perioada 1992-1996, este greu de înţeles cum a putut CDR să menţină actual sloganul luptei anticomuniste. Între cele cinci partide din coaliţia legislativă existau semnificative diferenţe, iar între acestea şi fostul PCR[85], diferenţele erau şi mai mari. O altă raţiune de a fi a Convenţiei a fost dominaţia exercitată de cea mai puternică formaţiune moştenitoare a FSN-ului, FDSN/PDSR, care era însă

84. Pentru toate aceste distincţii şi materialul empiric care a stat la dispoziţie, vezi Laver, Schofield, 1992: 67-70, 129-131. Pentru logica formării coaliţiilor, vezi, de asemenea, Budge, Keman, 1990: 25-43.

85. Este perfect adevărat că mulţi lideri ai acestor partide proveneau din fostul PCR, dar este la fel de adevărat că existau şi destui lideri ai CDR care fuseseră membri PCR sau activaseră în comitetele PCR de la locul de muncă (chiar şi Emil Constantinescu sau o serie de lideri din UDMR şi PNL).

departe de cele 65% din 1990. Datorită legăturii strînse dintre PDSR şi „partidele de sprijin", coaliţia legislativă a funcţionat însă destul de bine, astfel încît raţiunea sloganului „Nu putem reuşi decît împreună" a rămas multă vreme de actualitate. Cel puţin pînă la cîştigarea puterii, în 1996.

Revenind la desfăşurarea cronologică, a doua zi după primul tur de scrutin, Ion Diaconescu a informat presa despre poziţia lui Corneliu Coposu în legătură cu desfăşurarea alegerilor:

> Conducerea CDR consideră că alegerile s-au desfăşurat în mod corect, fără incidente flagrante. Totodată, noi apreciem că aceste alegeri reprezintă un succes al CDR, comparativ cu cele din mai 1990. (...) Problema guvernării va fi dificilă, deoarece, dată fiind compoziţia noului parlament, nu va putea fi realizată o majoritate clară pentru o guvernare stabilă.

În acelaşi timp, a fost exclusă orice colaborare în viitorul guvern între CDR şi FDSN[86].

La rîndul său, Emil Constantinescu s-a întîlnit cu reprezentanţii presei la 29 septembrie 1992, la sediul Asociaţiei „21 Decembrie". Cu această ocazie, el a adresat un apel către toate forţele democratice din România, în care se spunea, printre altele:

> Singura speranţă de echilibrare a factorilor de putere în viitorii patru ani rămîne un preşedinte lucid, cu respect pentru democraţie, capabil să apere valorile acesteia şi să garanteze respectarea principiilor statului de drept. Un preşedinte care să reprezinte voinţa de progres şi opţiunea pentru o democraţie reală a celei mai active părţi a populaţiei. Un preşedinte care să nu aspire la titlul de despot luminat... Înţelegînd sensul şi importanţa celui de-al doilea tur de scrutin, sînt conştient că îmi asum o misiune deosebit de dificilă. Dar am convingerea că dificultatea şi importanţa acestei misiuni sînt înţelese de toate forţele democratice din România. Iată de ce vă chem astăzi să fiţi alături de mine în această nouă etapă a campaniei electorale, angajîndu-mă în mod solemn să reprezint fără nici o rezervă partizană, cu bună-credinţă şi demnitate, interesele majore ale poporului român, ale democraţiei şi progresului. Apelul meu de a ne uni pentru realizarea acestui echilibru indispensabil societăţii româneşti se adresează tuturor forţelor politice democrate, tuturor celor conştienţi de urmările nefaste ale concentrării întregii puteri în direcţia unei politici rigide, anacronice şi potrivnice interesului naţional, tuturor celor care doresc şi luptă pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor cucerite cu atîtea sacrificii. Dacă vom fi uniţi, vom reuşi[87].

Este semnificativ faptul că încă din 1992 s-a produs un fel de diviziune socială a muncii între campania parlamentară a CDR şi cea a candidatului pentru preşedinţie. Această separare la nivel de management al campaniei a fost punctul de plecare pentru îndepărtarea ce avea să survină ulterior (după cucerirea puterii) între preşedintele Constantinescu şi echipa sa, pe de o parte, şi forţele civice şi partidele politice, pe de altă parte. Echipa din jurul lui Constantinescu a rămas destul de restrînsă de-a lungul anilor, în pofida semnării în diferite circumstanţe electorale a unor masive liste de susţinere. Ea era privită cu neîncredere în anumite cercuri, datorită faptului că opera o selecţie ciudată a informaţiilor şi sugestiilor ce veneau din afara cercului extrem de restrîns din jurul lui Constantinescu[88]. În mod clar, cei mai de încredere oameni ai lui Constantinescu nu erau

86. Rompres, *Redacţia informaţii centrale*, 28 septembrie 1992.
87. *Cotidianul*, 30 septembrie 1992.
88. În acest sens, un analist politic (care preferă deocamdată să îşi păstreze anonimatul) ne-a relatat despre încercarea, din toamna anului 1992, de a sprijini echipa de campanie a lui Constantinescu. El s-ar fi deplasat la sediul de campanie, unde s-a întîlnit cu Zoe Petre, căreia i-a dat o listă de

nici conducătorii partidelor politice, nici liderii asociaţiilor civice. O parte din echipă era formată din colegii de la Solidaritatea Universitară, dintre care unii făceau parte din diverse partide ale Convenţiei, iar alţii nu aveau apartenenţă politică[89]. Ideea strategică a coordonatorilor campaniilor electorale (şi care avea ulterior să-şi pună amprenta asupra politicii duse de Constantinescu) era că „preşedintele (Convenţiei) avea un obiectiv doar în parte coincident cu al Convenţiei, în sensul că el trebuia să se lupte pentru 50% plus unu din voturi". Faţă de cei care au criticat campania semidiletantă din 1992, echipa fidelă lui Constantinescu s-a apărat prin apelul la fapte: dacă în vară, cînd apăruse primul sondaj IMAS, candidatul avea 13%, la sfîrşitul turului al doilea avea 38% din totalul voturilor exprimate, ceea ce reprezenta o creştere semnificativă. Cei care nu l-au părăsit pe Emil Constantinescu după 1992 aveau să continue activitatea şi să formeze în toamna aceluiaşi an Fundaţia Română pentru Democraţie (FRD)[90]. După ce Emil Constantinescu a fost ales preşedintele CDR, Fundaţia – în afara unor programe specifice de dialog democratic şi cu caracter civic – şi-a asumat sarcina de a susţine tehnic pregătirea unei noi candidaturi.

Confruntarea directă dintre Ion Iliescu şi Emil Constantinescu a reprezentat un nou prilej pentru fostul lider fesenist de a readuce în atenţia publicului cîteva dintre cele mai pregnante mituri politice lansate de putere împotriva CDR. Performanţa electorală a lui Constantinescu din dezbaterile televizate a fost din mai multe puncte de vedere remarcabilă. Preşedintele Ion Iliescu l-a acuzat pe candidatul CDR de promonarhism, de faptul că ar fi făcut declaraţii jignitoare la adresa poporului român, „pentru că aceştia nu au

întrebări-cheie pe care candidatul Emil Constantinescu urma să i le pună preşedintelui Iliescu în ultima întîlnire televizată. El era inspirat de incidentul de la Cluj, cînd redactorul-şef al publicaţiei *NU*, Liviu Man, i-a pus preşedintelui Iliescu următoarea întrebare: „Domnule preşedinte, e adevărat că aţi fost urmărit înainte de 1989 de către Securitate?". Iliescu a spus: „Da, sigur că da, am fost urmărit vreme de ani de zile, am povestit în nenumărate prilejuri de maşinile care mă filau" ş.a.m.d. Apoi, ziaristul i-a pus întrebarea: „Cum se face domnule preşedinte că aţi fost urmărit de Direcţia a III-a a Securităţii, de Contraspionaj, UM 0625, care se ocupa de spionii şi agenţii de legătură străini, precum şi de celebra unitate de luptă anti-KGB, UM 0110, de Contrainformaţii în ţările socialiste?". Liviu Man a fost scos de la respectiva conferinţă în şuturi de către SPP. Analistul citise relatarea din *NU* şi s-a dus la Zoe Petre cu recomandarea de a include întrebarea, exact în acea formă, pe lista celor pe care Constantinescu ar fi urmat să i le pună lui Iliescu în dezbaterea televizată. Deoarece Emil Constantinescu nu ar fi putut fi scos de pe ecran cu forţa de către SPP, Iliescu ar fi fost obligat să răspundă. Respectivul analist nu a aflat niciodată dacă întrebarea nu a fost pusă pentru că Zoe Petre nu a dat-o mai departe candidatului sau pentru că acesta din urmă nu a avut curajul sau interesul să pună o astfel de întrebare dură.

89. Interviu cu Zoe Petre.

90. Interviu cu Emil Constantinescu, care ne-a explicat în legătură cu FRD şi campania electorală din 1992: „Am avut un comitet de sprijin şi o echipă separată pentru această campanie. Deşi era logic să fie aşa, dat fiind că un candidat prezidenţial se confruntă cu o agendă specifică atribuţiilor funcţiei la care aspiră, nu toată lumea a fost încîntată de această decizie. Echipa s-a constituit din membri ai Solidarităţii Universitare, organizaţia care iniţiase candidatura mea, cărora li s-au alăturat nu puţini prieteni personali, mulţi dintre ei geologi, precum şi grupuri de voluntari formate din studenţi, foşti studenţi ai mei sau ai colegilor mei, numeroşi membri ai Alianţei Civice din Bucureşti şi, mai ales, din provincie. Am învăţat mult din mers, aşa încît, spre sfîrşitul campaniei am avut surpriza ca presa să aprecieze profesionalismul echipei şi să presupună că a beneficiat de consultanţă externă. N-a fost aşa, dar este adevărat că numeroşi prieteni şi simpatizanţi din străinătate, majoritatea de origine română, ne-au ajutat cu sfaturi pertinente şi ne-au trimis articole de ziar şi casete privind campanii electorale desfăşurate în Occident, mai ales în SUA, unde ciclul alegerilor prezidenţiale coincidea cu cel din România".

votat aşa cum au dorit unii oameni politici", sugerînd (la mitingul electoral de la Cluj, din 6 octombrie 1992) că au loc „negocieri" (? ! ?) cu privire la „problema Transilvaniei, a Ardealului şi a integrităţii teritoriale a României", de faptul că în Congresul SUA, la Washington, D.C., l-ar fi denunţat pe Gheorghe Funar, primarul Clujului. Iliescu a calificat Convenţia drept extremistă. Emil Constantinescu a avut o listă mult mai cuprinzătoare de critici la adresa preşedintelui Iliescu, care rezumau criticile aduse de-a lungul anilor de Convenţie : fost activist de vîrf al PCR ; încurajarea neglijării anchetelor privind evenimentele din decembrie 1989 şi cele de la Tîrgu-Mureş (martie 1990) şi, mai ales, mineriadele ; susţinere din partea partidelor extremiste PRM şi PSM ; numirea directorului SRI fără aprobarea Parlamentului ; blocarea reformei economice ; scăderea producţiei industriale şi agricole ; creşterea îngrijorătoare a şomajului ; împiedicarea pătrunderii capitalului străin în România ; caracterul criptocomunist al FDSN ; orientarea politicii externe a ţării către Est şi stînga comunistă din lume - România fiind singura ţară care a semnat un tratat de colaborare, bună vecinătate şi amiciţie cu URSS, s-au efectuat vizite în China şi întîlniri cu Fidel Castro[91].

Iliescu i-a acuzat pe susţinătorii lui Constantinescu de lipsă de fair-play, arătînd publicului telespectator un afiş electoral adresat ţăranilor români :

> Iliescu - preşedinte înseamnă demolarea satelor, demolarea bisericilor, instituirea de cote obligatorii mari către stat, creşterea impozitelor, neacordarea titlurilor de proprietate, confiscarea pămînturilor şi a animalelor, transformarea asociaţiilor apărute, înapoi în CAP-uri. Ce n-a reuşit Ceauşescu, va face Iliescu. Nu credeţi într-un zîmbet viclean.

În replică, Emil Constantinescu le-a arătat şi el telespectatorilor un afiş electoral al susţinătorilor lui Ion Iliescu, care avea pe faţă chipul preşedintelui, însoţit de îndemnul „Votaţi pe Ion Iliescu, preşedintele care ne trebuie, preşedintele tuturor românilor", iar pe verso, următorul comentariu :

> Vreţi paraziţi monarhici, bişniţari odioşi, trădători şi cozi de topor? Votaţi Cheia ! Vreţi repetarea genocidelor, uciderea ţăranilor şi a muncitorilor, sub patronajul monarhiei şi al partidelor istorice burgheze? Votaţi Cheia. Doriţi o dictatură de dreapta, fascistă, conducători răzbunători, moşnegi sclerozaţi în Parlament şi în guvern, condamnări în detenţie cu vărsări de sînge, neonazismul în acţiune, aşa cum s-a mai întîmplat? Votaţi Cheia.

Pentru observatorii atenţi ai vieţii politice din acea vreme, cele două mesaje păreau a veni din aceeaşi sursă. Oricum, faţă de nivelul campaniei electorale din 1990, mesajele împotriva „partidelor istorice" deveniseră mai confuze şi chiar mai puţin (! ? !) negative, pentru că ele se aflau acum în aceeaşi alianţă electorală.

Rezultatele alegerilor prezidenţiale (turul al doilea)

Candidat	Număr de voturi	Număr de voturi în % faţă de totalul voturilor valabil exprimate
Ion Iliescu	7.389.267	61,4%
Emil Constantinescu	4.654.369	38,6%

91. Pentru cele de mai sus, ca şi pentru cele care urmează, vezi Iliescu, 1996 : 449-595.

În momentul aflării rezultatelor preliminare ale celui de-al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidenţiale, candidatul CDR, Emil Constantinescu, l-a felicitat pe cîştigător şi a dat o declaraţie a cărei cheie hermeneutică este noţiunea de *tiranie a majorităţii* a lui Alexis de Tocqueville şi din care reieşea că învinsul promitea revanşa, la viitoarea ocazie, cînd argumentele sale ar fi urmat să fie mult mai convingătoare:

> Rezultatele votului arată că o parte importantă a naţiunii este de acord cu modul în care domnul Iliescu, în calitate de preşedinte, şi membrii partidului său, cel mai numeros reprezentat în Parlament, şi-au îndeplinit mandatul primit în 1990. Mulţi alegători sînt de acord cu modul în care aceştia au rezolvat problemele industriei şi agriculturii, cu consecinţele pe care acestea le au asupra nivelului de trai, în viaţa de zi cu zi a populaţiei, precum şi în domeniul sănătăţii şi al asigurărilor sociale. Ei au decis să le acorde încrederea pentru a conduce în continuare ţara, pentru încă patru ani. Respect voinţa lor.
>
> Regret că nu am avut nici timpul, nici mijloacele, poate nici forţa sau priceperea, pentru a-i convinge că proiectul nostru era mai potrivit pentru interesele ţării şi ale naţiunii. Istoria va judeca[92].

După aflarea rezultatului celui de-al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, preşedintele reales a trecut la consultări cu privire la nominalizarea unui nou prim-ministru şi a unui nou cabinet. La consultările de la Palatul Cotroceni cu liderii partidelor reprezentate în Parlament, din 19-20 octombrie 1992, aceştia au exprimat ipoteze diverse:

> Oliviu Gherman găseşte oportun un guvern de larg spectru politic. Adrian Năstase ar dori un pact politic cu partidele reprezentate în Parlament, atît în ceea ce priveşte continuitatea reformei, cît şi în ceea ce priveşte guvernarea. Ion Diaconescu crede că e greu de realizat un guvern de uniune naţională şi că partidul învingător trebuie să-şi asume răspunderea guvernării. Petre Roman propune ca partidul care a cîştigat cel mai mare număr de voturi să guverneze singur şi să-şi respecte promisiunile făcute în campania electorală. Cît despre pactul social, acesta ar fi posibil doar dacă FDSN ar prezenta un program acceptabil de continuare a reformei (Ştefănescu, 1995: 264-265).

Printre variantele discutate pentru funcţia de prim-ministru era şi aceea a disidentului anticomunist Mihai Botez, care trăia în SUA şi a fost invitat în ţară pentru consultări. Invitaţia a stîrnit o mare agitaţie la nivelul societăţii civile şi al presei independente[93]. El ar fi urmat să conducă, eventual, un cabinet de tehnicieni. Mai multe mărturii din epocă vorbesc despre intenţiile preşedintelui Iliescu şi ale partidului ieşit pe primul loc (FDSN) – care nu avea majoritatea – de a face o coaliţie parlamentară şi guvernamentală cu CDR şi cu alte partide, eventual de o formulă de democraţie consensuală, *a grand coalition*, cum se numeşte aceasta în literatura de specialitate[94], care să includă toate partidele. Sau, pe româneşte spus, un „guvern de uniune naţională". Iliescu a făcut mai multe propuneri pe care partenerii de dialog le priveau cu reticenţă, nu atît din motive de principiu, cît din cauza unor „strategii politice" (vezi Iliescu, 1994: 185-89):

92. „Opţiunea pentru FDSN, opţiunea pentru continuitatea răului", mesaj adresat alegătorilor după comunicarea rezultatelor (neoficiale) ale celui de al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidenţiale, Bucureşti, 12 octombrie 1992 (Constantinescu, 2002, 3: 639).
93. Vezi reproducerea discuţiei de la masa rotundă care l-a avut ca principal invitat pe Mihai Botez, la sediul GDS, „Privilegiul (sau ghinionul?) de a vedea un meci din tribună", *22*, nr. 43 (144), 29 octombrie-5 noiembrie 1992.
94. În acest sens, vezi Lijphart, 1977: 25-36, 65-66; şi 1984.

Am continuat să propun ceea ce mi se părea cel mai firesc în condiţiile date, şi anume **un guvern de uniune naţională** (subl. autorului), pe baza unui program comun minimal, convins că, o dată acest principiu acceptat, ar fi fost relativ uşor de aplicat într-un cadru convenabil pentru toţi. Cele mai multe partide au refuzat această idee, sub pretextul, destul de surprinzător, că o asemenea soluţie ar însemna anihilarea opoziţiei, ca şi cum Parlamentul nu şi-ar fi păstrat în continuare dreptul de a cenzura iniţiativele guvernamentale.

Caracteristica primară a unei democraţii consensuale (sau a unei democraţii consociaţionale) este că liderii politici ai tuturor segmentelor semnificative ale societăţii plurale cooperează într-o mare coaliţie guvernamentală pentru a guverna ţara. Formula *executive power sharing* se întîlneşte în perioade de normalitate, în ţări precum Elveţia (Consiliul Federal) sau Belgia, ca şi în perioade de mare criză (de obicei în războaie, cum s-a întîmplat cu Marea Britanie sau Suedia, în timpul celui de-al doilea război mondial, sau cum a fost în SUA, după demisia preşedintelui Richard Nixon, ca urmare a Afacerii Watergate, cînd celebrul politolog american Robert Dahl a propus *a bipartisan administration* care să îi cuprindă atît pe republicani, cît şi pe democraţi, dată fiind situaţia excepţională în care se găsea America). România a fost şi a rămas de mai bine de un deceniu într-o perioadă de criză prelungită. Chiar dacă sînt sute de motive pentru care Iliescu merită criticat, dacă privim cele petrecute atunci cu percepţia dobîndită astăzi, refuzarea propunerii sale de atunci nu a fost o atitudine de mare responsabilitate. După cum arată Lijphart în cărţile sale, pentru a realiza *a grand coalition* este nevoie de atitudine moderată şi de dorinţa unor compromisuri constructive. Culmea este că liderii partidelor care au refuzat coaliţia cu FDSN au promis că vor face „opoziţie constructivă". Este interesant că, nouă ani mai tîrziu, cînd PDSR (fostul FDSN) va reveni la putere, va considera că nu-şi poate duce la bun sfîrşit misiunea politică şi economică de reformă decît prin intermediul unor protocoale încheiate cu PNL şi UDMR. Teza noastră cu privire la clivajul dintre putere şi opoziţie din acea perioadă se confirmă astfel şi în acest caz. Clivajul va dura pînă în decembrie 2000, cînd protocoalele încheiate de PDSR cu foştii adversari politici vor pune capăt unei înfruntări pornite din motive extrem de grave, înfruntare ce nu a fost rezolvată atunci cînd s-a ivit ocazia, fapt ce ar fi grăbit începerea mai din vreme a unei reforme susţinute de toate forţele politice.

După refuzul unei asemenea variante, Iliescu a încercat să propună o coaliţie avînd majoritate suficientă, care ar fi urmat să includă CDR şi FSN (viitorul PD), dar liderii acestora au refuzat. Nu avem motive să ne îndoim de buna-credinţă a lui Iliescu, pentru că într-o împrejurare similară, exact cu un an urmă (o dată cu demisia forţată a cabinetului Roman, din septembrie 1991), el acceptase ca guvernul să aibă „o susţinere cît mai largă". Într-o conferinţă de presă din 27 septembrie 1991, preşedintele anunţa că solicitase tuturor partidelor „să-şi formuleze propriile evaluări, sugestii şi propuneri cu privire la acea formulă de guvernare care să asigure o formaţie guvernamentală în stare să răspundă necesităţilor actuale" (Iliescu, 1996: 15-16). Şi în septembrie 1991, şi în octombrie 1992, Corneliu Coposu s-a opus unei formule de coaliţie, temporară sau de mai lungă durată[95].

95. După cum ne-au confirmat mai multe surse din interiorul PNŢCD, refuzul lui Coposu de a forma o coaliţie de guvernare cu FDSN nu se baza doar pe considerente etice cu privire la o eventuală contaminare prin relaţia cu partidul care îl susţine pe Iliescu, ci şi pe calculul pragmatic că iarna urma să fie „grea", ceea ce ar fi dus rapid la erodarea credibilităţii unei asemenea coaliţii. Preşedintele CDR cerea, de fapt, rediscutarea problemei în martie 1993, după ce iarna va trece, afirmă un reprezentant al FDSN de atunci, Viorel Hrebenciuc. După cum susţine fostul secretar-general

În septembrie 1991, cînd s-a constituit cabinetul Stolojan, au acceptat să intre în guvern FSN (care se va diviza însă în lunile următoare), PNL, PDAR şi MER.

Următoarea formulă propusă de preşedintele Iliescu a fost cea a unui guvern de tehnicieni. Şi de această dată liderii partidelor

> s-au opus, susţinînd că dificultăţile ţării fiind politice, orice program de guvernare trebuie să implice angajarea unui partid. De fapt, într-un moment de sinceritate, domnul Corneliu Coposu, preşedintele PNŢCD, cea mai importantă formaţiune a opoziţiei, mi-a mărturisit că nu este interesat de a participa la un guvern într-o perioadă atît de dificilă, cum era cea a începutului de iarnă '92-'93, în care un guvern şi un partid nu pot decît să piardă încrederea alegătorilor. De aceea nu are cum să accepte ideea unui guvern de tehnocraţi, care nu ar fi angajat răspunderea unui partid.

În înfruntarea deschisă dintre Iliescu şi Coposu, care personaliza persistenţa clivajului inaugurat în ianuarie 1990, declaraţiile erau tranşante. Dacă iarna putea duce la pierderea încrederii într-un partid, era inacceptabilă ideea unui guvern de tehnocraţi. Coposu invita FDSN să-şi asume răspunderea guvernării şi riscul de a-şi pierde rapid popularitatea. Or, FDSN avea să guverneze într-un stil de temporizare perfecţionată, ceea ce, peste patru ani, avea să conducă la o pierdere destul de mică de voturi, în ciuda faptului că România se îndrepta către o catastrofă.

Ultima formulă propusă de Iliescu a fost aceea a imitării modelului Pactului de la Moncloa, din Spania[96].

În ceea ce priveşte problema formării noului guvern pe baza rezultatelor obţinute în alegeri, într-un interviu acordat BBC Corneliu Coposu a făcut publică hotărîrea CDR de a refuza propunerea preşedintelui Iliescu de creare a unui guvern care să cuprindă reprezentanţi ai tuturor formaţiunilor politice parlamentare. Excluzînd orice posibilitate de colaborare cu FDSN, Coposu a recomandat tuturor personalităţilor simpatizante ale opoziţiei să nu accepte participarea individuală la un posibil guvern de tehnocraţi[97]. Chiar în reconstituirea evenimentelor de atunci, autorilor acestei cărţi le-a fost dificil să înţeleagă motivaţiile celor care au luat parte la negocieri, pentru că, în mod evident, reprezentanţii fiecărei tabere au reţinut din evenimente doar reaua-voinţă a adversarilor, confundînd argumentele variantelor luate în discuţie[98].

---

al guvernului Văcăroiu, mulţi dintre cei care erau atunci în FDSN aveau „experienţa comandamentelor de iarnă" de pe vremea regimului comunist „şi nu aveam nici un fel de probleme să organizăm chestia asta".

96. În remarcabila lor demonstraţie de *comparative politics* (Linz, Stepan, 1996), în capitolul dedicat Spaniei, autorii acordă o deosebită atenţie Pactului de la Moncloa. Numit astfel după numele rezidenţei primului-ministru, pactul a fost unul *politic*, iar notorietatea sa vine din faptul că a avut un rol stabilizator în procesul de tranziţie către regimul democratic. Adolfo Suarez a iniţiat pactul deoarece dorea să implice în negocieri societatea politică, în particular toate partidele politice reprezentate în legislativul spaniol. Între diferitele întîlniri de la Moncloa, partidele s-au consultat cu sprijinitorii lor din cadrul societăţii civile (de pildă, Partidul Comunist din Spania, interzis pe timpul lui Franco, dar implicat ulterior în toate deciziile comune cruciale, s-a consultat cu sindicatele), deciziile fiind votate ulterior în Cortes. Acest exerciţiu de maximă transparenţă a asigurat sprijinul masiv al parlamentului şi al societăţii.
97. *Curierul naţional*, 2 octombrie 1992.
98. În interviul acordat, Emil Constantinescu spune că „PNŢCD a refuzat o asemenea formulă care ar fi anulat rezultatul alegerilor, înglobînd şi PRM şi PSM. Ulterior, PDSR a pretins că PNŢCD nu a dorit să-şi asume responsabilitatea guvernării, cînd, de fapt, intenţia era de a transforma CDR într-un element decorativ al unei confuzii politice generalizate".

Chestiunile ce ţineau de organizarea parlamentarilor în noul for legislativ rezultat în urma alegerilor au fost stabilite în şedinţa Comitetului Executiv al CDR din 12 octombrie 1992, la care au participat liderii partidelor şi formaţiunilor incluse în alianţă, precum şi şefii de departamente. S-a stabilit totodată ca formaţiunile politice membre CDR să-şi constituie grupuri parlamentare. Cu această ocazie, Corneliu Coposu a subliniat că formaţiunea majoritară rezultată din alegeri are îndreptăţirea de a forma guvernul, iar CDR are obligaţia de a colabora cu toate forţele la scoaterea României din impas, „dînd concurs viitorului parlament de pe poziţia unei opoziţii constructive, care are rolul de a cenzura toate iniţiativele guvernamentale antidemocratice şi de a bloca tendinţele de alunecare spre totalitarism"[99].

În condiţiile în care discuţiile cu privire la formarea guvernului continuau, la 24 octombrie 1992, la sediul Asociaţiei „21 Decembrie", a avut loc o întrunire a CDR, la care urmau să fie dezbătute poziţia alianţei în această problemă, precum şi o eventuală schimbare în conducerea CDR. Lipsind însă liderii PAC, PNL-AT, PSDR şi AC, o serie de decizii, inclusiv cea a schimbărilor la vîrf, au fost amînate. Despre această întrunire, Constantin Ticu Dumitrescu, preşedintele AFDPR, a declarat:

> În primul rînd a fost pusă în discuţie propunerea FDSN care a fost respinsă de plenul Convenţiei. Pentru că a accepta să semnezi un pact care te obligă practic să închizi gura şi să nu mai fii în opoziţie înseamnă a fi de acord cu PRM şi PSM. De asemenea, sîntem gata să preluăm sarcina formării guvernului în situaţia în care ni se va propune acest lucru. Însă condiţiile noastre sînt foarte clare. La ora actuală, dacă opoziţia ar prelua sarcina formării guvernului, ar însemna ca ea să rămînă prizoniera instituţiilor pe care le-aş numi „prezidenţiale". Deci numai în condiţiile în care aceste instituţii ar fi eliberate de oamenii puterii actuale am putea să ne desfăşurăm o activitate normală[100].

La 28 octombrie 1992, a avut loc o conferinţă de presă pe tema negocierilor iniţiate de FDSN pentru formarea cabinetului, la care au participat lideri ai partidelor din opoziţie (Ion Diaconescu, Adrian Severin, Dinu Patriciu, Călin Anastasiu, Sergiu Cunescu). Liderii PNŢCD, PD, PNL-AT, PAC, PSDR au explicat motivaţia refuzului de a accepta propunerile partidului ieşit pe primul loc în urma alegerilor, care ar fi negociat „de pe poziţii de forţă", ignorînd condiţiile obligatorii puse de opoziţie:

> 1) absenţa într-o eventuală coaliţie a PSM şi PRM. Despre aceste formaţiuni pe care opoziţia le considera extremiste, Dan Marţian a afirmat că trebuie atrase la guvernare „pentru a le democratiza". 2) Existenţa unui program de continuare a reformei şi democratizării în concordanţă cu programele opoziţiei. În ceea ce priveşte pactul politic pe care FDSN îl propune partidelor ce nu vor participa la guvernare, Ion Diaconescu este de părere că acceptarea acestui pact ar anihila opoziţia şi ar aduce prejudicii ideii de democraţie (Ştefănescu, 1995: 266).

Chiar dacă vorbim despre o capacitate redusă de negociere politică a diverselor partide din România anului 1992, nu trebuie să pierdem din vedere că – fără a mai ţine seama de acuzaţia de comunism adusă lui Iliescu şi partidului său, lipsită de conţinut real – totuşi lipsa de încredere în ei fusese puternic alimentată recent de suspiciunea fraudei electorale.

În cele din urmă, FDSN avea să recurgă în 1992 la o schemă care a funcţionat şi pe care avea să o adopte şi în 2000: formarea unui guvern minoritar, bazat pe susţinerea în

99. Rompres, *Buletinul de actualităţi interne*, 12 octombrie 1992.
100. *România liberă*, 26 octombrie 1992.

parlament din partea partidelor extremiste (PRM, PUNR), ceea ce reprezenta, de fapt, o coaliţie legislativă. Astfel, prin refuzul CDR de a intra în coaliţie cu FDSN, clivajul născut în 1990 se adîncea, pentru că asocierea partidului de guvernămînt cu partidele extremiste sau nostalgic-comuniste avea să confirme şi să întărească trăsăturile pentru care FDSN era repudiat[101]. Opt ani mai tîrziu însă, în urma protocoalelor (din decembrie 2000 şi februarie 2002) cu UDMR, PDSR (transformat în PSD) avea să recurgă la soluţii politice inedite.

În ceea ce priveşte organizarea şi funcţionarea internă ale CDR în lunile care au urmat alegerilor din septembrie 1992, în presă s-a scris despre o posibilă destrămare, pornindu-se, printre altele, şi de la faptul că în Parlament s-au constituit grupuri parlamentare diferite (PNŢCD şi PER, pe de o parte, PNL-AT şi PAC, pe de altă parte) sau că între lideri ar fi avut loc disensiuni[102]. O chestiune care a suscitat numeroase discuţii era preşedinţia Convenţiei şi persoana care ar fi urmat să îi succeadă lui Corneliu Coposu. Cu privire la aceste probleme, lideri ai formaţiunilor membre CDR au făcut o serie de declaraţii. Astfel, Coposu şi-a anunţat demisia din funcţia de preşedinte, propunînd în loc pe Emil Constantinescu. Motivele pentru care preşedintele Convenţiei a hotărît să demisioneze în favoarea candidatului prezidenţial al CDR au fost complexe. Cel mai important era că pentru Constantinescu nu exista altă platformă politică pentru a-l menţine ca lider al opoziţiei decît poziţia de lider al Convenţiei, întrucît el nu reprezenta nici un partid politic şi nu avea vreo susţinere politică. Ca să poată fi menţinut în atenţia opiniei publice, lui Constantinescu trebuia să i se ofere o poziţie importantă, vizibilă, sau să i se ceară intrarea într-unul dintre partidele Convenţiei. Coposu îşi dădea seama că lui Emil Constantinescu îi lipsea autoritatea, că era un candidat inventat şi puţin cunoscut de

101. Interviu cu Viorel Hrebenciuc, care susţine că - în urma pretextului „iernii grele" al lui Coposu - „am apăsat decisiv pe accelerator şi i-am spus domnului Iliescu: «Domnule preşedinte, facem guvernul singuri. Ori sîntem bărbaţi, ori nu sîntem bărbaţi. Dacă sîntem în stare să facem treaba, sîntem, nu, nu sîntem, asta este». Acesta cred că a fost elementul decisiv. După discuţia cu Coposu şi refuzul său, am luat decizia să facem guvern singuri şi să ne vedem de treabă. Politica lui Coposu era una de amînare, conform practicii lor interbelice. Dar dacă atunci Coposu avea curajul să facă un guvern de coaliţie cu noi, nu am mai fi fost obligaţi să facem guvern minoritar, cu votul în parlament al PUNR-ului, al PRM-ului şi al celorlalte partide".

102. În interviul pe care ni l-a acordat, Emil Constantinescu s-a referit la zvonurile privind iminenta destrămare a CDR, lansate încă din primul moment al existenţei şi pînă la destrămarea ei. Zvonurile veneau „din toate părţile. Veneau de la adversari, care simţiseră de la bun început pericolul, veneau dinăuntrul formaţiunilor componente, partide politice şi asociaţii civice, pentru că în fiecare dintre acestea existau infiltraţi ai Securităţii. Securitatea şi urmaşii ei doreau să controleze tot, iar de aceea s-a urmărit şi s-a reuşit infiltrarea tuturor partidelor şi asociaţiilor cu oamenii lor. Chiar şi asociaţiile fantomatice aveau pe cîte cineva, de obicei nu conducătorul. Cu unele excepţii, care au ieşit la iveală, nu era conducătorul, dar cineva din conducere. Mai erau şi orgoliile personale sau incapacitatea unora dintre liderii formaţiunilor componente ale Convenţiei de a rezista în faţa camerelor de luat vederi şi a pixurilor ziariştilor aflaţi la faţa locului. Aceeaşi stratagemă a dezinformării securiste era folosită în interpretările celor care spuneau că au fost mai multe Convenţii, că CDR s-a dizolvat de mai multe ori. S-a dorit tot timpul doborîrea uriaşei desfăşurări de forţe care a fost Convenţia, pentru a distruge singurul lucru care unea o opoziţie adevărată, opoziţie care, cu mici excepţii (Radu Vasile, poftim) nu urmărea - şi am avut mare grijă! - nici o cooperare cu PDSR, indiferent de formule. Ei se temeau de o opoziţie care era altceva decît ei. Nu o înţelegeau şi asta îi speria. În Convenţie erau oameni noi şi, în mare parte, oameni care nu erau din sistem, care nu intrau - cel puţin la vremea aceea - în regula sistemului politic românesc, în care toţi oamenii pot să fie şantajaţi sau cumpăraţi. Asta i-a speriat de moarte".

opinia publică[103]. Tocmai de aceea, cedarea funcţiei a fost şi un act inconfundabil de transfer de autoritate[104]. Pentru a menţine şi spori cele peste 4,6 milioane de voturi pe care le-ar fi obţinut un candidat al Convenţiei, era nevoie de mari eforturi[105]. Ocuparea funcţiei de preşedinte al CDR era o primă treaptă spre cîştigarea unei influenţe legitime, a unei autorităţi recunoscute, însă o treaptă indispensabilă. În anii care au urmat, Coposu a încercat în mod repetat să transfere autoritatea şi legitimitatea către candidatul Convenţiei. Ca întotdeauna în astfel de ocazii, au existat şi alte interese mai puţin nobile, datorate conflictului între generaţii, între partidele Convenţiei şi luptei pentru putere, bazate şi pe încercarea de a maximiza cîştigurile electorale[106]. În ciuda acestei cedări de funcţie, Coposu nu şi-a pierdut autoritatea, dimpotrivă, cîtă vreme a trăit, el a rămas adevăratul lider al CDR. În plus, cu aceeaşi ocazie, Coposu a dezminţit categoric zvonul încetării activităţii Convenţiei:

> Toate zvonurile privind „spargerea" CDR sînt speculaţii lipsite de temei, pe care presa, care este vînătoare de senzaţii, le-a răspîndit, pornind de la nişte informaţii eronate. În ultima şedinţă a CDR, care a avut loc la sfîrşitul lui octombrie, toate formaţiunile componente, în număr de 18, fără o excepţie, au declarat că rămîn în Convenţie, că susţin CDR şi că aceasta va continua să funcţioneze în conformitate cu protocolul pe baza căruia s-a constituit... Preocupările mele privind organizarea PNŢCD - care sînt prioritare - şi participarea la activitatea parlamentară sînt suprasolicitante, aşa că locul meu la conducerea CDR va fi luat

103. Folosim termenul *autoritate*, ca şi alţi *influence terms* („termeni de influenţă"), în sensurile definite în Dahl, 1991: 12 şi 20-23, adică de putere sau influenţă legitimă, putere bazată pe prestigiu, pe deferenţă, pe recunoaştere spontană, nu pe legalitate impusă sau coerciţie. În acelaşi sens, vezi şi ediţia a II-a, 1970: 14-34.

104. Interviu cu Constantin Dudu Ionescu. Potrivit acestuia, Coposu i-ar fi declarat în 1994 că Emil Constantinescu este membru PNŢCD de mult. „Nu îmi este clar cînd s-a produs intrarea lui Constantinescu la noi în partid. N-am văzut niciodată vreo înregistrare şi nici nu am căutat. Bănuiam că este o cerere de înscriere, care era în posesia lui Coposu", a declarat Ionescu. Conform mărturiei lui Ion Diaconescu, hotărîrea lui Coposu de a-l propune pe Emil Constantinescu drept preşedinte al Convenţiei a fost motivată de dorinţa de a curma orice alte lupte pentru putere în interiorul CDR. Luptele pentru desemnarea candidatului prezidenţial fuseseră istovitoare, iar acum se ivea ocazia impunerii unei noi reguli, ca preşedintele Convenţiei să fie şi candidatul de drept la preşedinţie. Ulterior, acest lucru a fost trecut şi în statut. În plus, fostul candidat prezidenţial i s-a plîns lui Coposu de faptul că nu se poate impune în lipsa unui sprijin masiv şi a autorităţii în CDR. Practic, Constantinescu a cerut el însuşi să fie desemnat preşedinte al CDR, iar Coposu a fost de acord.

105. În interviul pe care ni l-a acordat, Emil Constantinescu a pus decizia lui Coposu în legătură cu interesul valorificării, nu al abandonării „experienţei şi popularităţii mele, care reprezentau o investiţie".

106. Mai multe surse ne-au relatat că, imediat după alegeri, a avut loc o discuţie (amînată în mod repetat de către partidele din CDR) despre pierderea alegerilor generale. Principala responsabilitate a fost aruncată pe umerii lui Coposu, care nu ar fi organizat în mod adecvat campania electorală, numind ca şef al campaniei pe Ilie Păunescu (directorul de la *Dreptatea*), ale cărui cunoştinţe despre campanii erau ca şi inexistente. Reprezentanţii PAC şi PL'93 i-au cerut în mod explicit lui Coposu să demisioneze din funcţia de preşedinte al CDR. Unele dintre aceste discuţii au ajuns şi în presă, de unde şi comentariile sau zvonurile cu privire la destrămarea Convenţiei. „Seniorul" a acceptat să cedeze locul de preşedinte al CDR, dar nu în favoarea unui alt partid politic, ci a reprezentantului AC. Reprezentanţii PAC şi PL'93 s-au dus la Constantinescu şi i-au spus că dacă nu demisionează din Alianţa Civică, „care era cu PNŢCD-ul", nu îl acceptă ca preşedinte. În octombrie 1992, Emil Constantinescu a părăsit AC. Cu toate acestea, el a continuat să susţină că face parte din Alianţă.

de o altă persoană... Eu personal opinez pentru alegerea domnului profesor Emil Constantinescu ca preşedinte al CDR[107].

Coposu a considerat că lansarea zvonurilor cu privire la destrămarea Convenţiei nu urmărea altceva decît subminarea popularităţii sale, fiind calificate de el ca „o diversiune dirijată de SRI". Ana Blandiana s-a situat pe o poziţie similară:

Asistăm în ultimele săptămîni şi mai ales în ultimele zile la un adevărat război informaţional, al cărui scop este distrugerea coeziunii Convenţiei. Cum este evident că partidele politice care, unite, nu au reuşit să înfrîngă forţele conservatoare vor reuşi cu atît mai puţin să le contracareze dezbinate, nu mai trebuie să precizez în folosul cui se duce acest război... Este nevoie, evident, de o reorganizare a CDR pentru că rezultatele obţinute au fost sub speranţe... Propunerea de a-l admite pe domnul Emil Constantinescu în fruntea CDR este menită să ofere o soluţie pentru conservarea cîştigului electoral realizat în numele Convenţiei.

Partidul cu privire la poziţia căruia se ridicau cele mai multe semne de întrebare în această privinţă era PAC. Incertitudinile aveau să fie îndepărtate în şedinţa Consiliului CDR din 26 noiembrie 1992, desfăşurată la sediul Asociaţiei „21 Decembrie". Prima parte a fost consacrată analizei campaniei electorale, iar în cea de-a doua parte, Emil Constantinescu a fost ales preşedinte al CDR cu 15 voturi pentru şi 3 abţineri[108]. Au votat pentru: Dinu Patriciu - PNL-AT, Vintilă Brătianu - PNL-CD, Corneliu Coposu - PNŢCD, Sergiu Cunescu - PSDR, Takács Csaba - UDMR, Ana Blandiana - AC, Ticu Dumitrescu - AFDPR, Nicu Stăncescu - PUD, Mihai Grama - UDC, Traian Florea - Sindicatul politic „Fraternitatea", Ovidiu Popescu - Asociaţia „21 Decembrie", Simina Mezincescu - Mişcarea „România Viitoare", Ion Bruckner - Solidaritatea Universitară, Bogdan Deak - Liga Şomerilor, Alexandru Ionescu - FER. S-au abţinut: Nicolae Manolescu - PAC, Otto Weber - PER, Bogdan Grabovski - Uniunea Mondială a Românilor Liberi.

După alegerea sa în funcţia de preşedinte al CDR, Emil Constantinescu a declarat:

Astă seară, ca şi la alegerile care m-au desemnat candidat unic la preşedinţie din partea CDR, România a putut să ofere chiar unor ţări cu democraţie mai veche o lecţie de dezbatere democratică. Cred că pe viitor CDR se va întări...

În România s-a creat, după alegerile parlamentare şi prezidenţiale, o nouă realitate politică, iar această coaliţie va trebui să găsească formulele cele mai potrivite pentru a activa în cadrul acestei noi realităţi politice[109].

În acelaşi context, Corneliu Coposu şi-a exprimat satisfacţia faţă de alegerea lui Emil Constantinescu, pe care el însuşi îl propusese. Intenţia sa de a se retrage data încă dinainte de alegeri, din 27 august, cînd anunţase că imediat după încheierea campaniei electorale va oferi locul persoanei celei mai capabile să polarizeze simpatiile opiniei publice româneşti şi să conducă, în mod dinamic, CDR, pe care o considera alianţa instaurării instituţiilor democratice şi a statului de drept în România[110].

107. *Curierul naţional*, 25 noiembrie 1992. De asemenea, vezi Ştefănescu, 1995: 275.
108. *România liberă*, 27 noiembrie 1992.
109. Rompres, *Buletinul de actualităţi interne*, 27 noiembrie 1992.
110. În interviul pe care ni l-a acordat, Emil Constantinescu a oferit o explicaţie uşor diferită cu privire la raţiunile desemnării sale: „Prin alegerea mea drept preşedinte al CDR, Coposu a urmărit trei lucruri: pentru ca toate partidele să accepte, era nevoie să fie conduse de cineva care nu făcea

Ultima inițiativă semnificativă a CDR, în 1992, a fost prezentarea rezultatelor unei analize privind realitățile politice şi socio-economice din România de după alegeri şi a schiței de strategie pentru activitățile viitoare ale acestui forum de partide, asociații politice şi civice. Prezentarea a fost făcută de către Consiliul de Conducere al CDR într-o conferință de presă, organizată la 24 decembrie 1992[111].

parte din nici un partid, nici măcar din PNŢCD. Prin urmare, trebuia să fie dintr-o formațiune civică. În al doilea rînd, trebuia să fie o personalitate de reprezentare națională. Faptul că eram rector al Universității a contat foarte mult pentru el. În al treilea rînd, în fruntea CDR era nevoie de o persoană care să se poată dedica muncii pentru menținerea coaliției. Este vorba despre o muncă politică. Or, Coposu a fost impresionat de răspunsul pe care i l-am dat cînd a vrut să mă pună pe listele de la parlament. Eram deja ales candidat prezidențial în 1992, iar Coposu, cu generozitatea sa, mi-a propus să candidez pe locul I la Senat, spunînd că un candidat prezidențial este vizibil şi trage după el formațiunea pentru care candidează. Sau, dacă nu doresc, atunci să aleg locul I pentru Camera Deputaților, ca să merg cu el în tandem. Şi eu i-am spus că nu doresc să candidez deloc şi pe listele parlamentare, aşa cum făcea Iliescu. A rămas extrem de surprins în primul moment. Mi-a spus să mă gîndesc bine, pentru că «dacă vei duce o campanie aşa cum trebuie, îți vei face dușmani extrem de puternici, care vor dori să te distrugă total. Ascultă-mă pe mine, îți pot monta orice, eu îi cunosc de atîția ani. Nu există ceva ce să nu poată să se monteze şi îți trebuie o protecție. Iar singura protecție pe care o poți obține acuma este imunitatea parlamentară şi, mai ales, o poziție importantă în parlament». Iar eu l-am refuzat, explicîndu-i: «domnule preşedinte, cred că semnalul ar fi foarte prost. Mai sînt cîteva luni, iar eu nu am decît o mişcare populară şi trebuie să le arăt oamenilor că nu candidez pentru a obține ceva material. Pentru oameni, chiar dacă este sau nu aşa, parlamentarii sînt plini de beneficii, de avantaje. Deci ar fi un avantaj». Iar Coposu s-a uitat de cîteva ori la mine, chiar a fost destul de mirat – asta a fost încrederea pe care am avut-o. Iar el mi-a spus că am dreptate, ca să mă pot ocupa de Convenție".

111. *România liberă*, 25 decembrie 1992.

CAPITOLUL 4

Opoziţia între figuraţie şi construcţie politică

Alegerile din septembrie 1992 au marcat începutul instituţionalizării opoziţiei parlamentare din România. A fost prima breşă în sistemul puterii, deoarece Parlamentul este sediul puterii suverane şi al puterii reprezentative, unde opoziţia poate să-şi exercite rolul, influenţînd sau deţinînd controlul nu numai asupra legislaţiei, ci şi asupra puterii executive, atît în ipostaza sa guvernamentală, cît şi administrativă, precum şi asupra altor instituţii ale statului, cum ar fi justiţia sau televiziunea[1]. Preludiul schimbării raportului de forţe au fost alegerile locale, unde CDR obţinuse succese importante în marile centre urbane. Din punctul de vedere al puterii, aceasta a reuşit să menţină sub control situaţia politică şi socială. Din punctul de vedere al opoziţiei, abia acum se poate vorbi despre începutul unui sistem parlamentar în România. Cu toate acestea, succesul opoziţiei a fost interpretat în epocă drept un eşec (sau un semieşec). Liderii CDR se aşteptau să cîştige majoritatea în Parlament sau măcar primul loc (ceea ce se va întîmpla abia în 1996), poziţie ce le-ar fi permis să formeze guvernul. Orizontul de aşteptare includea şi cîştigarea cursei prezidenţiale. Decalarea alegerilor parlamentare şi prezidenţiale ar fi putut favoriza un asemenea deznodămînt. Dar, în afară de condiţiile obiective, au existat şi o serie de erori politice comise de liderii CDR, ceea ce i-a împiedicat să profite de condiţiile favorabile interne şi internaţionale existente.

Cîştigarea unui număr semnificativ de mandate parlamentare a permis Convenţiei să-şi lărgească spaţiul de joc faţă de poziţiile pe care partidele componente le deţineau în urma alegerilor din 1990. În cele două camere ale Parlamentului, CDR şi-a întărit considerabil prezenţa, primind cîte un post de vicepreşedinte la Cameră şi Senat (Ion Raţiu şi Ioan Lup). Kónya-Hamar Alexandru a devenit secretar al Camerei Deputaţilor, iar Sorin Lepşa, chestor. La Senat, Kozsokár Gábor şi Ioan Păun Otiman au fost desemnaţi secretari. Reprezentanţii PNŢCD şi-au asigurat preşedinţia a patru comisii parlamentare, două la Camera Deputaţilor (Administraţie Publică, Amenajarea Teritoriului şi Echilibru Ecologic ; Cultură, Artă şi Mass-media), două la Senat (Drepturile Omului ; Cercetarea Abuzurilor şi Petiţii). Ca urmare a ponderii reprezentate de fiecare formaţiune politică în CDR, mandatele parlamentare s-au împărţit astfel :

1. Dan Pavel, „Prima breşă. O analiză asupra Convenţiei Democratice din România", *Sfera politicii*, anul I, nr. 1, decembrie 1992.

Structura parlamentară a CDR

	PNŢCD	PER	PAC	PSDR	PL(PNL-AT & PNL-CD)
CAMERA DEPUTAŢILOR	41	4	14	10	13
SENAT	22	-	7	1	4
TOTAL	63	4	21	11	17

În funcţie de numărul de mandate obţinute în fiecare cameră şi de propriile interese, fiecare partid din Convenţie ar fi dorit să-şi constituie propriul grup parlamentar. Doar PNŢCD a reuşit acest lucru în Senat, în timp ce liberalii şi pachiştii au format un al doilea grup parlamentar. La mandatele cîştigate în mod direct, sub sigla CDR, s-au adăugat mandatele cîştigate în mod indirect, de către UDMR, care era membră a Convenţiei. De fapt, CDR avea în plus cîte un grup parlamentar în fiecare cameră, datorită celor 12 mandate în Senat şi 27 de mandate în Camera Deputaţilor. Liderii grupurilor parlamentare CDR erau (în ordinea mărimii): PNŢCD (la care se adăugau cei din PER) - Valentin Gabrielescu la Senat şi Ion Diaconescu la Camera Deputaţilor; UDMR - Verestóy Attila la Senat şi Tokay György la Camera Deputaţilor. Dacă la Camera Deputaţilor existau încă trei grupuri parlamentare (PAC - Stelian Tănase; PNL-AT-PNL-CD - Dinu Patriciu; PSDR - Sergiu Cunescu), la Senat mai exista un singur grup parlamentar (PAC, PNL-CD, PNL-AT), condus de Alexandru Popovici. Faţă de perioada 1990-1992, cînd „maşina de vot" fesenistă spulberase orice speranţă de influenţă politică a partidelor opoziţiei democratice, după alegerile din 1992, influenţa CDR şi a partidelor ei componente (inclusiv UDMR) în Parlamentul României a crescut. Prezenţa opoziţiei întărite s-a făcut simţită prin întrebări şi interpelări adresate executivului, prin moţiuni simple şi de cenzură, prin acţiunea de iniţiativă legislativă. Din punct de vedere politic, partea cea mai consistentă a activităţii CDR era cea din Parlament. Restul activităţii sale a ţinut mai degrabă de partea electorală şi intern-organizatorică a CDR, precum şi de întărirea legăturilor cu societatea civilă, vizînd pregătirea pentru următoarele alegeri generale şi prezidenţiale, pentru marea revanşă faţă de urmaşul politic FSN şi, mai ales, faţă de preşedintele Ion Iliescu.

4.1. Activitatea parlamentară şi politică a Convenţiei

Încă de la începutul instalării noului parlament, reprezentanţii Convenţiei au continuat să atace dur partidele din coaliţia legislativă, combinînd argumentele antiextremiste cu atitudinile de respingere a politicienilor puterii, identificaţi drept comunişti sau securişti. Astfel, la 22 octombrie 1992 (Ştefănescu, 1995 : 265), senatorul Dumitru Popescu-Necşeşti (PNL-CD) a cerut invalidarea mandatelor lui C.V. Tudor (pentru propagandă şovină şi ură de rasă), Adrian Păunescu (n-a ieşit din PCR) şi Ştefan David (fostul şef al Securităţii din Caraş-Severin). Asemenea acţiuni au rămas însă fără ecou practic. Ele au fost semnificative mai mult pentru modul de a pune problemele, pentru a vedea evoluţia conflictelor ideologice dintre putere şi opoziţie, nu şi pentru o schimbare în timp a raporturilor de forţe. Mult mai interesant este studiul acţiunii politice a opoziţiei şi al impactului ei asupra puterii.

La trei luni după alegerile din 1992, CDR a lansat prin preşedintele ei o declaraţie politică substanţială, în care se punea în evidenţă faptul că unicul scop al activităţii

politice a FDSN şi a lui Iliescu a fost dobîndirea puterii şi instalarea clientelei sale politice în diverse posturi importante. Nu existau programe serioase de guvernare a ţării, nici de urgenţă, nici pe termen lung. Opoziţia constata că singura preocupare reală a FDSN era „politizarea în propriul folos a aparatului de stat, a întregii administraţii centrale şi locale". După ce FDSN şi-a asumat transformarea într-un partid politic – PDSR –, acest proces a primit numele de *pedeserizare*. Datorită pericolului intrării ţării în „imobilism", CDR solicita echipei guvernamentale o serie de măsuri urgente:

> să dea publicităţii în termen de o săptămînă primele zece proiecte de legi pe care intenţionează să le supună dezbaterii în Parlament, iar dacă printre acestea nu se află Legea apărării naţionale, Legea cadastrului, Legea creditului agricol, Legea protecţiei mediului, să explice public de ce aceste proiecte, elaborate deja de precedenta administraţie, nu sînt înscrise în agenda următoarei sesiuni parlamentare;
>
> să publice de urgenţă proiectul de buget pe 1993;
>
> să treacă la aplicarea unui program de urgenţă de reforme economice, pe care Convenţia Democratică îl va susţine în măsura în care în el se vor regăsi măsuri propuse de noi încă din vara anului trecut;
>
> să sisteze operaţiunile oculte de numire în eşaloanele tehnice ale administraţiei centrale şi locale a clientelei sale politice;
>
> să asigure transparenţa fondurilor pe care la pune la dispoziţia judeţelor, global şi pe cap de locuitor, cu justificare explicită a eventualelor disparităţi;
>
> să explice opiniei publice de ce – după ce a denunţat în repetate rînduri caracterul antidemocratic şi antistatal al „elementelor legionare şi fasciste" – colaborează fără rezerve şi fără scrupule în Parlament şi în arena politică cu formaţiuni politice de orientare extremistă.
>
> Convenţia Democratică din România cere Preşedintelui Ion Iliescu să recunoască public că a calomniat CDR aducîndu-i acuzaţii nefondate, prin folosirea trunchiată şi deformată a documentelor Congresului SUA, în chestiunea acordării clauzei naţiunii celei mai favorizate[2].

Unul dintre mijloacele constituţionale de care dispune opoziţia pentru a putea determina schimbarea guvernului este introducerea în parlament a moţiunilor de cenzură[3], iar influenţarea activităţii puterii executive de către opoziţie sau de către cei care au o poziţie critică ori constructivă se poate face prin moţiunile simple. La aceste proceduri aveau să recurgă şi parlamentarii CDR sau ai altor partide din opoziţie, în mai multe rînduri, chiar dacă reuşita unui astfel de demers era puţin probabilă. Studiul moţiunilor simple şi de cenzură este important pentru a înţelege platforma politică a opoziţiei democratice, în particular platforma CDR. Ea este un sistem coerent de referinţă pentru a compara intenţiile reformiste declarate ale Convenţiei cu rezultatele programului de guvernare de după alegerile din 1996, cînd CDR a fost principalul pilon al coaliţiei. Pentru a înţelege semnificaţia acestor moţiuni, ele trebuie judecate în funcţie de un

2. Emil Constantinescu, „Declaraţie politică a preşedintelui Convenţiei Democratice din România", Bucureşti, 17 ianuarie 1993, în Constantinescu, 2002, 3: 647.
3. Articolul 112 („Moţiunea de cenzură") afirmă în primele sale două paragrafe: „(1) Camera Deputaţilor şi Senatul, în şedinţa comună, pot retrage încrederea acordată Guvernului prin adoptarea unei moţiuni de cenzură, cu votul majorităţii deputaţilor şi senatorilor. (2) Moţiunea de cenzură poate fi iniţiată de cel puţin o pătrime din numărul total al deputaţilor şi senatorilor şi se comunică Guvernului la data depunerii" (*Constituţia României, 1991*). De asemenea, în Articolul 111 („Întrebări şi interpelări") se prevede, în primul paragraf: „(1) Guvernul şi fiecare din membrii săi sînt obligaţi să răspundă la întrebările sau la interpelările formulate de deputaţi sau de senatori", iar în cel de-al doilea paragraf se arată: „(2) Camera Deputaţilor sau Senatul poate adopta o moţiune prin care să-şi exprime poziţia cu privire la problema ce a făcut obiectul interpelării".

context mai larg : înfruntarea dintre putere şi opoziţie, viaţa politică internă, uneori cea internaţională, complicatele relaţii dintre partidul de guvernămînt şi partidele care îl susţineau în Parlament.

Prima moţiune de cenzură din istoria postcomunistă a României a fost introdusă la 11 martie 1993. Ea avea ca obiect inconsistenţa programului de reformă al cabinetului Văcăroiu, prezentat la 4 martie 1993, în şedinţa comună a camerelor parlamentului. Programul fusese prezentat şi datorită presiunilor exercitate de Convenţie, după mai multe luni de imobilitate a celor de la putere. Premierul Nicolae Văcăroiu a prezentat *Raportul privind activitatea Guvernului de la învestire pînă în prezent* şi *Raportul privind strategia de reformă economico-socială a programului de guvernare*. Ambele documente au fost luate în dezbatere la 9 martie, ocazie cu care o parte dintre parlamentarii opoziţiei au cerut guvernului să-şi angajeze răspunderea. Atît Partidul Liberal, prin Dinu Patriciu, cît şi PNŢCD au susţinut necesitatea unei asemenea acţiuni, care să fie urmată, în mod firesc, de o moţiune de cenzură din partea opoziţiei, în vreme ce PAC nu considera oportun un astfel de demers[4].

Încă din 13 noiembrie 1992, de la instalarea cabinetului Văcăroiu, reprezentanţii CDR criticaseră în parlament inconsistenţa programului de guvernare[5]. Una dintre principalele sale omisiuni era lipsa oricărei referiri la regimul proprietăţii. Dinu Patriciu afirmase chiar că expunerea noului premier „e bună pentru al XV-lea Congres al PCR", în timp ce Verestóy Attila spunea că seamănă mai mult cu un plan de măsuri pe patru luni. Văcăroiu a recunoscut că nu era vorba de un program strategic, că nu ar fi avut timpul necesar să-l elaboreze, promiţînd că programul guvernamental va fi elaborat „în următoarele 2-3 luni şi se va prezenta Parlamentului". Cu toate aceste obiecţii, la 19 noiembrie, noul cabinet a reuşit să obţină votul de încredere, cu 260 de voturi pentru şi 203 împotrivă. Guvernul rămăsese însă dator cu un program de guvernare consistent. La 19 februarie 1993, cabinetul Văcăroiu va prezenta, în sfîrşit, programul intitulat *Strategie de reformă economico-socială a Programului de guvernare*, cu capitole consacrate protecţiei sociale, stabilizării şi restructurării economice, reformei sociale şi administrative. Dacă prioritatea absolută a programului economic era protecţia socială, din el nu lipseau măsuri economice de relansare economică pentru 1993 (rezultînd o uşoară scădere a nivelului de trai urmată de creşterea sa în 1994), între care un loc important urma să-l aibă privatizarea. Se punea accentul pe privatizarea a 2.000-2.500 de întreprinderi mici şi mijlocii şi pe transformarea, în 1993, a 5-6% din proprietatea de stat în proprietate particulară. La 9 martie 1993, Parlamentul a reluat analiza programului cabinetului Văcăroiu, iar reprezentanţii partidelor din CDR şi FSN (Roman) au criticat punctele sale slabe (dirijismul, intervenţionismul şi etatismul, faptul că nu oferea soluţii la problemele grave ale societăţii româneşti). A urmat moţiunea de cenzură.

4. După cum ne-a explicat Stelian Tănase, motivaţia PAC de a respinge ideea unei moţiuni venea din considerarea ei ca „armă perversă", în sensul că dacă opoziţia nu avea nici o şansă de cîştig, era mai bine să nu o încerce. „Dar reacţia celorlalţi a fost contrară raţionamentului nostru, pentru că au spus că este mai bine să vadă publicul că ne agităm, să vadă lumea că facem opoziţie. De unde şi vorba lansată mai tîrziu, «Nici o sesiune/fără o moţiune»."
5. Obiectivul prioritar pe termen scurt al programului de guvernare al cabinetului Văcăroiu era traversarea în condiţii normale a iernii 1992-1993, stoparea declinului producţiei în 1993, relansarea producţiei în 1994, precum şi cîteva orientări de maximă generalitate pentru viitor (vezi Ştefănescu, 1995 : 272, 290).

La dezbaterea moţiunii de cenzură, reprezentanţii partidelor din CDR au criticat atît conţinutul propriu-zis al documentelor, cît şi faptul că guvernul nu prezentase în faţa Parlamentului, nici în momentul învestirii, nici ulterior, un program de guvernare amplu şi concret. Astfel, Horia Rusu declara:

> Comparînd platforma electorală a FDSN cu programul care ne este prezentat de către guvern, ne-am convins – dacă mai era necesar – că acest partid şi-a cîştigat voturile prin minciună. (...) Definirea obiectivului strategic al programului demonstrează că acest guvern nu are, de fapt, nici un obiectiv strategic. De trei ani se tot vorbeşte despre tranziţie, despre reformă, despre economia de piaţă. Guvernele s-au succedat fără a arăta clar care este ţinta tranziţiei. Pentru actualul guvern aceasta este: „constituirea unei economii moderne, competitive, deschisă pieţei mondiale, în condiţiile diminuării dezechilibrelor cronice intersectoriale şi ecologice şi obţinerea capacităţii de adaptare rapidă la situaţiile de conjunctură economică şi politică internaţională"... Ne-am dorit o schimbare, şi iată că ni se oferă doar o tranziţie continuă[6].

La rîndul său, deputatul PNŢCD, Gavril Dejeu, s-a adresat primului-ministru în aceiaşi termeni:

> Puterea şi guvernul dumneavoastră tind să menţină în funcţiile de conducere din administraţie, ca şi în alte domenii: învăţămînt, sănătate, cultură etc. aceiaşi oameni care au servit ca instrument de punere în aplicare a politicii vechiului regim, membri ai vechii nomenclaturi comuniste, ai vechii Securităţi. Se observă un fenomen de accentuare a politizării, în special în administraţie. Suspicionarea unor fenomene ca instalarea de microfoane, ascultarea de convorbiri telefonice, violarea secretului corespondenţei, pe care le credeam de domeniul unui gust amar al istoriei, jugularea sau deturnarea de informaţii, prin obedienţa principalelor mijloace de informare, de difuzare – televiziunea şi radioul – faţă de Putere are un efect contrar celui urmărit de o autentică reformă.

Într-o conferinţă de presă a CDR, la 10 martie 1993, Emil Constantinescu a afirmat că „ideea moţiunii de cenzură a fost aprobată de toate partidele componente ale CDR. Dar oportunitatea susţinerii acestei moţiuni va fi decisă în funcţie de răspunsul guvernului la cererea opoziţiei de a-şi asuma responsabilitatea programului dezbătut în Parlament"[7]. Răspunsul parlamentarilor puterii la iniţiativa opoziţiei reflectă nivelul precar al înţelegerii în epocă a procedurilor, normelor şi standardelor democratice. Astfel, în momentul cînd „Seniorul" politicii româneşti, Corneliu Coposu, a vrut să anunţe oficial, de la tribuna parlamentului, depunerea moţiunii de cenzură, reprezentanţii partidelor asociate puterii au încercat să-l împiedice să ajungă la microfon. Textul moţiunii de cenzură a fost dat publicităţii la 12 martie. În acesta se preciza:

> Deputaţii şi senatorii semnatari,
>
> analizînd programul prezentat Parlamentului de către guvern sub numele de „strategie de reformă economico-socială a programului de guvernare" şi constatînd măsurile politice efective adoptate de Guvern în cele o sută de zile care au trecut de la instalare şi pînă în prezent;
>
> apreciind că documentul prezentat nu este în fapt un program de guvernare, ci un ansamblu eterogen şi contradictoriu de deziderate de politică economică şi socială, din care lipsesc soluţiile concrete, termenele de aplicare şi sursele de care ţara dispune pentru realizarea lor;

6. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 42, 10 martie 1993.
7. Rompres, *Redacţia informaţii centrale*, 10 martie 1993.

observînd că înseşi principiile enunţate în document reintroduc un regim de dirijism birocratic şi de voluntarism centralizat... ;

luînd act de faptul că Guvernul învestit la 19 noiembrie 1992, fără a fi prezentat atunci un program de guvernare, refuză astăzi să-şi angajeze, în faţa Parlamentului şi a ţării, răspunderea pentru strategia de reformă economico-socială pe care a prezentat-o la 4 martie 1993 ;

urmărind să evite acumularea în continuare a nemulţumirilor populaţiei, care ar putea da naştere unui nou regim de autoritate, extrem de primejdios în contextul geopolitic din Europa postcomunistă, precum şi agravarea tensiunilor interetnice, determinate de lipsa unei politici guvernamentale concrete în plan conceptual şi instituţional, referitoare la minorităţile naţionale, care să respecte realitatea din ţară şi standardele europene ;

dorind să întărească stabilitatea politică, economică şi socială în baza prevederilor art. 112 al Constituţiei României ;

formulează prezenta moţiune de cenzură chemînd
pe toţi membrii Parlamentului României

Să observe că, prin slaba sa capacitate de guvernare şi lipsa de orientare programatică, Guvernul actual îndreaptă ţara, pe termen scurt - către o criză politică, economică şi socială, pe termen mediu - către restauraţie şi stagnare, iar pe termen lung - către un model caracterizat prin monopolism, sărăcie de masă şi instabilitate.

Să retragă încrederea acordată actualului Guvern, deschizînd calea către o nouă formulă guvernamentală bazată pe un puternic sprijin parlamentar, ataşată principiilor de moralitate, decisă să-şi respecte promisiunile, aptă să aplice un program de continuare reală a reformei şi să asigure eliminarea într-un timp cît mai scurt a nedreptăţilor şi a gravelor apăsări la care sînt supuşi cei mai mulţi dintre cetăţenii ţării[8].

Supusă la vot, nominal şi secret, moţiunea de cenzură, care fusese semnată de 122 de parlamentari din opoziţie, luată în dezbaterea plenului Parlamentului României la 19 martie, a fost respinsă. Rezultatul votului a fost de 192 voturi pentru, 260 împotrivă şi un vot anulat. Pentru aprobarea moţiunii ar fi fost necesare 243 de voturi.

La 19 octombrie 1993 opoziţia a introdus o moţiune simplă referitoare la învestirea de către parlament a patru miniştri, numiţi la 28 august. Semnatarii moţiunii invocau nerespectarea procedurilor legale în acest caz. La 25 octombrie 1993, cu 66 de voturi pentru, 8 contra şi 3 abţineri, Senatul a respins dezbaterea în fond a moţiunii, în timp ce la Camera Deputaţilor aceasta a fost luată în discuţie, dar respinsă la vot[9].

În moţiunea de cenzură introdusă la 7 decembrie 1993 şi discutată zece zile mai tîrziu, care viza politica falimentară a guvernului, se spunea :

La un an de la instalarea guvernului condus de Nicolae Văcăroiu, senatorii şi deputaţii semnatari ai acestui document constată că :

reforma promisă încă nu a început. Nu există voinţa politică pentru redresare economică. Rezultatele guvernării sînt : anarhia, corupţia fără precedent, nesiguranţa zilei de mîine ;

inflaţia a fost scăpată de sub control din cauza incompetenţei guvernului în materie de politică economică... ;

creşterea economică este o iluzie atîta timp cît guvernarea continuă subvenţionarea irresponsabilă a întreprinderilor nerentabile... ;

lipsa de decizie politică privind convertibilitatea leului, care trebuia făcută în paralel cu restructurarea economică rapidă, a dus la prăbuşirea monedei naţionale, proces care continuă ;

politica bugetară blochează descentralizarea administrativă, neţinînd seama de nevoile administraţiei publice locale...

8. Rompres, *Informaţii centrale*, 12 martie 1993.
9. Rompres, *Informaţii centrale*, 31 august 1993.

aplicarea legii Fondului Funciar, cu toate imperfecţiunile pe care le cuprinde, se face cu o încetineală inadmisibilă;
monopolurile şi reţelele cu caracter mafiotic se menţin şi se dezvoltă în domenii economice importante, determinînd creşterea anarhică a preţurilor;
populaţia şi-a pierdut speranţa în redresarea economică. Declaraţiile programatice prin care guvernul a promis crearea de noi locuri de muncă şi stoparea şomajului, atribuindu-şi succese imaginare, nu pot genera încredere;
criza în care a adus ţara actualul guvern îngreunează procesul de integrare europeană.

În aceste condiţii, avînd în vedere falimentul total al politicii economice a guvernului şi pierderea totală a credibilităţii, semnatarii depun prezenta moţiune de cenzură şi cheamă pe toţi senatorii şi deputaţii să li se alăture şi să-şi exprime prin vot neîncrederea în actualul Guvern, deschizînd calea negocierilor în vederea găsirii unei noi formule guvernamentale cu un program reformator, democratic, bazat pe voinţa politică de a scoate ţara din criză[10].

Aproape în paralel cu moţiunea de cenzură a opoziţiei, senatorul Constantin Ticu Dumitrescu a iniţiat şi o moţiune simplă, cu privire la informatorii fostei Securităţi. Începînd cu *Proclamaţia de la Timişoara* şi manifestaţia din Piaţa Universităţii, continuînd cu declaraţiile politice ale partidelor istorice, terminînd cu campaniile electorale ale CDR şi dezbaterile din presa nealiniată puterii, tema moştenirii fostei Securităţi a fost crucială pentru opoziţia democratică. Ea avea mai multe componente: soarta foştilor lucrători ai Securităţii, care includea şi prezenţa lor în posturile de conducere din stat, viaţa publică, presă, Biserică etc., problema continuităţii/discontinuităţii instituţionale dintre Departamentele Securităţii şi noile servicii de informaţii, problema delicată a complicatului sistem de colaboratori şi informatori ai Securităţii. De altfel, iniţiativa senatorului Constantin Ticu Dumitrescu (la care s-au adăugat şi altele) a ajuns să fie una dintre cele mai importante şi controversate din politica românească, devenind ulterior celebră sub numele de „legea Ticu". Cu ocazia depunerii moţiunii, iniţiatorul a declarat:

Pericolul pe care îl reprezintă această categorie de oameni, care a însemnat în mod real una din principalele forţe ale odiosului aparat represiv al Securităţii, prezent prin ei peste tot... constă în faptul că şi în situaţia în care s-ar dezice şi ar regreta această activitate, ei vor rămîne în continuare uşor de manipulat şi şantajat de orice forţă ocultă şi, prin urmare, incompatibili cu ocuparea unor funcţii şi posturi de răspundere...

Ţinînd seama de faptul că astăzi nu mai există riscul ca aceste persoane să devină ţinta unor acte de răzbunare... cerem publicarea listelor de informatori ai Securităţii sau ai altor servicii străine, după ce vor fi fost verificate în prealabil de o comisie parlamentară, special constituită[11].

În Senat, Emil Tocaci (PAC) a iniţiat, în aprilie 1994, o moţiune simplă prin care se propunea ca toţi parlamentarii, miniştrii şi secretarii de stat „să fie obligaţi prin lege să-şi declare toate activităţile ce nu fac parte din ansamblul atribuţiilor lor, precum şi orice implicare directă sau indirectă în viaţa economică". Moţiunea a fost semnată de 57 de senatori şi, ulterior, aprobată de Senat cu 86 de voturi pentru, 9 contra şi 3 abţineri, urmînd să stea la baza unei iniţiative legislative[12].

În paralel, demersurile opoziţiei au continuat, în încercarea de a contrabalansa acţiunile puterii. Una dintre cele mai semnificative acţiuni a fost întreprinsă de PNŢCD şi a constituit o premieră în istoria postdecembristă a României: iniţiativa de suspendare

10. Rompres, *Redacţia informaţii centrale*, 7 decembrie 1993.
11. *Cotidianul*, 11 decembrie 1993.
12. Vezi *Curierul naţional*, 15 aprilie 1994, şi Rompres, *Informaţii centrale*, 18 aprilie 1994.

din funcţie a preşedintelui Ion Iliescu. Motivul acestui demers a fost dat de amestecul în treburile puterii judecătoreşti al preşedintelui Iliescu, prin încălcarea principiului separării puterilor în stat, nesocotirea dreptului la proprietate privată şi a dreptului la moştenire. La 19 mai, la Satu Mare, în faţa oficialităţilor locale, Iliescu s-a referit şi la problema caselor naţionalizate. Concret, preşedintele a luat în discuţie situaţiile în care chiriaşii au fost obligaţi, prin hotărîri judecătoreşti, să evacueze locuinţele naţionalizate. În aceste cazuri, „justiţia s-a pus pe sine în afara legii", a afirmat Ion Iliescu, judecînd cu o rapiditate condamnabilă cauze în care justiţia a admis acţiunile foştilor proprietari şi le-a reconstituit dreptul de proprietate, dispunînd evacuarea chiriaşilor. El a susţinut că tribunalele ar fi trebuit să aştepte promulgarea noii Legi a caselor naţionalizate. „Administraţiile locale nu trebuie să aplice asemenea hotărîri ale instanţelor." Pe bună dreptate, declaraţia a fost considerată o încălcare a principiului separării puterilor în stat, a independenţei justiţiei. În consecinţă, la 10 iunie 1994, Biroul de Conducere, Coordonare şi Control al PNŢCD a emis următorul comunicat:

> În şedinţa sa din 10 iunie 1994, BCCC al PNŢCD a luat act de afirmaţiile de extremă gravitate făcute de preşedintele României, domnul Ion Iliescu, cu prilejul vizitelor efectuate în ţară.
>
> Prin declaraţiile sale, domnul preşedinte Iliescu a atentat la independenţa justiţiei, încercînd să-i influenţeze pe judecători în cauzele supuse judecăţii lor, şi a instigat la nerespectarea hotărîrilor judecătoreşti definitive.
>
> Ţinînd seama că prin aceste afirmaţii şeful statului şi-a depăşit prerogativele, încălcînd prevederile Constituţiei, şi a adus o atingere gravă atribuţiilor puterii judecătoreşti, una din cele trei autorităţi fundamentale ale statului, şi independenţei judecătorilor, BCCC al PNŢCD a hotărît să declanşeze, prin parlamentarii săi, procedura de suspendare din funcţie a preşedintelui României în conformitate cu art. 95 din Constituţia României[13].

Reacţia preşedinţiei faţă de această nouă iniţiativă a ţărăniştilor a fost la fel de vehementă. Traian Chebeleu, purtătorul de cuvînt al instituţiei prezidenţiale, a calificat acţiunea conducerii PNŢCD drept „o ofensă inadmisibilă la adresa preşedintelui. Este un act regretabil, penibil chiar, pentru autorii lui". „Afirmaţiile comunicatului sînt de o extremă gravitate şi sînt lipsite de orice suport faptic. Nu ştiu cînd şi cum ar fi atentat preşedintele României la independenţa justiţiei. Este o acuzaţie gratuită pe care o resping categoric." În aceeaşi ordine de idei, Adrian Năstase a afirmat: „Acest fapt trebuie pus în legătură cu luările de poziţie ale liderului PNŢCD, Corneliu Coposu, privind o eventuală modificare a Constituţiei, în vederea restaurării monarhiei în România". PDSR apreciază că „prin declaraţiile menţionate, PNŢCD încearcă să acumuleze capital politic în contextul evenimentelor anunţate a se desfăşura în stradă, în perioada următoare, fiind vorba, totodată, de o încercare a PNŢCD de a-şi întări poziţia şi monopolul, slăbite în cadrul CDR"[14].

---

13. Rompres, *Informaţii centrale*, 10 iunie 1994. Iată ce spune Articolul 95 („Suspendarea din funcţie a preşedintelui ţării") din *Constituţia României*: „(1) În cazul săvîrşirii unor fapte grave prin care se încalcă prevederile Constituţiei, Preşedintele României poate fi suspendat din funcţie de Camera Deputaţilor şi de Senat, în şedinţă comună, cu votul majorităţii deputaţilor şi senatorilor, după consultarea Curţii Constituţionale. Preşedintele poate da Parlamentului explicaţii cu privire la faptele ce i se impută.
(2) Propunerea de suspendare din funcţie poate fi iniţiată de cel puţin o treime din numărul deputaţilor şi senatorilor şi se aduce, neîntîrziat, la cunoştinţa Preşedintelui.
(3) Dacă propunerea de suspendare din funcţie este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Preşedintelui".
14. *Evenimentul zilei*, 13 iunie 1994.

Aceste reacţii dovedesc, pe de o parte, că liderii pedeserişti credeau prea puţin că se va lua o asemenea iniţiativă, iar, pe de altă parte, faptul că nu aveau argumente coerente şi logice şi nici explicaţii satisfăcătoare pentru a combate acţiunea PNŢCD. În consecinţă, au preferat să se refere mai degrabă la contextul politic şi la presupusele motivaţii ale ţărăniştilor pentru iniţierea procedurii decît la afirmaţiile făcute de Iliescu, care au determinat iniţierea procedurii de suspendare. „Eventuala modificare a Constituţiei" la care făcea referire Năstase era o temă preferată a atacurilor puterii împotriva opoziţiei. În condiţiile în care Articolul 148 din Constituţie enumera între „limitele revizuirii" sale faptul că „forma republicană de guvernămînt" nu poate „forma obiectul revizuirii", iar populaţia se pronunţase deja în legătură cu forma de guvernămînt, acuzaţia ţinea mai mult de arsenalul manipulării propagandistice decît de realitate.

La 13 iunie a început strîngerea de semnături, ocazie cu care Răzvan Dobrescu, căruia îi aparţinea iniţiativa, a afirmat că PNŢCD consideră drept un real „pericol" menţinerea în funcţie a unui preşedinte care „nu veghează la buna funcţionare a autorităţilor în stat". În replică la declaraţia lui Năstase, acelaşi Dobrescu susţinea că „deşi nu este de acord cu unele articole din Constituţie, PNŢCD nu numai că o respectă, dar doreşte să impună respectarea acesteia tuturor celor care o încalcă"[15].

La 14 iunie 1994, la Clubul „Dacia" din capitală s-au purtat convorbiri între reprezentanţii CDR şi cei ai PD. Au participat: Valentin Gabrielescu şi Mircea Ciumara - PNŢCD, Ticu Dumitrescu - AFDPR, Otto Weber - PER, Nicolae Manolescu - PAC, Raymond Luca şi Horia Rusu - PL'93, Sergiu Cunescu, Constantin Avramescu, Emil Putin - PSDR, Markó Béla, Verestóy Attila, Szabó Károly - UDMR, Adrian Severin, Radu Berceanu, Eugen Dijmărescu - PD. În urma discuţiilor a fost elaborat un comunicat în care se spunea:

> Partidele semnatare, reprezentînd întreaga opoziţie parlamentară, luînd în dezbatere situaţia politică actuală, inclusiv unele declaraţii şi acţiuni ale preşedintelui Republicii, care sînt nedemne de funcţia prezidenţială şi contrare spiritului Constituţiei, au convenit să-l invite pe preşedintele Ion Iliescu pentru a da explicaţiile necesare în faţa reprezentanţilor naţiunii, în camerele reunite ale Parlamentului pînă la sfîrşitul actualei sesiuni parlamentare.
>
> În funcţie de răspunsul preşedintelui Republicii la această invitaţie, partidele semnatare îşi rezervă dreptul de a acţiona în continuare potrivit prevederilor constituţionale.
>
> De asemenea, partidele semnatare au căzut de acord asupra acţiunilor politice comune care urmează să se desfăşoare în perioada următoare[16].

Comunicatul era semnat de PNŢCD, PAC, PSDR, PER, PL'93, UDMR, PD. Deja se conturau posibilele coaliţii guvernamentale de mai tîrziu.

Preşedintele Iliescu a refuzat însă să vină în faţa parlamentului pentru a da lămuriri, motivînd că nu a fost ales de parlament, ci de întreg poporul şi, de aceea, nu se consideră obligat să vină „spre a da socoteală în faţa acestuia"[17]. Din acest motiv, intenţiile reprezentanţilor opoziţiei, declarate în comunicatul de mai sus, s-au concretizat prin continuarea strîngerii de semnături pentru declanşarea procesului de suspendare din funcţie a preşedintelui şi prin introducerea unei noi moţiuni de cenzură, anunţată de Nicolae Manolescu, într-o conferinţă de presă din 23 iunie. Moţiunea de cenzură a fost

15. Rompres, *Informaţii centrale*, 13 iunie 1994.
16. Rompres, *Informaţii centrale*, 14 iunie 1994.
17. *România liberă*, 20 iunie 1994.

semnată de 141 de parlamentari (PNŢCD, UDMR, PL'93, PAC, PER, PSDR, PD). Textul moţiunii a fost dat publicităţii la 27 iunie 1994. În el se spunea:

> Parlamentarii subsemnaţi, observînd scăderea permanentă a nivelului de trai al cetăţenilor, analizînd starea actuală a economiei şi, mai ales, inexistenţa perspectivelor de redresare economică, în condiţiile în care începutul de stabilitate, obţinut numai prin măsuri monetare extrem de dureroase, riscă să fie compromis în lipsa unei politici ferme de schimbare a structurilor economiei reale şi constatînd că Parlamentul nu mai poate veghea asupra politicii guvernului, întrucît primul-ministru şi principalii membri ai executivului fie nu răspund întrebărilor şi interpelărilor parlamentarilor, fie o fac în mod superficial, arogant şi nesincer, au ajuns la concluzia că singura cale spre a determina o schimbare pozitivă a acţiunii de guvernare a ţării este aceea a formulării prezentei moţiuni de cenzură. În acest sens, ei constată că:
>
> Guvernul Văcăroiu, în activitatea sa, nu respectă Constituţia şi legile ţării...;
>
> În timpul scurs de la învestitura actualului guvern de către Parlament, corupţia a atins cote alarmante, o serie de demnitari fiind implicaţi în afaceri oneroase, deja de notorietate. Corupţia produce neîncrederea populaţiei în instituţiile demoratice şi haos în funcţionarea lor;
>
> Guvernul condus de Nicolae Văcăroiu promovează o politică economică şi financiară care duce la perpetuarea şi adîncirea crizei...;
>
> În domeniul agriculturii, guvernul duce o politică orientată împotriva ţăranului român şi a eforturilor sale de a deveni proprietar asupra pămîntului pe care îl munceşte...;
>
> Politica guvernului Văcăroiu contravine intereselor naţionale prin ignorarea cu bună ştiinţă a dezvoltării sectoarelor strategice - învăţămînt, cercetare, ştiinţă, apărarea naţională -, cu efecte dezastruoase asupra viitorului ţării;
>
> Chiar şi puţinele obiective reformiste enunţate de premierul Nicolae Văcăroiu cu ocazia discursului de învestitură... nu au fost îndeplinite...;
>
> În consecinţă, semnatarii... depun prezenta şi cheamă pe toţi senatorii şi deputaţii să li se alăture şi să-şi exprime prin vot neîncrederea în actualul guvern[18].

În aceeaşi zi s-a finalizat şi strîngerea semnăturilor necesare pentru iniţierea procedurii de suspendare, cererea fiind depusă în ziua următoare la Senat. Au semnat 167 de parlamentari, dintre care 115 deputaţi şi 52 senatori. Toate formaţiunile din CDR, cu excepţia UDMR, s-au alăturat PNŢCD în acest demers.

În perioada 4-7 iulie 1994 s-a desfăşurat sesiunea extraordinară a Parlamentului care a luat în discuţie această cerere (citită de Ioan Avram Mureşan). Ion Iliescu nu a participat la şedintele parlamentului, dar a trimis o scrisoare (citită de Adrian Năstase) în care îşi justifica, cu diplomaţie şi abilitate, afirmaţiile. În această scrisoare se spunea, printre altele:

> Consider acuzaţiile ce mi se aduc ca fiind neîntemeiate în raport cu actuala ordine constituţională şi lipsite de orice bază reală. Ele deformează sensul real al răspunsului pe care l-am dat la o întrebare formulată de un consilier local cu ocazia întîlnirii pe care am avut-o la Satu Mare cu reprezentanţi ai autorităţilor locale...
>
> Desigur, ţinînd seama de faptul că declaraţiile mele erau un răspuns dat la o întrebare directă pusă în cadrul unei discuţii libere, era pe deplin posibil să apară unele stîngăcii de exprimare - dar, chiar şi aşa nu ar fi putut fi interpretate drept atitudine „de o extremă gravitate" şi, cu atît mai mult, nu pot fi considerate „un adevărat act dictatorial şi un atentat la independenţa judecătorilor". Însă, revăzînd cele spuse, nu-mi pot reproşa nimic relativ la fondul celor afirmate atunci[19].

18. Rompres, *Informaţii centrale*, 27 iunie 1994.
19. Rompres, *Ştiri interne*, 4 iulie 1994.

În a treia zi a sesiunii parlamentare, Curtea Constituţională, care fusese sesizată pentru a aviza propunerea de suspendare, a emis următorul aviz consultativ:

> Propunerea de suspendare din funcţie a domnului Ion Iliescu, preşedintele României, prezentată Parlamentului României de 167 de deputaţi şi senatori, la data de 4 iulie 1994, nu se întemeiază pe motive care, în conformitate cu art. 95 din Constituţie, să constituie o încălcare gravă a prevederilor Constituţiei[20].

După ce, la 30 iunie, moţiunea de cenzură fusese respinsă, aceeaşi soartă a avut-o şi propunerea de suspendare, respinsă cu 166 de voturi pentru şi 242 împotrivă. Chiar dacă ambele acţiuni ale opoziţiei au eşuat, rezultat mai mult sau mai puţin previzibil, totuşi ele au fost necesare pentru a demonstra existenţa unei opoziţii puternice şi unite. Acest lucru a fost subliniat şi de preşedintele CDR, Emil Constantinescu, care a afirmat:

> Dacă în cazul moţiunii de cenzură exista posibilitatea reală de schimbare a guvernului, în cazul propunerii de suspendare a preşedintelui Iliescu nu exista posibilitatea reală de schimbare a preşedintelui. Dar dacă oportunitatea moţiunii de cenzură se putea discuta, ea putînd fi amînată pentru altă sesiune, propunerea de suspendare a preşedintelui era imperativă pentru opoziţie. Pentru că obligaţia opoziţiei este să apere instituţiile democratice de abuzurile executivului.
>
> În faţa declaraţiilor preşedintelui Iliescu de la Satu Mare, în care administraţia a primit indicaţia expresă de a nu respecta hotărîri judecătoreşti definitive, opoziţia avea datoria să reacţioneze pentru că sînt încălcate principiile separaţiei puterilor în stat şi ale autorităţii instanţelor judecătoreşti. Înainte de a introduce cererea de suspendare, opoziţia a trimis personal preşedintelui Iliescu o scrisoare prin care îi solicita prezenţa în faţa parlamentului pentru a oferi lămuriri referitor la afirmaţiile de la Satu Mare. Dar dacă preşedintele, după ce a nesocotit independenţa justiţiei, consideră că „s-ar coborî" dacă s-ar prezenta în faţa parlamentului, ne întrebăm justificat dacă nu cumva concepţia domnului Iliescu despre instituţia prezidenţială nu se apropie de ideea despotului luminat, pe care a lansat-o în '90[21].

În vederea soluţionării problemei demiterii primarilor, CDR a propus modificarea Legii 69, pentru ca demiterea primarilor să se facă numai prin justiţie. În acelaşi timp, s-a cerut guvernului să strîngă dovezi atunci cînd vrea să schimbe un primar, pe care să le prezinte justiţiei, aceasta fiind singura care trebuie să se pronunţe. În replică, premierul Văcăroiu a afirmat că legea este făcută de Parlament şi dacă îi va veni o nouă lege o va aplica, dar nu a fost de acord cu iniţierea unui proiect de lege în acest sens[22]. Demiterea abuzivă a primarilor opoziţiei avea să facă şi obiectul unei moţiuni iniţiate de 71 de deputaţi, care incriminau „marele val de demitere a primarilor"[23]. Discutată la 27 februarie, moţiunea a fost respinsă de plenul Camerei Deputaţilor cu 105 voturi pentru, 146 contra şi 2 abţineri.

Criza din agricultură care marca anul 1995 a fost luată în discuţie de Comitetul Executiv al CDR într-o şedinţă extraordinară, desfăşurată la 2 august. Cu această ocazie, membrii Comitetului Executiv au decis ca, în cazul în care „Guvernul se va dovedi incapabil în rezolvarea situaţiei pe care singur a creat-o şi nu va asigura un sprijin

20. Rompres, *Informaţii centrale*, 6 iulie 1994.
21. *Curierul naţional*, 7 iulie 1994.
22. Ştire AM PRESS, preluată de *România liberă*, 4 februarie 1995.
23. *Viitorul românesc*, 15 februarie 1995.

real ţărănimii române pentru a depăşi dificultăţile actuale, CDR va iniţia convocarea unei sesiuni extraordinare pentru adoptarea moţiunii de cenzură asupra politicii agrare falimentare a guvernului"[24].

În mod surprinzător, iniţiativa CDR a fost privită cu suspiciune şi criticată de partenerii din opoziţie. Adrian Severin a declarat referindu-se la ideea introducerii unei moţiuni de cenzură:

> Mi se pare mai degrabă menită să protejeze politica actuală a guvernului, decît să impulsioneze măsurile care se cer spre ajutorarea ţăranului la timp şi încearcă, cum - din păcate - s-a întîmplat şi în alte rînduri, să urmărească doar avantaje politice tactice, iar nu rezolvarea de fond a unor probleme... Să ameninţăm guvernul cu o moţiune de cenzură, care nu are şanse să fie votată de către Parlament, este ca şi cum i-am spune că poate să doarmă liniştit[25].

În faţa acuzaţiilor, CDR a reacţionat făcînd public un comunicat în care se spune că

> nu doreşte să folosească problemele grave ale ţării în scopuri electorale... În acest moment, ceea ce contează este salvarea recoltei şi sprijinirea ţăranilor care nu-şi pot vinde produsele. Trebuie să oferim populaţiei soluţii, şi nu prilejul de a asista la discuţii sterile în Legislativ.

Critici au venit şi din partea foştilor parteneri din CDR, în special din partea reprezentanţilor PL'93 - Dinu Patriciu şi Horia Rusu. La rîndul său, Emil Constantinescu a dezminţit din nou existenţa unei înţelegeri secrete între CDR şi PDSR: „Este exclusă orice colaborare cu PDSR"[26].

Intenţia depunerii unei moţiuni de cenzură s-a concretizat la sfîrşitul lunii august. La 28 august, grupul interdepartamental de experţi ai CDR a elaborat textul moţiunii de cenzură. Două zile mai tîrziu s-a desfăşurat şedinţa Comitetului Executiv, în care urma să se hotărască oficial introducerea moţiunii. Deşi invitate, celelalte partide din opoziţie nu au participat la discuţii, cu excepţia PL'93. Totuşi, reprezentanţii acestui partid, Dan Trepcea şi Mihnea Ionescu, au părăsit sala la scurt timp de la începerea şedinţei, afirmînd că aşteaptă finalizarea textului moţiunii de cenzură[27].

Moţiunea a fost în cele din urmă introdusă în Parlament şi discutată la începutul lunii septembrie. Printre altele, în textul ei se spunea:

> Constatînd că:
>
> Scandalul grîului este doar una dintre gravele consecinţe ale politicii agrare falimentare a Guvernului şi că
>
> Guvernul obstrucţionează, de fapt, dezvoltarea unei clase de mijloc în mediul rural, unde predomină producţia particulară;
>
> Primul-ministru dezinformează cetăţeanul prin afirmaţii optimiste gratuite, în discordanţă cu dezastrul evident din toate sectoarele de activitate proprii şi conexe agriculturii, iar
>
> Ministrul agriculturii dovedeşte, prin declaraţiile făcute, ignorarea realităţii din domeniul de care răspunde,
>
> Parlamentarii subsemnaţi consideră că, spre a determina o schimbare decisivă a politicii agrare, este necesară prezenta moţiune de cenzură.

24. „Convenţia Democratică din România va iniţia o moţiune de cenzură", *România liberă*, 3 august 1995.
25. „CDR îşi nemulţumeşte partenerii din opoziţie", *Curierul naţional*, 4 august 1995, preluare după Mediafax; „CDR face jocul puterii", *Azi*, 4 august 1995.
26. Rompres, *Ştiri centrale*, 3 august 1995; *Evenimentul zilei*, 4 august 1995.
27. Rompres, *Ştiri centrale*, 28 şi 30 august 1995.

Moţiunea nu s-a bucurat de sprijinul tuturor partidelor de opoziţie, PD declarînd că votează, dar nu semnează, în timp ce PAC a declarat că nu a dorit să semneze moţiunea, nici să o voteze[28].

Tot în plan parlamentar, CDR a venit cu o nouă iniţiativă, care viza modificarea Legii electorale. Prin aceasta se urmărea reglementarea unor chestiuni procedurale şi majorarea pragului electoral la 5%[29].

Comitetul Executiv al CDR s-a întrunit din nou la 5 octombrie 1995, adoptînd „Programul de termoficare şi apă caldă pentru Bucureşti", elaborat de un grup de consilieri ai CDR. Comitetul Executiv a hotărît susţinerea propunerii legislative a PNŢCD privind recalcularea şi majorarea pensiilor ţăranilor. Proiectul a fost depus la Camera Deputaţilor sub titlul „Lege privind integrarea pensiilor şi altor drepturi de asigurări sociale şi de stat"[30].

În plan parlamentar, PNL a propus introducerea unei moţiuni de cenzură, invocînd incapacitatea guvernului de a rezolva problemele vitale ale ţării, fapt ce a adus economia naţională într-o situaţie dramatică. La 28 noiembrie 1995, Comitetul Executiv al CDR a decis că „o moţiune de cenzură faţă de prestaţia actualului guvern este necesară". Emil Constantinescu a adăugat că „momentul şi modalitatea introducerii moţiunii de cenzură vor fi stabilite de către CDR în funcţie de dezbaterea parlamentară asupra bugetului"[31].

Acţiunile guvernului şi consecinţele lor au continuat să rămînă în atenţia celei mai puternice forţe de opoziţie. Analiza situaţiei economice dificile în care se afla ţara a făcut obiectul discuţiilor din Comitetul Executiv al CDR din 15 februarie 1996. Ca urmare a „incapacităţii guvernului" de a gestiona criza din domeniul energiei, CDR a hotărît să introducă o nouă moţiune simplă. Prin aceasta se solicita guvernului să identifice cauzele care au dus la criza energetică, să determine dimensiunile pagubelor suferite de economia naţională, ca urmare a acestei crize, şi să stabilească răspunderea administrativă, civilă, materială şi, eventual, penală a celor vinovaţi. Discutată în Parlament la 26 februarie, moţiunea „Energia" a fost respinsă de Senat (63 voturi pentru, 59 împotrivă, însă erau necesare 72 voturi pentru), în schimb a fost adoptată de Camera Deputaţilor (150 voturi pentru, 124 împotrivă)[32]. În urma votului favorabil din camera inferioară a Parlamentului, Guvernul s-a văzut nevoit să răspundă solicitărilor cuprinse în moţiune. Cu toate acestea, acţiunile întreprinse de guvern au nemulţumit în continuare opoziţia. De aceea, Comitetul Executiv al CDR, întrunit la 29 februarie, a considerat necesară elaborarea unei declaraţii prin care să protesteze împotriva „modului în care guvernul înţelege să dea curs moţiunii adoptate în Camera Deputaţilor". Reafirmînd că scopul moţiunii a fost de „a stabili răspunderile pentru dezastrul economic şi social" din timpul iernii, declaraţia CDR atrăgea atenţia că guvernul „încearcă să minimalizeze sau chiar să eludeze consecinţele politice ale adoptării" acesteia. În acelaşi timp, CDR îi asigura pe toţi cei interesaţi de îmbunătăţirea situaţiei din ţară că „nu va accepta nici un compromis în ceea ce priveşte consecinţele legale" ale moţiunii, care „nu este şi nu poate fi un act inutil". În consecinţă, CDR a decis să propună un proiect de lege pentru a proteja interesele salariaţilor lezaţi financiar de criza energiei.

28. *Adevărul*, 1 septembrie 1995.
29. *Adevărul*, 21 septembrie 1995.
30. Rompres, *Ştiri centrale*, 5 octombrie 1995.
31. Rompres, *Ştiri centrale*, 28 noiembrie 1995.
32. Rompres, *Informaţii centrale*, 26 februarie 1996.

Situaţia moţiunilor (simple şi de cenzură introduse de opoziţie în legislatura 1992-1996)

TIPUL MOŢIUNII	DATA	TEMA	SCORUL[33] SENAT - CAMERĂ
1. CENZURĂ	19 martie 1993	Strategia de reformă economico-socială a programului de guvernare	192-260 (1)
2. SIMPLĂ	25 octombrie 1993 *	Nerespectarea procedurii de învestitură a patru miniştri numiţi la 28 august	128-155
3. SIMPLĂ	7 septembrie 1993	Îndepărtarea din funcţie a unor persoane acuzate de acte de corupţie (Moţiunea „Florica")	151-231
4. SIMPLĂ	6 decembrie 1993	Agenţi informatori ai Securităţii	104-2 (2) 178-52
5. CENZURĂ	17 decembrie 1993	Falimentul politicii economice a guvernului şi pierderea totală a credibilităţii	223-236
6. SIMPLĂ	aprilie 1994	Declararea activităţii extraparlamentare	86-9 (3)
7. CENZURĂ	30 iunie 1994	Nerespectarea Constituţiei, depunerea proiectului de Buget de stat pe 1994 cu 7 luni întîrziere	208-227
8. CENZURĂ	23 decembrie 1994	Stoparea privatizării, scăderea nivelului de trai, manifestaţiile de protest de la Reşiţa (Moţiunea „Reşiţa")	206-249
9. SIMPLĂ	27 februarie 1995	Demiterea abuzivă a unor primari şi consilieri locali (Moţiunea „Cozmîncă")	105-146 (2)
10. SIMPLĂ	12 iunie 1995	Integrarea României în structurile europene şi euro-atlantice	54-10 (59) 114-147 (6)
11. SIMPLĂ	12 septembrie 1995	Politică agrară (Moţiunea „grîului")	50-73 (1) 116-155
12. SIMPLĂ	26 octombrie 1995	Cartea de alegător	56-52 (2)
13. SIMPLĂ	26 februarie 1996	Moţiunea „Energia"	63-59 (1) 150-124
14. SIMPLĂ	15 mai 1996	Nerespectarea angajamentelor din „Memorandumul privind politica economică a guvernului pe anii 1994/1995" („Moţiunea FMI")	67-137 (28)
15. SIMPLĂ		Moţiunea „CNVM"	Retrasă pe 16 mai

Unul dintre cele mai semnificative aspecte ale activităţii parlamentare a CDR a fost legat de dezbaterile şi intervenţiile politice. Ele vizau evidenţierea unor practici politice ngrijorătoare, legate de moştenirea comunismului şi a Securităţii. Problema continuităţii intre FSN sau FDSN/PDSR în raport cu PCR şi fosta poliţie politică nu era doar o temă lectorală sau ideologică. Ea ţinea de viaţa politică reală, concretă, fiind resimţită ca tare de presa independentă şi de partidele din opoziţie.

Protestele opoziţiei faţă de practicile reprezentanţilor puterii şi-au găsit ecoul şi la nivel arlamentar. La începutul lunii februarie 1993, deputatul Sorin Lepşa, în numele grupului arlamentar PNŢCD, a ţinut să atragă atenţia asupra „pericolului de restauraţie comunistă" :

3. Prima cifră reprezintă numărul voturilor „pentru", a doua cifră numărul voturilor „contra", iar cea din paranteză numărul abţinerilor.

Această restauraţie a metodelor comuniste şi structurilor rezultă din următoarele fapte:

Montarea, ascultarea şi supravegherea cu ajutorul aparaturii electronice a persoanelor şi organizaţiilor politice din România după decembrie 1989. Cerem SRI-ului, din partea PNŢCD şi PER, să prezinte Parlamentului de urgenţă poziţia sa în această problemă.

Guvernul actual, prin Departamentul de Administraţie Publică Locală, a trimis prefecturilor o circulară prin care acestea sînt solicitate ca, împreună cu consiliile judeţene, să facă o informare asupra legăturii cu factori şi societăţi străine care desfăşoară activităţi în judeţul respectiv.

Înscenarea şi atacul asupra personalităţilor din opoziţie care s-au opus regimului Ceauşescu şi care se opun în continuare şi actualei puteri.

Îndepărtarea din funcţii de decizie a unor persoane şi înlocuirea acestora pe criterii politice, pentru a reface, menţine şi consolida vechile structuri comuniste.

Facem apel la toate forţele democratice de a protesta alături de noi şi de a se opune acestor practici de sorginte comunistă[34].

Punctul al treilea din declaraţie se referea în mod expres la Doina Cornea, care fusese convocată la Procuratură pentru data de 8 februarie, sub învinuirea de complicitate la subminarea puterii de stat. Reprezentanţii opoziţiei au considerat acest gest drept o nouă încercare de „discreditare şi timorare" a Doinei Cornea ca, de altfel, şi a întregii opoziţii.

În perioada 1992-1996, activitatea parlamentarilor din partidele CDR se poate estima prin numărul de întrebări, interpelări şi intervenţii avute în Parlament, ca şi prin natura acestora. Concret, dintr-un total de 1.704 întrebări formulate în perioada octombrie 1992-septembrie 1996 în Camera Deputaţilor, 738 au aparţinut parlamentarilor aleşi pe listele Convenţiei şi ai UDMR: PNŢCD - 412, UDMR - 127, PL'93 & PAC - 58, PSDR - 141. În ce priveşte interpelările, din totalul de 949, 453 au fost adresate de parlamentarii partidelor care în 1992 erau membre CDR: PNŢCD - 273, UDMR - 83, PL'93 & PAC - 38, PSDR - 59[35].

Parlamentarii partidelor ce alcătuiau Convenţia s-au adresat, sub forma întrebărilor şi interpelărilor, tuturor miniştrilor din guvernul Văcăroiu, dar şi guvernatorului Băncii Naţionale, Procuraturii Generale sau Consiliului Naţional al Audiovizualului, problemele aduse în discuţie acoperind o arie foarte largă. Acestea vizau atît aspecte de ordin general, cît şi chestiuni extrem de concrete şi punctuale, fie de natură strict economică, fie de natură socială sau politică. Restituirea proprietăţilor, regimul investiţiilor, problemele din sănătate, învăţămînt, poliţie sau administraţie locală, problemele de mediu, situaţia pensionarilor, a şomerilor, raportul guvernului cu sindicatele constituie doar cîteva din temele cele mai importante abordate de parlamentarii opoziţiei. La acestea se adaugă intervenţiile făcute fie în nume propriu de parlamentarii opoziţiei, fie în numele grupurilor parlamentare cărora le aparţineau, a căror problematică este la fel de extinsă: de la intervenţiile menite să semnaleze chestiuni de interes general şi probleme sociale pînă la cele care reflectau natura raportului între putere şi opoziţie sau relaţia cu minorităţile etnice.

Astfel, deputatul Vasile Lupu s-a referit într-una din interpelările adresate guvernului la problema restituirii proprietăţilor, în general, şi la Legea fondului funciar, în particular,

34. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 8, 3 februarie 1993.

35. Vezi *Activitatea Camerei Deputaţilor în legislatura 1992-1996* (Bucureşti: Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1 octombrie 1996).

pe care a criticat-o atît în privinţa formei, cît şi a fondului, considerînd-o „de concepţie populistă, cu un vădit scop propagandistic". În acelaşi timp, deputatul PNŢCD s-a referit într-o manieră la fel de critică la modul de aplicare şi la efectele Legii fondului funciar: „Această lege a fost aplicată în manieră stalinistă, pe ideea luptei de clasă, tocmai în folosul celor direct vinovaţi de situaţia actuală a României... Pe plan naţional, rezultatul cert şi incontestabil al acestei legi a fost înfometarea populaţiei României". Constatînd indiferenţa guvernului şi a formaţiunii politice care îl susţinea faţă de iniţiativa legislativă de modificare a acestei legi înregistrată încă din noiembrie 1992, în procedură de urgenţă, de către grupul parlamentar al PNŢCD, Vasile Lupu a solicitat premierului să nu mai tolereze „acest jaf al proprietăţii ţărăneşti"[36]. La regimul proprietăţii se refereau şi alte interpelări aparţinînd deputaţilor şi senatorilor din partidele membre ale CDR. Tiberiu Vladislav (PNŢCD) l-a interpelat pe Nicolae Văcăroiu cu privire la locuinţele „de tip colonie", aflate mai ales în zonele miniere, cerîndu-i să analizeze posibilitatea cumpărării acestora de către chiriaşi. Sinkó Ştefan (UDMR) a solicitat executivului explicaţii referitor la politica privind clarificarea situaţiei patrimoniului fostelor cooperative de consum şi normalizarea activităţii acestora, în urma transformării lor (doar în unele cazuri) în societăţi comerciale pe acţiuni.

Numeroase chestiuni de natură economică au făcut şi ele obiectul întrebărilor şi interpelărilor. Membrii grupului parlamentar UDMR, atît din Senat, cît şi din Camera Deputaţilor, au fost printre cei mai activi în acest sens. Senatorul Hajdu Gabor s-a adresat ministrului Agriculturii, Ioan Oancea, pentru a lămuri problema licenţelor de import pentru produse agricole acordate în 1993, cînd producţia internă ar fi acoperit necesarul. Acest aspect a fost luat în discuţie şi la Camera Deputaţilor, Ákos Birtalan întrebînd guvernul, în numele grupului UDMR, dacă a fost aprobat importul de cereale, cartofi şi porumb şi în ce cantitate, de unde, la ce preţ, prin ce intermediar şi din ce surse s-a făcut acest lucru. Pe de altă parte, Frunda György a interpelat Ministerul Finanţelor cu privire la o notă emisă în luna ianuarie 1993, prin care acest minister a impozitat veniturile părţii române din societăţile comerciale mixte, notă considerată contrară Constituţiei şi Legii investiţiilor străine. Tot Ministerului Finanţelor i s-a adresat şi Szabó Károly Ferenc, cu privire la plafonul valorii bunurilor ce pot fi scoase din ţară. Problemele economice au fost abordate de parlamentarii tutror partidelor de opoziţie. Emil Tocaci a întrebat Ministerul Industriilor dacă are vreun plan de rezolvare a crizei de energie ce părea iminentă în iarna anului 1993.

Chestiunile de natură socială nu au fost neglijate de parlamentarii CDR. Ion Corniţă (PNŢCD) a pus în discuţie problema pensionarilor, mai ales de la sate, foşti membri de CAP; situaţia şomerilor a fost obiectul mai multor interpelări către Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale. Astfel, senatoarea liberală Maria Matilda Ţeţu a solicitat ministerului să-şi respecte promisiunea de a-i pensiona pe şomerii de 55-57 de ani, bărbaţi, cu vechime de 35 de ani în muncă, femei de 50-52 de ani, cu vechime de 30 de ani, iar Mihail Buracu (PNŢCD) l-a întrebat pe ministrul Dan Mircea Popescu cîte locuri de muncă, pe ramuri ale economiei şi pe sectoare de proprietate, au fost create în anul postelectoral 1992-1993. Tot Ministerului Muncii şi Protecţiei Sociale i s-a adresat şi deputatul PNŢCD Remus Opriş, de data aceasta referitor la refugiaţii şi solicitanţii de azil aflaţi în România. Acesta a dorit să afle care sînt condiţiile pe care ministerul le pune

36. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 166, 8 iunie 1993.

la dispoziţie pentru refugiaţi în vederea exercitării dreptului la muncă salarizată, care este accesul lor la asigurările sociale şi unde se asigură copiilor de refugiaţi dreptul la învăţătură. Emil Tocaci a luat în discuţie creşterea valului infracţional şi problemele cu care se confruntă poliţia, datorate atît legislaţiei, cît şi personalului şi dotării, cerînd Ministerului de Interne şi celorlalte ministere direct implicate să analizeze această situaţie şi să ia măsurile de rigoare.

O altă interpelare, aparţinînd lui Şerban Săndulescu (PNŢCD), adresată primului-ministru, ministrului Transportului şi ministrului Muncii, viza raportul cu sindicatele. Senatorul a cerut, în numele grupului parlamentar PNŢCD, abandonarea de către guvern a „practicilor de forţă pe care le utilizează în relaţiile cu sindicatele" - cum ar fi desfacerea contractelor de muncă ale greviştilor şi ale liderilor sindicali, refuzul administraţiei SNCFR de a-i primi pe reprezentanţii salariaţilor din ramura de tracţiune la discutarea proiectului de lege a căilor ferate şi la negocierile privind contractul colectiv de muncă - şi „revenirea la masa tratativelor"[37].

Cultura, învăţămîntul şi educaţia au reprezentat o altă temă importantă a întrebărilor şi interpelărilor formulate de parlamentarii partidelor din CDR. Astfel, Alexandru Paleologu s-a referit la degradarea ansamblului arhitectonic al mănăstirii Agapia; Ion Bold (PNŢCD & PER) a întrebat Ministerul Învăţămîntului de ce a desfiinţat în învăţămîntul de stat toate secţiile de protecţie a mediului. Ca urmare a ordinului dat de prefectura Covasna, ca Inspectoratul Şcolar Judeţean să înfiinţeze şcoli şi secţii cu limba de predare română în toate localităţile judeţene, indiferent de numărul elevilor, senatorul UDMR Mágyari Lajos a întrebat Ministerul Învăţămîntului dacă asemenea decizii ţin de competenţa prefecturilor şi dacă măsura era aplicabilă şi şcolilor şi secţiilor cu limba de predare a minorităţilor. Ştefan Radof (PAC) a cerut aceluiaşi minister, precum şi Departamentului Administraţiei Publice Locale rezolvarea problemei spaţiului de cazare şi de învăţămînt al studenţilor, sugerînd transferul administraţiei campusurilor universitare de la primării la instituţiile de învăţămînt superior; reglementarea sistemului de acordare a burselor de studiu prin eliminarea criteriului plafonului de venituri pe membru de familie şi luarea în calcul numai a mediei obţinute; acceptarea reprezentanţilor studenţilor în Consiliul Naţional pentru Reforma Învăţămîntului cu norma de reprezentare din Senatele universitare.

Nu au lipsit nici interpelările cu o mai pronunţată tentă politică, de la cele legate de directorul Televiziunii la cele pe baza cărora se poate defini natura raportului dintre putere şi opoziţie. Spre exemplu, Bárányi Francisc a întrebat în şedinţa Camerei Deputaţilor din 8 februarie de ce nu s-a respectat prevederea conform căreia numirea directorului TVR se face cu acordul Parlamentului şi cine l-a numit pe Paul Everac în această funcţie. Spre sfîrşitul anului (8 noiembrie 1993), Ion Dobrescu (PL'93) a cerut CNA-ului să ia măsuri faţă de Paul Everac, care atacase statul de drept şi economia de piaţă făcînd „apologia cenzurii guvernamentale asupra presei şi a binefacerilor economiei centralizate".

Cu ocazia împlinirii a trei ani de la evenimentele din 13-15 iunie 1990, senatorul PNŢCD Matei Boilă a interpelat Procuratura Generală cu privire la stadiul cercetărilor pentru stabilirea vinovaţilor şi la motivul tergiversării rezolvării problemei. În viziunea sa, nesoluţionarea chestiunii punea sub semnul întrebării însăşi democraţia:

37. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 222, 16 noiembrie 1993.

Atîta vreme cît în cadrul puterii şi, mai ales, la nivelurile ei cele mai înalte sînt oameni responsabili pentru crimele săvîrşite în iunie 1990, alternarea democratică a puterii, deci democraţia însăşi, este exclusă. Pentru ca Parlamentul României să nu fie părtaş la catastrofa spre care se îndreaptă ţara, este necesar să facă tot posibilul pentru a contribui la elucidarea celor întîmplate în iunie 1990 şi la înlăturarea celor vinovaţi din rîndurile puterii. Socotesc că ar fi oportun ca Senatul, în ansamblul său, să ceară Procuraturii Generale să înceapă sau să desăvîrşească cercetările privind pe agresorii din iunie 1990[38].

Practicile puterii au fost criticate de reprezentanţii opoziţiei prin intermediul întrebărilor şi interpelărilor, dar şi în mod direct, prin intervenţiile personale ale parlamentarilor din opoziţie. Spre exemplu, deputatul PSDR Constantin Avramescu a întrebat guvernul dacă este adevărat că funcţionarilor superiori din Administraţia Publică Locală li s-au cerut datele personale, printre care şi apartenenţa politică. El califica obligaţia declarării apartenenţei politice drept „un grav atentat la libertatea individuală". În intervenţiile pe aceeaşi temă, Ioan Victor Pica (PNŢCD) s-a referit critic la acţiunile şi măsurile concrete ale Puterii, ale cărei atribute erau „înţepenirea în vechile habitudini şi mortificarea spirituală". Una dintre explicaţiile oferite de guvernanţi pentru ritmul lent al reformei şi pentru lipsa rezultatelor vizibile era efectul negativ al acţiunilor opoziţiei, care ar frîna activitatea guvernului. Un astfel de argument, invocat adesea, era nu numai populist, ci şi lipsit de acoperire. Prin acţiunile lor, partidele de opoziţie nu urmăreau să împiedice activitatea guvernului, ci să-şi îndeplinească rolul pe care îl au toate partidele de opoziţie într-un regim democratic : de a controla activitatea guvernului, de a semnala eventualele nereguli şi de a aduce critici concrete.

Activitatea parlamentară a partidelor din opoziţie, în general, şi a celor din Convenţie, în particular, a continuat pe aceleaşi direcţii şi în anii următori, la problemele deja menţionate adăugîndu-se şi altele, pe care senatorii şi deputaţii partidelor din CDR le-au semnalat în interpelările, întrebările sau intervenţiile lor. Una dintre instituţiile cel mai des vizate a fost Fondul Proprietăţii de Stat (FPS), al cărui mod de funcţionare şi de acţiune a fost criticat în numeroase rînduri. Spre exemplu, în şedinţa Camerei Deputaţilor din 7 februarie 1994, Teodor Vintilescu (PL'93) l-a întrebat pe Emil Dima, preşedintele Consiliului de Administraţie al FPS, ce măsuri a luat pentru a preîntîmpina transformarea celor peste 20.000 de reprezentanţi ai FPS şi ai Fondurilor Proprietăţii Private în AGA în simple instrumente menite „să recompenseze clientela politică a partidelor care susţin Guvernul". Tot Administraţiei FPS i s-a adresat şi deputatul ţărănist Barbu Piţigoi. Constatînd dreptul decizional discreţionar al FPS de a acorda credite şi de a dirija investiţiile din fondurile societăţilor comerciale cu capital majoritar de stat, acesta a solicitat FPS să informeze Parlamentul asupra modului în care a folosit dividendele societăţilor comerciale cu capital majoritar de stat, rezultate în anul 1993, creditele acordate diferitelor societăţi comerciale din subordine şi fundamentarea lor[39]. La mai mult de un an (pe 26 aprilie 1995), Piţigoi aducea din nou critici atît guvernului, cît şi FPS, pornind de la constatarea numeroaselor disfuncţionalităţi la nivelul acestei instituţii, a ritmului lent de privatizare, precum şi a lipsei de preocupare pentru restructurare.

Existenţa paralelismului în domeniul economic, în activităţile celor două instituţii ale statului, guvern şi FPS, şi neconcordarea acestor activităţi aduce grave prejudicii economiei naţionale

38. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 126, 15 iunie 1993.
39. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 18, 8 februarie 1994, şi nr. 54, 14 martie 1994.

şi vinovaţi pentru această stare de lucruri se fac deopotrivă cei doi prim-miniştri, Nicolae Văcăroiu şi Emil Dima. Este de datoria Parlamentului, aşa cum prevede Constituţia, de a obliga pe cei doi responsabili de actuala situaţie gravă din economie, demonstrată de creşterea necontrolată a inflaţiei, a şomajului, a preţurilor şi confirmată de mişcările revendicative de stradă ale sindicatelor, să dea curs solicitărilor adresate şi să răspundă în faţa celor care i-au învestit în funcţiile pe care le ocupă asupra modului în care înţeleg să dea soluţii întrebărilor ridicate de societate.

În plus, deputatul ţărănist a cerut constituirea unei comisii parlamentare de control al activităţii FPS[40].

Politica fiscală a guvernului şi chestiunile de natură economică au continuat să facă obiectul interpelărilor, mai ales în condiţiile în care, după mai mult de un an de guvernare a cabinetului Văcăroiu, declinul economic era evident. În şedinţa Senatului din 21 martie 1994, senatorul PNŢCD Matei Boilă a dat o replică afirmaţiei premierului, făcută într-o conferinţă de presă, potrivit căreia guvernul „a reuşit stoparea declinului economic şi chiar o creştere a producţiei industriale şi agricole şi a productivităţii muncii". Observînd că atît datele statistice, cît şi percepţia populaţiei arătau o scădere a salariului mediu real, o creştere a şomajului, a ratei investiţiilor, ca şi a nivelului mediu de trai şi deci infirmau declaraţia lui Văcăroiu, reprezentantul PNŢCD a cerut primului-ministru să facă rectificările necesare şi să găsească modalităţi de redresare a economiei. Emil Tocaci s-a referit la Fondul pentru Protecţie Socială, care ar fi suficient de mare pentru ca pensiile să aibă un cuantum mai apropiat de posibilităţile unui trai decent. În consecinţă, senatorul PAC a dorit să afle situaţia reală a fondului şi cînd va fi trimisă Parlamentului spre dezbatere legea pensiilor. Emil Tocaci s-a adresat şi miniştrilor Comerţului, al Industriilor şi al Agriculturii, semnalînd că se fac „exporturi nocive de mărfuri care puteau fi prelucrate în ţară şi exportate în alte condiţii". Pentru clarificări, senatorul a solicitat ministerelor respective să prezinte: lista primelor 50 de firme importatoare din ţară, clasificate după volumul şi valoarea mărfurilor importate, cu specificarea lor; lista tuturor domeniilor în care, în ultimii patru ani, s-au făcut importuri, cu precizarea situaţiei industriei şi agriculturii româneşti în domeniile respective şi cu punctul de vedere al guvernului privind justificarea importurilor în discuţie; lista primelor 50 de firme exportatoare, cu precizarea domeniilor în care se situează exporturile şi cu gradul de prelucrare a mărfurilor exportate. Domeniul economic a fost vizat şi de interpelarea făcută de Mircea Mihai Munteanu (PNŢCD & PER) cu privire la neplata la timp de către unele societăţi comerciale cu capital de stat a taxelor şi impozitelor datorate statului, solicitînd Ministerului de Finanţe să ia măsuri în acest sens[41].

O altă instituţie tot mai des vizată de interpelările parlamentarilor opoziţiei a fost Departamentul Administraţiei Publice. Într-una din interpelările sale, Emil Tocaci a făcut referire la comportamentul unor prefecţi care au condiţionat de apartenenţa politică sprijinul acordat unor primării, iar Mircea Mihai Munteanu a cerut revizuirea poziţiei guvernului, exprimată printr-un act comun al MAE şi DAP. Prin acest act, adresat autorităţilor publice locale şi conducătorilor regiilor autonome şi societăţilor comerciale cu capital de stat aflate sub autoritatea acestora, contactele autorităţilor publice locale cu

40. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul VI, nr. 72, 5 mai 1995.
41. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 55, 15 martie 1994; nr. 62, 31 martie 1994; nr. 92, 5 mai 1994; nr. 177, 22 septembrie 1994.

partenerii externi erau supuse, în viziunea celor două partide, unui control sever, „orice urmă de autonomie locală în această materie fiind înlăturată"[42].

Parlamentarii partidelor din CDR au fost preocupați și de activitatea Ministerului de Externe și de situația românilor din afara granițelor țării. Astfel, senatorul țărănist Mihai Buracu a întrebat MAE dacă, în cadrul vizitei președintelui Iliescu și a ministrului de Externe, Teodor Meleșcanu, în Grecia s-au discutat cu oficialitățile situația aromânilor din Grecia, statutul lor juridic și ce date deține MAE cu privire la numărul acestora; la fel în legătură cu situația românilor și vlahilor din Serbia. La problemele cu care se confruntă românii din Bucovina s-a referit Emil Tocaci[43].

Pe de altă parte, situația tinerilor din România și lipsa măsurilor concrete luate de guvern pentru a le rezolva problemele a fost adusă în discuție în mai multe rînduri de Stelian Tănase. După ce, în ședința Camerei Deputaților din 5 octombrie 1993, sesizase guvernul pe această temă (plecînd de la statisticile care arătau că dintre cei care părăsesc țara 70% sînt sub 30 de ani, la fel dintre cei fără locuință), în lipsa unui răspuns din partea executivului, deputatul PAC a cerut din nou premierului, în aprilie 1994, să expună politica guvernului față de tînăra generație. Tănase considera că „atîta vreme cît ei nu au acces la instituțiile politice, atîta vreme cît nu fac obiectul unor reforme care să-i integreze în societate, ei se marginalizează, se radicalizează". Dovadă a faptului că aceste demersuri au rămas fără un răspuns concret este declarația senatorului PNȚCD Vasile Vetișanu, care, în februarie 1996, continua să aprecieze situația tinerilor în România ca „inadmisibilă, umilitoare, incalificabilă din punct de vedere uman și social"[44].

Nu în ultimul rînd, deputații și senatorii formațiunilor politice din Convenție au pledat pentru dezbaterea și adoptarea cît mai urgentă a unor legi considerate deosebit de importante. Interpelînd guvernul în numele PNȚCD și al PER, Răzvan Dobrescu a cerut executivului să prezinte forului legislativ un proiect de lege pentru ratificarea Convenției Europene a Drepturilor Omului. Solicitarea venea în urma constatării că România, deși membră a Consiliului Europei din septembrie 1993, nu avea o astfel de lege, privîndu-i pe cetățenii români de dreptul de a se adresa CEDO.

La începutul primei sesiuni parlamentare ordinare din 1994, printr-o intervenție în fața Senatului, Constantin Ticu Dumitrescu a argumentat în favoarea inițiativei legislative de deconspirare a foștilor informatori ai Securității:

> ...am depus încă la 2 septembrie 1991 denunțul penal prin care ceream să fie judecați cei vinovați de crime contra umanității, violențe ieșite din comun, departe de ideea de răzbunare, fără să ne intereseze aspectul punitiv...
>
> A urmat un an de stăruințe și timp pierdut pe lîngă Procuratura Generală și Ministerul Justiției, pentru că dacă posesorii arhivelor Securității n-au pus la dispoziție probatoriul necesar, nu s-a materializat nimic. În toată această perioadă s-a dus o campanie de mediatizare tendențioasă. S-au confundat instituții întregi și chiar cele 3 milioane de membri de partid, cu cele cîteva sute de criminali odioși care erau nominalizați în denunțul nostru penal. Într-un fel sau altul, acțiunea a fost înmormîntată...
>
> Recent, ținînd de același context, am inițiat, și dumneavoastră... ați votat-o în mare majoritate moțiunea privind deconspirarea foștilor informatori. Toate aceste acțiuni țin de acea

42. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 84, 21 aprilie 1994; 151, 7 iulie 1994.
43. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 25, 15 februarie 1994; nr. 84, 21 aprilie 1994.
44. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul IV, nr. 176, 6 octombrie 1993; anul V, nr. 85, 22 aprilie 1994; anul VI, nr. 26, 17 martie 1996.

deconspirare a Securităţii cu crimele, metodele, mijloacele sale, deconspirare atît de necesară pentru aflarea adevărului, atît cel din trecut, cît şi cel de după 22 decembrie 1989[45].

În afară de acestea, şi adoptarea altor legi a fost considerată necesară de către parlamentarii opoziţiei: Ioan Victor Pica a susţinut adoptarea unei legi care să reglementeze urgent şi corect problema proprietarilor şi a chiriaşilor; pornind de la acuzaţia adusă într-o emisiune de televiziune că 80% dintre parlamentari ar fi corupţi, Vasile Mîndroviceanu (PAC) a cerut Biroului Permanent al Camerei Deputaţilor să înscrie pe ordinea de zi o iniţiativă legislativă privind modificarea Legii electorale, în sensul găsirii unor modalităţi de delimitare a oamenilor politici de oamenii de afaceri la accesul în parlament. Tot el a solicitat votarea în procedură de urgenţă a Legii partidelor politice, care ar fi reglementat, printre altele, şi „aspectele obscure ale relaţiilor acestora cu agenţii economici şi persoanele fizice". În aceeaşi ordine de idei, într-o declaraţie politică făcută în numele PNŢCD şi PNL-CD, Constantin Ticu Dumitrescu aprecia că trebuie introdusă în Statutul deputaţilor şi senatorilor interdicţia de a deţine şi calitatea de reprezentant în AGA şi CA[46].

Modul în care Televiziunea Română a prezentat în toată această perioadă activitatea parlamentului a fost criticat constant de reprezentanţii CDR. Astfel, în şedinţa Camerei Deputaţilor din 25 octombrie 1994, atît Sergiu Rizescu (PNŢCD), cît şi Şerban Rădulescu-Zoner (PAC) au condamnat atitudinea TVR care, „printr-o mediatizare tendenţioasă", ar contribui la compromiterea instituţiei Parlamentului. În plus, Barbu Piţigoi a evidenţiat unele inadvertenţe repetate în emisiunile TVR, care în multe cazuri „refuză accesul opoziţiei în studiourile sale"[47]. Mai mult, parlamentarii opoziţiei protestaseră anterior faţă de sistarea, fără preaviz, a emisiei singurei televiziuni independente existente la acea dată - SOTI. Şerban Rădulescu-Zoner declara în această privinţă:

> ...prin interpretarea nu *ad litteram*, ci selectivă, a prevederilor legale, s-a urmărit lichidarea printr-o lovitură dată pe la spate a postului de televiziune SOTI, care constituia o reală alternativă la emisiunile propagandistice favorabile puterii, faţă de manevrarea opiniei publice, uneori cu subtilitate, alteori de-a dreptul grosolan, de către putere prin intermediul TVR.
>
> Mulţi dintre tinerii ciomăgiţi de mineri în iunie 1990, mulţi studenţi bucureşteni, ale căror amfiteatre şi laboratoare au fost atunci devastate, au avut totuşi o mică satisfacţie. Căci cel puţin unul dintre dezideratele lor a fost, în parte, îndeplinit.
>
> TVR nu a ajuns o instituţie independentă, este drept, dar faţă de manipularea opiniei publice de către televiziunea de stat, tot mai obedientă, a apărut după o grea naştere şi un post de televiziune particular şi cu adevărat independent, anume SOTI[48].

În afară de întrebările, interpelările şi intervenţiile din cadrul şedinţelor Parlamentului, un alt criteriu pe baza căruia poate fi apreciată activitatea concretă a parlamentarilor opoziţiei, în general, şi a celor din CDR, în special, în perioada 1992-1996, este modul în care s-au manifestat la dezbaterea celor mai importante legi. Poziţia partidelor membre CDR a fost vizibilă din luările de cuvînt pe marginea acestor legi, precum şi din

45. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 17, 4 februarie 1994.
46. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 198, 14 octombrie 1994, şi anul VI, nr. 26, 17 martie 1995.
47. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 219, 4 noiembrie 1994; nr. 228, 11 noiembrie 1994.
48. Vezi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 154, 8 iulie 1994.

numeroasele amendamente pe care le-au propus. Nu de puţine ori parlamentarii opoziţiei au recurs la soluţia extremă a părăsirii sălii în semn de protest.

Una dintre cele mai importante discuţii a fost cea pe marginea Legii bugetului. În 1993, proiectul de buget a fost prezentat Parlamentului şi luat în discuţie abia în lunile martie-aprilie, parlamentarii opoziţiei considerîndu-l inacceptabil din mai multe motive. Acestea au fost sintetizate într-o declaraţie pe care Gheorghe Cristea a citit-o la finalul discuţiilor în numele grupurilor parlamentare PNŢCD şi PER, FSN, UDMR, al Grupului Liberal, PAC şi PSDR. Concret, reprezentanţii opoziţiei apreciau că înseşi premisele care au stat la baza proiectului de buget erau nerealiste. Creşterea zero a economiei pe care o preconiza guvernul pentru 1993 era considerată irealizabilă.

> Ea intră în contradicţie chiar cu evaluările mai realiste din programul guvernului din noiembrie şi din strategia de reformă din martie. În primele trei luni ale anului 1993, producţia industrială a scăzut cu cca 20% faţă de perioada corespunzătoare a anului trecut, ceea ce înseamnă o reducere cu cel puţin 15-18% a produsului intern brut, una dintre cele mai grave reduceri din ultimii ani. Cursul de schimb leu/$ luat în calcul la fundamentarea bugetului, de 430 lei sau de 500 lei, anunţat ulterior, este infirmat de cursul actual de 600 lei, cu tendinţa certă de creştere[49].

De asemenea, opoziţia contesta validitatea calculelor guvernului cu privire la ratele creşterii preţurilor, la stabilirea veniturilor şi cheltuielilor, modul în care s-a făcut alocarea de fonduri de la buget pe diverse domenii, precum şi soluţiile propuse de cabinetul Văcăroiu pentru acoperirea deficitului bugetar:

> Nici una din ratele creşterii preţurilor prognozate de guvern, inclusiv la stabilirea veniturilor şi cheltuielilor bugetare, 40% în programul din noiembrie, 70-80% în strategia din martie, 97% în fundamentarea bugetului sau 17-23% faţă de decembrie 1992, anunţat în raportul la buget, nu este fundamentată!...
>
> Atît veniturile, cît şi cheltuielile sînt subdimensionate. Repartizarea cheltuielilor bugetare pe domenii este necorespunzătoare. Ea nu dovedeşte intenţia de continuare a reformei, de stabilizare, restructurare şi de relansare a economiei, ci, dimpotrivă, de conservare a stărilor de lucru existente, cu implicaţii nedorite pentru evoluţia societăţii româneşti în ansamblu.
>
> Este continuată politica de subvenţionare cu sute de miliarde de lei a unor activităţi economice neeficiente, în timp ce cheltuielile de capital în economie ating abia 122 milioane lei, sumă cu totul insuficientă pentru o relansare autentică.
>
> La acestea se adaugă subvenţionarea de către bănci cu capital de stat a unei părţi a dobînzilor la creditele preferenţiale acordate unor agenţi economici.
>
> Sînt supradimensionate cheltuielile curente ale Executivului, ca urmare a menţinerii unui personal birocratic uriaş în Ministerul Agriculturii, Ministerul Industriei, Ministerul Transporturilor, inclusiv în instituţiile subordonate acestora, în condiţiile în care rolul acestor ministere şi instituţii se reduce considerabil, ca efect al continuării reformei şi al trecerii la economia de piaţă.
>
> Concomitent, sînt subdimensionate cheltuielile pentru sănătate - 213 miliarde lei -, în condiţiile în care starea de sănătate a populaţiei se agravează considerabil...
>
> La niveluri foarte scăzute au fost stabilite cheltuielile pentru învăţămînt - 294 miliarde lei - şi pentru cultură - 1[4],1 miliarde lei. Ponderea cheltuielilor pentru cultură în totalul cheltuielilor bugetare şi în produsul intern brut este mai scăzută ca oricînd, în ultimele cinci decenii.
>
> Sînt subdimensionate, aflîndu-se sub limita care asigură securitatea naţională, cheltuielile pentru apărare.
>
> La fel, cheltuielile pentru ordinea publică, esenţială pentru crearea statului de drept...[50]

49. *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul IV, nr. 75, 22 aprilie 1993.
50. *Ibidem*.

În acelaşi timp, intenţia guvernului de a prezenta rectificări bugetare pe parcursul anului fiscal a fost considerată de parlamentarii opoziţiei o practică ce va pune Parlamentul în faţa faptului împlinit, „obligîndu-l să aprobe modificări de venituri şi, mai ales, cheltuielile deja realizate. Astfel, Parlamentul se transformă într-o anexă a Guvernului...".

Avînd în vedere toate aceste aspecte, grupurile parlamentare semnatare ale declaraţiei au hotărît să voteze împotriva proiectului de buget pe anul 1993 propus de guvern. De altfel, parlamentarii opoziţiei au avut aceeaşi poziţie şi în anii următori, nici unul dintre proiectele de buget prezentate de guvernul Văcăroiu nefiind votat de opoziţie.

În 1994, proiectul de buget a fost înaintat Parlamentului foarte tîrziu, în luna mai, fapt pe care opoziţia l-a sancţionat. Astfel, înainte de începerea dezbaterilor generale, în şedinţa în plen din 10 mai 1994, Horia Rusu a propus introducerea pe ordinea de zi a două proiecte de hotărîri: primul viza punerea sub urmărire penală a lui Nicolae Văcăroiu şi a lui Florin Georgescu, pentru infracţiunea de abuz în serviciu contra intereselor publice; prin cel de-al doilea proiect se solicita Curţii de Conturi declanşarea unui control cu privire la modul de gestionare a resurselor publice în perioada 1 ianuarie 1994-10 mai 1994. Parlamentarul liberal motiva aceste cereri astfel:

> Bugetul public naţional este instrumentul principal al Guvernului în exercitarea rolului său de conducere generală a administraţiei publice. Modul de elaborare a bugetului este strict specificat de legislaţia actuală. Legea nr. 10/1991 privind finanţele publice prevede ferm ca supunerea spre aprobarea Parlamentului a proiectului de buget pe anul următor să fie făcută cel mai tîrziu la data de 10 octombrie a fiecărui an.
>
> ...Acţiunea noastră are în vedere faptul că trebuie verificat dacă în toată perioada amintită Guvernul s-a prevalat strict numai de structura şi nivelul bugetului anului trecut, conform prevederilor legii.
>
> Clemenţa Legislativului faţă de modul defectuos în care Guvernul a înţeles să-şi desfăşoare activitatea de gestionare a problemelor majore ale ţării trebuie să ia sfîrşit, altfel, în responsabilitatea noastră, ca parlamentari, ar intra tulburarea majoră produsă în activitatea instituţiilor statului, de întîrziere a elaborării şi înaintării spre aprobare a proiectului de buget. În responsabilitatea noastră ar intra atunci blocarea stupidă a mecanismelor instituţiilor publice...[51]

Dincolo de aceste propuneri, care nu vizau conţinutul proiectului de buget, parlamentarii partidelor din opoziţie au criticat şi modul în care a fost conceput acesta. În numele grupului parlamentar al PNŢCD & PER, Mircea Ciumara a calificat proiectul de buget pentru anul 1994 ca fiind ilegal, antieconomic, antidemocratic, antisocial şi antinaţional. Mai precis, caracterul ilegal era dat, în opinia deputatului ţărănist, de faptul că s-a depus cu întîrziere şi că la foarte multe capitole lipsea baza legală. Proiectul era considerat antieconomic datorită lipsei bazei de preţuri la care a fost calculat şi a prognozelor false cu privire la creşterea cu 4% a producţiei agricole şi cu 7% a exportului. Bugetul a fost considerat antidemocratic deoarece la dispoziţia administraţiei locale erau puşi mai puţini bani, în vreme ce veniturile proprii ale acesteia erau fictive. În fine, prin lăsarea fără finanţare a cheltuielilor pentru handicapaţi, bolnavi, săraci şi orfani, ca şi a apărării ţării, proiectul de buget se dovedea antisocial şi antinaţional. Şi reprezentantul UDMR Vida Iuliu a considerat proiectul de buget inacceptabil şi a propus, în numele partidului său, restituirea lui către Guvern pentru a fi refăcut, „ţinînd cont de

51. *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul V, nr. 103, 19 mai 1994.

concluziile rezultate în urma dezbaterilor generale din Parlament şi de programul de combatere a crizei, proiectat şi fundamentat de Convenţia Democratică".

În afară de Legea bugetului, şi alte acte normative au suscitat controverse şi dispute ce au marcat activitatea parlamentară. Printre acestea s-au numărat scandalurile de corupţie, incidentul care i-a avut ca protagonişti pe Corneliu Vadim Tudor şi Aristide Dragomir, problemele privind controlul asupra SRI sau televiziunii etc.

Destituit la 22 aprilie 1993, şeful Gărzii Financiare, generalul Gheorghe Florică, dăduse publicităţii un raport care dezvăluia implicarea unor persoane publice, inclusiv parlamentari şi miniştri, într-o serie de cazuri de corupţie şi trafic de influenţă[52]. Necesitatea înfiinţării unei comisii parlamentare pentru cercetarea acestor cazuri a fost subliniată de toţi reprezentanţii partidelor din CDR - Ion Diaconescu, Emil Tocaci, Kozsokár Gábor, Sergiu Cunescu - în şedinţa comună a camerelor Parlamentului din 27 mai 1993. În plus, Dinu Patriciu a propus, în numele Grupului Liberal, ca această comisie să se constituie din cele două Comisii pentru abuzuri şi petiţii ale Camerei Deputaţilor şi Senatului, iar lucrările ei să fie publice. Deputatul liberal a susţinut totodată ca şefia comisiei să revină opoziţiei: „Dacă coruptă nu poate fi decît Puterea, Executivul, Birocraţia, Administraţia, atunci ar trebui să avem curajul ca aceste comisii să fie conduse de opoziţie"[53]. Hotărîrea de constituire a unei comisii parlamentare de anchetă privind actele de corupţie a fost adoptată la data de 2 iunie 1993, iar o zi mai tîrziu s-a hotărît şi componenţa acesteia. Senatorul FDSN Romul Vonica devenea preşedintele ei, iar ţărănistul Ioan Avram Mureşan unul dintre vicepreşedinţi. Printre membrii comisiei se mai numărau: Andrei Potcoavă, din partea Grupului Liberal, Ioan Ghişe, din partea PAC, Kozsokár Gábor - UDMR şi Nestor Călin - PSDR.

Finalul dezbaterilor din 27 mai 1993 a fost marcat de un incident care l-a avut în prim-plan pe Corneliu Vadim Tudor. În urma unei altercaţii, gărzile de corp ale senatorului PRM, care erau asigurate de SRI, nu de SPP, l-au agresat pe deputatul PD (FSN) Aristide Dragomir. În cadrul discuţiilor purtate în Parlament asupra incidentului, senatorul Alexandru Popovici a cerut o informare din partea SRI asupra contractului dintre acest serviciu şi C.V. Tudor, ce prevedea acesta şi care erau obligaţiile celor din grupul de pază şi securitate al senatorului PRM. Totodată, în şedinţa Biroului Permanent al Camerei Deputaţilor, reprezentanţii opoziţiei au propus: elaborarea unei declaraţii comune a forţelor democratice prin care să se ia atitudine faţă de forţele extremiste, analizarea în Comisiile de disciplină a conduitei unor parlamentari, trecerea SPP-ului sub control parlamentar sau ministerial. Propunerile au rămas însă fără rezultat concret. În schimb, alte două propuneri ale opoziţiei au fost acceptate şi cuprinse într-o hotărîre a Camerei Deputaţilor din 9 iunie 1993: „Persoanelor care au acces în incinta Camerei Deputaţilor le este interzis,

52. Printre acestea se numărau: Florin Georgescu, ministrul Finanţelor, Viorel Hrebenciuc, secretarul general al guvernului, George Ioan Dănescu, ministrul de Interne, Ionel Roman, secretar al Camerei Deputaţilor, deputat FDSN, amiralul Cico Dumitrescu, şef de directie în MI, Cornel Dinu, antrenorul echipei naţionale de fotbal, colonel Gheorghe Mureşan din MI, colonel Gheorghe Rusu, general maior Dumitru Marcu, prim-adjunct al SRI, general maior Costică Voicu, locţiitor al comandantului IGP, Triţă Făniţă, director la Agroexport, Cornel Gorcea, ministru secretar de stat la Ministerul Finanţelor, Gheorghe Bădescu, director general adjunct la Direcţia Generală a Vămilor, Elena Stolojan, soţia fostului prim-ministru, Mircea Vaida, membru în conducerea PNL, colonel Mihai Agache, şeful Direcţiei Financiare a SRI, Ioan Mihai Popa, ministru secretar de stat la Ministerul de Finanţe, Octavian Andronic, redactor-şef al ziarului *Libertatea*.

53. *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul IV, nr. 109, 28 mai 1993.

în acest spaţiu, să poarte asupra lor orice fel de armă. Asigurarea pazei şi protecţiei demnitarilor români din incinta Camerei Deputaţilor revine în exclusivitate SPP"[54].

În aceeaşi perioadă, şedinţele comune ale camerelor parlamentului au avut pe ordinea de zi şi proiectul de hotărîre privind organizarea şi funcţionarea Comisiei comune a celor două Camere ale Parlamentului pentru exercitarea controlului asupra activităţii SRI. În cadrul dezbaterilor din 26 mai 1993, Vasile Popovici (PAC) a propus următorul amendament: „Membrii comisiei nu pot fi selectaţi dintre foştii ofiţeri, ofiţeri acoperiţi, colaboratori sau informatori ai fostei Securităţi, ca şi nici ai altor servicii de informaţii aparţinînd regimului comunist". Gavril Dejeu (PNŢCD) a venit cu o propunere similară. Cele două amendamente au fost respinse, dar s-a introdus prevederea ca în cadrul jurămîntului depus de membrii comisiei să se adauge formularea: „...jur că nu am făcut, nu fac parte din structurile fostei Securităţi, ale SRI şi ale altor servicii secrete de informaţii".

La finalul primei sesiuni parlamentare din 1993 (30 iunie 1993), a fost prezentat un Raport preliminar întocmit de Comisia de anchetă cu privire la actele de corupţie. În capitolul „Concluzii şi propuneri" erau formulate următoarele puncte:

1. Asumarea responsabilităţii de către primul-ministru Nicolae Văcăroiu asupra faptului că a procedat la demiterea în bloc a conducerii Gărzii Financiare, fără o analiză prealabilă, amplă şi obiectivă a activităţii Gărzii şi fără a motiva public, în nici un fel, această decizie.

2. Apare ca absolut necesară analiza de către primul-ministru a activităţii secretarului general al Guvernului, domnul Viorel Hrebenciuc, care s-a dovedit că a intervenit în activitatea Gărzii Financiare pentru a opri trimiterea spre Procuratură a cazului Carom & Ellon Oneşti.

Este de datoria primului-ministru să adopte decizia care se impune cu privire la domnul Viorel Hrebenciuc, secretarul general al Guvernului.

Este, de asemenea, de datoria primului-ministru al Guvernului României să adopte măsurile ce se impun cu privire la ministrul de Interne, domnul general George Ioan Dănescu, şi a activităţii acestui minister, pentru a restabili prestigiul acestei instituţii în faţa cetăţenilor.

Este cazul ca oamenii legii, care lucrează în Procuratura Generală, să demonstreze că şi această instituţie îşi îmbunătăţeşte activitatea şi nu va muşamaliza încălcarea legii în cazurile de corupţie cu care a fost sesizată[55].

Parlamentarii din opoziţie au avut iniţiativa convocării unei sesiuni extraordinare, începînd cu 1 iulie, pentru dezbaterea acestui raport. Motivînd că, prin retragerea a 6 parlamentari, numărul celor care au semnat cererea de convocare a unei sesiuni extraordinare nu este suficient şi neluînd în calcul lista cu încă 13 semnături prezentată ulterior, Adrian Năstase, preşedintele Camerei Deputaţilor, a anunţat că sesiunea extraordinară nu va mai avea loc. Dezbaterea raportului s-a făcut totuşi în sesiunea extraordinară din 30-31 august 1993, convocată, de această dată, la cererea parlamentarilor din arcul guvernamental. În perioada de vacanţă parlamentară, o parte din membrii comisiei şi-au retras semnătura de pe raportul iniţial şi a fost elaborat un alt raport, cu concluzii total diferite faţă de cel iniţial, fiind incriminaţi în schimb Gheorghe Florică şi Radu Hortopan, fostul comisar-adjunct al Gărzii Financiare. Prin urmare, membrii comisiei nu au prezentat un punct de vedere comun. Ioan Mureşan declara că, prin votul majoritar al PDSR, susţinut de PSM, PRM şi PUNR, s-a „reuşit" anchetarea unor cazuri

54. *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul IV, nr. 122, 11 iunie 1993.
55. *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul IV, nr. 145, 1 iulie 1993.

minore, iar „aspectele de corupţie în care erau implicaţi membri ai Guvernului sau persoane care susţin guvernul n-au mai fost verificate decît în mică măsură", acest lucru realizîndu-se numai de către deputaţii opoziţiei. De asemenea, potrivit lui Mureşan, parlamentarii PDSR, PSM, PRM, PUNR din comisie „au acceptat fără temei legal justificările celor vizaţi pentru corupţie şi au renunţat la propria semnătură de pe raportul preliminar". În calitate de vicepreşedinte al comisiei, Mureşan a pledat ferm pentru dezvăluirea actelor de corupţie şi pentru sancţionarea celor vinovaţi. Însă, în timpul în care PNŢCD s-a aflat la guvernare, şi de numele său aveau să se lege o serie de scandaluri de corupţie.

În finalul sesiunii extraordinare, Nicolae Manolescu constata că „...partidul de guvernămînt nu mai pare dispus astăzi nici la puţinele concesii de acum două luni, cînd, în raport, accepta existenţa unor prezumţii de corupţie în cazul cîtorva demnitari proveniţi din rîndurile sale". Deşi, la rîndul său, Ion Diaconescu a solicitat ca „Parlamentul să ia o hotărîre prin care să ceară Guvernului dezavuarea şi îndepărtarea din rîndurile sale a persoanelor indicate nominal în acest raport ca vinovate de corupţie"[56], dezbaterile din sesiunea extraordinară nu s-au finalizat prin nimic concret.

Una dintre legile aprobate în legislatura 1992-1996 a fost cea privind organizarea şi funcţionarea Societăţii Române de Radiodifuziune şi a Societăţii Române de Televiziune. Adoptată într-o primă fază, legea a fost retrimisă Parlamentului de către Curtea Constituţională, care a sesizat neconstituţionalitatea art. 52, alin. 2, ce prevedea:

> Comisiile de specialitate ale Parlamentului au drept de control asupra activităţii celor două societăţi şi pot cere, ori de cîte ori este cazul, consiliilor de administraţie rapoarte asupra activităţii desfăşurate şi pot face propuneri pentru înlăturarea abaterilor de la prevederile legale constatate. De asemenea, ele pot cere Parlamentului instituirea unor comisii de anchetă pentru verificarea unor sesizări privind desfăşurarea activităţii de radiodifuziune sau de televiziune.

Obiecţia de neconstituţionalitate se referea la faptul că doar Parlamentul poate avea drept de control, nu şi comisiile de specialitate, care sînt organisme consultative în cadrul Parlamentului.

Rediscutarea acestui articol a prilejuit o nouă dispută între putere şi opoziţie. Ştefan Sinko a propus o altă formulare, prin care se anula obiecţia de neconstituţionalitate, dar se păstra ideea de fond: „Parlamentul, prin Comisia de cultură, arte şi mijloace de informare în masă, are dreptul de control...". Deşi aprobată de Comisia juridică, formularea a fost respinsă de plenul Camerei Deputaţilor, la 6 iunie 1994[57].

În ansamblu, activitatea parlamentară şi legislativă a Convenţiei a fost mult mai lipsită de consistenţă instituţională decît lasă să se întrevadă exemplele de mai sus. Parlamentarii diferitelor partide din CDR nu aveau nici o activitate în comun, nu se întruneau pentru a discuta tactici şi strategii parlamentare comune, cu şanse de a fi adoptate în comisiile de specialitate sau în şedinţele în plen. Nu a existat o coordonare sistematică, nu a existat o strategie comună de promovare a unor puncte de vedere sau interese comune din partea grupurilor parlamentare ale CDR. În general, PNŢCD încerca să dicteze, să impună o anumită linie, iar celelalte partide ar fi trebuit să-l urmeze. Cea mai grea şi derutantă perioadă pentru partenerii din Convenţie a fost cînd

56. *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul IV, nr. 147 şi 148, 31 august, 1 septembrie.
57. *Monitorul Oficial*, partea a II-a, anul VII, nr. 115, 1 iunie 1994, şi nr. 126, 16 iunie 1994.

parlamentarii PNŢCD au început să voteze în mod diferit anumite legi, în sensul că unii votau pentru, alţii împotrivă, iar alţii se abţineau[58]. În schimb, anumite poziţii ale grupurilor parlamentare CDR erau discutate în şedinţele Comitetului Executiv al CDR, de multe ori la cererea sau insistenţele Alianţei Civice, interesată să impună şi în Parlament stilul Convenţiei. Lipsa de interes a partidelor din Convenţie pentru adoptarea unei strategii parlamentare comune venea din conştiinţa disproporţiei între maşina de vot a PDSR, sprijinită puternic de coaliţia parlamentară (PUNR, PRM, PSM, PDAR), şi puterea de vot a opoziţiei, dezechilibru ce ducea la eliminarea dezbaterilor reale din Parlament. Oricît de strălucit ar fi fost discursul cuiva din opoziţie, oricît de logice, factuale sau de relevante ar fi fost argumentele vreunui partid din CDR sau ale altora din opoziţie, ele nu aveau nici un impact. Nu erau ascultate de cei de la putere şi de aliaţii lor. Singurele ocazii cînd atenţia putea fi captată era atunci cînd se lansau atacuri la persoană sau cînd se inflamau sentimentele naţionaliste, cum s-a întîmplat, de pildă, la votarea Legii investiţiilor străine, cînd ideea de a vinde pămînt unor străini, deci şi maghiarilor, a fost respinsă cu oroare. Unul dintre puţinele proiecte de legi iniţiate de un reprezentant al partidelor din CDR şi care, pînă la urmă, a fost votat a fost Legea partidelor politice. Iniţiată de deputatul PAC Stelian Tănase şi amendată deopotrivă de reprezentanţii puterii şi ai opoziţiei, Legea nr. 27 din 26 aprilie 1996, adoptată de Camera Deputaţilor şi Senat în şedinţa comună din 19 martie 1996, a fost votată în cele din urmă şi de reprezentanţii puterii, pentru că reprezenta un corectiv necesar faţă de perfidul decret fesenist iniţiat de Silviu Brucan în decembrie 1989. Acesta încurajase proliferarea partidelor, nu numai în sensul posibilităţii de înfiinţare a unor noi formaţiuni politice, ci, mai ales, în sensul sciziunilor şi fracţiunilor care nu aveau obstacole în a se transforma în partide şi a obţine privilegii bugetare sau logistice (cum ar fi fost sediile).

Prima şedinţă a Consiliului Naţional al CDR din 1993 s-a desfăşurat pe 8 ianuarie, la Bucureşti, ocazie cu care s-au adoptat unele modificări ale Protocolului de funcţionare. În cadrul acelei şedinţe s-a adoptat şi o declaraţie, în care se spunea, printre altele:

> Constatăm, fără putinţă de îndoială, că aceasta şi doar aceasta, dobîndirea puterii, a fost şi rămîne unicul scop al FDSN şi al preşedintelui susţinut de acest partid.
>
> Nici un program serios de guvernare a ţării nu există, nici de urgenţă, nici de perspectivă; nu există decît dorinţa de a instala propria clientelă în posturi importante. Singura preocupare reală a FDSN, în condiţiile unei crize din ce în ce mai grave a ţării, este aceea a politizării în folos propriu a aparatului de stat şi a administraţiei locale şi centrale. Singurul obiectiv consecvent urmărit şi de sateliţii săi politici este compromiterea, cu orice preţ, a opoziţiei democratice...
>
> În aceste condiţii, CDR cere actualei echipe: să treacă la aplicarea neîntîrziată a programului de urgenţă coerent şi concret pe care CDR l-a elaborat şi l-a prezentat în faţa naţiunii încă din vara anului trecut; să se declare public în termen de o săptămînă primele zece legi pe care intenţionează să le supună discuţiei în Parlament; să publice proiectul de buget; să sisteze operaţiile oculte de numire în eşaloanele tehnice ale administraţiei centrale şi locale a propriilor simpatizanţi şi clienţi[59].

Pe aceeaşi linie se situau şi alte declaraţii făcute de liderii opoziţiei privind situaţia politică a ţării. Astfel, Emil Constantinescu aprecia că „partidul de guvernămînt nu

58. Interviu cu Stelian Tănase.
59. Rompres, *Buletinul de actualităţi interne*, 8 ianuarie 1993.

întreprinde nimic" pentru a dovedi că a meritat voturile solicitate la alegerile din septembrie, că FDSN şi aliaţii săi nu reprezintă un partid, ci „o clientelă politică grupată în jurul unor interese personale" şi acuza guvernul că politizează aparatul administraţiei centrale şi locale sau organismele tehnice, cum este Consiliul Împuterniciţilor Statului. De asemenea, preşedintele Convenţiei a acuzat puterea că „exprimă făţiş şi constant o dușmănie agresivă faţă de Convenţia Democratică, pe care, neizbutind să o fărîmiţeze, încearcă acum să o discrediteze prin acţiuni nechibzuite". Potrivit lui Constantinescu, „toate aceste acţiuni au drept rezultat accentuarea crizei economice, politice şi de credibilitate a României"[60].

Dincolo de poziţia critică la adresa puterii, demersurile pe plan extern ale opoziţiei, în speţă ale reprezentanţilor CDR, s-au concentrat în direcţia îmbunătăţirii imaginii României, în vederea integrării în structurile euro-atlantice. În cursul lunii februarie (6-20 februarie 1993), Emil Constantinescu a efectuat o vizită în SUA, în cursul căreia a insistat pentru acordarea clauzei fără nici un fel de condiţii politice prealabile. Totodată, liderul CDR a apreciat că „nu se poate recepta o imagine bună în străinătate bazată pe o realitate negativă în ţară. Ar fi inutil din partea puterii să declare nişte progrese care nu există, nu se poate declara o reformă care nu există"[61].

Pe fondul creşterii tensiunilor sociale şi al intensificării acţiunilor sindicale de protest faţă de politica guvernului, CDR a dat publicităţii o declaraţie privind conflictul care opunea tot mai evident guvernul şi confederaţiile sindicale:

> Acest conflict este rezultatul inevitabil al opţiunilor politice ale coaliţiei guvernamentale:
> – absenţa unei voinţe politice consecvente şi aplicarea ei limitată, doar la măsuri pe care organismele internaţionale le consideră indispensabile, fără coerenţă şi cu un ritm mereu perturbat de decizii demagogice de suprafaţă;
> – refuzul de a reforma structural sectoarele-cheie ale economiei au drept rezultat faptul că toate costurile reformei sînt suportate de cetăţean.
>
> Acesta este rezultatul concepţiei colectiviste a FDSN, după care individul trebuie mereu sacrificat intereselor statului. Or, incapacitatea aparatului central de a gestiona corect şi în folosul progresului avuţia publică este evidentă...
>
> CDR declară că întreaga răspundere pentru escaladarea stării conflictuale aparţine puterii. Această putere, care a pretins că este singura garantă a păcii sociale, se dovedeşte încă o dată a fi principala autoare a stărilor conflictuale din ţară.
>
> Guvernul va încerca, desigur, să facă astfel încît această răspundere să cadă pe umerii sindicatelor sau ai opoziţiei. Creditul unor asemenea manevre s-a epuizat şi este evident pentru oricine că puterea trebuie să-şi asume consecinţele propriilor sale opţiuni. Departe de a-şi respecta angajamentul politic pe temeiul căruia a fost ales, FDSN şi aliaţii săi acţionează ca exponenţi ai unui grup de interese, împotriva interesului naţional, şi trebuie să răspundă pentru aceasta[62].

60. Rompres, preluată de *România liberă*, 5 februarie 1993.
61. *România liberă*, 27/28 februarie 1993.
62. *Cotidianul*, 5 mai 1993. De-a lungul întregii crize, Emil Constantinescu s-a implicat în permanenţă cu declaraţii extrem de critice la adresa politicii greşite a puterii fedeseniste faţă de problemele sindicale. În acest sens, vezi Emil Constantinescu, „Reacţii la un drum greşit", declaraţie de sprijin pentru soluţionarea conflictelor de muncă prin dialogul puterii cu sindicatele, Bucureşti, 12 aprilie 1993, precum şi „Consecinţele unei reforme fictive", declaraţie privind răspunderea Guvernului pentru prelungirea conflictelor de muncă şi pentru cauzele care le-au generat, Bucureşti, 4 mai 1993 (Constantinescu, 2002, vol. III: 649-651).

În perioada următoare, întîlnirile liderilor CDR au abordat, în principal, două probleme: pe de o parte, organizarea internă şi funcţionarea alianţei, iar, pe de alta, situaţia politică şi economică a ţării şi soluţiile CDR pentru ieşirea din criză. Una dintre preocupările constante ale liderilor diverselor formaţiuni politice şi civice din cadrul Convenţiei a avut în vedere restructurarea coaliţiei. Miza restructurării era una crucială, pentru că de ea depindea nu numai succesul electoral şi deci posibilitatea de a pune în practică programul politic şi soluţiile pentru scoaterea României din criză, ci şi ponderea diferitelor formaţiuni în cadrul CDR. Ea era decisivă şi pentru ponderea pe care fiecare formaţiune urma să o aibă în exercitarea puterii, la fel cum, după alegerile din 1992, ponderea din Convenţie a decis ponderea în Parlament şi formarea mai multor grupuri parlamentare. Studiul negocierilor interne, al dezbaterii diverselor variante de restructurare scoate în evidenţă coexistenţa unor logici diferite ale organizării şi acţiunii politice: cea de organizare şi consolidare a fiecărui partid în parte; logica luptei comune împotriva PDSR şi a lui Iliescu, precum şi de cucerire a puterii; tendinţa de a face din CDR un suprapartid. Pe 20 mai 1993, s-a desfăşurat şedinţa Comitetului Executiv al CDR, la care au participat liderii principalelor formaţiuni membre, precum şi preşedintele alianţei, Emil Constantinescu. Cu această ocazie a fost prezentată schiţa strategiei pentru alternativa de guvernare a CDR, s-a discutat despre anexa electorală a Protocolului de funcţionare a CDR şi activitatea Convenţiei şi a preşedintelui acesteia, în ţară şi în străinătate[63]. La 7 iunie 1993, a avut loc o nouă şedinţă a Comitetului Executiv al CDR, care şi-a propus definitivarea Protocolului propriu de funcţionare. În această privinţă, Corneliu Coposu a declarat că s-a izbutit eradicarea divergenţelor, permiţîndu-se continuarea în mod unitar a activităţii Convenţiei, „fără fisuri". Eventualele schimbări în componenţa unor formaţiuni din CDR (unificări sau despărţiri) nu vor fi de natură să influenţeze structura CDR. De asemenea, au fost clarificate atribuţiile preşedintelui Convenţiei[64]. La rîndul său, Constantinescu a declarat că, în viziunea sa, noul Protocol de funcţionare marca un moment cu rezonanţe pentru viaţa politică românească. Semnarea Protocolului de către toţi membrii Consiliului Naţional al CDR corespundea dorinţei populaţiei de a-şi vedea „apărate interesele de către o opoziţie unită" şi oferea totodată posibilitatea „unei reale alternative la putere"[65]. În cursul aceleiaşi luni, principalele partide din CDR au semnat o înţelegere cu PD-FSN, prefigurînd coaliţia guvernamentală din perioada 1996-2000. La 25 iunie 1993, într-o conferinţă de presă, reprezentanţii unei părţi a Convenţiei au apreciat ca bine venită semnarea unei astfel de înţelegeri[66]. Alte formaţiuni s-au situat însă pe o poziţie critică. În aceeaşi zi, liderii PNL-CD, PER, AC, PUD şi ai Asociaţiei „21 Decembrie" au organizat o întrunire pentru a protesta împotriva protocolului semnat recent de şase partide din opoziţie. Protestatarii au refuzat fie şi o alianţă formală cu PD-FSN. Atitudinea lor a anticipat în egală măsură conflictele cu partidul lui Petre Roman din viitoarea coaliţie. Indiferent de lipsa de entuziasm a unor lideri politici şi civici, acesta a fost un moment crucial în strategia unificării partidelor de opoziţie. Apropierea dintre forţele politice pînă mai ieri adversare a creat platforma succeselor electorale de mai tîrziu. Strategia consensului politic i-a aparţinut însă adevăratului lider al CDR, Corneliu Coposu. Ea a presupus şi deschidere către dialog, şi o politică de tip

63. *Curierul naţional*, 21 mai 1993.
64. *Curierul naţional*, 8 iunie 1993.
65. Rompres, *Actualităţi interne*, 11 iunie 1993.
66. Rompres, *Actualităţi interne*, 25 iunie 1993.

constructiv din partea lui Petre Roman și a celorlalți lideri PD. Moștenirea politică a lui Coposu a avut succes în faza inițială, doar că liderii coaliției de mai tîrziu nu au știut să o fructifice.

Întotdeauna problemele politicii momentului au constituit obiect de dezbatere în interiorul organismelor de conducere ale CDR. În urma unor asemenea dezbateri, au fost date declarații ce aveau teme comune: constatarea crizei în care se afla țara, a incapacității guvernului de a o gestiona și de a propune măsuri concrete de reformă, reafirmarea disponibilității CDR de a-și asuma responsabilitatea guvernării pe baza propriului program de reformă. Iată o mostră de autentic angajament politic, dar care, mai tîrziu, nu va avea și consecințe notabile în plan pragmatic:

> Evoluția recentă a evenimentelor indică iminența unei crize politice izvorîte din incompatibilitatea dintre obiectivul progresului țării, dorit de cea mai mare parte a națiunii, și interesele înguste ale coaliției aflate la putere... Nici FDSN, nici președintele țării nu au renunțat la echivocul politic de a pretinde că fac reformă cu sprijinul acelor forțe și personaje politice violent ostile oricărei reforme. Efectele acestei confuzii politice sînt azi vizibile pentru oricine și fac imposibilă realizarea obiectivului național major – progresul și prosperitatea României...
>
> CDR consideră că doar o guvernare încredințată forțelor democratice și active în susținerea reformei poate pune capăt crizei actuale...
>
> Recenta inițiativă a partidelor cu reprezentare parlamentară din CDR, de semnare a unui document de cooperare politică în acest sens, se situează în continuarea acestei politici consecvente a CDR și are susținerea noastră.
>
> CDR este disponibilă pentru lărgirea acestei forme de cooperare cu toate forțele și personalitățile politice democratice, doritoare de progres, punînd deasupra oricăror considerente conjuncturale interesul major al țării, care trebuie să iasă din stagnarea economică și din criza politică actuală și să-și găsească, în fine, drumul spre prosperitate și democrație[67].

Într-o altă declarație semnată de președintele CDR, se aprecia că „guvernul actual nu mai are legitimitate", fiind „incapabil să guverneze spre binele țării" și „să impună respectul față de lege". Demn de remarcat este faptul că – dincolo de marea înfruntare a CDR (și a aliaților săi) cu PDSR (și aliații săi) – declarațiile nu reprezentau altceva decît judecăți factuale, empirice, cu o indubitabilă valoare descriptivă. Ele au avut doar rolul de a spori în mod constant capitalul politic al Convenției, pentru că majoritatea cetățenilor de bună-credință ar fi putut să constate aceleași lucruri dacă ar fi acceptat să privească realitatea nepartizan. Ele au atras simpatia și încrederea unei părți importante a electoratului care votase în 1990 cu FSN și Iliescu și se vor dovedi cruciale în înclinarea balanței către opoziție și realizarea alternanței la putere din 1996. Nu este mai puțin adevărat că au creat și un orizont de așteptare fără precedent, un sistem de referință simbolic din care se va naște enorma dezamăgire de mai tîrziu, ce va duce la dispariția CDR din viața parlamentară. În viziunea liderilor CDR, continuarea guvernării FDSN și a aliaților săi risca să provoace o criză majoră care „ar pune sub semnul întrebării însăși democrația din România". Pentru a evita o astfel de evoluție,

> CDR este dispusă să-și asume responsabilitatea guvernării, într-o nouă formulă guvernamentală, conformă cu obiectivele sale programatice și cu protocolul anterior, încheiat între formațiunile de opoziție, cu condiția de a deține pîrghiile de putere care să-i permită aplicarea programului propriu de reformă, de depășire a crizei și de realizare a prosperității în România[68].

67. *România liberă*, 28 iunie 1993.
68. Rompres, 8 iulie 1993.

Programul concret pentru ieşirea ţării din criză propus de CDR a fost prezentat în conferinţa de presă din 9 iulie 1993[69]. Emil Constantinescu îl aprecia astfel:

> Acest program este adresat naţiunii... era momentul să se arate că mai există soluţii, pe un termen scurt, de cel mult un an... După această perioadă, guvernul care l-ar aplica ar trebui „să dea socoteală". Pentru falimentul actualului guvern trebuie să avem pregătit un înlocuitor. Şi va falimenta mai mult ca sigur, pentru că nu se poate face reformă economică în alianţă cu PSM, care este împotriva reformei, şi nu se poate intra în UE în alianţă cu PRM, care este împotriva Occidentului[70].

Paradoxul crizei profunde din politică şi economie - pe care Convenţia şi aliaţii săi nu au reuşit să o rezolve cu adevărat - vine din faptul că nici unul dintre guverne nu a ajuns la faliment. Iar în afară de penalităţile administrate de electorat, de fapt, nici un guvern nu a dat socoteală.

Următoarele întruniri ale Comitetului Executiv al CDR s-au axat pe discutarea aceloraşi probleme. Potrivit lui Emil Constantinescu, şedinţa din 24 august 1993 a avut ca scop „întărirea unităţii Alianţei democratice hotărîte să nu participe la guvernare, ca o alternativă a puterii actuale, decît în mod unitar, în baza programului strategic propriu"[71].

Problema relaţiilor dintre UDMR şi CDR a fost mereu complicată de existenţa radicalilor din cele două tabere. Partidele majorităţii româneşti au încercat neîncetat să acumuleze capital politic sau măcar să nu piardă capital electoral din pricina percepţiei că majoritatea populaţiei nu privea cu ochi buni concesiile făcute maghiarilor, mai ales cînd radicalii maghiari făceau declaraţii incendiare. Declaraţiile făcute de radicali de-a lungul timpului cu privire la drepturile sau lipsa drepturilor minorităţilor naţionale au inflamat permanent nu numai atmosfera din interiorul Convenţiei, ci întreaga viaţă politică. Vom reveni asupra analizei şi interpretării istoriei acestor relaţii. La sfîrşitul lunii februarie 1993, episcopul Tőkés László a făcut în SUA (la Washington, D.C., în Cleveland) o serie de afirmaţii privind tratamentul minorităţilor naţionale în România. Ele au atras reacţiile vehemente ale reprezentanţilor puterii şi ale opoziţiei. Preşedintele de onoare al UDMR considera că în România se continuau politica de purificare etnică, similară celei din Bosnia-Herţegovina, precum şi o politică de deznaţionalizare, din cauza căreia maghiarii sînt nevoiţi să emigreze. Cel ce fusese un erou al revoluţiei din decembrie 1989 afirma că maghiarii care nu emigrează se simt oprimaţi întocmai ca evreii în anii '30-'40 sau ca negrii americani în anii '50[72]. Totodată, el invoca şi emigrarea populaţiei de origine germană, din aceleaşi considerente. Asemenea declaraţii au produs numeroase probleme nu numai pentru UDMR, în raport cu celelalte partide parlamentare, dar şi pentru CDR.

---

69. *România liberă*, 10 iulie 1993.
70. *Tineretul liber*, 19 iulie 1993.
71. *România liberă*, 26 august 1993.
72. Vezi Ştefănescu, 1995: 291. Este semnificativ faptul că Tőkés va spune aceleaşi lucruri şi peste cîţiva ani, cînd UDMR va fi parte din coaliţia parlamentară şi guvernamentală la putere în România în perioada 1996-2000. Aceasta spune multe în legătură cu valoarea descriptivă a judecăţilor emise de el, şi, mai ales, cu privire la despărţirea, ba chiar dezacordul său cu privire la linia adoptată de conducerea Uniunii în toţi aceşti ani. Vezi în acest sens cuvîntarea lui Tőkés la Congresul al 6-lea al UDMR, 15-16 mai 1999, Miercurea-Ciuc.

Senatul a discutat consecinţele declaraţiilor lui Tökés la 1 martie, parlamentarii CDR delimitîndu-se de ele. Astfel, Emil Tocaci a declarat:

> Noi – şi cînd spun noi mă refer la CDR... – sîntem, înainte de toate, o formaţiune sau un grup de formaţiuni cu ataşament profund naţional. Eu cred că întotdeauna am arătat acest lucru...
>
> Dacă noi am acceptat şi acceptăm o alianţă cu o formaţiune minoritară, asta o facem în interesul ţării, în intenţia de a ajuta ţara şi numai atît timp cît această formaţiune este fidelă ţării româneşti şi numai atîta timp cît nu sînt lezate interesele naţionale ale acestei ţări. Vreau să se ştie bine, să se înţeleagă exact că o facem doar pentru a avea o ţintă europeană, doar pentru a trata minorităţile de la înălţimea cotelor unei autentice democraţii. Dar nu vom permite – şi cînd spun că nu vom permite, sîntem mai intransigenţi decît dumneavoastră – să fie lezate interesele acestei ţări!

În privinţa problemei emigraţiei datorate tensiunilor etnice, pe care o invocase László Tökés, Ioan Lup (PNŢCD) a propus o verificare pe baza datelor statistice existente, pentru a se vedea care este situaţia reală.

Poziţia UDMR a fost exprimată de Verestóy Attila, care a declarat că afirmaţiile episcopului Tökés reprezintă o opinie personală şi nu au fost făcute în numele UDMR:

> ...Nu ne asumăm această declaraţie. Nu este o declaraţie a UDMR... Noi, ca şi dumneavoastră în partidele dumneavoastră, avem libertatea de a ne exprima fiecare opinia. În momentul în care UDMR, printr-o hotărîre a conducerii colective pe care o avem, dă o declaraţie, atunci e cu totul şi cu totul altceva. Atunci, considerăm că este firesc să discutăm în Parlament asupra acelei declaraţii. Nu s-a întîmplat acest lucru[73].

Pornind de la relaţiile interetnice şi alianţele politice, primul Congres al PRM i-a dat lui C.V. Tudor prilejul de a ataca CDR, în particular, UDMR. Senatorul peremist cerea imperios scoaterea în afara legii a UDMR şi ameninţa Ungaria că, dacă va încerca iugoslavizarea României, atunci va izbucni un al treilea război mondial (Ştefănescu, 1995: 293)[74]. În acelaşi sens, preşedintele PRM considera că încercările Regelui Mihai de a reveni în ţară reprezentau un atac la adresa integrităţii României. Peremiştii, ca şi feseniştii (şi urmaşii lor pedeserişti sau pedişti), dar şi presa clientelară îl numeau mereu pe Mihai I „ex-regele" sau „fostul suveran", nerecunoscînd niciodată lipsa de legitimitate constituţională, politică şi morală a actului de la 30 decembrie 1947, care instaurase un regim politic lipsit de legitimitate şi antinaţional – comunismul totalitar. Chiar dacă partidele care descindeau din FSN (PD şi PDSR), dar şi PRM, PUNR, PSM, PS, PDAR nu mai erau partide comuniste, modul în care ele se raportau la chestiunile legitimităţii politice, la problemele continuităţii şi discontinuităţii dintre regimurile politice, precum şi la moştenirea comunismului îndreptăţea partidele din Convenţia Democratică sau pe analiştii independenţi să pună sub lupă reminiscenţele culturii politice comuniste ale foştilor activişti PCR (sau ale copiilor acestora) ce conduceau respectivele partide[75]. În

73. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 34, 2 martie 1993.

74. Ca o paranteză, se poate observa folosirea în discurs a referirilor la tulburările din Iugoslavia, atît în cazul radicalilor maghiari, cît şi al celor români. Războiul civil dintr-o ţară învecinată a fost mereu un exemplu concret şi convingător prin realitatea sa, încît invocarea sa şi comparaţia cu starea de fapt din România puneau oamenii pe gînduri, chiar dacă nu au existat niciodată circumstanţe atît de agravante care să conducă la un război între români şi maghiari.

atacul lui Vadim Tudor împotriva revenirii Regelui Mihai în ţară (ca şi în împotrivirea preşedintelui Iliescu sau a diferitelor guverne) se ascundea teama ca PNŢCD şi Corneliu Coposu (principalii susţinători politici ai unor asemenea idei), dar şi CDR în mod indirect să nu beneficieze de un capital politic extrem de solid din punct de vedere principial, chiar dacă incert din punctul de vedere al susţinerii populare. Avantajul analizei istoriei CDR după încetarea existenţei sale vine din faptul că unele dintre ideile promovate de ea au fost recunoscute ca valide de adversarii politici abia după ce Convenţia nu a mai existat. În acest sens, după alegerile din 2000, sînt relevante poziţiile PSD şi ale lui Iliescu în privinţa privatizării, a retrocedării proprietăţilor ilegal confiscate de comunişti, în particular în privinţa invitării în ţară a Regelui Mihai.

Problemele legate de raporturile dintre majoritate şi minorităţi au făcut obiectul discuţiilor din Parlament şi cu alte ocazii. Una dintre acestea a fost prilejuită de înlăturarea din funcţie a împuterniciţilor guvernului, de origine maghiară, din judeţele Harghita şi Covasna şi numirea unor prefecţi de naţionalitate română. Reprezentanţii UDMR în Parlament au criticat acţiunea guvernului, în care au văzut o dovadă a politicii de discriminare a minorităţilor şi de înlăturare a acestora din funcţii pe criterii etnice. Astfel, Kozsokár Gábor, vorbind în numele alegătorilor din judeţele Harghita şi Covasna, a declarat:

> De la bun început precizez că nu se contestă dreptul legal constituţional al Guvernului de a numi prefecţii, de a alege pe acele persoane care corespund, sînt cei mai competenţi pentru a îndeplini sarcinile ce le revin în această funcţie importantă din administraţia publică de stat...
>
> Populaţia majoritară, net majoritară, din judeţul Covasna şi, mai mult, şi cea din judeţul Harghita, a avut, considerăm noi, o îndreptăţită doleanţă, ca prefectul să fie numit dintre cetăţenii competenţi de naţionalitate maghiară. Precizez că, în această privinţă, nu s-a cerut această funcţie pentru UDMR, ci pentru un reprezentant al populaţiei maghiare din judeţul respectiv. Am considerat că, printr-o asemenea procedură, s-ar fi asigurat o activitate netensionată, aşa cum, de altfel, a existat şi pînă acum... Acum a fost înlăturat din funcţie împuternicitul de naţionalitate maghiară, fiind numit alt prefect, de naţionalitate română, neţinîndu-se seama de aşteptările justificate ale populaţiei pentru numirea unuia care cunoaşte mai bine tradiţiile, preocupările, problemele judeţului şi ale populaţiei, în general, şi cu care se putea realiza o colaborare mai bună. (...)
>
> Dacă nu se ia în considerare acest lucru şi treptat, treptat, sînt înlăturaţi cetăţenii de naţionalitate maghiară din toate funcţiile mai importante din instituţiile de stat, din organele puterii executive, înseamnă că aceasta reprezintă o considerare, poate chiar la modul general, că cetăţenii de naţionalitate maghiară pot fi consideraţi doar de categorie inferioară, nu poate exista încredere în activităţile lor, în obiectivitatea şi în competenţa lor de a îndeplini asemenea funcţii.
>
> De aceea, acest protest, acest considerent, apare justificat.
>
> Pe de altă parte, Guvernul nu a manifestat suficientă dispoziţie la dialog. Deşi i-am solicitat consultări în această problemă, ni s-a promis că se va căuta o soluţie care să mulţumească pe toţi, pentru ca, apoi, abia la o zi după ultima discuţie în acest sens, cînd ni s-au promis alte consultări şi alte dialoguri, să se procedeze la numire şi la instalare, fără măcar să fim anunţaţi în această privinţă[76].

În aceeaşi ordine de idei, Markó Béla a susţinut că ceea ce se întîmpla în instituţiile de stat şi în administraţia locală, „în ceea ce priveşte înlăturarea persoanelor de naţionalitate maghiară", este, de fapt, un proces de purificare etnică. În acest context, senatorul

75. Pentru abordarea acestor probleme, vezi Tismăneanu, 1996, şi Pavel, 1995 şi 1999.
76. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 63, 30 martie 1993.

UDMR a deplîns înlăturarea din învățămînt a directorilor de școli și a inspectorilor de naționalitate maghiară, a funcționarilor din instituțiile de stat, fenomen care a culminat cu înlăturarea prefecților. Astfel de declarații aveau să prefațeze memorandumul înaintat de către UDMR secretarului general al Consiliului Europei.

Cu ocazia vizitei pe care secretarul general al Consiliului Europei, Catherine Lalumière, a început-o la București, la sfîrșitul lunii august, președintele UDMR, Markó Béla, i-a înmînat un memorandum care va genera o aprigă dispută pe scena politică românească. În preambul, arătîndu-se că sînt necesare schimbări în cadrul sistemului juridic, UDMR considera că România „nu îndeplinește în esență cerințele" intrării în Consiliul Europei. Erau enunțate 15 obiecții majore și 14 recomandări, în sensul unor modificări juridice, pentru a se asigura o soluție considerată acceptabilă, „care constă în garantarea dreptului la autodeterminare al comunității ungare în sînul statului democratic român". Obiecțiile se refereau la următoarele aspecte:

Pluralismul politic este discreditat de inegalitatea șanselor: chiar și partidele politice reprezentate în Parlament și diferite mișcări se află într-o situație financiară dezavantajată față de partidul aflat la putere.

În politica românească, factorul primordial preponderent este ascensiunea naționalismului. Puterea îl tolerează, ba mai mult, încurajează activitatea partidelor extremist-naționaliste. În spectrul politic al țării au apărut mișcări fasciste-legionare, nu numai cu potențial, dar și cu ponderea unui pericol real pentru democrația românească.

Din anul 1918, activitatea desfășurată pentru realizarea hegemoniei naționale a avut ca rezultat îndepărtarea din conducerea instituțiilor administrației publice, justiției, a economiei de stat a minoritarilor.

Consiliul Audio-Vizualului pentru supervizarea mediilor electronice este la discreția majorității politice (din membrii săi, 2 sînt numiți de șeful statului, 3 de guvern și 6 sînt desemnați de Parlament), televiziunea devenind un instrument de manipulare al puterii actuale. Deci, în afară de deteriorarea nivelului de trai, se produce și un atac la restrîngerea vieții culturale, făcînd imposibilă eliminarea moștenirii racilelor comunismului, pentru schimbarea mentalității maselor de ascultători care au fost lipsiți de personalitate.

Mărturie a discriminării pe plan juridic este faptul că în procesele intentate, cu premeditare, în urma evenimentelor din Harghita, din anul 1989, și Tîrgu-Mureș, 1990, au fost condamnați numai minoritari (maghiari și țigani).

Principiul constituțional al descentralizării nu este pus în aplicare. Datorită inexistenței Legii bugetelor locale, administrațiile (autoconducerile) locale sînt nevoite să servească voința politică centrală.

Proprietatea privată, care ar trebui să constituie un principiu constituțional de bază, este reglementată de alte legi cu multe ambiguități.

Terenurile naționalizate, care odinioară au aparținut unor proprietari din teritorii locuite de minorități, în mod discriminatoriu nu sînt reglementate de Legea fondului funciar din 1991.

Nivelul scăzut al reglementărilor din domeniul economic și inflația galopantă înrăutățesc și mai mult, în primul rînd, situația minoritarilor care trăiesc răspîndiți pe teritoriul țării.

Constituția sugerează faptul că minoritarii, circa 3 milioane, sînt cetățeni de rangul doi, supuși la discriminări și asimilare, deoarece în Constituție se prevede că România este un stat național unitar, că națiunea română este parte constitutivă a statului, că singura limbă oficială este româna, modificarea acestor prevederi fiind interzisă de Constituție.

Constituția nu garantează drepturile minorităților pentru păstrarea identității naționale. O serie de prevederi constituționale sînt îngrădite de alte legi, iar, pe de altă parte, inexistența unor legi nu permite exercitarea unor drepturi de către minorități.

Limba în care se desfășoară întregul proces judiciar este limba română. Cine nu cunoaște limba oficială poate folosi interpret, dar gratuitatea acestui procedeu se acceptă numai în

procese penale. La şedinţele administraţiei locale de stat este obligatorie limba română, chiar dacă majoritatea membrilor organului respectiv vorbesc o limbă minoritară. Cetăţenii se pot adresa oral la organele locale, dar în petiţiile scrise este obligatoriu să fie însoţite de traduceri. Aceasta demonstrează că se îngrădeşte folosirea limbii materne.

Sistemul de învăţămînt este marcat de reglementări perimate. Este împiedicată chiar şi deplasarea temporară în străinătate pentru perfecţionare. Nu există un sistem de perfecţionare a cadrelor din învăţămîntul minorităţilor. Minoritatea maghiară de 2 milioane locuitori nu are un învăţămînt superior propriu. Universitatea Bolyai, interzisă din anul 1959, care a funcţionat pentru învăţămîntul în limba maghiară, nu a fost redeschisă.

Există o discriminare în restituirea bunurilor trecute în proprietatea statului, care au aparţinut unor minorităţi etnice şi comunităţi religioase.

În spiritul Constituţiei, statul sprijină minoritatea naţională română organizată pentru menţinerea legăturilor cu naţiunea-mamă, dar o prevedere asemănătoare nu este statuată şi pentru minorităţi[77].

Multe dintre problemele semnalate de preşedintele UDMR au făcut obiectul criticilor adresate puterii de către opoziţie de-a lungul timpului. Fiecare punct era bazat pe judecăţi factuale, pe constatarea unor stări din realitate, şi se arăta sub ce articol al unor convenţii europene cade respectivul articol. Însă faptul că memorandumul era adresat Consiliului Europei de către un „partid" al minorităţii maghiare a provocat o furtună politică. Atacurile au fost furibunde, iar liderii politici români, ai partidelor din interiorul sau din afara CDR, nu s-au obosit să citească textul Memorandumului[78]. Intenţia liderilor maghiari nu fusese de a bloca intrarea României în Consiliul Europei. Dimpotrivă. Dar raţionamentul conducerii UDMR era că, în eventualitatea admiterii României, Consiliul Europei să nu coboare prea jos ştacheta standardelor, ci să obţină măcar promisiunea unor rezultate superioare. Presa şi politicienii români au interpretat însă totul ca şi cum UDMR ar bloca admiterea României în Consiliul Europei. În plus, aliaţii din CDR pretindeau că nu fuseseră preveniţi. Lucrul era adevărat pentru documentul menţionat, nu şi pentru doleanţele UDMR, în general. Problemele fuseseră ridicate public de nenumărate ori, în circumstanţele cele mai diferite, iar Memorandumul sintetiza aspectele discutate în prealabil cu partenerii politici şi autorităţile. Ele fuseseră prezentate şi în Parlament, ba chiar şi în FSN. Din anumite puncte de vedere, solicitările erau sub nivelul principiilor incluse în Declaraţia FSN din 7 ianuarie 1990, cu privire la minorităţi.

Problema Memorandumului a fost luată în discuţie atît de Senat, cît şi de Camera Deputaţilor, la 2, respectiv 9 septembrie 1993. Reacţiile parlamentarilor de la putere şi din opoziţie s-au situat pe aceeaşi linie generală de condamnare. În plus, partenerii din CDR nu numai că au dezaprobat acţiunea UDMR, ci au considerat-o un act de trădare faţă de alianţa din care făceau parte. Astfel, senatorul PNŢCD Tănase Tăvală a declarat: „Este vorba şi de un act de trădare faţă de Convenţie. Partidele din CDR au stabilit că trebuie să fim uniţi atunci cînd este vorba de interesele ţării. Acesta este un act de

77. „UDMR vrea binele României, dar mai bagă o strîmbă", *Adevărul*, 2 septembrie 1993.

78. Conform mărturiei lui Anton Niculescu (consilier al preşedintelui UDMR, dintr-o familie transilvăneană mixtă româno-maghiară şi unul dintre autorii Memorandumului), nici unul dintre cei care l-au condamnat nu-l citiseră. Acelaşi lucru se va întîmpla peste ani, în iunie 2001, cînd Parlamentul de la Budapesta a votat legea statutului special al maghiarilor din ţările învecinate, iar liderii partidelor româneşti (inclusiv PSD, fostul PDSR, care semnase şi pusese în aplicare un protocol politic cu UDMR) s-au năpustit să critice legea, într-o adevărată competiţie.

rea-credinţă, care duce la un act de adversitate faţă de poporul român"[79]. La rîndul său, Vasile Popovici (PAC) a declarat în plenul Parlamentului:

> PAC-ul consideră că, aşa cum cred că fiecare dintre dumneavoastră acceptă, fiecare are dreptul la exprimarea propriilor opinii şi că, deci, orice individ sau orice formaţiune poate să emită declaraţii, să-şi exprime propriile păreri, dar PAC consideră că momentul şi modul în care a fost făcut public acest document sau, în orice caz, trimis Consiliului Europei, sînt total inoportune şi că tactica politică aleasă de partenerii noştri din Convenţia Democratică este complet greşită, din două puncte de vedere: greşită fiindcă această poziţie, şi anume dorinţa UDMR-ului de a bloca intrarea României în Consiliul Europei, pentru moment, este o problemă esenţială, de interes general, şi deci asupra ei avem căderea, cred, să ne pronunţăm cu toţii, şi este inoportună fiindcă UDMR-ul, fiind partener în Convenţia Democratică, partenerii din Convenţia Democratică nu au fost preveniţi asupra ei...[80].

În acel context, a fost vehiculată şi ipoteza părăsirii Convenţiei de către UDMR, însă atît Uniunea, cît partenerii din CDR şi-au exprimat dorinţa de a continua colaborarea. Reprezentanţii UDMR şi-au explicat punctul de vedere într-o conferinţă de presă, la 8 septembrie, la care au participat Markó Béla şi Takács Csaba. Referindu-se la conţinutul memorandumului, dar şi la raportul cu CDR, aceştia au declarat:

> UDMR n-a pus niciodată problema împiedicării României de a accede în Consiliul Europei. Niciodată n-am avut un astfel de scop, deoarece şi minoritarii au interesul ca România să se integreze în Consiliul Europei. (...) În România se vorbeşte de drepturi, se creează instituţii, dar lipseşte finalitatea... Noi vrem să se respecte doar prevederile Consiliului Europei. În Memorandum am reconstituit toate problemele minorităţii maghiare din România din punctul nostru de vedere. Nu UDMR ridică sau scade prevederile europene. (...) Nu se pune problema retragerii din CDR iar criticile au apărut pentru că politicienii respectivi nu au citit îndeajuns documentul. Avem interese comune[81].

De asemenea, UDMR a dat o declaraţie oficială referitoare la Memorandum, pe care Takács Csaba a citit-o în faţa Camerei Deputaţilor:

> Memorandumul prezentat Consiliului Europei de către UDMR reprezintă un document care însumează o serie de observaţii privind stadiul actual al procesului de democratizare al României, respectiv este o trecere în revistă, conform Programului UDMR adoptat la Congresul al III-lea de la Braşov, a cererilor noastre în vederea rezolvării problematicii privind păstrarea, dezvoltarea şi asigurarea menţinerii identităţii minorităţilor naţionale, respectiv a minorităţii maghiare, crearea cadrului juridic necesar pentru acestea, integrat în statul democratic român...
>
> Memorandumul are la bază documentele internaţionale la care România este parte, respectiv recomandările făcute şi condiţiile asumate în procesul democratizării premergător integrării României în structurile europene.
>
> În acest spirit am reluat principiile noastre politice, cunoscute anterior de opinia publică românească, cu ocazia dezbaterilor parlamentare, cum au fost cele de pe marginea Constituţiei României, în activitatea legislativă în plen şi în comisii, în fosta şi în actuala legislatură, cu ocazia întîlnirilor cu domnul Preşedinte al României Ion Iliescu, ca, de altfel, şi în cadrul Convenţiei Democratice.
>
> Aceste principii au fost susţinute şi cu ocazia diferitelor contacte internaţionale ale liderilor politici şi deputaţilor parlamentari.

79. Corina Drăgotescu, „Parlamentarii dezaprobă sever şi unitar provocarea girată de dl Markó Béla şi ai lui", *Adevărul*, 3 septembrie 1993.
80. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 156, 10 septembrie 1993.
81. Claudiu Hîrceagă, „UDMR se justifică", *România liberă*, 9 septembrie 1993.

Totodată, dorim să fundamentăm prin acest document legitimitatea cererilor noastre, prin prezentarea pe scurt a situaţiei instituţiilor proprii, care au stat la baza păstrării şi dezvoltării identităţii naţionale pe parcursul mai multor secole, şi raportul statului faţă de acestea în ultimele şapte decenii.

UDMR consideră că după tragicele evenimente de la Tîrgu-Mureş a reuşit să îndeplinească un rol important în asigurarea stabilităţii vieţii politice din România, reuşind evitarea oricărui conflict în cadrul unui climat unde naţionalismul exacerbat este un real pericol, contribuind la asigurarea pentru România a unei imagini cu o stabilitate în acest sens, rămînînd consecvent în reprezentarea minorităţii maghiare şi considerînd că unica soluţie este dialogul politic.

Drept consecinţă a recunoaşterii programului politic al UDMR şi a activităţii sale generale, a fost primit în cadrul unei importante organizaţii europene, EDU, şi a mărit considerabil şansele în vederea aderării în Comunităţile Europene.

Susţin mai departe că procesul de democratizare pentru statul de drept în România necesită un dialog continuu între toţi factorii politici, în toate domeniile: economic, social, respectiv privind problemele minorităţilor naţionale.

În acest sens, lansăm un nou apel către toţi factorii politici din România, Preşedintele României, domnul Ion Iliescu, Parlamentul României, în vederea sprijinirii realizării unei mese rotunde, pentru a dezbate pe baza acestui memorandum problematica rezolvării drepturilor minorităţilor naţionale, respectiv a minorităţii maghiare[82].

De cealaltă parte, liderii partidelor din CDR au hotărît cu ocazia întrunirii Comitetului Executiv să nu mai tolereze pe viitor acţiuni de acest tip venite din partea UDMR, cu impact negativ şi generatoare de tensiuni. Luată în discuţie, posibilitatea sancţionării UDMR prin excluderea din CDR a fost însă eliminată. Totuşi, Emil Constantinescu a declarat că UDMR s-a dovedit neloială faţă de partenerii săi, neînştiinţîndu-i de intenţiile sale înainte de semnarea Memorandumului. S-a hotărît totodată ca departamentele Convenţiei să efectueze studii asupra cerinţelor formulate în documentul elaborat de UDMR. Preşedintele CDR a afirmat categoric că, în această privinţă, caracterul unitar al statului naţional român rămîne un punct nenegociabil[83].

Într-o conferinţă de presă CDR din 10 septembrie 1993, au fost prezentate dezbaterile din Comitetul Executiv. S-au analizat lupta împotriva corupţiei, poziţia faţă de Memorandumul UDMR şi au fost examinate proiectele şi priorităţile legislative care urmează a fi susţinute de CDR[84].

Toamna anului 1993 a adus cu sine intensificarea acţiunilor sindicale şi a creat un context favorabil pentru afirmarea Convenţiei într-un spaţiu al exclusivităţii influenţei partidelor puterii. Formarea (încă din primele luni ale lui 1990) şi consolidarea triunghiului de cooperare şi influenţe guvern-sindicate-strat etatist managerial au definit natura puterii postcomuniste, care era un *sistem de putere corporatistă*[85]. Cum a fost subminat

82. *Monitorul Oficial*, anul IV, partea a II-a, nr. 156, 10 septembrie 1993.

83. „UDMR rămîne în Convenţie", *Adevărul*, 11/12 septembrie 1993. Este interesantă declaraţia lui Constantinescu (şi a celorlalţi politicieni români ce au încercat să obţină capital electoral pe această temă), care abătea atenţia de la ceea ce reprezentanţii UDMR au solicitat mereu, ulterior redactării Constituţiei din 1991. UDMR a pus în discuţie problema caracterului naţional al statului, în condiţiile în care România este un stat multinaţional. Pentru aprofundarea acestei discuţii, vezi capitolul 4.2 din volum.

84. *România liberă*, 11 septembrie 1993.

85. Cu privire la interpretarea naturii puterii postcomuniste din România ca *sistem corporatist*, vezi Dan Pavel, cursul „Partide, grupuri de presiune, societate civilă", predat la Facultatea de Ştiinţe Politice, semestrul 1, anul universitar 2000-2001. Vom reveni pe larg asupra acestei interpretări cu prilejul

sistemul puterii corporatiste sau cum s-au creat premisele înlocuirii unui pilon (mai bine zis, a forțelor politice care îl controlau) este o poveste care merită analizată atît în desfășurarea sa cronologică, cît și ca logică a proceselor din interiorul puterii.

Încă din vara lui 1993 începuseră mișcări sociale puternice, greva generală a minerilor din Valea Jiului, din august, urmată de greva generală a mecanicilor de locomotivă. La mai puțin de doi ani de la cea de-a patra mineriadă, din septembrie 1991, organizată de elementele conservatoare ale puterii de atunci pentru doborîrea cabinetului Roman, prelungita „lună de miere" dintre putere și mineri încetase. În general, raporturile dintre putere și sindicate se deterioraseră rapid după ce devenise clar că lipsa unui program reformist duce la blocarea oricărei șanse de prosperitate. În plus, puterea a trecut la represalii extrem de dure împotriva mișcărilor sociale, care puneau în evidență folosirea discreționară a instrumentelor legale și constituționale, a serviciilor secrete și a justiției în scopul înăbușirii oricărei mișcări, fie ea politică, mediatică sau sindicală. Regia Autonomă a Huilei din Petroșani solicitase Judecătoriei locale să oblige Liga Minerilor din Valea Jiului la plata unor despăgubiri de peste 4 miliarde de lei pentru pagubele produse de grevă, în timp ce primul-ministru Văcăroiu anunțase că se va adresa Parchetului General. Conflictul dintre sindicatul mecanicilor de locomotivă și SNCFR anunța sfîrșitul relației privilegiate dintre muncitori și putere.

Din multe puncte de vedere, relația dintre muncitorime și FSN fusese un fel de prelungire nefirească a „dictaturii proletariatului" prin partidul său de avangardă muncitorească (PCR, care multă vreme s-a numit Partidul Muncitoresc Român[86]). În momentele de criză profundă sau de calcul politic eronat, FSN s-a folosit de această relație privilegiată pentru a mobiliza muncitorimea împotriva partidelor istorice, a studenților, intelectualilor, presei libere, a romilor, a tuturor celor care o deranjau. Or, una era relația de tip politic și altele erau realitățile materiale, economice și nivelul real al calității vieții. Din cauza iluziilor provocate de această relație privilegiată, proletariatul ceferist, în particular mecanicii de locomotivă, au început pe 11 august 1993 greva generală, fără a se mai sinchisi să respecte obligația legală de a asigura 30% din traficul feroviar. Reacția cabinetului Văcăroiu nu s-a lăsat așteptată, ministrul Muncii și Protecției Sociale, Dan Mircea Popescu, calificînd, în ședința Biroului Executiv al guvernului, acțiunea drept „terorism sindical" și declarînd că așteaptă încetarea ei prin hotărîrea Curții Supreme de Justiție, unde SNCFR depusese o plîngere de suspendare a grevei[87]. La această ședință a participat și Virgil Măgureanu, directorul SRI, care a calificat greva drept ilegală[88].

---

analizei modului în care a funcționat puterea politică (tot de tip corporatist) în perioada guvernării de coaliție care a avut ca principal pilon de susținere Convenția Democratică (vezi *infra*).

86. După loviturile de forță împotriva Partidului Social Democrat condus de Constantin Titel Petrescu și provocarea desprinderii din septembrie 1947 a unei fracțiuni PSD, conduse de Ștefan Voitec și Lothar Rădăceanu, în februarie 1948 a avut loc Congresul de unificare dintre PCR și fracțiunea Voitec-Rădăceanu din PSD. Partidul rezultat din fuziune s-a numit Partidul Muncitoresc Român. Abia la Congresul al IX-lea, din 1965, s-a revenit la denumirea PCR.

87. Pentru relatarea evoluției cronologice a conflictului dintre sindicatele mecanicilor de locomotivă și autorități, vezi Ștefănescu, 1995: 329-337.

88. Surse din serviciile secrete, care au preferat (ca de obicei) să-și păstreze anonimatul, susțineau că prezența directorului SRI la ședința Biroului Executiv al guvernului, ca și discuția de peste cîteva zile în CSAT, s-ar fi justificat prin încercarea de a destabiliza România făcută de anumite forțe externe. Ipoteza acelor ofițeri era că ar fi fost vorba de aceleași forțe implicate și în mineriadele din 1990-1991, în evenimentele de la Tîrgu-Mureș, din martie 1990, și în mineriadele din 1999.

La 13 august 1993, Curtea Supremă de Justiţie suspenda greva pe o perioadă de 80 de zile, considerînd că ea submina economia naţională.

Hotărîrea justiţiei nu a fost pe placul sindicaliştilor, care au contestat-o. Ei au dat publicităţii un comunicat (adresat preşedintelui României, Parlamentului şi conducerii SNCFR) în care anunţau că vor declaşa greva totală. Aceasta ar fi însemnat o paralizare completă a traficului feroviar din România, cu efecte asupra celui din ţările învecinate şi din mai multe regiuni din Europa. Ca efect, şi alte depouri s-au solidarizat cu ceferiştii braşoveni. În cîteva zile, în ciuda negocierilor, a fost paralizat traficul feroviar. Ca o prelungire a şedinţei de guvern la care participase directorul SRI, a avut loc o şedinţă a CSAT, la care s-a luat în discuţie posibilitatea militarizării transporturilor feroviare. În paralel, Regia Autonomă a Huilei a început procesul împotriva Ligii Minerilor din Valea Jiului, cerînd despăgubiri pentru grevele ilegale declanşate.

Pe acest fond al conflictelor dintre sindicate şi putere, la sediul Convenţiei, la 13 octombrie 1993, a avut loc o întîlnire între CDR şi BNS, la iniţiativa liderilor sindicali. Au participat Emil Constantinescu, lideri ai unor partide, preşedintele Matei Brătianu, vicepreşedinţii şi secretarul general al BNS. Întîlnirea a avut ca scop analiza situaţiei sociale şi economice, detectarea intereselor comune ale BNS şi CDR, identificarea unor modalităţi de colaborare[89].

Problemele de organizare internă a Convenţiei au revenit în actualitate o dată cu afirmaţiile făcute în cadrul Consiliului Naţional al PL'93, potrivit cărora „PNŢCD manifesta tendinţe de hegemonie în CDR". Răspunzînd, Corneliu Coposu a susţinut: „Deocamdată, noi sîntem cei mai puternici în CDR şi este firesc să deţinem majoritatea, iar partidele mai mici trebuie să accepte această realitate politică"[90]. A fost respinsă ideea că CDR ar fi sau ar tinde să se transforme în partid unic. Participînd la întrunirea filialei Iaşi a CDR (29-30 octombrie), Emil Constantinescu a declarat că CDR nu este şi nici nu şi-a propus să fie un astfel de partid, „încolonat" într-o anumită disciplină, „care să amendeze şi să excludă pe cei cu păreri contrare". Convenţia va continua să existe „atîta vreme cît în România nu se va instaura o democraţie reală, mai cu seamă că se sesizează tot mai accentuat pericolul alunecării către o putere unică prezidenţială"[91].

Pe 1 Decembrie 1993, ziua naţională a României, CDR a dat publicităţii o Proclamaţie, în care se spunea, printre altele:

> Nu putem dori o patrie doar pentru unii; nu putem clădi o patrie doar pentru unii. Există forţe politice care se hrănesc din dezbinare şi neîncredere, din sărăcia, din teama de viitor şi din frigul şi foamea cetăţeanului de rînd. Dezastrul în care ne zbatem nu este un dezastru inevitabil. El nu este o consecinţă obiectivă, o fază a ieşirii din comunism; nu este rezultatul inevitabil

O numim ipoteză deoarece ne lipsesc documentele sau dovezile materiale pentru a o demonstra. Ipoteza unor experţi în Informaţii (care, poate, au în minte mai mult conspiraţiile, ce nu exclud nici conspiraţiile din realitate) este legată de activitatea serviciilor succesoare ale KGB şi GRU. În opinia acelor surse, greva mecanicilor de locomotivă, care a paralizat transporturile feroviare, ar fi intervenit exact înainte ca România să fie admisă ca membru cu drepturi depline în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, la 28 septembrie 1993. Conform prognozei acelor ofiţeri de informaţii, fenomenul se va repeta „de cîte ori va fi nevoie", indiferent de natura forţelor politice interne aflate la putere, mai ales cînd miza este apropierea de NATO. Discuţiile au avut loc înainte de 11 septembrie 2001.

89. *Cotidianul*, 15 octombrie 1993.
90. Rompres, 18 octombrie 1993.
91. *România liberă*, 1 noiembrie 1993.

al reformei şi democraţiei. Dezastrul ţării este rezultatul blocării reformei, al unei demagogii populiste care vrea să treacă drept democraţie, ocolind imperativele democraţiei ; este rezultatul incompetenţei şi corupţiei unei minorităţi care se zbate să monopolizeze privilegiile şi puterea. O voinţă fermă şi responsabilă de a realiza reforma economică şi de a instaura democraţia şi legalitatea ar fi dus la rezultate bune pentru întreaga naţiune. Ele nu s-au realizat pentru că forţele politice mandatate de cetăţeni să conducă întreaga ţară au sacrificat interesul naţional propriului interes. Ei prosperă, România se prăbuşeşte în criză şi haos. (...)

CDR cheamă întreaga naţiune, pe românii de pretutindeni, fără rezerve şi fără excepţie, la un nou pact al unităţii şi reîntregirii naţionale, în numele reformării democratice şi al reconstrucţiei economice şi civice... Chemăm alături de noi pe toţi cei ce cred în România, în viitorul ei democratic, în forţa ţării de a învinge răul, mizeria şi descurajarea. Să ne unim cu toţii pentru reformă şi democraţie, să fim alături, toţi cei ce dorim cu adevărat renaşterea României şi viitorul ei. Aşa, vom fi la înălţimea nobilului exemplu căruia sărbătoarea noastră de azi îi aduce omagiul său de pioasă gratitudine. Să ne unim în credinţa noastră şi în fapta noastră, pentru viitorul României în care credem cu toţii ! [92].

În planul activităţii parlamentare, la sfîrşitul anului 1993 Convenţia a introdus în Parlament o nouă moţiune de cenzură, prin care se viza schimbarea guvernului[93]. După respingerea ei, CDR a organizat o conferinţă de presă (20 decembrie 1993), în care s-a precizat că, spre deosebire de prima moţiune, ce avusese drept obiectiv ieşirea din ambiguitate a forţelor politice, scopul acesteia din urmă a fost de a analiza activitatea executivului la un an de la învestire. Precizînd că acest demers este rezultatul cererilor confederaţiilor sindicale, care au condiţionat realizarea unui pact social de încheierea, în prealabil, a unui pact politic, Emil Constantinescu a ţinut să sublinieze că moţiunea de cenzură reflectă schimbarea opţiunilor societăţii româneşti. Apreciind că votul împotriva moţiunii a fost, de fapt, „un vot împotriva poporului român", preşedintele CDR a accentuat că „opoziţia nu mai este dispusă să cauţioneze gestiunea catastrofală a actualului guvern Văcăroiu" şi că este capabilă să ofere un program alternativ pentru scoaterea ţării din criză[94].

Bilanţul anului 1993 a fost făcut de Constantinescu, într-o conferinţă de presă, susţinută la 30 decembrie. Potrivit acestuia, CDR s-ar fi prezentat unitar, oferind soluţii şi programe viabile de strategie politică şi ieşire din criză. Acţiunea CDR a fost omogenă, subordonată unicului scop de susţinere a programului de reformă propus. „CDR oferă două soluţii pentru o schimbare şi o reformă reală : o nouă majoritate parlamentară, care să fie în concordanţă cu realitatea şi, mai ales, înţelegerea ideii că nu se poate împărţi responsabilitatea pentru soarta ţării, dacă nu se împarte şi Puterea ! " Este demn de semnalat că declaraţiile se făceau în contextul iniţierii de către Iliescu a unor runde de consultări politice la Cotroceni, care vizau găsirea unor formule pentru ieşirea ţării din criză. Deoarece presa comenta anumite zvonuri legate de posibilitatea unui guvern de coaliţie între PDSR şi CDR, preşedintele PRM, Tudor, îl avertiza pe Iliescu că greşelile în politică „se plătesc înfiorător de scump, uneori chiar cu capul" (Ştefănescu, 1995 : 356). Partidele din „patrulaterul roşu", care susţineau PDSR în Parlament (în special PDAR şi PUNR), cereau şi ele portofolii într-un eventual cabinet remaniat. Cu alte cuvinte, aceste „partide de sprijin" făceau presiuni pentru trecerea de la formula coaliţiei

92. Rompres, 2 decembrie 1993.
93. Rompres, *Informaţii centrale*, 7 decembrie 1993.
94. Rompres, *Informaţii centrale*, 20 decembrie 1993.

legislative la una de coaliţie executivă. Ceva mai tîrziu, ele vor primi unele portofolii sau locuri de secretar de stat sau la prefecturi. Iliescu urmărea însă o formulă mai largă de sprijin, un pact politic (mergînd pe vechea sa obsesie cu „pactul de la Moncloa") care să nu mai fie ceea ce am numit *a grand coalition*, ci, mai degrabă, o *coaliţie legislativă maximă* care să confere greutate guvernului. O variantă ar fi fost susţinerea în parlament sau chiar un guvern de coaliţie care să includă PDSR, CDR şi eventual PD.

Reacţiile liderilor Convenţiei au fost, în general, de respingere a oricărei forme de colaborare cu puterea fesenistă. Liderul neoficial al CDR, Corneliu Coposu, a explicat ziariştilor motivele pentru care Iliescu a pornit consultările şi a încercat să atragă opoziţia la guvernare: „Preşedintele e convins că nici Occidentul, nici FMI nu vor prelungi agonia acestui guvern sprijinit de actuala majoritate parlamentară şi, în concepţia domniei sale, rolul decorativ pe care-l rezervă opoziţiei într-un nou guvern va satisface străinătatea sub aspectul unei pacificări interne" (Ştefănescu, 1995 : 357). Lider formal al CDR, Constantinescu a caracterizat „consultările" de la Cotroceni în termenii respingerii unei formule de putere neatractive:

> Convorbirile din aceste zile, de la Cotroceni, au evidenţiat o tendinţă demagogică, creîndu-se ideea unui pact social iluzoriu. Nu există o bază serioasă de discuţie atît timp cît se cere susţinerea guvernului fără nici un fel de condiţie. Preşedintele Iliescu nu admite ideea unui guvern de coaliţie cerut şi de sindicate. Este o discrepanţă majoră între ce doreşte societatea şi ce doreşte preşedintele[95].

În anul 1994 activitatea CDR s-a axat pe aceleaşi coordonate ca şi în anul precedent:

- întărirea colaborării cu alte forţe de opoziţie, în speţă PD-FSN, şi elaborarea unor programe şi strategii care să ofere o alternativă la guvernarea pedeseristă;
- afirmarea disponibilităţii Convenţiei de a participa la guvernare pe baza formării unei noi majorităţi parlamentare;
- rezolvarea unor probleme de organizare internă, incluzînd şi primirea de noi membri.

Suspiciunile cu privire la coeziunea internă a CDR au persistat şi în cursul acestui an, fiind alimentate şi de acele forţe politice care ar fi beneficiat de pe urma ruperii unităţii opoziţiei. Declaraţia conform căreia „CDR a fost o alianţă electorală" care „la un an şi jumătate de la alegeri... nu mai reprezintă pe nimeni" a fost calificată de liderii CDR drept un fals. Potrivit acestora,

> CDR este o coaliţie de partide şi formaţiuni politice şi civice, fiinţînd pe baza unui protocol semnat la data de 10 iunie 1993 de către preşedinţii celor 18 formaţiuni. (...) Afirmaţia după care „partidele care s-au aliat în cadrul Convenţiei au hotărît să-şi creeze propriile grupuri parlamentare", ceea ce ar dovedi „neacceptarea unui grup parlamentar unic", reprezintă o interpretare abuzivă a unor decizii politice ale CDR şi un amestec cu totul nedorit şi nelegitim în activitatea acestei formaţii din partea unei autorităţi care ar trebui să se abţină de la asemenea imixtiuni. Partidele parlamentare ale CDR îi vor reconsidera participarea separată la discuţiile cu preşedintele României[96].

O dată cu creşterea nemulţumirilor în rîndul populaţiei, principalele două forţe de opoziţie - CDR şi PD-FSN - au avansat ideea formării unui guvern de coaliţie cu

95. *România liberă*, 31 decembrie 1993.
96. *România liberă*, 10 ianuarie 1994.

participarea opoziţiei sau, în cazul neacceptării de către FDSN a formulei, convocarea alegerilor anticipate. Ca răspuns la propunerea preşedintelui Iliescu de încheiere a unui „pact politic pentru scoaterea ţării din situaţia de criză", preşedintele CDR a prezentat la întîlnirea de la Palatul Cotroceni o poziţie extrem de clară privind formarea unei noi coaliţii guvernamentale şi parlamentare, solicitînd PDSR să renunţe la colaborarea cu partidele extremiste, naţionaliste şi nostalgic-comuniste.

> Convenţia Democratică propune partidului de guvernămînt o nouă alianţă pentru realizarea căreia PDSR, succesor al FDSN, trebuie să renunţe la colaborarea cu Partidul Unităţii Naţionale a Românilor (PUNR), Partidul România Mare (PRM) şi Partidul Socialist al Muncii (PSM). Pactul politic ce va fi realizat de noua alianţă va trebui dus la îndeplinire de un nou guvern, ales din membri ai opoziţiei şi ai PDSR şi care să aplice, ca parteneri credibili, programul anticriză al Convenţiei.
>
> Convenţia Democratică are soluţii concrete pentru depăşirea crizei politice, criză din care decurg atît criza economică, cît şi cea socială.
>
> În concluzie: ţinînd cont că, în actuala majoritate parlamentară, există partide care nu susţin reforma, propun crearea unei noi majorităţi parlamentare, pro-reformă, care să susţină un program de guvernare cu adevărat reformator[97].

Orice speculaţie aposteriorică privind consecinţele unui eventual consens între PDSR şi partidele democratice din opoziţie este un exerciţiu inutil. Întrebarea este dacă părţile aflate în tratative aveau capacitatea de a evalua raţional avantajele şi dezavantajele formulelor puse în discuţie. Propunerii preşedintelui Iliescu, de încheiere a unui pact, pe care unii lideri din opoziţie au interpretat-o drept o încercare de a obţine un cec în alb, i s-a răspuns cu o contrapropunere ce presupunea o schimbare radicală de strategie politică din partea PDSR. Deşi o asemenea variantă părea exclusă din start, liderii Convenţiei aveau să înceapă consultări cu alte partide din opoziţie. În urma unei întîlniri la vîrf între CDR şi PD, a fost dată o declaraţie comună în care se spunea, între altele:

> ...Constatînd că impasul actual este consecinţa unei guvernări bazate pe alianţe politice dăunătoare ţării, care au permis accesul la putere al unor forţe politice nedemocratice, antireformiste, extremiste, xenofobe, actuala opoziţie parlamentară s-a arătat pregătită pentru a-şi asuma răspunderea guvernării. În acest sens, este indispensabilă restructurarea majorităţii parlamentare, drept pentru care opoziţia şi-a manifestat disponibilitatea pentru a alcătui un guvern de coaliţie cu partidul care a cîştigat, la alegerile din 1992, 34% din mandatele parlamentare. (...) Ignorarea ofertei politice a partidelor parlamentare din opoziţie obligă ca soluţia să fie dată direct de popor, prin votul său[98].

În aceeaşi ordine de idei, Emil Constantinescu a declarat după încheierea şedinţei Comitetului Executiv al CDR din 28 ianuarie 1994 că această formaţiune

> îşi menţine oferta de a discuta cu PDSR în vederea aprobării şi aplicării unui program de ieşire din criză a României, de formare a unei noi majorităţi parlamentare, care să poată susţine un guvern stabil şi eficace, în condiţiile care au fost şi mai înainte avansate, şi anume CDR-PDSR cu participarea PD[99].

97. Emil Constantinescu, „Condiţii pentru o coaliţie guvernamentală cu PDSR", în Constantinescu (2002, 3: 662).
98. Rompres, *Informaţii centrale*, 14 ianuarie 1994.
99. Rompres, *Informaţii centrale*, 28 ianuarie 1994.

Ca ofertă concretă, au fost elaborate un „Program de guvernare alternativă pe termen scurt pentru ieşirea ţării din criză" şi un „Program alternativ ca soluţie tehnică pentru deblocarea privatizării", acesta din urmă alcătuit de cercetători români şi străini şi asumat atît de CDR, cît şi de PD-FSN.

În ciuda ofertelor de colaborare pentru scoaterea ţării din criză lansate de formaţiunile de opoziţie, PDSR a menţinut aceeaşi ambiguitate ce a caracterizat atît activitatea sa politică, cît şi pe cea a partidului din care se născuse. Constantinescu întrevedea trei variante posibile: un guvern de coaliţie, un guvern minoritar şi alegeri anticipate. Din punctul de vedere al CDR, cea mai bună soluţie era un guvern de coaliţie, „implicînd costuri sociale mici", soluţie care „ar răspunde şi opţiunilor populaţiei, avînd în vedere ultimul sondaj de opinie, la care 51% au răspuns în favoarea acestei alternative"[100]. Dar cum eşecul negocierilor cu partidul de guvernămînt era previzibil, liderii CDR s-au concentrat cu precădere asupra întăririi unităţii opoziţiei. Oricum, discuţiile dintre partidele opoziţiei democratice, punerea în funcţiune a unei capacităţi comune de reacţie, anticipare şi construcţie au reprezentat o bază pentru viitoarea coaliţie parlamentară şi guvernamentală.

Relaţiile dintre putere şi opoziţie din perioada 1990-2000 s-au caracterizat prin *desincronizare strategică*. Nu este vorba doar despre lipsa voinţei politice de consolidare sănătoasă a regulilor jocului politic şi a destinului României, adică de lipsa unor negocieri cu privire la stabilirea setului minimal de interese naţionale, ci şi de lipsa spiritului pragmatic. În ciuda clivajului profund, au existat momente de criză ce puteau fi depăşite prin eforturi conjugate, care nu cereau încălcarea unor principii sau mari compromisuri morale. Dimpotrivă, dacă s-ar fi găsit un teren comun, nu numai că anumite crize ar fi putut fi depăşite, dar s-ar fi pus capăt chiar şi clivajului existent. Cînd folosim termenul *desincronizare*, ne referim în mod expres la iniţiativele avute de o parte sau de alta în vederea găsirii unor formule comune de guvernare. În exerciţiul politic comun de guvernare oamenii se descoperă unii pe alţii, se înţeleg mai bine, acţionează împreună şi se concentrează asupra rezolvării problemelor. Exemplul funcţionării protocoalelor dintre PDSR (PSD) şi UDMR după alegerile din 2000 este elocvent. El arată că şi în România sînt posibile asemenea construcţii comune. Din păcate, acest lucru nu s-a întîmplat înainte de 2000. De cîte ori preşedintele Iliescu a propus participarea la un guvern de coaliţie sau la o formulă de guvern de uniune naţională, opoziţia a refuzat. Cînd liderii opoziţiei au propus celor de la putere lucruri asemănătoare, rezultatul a fost similar. În politică, exerciţiile speculative de tipul „ce-ar fi fost dacă?" par inutile. De aceea, nici nu mai contează atît de mult cauzele pentru care PDSR nu a acceptat propunerile Convenţiei şi ale PD[101] în 1994. Cu toate acestea, chiar şi asemenea ocazii pierdute pot pregăti terenul pentru încercări viitoare reuşite.

100. *Curierul naţional*, 7 martie 1994.

101. Într-o discuţie purtată de Dan Pavel cu unul dintre liderii PDSR, care a ţinut să îşi păstreze anonimatul, a reieşit că primul (nu şi cel mai important) motiv pentru care partidul său a refuzat propunerea CDR la începutul anului 1994 a fost o replică la refuzul liderilor Convenţiei de a lua în calcul o asemenea variantă în urmă cu un an şi ceva. În plus, liderii PDSR şi-au dat seama după un an că pot guverna şi singuri, că pot controla mai bine relaţia cu partidele din coaliţia legislativă decît ar fi putut-o face cu partidele din Convenţie. Acceptarea condiţiilor puse de CDR ar fi însemnat abandonarea propriilor programe şi înlocuirea lor cu ale Convenţiei, ceea ce ar fi echivalat cu o recunoaştere a superiorităţii lor.

La 18 martie 1994, forţele de opoziţie s-au reunit la sediul AC din Timişoara, fiind prezenţi şi Corneliu Coposu, preşedintele PNŢCD, Nicolae Manolescu, preşedintele PAC, şi Horia Rusu, preşedintele PL'93. Coposu a invocat nevoia de unitate a CDR pentru acţiunile de „înfrîngere a dictaturii nostalgicilor care se refugiază în noua doctrină marxist-leninistă mascată". Liderii CDR au afirmat că nu cred în sinceritatea dialogului cu Iliescu, pentru că „acesta nu poate să-şi depăşească condiţia de secretar general de partid comunist"[102].

După numeroasele sciziuni şi tensiuni interne care au dominat PNL, după schimbarea conducerii acestui partid, la Congresul de la Braşov, din 26-27 februarie 1993, şi după plecarea din PNL a liderului „istoric" Radu Câmpeanu, artizanul ieşirii acestui partid din CDR, în 1994 s-a pus din nou problema reprimirii PNL, sub conducerea lui Mircea Ionescu-Quintus, în CDR. Astfel, încă din februarie 1994, Coposu a declarat că „preşedinţia PNŢCD şi-a reafirmat dorinţa ca PNL să fie reprimit în CDR. Aceasta nu înseamnă însă că PL'93 să fie scos din CDR". La rîndul său, Dinu Patriciu a afirmat că nici partidul său (PL'93) nu se va opune intrării PNL în CDR[103]. La 2 martie 1994 a avut loc o întîlnire între preşedinţii CDR şi PNL, în care s-au analizat posibilităţile de colaborare şi s-a afirmat deschiderea CDR faţă de reintegrarea PNL[104].

Problema reprimirii PNL a fost rediscutată în şedinţa Comitetului Executiv al CDR din 8 aprilie 1994. A fost analizată scrisoarea lui Ionescu-Quintus privind revenirea PNL în CDR. Constantinescu a declarat că solicitarea va fi analizată ulterior. „Noi sîntem pentru admiterea PNL în Convenţia Democratică, dar, aşa cum nici despărţirile nu se fac uşor, şi revenirile - dacă sînt serioase şi nu simple gesturi de complezenţă - se fac în urma unor analize temeinice."[105]

Ofensiva CDR pentru dizlocarea PDSR şi a preşedintelui Iliescu de pe poziţiile lor de conducere şi cucerirea puterii a continuat prin publicarea unui „Manifest pentru Salvarea României", redactat în opt puncte şi propunînd „cîteva măsuri simple şi eficiente" pentru salvarea României, care „are ca principal duşman însăşi puterea actuală". Manifestul cerea:

- justiţie-severă şi dreaptă", care „să pună capăt jafului şi corupţiei";
- 18% din impozitele pe care le plătim să ajungă direct în administraţia locală;
- consolidarea gospodăriilor ţărăneşti „prin credite ieftine pentru seminţe, îngrăşăminte şi maşini agricole", desfiinţarea impozitului agricol şi încheierea distribuirii titlurilor de proprietate în cel mult 6 luni;
- asigurarea de locuri de muncă şi locuinţe pentru tineri, iar Legea învăţămîntului să fie urgent adoptată...;
- protecţie reală a şomerilor şi a păturilor defavorizate...;
- resurse bugetare suficiente pentru sănătate şi cultură...;
- întărirea apărării ţării, prin integrarea ţării în structurile euro-atlantice...[106].

Un loc important în istoria creşterii CDR l-a jucat încercarea de a obţine sprijinul diasporei româneşti. A fost o încercare reuşită. Pentru prima dată după 1946, reprezentanţii unei forţe politice din România au reuşit să spargă barajul de minciună şi

102. *România liberă*, 21 martie 1994.
103. *Cotidianul*, 25 februarie 1994.
104. Rompres, *Informaţii centrale*, 2 martie 1994.
105. Rompres, *Ştiri centrale*, 8 aprilie 1994.
106. *Adevărul*, 11 aprilie 1994.

dezinformare lansat de fosta Securitate pe vremea comunismului şi continuat de noile servicii secrete, după căderea comunismului[107].

În pofida acţiunilor şi declaraţiilor comune ale partidelor membre CDR, în interiorul alianţei au continuat să existe puncte de vedere diferite, uneori divergente, care au dat naştere la comentarii în presă. În măsura în care nu duc la rupturi, contradicţiile reprezintă ceva firesc în funcţionarea unei alianţe democratice. Întrebat dacă mai este viabilă formula CDR, Constantinescu a răspuns:

> Destrămarea CDR este prezisă de un an şi jumătate de toată lumea. Evenimentul nu s-a produs şi azi este greu de presupus că o formaţie din CDR îşi va putea permite, în ciuda micilor pusee de orgoliu, să părăsească alianţa. Desigur, viaţa în CDR nu este uşoară, dar realitatea a dovedit două lucruri. S-a redactat un program care a împăcat toate tendinţele doctrinare şi ideologice şi s-a reuşit ca toate documentele să fie adoptate prin consens. Credinţa mea şi rolul meu este să menţin unitatea[108].

În seria manifestărilor divergente se numără şi declaraţiile liderului PAC, Nicolae Manolescu, referitoare la Manifestul CDR, care, în opinia sa, „nu era bine făcut", de unde şi faptul că nu a avut rezultatul scontat şi a căzut într-o „ignorare totală"[109].

Reorganizarea CDR a devenit obiectul unor propuneri diverse venite din partea formaţiunilor componente ale CDR şi chiar al unor dispute interne. Astfel, Alianţa Civică a susţinut convocarea unui congres al CDR, care ar fi „un eveniment politic foarte important pentru România şi cu ecouri internaţionale deosebite. Acest Congres ar avea autoritatea de a convinge liderii refractari că fără o grilă valorică a candidaţilor nu putem intra în competiţie". AC mai propunea crearea unui protocol în cadrul CDR, care să funcţioneze la nivel de judeţe, similar cu cel al conducerii centrale. O altă iniţiativă a venit din partea PL'93, al cărui Consiliu Naţional a adoptat, prin vot majoritar, propunerea de transformare a Convenţiei Democratice în partid politic[110].

Reacţiile la surprinzătoarea propunere nu au întîrziat să apară. Ion Diaconescu a susţinut că „CDR a fost constituită ca o alianţă de partide şi în nici un caz ca un superpartid. În CDR se află partide cu ideologii diferite şi forţe apolitice care în nici un caz nu vor să devină partide... PNŢCD respinge această idee". Şi preşedintele PSDR, Sergiu Cunescu, s-a situat pe o poziţie similară: „CDR este o alianţă a unor forţe politice cu ideologii diferite privind organizarea societăţii, dar care răspunde sufragiilor diferitelor segmente ale populaţiei. CDR trebuie să rămînă ceea ce este", iar Dumitru Iuga a calificat posibilitatea transformării CDR în partid politic ca „o imensă gafă politică"[111].

---

107. Pentru modul în care a acţionat Securitatea în vederea controlării, subminării, discreditării, atragerii sau manipulării diasporei româneşti, în mare parte anticomunistă, există o largă bibliografie, care include documente din arhivele operative şi mărturii ale celor implicaţi în diferite stadii ale represiunii şi/sau dezinformării practicate pe plan internaţional. În acest sens, vezi volumele: Pelin, 1996, 1999, 2001 şi 2002; Pacepa, 1999; Oprea, 2002.
108. *Curierul naţional*, 18 aprilie 1994. Pentru o prezentare detaliată a complexităţii activităţii diferitelor partide liberale, a sciziunilor şi mişcării de unificare liberală, vezi broşura editată de PNL, *Repere pentru o istorie a Partidului Naţional Liberal*, 2000.
109. *Curierul naţional*, 25 aprilie 1994.
110. Rompres, *Ştiri centrale*, 28 mai 1994.
111. *Cotidianul*, 30 mai 1994.

Cel care a încercat să domolească spiritele aprinse de propunerea PL'93 a fost tot Constantinescu, care a afirmat că ideea

> are un caracter spontan şi ea nu a făcut obiectul unor discuţii prealabile în cadrul Convenţiei... Ar fi regretabil ca o propunere izvorîtă negreşit din dorinţa de a spori coeziunea şi eficienţa CDR într-o situaţie de criză profundă a României să fie utilizată pentru crearea unor disensiuni, într-un moment, în care CDR reprezintă pentru tot mai mulţi cetăţeni singura speranţă reală de salvare a ţării[112].

Propunerea PL'93 a fost luată în discuţie în şedinţa Comitetului Executiv al CDR din 30 mai 1994, concluzia fiind că forma existentă de organizare şi funcţionare este potrivită, „ea satisfăcînd cerinţele momentului actual prin care trece societatea românească"[113].

Prezent la Timişoara, pe 4 iunie, la Conferinţa primarilor, viceprimarilor şi consilierilor CDR din judeţul Timiş, preşedintele Convenţiei a explicat că „raţiunea de a exista a Convenţiei în actuala formă o reprezintă faptul că electoratul român este mai puţin sensibil (deocamdată) la diferenţele de nuanţă doctrinară ale partidelor componente ale CDR şi mai sensibil la ideea de unitate a opoziţiei, care poate oferi o alternativă la actuala putere politică"[114].

Propuneri de restructurare a CDR au venit şi din partea altor partide. În acest sens, PAC a dat publicităţii principiile sale privind reorganizarea CDR:

- separarea asociaţiilor nepartinice şi constituirea lor într-un Forum de Susţinere Civică a CDR prin acţiuni specifice;
- structurarea Convenţiei în organe de conducere politică centrale, organe de lucru - departamente de elaborare a documentelor adoptate de conducerea politică, secretariat, comisie electorală şi organe locale, fără structură şi preşedinţie locală;
- luarea hotărîrilor numai prin consens, stabilirea protocolului privind modalitatea de participare la alegeri, a condiţiilor de colaborare postelectorală şi a regulilor de etică în relaţiile interpartinice în interiorul CDR[115].

La rîndul lor, reprezentanţii PSDR au susţinut că CDR trebuie să fie o alianţă alcătuită exclusiv din partide „egale în luarea deciziilor politice" şi condusă de un preşedinte ales prin rotaţie, pe o anumită perioadă[116].

Intensificarea activităţii parlamentare din acea perioadă (încercarea de suspendare din funcţie a preşedintelui Iliescu şi moţiunea împotriva cabinetului Văcăroiu) a fost urmată de revenirea în prim-plan a problemelor de organizare internă. Acesta a fost şi subiectul principal al şedinţei Consiliului Director din 12 iulie 1994. PL'93 a pledat pentru constituirea unui singur partid, PAC şi PSDR au propus rediscutarea protocolului existent şi statuarea unei alianţe între partide egale (exclusiv formaţiunile civice), cu adoptarea hotărîrilor prin consens, iar PNŢCD a susţinut o mai bună ierarhizare, pe baza ponderii şi gradului de audienţă ale fiecărui partid[117]. Conducerea ţărănistă susţinea că PNŢCD ar avea o pondere de 50% şi nu poate fi pus pe picior de egalitate cu partidele mici, care, dacă erau nemulţumite, puteau părăsi Convenţia.

112. *Adevărul*, 31 mai 1994.
113. *România liberă*, 1 iunie 1994.
114. *România liberă*, 7 iunie 1994.
115. Rompres, *Ştiri interne*, 9 iunie 1994.
116. Rompres, *Ştiri centrale*, 10 iunie 1994.
117. Rompres, *Ştiri interne*, 12 iulie 1994.

Pe o poziţie diferită s-a situat UDMR, al cărei preşedinte, Markó Béla, a afirmat, în conferinţa de presă din 27 iulie 1994, că UDMR este într-o alianţă politică, dar nu şi într-una electorală, ea urmînd să se prezinte la alegeri pe liste separate (ca şi în 1992).

Discuţiile despre organizarea CDR aveau să fie finalizate în şedinţa din 3 august a Consiliului CDR, în care s-a hotărît ca protocolul semnat în februarie 1993 să rămînă valabil, fiind completat cu unele măsuri organizatorice. În finalul şedinţei a fost elaborat un act adiţional la Protocolul privind organizarea CDR, care urma să fie completat, în termen de două luni, cu un protocol electoral pe baza căruia partidele din Convenţie participau la viitoarele alegeri, conform principiului ierarhizării în funcţie de ponderea în teritoriu. S-a hotărît, totodată, ca preşedintele CDR să fie candidatul unic la următoarele alegeri prezidenţiale. Organizarea CDR la nivel judeţean urma să fie stabilită pe baza realităţilor locale şi a activităţii fiecărui partid. Actul adiţional urma să intre în vigoare la 15 august, cu precizarea că „formaţiunile politice sau civice care, pînă la acea dată, nu vor semna actul adiţional se consideră retrase din CDR". Actul a fost semnat în aceeaşi şedinţă de toţi reprezentanţii formaţiunilor din Convenţie, cu excepţia PAC[118].

De fapt, actul adiţional dădea cîştig de cauză PNŢCD, UDMR şi PL'93. Avînd o pondere mult mai mică în teritoriu, PAC, PSDR, PNL-CD şi PER erau reduse astfel la un rol mai degrabă formal, ce ar fi urmat să se concretizeze într-un număr extrem de redus de locuri eligibile pe listele pentru alegerile parlamentare. Şi modul de desemnare a candidatului CDR la alegerile prezidenţiale a fost contestat, senatorul PAC Ştefan Augustin Doinaş susţinînd că „alegerea unui candidat unic nu este o soluţie bună"[119]. Noile alegeri pentru funcţia de preşedinte al CDR, care devenea automat şi candidatul la următoarele alegeri prezidenţiale, urmau să aibă loc în februarie 1995, iar alegeri anticipate pentru preşedinţia CDR puteau fi cerute de o treime din numărul formaţiunilor din Convenţie.

Marea nemulţumire a PAC era că prin actul respectiv se consfinţea „poziţia de superpartid a PNŢCD în cadrul Convenţiei". Presa a făcut speculaţii în legătură cu ieşirea PAC din CDR. În timp ce unii erau de părere că PAC va semna, în cele din urmă, documentul, au existat şi zvonuri potrivit cărora PAC va părăsi CDR, urmînd să facă un cartel electoral cu PNL şi PD-FSN, căruia i s-ar putea alătura şi PSDR. Acest cartel ar fi urmat să se numească „social-liberal".

Nici demersurile liberalilor de a reveni în Convenţie nu au fost simple. După ce se arătaseră deschişi, ţărăniştii au condiţionat intrarea în CDR de o unificare prealabilă. Preşedintele PNL a calificat condiţiile drept un amestec nepermis în treburile interne ale partidului său. Nimeni „n-are dreptul să umilească PNL", nici chiar invocînd „interesul opoziţiei".

Problema creată de PAC avea să se rezolve, cel puţin formal, la 13 august, la întrunirea Comitetului Naţional al PAC. Cu 25 de voturi pentru, 14 împotrivă şi o abţinere, s-a hotărît semnarea actului adiţional la Protocolul privind organizarea şi funcţionarea CDR. În acelaşi context, reprezentanţii PAC au considerat „nedemocratic" modul în care Consiliul CDR „a fost practic silit" să adopte acest document. Totodată, „atmosfera de ostilitate faţă de PAC şi preşedintele său s-a manifestat chiar din partea preşedintelui CDR, care a ignorat sistematic propunerile PAC şi pe ale altor formaţiuni

118. Rompres, *Ştiri centrale*, 3 august 1994.
119. *Tineretul liber*, 5 august 1994.

membre și a amînat dezbaterea lor, în funcție de programul și de interesele sale personale". Prin semnarea, în ultimul moment, a actului adițional, PAC a ales să rămînă în CDR. În altă ordine de idei, PAC a decis să ceară includerea PNL „imediat și necondiționat" în CDR[120]. Despre rezultatul întrunirii Comitetului Național, președintele PAC a declarat că reprezintă, de fapt, o reiterare a unei poziții mai vechi a PAC, care „a mers de la început pe ideea rămînerii în Convenție", preferînd să-și apere principiile din interiorul CDR.

Cu toate acestea, contradicțiile din interiorul CDR nu au încetat, în prim-plan ieșind partidul lui Sergiu Cunescu. După ce susținuse că CDR este marcată de două tipuri de crize - de democrație internă și de încredere -, la conferința de presă din 19 august Cunescu a declarat că „virusul partidului unic continuă să roadă din interior Convenția". PSDR nu va fi de acord cu un singur grup parlamentar, dar dacă acest lucru se va întîmpla, atunci „CDR va trebui să-și schimbe numele în PCR"[121].

PL'93 a venit cu o altă propunere, care a declanșat noi contradicții. Comitetul Director al PL'93 din 29 august, luînd în discuție participarea la alegerile locale, s-a pronunțat, în unanimitate, pentru liste separate, indiferent de poziția partenerilor din CDR[122]. Propunerea PL'93, ca la alegerile locale partidele din CDR să participe pe liste separate, a fost calificată de liderul PNȚCD, Ion Diaconescu, drept „complet absurdă", deoarece esența activității CDR era participarea în alegeri pe liste unice. În termeni similari s-a exprimat și liderul PNL-CD, Nicolae Cerveni:

> Pentru noi, Convenția Democratică reprezintă însăși rațiunea noastră de a fi. În pofida unor „tendințe centrifuge" manifestate de unele partide din Convenție, noi susținem, în continuare, necesitatea creării unui singur grup parlamentar al CDR și prezentarea la viitoarele alegeri cu liste unice[123].

În replică, Horia Rusu a spus că decizia PL'93 are la bază rezultatele bune înregistrate de acest partid la ultimele alegeri locale parțiale și este regretabil că succesul unui partid din CDR este considerat un insucces al CDR.

În această perioadă, în Parlament urma să se dezbată una din legile fundamentale pentru reforma economică - legea privatizării. Reprezentanții opoziției au declarat că, în cazul în care executivul va încerca trecerea proiectului în regim de urgență, fără dezbaterea sa în Parlament, prin asumarea răspunderii, va fi introdusă o moțiune de cenzură. Nicolae Manolescu a susținut chiar că nu este exclus ca opoziția să părăsească parlamentul[124]. Ca răspuns, premierul Văcăroiu a trimis liderilor cederiști o invitație la un dialog pe marginea proiectului legii privatizării.

La 16 septembrie 1994 s-a desfășurat ședința Comitetului Executiv al CDR care a luat în discuție atît modul de selecție a candidaților la alegerile locale în comune și orașele mici, cît și propunerea premierului[125]. După ce, inițial, s-a decis să se dea curs invitației la dialog, în cele din urmă dialogul n-a mai avut loc, deoarece guvernul a considerat „inoportună prezența la discuție a reprezentanților PL'93, Dinu Patriciu și Raymond Luca". În consecință, CDR a hotărît amînarea discuției cu guvernul, fapt ce a

120. Rompres, *Știri centrale*, 13 august 1994.
121. Rompres, *Informații centrale*, 19 august 1994.
122. *Adevărul*, 30 august 1994.
123. Rompres, *Informații centrale*, 14 septembrie 1994.
124. *Tineretul liber*, 2 septembrie 1994.
125. Rompres, *Știri centrale*, 16 septembrie 1994.

nemulţumit însă PAC. Liderii săi şi-au exprimat rezerva atît faţă de atitudinea premierului, cît şi faţă de justeţea hotărîrii CDR. Într-un interviu, Nicolae Manolescu a declarat că CDR funcţionează bine „numai în capul domnului Emil Constantinescu"[126].

După ce PL'93 propusese participarea pe liste separate la alegerile locale, iar PAC fusese aproape de autoexcluderea din CDR, prin nesemnarea actului adiţional la protocolul privind funcţionarea Convenţiei, a venit rîndul unui alt partid ce avusese de mai multe ori o poziţie critică faţă de conducerea CDR şi de deciziile acesteia - PSDR - să se afle la un pas de excludere. Ca urmare a termenilor duri în care se exprimase în ultima vreme liderul PSDR, Sergiu Cunescu, şi a unei scrisori a acestuia ce cuprindea critici la adresa funcţionării CDR, Consiliul Naţional, întrunit la 29 septembrie 1994, a decis să solicite Comitetului Executiv al CDR iniţierea procedurii de suspendare pe timp de 30 de zile a PSDR, în vederea clarificării poziţiei sale. Hotărîrea a fost adoptată cu 16 voturi pentru, unul contra - cel al PAC -, conducerea PSDR fiind absentă. În aceeaşi şedinţă s-a aprobat o declaraţie prin care era reafirmată valabilitatea Protocolului de funcţionare a CDR, precum şi a Protocolului adiţional[127]. În replică la decizie, Cunescu a declarat:

> Sînt în mare măsură surprins de faptul că CDR a putut să dea dovadă, public şi în scris, de o atitudine nedemocratică. S-a evitat să se discute o analiză făcută de noi Convenţiei. S-a programat altceva, şi ca să fim totuşi prezenţi la problemele care erau programate, noi am trimis o nouă scrisoare în care comentam cele întîmplate din punct de vedere nedemocratic, în Convenţie, în ultimele două luni. Surpriza noastră este că acest Consiliu al Convenţiei s-a pretat la a da o declaraţie care nu corespunde întru nimic protocolului iniţial semnat şi care întăreşte încercarea unora să aibă o hegemonie asupra Convenţiei, să o transforme într-un partid unic şi autoritar[128].

La rîndul lor, reprezentanţii PAC au considerat că hotărîrea era nestatutară, neexistînd în protocolul CDR nici o prevedere în acest sens, şi că a fost adoptată în absenţa delegaţiei PSDR şi fără o dezbatere serioasă a problemelor de organizare şi funcţionare din CDR, solicitate, în repetate rînduri, de mai multe formaţiuni[129].

Totuşi, articolul 11 din protocol prevedea că excluderea sau suspendarea unei formaţiuni se face de către Consiliu cu o majoritate simplă, la propunerea a două treimi din Comitetul Executiv. Nemulţumirea PAC viza, în mod îndreptăţit, mai degrabă modalitatea în care s-a luat hotărîrea, precum şi faptul că a fost sancţionată sesizarea unor deficienţe reale în funcţionarea Convenţiei în loc să se încerce rezolvarea lor. O atitudine mai conciliantă şi mai constructivă din partea conducerii CDR ar fi fost mai profitabilă pentru opoziţie şi ar fi putut reduce disputele interne care dădeau permanent naştere unor speculaţii privind ruperea Convenţiei.

În acelaşi timp, a fost emisă ideea excluderii din CDR şi a PL'93, propunere venită nu din interiorul Convenţiei, ci de la rivalul PNL, aflat încă în afara CDR. Exprimînd convingerea că PL'93 urmăreşte, din interiorul CDR, spargerea acesteia, vicepreşedintele PNL, Viorel Cataramă, a declarat că partidul său cere ca PL'93 să fie „dat afară necondiţionat" din CDR.

126. *Curierul naţional*, 26 septembrie 1994.
127. Rompres, *Informaţii centrale*, 29 septembrie 1994.
128. *Evenimentul zilei*, 30 septembrie 1994.
129. *România liberă*, 1 octombrie 1994.

Ca protest la evenimentele din ultima vreme, liderii PAC au afirmat că partidul își rezervă dreptul de a se considera retras dintr-o alianță politică democratică transformată în contrariul ei, dacă dezideratele sale de democratizare internă nu vor fi luate în considerare, perpetuîndu-se un spirit de intoleranță și hegemonie care blochează funcționarea CDR.

În fața efectelor negative vizînd lipsa de democrație internă din CDR și, mai ales, imaginea sa publică ce ar fi rezultat din suspendarea unui partid din alianță, Comitetul Executiv, întrunit la 5 octombrie, a hotărît neînceperea acțiunii de suspendare a PSDR. Singurul partid care a votat împotriva acestei decizii a fost PL'93[130].

Din nou neînțelegerile partenerilor au fost aplanate, CDR continuîndu-și activitatea în aceeași componență. Următoarea problemă ce trebuia soluționată era elaborarea protocolului electoral. Pe 18 octombrie 1994, a avut loc prima întîlnire a grupului de lucru. Au participat: Remus Opriș - PNȚCD, Dan Căpățînă - PAC, Iulian Dafinoiu - PER, Horia Pașcu - PNL-CD, Robert Eșanu - FER, PL'93, PSDR, UDC și PUD neavînd încă desemnați reprezentanții. Conducătorii grupului de lucru erau Bogdan Grabrovski și Florin Nicolescu, la prima întîlnire luînd parte și Emil Constantinescu.

Propus de AC încă din luna mai și anunțat cu mai bine de o lună înainte în presă, Congresul CDR urma să aibă loc la 25 noiembrie 1994. El a fost însă amînat, prin decizia Consiliului CDR din 31 octombrie[131].

Demersurile PNL de reintrare în Convenție au continuat. După ce, la 21 iulie 1994, reprezentanții PNL (Mircea Ionescu-Quintus, Crin Halaicu și Călin Popescu Tăriceanu) și ai PAC (Nicolae Manolescu, Dan Căpățînă și Eugen Vasiliu) semnaseră protocolul de constituire a Alianței Civice Liberale, prin care se încerca facilitarea accesului PNL în Convenție, cererea de primire a fost luată în discuție în ședința Comitetului Executiv din 17 noiembrie 1994. Votul nu a dat însă cîștig de cauză PNL, din cauza exercitării dreptului de veto de către PL'93. Liderii acestuia și-au motivat vetoul prin necesitatea fuzionării PNL cu unul din partidele liberale aflate deja în CDR. Prin aceasta, PL'93 și-a atras criticile partenerilor din Convenție, inclusiv a președintelui, care a declarat că „acest veto a adus prejudicii acțiunii de structurare unită a opoziției democratice". În cursul unei conferințe de presă susținute a doua zi, Constantinescu a afirmat că „CDR nu va tolera ca acțiunile sale să fie blocate prin acțiunea unui singur partid. Credem că PL'93 își va revizui părerea, altfel Protocolul prevede mijloace ca linia politică a CDR să fie aplicată"[132]. La rîndul lor, și liderii PSDR au criticat poziția PL'93. Cunescu a apreciat că, prin vetoul exprimat față de cererea de revenire a „aripii sănătoase" din PNL, PL'93 se „automarginalizează", iar prim-vicepreședintele partidului, Constantin Avrămescu, a considerat că „s-a pierdut o ocazie de refacere a prestigiului" CDR.

La 24 noiembrie 1994, Consiliul Național a acceptat principiul conform căruia CDR va prezenta un candidat unic la alegerile prezidențiale, o listă comună pentru alegerile parlamentare și una comună pentru alegerea consilierilor locali. CDR și-a însușit și soluția de compromis a prezentării în alegeri pe liste separate a candidaților formațiunilor din CDR pentru funcția de primar. S-a mai hotărît menținerea sprijinului consilierilor

130. Rompres, *Știri centrale*, 6 octombrie 1994.
131. *Cotidianul*, 1 noiembrie 1994.
132. *România liberă*, 19 noiembrie 1994.

municipali CDR pentru primarul general al Bucureştiului, care era membru al PNL (10 voturi pentru, 6 împotrivă, 2 abţineri)[133].

În ziua următoare, la Sala Palatului s-a desfăşurat un miting al Alianţei Civice, urmat de un spectacol. Au participat aproximativ 5.000 de oameni. În cadrul manifestării, Gabriel Andreescu l-a prezentat pe Emil Constantinescu drept viitorul candidat al CDR la alegerile prezidenţiale[134]. Liderul PNL-CD a reacţionat critic la anunţ, declarînd că „este prematur să vorbim despre viitorul candidat la preşedinţie". „Alianţa Civică şi-a permis cam mult."[135] Această părere, exprimată în nume personal, a produs nemulţumirea celorlalţi lideri ai partidului. În consecinţă, Biroul Director a emis un comunicat în care se preciza:

> Biroul Director al PNL-CD, luînd act de declaraţiile lipsite de răspundere ale domnului Nicolae Cerveni în ceea ce priveşte persoana preşedintelui CDR, domnul Emil Constantinescu, declară că se desolidarizează totalmente de aceste atacuri repetate la persoană ce nu angajează în nici un fel partidul nostru, care acordă, în continuare, întreaga sa încredere domnului profesor Emil Constantinescu[136].

Sfîrşitul anului a readus în prim-plan atît problema PNL, cît şi introducerea unei noi moţiuni de cenzură împotriva guvernului. În şedinţa Consiliului din 9 decembrie 1994 s-a renunţat la discutarea oportunităţii moţiunii de cenzură, luîndu-se în schimb în discuţie reprimirea PNL. Constantinescu a anunţat că, deoarece a fost „întrunit consensul" Comitetului Executiv, Consiliul CDR a hotărît convocarea la 20 decembrie a unei şedinţe extraordinare la care să fie invitată şi conducerea PNL, „în vederea discutării condiţiilor de reprimire în CDR"[137].

După ce, la 15 decembrie, Comitetul Executiv al CDR a aprobat prin consens cererea PNL de revenire în alianţă, la 20 decembrie 1994, în urma şedinţei extraordinare a Consiliului CDR, PNL a fost reprimit oficial în Convenţia Democratică. În noile condiţii, Alianţa Civic-Liberală şi-a continuat existenţa, la 28 decembrie 1994 fiind semnat un nou protocol de constituire pentru care şi-au dat acordul: Nicolae Manolescu - PAC, Horia Rusu şi Dinu Patriciu - PL'93, Mircea Ionescu-Quintus - PNL, Nicolae Cerveni - PNL-CD.

Anul 1995 a debutat sub impresia anunţului privind candidatura lui Emil Constantinescu la alegerile prezidenţiale. Partidele care exprimaseră în timp opinii divergente faţă de conducerea CDR au adoptat din nou o poziţie critică. Astfel, Dan Căpăţînă, membru în Colegiul Director al PAC, a prezentat o propunere pentru o restructurare de fond a CDR, sub noua denumire de „Convenţia pentru o Reformă Democratică" (CRD), ca un *cartel electoral* al partidelor politice care doresc o reformă autentică a societăţii româneşti în plan politic, economic, social şi, nu în ultimul rînd, moral. CRD urma să reprezinte cele trei orientări doctrinare majore: liberalismul, social-democraţia şi creştin-democraţia. Participarea la alegeri urma să se facă pe liste comune şi sub siglă unică. S-a propus şi renunţarea la sloganurile depăşite ale luptei împotriva comunismului. Noua deviză a campaniei electorale urma să fie „Pentru o Reformă Democratică Adevărată", iar

133. Rompres, *Ştiri centrale*, 24 noiembrie 1994.
134. *Evenimentul zilei*, 26 noiembrie 1994.
135. *Cotidianul*, 1 decembrie 1994.
136. Rompres, *Informaţii centrale*, 2 decembrie 1994.
137. Rompres, *Ştiri centrale*, 9 decembrie 1994.

distribuirea locurilor eligibile ale CRD în parlament să se facă în mod egal pentru alianţele care reprezintau cele trei curente doctrinare.

Se propunea dezvoltarea în *interiorul* CRD a unei Alianţe Civice lărgite, prin includerea altor formaţiuni nepartinice, atît din actuala Convenţie, cît şi din afara ei. „O astfel de Alianţă Civică va putea să redevină principalul catalizator al democratizării societăţii civile româneşti cu condiţia moderării discursului ei şi a renunţării la statutul său de unic judecător moral al oamenilor şi evenimentelor ultimilor cinci ani" ; organizarea unor eventuale alegeri preliminare pentru funcţia de preşedinte al CRD prin desemnarea unui candidat din partea fiecărei alianţe doctrinare; alcătuirea pînă la sfîrşitul primului trimestru al anului viitor a listelor de candidaţi pentru alegerile locale şi parlamentare ; încetarea disputelor dintre partidele de opoziţie cu privire la problema monarhică. După alegeri, cartelul ar fi urmat să intre într-un proces de desfiinţare treptată, fiecare partid continuîndu-şi propriul destin. Reprezentantul PAC considera că astfel se putea restabili imaginea unităţii opoziţiei democrate în opinia publică din ţară şi străinătate. „Convenţia va căpăta o nouă imagine, adică aceea a unei forţe capabile să perceapă realist şi echilibrat momentul politic actual, atît în plan intern, cît şi internaţional."[138]

Recent revenit în CDR, PNL a rămas, pentru moment, pe o poziţie neutră. Chiar dacă a precizat că nu va candida la preşedinţia CDR, Mircea Ionescu-Quintus a susţinut necesitatea existenţei unor contracandidaţi pentru Emil Constantinescu la această funcţie.

Prin deputatul Constantin Avrămescu, PSDR a făcut prognoze privind evoluţia alianţei politice din care făcea parte. Potrivit acestora, activitatea opoziţiei, reunită în CDR, va fi marcată de două momente „fierbinţi" : încheierea mandatului actualului preşedinte al Convenţiei şi elaborarea protocolului electoral. PSDR nu agrea prevederea ca noul preşedinte al CDR să fie şi candidatul opoziţiei la alegerile prezidenţiale, deoarece „noi credem că noul candidat la preşedinţie al CDR trebuie să fie degajat de responsabilităţile ce-i revin în calitate de coordonator al activităţii acesteia. Cu alte cuvinte, PSDR va sprijini candidatul cel mai bun din punct de vedere calitativ"[139].

În replică, preşedintele PNŢCD, Corneliu Coposu, a apreciat că „Emil Constantinescu a acumulat un capital electoral care nu poate fi irosit. Nu există nici un candidat mai bun, nici în CDR, nici în afara ei. PNŢCD sprijină candidatura domnului Emil Constantinescu"[140]. Însă liderii PL'93 s-au pronunţat pentru schimbarea lui Constantinescu de la conducerea CDR. „A afirma că opoziţia nu dispune de alt candidat la preşedinţie, în afară de domnul Emil Constantinescu, înseamnă a te recunoaşte înfrînt înainte de începerea cursei", a susţinut Dinu Patriciu într-o conferinţă de presă. Reafirmîndu-şi opţiunea pentru participarea la alegeri pe liste separate, pe criterii doctrinare, atît preşedintele executiv, Horia Rusu, cît şi Dinu Patriciu şi-au exprimat dezamăgirea faţă de prestaţia din ultimii doi ani a preşedintelui CDR. Cei doi lideri au regretat faptul că nu i-au „sugerat domnului Constantinescu să se retragă după ce a pierdut alegerile"[141].

Întîlnirea la vîrf a CDR, din 10 ianuarie 1995, ce trebuia să ia în discuţie problema candidaturilor la preşedinţie, a fost amînată datorită neînţelegerilor dintre ţărănişti şi

138. „Opoziţia, încotro?", *Adevărul*, 5 ianuarie 1995.
139. Rompres, *Informaţii centrale*, 6 ianuarie 1995.
140. *România liberă*, 9 ianuarie 1995.
141. Rompres, *Informaţii centrale*, 10 ianuarie 1995.

liberali. După ce, cu cîteva zile în urmă, ţărăniştii solicitaseră jumătate din numărul de locuri pe listele electorale ale CDR, de data aceasta au lăsat să se înţeleagă că ar putea propune ca PL'93, PAC, PNL şi PNL-CD să aibă împreună un singur vot cu ocazia discutării candidaturii lui Emil Constantinescu[142]. La momentul respectiv, în favoarea lui Constantinescu se pronunţau PNŢCD, PER, AFDPR, AC, împotrivă erau PSDR, PL'93, PNL-CD, PAC, în vreme ce UDMR şi PNL erau indecise.

Criza CDR avea să se adîncească datorită luărilor de poziţie ale liderilor PAC şi ale preşedintelui CDR. Nicolae Manolescu aprecia că orice candidatură la preşedinţie trebuia avansată în urma unei analize făcute de partidele din CDR, fiecare trebuind să-şi prezinte propria propunere. Dan Căpăţînă, vicepreşedintele PAC, a venit cu o propunere inedită: intrarea PD în CDR. El şi-a motivat ideea prin necesitatea ca în Convenţie să existe trei poli: liberal, social-democrat şi creştin-democrat. Or, „social-democraţia nu se poate face fără PD"[143].

Preşedintele CDR, Emil Constantinescu, persoana în jurul căreia se purtau disputele, nu făcuse însă nici o declaraţie oficială menită să clarifice lucrurile. Declaraţia avea să fie dată la 13 ianuarie, într-o conferinţă de presă. Constantinescu solicita convocarea unei şedinţe a Comitetului Executiv „nu mai tîrziu de 28 februarie 1995" şi a Consiliului CDR, care să aleagă noul preşedinte. Totodată, Constantinescu şi-a anunţat oficial candidatura pentru „următorul mandat de preşedinte al CDR şi la calitatea de candidat al acesteia" la viitoarele alegeri prezidenţiale. „Autoritatea preşedintelui CDR nu poate izvorî decît din legitimitatea lui, iar aceasta nu se poate baza numai pe preferinţele celor care reprezintă la vîrf Convenţia." Constantinescu şi-a motivat decizia de a candida prin necesitatea unor clarificări în interiorul acestei alianţe politice, care să favorizeze totodată „exerciţiul democratic şi exprimarea liberă" a membrilor şi simpatizanţilor CDR din întreaga ţară. Declaraţia a generat reacţiile partidelor membre ale CDR. Astfel, Sergiu Cunescu a afirmat:

> Declaraţia domnului Constantinescu este neaşteptată, şocantă şi inoportună. În primul rînd, problemele prioritare ale Convenţiei sînt cele referitoare la revigorarea ei, pentru organizarea campaniei electorale şi cîştigarea alegerilor legislative. Problema preşedinţiei este o problemă secundară, iar aceea a desemnării candidatului la preşedinţie nu este urgentă. Tonul declaraţiei denotă o necunoaştere sau o sfidare la adresa democraţiei din interiorul partidelor şi a liderilor acestora... Declaraţia constituie, de fapt, o provocare, care nu poate avea urmări benefice nici pentru Convenţie, şi nici pentru opoziţie, în general[144].

Radu Boroianu (PNL) a susţinut că

> PNL nu-şi schimbă atitudinea în urma declaraţiei făcute de Emil Constantinescu. Socotim prioritar pentru întreaga opoziţie din România, în special pentru CDR, stabilirea unei oferte politice clare, care să vină în întîmpinarea dorinţei românilor... Apreciem moralitatea şi intransigenţa care se degajă din declaraţia domnului Emil Constantinescu. PNL a declarat deja că-l va susţine, în momentul în care va socoti că a venit ora alegerilor.

La rîndul său, Ludovic Orban (PL'93) a declarat:

> Propunerea domnului Constantinescu denotă o necunoaştere din partea domniei sale a statutelor partidelor ce alcătuiesc CDR... Referitor la legitimitatea pe care domnul Constantinescu

142. „Criza din CDR", *Curierul naţional*, 11 ianuarie 1995.
143. Vezi Rompres, *Informaţii centrale*, 12 ianuarie 1995, şi *Cotidianul*, 13 ianuarie 1995.
144. Declaraţii reproduse după Rompres, *Informaţii centrale*, 13 ianuarie 1995.

consideră că o are în urma celor aproape 5 milioane de voturi obţinute în 1992, nu cred că pentru un candidat independent, care a pierdut alegerile, mai are vreo importanţă numărul acestora.

Ceva mai moderat în declaraţii a fost liderul PAC, Nicolae Manolescu, care a spus:

Nu este o problemă de natură sentimentală sau resentimentară. Este o problemă foarte serioasă care angajează CDR... Vom discuta în Comitetul Naţional al PAC această problemă şi în lumina declaraţiilor recente ale lui Emil Constantinescu şi vom adopta o hotărîre. Nu încap răspunsuri personale şi nu cred că e normal să ne lansăm într-o campanie ofensivă în care să ne spunem părerea personală despre Emil Constantinescu. El nu este doar o persoană, o personalitate, ci este preşedintele CDR. Toate opiniile personale trebuie să cadă în planul al doilea şi să avem decizia partidelor noastre atunci cînd vom fi în situaţia de a ne pronunţa asupra candidaturii domniei sale sau a altcuiva în fruntea CDR sau la preşedinţia ţării.

Pe de altă parte, fruntaşii ţărănişti şi-au reafirmat sprijinul pentru Emil Constantinescu, Ion Diaconescu declarînd în acest sens:

Noi îl sprijinim în continuare pe domnul Emil Constantinescu, atît pentru preşedinţia CDR, cît şi pentru candidatura la preşedinţie. Considerăm că acest anunţ pe care domnia sa l-a făcut este mai mult decît bine venit. Pentru că atît timp cît aceste probleme nu s-au rezolvat, vor fi în continuare tensiuni şi fricţiuni în cadrul Convenţiei[145].

O altă dispută din interiorul Convenţiei viza perceperea diversele abordări ale complicatei chestiuni a autonomiei de către diferiţii lideri sau „platforme" aparţinînd UDMR. Tocmai din pricina controverselor privind autonomia, definirea României ca „stat naţional", educaţia în limba maghiară, dar, mai ales, modul în care erau ele percepute în societatea românească, poziţia UDMR în cadrul CDR a fost întotdeauna specială şi, în acelaşi timp, problematică.

Deşi din partea partidelor membre CDR au existat reacţii, conducerea centrală va lua oficial în discuţie problema ceva mai tîrziu. Petre Litiu (PL'93) a afirmat că „UDMR ar trebui să funcţioneze de pe o poziţie din afara Convenţiei", erorile făcute de această organizaţie aducînd prejudicii CDR. Anton Ionescu (PNL) considera că este necesar un studiu asupra „oportunităţii existenţei pe mai departe a acestei organizaţii în Convenţie". Un grup de membri ai Comitetului Judeţean PNŢCD-Cluj a dat o declaraţie în care se spune:

Am rămas consternaţi faţă de ultimele declaraţii ale unor lideri din conducerea UDMR. Credem că UDMR are şi minţi luminate care nu se vor înhăma la căruţa iredentistă, preamărită în deceniile '30. Dorim, totuşi, să le reamintim stimaţilor domni care susţin ideea autonomiei că aceasta a apărut o dată cu comunismul şi a fost impusă de Stalin României, Iugoslaviei şi tuturor ţărilor din URSS; astăzi trăim în altă epocă, iar nostalgia trecutului nu face casă bună cu evoluţia societăţii[146].

Problema UDMR a rămas pe locul secund, în faţa ei prevalînd discuţiile cu privire la candidaturile la preşedinţia CDR şi mişcările de pe scena politică. Un nume vehiculat în acea perioadă ca posibil contracandidat al lui Constantinescu a fost cel al lui Petre Litiu (PL'93). Acesta a declarat însă: „Nu am fost desemnat candidat, doar a avut loc o discuţie preliminară în acest sens cu liderii partidelor. Hotărîrea pentru desemnarea

145. *Tineretul liber*, 14 ianuarie 1995.
146. Rompres, *Informaţii locale*, 15 ianuarie 1995.

candidatului PL'93 la funcţia de preşedinte al CDR va fi luată de către Comitetul Director şi Consiliul partidului"[147].

Zvonurile răspîndite în ultima vreme cu privire la posibila intrare a PD în CDR au fost infirmate de către Radu Berceanu, care a declarat: „Noi sîntem pentru o opoziţie unită, care să lupte împotriva actualilor guvernanţi. Zvonurile privind intrarea noastră în Convenţia Democratică sînt o diversiune a puterii, menită să disperseze atît electoratul nostru, cît şi electoratul CDR"[148].

Întrucît partenerii din CDR, în speţă partidele liberale şi PSDR, îşi exprimau, în continuare, dezaprobarea faţă de anunţarea candidaturii lui Constantinescu la funcţia de preşedinte al CDR, ţărăniştii, prin Ion Diaconescu, au sugerat şi posibilitatea unei restructurări a Convenţiei, în ideea că „este mai bine să fim mai puţini, dar uniţi"[149].

Pe 18 ianuarie, reprezentanţii PNL-CD au susţinut o conferinţă de presă în care au abordat atît problema candidatului la preşedinţia CDR, cît şi pe cea a recentelor declaraţii ale UDMR. Astfel, a-l considera pe Constantinescu drept singurul candidat al opoziţiei la preşedinţie reprezenta o eroare, iar descentralizarea economică şi administrativă a fost considerată singura soluţie pentru a pune capăt problemelor etnice[150].

De partea lui Emil Constantinescu s-au plasat PER şi Asociaţia „21 Decembrie". Ecologiştii au fost de părere că menţinerea unităţii CDR este condiţia fundamentală pentru păstrarea credibilităţii partidelor din opoziţie în faţa electoratului. „Atît timp cît în România nu s-a edificat democraţia, este inoportună declanşarea unei concurenţe doctrinare între partidele din opoziţie." Totodată, reprezentanţii PER şi-au reafirmat susţinerea pentru candidatura lui Constantinescu la preşedinţia CDR. El a primit mandatul politic şi din partea Asociaţiei „21 Decembrie". Susţinerea faţă de Emil Constantinescu şi-au mai exprimat-o şi UDC, Uniunea Naţională a Şomerilor, Liga pentru Integrarea Socială a Şomerilor din România, precum şi Confederaţia Sindicatelor Democratice din România.

În aceeaşi perioadă, pe scena politică românească a avut loc o reaşezare a forţelor politice şi o regrupare în jurul PDSR a partidelor de stînga, naţional-comuniste (post-comuniste) şi extremiste (de ambele extreme). Pe 20 ianuarie 1995 s-a semnat protocolul de colaborare între PDSR, PUNR, PRM şi PSM. Se trecea, de fapt, de la o coaliţie legislativă la una executivă. Ca reacţie, CDR a propus formarea unei mari coaliţii a reformei şi a dat publicităţii o declaraţie în care se spunea:

> Semnarea protocolului de colaborare dintre PDSR, PUNR, PRM şi PSM reprezintă un act politic asupra gravităţii şi consecinţelor căruia CDR este obligată să atragă atenţia întregii naţiuni române. Acest pact recunoaşte oficial participarea la guvernare a forţelor politice care şi-au făcut un crez din denigrarea Revoluţiei din decembrie 1989, din elogierea făţişă a dictaturii, din blocarea reformelor economice şi a procesului de democratizare. Asocierea acestor forţe reacţionare la actul de decizie politică reprezintă negarea tuturor angajamentelor pe care PDSR şi le-a asumat în faţa naţiunii şi o sfidare a opţiunilor marii majorităţi a cetăţenilor ţării, care, dincolo de preferinţele pentru un partid sau altul, s-au pronunţat şi se pronunţă în favoarea progresului economic şi politic al României.
>
> Încă din toamna anului 1992, după alegeri, CDR şi-a afirmat disponibilitatea cooperării cu PDSR şi cu orice partide care susţin procesul de reformă economică şi politică, cu o singură

147. *Evenimentul zilei*, 16 ianuarie 1995.
148. *Cotidianul*, 16 ianuarie 1995.
149. *Curierul naţional*, 17 ianuarie 1995.
150. Rompres, *Ştiri centrale*, 18 ianuarie 1995.

condiție - aceea ca partidele național-comuniste și nostalgice, PRM și PSM, să nu fie asociate acestei coaliții. Această soluție a fost respinsă de președintele Ion Iliescu, a cărui preferință pentru un guvern de „uniune națională" urmărea tocmai asocierea forțelor politice reacționare, care îl susțin în campania electorală la exercitarea puterii. Rezultatul acestui refuz a fost un guvern minoritar PDSR - guvernul Văcăroiu, susținut în parlament de PUNR, PRM și PSM.

Succesivele moțiuni de cenzură pe care opoziția democratică le-a prezentat în parlament au avut tocmai menirea de a pune în lumină pe ce forțe politice se sprijină guvernul Văcăroiu și de a dovedi în ce măsură acest guvern sabotează propriul program de reforme prin asocierea sa cu segmentele cele mai ostile reformei din parlament și din electorat...

Refuzul de a colabora în vreun fel cu partidele susținătoare ale reformei nu a încetat de atunci să fie plătit de PDSR, care s-a văzut silit să împartă puterea mai întîi cu PUNR, iar acum cu partidele nostalgice, PRM și PSM. PDSR abdică, astfel, definitiv, de la orice pretenție de a fi un partid emanat de Revoluția din decembrie și la orice speranță de a fi vreodată recunoscut drept partid social-democrat, deoarece nici una dintre aceste determinări nu este compatibilă cu Alianța pe care acum a oficializat-o.

Din nefericire, un preț cu mult mai mare pentru aceste jocuri politice este plătit de națiunea română, al cărei viitor democratic este grav compromis prin acest pact. Impunînd țării o guvernare născută exclusiv din interese de grup, dînd apă la moară forțelor șovine, agresive și antidemocratice, PDSR oferă aliaților săi toate instrumentele pentru agravarea politicii falimentare de stagnare economică...

Sfidînd voința națională și nesocotind interesele majore ale țării, PDSR deschide, de asemenea, calea unei grave izolări politice externe a României, cu consecințe la fel de directe pentru viața de fiecare zi a cetățeanului și pentru viitorul națiunii... România devine unicul stat european în care participă la guvernare forțe politice care și-au declarat fățiș opțiunile reacționare de esență fascistă. Această nouă originalitate va fi neîndoielnic sancționată cu promptitudine de comunitatea internațională, prin stoparea investițiilor și prin înghețarea relațiilor de cooperare. E greu de crezut că un guvern oficial aliat cu partide violent antioccidentale va avea cum progresa în procesul de integrare în structurile euro-atlantice ; ne putem chiar întreba dacă nu cumva stoparea acestui proces de integrare este adevăratul scop al acestui pact politic.

Într-un cuvînt, pactul semnat de PDSR cu PRM și PSM lichidează ce mai rămăsese din cuceririle Revoluției din decembrie 1989, asociind din nou la putere pe cei care o exercitau, spre disperarea națiunii, înainte de prăbușirea dictaturii. Nepăsători față de dezastrul pe care tocmai această clasă politică l-a provocat, reprezentanții ei actuali vor continua să submineze reforma economică și democratică, vor continua să țină populația țării, pe care o disprețuiesc, în frig și în mizerie, numai pentru ca puterea să le aparțină doar lor. Vor continua să izoleze România printr-o politică șovină și antioccidentală, vor continua să compromită șansele națiunii de a deveni un membru respectat și prosper al comunității internaționale.

În fața acestei primejdii fără precedent în istoria ultimilor cinci ani, CDR adresează un apel tuturor forțelor politice democratice, sindicatelor, asociațiilor civice, tuturor oamenilor de bună-credință din țară : să ne unim forțele, să nu lăsăm ca viitorul României să fie primejduit și compromis de jocurile iresponsabile ale Puterii, să formăm împreună o Mare Coaliție a Reformei, să folosim toate mijloacele legale și constituționale pentru a nu permite distrugerea democrației, libertății și șanselor de progres ale României[151].

În paralel, au continuat discuțiile dintre partidele membre CDR cu privire la președinția alianței. Partidele liberale reunite în Alianța Civic-Liberală au abordat subiectul la prima ședință a Comitetului Național de Coordonare al ACL. A fost dată publicității o declarație care preciza : „Încercarea de a impune ca urgență discutarea în CDR a necesității listelor unice și a candidaturii unice la președinția României constituie o

151. *Curierul național*, 23 ianuarie 1995.

stimulare artificială şi explozivă a unor probleme situate departe de preocupările electoratului românesc". Constatînd totodată o tendinţă de îndepărtare a CDR de obiectivul ei principal, constituirea unei alternative politice clare la putere, liderii ACL vor propune partenerilor din Convenţie „discutarea cu prioritate şi încheierea unei înţelegeri asupra principalelor elemente din oferta politică a CDR, în vederea unirii tuturor forţelor din opoziţie într-o largă coaliţie". Cum cele patru partide semnaseră un acord care stipula şi susţinerea unui singur candidat la preşedinţie, au fost discutate şi posibilităţile pe care le are această Alianţă de a propune un candidat pentru funcţia de preşedinte al CDR, altul decît Emil Constantinescu. Singurul care nu a respins acceptarea unei eventuale candidaturi la preşedinţia CDR din partea ACL a fost Nicolae Cerveni[152].

În pofida numeroaselor dispute cu privire la persoana potrivită pentru a fi preşedinte al CDR, în realitate, Emil Constantinescu nu avea contracandidaţi, aspect sesizat şi de presă. Numele vehiculate ca rezultat al încercării de a găsi contracandidaţi pe măsură erau fie prea puţin cunoscute, fie prea puţin influente politic pentru a avea relevanţă în competiţie. Cum personalităţile din interiorul Convenţiei care ar fi putut concura cu şanse (şi acestea relative) la funcţia de preşedinte al CDR au declinat orice propunere (precum Nicolae Manolescu), au existat şi propuneri de a fi aduse personalităţi din afara CDR, care să aibă capital electoral sau, cel puţin, o imagine publică favorabilă. Numele menţionate cel mai frecvent în presă erau Theodor Stolojan şi Andrei Pleşu.

La 26 ianuarie 1995 s-a întrunit Consiliul CDR, cu următoarea ordine de zi: prezentarea raportului de activitate de preşedintele CDR, în cei doi ani de conducere; semnarea de către PNL a Protocolului adiţional; stabilirea etapelor în vederea alegerii noului preşedinte al CDR.

În urma discuţiilor s-a hotărît ca partidele şi formaţiunile membre să prezinte criterii de evaluare a candidaţilor pînă la 15 februarie. Acestea vor fi discutate şi votate în Consiliul CDR din 20 februarie. Pînă la 28 februarie se vor depune candidaturile individuale ale membrilor CDR, iar pînă la 15 martie, candidaturi din partea partidelor. Nu mai tîrziu de 22 martie 1995 urma să aibă loc şedinţa Comitetului Executiv şi a Consiliului CDR de alegere a noului preşedinte. În favoarea calendarului au votat PNŢCD, PNL, PER, AC, AFDPR, UDC, FER, PUD, UMRL, Solidaritatea Universitară, Asociaţia „21 Decembrie", Uniunea Naţională a Şomerilor, Mişcarea „România Viitoare", Sindicatul Politic „Fraternitatea". Împotrivă s-au pronunţat PSDR, PL'93 şi PAC, în vreme ce UDMR şi PNL-CD s-au abţinut. Partidele care au votat contra şi-au motivat astfel opţiunea:

> Sergiu Cunescu (PSDR): „Votul nostru contra a fost în legătură numai cu termenele. Noi am propus acum ca procedura de alegere să se desfăşoare pînă la 30 mai".
>
> Nicolae Ţăranu (PAC): „După părerea mea, a fost încălcat articolul 12 din Protocolul CDR, care prevede că orice hotărîre cu impact electoral este adoptată în Comitetul Executiv al CDR prin consens. Noi nu am fost împotriva procedurii de desemnare, dar am propus ca termen data de 1 iunie, care mi s-a părut mult mai potrivită, ţinînd cont de dificultatea stabilirii candidaturii".
>
> Dinu Patriciu (PL'93): „PL'93 a votat împotriva acestei hotărîri, pe care o considerăm luată prin abuz, respectiv nerespectarea art. 12 al Protocolului CDR"[153].

152. Rompres, *Informaţii centrale*, 24 ianuarie 1995, şi *România liberă*, 25 ianuarie 1995.
153. Rompres, *Ştiri centrale*, 26 ianuarie 1995.

O atitudine oarecum surprinzătoare a avut Otto Weber, preşedintele PER, care a propus excluderea lui Dinu Patriciu din CDR, motivînd că acesta „a indus în eroare CDR şi a provocat destabilizarea". Cererii nu i s-a dat însă curs.

În altă ordine de idei, Sergiu Cunescu a luat atitudine cu privire la una din chestiunile controversate care făcuse permanent obiectul atacurilor din partea puterii la adresa CDR: opţiunea privind forma de guvernămînt. Preşedintele PSDR a declarat: „Candidatul CDR la preşedinţie trebuie să fie republican convins", afirmaţie care îl viza, desigur, pe Emil Constantinescu.

Lăsată o vreme în suspensie, aşa-zisa „problemă a UDMR" a revenit în prim-plan la şedinţa extraordinară a Consiliului CDR din 30 ianuarie 1995. Obiectul ei l-au constituit ultimele luări de poziţie ale UDMR. De fapt, conducerea CDR nu dăduse nici o declaraţie oficială privitoare la ceea ce adversarii politici ai Convenţiei (în primul rînd PDSR, apoi partidele care îşi făcuseră din lupta împotriva maghiarilor un stindard şi o sursă de atragere a voturilor - PUNR şi PRM) numeau „pretenţiile de autonomie exprimate de UDMR". Presa de scandal, dar şi cea independentă preluaseră lozincile lansate de partidele naţionaliste aflate la putere, iar pe fondul necunoaşterii în detaliu a ideilor liderilor udemerişti sau ale liderilor maghiari din societatea civilă cu privire la autonomie, percepţia publică faţă de această problemă era, în general, negativă. Este semnificativ pentru tipul de atitudine predominant în CDR faptul că a existat o pendulare între preocuparea pentru lămurirea acestor chestiuni prin discutarea lor publică şi alinierea la atitudinea majoritaristă, care implica, dacă nu punerea la zid a minorităţii, atunci o atitudine imperativă, de judecare a UDMR. Afişarea uneia sau alteia dintre atitudini depindea fie de contextul politic, fie de raporturile interne de forţe din Convenţie. În urma discuţiilor din cadrul Consiliului CDR a fost adoptat următorul comunicat:

1. Toate formaţiunile componente ale CDR, inclusiv UDMR, susţin fără rezerve integritatea teritorială a României, suveranitatea şi caracterul unitar al statului român;

2. Dezvoltarea autonomiei administrative locale în condiţii identice pentru toate judeţele ţării;

3. Rezolvarea problemelor minorităţilor în spiritul proclamaţiei Marii Adunări Naţionale din 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia, a Convenţiei Cadru pentru Protecţia Minorităţilor Naţionale şi a Cartei Europene „Exerciţiul Autonom al Puterii Locale", semnate de statul român;

4. Constituirea unui Consiliu al Primarilor şi Consilierilor UDMR este o structură internă de partid asemănătoare cu cele create şi de alte partide din România şi nu afectează unitatea şi integritatea ţării;

5. Între UDMR şi alte formaţiuni ale CDR s-au manifestat divergenţe care privesc conceptul de stat naţional, autonomia comunitară pe criterii etnice şi autonomia regională. Reafirmăm şi cu această ocazie că toate problemele privind relaţiile interetnice se vor soluţiona pe cale parlamentară prin respectarea Constituţiei şi a legilor ţării.

6. Situaţia politică tensionată din România, creată de o putere incapabilă să rezolve adevăratele probleme ale situaţiei economico-sociale, conduce la izolarea internaţională a României, inclusiv pe plan militar, şi poate avea consecinţe grave pentru ţara noastră. Atragem atenţia că această situaţie a fost generată de Protocolul cvadripartit dintre PDSR, PUNR, PRM şi PSM şi de recentele declaraţii iresponsabile ale liderilor PUNR care dovedesc caracterul extremist şi antinaţional al acestei formaţiuni. PDSR este coresponsabil al acestei agitaţii sterile, după cum este coresponsabil al declaraţiilor lipsite de măsură ale liderilor PUNR, aliatul său la guvernare, atîta vreme ce, departe de a le sancţiona, le răsplăteşte cu participarea la putere;

7. Pentru a preîntîmpina dezbaterea acestei probleme delicate abia în momentele de criză create de diversiunile puterii şi pentru analizarea deschisă a divergenţelor dintre UDMR şi alte formaţiuni din CDR s-a hotărît crearea unui grup special de lucru;

8. CDR constată că nu a făcut îndeajuns pentru a lămuri opinia publică în legătură cu poziţia sa în problema minorităţilor şi a definirii intereselor majore ale naţiunii, şi propune elaborarea unui program naţional de informare a cetăţenilor ţării pe această temă[154].

Începutul anului 1995 nu era deloc favorabil şi nici lipsit de tensiuni. În vreme ce partidul de guvernămînt încheiase un protocol de colaborare cu partidele-satelit care punea sub semnul întrebării intenţiile sale reformiste, imaginea de unitate a opoziţiei era puternic tulburată de fricţiunile din interiorul CDR. Practic, CDR începuse să se identifice cu PNŢCD, care deţinea acum o poziţie hegemonică, contestată, în principal, de partidele liberale şi de social-democraţi. În plus, era tot mai evident că în CDR existau două curente de opinie şi de influenţă: pe de o parte, PNŢCD, susţinut de ecologişti şi de formaţiunile civice, pe de alta, PAC, PL'93, PNL-CD, PSDR. Principalele contradicţii vizau organizarea internă şi modalitatea de participare în alegeri, fiind contestată ideea listelor comune şi a unicităţii candidaturii la preşedinţie (la care se adăugau unele obiecţii privind persoana lui Emil Constantinescu). PNL avea o poziţie mai puţin nuanţată, dată fiind, probabil, perioada scurtă trecută de la reintrarea sa în CDR. După ieşirea prematură din CDR, în aprilie 1992, cu toate consecinţele sale negative, reintrarea PNL în Convenţie nu fusese uşoară şi nici lipsită de probleme. Fusese nevoie de aproape un an pentru ca cererilor repetate ale PNL de a redeveni membru al CDR să li se dea curs, încît partidul lui Mircea Ionescu-Quintus nu putea risca gesturi politice care să-i afecteze poziţia cu greu recîştigată în cadrul Convenţiei. Fără să respingă candidatura lui Emil Constantinescu la preşedinţia CDR şi, implicit, la calitatea de candidat unic la preşedinţia României, PNL a preferat să adopte o atitudine mai moderată, spre deosebire de partenerele sale din ACL, în special PL'93 şi PAC. Dincolo de cele două curente între care distanţa se adîncea tot mai mult, în mod surprinzător, în CDR apăruse o aşa-zisă „problemă UDMR". Cu toate că principalele sale revendicări fuseseră înscrise în documentele sale programatice încă din 1990 şi reafirmate încă înainte de intrarea în CDR, fiind deci cunoscute de către parteneri, apartenenţa UDMR la Convenţie începuse să fie contestată de unii parteneri şi aliaţi politici. Aceasta era imaginea de ansamblu a CDR la începutul anului 1995, iar tendinţele de sciziune care se profilau aveau să se confirme în mai puţin de două luni.

În faţa tuturor acestor dispute, preşedintele CDR aprecia că „deasupra tuturor orgoliilor, important este ca în fruntea ţării să ajungă un om în care românii să aibă încredere". Întrebat dacă are vreun rival în rîndurile membrilor CDR, Emil Constantinescu a afirmat că şi-ar dori să aibă: „Chiar dacă nu în rîndurile politicienilor Convenţiei Democratice, aş fi bucuros dacă din rîndul marilor personalităţi culturale, ştiinţifice s-ar găsi şi alţii care să preia exact modul în care am intrat eu în viaţa politică, complet necunoscut, cu trei săptămîni înainte de campania electorală şi ales în urma unui portret-robot, după cum bine ştiţi".

Sprijinul Alianţei Civice acordat preşedintelui CDR a fost reafirmat şi în cadrul şedinţei trimestriale a Consiliului Director Naţional. Cu aceeaşi ocazie, s-a solicitat ca alegerea preşedintelui Convenţiei să fie încheiată pînă la 22 martie.

Dincolo de disensiunile interne, CDR se confrunta şi cu ofensiva puterii vizînd demiterea a numeroşi primari ai opoziţiei - circa 10% dintre cei aleşi. Acuzînd practicile

154. Rompres, *Ştiri centrale*, 30 ianuarie 1995.

ilegale de destituire exclusiv pe criterii politice, reprezentanții CDR au cerut președintelui Iliescu demiterea guvernului, pe aceleași criterii folosite împotriva primarilor: compromiterea ordinii de drept[155]. Înăsprirea luptei împotriva principalului adversar politic a contribuit la atenuarea luptelor interne din cadrul Convenției și la exprimarea publică a unor puncte de vedere comune.

Pozițiile divergente din interiorul Convenției au continuat să se manifeste, Nicolae Manolescu oferind explicații suplimentare cu privire la linia adoptată de PAC:

> Domnul Constantinescu a anunțat inițial convocarea Comitetului Executiv al CDR, revenind ulterior și adunînd Consiliul, deși obiectul reuniunii și al votului presupus a fi solicitat îl priveau pe cel dintîi. Abia după ce membrii Comitetului ar fi adoptat în unanimitate propunerile domnului Constantinescu, ar fi fost statutară și necesară trecerea lor prin Consiliu. Acest fapt stă la baza votului contra al celor trei partide (PAC, PL'93, PSDR). Dincolo de încălcarea protocolului CDR, a fost, bănuiesc, teama domnului Constantinescu de a întîmpina în Comitetul Executiv o împotrivire, de unde ideea de a „îneca" voturile contra în masă ale celor 19 membri ai lui.
>
> Cu totul altfel stau lucrurile în privința „criteriilor de desemnare a candidatului la președinția CDR". Propunerea de a fi anticipată campania de candidaturi prin discutarea unor criterii a făcut-o PAC. Numai că, în viziunea noastră, criteriile cu pricina nu se refereau la persoane și la aptitudinile lor eventuale, ci la programul și la discursul politic derivat din el pe care candidatul la președinția CDR va trebui să le accepte și, ulterior, să și le însușească...
>
> Lipsește din informația din presă (și aici, de vină este și felul în care liderii CDR au prezentat etapele) un moment de neocolit, acela al găsirii unei proceduri de triere a (posibil) numeroaselor oferte. În 1992 au fost electorii. Dar în 1995?[156].

Cum problema UDMR nu era nici ea soluționată, PNL a cerut partenerilor din Convenție „discutarea legitimității prezenței UDMR în CDR". Într-un comunicat al Biroului Permanent Central al PNL se considera că „UDMR persistă în atitudinea de nerecunoaștere a caracterului național al statului român și, astfel, face imposibilă o colaborare politică"[157].

Intensificarea presiunilor anumitor partide și organizații „civice" pentru ca UDMR să iasă din Convenție i-a determinat pe liderii maghiari să nu se grăbească s-o facă. Lideri de opinie și intelectuali români nealiniați i-au sfătuit pe politicienii udemeriști să nu iasă din Convenție, ci să aștepte excluderea[158]. A existat de-a lungul întregii perioade postcomuniste o profundă ambiguitate a politicii partidelor *main-stream* față de UDMR[159].

155. *Evenimentul zilei*, 1 februarie 1995.
156. Nicolae Manolescu, „Adevăratul sens al propunerilor PAC", *Cronica română*, 1 februarie 1995.
157. *Adevărul*, 2 februarie 1995.
158. Interviu cu Gabriel Andreescu.
159. Folosim termenul partide *main-stream* pentru a răspunde unei obiecții făcute de un analist occidental, care, într-o discuție informală, a spus că nu doar UDMR trebuie considerat „partid etnic", ci și celelalte partide din România, fie că sînt la putere sau în opoziție, ele fiind, după părerea sa, „partide etnice românești". Or, așa cum au ținut să arate adesea liderii acestor formațiuni politice, între membrii partidelor conduse de ei sînt o mulțime de maghiari, romi, germani, evrei, armeni și reprezentanți ai tuturor celorlalte minorități naționale (19 minorități naționale reprezentate în parlament, după alegerile din 2000). De aceea, le considerăm a nu fi partide etnice românești, chiar dacă românii sînt predominanți, ci partide *main-stream*. În limba engleză, *main-stream* înseamnă „tendință dominantă de opinie sau stil", „curentul sau direcția predominantă a unei mișcări sau influențe". Prin urmare, fără a fi partide „etnice" sau „multinaționale", partidele *main-stream* exprimă modul de a face politică și opinia majorității, fără a le exclude pe cele ale minorităților.

Chiar dacă partidele autoconsiderate democratice sau percepute astfel de către opinia publică au fost aliate cu UDMR în Convenţie, iar mai tîrziu în guvernarea de coaliţie, mulţi lideri ai acestora au jucat cartea naţionalistă de cîte ori au avut ocazia. În pofida faptului că nu au urmat exemplul PUNR, al PRM sau PDSR, cu declaraţii naţionaliste explicite, ei au făcut jocul liderilor naţionalişti extremişti, cedînd practic acuzaţiilor demagogice ale acestora. În loc să lămurească opinia publică de ce este nevoie ca în jocul democratic să se producă ameliorarea relaţiilor interetnice, ei au preferat să se comporte ca şi cum argumentele sau acuzele naţionaliştilor ar fi fost adevărate. Politica lui *Als Ob*. Pe de altă parte, la liderii partidelor *main-stream*, la consilierii lor, la liderii de opinie s-a manifestat un complex de inferioritate, al demnităţii jignite, aceştia percepînd mai ales manifestările negative sau de superioritate ale maghiarilor.

Pînă la urmă, decisivă în obligarea UDMR de a părăsi Convenţia a fost vizita făcută de Emil Constantinescu la sediul Uniunii din strada Herăstrău. Argumentele lui Constantinescu erau, de fapt, un *ultimatum*: „A venit la UDMR într-o seară tîrziu şi a zis: trebuie să ieşiţi! Ori ieşiţi, ori vă dăm afară, pentru că vin alegerile şi pierdem voturi. A venit clar să ne comunice hotărîrea lor de a ne cere să ieşim din Convenţie, nu a venit să se consulte. Deci era o decizie luată. Îi era teamă că în campanie se va pune problema că UDMR este pe liste separate, dar este în Convenţie, este sub sigla CDR. Lui i-a fost teamă că se va folosi chestia asta. UDMR era sau părea un balast, trebuia să scape de el. Şi a şi spus-o. Prin urmare trebuia să se găsească un motiv, un pretext. El era legat de ideea că «Noi vă obligăm să acceptaţi Constituţia aşa cum este»"[160].

Nu era doar o atitudine conjuncturală a liderilor Convenţiei, un răspuns la tactica adversarilor politici de provocare a resentimentelor faţă de maghiari, ci o expresie a dificultăţii pe care o resimt politicienii români în acceptarea formală a principiului că statul este unul multinaţional. Sarcina Convenţiei de a scăpa de un „balast electoral" avea să fie facilitată de percepţia publică asupra UDMR, în care nu-şi făcuse încă loc distincţia dintre liderii „moderaţi" şi cei „radicali".

La 2 februarie 1995 s-a întrunit Comitetul Naţional de Coordonare al ACL, la care au participat: Mircea Ionescu-Quintus, Andrei Chiliman, Crin Halaicu (PNL), Nicolae Cerveni, Horia Pascu, Dan Ionescu (PNL-CD), Dinu Patriciu, Dinu Zamfirescu (PL'93), Nicolae Ţăranu, Dan Căpăţînă (PAC). Într-o declaraţie, ACL a cerut tuturor partidelor membre CDR să ia atitudine împotriva ideii de autonomie locală şi regională pe criterii etnice promovată de UDMR, exprimîndu-şi speranţa că „reprezentanţii minorităţii maghiare vor stopa iniţiativele care jignesc sentimentele patriotice ale majorităţii populaţiei ţării".

160. Interviu cu un lider UDMR care a preferat să nu-şi dea numele, gîndindu-se că preşedintele CDR ar putea să nege sau să nu mai ţină minte episodul. În interviul de cercetare pe care ni l-a acordat, Emil Constantinescu a recunoscut că a făcut acea vizită la sediul UDMR. El ne-a declarat că intervenţia sa a fost doar una de natură tactică, temporară (pînă după campania electorală): „A fost o mişcare tactică, cu acordul liderilor UDMR, care a luat în consideraţie atmosfera destul de încordată în care se comenta atunci recomandarea 1201 a Consiliului Europei. UDMR insista pe ideea drepturilor colective, cu care majoritatea formaţiunilor din CDR nu erau de acord. Protocolul Convenţiei prevedea recunoaşterea sintagmei «stat naţional unitar», în timp ce UDMR nu o recunoştea. Pe de altă parte, se apropiau alegerile şi în UDMR exista un curent favorabil susţinerii unui candidat propriu la preşedinţie. Am considerat că o despărţire tactică este mai puţin păgubitoare decît o stare conflictuală". În plus, aşa cum ne-a declarat fostul preşedinte al României, „am considerat că sînt mai importante pentru Convenţie toate celelalte voturi decît cele 7% aduse de UDMR".

De asemenea, s-a abordat problema strategiei ACL, pornindu-se de la rezultatele unui sondaj IMAS, potrivit căruia suma voturilor pentru ACL ar fi mai mare decît suma voturilor individuale ale partidelor componente. Avînd în vedere faptul că o situație similară nu se regăsea și în cadrul CDR, era luată în calcul posibilitatea ca ACL să candideze în afara Convenției, deși „este prematur de luat o asemenea decizie în momentul actual". S-a propus, totodată, ca, la începutul sesiunii parlamentare, să se demareze acțiunea de unificare a grupurilor parlamentare[161].

Întrunită la Sinaia, în 4-5 februarie 1995, Convenția Națională a PAC a împuternicit Colegiul Director ca, pînă la 15 februarie, să înainteze propuneri de restructurare a CDR, astfel încît aceasta să devină capabilă să cîștige alegerile din 1996. Dacă demersul nu găsea audiență în CDR, urmau discuții în filiale, în vederea analizei oportunității rămînerii în CDR, decizia finală urmînd să fie luată la Congresul PAC din luna mai[162]. Propunerile PAC pentru restructurarea Convenției vizau:

Recunoașterea de către CDR a faptului că România este un stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.

Desfășurarea campaniei candidatului la președinție în condițiile respectării Constituției României.

Delimitarea de UDMR, înscrisă în protocolul electoral al CDR, dacă această formațiune politică nu renunță la revendicări inacceptabile, precum autonomia regională pe bază etnică.

Adoptarea tuturor deciziilor politice în CDR, prin participarea exclusivă a partidelor.

Respectarea art. 12 din Protocolul CDR, care prevede că deciziile cu caracter electoral să fie luate prin consens.

Deschiderea CDR către toate formațiunile democratice din opoziție și, în primul rînd, către PD-FSN, în vederea unei eventuale mari coaliții politice[163].

În cadrul conferinței de presă din 11 februarie 1995, a fost dată publicității o declarație, semnată de Emil Constantinescu, în care se preciza:

CDR este o Alianță politică întemeiată pe respectul profund al tuturor formațiunilor componente față de Constituția României și legile țării, față de principiile sacre ale suveranității și unității naționale, față de integritatea și inviolabilitatea teritoriului național și statului român. În condițiile recentelor dezbateri politice și în acord cu pozițiile adoptate de formațiunile componente ale CDR, consider imperios necesar ca, pe viitor, colaborarea CDR cu UDMR să fie condiționată de o declarație clară și lipsită de echivoc prin care conducerea UDMR să se angajeze să respecte în toate acțiunile sale Constituția și legile României. Orice abatere ulterioară de la acest angajament va trebui să fie imediat sancționată de CDR.

Actuala tensiune privind perspectiva relațiilor interetnice este în mare măsură favorizată de absența unui cadru legislativ care să materializeze principiile autonomiei locale și drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale consfințite prin Constituție. Majoritatea parlamentară și guvernul actual poartă integral răspunderea pentru stările de conflict și îngrijorare recente, pentru că ele au blocat sistematic dezbaterea în parlament atît a proiectului legii bugetelor locale, înaintat de CDR, cît și a proiectelor de lege a minorităților naționale, inițiate de către Consiliul pentru minorități - deși proiectul acestuia a fost însușit de guvern, de către Forumul Democrat al Germanilor din România și, respectiv, de către UDMR. Dacă aceste proiecte de lege ar fi fost dezbătute și supuse la vot în Parlament, minoritatea maghiară ar fi avut siguranța faptului că aspirațiile ei legitime privind identitatea culturală proprie și participarea

161. Rompres, *Știri centrale*, 2 februarie 1995, și *Evenimentul zilei*, 3 februarie 1995.
162. Rompres, *Știri centrale*, 5 februarie 1995.
163. *Cotidianul*, 10 februarie 1995.

echitabilă la administraţia localităţilor în care trăieşte sînt apărate, respectate şi încurajate de legile României şi nu ar mai fi putut invoca lipsa unor reglementări legale pentru a-şi motiva revendicările[164].

După propunerile PAC privind restructurarea Convenţiei, şi celelalte partide contestatare, PL'93 şi PSDR, au venit cu iniţiative proprii, pe linia demersurilor anterioare. Astfel, liderul PSDR, Sergiu Cunescu, a propus gruparea opoziţiei în „Marea Coaliţie", considerată singura soluţie pentru cîştigarea alegerilor. El s-a pronunţat, totodată, pentru asocierea PD la iniţiativă, alături de celelalte partide parlamentare din opoziţie şi o parte a asociaţiilor civice prezente în CDR. Marea Coaliţie urma „să ia hotărîri, prin consultări, în unanimitate şi, mai ales, să nu aibă preşedinte, ca să nu se întîmple ca în Convenţie". În cazul în care la discuţiile dintre liderii partidelor de opoziţie soluţia nu va fi acceptată, PSDR nu excludea posibilitatea părăsirii Convenţiei. „Vom hotărî dacă vom părăsi CDR la momentul oportun." În ce priveşte realizarea unei alianţe cu PD, preşedintele PSDR susţinea că oficializarea acestei relaţii nu este încă obiectivul principal, ci o apropiere mai mare în fapte. „Am mai trăit experienţe nefericite şi în alte alianţe în care am intrat."[165]

PL'93 a prezentat propuneri pentru protocolul CDR în conferinţa de presă din 14 februarie. Se propunea conducerea CDR de către un Comitet Executiv format din preşedinţii partidelor parlamentare din Convenţie care să facă parte din comitetele judeţene sau de sector ale Municipiului Bucureşti şi ca în cazul participării pe liste proprii sau în asociaţie cu alte partide, formaţiunile din CDR să nu revendice denumirea şi semnul electoral. Reprezentanţii PL'93 au semnalat disfuncţionalităţile din Convenţie care afectau imaginea alianţei: incapacitatea de a lua decizii rapide şi eficiente; rezultatele slabe în alegerile locale anticipate; încălcarea repetată a protocolului; prestaţiile deplorabile ale unor reprezentanţi ai CDR în administraţia locală.

Un moment-cheie în viaţa Convenţiei Democratice s-a consumat la 17 februarie 1995, o dată cu întrunirea Consiliului CDR. În urma unei şedinţe tensionate, în care Ana Blandiana a atacat PL'93, Sergiu Cunescu pe Corneliu Coposu, iar Ion Diaconescu pe Nicolae Manolescu, s-a decis modificarea Protocolului. Noua variantă a fost semnată de toate partidele şi formaţiunile componente, cu excepţia PL'93, PAC şi PSDR. Nici UDMR nu a semnat documentul, fiind prezentă doar la finalul şedinţei, prin Verestóy Attila.

Nicolae Manolescu a propus o strategie generală a CDR cu aplicaţie electorală imediată, care să cuprindă un altfel de mesaj decît cel vizînd schimbarea formei de guvernămînt. Liderul PAC a reiterat propunerile partidului său, între care şi delimitarea de UDMR. Propuneri au mai venit din partea lui Horia Rusu (PL'93), care a cerut participarea pe liste separate şi mai multe candidaturi la preşedinţie, precum şi a lui Sergiu Cunescu.

În urma discuţiilor, în Protocol a fost introdus un nou articol, la propunerea PNŢCD, în care se prevedea că formaţiunile componente vor participa la alegerile parlamentare şi locale pe liste comune, iar la cele prezidenţiale, Convenţia va avea un candidat unic. Formaţiunile care nu au respectat aceste prevederi erau considerate retrase din CDR. A fost modificat şi art. 12, care prevedea adoptarea de către Consiliul CDR, în timp util, prin majoritate de două treimi, şi nu prin consens, aşa cum era stipulat înainte, a unui

164. *România liberă*, 13 februarie 1995.
165. *Curierul naţional*, 13 februarie 1995.

document comun privind modul de participare în alegerile parlamentare și locale, în conformitate cu Legea electorală.

De asemenea, a fost respinsă propunerea Asociației „21 Decembrie" de excludere a PL'93, PSDR și PAC și s-a hotărît ca PNL-CD să beneficieze, în viitor, de un vot propriu. Propunerea PAC privind recunoașterea de către CDR a faptului că România este un stat național și unitar a fost adoptată. S-a stabilit un termen de 30 de zile pentru ca formațiunile care încă nu au semnat Protocolul să ia o decizie în acest sens. Același termen a fost dat și UDMR pentru elaborarea unei declarații în care să se oblige la respectarea Constituției, în întregul ei.

Gestul oarecum previzibil al PAC, PSDR și PL'93 a fost calificat de Constantinescu drept o situare în afara Convenției. Prin decizia de a nu semna Protocolul, cele trei partide au făcut un pas efectiv către ieșirea din CDR, dar hotărîrea finală urma să fie luată de forurile superioare ale acestor partide. Nu au lipsit schimburile dure de replici și atacurile reciproce între contestatarii și susținătorii noului Protocol. Astfel, Sergiu Cunescu și Dinu Patriciu au susținut că „s-a votat desființarea electorală a partidelor din CDR". De cealaltă parte, Corneliu Coposu a replicat: „Cine nu e de acord cu Protocolul CDR, se poate retrage". Iar Emil Constantinescu le-a deschis ușa celor care nu au semnat, spunîndu-le: „Sînteți liberi să vă construiți o alianță! Vă dorim succes!". La rîndul său, reprezentantul UDMR, Verestóy Attila, a declarat: „Noi nu vrem să ieșim din CDR, dar să nu se aștepte de la noi ceea ce nu putem face. Și la celelalte alegeri am participat pe liste separate, sînt în CDR partide monarhiste și nu li s-a cerut să renunțe la opiniile lor"[166].

Situația care se contura în urma ședinței Consiliului CDR din 17 februarie nu era una dintre cele mai îmbucurătoare pentru soarta „opoziției unite". Patru partide se aflau acum cu un pas în afara Convenției - PAC, PL'93, PSDR, UDMR - iar procesul unificării liberale se îngreuna datorită faptului că PNL și PNL-CD se aflau în Convenție, în vreme ce PAC și PL'93 se detașau din ce în ce mai mult de Alianță. Termenul de 30 de zile acordat partidelor pentru a-și definitiva poziția era perceput diferit de cele două grupări divergente. În timp ce țărăniștii îl considerau o concesie, contestatarii îl priveau ca un ultimatum, rezultat al tendințelor hegemonice ale PNȚCD.

Partidul lui Cunescu și-a clarificat primul poziția. Pe 19 februarie, Consiliul Național al PSDR a hotărît ca partidul să nu semneze noul protocol, motivînd că „Alianța se degradează în continuare, cea mai recentă dovadă fiind desfășurarea ședinței Consiliului Convenției din 17 februarie, în care nu s-a acceptat nici una din propunerile de democratizare a Convenției". În conferința de presă, Cunescu a declarat că, deși „ultimatumul CDR a fost un act dictatorial", PSDR rămîne deschis dialogului, iar decizia de excludere a sa din Alianță rămîne la latitudinea Convenției[167].

Lucrurile nu erau însă la fel de clare în PL'93. Poziția liderilor Dinu Patriciu și Horia Rusu era contestată de alți lideri de partid, care pledau pentru semnarea noului Protocol și, implicit, rămînerea PL'93 în Convenție.

166. Pentru desfășurarea ședinței Consiliului CDR din 17 februarie, vezi Rompres, *Știri centrale*, 17 februarie 1995, „CDR pe marginea prăpastiei scindării", *Adevărul*, 18 februarie 1995, „UDMR ex-machina schimbă protocolul votat", *Curierul național*, 18 februarie 1995.

167. Rompres, *Informații centrale*, 19 februarie 1995.

Pe de altă parte, poziţia PNL în aceste dispute a fost catalogată drept ambiguă. Reacţionînd faţă de „concluziile eronate" exprimate în presă, Mircea Ionescu-Quintus a declarat că PNL a fost, în ultimii doi ani, absolut consecvent în marile sale decizii politice. Preşedintele PNL a ţinut, totodată, să precizeze că partidul său va rămîne în CDR, aşa cum doreşte electoratul său[168].

ACL s-a întrunit, din nou, la 23 februarie, pentru a discuta semnarea protocolului CDR, participarea la alegeri pe liste comune sau liberale, precum şi calendarul fuziunii liberale. A fost prezentat şi un proiect de statut al noului partid, care ar rezulta în urma fuziunii, elaborat de Stelian Tănase. În final, Horia Rusu a declarat: „ACL va exista în continuare, protocolul acesteia va fi respectat, iar termenele şi etapele ce vor conduce la fuziune vor fi parcurse". Urgentarea calendarului fuziunii a fost susţinută de secretarul general al PNL, Crin Halaicu, în vreme ce preşedintele aceluiaşi partid a recunoscut că eventualitatea ieşirii PAC şi PL'93 din Convenţie ar putea crea unele dificultăţi în funcţionarea ACL, dar nu va putea împiedica existenţa acesteia[169].

Şedinţa ACL a fost o prefigurare a şedinţei Comitetului Executiv al CDR din 24 februarie 1995. În mod surprinzător, deşi li se acordase răgazul de 30 de zile pentru a-şi definitiva poziţia, partidele care nu au semnat protocolul (PAC, PL'93, PSDR, UDMR) nu au fost convocate. Constantinescu a motivat neinvitarea lor prin faptul că „s-a respectat litera noului Protocol al CDR", care prevede la art. 2 că „CDR este Alianţa partidelor semnatare" ale Protocolului. Potrivit preşedintelui CDR, partidele care nu au semnat se aflau într-o „situaţie autoimpusă, de autosuspendare a activităţii în cadrul CDR", pînă în momentul luării unei decizii definitive.

În cadrul întrunirii, s-a analizat materialul „Oferta politică a PNL", a fost prezentată „Schiţa privind sistemul de asigurare a calităţii actului de guvernare", realizată în departamentele CDR, în care se precizau obiectivele strategice şi tactice ale opoziţiei democratice. CE a analizat propunerile pentru criteriile de selecţie a candidatului unic al CDR la alegerile prezidenţiale. Acelaşi organism de conducere a luat act de hotărîrea Consiliului Naţional al PSDR de a nu semna Protocolul din 17 februarie şi, în consecinţă, de a părăsi Convenţia. Prin urmare, Comitetul Executiv a considerat PSDR retras din CDR şi şi-a exprimat disponibilitatea de a colabora cu parlamentarii, primarii şi consilierii PSDR, aleşi pe listele CDR. În acţiunile sale viitoare, CDR nu va considera PSDR un adversar politic, ci un aliat în lupta pentru democraţie şi reformă[170].

Ca urmare a neinvitării partidului său la şedinţă, preşedintele PAC, Nicolae Manolescu, a trimis preşedintelui CDR o scrisoare deschisă, în care se spunea:

> După cum sînteţi, probabil, informat, am declarat în repetate rînduri după reuniunea Consiliului CDR de vineri, 17 februarie, că PAC speră încă în păstrarea unităţii opoziţiei. Am aşteptat din partea dumneavoastră un gest menit a ne infirma temerea că modificarea protocolului ar fi avut ca unic scop expulzarea din CDR a cîtorva formaţiuni, printre care şi PAC. N-am intervenit nici în neplăcuta dispută provocată de acuzaţiile care vi s-au adus şi conform cărora aţi fi încercat şi altădată (prin mijloace pe care refuz să le calific) să ne puneţi în afara CDR. Mai mult, am avut naivitatea să cred în cuvintele dumneavoastră, cînd, într-o întrevedere recentă, m-aţi asigurat că nimeni nu doreşte cu adevărat ca PAC să părăsească CDR. V-am exprimat,

168. *Curierul naţional* şi *Cotidianul*, 23 februarie 1995.
169. Rompres, *Ştiri centrale*, 23 februarie 1995.
170. Rompres, *Ştiri centrale*, 24 februarie 1995.

cu acel prilej, disponibilitatea noastră de a căuta împreună cu partenerii din CDR un compromis acceptabil pentru toată lumea şi care să împiedice o ruptură.

În locul răspunsului promis, a venit surpriza neconvocării la reuniunea Comitetului Executiv al CDR din 24 februarie a niciunuia din partidele care n-au semnat încă protocolul nemodificat.

Gestul dumneavoastră mi se pare de neînţeles. Votul Consiliului Director din 17 februarie vă obliga să ne consideraţi, cel puţin pînă la scurgerea termenului de 30 de zile, membri cu drepturi depline ai CDR. Cîtă vreme ne aflăm într-o Alianţă de partide independente (art. 3 al Protocolului prevede acest lucru), orice modificare a statutului alianţei se cuvine aprobată de către forurile de conducere ale fiecărui partid. Interpretînd în mod tendenţios acest termen ca o concesie, aţi comis ilegalitatea de a ne socoti excluşi din CDR...

Vă revine, domnule preşedinte, întreaga răspundere pentru această ilegalitate. Vă revine, de asemenea, răspunderea pentru toate deciziile ilegale luate de un Comitet Executiv de la reuniunea căruia au lipsit patru dintre cele zece formaţiuni componente. În aceste condiţii, mi se pare aproape inutilă precizarea că, încălcînd un protocol pe care eraţi, cel dintîi, obligat să-l respectaţi, nu mai puteţi pretinde de aici înainte încrederea noastră... Nu vă invidiez, domnule preşedinte, pentru povara pe care o purtaţi pe umeri[171].

Ieşirea UDMR din Convenţie a fost oficializată cu ocazia întrunirii Consiliului Reprezentanţilor UDMR, desfăşurată la Tîrgu-Mureş, pe 16 februarie 1995. În urma discuţiilor, a fost dat publicităţii un comunicat, în care se preciza:

UDMR are ca obiectiv apărarea şi promovarea intereselor comunităţii maghiare din România, şi, în acelaşi timp, promovarea unei democraţii autentice spre beneficiul întregii societăţi.

Problema minorităţilor naţionale este atît de importantă deopotrivă pentru minoritari şi majoritari, cît şi pentru stabilitatea internă a statului, respectiv pentru integrarea României în structurile Europei, încît ea nu trebuie să fie afectată de interese mărunte de partid...

Constatăm cu îngrijorare că UDMR a devenit ţinta unor atacuri din partea unor partide membre ale CDR. Autorii acestor atacuri găsesc în UDMR un ţap ispăşitor pentru a justifica insuccesele şi problemele ivite în funcţionarea CDR. Somarea UDMR să-şi revizuiască opinia faţă de unele prevederi ale Constituţiei României reprezintă un act nedemocratic. Uniunea noastră a declarat în mai multe rînduri că respectă Constituţia României, dar nu poate accepta ideea ca unei forţe politice să i se interzică libertatea constituţională de a iniţia modificarea unor legi sau articole din Constituţie pe căi legale, parlamentare. Trebuie să subliniem, deci, în lumina celor de mai sus, că sursa conflictelor apărute în sînul coaliţiei opoziţiei democratice nu este uniunea noastră.

UDMR rămîne fidelă principiilor care au stat la baza formării CDR, principii prin care coaliţia îşi asuma şi „Declaraţia de la Alba-Iulia". În acelaşi timp, actul adiţional la protocolul CDR, deciziile adoptate de Comitetul Executiv, luate în absenţa reprezentanţilor UDMR, respectiv declaraţiile liderilor CDR au creat o situaţie care conduce la desprinderea UDMR şi a altor partide politice membre ale CDR din această coaliţie.

UDMR îşi reafirmă disponibilitatea de a colabora în continuare cu CDR în virtutea principiilor enunţate la formarea acesteia, dar nu putem accepta noile condiţii şi modificări ale protocolului, votate în absenţa noastră. Dacă acestea sînt condiţiile colaborării în cadrul CDR, noi ne menţinem intenţia de conlucrare, dar propunem Convenţiei Democratice transformate şi celorlalte forţe politice democratice care o doresc, o formă nouă de colaborare, aceea a relaţiilor de parteneriat[172].

Aşadar, după PSDR, UDMR era al doilea partid care părăsea Convenţia.

171. Rompres, *Informaţii centrale*, 25 februarie 1995.
172. Rompres, *Informaţii locale*, 26 februarie 1995.

4.2. Relaţia dintre CDR şi UDMR, dintre majoritate şi minoritatea maghiară

Ieşirea unui membru fondator cum fusese UDMR din Convenţie este o provocare pentru o analiză care depăşeşte sfera restrînsă a studiului CDR. Una dintre cele mai problematice relaţii politice din interiorul CDR, dar şi de la nivelul întregii politici româneşti, a fost cea dintre partidele majorităţii şi formaţiunea care reprezenta interesele minorităţii maghiare din România. În pofida evenimentelor de la Tîrgu-Mureş, din martie 1990, despre care toată lumea era de acord că fuseseră provocate[173], fără a se şti însă cu certitudine de către cine, în România nu a existat un clivaj etnic, după cum nu a existat nici un clivaj religios sau de alt tip. După cum am văzut, singurul clivaj era cel creat în 28-29 ianuarie 1990. Dar sînt mai multe dovezi empirice cu privire la lipsa unui clivaj etnic. Elocventă este intrarea UDMR în Convenţie, ceea ce înseamnă că era mai importantă lupta politică împotriva FSN decît cea dintre români şi maghiari. Altă dovadă va fi intrarea UDMR în coaliţia majoritară parlamentară şi guvernamentală din perioada 1996-2000. Iar pentru ca peisajul să fie complet, trebuie amintit şi protocolul politic semnat în 2000 de către PDSR, partidul cîştigător al alegerilor, şi UDMR, partid de opoziţie. Totuşi, în perioada analizată acum, au existat forţe şi personalităţi politice, români şi maghiari deopotrivă, care au încercat deliberat sau şi-au dorit inconştient transformarea anumitor tensiuni în conflicte sociale sau politice[174]. Chiar dacă nu au reuşit, aceasta nu înseamnă că atitudinea lor naţionalistă nu le-a adus voturi sau simpatii. Dimpotrivă. Sînt momente extrem de precise, unele de natură electorală, cînd agitarea sloganului pericolului maghiar a adus voturi. În mod paradoxal, tocmai în regiunile unde nu există picior de maghiar, neîncrederea şi resentimentele faţă de maghiari sînt mai mari. Pentru forţele populiste din România, a fost întotdeauna uşor să facă uz de acest fond psihologic. Reversul a fost că nici una dintre forţele politice ale majorităţii româneşti, indiferent că era vorba de cele grupate în jurul FSN/PDSR sau în jurul CDR, nu au

173. Într-o discuţie neoficială a unuia dintre autori cu un fost director al unui serviciu român de informaţii, în prezent persoană cu o înaltă poziţie în stat, acesta a emis o ipoteză care contrazice total ceea ce se ştie despre evenimentele din martie 1990. Faţă de ipoteza că evenimentele au fost provocate de foşti securişti, pentru a crea un pretext în vederea reînfiinţării Securităţii sub forma SRI, el a sugerat că evenimentele ar fi fost provocate de forţe ostile intereselor naţionale ale României. Pentru o ipoteză asemănătoare, vezi Adrian Severin (în dialog cu Gabriel Andreescu), 1995, p. 251, care afirmă: „Ne aflăm, indiferent cine manipulează şi indiferent în ce direcţie manipulează, în faţa unor forţe străine de interesul naţional, chiar dacă ar fi în exclusivitate româneşti... nu cred că era în interesul României ce s-a produs la Tîrgu-Mureş". Nu ar fi exclus ca intervenţia unor asemenea forţe ostile (care nu au putut fi contracarate informativ) şi succesul pe care l-au avut în provocarea unor incidente interetnice să fi fost, de fapt, pretextul înfiinţării SRI. Cu toate acestea, la Tîrgu-Mureş au fost prezenţi şi mulţi foşti ofiţeri de securitate. În aceeaşi carte, Gabriel Andreescu semnalează întîlnirile lui Virgil Măgureanu la CPUN cu persoane care aveau să fie lideri ai „Vetrei Româneşti", organizaţie profund implicată în evenimente.

174. În acest sens, este semnificativă discuţia pe care autorii au avut-o cu un deputat UDMR şi încercarea acestuia de a ne convinge că în România există un clivaj etnic, care ar fi latent, dar că el nu a fost exploatat de lideri. În afară de percepţia eronată, pentru că un clivaj divide atît de profund societatea şi politica încît se ajunge la conflict - ceea ce, în cazul nostru, ar fi făcut imposibile toate asocierile, coaliţiile sau protocoalele încheiate de UDMR -, atitudinea respectivului parlamentar era urmarea unui *wishful thinking*.

îndrăznit să ducă o politică riguros democratică şi liberală, astfel încît să renunţe complet la mesajul naţionalist. O asemenea atitudine riguros democratică nu au avut decît personalităţi individuale, aflate în fruntea unor fundaţii sau asociaţii, care erau prin natura lor purtătoare ale aceluiaşi mesaj (cum ar fi Smaranda Enache, preşedinta Ligii Pro Europa, şi Gabriel Andreescu, fost preşedinte al APADOR-CH). Întotdeauna a existat teama de a nu pierde voturi din cauza susţinerii pînă la capăt a revendicărilor minorităţii maghiare. A existat întotdeauna o limită de acceptare a unora dintre revendicări şi de respingere a altora, percepute drept exagerate.

Punctul principal al controversei dintre români şi maghiari este de natură constituţională. El se referă la problema definirii statului. Acesta poate fi definit în mod civic sau etnic. Articolul 1 al Constituţiei defineşte România ca „stat naţional", iar „naţional" înseamnă „român", ceea ce constituie o definiţie etnică a statului. După cum arată statisticile, în România există nu numai români, ci şi alte minorităţi, cele mai numeroase fiind ale maghiarilor şi romilor. Federaţia Rusă are acelaşi procentaj de minorităţi ca şi România. Însă Federaţia Rusă se defineşte ca stat multinaţional, în timp ce România se defineşte ca stat naţional[175]. Tocmai din pricina acestei sintagme, UDMR a ridicat problema în Adunarea Constituantă din 1991. Dar toate partidele *main-stream* au reacţionat vehement împotriva ideii de a scoate sintagma „naţional" din atributele statului sau de a o înlocui cu cea de „multinaţional". Liderii maghiari nu ridicau obiecţii în legătură cu celelalte caracteristici ale statului definite în Articolul 1 (stat „suveran şi independent, unitar şi indivizibil"). În consecinţă, pentru un singur cuvînt, UDMR a votat împotriva Constituţiei din 1991. Ca şi celelalte partide de opoziţie, care aveau numeroase obiecţii, UDMR a anunţat că va respecta Constituţia, în ciuda imperfecţiunilor ei. Liderii udemerişti moderaţi (care au condus UDMR) au preferat abordarea legală şi constituţională, considerînd că Articolul 1 poate să facă obiectul unui amendament constituţional, votat într-un alt context, mai favorabil drepturilor minorităţilor şi integrării europene. Ei constatau faptul că România este una dintre puţinele ţări pretins democratice care interzic modificarea anumitor prevederi constituţionale[176]. În schimb, anumiţi lideri radicali sau reformişti din UDMR au făcut mereu declaraţii de natură să provoace reacţiile liderilor majorităţii româneşti, moderaţi sau radicali. Multe dintre revendicările fireşti ale maghiarilor - care, mai tîrziu, vor fi recunoscute prin legi sau prin acorduri internaţionale semnate de ţara noastră - au fost primite la început cu ostilitate. A existat mereu suspiciunea că între liderii udemerişti moderaţi şi cei radicali nu ar fi, de fapt, nici o diferenţă, că ei ar urmări „în ultimă instanţă" aceeaşi agendă politică. După cum am

175. Pentru o discuţie cu privire la această problemă, vezi Dan Pavel, „Preliminarii la statul multinaţional", *Sfera politicii*, nr. 58, martie 1998.

176. Vezi în acest sens interviul acordat de candidatul prezidenţial al UDMR Frunda György ziarului *Ziua* din 13 octombrie 2000, „Aş reprezenta interesele tuturor românilor mult mai dinamic decît ultimii doi preşedinţi", în care se spune: „Nu trebuie o nouă Constituţie. Constituţia actuală, dacă va fi revizuită în unele puncte, va fi o Constituţie bună... Trebuie să se şteargă articolul care nu permite revizuirea unor articole din Constituţie. Cred că Constituţia României este printre puţinele din Europa care interzice modificarea anumitor articole. Noi nu avem dreptul să hotărîm cum vor trăi copiii sau nepoţii nostri. Noi vom cere şi modificarea Art. 1, alin. 1 din Constituţie. Statul naţional nu corespunde adevărului. Dacă este adevărat ceea ce spun toate partidele parlamentare la ora actuală, că doresc ca România să se integreze în UE, atunci nu caracterul naţional este important, ci dorinţa de a ne integra".

văzut, problemele delicate dintre majoritate şi minoritate vor fi invocate ca pretext de unele partide din CDR pentru a ieşi din această alianţă politică şi electorală.

Ar fi un pur automatism de gîndire să credem că numai în România există o problemă între naţiunea majoritară şi cele minoritare sau că maghiarii ar fi la originea unor asemenea înţelegeri, oriunde ar locui. De fapt, există o contradicţie între diferitele orientări din ştiinţa politică, teoria democraţiei sau ideologia modernă, între susţinătorii „globalizării" şi cei ai tendinţei *stateness*. Imaginaţia politică a neoglobaliştilor este preocupată de idei cum ar fi „democraţia cosmopolită", transformarea suveranităţii într-o noţiune *„fuzzy"*, „declinul apelului democraţiei" sau expansiunea democraţiei cosmopolite ca „o condiţie pentru reglementarea eficientă a economiei mondiale". Teoreticienii neorealişti ai democraţiei afirmă că „fără un stat, nici o democraţie nu este posibilă"[177]. Între variabilele independente care explică democraţia consolidată (ca variabilă dependentă), ei includ variabila care desemnează relaţia ce se stabileşte între stat, naţiune (sau naţiuni) şi procesul democratizării. Cu cît coexistă mai multe naţiuni pe teritoriul unui stat, cu atît procesul democratizării este mai complicat. Probabilitatea consolidării democraţiei este cu atît mai mică cu cît se recunoaşte mai puţin legitimitatea aspiraţiilor tuturor naţiunilor (inclusiv ale „minorităţilor naţionale"). Este o mare diferenţă între statele uninaţionale (= naţionale) şi cele multinaţionale în efortul de consolidare a democraţiei. După cum arată teoria descriptivă a lui Linz şi Stepan, pentru a evita varianta secesiunii (paşnice sau violente) sau soluţiile brutale ale „epurării etnice", statele nu au la îndemînă decît varianta democratică. Aceasta poate fi realizată fie prin instituţii federale sau cvasifederale, fie prin practici de tipul democraţiei consociaţionale. Istoria relaţiilor dintre UDMR şi partidele Convenţiei sau PDSR (din 2001, PSD), concretizate în diferite protocoale politice, divorţuri politice etc., nu este decît varianta românească a succeselor sau rătăcirilor pe drumul găsirii unor soluţii rezonabile la ideea democratizării într-un stat cu mai mulţi actori politici, cu mai multe naţiuni, majoritară şi minoritare[178].

Intrarea UDMR în CDR a fost o decizie care avantaja ambele părţi. Pentru cei mai mulţi cu care am discutat, CDR era o instituţie lipsită de organizare, putere şi structură. În acest sens, intrarea UDMR în CDR a fost privită ca o contribuţie la nivel central şi local care aducea tocmai organizare, putere şi structură. Din punctul de vedere al atractivităţii electorale, alăturarea UDMR era un gest firesc pe linia logicii unei organizaţii de tip *catch-all party*. Pentru multe dintre partidele româneşti, relaţia cu UDMR a adus avantaje, pentru că organizaţia maghiarilor „a deschis multe uşi pe plan internaţional".

177. Pentru abordarea pe larg a noţiunii de *democraţie cosmopolită*, vezi Held, 2000, în special partea a IV-a, „Elaborare şi susţinere: democraţia cosmopolită", pp. 261-336. Pentru transformarea suveranităţii într-o noţiune *„fuzzy"* şi „declinul apelului democraţiei", vezi Giddens, 1999: 79. De asemenea, pentru expansiunea democraţiei cosmopolite ca „o condiţie pentru reglementarea eficientă a economiei mondiale", vezi Giddens: 2001, 152-153. Pentru teoria neorealistă a democraţiei, vezi Linz şi Stepan, 1996, în special capitolul „Stateness, Nationalism, and Democratization", pp. 16-37. Pentru aceştia, termenul (intraductibil) *stateness* desemnează „relaţia complexă dintre stat, naţiune (naţiuni) şi democraţie" (Linz şi Stepan, 1996: xiv).

178. În pofida aparatului conceptual redutabil, capitolul „Romania" (Linz şi Stepan, 1996: 344-365) este cel mai nereuşit din carte. Autorii nu acordă importanţă UDMR ca membru fondator în CDR, deşi discută problema naţionalismului. Mai mult, ei spun că motivul pentru care PNL a părăsit Convenţia ar fi fost „prezenţa în rîndurile sale a partidului reprezentînd minoritatea maghiară din România" (vezi Linz şi Stepan, 1996: 55, n. 363).

UDMR a intrat în unele foruri internaţionale foarte importante, iar prin prezenţa sau influenţa ei i-a ajutat şi pe colegii „de Convenţie" să facă paşi importanţi în arena internaţională. Organizaţia Liberală din UDMR fusese acceptată, într-o anumită formă, de Internaţionala Liberală. Singura problemă consta în aceea că pe plan internaţional nu era considerată partid. PNL sau PL'93 se foloseau de UDMR pentru a intra în Internaţionala Liberală. UDMR a devenit membra EDU înaintea creştin-democraţilor. UDMR a deschis uşi chiar şi la ONU. La Geneva, UDMR participa la şedinţele din „Unrepresented nations and people's organizations", ceea ce nici un alt partid românesc nu putea să o facă.

Din punctul de vedere al UDMR, intrarea în CDR prezenta mai multe avantaje interne şi internaţionale[179]. Cînd UDMR îşi căuta parteneri pe plan internaţional, i se reproşa faptul că este izolată în planul politicii interne, că nu îşi găseşte un aliat. Izolarea comunităţii maghiare era periculoasă. Era şi o chestiune de legitimitate în planul politicii interne: acceptarea minorităţii maghiare de către partenerii români, de către societate, conferea mai multă încredere.

Cu toate acestea, au existat întotdeauna în interiorul CDR politicieni sau activişti civici care dădeau de înţeles că nu sînt foarte fericiţi de prezenţa alături de ei a „unei organizaţii a maghiarilor"[180]. Ei erau numiţi cu umor de către anumiţi lideri ai maghiarilor „peuneriştii din Convenţie". Mult timp, influenţa lor fusese redusă. Într-adevăr, în CDR, PNL, PNŢCD şi AC nu erau numai democraţi, iar acest lucru a erodat treptat relaţia dintre UDMR şi CDR. Uneori, chiar AC a dovedit o anumită opacitate faţă de relaţia democratică dintre majoritate şi minoritate. Acest lucru a fost sesizat public de către militantul civic şi comentatorul politic Bányai Péter (pe vremea aceea, membru în conducerea de vîrf a Alianţei, dar şi membru în Consiliul celor 100 din UDMR)[181]. După cum recunosc unii lideri udemerişti lucizi, şi UDMR a manifestat rigiditate. Programul UDMR a fost rigid şi puţin înclinat spre compromisuri în Convenţie. În plus, declaraţiile unor radicali au tensionat chiar şi relaţiile moderaţilor cu partenerii şi adversarii politici. Privind retrospectiv, anumiţi lideri recunosc că UDMR a fost arogant chiar şi în raport cu celelalte minorităţi. În probleme în care se simţea sigur pe sine, UDMR nu s-a consultat cu alte minorităţi şi nu a încercat să dea şi altora din ceea ce obţinea.

Cea mai neînţeleasă problemă ridicată de UDMR a fost autonomia. De cîte ori se ridica problema, ea era interpretată în mod automat de către politicieni şi presa românească drept *autonomie etnică*[182]. Adevărul este că UDMR nu a reuşit să explice în

179. Interviu cu Anton Niculescu, unul dintre consilierii UDMR, care a fost în anii de început ai organizaţiei omul de legătură cu CDR. Multe din cele ce urmează le datorăm discuţiilor purtate cu el şi cu alţi lideri UDMR.

180. Dintre cei cu atitudini „rezervate" făceau parte Otto Weber (el însuşi un minoritar) şi unii dintre reprezentanţii organizaţiilor de revoluţionari pentru care anticomunismul nu echivala cu o atitudine consecvent democratică.

181. După cum sesiza Bányai, cînd AC a organizat un dialog cu publicul din Cluj, la cîteva luni după alegerea ca primar a lui Funar, din cele 20 de personalităţi invitate să ia parte, nici una nu era de naţionalitate maghiară, cu toate că întreaga societate civilă maghiară din Transilvania, în frunte cu intelectualii maghiari, simpatiza cu AC. Vezi Bányai Péter, „Scrisoare deschisă către Congresul Alianţei Civice", *22*, anul III, nr. 50 (151), 17-23 decembrie 1992. Autorul atrăgea atenţia şi asupra fenomenului aderării la filiala americană a AC a „cercurilor de extremă dreaptă cu tentă legionaroidă" din SUA, ceea ce trezise şi protestul deschis al „democraţilor liberali români" din SUA.

182. Pentru reflectarea înţelegerii eronate de către clasa politică majoritară a problemei autonomiei ca autonomie etnică, vezi Ştefănescu, 1995, de pildă, p. 287: „15-17 ianuarie 1993. Cel de-al 3-lea

mod convingător ce înseamnă autonomia. Programele de autonomie au combinat mereu principii liberale sau creştin-democrate de devoluţie cu principii desprinse parcă din practica de guvernare comunistă, în care se cerea statului să intervină într-o anumită problemă. Spre deosebire de comunităţile maghiare din Voivodina şi Slovacia, care sînt comasate în regiuni compacte, apropiate de graniţa cu Ungaria, comunitatea maghiară din Transilvania are o situaţie diferită. Doleanţele legate de folosirea limbii materne în administraţie, în şcoală, în tribunale nu au relevanţă în judeţele Harghita şi Covasna, unde populaţia este predominant maghiară. Nu reprezintă o chestiune controversată. Şi pe vremea comunismului se vorbea acolo limba maghiară. Doar jumătate din comunitatea maghiară locuieşte acolo. Problema UDMR a fost întotdeauna să obţină cealaltă jumătate din voturi, din judeţele unde procentul de maghiari este mai mic (10% în Timiş, 30% în Bihor, 20% în Cluj etc.). Cu toate că UDMR a încercat să confere o bază teoretică demersului său, nu a putut să explice mulţumitor ce înseamnă drepturi colective sau autonomie culturală. Dacă uneori chestiunea etnică s-a suprapus cu cea teritorială (în cazul judeţelor Harghita şi Covasna), în alte cazuri discuţia despre autonomia personală şi culturală, despre autoadministrare regională şi locală contraria mai ales în judeţele unde maghiarii erau într-o proporţie mai mică decît populaţia majoritară.

4.3. Tulburări interne în Convenţie

După ieşirea UDMR şi PSDR din Convenţie, conducerea alianţei aştepta acum şi decizia celorlalte două partide care nu îşi dăduseră acordul pentru protocolul din 17 februarie - PAC şi PL'93. Ion Diaconescu declara în privinţa acestora: „Doresc foarte mult ca ei să înţeleagă importanţa acestor cereri ale noastre de a se menţine liste comune pentru alegeri şi să hotărască rămînerea în cadrul Convenţiei"[183]. În aceeaşi perioadă, conducerea CDR a lansat la Cluj „Proiectul pentru România de mîine", care lua în discuţie principii menite să ajute la ieşirea din criza economică, socială şi morală în care se afla ţara. În vizita efectuată la Cluj, Emil Constantinescu a fost însoţit de Ioan Mureşan, Ioan Ghişe, Varujan Vosganian, Nicolae Noica şi Andrei Marga.

Luni, 28 februarie 1995, s-a desfăşurat reuniunea Comitetului Director al PL'93, care a decis prin vot (10-6) să recomande Consiliului Naţional din 11 martie abţinerea de la semnarea protocolului CDR[184]. Liderii PL'93 au fost invitaţi, ca şi cei din PAC, să participe la întrunirea Comitetului Executiv al CDR, din 2 martie. Însă Horia Rusu a părăsit şedinţa înainte de încheierea acesteia, declarînd că se aştepta la o „deschidere" şi eventual „chiar la găsirea unei soluţii de compromis", care să conducă la modificarea protocolului. În cadrul aceleiaşi şedinţe, Emil Constantinescu a anunţat că, luînd act de decizia UDMR de a nu semna protocolul, CDR o consideră „retrasă".

Congres al UDMR intra în atenţia întregii ţări datorită agitaţiei produse de Gheorghe Funar cu cîteva zile înainte de debutul evenimentului. Liderul PUNR lansează un apel adresat «preşedintelui României, Parlamentului, partidelor politice şi întregului popor român» în care cere convocarea în sesiune extraordinară a Parlamentului pentru a interzice activitatea UDMR. Alerta lui Gheorghe Funar se datorează intenţiei UDMR de a propune spre aprobare Congresului un «Program de autoguvernare pe principii etnice»".

183. *România liberă*, 27 februarie 1995.

184. *Curierul naţional*, 1 martie 1995.

A fost reafirmată intenția CDR de a-și continua colaborarea cu UDMR prin „relații de parteneriat" și de menținere a contactelor pentru găsirea unor „soluții necesare rezolvării problemei minorității maghiare, în spiritul legilor României și al reglementărilor internaționale"[185].

La 7 martie, a avut loc o întîlnire a grupurilor parlamentare CDR, la care a participat și Constantinescu, în scopul inventarierii divergențelor și punctelor de vedere comune ale grupurilor respective. La finalul întrevederii, președintele CDR a declarat: „Veți vedea o altă Convenție, poate mai mică, dar oricum mai activă și mai puternică"[186]. Devenea evident că pentru conducerea Convenției era mai importantă păstrarea unei continuități instituționale și simbolice decît lărgirea dincolo de capacitatea internă de asimilare a unor formațiuni politice mult prea independente față de linia civico-țărănistă. Ca și în 1992, cînd PNL se hotărîse să iasă din CD, se punea problema unei opțiuni strategice: fie partide politice sau alianțe individualizate ideologic sau doctrinar, fie o alianță mai largă, orientată împotriva puterii pedeseriste și care să țină sus stindardul anticomunist.

Situația cea mai problematică era în PL'93. În ultima vreme, presa semnalase existența în partid a două orientări distincte: una reprezentată de liderii PL'93 - Dinu Patriciu, Horia Rusu și Dinu Zamfirescu -, care se pronunța pentru nesemnarea protocolului și, implicit, pentru părăsirea Convenției, cealaltă, reprezentată de o parte din parlamentarii acestui partid, care susținea rămînerea în CDR. Este foarte adevărat că pozițiile adoptate de PL'93 de-a lungul vremii fuseseră controversate, constituind obiectul unor dispute ce marcaseră evoluția CDR. După ce, în iulie 1994, PL'93 lansase propunerea transformării CDR în partid politic, liderii săi contestau acum tocmai ideea listelor comune și a candidatului unic la președinție. În plus, deși acum se declara susținător al unificării doctrinare și pleda pentru fuziunea partidelor liberale, tocmai PL'93 fusese singurul partid care se împotrivise reintrării PNL în Convenție.

Tulburările din interiorul PL'93 aveau să se facă simțite la întrunirea Consiliului Național al acestui partid, din 11 martie 1995. Cu 116 voturi pentru și 45 contra, s-a decis semnarea noului protocol al CDR. Dinu Patriciu, Horia Rusu și Dinu Zamfirescu au atras atenția că PL'93 nu mai poate accepta să facă parte dintr-o Convenție care tinde să devină un „PNȚCD lărgit". De cealaltă parte, deputații Crin Antonescu, Stelian Tănase, Ioan Ghișe, cărora li s-au adăugat și alții, au pledat în favoarea rămînerii în CDR. Rezultatul votului a determinat o sciziune deloc surprinzătoare în cadrul PL'93. Mai imprevizibilă avea să fie însă dimensiunea acestei sciziuni: 9 parlamentari, 14 județe și o serie de membri ai Comitetului Director au hotărît să rămînă în Convenție. Aceștia au pus bazele Grupului Politic Liberal[187].

Cu doar o zi mai tîrziu, la 12 martie, Comitetul Național al PAC lua aceeași decizie, de a nu semna protocolul. Hotărîrea a fost prezentată de Nicolae Manolescu nu ca o autoexcludere, ci ca o decizie care lăsa loc „și pentru pașii altora", de a arăta în ce măsură este încă posibilă înțelegerea. Și în PAC au existat contestatari care s-au hotărît

185. Rompres, *Informații centrale*, 2 martie 1995.
186. *Curierul național*, 9 martie 1995.
187. Cei mai importanți membri ai GPL erau: Stelian Tănase, Călin Anastasiu, Crin Antonescu, Ion Dobrescu, Ioan Ghișe, Vasile Mîndroviceanu, Octavian Bot, Sorin Pantiș, Laurențiu Priceputu, Constantin Bălăceanu-Stolnici, Dan Grigore.

să nu părăsească CDR. Sciziunea însă a avut o amploare mai mică decît în cazul PL'93. Cei desprinşi din PAC aveau să formeze Grupul de Iniţiativă pentru Unificarea Liberală[188].

La 14 martie 1995 s-a desfăşurat şedinţa comună a Comitetului Executiv şi a Consiliului CDR. Aceste organisme au luat act de hotărîrile Consiliului Naţional al PL'93 şi Comitetului Naţional al PAC de a nu semna Protocolul CDR şi, în consecinţă, de a părăsi Convenţia. Alături de PSDR şi UDMR, aceste partide au fost considerate retrase din CDR. Alianţa Civică a prezentat Consiliului CDR o declaraţie de retragere a creditului moral şi politic acordat PAC, considerînd că ideile ce au stat la baza consolidării sale fuseseră abandonate şi că PAC trebuie să renunţe la un nume devenit fără acoperire.

De asemenea, Consiliul CDR a analizat şi declaraţiile oficiale ale Grupului Politic Liberal şi ale Grupului de Iniţiativă pentru Unificarea Liberală, care au decis să rămînă în CDR şi să acţioneze, împreună cu celelalte partide liberale din CDR, pentru constituirea unui partid liberal unic, în CDR. Termenul-limită pentru finalizarea acestui demers a fost stabilit la 31 mai 1995. CDR a anunţat că nu va privi formaţiunile retrase ca adversari politici, iar grupurile desprinse din PAC şi PL'93 vor fi integrate în structurile Consiliului CDR ca membri cu drepturi depline, pentru a sprijini astfel unificarea tuturor forţelor liberale[189]. Referindu-se la partidele ieşite din Convenţie, Corneliu Coposu a afirmat că acestea „au ţinut Convenţia în loc, timp de un an". „Nu CDR este aceea care trebuie să regrete şi care a fost păgubită prin gestul necugetat al conducerilor partidelor care au plecat. Ele şi-au semnat condamnarea la moarte, pe care opinia publică nu va întîrzia să le-o confirme, prin votul electoral la proximele alegeri." În acelaşi timp, Constantinescu a declarat: „De-acum încolo, mai importante decît declaraţiile vor fi faptele. A luat sfîrşit o lungă perioadă de clarificări şi frămîntări la capătul căreia Convenţia este, poate, mai puţin numeroasă, dar sigur mai unită, mai fermă şi cu un mesaj politic şi social mai clar"[190].

Paradoxul CDR a fost că ea s-a întărit în pofida slăbirii sale din punctul de vedere al unor componente-cheie – liberală şi civică, social-democrată şi maghiară. În mod normal, fără acestea, susţinerea CDR ar fi trebuit să scadă. Dacă pierderea datorată plecării PAC şi PL'93 a fost parţial compensată, prin plecarea PSDR nu se mai putea susţine teza că CDR ar reprezenta şi interesele stîngii democratice împotriva celei nedemocratice şi chiar a comunismului. La fel, prin plecarea UDMR, Convenţia devenea (la fel ca şi partidele aflate la putere) o alianţă a majoritarilor etnici. Din anumite puncte de vedere, la începutul lui 1995 Convenţia era o alianţă politică şi electorală cu un caracter democratic mai puţin generos decît la sfîrşitul anului 1991, datorită unor presiuni simbolice create de nerezolvarea problemei naţionale şi a relaţiilor interetnice în spirit modern, dar cu o linie strategică mai deschisă către majoritatea electoratului. Prin urmare, Convenţia sacrifica votul unor grupuri marginale sau mai restrînse – electoratul maghiar, cel social-democrat modern şi civic-liberal – în favoarea electoratului larg, care votase pînă atunci cu FSN, apoi cu PDSR. După cum vom vedea însă, după alegerile din 1996, despărţirile nu vor fi definitive, majoritatea partidelor plecate întorcîndu-se în coaliţie fie ca partide parlamentare, fie prin fuziunea unor partide neparlamentare cu alte partide parlamentare.

188. Rompres, *Ştiri centrale*, 11 martie 1995; „Dublu şah la CDR", *Curierul naţional*, 13 martie 1995; „Dureri de cap", *România liberă*, 13 martie 1995.
189. Rompres, *Ştiri centrale*, 14 martie 1995.
190. *Curierul naţional* şi *România liberă*, 16 martie 1995.

După plecarea partidelor contestatare, CDR părea să fi înlăturat principalele surse de tensiune din alianţă. Următorul pas era alegerea noului preşedinte al CDR, care devenea astfel şi candidatul la preşedinţia României. După ce preşedintele în exerciţiu îşi anunţase candidatura, unele formaţiuni din CDR încercaseră fără succes să găsească un contracandidat pe măsură. Deşi realegerea lui Constantinescu în funcţia de preşedinte al CDR era o formalitate, mai ales după plecarea principalilor opozanţi, acesta a avut totuşi doi contracandidaţi. Uniunea Mondială a Românilor Liberi a depus candidatura lui Ion Raţiu, care a declarat că „România are nevoie de un exerciţiu democratic şi nu de autoritarism". „Nu sînt convins că prin Emil Constantinescu vom ajunge vreodată la putere." Cel de-al treilea candidat a fost preşedintele Partidului Unităţii Democratice, Nicu Stăncescu[191].

Alegerea noului preşedinte al CDR a fost scopul întrunirii Comitetului Executiv şi Consiliului CDR din 22 martie. Constantinescu a obţinut 4 din cele 6 voturi ale Comitetului Executiv şi 13 din cele 17 ale Consiliului CDR. Ion Raţiu a obţinut 2 voturi în Comitetul Executiv. După consumarea acestui moment, Constantinescu a spus:

> Am realizat astăzi, cînd am fost reînvestit preşedinte al Convenţiei Democratice şi candidat unic la preşedinţia României, că miza alegerilor din 1996 nu este numai politică. Este vorba de a alege pe cei care pot oferi românilor străzi curate şi sigure, o masă îmbelşugată, liniştea locului de muncă, mîndrie naţională şi, în ultimă instanţă, bucuria unei vieţi, singura pe care ne-a dat-o Dumnezeu.
>
> Mă adresez pentru a le mulţumi partidelor şi formaţiunilor civice din CDR care m-au ales pentru a le reprezenta şi celor cîteva milioane de oameni din ţară şi din afara ei, care mi-au încredinţat speranţele lor într-un viitor mai bun.
>
> Mă adresez celor încă nehotărîţi pentru a-i chema să judece cu nepărtinire ideile, soluţiile şi cinstea noastră cu credinţa că, în cele din urmă, vor veni alături de noi.
>
> Mă adresez celor care nu împărtăşesc în nici un fel ideile noastre pentru a lăsa deoparte intoleranţa şi ura, pentru a ne asculta reciproc şi a ne respecta convingerile pentru ca, apoi, indiferent cine va cîştiga, să ne putem uni eforturile pentru reconstrucţia casei noastre comune - ROMÂNIA[192].

Prezent la Congresul PNL-CD din 26 martie 1995, preşedintele CDR a afirmat că este posibilă o antrenare a CDR la guvernare în scurt timp. „România se află într-o criză atît de puternică încît Convenţia Democratică poate fi chemată, într-o lună sau două, să participe la formarea unui nou guvern." Potrivit lui Constantinescu, în situaţia în care se afla România, CDR nu-şi mai putea pune decît o singură problemă: „cucerirea puterii pentru a salva ţara"[193]. Declaraţia a generat speculaţii în presă privind posibilele contacte între CDR şi PDSR. Ipoteza a fost infirmată de Constantinescu într-o conferinţă de presă, susţinută la 5 aprilie, în care a declarat că opoziţia trebuie să demonstreze că este capabilă să-şi asume responsabilitatea guvernării şi că nu se pune problema unor „jocuri de culise" între CDR şi PDSR. În schimb, dată fiind accentuarea „crizei de sistem" din România, opoziţia nu îşi mai poate permite să piardă timpul „în discuţii sterile".

Pe 7 aprilie s-a desfăşurat o nouă şedinţă a Comitetului Executiv, acesta luînd „cunoştinţă cu satisfacţie" de semnarea a două protocoale: unul privea înscrierea în

191. Rompres, *Informaţii centrale*, 20 martie 1995.
192. Rompres, *Informaţii centrale*, 22 martie 1995.
193. *Adevărul*, 27 martie 1995.

PNL a membrilor Grupului de Iniţiativă pentru Unificarea Liberală, desprins din PAC, iar cel de-al doilea, înţelegerea dintre PNL, PNL-CD şi GPL de a realiza fuziunea printr-un congres. În cadrul aceleiaşi întruniri, s-a propus realizarea unui proiect de pact politic al opoziţiei democratice, pe care erau invitate să-l dezbată toate formaţiunile politice. În privinţa formaţiunilor civice, s-a propus ca acestea să realizeze o platformă minimală comună de acţiune, pentru apărarea dialogului social[194].

În aceeaşi perioadă au avut loc şi discuţiile între CDR şi PD. În cadrul unei întîlniri dintre preşedinţii celor două formaţiuni, desfăşurată la 19 aprilie, s-a convenit în principiu iniţierea unor acţiuni concertate ale opoziţiei, care ar fi trebuit să aibă la bază un program minimal de colaborare în plan parlamentar, al administraţiei locale şi în plan electoral. Ca urmare a întîlnirii, conducerea CDR a emis un comunicat în care se afirma că ambele formaţiuni şi-au dat acordul în vederea cooperării. Comunicatul a fost dezminţit însă de conducerea PD. Petre Roman a declarat că „ne-a trezit surprinderea difuzarea de către CDR a unui comunicat despre întrevederea noastră asupra căruia nu am convenit" şi că „nu s-a ajuns la nici un acord" între PD şi CDR[195].

După reintrarea în CDR, PNL a căutat să-şi întărească poziţia în alianţă. În conferinţa de presă din 17 mai 1995, preşedintele Mircea Ionescu-Quintus a declarat că PNL va propune spre dezbatere Convenţiei un program de relansare economică vizînd declanşarea privatizării rapide, pe scară largă. Se avea în vedere şi stimularea iniţiativei private prin reducerea costurilor de capital şi ale forţei de muncă, asigurarea liberei concurenţe şi restructurarea fiscalităţii. Pe de altă parte, considerînd că faza „frămîntărilor organizatorice" a trecut, PNL şi-a exprimat disponibilitatea de a contribui la pregătirea campaniei electorale a CDR şi la consolidarea coeziunii în alianţă.

Tot la 17 mai a avut loc şi şedinţa Comitetului Executiv al CDR. Principala dispută care marca la acea dată scena politică românească avea în centrul ei prevederile Recomandării 1201 a Consiliului Europei, care viza autonomia teritorială. Acesta a fost şi subiectul şedinţei Comitetului Executiv, care, la final, a dat publicităţii o declaraţie:

> Convenţia Democratică îşi menţine poziţia în ceea ce priveşte necesitatea semnării de urgenţă a Tratatului cu Ungaria, care va avea ca rezultat garantarea graniţelor naţionale. Cu condiţiile stipulării imposibilităţii creării de zone autonome pe criterii etnice, se pot introduce în tratat şi prevederile Recomandării 1201, care nu contravin acestei exigenţe.
>
> CDR va menţine cu tărie descentralizarea şi autonomia locală, prevăzută în art. 119 din Constituţia României, cu respectarea drepturilor individuale ale tuturor cetăţenilor români, indiferent de originea lor etnică.
>
> CDR cere atît Guvernului român, cît şi Guvernului maghiar să nu cedeze presiunii cercurilor extremiste şi să negocieze cu bună-credinţă încheierea tratatului în interesul ambelor state.
>
> Convenţia Democratică acuză Guvernul român de o proastă gestionare a politicii externe, care a avut ca rezultat izolarea României şi a diminuat şansele reale de integrare europeană ale ţării noastre.
>
> CDR subliniază importanţa încheierii grabnice a tratatelor de bază cu statele vecine, care trebuie să cuprindă clauze de protecţie a minorităţilor române din afara graniţelor ţării.

Consiliul CDR din 18 mai 1995 a hotărît să se concentreze asupra relaţiilor dintre formaţiunile componente şi a funcţionării filialelor din teritoriu. Cu acest prilej, a fost

194. Rompres, *Ştiri centrale*, 5, 7 aprilie 1995.
195. Rompres, *Informaţii centrale*, 19 martie 1995; Liviu Ioan Stoiciu, „Acum asta ne mai lipsea: apoliticianismul!", *Cotidianul*, 27 aprilie 1995.

exprimată disponibilitatea pentru dialogul cu alte partide, fără instituţionalizarea unei alianţe la nivel central sau local, cel puţin pentru moment. De asemenea, a fost aprobată fuziunea dintre Sindicatul Politic „Fraternitatea" şi Partidul Democrat Român, sub denumirea de Partidul Democrat Român Fraternitatea[196].

Deşi toate conflictele din CDR păreau a fi luat sfîrşit după plecarea celor patru partide, realitatea arăta altfel. De data aceasta problema o reprezenta PNL-CD. La 13 mai a avut loc Conferinţă Naţională pentru unificare liberală ce a reunit conducerile şi reprezentanţii din teritoriu ai PNL, GPL şi GUL. Partidul lui Nicolae Cerveni a absentat de la eveniment, nesocotind totodată termenul fixat de comun acord cu partenerii liberali şi cei din CDR. Liderii alianţei au preferat să minimalizeze conflictul dintre PNL şi PNL-CD şi să acorde liberalilor un termen de 45 de zile pentru prezentarea unui proiect unionist alcătuit împreună cu PNL.

În perioada 3-4 iunie, conducerea CDR s-a aflat la Rîmnicu-Vîlcea, unde au avut loc întîlniri cu primari, viceprimari şi consilieri locali. Au fost discutate probleme vizînd autonomia administraţiei locale, rolul sindicatelor în statul de drept, sistemul bancar în viziunea PNŢCD şi CDR. Au participat preşedintele CDR, Emil Constantinescu, Radu Vasile, Şerban Săndulescu - PNŢCD, Alexandru Popovici - PNL-CD, Paul Păcuraru - PNL, Victor Ciorbea - preşedintele Confederaţiei Sindicatelor Democratice din România. Cu acelaşi prilej a avut loc şi consfătuirea „Autonomia administraţiei publice locale - între teorie şi realitate", la care au luat parte şi Emil Constantinescu, Victor Ciorbea, precum şi reprezentanţi ai PNL şi PNŢCD.

Comitetul Executiv al CDR s-a întrunit din nou la 7 iunie 1995, pentru a discuta pregătirea şi organizarea unui marş şi a unui miting, programat pentru 14 iunie. În urma şedinţei a fost emisă o declaraţie-apel, prin care, „la cinci ani de la intervenţia brutală a forţelor de represiune şi a minerilor" împotriva manifestaţiei din Piaţa Universităţii, CDR şi aliaţii săi propun un bilanţ al vieţii românilor în „acest cincinal al minciunilor şi corupţiei". „Credincioasă idealurilor sale de democraţie şi libertate, CDR înţelege să-şi facă acel bilanţ împreună cu cetăţenii României, pe traseul simbolic al protestului celor ce refuză acceptarea minciunii, corupţiei şi incompetenţei în conducerea statului."[197] La mitingul din Bucureşti, din 14 iunie, au participat ca organizatori, pe lîngă CDR, şi Confederaţia Sindicatelor Democratice din România, PROPACT, organizaţii studenţeşti. Manifestanţii au adoptat o rezoluţie intitulată „7 soluţii pentru România":

> Constatînd că o putere mincinoasă şi o guvernare incompetentă au dus la adîncirea continuă a mizeriei şi a deprimării în care trăieşte cetăţeanul,
>
> Constatînd că economia ţării este condusă şi gestionată după principii contrare drumului spre bunăstare generală,
>
> Participanţii la miting acuză opţiunile politice, economice şi sociale ale actualilor guvernanţi, care:
>
> - Prin menţinerea artificială, din motive electorale, a structurilor şi relaţiilor economice falimentare, dezlănţuie efecte economice şi sociale devastatoare, sporind discrepanţa între veniturile cetăţenilor şi preţurile în continuă creştere anulînd, astfel, chiar şansele de relansare a zonelor acum favorizate artificial, dar sacrificate pentru viitor;
> - Prin menţinerea politicii bugetare desconsideră domeniile strategice ale ţării: învăţămînt, sănătate, cultură, apărare naţională;

196. Rompres, *Informaţii centrale*, 17 şi 18 mai 1995.
197. Rompres, *Ştiri centrale*, 4 şi 7 iunie 1995.

- Prin fiscalitatea excesivă blochează dezvoltarea societăţii, iar prin impozite uriaşe pe salarii reduc puterea de cumpărare şi motivaţia muncii;
- Prin boicotarea unei reale descentralizări economice şi administrative menţin un sistem centralizat, birocratic, generator de corupţie;
- Prin dispreţul faţă de cetăţean şi faţă de legile statului de drept, privatizarea s-a transformat din principala forţă a relansării economice într-un instrument de îmbogăţire nemeritată a fostei şi actualei nomenclaturi;
- Prin desconsiderarea justiţiei sociale, au împiedicat crearea unui autentic sistem de protecţie socială, categoriile defavorizate fiind folosite, prin promisiuni mincinoase, ca o resursă de manevre electorale;
- Prin politică internă falimentară şi asocierea la guvernare a forţelor politice extremiste, s-a ajuns la eşecuri care au compromis în mod nedrept şansele României în competiţia de integrare euro-atlantică.

Participanţii la miting consideră că aşezarea pe baze sănătoase a societăţii româneşti nu se poate face decît prin adoptarea următoarelor soluţii:

- Restructurare economică şi privatizare în beneficiul cetăţenilor, care să determine încurajarea competiţiei şi a muncii cinstite;
- Politica bugetară corespunzătoare intereselor naţionale strategice ale României, prin finanţarea corectă a învăţămîntului, sănătăţii, culturii, apărării naţionale şi a ordinii publice pentru ca, astfel, aceste domenii să-şi impună demnitatea şi prestigiul;
- Fiscalitate moderată, pentru încurajarea liberei iniţiative şi eliberarea salariilor de povara impozitului excesiv;
- Descentralizare riguroasă şi autonomie economică şi administrativă;
- Respect pentru proprietatea privată, protecţia şi încurajarea gospodăriei individuale ţărăneşti, respect pentru mediul înconjurător;
- Protecţie socială reală, pentru categoriile defavorizate: pensionari, familii cu mulţi copii, copii abandonaţi, handicapaţi, prin corelarea sistemelor publice şi private de asigurare. Susţinerea reconversiei socio-profesionale a forţei de muncă, pentru combaterea şomajului;
- Relansarea procesului de reforme politice, legislative, economice, militare în vederea recalificării României în competiţia de integrare euro-atlantică[198].

Sîmbătă, 24 iunie, CDR-Timiş a organizat prima Consfătuire interjudeţeană a filialelor CDR, avînd ca temă „Activitatea CDR în perioada preelectorală". La întrunire au fost prezenţi şi Emil Constantinescu, Ulm Spineanu, Eugen Vasiliu, Victor Ciorbea. De asemenea, au participat conducerile filialelor CDR din Alba, Arad, Bihor, Cluj, Hunedoara, Caraş-Severin, Constanţa, Mehedinţi, Giurgiu, ca şi reprezentanţii CDR de la nivel parlamentar şi al administraţiei locale din aceste judeţe. A fost adoptată o rezoluţie în care participanţii au insistat asupra: necesităţii întăririi filialelor judeţene şi a subfilialelor din teritoriu; acordării unei atenţii speciale comunităţilor orăşeneşti şi comunale în vederea stabilirii priorităţilor pe termen scurt şi în perspectivă, pentru elaborarea unor tactici electorale cu specific local; creşterii gradului de eficacitate în activitatea politică a forţelor de opoziţie; accentuării spiritului de cooperare între partenerii din CDR la nivel local; intensificării legăturilor între filialele vecine, pentru a asigura schimbul de informaţii şi întrajutorarea reciprocă. Filialele judeţene prezente la lucrări au propus conducerii centrale organizarea Conferinţei Naţionale a CDR.

În urma consfătuirii, Constantinescu a declarat:

> Avem în vedere un nou program, care pleacă, de data aceasta, de la cetăţean, de la omul cu nevoile, cu speranţele şi dorinţele lui, spre comunitate - sat, comună, oraş, municipiu sau

198. Rompres, *Ştiri centrale*, 14 iunie 1995.

județ. Deci, de la comunitatea locală pentru a ajunge, în final, la probleme de dimensiune națională. Din punct de vedere politic opunem, din acest moment, unui partid de stat, cum este PDSR cu filialele sale din arcul guvernamental, o formațiune politică populară - CDR - care își propune să apere fidel interesele cetățenilor în fața unui stat-patron, stat centralizat, administrator rigid, stat birocratic și corupt. Ca atare, am decis să trecem la reorganizarea Convenției Democratice, nu de sus în jos, cum s-a făcut pînă acum în toate partidele politice din România, ci de jos în sus. Și, nu întîmplător, am ales Timișoara, orașul care a propus României modele noi, începînd cu Revoluția din Decembrie 1989, cu noul tip de structurare politică, prin punctul 8 al *Proclamației de la Timișoara*, cu noul tip de forță politică[199].

Așadar, reorganizarea CDR va porni de la „modelul Timișoara".

La 27 iunie, s-a desfășurat întîlnirea dintre Comitetul Executiv al CDR și parlamentarii acestei alianțe. La finalul discuțiilor, Emil Constantinescu s-a referit critic la senatorii CDR care au votat în favoarea compatibilității calității de senator cu aceea de membru în AGA și CA ale societăților comerciale. Cu această ocazie, a fost dat publicității și un comunicat, în care se spunea:

Scopul principal al întrunirii a fost găsirea modalităților concrete de transpunere în plan parlamentar a noii oferte politice a Convenției. A fost schițată noua strategie parlamentară a CDR, atît pe durata vacanței parlamentare, cît și pentru viitoarea sesiune. S-a hotărît ca în perioada următoare, parlamentarii Convenției să-și întărească legătura cu cetățenii pe care îi reprezintă și cu organizațiile locale CDR. S-a decis permanentizarea întîlnirilor dintre Comitetul Executiv și parlamentarii Convenției Democratice, pentru ca aceștia să participe direct la deciziile politice ale CDR[200].

În conferința de presă din 4 iulie, Constantinescu a declarat că CDR a „susținut permanent" poziția guvernului în direcția integrării europene, dar „nu poate cauționa la infinit" discrepanța dintre politica internă a actualei coaliții guvernamentale și declarațiile „zgomotoase" despre integrare. Arătîndu-se îngrijorat față de faptul că, pe plan extern, credibilitatea României „este din nou pusă în discuție", președintele CDR a atras atenția că aliații PDSR promovează „un spirit ultranaționalist, izolaționist", care pune în pericol orice șansă de integrare europeană. Totodată, i-a cerut președintelui Iliescu să răspundă dacă este sau nu supus unui șantaj din partea lui C.V. Tudor[201].

Unificarea liberală era, în continuare, întîrziată de neînțelegerile dintre PNL și PNL-CD. Cum termenul acordat de Convenția Democratică pentru unificarea PNL cu PNL-CD expirase la 30 iunie, Constantinescu a declarat: „Lăsăm viața să acționeze. Activitatea CDR nu este blocată din această cauză și nu există divergențe doctrinare. Vom lua o hotărîre la momentul potrivit. Acum nu e nimic acut, nu este necesară o acțiune politică"[202].

Despre zvonurile privind o posibilă colaborare CDR-PDSR, Constantinescu a declarat: „Pînă la alegeri, nu poate fi vorba de nici un fel de alianță la guvernare PDSR-CDR și nici de o altă majoritate parlamentară după aceeași formulă. După părerea

199. Rompres, *Informații centrale*, 24 iunie 1995; *Cronica română* și *România liberă*, 26 iunie 1995.
200. „Convenția își cheamă la raport parlamentarii", *Cronica română*, 29 iunie 1995.
201. Rompres, *Știri centrale*, 4 iulie 1995.
202. „Întîrzierea unificării între PNL și PNL-CD nu blochează activitatea Convenției", *Cronica română*, 6 iulie 1995.

noastră, este foarte clar că aceasta ar fi ilogică din punct de vedere politic şi chiar imorală"[203].

Referitor la hotărîrea Consiliului Operativ al UDMR, din 18 iulie, CE al CDR, întrunit în data de 21 iulie, a dat publicităţii o declaraţie în care se aprecia că „o dată cu votarea Legii învăţămîntului, cercuri extremiste române şi maghiare, interne şi internaţionale, folosesc toate mijloacele pentru crearea unor stări artificiale de tensiune etnică". „Este evident că această situaţie se datorează proastei gestionări a ţării în ultimii cinci ani, care a creat premisele unor tensiuni sociale şi etnice." În aceeaşi declaraţie se mai spunea că, nu în ultimul rînd, asocierea la guvernare a unor partide extremiste a condus la lipsa de credibilitate a guvernului pe plan intern şi internaţional, iar „scandalul declanşat este disproporţionat faţă de lipsurile reale" ale legii învăţămîntului, lege „necesară şi perfectibilă". CDR considera că prevederile legii respective „răspund exigenţelor europene în privinţa drepturilor minorităţilor la educaţie". Miza „jocurilor politice este mai degrabă tratatul româno-maghiar şi competiţia est-europeană de integrare euro-atlantică". În ceea ce privea comunicatul în 12 puncte al Consiliului Operativ al UDMR, care afirma existenţa unei stări de criză, sugerînd opiniei internaţionale că România se află în pragul unui război civil, CDR „atrage atenţia că tentativele sale de izolare a României pe plan internaţional pot avea consecinţa nedorită a izolării comunităţii maghiare în interiorul ţării". „CDR se adresează tuturor cetăţenilor României, cerîndu-le să dea dovadă de înţelepciune, realism şi demnitate, să respingă tentativele de învrăjbire sau incitare la violenţă, indiferent din ce parte ar veni, să-şi unifice eforturile pentru edificarea unei societăţi româneşti democratice, prospere şi tolerante."[204]

După lansarea „modelului Timişoara", CDR a hotărît să-şi stabilească un nou protocol de funcţionare în teritoriu. Acesta urma să aibă la bază modul în care a fost reorganizată filiala Timiş, care să fie extins la nivel naţional. Nu toate formaţiunile membre ale CDR au fost însă de aceeaşi părere, pe motiv că reprezentarea de la centru nu se reproducea uniform pe plan local. Exemplul cel mai elocvent era chiar Timişoara, unde aveau drept de vot doar 9 formaţiuni, adică atîtea cîte existau pe plan local[205]. Definitivarea protocolului de organizare şi funcţionare a filialelor judeţene, precum şi aprobarea acestuia au făcut obiectul şedinţei Consiliului CDR din 28 iulie. În acel protocol, s-a stabilit că formaţiunile vor trebui să deţină fiecare cel puţin 100 de membri cotizanţi şi 5 filiale într-un judeţ, respectiv 100 de membri pentru formaţiunile civice, pentru a putea participa cu vot deliberativ în organizaţiile judeţene ale CDR[206].

203. La 12 iulie 1995, a avut loc o întîlnire neaşteptată între liderii PDSR (Adrian Năstase, Oliviu Gherman) şi liderii Convenţiei (Emil Constantinescu, Ion Diaconescu). Conform Ştefănescu, (1997: 79), „deoarece această întîlnire a avut loc puţin timp înaintea celei dintre PDSR şi PUNR, s-au făcut speculaţii în legătură cu o posibilă încercare a PDSR de a-şi intimida aliaţii (PUNR) sau de a negocia cu CDR un pact de colaborare în eventualitatea ruperii coaliţiei guvernamentale. Chiar dacă liderii puterii şi opoziţiei au refuzat să facă declaraţii în legătură cu această întîlnire, s-a afirmat pe baza altor surse că discuţiile au vizat susţinerea în comun, în Parlament, a unor proiecte legislative importante". În interviul pe care ni l-a acordat în 2002, Emil Constantinescu ne-a spus care au fost motivele reale ale întîlnirii de atunci: „CDR a fost cea care a propus PDSR, în 1995, o recompunere a majorităţii parlamentare, fără PRM şi PSM. Însă PDSR a preferat o alianţă tocmai cu aceste partide".
204. Rompres, *Ştiri centrale*, 21 iulie 1995; „Comunicat al CDR", *Cronica română*, 22 iulie 1995.
205. *Cronica română*, 24 iulie 1995; *Adevărul*, 26 iulie 1995.
206. „CDR se organizează în teritoriu", *Curierul naţional*, 29 iulie 1995.

La 17 august, Emil Constantinescu a participat la o conferinţă de presă, împreună cu Victor Ciorbea, cu ocazia împlinirii unui an de la semnarea pactului de colaborare între CDR şi Confederaţia Sindicatelor Democratice din România (CSDR). Cu acea ocazie, vorbitorii au adus critici la adresa CNSLR-Frăţia, pentru apropierea faţă de partidul aflat la putere, precum şi la adresa programului de privatizare, a campaniei agricole „de care guvernul profită pentru a se murdări din nou". S-a anunţat, totodată, că membrii CSDR vor candida în alegerile viitoare pe listele CDR[207].

Întîlnirile cu sindicatele au continuat pe 21 septembrie. Reprezentanţii CDR şi ai CSDR au luat în discuţie Ordonanţa guvernamentală de rectificare a bugetului de stat pentru 1995 şi, mai ales, problema bugetelor alocate învăţămîntului, culturii şi sănătăţii. În conferinţa de presă care a urmat, a fost reiterată strînsa colaborare care exista între CDR şi CSDR[208]. Tot în septembrie 1995, preşedintele ţărănist Coposu a avut o iniţiativă care arăta din nou că el era adevăratul lider al Convenţiei. Datorită administraţiei dezastruoase şi bănuielilor de corupţie, Halaicu avea o imagine negativă în Bucureşti, punînd în pericol şansele CDR. Cu toate că primarul general făcea parte din PNL, ieşit în 1992 din Convenţie, el mai era perceput ca primar CDR. Or, Convenţia nu îşi putea permite luxul de a pierde capitala ţării. În acest context, Coposu i-a făcut liderului sindical Victor Ciorbea propunerea de a candida la funcţia de primar general în alegerile locale din 1996[209]. Ciorbea tocmai se pregătea să plece într-o vizită de o lună în SUA, la invitaţia administraţiei americane, iar propunerea l-a luat prin surprindere. El a cerut răgaz de gîndire pînă la revenirea din SUA. Propunerea lui Coposu nu venea din senin. În realitate, Ciorbea provenea dintr-o familie cu o tradiţie politică perfect compatibilă cu PNŢCD, iar intenţiile sale de a face politică de partea ţărăniştilor fuseseră făcute cunoscute liderilor ţărănişti[210]. Biografia politică a lui Ciorbea şi cariera sa de lider sindical au reprezentat însă handicapuri majore pentru viitoarea sa carieră politică: ca om care fusese iniţial pe listele electorale ale unui obscur partid socialist cu sediul în Timişoara şi apărase vreme de ani de zile interesele sindicale, el nu putea să devină brusc un promotor radical al terapiei de şoc şi al capitalismului[211]. Raţiunile pentru care Coposu se gîndise la Ciorbea ţineau de căutarea unei persoane care să reprezinte altceva

207. „Membrii CSDR vor candida pe listele CDR", *Curierul naţional*, 18 august 1995.
208. *România liberă*, 22 septembrie 1995.
209. Interviu cu Victor Ciorbea, fost prim-ministru al României, fost primar general al Bucureştiului.
210. După cum a mărturisit singur, Victor Ciorbea provenea dintr-o familie ardelenească cu antecedente politice şi administrative. Bunicul bunicului patern fusese jude în Imperiul Austro-Ungar, peste comunele Ponor, Mogoş şi Rîmeţ. Bunicul, Aurel Ciorbea, fusese primarul comunei Ponor şi reprezentantul acesteia în Partidul Naţional Român la Marea Unire din 1918, fiind menţionat şi în *Monitorul Oficial* de atunci. Un frate al bunicului fusese protopopul bisericii ortodoxe din Sighetul Marmaţiei, găsindu-şi sfîrşitul chiar în temniţa din aceeaşi localitate. Bunicul matern a fost şi el primar în satul său, timp de 25 de ani. Ambii bunici au fost declaraţi chiaburi, iar copilul Victor Ciorbea a trăit pe viu coşmarul de la sfîrşitul anilor '50 şi începutul anilor '60, cînd, peste noapte, reprezentanţii Securităţii şi ai autorităţilor îi ridicaseră de acasă pe bunici şi pe tatăl său, cel mai mare dintre copii, pentru a-i duce la interogatorii. Au urmat condamnările şi toate celelalte. Interesant este că, la începutul anului 1990, Ciorbea a încercat să se înscrie în PNŢCD, dar la sediul central a dat o dată de „domnul Petrina", altă dată de „domnul Puiu", aşa că a renunţat şi a intrat în mişcarea sindicală.
211. După cum aveau să remarce analiştii, cîtă vreme a fost prim-ministru, Victor Ciorbea nu a rostit niciodată public termenul *capitalism*. Din poziţia de lider sindical la Facultatea de Drept, el a urcat în poziţia de lider al sindicatului pe Universitate, apoi lider pe sindicatele din învăţămînt. Emil Constantinescu a mai făcut unele gesturi spre a-l atrage pe liderul sindical către Convenţie.

decît era lumea obişnuită să vadă pe scena politică şi care ar fi avut şanse reale în bătălia pentru primăria capitalei. În acelaşi timp, ar fi fost vorba şi de un real cîştig pentru CDR să susţină un candidat de o altă factură decît politicienii obişnuiţi. Alegerea lui Ciorbea ca posibil viitor primar al Bucureştiului, de către Coposu, a fost una fericită. Mai puţin fericită va fi însă desemnarea sa de către viitorul preşedinte al României, Emil Constantinescu, ca prim-ministru capabil să ducă la bun sfîrşit o reformă capitalistă.

Oraşul Slobozia a găzduit întîlnirea zonală a CDR, din 24 septembrie, la care au participat reprezentanţi ai CDR din Bucureşti, Brăila, Buzău, Călăraşi, Constanţa, Galaţi, Ialomiţa, Tulcea, Sectorul Agricol Ilfov. Au fost prezenţi Emil Constantinescu, Corneliu Coposu, Ion Diaconescu, Călin Popescu Tăriceanu, Otto Weber, Ulm Spineanu. În conferinţa de presă organizată la final, Constantinescu a declarat că întrunirea a contribuit la soluţionarea unor „conflicte şi tensiuni apărute în teren". În ceea ce priveşte evoluţia CDR, preşedintele alianţei a apreciat că „pentru noi ideea de eşec nu mai există, ci există doar variante de succes"[212].

În această perioadă, în cadrul filialelor teritoriale ale CDR, care treceau printr-un proces de organizare, incluzînd şi alegerea noilor structuri de conducere, existaseră disensiuni care au generat şi speculaţii în presă. Faţă de acestea, Alexandru Popovici a declarat că „întotdeauna există şi vor exista disensiuni într-un partid sau într-o alianţă, mai ales dacă este vorba de partide politice cu orientări diferite... La ora actuală, neînţelegerile din cadrul opoziţiei nu depăşesc sfera normalităţii. Eventualele conflicte se vor putea observa doar atunci cînd opoziţia va ajunge la putere"[213]. Totuşi, analizarea şi „aplanarea" unor disensiuni apărute la nivelul filialelor teritoriale au făcut obiectul şedinţei Comitetului Executiv din 18 octombrie.

Coaliţia aflată la putere se confrunta în acea vreme cu unele tensiuni interne generate de atacurile preşedintelui PRM, Corneliu Vadim Tudor, la adresa preşedintelui Ion Iliescu. În acest sens, Călin Popescu Tăriceanu a considerat că venise momentul ca partidul de guvernămînt să se delimiteze de aliaţii incomozi - PUNR şi PRM. O soluţie politică la criza evidentă din arcul guvernamental putea fi delimitarea netă a PDSR de cele două partide şi formarea unui guvern minoritar PDSR, susţinut în Parlament de opoziţie[214].

În calitatea sa de preşedinte al CDR, Emil Constantinescu a dat un comunicat în care se spunea:

> Faptul că PDSR a decis, în sfîrşit, să scape de alianţa cu PRM este pozitiv. Dar nu trebuie uitat că PDSR a compromis grav imaginea României în lume, permiţînd accesul spre guvernare unor forţe politice cu ideologie condamnată în toate ţările civilizate.
>
> Simpla rupere a relaţiilor nu înseamnă că PDSR s-a spălat pe mîini de toate consecinţele acestei alianţe, nu înseamnă ca PDSR este mai puţin vinovat de prejudiciile aduse României de extremismul foştilor şi actualilor aliaţi.
>
> Pe de altă parte, nu trebuie uitat că funcţii din eşalonul doi al guvernului şi poziţii-cheie din teritoriu sînt în continuare deţinute de reprezentanţi PRM. Astfel încît, cred că va mai dura pînă cînd va exista o despărţire definitivă între cele două formaţiuni. Dacă această despărţire va fi vreodată definitivă[215].

Cel mai important a fost de a-l prezenta pe Ciorbea preşedintelui PNŢCD, Corneliu Coposu. După ce liderul sindical Ciorbea a povestit despre ascendentele ţărăniste din familia sa, el a fost acceptat de Coposu şi, ulterior, de toată lumea.

212. Rompres, *Informaţii locale*, 24 septembrie 1995.
213. „Neînţelegeri normale în CDR", *Cronica română*, 14 octombrie 1995.
214. „CDR se oferă să susţină un guvern minoritar PDSR", *Adevărul*, 7 octombrie 1995.
215. Rompres, *Informaţii centrale*, 20 octombrie 1995.

O altă problemă care a marcat sfîrșitul anului 1995 era cea a raporturilor dintre cele mai puternice forțe de opoziție - CDR și PD. După ce, de-a lungul anului, relația dintre cele două a oscilat între acțiuni comune, acorduri de principiu și poziții divergente, sfîrșitul lui 1995 a adus propunerea realizării unui protocol între CDR și PD. Inedita propunere a fost discutată în ședința Comitetului Executiv al CDR din 1 noiembrie 1995. Referindu-se la acel protocol, vicepreședintele PNL-CD, Sorin Stănescu, a ținut să sublinieze caracterul „pur tehnic, neangajat" al acestuia, „pentru că ar fi prematur în această fază". Protocolul ar fi prevăzut „o metodologie de lucru" comună pentru viitoarele alegeri și „o eventuală înțelegere după primul tur de scrutin, pentru sprijinirea candidatului aparținînd CDR sau PD cel mai bine situat". Cu această excepție, protocolul „nu poate fi interpretat ca o alianță electorală"[216].

În mod concret, protocolul avea la bază patru prevederi:

- asigurarea unor alegeri corecte și evitarea oricăror tentative de fraude din partea adversarilor;
- colaborarea în turul doi al alegerilor locale, prin susținerea candidaților cu șansele cele mai mari;
- colaborarea în privința funcțiilor de viceprimar și a locurilor de consilieri locali;
- susținerea în ultimul tur al alegerilor prezidențiale a aceluiași candidat.

Dacă protocolul amintit avea un caracter formal, ținte fixe și termene precise, între cele două grupări politice s-au purtat discuții informale cu privire la posibilitatea alcătuirii unei coaliții de guvernare[217]. Mai mult, s-a discutat chiar posibilitatea includerii UDMR într-o asemenea coaliție. La studierea acestei variante s-a ajuns după ce liderii politici au făcut analiza preferințelor de vot. Ea a scos în evidență scoruri apropiate de ceea ce se va întîmpla în anul următor, la alegeri. Dacă preferințele din sondaje urmau să fie confirmate de vot, se impunea formarea unei majorități confortabile, care să ducă la îndepărtarea oricărei posibilități ca PDSR să mai poată intra într-o coaliție sau influența guvernarea. Principiile politice ale guvernării ar fi fost: reforma economică și privatizarea, integrarea în UE și NATO. Existau însă anumite bariere psihologice și morale, care țineau de faptul că PD provenea din FSN, principalul inamic al CDR. De aceea, cu ocazia discuțiilor informale, s-au ridicat anumite obiecții principiale cu privire la trecutul relațiilor cu FSN și posibilitatea ca PD și Petre Roman să întreprindă ceva în sensul clarificării acestui trecut[218]. Existau două posibilități. Prima era ca partidul condus de Roman să demonstreze prin argumente credibile, inclusiv documente și materiale, că nu fusese amestecat în chestiunile grave din trecut, că partea din FSN transformată în PD nu fusese de acord cu ele la vremea respectivă. În acest caz, responsabilitatea ar fi revenit ramurii din FSN apropiate de Iliescu și care se transformase în PDSR. Dacă această disociere nu putea fi

216. „CDR studiază protocolul de colaborare cu Partidul Democrat", *Azi*, 2 noiembrie 1995.
217. Conform mărturiei lui Ion Diaconescu, pe la începutul lui septembrie 1995, pe cînd încă mai trăia „Seniorul" Coposu, a avut loc o reuniune între liderii CDR și cei ai PD. Întîlnirea a fost organizată de Bogdan Niculescu Duvăz, la o casă de vînătoare. Petre Roman și-a cerut scuze pentru că lipsea, dar au participat Coposu, Diaconescu (din partea CDR) și Duvăz, Adrian Severin (din partea PD).
218. Era vorba despre prima mineriadă, cu punerea lui Coposu în mașina blindată, legăturile cu a treia mineriadă și devastarea sediilor partidelor istorice, atitudinea fostului premier Roman de la Alba-Iulia, precum și multe altele.

făcută, mai exista o posibilitate: Petre Roman să facă o declaraţie publică, în numele partidului său, în care să recunoască adevărul, să îşi asume greşelile din trecut şi să îşi ceară scuze. În ciuda acordului informal al anumitor lideri PD cu privire la aceste chestiuni, Petre Roman a refuzat să facă acele gesturi, ieşind chiar la atac împotriva CDR. Aceasta a dus pînă la urmă la respingerea de către CDR a protocolului cu PD.

Consiliul CDR s-a întrunit din nou la 3 noiembrie 1995. Preşedintele Constantinescu s-a arătat profund preocupat de starea sănătăţii lui Corneliu Coposu, care, „prin intransigenţa şi verticalitatea sa morală, a avut un rol politic determinant". „Omagiul pe care i-l putem aduce este să continuăm ideea de unitate a Opoziţiei, pe care domnia sa a susţinut-o cu atîta forţă." În cadrul aceleiaşi şedinţe s-a analizat situaţia politică şi economică a ţării, s-a luat act de faptul că procesul de constituire a structurilor judeţene ale CDR s-a încheiat. A luat fiinţă şi Departamentul electoral al CDR, urmînd ca, în săptămîna următoare, să fie definitivată, într-o şedinţă extraordinară a Consiliului Naţional, grila de selecţionare a candidaţilor la alegerile din 1996[219].

În mod oarecum surprinzător pentru cei care nu cunoşteau dedesubturile discuţiilor principiale dintre cele două grupuri politice, CDR a respins protocolul propus de PD. Conducerea PD s-a arătat consternată, iar Cristian Rădulescu, secretarul politic al PD pentru relaţii cu alte formaţiuni politice, a declarat: „Noi am avut semnale foarte concrete că se doreşte această colaborare între partidul nostru şi CDR încă de acum o săptămînă, cînd problema a fost discutată în Biroul Executiv al CDR. Ne-am asumat în consecinţă sarcina de a formula textul acordului. Nu înţelegem ce s-a putut întîmpla între timp şi de ce conducerea CDR şi-a schimbat radical poziţia faţă de oferta noastră"[220].

PNŢCD, opoziţia democratică şi, de fapt, întreaga viaţă politică românească au suferit o pierdere inegalabilă în data de 12 noiembrie, cînd s-a stins din viaţă Corneliu Coposu. Biroul de presă al preşedintelui CDR a difuzat un comunicat, în care se spunea:

> Ce pot spune la moartea unui mare om? Că a luptat şi a suferit cînd mulţi dintre noi se ascundeau în tăcere, că a crezut mereu în acea Românie sfîntă, cînd mulţi nu mai credeau nici în ziua de mîine, că nu s-a temut de nimeni şi că n-a dat înapoi în faţa nimănui. Acestea sînt doar cuvinte. Mici faţă de un destin mare.
> Vor vorbi mulţi despre el. Şi dintre cei care l-au iubit, şi dintre cei care nu l-au iubit. Mulţi vor încerca să-i folosească numele şi gloria. Dar nimic din toate acestea nu contează acum. Corneliu Coposu nu mai este. Pornit pe drumul spre veşnicie, acea veşnicie pe care a aşteptat-o liniştit toată viaţa sa, va rămîne aici prin tot ce se va face bun în această ţară. Cînd mi-am îngropat tatăl am crezut că nu este durere mai mare pe lume. Este... La revedere, domnule Coposu. Dumnezeu să aibă în grija sufletul tău de om bun[221].

Moartea lui Coposu a însemnat un moment de cotitură în politica românească, care a pregătit într-un fel victoria CDR pe toate fronturile în alegerile din 1996. Dacă reacţiile de regret, admiraţie şi respect din partea prietenilor politici, a societăţii civile şi a presei, din ţară şi din străinătate erau fireşti, nimeni nu s-a aşteptat la aceeaşi atitudine din partea inamicilor săi politici, a celor care îl duşmăniseră încă de pe vremea cînd comuniştii îi reprimau pe ţărănişti sau cînd liderul ţărănist a reapărut în viaţa

219. Rompres, *Ştiri centrale*, 3 noiembrie 1995.
220. „CDR a respins protocolul electoral propus de PD", *Cotidianul*, 4 noiembrie 1995.
221. Rompres, *Informaţii centrale*, 12 noiembrie 1995.

politică, de la Iliescu şi Roman la Virgil Măgureanu şi Alexandru Bârlădeanu. Acesta din urmă a făcut o declaraţie publică reluată cu stupoare pe toate canalele media:

> Pentru clasa noastră politică şi, mai ales, pentru tineret, Corneliu Coposu va rămîne o pildă de urmat în ce priveşte statornicia faţă de crezul politic, cinstea şi dezinteresul desăvîrşite, abnegaţia pînă la autojertfire, pînă la martiraj. În tinereţe, idealurile care ne-au animat pe Corneliu Coposu şi pe mine au fost diferite, dar lăsînd la o parte frămîntările izvorîte din cotidian, istoriceşte, idealurile sale s-au dovedit a fi cele adevărate.

Bunul prieten al lui Coposu şi apropiatul său colaborator Ion Diaconescu a dat o explicaţie extrem de simplă pentru această completă schimbare de atitudine a unui înverşunat inamic public:

> Cît a fost în viaţă, a fost beştelit şi atacat tot timpul, că este moşier, că vine din America, că nu a mîncat salam cu soia, că vrea să vîndă Ardealul (vă daţi seama, el, greco-catolic, apropiat de Iuliu Maniu, conducătorul Partidului Naţional, care a făcut România Mare!). În momentul cînd a murit, ăştia au răsuflat uşuraţi. Nu s-au mai temut de el şi i-au recunoscut meritele. I-au făcut o imagine extraordinară. El n-a avut în viaţa lui atîta popularitate cît a avut la înmormîntare şi după aceea. A avut o înmormîntare regească, care a impresionat electoratul şi ne-a ajutat în campania pentru cîştigarea alegerilor[222].

Din punct de vedere simbolic, atunci s-a născut mitul Coposu, iar din punct de vedere practic, moartea lui Coposu a contribuit la deblocarea vieţii politice româneşti şi a permis alternanţa la putere. Vom reveni asupra acestor aspecte.

Dispariţia liderului istoric al PNŢCD i-a făcut pe unii să pună sub semnul întrebării menţinerea unităţii opoziţiei, viitorul PNŢCD şi al CDR. Comitetul Executiv al CDR, întrunit în 17 noiembrie, a dat publicităţii o declaraţie solemnă:

> În prima sa întîlnire după trecerea în eternitate a lui Corneliu Coposu, Convenţia Democratică se înclină cu pietate şi recunoştinţă în faţa memoriei sale, ferm hotărîtă să realizeze ideile şi programele politice cărora le-a dedicat întreaga sa viaţă.
>
> Testamentul politic al lui Corneliu Coposu a fost întruchipat de sutele de mii de oameni îndureraţi care, în aceste zile, văd în unitatea noastră condiţia fără de care nu poate fi concepută speranţa unei schimbări în bine a ţării.
>
> Unitatea Convenţiei Democratice are ca fundament patriotismul luminat, cerinţa de moralitate şi adevăr pe care Corneliu Coposu a reuşit să le impună vieţii noastre politice.
>
> Sîntem datori faţă de marele nostru înaintaş ca, în spiritul unităţii, să ne lăsăm conduşi în acţiunile noastre exclusiv de gîndul pentru necazurile şi aspiraţiile oamenilor, uitînd de interesele noastre personale în favoarea intereselor mari ale ţării.
>
> CDR este convinsă că PNŢCD va rămîne în continuare un pilon de bază al unităţii şi forţei sale şi salută confirmarea în funcţia de preşedinte a domnului Ion Diaconescu, prietenul şi colaboratorul de o viaţă al marelui dispărut.
>
> CDR va realiza cu stricteţe strategia sa electorală privind participarea la alegeri pe liste comune şi susţinerea unui candidat unic prezidenţial.
>
> CDR îşi reafirmă sprijinul pentru profesorul Emil Constantinescu în calitate de preşedinte al Convenţiei Democratice şi candidat unic al acesteia la preşedinţia României.
>
> Comitetul Executiv îşi exprimă convingerea că CDR, alternativă reală la actuala putere, este capabilă să obţină victoria în alegerile din 1996 şi să asigure scoaterea ţării din criză şi a oamenilor din sărăcie[223].

222. Interviu cu Ion Diaconescu.

223. „Declaraţia solemnă a Convenţiei Democratice", *Cronica română*, 18 noiembrie 1995.

CAPITOLUL 5

Campaniile electorale din 1996 şi cîştigarea alegerilor

Cine urmăreşte superficial confruntarea politică desfăşurată de CDR în Parlament şi în viaţa publică sau confruntările care au avut loc cu un an înainte de înfruntarea electorală din 1996, poate să tragă concluzia eronată că multe dintre criticile aduse de liderii Convenţiei, activiştii civici sau presa ce simpatiza cu CDR[1] au ţinut doar de discursul electoral, de nivelul retoricii de campanie. În realitate, de cînd Iliescu şi FSN/PDSR veniseră la putere, situaţia României se deteriorase din mai multe puncte de vedere. După mineriada din septembrie 1991, care a dus la prăbuşirea guvernului reformist Roman, dar, mai ales, după alegererile din 1992, cînd s-a instalat guvernul antireformist Văcăroiu, situaţia s-a deteriorat constant. După cum vom vedea, multe dintre statisticile legate de catastrofa economică şi financiară în care se afla România vor ieşi la iveală abia după ce un prim-ministru al Convenţiei le va face publice. Parţial, datele au ieşit însă la iveală chiar şi înainte de alegeri. În 1996, 42% din populaţie trăia sub limitele de subzistenţă, iar nivelul de trai scăzuse după decembrie 1989 cu 35%. Explozia preţurilor şi apropierea iernii erau preocupări constante ale vieţii de zi cu zi. În acest timp, o nouă oligarhie financiar-industrială, dar şi o numeroasă clientelă economică se îmbogăţeau vizibil şi ilegal, fiind în combinaţie cu elemente considerate mafiote, fără ca nimeni să fie arestat şi judecat, ceea ce făcea ca mesajul despre adîncirea decalajelor să aibă şi o mai mare forţă electorală. Era un mesaj pe deplin credibil. În plus, mulţi săraciseră mai rapid decît „ritmul natural", datorită faptului că autorităţile nu luaseră nici un fel de măsuri împotriva jocurilor de investiţii piramidale, cum era cel de tip „Caritas" din Cluj, condus de Ion Stoica. Dimpotrivă, statul de drept se retrăsese din scenă, permiţînd multora dintre cei care ar fi trebuit să servească interesul public să lucreze împotriva acestuia, fără teama că vor fi vreodată pedepsiţi. Situaţia păgubiţilor de rînd, care nu au reuşit să-şi recupereze din pierderi nici după ani de procese, contrasta cu cea a numeroşilor oameni politici din PDSR şi PUNR, şefi din poliţie, armată, procuratură, oameni de afaceri, cu familiile şi prietenii lor, care investiseră cu succes în asemenea jocuri, înainte ca ele să se prăbuşească. Sentimentul extinderii corupţiei în justiţie, în guvern şi administraţie, în parlament, în partidul de guvernămînt nu putea fi comparat decît cu opinia că aceste instituţii sînt ineficiente. Erau constatări vizibile

1. *România liberă*, 22, în ultimă instanţă, *Evenimentul zilei*, iar în ceasul al doisprezecelea, chiar *Adevărul*.

în toate sondajele de opinie cu privire la încrederea populaţiei în instituţiile politice ale democraţiei[2].

Vladimir Tismăneanu a descris pe viu, chiar în 1996, sistemul politic din perioada decembrie 1989-noiembrie 1996, caracterizîndu-l sintetic drept unul semiautoritar sau cu accente autoritare, un sistem în care modul de funcţionare a puterii politice era „foarte aproape de un regim populist, corporatist, de tip semifascist". Era vorba de un prezidenţialism cu propensiuni etnocentrice şi dictatoriale, cu un puternic sprijin în armată şi serviciile secrete (fosta Securitate), „un complex militaro-poliţienesc", în care „posesorii adevăratei puteri politice din România sînt în continuare legaţi de instituţiile de culegere de informaţii şi utilizarea ei în scopuri manipulative", care patrona corupţia pe scară generalizată şi avea cu Occidentul o relaţie profund ambiguă, dacă nu chiar dubioasă. Baza politică şi socială a sistemului postcomunist iliescian o reprezentau „toţi aceia care detestau ceauşismul, fără a dori o schimbare radicală de regim, adică o Românie noncomunistă". Conform explicaţiei politologului american, „direcţia în care se mişcă România, mai cu seamă după 1990, este una apropiată de autoritarismul bazat pe mobilizare de masă, ca în Mexic, unde corupţia este principala formă de perpetuare a elitelor. Cine participă la corupţie, participă la putere. Cine participă la putere, participă la corupţie. Este un cerc vicios". În cadrul sistemului politic patronat de Iliescu, diferitele „asociaţii civice", partide politice sau fracţiuni pedeseriste nu erau altceva decît fostele grupuri nomenclaturist-securiste, pe care Ceauşescu le „omogenizase sau le redusese la tăcere", în ciuda intereselor diferite lor, dar care acum beneficiau de spaţiul generos al pluralismului democratic[3]. Impresia dominantă era că spaţiul politic

2. La întrebarea „Cum apreciaţi, în general, activitatea următoarelor instituţii?" din „Barometrul de opinie publică" realizat la cererea Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă vreme de trei ani de către diverse institute specializate în sondajele de opinie, răspunsurile de „nu prea bună, foarte proastă" pentru cele trei puteri în stat s-au situat mereu cu mult peste majoritate. *Guvernul*: martie 1994, IMAS - 74%; iunie 1994, IRSOP - 74%; sept. 1994, IMAS - 72%; martie 1995, ICCV - 65%; iunie 1995, CURS - 71%; sept. 1995, ICCV - 60%; dec. 1995, CURS - 74%; martie 1996, ICCV - 64%; iulie 1996, CURS - 65%; octombrie 1996, CURS - 62%. *Parlamentul*: martie 1994, IMAS - 79%; iunie 1994, IRSOP - 76%; sept. 1994, IMAS - 77%; martie 1995, ICCV - 71%; iunie 1995, CURS - 78%; sept. 1995, ICCV - 69%; dec. 1995, CURS - 77%; martie 1996, ICCV - 68%; iulie 1996, CURS - 66%; octombrie 1996, CURS - 63%. *Justiţia*: martie 1994, IMAS - 62%; iunie 1994, IRSOP - 60%; sept. 1994, IMAS - 62%; martie 1995, ICCV - 49%; iunie 1995, CURS - 56%; sept. 1995, ICCV - 47%; dec. 1995, CURS - 54%; martie 1996, ICCV - 54%; iulie 1996, CURS - 48%; oct. 1996, CURS - 45%. Sursele sînt barometrele realizate de IMAS, în septembrie 1994, şi de METROMEDIA Transilvania, în martie 1997. Este semnificativ pentru orizontul de aşteptare al electoratului faptul că la cîteva luni după venirea la putere a coaliţiei CDR-USD-UDMR, gradul de încredere al populaţiei în instituţiile democraţiei crescuse, în timp ce gradul de neîncredere scăzuse. La aceeaşi întrebare, în martie 1997, în sondajul realizat de METROMEDIA Transilvania, răspunsurile de „nu prea bună, foarte proastă" sînt mult diminuate, cu excepţia justiţiei (*guvernul* - 47%; *parlamentul* - 52%; *justiţia* - 48%). Vom reveni cu datele despre încrederea populaţiei în principalele trei instituţii ale statului de drept, după cei patru ani ai coaliţiei CDR-USD-UDMR, pentru a avea o viziune comparativă şi de ansamblu (vezi Anexa 14).

3. Tismăneanu, 1996: 31, 96, 130, 140, 142-143. Ultimul pasaj din cartea-interviu cu Tismăneanu merită citat pentru a înţelege redesenarea spaţiului politic clientelar postcomunist în funcţie de grupurile de interese din vremea comunismului: „La noi, Vatra Românească, devenită ulterior PUNR, este gruparea politică în care s-a adăpostit o potenţială fracţiune din partidul comunist. De fapt, «clicile» din jurul lui Iliescu sînt diversele grupări din aparatul politic al vechiului regim. Grupări care, datorită tipului de centralizare oligarhic unipersonal al regimului Ceauşescu

fusese redistribuit între foştii nomenclaturişti, iar foştii ofiţeri de Securitate se infiltraseră în toate partidele şi mişcările civice. Datorită asemănării cu Partidul Revoluţionar Instituţional din Mexic, mulţi politicieni, ziarişti şi comentatori politici au crezut că partidul lui Iliescu va rămîne o „veşnicie" la putere[4]. Aceştia erau inamicii reali ai opoziţiei politice şi civice dinainte de 1996, iar acţiunea instituţionalizată sub forma Convenţiei Democratice îşi propunea nu numai recuperarea decalajelor reale, dar şi a celor percepute. Din această pricină, mesajul adresat marelui public răspundea unor probleme reale, dar şi celor percepute. Realitatea şi imaginarul s-au reunit sub forma unor propuneri electorale atît de ambiţioase încît neîndeplinirea lor avea să fie sancţionată în cel mai dur mod cu putinţă.

Consiliul Naţional al CDR s-a întrunit pentru prima dată fără Corneliu Coposu la 23 noiembrie 1995. Cu această ocazie a fost prezentat *Contractul cu România*[5], considerat de Emil Constantinescu primul document politic prin care CDR propunea cetăţenilor ţării o „ofertă politică clară, asumîndu-şi, totodată, responsabilitatea pentru acţiunile sale". Pornind de la necesitatea unei alternative la strategia guvernului, calificată drept „şovăielnică şi păguboasă", *Contractul cu România* dorea să demonstreze cetăţenilor că CDR poate oferi şi „o altă cale". După ce a recunoscut că CDR a traversat un proces de reorganizare şi clarificare internă, Constantinescu a accentuat că spiritul de unitate a opoziţiei din CDR, al cărui exponent a fost Corneliu Coposu, rămîne „un garant al acestui contract cu România"[6]. Prin publicarea *Contractului cu România*, Convenţia nu renunţa la documentul „Platforma-program a Convenţiei Democratice din România pentru scoaterea Ţării din criză prin Lege, Adevăr, Reconciliere şi Reformă", propus în august 1992, datorită căruia identitatea CDR se fixase în conştiinţa opiniei publice ca alianţă politică şi electorală de partide şi formaţiuni civice. S-a trecut însă de la o fază programatică, preponderent principială şi axiologică, la una mai precisă, de natură contractuală, cu termene mai uşor de urmărit.

Contractul cu România a fost primit de unii parteneri din opoziţia parlamentară sau extraparlamentară cu reticenţă, iar de alţii, chiar cu duritate. Semnificative au fost nu părerile adversarilor, ci ale celor care aveau să devină parteneri în Convenţie sau în

puteau să-şi mai facă auzite vocile. Ele se manifestau sub forma anarhiei centrelor de influenţă în jurul cabinetelor unu şi doi. Ba era gruparea securist-protocronică, prin influenţa exercitată de către Eugen Florescu asupra Elenei Ceauşescu, ba veneau vechii comunişti, de tipul Gogu Rădulescu, care opreau puţin această întoarcere de macaz spre extrema dreaptă, ducîndu-se la Ceauşescu şi apelînd la nostalgiile romantic-revoluţionare ale dictatorului, ba venea o grupare tehnocratică şi reformatoare, avîndu-i ca reprezentanţi pe un Emilian Dobrescu, la un moment dat consilier de frunte al lui Ceauşescu, sau pe Mircea Maliţa.

. Toate aceste personalităţi existau, ca şi direcţiile pe care le reprezentau. Dar ele erau omogenizate ori reduse la tăcere, aşa cum orice voce era redusă la tăcere în România, în special în ultimii douăzeci de ani de comunism. PUNR nu este decît o altă grupare, mai puternic legată de aparatul Securităţii, dar cu o orientare similară în multe privinţe cu aceea a PDSR-ului. Sau, respectiv, a unei fracţiuni din PDSR, de tip Dumitraşcu, Vasile Văcaru şi alţii de acelaşi calibru".

4. Din punctul de vedere subiectiv al duratei medii de viaţă, comunismul a părut o veşnicie, cu toate că în România a durat „doar" 45 de ani. În mod similar, perspectivele de putere „veşnică" ale PDSR/PSD au fost şi sînt apreciate la cîteva decenii, chiar dacă aceasta nu s-a întîmplat şi nu se va întîmpla în realitate.
5. Pentru textul integral al documentului politic şi electoral *Contractul cu România*, vezi Anexa 9 din acest volum.
6. Rompres, *Ştiri interne*, 23 noiembrie 1995.

coaliţia guvernamentală. Înainte şi după constituirea celui mai nou partid, Alternativa României (PAR), deputatul Varujan Vosganian (de formaţie economist) criticase sever programul, în numeroase luări publice de poziţie şi conferinţe de presă, acuzîndu-l de lipsă de fundamentare economică şi de populism[7]. Mult mai tîrziu, acuzaţiile de populism vor reveni în discursul multora dintre adversarii politici şi mediatici ai Convenţiei, în discursul public al analiştilor independenţi, pe măsură ce guvernarea pe baza *Contractului* avea să-şi relativizeze şi diminueze legăturile cu respectivul document. Ulterior, după intrarea în Convenţie, cei din PAR vor încerca, dacă nu să contrazică spiritul *Contractului*, măcar să-i ofere o completare pragmatică, prin alte programe, mai aplicate. Preşedintele PD, Petre Roman, aprecia că documentul „se situează într-un spaţiu confuz, nedefinit, nu este un program de guvenare, nu este cuantificabil şi nici credibil, ci o colecţie de principii, deziderate şi premise".

Fără a face distincţie între analizele obiective şi poziţiile subiective ale unor adversari sau concurenţi politici, CDR a răspuns criticilor prin intermediul purtătoarei de cuvînt, Lia Trandafir:

> *Contractul cu România* este un nou mod de a aborda relaţia politicii cu cetăţeanul, care poate crea dificultăţi de percepţie unor politicieni. *Contractul cu România* este o ofertă politică şi nu programul de guvernare al CDR - care numără peste 400 de pagini şi nu a fost încă dat publicităţii. (...) Oricine parcurge acest document cu o minimă bună-credinţă poate constata că el conţine soluţii concrete, termene ferme şi responsabilităţi clar asumate. (...) Convenţia Democrată promite să trateze cu mai multă seriozitate oferta politică a domnului Roman, dacă i se va oferi vreodată ocazia[8].

La 4 decembrie 1995, Comitetul Executiv al CDR s-a întrunit pentru a discuta grila de evaluare a candidaţilor în alegeri. Convenţia dorea să propună „un alt tip de om politic, pentru a feri ca această ţară să fie condusă şi mai departe de oameni corupţi, de oameni care-şi schimbă opinia de la o zi la alta". În cadrul aceleiaşi şedinţe, Constantinescu a decis să candideze şi ca senator, pe listele PNŢCD. Pentru a nu genera dispute inutile în CDR, liderii ţărănişti au ţinut să sublinieze caracterul formal al înscrierii lui Constantinescu în PNŢCD. Astfel, Ion Diaconescu a declarat:

> Domnul Constantinescu şi-a exprimat această dorinţă de a candida la Parlament şi încă de pe vremea cînd trăia preşedintele Coposu s-a convenit ca domnul Constantinescu să facă o adeziune formală la PNŢCD, ca să poată candida. O adeziune formală, în sensul că ne obligă legea la ea.

Cu toate acestea, decizia preşedintelui CDR a dat naştere la comentarii, unii apreciind că ea va conduce la adîncirea distanţei dintre ţărănişti şi liberali, iar alţii, că prin acest gest preşedintele CDR îşi va pierde calitatea de moderator, de factor de echilibru între formaţiunile membre ale CDR. Mai mult, senatorul PD Dan Vasiliu semnala neînţelegeri chiar în interiorul PNŢCD. Potrivit lui, testamentul politic al lui Corneliu Coposu îl desemna drept preşedinte executiv al PNŢCD pe Radu Vasile, ştire infirmată de Ion Diaconescu.

Pentru a lămuri situaţia, Ion Diaconescu şi Mircea Ionescu-Quintus au dat un comunicat comun, în care au dezminţit existenţa oricăror posibile tensiuni între partidele

7. Interviu cu Varujan Vosganian.
8. „CDR ripostează dur liderului PD", *Adevărul*, 4 decembrie 1995. Programul de guvernare al CDR, de „peste 400 de pagini", nu a fost niciodată dat publicităţii.

pe care le conduc, considerînd totodată colaborarea în CDR ca absolut necesară pentru victoria opoziţiei unite în viitoarele alegeri[9].

Pe 7 decembrie, CDR a emis un comunicat în care se spunea:

> Convenţia Democratică îşi reafirmă poziţia fermă împotriva celor care întreţin sau participă la fenomenul corupţiei din România, împotriva acţiunilor de tip mafiot care aduc atingere statului de drept şi liniştii publice, împotriva celor care se îmbogăţesc pe seama cetăţenilor.
>
> CDR, care nu a fost implicată niciodată, prin reprezentanţii săi, în acte de corupţie, nu va permite nici pe viitor participarea sau colaborarea la astfel de acţiuni, eliminînd din rîndurile sale orice persoane care nu vor respecta aceste norme stricte.
>
> CDR îşi exprimă susţinerea faţă de acele acţiuni ale Poliţiei care urmăresc apărarea societăţii împotriva reţelelor de tip mafiot şi a corupţiei.
>
> Comitetul Executiv al CDR consideră incompatibilă calitatea de lider politic în cadrul alianţei cu cea de apărător al unor persoane inculpate pentru cazuri grave de corupţie.
>
> Nu putem elimina racilele societăţii româneşti fără o concordanţă deplină între vorbele şi faptele noastre[10].

Cel vizat în mod expres de acest comunicat, Nicolae Cerveni, a încercat să găsească o soluţie convenabilă ambelor părţi. La 13 decembrie, el anunţa că a găsit „formula de conciliere": biroul de avocatură pe care îl conducea va prelua toate cazurile care, pentru omul politic Cerveni, ca avocat, ar putea crea „erori de apreciere" în rîndul opiniei publice.

La sfîrşitul anului 1995, Ion Raţiu a tulburat din nou apele Convenţiei, reafirmîndu-şi „disponibilitatea" de a candida la preşedinţia României, dacă „i se va cere". De asemenea, liderul ţărănist aprecia că „nu vom putea cîştiga alegerile cu Emil Constantinescu". Poziţia sa a fost criticată de mai toate formaţiunile din CDR, inclusiv de PNŢCD. PNL s-a referit în termeni negativi la declaraţia lui Raţiu, Ionescu-Quintus susţinînd că PNL nu se simte „deranjat nicidecum" de intenţia lui Constantinescu de a candida. Întrunite la 19 decembrie, grupurile parlamentare CDR au declarat că Emil Constantinescu rămîne candidatul unic al CDR în alegerile prezidenţiale. Poziţia lui Ion Raţiu nu a fost susţinută nici măcar de cei cunoscuţi ca fiind apropiaţii săi[11].

Ultima şedinţă din 1995 a Consiliului Naţional s-a desfăşurat la 20 decembrie. Cu acea ocazie, s-a solicitat ca UMRL să se disocieze de declaraţiile lui Ion Raţiu, în caz contrar riscînd să fie suspendată. Tot atunci s-a luat atitudine şi faţă de rezultatul alegerilor din Federaţia Rusă, care au adus în prim-plan partidul comunist, CDR considerînd din nou că în alegeri se impune unitatea forţelor democratice din România. „CDR, prin soluţiile clare şi responsibile exprimate în *Contractul cu România*, oferă cetăţenilor ţării singura alternativă reală de preîntîmpinare a recrudescenţei comunismului şi extremismului, bazată pe sărăcia şi dezorientarea cetăţenilor"[12].

Anul electoral 1996 avea să fie crucial, atît pentru CDR, cît şi pentru întreaga politică românească. Încă din anul precedent, CDR îşi făcuse cunoscut candidatul la funcţia de

9. „Emil Constantinescu se va înscrie în PNŢCD", *Evenimentul zilei*, 5 decembrie 1995; „Opţiunea lui Emil Constantinescu pentru PNŢCD adînceşte distanţa între ţărănişti şi liberali", *Adevărul*, 5 decembrie 1995; „Emil Constantinescu îşi asumă răspunderea politică intrînd în PNŢCD", *Cronica română*, 6 decembrie 1995; *România liberă*, 8 decembrie 1995.
10. *Evenimentul zilei*, 8 decembrie 1995.
11. Rompres, *Informaţii centrale*, 11 decembrie 1995; „PNL dezavuează poziţia lui Ion Raţiu", *Curierul naţional*, 15 decembrie 1995; *Evenimentul zilei*, 20 decembrie 1995.
12. *Evenimentul zilei*, 21 decembrie 1995.

preşedinte, dar şi oferta sa electorală inclusă în *Contractul cu România*. Reprezentanţii PNL apreciau că anul precedent marcase o polarizare a forţelor politice în jurul CDR şi PDSR, iar Constantinescu afirma:

> După un an de frămîntări, de evoluţii politice, aparent surprinzătoare, s-a ajuns la o concluzie foarte clară. În România există două forţe politice care se vor afla în luptă pentru cîştigarea alegerilor din 1996 - PDSR şi CDR... Constituită pe trei direcţii de acţiune, creştin-democrată, liberală şi civică, Convenţia Democratică a demonstrat că este în continuare o forţă politică viabilă şi nu o alianţă conjuncturală... *Contractul cu România* nu este subiect de campanie electorală. Lansînd *Contractul cu România* noi am vrut să dăm acestui an electoral o nouă dimensiune. Aceea a responsabilităţii... Cele 20 de puncte ale *Contractului* nu sînt vorbe în vînt. Sînt perfect realizabile[13].

Este adevărat că bătălia politică avea să se dea între partidul de guvernămînt şi cea mai importantă forţă de opoziţie, însă idealul „opoziţiei unite", care stătuse la baza formării CDR, devenise irealizabil prin ieşirea PL'93, PAC şi PSDR. Chiar şi după plecarea acestora, disputele din CDR, fără să aibă aceeaşi amploare, nu încetaseră, ceea ce dovedea că sursa de tensiune nu era reprezentată numai de acele partide. Numeroasele neînţelegeri din teritoriu, poziţiile controversate ale lui Raţiu sau Cerveni, raportul dintre PNL şi PNL-CD, întîrzierea unificării liberale şi, nu în ultimul rînd, raportul dintre PNŢCD şi PNL erau repere care defineau situaţia internă din CDR la începutul lui 1996. Acestora li se adaugă ambiguitatea raportului cu PD. Tensiunile din CDR nu afectaseră însă activitatea unitară în plan parlamentar a alianţei.

Apropierea alegerilor a făcut ca eventualele neînţelegeri din CDR să fie mai puţin relevante sau să poată fi aplanate mai uşor. Nici una dintre formaţiunile membre nu ar fi riscat să părăsească în acel moment alianţa, gest care ar fi echivalat cu o sinucidere politică.

Disputa principalei forţe de opoziţie cu cei aflaţi la putere a marcat şi începutul lui 1996. Înainte de prima şedinţă a Comitetului Executiv din acel an (25 ianuarie), Constantinescu a susţinut o conferinţă de presă extraordinară, în care l-a acuzat pe preşedintele Iliescu că nu respectă prerogativele constituţionale. Preşedintele CDR s-a referit la „atacurile repetate, concrete şi grave îndreptate de secretarul Senatului (C.V. Tudor), care este în acelaşi timp şi preşedintele unui partid ce făcuse parte din coaliţia de guvernămînt, împotriva Armatei, Ministerului Public, Serviciului Român de Informaţii, Justiţiei şi, nu în ultimul rînd, Preşedinţiei". În acest sens, Constantinescu i-a solicitat lui Iliescu să răspundă public şi personal la întrebările legate de veridicitatea acuzaţiilor lui Tudor potrivit cărora există dosare compromiţătoare la adresa preşedintelui ţării, apreciind că „un preşedinte care poate fi şantajat nu are ce căuta în fruntea ţării". Nu preşedintele Iliescu i-a răspuns lui Constantinescu, ci purtătorul de cuvînt al preşedinţiei, Traian Chebeleu. Acesta a afirmat că „preocupările" de dată recentă ale lui Constantinescu pentru apărarea instituţiilor fundamentale ale statului şi a imaginii lor în opinia publică trebuie să înceapă prin a cere oamenilor politici şi presei care sprijină Convenţia să se abţină de la atacarea acelor instituţii. „Pentru că liderul PRM nu a făcut altceva decît să reia şi să-şi însuşească aceste acuzaţii aberante formulate de simpatizanţii

13. „Vrem să dăm acestui an o nouă dimensiune. Aceea a responsabilităţii", interviu cu Emil Constantinescu, consemnat de Dan Preisz, *România liberă*, 18 ianuarie 1996.

Convenţiei." Reacţia preşedinţiei a fost apreciată de către liderul CDR ca o modalitate de eludare a răspunderii ce corespundea unui „politicianism ieftin"[14].

Pe lîngă disputele cu reprezentanţii puterii, activitatea CDR se concentra şi în jurul problemelor legate de apropierea alegerilor, incluzînd stabilirea candidaţilor şi a listelor electorale, precum şi luarea în discuţie a unor eventuale alianţe preelectorale. Într-o conferinţă de presă susţinută la 3 februarie, a fost avansat oficial numele lui Victor Ciorbea, liderul CSDR, drept candidat la funcţia de primar general al Bucureştiului. Potrivit liderilor Convenţiei, argumentele care au dus la nominalizare erau experienţa sa sindicală şi profilul său moral. La rîndul său, Ciorbea a declarat că este „conştient de importanţa, responsabilitatea, dar şi de riscul de uzură politică" pe care şi le asumă[15]. După cum am văzut, Copous îi propusese lui Ciorbea candidatura. Cînd liderul sindical s-a întors din vizita în SUA, răspunsul său a fost pozitiv, dar Coposu se afla deja pe patul de suferinţă. Propunerea liderului ţărănist a fost însă bine primită de noul preşedinte PNŢCD, Ion Diaconescu (martor la discuţia cu Coposu), de preşedintele CDR, Emil Constantinescu, şi întîmpinată cu entuziasm de Ana Blandiana şi Petre Mihai Băcanu, ca şi de colegii lui Ciorbea din CSDR[16]. Din momentul în care s-a anunţat oficial candidatura, Ciorbea a devenit şi membru al PNŢCD.

Despre listele electorale, Diaconescu a afirmat că acestea trebuie să respecte ponderea fiecărui partid din alianţă. În localităţi, listele consilierilor locali nu se vor alcătui prin filialele judeţene ale CDR, candidaţii fiind propuşi de către fiecare partid din alianţă, ţinînd cont tot de ponderea partidelor. În fine, la desemnarea candidaţilor pentru primării, filialele partidelor din CDR urmau să aleagă persoana cea mai potrivită, iar dacă nu se înregistra consensul, tot criteriul ponderii prima.

Încheierea unor acorduri de colaborare preelectorală sau electorală cu alte formaţiuni politice, în speţă cu PD şi alianţa din care acesta făcea parte împreună cu PSDR - USD -, a suscitat noi dispute în interiorul CDR. Diferendul care i-a opus pe liberali ţărăniştilor a pornit de la declaraţiile lui Ion Diaconescu, potrivit cărora CDR îl va susţine pe Petre Roman în turul al II-lea al alegerilor prezidenţiale în cazul în care Emil Constantinescu va părăsi competiţia. Aceste afirmaţii au atras nemulţumirea liberalilor, care au exclus din start posibilitatea ca Emil Constantinescu să nu ajungă în turul al II-lea. Prin urmare, PNL a cerut ca CDR să nu colaboreze nici cu partidul lui Roman, nici cu partidul de guvernămînt, motivînd că încheierea unor înţelegeri tehnice între CDR şi USD ar dăuna intereselor Convenţiei şi ar crea un avantaj nemeritat USD. Chiar dacă preşedintele PNŢCD a considerat reacţia liberalilor ca fiind de neînţeles, iar reprezentanţii PNL-CD au apreciat că un pact de neagresiune cu PD ar fi arhisuficient, el a dat curs cererii PNL de a se convoca Consiliul CDR pentru a clarifica lucrurile[17]. Preşedintele Convenţiei nu

14. „Parlamentarii Convenţiei se vor pronunţa pentru ridicarea imunităţii lui Corneliu Vadim Tudor", *România liberă*, 26 ianuarie 1996; „Preşedinţia îi răspunde lui Emil Constantinescu", *Jurnalul naţional*, 26 ianuarie 1996; Rompres, *Informaţii centrale*, 29 ianuarie 1996.
15. *Cronica română*, 3 februarie 1996.
16. Interviu cu Victor Ciorbea. Aceste detalii sînt importante, deoarece unul dintre cele mai răspîndite mituri este că Ana Blandiana ar fi fost „vinovată" de propunerea liderului sindical pentru poziţia de primar general şi, ulterior, pentru cea de prim-ministru.
17. „PNL cere lui Emil Constantinescu să convoace Consiliul CDR", *Evenimentul zilei*, 6 februarie 1996; „Ion Diaconescu face precizări cu privire la acordul tehnic dintre CDR şi USD", ştire ARPress, preluată de *Cotidianul*, 7 februarie 1996.

vedea în aceste dispute nişte conflicte reale, ci „mici neînţelegeri trecătoare, din cauza lipsei de comunicare", susţinînd totodată că în CDR „nu există probleme de fond, ci doar diferenţe de nuanţă"[18].

Diferendul dintre PNL şi PNŢCD a fost tranşat în şedinţa Consiliului CDR din 9 februarie printr-o declaraţie în care se spunea că, la momentul respectiv, nu era oportun un pact politic sau tehnic cu alte formaţiuni sau partide, putînd fi încheiate doar înţelegeri privind evitarea fraudelor sau colaborarea în turul al II-lea al alegerilor locale. Hotărîrea, apreciată drept o victorie a liberalilor, a provocat surprinderea PD, care a văzut în ea nu numai „o respingere a mîinii întinse de PD şi de USD, ci şi o îndepărtare de la linia politică, de la testamentul politic al lui Corneliu Coposu"[19]. În aceeaşi şedinţă, Victor Ciorbea a fost oficial desemnat candidatul unic al CDR pentru primăria generală a capitalei, surclasîndu-şi contracandidaţii - Florin Biciuşcă (UDC) şi Mircea Băncilă (PNL-CD). Ulterior, ca şi Constantinescu, Ciorbea a decis să se înscrie în PNŢCD, în acord cu prevederile legii electorale.

La rîndul său, vicepreşedintele PNL, Viorel Cataramă, prezent la întrunirea comună a filialelor PNL şi PNŢCD de la Iaşi, a exclus orice posibilitate de alianţă electorală a Convenţiei cu PDAR, PSM, PL'93, PD, PRM şi PAC, cu excepţia unor acorduri tehnice de supraveghere a urnelor de votare, şi a exclus existenţa vreunui conflict între formaţiunea sa politică şi PNŢCD[20].

O altă problemă care a preocupat CDR în această perioadă a fost fixarea datei alegerilor. După ce în şedinţa din 15 februarie 1996 Comitetul Executiv făcuse un apel către toate formaţiunile politice pentru organizarea de alegeri anticipate, acelaşi organism de conducere atrăsese atenţia asupra pericolului generat de unele prevederi din proiectul Legii partidelor politice, care ar putea avea drept consecinţă amînarea alegerilor legislative pentru decembrie '96 sau chiar ianuarie '97. Toate acestea, coroborate cu situaţia creată de adoptarea moţiunii simple introduse de opoziţie, au determinat Consiliul CDR, întrunit la 14 martie, să dea publicităţii o nouă declaraţie, în care se preciza:

> Evenimentele prin care a fost nevoită să treacă România în ultimele săptămîni demonstrează faptul că PDSR nu mai are nici măcar forţa necesară unei politici populiste şi electorale, domenii în care părea a fi devenit specialist. În acest moment Guvernul a renunţat să mai guverneze, iar partidul de guvernămînt a renunţat la Guvern...
>
> În locul unei politici coerente de sprijinire a capitalului românesc şi a intereselor salariaţilor, Guvernul acestei ţări preferă să practice, în premieră mondială, o strategie brutală, fără speranţă...
>
> Trăim un moment politic în care suportăm consecinţele a şase ani în care ţara nu a fost guvernată cu programe ci cu lozinci. Orice încercare de amînare a alegerilor generale devine din acest moment un act iresponsabil, care prelungeşte nu numai agonia unui Guvern care nu mai reprezintă pe nimeni, dar şi suferinţele nemeritate ale unei ţări întregi[21].

În paralel cu luările de poziţie faţă de politica guvernului, acţiunile cu caracter electoral s-au intensificat. Seria de vizite pe care preşedintele CDR şi liderii partidelor

18. „Liderul CDR declară că nu există conflicte în alianţă", *Cronica română*, 9 februarie 1996.
19. Rompres, *Ştiri centrale*, 11 februarie 1996.
20. „Lista lui Cataramă", *Cronica română*, preluare după Rompres, 19 februarie 1996.
21. „CDR consideră că trăim un moment în care cabinetul Văcăroiu nu mai guvernează ţara", *Evenimentul zilei*, 16 martie 1996.

membre le-au întreprins la începutul anului 1996 în mai multe oraşe ale ţării (Constanţa, Vaslui, Bîrlad, Craiova) a avut ca scop prezentarea ofertei politice a Convenţiei, conţinută în *Contractul cu România*. Baza financiară pentru ducerea la îndeplinire a obiectivelor propuse în acesta a fost prezentată opiniei publice de către Emil Constantinescu, Viorel Cataramă, Nicolae Noica, Mircea Ciumara şi Dan Constantinescu, la 20 martie. Potrivit lor, pentru realizarea *Contractului cu România* ar fi fost necesare, într-o primă fază, 103 miliarde lei, care se puteau obţine prin scăderea drastică a fondurilor alocate guvernului, parlamentului şi preşedinţiei. În următoarea etapă – a doua jumătate a anului 1997 – urmau să se aloce 1.683 miliarde lei, iar în 1998 ar fi urmat să fie alocate bugetului de stat 4.710 miliarde lei, sumă care ar fi provenit, în mare parte, din veniturile indirecte şi prin reducerea drastică a evaziunii fiscale, care se ridica la 2 miliarde dolari anual. Cu acelaşi prilej, liderii CDR au anunţat că la mijlocul guvernării lor vor pune în aplicare planul de dezvoltare pe termen mediu şi lung a României. „Chiar dacă în 1997 se vor mai resimţi consecinţele stării actuale de criză, în 1998 economia va începe să producă profit"[22].

După modelul *Contractului cu România*, Victor Ciorbea a lansat şi el *Contractul cu bucureştenii*, iar Comitetul Executiv al CDR a desemnat şi candidaţii pentru primăriile de sector: I – Adrian Oghină (PNL); II – Vladimir Popescu (PNŢCD); III – Sorin Paliga (PNL); IV – Marin Luţu (PNŢCD); V – Călin Cătălin Chiriţă (PNŢCD); VI – Ioan Dinuţă (PNŢCD). Nominalizările au nemulţumit partidul condus de Nicolae Cerveni, căruia nu-i revenea astfel nici un candidat pentru funcţia de primar în Bucureşti.

Întrunit pe 4 aprilie 1996, CE al CDR a respins propunerea PDSR privind o eventuală colaborare între cele două formaţiuni. Iată cum îşi motiva decizia:

> Considerăm că în acest moment România are nevoie de o opoziţie adevărată şi nu de colaborări decorative, care să genereze confuzie în rîndul electoratului. În aceşti patru ani PDSR nu a guvernat cu cine a putut, ci cu cine a dorit, alegîndu-şi partenerii cei mai apropiaţi ca interese. Orice încercare de a arunca rezultatele economice şi sociale dezastruoase ale acestei guvernări pe seama lipsei de cooperare a opoziţiei, a CDR, nu reprezintă numai o manevră electorală de ultim moment, ci şi un mare neadevăr istoric. În anul unor importante alegeri locale, generale şi prezidenţiale este nevoie de o forţă politică delimitată clar de sistemul care, indiferent de nume, a guvernat România în ultimii şase ani şi pe care l-am putea denumi generic „regimul Ion Iliescu"[23].

Neînţelegerile au reizbucnit în CDR, opunînd de data aceasta cele două partide liberale din alianţă: PNL şi PNL-CD. Actorii principali au fost Viorel Cataramă şi

22. „Realizarea *Contractului cu România* necesită, în prima etapă, 103 miliarde lei", *România liberă*, 21 martie 1996.

23. „Declaraţie a CDR", *Cronica română*, 5 aprilie 1996. Este greu de înţeles care au fost sursele teoretice ale folosirii termenului *regim politic* în legătură cu numele unei persoane. Termenul *regim politic* desemnează „ansamblul elementelor de ordin ideologic, instituţional şi sociologic care concurează la formarea formei de guvernămînt a unei ţări date în timpul unei perioade determinate" (în Quermonne, 1986: 12). Un regim politic are patru componente esenţiale (principiul de legitimitate, structura instituţiilor, sistemul de partide, forma şi rolul statului). În acest sens, există regimuri politice tradiţionale sau moderne, de tip autoritar, monarhic, democratic, totalitar, fascist, comunist, dar nu regimuri cu nume de persoane. După cum am arătat, schimbarea de regim politic s-a petrecut pe 22 decembrie 1989, prin revoluţie, ceea ce a dus la înlocuirea regimului comunist prin regimul democratic, iar după alegerile din 1996 sau cele din 2000 a avut loc o alternanţă guvernamentală, nu o schimbare de regim politic. Din punct de vedere electoral însă, era profitabil pentru CDR să pretindă că după înlăturarea lui Iliescu de la putere va începe un nou regim politic. Pentru a diferenţia aceste perioade, termenul *republică* ar fi mai potrivit.

Nicolae Cerveni. Spiritele s-au încins prin hotărîrea Consiliului CDR în urma căreia conducerea filialei Vrancea a revenit PNŢCD, PNL şi AFDPR, partidul lui Cerveni nefiind reprezentat la acel nivel. După ce s-a arătat indignat de faptul că PNŢCD şi PNL „luptă deschis" împotriva PNL-CD, „care s-a născut din ideea unităţii opoziţiei", liderul acestui partid l-a atacat pe vicepreşedintele PNL, Cataramă, susţinînd că acesta „are o misiune nu atît împotriva PNL-CD, cît a lui Nicolae Cerveni" şi constituie un „element dizolvant" în CDR[24]. Conflictul a fost aplanat pentru moment în urma discuţiilor purtate de cei doi protagonişti în prezenţa lui Ion Diaconescu şi a lui Ion Raţiu. După ce, anterior, se stabilise că ponderea partidelor din CDR pe listele electorale să fie de 60% - PNŢCD, 30% - PNL şi 10% - restul, pentru a mulţumi şi PNL-CD, s-a hotărît ca procentul de 30% să revină tuturor liberalilor, rămînînd astfel ca eventualele neînţelegeri să fie rezolvate între PNL şi PNL-CD. Cu toate acestea, Sorin Stănescu, vicepreşedintele PNL-CD, aprecia că valoarea trebuie să fie principalul criteriu de selecţie a candidaţilor, nu ponderea[25].

Ofensiva CDR - ca principală forţă a opoziţiei - faţă de acţiunile reprezentanţilor puterii a continuat, obiectivul constituindu-l politica externă dusă de cabinetul Văcăroiu, în speţă semnarea tratatului cu Federaţia Rusă. În preajma vizitei ministrului de Externe rus, Evgheni Primakov, partea română a decis să renunţe la includerea în tratat a unei prevederi prin care să fie condamnat pactul Ribbentrop-Molotov. Ca reacţie, Constantinescu a dat o declaraţie în care se spunea:

> ...Nu înţelegem de ce guvernul României şi preşedintele Ion Iliescu găsesc de cuviinţă să abandoneze o poziţie politică şi o cerinţă naturală pe care, pînă acum, o împărtăşeau toate partidele politice parlamentare. Nu înţelegem semnificaţiile acestui pas înapoi în cazul unui pact stalinisto-nazist condamnat de toate forurile internaţionale şi denunţat de toate părţile implicate.
>
> ...Ni se pare foarte grav că domnul ministru Meleşcanu nu a considerat oportun să se consulte cu forţele politice parlamentare înainte de a pregăti parafarea acestui tratat extrem de important...
>
> Dorim să fim siguri că tratatul care va fi semnat nu va conţine nimic care să poată fi invocat de Rusia pentru a se opune proiectelor României de integrare în structurile politico-militare euro-atlantice. Avînd în vedere iminenta vizită a ministrului rus al afacerilor externe, solicit, în numele Convenţiei Democratice din România, ca preşedintele Ion Iliescu să convoace de urgenţă liderii partidelor politice parlamentare pentru a-i informa atît despre conţinutul tratatului pregătit pentru a fi parafat, cît şi despre raţiunile pentru care s-a renunţat la condamnarea Pactului Ribbentrop-Molotov[26].

În pofida numeroaselor declaraţii prin care CDR condamna politica guvernului şi respingea orice posibilă colaborare postelectorală cu PDSR, Viorel Hrebenciuc va afirma că, în noul guvern ce va rezulta în urma alegerilor, este posibilă o coabitare a PDSR cu CDR, posibilitate negată categoric de reprezentanţii Convenţiei[27].

---

24. Rompres, *Informaţii centrale*, 10 aprilie 1996.
25. „Conflictul PNL - PNL-CD pe cale de aplanare", *Cronica română*, 18 aprilie 1996.
26. „Declaraţie a Convenţiei Democratice", *Cronica română*, 25 aprilie 1996.
27. „CDR neagă că ar fi purtat tratative cu PDSR", *Adevărul*, 9 mai 1996. Viorel Hrebenciuc a confirmat în interviul de cercetare acordat faptul că ar fi avut o asemenea iniţiativă, bazată pe faptul „că la vremea respectivă, eram foarte apropiaţi unii de alţii - erau două, trei procente între noi - şi era foarte clar că un guvern de coaliţie CDR plus PDSR ar fi asigurat o dominaţie mai confortabilă în Parlament, cu mai bine de 60%. Ar fi fost şi o împăcare istorică, ne-am fi ocupat toţi de problemele ţării. Însă iniţiativa noastră o propuneam în contextul în care tot domnul Iliescu ar fi devenit preşedintele României".

Nici declanşarea campaniei electorale pentru alegerile locale nu a adus linişte în CDR. Debutînd oficial la 23 aprilie 1996, la Curtea de Argeş, în prezenţa celor mai importanţi lideri, campania electorală a Convenţiei a stat sub semnul nevoii de schimbare şi al „contractelor" cu locuitorii oraşelor, după modelul *Contractului cu România*. Întrunirea naţională a candidaţilor CDR pentru alegerile locale s-a desfăşurat la Sala Palatului, la 18 mai. Cu acel prilej, Constantinescu a atras atenţia că „vremea vorbelor a trecut", iar România are nevoie „de o administraţie locală care s-o reclădească de jos în sus". Accentuînd că „aceasta este miza alegerilor locale", preşedintele Convenţiei a subliniat că CDR propune pentru administraţia locală o echipă de tineri între 30-40 de ani, care „începînd din toamnă, vor avea alături un guvern al Convenţiei".

„Armonia" din Convenţie a fost tulburată de reacţia UDC, care a condamnat „tendinţa PNŢCD de a-şi impune un coeficient excesiv de reprezentanţi" pe listele electorale şi a atras atenţia că perpetuarea unor astfel de practici va „degenera, cu consecinţe drastice pentru unitatea CDR"[28]. Tot pe fondul campaniei a izbucnit şi scandalul SAFI INVEST, unul din numele cel mai des citate fiind al vicepreşedintelui PNL, Viorel Cataramă. În lumina mai vechiului conflict cu Cerveni, preşedintele PNL-CD a luat din nou atitudine. El a avertizat că va solicita conducerii CDR să analizeze „scandalul de la SAFI INVEST" şi, dată fiind „implicarea" lui Cataramă, „să se delimiteze de acesta", întrucît prejudiciază imaginea CDR. O poziţie similară a adoptat şi PNŢCD, care a cerut membrilor din conducerea partidelor din CDR să se retragă din afaceri[29].

Reacţia PNL nu a întîrziat, Mircea Ionescu-Quintus subliniind că înţelege îngrijorarea colegilor ţărănişti, dar că nu consideră admisibil ca PNŢCD să se erijeze în partid conducător care să dea sfaturi şi să ofere soluţii unor partide partenere. În speranţa că intervenţia lui Constantinescu va lămuri dilema lui „a fi sau nu şi lider politic şi om de afaceri" în forurile de conducere ale CDR, preşedintele PNL a atras atenţia că partidul său nu doreşte să fie pus „în situaţia de a regreta revenirea în Convenţie"[30]. La rîndul lor, liderii PNL-CD, PER, PUD şi UDC au solicitat convocarea de urgenţă a Consiliului Naţional pentru a discuta problema SAFI, precum şi modul în care se defineşte alianţa politică în raport cu prevederile noii legi a partidelor care ar impune şi „un nou protocol al Convenţiei".

Drept urmare, la 23 mai s-au întrunit mai întîi Comitetul Executiv şi apoi Consiliul Naţional al CDR. Problema SAFI nu a fost însă abordată direct, Emil Constantinescu apreciind că „nu există un impact negativ asupra CDR din cauza problemelor de la SAFI". În schimb, s-a discutat despre alegerile generale, conducerea alianţei pledînd pentru desfăşurarea concomitentă a alegerilor prezidenţiale şi a celor parlamentare, decalarea lor nereprezentînd decît „prelungirea agoniei guvernului Văcăroiu". Totodată, s-a decis că CDR va susţine ridicarea pragului electoral la 5%[31].

Înainte de primul tur al alegerilor locale, Emil Constantinescu a declarat că va încheia cît de curînd un protocol cu USD pentru susţinerea, în cazul unui al doilea tur de scrutin, a candidatului cel mai bine plasat[32].

28. Rompres, *Informaţii centrale*, 6 mai 1996.
29. Rompres, *Informaţii centrale*, 15 mai 1996; *Evenimentul zilei*, 16 mai 1996.
30. „Liberalii nu vor renunţa nici la afaceri, nici la Cataramă", *Adevărul*, 17 mai 1996.
31. „Nu-i pace în CDR...", *Curierul naţional*, 24 mai 1996.
32. Rompres, *Informaţii centrale*, 31 mai 1996.

Rezultatele alegerilor locale din 1996 au confirmat aşteptările CDR. În primul tur al legerilor (2 iunie), la consiliile judeţene, dintr-un număr de 17.737.425 de alegători, -au prezentat la urne 10.016.932 de cetăţeni (56,47%), dintre care doar 8.323.872 de oturi au fost valabil exprimate (83,1% din 56,47%), 1.415.025 de voturi (14,13%) iind anulate. Din numărul de voturi total exprimate, CDR a obţinut 1.629.475 de voturi, ituîndu-se pe primul loc cu 19,58% (293 de mandate, dintr-un total de 1.642), urmată iind de PDSR - 16,28% (1.355.062 voturi, 278 de mandate) şi USD - 11,21% (932.923 oturi, 188 de mandate). Pentru alegerile de primari, numărul de alegători prezentaţi la rne a fost acelaşi (puţin peste 56%), dar voturile valabil exprimate au fost mai puţine 8.236.239, adică 82,22% din 56,47%). PDSR a obţinut 1.803.560 de voturi (21,9% şi 68 de mandate, dintr-un total de 893 de mandate), în timp ce CDR a luat 1.409.270 de oturi (17,11% şi 63 de mandate), iar USD 1.098.301 de voturi (13,33% şi 133 de nandate)[33]. Diferenţa de mandate dintre PDSR şi CDR (368 faţă de numai 63) arată clar ă, în timp ce PDSR a cîştigat în oraşele mici şi, mai ales, la sate, Convenţia a cîştigat n oraşele mari şi mijlocii, cu excepţia Galaţiului, care şi-a confirmat reputaţia de „oraş oşu". La alegerile pentru consiliile locale, numărul de voturi valabil exprimate a fost şi nai mic: 7.885.084, adică 78,72%. PDSR a obţinut cele mai multe mandate (8.307 lintr-un total de 34.975) şi voturi (1.506.586), CDR 5.562 de mandate şi 1.445.636 de oturi, iar USD 5.222 de mandate şi 968.717 de voturi.

Rezultatele alegerilor locale

Turul I - 2 iunie 1996

Primari	Nr. voturi	Procente
PDSR	1.803.560	21,90%
CDR	1.409.270	17,11%
USD	1.098.301	13,33%
Candidaţi independenţi	697.784	8,47%
PSM	500.267	6,07%
UDMR	443.808	5,39%
PUNR	441.542	5,36%
PDAR	336.804	4,09%
PAC	318.199	3,86%
PL'93	250.974	3,05%
PRM	223.225	2,71%
PS	133.973	1,63%
MER	89.312	1,08%

Consilieri locali	Nr. voturi	Procente
PDSR	1.506.586	19,11%
CDR	1.445.636	18,33%
USD	968.717	12,29%

33. Ştefănescu, 1998: 297-310.

Consilieri locali	Nr. voturi	Procente
UDMR	563.108	7,14%
Candidaţi independenţi	486.881	6,17%
PSM	445.054	5,64%
PUNR	433.766	5,50%
PDAR	316.217	4,01%
PRM	217.687	3,45%
PAC	260.501	3,30%
PL'93	231.358	2,93%
MER	143.775	1,82%
PS	137.800	1,75%

Consilieri judeţeni	Nr. voturi	Procente
CDR	1.629.475	19,58%
PDSR	1.335.062	16,28%
USD	932.923	11,21%
UDMR	602.561	7,24%
PUNR	455.379	5,47%
PSM	419.003	5,03%
PRM	336.460	4,04%
Candidaţi independenţi	285.650	3,43%
PDAR	265.760	3,19%
PAC	261.685	3,14%
PL'93	233.251	2,80%
PS	178.888	2,15%
MER	175.903	2,11%
PNL-Câmpeanu	102.869	1,24%
PNA	101.228	1,22%
Ecologiştii	99.389	1,19%
PPR	94.848	1,14%
Partida Romilor	84.268	1,01%

Turul al II - lea - 16 iunie 1996

Primari	Nr. voturi	Procente
CDR	2.437.070	30,35%
PDSR	2.066.581	25,74%
USD	1.127.484	14,04%
Candidaţi independenţi	626.230	7,80%
PSM	331.143	4,21%
PDAR	282.766	3,52%
PL'93	229.176	2,86%
PUNR	228.253	2,84%

Primari	Nr. voturi	Procente
PAC	144.245	1,80%
UDMR	137.679	1,71%

Consilieri locali	Nr. voturi	Procente
CDR	345.961	26,95%
PDSR	219.025	17,06%
USD	156.761	12,21%
PSM	102.716	8%
Candidaţi independenţi	83.824	6,53%
PRM	47.664	3,71%
PAC	45.315	3,53%
PDAR	40.158	3,13%
PUNR	39.498	3,08%
PL'93	29.059	2,26%

Comentînd rezultatele, Emil Constantinescu a declarat: „Dacă în ceea ce priveşte primarii, în opiniile electoratului au contat calităţile persoanei, voturile acordate consiliilor judeţene şi Consiliului municipiului Bucureşti au avut caracter politic, adică de încredere pentru formaţiunile politice". În perspectiva alegerilor generale, preşedintele alianţei a apreciat: „Este foarte clar că CDR va putea forma singură sau cu PD un guvern. Tocmai din această cauză partidul de guvernămînt s-a împotrivit majorării pragului electoral de 5% pentru ca în viitorul parlament să poată intra şi formaţiunile extremiste cu care actualul partid de guvernămînt ar putea colabora". Analizînd rezultatele obţinute în primul tur, liderii PNŢCD au ajuns la concluzia că este necesar ca formaţiunile din CDR „să renunţe la simpozioane în oraşe şi să dea bătălia electorală la sate". Potrivit lui Radu Vasile, era singura soluţie pentru a schimba mentalitatea şi a obţine măcar 5% în zona rurală. La rîndul său, preşedintele PNŢCD, Ion Diaconescu, a declarat: „Turul I al alegerilor locale arată o importantă victorie a opoziţiei care justifică speranţele noastre pentru consolidarea ei prin cel de-al II-lea tur. Din punct de vedere practic, în cea de-a doua rundă ce ne aşteaptă ne gîndim, în primul rînd, la alianţe de ordin tehnic, mai ales cu partidele apropiate de noi - cele din cadrul CDR. Pasul următor este cel cu USD. Nu excludem, însă, în perspectiva alegerilor parlamentare, nici colaborarea de acelaşi tip cu foştii noştri parteneri din Convenţie".

În turul al doilea al alegerilor locale, din 16 iunie 1996, CDR a obţinut primul loc la toate categoriile. La alegerile pentru primari, dintr-un total de 15.476.824 de alegători înscrişi pe listele electorale, s-au prezentat la vot 8.211.422 de cetăţeni, iar 8.029.655 de voturi au fost valabil exprimate (97,79%). CDR a obţinut 2.437.070 de voturi şi 257 de mandate (dintr-un total de 1.849), PDSR 2.066.581 de voturi şi 500 de mandate, iar USD 1.127.487 de voturi şi 329 de mandate. La alegerile pentru consiliile locale, dintr-un total de 2.990.587 de alegători înscrişi pe listele electorale, s-au prezentat la vot 1.380.838 de cetăţeni (46,17%), dintre care 1.283.808 de voturi au fost valabil exprimate (92,97%). CDR a obţinut 345.961 de voturi şi 968 de mandate (dintr-un total de 4.856), PDSR a luat 219.025 voturi şi 1.173 mandate, iar USD 156.761 de voturi şi 730 mandate.

La alegerile pentru locurile rămase neocupate pentru consiliile judeţene, dintr-un total de 541.685 de alegători înscrişi pe listele electorale, s-au prezentat la vot 247.115 cetăţeni (45,62%), iar 214.752 voturi au fost valabil exprimate (86,9%). CDR a obţinut din nou primul loc, cu 37.702 voturi şi 14 mandate (dintr-un total de 76), PDSR a obţinut 35.118 voturi şi 12 mandate, iar USD 29.551 voturi şi 11 mandate.

Din punctul de vedere al impactului naţional, cursa electorală cea mai importantă s-a desfăşurat la Bucureşti. A fost o întrecere cu valoare politică enormă, pentru că a prefigurat pentru CDR victoria din toamnă, de la alegerile parlamentare şi prezidenţiale. Importanţa cîştigării poziţiei de primar general al Bucureştiului consta nu numai în aceea că era o cursă pentru capitala ţării, ci şi în faptul că pentru a cîştiga acest post era nevoie de numărul cel mai mare de voturi după acela pentru funcţia de preşedinte al României. Candidatul CDR şi al PNŢCD, Victor Ciorbea, a intrat într-o cursă dificilă în care erau înscrişi 47 de candidaţi. Fostul lider sindical avea însă de înfruntat handicapul confruntării cu un „monstru sacru" al sportului românesc, marele tenisman Ilie Năstase, probabil cel mai cunoscut român din lume, care candida din partea PDSR, avînd din start 86% în sondajele de opinie. Candidatul pedeserist avea de partea sa aproape întreaga presă, precum şi resurse financiare nelimitate. În aceste condiţii, nu era de mirare că Ilie Năstase nu a participat în primul tur al alegerilor locale la nici o dezbatere electorală, mulţumindu-se cu publicitatea din presa scrisă şi audiovizuală, în timp ce Victor Ciorbea a participat la absolut toate dezbaterile cu ceilalţi 45 de candidaţi[34]. În plus, zilnic, de la 7 dimineaţa pînă la 11-12 noaptea, candidatul CDR a fost prezent în pieţe, în parcuri şi întreprinderi, întîlnindu-se cu oamenii, stînd de vorbă cu ei, încercînd să le afle problemele, necazurile, dînd autografe şi răspunzînd la întrebări. Prefigurînd tipul de campanie electorală al Convenţiei în ansamblul său, Ciorbea a prezentat (ca şi candidaţii la alte primării) *Contractul cu bucureştenii*, cuprinzînd elemente concrete de program administrativ ce păreau credibile, putînd fi puse în practică de cineva înzestrat cu voinţă politică şi calităţi manageriale. Aceste tactici electorale, dublate de calităţile candidatului Convenţiei, l-au ajutat pe Ciorbea să recupereze handicapul şi să-i facă pe oameni să treacă cu vederea nemulţumirea faţă de primarul în funcţie, liberalul Crin Halaicu, cel care fusese ales cu patru ani înainte tot din partea Convenţiei. În ciuda notorietăţii sale, Ilie Năstase nu a reuşit să cîştige postul de primar încă din primul tur de scrutin, aşa că a fost nevoie de turul al doilea. Lupta între candidatul PDSR şi cel al CDR devenise una extraordinară, iar atenţia opiniei publice din România, dar şi din străinătate, s-a concentrat asupra bătăliei de la Bucureşti, între celebrul Ilie Năstase şi puţin cunoscutul Victor Ciorbea.

Ilie Năstase îl avea consilier electoral pe Silviu Brucan şi susţinerea publică a altor celebrităţi. Iniţial, el a evitat să se prezinte la confruntările televizate sau radiodifuzate. Victor Ciorbea şi Anton Vătăşescu (candidatul USD ales deja pe lista de consilieri şi care avea să ajungă viceprimar) au semnat acordul „Pentru guvernarea Bucureştiului", care consfinţea susţinerea candidatului CDR de către USD în al doilea tur, dar, mai ales, prefigura ceea ce avea să se întîmple în turul al doilea al alegerilor prezidenţiale, precum şi viitoarea coaliţie guvernamentală. Partizanii lui Ilie Năstase nu s-au sfiit să recurgă la şantaj şi ameninţare electorală. Astfel, unul din liderii romilor, deputatul Mădălin Voicu (Partida Romilor), a declarat că nu va fi linişte în Bucureşti dacă Victor Ciorbea va fi ales primar, pentru că romii îl doresc pe Ilie Năstase. Confruntarea finală a avut în cele din

34. Interviu cu Victor Ciorbea.

urmă loc la postul particular de televiziune Antena 1, apropiat de cercurile PDSR, fiind preluată şi de postul de stat TVR1, probabil singura dată cînd aşa ceva s-a întîmplat în România. A fost o dezbatere decisivă, datorită căreia Ciorbea a reuşit incredibilul, adică să-l pună într-o lumină defavorabilă pe Ilie Năstase, despre care mulţi şi-au dat seama că nu are calităţi de om politic sau manager, în ciuda marilor sale calităţi de sportiv. Rezultatele votului au marcat victoria clară a lui Ciorbea. Dintr-un total de 1.735.707 de alegători înscrişi pe listele electorale din Bucureşti, s-au prezentat la vot 933.774 cetăţeni (53,79%). Pentru Ciorbea au votat 523.237 de cetăţeni (56,74%), în timp ce pentru Ilie Năstase au votat 398.906 (43,26%). Este demn de semnalat că, la fel ca în alegerile locale din 1992, candidaţii CDR au cîştigat şi primăriile de sector (excepţia a fost sectorul 1, unde a cîştigat independentul George Pădure, care mai tîrziu avea să intre în PNL, deci în CDR). Victoriile de la Bucureşti şi din marile oraşe au contat enorm în pregătirea campaniei electorale pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale. Era important ca, pînă atunci, primarii aleşi ai CDR să demonstreze că-şi pot respecta promisiunile, astfel încît să anticipeze ceea ce ar putea realiza Convenţia dacă ar ajunge la putere. De asemenea, era clar că alegerile nu puteau fi cîştigate dacă nu se făceau eforturi enorme în oraşele de provincie şi, mai ales, în zonele rurale, unde dominau PDSR, dar şi partidele populiste (PDAR, PUNR, PSM sau PRM).

Dacă majoritatea liderilor CDR au fost mulţumiţi de rezultate şi s-au arătat optimişti în privinţa alegerilor generale, preşedintele PNL-CD, Nicolae Cerveni, s-a declarat nemulţumit, apreciind drept „un imperativ al momentului" formularea de către CDR a unei declaraţii prin care atît partidele care au părăsit Convenţia, cît şi altele din opoziţia democratică „să îngroaşe rîndurile acesteia". Nu de aceeaşi părere au fost însă reprezentanţii PNL. Ei considerau că revenirea în Convenţie a partidelor care au părăsit-o „nu este îndreptăţită, şi nici favorabilă". Preşedintele Quintus s-a declarat de acord cu înţelegerile la nivel local, dar a considerat că se discută prea mult despre o înţelegere cu USD la nivel naţional[35].

Mai multe partide din CDR solicitaseră, cu o lună în urmă, modificarea Protocolului Convenţiei, în sensul impus de noua Lege a partidelor politice. Aceasta prevedea că nu pot participa la alegeri decît *alianţele politice*, că pe listele comune ale acestora candidaţii înscrişi trebuie să facă parte dintr-un partid politic legal constituit, membru al acelei alianţe. Alianţele politice trebuiau să-şi depună protocolul de asociere la TMB şi să solicite înscrierea în registrul de evidenţă a alianţelor politice. În plus, partidele şi alianţele politice puteau recurge şi la alte forme de asociere, cu formaţiunile nepartidice legal constituite, în scopul promovării unor obiective comune. Şi aceste forme de asociere trebuiau să-şi depună protocolul de constituire la TMB, pentru a fi înscrise în registrul altor forme de asociere a partidelor[36]. Prin urmare, se impunea alcătuirea a două protocoale diferite, unul pentru alianţa politică, celălalt pentru alianţa politică şi civică lărgită. La 19 iunie 1996, Consiliul Naţional al CDR a adoptat un nou Protocol în care se prevedea că CDR este „o asociaţie de partide şi formaţiuni apolitice". Şi cum semnarea

35. Rompres, *Informaţii centrale*, 7, 10, 12 şi 13 iunie 1996; „CDR va putea forma un guvern cu PD", *Jurnalul naţional*, 8 iunie 1996; „PNŢCD este pentru o largă cooperare cu partidele din Opoziţie", *Cronica română*, 11 iunie 1996.

36. Vezi Capitolul IV, Articolele 24-27 din „Legea partidelor politice nr. 27 din 26 aprilie 1996", în volumul *Alegeri parlamentare şi prezidenţiale*, 1996: 74.

unui nou document de acest fel sau modificarea lui nu fuseseră aproape niciodată lipsite de tensiuni, şi de această dată s-au ivit probleme: PNL-CD şi UMRL nu au semnat protocolul o dată cu celelalte formaţiuni. Marea problemă se va ivi însă după alegeri, pentru că, din neglijenţă sau în mod voit, la TMB nu a fost înscrisă decît alianţa politică. Vom reveni asupra problemei.

Făcînd abstracţie de noile dispute, CDR a ieşit în prim-plan prin lansarea oficială a programului prezidenţial al lui Constantinescu, „Acum pentru România". Au fost prezenţi preşedinţii tuturor partidelor politice şi ai asociaţiilor civice membre CDR, cu excepţia lui Nicolae Cerveni. PNL-CD a fost reprezentat de vicepreşedintele Alexandru Popovici. Ion Diaconescu a anunţat că CDR cheamă la „o altă bătălie şi mai importantă", cea a alegerilor parlamentare şi prezidenţiale, prezentîndu-l pe Constantinescu drept omul „pe care Convenţia contează că va schimba faţa întregii ţări". Ionescu-Quintus aprecia că „programul prezidenţial al domnului Emil Constantinescu vine într-un moment extrem de favorabil pentru CDR", şi anume, „după ce Convenţia a demonstrat, la alegerile locale, că este cea mai puternică formaţiune politică a ţării". Valerian Stan, vicepreşedintele AC, a remarcat că lansarea programului are loc la exact patru ani de la desemnarea lui Constantinescu drept candidat unic din partea CDR la funcţia de preşedinte al României, iar Victor Ciorbea, noul primar general al Bucureştiului, vedea în preşedintele CDR un candidat pregătit să învingă „nu pentru a domina, ci pentru a guverna în numele celor mulţi". La rîndul său, Emil Constantinescu a declarat că lansează atît de devreme programul prezidenţial din respect pentru electorat, oferta sa politică urmînd a fi supusă dezbaterilor şi adusă la cunoştinţa oamenilor, ceea ce necesita timp. „România de azi a devenit ţara unora şi nu ţara tuturor. A venit momentul să ne luăm ţara înapoi."[37] Programul prezidenţial „Acum pentru România" cuprindea zece principii[38]:

1. Un preşedinte pentru fiecare, o ţară pentru toţi. „Pentru ca România pe care ne-o dorim să devină realitate, este nevoie de o economie performantă; este necesar ca instituţiile publice să funcţioneze după principiile separaţiei puterilor şi ale statului de drept; este nevoie ca interesele de grup şi criteriul oportunităţii politice să nu mai fie situate înaintea intereselor generale...

2. Un preşedinte pentru lege şi ordine. ...România trebuie să aibă un preşedinte care să nu accepte ca, vreodată, cineva să fie mai presus de lege, care să respecte el însuşi legile ţării şi să-şi aleagă colaboratori corecţi, străini de compromisuri şi şantaje.

3. Un preşedinte împotriva corupţiei. Este necesar ca funcţiile publice să-şi redobîndească autoritatea morală, utilitatea şi demnitatea, astfel încît statul şi funcţionarii săi să nu mai fie aserviţi intereselor şi voinţei unui grup sau partid, ci să devină cu adevărat slujitori ai naţiunii...

4. Un preşedinte pentru dreptate şi corectitudine. ...În cazurile în care preşedintele are dreptul, prin lege, să numească membrii unor foruri de conducere, voi asigura desemnarea unor personalităţi cunoscute prin integritate morală şi fidelitate faţă de principiile democraţiei şi ale statului de drept...

5. Un preşedinte pentru o guvernare responsabilă. Nu mă voi prevala de separaţia puterilor în stat pentru a mă feri de răspunderea faţă de modul în care Guvernul soluţionează problemele de mare interes pentru societatea românească. Potrivit Constituţiei, preşedintele poate lua parte la şedinţele Guvernului, în care se dezbat probleme de interes naţional... Nu voi abuza însă de acest drept.

37. „Acum pentru România", *Azi*, 28 iunie 1996.
38. „Acum pentru România", *Cronica română*, 1 iulie 1996.

6. Un preşedinte pentru siguranţa naţională. „În calitate de comandant al Forţelor armate şi preşedinte al CSAT... voi susţine întărirea capacităţii de apărare a ţării, modernizarea neîntîrziată a dotărilor armatei...

7. Un preşedinte pentru prestigiul României. ...Voi promova o politică de cooperare cu toate ţările lumii, asigurînd, în deplinul respect al unei politici globale de bună înţelegere şi pace, afirmarea interesului naţional...

8. Un preşedinte împotriva sărăciei. ...Trebuie să ne dorim cît mai mulţi oameni înstăriţi, care vor trebui să lupte pentru un viitor mai bun, pentru ei şi urmaşii lor, prin muncă cinstită, pe măsura capacităţii şi efortului fiecăruia...

9. Un preşedinte pentru solidaritate şi dialog. ...Îmi voi îndeplini funcţia de mediere pe care Constituţia o oferă preşedintelui, astfel încît transparenţa şi dialogul cu cetăţenii să asigure stabilitatea şi calmul de care ţara are nevoie...

10. Patru ani pentru mîndria naţională. ...Acum este rîndul nostru. Dacă vom cîştiga, vom lăsa copiilor noştri o ţară puternică şi prosperă. Dacă vom da greş, copiii noştri vor moşteni toate problemele pe care noi nu am fost capabili să le rezolvăm.

Două zile mai tîrziu, PNL avea să lanseze o propunere care a aprins din nou spiritele în Convenţie. Astfel, liberalii au avansat numele lui Viorel Cataramă pentru funcţia de premier, în cazul în care CDR va cîştiga alegerile. Controversatul vicepreşedinte PNL redevenea subiectul disputelor interne. Primii care au reacţionat au fost ţărăniştii. Obiecţiile lor se legau atît de persoana celui propus, cît şi de ideea în sine, ca, în eventualitatea cîştigării alegerilor, primul-ministru să aparţină liberalilor. Supremaţia ţărăniştilor în Convenţie ar fi urmat să se concretizeze prin numirea unui premier din rîndurile PNŢCD, iar PNL, prin propunerea făcută, punea sub semnul întrebării această supremaţie. Declaraţiile liderilor ţărănişti au fost relevante : Ion Diaconescu : „Candidatura lui Viorel Cataramă pentru postul de prim-ministru ar fi valabilă pentru un guvern PNL. Nu agreăm o astfel de propunere şi, chiar dacă există, nu sîntem de acord". „Nici PNL, nici Cataramă nu sînt în poziţia de a avea asemenea veleităţi." ; Radu Vasile : „Anunţarea candidaturii lui Viorel Cataramă pentru funcţia de prim-ministru reprezintă o greşeală politică".

Vicepreşedintele PNL, Radu Boroianu, a răspuns conducerii ţărăniste, declarîndu-se „uimit şi mîhnit de reacţia preşedintelui Ion Diaconescu, pentru că propunerea noastră nu urmărea altceva decît declanşarea unor discuţii colegiale în baza altor propuneri din cadrul Convenţiei Democratice". La rîndul său, vicepreşedintele PNL-CD, Alexandru Popovici, a susţinut că partidul său nu contestă dreptul PNL de a face propuneri pentru un viitor prim-ministru, dar îşi rezervă dreptul la opinie în ce priveşte persoana lui Cataramă. Referitor la semnarea de către PNL-CD a protocolului, acesta a subliniat că mai întîi trebuie să se clarifice grila reprezentării partidelor, deoarece în unele judeţe, la alegerile locale, s-au ivit „situaţii dezagreabile". Partidul său va semna în momentul în care nu vor mai exista dubii[39].

La 3 iulie 1996, cînd CDR s-a înscris la TMB ca alianţă lărgită, formată din partide politice şi formaţiuni apolitice, conform noii legi a partidelor, PNL-CD şi UMRL nu semnaseră încă protocolul. Mai mult, PNL-CD nu a fost prezent nici la şedinţa Consiliului

39. „Guvernul fantomă propus de liberali provoacă reacţii violente din partea PNŢCD", *Curierul naţional*, 2 iulie 1996; „Radu Boroianu este uimit şi mîhnit de reacţia lui Ion Diaconescu", *Cronica română*, 2 iulie 1996; „Nici PNL-CD nu agreează ideea Cataramă - premier", *Curierul naţional*, 4 iulie 1996.

Convenţiei desfăşurată în ziua următoare, ceea ce i-a determinat pe unii membri ai CDR, în speţă PNL, să considere ambele formaţiuni autoexcluse. Aşadar, CDR se confrunta în acel moment cu două probleme : prima era nesemnarea noului protocol de către PNL-CD şi UMRL, iar cea de-a doua se numea Viorel Cataramă, contestat atît de ţărănişti, cît şi de PNL-CD. În replică la propunerea PNL, din rîndurile PNŢCD au fost vehiculate alte nume de posibili premieri (Radu Vasile, Ulm Spineanu sau Nicolae Noica). În ce priveşte poziţia celor două formaţiuni, PNL-CD şi UMRL, ea avea să se clarifice în şedinţa Consiliului Naţional al CDR din 10 iulie, cînd preşedinţii acestora au semnat protocolul.

În ciuda divergenţelor interne, CDR şi-a mărit rîndurile prin primirea unui nou membru - Partidul Alternativa României (PAR). Era partidul cel mai tînăr din România, dar şi unul dintre cele mai curtate de diverşi parteneri. Cu toate că ANL făcuse deja primii paşi în încercarea de a atrage PAR, iar apropierea urma să se oficializeze, cel care i-a atras pe liderii PAR (Varujan Vosganian, Adrian Iorgulescu, Laurenţiu Ulici) în direcţia Convenţiei a fost preşedintele acesteia, Emil Constantinescu. El le-a propus patru locuri eligibile pe listele parlamentare şi le-a promis (în mod semnificativ) să includă în strategiile şi programele CDR cîteva din documentele programatice ale PAR[40]. Iniţiativa includerii PAR în Convenţie acoperea un spectru mai larg de opţiuni civice şi electorale, de natură să compenseze pierderile suferite anterior de CDR prin plecarea PAC şi PL'93. La propunerea Comitetului Executiv, Consiliul Naţional a hotărît, prin vot, în cadrul aceleiaşi şedinţe din 10 iulie, primirea PAR în Convenţia Democratică[41].

Iniţiativa formării PAR aparţinuse unui Comitet de organizare care, la 11 ianuarie 1996, a decis ca un subgrup intrat anterior în componenţa Alternativei 2000 să se implice în viaţa politică a ţării. Cînd Alternativa 2000 a apărut, în toamna anului 1995, pe avanscena vieţii civice şi politice din România, ea a venit cu un mesaj extrem de critic, chiar radical, reprezentînd un fel de a treia cale, o alternativă (în primul rînd civică, apoi şi politică, preconizînd intrarea în politică în anul 2000) atît împotriva puterii, cît şi a opoziţiei democratice, reprezentate în primul rînd de CDR :

> Guvernul şi partidele care îl susţin par să fi pierdut orice simţ al realităţii. Ni se comunică cifre care nu exprimă nimic, ni se vorbeşte de succese care ni se par catastrofe şi sîntem în continuare amăgiţi cu promisiuni fără acoperire. În locul integrităţii şi eficienţei, mediul politic oferă spectacolul dezolant al incompetenţei şi corupţiei. Structurile puterii conţin prea mulţi oameni vechi, necalificaţi să invoce noutatea şi să o înfăptuiască.
>
> Revoluţia din decembrie 1989 a fost irosită datorită egoismului, mediocrităţii şi parvenirii.
>
> Opoziţia nu a reuşit să atragă de partea ei încrederea celor dezamăgiţi de putere. În şase ani de eforturi nu s-a creat sentimentul unei coaliţii antiguvernamentale puternice şi competente[42].

Deşi afirma că nu este o a treia cale „între putere şi opoziţie", noul grup reprezenta o alternativă la erorile şi inconsistenţele puterii şi opoziţiei. În afară de celebrităţi care sprijiniseră constituirea Alianţei Civice, din grupul care a semnat *Manifestul* Alternativei 2000 făceau parte numeroase personalităţi publice care nu se amestecaseră din diferite motive (fie că erau la studii în străinătate, fie că aveau angajamente profesionale,

40. Interviu cu Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu. Promisiunea implicării liderilor PAR în elaborarea documentelor programatice ale Convenţiei ţinea cont de analizele extrem de critice făcute de PAR *Contractului cu România*, precum şi altor documente CDR.
41. Rompres, *Informaţii centrale*, 10 iulie 1996.
42. Alternativa 2000, *Manifest*.

administrative sau de altă natură, care nu le permiseseră să participe direct la viaţa publică, fie aveau anumite reţineri) în asemenea iniţiative - scriitori, actori, regizori, ziarişti, politologi, artişti plastici, muzicieni şi preşedinţii tuturor uniunilor de creaţie[43]. Alături de aceste personaje cu notorietate publică se aflau o mulţime de specialişti din toate domeniile, economice, tehnice, manageriale, dispuşi să lucreze alături de noul grup pentru a construi o ofertă politică şi economică substanţială. Mulţi dintre liderii de opinie care se alăturaseră grupului de iniţiativă al Alternativei nu intraseră pînă atunci în politică deoarece ofertele CDR nu sunau suficient de convingător. Faţă de mulţi dintre liderii politici sau civici din Convenţie existau numeroase rezerve cu privire la profesionalismul lor, buna-credinţă, moralitatea, capacitatea de a se raporta la problemele reale ale României postcomuniste, toleranţa, spiritul constructiv etc. Efortul celor care îi strînseseră laolaltă pe cei ce se alăturaseră Alternativei se baza pe constatarea că mulţi lideri de opinie, dar şi alegători, nu păreau atraşi de ofertele ţărăniştilor sau liberalilor[44]. Iniţial, ideea era de a pregăti în mod sistematic o forţă politică alternativă capabilă să cîştige sau să influenţeze în mod decisiv alegerile din 2000. Dar ecoul puternic stîrnit de simpla alăturare a unor nume de prestigiu i-a făcut pe o parte dintre iniţiatorii Alternativei să urgenteze constituirea unui partid politic. Majoritatea semnatarilor *Manifestului* Alternativei 2000 nu au agreat ideea constituirii rapide a unui nou partid, ei preferînd varianta iniţială de pregătire temeinică a unei construcţii politice pînă în anul 2000, ca alternativă nu numai la linia fesenisto-pedeseristă, ci şi la CDR. De aceea, puţine personalităţi de pe lista iniţială s-au mai regăsit între fondatorii partidului.

PAR s-a lansat pe scena politică la 1 februarie 1996, cînd au fost îndeplinite formalităţile de înscriere la TMB, după care a avut loc o întîlnire la care au participat membri, simpatizanţi şi ziarişti[45]. Din Comitetul de organizare de la acea dată făceau parte Florin Filipoiu, Adrian Iorgulescu, Victor Rebengiuc, Adrian Relicovschi, Laurenţiu Ulici, Varujan Vosganian, Călin Zamfirescu şi Radu Zilişteanu. Chiar şi în acel moment strategia criticării deopotrivă a puterii pedeseriste şi a opoziţiei era principalul atu cu care PAR îşi anunţa intrarea în viaţa politică. Critica opoziţiei democratice de la acea vreme se făcea de pe poziţia unui „alt tip de politică, bazată în special pe pragmatism şi pe cît mai puţină ideologie"[46]. Această ofertă politică pragmatică se baza pe expertiza concretă oferită de numeroşii specialişti din domeniul economic, financiar, managerial ce se alăturaseră noului partid. Primul Congres al PAR a avut loc la 5 aprilie 1996, ocazie cu care au fost aleşi membrii Consiliului Naţional şi ai Comitetului Director. Liderii PAR au devenit: Varujan Vosganian, Adrian Iorgulescu şi Laurenţiu Ulici.

43. Pe lista celor care semnaseră *Manifestul* se aflau Ştefan Agopian, Nicolae Alexi, Sorin Antohi, Alexandru Beldiman, Carmen Bendovski, Magdalena Boiangiu, Ioan Buduca, Nae Caramfil, Andrei Cornea, Dan Cristea, Bogdan Ghiu, Dinu Giurescu, Ioan Groşan, Lucian Mihai, Maia Morgenstern, Alina Mungiu, Eugen Negrici, Marian Papahagi, Horia Patapievici, Dan Pavel, Andrei Pleşu, Ion Pop, George Pruteanu, Johnny Răducanu, Dorel Şandor, Ilie Şerbănescu, Mihai Răzvan Ungureanu, Ion Vartic, Alexandru Zub, precum şi o mulţime de specialişti cu renume în domenii de activitate fără expunere mediatică, dar cu un imens prestigiu profesional.
44. Interviu cu Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu.
45. Pe 10 februarie 1996, prin decizia civilă nr. 8/1996, Secţia a III-a civilă a TMB a decis admiterea cererii şi a dispus înregistrarea ca persoană juridică a PAR.
46. În acest sens, dintre relatările apărute atunci în presă, vezi „(Lansîndu-se ieri oficial) Partidul Alternativa României (PAR) acuză Opoziţia de «anchiloză politică»", *Cronica română*, 2 februarie 1996.

În ciuda unei oferte politice şi electorale bine gîndite, PAR nu a reuşit să treacă în mod rapid de handicapul lipsei posibilităţilor de a ajunge la electorat, pentru a se face cunoscut şi acceptat. Cu toate acestea, potenţialul de creştere şi expertiză al partidului nou apărut îl făcea atrăgător pentru mai multe partide sau formule politice. În perioada preelectorală, PAR a suscitat interesul a trei direcţii politice: PD, ANL şi CDR. Pînă la urmă, datorită incertitudinilor legate de trecerea pragului electoral, dar şi popularităţii în creştere a CDR, date fiind şi afinităţile mai vechi ale liderilor, conducerea PAR a acceptat propunerea Convenţiei, alăturîndu-se acesteia, alături de opoziţia iniţial aspru criticată. O parte dintre ofertele concrete ale PAR vor trece în contul Convenţiei, deşi, după obţinerea puterii, nu se va ţine prea mult cont de ele. Graba liderilor PAR de a intra pe listele CDR, lipsa de răbdare în a construi cu meticulozitate o alternativă la cele două mari forţe ce dominaseră politica românească i-au făcut mai tîrziu, în 2000, să piardă şansa de a deveni o forţă puternică, neafectată de participarea la guvernare[47]. Nici măcar transformarea din Alternativa României în Uniunea Forţelor de Dreapta (UFD) nu a putut să atenueze perceperea sa ca „partid de buzunar", ataşat CDR.

Apropierea alegerilor generale a adus în prim-plan o altă problemă: alcătuirea listelor electorale şi negocierea locurilor eligibile. În şedinţa din 23 iulie a Consiliului Naţional al CDR a fost prezentat un raport elaborat de Alianţa Civică, în care au fost analizate rezultatele alegerilor locale, precum şi deficienţele existente în funcţionarea CDR. Materialul acuza luptele interne din Convenţie, atît cele din interiorul aceluiaşi partid, cît şi cele dintre partide: conflictul din PNŢCD, unde grupurile Ciumara, Remus Opriş şi Constantin Ionescu-Galbeni s-ar fi luptat, separat, pentru locuri pe listele parlamentare; problemele dintre PNL şi PNŢCD legate de persoana lui Viorel Cataramă; problema PNL-CD şi a unificării liberale.

În aceeaşi şedinţă, AC a solicitat să i se acorde 4 locuri eligibile, Asociaţia Revoluţionarilor tot 4, iar PAR, 6. În urma unor disensiuni interne, la ultimele şedinţe ale Consiliului CDR se prezentaseră două echipe de conducere ale UDC care îşi contestau reciproc legitimitatea. Prin urmare, CDR a hotărît să rezolve problema prin suspendarea ambelor tabere, pînă cînd se hotăra, prin înscriere la Tribunal, care din cele două reprezintă UDC.

PNL a încercat rezolvarea problemei liberale propunînd PNL-CD fuziunea în cadrul CDR. În acest sens, cele două formaţiuni au semnat în prealabil un protocol prin care decideau să constituie Polul Liberal din Convenţie, „pentru a defini în mod unitar în cadrul CDR adevărata reprezentare politică a doctrinei liberale din România". Congresul pentru unificarea liberală ar fi urmat să se desfăşoare după alegeri, deşi PNL a susţinut ca el să aibă loc înainte, pentru „crearea unei singure voci liberale în Convenţie"[48]. Preşedintele PNŢCD, Ion Diaconescu, s-a declarat de acord cu fuziunea dintre PNL şi

47. În interviul acordat pentru această carte, Viorel Hrebenciuc susţine că PAR ar fi fost „creaţia" lui Sorin Ovidiu Vântu. Întrebat dacă are dovezi în acest sens, Hrebenciuc a răspuns: „Toată lumea ştia asta, nu era un secret". SOV a fost un controversat om de afaceri care a creat Fondul Naţional de Investiţii, a cărui prăbuşire de mai tîrziu avea să afecteze electoral CDR şi coaliţia aflată la guvernare. Graba liderilor Alternativei 2000 de a se transforma în partid s-ar fi datorat astfel dorinţei lui Vântu de a avea la dispoziţie un partid pe scena politică. Intrarea în CDR ar fi fost tot urmarea intereselor lui Vântu de a avea acces la forţa care se pregătea să vină la guvernare. După izbucnirea scandalurilor FNI, GELSOR, Banca Română de Scont, Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu au negat orice legătură cu Sorin Ovidiu Vântu.

48. Rompres, *Informaţii centrale*, 26 iulie 1996.

PNL-CD, care, în opinia sa, ar fi putut rezolva multe probleme, mai ales „cele cauzate de neînţelegerile dintre cele două partide"[49].

Organizarea, pregătirea şi desfăşurarea campaniei electorale au stat în centrul atenţiei CE al CDR la şedinţa din 31 iulie. Director de campanie pentru alegerile parlamentare a fost desemnat Remus Opriş, iar pentru prezidenţiale, Valerian Stan. Cu aceeaşi ocazie au fost votate criteriile selectării candidaţilor pentru funcţiile de senatori şi deputaţi şi s-a stabilit data de 20 august 1996 ca termen-limită pînă la care fiecare partid să înainteze propunerile pentru posturile din administraţia locală şi centrală. PNL şi-a ales şi el şeful de campanie - Călin Popescu Tăriceanu, în timp ce Paul Păcuraru a fost desemnat să se ocupe de campania Convenţiei din partea PNL.

În vreme ce Ionescu-Quintus considera că procesul de fuziune dintre PNL şi PNL-CD nu va influenţa alcătuirea listelor cu locuri eligibile, raporturile cu celelalte partide de orientare liberală - PL'93 şi PAC - reunite din iulie 1996 în Alianţa Naţională Liberală (ANL) rămîneau mai degrabă încordate. CDR şi ANL păreau angajate într-un duel de la distanţă, liderii ANL făcînd numeroase reproşuri preşedintelui CDR, inclusiv „gafa de a da în parteneri şi nu în adversari"[50].

Pentru a stabili numărul de locuri eligibile care urmau a fi acordate fiecărui partid membru, CDR a comandat trei sondaje de opinie. În urma rezultatelor, locurile pe listele electorale au fost împărţite în şedinţa Comitetului Executiv din 13 august. Astfel, sondajul IMAS releva următoarele preferinţe ale electoratului:

CDR - 33,5%
PDSR - 27,5%
USD - 13,7%,

iar în interiorul Convenţiei:

PNŢCD - 54,8%
PNL - 20,6%
PNL-CD - 1,6%.

Prin prisma acestui sondaj, PNŢCD a cerut un raport de 2,66 la 1 faţă de PNL pe listele electorale.

IRSOP a înregistrat următoarele rezultate:

CDR - 34%
PDSR - 30%
USD - 13%,

iar în interiorul Convenţiei:

PNŢCD - 51%
PNL - 20%
PNL-CD şi ecologiştii - 2%.

În privinţa alegerilor prezidenţiale, Iliescu era creditat cu 37%, Constantinescu - 28%, iar Roman - 21%. Dacă în turul doi s-ar fi înfruntat Iliescu şi Constantinescu, potrivit sondajului IRSOP, primul ar fi obţinut 51%, faţă de 49% pentru candidatul

49. „Ion Diaconescu este de acord cu fuziunea dintre PNL şi PNL-CD", *România liberă*, 29 iulie 1996.
50. „Dinu Patriciu consideră că Emil Constantinescu suferă de «daltonism politic»", *Curierul naţional*, 7 august 1996.

CDR. Într-o confruntare cu Roman în turul doi, Constantinescu ar fi fost votat de 52% din alegători, faţă de 48% cît ar fi înregistrat Roman.

În fine, cel de-al treilea sondaj, efectuat de CURS, credita CDR cu 33%. Dintre partidele membre ale alianţei, PNŢCD era preferat de 39% din alegătorii CDR, PNL de 18%, iar PNL-CD şi PER de 3%[51].

Prin urmare, Comitetul Executiv al CDR a decis împărţirea celor 180 de locuri considerate minim eligibile astfel: 100 - PNŢCD (55%), 40 - PNL (22%), 10 - PNL-CD, 7 - PER, 5 - PAR, 3 - FER. Formaţiunile civice au obţinut şi ele cîteva locuri: 6 - AFDPR, 4 - AC, 3 - Asociaţia „21 Decembrie", 2 - Solidaritatea Universitară. Alte 5 locuri posibil eligibile au revenit PNL-CD. Totodată, s-a hotărît înscrierea alianţei, potrivit Legii electorale, sub denumirea de Convenţia Democratică Română, iar simbolul ei urma să fie cheia încadrată într-un pătrat[52]. Această repartizare a fost, în general, acceptată, liderii partidelor declarîndu-se mulţumiţi, cu excepţia lui Nicolae Cerveni. Astfel, Constantinescu a afirmat că împărţirea locurilor pe listele electorale ale Convenţiei a avut în vedere, în afara respectării ponderii fiecărui partid, şi posibilitatea creării în viitorul parlament a unor grupuri parlamentare doctrinare. Potrivit lui Varujan Vosganian, partidul său nu contesta rezultatele negocierilor din 13 august şi considera un semnal pozitiv faptul că ele s-au definitivat rapid. La rîndul său, Remus Opriş a declarat: „Pentru Convenţie, ca alianţă politică, faptul că s-a reuşit într-o singură zi repartizarea locurilor eligibile pe listele electorale a reprezentat un succes. Aceasta, mai ales pentru că adversarii noştri politici abia aşteptau destrămarea CDR pentru a capta partidele nemulţumite. Acesta a fost un examen al maturităţii politice pe care Convenţia l-a trecut cu succes"[53]. PNL a acceptat supremaţia ţărăniştilor, declarîndu-se şi el mulţumit, în timp ce Cataramă a renunţat la candidatura pentru funcţia de premier. El aprecia că, în lumina ultimelor sondaje, PNŢCD este principala forţă din CDR şi, în consecinţă, funcţia de prim-ministru într-un viitor cabinet trebuie să revină acestui partid[54].

Din oferta politică a CDR făceau parte şi reformarea clasei politice şi reformarea administraţiei. Pentru aceasta, CDR îşi propunea să ia unele măsuri:

- să nu mai existe vile şi locuri de odihnă pentru privilegiaţi;
- legile în vigoare sau regulamentele Senatului şi Camerei Deputaţilor vor fi modificate astfel încît să permită realizarea următoarelor obiective: nici un senator sau deputat nu este mai presus de lege; nici un senator sau deputat nu va avea drepturi băneşti mai mari decît alt cetăţean al României; apartamentele ocupate abuziv vor fi date înapoi; fondurile parlamentare, provenite din impozitele plătite de alegători, nu vor mai fi cheltuite pe lux şi protocol; parlamentarii nu vor mai putea amîna legi de interes vital pentru ţară şi nici nu vor mai putea da legi în propriul lor interes; transparenţa parlamentară;
- guvernul, administraţia locală, agenţiile guvernamentale centrale sau locale vor putea fi trase la răspundere de către orice cetăţean în cazul în care nu-şi îndeplinesc sarcinile sau abuzează de autoritatea lor;

51. „PNŢCD începe să creadă în sondaje", *Jurnalul naţional*, 7 august 1996; „CDR a primit şi sondajul IRSOP", *Jurnalul naţional*, 13 august 1996.
52. Rompres, *Ştiri interne*, 13 august 1996.
53. „Socoteala din fiecare partid nu se potriveşte cu împărţeala CDR", *Jurnalul naţional*, 15 august 1996.
54. „Viorel Cataramă renunţă la candidatura pentru funcţia de premier în favoarea ţărăniştilor", *Curierul naţional*, 16 august 1996.

- crearea unei clase de funcţionari corecţi, competenţi, eficienţi şi amabili;
- transparenţa administraţiei şi a guvernării.

Programul candidaţilor CDR era conceput ca un contract pe care aceştia se angajau să-l respecte. Liderii Convenţiei au precizat că, în caz contrar, parlamentarii vor fi sancţionaţi, putîndu-se ajunge chiar la excluderea din partid şi din grupul parlamentar. A fost acceptată ideea ca viitorii miniştri şi parlamentari CDR să poată fi concomitent şi oameni de afaceri. Însă ei ar fi urmat să-şi declare averile şi să accepte ca firmele pe care le conduc personal (sau împreună cu rudele lor) să fie controlate permanent de o comisie special înfiinţată de CDR.

Perioada precampaniei electorale a fost marcată de un alt scandal, legat de o aşa-zisă declaraţie promonarhică a candidatului Convenţiei la preşedinţie. Potrivit unui interviu realizat de Adrian Munteanu, publicat de revista americană *Micro Magazin* la 25 iulie şi preluat de *Jurnalul naţional* la 19 august, Emil Constantinescu ar fi afirmat: „Da, sînt monarhist şi aş vrea ca în timpul mandatului meu să am onoarea să predau puterea adevăratului lider al României: Majestatea Sa Regele Mihai". Imediat, preşedintele executiv al PDSR şi preşedintele Camerei Deputaţilor, Adrian Năstase, l-a acuzat într-o conferinţă de presă pe Constantinescu că va restaura monarhia dacă va fi ales preşedinte, punînd în pericol siguranţa naţională a României[55]. Reprezentanţii CDR au considerat că ar fi vorba de o diversiune orchestrată de la Cotroceni, prin care se încerca discreditarea candidatului alianţei la preşedinţie. În acest sens, Constantinescu a declarat:

> România este o republică prin voinţa suveran exprimată a majorităţii cetăţenilor ei şi consfinţită prin Constituţia din 1991.
>
> Indiferent cui îi place sau nu, există, totuşi, o problemă a monarhiei, nu numai fiindcă această instituţie aparţine trecutului istoric al ţării, ci şi fiindcă în jur de 10% din electorat se raportează la ea. Punctul acestora de vedere este că România ar fi trebuit să revină automat la Constituţia din 1923.
>
> Punctul meu de vedere, care este radical diferit, respectă integral Constituţia şi legile ţării...
>
> Dorinţa mea este de a îndeplini cu cinste şi pînă la capăt, în deplinul respect al Constituţiei, mandatul care îmi va fi acordat de poporul român, pentru a-mi putea respecta integral angajamentul asumat prin Contractul cu România[56].

Aparenta declaraţie promonarhistă a lui Emil Constantinescu a generat un schimb de replici dur între CDR, pe de o parte, şi principalele partide de pe scena politică, nu numai cele asociate puterii, pe de altă parte. Petre Roman l-a avertizat pe Ion Diaconescu că nu va colabora cu forţele care vor să schimbe forma de guvernămînt, ţărăniştii replicîndu-i dur că „nu se află în poziţia morală şi politică de a pune condiţii". Scandalul a fost dezamorsat la scurt timp după aceea, Adrian Munteanu recunoscînd că a „nuanţat" unele idei ale preşedintelui CDR: „...pe riscul meu, dar pentru o mai completă informare am nuanţat unele idei. Dar de aici pînă la interpretarea vădit tendenţioasă a acestui interviu, prin trunchieri şi fraze întrerupte, mai este un drum lung... Acest interviu... a fost denaturat de presa interesată din România şi de partidele rivale CDR-ului"[57]. În ciuda

55. Lucian Purcăreanu, „Afirmaţiile profesorului Constantinescu atentează la siguranţa naţională", *Jurnalul naţional*, 21 august 1996.
56. „Emil Constantinescu periclitează şansele Convenţiei cu bomba monarhică", *Adevărul*, 21 august 1996.
57. „Diversiunea «Declaraţia promonarhistă a lui Emil Constantinescu» a luat sfîrşit!", *Evenimentul zilei*, 23 august 1996.

acestei dezamorsări, în timpul campaniei electorale, PDSR avea să prezinte la televiziune un clip electoral în care chipul lui Constantinescu se transforma în cel al Regelui Mihai. Diversiunea sau confuzia cu privire la orientarea promonarhistă a lui Emil Constantinescu nu era o invenţie absolută a presei ostile sau senzaţionaliste. În perioada de început a CDR, cînd se căuta un candidat credibil la preşedinţie, Corneliu Coposu a avut mai multe discuţii cu rectorul Universităţii din Bucureşti cu privire la viitorul monarhiei[58]. Conform anumitor versiuni apocrife ale istoriei postcomuniste, Constantinescu nu s-ar fi angajat să restaureze monarhia, dar i-ar fi promis liderului ţărănist că nu se va opune eventualei iniţiative de pregătire a readucerii în ţară a Regelui, fie prin organizarea unui referendum, fie într-o altă formă. Nici unul dintre cei care cunosc adevărul nu vrea să iasă în faţă, nici măcar astăzi, pentru a vorbi în mod deschis despre subiect. Pentru cei apropiaţi de cercurile regale, de fostele cercuri prezidenţiale sau ale partidelor Convenţiei, nimeni nu s-a aşteptat ca, după cîştigarea alegerilor, noul preşedinte să-şi răcească într-atît relaţiile cu Regele Mihai încît să nu întreprindă nimic, nici măcar pentru restituirea proprietăţilor acestuia. După alegerile din 2000, preşedintele Iliescu nu va mai avea nici o problemă să-l invite pe rege şi să iniţieze procedurile de restituire a unora dintre proprietăţi (nu prea multe, după cum s-a văzut în momentul în care Mihai le-a revendicat pe toate). Oricare ar fi adevărul, chiar dacă Emil Constantinescu i-ar fi promis ceva lui Coposu, el nu putea să pună în mod deschis problema în campania electorală pentru preşedinţia republicii. Iar o dată ajuns la putere, probabil că superioritatea democratică a republicii faţă de monarhie i s-a părut de la sine înţeleasă. Retrospectiv, se vede că acuzaţiile care i-au fost aduse nu aveau nimic în comun cu agenda sa politică. Dar PDSR, ajutat de instrumentele sale de diversiune (TVR şi serviciile secrete de informaţii), continua să inducă opiniei publice teama de revenirea regelui în ţară şi ideea unei conspiraţii CDR. La 28 septembrie 1996, s-a desfăşurat în faţa sediului PNŢCD o „manifestaţie" neautorizată a unui grup „monarhist" care îl sprijinea pe Constantinescu la preşedinţie (Ştefănescu, 1998 : 235). Manifestaţia a fost filmată de o echipă de la TVR şi dată la ştiri.

Dacă diversiunea, confuzia sau încercarea de a stabili adevărul cu privire la atitudinea lui Constantinescu faţă de monarhie au însemnat un scandal dezamorsat, mult mai dificilă a fost dezbaterea publică privind legalitatea şi constituţionalitatea candidaturii lui Iliescu la preşedinţie. O seamă de cetăţeni, organizaţii nonguvernamentale, jurişti de prestigiu, ziarişti, precum şi partidele opoziţiei democratice au depus contestaţii împotriva candidaturii lui Iliescu, care deja fusese conducătorul ţării de trei ori (după unii, doar de două ori) : din decembrie 1989 pînă în mai 1990, ca şef autodesemnat al CFSN ; din mai 1990 pînă în septembrie 1992 şi din septembrie 1992 pînă în noiembrie 1996, în urma alegerilor libere. Conform Constituţiei din 1991, numărul maxim de mandate prezidenţiale era de două[59]. Cu toate că exercitase deja două, dacă nu chiar trei mandate, Iliescu

58. Informaţiile despre discuţiile dintre Coposu şi Constantinescu cu privire la viitorul monarhiei au fost confirmate de mai multe surse independente din interiorul Convenţiei de atunci.

59. *Constituţia României*, Art. 81, par. 4 : „Nici o persoană nu poate îndeplini funcţia de Preşedinte al României decît pentru cel mult două mandate. Acestea pot fi şi succesive". Pentru informaţii detaliate cu privire la cei care au contestat dreptul lui Iliescu de a mai candida, vezi studiul lui Victor Bârsan, „Campania electorală şi alegerile generale din 1996", în Bârsan, 1997. Au scris în presă despre ilegalitatea candidaturii Şerban Orăscu, Florin Gabriel Mărculescu, Marius Ioan. Foşti miniştri ai Justiţiei (Teofil Pop, Victor Babiuc, Mircea Ionescu-Quintus), jurişti de prestigiu

şi sprijinitorii săi pretindeau că nu exercitase decît unul, cel de după votarea Constituţiei. După ce anul electoral 1996 a fost dominat de controversele privind ilegalitatea şi anticonstituţionalitatea candidaturii lui Iliescu, la 9 septembrie 1996, Curtea Constituţională a susţinut că această candidatură era îndreptăţită. Presa se aşteptase la un asemenea verdict, în condiţiile în care puterea juridică nu era (şi nu este nici acum) independentă, toţi judecătorii fiind la vremea aceea numiţi de către Iliescu. În mod extrem de ciudat, nimeni nu a ţinut cont de faptul că Legea nr. 69 din 15 iulie 1992 prevedea explicit ilegalitatea unei asemenea candidaturi, indiferent că era vorba de mandate de dinainte sau de după votarea Constituţiei din 1991 : „Nu pot candida persoanele care au fost alese de două ori ca preşedinte al României". Iliescu nu a putut fi împiedicat să candideze ilegal nici în 1992, nici în 1996, cînd el şi partidul său controlau toate pîrghiile puterii, dar nici atunci cînd preşedinte avea să fie Constantinescu, în 2000, în ciuda demonstraţiilor bine argumentate ale unor reprezentanţi ai societăţii civile privind ilegalitatea candidaturii sale[60].

În mod simbolic, candidatul CDR la preşedinţie şi-a deschis campania electorală la 4 septembrie, în comuna Ruginoasa, judeţul Iaşi, localitatea natală a lui Alexandru Ioan Cuza. Se lucra din plin atunci la specularea unei anumite asemănări fizice între candidatul Convenţiei şi primul domnitor al Principatelor Unite, mai ales pentru a contracara prejudecata cu privire la faptul că „românii nu vor alege nicicînd un bărbos (sau pe cineva care poartă «cioc») ca preşedinte". Cu această ocazie a fost dată publicităţii „Proclamaţia de la Ruginoasa", în care se spunea :

> Dacă voi fi ales preşedinte al României, mă angajez, aici, în faţa dumneavoastră, în satul marelui Alexandru Ioan Cuza, că în timpul mandatului meu :
> 1. Se vor mări pensiile ţăranilor pînă la nivelul celor de la oraş.
> 2. Se va urgenta acordarea tuturor titlurilor de proprietate.
> 3. Voi cere Parlamentului să dea legi prin care va fi asigurată creditarea directă a ţăranilor pentru procurarea de seminţe, îngrăşăminte, erbicide, precum şi pentru cumpărarea în rate a utilajelor agricole.
> 4. Impozitul agricol se va anula pînă în anul 2000.
> 5. Se va asigura un cadru de desfacere a produselor agricole şi voi lupta împotriva speculei şi a speculanţilor.
> 6. Voi urmări ridicarea nivelului de trai de la sate prin următoarele iniţiative :
>   - pietruirea şi iluminarea drumurilor săteşti ;
>   - alimentarea cu apă a satelor ;
>   - conectarea satelor la reţeaua telefonică ;
>   - conectarea tuturor satelor la reţeaua de electrificare.
> 7. Voi sprijini copiii de ţărani să urmeze studiile liceale şi universitare prin acordarea de burse şi gratuităţi.
>
> La finele mandatului meu, satul românesc va fi mai bogat, mai frumos şi mai demn.

Deschiderea campaniei prezidenţiale a fost urmată de un turneu electoral care a culminat cu deschiderea oficială şi a campaniei CDR. La 8 septembrie 1996, a fost emis „Apelul de la Alba-Iulia", pentru reconciliere naţională :

(Vasile Gionea, Paul Florea, Antonie Iorgovan, Corneliu Turianu) „s-au pronunţat asupra caracterului anticonstituţional al celei de-a treia candidaturi". Au redactat contestaţii amănunţite şi separate (majoritatea semnate de mulţi alţii, dar şi în nume personal) Lucian Mihai (în numele Alianţei Civice), Cristian Preda, Nicolae Ştefănescu-Drăgăneşti, Victor Bârsan, Florin Gabriel Mărculescu, Paul Florea.

60. Vezi Vartan Arachelian în dialog cu Nicolae Ştefănescu-Drăgăneşti, preşedintele LADO, „Candidatura lui Iliescu e ilegală şi neconstituţională", *Ziua*, 31 mai 2000.

Printr-o tragică încercare a destinului, de mai bine de şase ani, prea mulţi români se urăsc unii pe alţii. Se urăsc pe motive politice, se urăsc pe motive sociale, se urăsc pe motive etnice... Destul.: trecutul ne-a învrăjbit, a venit vremea ca prezentul să ne unească.

...Dacă ne va fi bine, ne va fi bine împreună; dacă ne va fi rău, ne va fi rău tuturor... Noi vrem puterea spre binele tuturor românilor şi nu o vrem pentru a o ceda, ci pentru a o folosi pentru oamenii acestei ţări. Nu vrem încă patru ani de ură, vrem patru ani de calm şi de prosperitate, de solidaritate şi de progres...

În aceeaşi zi, pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj, în prezenţa membrilor şi simpatizanţilor CDR, a avut loc o adunare populară care a marcat deschiderea oficială a campaniei CDR. Au participat: Emil Constantinescu, Ion Diaconescu, Călin Popescu Tăriceanu, Nicolae Cerveni, Otto Weber, Victor Ciorbea. Preşedintele Convenţiei a motivat alegerea Blajului prin faptul că acesta este o lecţie de istorie care trebuie trăită, pentru a regăsi însufleţirea, cutezanţa şi idealurile care au făcut România modernă[61]. Campania electorală a CDR pentru alegerile generale şi cea a candidatului său la preşedinţie aveau să stea sub semnul nevoii de schimbare, la fel ca în cazul campaniei pentru alegerile locale, avînd ca ofertă concretă *Contractul cu România*.

Un element important în schimbarea percepţiilor populare cu privire la lupta dintre PDSR şi CDR, dintre Iliescu şi Constantinescu, l-a constituit schimbarea radicală a atitudinii unei părţi a presei care, altădată, era ostilă Convenţiei, cum erau *Adevărul* sau *Evenimentul zilei*. Campaniile anti-Iliescu şi anti-PDSR duse de aceste publicaţii nu au făcut decît să reia teme mai vechi, consacrate de *România liberă* sau *Ziua*, numai că ele au sunat altfel pentru cei obişnuiţi să citească laude la adresa FSN-ului şi a lui Iliescu. Ion Cristoiu a pornit o campanie dură împotriva manipulărilor electorale de la Televiziunea Română, din decembrie 1989 pînă în septembrie 1996. Recurgînd la paralelismul cu alegerile cel puţin dubioase din 1990 şi 1992, directorul şi creatorul publicaţiei de succes *Evenimentul zilei* a susţinut în editorialul său (unul dintre cele mai citite la acea vreme) că preşedintele României şi acoliţii săi de la TVR pun la cale o fraudă electorală de proporţii similare[62]. Avertismentele cu privire la jocul electoral necinstit pus la cale de partidul de guvernămînt au abundat în această perioadă, dar peste numai cîteva săptămîni ele aveau să fie confirmate prin dovezi concrete.

După vizita în Germania (11-13 septembrie 1996) şi după un turneu electoral în oraşele Reşiţa, Hunedoara, Caraş-Severin, Timişoara, între manifestările electorale la care a luat parte Constantinescu s-au numărat şi „Serbările Naţionale de la Ţebea", prilejuite de comemorarea lui Avram Iancu, din data de 15 septembrie. Era o sărbătoare îndeobşte confiscată de partidele naţionaliste, iar prezenţa lui Constantinescu alături de preşedintele Iliescu şi de alţi invitaţi obişnuiţi ai locului (Adrian Păunescu, Gheorghe Funar) a arătat opiniei publice că liderii populişti şi naţionalişti nu aveau un monopol asupra sărbătorilor naţionale sau comemorărilor unor personalităţi care întruchipau lupta

61. Rompres, *Ştiri interne*, 8 septembrie 1996.

62. Ion Cristoiu, „Ion Iliescu pune la cale o uriaşă fraudă electorală prin intermediul TVR", *Evenimentul zilei*, 10 septembrie 1996. Pagini întregi din publicaţie cuprindeau declaraţiile contracandidaţilor preşedintelui statului şi ale altor oameni politici, care îşi exprimau deschis teama că vor asista la repetarea fraudelor cu care Iliescu obişnuise opinia publică. Erau publicate fotografiile directorilor aserviţi lui Iliescu şi partidului de guvernămînt de-a lungul anilor (Aurel Dragoş Munteanu, Răzvan Theodorescu, Paul Everac, D.T. Popa), iar titlul articolului era „Cei patru directori guvernamentali ai TVR care l-au ajutat pe Iliescu să rămînă preşedinte al României".

pentru demnitate naţională şi drepturi pentru români. La această manifestare au mai participat, alături de candidatul Convenţiei la preşedinţie, Victor Ciorbea, primarul general al capitalei, unul dintre cei mai cunoscuţi „moţi" din România, originar din zonă, Adrian Dumitrescu, preşedintele Asociaţiei „21 Decembrie", Cornel Sturza Popovici - PNŢCD, Mona Muscă şi Laurenţiu Priceputu - PNL. Nici această parte a campaniei electorale nu a fost lipsită de atacuri venite din partea adversarilor politici tradiţionali şi chiar a foştilor aliaţi. Faţă de acestea, CDR a reacţionat acuzînd deteriorarea campaniei electorale, încă de la începutul ei. Astfel, într-un comunicat al CDR se preciza:

> Campania electorală a început şi are toate şansele să continue ca un asalt concertat împotriva CDR şi a candidatului său, Emil Constantinescu, a căror creştere constantă de popularitate şi de credit îi înspăimîntă pe adversari.
>
> ...Noi am dorit sincer un proces electoral calm şi constructiv. De deteriorarea acestor bune intenţii, de infestarea atmosferei politice cu emanaţiile duşmănoase şi arogante pe care rudimentarul aparat de propagandă al PDSR-ului le confundă cu dezbaterile electorale este răspunzător nu numai acest aparat care le-a născocit, ci şi cei care le aprobă grosolănia: Ion Iliescu şi Adrian Năstase.
>
> Această atitudine este incalificabilă...
>
> Nu avem de gînd - nici n-am putea - să concurăm cu PDSR-ul pe terenul invectivei, diversiunii şi minciunii; dar nu vom lăsa nerostit nici un adevăr despre ticăloşia acestui regim care ne împinge spre dezastru[63].

CDR a luat în discuţie şi posibilele alianţe postelectorale. În acest sens, Emil Constantinescu a declarat în timpul unui miting desfăşurat la Roşiorii de Vede că alianţa pe care o conduce ar dori să realizeze, după alegeri, un guvern de coaliţie cu USD şi ANL, chiar dacă CDR va obţine majoritatea voturilor[64].

După cum declarau liderii Convenţiei ulterior alegerilor locale, în care CDR obţinuse un număr relativ redus de voturi în mediul rural, pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale campania electorală trebuia să se concentreze, într-o mai mare măsură, asupra electoratului din acest mediu. După Proclamaţia citită la Ruginoasa, adresată locuitorilor satelor, Constantinescu a lansat decada „Fiii Satului", chemînd pe toţi prietenii, simpatizanţii şi susţinătorii candidaturii sale şi ai CDR ca, în perioada 27 septembrie-6 octombrie, „să meargă în satele lor natale sau în satele părinţilor şi bunicilor lor pentru a spune adevărul despre lumea în care trăim, pentru a afla ce îi doare şi ce îi frămîntă pe cei din îndepărtatele sate şi cătune şi pentru a spune acestora cum gîndeşte CDR schimbarea, ce obiective imediate şi de perspectivă are Convenţia după cîştigarea alegerilor parlamentare şi prezidenţiale"[65]. Erau iniţiative tipic iluministe, iar dacă ele au produs efecte electorale în anumite locuri, era din pricina faptului că opinia publică se lămurise cu privire la cei care conduseseră pînă atunci România şi era gata să accepte o schimbare.

În ciuda enormei presiuni a comunităţii internaţionale, interesată de extinderea NATO în fostele ţări comuniste, România „rezistase" vreme îndelungată iniţiativelor de semnare a unui tratat politic cu Ungaria. Chiar dacă ştiau că vor obţine pe plan internaţional un imens credit prin semnarea tratatului, ceea ce ar fi pus capăt şi speculaţiilor cu privire

63. Rompres, *Informaţii centrale*, 20 septembrie 1996.
64. „CDR doreşte să guverneze cu ANL şi USD", *Curierul naţional*, 24 septembrie 1996.
65. „Emil Constantinescu lansează decada «Fiii Satului»", *Jurnalul naţional*, 25 septembrie 1996.

la posibilitatea schimbării graniţelor teritoriale de către „revizionistii maghiari", politicienii şi diplomaţii PDSR au preferat să facă jocul partidelor extremist-naţionaliste aliate la guvernare. Şi totuşi, Iliescu a acceptat să patroneze semnarea Tratatului dintre România şi Ungaria chiar în timpul campaniei electorale. Ungaria se afla extrem de aproape de obiectivul intrării în NATO, în timp ce România era încă departe. La 16 septembrie 1996, la Timişoara, în prezenţa preşedintelui Ion Iliescu, premierii Nicolae Văcăroiu şi Horn Gyula au semnat Tratatul de bună înţelegere, cooperare şi bună vecinătate dintre România şi Ungaria. Ion Iliescu nu şi-a dat seama probabil, ceva mai tîrziu, în noiembrie 1996, între primul şi cel de-al doilea tur de scrutin, că invocarea pericolului maghiar după semnarea Tratatului de bază dintre cele două ţări era o aberaţie pe care puţini mai erau dispuşi s-o ia în serios. La semnarea Tratatului au participat şi principalul contracandidat al lui Iliescu, preşedintele CDR, Emil Constantinescu, precum şi preşedinţii principalelor partide cu pretenţii democratice, exceptînd PUNR şi PRM, care au refuzat să simuleze că se bucură de detensionarea relaţiilor dintre cele două ţări. Acestea din urmă au organizat, de altfel, proteste publice împotriva semnării Tratatului. După ce ani de zile a evitat să vină la Timişoara, de teama manifestaţiilor împotriva sa, Iliescu nu a putut ocoli de această dată huiduielile numeroşilor timişoreni ce protestau împotriva sa, a politicii sale şi a partidului de guvernămînt.

Cea de-a doua parte a campaniei electorale s-a desfăşurat pe aceleaşi coordonate, reafirmîndu-se necesitatea schimbării ca o condiţie pentru ieşirea României din criză şi realizarea integrării euro-atlantice. Oferta electorală a CDR s-a îmbogăţit cu „Programul de redresare economică" a Moldovei, iniţiat de Varujan Vosganian, ce urma să devină după alegeri anexă la programul de guvernare al Convenţiei. Documentul conţinea măsuri concrete de redresare, de dezvoltare economică şi socială a regiunii, precum şi măsuri specifice fiecărui judeţ din Moldova[66]. Spre deosebire de alte documente ale CDR, era construit pe resursele existente şi pe o viziune instituţională şi strategică pe termen mediu.

La 21 octombrie a avut loc Conferinţa Naţională a CDR, manifestare la care au luat cuvîntul Ion Diaconescu, Mircea Ionescu-Quintus, Constantin Ticu Dumitrescu, Alexandru Popovici, Adrian Dumitrescu, Victor Ciorbea. Aceştia au apreciat că CDR este singura alternativă viabilă, singura forţă capabilă să impună valorile care stau la baza oricărei democraţii - libertate, proprietate, ordine şi moralitate - şi să pună capăt „corupţiei şi cameleonismului politic"[67].

Pe 26 octombrie, candidatul CDR la preşedinţie a lansat un nou mesaj către electorat, intitulat „Să dăruim o săptămînă din viaţa noastră pentru România", în care se spunea, printre altele:

> Acum, cînd ceasul istoriei bate ultimele minute ale unui regim corupt, care a distrus viaţa unei naţiuni, mă adresez vouă, tuturor prietenilor care timp de patru ani mi-aţi fost alături, nu numai cu mulţumire pentru exemplara voastră solidaritate, ci şi cu o ultimă rugăminte: să dăruim o săptămînă din viaţa noastră pentru România.
>
> Mergeţi, dragi prieteni, şi convingeţi-i pe cei nehotărîţi că doar noi avem CHEIA care închide poarta sărăciei şi umilinţei. Transmiteţi tuturor rudelor, vecinilor, prietenilor, mesajul nostru de schimbare în bine a României...

66. „Varujan Vosganian este iniţiatorul «Programului de redresare economică» a Moldovei", *România liberă*, 17 octombrie 1996. Date cu privire la acest program am obţinut chiar de la autorul său, pe atunci deputatul Vosganian, ulterior senator.
67. Rompres, *Informaţii centrale*, 21 octombrie 1996.

O zi mai tîrziu, la Sala Polivalentă, în prezenţa a peste opt mii de tineri, Emil Constantinescu a lansat „Contractul cu tînăra generaţie". În acesta se prevedea ca în două sute de zile să se introducă un proiect legislativ pentru crearea de facilităţi tinerilor prin acordarea unor credite pe termen lung în vederea construirii de locuinţe. În aceeaşi perioadă urmau să fie elaborate programe destinate înfiinţării unor centre de asistenţă socială pentru copiii fără ocrotire. „Contractul" propunea revizuirea sistemului de burse, susţinerea învăţămîntului particular, alături de cel de stat, pentru ca toţi tinerii „să aibă acces egal la competiţia la care competenţa lor le dă dreptul". Constantinescu i-a îndemnat pe tineri „să găsească forţa şi curajul de a se implica în exprimarea opţiunilor lor, astfel încît, alături de CDR, să-şi dea votul pentru schimbarea în bine a României"[68]. Observatorii atenţi ai vieţii politice româneşti au putut constata în acea perioadă inversarea unor tendinţe în receptarea candidaţilor. În timp ce Constantinescu era din ce în ce mai bine primit de opinia publică, în pofida faptului că era doar un candidat la preşedinţie, Iliescu era primit din ce în ce mai prost, chiar şi în zonele unde era întîmpinat cîndva cu entuziasm, fie că era vorba de cele din mediul rural sau de fostele „oraşe feseniste". Astfel, la 24 octombrie 1996, într-un oraş considerat sigur, dacă nu chiar „roşu", cum era Craiova, Iliescu a fost primit cu huiduieli de neimaginat cu un an în urmă. În timp ce ţinea o cuvîntare în sala Teatrului Naţional din capitala Olteniei, afară îl aşteptau mii de tineri (şi nu numai tineri), care strigau „Iliescu a tras în noi, după 22 ! ", „Iliescu judecat pentru al treilea mandat" sau „Iliescu pentru noi este Ceauşescu doi".

Campania electorală a CDR şi a candidatului său la funcţia de preşedinte s-a încheiat printr-un miting desfăşurat sub genericul „Acum sau niciodată". Participanţii, printre care şi Emil Constantinescu, Ion Diaconescu şi Mircea Ionescu-Quintus, au parcurs traseul Piaţa Rosetti - Piaţa Universităţii - Piaţa Romană - Piaţa Revoluţiei, unde, în final, a avut loc un spectacol[69].

Unul dintre cele mai convingătoare argumente electorale folosite de Convenţie a fost prezentarea unor bilanţuri parţiale ale primarilor CDR aleşi în marile oraşe. Desigur, în economia electorală, bilanţul primarului Bucureştiului a atîrnat greu. În luna noiembrie 1996, Victor Ciorbea a făcut un asemenea bilanţ, în prezenţa candidatului prezidenţial Emil Constantinescu şi a preşedintelui PNŢCD, Ion Diaconescu. Pentru peste două treimi din angajamentele cuprinse în „Contractul cu bucureştenii" s-au adus argumente că ar fi fost îndeplinite[70]. Astfel, Ciorbea demarase o operaţiune de anvergură pentru curăţenie, mobilizînd directori şi reprezentanţi ai unor societăţi comerciale importante, care puseseră la dispoziţia primăriei sute de camioane şi tractoare cu care s-a îndepărtat mizeria acumulată vreme de cîţiva ani. Împreună cu un partener german, primarul CDR a pus bazele unei societăţi de salubritate (după plecarea sa de la primărie, iniţiativa nu a mai fost la fel de eficientă, din pricina nerespectării prevederilor contractuale). Vizînd popularitatea personală, noul primar a înlesnit accesul larg al publicului la primărie („politica uşilor larg deschise"), iar audienţele acordate durau uneori pînă în zori, la 4 sau 5 a.m., după care primarul îşi reîncepea ziua de lucru la 8 sau 9 a.m. În premieră, Ciorbea a împărţit în mod transparent (celor înscrişi pe liste şi care aveau dreptul) locuinţe pentru cetăţenii aflaţi în nevoie, fiind asistat nu numai de primarii de sectoare,

68. Rompres, *Informaţii centrale*, 27 octombrie 1996.
69. „Mitingul Convenţiei, sub genericul «Acum sau niciodată» ! ", *Cronica română*, 1 noiembrie 1996.
70. Interviu cu Victor Ciorbea.

dar şi de reprezentanţii asociaţiilor de locatari. La cîteva sute de metri de primărie s-a deschis un centru de informatizare, unde cetăţenii puteau urmări stadiul soluţionării dosarelor proprii şi nu mai erau nevoiţi să stea ore întregi la cozi, nu mai intrau în contact nemijlocit cu funcţionarii, eventual corupţi, indolenţi sau nervoşi. Tot atunci s-au pus bazele unor proiecte grandioase[71] cu investiţii de multe milioane de dolari, pentru lanţuri hoteliere de renume etc. Ciorbea s-a implicat şi în proiectele sensibile, care de ani de zile provocaseră bătăi de cap edililor şi cetăţenilor – refacerea asfaltului, canalizarea, alimentarea cu apă, iluminatul public etc. Era un stil nou de a aborda problemele cetăţenilor, iar prezentarea dorea să arate că venirea la putere a Convenţiei ar fi condus la o politică la fel de deschisă şi apropiată de nevoile cetăţenilor. Realizările primarului îi aduseseră acestuia cote de încredere de 70%, ceea ce îl făcea să rivalizeze cu preşedintele Iliescu şi cu candidatul Convenţiei, Constantinescu.

Capitalul de simpatie al lui Ciorbea nu a funcţionat doar în Bucureşti. Ardelean de origine, primarul capitalei avea o cotă enormă de simpatie şi în Transilvania, unde l-a însoţit pe candidatul CDR la preşedinţia României. Realizările lui Ciorbea din Bucureşti, ca şi imaginea sa extraordinară din ţară, în particular din Transilvania, vor conta ca argumente decisive în desemnarea sa ca prim-ministru. Facem aceste precizări pentru că, ulterior, dat fiind modul în care a evoluat situaţia politică, imaginea lui Ciorbea a suferit datorită ultimelor luni petrecute ca prim-ministru, luni dominate de controverse şi de contestaţiile partenerilor de guvernare, care i-au atenuat din realizările anterioare. Ciorbea nu a fost singurul primar CDR de a cărui imagine pozitivă s-a făcut uz în alegerile parlamentare şi prezidenţiale. Raţionamentul a fost că posibila venire a CDR la guvernare ar duce la rezultate şi mai bune în munca primarilor Convenţiei, care nu s-ar mai confrunta cu atitudinea ostilă a administraţiei centrale. În plus, s-ar beneficia de un parlament favorabil votării legilor esenţiale pentru reforma administraţiei locale şi descentralizare.

În confruntarea electorală dintre CDR şi PDSR, pe de o parte, dintre Iliescu şi Constantinescu, pe de altă parte, s-a revenit la anumite teme care mai fuseseră vehiculate şi în campaniile anterioare. În mod surprinzător, preşedintele României şi-a separat campania electorală de cea a partidului în numele căruia candida, numind în fruntea ei pe Iosif Boda, care a renunţat la postul său de ambasador în Elveţia şi s-a alăturat echipei prezidenţiale. Total lipsit de profesionalism în organizarea campaniilor electorale (în ciuda „consultanţiei" oferite de o echipă de specialişti americani) şi de flexibilitate, intolerant şi resentimentar, Boda l-a făcut pe Iliescu să comită unele erori grosolane, mai ales între primul şi cel de-al doilea tur al alegerilor prezidenţiale[72].

71. „Bucureşti 2000", planul de organizare urbană a capitalei, un concurs de arhitectură deschis specialiştilor din lumea întreagă, la care au fost atrase şi bănci de talia J.P. Morgan; reorganizarea centrului civic al Bucureştiului.

72. Conform mai multor mărturii din interiorul PDSR şi din cercul apropiat preşedintelui Iliescu, desemnarea lui Iosif Boda ca director de campanie electorală ar fi fost o eroare din mai multe puncte de vedere. Iliescu ar fi putut cîştiga împotriva lui Constantinescu dacă nu ar fi fost încurajat să comită o serie de greşeli, în special cele legate de campania negativă împotriva CDR sau CDR + USD, a pericolului maghiar, a lui Constantinescu. Cei cu care am stat de vorbă (şi care au dorit să-şi păstreze anonimatul) sînt convinşi că, dacă Iliescu ar fi dus un alt tip de campanie, el putea să rămînă preşedinte. Sînt însă şi cîteva deosebiri între mărturii. Unii îi atribuie lui Boda intenţionalitatea greşelilor comise, spunînd că ar fi urmărit în mod deliberat ruinarea lui Iliescu (lucru dovedit ulterior şi de contribuţia sa la ruinarea PDSR, prin desprinderea unei fracţiuni

Rezultatele alegerilor parlamentare - 3 noiembrie 1996[73]

Numărul total al alegătorilor (potrivit listelor electorale) - 17.218.654
Numărul total al alegătorilor care şi-au exercitat dreptul de vot - 13.088.388 (76%)

Senat
Numărul total al voturilor valabil exprimate - 12.287.671
Numărul total al voturilor nule - 785.977

Partid	Nr. voturi	Procente	Mandate	Procente mandate[74]
CDR	3.772.084	30,70%	53	37,06%
PDSR	2.836.011	23,08%	41	28,67%
USD	1.617.384	13,16%	23	16,08%
UDMR	837.760	6,82%	11	7,69%
PRM	558.026	4,54%	8	5,59%
PUNR	518.962	4,22%	7	4,90%
Alţii	2.147.144	17,48%		
Total	12.287.671		143	

Camera Deputaţilor
Numărul total al voturilor valabil exprimate - 12.238.746
Numărul total al voturilor nule - 834.687

Partid	Nr. voturi	Procente	Mandate	Procente mandate
CDR	3.692.321	30,17%	122	35,75%
PDSR	2.633.860	21,52%	91	26,53%
USD	1.582.231	12,93%	53	15,45%
UDMR	812.628	6,64%	25	7,29%
PRM	546.430	4,46%	19	5,54%
PUNR	533.348	4,36%	18	4,37%
Minorităţi			15	
Total	12.238.746		343	

Rezultatele alegerilor prezidenţiale

Turul I - 3 noiembrie 1996

Numărul total al voturilor valabil exprimate - 12.652.900
Numărul total al voturilor nule - 426.545

Candidat	Nr. voturi	Procente
Ion Iliescu	4.081.093	32,25%
Emil Constantinescu	3.569.941	28,21%
Petre Roman	2.598.545	20,54%
György Frunda	761.411	6,02%

importante). Alţii afirmă că acele greşeli ar fi fost comise din incompetenţă sau din neînţelegerea situaţiei politice. În lipsa unor informaţii complete, este dificil de apreciat ce s-a întîmplat atunci, dacă de vină a fost moralitatea directorului de campanie sau limitele sale profesionale.

73. Pentru lista parlamentarilor CDR în urma alegerilor din noiembrie 1996, vezi Anexele.
74. Diferenţa dintre procentul de vot şi procentul mandatelor obţinute este dată de reîmpărţirea voturilor pentru partidele care nu au trecut pragul electoral de 3%.

Candidat	Nr. voturi	Procente
Corneliu Vadim Tudor	597.508	4,72%
Gheorghe Funar	407.828	3,22%
Tudor Mohora	160.387	1,27%
Nicolae Manolescu	90.122	0,71%
Adrian Păunescu	87.163	0,69%
Ioan Pop de Popa	59.752	0,47%
George Muntean	54.218	0,43%
Radu Câmpeanu	43.780	0,35%
Nuţu Anghelina	43.319	0,34%
Constantin Mudava	39.477	0,31%
Constantin Niculescu	30.045	0,24%
Nicolae Militaru	28.311	0,22%

Între primul şi al doilea tur al alegerilor parlamentare s-au finalizat două importante înţelegeri politice între CDR, USD şi UDMR. În primul rînd, liderii acestor formaţiuni politice au căzut de acord să susţină în turul al doilea candidatul CDR, Constantinescu. După cum se poate observa, dacă Iliescu şi Roman au fost adevărate „locomotive" electorale pentru PDSR şi PD, nu acelaşi lucru se poate spune despre candidatul CDR. El a obţinut în primul tur al alegerilor prezidenţiale mai puţine voturi decît Convenţia. Cu alte cuvinte, orice alt candidat ar fi fost pus în locul său, obţinea probabil un rezultat asemănător. Chiar dacă obţinuse mai multe voturi decît partidul său, preşedintele în exerciţiu nu obţinuse cu mult mai multe voturi decît principalul său contracandidat. Prin urmare, atît Iliescu, cît şi Constantinescu aveau nevoie de susţinerea contracandidaţilor. Voturile candidatului PD şi cele ale candidatului UDMR au contribuit decisiv la cîştigarea alegerilor de către candidatul Convenţiei[75]. În legătură cu victoria relativă a CDR şi cea decisivă a candidatului Convenţiei la preşedinţie, există mai multe explicaţii. Una dintre acestea (vezi *supra*) aminteşte de incompetenţa celor care au condus campania lui Iliescu. Altă ipoteză, susţinută mai ales de jurnaliştii care în mod surprinzător (şi pentru scurtă vreme) au încetat să-i mai sprijine pe Iliescu şi PDSR, subliniază impactul devastator al editorialelor scrise şi rolul campaniilor de presă[76]. Profesorul american de

75. După primul tur de scrutin, mai mulţi lideri politici, în special preşedinţi de partide, şi unele partide (Gheorghe Funar, primarul Clujului şi preşedintele PUNR, contrazis de vicepreşedintele Ioan Gavra, ceea ce l-a făcut pe primul să revină şi să condiţioneze sprijinul de necooptarea UDMR la guvernare; Corneliu Vadim Tudor, preşedintele PRM; PNL-Câmpeanu; MER; PDAR; PNR; PS; filiale ale PSM, PAC, PL'93, Partidul Reîntregirii, Opţiunea Daco-Latină a lui Mircea Druc etc.) şi-au îndemnat militanţii, membrii de partid, simpatizanţii şi alegătorii să voteze pentru candidatul CDR, Emil Constantinescu.

76. „La o ceremonie de premiere ţinută la Bucureşti, în decembrie 1996, la doar cîteva săptămîni după alegerile prezidenţiale din 17 noiembrie, redactorul-şef al ziarului naţional cu cel mai mare tiraj, *Evenimentul zilei*, a spus audienţei: «S-a afirmat că presa a cîştigat alegerile (pentru preşedintele Emil Constantinescu şi CDR, *n.a.*)... Acesta este un prilej să anunţ... că următoarele alegeri vor fi de asemenea cîştigate de presă» (*Telegrama*, 4 decembrie 1996). Şi, în acelaşi spirit, un articol din săptămînalul *22* arăta: «Se ştie că presa independentă a avut o contribuţie considerabilă la succesul fostei opoziţii în alegerile din noiembrie» (Şerban Orăscu, „Rostul presei independente după schimbarea de guvern", *22*, 14-20 ianuarie 1997)", în Gross, 1999: 150-151.

jurnalism Peter Gross a încercat să demonstreze cu argumente teoretice şi factuale că nu presa a cîştigat alegerile[77]. După părerea sa, „arbitrul final" în alegerile din 1996 a fost agenda publicului. În măsura în care agenda politicienilor şi cea a presei au acoperit parţial priorităţile publicului, ele au confirmat şi întărit tendinţele deja existente. Între a crede că presa a cîştigat alegerile (varianta Cristoiu) şi a spune că ea nu a contribuit deloc (pentru că „nu există nici o dovadă că agenda publicului a fost influenţată semnificativ de agenda mass-media", susţine Gross) există întotdeauna soluţia intermediară. Adevărul este că nu s-au făcut cercetări cantitative sau calitative care să confirme pe deplin una sau alta dintre variante, iar dacă s-ar face, nici una nu ar putea fi confirmată în totalitate. Dacă presa nu ar fi avut nici un rol, atunci toate teoriile cu privire la manipularea prin presă ar fi inutile. Impactul unui editorial nu se măsoară doar prin numărul de cumpărători ai unui ziar. Există un factor de multiplicare a numărului de cumpărători, care amplifică în situaţii excepţionale, cum sînt alegerile, numărul de cititori. În plus, articolele importante au fost întotdeauna reluate pe canalele de radio şi televiziune, ceea ce face din numărul de cititori o necunoscută ce poate fi aflată doar cercetînd întregul electorat, şi nu un eşantion. Există un număr nedeterminat de alegători care votaseră anterior cu Iliescu, iar în 1996 au votat diferit, pentru că au fost influenţaţi decisiv de presă. Dar nici nu se poate spune că presa a cîştigat alegerile, în condiţiile în care au existat şi numeroşi alţi factori cauzali. De aceea, ipotezele absolute trebuie privite cu reţinere. Important pentru explicarea a ceea ce s-a întîmplat în realitate este să înţelegem că au existat mai multe variabile independente în determinarea variabilei dependente (rezultatul votului) şi care a fost efectul convergenţei acestora.

A folosi argumentul „agenda publicului" într-o ţară ca România nu te ajută să înţelegi prea multe. Niciodată nu a existat o bună suprapunere între „agenda publicului" şi agenda celor care au cîştigat alegerile, ci doar interferenţe. Or, toate partidele au interferat mai mult sau mai puţin cu „agenda publicului". Un rol decisiv l-au avut diferitele circumstanţe politice şi, mai ales, înfruntarea electorală, în care CDR şi viitorii aliaţi au fost mult mai pregătiţi să facă faţă manipulărilor celor de la putere. Opinia publică din România a asistat la evenimente excepţionale, iar mediatizarea acestora, precum şi specularea lor electorală au înclinat balanţa în mod semnificativ în direcţia contrară tendinţei dominante din 1990, 1992 şi 2000. Presa a ajutat CDR să dovedească multe dintre acuzaţiile grave aduse celor care guvernaseră în perioada 1989-1996. Nu întîmplător, chiar şi presa care era defavorabilă sau indiferentă faţă de mesajul CDR sau al candidatului ei la preşedinţie a ajuns să susţină în mod explicit o serie de teze ale opoziţiei privind preşedintele României, partidul de guvernămînt, serviciile secrete, lipsa de legitimitate a acestora, tentativele reuşite sau nu de manipulare, abuzurile, erorile puterii. Prin toate acestea, presa nu a devenit partizană în întregul ei.

Multe dintre evenimentele petrecute în perioada 1992-1996 au scos la iveală realităţi, mentalităţi şi iniţiative pe care publicul nu le-a mai acceptat. Dezvăluirile din ziarul *Ziua*, din mai 1995, cu privire la racolarea, pe cînd îşi făcea studiile la Moscova, a preşedintelui Ion Iliescu de către KGB au demolat unul dintre cele mai puternice mituri postcomuniste. Procesul început la 8 iunie 1995, cînd echipa de la *Ziua* (Sorin Roşca Stănescu, directorul general al publicaţiei, Adrian Pătruşcă, redactorul-şef, Tana Ardeleanu, redactor) a fost convocată la Parchetul General, pentru a fi acuzată de „ofensă adusă

77. Gross, 1999, studiul „Giganţii mitici. Mass-media în alegerile naţionale din România - 1996".

autorităţii", a fost finalizat tocmai în timpul campaniei electorale. În mai puţin de o săptămînă de la declanşarea scandalului, la 14 iunie 1995, CDR a organizat un marş--miting la împlinirea a 5 ani de la cea de-a treia mineriadă, din 14-15 iunie 1990. Manifestanţii erau conduşi de principalul contracandidat la preşedinţie al lui Ion Iliescu, Emil Constantinescu, de Ana Blandiana, Ion Diaconescu, Constantin Ticu Dumitrescu. Pe lîngă obişnuitele sloganuri, s-a strigat „Iliescu şi ai lui/KGB-iştii neamului" (Ştefănescu, 1998 : 68-69). La 25 octombrie 1996, Judecătoria sectorului 1 Bucureşti i-a condamnat pe Sorin Roşca Stănescu şi Tana Ardeleanu la un an, respectiv un an şi două luni de închisoare pentru ofensă adusă autorităţii. Condamnarea unor ziarişti, în condiţiile în care acuzaţiile împotriva lui Iliescu nu au putut fi niciodată respinse în mod convingător, nu a atras doar solidaritatea întregii bresle, ci şi simpatia opiniei publice[78]. În conexiune cu critica CDR privind subordonarea justiţiei de către PDSR, condamnarea ziariştilor de la *Ziua* a fost pentru mulţi încă o dovadă că justiţia era subordonată politic, că existau motive temeinice pentru ca adevărul în legătură cu trecutul lui Iliescu să fie ascuns şi, mai ales, că libertatea presei era ameninţată în România.

Culmea a fost că tocmai în timpul desfăşurării acestui proces s-a dovedit o altă teză a opoziţiei, în particular a Convenţiei : că noile servicii de informaţii înfiinţate după decembrie 1989 continuau să facă poliţie politică, după modelul fostei Securităţi, ba chiar cu aceiaşi oameni. La 21 iunie 1995, s-a declanşat „scandalul Terasa Anda". Tana Ardeleanu şi un alt ziarist (care se ocupau de cercetarea dovezilor cu privire la „scandalul Iliescu-KGB") au observat că sînt filmaţi dintr-o maşină de către nişte indivizi care, după venirea poliţiei, s-au dovedit a fi de la SRI. Scandalul a fost imens, iar concedierea agenţilor SRI nu a făcut decît să confirme opinia că SRI se afla în ilegalitate şi desfăşura activităţi de poliţie politică. La 20 mai 1996, Parchetul Militar Bucureşti l-a audiat şi a dispus începerea urmăririi penale împotriva căpitanului SRI Constantin Bucur, cel ce făcuse publice (în aprilie 1996, într-o conferinţă de presă desfăşurată la sediul PRM !) acţiunile sale de înregistrare a convorbirilor telefonice a numeroşi ziarişti consideraţi periculoşi de putere. Acţiunile erau ilegăle, desfăşurîndu-se fără mandat din partea Procuraturii Generale, ci doar ca urmare a unor dispoziţii interne ale SRI, ceea ce dovedea încă o dată subordonarea faţă de comanda politică[79]. Rămîne un mister cum s-au petrecut aceste evenimente, nu se ştie cîtă lipsă de profesionalism şi cîte interese obscure

78. Cărţile despre KGB, GRU, Comintern, PCUS etc. - deşi nu fac referire directă la România - au demonstrat că, teoretic, toţi liderii studenţi care au studiat în URSS, dar şi conducătorii politici, militari şi ai serviciilor de informaţii au fost racolaţi ca agenţi acoperiţi sau de influenţă de către serviciile de poliţie politică sovietice, pentru a fi folosiţi atît în ţările ocupate de sovietici, la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, cît şi în ţările occidentale, înainte şi după acelaşi război. Practic, dacă admitem că nici o construcţie de acest tip nu era perfectă, exista posibilitatea ca 1% sau unu la mie dintre aceştia să scape din plasa ţesută de sistemul totalitar de represiune şi influenţă externă. Dintr-o imensă bibliografie, vezi : Andrew şi Gordievski, 1994 ; Andrew, Mitrokhin, 1999 ; Deletant, 1995 ; Koch, 1997 ; Pacepa, 1999.

79. Pentru reglementarea legală a activităţilor de „interceptare a comunicaţiilor" prin solicitarea aprobării de la procuratură, urmărirea unor persoane „pentru exprimarea liberă a opiniilor sale politice" sau desfăşurarea unor activităţi care „constituie ameninţări la adresa siguranţei naţionale", vezi „Legea nr. 51 din 29 iulie 1991 privind siguranţa naţională a României", *Monitorul Oficial*, nr. 163, 7 august 1991, articolele 3, 4 şi 13. De asemenea, vezi „Legea nr. 14 din 24 februarie 1992 privind organizarea şi funcţionarea Serviciului Român de Informaţii", *Monitorul Oficial*, nr. 33, 3 martie 1992, articolele 9 şi 13.

au concurat pentru ca serviciile române de informaţii să se deconspire[80]. Cert este că incidentele au servit de minune opoziţiei, în particular Convenţiei, pentru a demonstra că acuzaţiile formulate de ani de zile se bazau pe fapte reale, şi nu invenţii electorale. Tocmai de aceea, de cîte ori un reprezentant al forţelor componente ale CDR avertiza în legătură cu folosirea de către putere a serviciilor secrete în scopuri politice sau electorale, aceste intervenţii nu mai erau privite cu aceeaşi neîncredere ca înainte. Aşa s-a întîmplat şi la 30 septembrie 1996, cînd secretarul general al PNŢCD, Radu Vasile, a afirmat că reprezentanţii CDR „sînt tot mai des supuşi unui tratament de intoxicare şi dezinformare din partea PDSR şi a UM 0215 care s-ar fi transformat într-o poliţie politică"[81]. Tocmai de aceea, după atîtea incidente, ideea că o mare parte din presă a devenit partizană şi a servit interesele Convenţiei trebuie privită mai nuanţat. În fond, ziariştii au simţit doar de unde venea ameninţarea împotriva exercitării libertăţii lor de expresie.

Ar fi însă reducţionistă abordarea care ar considera că serviciile secrete au lucrat înainte de alegerile din 1996 doar în favoarea puterii. S-au adunat mai multe mărturii şi ipoteze cu privire la faptul că o parte semnificativă din SRI, în frunte cu directorul Virgil Măgureanu, a fost în favoarea „schimbării". Menţinerea lui Măgureanu în fruntea SRI şi după alegerile din 1996 pare să confirme asemenea interpretări. În timpul campaniei electorale din 1996 s-au petrecut fapte care pot dovedi că aservirea politică a serviciilor secrete a funcţionat şi în favoarea opoziţiei pentru simplul motiv că victoria CDR şi a lui Constantinescu era anticipată şi de către o parte a celor care lucrau în aceste servicii. Unul dintre incidentele care au dovedit modul în care se lucra a fost dispariţia *laptop*-ului şefului campaniei electorale a PDSR, Viorel Hrebenciuc, care conţinea toate variantele de campanie şi analizele evoluţiei rivalilor politici[82]. S-a avansat şi ipoteza că au existat anumite interese şi în interiorul serviciilor secrete pentru a favoriza alternanţa la guvernare. Aşa cum Ceauşescu a fost trădat de Securitate, la fel şi Iliescu ar fi fost trădat de unele personaje din serviciile secrete, iar Constantinescu va fi trădat la rîndul său. Vom reveni asupra acestui subiect în capitolul 9.

Pe 1 octombrie 1996 a izbucnit un imens scandal ce avea să arate cît de întemeiate erau îndoielile (pentru mulţi, certitudini) cu privire la intervenţia ilegală a FSN (PDSR) în alegerile generale din 1990 şi 1992 şi avertismentele privind tentativele de falsificare sau influenţare a unor alegeri libere şi corecte. În urma multiplelor relatări din presă despre „existenţa unor apeluri telefonice suspecte, care se interesau de opţiunile politice ale oamenilor şi încercau să calomnieze opoziţia", un grup de 20 de ziarişti, conduşi de Oana Bratu, de la Radio Contact, au descoperit „centrul de comandă" al campaniei

80. Ca şi alţi ofiţeri superiori din Securitate sau din serviciile de informaţii postcomuniste, şi căpitanul Bucur ar fi beneficiat de „protecţia" lui C.V. Tudor şi a PRM.

81. Ştefănescu, 1998: 236. Pentru activităţile la marginea legalităţii sau încălcările flagrante ale legilor de către serviciile de informaţii, în perioada postcomunistă, vezi numărul special „Servicii Secrete", *Sfera politicii*, nr. 52, 1997, în particular articolele semnate de Rodica Chelaru, Sabina Fati, Filip Florian, Cornel Ivanciuc, Marius Oprea, Dan Pavel.

82. Interviu cu Viorel Hrebenciuc. După cum susţine fostul secretar-general al guvernului Văcăroiu, anumite date deţinute de PDSR de la unii ofiţeri SRI le confereau acestora certitudinea că autorii „furtului" erau tot ofiţeri SRI. Chiar dacă între unii şi ceilalţi nu existau legături operative, era clar că anumite elemente din conducerea serviciilor de informaţii au jucat la două capete. Era o practică moştenită de pe vremea Securităţii, care îl apărase pe Ceauşescu un sfert de secol, pentru a-l abandona în ultimele zile, dacă nu chiar în ultimele ore ale deţinerii puterii.

„telefoanele otrăvite"[83]. Era vorba de Institutul de Utilităţi Publice şi Protecţie Socială, cu sediul în Splaiul Independenţei nr. 202 A, etajul 12, fondat de Miron Mitrea şi alte persoane apropiate de PDSR, în 1994. Acolo, 200 de angajaţi foloseau 100 de posturi telefonice pentru a suna alegători din toate judeţele ţării, încercînd influenţarea lor negativă în cazul în care îşi exprimau preferinţa pentru partidele CDR sau USD. Anchetele de presă publicate în perioada următoare s-au dovedit devastatoare pentru prestigiul PDSR şi al lui Iliescu, scoţînd în evidenţă un mecanism sofisticat de manipulare a opiniei publice. Ceea ce s-a întîmplat nu a avut legătură nici cu „agenda publicului", nici cu rolul presei în influenţarea rezultatului campaniei, ci cu efectele aflării adevărului de către un electorat care urmărea cu sufletul la gură una dintre cele mai dure şi echilibrate confruntări electorale.

Atunci cînd vorbim despre acordurile politice dintre primul şi cel de-al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, trebuie spus că liderii celor trei alianţe electorale au definitivat cu acel prilej şi viitoarea coaliţie de guvernare. Dar bazele acesteia deveniseră posibile încă din momentul în care UDMR devenise unul dintre fondatorii CDR, în 1991, iar fracţiunea lui Petre Roman s-a desprins din FSN-ul iniţial. Situaţia la alegerile parlamentare devenise clară în ceea ce priveşte posibilitatea formării unei majorităţi şi a guvernului, iar opinia publică fusese de multă vreme pregătită (prin mesaje mai mult sau mai puţin subtile ale unor falşi profeţi) pentru o formulă de tipul „Preşedintele nostru, guvernul vostru", asemănătoare perioadei „Mesei Rotunde" din Polonia. Între timp însă, ideea că preşedintele Iliescu ar fi putut obţine încă un mandat devenise tot mai puţin credibilă. Înfruntarea electorală pentru cel mai înalt post în stat a fost ultima mobilizare majoră de forţe realizată de CDR şi, în mod sigur, cea mai eficientă, dacă judecăm după numărul de voturi obţinute.

Semnele constituirii unei coaliţii tot mai largi în favoarea candidatului Convenţiei, Emil Constantinescu, indicau nu numai intenţia de vot a electoratului UDMR, ci şi posibilitatea includerii formaţiunii conduse de Markó Béla în coaliţia guvernamentală. Maşina propagandistică pedeseristă a intrat atunci în funcţiune. Însuşi Ion Iliescu a readus în spaţiul public ideea pericolului maghiar. La 9 noiembrie 1996, la Alba-Iulia, Iliescu s-a lansat într-o tiradă electorală apocaliptică, cu teme care vor fi reluate obsesiv în turneul electoral, în interviurile sale radiodifuzate sau televizate şi din presa scrisă. El denunţa presupusele intenţii ale coaliţiei CDR-USD, la care era posibilă şi participarea UDMR: reinstaurarea monarhiei; deposedarea ţăranilor de pămînturile primite de la Iliescu şi PDSR; reîmproprietărirea moşierilor, ceea ce ar fi dus la distrugerea avuţiei naţionale; aruncarea în stradă de către proprietari a chiriaşilor din casele naţionalizate; epurarea profesioniştilor pe criterii politice; închiderea marilor combinate şi spectrul şomajului pentru sute de mii de muncitori; „pericolul unguresc", prin posibilitatea federalizării României „de către unguri în complicitate cu CDR-USD care au trădat interesul naţional" (Ştefănescu, 1998: 257-258). UDMR a primit pe cale informală serioase avertismente cu privire la riscul declanşării unui „război civil în Transilvania", dacă va face eroarea de a intra în coaliţia guvernamentală[84]. Nimeni nu a dat atunci

83. Pentru o sinteză a faptelor, relatărilor din presă şi a reacţiilor autorităţilor, vezi din nou textul lui Victor Bârsan, „Campania electorală şi alegerile generale din 1996", în Bârsan, 1997.

84. Surse din conducerea UDMR ne-au confirmat că, în noiembrie 1996, între primul şi al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, la sediul Uniunii din Bucureşti au venit reprezentanţi ai PDSR (însoţiţi

atenţie avertismentelor, semn că electoratul parcursese deja un ciclu politic şi nu mai putea fi indus în eroare sau manipulat prin lozinci. CE al CDR a emis un comunicat de presă, în care erau combătute punct cu punct afirmaţiile „disperate şi mincinoase" ale preşedintelui Iliescu de la Alba-Iulia. La rîndul său, Constantinescu a scos în evidenţă comportamentul aberant al unui om politic izolat pe scena politică şi care face recurs la instigare „la ură, intoleranţă şi manipulări". Punctul culminant al înfruntării electorale dintre Iliescu şi Constantinescu l-a reprezentat dezbaterea televizată, în care candidatul opoziţiei a punctat în mod decisiv.

Rezultatele din al doilea tur de scrutin au marcat victoria CDR pe toate fronturile[85]. Alegerea lui Constantinescu ca preşedinte al României a fost salutată printr-o explozie de entuziasm în toată ţara. Epicentrul sărbătorii a fost în Piaţa Universităţii. În mod simbolic, fostul rector a redeschis balconul Universităţii. Protestul antifesenist din Piaţa Universităţii devenea astfel un simbol recunoscut, cu rezonanţă naţională. Dar nici FSN sau varianta sa PDSR, nici fostul preşedinte Iliescu nu mai erau la putere. În mijlocul manifestaţiei glorioase în cinstea candidatului CDR la preşedinţie, spiritul Convenţiei şi-a consumat ultimele energii. Este momentul său de vîrf, de unde va începe şi istoria decăderii Convenţiei, atunci cînd pilonii săi politici îşi vor schimba funcţionalitatea. Chiar dacă componentele civice au continuat să exercite un anumit tip de influenţă, pentru partidele şi politicienii Convenţiei ea nu mai avea nici o raţiune politică. Poate doar una electorală, care ar fi putut deveni utilă la următoarele alegeri.

Turul al II-lea al alegerilor prezidenţiale - 17 noiembrie 1996

Numărul total al alegătorilor potrivit listelor electorale - 17.230.654
Numărul total al alegătorilor care şi-au exercitat dreptul la vot - 13.078.883
Numărul total al voturilor valabil exprimate - 12.972.485
Numărul total al voturilor nule - 102.579

Emil Constantinescu	7.057.906	54,41%
Ion Iliescu	5.914.579	45,59%

de un consilier occidental care era şi agent SIE acoperit!) care i-au avertizat în legătură cu pericolul intrării în coaliţie, gest ce ar fi urmat să provoace un război civil în Transilvania. Semnificativ este că aceiaşi lideri au devenit, după decembrie 2000, partizanii coaliţiei legislative PDSR-UDMR, constituite în urma semnării protocolului dintre cele două formaţiuni. Această percepţie total negativă asupra UDMR a fost exprimată public şi de alţi reprezentanţi ai partidului care pierduse alegerile. Miron Mitrea, fost lider sindical, devenit lider PDSR, a calificat intenţia CDR de „antrenare" a UDMR la guvernare drept „un grav atentat la siguranţa naţională".

85. L-am întrebat pe un reprezentant al PDSR cum interpretează, după mai mulţi ani, înfrîngerea suferită în 1996. În interviul acordat, în ianuarie 2002, Viorel Hrebenciuc a spus că „PDSR a pierdut guvernarea, nu alegerile. Dacă am fi avut o politică deşteaptă de alianţe, rămîneam în 1996 în continuare la putere. În urma alegerilor din 1996, noi am avut 21,5% în Cameră şi 23% la Senat, iar Convenţia, cu toate partidele ei, a avut doar 30%. Faţă de alegerile din 1992, noi am pierdut doar 6 procente la Cameră şi 5 procente la Senat, ceea ce, după patru ani de guvernare, este un mare succes. După patru ani de guvernare, în alegerile din 2000, Convenţia a dispărut, nu mai există în Parlament, iar noi, după patru ani de guvernare, rămăsesem cel mai mare partid, pentru că ei erau nu ştiu cîte partide la un loc, iar rezultatul l-au obţinut din cauza simbolisticii extraordinare a schimbării cu care venise Convenţia Democratică, iar nu pentru că partidele acelea ar fi reuşit să adune la un loc 30 de procente. Cuvîntul acela de schimbare a acţionat extraordinar în subconştientul electoratului românesc: schimbare, schimbare, schimbare. Ajunsesem să cred şi eu în această schimbare. Şi ideea aceasta - hai să-i vedem şi pe ceilalţi cum conduc, poate sînt mai buni decît noi - a prevalat pînă la urmă".

Principala concluzie după alegerile din noiembrie 1996 are în vedere realizarea alternanţei la putere. După ce, în perioada 22 decembrie 1989-noiembrie 1996, politica românească a fost dominată de grupul de putere şi de formaţiunile politice din jurul lui Iliescu (FSN, ulterior FDSN/PDSR, şi partidele satelite), lipsa de performanţe guvernamentale şi economice, înfruntarea politică şi alegerile au dus la înlăturarea acestora de către coaliţia politică şi electorală din jurul CDR. Mulţi dintre cei care au interpretat rezultatul alegerilor din 1996 şi victoria Convenţiei, inclusiv cei care au pierdut, s-au referit la votul popular ca fiind unul negativ şi care ar fi cumulat nemulţumirea oamenilor faţă de cei ce guvernaseră. Deşi nu putem nega această realitate, multe voturi pentru Convenţie au venit şi din partea celor care au votat pozitiv, care au crezut de-a lungul anilor în promisiunile CDR şi ale candidatului acesteia la preşedinţie. Nu trebuie uitat că încă din alegerile locale din 1992 se constituise un electorat urban stabil al Convenţiei, în special în marile oraşe.

Tendinţa votului pozitiv din Transilvania, unde existase o orientare favorabilă „forţelor prooccidentale" încă din 1990, forţe care au trecut în CDR din 1992, a fost pusă de Molnar Gustav pe seama unui mult mai accentuat potenţial democratic şi prooccidental, provenit din apartenenţa acestei regiuni la Europa Centrală şi la creştinătatea de tip occidental, în conformitate cu „harta civilizaţiilor" din Europa[86]. Conform tipologiei prezentate deja în capitolul 3, politologul maghiar împarte forţele politice care s-au înfruntat în 1996 astfel: *forţele prooccidentale* au fost CDR + USD + UDMR (practic, viitoarea coaliţie de guvernare), iar *forţele postcomuniste* au fost PDSR + PRM + PUNR. Forţele prooccidentale au obţinut în Transilvania 57,84% din voturi şi în Vechiul Regat 45,26%, în timp ce forţele postcomuniste numai 23,61% în Transilvania şi 34,03% în Vechiul Regat. Raportul dintre forţele prooccidentale şi cele postcomuniste a fost sensibil schimbat în Vechiul Regat de votul masiv pentru CDR din Bucureşti, precum şi din judeţele Prahova şi Constanţa. În ansamblu, raportul de forţe la nivelul întregii ţări a fost de 49,74% pentru partidele prooccidentale şi de 30,34% pentru cele postcomuniste. Teza lui Molnar este că „Transilvania a fost cea care a hotărît rezultatele alegerilor la nivelul întregii ţări", admiţînd ca diferenţă votul pozitiv din Transilvania, provenit dintr-o „opţiune pozitivă, clară şi mai ales de durată", şi votul negativ din celelalte regiuni, provenit din „dezamăgirea" produsă de guvernarea anterioară. Diferenţa s-a văzut clar şi în turul al doilea al alegerilor prezidenţiale, unde, deşi Ion Iliescu a obţinut majoritatea cu 52,4% din voturi în Vechiul Regat (la un potenţial electoral de 8,5 milioane de voturi valabile), balanţa a fost înclinată de Transilvania (cu un potenţial electoral de 4,5 milioane de voturi valabile), unde Emil Constantinescu a obţinut 68% din voturi (iar Iliescu numai 32%). Faţă de 1992, dominaţia Convenţiei se întărise puternic în oraşele mari (cu 42,6% din voturi faţă de numai 14,2% ale PDSR), mijlocii

86. Pentru acest punct de vedere, vezi studiul lui Molnar, 1998, republicat în Andreescu, Molnar (editori), 1999. De asemenea, vezi Molnar, 2000. Pentru sursele interpretative ale lui Molnar, vezi Huntington, 1996. Pentru un punct de vedere diferit asupra caracterului democratic al Transilvaniei, care semnalează „spiritul Sarajevo" şi obsesia „etnocratică provincială", vezi Dan Pavel, „Balcanizarea Transilvaniei. Kürtös-kálacs şi mici la Tuşnad Băi", *22*, nr. 31-32 (441-442), anul IX, 4-10 august şi 11-17 august 1998. Cele două interpretări nu se exclud, ci scot la iveală caracterul ambiguu al culturii politice din Transilvania şi, în ultimă instanţă, din România. Vom reveni asupra problemei, cînd vom discuta alegerile din 2000.

(33,2% faţă de 15,5% pentru partidul lui Iliescu) şi mici (27,1% faţă de 17,9% cît obţinuse PDSR). În schimb, PDSR îşi menţinea dominaţia în mediul rural (cu 29,5%, în scădere faţă de 1992), dar şi acolo Convenţia reuşise să obţină un rezultat mult mai bun decît în 1992 (22,7%)[87]. Studiile asupra electoratului CDR făcute imediat după votul din 1996 au confirmat tendinţele din 1992, semnalate de Pavel Câmpeanu (1993). Putem să completăm fişa acestuia prin analiza făcută în 1999 (cînd acest electorat se restrînsese la o cotă în descreştere, iar identitatea sa era deja în plină transformare, după cum vom vedea, de 22%-17%) de către Alina Mungiu (sub denumirea de „identitate politică postcomunistă"): „Votanţii CDR sînt «democraţii puri», cei care cred că democraţia e cel mai bun sistem de guvernare şi nu cred că comunismul a fost o idee bună aplicată greşit. Se identifică cu România dinainte de război, cu cea de după 1989, şi din perioada comunismului oarecum cu anii şaizeci. Au încredere în Occident, locuiesc în regiuni mai dezvoltate şi tind să fie mai educaţi şi mai prosperi decît votanţii PDSR în modelele simple care conţin doar variabile de structură socială" (Mungiu-Pippidi, 2002: 127).

Problema nemulţumirii faţă de o forţă politică aflată la putere este una, iar preluarea şi transformarea ei în victorie politică este cu totul altceva. Or, meritul CDR a fost de a se constitui ca forţă alternativă puternică şi credibilă, de a se transforma într-un receptacul capabil să preia voturi. Lucrul a fost posibil datorită faptului că CDR „venea cu un mesaj politic clar, democratic, prooccidental, procapitalist, de integrare în NATO şi UE, în timp ce adversarii lor erau atunci antioccidentali, anticapitalişti, tot mai visau la Rusia, la o Românie neutră sau într-o zonă gri", afirmă un politolog român, care vine să îl confirme pe Molnar[88]. Mesajul reformei hotărîte dăduse speranţe oamenilor, sătui de stagnare şi de oprirea reformei de pe vremea preşedinţiei lui Iliescu şi a guvernării lui Văcăroiu. Or, în 1996, CDR a dus o campanie electorală extrem de dinamică, o adevărată luptă, pe care a cîştigat-o. Starea favorabilă de spirit a populaţiei a încurajat Convenţia să fie îndrăzneaţă, agresivă în sens pozitiv, să se mobilizeze, să atingă pînă şi cele mai

87. Situaţiile se referă la Camera Deputaţilor. Este semnificativ faptul că populaţia rurală (7.806.940 alegători înscrişi în 1996, dintre care au votat 5.819.088, adică 74,5%) este mai mare decît populaţia din oraşele mari şi mijlocii la un loc (la nivelul anului 1996, 4.124.555, respectiv 2.705.751, dintre care au votat în oraşele mari 3.221.776, adică 78,1%, iar în oraşele mijlocii 2.056.966, adică 76%). Datele provin din studiul lui Mircea Kivu, „Segmentarea electoratului: cine a votat pe cine?", din Aldea, Chiribucă *et al.*, 2001: 38. Vom reveni asupra studiilor din acest volum la prezentarea alegerilor din 2000. Din păcate, institutele de sondare a opiniei publice au făcut în 1996 studii amănunţite cu privire la profilul electoral al partidelor şi coaliţiilor politice la comanda acestora (în special pentru CDR şi PDSR), dar nu s-au mai preocupat să publice rezultatele în reviste de specialitate sau în cărţi. Doar o parte dintre acestea au răzbătut în presă, vezi *Evenimentul zilei*, 5 şi 18 noiembrie 1996, pentru sondajele la ieşirea de la urne. Acest lucru se poate vedea în studiile amănunţite din anul 2000, cum este şi volumul colectiv citat mai sus, unde multe dintre constatările din 2000 nu pot fi comparate cu cele din 1996, pentru că acestea din urmă nu au fost publicate. La fel şi în Mungiu-Pippidi, 2002, unde cultura politică a României postcomuniste este evaluată în funcţie de momentul anului electoral 2000, care este unul de prăbuşire a încrederii în instituţiile democratice, iar nu ca evoluţie a opţiunilor electorale şi a raportării la valori, instituţii politice, evenimente, în dinamica tranziţiei şi a diferitelor contexte istorice, diferite prin structura lor. Din acest punct de vedere, singura analiză consecventă este a lui Molnar Gustav, care acoperă toate cele patru alegeri generale din 1990 pînă în 2000, precum şi diferenţele semnificative dintre momente diferite, în căutarea unui profil stabil de cultură politică, chiar dacă regional.

88. Interviu cu Stelian Tănase.

îndepărtate regiuni rurale[89]. Mesajul reformist al alianţei avea o puternică nuanţă anti-PDSR şi anti-Iliescu, de unde şi speculaţia că votul a fost negativ. Ar fi însă la fel de recomandabil să nu se exagereze în sensul opus, adică de a considera votul din 1996 drept preponderent pozitiv.

Dacă păstrăm aceleaşi repere conceptuale şi taxonomice expuse în Sartori, 1976 : 131, atunci putem spune că alegerile din 1996 au condus, din punct de vedere formal, la diminuarea numărului de partide. Noul sistem de partide a cuprins cîte 6 formaţiuni în Senat şi Camera Deputaţilor, faţă de 7 în Cameră şi 8 în Senat, cîte fuseseră în 1992, sau 16 în Adunarea Deputaţilor şi 7 în Senat, cîte fuseseră în 1990. Cu toate acestea, nu s-a ajuns nici măcar din punct de vedere formal la „punctul de cotitură" care separă sistemul de partide pluralist extrem de cel pluralist moderat, care este „între cinci şi şase partide"[90]. Deosebirile dintre pluralismul moderat şi pluralismul extrem sînt enorme din punctul de vedere al eficienţei instituţionale şi al performanţei guvernamentale şi parlamentare. O întreagă literatură stă mărturie pentru aceasta, dar nu are rost să vorbim despre ceea ce ar fi putut să fie, pentru că România a avut parte după trei runde de alegeri generale numai de pluralism extrem, dacă nu chiar atomizat. În plus, trebuie încă o dată subliniat (pentru a înlătura confuziile care se mai fac), a rezultat din nou un sistem *bipolar* de partide, în care cei doi poli s-au păstrat (CDR şi PDSR), ca şi după alegerile din 1992, numai că s-a produs schimbarea de poziţii. Interesant este că a existat o conştiinţă a necesităţii de a ridica pragul electoral, pentru a micşora numărul de partide mici din Parlament, dar pînă la urmă acest lucru nu s-a reuşit, fie deoarece contravenea anumitor interese, fie că nu a fost dorit prea mult. Singura modificare intervenită în cadrul legal al existenţei partidelor politice a fost o nouă lege a partidelor, care a ridicat numărul de membri necesari pentru înfiinţarea unui nou partid de la ridicolul prag de 251 de membri la 10.000[91]. Am putea avea îndoieli cu privire la posibilitatea de a vorbi de un pluralism moderat dacă nu am ţine cont de faptul că trei dintre formaţiunile intrate în Parlament erau coaliţii - CDR, USD, UDMR. Chiar Convenţia a permis intrarea în Parlament, sub umbrela ei, a nu mai puţin de 6 partide - PNŢCD, PNL, PAR, PER, MER, PNL-CD. În USD erau doar două componente, PD şi PSDR. UDMR a fost şi ea întotdeauna o coaliţie de mici partide maghiare, platforme politice, asociaţii ale societăţii civile, însă ea poate fi considerată ca un actor politic unitar pe scena politică românească. În concluzie, se poate spune că noul sistem de partide a scăpat complet de dominarea unui partid, dar nu de avatarurile de a fi un sistem pluralist extrem, ba chiar atomizat.

89. De pildă, Ana Blandiana şi Romulus Rusan povestesc cum, în campania electorală din 1996, au avut mai multe „ţinte" electorale, cum ar fi „tîrgurile de vite" de la ţară, pe care le-au bătut cu activiştii AC de la un capăt la celălalt al ţării.
90. Sartori, 1976 : 131. Este interesant de observat că, într-o contribuţie anterioară, el considerase că linia despărţitoare dintre pluralismul moderat şi cel extrem se situează între 4 şi 5 partide. Vezi în acest sens Sartori, 1966. Ceea ce l-a făcut pe Sartori să-şi schimbe părerea au fost nu numai criticile pe care le-a primit (de pildă, din partea lui Arend Lijphart), ci luarea în considerare a unui număr mult mai mare de cazuri empirice şi studierea lor analitică.
91. Vezi, în acest sens, Legea partidelor politice nr. 27, din 26 aprilie 1996, art. 17, par. 1, b, care condiţiona înscrierea la TMB de „actul de constituire împreună cu lista semnăturilor de susţinere a cel puţin 10.000 de membri fondatori, domiciliaţi în cel puţin 15 dintre judeţele ţării, dar nu mai puţin de 300 în fiecare judeţ, însoţit de o declaraţie autentificată a conducătorului organului executiv al partidului privind autenticitatea semnăturilor". Pentru textul integral al legii, vezi volumul *Alegeri parlamentare şi prezidenţiale*, 1996.

Vom vedea că şi partidele intrate în Parlament pe locuri foarte bune, cum ar fi PNŢCD şi PDSR, vor cunoaşte un proces de sciziune politică, mulţi dintre parlamentarii intraţi pe lista unui partid sau altul vor ieşi din partidele respective, astfel că procesul de atomizare va continua neîntrerupt. Nici reunificarea liberală nu a reuşit să atenueze procesul de fărîmiţare şi atomizare a sistemului de partide.

După producerea alternanţei la putere din 1996, tranziţia către o economie capitalistă de piaţă şi către democraţia consolidată a cunoscut o nouă dinamică, intrîndu-se într-o etapă cu totul distinctă. Alternanţa din 1996 a contrazis analizele structurii şi funcţionării puterii politice postcomuniste datorate unor analişti ce făcuseră parte din conducerea FSN sau din corpul de consilieri de la Palatul Cotroceni, precum Silviu Brucan sau Vladimir Pasti, dar nu numai ale acestora. Conform modelului expus de Pasti în 1995 – bazat pe principiul determinist marxist că „puterea reală se află acolo unde sînt concentrate resursele, adică în economie, în general, şi în industrie, în special" –, puterea în România ar fi fost controlată de o aşa-zisă „tehnocraţie industrială", ale cărei interese economice erau reprezentate de Iliescu, iar „tehnocraţia de întreprindere" era omnipotentă[92]. Aceste analize statice ale puterii, bazate pe dogme determinist-economice marxiste, nu au putut înţelege dinamica politică a forţelor care au produs o completă răsturnare a puterii hegemonice ce dominase România între 1989 şi 1996. Victoria acestor forţe nu s-a bazat pe puterea în sens substanţial, pe controlul economic determinist, ci pe factori de putere şi influenţă care pot fi analizaţi pe linia teoriilor lui Max Weber, Alexis de Tocqueville şi Robert Dahl. Departe de a încheia tranziţia, schimbarea politică din 1996 a marcat tocmai intensificarea anumitor procese de tranziţie, chiar dacă nu a tuturor şi chiar dacă într-un ritm care avea să se dovedească din nou insuficient[93].

92. Pasti, 1995 : 240-241. Carenţele analitice, metodologice, teoretice, precum şi numeroasele erori au fost analizate în studiul „Teorii ale elitelor disfuncţionale – eseu critic asupra ambiguităţii intelectuale", în Pavel, 1999. Studiul mai cuprinde şi critica unui text simplificator (Cornea, 1995) care spunea nu numai că tranziţia s-a încheiat, dar generaliza nepermis situaţia administratorilor întreprinderilor de stat care mai deţineau şi firme private, construind un model cu valabilitate generală.
93. În acest sens, pare aberantă afirmaţia preşedintelui Constantinescu cu privire la intrarea României într-un stadiu de „posttranziţie".

CAPITOLUL 6

Organizarea şi funcţionarea CDR

Noi nefiind o echipă sudată, un partid, am continuat
să fim o adunare de mai multe partide.

(Ion Diaconescu)

Mulţi dintre cei care au activat în CDR au putut să se detaşeze şi să reflecteze ulterior în mod lucid, chiar critic, cu privire la modul în care ea a funcţionat. Concluzia multora dintre interlocutorii noştri a fost că CDR nu a funcţionat decît în opoziţie şi doar ca un vehicul electoral, politic şi moral pentru doborîrea FSN/PDSR şi a lui Ion Iliescu de la putere[1]. Pe măsură ce timpul trece şi pasiunile se estompează, chiar şi evaluarea activităţii Convenţiei din perioada ei de glorie poartă amprenta unei crescînde autointransigenţe. Acest revizionism autoreflexiv se poate explica prin enormul contrast între încărcătura de optimism şi spirit politic constructiv investite în proiectul comun al unei părţi importante a opoziţiei democratice şi dezamăgirea care a dus la eşecul rezultat în urma guvernării coaliţiei din care CDR reprezenta elementul cel mai important. Trebuie evitată capcana percepţiei complet inverse şi negative în care au căzut unii dintre cei care au activat în CDR din convingere, pentru ca ulterior să-şi schimbe părerile, atunci cînd rezultatele au devenit negative. În plus, chiar dacă unii dintre actorii-interlocutori au învăţat mai multe despre politică, ei s-au calificat (profesionalizat) la locul de muncă tocmai în perioada pe care o diseacă acum critic, cînd nici adversarii lor nu erau mai profesionişti.

Analiza logicii instituţionale a Convenţiei scoate la iveală anumite particularităţi organizaţionale care dau seamă atît de realizările simbolice şi electorale, cît şi de slăbiciunile politice, vizibile mai ales în actele de construcţie guvernamentală, fie parlamentară, fie executivă[2]. După ieşirea UDMR, PSDR, PAC, PL'93, reintrarea PNL

1. Concluziile se bazează atît pe analiza pe care am făcut-o, cît şi pe coroborarea observaţiilor noastre cu mărturiile şi concluziile celor care au făcut istoria Convenţiei sau au asistat în mod activ la facerea ei.
2. Vezi documentele interne ale CDR: „Protocol privind organizarea Convenţiei Democratice din România" (1992), „Anexa privind modurile de funcţionare şi atribuţiile organismelor Convenţiei Democratice", „Protocol de asociere al Convenţiei Democrate Române" (denumirea folosită în 1996, după ce anterior fusese folosită denumirea de Convenţia Democratică din România), „Protocol-cadru de organizare şi funcţionare a filialelor teritoriale ale Convenţiei Democratice din România, anexă la protocolul naţional al CDR", „Instrucţiuni de aplicare a Protocolului-cadru de organizare şi funcţionare a filialelor teritoriale CDR", „Protocolul de asociere al alianţei politice Convenţia Democrată Română".

şi primirea PAR, Convenţia a intrat în cursa pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale din 1996 cu o identitate uşor schimbată şi cu două forme de organizare, impuse de noua Lege a partidelor. Una dintre acestea era CDR ca alianţă politică şi cuprindea doar cele şase partide. Cealaltă era Convenţia lărgită, ca asociere (civico-politică) a 13 partide şi formaţiuni nepartidice: PNŢCD, PNL, PNL-CD, PER, FER, PAR, AC, AFDPR, Asociaţia „21 Decembrie", Mişcarea „România Viitoare", Solidaritatea Universitară (SU), Uniunea Mondială a Românilor Liberi (UMRL), Liga pentru Integrarea Socială a Şomerilor din România (LISSR). CDR avea relaţii de parteneriat cu Confederaţia Sindicatelor Democratice din România (CSDR) şi Sindicatul Ţărănimii „PROPACT".

Deşi din punct de vedere tehnic doar alianţa politică avea dreptul să înscrie pe listele electorale candidaţi, de fapt, greul luptei electorale şi impactul deosebit asupra publicului s-au realizat prin forma lărgită, civică şi politică a Convenţiei. Aceasta a fost singura formă de mobilizare politică şi electorală capabilă să-şi asume rolul de atragere a unui *capital cultural* în procesul de construire a postcomunismului. Succesul electoral al CDR se explică prin folosirea capacităţii de seducţie a capitalului cultural. Semieşecul CDR, în combinaţie cu PD, a venit din incapacitatea de a forma o alianţă strategică (similară celor din alte ţări foste comuniste) capabilă de a construi un „capitalism fără capitalişti". Conform teoriilor neoweberiene cu privire la construirea postcomunismului, precum şi distincţiei lui Pierre Bourdieu între cele trei tipuri de capital (economic, politic şi cultural), noul sistem se defineşte drept un mod de stratificare socială în care dominant este capitalul cultural[3]. În această construcţie explicativă, spre deosebire de post-comunism, precomunismul se definea prin dominanţa capitalului economic, comunismul prin dominaţia capitalului politic. Conform lui Eyal, Szelényi şi Townsley, „capitalismul fără capitalism" a reuşit acolo unde s-a format o alianţă strategică fără precedent (Eyal, Szelényi, Townsley, 2001 : 20):

> În timp ce marii învingători ai tranziţiei postcomuniste sînt foştii tehnocraţi comunişti, am constatat că aceştia nu pot guverna de unii singuri. Ei au fost forţaţi să creeze un bloc de putere dominant împreună cu noua elită politică şi cu elita intelectuală formatoare de opinie, iar aceste două grupuri sînt compuse în mare măsură din foşti disidenţi intelectuali. Imediat după căderea comunismului, noua politocraţie şi elita intelectuală au făcut o încercare de eliminare de la putere a fostei tehnocraţii comuniste. Au constatat însă foarte curînd că nici una dintre fracţiunile elitei intelectuale nu putea să guverneze singură.

Revenind la CDR, această alianţă politică şi civică a reuşit performanţa de a atrage elita intelectuală către politică (şi datorită formei extrem de laxe de organizare ce va fi descrisă în paginile următoare), obţinîndu-i sprijinul moral şi electoral. Ajunsă la guvernare însă, Convenţia nu va mai reuşi să atragă acelaşi capital cultural în procesul de decizie şi va eşua, în mare parte, şi în atragerea capitalului economic (fapt recunoscut, în alţi termeni, şi de Emil Constantinescu). De fapt, singura formă de folosire oarecum coerentă a vreunei forme de capital a fost aceea de perpetuare a capitalului politic, un fel de mimetism imperfect al formelor anterioare de capital politic (comunist şi fesenist), cărora li s-a dat curs în practică, deşi erau respinse la nivel retoric. Am menţionat acest

3. Pentru expunerea pe larg a acestei teorii, vezi Eyal, Szelényi, Townsley, 1998/2001, în special capitolele „Introducere", „Clase şi elite. Structura în curs de schimbare a societăţilor din Europa Centrală în secolul al XX-lea", „Ideologia elitei de putere postcomuniste" şi „Controverse privind formarea claselor în Europa Centrală postcomunistă".

lucru nu numai pentru a sesiza tipul de mobilizare utilizat înainte de alegerile din 1996, cît, mai ales, ceea ce nu s-a întîmplat după cucerirea puterii.

În pofida modului negativ în care erau percepuţi liderii partidelor politice, istoria CDR din perioada exercitării puterii a demonstrat că eşecul s-a datorat şi faptului că „varianta redusă", exclusiv politică, a Convenţiei nu era pregătită tocmai pentru sarcina deosebit de grea pe care şi-o asumase. După cum vom vedea, îndepărtarea brutală (în sens simbolic) a asociaţiilor civice era consecinţa invocării unor opţiuni politice pragmatice, însă pragmatismul s-a oprit la acest nivel. După alegeri, partidele Convenţiei nu au mai avut acelaşi rol în realizarea obiectivelor practice ale Convenţiei, organizaţia care le-a adus la putere. Renunţarea la organizarea şi funcţionarea Convenţiei pe timpul exercitării puterii a fost dublată de renunţarea la principalele obiective politice ale acesteia. O dată cu debarasarea de ceea ce politicienii Convenţiei considerau a fi fost „balastul" încărcăturii civice (şi care, din multe puncte de vedere, a împiedicat afirmarea în mod democratic a partidelor politice), s-a renunţat şi la marile valori şi idealuri care animaseră CDR. După cum ne-a mărturisit preşedintele Convenţiei, „în 1996 a dispărut raţiunea de a exista a Convenţiei, care era una electorală". A dispărut pentru că în momentul în care ajungi la putere acţionezi prin oamenii puterii ; or, oamenii puterii nu erau numiţi de Convenţie, ci de partide, ei fiind cel mult controlaţi de Convenţie şi ratificaţi de preşedinte[4]. Conform aceloraşi interpretări, după alegerile din 1996, Convenţia a continuat să funcţioneze „cu un singur scop : menţinerea simbolului". În analiza mecanismului care a fost CDR, fostul ei preşedinte ne-a dezvăluit de ce creatorii lui nu au reuşit să obţină şi altceva decît cucerirea puterii :

> Era o mişcare, iar o mişcare are nevoie de simboluri, pentru că oamenii în alegeri nu reacţionează la programe, nici la ideologii nu reacţionează prea mult, dar reacţionează la simboluri. De aceea, m-am străduit să menţin aceste simboluri. Am găsit un sediu, furnizat de Asociaţia 21 Decembrie, pentru că trebuia să existe simbolul unui loc reprezentativ, cu un hol unde să stea ziariştii şi cu o imagine care să apară, care să dea impresia a ceva cît de cît material. În acea clădire, timp de patru ani, după fiecare şedinţă a CDR, era un număr imens de ziarişti, iar singurul lucru pe care îl aşteptau era dizolvarea Convenţiei Democratice. Întrebarea cu care se începea întotdeauna în faţa blitului era dacă se mai menţine CDR, dacă mai rezistă. Şi de fiecare dată le spuneam, luînd un ton foarte sigur : CDR are o unitate de nezdruncinat. Argumentul meu era întotdeauna comunicatul. Ceream să fie întotdeauna semnat la propriu de toţi şefii formaţiunilor componente ale Convenţiei, pentru că era singurul argument că organizaţia noastră există. Celălalt element material prin care exista Convenţia - care era o construcţie pe termen limitat - era protocolul ei.

În explicaţia revizionistă dată de Emil Constantinescu asupra Convenţiei,

> în momentul în care se apropiau alegerile, toţi liderii doreau să fie candidaţi la preşedinţie. Deci Convenţia era inoperantă. Ea nu putea să devină operantă decît dacă cu doi ani înainte se anunţa candidatul prezidenţial. De fapt, votîndu-se protocolul, s-a ales preşedintele Convenţiei, deci automat s-a ales candidatul prezidenţial pentru alegerile din 1996.

Aici este paradoxul logic şi moral al CDR. A fost o organizaţie politică şi civică bună la toate, folosită însă doar în scopuri electorale, fie individuale (ca în cazul lui Constantinescu), fie colective (ca în cazul partidelor politice componente). Cîştigarea

4. Interviu cu Emil Constantinescu.

puterii de către Convenţie a fost urmată nu numai de pierderea alegerilor, patru ani mai tîrziu, ci şi de sancţionarea dură a ceea ce mai rămăsese din CDR, ducînd la dispariţia ei dintre formaţiunile parlamentare. Totul s-a bazat pe încrederea populaţiei. În prima fază, încrederea a trebuit cîştigată. A fost ca şi cum totul s-ar fi petrecut într-o societate bazată pe un nivel înalt de încredere (*high trust society*). În ultima fază, a fost vorba de pierderea încrederii. Totul s-a petrecut ca într-o societate bazată pe un nivel scăzut de încredere (*low trust society*)[5]. Simbolul a avut conotaţii pozitive cîtă vreme s-a bazat pe încredere. Acumularea încrederii s-a făcut pe baza unei construcţii la temelia căreia stăteau anumite valori, principii şi idealuri. Din punct de vedere formal, *simbolurile* Convenţiei trimiteau la anumite valori, principii şi idealuri, dar, din punct de vedere practic, *simbolurile* aceleiaşi Convenţii *garantau* un tip de acţiune politică bazată pe acele valori, principii şi idealuri. Puterea simbolului era una dublă, pentru că se referea atît la planul axiologic, cît şi la planul pragmatic. CDR simboliza valori şi acţiune. Ajunşi la putere, cederiştii au uitat şi de valori, şi de acţiune. Din cînd în cînd, în momentele dificile (cum au fost mineriadele sau războiul din Kosovo), politicienii cederişti (inclusiv Constantinescu) îşi aduceau aminte de valorile şi acţiunea pe care altminteri le invocaseră zilnic înainte de alegeri. Cînd încrederea nu a mai existat sau a scăzut la cote de avarie, simbolul CDR a căpătat conotaţii negative. Convenţia fusese creată de Corneliu Coposu şi de cei care gîndeau în mod similar pentru anumite scopuri precise, inclusiv cîştigarea, exercitarea şi menţinerea puterii. Ea nu a fost folosită decît pentru prima dintre aceste trei funcţii majore. Convenţia a sucombat în momentul în care nimeni nu s-a mai gîndit la ea ca la un instrument de exercitare a puterii, deşi puterea se afla în mîinile liderilor Convenţiei şi ale forţelor ei componente. Convenţia fusese înfiinţată în vederea scoaterii României din criză, şi nu doar din motive electorale. Dacă ar fi spus vreodată altfel, alegătorii nu ar mai fi votat-o. Nici un alegător din România nu ar fi ales CDR dacă i s-ar fi spus înainte de alegeri sau în timpul campaniei electorale că votează o organizaţie a cărei raţiune de a exista ar fi doar cîştigarea alegerilor. Să ne imaginăm ce dezastru simbolic ar fi fost dacă liderii FSN şi ai oricăruia dintre urmaşii săi ar fi declarat că raţiunea de a fi a organizaţiei era doar de natură electorală. Ar fi fost acuzaţi de demagogie crasă şi cinism. În schimb, liderii politici ai Convenţiei nu îşi fac scrupule în a recunoaşte că formaţiunea lor a avut doar o funcţie electorală. Cu certitudine, pentru sprijinitorii lui Constantinescu din FRD, Convenţia nu a avut decît o importanţă strict funcţională, de tip electoral. Pentru activiştii civici, pentru „nucleul dur" al susţinătorilor CDR, pentru electoratul ei tradiţional, pentru cei care au votat-o în mod pozitiv, adică pentru ce promitea ea să realizeze, dar şi pentru cei care au votat în mod negativ, pentru a-i sancţiona pe Iliescu şi PDSR, proiectul politic al CDR avea o semnificaţie substanţială reală. Nu era doar un simbol. CDR nu reprezenta doar un alt fel de a face campanie electorală, o campanie anti-PDSR sau anti-Iliescu. A spune că prin cîştigarea alegerilor a dispărut raţiunea de a exista a Convenţiei şi că a fost doar o coaliţie electorală, aşa cum o fac azi Emil Constantinescu, Zoe Petre sau alţii, este de-a dreptul

5. Am transferat în politica românească termenii utilizaţi în Fukuyama, 1995: 25-26, pentru a explica funcţionarea firmelor economice, care depind de gradul de încredere şi de capitalul social „în sens larg", pentru că şi Alianţa Civică, şi CDR au fost alianţe civico-politice construite pe baza nivelului de încredere social şi pentru a dezvolta, printr-un alt fel de politică, un nivel calitativ superior de încredere, radical diferit de cel al adversarilor.

imoral. Culmea este că această imoralitate a fost acceptată de mulţi dintre politicienii Convenţiei, indiferent din ce partid au făcut ei parte.

Scorul bun obţinut în 1992, ca şi victoria din 1996 s-au bazat pe faptul că cetăţenii României au crezut toate promisiunile electorale ale CDR. După cum se poate vedea şi din anexele cărţii, în toate sondajele de opinie din perioada 1996-2000, CDR a continuat să figureze şi să obţină o anumită cotă. Nimeni nu a avut însă curajul să recunoască faptul că în mintea oamenilor exista mai mult o ficţiune. Politicienii coaliţiei se manifestau în viaţa publică şi acţionau politic, în lupta contra opoziţiei, în numele acestei ficţiuni. Iniţial, electoratul a fost indus în eroare, apoi a realizat că este indus în eroare şi, în cele din urmă, i-a sancţionat pe cei care cuceriseră puterea în numele apărării unor valori, principii şi idealuri.

Obiectivele fundamentale ale Convenţiei (definite de Articolul 1 al Protocolului) au fost „scoaterea ţării din criză şi instaurarea în România a unui regim democratic, respectarea suveranităţii naţionale, a independenţei şi suveranităţii statului, a integrităţii teritoriale şi a principiilor democratice". Însemnul CDR era cheia înscrisă în două cercuri concentrice. Este interesant că Articolul 6 al Protocolului de asociere prevedea în mod expres că „partidele şi formaţiunile nepartidice ale CDR se angajează să colaboreze pe plan politic, parlamentar şi extraparlamentar şi, dacă va fi cazul, să participe la o guvernare comună în vederea atingerii obiectivelor" fundamentale. Prevederile cele mai importante pe plan electoral se refereau la participarea la alegerile parlamentare şi locale pe liste comune, precum şi prezentarea unui candidat unic la alegerile prezidenţiale.

Structura de conducere pe plan central a Convenţiei cuprindea un Consiliu Naţional Consultativ, un Consiliu, un Comitet Executiv şi un preşedinte. În CDR îşi desfăşurau activitatea departamente funcţionale şi de studii. Organul de conducere cel mai important era Comitetul Executiv, din care nu făceau parte decît cîte doi reprezentanţi ai partidelor politice, ai Alianţei Civice şi ai AFDPR. După cum au mărturisit reprezentanţii mai multor partide şi asociaţii civice membre ale CDR, în diferite perioade ale existenţei acesteia, „cancerul Convenţiei" a fost dominaţia indirectă, intermediată prin organizaţiile civice, a PNŢCD în Comitetul Executiv şi, mai ales, în Consiliu. Acest lucru a fost posibil datorită alianţei strategice dintre PNŢCD şi Alianţa Civică şi AFDPR (în care mulţi erau ţărănişti) în Comitetul Executiv, şi cu celelalte formaţiuni civice în Consiliu. Partidele mici (mai ales PER) fie că au fost remorcile partidului lui Coposu, fie îşi coagulau activitatea în jurul acestuia. Indiferent de perioadă, preşedintele Convenţiei a fost fie preşedintele PNŢCD (Coposu sau Diaconescu), fie a ajuns pînă la urmă membru PNŢCD (aşa cum s-a întîmplat cu Emil Constantinescu). Partidele mai importante au fost de multe ori puse în situaţia de a ceda în faţa acestei alianţe strategice sau au trebuit să părăsească CDR, pentru că nu reuşeau să se impună niciodată prin vot în faţa ţărăniştilor şi aliaţilor acestora. Comitetul Executiv se întrunea ori de cîte ori era necesar, dar cel puţin o dată pe lună, avînd drept obligaţii: asigurarea conducerii operative a CDR şi semnarea comunicatelor acesteia; adoptarea unor propuneri privind strategia şi direcţiile Convenţiei pe care le supunea aprobării Consiliului CDR; arbitrarea diferendelor dintre organizaţiile locale ale formaţiunilor din cadrul CDR; informarea Consiliului privind propria activitate; urmărirea activităţilor departamentelor; emiterea unor comunicate şi declaraţii cu caracter de urgenţă; recomandarea primirii de noi membri şi excluderii din Convenţie; convocarea Consiliului Naţional Consultativ. Hotărîrile Consiliului Executiv se luau prin majoritate calificată din numărul membrilor,

adică cu 2/3 din voturi (cu excepţia primirii de noi formaţiuni, cînd era nevoie de unanimitate de voturi, sau de excludere ori suspendare, cînd era nevoie de majoritate simplă). Aşa cum este ea percepută de către cei care au participat la şedinţe, activitatea CE avea însemnătate mai ales în situaţii extraordinare, cînd pericolele reale sau percepute necesitau reacţii politice sau morale rapide.

Consiliul Convenţiei era alcătuit din cîte doi reprezentanţi ai fiecărei formaţiuni din CDR, acestea avînd însă drept la un singur vot. Atribuţiile Consiliului erau discutarea şi adoptarea propunerilor Comitetului Executiv privind directivele politice, strategia şi tactica CDR, precum şi aprobarea primirii de noi membri. În Protocolul de asociere din 1996 s-a introdus o nouă atribuţie pentru Consiliu, de aprobare a excluderilor şi suspendărilor din CDR. Consiliul se întrunea ori de cîte ori era necesar, dar cel puţin o dată pe lună[6]. În realitate, cele două organisme se întîlneau cu o frecvenţă ce depindea de intensitatea vieţii politice şi de apropierea alegerilor. Au fost perioade în care aceste organisme se întruneau chiar de mai multe ori pe săptămînă. În general, în perioada de după alegerile generale şi prezidenţiale, frecvenţa întîlnirilor scădea vertiginos. Ca o cutumă, nefiind în Parlament şi nici activi direct în viaţa politică, reprezentanţii organizaţiilor civice aveau mai mult timp liber şi doreau să-şi dea mai multă importanţă, motiv pentru care convocau Consiliul în mod frecvent[7]. Hotărîrile Consiliului se luau cu o majoritate absolută a membrilor săi.

În mod firesc, reprezentanţii PNŢCD, AC şi AFDPR în Consiliul Executiv şi în Consiliu au dat o altă explicaţie dominaţiei lor decît celelalte formaţiuni. Nici unul nu a recunoscut în mod oficial că aparenta democraţie era de fapt un truc folosit de PNŢCD pentru a-şi impune dominaţia în faţa celorlalte partide, cu toate că, în discuţiile particulare, mulţi lideri au recunoscut că standardele democratice nu erau întotdeauna respectate. În mod tipic, pentru justificarea unor asemenea proceduri se invoca caracterul de urgenţă extremă al luptei politice sau necesitatea menţinerii unităţii de acţiune în faţa adversarului.

Preşedintele CDR era desemnat prin votul majorităţii calificate a Consiliului Executiv şi votul majorităţii absolute a membrilor lui. Mandatul său era de doi ani, cu posibilitatea de a fi reales. Atribuţiile preşedintelui erau: convocarea şi conducerea şedinţelor CE şi ale Consiliului; semnarea comunicatelor şi documentelor oficiale aprobate de CE, inclusiv listele electorale şi alte documente cu caracter electoral; reprezentarea în relaţiile cu autorităţile, mass-media, partide şi organizaţii. Mandatul înceta prin expirare, demisie sau prin revocarea iniţiată de către o treime din membrii lui. Aparent, rolul şi atribuţiile preşedintelui nu erau exagerate. În realitate însă, datorită puternicei personalizări a vieţii politice româneşti, rolul său a fost crucial, cel puţin pînă la cîştigarea alegerilor din noiembrie 1996. Formal, el nu avea putere directă, în sensul că nu avea drept de vot. Informal însă, avea numeroase alte pîrghii pe care le putea folosi. Cei doi preşedinţi ai Convenţiei din perioada opoziţiei au avut un rol covîrşitor, în ciuda faptului că l-au exercitat în mod diferit. Totuşi, Coposu şi Constantinescu au fost două personalităţi ale CDR care au marcat în mod decisiv, chiar dacă diferit, istoria democraţiei postbelice.

Conform articolului 19, funcţionarea CDR era asigurată şi prin activitatea unor departamente funcţionale şi de studiu. Departamentele funcţionale erau secretariatul,

6. Conform prevederilor Protocolului din 1996. Conform Anexei la protocolul din 1992, Consiliul se întrunea de cel puţin două ori pe lună.
7. Acest lucru ne-a fost semnalat de reprezentanţii mai multor partide politice din Convenţie.

departamentul informatic, juridic, de politică şi relaţii externe, electoral, de activitate parlamentară, de administratie publică locală, de relaţii cu sindicatele, de imagine publică şi mass-media, financiar. Atribuţiile fiecărui departament erau extrem de specializate, în conformitate cu nevoile Convenţiei. Departamentele de studiu urmau să elaboreze studii asupra problemelor principale ale ţării, „analize ale situaţiei prezente", analize ale măsurilor luate de „actuala conducere a ţării", alternative oferite de CDR („inclusiv căile de anulare şi corectare a ceea ce s-a făcut şi se va face greşit"). Domeniile abordate de specialiştii diferitelor formaţiuni din CDR erau: restructurarea economică şi strategia financiară; organizarea în teritoriu; apărarea şi ordinea publică; sănătatea; tineret, învăţământ, ştiinţă; ecologie şi protecţia mediului; protecţie socială; cultură şi artă; legislaţie (juridic şi drepturile omului); strategie.

Protocolul din 1996 introducea mai multe elemente de noutate. Astfel, a apărut Consiliul Naţional Consultativ, alcătuit din personalităţi ale vieţii culturale, economice şi sociale din România. Acesta urma să se întrunească ori de cîte ori era necesar, dar cel puţin o dată la trei luni, iar atribuţia sa era de a analiza şi propune strategia politică, economică şi socială a CDR. Hotărîrile se luau cu o majoritate simplă a membrilor. O altă noutate a protocolului o reprezenta partea rezervată organizării, funcţionării şi atribuţiilor CDR la nivel judeţean, al municipiului Bucureşti şi al sectoarelor sale, precum şi la nivel local (Articolele 20-44). Faţă de protocoalele anterioare, cel din 1996 avea în plus şi unele prevederi tranzitorii şi finale. Astfel, Articolul 46 prevedea că toate hotărîrile luate de alianţa politică numită CDR deveneau valabile numai după validarea şi de către CDR ca formă de asociere dintre partide şi formaţiuni nepartidice. În „Prevederile finale", Articolul 47 se referea la dreptul CDR de a retrage în orice moment sprijinul politic acordat unei persoane numite sau alese care ocupa demnităţi publice ca urmare a propunerii CDR, în cazul în care această persoană încălca programul sau deciziile politice ale Convenţiei. Semnificativ era că retragerea sprijinului politic ar fi trebuit să aibă drept consecinţă obligaţia persoanei în cauză de a demisiona din demnitatea publică deţinută.

Într-o oarecare măsură, intrarea în vigoare a noii legi a partidelor politice a satisfăcut un deziderat mai vechi al reprezentanţilor partidelor Convenţiei, care au fost de-a lungul anilor deranjaţi de influenţa prea mare a asociaţiilor civice (a „nepartidelor"). Pentru a satisface prevederile acestei legi, s-a întocmit un protocol fără precedent. El se referea doar la partide. Articolul 1 al Protocolului de asociere al alianţei politice CDR era aproape identic cu Articolul 1 al celuilalt protocol, definind CDR ca „alianţă politică a partidelor semnatare". Partidele componente se angajau ca, în cazul participării la guvernare a CDR, fie ca forţă politică principală, fie în colaborare cu alte forţe, să urmărească realizarea propriei platforme-program şi îndeosebi a *Contractului cu România*. Structura de conducere a alianţei politice era reprezentată de un Consiliu şi de preşedinte, care era în acelaşi timp şi preşedintele CDR ca formă de asociere a alianţei politice cu formaţiunile nepartidice. Totodată, protocolul prevedea în mod explicit că preşedintele CDR este candidatul unic al acesteia la alegerile prezidenţiale din 1996 (Art. 13). Prevederile finale ale protocolului alianţei politice erau asemănătoare cu cele ale protocolului-mamă. În plus, Articolul 26 se referea la conţinutul dosarelor candidaţilor pentru ocuparea unor demnităţi publice la propunerea Convenţiei, inclusiv deputaţi şi senatori. Dosarele urmau să fie depuse la secretariatul CDR şi trebuiau să cuprindă: curriculum vitae, declaraţie de acceptare a candidaturii, declaraţie de avere, angajamentul politic şi moral, demisie nedatată.

Cu toate că existau deja (din punct de vedere formal) două forme de organizare a CDR, de fapt, influenţa formaţiunilor civice (în special a Alianţei Civice) asupra modului de alcătuire a listelor electorale era hotărîtoare. Este însă greu de emis o judecată factuală comprehensivă cu privire la eficienţa şi respectarea criteriilor formulate atunci. Încă din Anexa privind modurile de funcţionare şi atribuţiile organismelor Convenţiei, capitolul II, punctul 5, se preciza că „la alcătuirea listelor se va ţine seama de restricţiile impuse de punctul 8 din *Proclamaţia de la Timişoara*". În 1996, Alianţa Civică a propus colegilor din CDR obligativitatea ca fiecare candidat din partea Convenţiei să semneze o declaraţie-tip[8]. Această declaraţie era chiar mai restrictivă decît punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara. În plus faţă de aceasta, ea îi excludea de pe lista potenţialilor candidaţi pe informatorii Securităţii. Prevederile ei nu se bazau însă pe o lege existentă, ci erau doar criterii interne ale Convenţiei, cu motivaţii în primul rînd morale. Este greu de spus în ce măsură erau luate în serios asemenea standarde autoimpuse, pentru că Legea cu privire la accesul la dosarele Securităţii şi deconspirarea Securităţii ca poliţie politică se va vota abia în 1999, iar unele nume de ofiţeri de Securitate şi informatori au fost dezvăluite abia în preajma alegerilor din 2000. Printre acestea erau şi oameni ai Convenţiei care semnaseră asemenea declaraţii sau, cel puţin, erau conştienţi că nu le era permis din punct de vedere moral să activeze într-o coaliţie care respingea un asemenea trecut[9]. Criteriile după care partidele Convenţiei îşi selectau cadrele erau preponderent pragmatice. Criteriile şi standardele propuse de Alianţa Civică erau atît de stricte încît uneori frizau ridicolul, alteori exprimau un radicalism moral şi civic care se îndepărta de modul cinic şi oportunist de a face politică de partid. Pe de altă parte, se poate afirma oricînd că eşecurile la guvernare ale Convenţiei s-au datorat şi faptului că au fost neglijate criteriile şi standardele propuse de Alianţa Civică.

Deşi a reprezentat un reper important în politica românească, CDR nu a funcţionat decît în condiţii extraordinare, cînd pericolele erau majore, sau în situaţii de tip electoral. În cele mai multe ocazii, CDR avea însă un comportament de tip reactiv. Lipsa de proiecţie în conceperea unei strategii coerente ducea uneori la reacţii care nu erau dintre cele mai fericite. CDR nu a avut obiective clare, structură, proces decizional. Existau departamente, dar ele nu au funcţionat. Chiar dacă sînt persoane care pot demonstra că au activat în respectivele departamente, aportul lor nu a contat atunci cînd s-a trecut direct la exercitarea practică a guvernării. Una dintre principalele mize ale întîlnirilor la vîrf ale conducerii Convenţiei era legată de structurarea acesteia, de construirea unor structuri CDR pe verticală şi orizontală[10]. Ideea era ca CDR să aibă structuri vizibile la nivel

8. Declaraţia avea următorul conţinut: „Subsemnatul... candidat din partea Convenţiei Democratice la un loc de... în circumscripţia electorală nr. ... declar pe propria-mi răspundere că nu am fost ofiţer de acoperire sau informator al securităţii şi nici nu am făcut parte din vreo unitate specială a acestei instituţii. Declar, de asemenea, că înainte de decembrie 1989 nu am ocupat vreo funcţie dintre acelea ce cad sub incidenţa punctului 8 al Proclamaţiei de la Timişoara. În cazul în care voi fi ales, iar, pe de altă parte, cele declarate de mine mai sus se dovedesc a fi false, vă rog să mă consideraţi demisionat. Data...".
9. Dintre cei care au fost dezvăluiţi ca informatori şi au aparţinut CDR, pot fi enumeraţi Eugen Hilote, Silviu Petrescu, Vasile Vetişanu (parlamentari PNŢCD), Dan Amedeu Lăzărescu, Alexandru Paleologu, Mircea Ionescu-Quintus (foşti şi actuali senatori PNL), Corneliu Marinescu, Eugen Balaj, Cătălin Gabriel Dobrescu, Petre Rîpeanu (CDR 2000), precum şi alţii.
10. Interviu cu Ana Blandiana.

de judeţ şi de oraşe mari, ceea ce în mare şi formal s-a realizat, dar a fost mai greu de realizat această structură la nivelul oraşelor mici şi mijlocii şi, mai ales, în mediul rural.

> Din păcate, cu cît mergeam mai către bază, CDR funcţiona mai precar. Existau diferenţieri, disensiuni şi incompatibilităţi între reprezentanţii partidelor sau chiar ai asociaţiilor civice. Cu cît mergeam spre localităţile mai mici, CDR se confunda cu PNŢCD, pentru că PAR nu avea filiale în mediul rural şi nici în oraşele mici, liberalii părăsiseră Convenţia (erau singurii care alături de noi mai aveau structuri în mediul rural), iar PL'93 sau PSDR erau partide care se dezvoltaseră mai mult pe asfalt, în oraşele mari, în anumite centre. Lucrurile acestea se vedeau cu claritate în campaniile electorale pentru alegerile locale şi în întocmirea listelor, candidaţii de primari ai CDR sau consilii locale erau cu provenienţă exclusivă din PNŢCD, dar nu pentru că noi am fi rejectat celelalte formaţiuni, ci pentru că ele nu existau ca dezvoltare în teritoriu[11].

Din zecile de discuţii pe care le-am avut de-a lungul anilor la faţa locului cu politicieni de prim rang sau din eşaloanele doi şi trei ale CDR, în teritoriu nu se ţinea prea mult cont de Convenţie. Pretutindeni au predominat afilierea la propriul partid, precum şi promovarea la nivel local a intereselor acestuia. Adesea, conflictele dintre partidele componente depăşeau ca intensitate pe cele cu adversarii politici. Datorită stării de fapte de pe teren, organizarea pe verticală a CDR era dificilă. *La nivelul filialelor, Convenţia era o semificţiune*. În ciuda acestui fapt, ea a fost mulţi ani un excelent vehicul electoral, chiar şi (sau mai ales) la nivel local. După ce Convenţia avea să intre în coaliţie, iar algoritmul avea să devină legea supremă a împărţirii funcţiilor, nu se mai poate vorbi despre CDR, nici la nivel central, nici la nivel local, unde ea a funcţionat mai mult ca o formă fără fond.

Dacă una dintre funcţiile principale ale partidelor politice este selectarea liderilor, modul în care s-au alcătuit listele cu candidaţii parlamentari explică multe dintre eşecurile ulterioare. Promovarea elitei politice nu a fost un proces selectiv, ci doar o modalitate de recompensare a unor grupuri de pensionari al căror singur merit era că făcuseră puşcării politice, fiind persecutaţi de comunişti. În felul acesta a fost blocat accesul în CDR şi în viaţa politică a multora dintre cei aflaţi la vîrstă matură sau a tinerilor[12]. Cu cîteva excepţii notabile, majoritatea foştilor deţinuţi politici nu erau potriviţi pentru ocuparea poziţiilor şi funcţiilor în care au fost propulsaţi în perioada postcomunistă. Nu toţi „seniorii" erau de nivelul unui Coposu, Cunescu, Câmpeanu, Ion Diaconescu, Ionescu-Galbeni, Gabriel Ţepelea sau chiar Ionescu-Quintus. Fiind înaintaţi în vîrstă, unii dintre ei nu au mai reuşit să se adapteze noilor provocări politice, morale şi culturale. Aceasta nu

11. Interviu cu Remus Opriş.
12. În interviul pe care ni l-a acordat, Dinu Zamfirescu a relatat cîteva episoade semnificative în acest sens: „La un moment dat, s-a pus problema unui loc de senator la Satu Mare. Noi l-am propus pe un tînăr, care ulterior s-a şi ales deputat, este vorba de Gheorghe Toduţ. După ce l-am propus, chiar Coposu ne-a zis cînd a venit în provincie şi mai prezida Convenţia: «Avem un ţărănist care a făcut multă puşcărie, din Cluj, pentru locul acesta». Deci nici măcar nu era din Satu Mare. Am întrebat şi eu: «Dar cîţi ani are?». Mi-a răspuns domnul preşedinte: «Cred că a împlinit 80, dar are mare experienţă politică, ăsta este un om serios». Am asistat la mai multe discuţii la PNŢCD, pentru că personal aveam relaţii foarte bune cu fruntaşii ţărănişti, în care veneau oameni tineri din diferite localităţi din ţară sau din Bucureşti, ca să îşi ofere serviciile, oameni de 30-40 de ani, oameni serioşi, care începuseră să întreprindă cîte ceva. Spuneau: «Vreau şi eu să mă implic în judeţul X, că sînt şi eu acolo cunoscut». Omul spune: «Vreau şi eu să fiu şi eu acolo, vicepreşedinte sau ceva». I se răspundea, discuţie în birou la Coposu: «Dumneata pui afişe, vezi, asculţi acolo pe domnul cutărică, cu mulţi ani de puşcărie» – dar un venerabil ca vîrstă – «şi cînd o să ajungi ca noi, atunci poţi să ai pretenţii». Cam aşa se puneau problemele".

înseamnă că activiştii fesenişti sau peremişti, formaţi la şcolile nomenclaturii sau Securităţii, erau superiori foştilor deţinuţi politici, ci doar că în ambele cazuri a fost vorba de un proces de contraselecţie. Chiar şi atunci cînd pe listă au apărut personalităţi considerate de excepţie, din noile generaţii, adesea ei au fost puşi acolo fără a fi supuşi unor teste minimale de cunoştinţe politice, abilităţi legislative sau calităţi morale. Unul dintre cele mai elocvente exemple este George Pruteanu, pus cu uşurinţă pe liste, şi care ulterior nu a făcut decît să saboteze - din poziţia de şef de comisie senatorială - politica CDR şi a coaliţiei de promovare a unor relaţii interetnice constructive între majoritate şi minoritatea maghiară, împiedicînd îndeplinirea cîtorva dintre aspiraţiile fireşti ale UDMR[13].

Pe de altă parte, Alianţa Civică a făcut şi ea presiuni pentru organizarea Convenţiei pe orizontală pe principiile unei structurări departamentale. Aceste departamente funcţionale şi de studiu au fost organizate după structura guvernamentală, pe ministere şi, parţial, după structura parlamentară a comisiilor de specialitate. Ţelul final al activităţii departamentelor era configurarea unui plan de guvernare. Deşi a respins ideea formării unor *shadow Cabinets* („guverne din umbră"), AC a propus să existe, corespunzător fiecărui minister, cîte un grup de persoane din care urmau să fie aleşi ministrul, secretarii de stat, directorii generali şi ai departamentelor. Din această discuţie s-a născut celebra sintagmă a celor „15.000 de specialişti"[14]. După cum povesteşte Ana Blandiana:

> Noi am propus selectarea unui număr de 20 de specialişti pentru fiecare domeniu, respectiv minister, ceea ce înmulţit cu numărul de ministere şi alte agenţii dădeau cîteva sute de specialişti. La care, domnul Diaconescu a zis „da de unde să găsim noi atîţia?". „Cum de unde să găsim? Doar îi avem pe intelectuali, care mai toţi merg alături de noi. Nu trebuie decît puţină capacitate de organizare." Petre Mihai Băcanu, care este unul dintre cei mai puţin certăreţi oameni pe care îi cunosc, care cedează în raport cu interlocutorii, din cînd în cînd mai are şi izbucniri. Şi atunci a început să ţipe la partenerii noştri „dacă nu vă simţiţi în stare să găsiţi nişte specialişti, de ce mai vreţi să ajungeţi la putere? Cum, nu sînteţi în stare să găsiţi cîteva sute de specialişti? Păi, eu, *România liberă*, dacă îmi pun corespondenţii din judeţe, în două săptămîni vă aduc aici 15.000 de specialişti, nu cîteva sute". Aceasta a fost pur şi simplu o vorbă, aruncată la furie. Însă noi, Alianţa Civică, am fost singurii care am luat ideea în serios, am făcut dosare de specialişti, în care fiecare îşi spunea oferta în domeniul respectiv, ce trebuie schimbat, cum trebuie schimbat. Am furnizat o mulţime de asemenea dosare, dar nu le-a citit nimeni. Nici unul dintre dintre cei care au depus dosarele nu a fost luat undeva sau promovat, deşi erau oameni de cea mai bună calitate.
>
> Aceste discuţii avuseseră loc pe la sfîrşitul anului 1995. Prin octombrie 1996, într-o seară tîrziu, ne sună Băcanu şi ne întreabă „voi v-aţi uitat la televizor?". Aflat în campanie pe undeva în Moldova, candidatul nostru, Emil Constantinescu, a anunţat planul „Orizont 2000" al creării celor 15.000 de specialişti. I-a rămas în cap formula lui Băcanu, spusă la furie într-o şedinţă, cu un an în urmă, şi a anunţat ceva ce nu exista. I-a dat şi un nume, ca să sune bine. Tot timpul, încă dinainte de a fi preşedinte, dar mai ales după aceea, Constantinescu a creat forme fără fond. Şi uite aşa a anunţat chestia cu cei 15.000 de specialişti, de care s-a rîs atîta după aceea, mai ales că, ajungînd la guvernare, făceau greşeli de diletanţi. Încă de atunci am avut senzaţia că Emil Constantinescu îşi închipuie că a rezolvat o problemă numai pentru că a vorbit despre ea. Dar, de fapt, nu a făcut nimic în acest sens. Ca dovadă că nu a făcut nimic ca să îşi atragă intelectualii de partea lui.

13. După cum ne-a mărturisit fostul ministru de Interne Constantin Dudu Ionescu, el consideră că una dintre cele mai mari erori politice personale din cariera sa a fost includerea lui Pruteanu pe listele CDR în 1996. Nici în noua sa poziţie, de senator PSD, Pruteanu n-a putut împiedica normalizarea relaţiilor dintre români şi maghiari, pentru că PSD a încheiat protocoale politice consistente cu UDMR.
14. Interviu cu Ana Blandiana.

Unul dintre paradoxurile vieţii politice româneşti este asimetria dintre regulile şi standardele vieţii politice la nivel naţional şi local, pe de o parte, şi cele interne, proprii partidelor politice sau organizaţiilor civico-politice complexe, de tipul CDR, pe de altă parte. În timp ce efectul democratizării s-a făcut resimţit tot mai puternic la nivelul politicii publice, prin acceptarea unor proceduri din ce în ce mai corecte, democratice şi impersonale[15], în interiorul partidelor şi al organizaţiilor mai complexe lucrurile au stat cu totul altfel. Democraţia internă de partid sau de organizaţie este un mecanism deficitar. Majoritatea partidelor sau formaţiunilor mai complexe din perioada postcomunistă intră în categoria faptelor politice accesibile experienţei la care făcea referire Michels atunci cînd formula „legea de bronz a oligarhiei" : *organizarea înseamnă oligarhie*[16]. Faptul că încadrăm o alianţă civico-politică renumită pentru lupta democratică în categoria organizaţiilor oligarhice, din care de obicei fac parte partidele, nu scade cu nimic din meritele misiunii istorice pe care CDR şi-a asumat-o, şi nici din acelea individuale ale unor „personalităţi accentuate". Ne bazăm pe unele judecăţi factuale şi constatări, aşa cum a procedat şi Michels în studiul partidelor socialiste de la mijlocul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, pentru a trage concluzia că, deşi luptau în numele maselor proletare împotriva oligarhiei, acestea aveau un caracter oligarhic. Desigur, termenii *oligarhie* şi *oligarhic* nu se referă aici la calitatea persoanelor, ci la cantitate, şi ei nu sînt folosiţi în sens negativ sau pentru a desemna vreo categorie privilegiată, financiar-bancară sau de altă natură. Oligarhia este conducerea exercitată de cei puţini. În cazul CDR, avem de-a face cu o *oligarhie civică*. Ea era atît de bine organizată încît partidele politice mici trebuiau să se supună deciziilor. În plus, era subordonată partidului cel mai influent, PNŢCD, chiar dacă nu în mod absolut şi regulat. În Convenţie nu conduceau sutele de mii de manifestanţi, care participau în stradă la mitingurile de protest, ci o mînă de activişti civici, cu o agendă precisă de democratizare şi liberalizare, care, pentru a-şi impune voinţa, au făcut apel la clasicele proceduri oligarhice. Şi din aceste motive au refuzat ulterior partidele să se mai supună unor asemenea mecanisme decizionale, pentru a scăpa de subordonarea simbolică, dar reală şi constrîngătoare, şi a-şi urma liber logica proprie.

Cu toate că prin programul său politic, economic şi moral, CDR a fost alianţa cea mai democratică din istoria postcomunistă a României, ea funcţiona în interior într-un mod total nedemocratic. Punerea pe picior de egalitate a unor partide bine organizate şi structurate cu organizaţii civice insignifiante, prin care ţărăniştii au anihilat influenţa tuturor celorlalte partide, într-un cuvînt chiar modul de organizare şi funcţionare al Convenţiei, a fost principala cauză pentru care CDR nu a mai putut să funcţioneze după victoria în alegeri. Partidele politice şi-au găsit imediat cadrul firesc de activitate – la nivelurile parlamentar, executiv, în ministere, agenţii, la nivelul administraţiei locale, astfel încît să fie suficient de motivate şi să se ferească de posibilitatea de a fi controlate, îndrumate sau mustrate de către asociaţiile civice din CDR. Pentru ca CDR să fi putut funcţiona şi după cîştigarea alegerilor, ar fi trebuit ca principalele sale elemente componente să-şi pună problema reorganizării, a adaptării la noile provocări politice. Dar

15. Acest fapt poate fi evidenţiat comparînd modul în care a funcţionat CPUN cu cel în care se lucrează în prezent în comisiile parlamentare, de unde şi posibilitatea contestării pe motive de procedură.
16. Michels, 1914 : 274, 281-285, 299-300, în special capitolul „La démocratie et la loi d'arain de l'oligarchie".

aceasta ar fi însemnat negocierea unui nou protocol de funcţionare. După cum s-a văzut, impunerea unui nou protocol, diferit din punct de vedere calitativ, n-a fost posibilă nici măcar atunci cînd Convenţia se afla în opoziţie. Or, Protocolul CDR era o chestiune de luptă pentru putere. De cîte ori se ivea un conflict, protocolul era folosit drept argument. În fond însă, problema era cine conducea. Eliminarea unor conducători sau ieşirea de sub autoritatea unei anumite formaţiuni politice erau posibile doar prin intrarea sau ieşirea din CDR.

Adesea, Convenţia era folosită de partidele componente sau de anumiţi lideri politici drept cadru pentru rezolvarea, administrarea sau negocierea unor probleme interne de partid[17]. De multe ori s-a exploatat într-un sens exterior conflictul intrapartid pentru că el nu putea fi gestionat în interior, ci doar în Convenţie. O declaraţie politică de tipul „eu sînt pentru rămînerea (părăsirea, revenirea) în Convenţie" însemna de cele mai multe ori o opţiune de ordin valoric sau principial de suprafaţă, vizînd autolegitimarea sau delegitimarea adversarilor, deşi, în profunzime, ascundea interese individuale sau de grup precise şi/sau calcule electorale mai mult sau mai puţin realiste. Procesul fracţionalismului şi multiplicării liberale, urmate de unificare, reprezintă studiul de caz cel mai complex. Dar nici celelalte partide n-au fost scutite de-a lungul timpului de asemenea episoade. Retrospectiv, mulţi dintre protagoniştii istoriei scurte, dar tumultuoase, a CDR s-au plîns că vreme îndelungată prezenţa în CDR a ţinut loc de ideologie. Acest conglomerat ideologic şi doctrinar care a fost *cederismul* a ţinut loc cu succes oricăror alte doctrine sau ideologii, din motive evidente. În particular însă, fiecare dintre partidele componente s-a văzut în situaţia de a-şi amîna clarificările ideologice şi doctrinare interioare sau de a-şi face publice programele specifice. Se poate urmări în mod concret, în cazul fiecărui partid în parte, evoluţia doctrinară şi programatică. Ea a devenit ceva mai consistentă abia după atenuarea severă a rolului CDR sau chiar după dispariţia sa din viaţa politică, ulterioare cîştigării puterii din 1996. De pildă, în cazul PNL, documentele politice esenţiale au apărut abia după 1997, cînd se urmărea desprinderea de Convenţie şi definirea propriei identităţi[18]. Din punct de vedere organizatoric, necesitatea existenţei CDR ca organizaţie a derivat din circumstanţele istorice. Nici unul dintre partidele din opoziţie nu putea să facă faţă FSN-ului (în 1992) sau PDSR-ului (în 1996). Deşi apăruseră diverse partide, acoperind aproape în întregime spectrul ideologic clasic şi postmaterialist (creştin-democrat şi agrarian/ţărănesc, liberal, social-democrat, civic, ecologic), nici unul nu avea o bază socială (în sensul analizat în Lipset, 1981). Organizarea „dezorganizată" şi ideologia eterogenă din CDR au fost produsele firesti ale unei epoci istorice strict determinate. În pofida unei intense prezenţe simbolice în viaţa publică, axată pe

17. Acest lucru a reieşit din interviurile cu mai multe persoane, inclusiv din categoria celor care nu au vrut ca numele lor să fie făcute publice.

18. În acest sens, se poate urmări în mod riguros cum s-a petrecut trecerea de la principiile „primitive" ale primului program liberal, expuse cu ocazia înregistrării PNL la TMB, în ianuarie 1990 (vezi „Partidul Naţional Liberal", *Adevărul*, 12 ianuarie 1990), sau ale programului în 25 de puncte adoptat în martie 1990, la Conferinţa Naţională a PNL (publicat iniţial în *Liberalul*, 27 ianuarie 1990), la programele extrem de elaborate şi „sofisticate" de mai tîrziu. Pentru ultimele programe, vezi broşurile „Programul politic" (1997) sau „Direcţiile principale ale programului de guvernare" şi „Soluţia liberală - singura cale către bunăstare" (din 2000), care au reprezentat oferta electorală din 2000 şi, în acelaşi timp, cele mai elaborate programe politice elaborate în istoria postcomunistă a PNL. Aceste observaţii se bazează pe ideile expuse în Pavel, 2000.

promovarea unui discurs moral destul de riguros, organizarea şi activitatea CDR erau duale, *electorală* şi *de criză*. Cînd nu se afla în campanie electorală, Convenţia părea „o celulă de criză, dar neorganizată conform unor reguli sau proceduri", care se întîlnea „în momentele de criză sau de scandal public pentru a adopta anumite atitudini". Pentru unul dintre *insiders*, CDR „era un fel de organizaţie virtuală, care nu avea un proiect politic real, nu avea un program pragmatic de exercitare a puterii şi de management al reformei", ceea ce l-a făcut să concluzioneze că, de fapt, „Convenţia nu a existat ca proiect postelectoral". Pentru acest participant direct şi observator lucid, dar căruia i se poate replica oricînd că vorbeşte ca un dezamăgit despre un proiect la care a participat fără a-i pune la îndoială legitimitatea, CDR era ca un aluat necoagulat, iar Alianţa Civică a contribuit la fluidizarea acestei structuri[19].

Trebuie să reamintim totuşi că, după cum a reieşit şi pe întreg parcursul cărţii, Convenţia a reprezentat în istoria politică a României mult mai mult decît un simplu vehicul electoral sau o celulă de criză a societăţii civile, în mezalianţă cu anumite partide politice.

Tendinţa revizionistă este extrem de puternică la mulţi dintre cei care au participat nemijlocit la viaţa internă a Convenţiei, mai ales în lumina eşecului guvernării de coaliţie din perioada 1996-2000. Ea poate fi observată şi la adversarii politici sau la analişti şi jurnalişti. Nu toate eşecurile pot fi puse însă pe seama Convenţiei. Pînă în 1996, ea nu a fost altceva decît un vehicul electoral al opoziţiei democratice. Pînă la cîştigarea alegerilor, activitatea CDR a fost încununată de succes. Ca organizaţie complexă de luptă împotriva partidului de la putere şi a preşedintelui în funcţie, Convenţia a ieşit victorioasă. Partidele componente şi-au propus să devină, fiecare în parte, organizaţii politice mature, individualizate, să scape de sub tutela CDR şi, mai ales, de presiunea organizaţiilor civice şi a militanţilor civici percepuţi ca persoane morale, dar diletante politic. Singura forţă politică importantă care a crezut în viabilitatea Convenţiei a fost PNŢCD. În ciuda unor avertismente primite din interiorul şi din afara partidului, după alegerile din 1996 PNŢCD nu s-a mai preocupat de organizarea şi individualizarea partidului, ci de guvernare şi de reglarea conturilor cu partenerii de coaliţie, cu adversarii politici, dar şi cu diferitele fracţiuni din sînul partidului, dintre care unele se vor şi desprinde ulterior.

Dintr-un anumit punct de vedere, *se poate afirma că istoria creşterii CDR s-a încheiat în momentul în care Emil Constantinescu a cîştigat turul doi al alegerilor prezidenţiale, din 17 noiembrie 1996*. Din acel moment a început istoria descreşterii Convenţiei: fostul preşedinte al CDR şi noul preşedinte al ţării nu a mai avut nici un interes să încurajeze activitatea Convenţiei, spre surprinderea multora, în special a liderilor organizaţiilor civice. Dacă în capitolele care urmează ne ocupăm de soarta Convenţiei din perioada agoniei sale este pentru că a existat tot timpul un orizont clar de aşteptare din partea politicienilor, a alegătorilor şi a presei, că situaţia din 1992 şi 1996 se va repeta. De aceea, se poate spune că singurul interes al lui Constantinescu era de a menţine CDR „într-un fel de conservă simbolică, pentru a o deschide din nou la alegerile din 2000"[20]. După cum ştim, în ceea ce-l priveşte, nu a mai fost cazul. Eşecul din 2000 nu trebuie pus însă exclusiv pe seama erodării survenite ca urmare a exercitării guvernării. PD şi PNL au ştiut cum să se salveze. Doar PNŢCD şi cei care au mai crezut în miracolul electoral al performanţelor Convenţiei nu au ştiut cum să gestioneze politic, moral şi mediatic transformarea structurală a CDR. Dar să nu anticipăm.

19. Interviu cu un lider UDMR, care a preferat să nu insistăm asupra identităţii sale.
20. Interviu cu Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu.

Note cu privire la rolul personalităţilor în istoria opoziţiei postcomuniste şi la raportul civic-politic în trecerea de la epoca romantică la epoca pragmatică

Trei sînt personalităţile care au jucat un rol decisiv în istoria CDR : Corneliu Coposu, Ana Blandiana şi Emil Constantinescu. Aportul lor a fost imens la istoria postcomunistă a României, care ar fi avut cu totul alt curs fără ele. Aprecierea de mai sus nu este o judecată de valoare, ci una descriptivă. Prin urmare, constatarea nu este neapărat una pozitivă, aşa cum şi-ar dori unii sau cum se tem alţii. Cu cît ne îndepărtăm mai mult de evenimente, cu atît rolul jucat de aceşti actori politici se vede mai bine. În anumite circumstanţe însă, este vorba despre rolul pe care nu au vrut sau au fost împiedicaţi să-l joace. În pofida faptului că vorbim despre rolul unor personalităţi în desfăşurarea evenimentelor, dar mai ales în structurarea unor opţiuni politice, Convenţia a fost o întreprindere eminamente colectivă, un fenomen unic în istoria societăţii civile din România. Forţa ei a venit tocmai de aici. După cucerirea puterii, Convenţia a rămas un fenomen colectiv în orizontul de aşteptare al susţinătorilor ei, dar împrejurările s-au schimbat, astfel încît nimeni nu a mai putut să-i menţină statutul de forţă a schimbării şi reformei, nici actorii politici individuali, nici cei colectivi.

Importanţa lui Coposu în politica românească postcomunistă trebuie judecată atît prin influenţa sa directă, cît, mai ales, prin cea indirectă, prin moştenirea sa politică, ce nu va înceta să se exercite atîta vreme cît va exista memorie istorică. În privinţa încetării influenţei directe a lui Coposu, sînt relevante opiniile politologului Vladimir Tismăneanu (care a avut cu „seniorul" o relaţie de o excepţională afinitate). El aprecia că schimbarea totală din 1996, care a condus la prima alternanţă politică din România, nu ar fi fost posibilă dacă nu ar fi încetat din viaţă Coposu :

> Ideea maximă de strategie de subminare a dominaţiei pedeseriste în România şi de „străpungere democratică" pe care o avea în minte Corneliu Coposu se baza pe premisa că PDSR-ul de sub Iliescu nu va ceda funcţia prezidenţială atîta vreme cît trăieşte Corneliu Coposu. Există şi momente legate de loialitatea monarhică a Seniorului, există şi elemente legate de faptul că era printre oamenii - indiferent ce se poate spune despre el - care aveau o agendă politică precisă. De asta n-am nici o îndoială. Deci, maximul de strategie pe care-l spera - şi aici mă bazez pe ce-am discutat cu puţin timp înainte de dispariţia liderului ţărănist - ar fi fost o victorie parlamentară. Se aştepta să se aranjeze o formulă astfel încît dl Iliescu să rămînă preşedinte, dar opoziţia să poată cîştiga alegerile parlamentare. Astfel ne-am fi apropiat, eventual, de momentul definit cîndva de Adam Michnik în formula : „Preşedintele vostru, guvernul nostru ! " (Tismăneanu, 2000 : 14-15).

Aşa cum le înţelege Tismăneanu, motivele pentru care Iliescu nu ar fi cedat puterea cîtă vreme ar fi trăit Coposu sînt legate de ceea ce noi, în această carte, am numit incapacitatea celor două forţe potrivnice de a intra într-o relaţie de negociere şi consens, din radicalitatea actorilor politici :

> O victorie a Convenţiei Democratice nu era de conceput atîta vreme cît a trăit Corneliu Coposu, fiindcă existau elemente de radicalitate şi continuitate în cadrul PNŢCD... Coposu întruchipa, de fapt, negativitatea „extrasistemică", dacă pot să spun aşa. Nu antisistemică, ci extrasistemică. Era singura personalitate care, spre deosebire de toţi ceilalţi..., era extrasistemic.

Petre Roman, Valeriu Stoica, Victor Babiuc – fiecare avea o istorie în sistem. Corneliu Coposu n-a avut absolut nici una. El „ieşea" din sistem, şi atunci nu ştiau „cu ce să-l mănînce". Nu ştiau la ce să se aştepte de la el. Poseda un tip de rigorism, fără îndoială, combinat cu un accentuat simţ al umorului, dar şi o austeritate care trimitea spre poziţia lui Maniu. O formă de puritate care adeseori în politică poate să lase şi impresia de iacobinism... El a fost simbolul unui tip de radicalitate politică asociată cu continuitatea elitei politice româneşti – elită vătămată şi distrusă de deceniile de comunism şi de represiunea acestor decenii... Ştiam că două săbii nu pot intra în aceeaşi teacă. Sabia Coposu şi sabia Iliescu nu puteau intra în aceeaşi teacă, în teaca tranziţiei pluraliste din România. Erau două principii imposibil de pus laolaltă (Tismăneanu, 2000: 19, 21, 22).

Incompatibilitatea dintre Iliescu şi Coposu era şi incompatibilitatea dintre FSN/PDSR şi CDR. Ea nu venea doar din radicalitatea liderului ţărănist. Aceasta nu era decît o jumătate a ecuaţiei. Cealaltă jumătate era dată de incapacitatea lui Iliescu de a înţelege în profunzime normele şi principiile democraţiei liberale, de completa sa neputinţă de a recunoaşte caracterul complet arbitrar, imoral şi criminal al totalitarismului comunist, de „ura de clasă" (tară moştenită din cariera comunistă de o viaţă) faţă de partidele istorice româneşti, pe care partidul bolşevic, filiala din România, îşi propusese să le distrugă. Ele aveau să apară din nou pe scena istoriei, cu toate că schimbarea din 1989, tot de la Moscova pornită, nu le prevăzuse. Chiar dacă nu se mai putea spune că era un comunist, din moment ce iniţiase jocul politic pe baza unor cu totul alte reguli, care făceau posibilă democraţia, Iliescu nu era un democrat pur-sînge, ci, eventual, un lider politic care învăţa principiile democraţiei. Preşedintele României democratice se califica la locul de muncă. Atît Iliescu, cît şi Coposu aveau o aversiune reciprocă irepresibilă, chiar dacă între cele două personalităţi exista un fel de simpatie. Aceste sentimente şi resentimente nu se bazau doar pe percepţii indirecte, ci şi pe întîlnirile directe între cei doi oameni politici[21]. Puternica personalizare a politicii româneşti explică parţial de ce această incompatibilitate s-a transmis de sus în jos, de la omul politic numărul unu al puterii şi de la omul politic numărul unu al opoziţiei pînă la ultimul activist şi simpatizant al formaţiunilor din jur. O altă explicaţie o oferă elementele de cultură politică, modul în care reprezentanţii celor două tabere îi percepeau pe adversari şi, mai ales, lipsa de pragmatism cu care era percepută relaţia dintre putere şi opoziţie, pe care unii şi-o închipuiau ca o relaţie între rău şi bine, iar ceilalţi ca o relaţie între forţele menite a rămîne mereu la putere şi forţele subversive care doreau să le înlăture pe primele.

Incompatibilitatea dintre Coposu şi Iliescu era şi incompatibilitatea dintre PNŢCD/CDR şi FSN. Ea îşi avea rădăcinile în anii de după cel de-al doilea război mondial, cînd comuniştii începuseră „vînătoarea" împotriva tuturor reprezentanţilor celorlalte partide (ţărănişti, liberali, social-democraţi, legionari etc.), iar Silviu Brucan cerea în articolele sale din *Scînteia* executarea lui Coposu. Iar cînd vorbim despre Brucan sau alţi „părinţi fondatori", trebuie reamintit că prin voinţa lor politică au trimis la moarte lideri politici inamici fără judecată – şi lista ar putea începe cu Elena şi Nicolae Ceauşescu. În schimb, Coposu nu i-ar fi trimis niciodată la moarte pe soţii Ceauşescu, pe Iliescu sau Brucan, chiar dacă răul pe care îl suferise din partea lor fusese incomparabil. Supravieţuirea lui

21. Surse din cadrul SPP care preferă să-şi păstreze deocamdată anonimatul au relatat unuia dintre autorii acestei cărţi despre cele cîteva întîlniri confidenţiale pe care le-au avut Iliescu şi Coposu, fie la Palatul Cotroceni, fie în alte reşedinţe care ţin de administraţia prezidenţială. Se pare că unele dintre aceste întîlniri ţineau pînă tîrziu în noapte.

Coposu (ca şi a lui Brucan) menţinea treze vechile resentimente ale comuniştilor, care nu reuşiseră să-şi lichideze fizic toţi adversarii, nici măcar după ani grei de puşcărie. Reapariţia victimelor represiunii reamintea ceea ce toţi nomenclaturiştii, securiştii şi profitorii comunismului doreau să uite: că regimul fusese unul criminal şi nelegitim şi că ei serviseră cu credinţă o cauză imorală şi criminală. În plus, foştii deţinuţi politici puneau sub semnul îndoielii însăşi legitimitatea noului regim democratic, născută din complicitatea cu reprezentanţii vechiului regim comunist. Iată de ce resentimentul împotriva lui Coposu luase la unele persoane forme patologice. În acest sens, există mai multe episoade semnificative la care preşedintele ţărănist asistase. Unul s-a petrecut în 1990, cînd, pentru ştergerea animozităţilor, Coposu fusese invitat de primul-ministru, Petre Roman. Liderul ţărănist a intrat la premier exact în momentul în care un consilier de-al acestuia (azi patronul unui mare trust de presă şi al unei televiziuni particulare) îi spunea că pe Coposu l-ar împuşca. „Seniorul" l-a auzit şi i-a spus în timp ce intra „Iată-mă, domnule X, am venit să mă împuşcaţi!"[22].

Există în viaţa noastră politică şi publică o tendinţă primejdioasă de a transforma după moarte personalităţile politice în altceva decît au fost. Lucrul acesta s-a văzut mai ales cînd a murit Coposu, pentru că cele mai mari elogii le-a primit din partea adversarilor politici. Dar calităţile şi defectele partidului pe care l-a reînfiinţat, ca şi ale Convenţiei, se leagă de calităţile şi defectele „părintelui fondator". Idolatrizarea lui Coposu de către admiratorii săi este o tendinţă la fel de periculoasă ca şi demonizarea sa de către adversari. O reconstituire a rolului pe care l-a jucat trebuie să ia în considerare şi slăbiciunile şi erorile comise de liderul ţărănist, iar mitul politic trebuie demitizat dacă există[23]. Aprecierile individuale cu privire la rolul lui Coposu în conducerea Convenţiei, apoi ca lider informal al opoziţiei şi Convenţiei depind, în mare parte, de raporturile formaţiunii reprezentate de el cu cei care au făcut asemenea aprecieri, dar şi de modul în care a perceput evenimentele trăite. Fiecare dintre ţărăniştii, cederiştii sau civicii care i-au stat în preajmă proiectează asupra lui Coposu o impresie parţială, din care încearcă să deducă întregul, deşi personajul real era mult mai complex. La multe dintre şedinţele la care lua parte, liderul ţărănist era pasiv. Chiar dacă pe faţă i se citea frustrarea sau părea supărat, el nu încerca neapărat să-şi impună punctul de vedere. De aceea, unii îi reproşează toleranţa exagerată faţă de oameni care „erau complet pe lîngă problemă". În asemenea momente, era greu de înţeles dacă atitudinea lui Coposu venea dintr-o îngăduinţă democratică deliberată faţă de opiniile altora, chiar şi atunci cînd ele nu relevau decît diletantism sau incompetenţă. Deşi nu public, i se reproşează faptul că ar fi avut în anumite privinţe un rol negativ, pentru că, deşi ar fi trebuit să fie mult mai incisiv în anumite situaţii, a tolerat persoane, decizii şi atitudini necorespunzătoare, mai ales din partea AFDPR, a Alianţei Civice sau a propriului partid.

22. Deţinem informaţia de la un proeminent lider ţărănist, care a ţinut să-şi menţină anonimitatea doar în legătură cu acest episod. El a fost confirmat şi de alte personalităţi din PNŢCD şi CDR, care l-au auzit relatat de Coposu.

23. În acest sens, preşedintele PNL, Valeriu Stoica, ne-a declarat: „Eu cred că mitul Coposu s-a întemeiat în primul rînd pe forţa simbolică a rezistenţei anticomuniste, iar nu pe capacitatea sa de construcţie instituţională. Afirm cu toată responsabilitatea că, de fapt, Corneliu Coposu nu a ştiut să construiască un partid, iar eşecul PNŢCD din 2000 este rezultatul eşecului lui Coposu de a construi un partid, după cum victoria din 1996 a fost victoria lui Coposu, la fel şi tot ceea ce s-a întîmplat ulterior".

Reproşul adus lui Coposu privind incapacitatea de construcţie instituţională vine şi din neînţelegerea modului său cu totul particular de gîndire şi acţiune politică. Organizarea PNŢCD şi funcţionarea CDR purtau amprenta inconfundabilă a stilului său, unul deliberat, în conformitate cu o logică politică riguroasă pe care mulţi nu o înţelegeau, iar şi mai mulţi o dezaprobau[24]. Singurul politician care ne-a explicat clar modul în care Coposu concepuse şi construise noul partid a fost ministrul de Interne de după februarie 1999, Constantin Dudu Ionescu, unul dintre tinerii apropiaţi „seniorului" :

> Corneliu Coposu a avut două mari calităţi, printre altele: faptul că avea o memorie extraordinară şi putea să gestioneze prin propria-i memorie toate datele care îi erau la îndemînă; doi, avea o imensă capacitate de influenţare. Am înţeles cum gîndea el partidul în circumstanţele istorice de atunci după ce luni de zile l-am tot bătut la cap cu un regulament precis de organizare şi funcţionare a partidului. Mereu schimba vorba, dar cînd nu a mai putut evita presiunile mele, mi-a spus că nu era necesar un regulament de organizare şi funcţionare a partidului. Eram stupefiat, dar el mi-a explicat că sîntem încă într-un moment de cumpănă, iar dacă facem o asemenea structură extrem de organizată, ea va fi apoi mult mai vulnerabilă decît o structură difuză. Dacă ar fi existat nişte date precise pe hîrtie cu privire la partid şi organizarea sa, nişte înregistrări de persoane, atunci partidul şi respectivele persoane ar fi fost mult mai uşor atacabile şi penetrate de către diversele structuri care urmăreau acele lucruri. Prin urmare, în viziunea lui Coposu, în loc ca partidul să aibă o structură organizată, piramidală, ca orice structură a unei organizaţii ierarhice, inclusiv una de partid, era preferabil genul de organizare pe grupuri specializate pe anumite probleme, iar punctul focal era el, Coposu, sau de multe ori Diaconescu, punct în care se strîngeau informaţiile, se făceau corelaţiile şi se luau deciziile. Era un grup extrem de restrîns care lua deciziile, nu o structură organizată de partid, din care făceau parte Coposu, Diaconescu, Galbeni. Abia apoi venea un rînd doi, cu Gabrielescu, mai tîrziu apărînd Ciumara, Radu Vasile, Ulm Spineanu. După aceea venea rîndul al treilea, cei mai tineri sau foarte tineri, care de cele mai multe ori sprijineam aproape necondiţionat sugestiile celorlalţi, chiar dacă aveam discuţii cu ei[25].

Spectrul activităţii semiclandestine de partid avea o oarecare justificare în condiţiile reactivării Securităţii şi a monitorizării atente a „partidelor istorice" – ceea ce a şi condus la devastarea sediilor în timpul mineriadei din iunie 1990 –, dar, după intrarea în parlament, asemenea precauţii deveneau exagerate. După venirea la putere a PNŢCD, o asemenea organizare a partidului era nu numai demodată, dar nici nu putea răspunde funcţiilor pe care partidul trebuia să le joace la guvernare. Din acest punct de vedere, Coposu nu avea ce moştenire politică să lase, întrucît nu avea experienţă de guvernare şi nici nu-şi pregătise organizatoric partidul pentru asta. „Seniorul" îi pregătise pe „juniori" doar psihologic, obişnuindu-i cu ideea că pînă la urmă vor veni la putere. Este greu de intuit ce i-ar fi învăţat dacă ar fi trăit şi după cîştigarea alegerilor.

Rigorismul moral al lui Coposu se manifesta în raport cu un larg spectru uman şi politic. Dacă suspiciunile sale faţă de supravieţuitorii nomenclaturii şi Securităţii erau urmarea motivată a experienţei traumatice a puşcăriilor politice şi a persecuţiilor ulterioare,

---

24. Caracterizarea pe care i-a făcut-o Stelian Tănase lui Coposu nu putea veni decît din partea cuiva care îmbina calităţile omului politic de acţiune cu ale politologului reflexiv: „Nu eram adesea de acord cu judecăţile sale, dar le recunoşteam logica şi îndreptăţirea. Era evident că el gîndea politic toate situaţiile concrete. Vedea consecinţele oricărei decizii. Judecata lui politică se impunea prin claritate, chiar dacă nu erai de acord cu el. Coposu era unul dintre puţinii oameni din PNŢCD şi din Convenţie care gîndea politic şi acţiona ca atare. Restul gîndeau emoţional şi acţionau ca atare".
25. Interviu cu Constantin Dudu Ionescu.

neîncrederea în politicienii reveniţi din diaspora sau în politicienii noi, care reuşiseră să se afirme ca oameni de afaceri în apele tulburi ale tranziţiei, erau mai greu de motivat raţional. Erau mulţi oameni - de fapt, cei mai mulţi - care nu intrau în categoria supravieţuitorilor puşcăriilor politice şi persecuţiilor comuniste. „Seniorul" nu agrea nici măcar personaje capabile să susţină financiar partidele şi Convenţia, oameni în stare să facă faţă competiţiei extrem de dure cu FSN/PDSR şi să obţină rezultate la nivel local. Asemenea politicieni „nou îmbogăţiţi" apăruseră pretutindeni în judeţe sau în oraşele mari, iar unii dintre ei îşi începuseră deja cariera la nivel naţional. De pildă, despre Dinu Patriciu sau Viorel Cataramă, preşedintele Convenţiei spunea: „Ăştia sînt nişte rechini!"[26]. Este greu de crezut că se putea face avere în condiţiile de atunci fără să te adaptezi altfel decît cum prevedeau tratatele de morală.

Stilul de a face politică al lui Coposu, precum şi modul său de a conduce erau admirate cvasiunanim de cei din jur, chiar dacă puţini erau în stare să-l imite. În ciuda faptului că nu li se potrivea maniera de a conduce a „Seniorului", mulţi dintre juniorii sau venerabilii partidului au încercat să procedeze identic, dar rezultatele au fost diferite. La urma urmei, „stilul Coposu" era unul personal, inconfundabil, şi nimeni nu-l putea imita. În ansamblu, dacă ne referim la guvernarea politicienilor PNŢCD din perioada 1996-2000, rezultatele au fost mai puţin decît modeste, în sensul că au dus la un eşec de proporţii. De aceea, se poate spune că în anumite privinţe moştenirea lui Coposu a fost una problematică. Abia după contraperformanţa din 2000, după ratarea intrării în Parlament, a început în interiorul PNŢCD un proces de reinterpretare a rolului şi locului „Seniorului". Ţărănistul Mirel Ţariuc scria în 2002 despre primul preşedinte post-comunist al PNŢCD că

> şi-a format un birou de conducere în care nici nu era nevoie să spună că vrea ceva pentru că era suficient să dea cuvîntul exact acelui coleg despre care ştia că va susţine ceea ce voia, de fapt, el. Aici apare, după părerea mea, prima sa eroare, pentru că o echipă de oameni mai puternici ar fi putut naşte un succesor mai puternic. Alegînd varianta asigurării autorităţii totale (variantă absolut funcţională, după cum s-a văzut), mi-a dat impresia că, din nefericire (mai ales pentru noi), se credea nemuritor[27].

De cele mai multe ori, „Seniorul" nu dădea ordine directe oamenilor, nu le spunea ce să facă. Avea un alt mod de a-i convinge. În timpul discuţiilor, sugera o idee şi, pe măsură ce era discutată, interlocutorului i se părea că este propria sa idee. Doar cînd erau în joc hotărîri extrem de importante, cînd era nevoie de atitudini tranşante, iar el simţea că se tărăgănează prea mult lucrurile, „atunci Coposu dădea cu pumnul în masă. Se întîmpla rar de tot, dar cînd dădea cu pumnul în masă îşi exprima apoi extrem de clar ideile, care erau acceptate pentru că erau juste, nu pentru că dădea cu pumnul în masă, deşi atunci cînd o făcea te silea să urmăreşti raţionamentul lui"[28]. Autoritatea lui Coposu venea însă din imensul respect spontan al celor din jur, iar dacă spunea ceva, se adopta.

Aprecierile cu privire la rolul lui Coposu în politica românească sînt extrem de diverse. Unele opinii au rămas neexprimate public, altele şi-au găsit expresia într-o serie

26. Interviu cu Dinu Zamfirescu.
27. Mirel Ţariuc, „PNŢCD. Un partid cu istorie şi viitor", suplimentul *22 plus*, nr. 139, în *22*, nr. 8 (624), anul XIII, 19-25 februarie 2002.
28. Interviu cu Constantin Dudu Ionescu.

de iniţiative politice sau la marginea politicului. Astfel, în cursul anului 1995, în cadrul PNŢCD apăruse o mişcare care reproşa „stilul, dacă nu autoritarist, atunci anacronic în care Corneliu Coposu conducea partidul", iar alţii reproşau că „nu mai putea să conducă". Era un curent de opinie compus în general din ţărănişti tineri (Tudor Dunca, Paul Alecu, Ioan Avram Mureşan, Florian Angelo, Liviu Marcu), care îşi propuneau o construcţie politică nouă, prin desprinderea ei din PNŢCD[29].

Convenţia Democratică a funcţionat atîta vreme cît Corneliu Coposu i-a insuflat viaţă. El a avut inteligenţa politică de a sesiza prestigiul enorm pe care îl avea Alianţa Civică şi a accepta ca deficitul de legitimitate al PNŢCD şi al celorlalte partide istorice, datorat lipsei de recunoaştere de către imense părţi ale electoratului, să fie compensat prin intrarea într-un organism politic nou. Cîtă vreme a fost un organism viu, Convenţia a crescut, chiar dacă nu a însemnat altceva decît un PNŢCD lărgit. Cu intuiţia ei de poetă, care a funcţionat şi în domeniul politic, Ana Blandiana a înţeles că păstrarea în viaţă a organismului era posibilă doar dacă el va fi prezent în politică. Emil Constantinescu a cules roadele existenţei Convenţiei, dar, ulterior, nu a mai avut nici un interes pentru a o menţine în viaţă, intenţionînd doar conservarea ei pentru un viitor moment electoral. Spre deosebire de Corneliu Coposu şi Ana Blandiana, care au fost şi „animale politice", şi fiinţe morale, Emil Constantinescu nu a fost nici măcar un „animal politic". Dar să nu anticipăm.

Una dintre strategiile folosite de Coposu în raport cu politicienii apropiaţi din PNŢCD sau CDR a fost de a le transfera măcar o parte din autoritatea sa, din legitimitatea sa recunoscută spontan[30]. Constantinescu a fost unul dintre beneficiarii privilegiaţi. Imaginea din 1996, care l-a ajutat să cîştige alegerile prezidenţiale, s-a datorat în mare parte acestui transfer de autoritate dinspre Coposu. Acesta nu s-a dovedit a fi pînă la urmă şi un transfer de legitimitate, pentru că, după ce avea să fie ales, Constantinescu pur şi simplu l-a spulberat. După moartea lui Coposu, rolul de conducător al lui Constantinescu în cadrul Convenţiei a devenit tot mai important. Chiar dacă există şi în privinţa fostului rector al Universităţii din Bucureşti aprecieri diferite, şi chiar contradictorii, ele nu-i neagă rolul crucial în fruntea celei mai importante organizaţii politico-civice a opoziţiei democratice. Emil Constantinescu însuşi apreciază, la mulţi ani după consumarea evenimentelor, că doar datorită eforturilor lui CDR a continuat să existe, de fapt, să reziste tendinţelor centrifuge, să se prezinte unitar în alegeri, ba chiar să le cîştige. Această autoevaluare elogioasă a culminat cu declaraţia „Convenţia am fost eu ! ", ceea ce anula

29. Este semnificativ că nici una dintre confirmările cu privire la această presupusă tendinţă nu este asumată în nume personal de către foştii ţărănişti, care, după dispariţia lui Coposu, puteau fi acuzaţi de tot felul de lucruri neplăcute. Existenţa grupului, mai mult sau mai puţin structurat, este confirmată de Varujan Vosganian, pe atunci deputat din partea Uniunii Armenilor, care a fost contactat şi invitat să se alăture. Vosganian însă se afla angajat deja într-o construcţie politică complet nouă şi nu ar fi acceptat să participe la o alta care se constituia prin ruperea dintr-un partid deja existent. În aceeaşi perioadă, Coposu îi propusese lui Vosganian să intre în PNŢCD, promiţîndu-i susţinere pentru poziţia de secretar general al partidului. A fost mai întîi o convorbire confidenţială, apoi una cu martori - Ion Diaconescu, Mircea Ciumara, Constantin Dudu Ionescu şi alţii -, în care Coposu dorea ca Vosganian să ocupe în PNŢCD poziţia pe care o ocupase un alt armean în perioada interbelică - Virgil Madgearu.

30. Interviu cu Constantin Dudu Ionescu.

31. Convorbire cu Emil Constantinescu. Ulterior, în alte discuţii pe care le-am avut, mai ales după ce îi comunicasem că existau puncte de vedere divergente asupra subiectului, Constantinescu a revenit

printr-o frază activitatea şi contribuţia multora[31]. Este *„simptomul Ludovic al XIV-lea" în politica românească*. Această declaraţie, care pare o parafrază după Ludovic al XIV-lea, cu celebra sa formulă „Statul sînt eu ! ", a fost făcută pe cînd ne aflam în căutarea arhivei CDR[32]. În stilul locului şi timpului în care trăim, diferiţi lideri ne-au trimis dintr-o parte într-alta. La un moment dat, cele mai multe bănuieli şi ipoteze în legătură cu locul unde se afla arhiva CDR se îndreptau către PNŢCD (care fusese partidul cel mai important din Convenţie), iar într-o vreme către Remus Opriş. Împărtăşindu-i fostului preşedinte al CDR „căutările", el ne-a spus : „Arhiva se află la mine". Multă vreme, pînă ca Emil Constantinescu să fie numit preşedintele CDR, nu au existat procese-verbale ale şedinţelor Convenţiei. Apoi, Constantinescu a înregistrat toate şedinţele Convenţiei şi a ţinut înregistrările la FRD. „Ce dovadă mai concretă doriţi în legătură cu faptul că eu am fost singurul interesat de continuitatea existenţei Convenţiei Democratice, că eu am fost Convenţia, decît aceea că eu am fost singurul interesat să existe înregistrări ale şedinţelor Convenţiei şi tot eu am fost cel care a păstrat arhiva? Este la mine şi vă stă la dispoziţie."[33] Dacă ar fi să luăm în serios punctul de vedere al lui Constantinescu, existenţa Convenţiei ar fi luat sfîrşit în momentul cînd a ajuns preşedinte al republicii. Dacă ar fi ratat obiectivul, ne-am fi trezit cu încă un ciclu de patru ani de existenţă plenară a Convenţiei. Convenţia a continuat să funcţioneze încă vreo cîţiva ani, în mod simbolic, datorită enormei investiţii de încredere de care beneficiaseră cei care au fost aleşi în numele ei, precum şi faptului că prezenţa lor în locurile unde fuseseră aleşi reprezenta mai mult decît un simbol - era o garanţie a îndeplinirii promisiunilor.

Această apreciere a propriului rol a fost confirmată de majoritatea celorlalţi politicieni sau activişti civici cu care am stat de vorbă, pînă la un punct însă, acela al autoidentificării dintre preşedinte şi instituţia condusă de el, care a fost interpretată în moduri diferite[34]. Pentru cei care fuseseră în Convenţie încă de la început şi au rămas şi după alegerile din 1996, prezenţa lui Constantinescu acolo nu fusese decît una pasageră şi aproape lipsită de consecinţe instituţionale sau psihologice. Din anumite puncte de vedere, Constantinescu

asupra declaraţiei, nuanţînd-o : „Convenţia a existat prin preşedintele ei şi prin grupul pe care l-am creat la Fundaţia Română pentru Democraţie. FRD a fost, de fapt, cea care a ţinut Convenţia".

32. Am numit acest mod narcisist de autopercepere drept *„simptomul Ludovic al XIV-lea" în politica românească* pentru simplul motiv că el caracterizează mai mulţi lideri politici autohtoni. La începutul anului 2002, în plin scandal „Armagedon II", reacţia primului-ministru, Adrian Năstase, a fost de efectivă identificare între persoana sa şi interesele statului. În editorialul „«Armagedon» sau lupta dintre bine şi rău", *Formula AS*, nr. 500, 28 ianuarie 2002, Dan Pavel scria : „Premierul Adrian Năstase pare format la curtea lui Ludovic al XIV-lea («Regele Soare»), cel care afirma «Statul sînt Eu ! ». Aşa se traduce interpretarea atacurilor din «Armagedon II», ca fiind de natură a deteriora imaginea externă a ţării şi interesele naţionale". Formula a avut un succes nebănuit, fiind preluată şi de alţii, fără a i se preciza însă sursele.

33. Prin numeroase amînări şi tergiversări, Emil Constantinescu şi echipa sa i-au dus cu vorba pe autorii acestei cărţi, amînînd mereu accesul la arhivele CDR. Deşi ar fi adăugat o mulţime de detalii, accesul la arhivă n-ar fi schimbat în mod fundamental nimic din ceea ce am scris aici. Poate că, dimpotrivă, aşa cum ne-au spus mai mulţi dintre cei care au participat la celebrele şedinţe ale Convenţiei, dacă am fi reprodus în această carte fragmente din anumite şedinţe, s-ar fi produs daune de imagine ireparabile unor persoane care încă se mai bucură de respectabilitate din partea opiniei publice. Ca şi arhivele PCR sau ale Securităţii, arhivele CDR vor face pînă la urmă obiect de studiu pentru viitoarele generaţii de absolvenţi de ştiinţe politice, istorie sau psihologie socială.

34. Interviuri cu Gabriel Andreescu, Ana Blandiana, Adrian Iorgulescu, Anton Niculescu, Romulus Rusan, Valeriu Stoica, Varujan Vosganian şi alţii.

învăţase multe de la Coposu, în special cînd era vorba de modul de a conduce CDR, în particular şedinţele acesteia. Adesea, Constantinescu nici măcar nu intervenea în certurile dintre diferitele organizaţii componente din Convenţie şi nu media conflictele. Disputele interne se rezolvau adesea de la sine sau erau lăsate în suspensie, amînate. Preşedintele CDR nu intervenea decît atunci cînd ele puneau în primejdie însăşi existenţa CDR. Principala sa preocupare era de a menţine în viaţă Convenţia, de păstrare a ei în stare de funcţionare, de a conserva (măcar aparent) imaginea unităţii ei. După cum l-au perceput unii dintre cei care i-au stat aproape, Constantinescu „a fost un factor de unitate în măsura în care astfel îşi consolida poziţia sa personală în interiorul Convenţiei, legată nemijlocit de candidatura sa la preşedinţia României". Din acelaşi motiv, el nu s-a implicat nici în momentul în care s-au făcut listele electorale pentru parlament, nici la alegerile locale, fiind cvasiindiferent la direcţia ideologică sau doctrinară a Convenţiei, mai ales că unii doreau o opţiune categorică de dreapta, iar alţii, o orientare liberală sau civică[35].

Una dintre principalele critici aduse fostului preşedinte al CDR din partea liderilor UDMR, adresată şi liderilor cederişti în general, viza modul în care concepeau raportul cu minoritatea maghiară, în particular cu UDMR. Datorită calculului politic şi electoral, pentru CDR nu ar fi fost un gest aducător de popularitate (şi de voturi) susţinerea necondiţionată a revendicărilor maghiarilor, indiferent de natura acestora. Pentru liderii UDMR era clar că, în loc să încerce o educare a propriului electorat, o discuţie cu privire la drepturile minorităţilor, în acord cu standardele europene, liderii CDR preferau să meargă „pe val", să se supună percepţiilor de tip naţionalist, prejudecăţilor şi gîndirii stigmatizatoare. Liderii UDMR au încercat mereu să explice, inclusiv lui Constantinescu, că nu se pot cîştiga voturi naţionaliste în plus faţă de cele luate deja de PUNR şi PRM, că nu se putea face concurenţă pe aceeaşi „felie" electorală. „Nu poţi să depăşeşti pe dreapta PUNR. Nu faci altceva decît să-l legitimezi dacă iei atitudine împotriva UDMR, să-l justifici pe cel care ar vota cu PUNR-ul oricum. Nu au înţeles treaba aceasta. Tot timpul vroiau să ia voturi de la PUNR."[36] În acest sens, este relevant episodul menţionat, cînd Emil Constantinescu s-a dus la liderii UDMR pentru a le da un ultimatum în vederea ieşirii din Convenţie. Însă includerea UDMR în coaliţia formată în 1996, precum şi votul pe care aceştia l-au dat în turul al doilea al alegerilor prezidenţiale lui Constantinescu au confirmat că miza pe cartea naţionalistă era doar o tactică, şi nu o strategie politică. Iar deschiderile făcute de preşedintele României, după alegerile din 1996, în relaţia cu Ungaria aveau să infirme bănuielile unora cu privire la alunecarea reală a Convenţiei înspre naţionalism.

Dacă ar fi să judecăm doar după importanţa celor propulsaţi dinspre Alianţa Civică spre vîrfurile puterii şi tot ar trebui să admitem enorma influenţă politică a Anei Blandiana. Femeie fascinantă şi persuasivă, poetă şi militantă civică, ea a reuşit să-şi exercite decisiv influenţa în cîteva dintre cele mai sensibile domenii (selectarea cadrelor de conducere, luarea deciziilor politice importante, adoptarea unor atitudini tranşante în momente-cheie). Această influenţă a durat însă doar pînă după cucerirea puterii de către Convenţie. Reputaţia şi prestigiul Anei Blandiana au durat cîtă vreme PNŢCD, candidatul

35. Interviu cu Adrian Iorgulescu şi Varujan Vosganian. După cum s-a exprimat Adrian Iorgulescu, Convenţia Democratică era *„un tutti-frutti ideologic"*, ceea ce unora le convenea. Într-o carte de peste 500 de pagini (Vosganian, 2001), în care se încearcă redefinirea rolului şi funcţiilor dreptei, autorul menţionează numele lui Emil Constantinescu doar o singură dată.

36. Interviu cu Anton Niculescu.

Emil Constantinescu şi Convenţia în ansamblul ei au avut nevoie de Alianţa Civică. Iar capacitatea de mobilizare a CDR s-a bazat pe complexele reţele de interacţiune dintre asociaţiile civice şi electoratul din întreaga ţară, cîtă vreme acestea au investit în formaţiunile politice capital de încredere. Imaginea publică a Anei Blandiana rezuma capacitatea miilor de activişti ai Alianţei Civice de a întreţine şi potenţa emulaţia în mediile cele mai diverse. Cu excepţia partidelor politice, nu a existat niciodată în istoria modernă a României o altă asociaţie a societăţii civile care să se fi implicat atît de decisiv în viaţa politică, să fi reuşit performanţa de a ridica etica participativă la rangul de forţă a schimbării şi reformei. Au fost mulţi alţii implicaţi în acest efort, iar enumerarea lor ar acoperi nenumărate pagini[37]. Ca scriitor important şi lider de opinie, Blandiana era partea cea mai vizibilă a intelectualităţii care nu s-a angajat politic direct, preferînd susţinerea unor organizaţii civice cu un mesaj politic extrem de angajat şi cu o încărcătură democratică, liberală, europeană, reformistă de natură radicală. Aceasta a fost, de fapt, esenţa Convenţiei, iar îndepărtarea asociaţiilor civice fondatoare nu a putut fi niciodată compensată. Principalii beneficiari ai serviciilor simbolice şi electorale prestate de Alianţă au considerat că rolul istoric al acesteia s-a încheiat o dată cu victoria în alegeri. Din punctul de vedere al logicii existenţei şi acţiunii politice a partidelor, emanciparea de sub influenţa civicului era un proces firesc atîta vreme cît regulile jocului se schimbaseră. Dacă principiile şi valorile morale pentru care Convenţia se luptase atîţia ani deveneau baza formei de guvernămînt, atunci nu mai avea sens invocarea lor în viaţa de zi cu zi, unde precumpănea eficienţa instituţională. În trecerea de la politica constituţională la politica normală, de la epoca romantică a societăţii civile la perioada pragmatică, valorile morale nu mai puteau fi invocate decît ca repere care să indice că nu s-au produs abateri majore. După cum vom vedea, după 1996, respingerea influenţei Alianţei Civice, a rolului jucat de Ana Blandiana şi alţi activişti civici s-a făcut dintr-o perspectivă pragmatică. Opţiunea fermă pentru calea faptelor politice nu era eronată, doar rezultatele acestei opţiuni au fost îndoielnice. Retrospectiv, semieşecul sau, mai bine spus, lipsa evidentă de succes a făcut din această alternativă romantică a societăţii civile o opţiune încă legitimă, chiar dacă nu de soluţii morale era nevoie într-o acţiune pragmatică.

Rolul Alianţei Civice şi al altor formaţiuni civice în cadrul CDR a fost extrem de complex. Din punctul de vedere al celorlalte partide, formaţiunile civice, în particular Alianţa Civică, au fost instrumentul inventat de Coposu şi folosit de PNŢCD pentru a domina Convenţia în dauna tuturor celoralte partide care nu respectau „linia"[38]. Dar asocierea dintre partidele politice şi asociaţiile civice, chiar fondarea şi funcţionarea Convenţiei, nu au fost decît consecinţele imposibilităţii unei vieţi politice normale şi a funcţionării normale a partidelor într-o ţară dominată de un partid postcomunist care preluase toate resursele fostului partid comunist, de la organizarea la locul de muncă pînă la controlul televiziunii şi radioului de stat, al fostei prese de partid, precum şi al fostei poliţii politice, Securitatea, care şi-a schimbat acţiunile operative înlocuind vechii

37. Ar trebui scrisă o istorie a Alianţei Civice de către cineva din afara acestei organizaţii, care să nu fie marcat de simpatii sau antipatii, nici de tentaţia de a exagera rolul unora dintre lideri în dauna altora. A fost (şi încă mai este) un capitol important al istoriei postcomuniste a societăţii civile, care continuă chiar şi după încetarea existenţei CDR, prin proiecte şi acţiuni civice a căror miză este mai durabilă decît cîştigarea alegerilor.

38. Acest lucru ne-a fost spus şi repetat, în formulele cele mai diverse, de toţi reprezentanţii celorlalte formaţiuni, de la UDMR la PAC, fiind uneori recunoscut chiar şi de reprezentanţii PNŢCD.

duşmani de clasă cu noile forţe de opoziţie. Nici nu mai trebuie spus că pentru foştii nomenclaturişti şi securişti recuperaţi de FSN, FDSN, PRM, PSM şi alte forţe, dovada că între foştii duşmani de clasă şi noua opoziţie nu exista nici o diferenţă era chiar faptul că aveau în faţă unele şi aceleaşi persoane. De aici şi ura viscerală comună a foştilor nomenclaturişti-securişti şi a feseniştilor împotriva partidelor istorice, a liderilor ţărănişti, liberali, social-democraţi, mai ales împotriva acelora care făcuseră puşcărie politică, cum era Coposu, sau care erau urmaşii unor familii persecutate, cum era Blandiana. Totul se petrecea de parcă nu avusese loc o schimbare de regim politic.

Într-un fel, pare aberant să reproşezi asociaţiilor civice ascendenţa pe care o aveau asupra partidelor, dacă ne gîndim că CDR era o coaliţie între partide şi asociaţii, iar acestea din urmă, în particular Alianţa Civică, aveau o susţinere publică mai mare decît fuseseră capabile să adune singure partidele politice. Au fost însă şi anumite situaţii critice, în care singura contrapondere la PNŢCD în Convenţie era AC, avînd o voce mai puternică, mai ales cînd era vorba de criticarea unor acţiuni sau declaraţii ale PNŢCD. În acele momente, AC se manifesta clar ca „ramură civică" a Convenţiei, nesubordonată punctelor de vedere „politice" ale vreunui partid, ci cu un rol mai degrabă alternativ[39]. Cu toate acestea, după cum au apreciat mulţi dintre cei care au trăit realităţile interne ale Convenţiei, Blandiana, Ticu Dumitrescu şi Băcanu „erau pe aceeaşi lungime de undă" cu Coposu, avînd o relaţie privilegiată, care se manifesta în diferite feluri. De multe ori, preşedintele ţărănist îi lăsa pe reprezentanţii asociaţiilor civice „să iasă în faţă". Alteori, deciziile importante erau luate de către grupul restrîns din jurul lui Coposu, în care erau incluşi liderii civici, nu şi cei politici. Abia apoi începeau dezbaterile din Convenţie (adesea furtunoase), conduse către concluzii convenite în prealabil şi care ulterior erau aprobate. Această apropiere dintre Coposu şi militanţii civici nu poate fi explicată decît prin faptul că - din anumite puncte de vedere - „Seniorul" se simţea mai apropiat de spiritul asociaţiilor civice decît de pragmatismul şi oportunismul caracteristice lumii politice. Stilul civico-cederist de lucru al lui Coposu a fost continuat şi de Emil Constantinescu[40]. Era însă vorba doar de o preluare la nivel operativ, pragmatic, nu şi de preluarea spiritului civic, pe care, spre deosebire de Havel, fostul rector l-a abandonat în favoarea unui comportament de „om de stat", de care Constantinescu n-ar fi scăpat nici măcar după ce n-a mai fost preşedinte.

Conform unor opinii din interiorul Convenţiei, rolul Alianţei Civice, al AFDPR sau al altor organizaţii, adesea hotărîtor în luarea deciziilor, era rezultatul încercării ţărăniştilor de a construi o contrapondere reală la PNL şi la partidele cu tendinţă liberală (PL'93, PNL-CD, PAC) care au făcut parte, într-un moment sau altul, din CDR. Ţărăniştii au folosit forţa organizaţiilor civice din Convenţie ca un fel de pandant civic al influenţei lor politice. Organizaţiile civice se opuneau, uneori fără nici un argument, oricărei alte opinii decît cea exprimată de PNŢCD. Preşedintele ţărănist Coposu a fost cel care a gîndit CDR ca un fel de PNŢCD întărit cu structuri civice. Solidaritatea dintre Alianţa Civică şi PNŢCD avea să se dovedească ulterior prin modul în care au fost distribuite funcţiile. Mulţi activişti civici sau sindicali, înainte sau după ce au fost numiţi în funcţie,

39. Interviu cu Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu.

40. Acest lucru ne-a fost mărturisit chiar de către fostul preşedinte al CDR, Emil Constantinescu, care prefera să nu se amestece în mod evident în dispute prin susţinerea unui punct de vedere, ci lăsa discuţia să curgă oarecum „de la sine", pînă cînd aceasta se apropia de punctul de vedere dorit.

au devenit membri PNŢCD (Emil Constantinescu, Victor Ciorbea, Ion Caramitru, Nicolae Noica). Cei ajunşi în Parlament ca reprezentanţi ai Alianţei vor cere să fie incluşi pe listele PNŢCD, intrînd chiar în partid, fapt ce nu poate decît să confirme existenţa unei înţelegeri prealabile. O altă explicaţie ar putea fi şi îndepărtarea AC faţă de Convenţie, şi nevoia de a strînge rîndurile în bătăliile parlamentare sau politice cu opoziţia sau cu partenerii de coaliţie.

Problema raporturilor dintre CDR şi partidele componente este extrem de complexă, întrucît fiecare dintre ele trăia o dedublare instituţională şi identitară, datorită faptului că funcţionau atît în interiorul Convenţiei, cît şi în afara ei. Deşi mulţi credeau că PNŢCD se folosea de Convenţie pentru a obţine o poziţie pe care altminteri ar fi fost dificil s-o obţină, în interiorul partidului condus de Coposu a existat în permanenţă o puternică presiune pentru ieşirea din CDR, din asocierea cu formaţiunile civice şi, mai ales, cu celelalte partide politice. După alegerile din 1992, începuse o mare controversă în PNŢCD pe tema conferinţelor de presă. După ce devenise preşedinte CDR, Constantinescu făcea mari presiuni asupra lui Coposu pentru ca în Parlament să existe grupuri parlamentare CDR, nu ale partidelor politice[41]. Constantinescu ar fi vrut să-şi extindă astfel autoritatea în parlament, dar şi să capete o mai mare vizibilitate. Politicienii ţărănişti s-au opus, încercarea eşuînd. La scurt timp după aceea, Constantinescu a făcut din nou presiuni asupra lui Coposu pentru ca nu PNŢCD să fie cel ce organizează conferinţele de presă, ci CDR. Politicienii ţărănişti au insistat la rîndul lor pe lîngă Coposu pentru a respinge cererile Convenţiei, întrucît existau mai multe interese în partid care nu se suprapuneau neapărat cu cele ale CDR. În cele din urmă, Coposu a acceptat ca CDR să ţină conferinţe de presă separat de cele ale PNŢCD[42].

Referindu-se la asociaţiile civice şi partidele mici, un fost lider marcant al PAC a mărturisit că

> pe mine aceste asociaţii mă iritau şi mă enervau, pentru că nu aveau nici o relevanţă. De pildă, cînd mă duceam acolo să vorbesc, eu aveam în spatele meu un partid, aveam membri, aveam sedii, aveam echipament, aveam deputaţi, senatori, primari, consilieri, aveam bani, aveam o greutate în spatele meu. Eu implicam toată această lume cînd spuneam da sau nu. Ăştia vorbeau în nume propriu, că n-aveau pe nimeni în spate, nici sedii n-aveau, dar aveau un vot, la fel ca şi mine. Iar PNŢCD-ul a cultivat acest mecanism asimetric, care-l favoriza tot pe el, la vot. Le-a dat locuri pe liste, i-a impus. Apoi, erau ăştia de la partidul ecologic, care erau doi speriaţi şi au intrat în parlament, deşi n-aveau pe nimeni în spate. PSDR-ul era un partid care intra într-un autobuz, n-aveau pe nimeni în spate. Această deturnare a influenţei reale pe care o manipula PNŢCD-ul a fost o bombă cu explozie întîrziată în cadrul PNŢCD. Partidele celelalte ar fi rămas în Convenţie dacă s-ar fi simţit egal şi *fair* reprezentate. Împărţirea de locuri pe liste, a influenţei, mecanismul de vot nu erau corecte în Convenţie. Asta a creat frustrări şi lupte intestine tot timpul. Doar două asociaţii aveau influenţă şi erau reale, Alianţa Civică şi AFDPR. Toate celelalte asociaţii şi partide mici erau o haită pe care PNŢCD o stîrnea împotriva celorlalte partide, ceea ce nu era *fair*[43].

41. Interviu cu Constantin Dudu Ionescu. Insistenţele lui Constantinescu erau percepute drept dovadă a înstrăinării acestuia de spiritul partidului condus de Coposu, lucru care s-ar fi accentuat după moartea acestuia din urmă, dar mai ales după ce Constantinescu a ajuns la Palatul Cotroceni.
42. „Coposu vedea foarte clar că mai devreme sau mai tîrziu CDR nu va mai exista ca entitate şi acceptase ideea noastră de a lansa PNŢCD pe piaţa politică, ca o entitate de sine stătătoare, cu toate că după semieşecul din 1990 umbrela CDR-ului făcuse bine", ne-a declarat Constantin Dudu Ionescu.
43. Interviu cu Stelian Tănase.

Partea simbolică a activităţii CDR a fost mereu dominată de Alianţa Civică. Alianţa îşi baza impactul pe o forţă mobilizatoare uimitoare. Acest lucru era posibil datorită prezenţei unor militanţi cu spirit practic şi care nu erau atraşi de partidele politice (Iulian Cornăţeanu, Gheorghe Arvunescu şi alţii ce aparţineau numeroaselor filiale din ţară). Liderii AC dovedeau spirit pragmatic şi în şedinţele interminabile ale Convenţiei. Cînd era vorba despre demonstraţii, atitudini, mobilizare etc., Alianţa era vioara întîi, ea domina. Mai ales cînd preşedintele Constantinescu era blocat de partide în luarea unei decizii bazate pe principii morale. Atunci intervenea Alianţa Civică. Dezavantajul se resimţea atunci cînd trebuia luată o decizie cu caracter pragmatic, cînd era necesar un compromis. Paradoxul este că Emil Constantinescu a acţionat ca om politic, a fost pragmatic, doar cînd a avut în spate Alianţa Civică. Aceasta a durat însă pînă a cucerit puterea.

Rolul Alianţei Civice a fost puternic la început, pînă cînd puterea a fost cucerită, apoi a devenit tot mai slab, iar la sfîrşit, inexistent. Cu cît activitatea CDR se politiza, cu atît devenea mai important rolul partidelor. Ultima răbufnire de influenţă a Alianţei Civice a fost iscată de introducerea unor membri neînregimentaţi politic în cabinet. Cîtă vreme rolul Alianţei a fost unul important, la fel a fost şi rolul altor organizaţii, de pildă, AFDPR condusă de Ticu Dumitrescu. Alte organizaţii, care erau doar asociate Convenţiei Democratice (de exemplu, PROPACT sau sindicatul condus de Victor Ciorbea), asigurau pătrunderea influenţei cederiste în mediile dominate anterior de FSN.

Datorită capitalului cultural adus de Alianţa Civică şi de componenta civică a CDR, mediile intelectuale, jurnalistice, scriitoriceşti au fost o rezervă importantă de cadre pentru putere. În mod simptomatic, carierele politice ale oamenilor proveniţi dinspre *România liberă*, Uniunea Scriitorilor sau diverse alte publicaţii şi canale mediatice (Cătălin Harnagea, Nae Prelipceanu, Eugen Şerbănescu, Gilda Lazăr, Lia Trandafir, Petre Berteanu, Dan Preisz, Răzvan Popescu etc.) au fost scurte şi s-au manifestat doar în zona executivului, deloc în cea a puterii parlamentare. În ciuda impresiei de profesionalism sugerate de prezenţa acestor personaje, carierele lor politice nu au durat mai mult decît prezenţa în sfera deciziei a celor care îi nominalizaseră sau susţinuseră. Ei au reuşit cel mult să-şi mai atragă o parte dintre confraţi, menţinîndu-se însă în funcţii de execuţie sau de reprezentare subordonate puterii (în diplomaţie sau la radioul şi televiziunea de stat), conform aceluiaşi model existent şi înainte de 1996, şi pe care-l vom reîntîlni şi după anul 2000.

CAPITOLUL 7

Alternanţa guvernamentală. CDR la putere. Coaliţia celor trei coaliţii

> Se întîmplă acelaşi lucru şi în treburile statului ; dacă ştii să prevezi din timp lucrurile, însuşire care nu-i este dată decît omului înţelept, poţi să înlături cu uşurinţă relele care se ivesc ; dar dacă nu le-ai văzut înainte, şi în consecinţă le laşi să se dezvolte, pînă cînd oricine poate să le constate, este prea tîrziu ca să mai poţi face ceva împotriva lor.
>
> (Niccolò Machiavelli, *Principele*)

Negocierile dintre forţele democratice, desfăşurate între primul şi al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, au constituit prima experienţă comună efectivă pentru viitoarea coaliţie de guvernare. Spre deosebire de discuţiile din trecut, cînd se punea doar problema unei alianţe postelectorale, în funcţie de rezultatele alegerilor, iar liderii Convenţiei insistau asupra unor chestiuni principiale sau morale (cum ar fi asumarea de către PD şi Petre Roman a greşelilor din copilăria fesenistă sau măcar delimitarea de ele), acum negocierile au îmbrăcat un caracter pragmatic. Discuţiile cu privire la principii au fost înlocuite de negocieri aprige privind algoritmul cabinetului, ministerelor, administraţiei locale judeţene (prefecţi, subprefecţi), regii de stat, consilii de administraţie etc. Noul tip de abordare avea să fie predominant în următorii patru ani, ceea ce era normal pentru un CDR intrat într-o coaliţie ajunsă la putere, dar în acelaşi timp avea să fie fatal, pentru că a obligat Convenţia la prea multe concesii şi compromisuri – de dragul salvării coaliţiei – şi a îndepărtat treptat electoratul fidel. Electoratul Convenţiei (chiar şi acela numit „negativ") votase pentru o platformă de reformă economică, politică şi morală, dar a avut parte de o politică bazată pe compromisuri şi suspectată de presă şi opoziţie – adesea pe bună dreptate – de corupţie. Poziţia obţinută de Convenţie în structurile puterii în urma alegerilor din 1996 a fost cu mult superioară celei rezultate în urma alegerilor din 1992.

Victoria CDR în alegerile de la 3 noiembrie a marcat începutul unei noi etape în viaţa politică românească, în general, şi în evoluţia CDR, în particular. Scopul pentru care fusese constituită CDR era acum atins în punctul cel mai important, pentru că fără accesul direct la putere nici un alt proiect nu putea să devină realitate. Alegerile din toamna lui 1996 au adus cu sine mult dorita schimbare şi alternanţa la guvernare. Convenţia avea de acum înainte posibilitatea să-şi pună în practică propriul program de guvernare şi să dea întreaga măsură a capacităţii sale de a utiliza eficient şi cu rezultate

concrete pîrghiile puterii. Rămînea de văzut în ce măsură acţiunile noii puteri aveau să corespundă aşteptărilor, iar intenţiile şi promisiunile să se materializeze. CDR se afla în faţa unui nou examen politic. Politicienii partidelor din Convenţie, inclusiv cei cu funcţii înalte din guvern, ştiau ce aveau de făcut: reforma. Evoluţia relaţiilor dintre partidele din CDR nu putea lua decît două direcţii: fie CDR avea să-şi menţină unitatea, fie se va îndrepta treptat spre un proces de destrămare. O opoziţie unită, lupta anticomunistă şi existenţa la putere a unor adversari comuni (Iliescu şi PDSR), idealuri care animaseră formaţiunile membre CDR şi îi asiguraseră menţinerea unităţii, aparţineau acum trecutului. În aceste condiţii, fricţiunile din Convenţie şi coaliţie aveau toate şansele să se acutizeze, în special după ce euforia datorată cîştigării alegerilor va fi trecut.

Cum CDR nu deţinea majoritatea parlamentară absolută, discuţiile cu USD pentru formarea noului guvern au demarat imediat[1]. Chiar dacă, la un moment dat, s-a discutat şi ipoteza unei coaliţii între CDR şi PDSR, ceea ce ar fi asigurat o largă majoritate în Parlament (şi ar fi pus capăt clivajului început în ianuarie 1990[2]), variantă în care cele mai mari şanse pentru postul de prim-ministru le avea secretarul general al PNŢCD, Radu Vasile, agreat şi de către PDSR, ea nu a fost nici o clipă luată în mod serios în considerare[3]. La numai patru zile după primul tur, Constantinescu şi Petre Roman au semnat Acordul de colaborare electorală, parlamentară şi guvernamentală dintre CDR şi USD. Cu această ocazie, Constantinescu a declarat:

> Pe 3 noiembrie, România a făcut un pas uriaş spre o nouă epocă, dar acest pas nu este complet. Stabilitatea poate fi obţinută doar prin totala schimbare a realităţii politice. Pe 17 noiembrie are loc ultima parte a marii lupte electorale din acest an, luptă cîştigată pînă acum de CDR şi în localele din iunie, şi în parlamentarele din noiembrie. Este decisiv ca şi pe 17 noiembrie victoria să aparţină tot forţelor democratice, tuturor forţelor democratice. Fiindcă abia din acel moment lucrurile intră în linie dreaptă. Majoritatea parlamentară este din acest moment constituită, guvernul va fi clădit în cîteva zile şi, fără a mai pierde timpul, vom trece la treabă. Vom începe reconstrucţia vieţii fiecăruia din dumneavoastră şi vom începe reconstrucţia României. Alături de domnul Petre Roman, alături de liderii partidelor din CDR, alături de toţi cei care se vor implica în noile structuri ale puterii din România, vă promitem că ne vom respecta ofertele politice şi că eu, ca preşedinte al ţării, voi fi garantul acestor promisiuni[4].

Preşedintele Convenţiei a mai afirmat, totodată, că asocierea la guvernare a UDMR nu s-a discutat, dar că programul de guvernare este deschis tuturor formaţiunilor politice

1. Conform Articolului 102 din *Constituţia României*, preşedintele desemnează un candidat pentru funcţia de prim-ministru în urma consultărilor cu partidul care are majoritatea absolută în Parlament. Confuziile care există uneori în dezbaterile publice cu privire la problema majorităţii merită lămurite prin cîteva precizări. Există trei moduri de a calcula majorităţile: 1) *majoritate calificată* (2/3 din total); 2) *majoritate simplă* sau *absolută* (50,01% sau 50% + 1); 3) *majoritatea relativă* sau *pluralitatea*, adică *minoritatea majoră* (cei mai mulţi, chiar dacă sub 50%). După alegerile din 1992 şi 2000, PDSR a avut doar o majoritate relativă în Parlament, cu toate acestea a ales varianta guvernului minoritar, dublat de o coaliţie parlamentară.
2. Acestui clivaj i s-a pus capăt în decembrie 2000, cînd PDSR a semnat protocoalele politice cu UDMR şi PNL. Chiar dacă PNL a denunţat ulterior protocolul, continuarea sa de către UDMR a schimbat profund natura jocului politic. Tendinţa acestei schimbări profunde avea să fie confirmată de apropierea dintre PNL şi PD, pe de o parte, şi PRM, pe de altă parte. Cele trei partide de opoziţie au promovat împreună moţiuni simple şi de cenzură împotriva guvernului Năstase, care înlătură speculaţiile privind „alianţa secretă" dintre PDSR şi PRM.
3. Interviu cu Valeriu Stoica.
4. Rompres, *Informaţii centrale*, 7 noiembrie 1996.

care-l acceptă, inclusiv UDMR. Deocamdată, să reţinem că preşedintele CDR promitea că va fi, ca preşedinte al României, garantul tuturor promisiunilor făcute de cei care intraseră în coaliţie, nu numai ale Convenţiei. Cel de-al doilea tur al alegerilor prezidenţiale a consfinţit şi întregit victoria CDR, prin alegerea lui Emil Constantinescu în funcţia de preşedinte al României, cu peste 7 milioane de voturi şi 54% din opţiunile celor prezenţi la vot. Alte 10 milioane de cetăţeni cu drept de vot nu l-au votat pe candidatul CDR, ceea ce înseamnă că noul preşedinte fusese ales cu mai puţin de 50% din opţiunile electoratului activ formal. Dintre aceştia, 6 milioane îl votaseră pe Iliescu, în timp ce 4 milioane nu s-au prezentat la vot. În privinţa acestui eveniment, preşedinţii celor mai importante două partide din CD au făcut declaraţii entuziaste şi optimiste. Ion Diaconescu a afirmat că „în sfîrşit, după aproape 60 de ani – pentru că noi măsurăm timpul de cînd a început comunismul –, consider că acesta este începutul vremurilor bune pentru ţara noastră", Mircea Ionescu-Quintus a subliniat că „acum s-a înfăptuit schimbarea şi ea trebuie să fie folosită pentru binele poporului nostru". În ciuda acestor declaraţii, trebuie să repetăm că pe 17 noiembrie 1996 nu a avut loc o schimbare de regim politic. Nu a fost înlocuit „regimul Iliescu" prin „regimul Constantinescu", ci, la nivel parlamentar, s-a format o altă majoritate, care a permis formarea unui nou guvern, iar la nivel prezidenţial s-a produs înlocuirea unui preşedinte cu un altul. Prin urmare, n-a fost o schimbare de regim politic, ci o simplă, dar crucială alternanţă la putere. Ea s-a petrecut ca urmare a unor alegeri libere şi corecte, ceea ce a şi permis schimbarea la vîrf şi a contrazis vechiul tabu care spunea că în România forţa politică aflată la guvernare nu poate pierde alegerile. Prin schimbarea din 1996, dar şi prin cea din 2000, se poate spune că România s-a aliniat regulii spaţiului fost comunist care spune că nici o guvernare care a cîştigat un rînd de alegeri generale nu rezistă la putere, pierzînd alegerile viitoare în faţa adversarilor politici.

După încheierea procesului electoral, principala preocupare a cîştigătorilor a fost alcătuirea guvernului şi, în mod special, nominalizarea primului-ministru. Din acest punct de vedere, între toate componentele coaliţiei, între acestea şi Palatul Cotroceni exista un acord perfect cu privire la prioritatea numărul unu – guvernul trebuia alcătuit foarte repede, ca să treacă imediat la treabă. Vreme de mai multe luni, în aşteptarea victoriei electorale, pe coridoarele Convenţiei şi pe ale celui mai important partid, PNŢCD, au fost rostite mai multe nume, se avansaseră variante de premier, cabinete, miniştri, secretari de stat etc. Toate partidele fuseseră de acord că trebuia numit un prim-ministru PNŢCD. Constantinescu le spusese liderilor ţărănişti, în special lui Diaconescu, „puneţi pe cine vreţi dumneavoastră". Numai că dintre cei pe care partidul îi dorea, nu toţi aveau aceeaşi trecere la noul preşedinte al României, care s-a implicat în acest proces, în ciuda îndemnului dat ţărăniştilor. De fapt, o astfel de relaţie între preşedintele Constantinescu şi conducerea PNŢCD s-a manifestat încă de la început, fiind una dintre cauzele erorilor ulterioare care aveau să coste partidul cel mai important al coaliţiei. „Faceţi ce vreţi, dumneavoastră decideţi, partidul ia hotărîrea", li se spunea liderilor ţărănişti, dar pînă la urmă decizia era luată de Constantinescu. Dintre favoriţii competiţiei pentru funcţia de prim-ministru, cei mai mulţi erau economişti sau cu expertiză în domeniu (Radu Vasile, Mircea Ciumara, chiar Ulm Spineanu[5] şi alţii). Multe

5. Conform surselor noastre, după ce Ulm Spineanu şi-a depus candidatura pentru postul de prim-ministru, a fost chemat la preşedinte, care i-a spus: „Domnule, îţi promit eu că o să fii ministru pentru reformă şi viceprim-ministru, dar îţi retragi candidatura". Spineanu s-a conformat disciplinat.

variante erau însă conjuncturale, pentru că depindeau de rezultatele alegerilor, de cîştigătorul competiţiei prezidenţiale, dar, mai ales, de aritmetica rezultatelor. După cîştigarea alegerilor, discuţia ieşise din spaţiul speculativ şi intrase în zona negocierilor concrete, iar în noua coaliţie de guvernare postul de prim-ministru urma să revină unui ţărănist. Era o bună ocazie pentru punerea în practică a programului Convenţiei. Partidul cel mai important din CDR avea ocazia să demonstreze că ştie şi poate să-şi exercite una din principalele funcţii, cea de selectare a cadrelor[6]. În campania electorală CDR promisese că va aduce la guvernare 15.000 de specialişti, experţi şi, mai ales, modele de comportament moral, care să marcheze diferenţa faţă de perioada fesenisto-pedeseristă. Pentru noul preşedinte, nominalizarea primului-ministru a reprezentat primul test important ca politician. Unii comentatori susţin că principala cauză a performanţei îndoielnice a preşedintelui României ar fi fost incapacitatea sa de a recurge la criterii şi standarde profesioniste în selectarea colaboratorilor (în primul rînd a consilierilor) şi în nominalizarea titularilor pentru funcţiile de mare responsabilitate (premier, directori ai unor servicii secrete, miniştri, secretari de stat, ambasadori etc.). Constantinescu nu a avut în minte nici un moment ce trebuie să facă un prim-ministru, ci a ţinut cont doar de simpatiile şi antipatiile personale, de conjuncturi de interese, motiv pentru care premierii desemnaţi de el nu au făcut sau nu au mai apucat să facă ceea ce se aştepta de la ei. De modul în care Constantinescu şi-a exercitat această atribuţie a depins şi eficienţa acţiunii politice a principalului partid din Convenţie, PNŢCD, eficienţă compromisă în mare parte de acţiunile locatarului de la Palatul Cotroceni[7]. Ideea celor 15.000 de specialişti ar fi putut deveni realitate dacă, după intrarea CDR la guvernare, s-ar fi ţinut cont de eforturile Alianţei Civice de a identifica şi selecta experţi din diferitele domenii. Promovarea unor persoane susţinute de Alianţă şi Convenţie, neimplicate în politica de partid, ar fi privat însă partidele, în primul rînd PNŢCD, de posibilitatea de a-şi promova cadrele, dar ar fi împiedicat în acelaşi timp perpetuarea nepotismului. Pînă şi un partid construit pe elite şi competenţe profesionale, incluzînd mulţi specialişti, experţi cu studii în Occident şi cu realizări profesionale deosebite, s-a plîns de la începuturile coaliţiei şi pînă în momentul în care a abandonat-o că a avut mii de oameni care nu au fost promovaţi la nivel central sau local, cu toate că erau mai buni decît rezerva de cadre a

6. Pentru funcţiile partidelor politice, vezi Sartori, 1976; Duverger, 1954. Seiler (1993: 28-31) face o sinteză utilă a celor scrise de diferiţi autori pe tema funcţiilor partidelor politice. Prima funcţie este *recrutarea şi selectarea personalului conducător pentru posturile din sistemul de guvernare*. Este numită şi *funcţia de recrutare* - Schwartzenberg, *funcţia de selectare a candidaţilor* - Denquin, *funcţia de înlocuire politică* - Lavau. Ea permite sistemului politic să nu fie nici imobil, nici unidimensional şi să se adapteze schimbărilor. Se presupune că această funcţie ar „aduce sînge proaspăt şi idei noi sistemului politic".

7. Vezi, în acest sens, Tismăneanu, 2000: 60-62, 68 şi 70-72. De asemenea, vezi editorialele lui Dan Pavel. În „Dimensiunile naţionale ale crizei PNŢCD", *Ziua*, 16 decembrie 1999, autorul scrie despre modul în care Constantinescu a împiedicat PNŢCD să devină un partid puternic la guvernare, propunînd ca premieri „personalităţi marginale sau cu o reputaţie îndoielnică" şi care „nu reprezentau linia partidului". În „Improvizaţia", *Ziua*, 21 decembrie 1999, acelaşi autor observă că „principala carenţă a modului în care conduce actualul preşedinte ţara provine din faptul că nici nu se pricepe la oameni şi nici nu este conştient că în asemenea nominalizări se porneşte de la fişa postului. Abia după ce este clară misiunea unui premier, se caută persoana cea mai apropiată de ceea ce se presupune că trebuie să facă. Nici unul dintre premierii desemnaţi pînă acum de Constantinescu (Ciorbea, Vasile, Isărescu) nu corespunde pe deplin fişei postului".

ţărăniştilor[8]. A recurge la specialiştii recomandaţi de asociaţiile civice însemna să fie neglijată funcţia partidelor politice de recrutare şi selectare a cadrelor. Chiar dacă impulsul AC era nobil, după cucerirea puterii, partidele trebuiau să ţină cont în primul rînd de propriile eforturi de selecţie a cadrelor. În loc să fie căutaţi specialiştii Convenţiei, trebuiau selectaţi specialiştii din interiorul partidelor componente. Cei mai mulţi specialişti au fost propuşi şi nominalizaţi de PNŢCD, de la primul-ministru pînă la inspectorii de specialitate din judeţe. Problema era însă că aceste partide nu cuceriseră puterea prin propriile forţe şi mijloace, ci, mai ales, datorită contribuţiei asociaţiilor civice din Convenţie. După îndelungata perioadă cît au fost interzise de comunişti, rezerva de cadre a partidelor istorice era alcătuită mai ales din generaţia „închisorilor", atît pentru candidaţii la Parlament, cît şi pentru posturile din teritoriu. Or, înnoirea nu se putea produce doar din punctul de vedere al alternanţei în raport cu cei care fuseseră la putere din 1948 pînă în 1996 (dacă acceptăm faptul că multe din cadrele FSN şi PDSR fuseseră înainte membri PCR). Un contingent important de cadre pentru partidele istorice era reprezentat de oameni de vîrsta a doua sau a treia, care li se alăturaseră şi trebuiau recompensaţi acum pentru riscul ce şi-l asumaseră. Cine urmăreşte lista nominalizărilor făcute de partidele Convenţiei descoperă că principalul criteriu pentru recrutarea cadrelor a fost unul politic, nu tehnic, aşa cum ar fi presupus funcţia respectivă. Astfel, între cei care s-au aflat la putere înainte şi după 1996 a existat o anumită continuitate în ceea ce priveşte modul de exercitare a funcţiei de recrutare a cadrelor, pentru că fidelitatea politică a contat mai mult decît orice alt criteriu.

Nominalizarea primului-ministru, care trebuia să fie membru al Convenţiei, în particular al PNŢCD, a generat puternice disensiuni. Soluţia propusă de Constantinescu a fost Victor Ciorbea, care, la acea dată, era primarul general al Bucureştiului[9]. Istoria complicată a desemnării în funcţia de premier a lui Ciorbea ne poate ajuta să înţelegem nu numai relaţiile umane complicate din cadrul Convenţiei, dar şi o serie de particularităţi politice ale acesteia. Problema desemnării unui prim-ministru ţărănist s-a pus în mod serios după alegerile locale. După cum relatează preşedintele PNŢCD din acea vreme[10], el a fost întrebat de Constantinescu: „Pe cine punem prim-ministru, domnule preşedinte, dacă vom cîştiga alegerile?". Răspunsul liderului ţărănist a venit prompt:

> Dacă fac un sondaj sau o consultare prin vot în forurile partidului şi le cer lor să indice omul, în mod democratic, cîştigă Radu Vasile, care are o oarecare charismă. Problema cu el era că, deşi cîştigase la vot în competiţie cu Mircea Ciumara, pentru postul de secretar-general al PNŢCD, după instalare nu l-am prea văzut pe la sediu. Eu nu mai eram în putere, ca la tinereţe, nici nu aveam timpul necesar să mă ocup de toate în partid, aşa că am sperat că un secretar-general tînăr va duce greul. După ce şi-a instalat biroul la partid, acesta rămînea tot timpul gol, pentru că el avea alte treburi. Mi-am zis că poate nu-i place munca de secretar-general, dar cînd o fi prim-ministru se schimbă. Şi-atunci, i-am spus lui Constantinescu că dacă apelez la forurile partidului, Radu Vasile va fi desemnat. „Bine, zice Constantinescu, dacă e aşa, am o idee: să ne sudăm, să formăm o echipă. O să-l numesc să conducă campania mea

8. Interviu cu Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu.
9. Chiar reconstituirea evenimentelor şi a detaliilor legate de nominalizarea lui Ciorbea a fost dificilă, întrucît existau mai multe versiuni. Dacă la vremea respectivă erau mulţi cei care îşi atribuiau meritul de a fi avut această idee, la cîţiva ani după evenimente, se poate observa o tendinţă de autodisculpare, de a atribui altcuiva o idee considerată astăzi nefericită.
10. Interviu cu Ion Diaconescu.

electorală, să fim tot timpul împreună." „Ideea e grozavă", zic. Am vorbit cu Radu Vasile şi totul părea OK.

După vreo săptămînă, zece zile, vorbesc cu Constantinescu şi zice: „Dom'le ce fel de om este Radu Vasile ăsta?". „Da de ce?" „Păi, de cînd am vorbit cu el şi l-am însărcinat cu asta, s-a dat *la fund, nu mai dau de el, nu răspunde la telefon.*" *Îl caut pe Radu Vasile* şi zice: „Adică la nivelul ăsta sînt eu, să-i port servieta lui Constantinescu?". I-am spus: „Stai, că nu este vorba despre aşa ceva. Dumneata, n-ai văzut în America? cînd candidează unul la preşedinţia ţării, preşedintele partidului îi conduce campania, este un lucru extraordinar, şi partidul tot se mobilizează să-l promoveze. Ce vezi rău în asta?". Zice: „Eu nu pot aşa ceva, să-şi bage secretara!". N-am putut să-l înduplec. I-am spus lui Constantinescu „Uite, cam care este poziţia lui", iar el a zis „Dom'le, eu nu voi conlucra niciodată cu omul ăsta. Nu pot". În campanie, cînd mergeam cu Radu Vasile, el nu zicea „eu, dacă voi fi prim-ministru aş face cutare şi cutare", ci „eu, cînd voi fi prim-ministru, eu ca prim-ministru".

După ce am cîştigat alegerile, cu numai 20 la sută pentru PNŢCD, restul de 10 la sută era al liberalilor şi al altor partide, deci nu aveam o majoritate absolută, ci una relativă, am ştiut că o să fie probleme cu primul-ministru. Cu 20 la sută nu se cheamă victorie. Două nopţi nu am putut dormi, după ce am văzut rezultatul. Aveam nevoie de susţinerea celorlalţi, pentru ca să ne dea voturile Roman şi toţi ceilalţi am făcut şedinţe, trebuia să le dăm locuri, era o varză întreagă. În partid era greu să faci majoritatea pentru un om, dar împotriva lui este foarte uşor. Radu Vasile avea un curent favorabil în partid, dar în forurile conducătoare nu avea majoritatea, mai ales garda veche nu îl agrea, pentru că îl vedeau superficial. Iar Constantinescu nici nu voia să audă de Radu Vasile, după experienţa pe care o avusese cu el. Ana Blandiana, Băcanu au zis „Ce dom'le, pe ăsta nu l-am văzut o singură dată să vină la CDR, habar n-are de Convenţia Democrată!". Liberalii, nici ei. Şi nici măcar Roman nu-l dorea pe Vasile. Nimic, nu avea susţinere. Atunci apare grupul Blandiana-Băcanu, „hai, să-l lansăm pe Ciorbea!". Eu am zis „Cum aşa, păi l-am pus primar, o să se supere populaţia Bucureştiului. Mai facem alte alegeri de primar?". „Nu mai facem alegeri de primar, punem un interimar". Şi cum n-aveam altă soluţie, accept ideea. Dar ce am avut pe urmă cu Radu Vasile! Că de atunci a început lupta în partid. Cîtă acrobaţie a trebuit să fac!

Reacţia de respingere totală dintre Constantinescu şi Radu Vasile avea şi o motivaţie mai profundă[11]. Vasile făcea parte dintre acei lideri ţărănişti care nu numai că nu erau legaţi de spiritul CDR, dar îi reproşa candidatului la preşedinţie că nu ar fi intrat de la bun început în politică, adică într-un partid politic, ci într-o formă de „parapolitică", adică în CDR, din care ar fi încercat să facă un „suprapartid". La rîndul său, Constantinescu îi reproşa lui Vasile o anumită superficialitate în abordarea temelor majore, politice şi morale. Constantinescu a fost susţinut în decizia sa de a nu-l nominaliza pe Vasile ca prim-ministru şi de opoziţia categorică a lui Roman. Cît de încurcate au fost căile politicii româneşti, în particular ale politicii de coaliţie, reiese şi din împrejurarea că, un an mai tîrziu, Vasile va beneficia de sprijinul total al PD şi al lui Roman, în încercarea – pînă la urmă reuşită – de a determina căderea lui Ciorbea din poziţia de prim-ministru.

11. Interviu cu Constantin Dudu Ionescu. Aşa cum ne-a explicat cineva din anturajul său, Constantinescu ştia că „Radu Vasile fusese în relaţii strînse cu grupul de campanie din jurul lui Iliescu şi cu preşedintele Iliescu, pentru că urmărea să îi convingă pe aceştia să îl numească pe el, pe Vasile, drept prim-ministru, dacă Iliescu ar fi fost reales preşedinte, iar CDR ieşea pe primul loc în alegerile parlamentare. Vasile ar fi făcut orice ca să ajungă prim-ministru. Normal că noul preşedinte nu putea să-l accepte pe cel care făcuse o înţelegere cu fostul preşedinte, rivalul Convenţiei, politicianul considerat responsabil pentru multe dintre evenimentele politice grave petrecute în România începînd cu decembrie 1989". Surse din interiorul PDSR (actualul PSD) ne-au confirmat contactele între liderul ţărănist şi cercurile din jurul lui Iliescu din cursul anului 1996, fără a ne putea însă confirma sau infirma existenţa unor înţelegeri.

Constantin Ticu Dumitrescu oferă o cu totul altă variantă[12]:

> I se reproşează Anei Blandiana că l-a propus pe Ciorbea ca prim-ministru. Nu ştiu cît de corect va fi domnul Emil Constantinescu cînd va citi cele ce vă spun acum, dar declar cu toată răspunderea că am fost unicul martor la hotărîrea pe care a luat-o Constantinescu, în mod instantaneu aproape, sub imperiul cîştigării preşedinţiei. Am apărut (există şi fotografii, care au fost publicate în presă) la balconul primăriei Bucureştiului, Constantinescu la mijloc, într-o parte Ciorbea şi într-o parte eu. Constantinescu m-a luat pe mine şi pe Ciorbea, în partea dreaptă cum intri în cabinet, era un colţ mai degajat, ne-am retras acolo şi a zis: „Şi tu ai să fii prim-ministru!". Ciorbea a primit-o aşa, ca un şoc - l-am urmărit. Ideea a fost a lui şi a fost instantanee, pentru că erau momentele acelea, cînd Constantinescu a reuşit să îl învingă pe preşedintele în funcţie, Iliescu, şi să fie ales preşedinte. Ideea i-a aparţinut în totalitate lui Emil Constantinescu şi n-a discutat-o cu Ana Blandiana, fiindcă era sub imperiul emoţional al clipelor de atunci.

Ideea cu Victor Ciorbea ca prim-ministru plutea oarecum în aer. Victoria sa în alegerile din iunie 1996, în faţa lui Ilie Năstase, candidatul partidului de guvernămînt, în competiţia pentru cel mai important post de la nivelul administraţiei locale, prestaţia foarte bună ca primar general al Bucureştiului, ceea ce îl recomanda ca un om practic, chiar de acţiune, contribuţia sa substanţială la campania electorală, atît în Bucureşti, cît şi în Transilvania, cotaţia din sondajele de opinie, calităţile sale umane, scoase în evidenţă de simpatizanţii săi şi de media, toate îl recomandau pentru postul de prim-ministru. A existat un întreg curent de opinie favorabil acestei nominalizări, atît în Convenţie, cît şi în PNŢCD şi în asociaţiile civice, dar propunerea din partea lui Constantinescu nu a venit în mod explicit decît în seara victoriei, după turul al doilea al alegerilor prezidenţiale[13].

Propus formal de conducerea PNŢCD după o şedinţă a BCCC, chiar dacă nu întrunea susţinerea întregului partid, Ciorbea a fost acceptat în unanimitate de Consiliul Naţional al CDR, la 19 noiembrie 1996. Noul preşedinte al României a declarat atunci: „Sînt sigur că domnul Victor Ciorbea va reuşi să îndeplinească *Contractul cu România* aşa cum a dovedit că poate îndeplini *Contractul cu bucureştenii*"[14]. Între nenumăratele priorităţi ale viitorului guvern, erau enumerate multe puncte de interes public cu caracter general (restructurarea aparatului funcţionăresc al executivului, bătălia împotriva corupţiei, realizarea unei transparenţe depline faţă de cetăţeni şi mass-media), dar devenea din ce în ce mai clar că partenerii noii coaliţii trebuiau să negocieze o platformă comună de guvernare, rezultată din platformele lor separate.

12. Interviu cu Constantin Ticu Dumitrescu.
13. Interviu cu Victor Ciorbea.
14. În explicaţia pe care ne-a dat-o cu privire la motivaţiile desemnării lui Victor Ciorbea în postul de prim-ministru, preşedintele de atunci al României i-a descris multiplele calităţi, dar şi puţinele defecte, care aveau să atîrne mai greu după declanşarea crizei din coaliţie de către PD: „Ciorbea a fost un bun prim-ministru la început, pentru că se bucura de o mare simpatie, avea calităţi care pe mine mă impresionau şi i le recunoşteam. Avea o capacitate de muncă ieşită din comun. Putea să muncească şi muncea 14-16 ore pe zi. Îl găseam la guvern dimineaţa devreme, îl găseam şi seara, îl găseam şi noaptea tîrziu. Ştia să asculte, ştia să vorbească cu oamenii. Singurul defect care a apărut pe parcurs a fost slaba capacitate de decizie, în anumite ocazii. A luat cîteva decizii curajoase, cum a fost închiderea celor 17 fabrici, la început. Ciorbea nu putea fi supus presiunilor, nu era şantajabil şi nici cumpărabil, ceea ce în sistemul nostru mafiot conta enorm. Nu avea obligaţii politice sau clientelare. Era greu de găsit un om fără obligaţii, necontrolabil din afara guvernului".

Din interviurile de cercetare realizate cu importanți actori politici individuali ai ultimului deceniu, s-a putut constata că - în pofida bunelor intenții - multe dintre nerealizările celor care au cîștigat puterea și-au avut originea în improvizația care a ținut loc de management politic. Sinceritatea unor interlocutori a fost un factor-cheie în înțelegerea modului în care a funcționat mecanismul puterii. După cum se va vedea, o mare parte dintre deciziile importante luate de oamenii din CDR (și de noii lor aliați) care ocupaseră cele mai înalte funcții în stat au purtat amprenta subiectivismului și a resentimentelor.

După victoria lui Constantinescu, Convenția nu a mai avut un lider care să fie preocupat de menținerea ei în stare de funcționare, de acomodarea punctelor de vedere divergente, de găsirea consensului. Acesta fusese rolul istoric jucat mai întîi de Coposu, apoi de Constantinescu, ajutați de PNȚCD (pentru care Convenția fusese un excelent vehicul electoral) și asociațiile civice. A fost ales un nou președinte, în persoana lui Ion Diaconescu, care era și președintele PNȚCD. În cîteva zile, Diaconescu avea să devină *triplu președinte*, fiind desemnat și președinte al Camerei Deputaților. Istoria va decide în ce mod s-a achitat liderul țărănist de cele trei sarcini și dacă ceilalți lideri politici și civici, noul președinte al României și liderii coaliției nu au avut partea lor de responsabilitate prin plasarea atîtor răspunderi pe umerii unui „om vlăguit" de vîrstă, pușcării politice, de tracasarea anchetelor Securității etc. Nominalizarea liderului țărănist în funcția de președinte al Camerei, ca și aceea a lui Petre Roman în funcția de președinte al Senatului, descrisă de Ion Diaconescu[15], este semnificativă pentru mecanismele de decizie din Convenție și din coaliția de guvernare:

> Fiind partidul principal, toate au căzut pe capul meu, să fiu și președintele Convenției. După cîștigarea puterii, în Convenție s-a întîmplat ce s-a întîmplat și în cadrul partidului. A fost atunci nenorocirea că în criza asta de oameni a trebuit să iau și președinția Camerei. În ședința de birou a partidului am propus pentru președinția Camerei pe Vasile Lupu. N-au vrut să-l voteze ăștia, toată lumea a tăcut. Nu se bucura de simpatie. Și tot așa au dat-o de colo, colo, fiecare, ba pe unul, ba pe altul, nu cădeau de acord asupra unei persoane. Eu l-am propus pe Galbeni. El n-a vrut și nici ăștia nu l-au votat. Pînă la urmă s-a propus Rațiu și l-au acceptat. Au venit colegii din coaliție - liberalii, PD-ul - la mine că Rațiu nu-i bun. Nu c-ar fi bătrîn, dar parcă nu este aclimatizat peisajului românesc, nu se bucură de simpatia lor. Eu am ținut ședința de birou, n-avem altul, îl punem pe Rațiu. El, încîntat. Îl punem pe Țepelea să-i compună un discurs, el s-a dus acasă să se schimbe. Între timp, ăștia - liberalii și ceilalți - au acționat la Constantinescu, care a zis „Vă rog, nu mă ofensați, nu-l puneți pe Rațiu!", era o mare dușmănie, că Rațiu, atunci în '92, și apoi în '96, pledase să candideze el împotriva lui Constantinescu. Era o mare adversitate. Și Constantinescu a insistat „Nu puteți să-l puneți pe Rațiu președinte al Camerei, eu nu pot lucra cu omul ăsta. Nu se poate". Zic „n-am pe cine". Zice Constantinescu: „Luați-o dumneavoastră!". Zic „Nu pot, eu sînt cu partidul, cu Convenția, nu mă pot băga". Pînă la urmă președintele Constantinescu zice „Luați-o provizoriu".
>
> Vorbesc cu ceilalți. Pe mine m-au acceptat, așa sub formula provizoriu, pentru că fiecare se cam gîndeau la ei. Cînd vine Rațiu, zic „uite ce s-a întîmplat". Zice: „dați-mi-l pe Constantinescu la telefon și vorbesc eu cu el". Îl sun pe Constantinescu și zic: „vi-i dau pe Rațiu". „Nu, nu mi-l da!" Și închide telefonul. Rațiu era lîngă mine. Ce să fac acum, să fac ceva contra lui Constantinescu, scandal din prima zi? Zic „iau eu, ca să terminăm și anunț provizoriu". Ceilalți au zis: „nu spuneți, provizoriu, nu dă bine!". Și așa m-am văzut președinte al Camerei. Fenomenul ăsta se întîmplă întotdeauna în politica democratică - cînd ești în

15. Interviu cu Ion Diaconescu.

opoziţie, viaţa politică a partidului se desfăşoară la sediul partidului, cînd eşti la putere, viaţa politică a partidului tău se face la guvern. În mod normal, înainte, preşedintele partidului era prim-ministru şi politica se făcea la guvern. Formula asta de la noi - în care la preşedinţie era Constantinescu, care nu era preşedintele partidului, la guvern era unul improvizat, chestia cu Ciorbea - era complet diferită de felul în care se procedează în alte ţări.

Între primul tur şi al doilea tur pentru prezidenţiale, Roman era pe cai mari. Raportul de forţe rezultase din alegeri. Însă Constantinescu era cel presat, agitat, ca să se înţeleagă cu Roman, să facă tot felul de concesii, ca să îi dea lui voturile în turul al doilea. Acolo a fost un joc teribil. Noi am vrut de la început să-i oferim lui Roman Ministerul de Externe, şi el a acceptat. Dar ăia de la el din partid nu vroiau. Ei, pe urmă am înţeles de ce nu vroiau. Pentru că cel care nu vroia era Adrian Severin, care vroia pentru el locul de la Externe. Nu mai spun că noi am vrut să facem atunci o şedinţă fără el, numai cu Roman. El a prins de veste, a făcut scandal. În tot cazul, a venit Severin la mine: „în alegerile din 2000, preşedintele va fi Roman. Acum are 22%, atunci va avea 40%. Dar pentru aceasta nu trebuie să-l compromitem. Că ministru în guvern este un post de uzură, de compromitere, pentru orice ministru. De aceea, trebuie să rămînă preşedintele Senatului, în afara jocului politic". Şi l-a convins şi pe Roman, care a venit şi a zis: „da, merg la Senat". Quintus era disperat, că dacă Roman mergea la Externe, cerea el Senatul. Pînă la urmă, cererea PD-ului, de care depindeam ca să constituim guvernul - ungurii au aderat -, a fost acceptată".

Dacă nivelul solidarităţii morale şi politice din Convenţie era atît de precar la puţină vreme după cucerirea puterii, se poate deduce cît de „strînse" erau relaţiile cu partenerii non-CDR din coaliţie. În perioada care avea să urmeze, dovezile cu privire la soliditatea principiilor care au stat la baza funcţionării coaliţiei nu au lipsit, după cum nu au lipsit nici dovezile cu privire la faptul că fiecare partener participa la coaliţie în primul rînd pentru a-şi susţine interesele şi a avea cît mai mult acces la putere, în vederea satisfacerii propriei clientele politice şi economice. Cu toate acestea, coaliţia a funcţionat pînă la sfîrşit, în ciuda numeroaselor scandaluri[16].

După semnarea Acordului dintre CDR şi USD, negocierile pentru formarea guvernului au continuat incluzînd şi UDMR. În urma unei runde de discuţii purtate la Palatul Victoria de liderii formaţiunilor politice din CDR, USD şi UDMR, la 4 decembrie, Ion Diaconescu a anunţat că Acordul de solidaritate guvernamentală şi parlamentară între CDR, USD şi UDMR a fost definitivat. Se semna astfel actul de naştere al primei coaliţii autentice din România postcomunistă, recunoscută ca atare şi asumată din prima zi, pe baza unor documente clare. Era o coaliţie executivă şi, în acelaşi timp, una legislativă[17]. Cu toate că (sau tocmai de aceea, conform explicaţiilor liderilor săi) CDR obţinuse 30,17%

16. Pentru o analiză a funcţionării coaliţiei, vezi Dan Pavel, „Politica de coaliţie şi potenţialul de şantaj", *Sfera politicii*, nr. 50, 1997, republicat în Pavel, 1999, precum şi Pavel, 1998/1999.
17. Reamintim că folosim termenii *coaliţie executivă* şi *coaliţie legislativă* aşa cum sînt ei utilizaţi în literatura ştiinţelor politice, în particular în teoria coaliţiilor de partide. *Coaliţia legislativă* este alcătuită din partidele care susţin în parlament guvernul sau partidul/partidele de guvernămînt, fără a intra în guvern, fără a deţine portofolii executive sau poziţii administrative centrale. Aşa este posibil ca un guvern minoritar al unui partid care are sub 50% din voturi să funcţioneze, cum s-a petrecut cu PDSR, după alegerile din 1992 sau după cele din 2000 (cînd a încheiat protocoale politice cu UDMR şi PNL). *Coaliţia executivă* presupune intrarea partidelor în guvern, deţinerea de portofolii (vezi Laver, Schofield, 1992: 66-70). În mod normal, nu ar trebui folosiţi simultan termenii *coaliţie executivă* şi *coaliţie legislativă*. În cazul României, i-am folosit tocmai pentru a semnala diferenţa faţă de situaţiile anterioare, cînd, de pildă, PNL făcea parte din guvernul Stolojan, dar, în acelaşi timp, şi din CDR, principala coaliţie din opoziţie care vota în parlament împotriva guvernului.

din voturi în Camera Deputaţilor şi 30,70% din voturi în Senat, adică mai multe decît FDSN în 1992 (27,72% în Cameră şi 28,29% în Senat), Convenţia nu a optat pentru varianta guvernului minoritar, cu susţinere în parlament, adică doar pentru o coaliţie legislativă, ci pentru varianta (considerată) mai sigură, a unei coaliţii de tip executiv. După cum se arată în literatura de specialitate, existenţa unei coaliţii executive atrage după sine şi susţinerea în parlament, pe cînd lipsa de participare a partidelor din coaliţia legislativă la guvern echivalează cu o lipsă de cointeresare şi responsabilitate executivă, ceea ce nu duce neapărat la o susţinere sistematică prin vot în parlament.

Aşa s-a născut *coaliţia celor trei coaliţii*[18]– CDR + USD + UDMR. Această sintagmă vrea să scoată în evidenţă natura complexă a fiecăruia dintre cele trei elemente componente. După cum am arătat, UDMR era o metaorganizaţie a societăţii civile, care includea partide şi platforme politice diverse (liberală, creştin-democrată, social-democrată, *reformistă etc.*), dar şi asociaţii civile, ceea ce o făcea să funcţioneze ca o coaliţie politică şi electorală. Acelaşi lucru se poate afirma şi despre CDR. Tocmai asemănarea structurală dintre cele două a făcut ca UDMR să fie multă vreme membră în Convenţie, cu toate că, pînă la urmă, criteriul etnic (sau modul în care anumiţi politicieni percepeau „problema naţională") a dus la separarea lor. Ca funcţionalitate, scopuri şi acţiune, USD era şi ea o coaliţie electorală şi politică, formată din două partide social-democrate (PD şi PSDR) al căror proiect de a pune bazele unui singur partid social-democrat nu a fost dus pînă la capăt, în pofida apartenenţei comune la Internaţionala Socialistă. Dintr-un anumit punct de vedere, coaliţia celor trei coaliţii era un fel de Convenţie Democratică în variantă maximă, întrucît unele componente făcuseră anterior parte din Convenţie şi ieşiseră nu cu multă vreme în urmă - UDMR şi PSDR (devenit parte a USD). Singurul element de noutate era Partidul Democrat, condus de Petre Roman. Prin urmare, coaliţia care a guvernat în perioada decembrie 1996-decembrie 2000 a fost o „mare coaliţie". Însă elementul „străin" din coaliţie (pe care analiştii l-au descris ca fiind „PD-ul lui Roman - calul troian al coaliţiei") va provoca şi cele mai multe dificultăţi, nu atît din pricina identităţii sale social-democrate, cît, mai ales, din cauza ascendenţei feseniste şi a unor porniri nereformiste antiliberale şi anticapitaliste. Cele mai multe dificultăţi vor izvorî din modul cum această formaţiune va acţiona (în guvern, parlament, teritoriu, afaceri, economie, clientelă) în conformitate cu logica unui partid politic, ceea ce va fi considerat un act de subversiune a coaliţiei. Chiar dacă şi celelalte partide au acţionat la fel, PD-ul a făcut-o cel mai consecvent.

Identitatea acestei *coaliţii maxime* repeta la scară mai mare ceea ce fusese Convenţia în zilele ei de glorie. Mai precis, ea cuprindea componente ţărăniste şi creştin-democrate, liberale, ecologiste, social-democrate, etnice, civic-liberale sau care s-au numit pe sine, la un moment dat, drept „postmoderne". Ca şi Convenţia, coaliţia a acoperit aproape întregul spectru politic. Din acest punct de vedere, sînt aberante şi fără acoperire (nici teoretică, nici factuală) interpretările care au caracterizat coaliţia din perioada 1996-2000

18. Pentru paternitatea şi argumentele în favoarea sintagmei *coaliţia celor trei coaliţii*, vezi studiul lui Dan Pavel, „Politica de coaliţie şi potenţialul de şantaj", publicat în *Sfera politicii*, nr. 50, 1997: „Actuala coaliţie de coaliţii (cărora am putea să le spunem, în anumite conjuncturi, alianţe electorale, dar care, în momentele de criză, acţionează totuşi ca nişte coaliţii politice), în care alături de partide mai există şi organizaţii ale societăţii civile, este compusă din trei parteneri majori - CDR, USD şi UDMR". Studiul a fost republicat în Pavel, 1999: 238-252.

drept una de dreapta sau de centru-dreapta[19]. În realitate, din multe puncte de vedere, mai ales dacă analizăm consecinţele guvernării, efectele politicii economice au fost similare celor de dinainte, datorate guvernării PDSR, care era una de stînga sau de centru-stînga. Doar unii analişti politici şi economici mai subtili au putut observa paradoxul[20]. Datorită numeroaselor cedări în faţa partidului social-democrat cel mai agresiv din coaliţie (PD), precum şi imposibilităţii de a controla coaliţia şi chiar propriul partid, PNŢCD nu a reuşit să impună partenerilor o politică de dreapta sau de centru-dreapta. Coaliţia a eşuat în primul rînd în încercarea de a-şi asuma programul politic al principalelor sale componente, în pofida identităţii ideologice ce i s-a atribuit. Coaliţia celor trei coaliţii nu a avut culoare ideologică şi nici orientare economică reformistă de tip capitalist. A fost o coaliţie plină de ambiguitate. Deşi substanţa politică a asocierii era aceeaşi, sloganul „Nu putem reuşi decît împreună" nu se mai aplica unei situaţii de opoziţie politică, ci uneia de exercitare în comun a puterii. În cele din urmă, coaliţia va reprezenta o formulă a eşecului comun, conform unui slogan nerostit, „Nu putem eşua decît împreună".

Prezenţa permanentă în coaliţia majoritară parlamentară şi guvernamentală a organizaţiei care reprezenta interesele maghiarilor din România a fost una dintre puţinele reuşite. Pentru prima dată într-o ţară fostă comunistă din Europa Centrală şi de Est „partidul" unei minorităţi a fost inclus într-o coaliţie durabilă. În timp ce în ţările din jur au avut loc puternice conflicte interetnice şi interconfesionale (din Bosnia şi Kosovo pînă în Transnistria), care au dus adesea la războaie civile şi de secesiune, România a fost o ţară stabilă. Includerea UDMR în coaliţie a consolidat stabilitatea şi normalizarea relaţiilor interetnice din ţară. A fost un act de mare curaj politic şi moral, atît din partea liderilor partidelor majorităţii româneşti, cît şi ai minorităţii maghiare, o deschidere importantă pentru democratizarea României, care s-a făcut în ciuda unor avertismente dure şi a unor scenarii conspirativiste şi apocaliptice[21]. Politicienii UDMR au fost cei mai corecţi parteneri din coaliţie, iar prezenţa lor a fost un element de stabilitate[22]. Prezenţa

19. În acest sens, este remarcabil articolul semnat de Ana Blandiana, „Visul oricărei Puteri: o societate civilă de carton", *România liberă*, 16 ianuarie 2002, care combătea revizionismul istoric şi ideologic de care dădea dovadă unul dintre consilierii prezidenţiali ai lui Iliescu, Ioan Stoiciu, semnatarul textului „Making civil society work" difuzat pe Internet, text care lansa din nou sintagma propagandistică „guvernarea creştin-democrată din perioada 1996-2000".
20. Vezi multiplele intervenţii ale lui Vosganian din presă, precum şi consistentele sale cărţi: Vosganian 1999 şi 2001. Semnalăm doar numele său întrucît este vorba despre liderul unui partid politic de dreapta (PAR, transformat în UFD) care a părăsit CDR şi coaliţia de guvernare după 1996 tocmai pe motivul că politicile acestora nu erau de dreapta şi nici măcar de centru-dreapta.
21. Pentru avertismentul PDSR cu privire la izbucnirea unui „război civil" în Transilvania, dacă UDMR intra în coaliţie, vezi capitolul 5, n. 84. Partea constructivă a episodului este că aceiaşi politicieni PDSR au constatat că prezenţa UDMR în guvern şi coaliţie nu a reprezentat un factor de risc, iar după 2000 au fost promotorii apropierii de UDMR. Pentru autorii acestei cărţi rămîne un semn de întrebare dacă dezvăluirile făcute înaintea alegerilor din 2000 de liderii UDMR ar mai fi fost posibile şi după semnarea protocoalelor dintre UDMR şi PSD.
22. Aprecierea rolului UDMR în coaliţie aparţine politicienilor români, lideri ai celorlalte partide din coaliţia care a guvernat între 1996 şi 2000, sau celor care s-au pronunţat pentru semnarea protocolului politic cu PDSR, partidul care a cîştigat alegerile din 2000. În plus, această prezenţă a adus României un prestigiu internaţional inestimabil. Vezi, în acest sens, rapoartele fundaţiei americane Project on Ethnic Relations, din Princeton, New Jersey: „The Year 2000 Elections in Romania: Interethnic Relations and European Integration", Poiana Braşov, România, 11-12 februarie 2000; „Political Will: Romania's Path to Ethnic Accomodation", Predeal, România, 22-24 februarie 2001.

Uniunii a dus la o importantă schimbare de viziune din partea autorităţilor cu privire la tratarea relaţiilor interetnice, a relaţiilor dintre majoritatea română şi minorităţile din ţară, în primul rînd cu cele mai numeroase, maghiarii şi romii. În ciuda rezistenţei liderilor PNŢCD, care ar fi dorit să amîne cu şase luni orice iniţiativă, pentru a vedea reacţia opiniei publice, încă din momentul formării coaliţiei s-a luat decizia înfiinţării unui Departament pentru Protecţia Minorităţilor Naţionale, al cărui coordonator urma să aibă în cabinet rang de ministru. Primul care a ocupat această poziţie a fost deputatul Tokay György, urmat de senatorul Eckstein-Kovács Peter. DPMN a inclus şi o altă premieră instituţională, Oficiul Naţional pentru Romi. Pînă la includerea UDMR în coaliţie şi înfiinţarea DPMN, respectiv a Oficiului pentru Romi, România fusese criticată pentru faptul că nu respectă tratatele internaţionale semnate şi nu promovează o legislaţie conformă convenţiilor internaţionale privind protecţia minorităţilor[23]. Prezenţa UDMR în coaliţie a fost un semnal cu privire la începutul consolidării democraţiei într-un domeniu în care, la un moment dat, părea să nu mai existe nici o speranţă. Era, totodată, o moştenire politică din anii cînd CDR se afla în opoziţie, iar UDMR era un aliat în efortul de combatere a abuzurilor FSN şi PDSR. După cum vom vedea însă, problemele romilor, incluse printre priorităţile DPMN de către liderii maghiari care coordonau această instituţie, nu s-au bucurat de aceeaşi atenţie din partea coaliţiei. Dacă relaţia cu maghiarii a fost una complexă pentru CDR, prin comparaţie, cea cu romii (ţiganii) a fost complet neglijată.

Acordul de solidaritate guvernamentală şi parlamentară (de fapt, parafarea unui nou tip de coaliţie – executivă şi legislativă) avea să fie aprobat a doua zi, în şedinţa CE al CDR. În aceeaşi şedinţă, s-a aprobat şi înlocuirea lui Emil Constantinescu din funcţia de preşedinte al CDR, fiind confirmat preşedintele PNŢCD, Ion Diaconescu. Acordul de solidaritate guvernamentală şi parlamentară între CDR, USD şi UDMR avea să fie semnat pe 6 decembrie 1996, la Palatul Cotroceni, în prezenţa noului preşedinte al României, după ce şi problemele legate de forma finală a programului de guvernare au fost rezolvate. Au semnat documentul preşedinţii principalelor formaţiuni ale coaliţiei – Ion Diaconescu (PNŢCD), Mircea Ionescu-Quintus (PNL), Nicolae Cerveni (PNL-CD), Adrian Iorgulescu (PAR), Petre Roman (PD), Sergiu Cunescu (PSDR), Markó Béla (UDMR). În structura executivului ar fi urmat să intre 12 miniştri PNŢCD şi cîte 6 din partea USD şi a liberalilor. În document se preciza:

> Parlamentarii CDR, USD şi UDMR, constituind împreună majoritatea parlamentară, vor susţine solidar Guvernul României. În acest scop, conducerile grupurilor parlamentare din coaliţia guvernamentală vor asigura coordonarea activităţii în vederea accelerării procesului legislativ.

23. Carta ONU, Actul Final de la Helsinki al CSCE, Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, Convenţia Cadru pentru Protecţia Minorităţilor Naţionale, Carta Europeană pentru Autoadministrare Locală, Convenţia Europeană asupra Cooperării Transfrontaliere între Comunităţile sau Autorităţile Teritoriale, Carta Europeană pentru Limbi Regionale şi ale Minorităţilor, Declaraţia ONU privind Drepturile Persoanelor Aparţinînd Minorităţilor Naţionale sau Etnice, Recomandările 1201 privind drepturile minorităţilor naţionale şi 1203 referitoare la romii/ţiganii din Europa ale Adunării Parlamentare a Consiliului Europei şi altele. Pentru textele celor mai importante documente interne şi internaţionale, vezi Liga Pro Europa, 1997, volum coordonat de Smaranda Enache. Un alt militant civic care a propovăduit (adesea) cu succes pentru armonia interetnică dintre români şi maghiari a fost Gabriel Andreescu, cel care relatează din proprie perspectivă istoria acestei relaţii complicate (Andreescu, 2000).

Acţiunea guvernamentală comună va fi desfăşurată în aşa fel încît să creeze în România o societate deschisă şi liberă, caracterizată prin respectul diversităţii şi al pluralismului politic, în care democraţia, statul de drept şi drepturile omului să constituie fundamentul prosperităţii şi demnităţii fiecăruia, al justiţiei şi solidarităţii sociale.

Majoritatea parlamentară şi Guvernul vor sprijini şi aplica „Programul socio-economic pe termen scurt", cuprinzînd priorităţile pentru primele şase luni de guvernare şi factorii pregătitori pentru evoluţia economico-socială pe termen lung şi „Programul bază de macro-stabilizare şi de dezvoltare a României pînă în anul 2000"[24].

Acesta era actul de naştere al noii coaliţii de guvernămînt, în care partidele din CDR jucau rolul principal. Însă cîştigarea alegerilor parlamentare şi prezidenţiale şi intrarea în guvernarea de coaliţie a însemnat dispariţia „spiritului" Convenţiei Democratice, locul acestuia fiind luat de „algoritmul" politic de împărţire a posturilor guvernamentale, ca şi de luptele interne dintre partidele componente ale coaliţiei sau chiar dintre fracţiunile unuia şi aceluiaşi partid. Era începutul unui proces de disoluţie a CDR, iniţial mai greu de sesizat, dar din ce în ce mai evident o dată cu trecerea timpului. Intrarea la guvernare şi în coaliţia parlamentară alături de alte partide a dus treptat, dar sigur, la ruperea relaţiilor dintre partidele şi asociaţiile civice din CDR. CE şi Consiliul CDR au fost înlocuite de COCOPO şi COCOPA. În locul unor şedinţe în care să se discute priorităţile legate de punerea în aplicare a programului CDR, au apărut şedinţele de negociere a „algoritmului"[25]. Cum liderii formaţiunilor civice din Convenţie n-au acceptat noul joc politic, vechii parteneri au preferat să-i evite, la început sub presiunea preluării şi administrării puterii, apoi prin tactici tot mai evidente de marginalizare a celor care fuseseră incomozi atît pentru puterea de dinainte de 1996, cît şi pentru cea de după 1996. Dispariţia „spiritului" Convenţiei nu a însemnat şi moartea ei fizică. Se poate afirma că agonia CDR a fost lentă, că bolnavul a intrat în comă şi, deşi nu a murit între timp, moartea sa clinică a fost constatată în noiembrie 2000, cînd ceea ce a rămas din Convenţie n-a mai reuşit să intre în parlament. Din acest moment începe istoria decăderii Convenţiei. A explica totuşi eşecul este un efort care merită întreprins, nu numai pentru a finaliza istoria analitică a Convenţiei, ci şi pentru a trage anumite învăţăminte.

Evoluţia CDR în perioada 1997-2000 poate fi urmărită pe mai multe planuri: activitatea în interiorul coaliţiei guvernamentale şi parlamentare, cu repercusiuni asupra puterilor legislativă, executivă şi juridică; raporturile cu partenerii de coaliţie; raporturile cu opoziţia; raporturile dintre formaţiunile politice şi civice membre ale CDR. Se ştie că testul decisiv în politică este exercitarea puterii. În acest sens, chiar dacă situaţia politică a impus o guvernare de coaliţie, chiar dacă partidele politice din Convenţie au devenit actori politici autonomi (ca şi diverşi lideri, mulţi neimplicaţi direct în activităţile CDR, ci numai în ale partidelor componente), se poate afirma că moştenirea politică a CDR este evidentă. Dacă se face bilanţul legislativ, executiv, administrativ şi managerial, se poate constata că vreme de patru ani s-a guvernat în mod serios. Sînt sute, chiar mii de legi, ordonanţe guvernamentale, hotărîri ministeriale, decizii ale autorităţilor locale – situaţia fiind similară cu perioada 1990-1996[26]. Nimeni nu le-ar putea nega. Cine citeşte

24. „CDR, USD şi UDMR semnează Acordul de solidaritate guvernamentală şi parlamentară", *Evenimentul zilei*, 6 decembrie 1996.
25. Interviu cu Ana Blandiana şi Romulus Rusan.
26. O imagine completă se poate dobîndi studiind colecţia *Hotărîri ale Guvernului României şi alte acte normative* (Bucureşti: Regia Autonomă „Monitorul Oficial"), care, la fiecare trei luni, înglobează

colecţia din anii 1996-2000 a *Monitorului Oficial* îşi poate da seama că, de fapt, s-a muncit enorm, atît în parlament, cît şi la guvern. Problema este însă a masei critice, a impunerii unei anumite direcţii politice - în cazul nostru, reforma, creşterea nivelului de trai, stoparea corupţiei - şi, mai ales, a impunerii unui anumit ritm, ambele fiind principalele ambiţii şi promisiuni electorale ale Convenţiei. Iar cel mai important criteriu este rezultatul acţiunii politice, adică în ce măsură s-a realizat prosperitatea cetăţenilor, reforma instituţională cu cele trei componente, în special reforma justiţiei (pe care se bazează statul de drept), reforma economică de tip capitalist, dar şi ce realizări au fost în planul cultural şi în cel ştiinţific şi educativ (învăţămînt, măsuri în favoarea tineretului). Realizarea reformei nu este un criteriu exterior de judecată sau care să nu fi fost conştientizat de politicienii noii puteri. Ca forţă principală de opoziţie, CDR se raportase mereu la un adversar politic pe care trebuia să-l contracareze. Acum era nevoie de un alt mesaj politic şi, mai ales, de acţiuni concrete de reformă. Faptul că reforma constituia o urgenţă, că ea trebuia începută rapid şi realizată în primul an după cucerirea puterii era un fel de axioma a noii guvernări[27]. Marea întrebare care s-a pus la sfîrşitul guvernării de coaliţie este de ce reforma atît de aşteptată nu s-a şi produs? Şi, mai ales, de ce nu s-a făcut la timp, adică la început şi într-un ritm susţinut, astfel încît să mai existe timp pentru a fi luate măsuri de atenuare a consecinţelor? În plus, vom analiza rolul jucat de Emil Constantinescu, ajuns preşedintele României, măsura în care şi-a îndeplinit mandatul pentru care a fost ales şi, deci, a corespuns intenţiilor politice, morale, reformiste ale CDR. Nici unul din aceste planuri nu a fost lipsit de tensiuni şi dispute. Or, dacă acestea erau normale pentru relaţia dintre putere şi opoziţie, controversele între partenerii de guvernare au creat noi dificultăţi coaliţiei de guvernămînt şi CDR, în special, dificultăţi care nu au devenit anormale decît atunci cînd efectele lor s-au dovedit mai solicitante decît actul guvernării. Adică atunci cînd mijloacele au devenit mai importante decît scopurile.

Din punctul de vedere al acţiunii politice, Convenţia deţinea toate pîrghiile necesare pentru a-şi duce la bun sfîrşit programul de reforme. „Organigrama CDR" cuprindea, pe lîngă grupuri parlamentare puternice, o reprezentare masivă la preşedinţie, în noul guvern, la nivelul administraţiei locale judeţene - existînd astfel premisele unei colaborări funcţionale cu primăriile şi consiliile judeţene, municipale, săteşti rezultate în urma alegerilor locale - precum şi la nivelul agenţiilor guvernamentale şi al regiilor. O analiză atentă scoate însă în evidenţă faptul că nici una dintre aceste structuri instituţionale oficiale nu a încercat cu adevărat să pună în practică „spiritul" sau programul de reformă al Convenţiei.

Cel mai flagrant şi imprevizibil exemplu al îndepărtării de Convenţie a fost chiar Emil Constantinescu, produsul absolut al CDR. După instalarea la Palatul Cotroceni (unde, iniţial, declarase că nu se va duce), noul preşedinte s-a îndepărtat rapid de

---

toate hotărîrile normale de guvern, ordonanţele simple şi de urgenţă, actele organelor de specialitate ale administraţiei centrale, deciziile ministerelor, ale Băncii Naţionale a României, Comisiei Naţionale a Valorilor Mobiliare, Consiliului Concurenţei etc. dintr-un trimestru. Un alt instrument util este buletinul informativ *Iniţiativa legislativă a Guvernului României, 18 decembrie 1996-1 iulie 1999* (Bucureşti: Guvernul României, Departamentul pentru Relaţiile cu Parlamentul, 1999).

27. În acest sens, vezi interviul acordat de Mircea Ciumara, ministru de stat, ministrul Finanţelor (lui Iulian Anghel), „Dacă nu vom realiza reforma în 1997, vom ajunge în situaţia Bulgariei", *22*, nr. 3 (361), 21-27 ianuarie 1997.

structurile Convenţiei. Motivaţia că „acum îi reprezenta pe toţi românii" era doar simbolică. Susţinînd că îi reprezenta şi pe cei 10 milioane de cetăţeni care nu-l votaseră, Constantinescu nu i-a mai reprezentat cu adevărat nici pe aceştia, nici pe cei 7 milioane care-l votaseră cu adevărat. Spre deosebire de predecesorul său, Ion Iliescu, care, după ce a fost înfrînt în alegerile din noiembrie 1996, a revenit ca preşedinte în rîndurile PDSR, candidînd ulterior cu succes, Constantinescu nu s-ar fi putut întoarce niciodată în CDR, nici ca preşedinte, nici ca simplu membru, după ce a renunţat să mai candideze în 2000, în cazul în care Convenţia ar mai fi existat.

Cîteva dintre cele mai sensibile puncte din agenda politică a Convenţiei şi a coaliţiei au fost lupta împotriva corupţiei, în special împotriva unor mafii celebre (reţelele din petrol, îngrăşăminte chimice, alcool, tutun, peşte etc.), aflarea vinovaţilor pentru evenimentele sîngeroase din decembrie 1989, pentru mineriade sau denunţarea Securităţii ca poliţie politică. Deşi Constantinescu s-a implicat încă de la început în lupta anticorupţie, inclusiv în organizarea instituţională a ei, iar guvernarea CDR şi a coaliţiei a început cu cîteva arestări spectaculoase (în primul rînd a mercenarului sindical Miron Cozma), părînd să confirme respectarea agendei, curînd, guvernarea va fi covîrşită de problemele curente, de rezolvarea moştenirii guvernării pedeseriste.

Mai multe voci din interior opinează că CDR nu era pregătită să guverneze: ea n-ar fi avut un program politic şi, mai ales, economic de guvernare, nici coerenţă în luarea deciziilor, în promovarea unor persoane potrivite pentru guvernare - începînd cu funcţia crucială de prim-ministru[28]. Aceleaşi mărturii vorbesc despre lipsa unui program economic concret de guvernare. Trebuie semnalat însă că asemenea mărturii aparţin liderilor unor formaţiuni care s-au îndepărtat ulterior de Convenţie, chiar dacă în momente diferite, iar critica lor a fost tîrzie. Se afirmă că, la formarea cabinetului Ciorbea, cînd se punea problema programului de guvernare, s-ar fi adoptat parţial programul economic al PD, ce a fost completat ulterior, pentru fiecare minister în parte, cu unele propuneri ale viitorilor miniştri. De aceea, în primele luni, impresia generală a fost că noua putere ştia foarte bine ce face. Alte mărturii vorbesc despre o cu totul altă desfăşurare a managementului guvernării: programul de guvernare al cabinetului Ciorbea ar fi fost o rezultantă a programelor celor trei mari elemente componente ale coaliţiei - CDR, PD şi UDMR[29]. S-a lucrat vreme de zece zile la sediul primăriei generale din Bucureşti, în biroul primarului desemnat ca premier, pentru armonizarea celor trei programe, la concretizarea principiilor acestora într-un program guvernamental[30]. Acesta a avut 120 de pagini şi a fost prezentat camerelor reunite ale noului parlament la 11 decembrie 1996. Atunci, cabinetul a obţinut învestitura cu 316 voturi pentru, 152 împotrivă şi 6 abţineri. La 12 decembrie 1996, primul-ministru Victor Ciorbea şi miniştrii cabinetului său au depus jurămîntul de credinţă în faţa preşedintelui României. Chiar noul premier a ţinut să sublinieze importanţa istorică a momentului, şi anume că, după mai mult de o jumătate de secol, reveneau la guvernare partidele istorice.

Una dintre enigmele perioadei postcomuniste ţine de modul în care o coaliţie de forţe democratice reformatoare (care includea şi CDR) a reuşit să rateze reforma. Se poate demonstra cu argumente factuale că reforma economică a demarat, din multe puncte de

28. În acest sens, sînt relevante interviurile cu Valeriu Stoica, Varujan Vosganian, Adrian Iorgulescu şi alţii.
29. Interviu cu Victor Ciorbea.
30. Informaţia a fost confirmată de mai multe surse.

vedere. Însă este mai greu de arătat de ce s-a poticnit sau de ce lucrurile n-au mai funcţionat aşa cum se preconizase. Cei care şi-au justificat mai tîrziu modul în care au guvernat aveau să aducă argumentul că „reforma nu se termină niciodată" şi că puterea n-a fost pierdută din pricină că reforma nu a avut loc[31]. Multe dintre argumentele fostului preşedinte, ale liderilor ţărănişti, precum şi ale celorlalţi lideri cu privire la bilanţul perioadei 1996-2000 sînt susţinute de fapte şi realizări indiscutabile[32], deci nu pot fi respinse. La fel, nu pot fi contrazise nici explicaţiile lui Constantinescu privind modul de abordare a reformei. Cu toate acestea, cu toţii au pierdut puterea, deşi au făcut atîtea în planul reformei. Una dintre cauze este că s-au dovedit excesiv de preocupaţi de lupta de influenţă şi de imagine din interiorul coaliţiei, al guvernului şi parlamentului. Ştiinţa guvernării include şi alte componente, nu doar realizările practice cu efect pe termen lung, nu doar o anumită viziune asupra reformei, ci şi acele componente pe care cei care au fost la putere le-au neglijat sau le-au administrat necorespunzător. Nu trebuie uitat că marele handicap al coaliţiei a fost situaţia moştenită de la cabinetul Văcăroiu. Mai înainte ca noul guvern să fie nominalizat, Constantinescu a cerut un raport de la Banca Naţională cu privire la deficitul bugetar, ceea ce l-a pus în situaţia de a afla că se făcuseră două rectificări ale bugetului, prin ordonanţe ale guvernului Văcăroiu, dintre care una emisă la 30 noiembrie, după pierderea alegerilor. De la Isărescu, noul preşedinte ar fi aflat că deficitul bugetar era mai mult decît dublul a ceea ce se ştia oficial, iar datoria externă prevestea intrarea în incapacitate de plată. Scandalizat, Constantinescu i-a convocat la Palatul Cotroceni pe primul-ministru în funcţie, Văcăroiu, pe ministrul de Finanţe Georgescu şi pe preşedintele Băncii Naţionale, Isărescu, pentru a le cere explicaţii. „Mi-au răspuns cu cinism: «Nu aveţi decît să nu aprobaţi această ordonanţă în noul Parlament, unde aveţi majoritatea. Dar asta înseamnă că nu veţi putea plăti salariile celor de la armată, poliţie, serviciile secrete, minerilor şi învăţătorilor»." În această situaţie de şantaj politic, datorită presiunii sociale, noul parlament a votat ordonanţa, pentru a putea plăti salariile mărite, ceea ce a însemnat pornirea la drum cu un deficit financiar enorm. O altă situaţie privind dezastrul moştenit de la guvernarea PDSR, obţinută de preşedintele Constantinescu prin mijloacele specifice din CSAT, a fost cea cu privire la situaţia reală a băncilor. O situaţie pe care

> nu am comunicat-o în afară, pentru că, dacă s-ar fi ştiut situaţia reală a datoriilor către BANCOREX şi către Banca Agricolă, sistemul bancar financiar românesc s-ar fi prăbuşit şi, o dată cu el, în România s-ar fi instaurat haosul. Toată operaţiunea de convertibilizare a leului – în care Banca Naţională a ţinut piept chiar speculaţiilor unor bănci străine pe leu, care urmăreau cu, mă rog, cinismul cunoscut în politică financiară, profitul – nu s-ar fi putut executa dacă s-ar fi cunoscut marile găuri din bănci. Singurul lucru pe care am putut să-l facem a fost să declanşez prin campania împotriva corupţiei şi a crimei organizate, care a început cu acţiunea împotriva mafiei financiar-bancare, să stopăm hemoragia prin credite neperformante şi apoi, mult mai tîrziu, din banii obţinuţi din privatizări să se poată dirija pe datorie publică refacerea fondurilor acestor bănci[33].

31. Expresia „reforma nu se termină niciodată" îi aparţine lui Constantinescu, care ne-a repetat-o de mai multe ori în cadrul interviului.
32. Vezi Anexele 14 şi 15 din volum.
33. „La un an de la preluarea mandatului, Preşedintele Constantinescu îi asigură pe români că spre sfîrşitul anului viitor le va fi mai bine", interviu acordat în exclusivitate directorului ziarului *Adevărul*, Dumitru Tinu, *Adevărul*, 28 noiembrie 1997.

Este greu de înţeles de ce a fost nevoie de mai mult de un an pentru a aduce la cunoştinţa publicului adevărul cu privire la situaţia dezastruoasă lăsată de vechea guvernare. Un preşedinte puternic nu ar fi ezitat să-i acuze pe cei responsabili. Este greu de făcut o ierarhie a moştenirilor, dar sarcina cea mai dificilă pentru guvernarea de coaliţie a fost enorma datorie externă contractată pe vremea cabinetului Văcăroiu, de circa cinci miliarde de dolari. Vîrful de plată a datoriei erau anii 1998 şi 1999, care au fost şi cei mai grei pentru coaliţie. Un asemenea balast i-a făcut pe analiştii financiari internaţionali să prevadă că România se va confrunta în 1999 cu un colaps financiar, de tipul celui ce avusese loc în Bulgaria. Dacă nu s-ar fi străduit atît de mult să salveze ţara de acest colaps financiar, a cărui responsabilitate aparţinea guvernării PDSR, coaliţia ar fi scăpat ea însăşi de colapsul politic, s-ar fi putut salva de la dezastrul electoral ce avea să urmeze.

În ceea ce priveşte moştenirea de la guvernul anterior PDSR, măsurile luate pentru a contracara lipsa de reforme, blocajul economic şi profunda ineficienţă din perioada anterioară nu au însemnat şi punerea în practică a unei viziuni solide noi şi coerente despre reformă sau alte măsuri practice imediate. Indiferent cine ar fi fost prim-ministru, indiferent de componenţa primului cabinet al coaliţiei, performanţele nu ar fi fost cu mult mai bune în absenţa informaţiilor privind starea reală a economiei şi a finanţelor. Primele semnale despre situaţia de „criză economică şi socială profundă" în care se afla România au fost date de primul-ministru Ciorbea în cadrul emisiunii de actualităţi a TVR din 30 decembrie 1996. Situaţie pe care a calificat-o drept mult mai gravă decît cea estimată. Noul premier a condamnat fosta putere pentru că a ascuns starea reală a ţării, caracterizată printr-o inflaţie de trei ori mai mare decît cea prevăzută, prin deficit bugetar, fiscal şi cvasifiscal de cinci-şase ori mai mare. La fel de proastă era situaţia indicatorilor macroeconomici. Prima măsură anunţată de Ciorbea a fost dublarea preţului la carburanţi, deoarece guvernul Văcăroiu nu o făcuse la timp, ceea ce a şi dus la pierderi de peste 888 miliarde de lei. Abia după mai mult de o lună de la instalare, noul guvern a avut o imagine mai clară asupra a ceea ce moştenise de la guvernarea PDSR, pe care noul premier a şi adus-o parţial la cunoştinţă publicului la 30 ianuarie 1997, într-o intervenţie televizată, la care au mai participat şeful delegaţiei Băncii Mondiale (François Ettori) şi şeful delegaţiei Uniunii Europene la Bucureşti (Karen Fogg). Cu toate că nu s-a spus în mod explicit la vremea respectivă, din motive de lipsă de transparenţă, inflexibilitate dogmatică şi patriotism prost înţeles, România s-ar fi aflat în pragul falimentului. Numai datorită credibilităţii deosebite de care s-ar fi bucurat noua putere s-a reuşit depăşirea acelui moment. Şocul noilor guvernanţi a venit din faptul că principalii indicatori economico-sociali din perioada guvernului Văcăroiu fuseseră falsificaţi[34]. Astfel, în perioada 1990-1996, produsul intern brut a avut următoarea evoluţie faţă de anul 1989: 1990 - 94,4%; 1991 - 82,2%; 1992 - 75%; 1993 - 76,1%; 1994 - 79,1%; 1995 - 84,5%; 1996 - 89,2%. Dacă se lua ca termen de referinţă anul 1992 (100), în următorii patru ani s-a înregistrat o creştere economică: 1993 - 101,5%; 1994 - 105,5%; 1995 - 112,7%; 1996 - 118,9%[35]. Or, creşterea economică era una bazată pe importuri masive şi pe ţinerea sub un control strict a preţurilor[36]. Preţurile la

34. Interviu cu Victor Ciorbea.

35. Vezi lucrarea *„România, 1993-1996"*, publicată de Guvernul României (Guvernul Văcăroiu) în martie 1996, p. 2.

36. Conform aceleiaşi lucrări publicate de guvern, volumul importurilor (în milioane de dolari) a fost: 1992 - 6.270; 1993 - 6.522; 1994 - 7.109; 1995 - 9.480; 1996 - 9.500. Pentru aceeaşi perioadă,

energie electrică şi materii prime erau controlate. Nu existase o liberalizare reală nici a preţurilor, nici a cursului de schimb. În contrapondere, subvenţiile către sectoarele nerentabile au fost enorme. Iar aceste subvenţii se făceau în parte direct, transparent, însă în cea mai mare parte în mod mascat, nefiind trecute în buget. Astfel, de pildă, la vremea aceea, RENEL avea pierderi echivalente cu 5.000 de salarii medii anuale pe zi, iar SNCFR cu peste 1.000 de salarii medii anuale pe zi. În agricultură, la nivelul anului 1996, prin intermediul Băncii Agricole s-au subvenţionat structurile nerentabile de stat cu peste 1.000.000 de salarii medii anuale. Suma acestor pierderi era uriaşă, avînd drept consecinţă un deficit bugetar şi, mai ales, cvasifiscal, care ajunsese la 13% din PIB, la nivelul sfîrşitului anului 1996. După cum am arătat mai sus, deficitul comercial pe anii 1995 şi 1996 era de 3 miliarde de dolari. În momentul preluării puterii, datoria internă care trebuia plătită în primele luni ale anului 1997 depăşea un miliard de dolari. La băncile de stat (BANCOREX, Banca Agricolă), suma „găurilor" date prin subvenţii directe sau mascate, prin credite neperformante acordate clientelei politice a PDSR depăşea şi ea un miliard de dolari. Guvernul a fost nevoit să facă o masivă infuzie de capital (de peste un miliard de dolari) pentru a salva temporar BANCOREX şi, definitiv, Banca Agricolă, exact în perioada în care datoria externă era de 700 milioane dolari. Or, în momentul preluării guvernării, suma plăţilor externe era de circa 2,7 miliarde de dolari, iar rezerva Băncii Naţionale era de numai 680 de milioane de dolari. Cabinetul Văcăroiu îşi pierduse orice credibilitate pe plan extern, apelînd la măsura disperată de a împrumuta prin „samurai-bonduri", la sfîrşitul anului 1996, cu o dobîndă de aproape 10%, pe o durată extrem de scurtă, de numai trei ani, ceea ce a dus la vîrful de plată din 1999. Or, noul cabinet a reuşit ca într-un timp record să finalizeze negocierile cu FMI, Banca Mondială, cu UE şi cu celelalte organisme internaţionale[37]. La începutul lunii mai 1997,

deficitul comercial a fost constant negativ (în milioane de dolari): 1992 - (-1.897); 1993 - (-1.630); 1994 - (-958); 1995 - (-1.960); 1996 - (-1.000).

37. Este semnificativ că reprezentanţii principalului partid de opoziţie din acea vreme (PDSR) considerau drept cauze ale eşecului guvernării de coaliţie tocmai unele dintre punctele cu care reprezentanţii acesteia se lăudau. Astfel, conform explicaţiei pe care ne-a dat-o Viorel Hrebenciuc, „ireparabilul s-a produs în primul semestru al anului 1997, cînd noua putere a anulat Ordonanţa 13, care era foarte bună. Fractura din economie s-a produs din pricina acordului cu FMI, a măsurilor aberante din agricultură şi prin raderea BANCOREX, cea care ţinea economia românească. Coaliţia a încheiat în timpul record de două săptămîni cu FMI un acord doborîtor pentru România. Cei de la FMI au trecut în acel acord practic tot ce doreau, anulînd tot ceea ce noi negociaserăm ani de zile cu Fondul, ceea ce a conferit economiei româneşti un trend de creştere economică reală pentru anii 1994, 1995, 1996. Noi am negociat acordul cu Fondul în 1993 vreme de unsprezece luni şi efectiv ne-am certat cu ei, am discutat fiecare cuvîntel în parte. Nu mai există ţară din această lume care să fi negociat cu Fondul în două săptămîni. Cînd coaliţia a anunţat, în ianuarie, că vor privatiza în două luni 20 de societăţi, a fost o aberaţie - nu se putea face atît de rapid privatizare în România - se vedea că deciziile erau luate de nişte oameni care nu mai lucraseră în asemenea chestiuni. Noi am vrut să facem altfel privatizarea, nu oricum, ci să băgăm bani în întreprinderi, iar apoi să le vindem ca lumea. În agricultură, ei au anulat prin două ordonanţe toată legislaţia pe care noi am clădit-o în ani de zile. Au anulat facilităţile pe care le dădeam agricultorilor, astfel încît la sfîrşitul lui 1997 România era singura ţară, alături de Thailanda, care nu dădea nici un fel de facilităţi la agricultori, nici un fel de subvenţii. Nici măcar nu au negociat cu UE să mergem treptat, ei să renunţe la subvenţii, să renunţăm şi noi. În al treilea rînd, raderea lui Temeşan de la BANCOREX a fost o eroare. El aducea la vremea respectivă în ţară credite de 2 miliarde dolari, care intrau în economie, erau sînge proaspăt. Iar basmul cu creditele neperformante pe care ei l-au lansat nu a făcut decît să pună capăt unor afaceri în curs de derulare. Cum să declari în 1997 un

în vistieria ţării intraseră deja peste un miliard de dolari, primele tranşe de împrumuturi primite de la organismele internaţionale. După plătirea datoriei interne şi a celei externe, în septembrie 1997, Banca Naţională avea deja o rezervă valutară de 2,6 miliarde dolari, la care se adăuga o rezervă de aur de peste 900 milioane dolari. În vara anului 1997, guvernul a iniţiat cea mai reuşită lansare de obligaţiuni pe pieţele externe făcută după căderea comunismului, cu o dobîndă de 7,5% pe o perioadă de zece ani.

Guvernul Ciorbea şi-a lansat pachetul de reforme economico-sociale în februarie 1997: liberalizarea totală a preţurilor, a cursului de schimb, reducerea taxelor vamale la import-export, accelerarea privatizării, declanşarea procesului de lichidare a unor întreprinderi şi societăţi nerentabile. În procesul de lichidare a întreprinderilor sau sectoarelor nerentabile, de la complexe agroindustriale pînă la industria extractivă, un loc important îl ocupa restructurarea mineritului. Procesul fusese negociat şi planificat cu organismele financiare, cu patronatele şi sindicatele din domeniu, urmînd să cuprindă două etape distincte. Prima, care a inclus disponibilizarea în circa două luni a 50-52% din salariaţii din sectorul minier, precum şi plata a 22 de salarii compensatorii, s-a desfăşurat cu succes. Oamenii au făcut grevă pentru a se înscrie pe listele de disponibilizări. A doua etapă începuse şi ea bine, astfel că, în noiembrie 1997, s-au convenit ultimele detalii cu Grupul celor 24, FMI, BM, BERD, UE, pentru un întreg set de programe care urmau a fi finalizate într-o perioadă de trei ani (1998-2000), vizînd construcţia de autostrăzi, inclusiv a autostrăzii Budapesta-Bucureşti-Constanţa, închiderea unor mine, retehnologizarea sectorului minier (pentru care erau prevăzute peste 500 de milioane de dolari), unde urmau să fie folosiţi oamenii disponibilizaţi, dar şi programe de reabilitare a agriculturii, îmbunătăţirilor funciare, protecţiei mediului, educaţiei, învăţămîntului, sănătăţii etc.

Modul în care demarase reforma un prim-ministru reprezentînd CDR a inspirat încredere opiniei publice. Deja în martie 1997, sondajele de opinie indicau nivelul record de 51% al opţiunilor în favoarea CDR, mult peste cele 30,5% obţinute în alegeri. Nivelul s-a menţinut la cote ridicate în cursul anului 1997: 47% (iunie), 42,2% (septembrie), 42% (decembrie)[38]. Încrederea în CDR, în guvern, în primul-ministru, precum şi în viitorul ţării s-a deteriorat serios abia după ce coaliţia a fost zguduită de scandalurile interne. Pe fondul crizei politice, au devenit tot mai vizibile şi lipsa de rezultate economice, nivelul tot mai scăzut de trai al populaţiei, preponderenţa sectorului economic de stat, ineficient, întreţinut cu bani de la buget. Treptat, opinia publică a început să se îndoiască de faptul că noul guvern şi coaliţia la putere ştiau cu adevărat ce aveau de făcut.

Partidele din CDR şi cele din coaliţie fuseseră atenţionate în legătură cu modul în care trebuia făcută reforma. Sînt multe exemple. De pildă, reputatul analist economic Ilie Şerbănescu avertiza, la puţină vreme după constituirea noului guvern, în ianuarie 1997, asupra celor trei componente obligatorii ale asanării economiei, presupuse de reformă:

credit neperformant, cînd perioada de rambursare era abia în 2002-2003? Acestea au fost doar cîteva greşeli la nivel economic. Al doilea set de greşeli era o acută criză de management. Dacă mergeai la guvern, iar eu am fost de mai multe ori, toată lumea era pe masă cu zeci de dosare, mesele erau pline. Remus Opriş şi Ulm Spineanu, de pildă, dar mai erau şi mulţi alţii, erau factori de blocaj, efectiv. Nu puteau să conducă".

38. Pentru dinamica evoluţiei tuturor formaţiunilor politice în sondajele de opinie în perioada 1996-2000, vezi „Barometrul de opinie publică" al Fundaţiei pentru o Societate Deschisă, mai 2001, executat de METROMEDIA Transilvania, p. 68, precum şi tabelele din acest volum.

- acumularea unor puternice tensiuni prin amînarea creşterilor de preţuri, prin menţineri artificiale în chingă ale cursului leului, prin adîncirea deficitelor bugetare şi, mai ales, al celui din plăţile externe, astfel încît corecţiile au nume precise: creşteri masive de preţuri şi devalorizări severe ale leului;
- restrîngerea şi, treptat-treptat, în perspectivă, eliminarea activităţilor, îndeosebi industriale, care irosesc resurse şi generează pierderi şi pentru a căror întreţinere în momentul de faţă populaţia, căci altcineva nu există, este obligată să suporte o grea povară;
- este necesar un program de protecţie socială prin care să fie absorbit şocul pe care - în mod inevitabil - îl vor produce atît corecţiile de echilibru din economie, cît şi demararea restructurărilor[39].

Citarea, în context, a economistului Ilie Şerbănescu nu este întîmplătoare. Vocea sa nu putea fi ignorată. Drept dovadă, el va fi cooptat în guvern, ca ministru al Reformei. Ceea ce scria nu era diferit de ce le spunea colegilor din executiv. Cu toate acestea, din cele trei imperative enumerate de el, coaliţia nu avea să-l realizeze decît pe primul. Iar după ce Şerbănescu a ajuns în guvern, el a devenit incomod, fiind eliminat de reprezentanţii CDR, fără nici o explicaţie, într-un mod atît de neelegant încît părea că i se plătesc poliţe pentru faptul că aducea mereu în discuţie problema reformei pentru care nu exista curajul şi voinţa politică de a o duce la capăt.

Bilanţul primelor şase luni ale mandatului a fost prezentat de preşedintele Constantinescu la 26 iunie 1997, ocazie cu care Remus Opriş (secretarul general al guvernului, om-cheie din PNŢCD şi CDR) a expus şi raportul privind *Contractul cu România*. Preşedintele a apreciat că „ar fi fost necinstit" să se retragă din faţa unei asemenea responsabilităţi, adăugînd că el a monitorizat direct îndeplinirea *Contractului*. Opriş a prezentat realizările punctuale pentru fiecare din cele 20 de puncte:

1. Punerea în posesie a tuturor proprietarilor de terenuri care nu se află în litigiu şi eliberarea titlurilor de proprietate.	A fost pusă efectiv în posesie o suprafaţă reprezentînd 82,4% din suprafaţa care face obiectul constituirii şi reconstituirii dreptului de proprietate conform Legii 18/1991. Au primit procese-verbale de punere în posesie peste 75% din totalul celor îndreptăţiţi. Titlurile de proprietate s-au acordat în proporţie de aproximativ 70% celor al căror drept a fost reconstituit şi care nu se află în litigiu.
2. Împărţirea fostelor moşii devenite IAS-uri sau gospodării de partid; anularea impozitului agricol pînă în anul 2000; reconstituirea dreptului de proprietate al ţăranilor asupra mijloacelor de muncă; creditarea directă a ţăranilor etc.	Se află în curs de elaborare la Ministerul Agriculturii şi Alimentaţiei proiectul de Lege privind tinerii agricultori şi unele facilităţi acordate specialiştilor agricoli. Proiectul de lege pentru modificarea şi completarea Legii 34/1994 privind impozitul pe venitul agricol este elaborat la Ministerul Agriculturii şi Alimentaţiei şi Ministerul Finanţelor. Proiectul de Lege pentru restituirea sau despăgubirea agricultorilor pentru mijloacele de muncă de care au fost deposedaţi foştii membri ai CAP-urilor este în curs de elaborare la Ministerul Agriculturii şi Alimentaţiei. Amendamente la Legea 18/1991 - Legea fondului funciar. OU 6/1997 privind constituirea la dispoziţia Ministerului Agriculturii şi Alimentaţiei a fondului pentru finanţarea lucrărilor agricole.

39. Ilie Şerbănescu, „Răul mai puţin rău", *22*, nr. 3 (361), 28 ianuarie-3 februarie 1997.

3. Facilităţi pentru tinerii specialişti din agricultură.	Ministerul Agriculturii şi Alimentaţiei a elaborat proiectul de Lege privind unele facilităţi acordate specialiştilor agricoli.
4. Recalcularea pensiilor ţăranilor cooperatori CAP.	HG 3/1997 privind unele măsuri de constituire a fondului de pensii şi asigurări sociale pentru agricultori. HG 28/1997 privind unele măsuri de protecţie socială referitoare la pensiile de asigurări sociale de stat, I. O. V. R., ale agricultorilor, ajutoarele de şomaj, ajutoarele sociale şi alte venituri ale populaţiei începînd cu februarie 1997.
5. Crearea de facilităţi tinerilor pentru procurarea de locuinţe; înfiinţarea Fondului Naţional de Locuinţe.	Legea bugetului de stat pe anul 1997, art. 8, al. 4 - la titluri „transferuri" sînt cuprinse şi sume pentru subvenţionarea dobînzii aferente creditelor acordate de CEC pentru locuinţe. Legea pentru organizarea Casei de Economii şi Consemnaţiuni din România. Este în curs de elaborare la Ministerul Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului proiectul de Lege privind înfiinţarea Fondului Naţional de Locuinţe.
6. Elaborarea de proiecte pentru construirea unor cămine studenţeşti cu 10.000 de locuri.	Au fost asigurate amplasamentele pentru toate locurile prevăzute; a fost elaborată documentaţia completă pentru 1.460 de locuri; au fost elaborate studiile de prefezabilitate pentru 8.540 de locuri; sînt în curs de execuţie lucrări pentru 1.006 de locuri.
7. Prezentarea unui program guvernamental de garantare a integrării economice a tinerilor şi de sprijinire a persoanelor angajate prima oară.	OU 9/1997 privind unele măsuri de protecţie pentru persoanele ale căror contracte colective de muncă vor fi desfăcute ca urmare a concedierilor colective prin aplicarea programelor de restructurare, privatizare, lichidare. Legea 65/1997 privind acordarea de credite în condiţii avantajoase.
8. Recalcularea pensiilor de asigurări sociale.	La iniţiativa Ministerului de Finanţe, au fost aprobate Legea bugetului asigurărilor sociale pe anul 1997 şi HG 28/1997.
9. Stabilirea indicatorilor sociali minimali pentru determinarea costului vieţii, a unui nivel de trai decent.	HG 24/1997 privind stabilirea cuantumului alocaţiei de stat pentru copii. HG 25/1997 privind stabilirea coeficienţilor de indexare trimestrială a salariilor.
10. Stabilirea măsurilor legale care să garanteze o formare corectă a preţurilor la produsele şi serviciile de bază.	HG 37/1997 privind unele măsuri cu caracter temporar pentru combaterea excesivă a preţurilor. HG 239/1997 privind stabilirea nivelului maxim al preţului la energia termică livrată populaţiei.
11. Promovarea unei legi care să asigure femeilor, la naştere, un concediu plătit de 2 ani şi un ajutor lunar reprezentînd 10% din salariul mediu pe economie.	Legea privind concediul plătit pentru îngrijirea copiilor în vîrstă de pînă la 2 ani.
12. Promovarea unei legi care va diminua impozitul pe profitul reinvestit.	Proiectul de Lege privind diminuarea impozitului pe profitul reinvestit corelată cu posibilitatea modificării Legii amortizării capitalului imobilizat în active corporale, urmărind recuperarea accelerată a capitalului investit.
13. Revizuirea sistemului de impozite şi taxe.	OU 22/1997 privind modificarea şi completarea Legii 69/1991 privind administraţia publică locală.
14. Pietruirea şi iluminarea drumurilor săteşti, alimentarea cu apă etc.	Programul guvernamental pentru primii 2 ani cuprinde pietruirea a 2.290 km de drumuri comunale dintr-un total de 7.636 km.

15. Promovarea şi aplicarea unei legi privind declararea şi controlul averii.	Sînt în curs de elaborare la Ministerul Justiţiei proiectul de Lege pentru completarea Legii 115/1996 cu privire la declararea şi controlul averilor şi veniturilor Preşedintelui, parlamentului, membrilor Guvernului, magistraţilor, primarilor, funcţionarilor publici şi a unor persoane cu funcţii de conducere ; proiectul de Lege privind responsabilitatea ministerială.
16. Adoptarea unei legi prin care vor fi interzise activităţile sub care se ascund escrocherii speculative - gen „Caritas".	HG 64/1997 pentru modificarea HG 181/1992 privind definirea jocurilor de noroc şi stabilirea contravenţiilor la regimul practicării acestor jocuri în România. HG 130/1997 privind aprobarea regulamentului cadru privind autorizarea, organizarea şi exploatarea jocurilor de noroc, precum şi actualizarea tarifelor de licenţă percepute acestora.
17. Înăsprirea pedepselor pentru anumite infracţiuni.	Lege privind abrogarea unor dispoziţii ale Legii 140/1996 pentru modificarea şi completarea Codului penal. Lege pentru prevenirea şi sancţionarea folosirii sistemului financiar-bancar în scopul spălării banilor.
18. Promovarea unei legi pentru reîmpărţirea şi administrarea teritorială.	Sînt în curs de elaborare la DAPL : proiectul de Lege pentru înfiinţarea unor noi judeţe, proiectul de Lege privind înfiinţarea a 600 de noi comune, proiectul de Lege privind referendumul local asupra modificării limitelor teritoriale ale comunelor, proiectul de Lege privind referendumul local asupra modificării limitelor teritoriale ale judeţelor.
19. Creşterea fondurilor bugetare destinate unor sectoare esenţiale pentru viitorul ţării : învăţămînt, sănătate, cultură, cercetare, apărare.	Legea bugetului. OU 8/1997 privind stimularea cercetării şi inovării.
20. Elaborarea unui program guvernamental de refacere şi dezvoltare a infrastructurilor. Aceasta se va realiza prioritar prin utilizarea capitalului străin.	OU 3/1997 pentru ratificarea acordului de împrumut între România şi BERD. OU 20/1997 pentru modificarea şi completarea legii 118/1996 privind constituirea şi utilizarea Fondului Special al Drumurilor.

Una dintre principalele acuzaţii aduse CDR se referă la nerealizarea *Contractului cu România*. În pofida argumentului că acest contract nu mai putea fi atribuit Convenţiei, pentru simplul motiv că ea intrase într-o coaliţie în care nu putea realiza ceea ce promisese, ci trebuia să se supună unui alt tip de logică, de-a lungul timpului, diferiţi reprezentanţi ai CDR au pretins că acest contract s-a realizat în proporţie de 80%[40]. O examinare atentă a *Contractului cu România*, făcută de pe poziţii obiective, scoate la veală faptul că aproape nici una dintre marile promisiuni ale Convenţiei nu a fost ndeplinită pînă la capăt, cu excepţia măsurilor luate în favoarea mamelor care au născut. Foştii lideri cederişti au dreptate în privinţa respectării *Contractului cu România* numai dacă îl privim din perspectiva demarării unor iniţiative legislative şi a unor hotărîri de guvern în favoarea punctelor înscrise în programul CDR. Din punctul de vedere al electoratului însă, nici una dintre promisiuni nu a fost onorată pînă la capăt, nici una

40. Acesta a fost unul dintre argumentele pe care ni le-a adus în mod constant fostul preşedinte Constantinescu. Unul dintre puţinii politicieni intervievaţi pentru această carte şi care a mers pe aceeaşi linie de argumentaţie a fost Opriş.

dintre problemele grele cu care se confruntau alegătorii, în ansamblul lor sau diferitele categorii profesionale, de vîrstă, de rezidenţă (în cazul nostru, cei care locuiau la ţară), nu a fost rezolvată cu adevărat. De altfel, în perioada 1997-2000, dar mai ales în campaniile electorale locale, parlamentare şi prezidenţiale, criticile lansate de PDSR şi PRM privind neîndeplinirile din *Contractul cu România* au cîntărit foarte greu şi, adesea, au dus la ridiculizarea CDR şi a preşedintelui Constantinescu. Izbucnirea marelui scandal FNI tocmai în perioada guvernării CDR (scandal care mocnea încă din timpul guvernării anterioare) nu a făcut decît să readucă în conştiinţa publică spaimele de tip „Caritas". Una dintre trăsăturile guvernării coaliţiei, în care CDR a fost principala componentă, iar PNŢCD principalul partid, a fost existenţa unor numeroase iniţiative şi neducerea nici uneia pînă la capăt[41].

Cu aceeaşi ocazie a fost discutată şi activitatea instituţiei prezidenţiale, fiind expus un bilanţ al programelor lansate de la începutul mandatului. Astfel, în ceea ce priveşte lupta împotriva corupţiei şi crimei organizate, preşedintele a recunoscut că structurile crimei organizate nu vor putea fi total eradicate, „dar trebuie menţinute în limite normale". Al doilea aspect a fost cel al integrării europene şi euro-atlantice, Emil Constantinescu apreciind că s-a înregistrat „o creştere a imaginii României pe plan mondial". Şeful statului s-a referit şi la crearea unei „zone de stabilitate în inima Europei", la menţinerea trilateralei Ucraina – Polonia – România şi la intrarea în grupul statelor CEFTA. Următorul program menţionat de preşedinte a fost „Copiii României", prin care s-a încercat soluţionarea situaţiei copiilor orfani şi handicapaţi. Totodată, a fost înfiinţată Fundaţia „Copiii României", care va urma să găsească soluţii şi pentru copiii supradotaţi. În fine, o altă iniţiativă a preşedinţiei a fost transpusă în programul „România la răscruce", lansat la Constanţa şi avînd ca scop „repunerea României pe traiectele de tranzit european"[42].

Percepţia pe care au avut-o chiar şi unii lideri ai partidelor din Convenţie, că propria lor alianţă electorală şi politică nu era pregătită să guverneze, era contrazisă parţial, pe o anumită dimensiune a exercitării puterii, de unele fapte concrete. CDR părea pregătită să exercite puterea în aceeaşi măsură în care fusese şi PDSR. Lucrul acesta s-a văzut mai ales în profunzimea şi durata fenomenului numit *cederizare*. Dacă după alegerile din 1992 s-a produs fenomenul *pedeserizării*, la fel, după alegerile din 1996 s-a produs fenomenul cederizării. Desigur, guvernarea în coaliţie a impus o formulă mult mai complicată de împărţire a posturilor, care a respectat în mare algoritmul coaliţiei. În primul rînd, se poate observa că la împărţirea posturilor a existat chiar o anumită concurenţă între partidele din Convenţie (PNŢCD, PNL şi celelalte mai mici). În al doilea rînd, USD (cu cele două componente, PD şi PSDR), ca şi UDMR, au participat din plin la împărţirea puterii. Prin urmare, atunci cînd întîlnim termenul *cederizare*, el marchează resentimentul faţă de Convenţie, reacţie pe care inamicii ei politici şi simbolici au avut-o indiferent că ea se afla în opoziţie sau la putere. De fapt, împărţirea posturilor nu s-a făcut avînd în vedere în mod prioritar apartenenţa la CDR, ci în funcţie de partide, iar cîştig de cauză au avut partidele mai puternice sau cele mai abile. Excepţiile au fost

41. O asemenea demonstraţie ne-a fost făcută de Varujan Vosganian, care ni s-a plîns şi de faptul că partenerii de guvernare nu au avut nici măcar bunăvoinţa de a lua în serios propunerile sale şi ale Alternativei privind programul pentru Moldova, de care primul-ministru Vasile nici măcar nu auzise.
42. „Preşedintele Constantinescu raportează naţiunii", *Cronica română*, 27 iunie 1997.

cei care au primit posturi deşi nu făceau parte din partidele Convenţiei, ci din asociaţiile sau din formele de sprijinire a Convenţiei (Alianţa Civică sau ziarul *România liberă*). Înainte de a intra în detalii, trebuie spus că fenomenul este absolut firesc şi se produce în orice ţară democratică, fiind o consecinţă normală a cîştigării alegerilor. Nu se poate guverna dacă nu ţi-ai însuşit toate pîrghiile puterii. De aceea, este greu de înţeles de ce, de fiecare dată, opoziţia protestează atunci cînd cîştigătorii alegerilor procedează exact la fel cum a procedat şi ea atunci cînd s-a aflat la putere[43]. În ciuda acestor cicluri de schimbări ce se petrec la fiecare patru ani, nici una dintre forţele învingătoare în alegeri nu a făcut eforturi relevante pentru a diminua prin lege numărul de posturi administrative care pot fi afectate de rezultatul alegerilor.

Coabitarea la guvernare a CDR, UDMR şi USD nu a fost lipsită de tensiuni încă de la început, acestea manifestîndu-se mai mult sau mai puţin acut. O sursă constantă de neînţelegeri între partenerii de guvernare au fost chiar „algoritmul" politic şi împărţirea posturilor de conducere. La nivelul guvernului, ministerele au fost împărţite astfel: postul de premier a revenit ţărăniştilor; într-o primă fază, ministerele economice au fost preluate de reprezentanţi ai PNŢCD, cu excepţia Ministerului Industriei şi Comerţului, acordat liberalilor. După prima remaniere guvernamentală (4 decembrie 1997), PNL a renunţat la acest minister, preluînd, în schimb, Ministerul Finanţelor. Liberalilor le-au mai revenit Ministerul Justiţiei, Ministerul Comunicaţiilor, al Informaţiilor Publice şi cel al Tineretului şi Sportului, precum şi un post de secretar de stat în Ministerul Finanţelor cu statut de membru al guvernului. PD deţinea Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Apărării Naţionale, Ministerul Transporturilor, Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecţiei Mediului, pe cel al Cercetării şi Tehnologiei şi Ministerul Relaţiei cu Parlamentul. PSDR a beneficiat de un singur minister – Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, iar UDMR a preluat Ministerul Turismului şi pe cel al Minorităţilor Naţionale. Restul ministerelor au revenit PNŢCD. De-a lungul celor patru ani de guvernare, această repartizare a ministerelor a rămas în cea mai mare parte neschimbată, cu cîteva excepţii: unele ministere au fost desfiinţate, Ministerul Sănătăţii a trecut de la PNŢCD la UDMR, iar cel al Industriei şi Comerţului a aparţinut PD în cabinetele Vasile şi Isărescu. În ultimul an de mandat, PNŢCD a fost obligat să cedeze cel mai important post – cel de prim-ministru, ocupat de independentul Mugur Isărescu, guvernator al Băncii Naţionale.

Criticile din presa autohtonă şi din mediile pretins analitice care au insistat asupra problemei „algoritmului", considerat drept o anomalie, făceau abstracţie de teoriile descriptive ale coaliţiilor de guvernare. În cunoscuta lor lucrare despre formarea coaliţiilor şi funcţionarea guvernelor, Budge şi Keman (1990) iau în considerare ceea ce s-a petrecut în douăzeci de state în cele patru decenii postbelice. Baza largă de date le-a permis celor doi politologi să-şi construiască o teorie sistematică, comparativă şi comprehensivă cu

43. În acest sens, vezi declaraţia din 27 ianuarie 1997 a Biroului Executiv Central al PDSR, referitoare la problema epurărilor politice: „Epurările pe criterii politice nu mai constituie doar cazuri izolate şi regretabile, ci o politică de stat în România de astăzi, o politică ce este concepută la cele mai înalte niveluri ale Puterii. Sîntem convinşi că, dacă nu se va pune stavilă acum acestei politici, ea va influenţa profund negativ caracteristicile sistemului democratic şi funcţionalitatea instituţiilor statului din ţara noastră. În acest moment, există pericolul ca România să se transforme într-o partitocraţie, în care apartenenţa politică este decisivă pentru traiectoriile profesionale, iar la fiecare ciclu electoral aparatul de stat să fie înlocuit prin arbitrariul învingătorilor în alegeri. Acest model nu are nimic de-a face cu sistemul democratic european în care tindem să ne integrăm".

dintre problemele grele cu care se confruntau alegătorii, în ansamblul lor sau diferitele categorii profesionale, de vîrstă, de rezidenţă (în cazul nostru, cei care locuiau la ţară), nu a fost rezolvată cu adevărat. De altfel, în perioada 1997-2000, dar mai ales în campaniile electorale locale, parlamentare şi prezidenţiale, criticile lansate de PDSR şi PRM privind neîndeplinirile din *Contractul cu România* au cîntărit foarte greu şi, adesea, au dus la ridiculizarea CDR şi a preşedintelui Constantinescu. Izbucnirea marelui scandal FNI tocmai în perioada guvernării CDR (scandal care mocnea încă din timpul guvernării anterioare) nu a făcut decît să readucă în conştiinţa publică spaimele de tip „Caritas". Una dintre trăsăturile guvernării coaliţiei, în care CDR a fost principala componentă, iar PNŢCD principalul partid, a fost existenţa unor numeroase iniţiative şi neducerea nici uneia pînă la capăt[41].

Cu aceeaşi ocazie a fost discutată şi activitatea instituţiei prezidenţiale, fiind expus un bilanţ al programelor lansate de la începutul mandatului. Astfel, în ceea ce priveşte lupta împotriva corupţiei şi crimei organizate, preşedintele a recunoscut că structurile crimei organizate nu vor putea fi total eradicate, „dar trebuie menţinute în limite normale". Al doilea aspect a fost cel al integrării europene şi euro-atlantice, Emil Constantinescu apreciind că s-a înregistrat „o creştere a imaginii României pe plan mondial". Şeful statului s-a referit şi la crearea unei „zone de stabilitate în inima Europei", la menţinerea trilateralei Ucraina – Polonia – România şi la intrarea în grupul statelor CEFTA. Următorul program menţionat de preşedinte a fost „Copiii României", prin care s-a încercat soluţionarea situaţiei copiilor orfani şi handicapaţi. Totodată, a fost înfiinţată Fundaţia „Copiii României", care va urma să găsească soluţii şi pentru copiii supradotaţi. În fine, o altă iniţiativă a preşedinţiei a fost transpusă în programul „România la răscruce", lansat la Constanţa şi avînd ca scop „repunerea României pe traiectele de tranzit european"[42].

Percepţia pe care au avut-o chiar şi unii lideri ai partidelor din Convenţie, că propria lor alianţă electorală şi politică nu era pregătită să guverneze, era contrazisă parţial, pe o anumită dimensiune a exercitării puterii, de unele fapte concrete. CDR părea pregătită să exercite puterea în aceeaşi măsură în care fusese şi PDSR. Lucrul acesta s-a văzut mai ales în profunzimea şi durata fenomenului numit *cederizare*. Dacă după alegerile din 1992 s-a produs fenomenul *pedeserizării*, la fel, după alegerile din 1996 s-a produs fenomenul cederizării. Desigur, guvernarea în coaliţie a impus o formulă mult mai complicată de împărţire a posturilor, care a respectat în mare algoritmul coaliţiei. În primul rînd, se poate observa că la împărţirea posturilor a existat chiar o anumită concurenţă între partidele din Convenţie (PNŢCD, PNL şi celelalte mai mici). În al doilea rînd, USD (cu cele două componente, PD şi PSDR), ca şi UDMR, au participat din plin la împărţirea puterii. Prin urmare, atunci cînd întîlnim termenul *cederizare*, el marchează resentimentul faţă de Convenţie, reacţie pe care inamicii ei politici şi simbolici au avut-o indiferent că ea se afla în opoziţie sau la putere. De fapt, împărţirea posturilor nu s-a făcut avînd în vedere în mod prioritar apartenenţa la CDR, ci în funcţie de partide, iar cîştig de cauză au avut partidele mai puternice sau cele mai abile. Excepţiile au fost

41. O asemenea demonstraţie ne-a fost făcută de Varujan Vosganian, care ni s-a plîns şi de faptul că partenerii de guvernare nu au avut nici măcar bunăvoinţa de a lua în serios propunerile sale şi ale Alternativei privind programul pentru Moldova, de care primul-ministru Vasile nici măcar nu auzise.
42. „Preşedintele Constantinescu raportează naţiunii", *Cronica română*, 27 iunie 1997.

cei care au primit posturi deşi nu făceau parte din partidele Convenţiei, ci din asociaţiile sau din formele de sprijinire a Convenţiei (Alianţa Civică sau ziarul *România liberă*). Înainte de a intra în detalii, trebuie spus că fenomenul este absolut firesc şi se produce în orice ţară democratică, fiind o consecinţă normală a cîştigării alegerilor. Nu se poate guverna dacă nu ţi-ai însuşit toate pîrghiile puterii. De aceea, este greu de înţeles de ce, de fiecare dată, opoziţia protestează atunci cînd cîştigătorii alegerilor procedează exact la fel cum a procedat şi ea atunci cînd s-a aflat la putere[43]. În ciuda acestor cicluri de schimbări ce se petrec la fiecare patru ani, nici una dintre forţele învingătoare în alegeri nu a făcut eforturi relevante pentru a diminua prin lege numărul de posturi administrative care pot fi afectate de rezultatul alegerilor.

Coabitarea la guvernare a CDR, UDMR şi USD nu a fost lipsită de tensiuni încă de la început, acestea manifestîndu-se mai mult sau mai puţin acut. O sursă constantă de neînţelegeri între partenerii de guvernare au fost chiar „algoritmul" politic şi împărţirea posturilor de conducere. La nivelul guvernului, ministerele au fost împărţite astfel: postul de premier a revenit ţărăniştilor; într-o primă fază, ministerele economice au fost preluate de reprezentanţi ai PNŢCD, cu excepţia Ministerului Industriei şi Comerţului, acordat liberalilor. După prima remaniere guvernamentală (4 decembrie 1997), PNL a renunţat la acest minister, preluînd, în schimb, Ministerul Finanţelor. Liberalilor le-au mai revenit Ministerul Justiţiei, Ministerul Comunicaţiilor, al Informaţiilor Publice şi cel al Tineretului şi Sportului, precum şi un post de secretar de stat în Ministerul Finanţelor cu statut de membru al guvernului. PD deţinea Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Apărării Naţionale, Ministerul Transporturilor, Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecţiei Mediului, pe cel al Cercetării şi Tehnologiei şi Ministerul Relaţiei cu Parlamentul. PSDR a beneficiat de un singur minister - Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, iar UDMR a preluat Ministerul Turismului şi pe cel al Minorităţilor Naţionale. Restul ministerelor au revenit PNŢCD. De-a lungul celor patru ani de guvernare, această repartizare a ministerelor a rămas în cea mai mare parte neschimbată, cu cîteva excepţii: unele ministere au fost desfiinţate, Ministerul Sănătăţii a trecut de la PNŢCD la UDMR, iar cel al Industriei şi Comerţului a aparţinut PD în cabinetele Vasile şi Isărescu. În ultimul an de mandat, PNŢCD a fost obligat să cedeze cel mai important post - cel de prim-ministru, ocupat de independentul Mugur Isărescu, guvernator al Băncii Naţionale.

Criticile din presa autohtonă şi din mediile pretins analitice care au insistat asupra problemei „algoritmului", considerat drept o anomalie, făceau abstracţie de teoriile descriptive ale coaliţiilor de guvernare. În cunoscuta lor lucrare despre formarea coaliţiilor şi funcţionarea guvernelor, Budge şi Keman (1990) iau în considerare ceea ce s-a petrecut în douăzeci de state în cele patru decenii postbelice. Baza largă de date le-a permis celor doi politologi să-şi construiască o teorie sistematică, comparativă şi comprehensivă cu

43. În acest sens, vezi declaraţia din 27 ianuarie 1997 a Biroului Executiv Central al PDSR, referitoare la problema epurărilor politice: „Epurările pe criterii politice nu mai constituie doar cazuri izolate şi regretabile, ci o politică de stat în România de astăzi, o politică ce este concepută la cele mai înalte niveluri ale Puterii. Sîntem convinşi că, dacă nu se va pune stavilă acum acestei politici, ea va influenţa profund negativ caracteristicile sistemului democratic şi funcţionalitatea instituţiilor statului din ţara noastră. În acest moment, există pericolul ca România să se transforme într-o partitocraţie, în care apartenenţa politică este decisivă pentru traiectoriile profesionale, iar la fiecare ciclu electoral aparatul de stat să fie înlocuit prin arbitrariul învingătorilor în alegeri. Acest model nu are nimic de-a face cu sistemul democratic european în care tindem să ne integrăm".

privire la procesele majore ale guvernării democratice a partidelor, adică formarea lor inițială, distribuția și realocarea posturilor ministeriale, politicile concrete și performanța coaliților, terminarea mandatelor și efectele lor asupra viitoarelor guverne. Din multe puncte de vedere, ceea ce s-a petrecut în perioada 1996-2000 în România se înscrie în paradigma normalității pluraliste democratice. Presupozițiile teoriei integrate a guvernării democratice a partidelor sînt: în democrațiile parlamentare, formează cabinetul partidul sau combinațiile de partide care pot cîștiga un vot legislativ de încredere; guvernele urmăresc să-și îndeplinească politicile lor preferențiale în condițiile existente; în interiorul partidelor din coaliție și fiind supuse unor politici generale de acord, unor constrîngeri disciplinare și procedurale, fracțiunile încearcă să-și transforme propriile preferințe în politici guvernamentale. Ultima presupoziție inovează teoria coaliților, despărțindu-se de teoriile anterioare, care plecau de la postulatul că, în orice circumstanțe, partidele sînt actori total unificați, care adoptă un singur program, fără dezacorduri interne. Cea de-a doua presupoziție a fost dezvoltată de Budge și Keman pe ideea că ministerele atribuite în cadrul coaliției joacă un rol important în concretizarea politicilor partidelor și în implementarea acestora în aria competenței lor formale. Teoria lor explică și de ce nu au putut fi incluse în coaliție partide precum PDSR (ceea ce era împotriva politicilor de guvernare ale partidelor coaliției), PRM (partid antisistem) sau chiar PUNR (partid format pentru a contracara UDMR). Împărțirea posturilor guvernamentale conform „algoritmului" corespunde criteriilor de alocare enunțate de Budge și Keman în ceea ce privește proporționalitatea și ocuparea locurilor strategice. Astfel, PNȚCD, partidul cel mai important din CDR și din coaliție, a primit postul de premier, precum și cîteva ministere-cheie, respectîndu-se în multe cazuri și afinitatea dintre partid și minister[44]. Prin urmare, nu împărțirea ministerelor conform algoritmului coaliției a fost anomalia, ci modul în care s-a realizat performanța guvernamentală și ministerială.

La nivelul județelor, respectiv al celor 42 de prefecturi, algoritmul coaliției a condus la următoarea împărțire a posturilor de prefecți și subprefecți: dintre prefecți, 28 făceau parte din CDR (20 PNȚCD, 7 PNL, 1 PNL-CD), 12 din USD, 2 UDMR; dintre subprefecți (cîte unul pentru fiecare județ, iar la municipiul București doi), 23 CDR (15 PNȚCD, 8 PNL), 12 USD, 8 UDMR.

Algoritmul a funcționat și la nivelul parlamentului, precum și al altor instituții cum ar fi băncile cu capital de stat și regiile autonome[45]. În cadrul celor două camere ale

44. PNȚCD a luat Agricultura și Alimentația, PSDR - Ministerul Muncii și Protecției Sociale, PNL - Ministerul Industriei și Comerțului sau pe cel al Comunicațiilor, în timp ce UDMR, care ar intra în categoria *single-issue party*, adică partid preocupat de o singură problemă, a luat postul de ministru delegat cu probleme de minorități.

45. Dintre regiile autonome, după negociere, PNȚCD-ului îi reveneau: Romgaz, RAAPS, Regia Tutunului, ROMTELECOM, Plumb-Zinc Baia Mare, Institutul de Medicină Veterinară Pasteur, Societăți Horticole, Monetăria Statului, Apele Române, Aeroportul Otopeni, Aeroportul Băneasa, Registrul Naval. USD urma să preia: RENEL, Regia Huilei, Regia Lignitului, Regia Metalelor Rare, Păduri, Plafar, Metrorex, Romfarm, SNCFR, Radionar Constanța, Poșta Română, România Film, Locato, Monitorul Oficial, Multiproduct. UDMR-ului îi reveneau: Cai de Rasă, Ape Minerale, Sare, iar PNL-ului Administrația Drumurilor, RATMIL, Romatsa, Administrația Portuară Constanța, Agenția de Produse Agricole, Romesta, APDM Galați, APDF Giurgiu, AZL Sulina, AZL Giurgiu, ZIROM Giurgiu, Romtehnica, Imprimeria Națională. Vezi „Coaliția guvernamentală și-a împărțit regiile autonome", *Evenimentul zilei*, 5/6 aprilie 1997. Dintre societățile de asigurare, ASIROM a fost atribuită PNȚCD, ASTRA, PD-ului, iar CAROM, PNL-ului.

legislativului, cele mai importante comisii de specialitate au avut ca preşedinţi sau vicepreşedinţi parlamentari ai coaliţiei (şi, mai ales, ai partidelor din CDR)[46].

Împărţirea băncilor cu capital de stat a suscitat şi ea multe discuţii. Iniţial, se convenise ca PNŢCD să preia BCR, Banca Agricolă, CEC; PD - BANCOREX şi Banc Post; PNL - Eximbank; UDMR - BRD. În aprilie 1997, preşedinţia BANCOREX a fost însă obiectul unei dispute între ţărănişti şi democraţi şi a fost nevoie de intervenţia preşedintelui Constantinescu în calitate de mediator. PD îl dorea în această funcţie pe viceguvernatorul BNR, Vlad Soare, însă propunerea democraţilor a fost respinsă, conducerea Băncii de la acea dată fiind reconfirmată[47]. Decizia s-a repercutat la nivel parlamentar, deputaţii PD retrăgîndu-se din sală la votarea Legii privatizării băncilor, ceea ce făcea imposibilă adoptarea ei.

În urma întîlnirii cu Emil Constantinescu, PD a dat publicităţii un comunicat, convenit în cadrul întîlnirii de către CDR, USD şi UDMR, în care se arăta că „deosebirile de păreri care au apărut uneori şi care ar mai putea apărea sînt cît se poate de fireşti, iar armonizarea opiniilor s-a dovedit şi se va dovedi perfect posibilă prin negocieri". Cele trei formaţiuni politice au reamintit că

> repartizarea răspunderii la nivel guvernamental, teritorial şi în alte structuri cu caracter executiv decurge nemijlocit din ponderile pe care fiecare formaţiune le are în urma scrutinului popular... Respectarea acestei proporţionalităţi este singura cale democratică prin care electoratul propriu poate fi reprezentat şi ale cărui interese pot şi trebuie să fie promovate. În consecinţă, nu este vorba de nici un fel de tîrguială, ci de respectarea unor principii[48].

Respingerea pe motive morale a fracţiunii feseniste conduse de Petre Roman a fost, o vreme, una dintre cele mai vizibile tresăriri ale reflexelor cederiste. Ea s-a manifestat însă exact în perioada de început a coaliţiei, cînd, în mod normal, ar fi trebuit ca între parteneri să existe solidaritate. Resentimentele puternice ale liderilor şi activiştilor de rînd ai Alianţei Civice împotriva PD au condus la conflicte în interiorul coaliţiei, care nu îşi aveau rostul, locul şi timpul, cel mai clar exemplu fiind atitudinea lui Valerian Stan[49]. Membru de frunte al AC, Valerian Stan fusese numit şeful Corpului de Control al primului-ministru. Pe 28 ianuarie 1997, Stan i-a propus lui Ciorbea anularea contractelor de vînzare-cumpărare pe baza cărora se achiziţionaseră zeci de locuinţe din patrimoniul Protocolului de stat de către demnitarii de dinainte şi de după 1989 (unele operaţiuni fuseseră făcute chiar în noiembrie 1996). Noul şef al Corpului de Control susţinea că,

46. La Camera Deputaţilor, Comisia de politică economică, reformă şi privatizare era condusă de Iuliu Vida (UDMR), vicepreşedinte fiind Traian-Neculaie Rînja (PNŢCD); Comisia de buget, finanţe, bănci - preşedinte Dan Constantinescu (PNL), vicepreşedinte Ion Botescu (PNŢCD); Comisia de industrii şi servicii - vicepreşedinte Barbu Piţigoi (PNŢCD); Comisia de agricultură, silvicultură, industrie alimentară şi servicii specifice - preşedinte Sergiu Rizescu (PNŢCD); Comisia pentru drepturile omului, culte, minorităţi naţionale - vicepreşedinte Otto Weber (PER); Comisia de sănătate - preşedinte Ion Berciu (PNŢCD); vicepreşedinte Liviu Dragoş (PNL); Comisia juridică - preşedinte Emil Teodor Popescu (PNŢCD); Comisia de cultură - preşedinte Gabriel Ţepelea (PNŢCD); Comisia de apărare - vicepreşedinte Ovidiu Drăgănescu (PNL); Comisia de politică externă - vicepreşedinte Gheorghe Ceauşescu (PNŢCD).
47. „PD a pierdut BANCOREX", *Evenimentul zilei*, 18 aprilie 1997.
48. „Partidele din coaliţia guvernamentală şi-au jurat, din nou, credinţă", *Evenimentul zilei*, 23 aprilie 1997.
49. Interviu cu Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu.

prin vînzarea acestor locuinţe, se încălcase Legea 114/1996 care stabilea că acestea făceau parte din proprietatea publică a statului, deci nu puteau fi înstrăinate. Acţiunea lui Stan viza (printre alţii) fruntaşi ai PD, care beneficiaseră de case pe vremea cînd făceau parte din FSN. În paralel, *România liberă* a publicat un adevărat serial de anchete de investigaţie privind corupţia, în care unele personaje principale erau de asemenea lideri PD. De pildă, în afacerea „Petromin-Forum Maritime", i se puneau o mulţime de întrebări incomode lui Traian Băsescu, ministru al Transporturilor în guvernele feseniste[50]. Liderii PD (în frunte cu Petre Roman, Traian Băsescu şi Adrian Severin) au fost culpabilizaţi pentru că ar fi provocat criza coaliţiei şi căderea cabinetului Ciorbea. Cu mult înainte ca ministrul Băsescu să-i atace pe premier, PNŢCD şi colegii din guvern, el a fost cel atacat de CDR.

Scandalurile iniţiate de şeful Corpului de Control al primului-ministru au ameninţat soliditatea coaliţiei electorale şi au contribuit la subminarea imaginii acesteia în ochii presei şi a opiniei publice. În loc să se concentreze asupra actelor de corupţie comise de către pedeserişti, Valerian Stan provocase deliberat o vendetă între membrii coaliţiei, ale cărei costuri aveau să se repercuteze asupra acestora. Chiar dacă izvora din promisiunea celor din Convenţie de a elimina sau, cel puţin, de a restrînge drastic corupţia, impulsul moral aflat la originea neînţelegerilor din coaliţie trebuie înţeles într-un context mai larg şi pus în lumina unor detalii obscure legate de cel care pornise cruciada anti-PD, după un scenariu simplu de minare a coaliţiei. Problema luptei împotriva corupţiei a fost şi una dintre obsesiile principale ale preşedintelui Constantinescu. La nivel retoric, el începuse prin a anunţa măsuri dure, încă din primele săptămîni de preşedinţie, înfiinţînd chiar un Consiliu Naţional de Apărare Împotriva Corupţiei şi Crimei Organizate (CNAICCO), cu filiale în toate judeţele. Spre uluirea lumii civilizate, dar şi a opiniei publice româneşti, după doi ani de guvernare în coaliţie, preşedintele Constantinescu a anunţat, într-un interviu la CNN, că „am învins în lupta cu corupţia". Atît impulsurile de început ale şefului Corpului de Control al primului-ministru, cît şi iniţiativele preşedintelui Constantinescu trebuie judecate însă în contextul mai larg al bilanţului întregii perioade 1996-2000. În ciuda anunţurilor triumfaliste ale noului preşedinte, asupra cărora vom reveni, în cei patru ani de guvernare, agenţiile internaţionale care se ocupau de monitorizarea corupţiei din diferite ţări ale lumii (cum ar fi Transparency International), precum şi rapoarte ONU sau ale Băncii Mondiale privind impactul corupţiei asupra dezvoltării au relevat o uşoară evoluţie, urmată de o involuţie constantă a ţării tocmai în perioada în care Convenţia se afla la putere, iar preşedintele anunţa victoria în lupta împotriva corupţiei[51]. În plus, percepţia publică din România cu privire la corupţie s-a

50. Vezi Al. Mihalcea, care publica, sub genericul „Mîini curate", articolul „Cine a dat şi cine a luat mita, d-le Băsescu? Geneza celebrei afaceri «Petromin-Forum Maritime»", *România liberă*, 9 ianuarie 1997.

51. Din enorma bibliografie a acestor rapoarte, vezi, de pildă, graficul publicat în *Ziarul financiar*, 19 noiembrie 1998, care reproducea un raport ONU ce plasa România mult mai jos decît ţările Europei Centrale şi chiar sub unele ţări din Europa de Est (Ungaria; Republica Cehă; Belarus). Studiul Băncii Mondiale, realizat în anul 2000 şi publicat în 2001, după alegeri şi după cei patru ani de coaliţie, arăta că instituţiile percepute drept cele mai corupte de către 1.700 de familii, agenţi economici şi oficiali erau următoarele: vama, sistemul juridic, FPS, Parlamentul, ministerele, Guvernul, Garda Financiară. După cum se poate vedea, toate cele trei puteri în stat au fost percepute drept corupte, în ciuda faptului că au fost administrate de coaliţie. De asemenea, „Indicele percepţiei corupţiei pe 1999 (IPC)", publicat de Transparency International, situa România

agravat în perioada 1996-2000, iar PRM a obţinut un scor enorm la alegerile din 2000 şi datorită campaniei împotriva corupţiei şi injustiţiei (vezi sloganul „Sus Patria/Jos Mafia!"). Scandalurile de corupţie în care au fost implicaţi oameni din CDR, în particular din PNŢCD, au abundat, atît în perioada coaliţiei, cît şi după, ducînd - în ambele perioade - la arestări (primarul sectorului 4, Marin Luţu; preşedintele CEC, Camenco Petrovici etc.).

Pentru electoratul Convenţiei, în special pentru cei care au sprijinit organizaţiile civice, a fost un şoc faptul că nu a existat o discontinuitate la nivelul practicilor corupţiei între perioada dinainte şi de după 1996 (şi că există continuitate şi după alegerile din 2000). Problema corupţiei şi a luptei împotriva ei ar merita un studiu special, însă ceea ce ar trebui reţinut este că, în ciuda eforturilor făcute la nivel legislativ, ceea ce s-a realizat a fost doar o modificare structurală a reţelelor de corupţie, nu şi una substanţială. Cînd Constantinescu vorbea despre tăierea capetelor din mafiile petrolului, financiar--bancară, ale produselor chimice, alcoolului, flotei etc., el scotea în evidenţă dispariţia anumitor legături verticale de „protecţie" dintre aceste mafii şi structurile la nivel înalt ale statului. El nu a perceput niciodată faptul că mafiile şi reţelele de corupţie s-au reorganizat orizontal, la nivelul fiecărui judeţ, localitate etc. Ceea ce am dorit să arătăm cu privire la corupţie este că atacul pornit de la nivelul Alianţei Civice şi al *României libere* împotriva partenerului de coaliţie (PD) era dus în numele unui fundamentalism etic care nu avea decît o acoperire parţială în modul de a face politică al PNŢCD şi al CDR[52]. Estomparea distincţiei dintre normele morale şi regulile vieţii politice nu avea nimic de-a face cu pragmatismul politic de care coaliţia la guvernare avea nevoie pentru

pe locul 63 în lume (pe acelaşi loc cu Egipt, Ghana, Macedonia, Bulgaria), cu scorul de 3,3, în timp ce „IPC pe 2001" plasa România pe locul 69, cu scorul de 2,8. De remarcat este că, în 2001, distribuţia ţărilor foste comuniste în funcţie de IPC este în patru clase (ţările sînt listate în ordinea descrescătoare a scorului, care, de fapt, este ordinea crescătoare a corupţiei): între 6 şi 5 (Estonia, Ungaria, Slovenia); între 5 şi 4 (Lituania, Polonia); între 4 şi 3 (Republica Cehă, Bulgaria, Croaţia, Slovacia, Letonia, Moldova); între 3 şi 2 (România, Kazahstan, Uzbekistan, Rusia, Ucraina, Azerbaidjan).

52. Mai multe mărturii ale unora dintre cei intervievaţi au sugerat că motivaţiile campaniei lui Valerian Stan nu au provenit din zona fundamentalismului etic, ci au fost dictate de interese obscure. Ni s-a sugerat că provenienţa sa din rîndurile CADA, un grup de militari în spatele căruia se afla o anumită parte a fostei Securităţi, mai precis contrainformaţiile militare, departament care ar fi avut un rol nefast şi în timpul evenimentelor din decembrie 1989, îl face susceptibil de a fi fost folosit de aceste structuri pentru a provoca fracturi în interiorul coaliţiei. Spre deosebire însă de un Dan Oprescu, care a refuzat să mai informeze contrainformaţiile militare după 1989, trezindu-se a fi chiar singurul informator al cărui dosar i-a fost furnizat lui Stelian Tănase (!), alţii au continuat să fie agenţi acoperiţi. Ipotezele de acest tip nu pot fi nici confirmate, nici infirmate, din moment ce tocmai agenţii acoperiţi ai noilor servicii secrete nu pot fi deconspiraţi. Am ţinut să reproducem aceste interpretări nu numai pentru că ele au revenit în discuţiile purtate cu mai mulţi dintre cei care ne-au dat declaraţii, chiar dacă aceştia au ţinut să-şi păstreze anonimatul, ci, mai ales, pentru că unii dintre ei se temeau de posibile represalii. S-ar putea să fie vorba şi de plătirea unor poliţe din partea unora dintre cei care ne-au vorbit despre o asemenea legătură. Alte mărturii au venit însă din surse care au avut acces la arhivele Securităţii şi la dosarele operative ale serviciilor secrete postcomuniste. Cum libertatea presei permite protejarea surselor, aflarea adevărului se poate face doar prin schimbarea legii privind deconspirarea Securităţii. Dar, după cum ne-a explicat altcineva, răul făcut coaliţiei nu ar putea fi explicat printr-o altă ipoteză. Unele surse ne-au sugerat că şi dispariţia din prim-planul vieţii publice a unui cunoscut director de gazetă, extrem de activ pînă la izbucnirea scandalului „lista lui Severin", ar fi legată de motive asemănătoare. În lipsa unor dovezi convingătoare, doar accesul la documente ar putea să clarifice în viitor ambele ipoteze.

a duce la bun sfîrşit sarcinile dificile asumate. Dacă moraliştii din Convenţie aveau rezerve în privinţa moralităţii celor din PD, ar fi trebuit să pună capăt coaliţiei, să renunţe la colaborarea cu partidul condus de Roman, să organizeze alegeri anticipate, nu să continue colaborarea cu democraţii şi, în acelaşi timp, să-i atace. Rezervele de tip etic faţă de PD, Petre Roman, Traian Băsescu etc. ar fi trebuit exprimate înainte ca Petre Roman să-şi îndemne electoratul să voteze în favoarea lui Constantinescu, nu la cîteva săptămîni după. De altfel, aşa cum a reieşit din reconstituirea perioadei de dinainte de 1996, însuşi liderul Corneliu Coposu a iniţiat convorbirile politice cu pediştii lui Roman, iar intrarea în coaliţie sugera o amnistie între cele două părţi. Prin urmare, atacurile împotriva PD nu puteau să vină nici din partea preşedintelui Constantinescu, nici din partea oamenilor politici responsabili din coaliţie, ceea ce sugerează, în mod logic, că interese din afara coaliţiei au dictat această campanie sinucigaşă pentru coaliţie şi membrii ei. În context politic, campania morală împotriva liderilor pedişti a fost, de fapt, imorală. Afirmaţia nu vrea să scuze acţiunile ulterioare împotriva coaliţiei ale echipei coordonate de Roman, care aveau să fie cel puţin la fel de imorale. Oricum, primele atacuri venite dinspre unii reprezentanţi ai CDR şi duse împotriva liderilor PD şi a pretinsei lor corupţii, corelate cu continuarea muncii în coaliţie, au avut efecte devastatoare asupra coaliţiei înseşi. Aceleaşi greşeli tactice se vor repeta, cu consecinţe de ordin strategic, chiar dacă ele nu au dus la ruperea coaliţiei sau la alegeri anticipate. Pe de altă parte, pentru opinia publică şi presă, a devenit limpede, după numai o jumătate de an de la instalarea coaliţiei, că lupta anticorupţie era o „formă fără fond". În pofida numeroaselor organisme nou create, a votării unor legi, corupţia a continuat să prolifereze. Pînă şi *România liberă* a observat că indivizii cei mai corupţi arestaţi au fost puşi la scurt timp în libertate[53].

Campania pornită de Valerian Stan împotriva liderilor PD cu funcţii importante în guvern, parlament şi administraţie a avut însă şi alte motivaţii decît pornirile eticiste atribuite celor din Alianţa Civică[54]. După cum ne-a declarat o personalitate ce a deţinut o importantă funcţie de decizie în perioada guvernării de coaliţie şi ne-au confirmat şi alte surse, Stan primise drept sarcină prioritară din partea primului-ministru verificarea activităţii Corpului de Control al fostului prim-ministru, Nicolae Văcăroiu. Sub conducerea lui Ioan Honcescu, Corpul de Control al fostului premier începuse în perioada preelectorală (este vorba de alegerile din 1996) o operaţiune politică de demolare a fruntaşilor opoziţiei. Cum singurii care avuseseră acces la guvernare în perioada cabinetului Roman fuseseră liderii PD, atacul a fost concentrat împotriva acestora. În loc să verifice modul în care Honcescu şi Corpul de Control al guvernului Văcăroiu utilizaseră în scop politic atribuţiile şi resursele care le stăteau la dispoziţie pentru compromiterea adversarilor, Stan, dimpotrivă, s-a folosit de actele Corpului de Control condus de Honcescu pentru un atac extrem de grav împotriva liderilor PD, Petre Roman, Traian Băsescu etc. După cum ne-a declarat aceeaşi personalitate, datorită poziţiei înalte deţinute

53. „Trăiască lupta anticorupţie! ! ! Joaca de-a justiţia. Miliardarii României - între carceră şi libertate", *România liberă*, 23 august 1997.

54. Informaţiile şi interpretările care urmează coroborează mărturiile unor politicieni şi activişti civici importanţi, fiind o sinteză a acestora. Unii dintre ei au avut acces la informaţii provenite din sfera unor servicii care se ocupau tocmai de aşa ceva. Alţii au vorbit despre lucruri care se aşteaptă a fi scoase la iveală în anii care urmează.

în perioada respectivă, diversiunea lui Valerian Stan a fost atît de bine condusă încît era să provoace căderea guvernului şi destrămarea coaliţiei, exact în perioada în care România se pregătea să demonstreze ţărilor NATO că este un model de ţară democratică şi stabilă. Conform mărturiei invocate, a fost o bijuterie de dezinformare operativă, pe care numai un profesionist din domeniu ar fi putut s-o realizeze. Membrii guvernului au asistat la declanşarea unui scandal puternic, în care miniştrii PD au cerut explicaţii pentru modul nedemn şi nedrept în care fuseseră atacaţi de către un reprezentant al principalului lor aliat, pe baza materialelor acuzatoare confecţionate de Honcescu la comanda politică a PDSR. Miniştrii PD au părăsit şedinţa de guvern, ameninţînd cu retragerea din coaliţie şi din guvern, cu încetarea oricărei colaborări în parlament cu partidele CDR. În faţa acestei situaţii, primul-ministru Ciorbea s-a dus în biroul miniştrilor PD şi a insistat ca aceştia să nu declanşeze scandalul mediatic şi politic, mai ales că se apropia summitul NATO de la Madrid.

În mijlocul acelui scandal politic, liderii PD erau convinşi că Victor Ciorbea făcuse jocurile „talibanilor" ţărănişti şi din AC şi că dăduse ordine lui Stan să declanşeze cercetările pentru a-i compromite în ochii opiniei publice. Numai că nimeni din interiorul CDR sau al arcului guvernamental nu îi ceruse lui Stan să pornească acea cruciadă. Pentru o parte dintre actorii politici implicaţi în evenimente, explicaţia contraatacului de mai tîrziu al liderilor PD împotriva lui Ciorbea este legată de convingerea acestora că atacurile lui Stan fuseseră ordonate de el. Pentru a-şi demonstra buna-credinţă, premierul le-a promis miniştrilor PD că-l va demite pe şeful propriului său corp de control. După demiterea lui Stan, speriat, Ciorbea l-a sunat pe preşedinte ca să-l informeze în legătură cu decizia luată şi pentru a-i cere sprijinul în faţa Alianţei Civice, din partea căreia se aştepta la reproşuri, presiuni şi represalii simbolice. Reconstituirea faptelor din mărturii combinate duce la infirmarea declaraţiilor ulterioare făcute de către Valerian Stan, care punea destituirea sa pe seama ordinelor primite direct de la preşedintele Constantinescu[55].

Pentru cîţiva dintre cei implicaţi în evenimentele de atunci, comportamentul lui Valerian Stan a fost pus în legătură cu numeroasele avertismente privind legăturile acestuia cu fosta Securitate, venite din partea unuia dintre cei mai importanţi oameni de casă ai Alianţei Civice, cunoscut cu porecla de Gică Buldozeristul. Originar din Braşov, era de profesie buldozerist şi îşi cîştigase notorietatea datorită a două momente la care presa şi opinia publică au fost martori şi simpatizanţi. Gică Buldozeristul a intrat în istoria postdecembristă dărîmînd în Bucureşti cu buldozerul monumentul lui Vladimir Ilici Lenin din Piaţa Presei Libere (fostă Piaţa Scînteii), precum şi statuia lui doctor Petru Groza (cel dintîi prim-ministru impus, în 1946, de către Stalin), de lîngă Facultatea de Medicină. După comiterea acestor acte civice, el nu s-a mai întors la Braşov, ci a venit la Alianţa Civică. Cînd Alianţa Civică a primit sediul de la fostul Minister al Construcţiilor de Maşini, pentru că nu avea casă şi nici familie în Bucureşti, Gică Buldozeristul s-a stabilit în sediu. Conform relatărilor unui important personaj:

> Gică Buldozeristul stătea tot timpul la sediu, într-o săliţă, şi el şi cu Valerian Stan erau singurii care erau permanent acolo. Stan era toată ziua, pentru că venea la servici, Gică Buldozeristul

55. În interviul pentru acest volum, fostul preşedinte al României ne-a spus că pe vremea aceea uitase de existenţa lui Valerian Stan, că era preocupat de chestiuni mult mai importante (integrarea în NATO, menţinerea coaliţiei, îndeplinirea promisiunilor electorale), fiind informat de către premier de demiterea lui Stan, după consumarea faptului. El ne-a spus că orice membru CDR din guvern, în frunte cu Victor Ciorbea, ar putea să confirme că lucrurile s-au petrecut astfel.

era acolo ziua şi noaptea, pentru că dormea acolo, acolo era casa lui. Gică făcea curat, aranja totul, era curier, era omul bun la toate, tot ceea ce făcea venea dintr-un devotament exemplar. Tot din devotament, el a venit de mai multe ori la noi - or, lucrul acesta îl ştiu toţi liderii importanţi din Alianţă - şi la Convenţia Democratică, şi la PNŢCD, şi la foştii deţinuţi politici, spunîndu-ne că are dovezi că Valerian Stan era omul Securităţii infiltrat la Alianţa Civică şi CDR. Ani de zile, el a adunat dovezi, de pe unde lucrase înainte Stan, de la armată, de la serviciile de contrainformaţii, de la CADA, unde fusese şi acolo infiltrat. Îşi făcuse un dosar voluminos. Şi umbla cu dosarul ăsta peste tot. Îl ducea la Emil Constantinescu, la Ana Blandiana, la Constantin Ticu Dumitrescu, la Costin Georgescu. Devenise pentru el o cruciadă personală, să ne convingă de faptul că Valerian Stan era omul Securităţii. Noi nu ştiam dacă să credem sau nu, pentru că era epoca în care veneau tot felul de intoxicări, despre care toată lumea vorbea, dar cum puteai să fii sigur de ceva, dacă nu aveam acces la dosarele fostei Securităţi? Gică Buldozeristul ne spunea că Valerian Stan lucra în continuare pentru SRI sau pentru UM 0215 sau pentru contrainformaţiile militare, iar noi nu mai ştiam ce să credem. Iar dacă ar fi existat pe atunci o lege a accesului la dosarele Securităţii, nu în forma propusă de Ticu, ci în forma pe care au maltratat-o tipii de la noi, tot nu am fi avut dovada, pentru că foştii agenţi ai Securităţii care sînt în continuare agenţi acoperiţi ai actualelor servicii nu pot fi deconspiraţi. Şi pentru că noi nu l-am crezut pe deplin, ba chiar unii făceau băşcălie, Gică Buldozeristul s-a sinucis. L-am găsit într-o dimineaţă spînzurat. Ne-a lăsat o scrisoare, în care explica de ce s-a sinucis şi spunea că sinuciderea lui este dovada de care noi aveam nevoie, că el se sacrifica, pentru că, dacă nu îl vom da afară pe Valerian Stan, atunci el avea să ne facă mult mai mult rău mai tîrziu. Şi a avut dreptate, pentru că Valerian Stan ne-a făcut mult rău. Scrisoarea nu a fost publicată. Mă întreb dacă mai există. Ea a fost luată de anumite persoane de la Alianţă şi ascunsă, pentru a nu compromite oamenii Alianţei Civice. Gică Buldozeristul s-a sinucis degeaba, dorind în felul acesta să ne provoace să-l dăm afară pe Valerian Stan, iar el nu a fost dat afară, pentru că sinuciderea cuiva în sprijinul dovedirii unei realităţi nu putea fi considerată o dovadă. Nu putea fi în sensul juridic, este adevărat. Dar în sens moral, ce dovadă mai puternică îţi trebuie? Iar cînd Valerian Stan a făcut mai tîrziu tot ceea ce ştim, unii dintre noi şi-au adus aminte de episodul cu Gică Buldozeristul. Nu îmi dau seama dacă Stan poate dormi cu conştiinţa împăcată, dar dacă totul e adevărat?[56]

În analiza perioadei guvernării de coaliţie (1996-2000), trebuie făcută distincţia între anii de început, cînd s-au dat primele semnale şi s-au fixat practic reperele guvernării, şi anii din urmă, cînd s-au încercat, dar nu s-au făcut corecţii fundamentale. Anii 1997 şi 1998 au fost cei mai importanţi pentru reformă sau aşa ar fi trebuit să fie. În ciuda unor indiscutabile iniţiative pozitive şi a unor realizări, din anumite puncte de vedere, anii 1997 şi 1998 nu au fost cei decisivi din punctul de vedere al reformei. În 1997, au fost pierdute bune ocazii din pricina modului în care factorii responsabili, în primul rînd cei din CDR, au înţeles să-şi ordoneze priorităţile. În acest sens, preşedintele, conducerea principalelor partide din coaliţie, reprezentanţi ai guvernului au crezut că principala prioritate a politicii româneşti era integrarea rapidă (chiar în 1997) în NATO. Frenezia

56. Interviu înregistrat cu o personalitate care a preferat să-şi păstreze anonimatul. Povestea tragică a sinuciderii lui Gică Buldozeristul şi a motivelor invocate de el cu privire la presupusa activitate a lui Valerian Stan ne-a fost confirmată de mai multe persoane. Un simpatizant al lui Stan ne-a declarat că sinuciderea ar fi fost pusă la cale de... Securitate (! ? !) pentru a-l compromite pe Stan. După cum ne-a relatat cineva din anturajul fostului preşedinte CDR, Valerian Stan ar fi fost „teleghidat" dinspre serviciile secrete pentru a distruge campania electorală a lui Emil Constantinescu. El ar fi avut un fel de a se purta care îi inducea în eroare pe oamenii care au o exagerată încredere în semenii lor, „un fel de tehnică de a păcăli oamenii, şi a reuşit să o facă cu Blandiana şi Rusan, cu Emil Constantinescu, ba chiar şi cu Gabriel Andreescu, despre care nu se poate spune că e un naiv".

politică, publică şi mediatică declanşată în sprijinul integrării României în NATO, cu ocazia reuniunii de la Madrid, a fost un exerciţiu colectiv de autoiluzionare. Credinţa de tip mistic pe care au avut-o liderii politici din acea vreme cu privire la şansa integrării în NATO a fost inculcată şi populaţiei. Faptul că aceasta nu s-a produs a dus la o profundă dezamăgire, în ciuda faptului că nu fusese o promisiune electorală a CDR sau a partenerilor din coaliţie. Fostul preşedinte Constantinescu s-a întrebat adesea care sînt cauzele sancţionării sale de către electorat, mai ales după fermitatea poziţiilor adoptate în favoarea NATO din timpul războiului din Kosovo[57]. Sancţionarea trebuie pusă şi pe seama dezamăgirii intervenite în urma neintegrării în NATO. Forţele opoziţiei, precum şi jurnaliştii cu mentalităţi antioccidentale, mai ales antiamericane, au speculat politic această dezamăgire, iar consecinţa a fost dramatica pierdere de popularitate a lui Constantinescu, a Convenţiei şi coaliţiei.

După decepţia NATO, a urmat unul dintre cele mai ciudate episoade ale guvernării CDR, în care lideri proveniţi din interiorul acesteia s-au comportat într-un mod ce punea serios sub semnul întrebării valorile în numele cărora veniseră la putere. La 22 septembrie 1997, ministrul de Externe Adrian Severin a acordat un interviu ziarului *Azi*, în care punea sub semnul întrebării monopolul fostului premier Roman la conducerea PD, afirmînd că „PD nu poate fi o garnitură la un om-remorcă". În acelaşi interviu, cu o nonşalanţă care avea să-i fie fatală, Severin lansa una dintre cele mai senzaţionale bombe politice şi mediatice din istoria postcomunistă. El declara:

> Faptul că acum sînt la putere mi-a oferit accesul la o serie de date şi documente secrete şi... am văzut cu ochii mei probe indiscutabile atestînd că vreo doi-trei directori ai unor cotidiane de mare tiraj sînt agenţi ai unor servicii secrete, că vreo doi şefi de partid celebri, şi chiar preţuiţi, sînt şi ei agenţi ai unor servicii secrete, că vreo cîţiva „mari luptători pentru drepturile omului" sînt foşti informatori ai securităţii, că vreo cîţiva „mari combatanţi anticorupţie" au făcut mari matrapazlîcuri...[58].

Scandalul declanşat de interviu avea să pună în evidenţă aspecte ale exercitării puterii mult mai profunde decît cele care ţin de coaliţia parlamentară şi guvernamentală din care CDR a făcut parte, încît vom referi asupra subiectului în capitolul 9. În orice caz, din punctul de vedere al cabinetului Ciorbea, trebuie reţinut faptul că, pînă la sfîrşitul anului, Adrian Severin a fost obligat de către şefii săi pe linie de partid şi putere executivă să demisioneze din funcţia de ministru de Externe, iar în locul său a fost numit omul de cultură Andrei Pleşu.

Prima „criză" majoră cu care s-a confruntat coaliţia s-a declanşat la sfîrşitul anului 1997, iar pretextul a fost criticarea miniştrilor principalului partid al coaliţiei (PNŢCD) de către ministrul pedist Traian Băsescu. Ministrul Transporturilor de la acea dată a criticat chiar activitatea de pînă atunci a cabinetului din care făcea parte, în particular partidul primului-ministru. În disputa dintre premier şi un simplu ministru, cel din urmă a trebuit să-şi dea demisia, pe 29 decembrie 1997. Aşa cum aveau să o arate evenimentele ulterioare, la mijloc era mai mult decît disputa dintre premier şi un subordonat. Premierul Ciorbea impusese recent un stil de conducere cu totul nou, bazat pe principii şi

57. În interviurile pentru această carte, dar şi în alte ocazii, atît Emil Constantinescu, cît şi Zoe Petre au deplîns sancţionarea lor nemeritată de către electorat pentru o poziţie tranşantă de politică internaţională, conformă cu interesele naţionale.

58. Interviu cu Adrian Severin, *Azi*, 23 septembrie 1997.

respectarea regulilor, pe promovarea competenţei şi a tehnocraţilor, ceea ce a deranjat anumite partide, precum şi grupurile de interese asociate lor. Cel mai mult a deranjat însă afirmarea sa ca om politic, ameninţarea pe care o reprezenta pentru cei aflaţi în poziţii importante.

La începutul lui 1998, la propunerea lui Roman, care nu anticipa că, astfel, grăbeşte sfîrşitul politic al lui Ciorbea, dar şi pe al său, de mai tîrziu, Biroul Permanent al PD a hotărît menţinerea lui Băsescu în funcţia de ministru al Transporturilor. Documentul prezentat atunci presei reafirma sprijinul pentru reformă şi coaliţie, dar evidenţia şi punctele slabe ale activităţii guvernului din ultimul an: lipsa de fermitate în realizarea reformei, unele aspecte de ineficienţă în funcţionare ş.a. PD îşi asuma solidar răspunderea pentru toate aceste lipsuri. Pentru prima dată a fost afirmată şi posibilitatea ieşirii PD din coaliţia executivă, deci din cabinetul Ciorbea, PD urmînd să rămînă în coaliţia legislativă pentru a susţine doar iniţiativele legislative favorabile reformei[59].

Propunerea lui Roman ca ministrul demisionar să revină în guvern a fost considerată de primul-ministru Ciorbea inacceptabilă juridic şi moral. În atitudinea inflexibilă a lui Ciorbea se regăsea ceva din intransigenţa etică a Alianţei Civice, care l-a susţinut mereu, atitudine incompatibilă cu cea a partidului condus de Roman, considerat de unii un oportunist şi cinic, un fel de „cal troian" al coaliţiei, iar de alţii drept o formaţiune pragmatică şi eficientă în urmărirea interesului propriu. Ideea unui guvern minoritar PNŢCD-PNL-UDMR devenise atrăgătoare, chiar dacă putea conduce la alegeri anticipate. Ţărănistul Vasile Lupu considera că un astfel de cabinet „are foarte puţine şanse. Cred că nu poate rezista mai mult de o sesiune parlamentară, iar asta înseamnă alegeri anticipate în toamna anului 1998", în vreme ce preşedintele PNL aprecia că „un guvern fără PD este posibil, dar nu este de dorit"[60]. În toată controversa privind participarea PD la guvernare, logica coaliţiei a fost mai puternică decît logica CDR. Partidele Convenţiei, dar şi fostul preşedinte al acesteia au devenit apărătorii colaborării cu partidul condus de Roman.

Perioada următoare a fost plină de somaţii şi ultimatumuri reciproce între PD şi PNŢCD, precum şi de încercări de mediere a conflictului. Primii care au încercat o mediere au fost liberalii, urmaţi de preşedintele Constantinescu. Încercările au eşuat. „Criza" nu numai că nu s-a îndreptat către soluţionare, ci s-a adîncit. Deoarece Băsescu a declarat, la 13 ianuarie 1998, că decizia sa de a demisiona este irevocabilă, indiferent de poziţia partidului, actorii principali în acest conflict au devenit Ciorbea şi PD. Apoi, cercul s-a lărgit, iar primul-ministru a pierdut tot mai mult din sprijinul pe care conta. La început, premierul a fost susţinut de toate forţele politice rămase în coaliţie şi de Constantinescu. Pe măsură ce timpul trecea însă, PD a reuşit să-şi găsească tot mai mulţi aliaţi între foştii parteneri din coaliţie şi să-l convingă în cele din urmă şi pe Constantinescu de necesitatea reprimirii PD în coaliţie. Pe 14 ianuarie 1998, după o reuniune prealabilă a Consiliului său Politic, Consiliul de Coordonare Naţional al PD a hotărît să retragă sprijinul premierului Ciorbea, solicitînd numirea unui alt prim-ministru, formarea unui nou guvern, cu alt program, termenul ultimativ pentru îndeplinirea acestor solicitări fiind de 60 de zile. Hotărîrea CCN al PD preciza:

> Consiliul de Coordonare Naţională retrage sprijinul politic acordat de Partidul Democrat domnului Victor Ciorbea în calitate de prim-ministru şi cere formarea unui guvern condus de

59. „Băsescu, în cîrca lui Ciorbea", *Cronica română*, 8 ianuarie 1998.
60. „Spre un guvern PNŢCD - PNL - UDMR", *Cronica română*, 10/11 ianuarie 1998.

o altă personalitate, capabilă să redinamizeze actul de guvernare şi să asigure autoritatea, eficienţa şi echilibrul necesare.

...se mandatează Consiliul Politic să poarte discuţii urgente cu partenerii de coaliţie în vederea stabilirii unei persoane capabile să-şi asume funcţia de prim-ministru al Guvernului pe baza unui program de guvernare actualizat şi care va conţine prevederi precise, etape, termene şi responsabilităţi.

...se mandatează Consiliul Politic să poarte discuţii urgente cu partenerii de coaliţie în vederea elaborării unor documente care să stabilească clar modalităţile de conlucrare a membrilor coaliţiei la toate nivelele, atît pe plan central, cît şi în teritoriu.

...se stabileşte ca termen de îndeplinire a condiţiilor prevăzute data de 31 martie 1998 după care va fi întrunit Consiliul de Coordonare Naţional pentru a aproba înţelegerile astfel realizate sau ieşirea Partidului Democrat de la guvernare.

Atitudinea lui Ciorbea a părut oscilantă celor care nu ştiau ce se întîmplă. Încă de la începutul crizei, dar şi pe parcurs, Ciorbea şi-a arătat disponibilitatea de a demisiona din funcţie, deşi nimeni nu i-o ceruse. Partidele coaliţiei, dar şi preşedintele României şi-au declarat susţinerea, încurajîndu-l să continue reforma pe care o începuse[61]. Avînd convingerea că este susţinut, el a negat iniţial existenţa crizei şi şi-a exprimat hotărîrea categorică de a nu ceda. Presa a informat despre intenţia premierului de a demisiona, reafirmată în şedinţa Consiliului CDR din 15 ianuarie 1998. Ciorbea însă a dezminţit informaţiile, avertizîndu-i pe „cei ce spun că nu se face reformă că vor avea reformă pe pîine"[62]. În urma aceleiaşi şedinţe, se cerea PD-ului să revină asupra deciziei pînă pe 19 ianuarie 1998. Lucrurile s-au complicat cînd PDSR s-a alăturat PD-ului în a susţine că PNŢCD frînează reforma. În acest context, misiunea FMI şi-a anunţat amînarea vizitei la Bucureşti, programată pentru 21 ianuarie, pînă la rezolvarea crizei. După încercarea nereuşită a liberalilor de mediere, a venit rîndul preşedintelui Constantinescu să intervină. Doar o abordare dinspre prezent spre trecut poate ajunge să fie atît de critică încît să identifice în acel moment un punct de slăbiciune al întregii construcţii de putere de după alegerile din 1996. Marea eroare politică a lui Constantinescu a fost nu neapărat legată de eşecul medierii, ci de neînţelegerea faptului că guvernul, coaliţia, România se aflau într-o criză profundă. Că a fost vorba despre o neînţelegere sau despre negarea deliberată a evidenţelor este mai puţin important. Cert este că, în locul unor măsuri hotărîte pentru a pune capăt crizei, s-a optat pentru prelungirea ei indefinită.

În declaraţia televizată din 17 ianuarie 1998, preşedintele României a afirmat că disputa dintre PD şi PNŢCD nu reprezintă o criză politică reală, ci „o situaţie de blocaj artificială". Pentru a convinge opinia publică, Constantinescu a cerut parlamentului, conform prerogativelor constituţionale, să se întrunească în sesiune extraordinară la 21 ianuarie, pentru ca Victor Ciorbea să angajeze răspunderea guvernului pentru una dintre legile reformei. Actul normativ ales a fost ordonanţa de urgenţă pentru privatizarea societăţilor comerciale. Ea a fost aprobată, devenind lege, iar guvernul a rezistat. Atît opoziţia, cît şi PD au considerat inoportună depunerea unei moţiuni de cenzură, care, dacă ar fi fost votată, ar fi dus la căderea cabinetului. În stilul său profund ambiguu, preşedintele Constantinescu s-a referit în intervenţia televizată la faptul că situaţia „de blocaj artificială" ar fi servit unor grupuri de interese. Acestea ar fi fost alarmate de lupta împotriva corupţiei şi a structurilor de tip mafiot, care distruseseră flota României.

61. Interviu cu fostul prim-ministru din acea perioadă, Victor Ciorbea.
62. „Reformă pe pîine", *Cronica română*, 17/18 ianuarie 1998.

acţionînd şi în domenii precum petrolul sau îngrăşămintele naturale. Date fiind atacurile anterioare din partea unor cercuri apropiate Convenţiei, PD a cerut lămuriri cu privire la asocierea dintre numele său şi asemenea afaceri, dar preşedintele a spus că era vorba despre o interpretare forţată a ceea ce a spus. În pofida retractării, în pofida acumulării unor enorme tensiuni între componentele coaliţiei şi urmăririi politicienilor PD cu ajutorul serviciilor de informaţii, politicienii Convenţiei au ales varianta continuării coaliţiei.

Trecerea cu succes prin parlament a ordonanţei pentru privatizarea societăţilor comerciale n-a însemnat însă dezamorsarea tensiunilor. S-au încercat alte soluţii, fără un rezultat concret. Astfel, Partidului Democrat i s-a propus un post de vice-prim-ministru cu atribuţii directe de coordonare a ministerelor economice. Propunerea a fost percepută de ministrul Reformei, Ilie Şerbănescu, ca o contestare a capacităţii sale de a gestiona reforma, fapt pentru care, la 22 ianuarie 1998, şi-a prezentat demisia (Ciorbea nu a acceptat-o). Nici reprezentanţii PD nu s-au arătat favorabili soluţiei, vicepreşedintele Victor Babiuc declarînd: „Nu coordonarea reformei dintr-o poziţie subalternă ne interesează, ci să avem un prim-ministru care să poată face reforma"[63]. Deşi preşedintele i-a chemat din nou la negocieri pe liderii coaliţiei, somaţiile reciproce între PD şi PNŢCD au continuat. Biroul Permanent Naţional al PD a decis să se retragă de la guvernare în cazul eşuării negocierilor, lucru care s-a şi întîmplat la 28/29 ianuarie. Democraţii şi-au retras miniştrii din guvern, dar au promis să rămînă în coaliţia legislativă, pentru a susţine proiectele de legi reformiste.

Astfel, „criza" a intrat într-o nouă etapă, fiind necesare semnarea unui nou acord de colaborare politică şi de funcţionare a coaliţiei şi desemnarea unor noi miniştri. În coaliţie a existat încă de la început un organism al cărui rol era tocmai coordonarea activităţii membrilor coaliţiei şi medierea eventualelor puncte de vedere divergente – Consiliul de Coordonare Politică al Coaliţiei (COCOPO). Acest mecanism consensual a existat pe toată perioada guvernării, iar eficienţa sa instituţională poate fi apreciată în funcţie de disputele dintre partidele coaliţiei şi, mai ales, de amploarea lor mediatică. După retragerea miniştrilor democraţi din guvern, s-a preconizat transformarea COCOPO într-un Consiliu Politic, format din liderii partidelor şi primul-ministru. Potrivit lui Remus Opriş, scopul acestuia era „armonizarea deciziei politice, monitorizarea stadiului politic al aplicării reformei şi detensionarea conflictelor" şi „atribuţii de arbitraj". Urma să se constituie şi o structură de armonizare a activităţii parlamentare la care să participe în primul rînd conducerile grupurilor parlamentare şi ministrul pentru relaţia cu parlamentul[64]. În acel moment, România avea un guvern minoritar CDR, în variantă lărgită, pentru că şi UDMR făcuse parte din Convenţie pînă în 1995, un an înaintea alegerilor care au dus la alternanţa la guvernare. Cu toate acestea, nimeni nu şi-a exprimat (cel puţin public) intenţia de a convoca organismele conducătoare ale CDR pentru a găsi soluţii de guvernare (sau, eventual, de a face alegeri anticipate), de continuare a reformei sau de detensionare a conflictelor. Dacă judecăm în termenii procentelor de vot, CDR lărgit (incluzînd UDMR) avea 36,81% din voturi în Camera Deputaţilor, faţă de 27,72% cît avusese în 1992 FDSN, iar în Senat 37,52% din voturi, faţă de numai 28,29% cît avusese FDSN. Dacă calculăm procentul mandatelor, situaţia era chiar mai bună, întrucît

63. „PD refuză postul de vice-prim-ministru", *Cronica română*, 23 ianuarie 1998.
64. „COCO devine Consiliu Politic", *Cronica română*, 31 ianuarie/1 februarie 1998.

în Camera Deputaţilor Convenţia lărgită deţinea 42,86% din mandate, iar în Senat, 44,75% din mandate. Cu un protocol politic semnat cu PD, aşa cum avea să facă PDSR în decembrie 2000 (cu PNL şi UDMR), se putea constitui o coaliţie legislativă solidă. Dar obsesia controlului majorităţii în cele două camere ale Parlamentului a fost mai puternică decît dorinţa asumării unor riscuri[65]. Chiar dacă asociaţiile civice din CDR nutreau speranţa că vor putea influenţa cumva procesele, nici partidele Convenţiei, nici fostul preşedinte al acesteia nu aveau intenţia de a se afla din nou sub influenţa decizională venită dinspre societatea civilă.

După demisia miniştrilor PD, partidele Convenţiei au găsit alţi titulari pentru completarea locurilor vacante. Aceştia au fost anunţaţi de premierul Ciorbea la 6 februarie 1998: ministrul Apărării Naţionale - Constantin Dudu Ionescu (PNŢCD), ministrul Mediului - Romică Tomescu (PNŢCD), Departamentul Relaţiei cu Parlamentul - Ioan Avram Mureşan (PNŢCD), ministrul Cercetării şi Tehnologiei - Horia Ene (PAR), ministrul Transporturilor - Anton Ionescu (PNL)[66]. Ieşirea PD din cabinetul Ciorbea şi din coaliţia executivă - cu promisiunea de a rămîne în cea legislativă, adică de a susţine (condiţionat) guvernul - a oferit o nouă şansă de afirmare politică a CDR. CDR deţinea acum aproape toate posturile guvernamentale, cu excepţia celor deţinute de UDMR. Însă momentul de reconsolidare a poziţiilor Convenţiei nu a fost folosit aşa cum ar fi trebuit. Dacă liderii politici ai Convenţiei ar fi dat dovadă de inteligenţă politică şi pragmatism, ieşirea PD din guvern ar fi fost împrejurarea optimă pentru a-şi întări poziţiile. Au existat iniţiative cu privire la posibilitatea organizării alegerilor anticipate[67]. Ele ar fi putut aduce pentru CDR dacă nu o majoritate, cel puţin o poziţie mai confortabilă pentru a duce reforma promisă mai departe. Din considerente diverse (de la lupta pentru putere a fracţiunilor din interiorul PNŢCD pînă la expertiza sau opinia celor de la Palatul Cotroceni), opţiunea anticipatelor a fost respinsă. De aceea, cu o zi înainte de remaniere, pe 5 februarie 1998, a fost semnat un nou protocol de funcţionare a coaliţiei, care prevedea susţinerea ei de către PD în parlament. Se confirma ieşirea PD din coaliţia executivă şi intrarea sa în cea legislativă. Liderul pedist Petre Roman nu punea însă mare preţ pe această formulă de colaborare, el lipsind de la semnarea noului protocol. Explicit, liderii PD au declarat că nu vor sprijini cabinetul Ciorbea decît ca o „măsură tranzitorie" şi numai pentru realizarea unor măsuri de reformă.

Pentru unii dintre liderii politici ai partidelor Convenţiei, alegerile anticipate nu ar fi fost o soluţie nici în 1997, nici în primăvara lui 1998, cînd premierul le-a propus, deoarece „ar fi fost percepute de populaţie drept o neputinţă de a guverna sau că s-ar fi refăcut practic aceeaşi structură a parlamentului", alternativă în care Ciorbea s-ar fi gîndit chiar la varianta unei „mari coaliţii"[68] între CDR şi PDSR[69]. Chiar dacă o evaluare

65. Interviu cu Ion Diaconescu, pe vremea aceea preşedinte al Camerei Deputaţilor, precum şi al CDR şi PNŢCD.
66. „Noul cabinet", *Cronica română*, 7/8 februarie 1998.
67. Interviu cu fostul prim-ministru Ciorbea. Majoritatea celor intervievaţi pentru această carte au confirmat faptul că s-au purtat asemenea discuţii.
68. Varianta unei mari coaliţii ar fi fost posibilă dacă în România s-ar fi potrivit analizele sau teoriile de tip *rational choice* (cu ipotezele lor privind coaliţiile formale, vezi Budge, Keman, 1990, sau Laver, Schofield, 1992), fiind varianta cea mai sigură pentru o majoritate confortabilă în parlament, cu mai puţini jucători politici. Ea ar fi marcat şi sfîrşitul perioadei istorice marcate de clivajul dintre FSN/PDSR şi partidele CDR. Sfîrşitul clivajului se va produce doar peste doi ani, cînd se

a posteriori sau una de tipul „ce ar fi fost dacă" par nepotrivite, orice altă strategie ar fi fost, probabil, mai bună decît cea care avea să ducă la pierderea preşedinţiei şi a poziţiei de forţa principală de guvernare şi, ulterior, a locului din parlament.

Obiecţiile la adresa premierului au continuat şi au avut la bază dubla sa calitate – de prim-ministru şi primar –, a cărei legalitate a fost contestată atît de opoziţie, cît şi de PD. Victor Ciorbea a somat coaliţia să aleagă între el şi PD, afirmînd:

> Trebuie o dată şi o dată rezolvată foarte tranşant problema din punct de vedere politic. Ori se acceptă demisia mea, care a stat în permanenţă la dispoziţia preşedintelui, coaliţiei, Convenţiei Democrate, partidului, ori se pune capăt acestor atacuri permanente din partea liderilor PD, care au adus deservicii deosebite guvernului, credibilităţii României pe plan internaţional, raporturilor ei cu investitorii şi cu organismele financiare internaţionale[70].

Contraofensiva primului-ministru împotriva foştilor membri pedişti ai cabinetului nu s-a oprit aici, Ciorbea adresîndu-le, la 26 februarie, o scrisoare în care îi critica în termeni destul de duri, afirmînd că PD a declanşat „operaţiuni de salvare a imaginii individuale şi de grup", pentru care a „consumat o cantitate de energie şi imaginaţie surprinzătoare prin comparaţie cu cea investită în actul de guvernare". Premierul i-a acuzat că au reuşit „erodarea încrederii de care se bucura nu numai guvernul, ci întreaga clasă politică românească în ochii românilor şi ai comunităţii internaţionale", precum şi de faptul că „prin atitudinea de vedetism politic adoptată vreme de un an" au „blocat cu adevărat reforma" şi „au agravat situaţia ţării şi condiţia cetăţeanului român"[71].

După alte runde de negocieri fie cu preşedintele sau bilaterale (PD-PNŢCD), fie în cadrul COCOPO, rămase fără un rezultat concret, apogeul crizei a fost atins la sfîrşitul lunii martie 1998. Astfel, Senatul a respins celebra Ordonanţă de Urgenţă nr. 22/1997 privind modificarea Legii administraţiei publice locale, care includea o prevedere ce ar fi permis unui membru al guvernului să-şi păstreze mandatul de primar (vizîndu-l direct

---

vor petrece mai multe mutaţii: în cursul anului 2000, unul dintre cele trei „partide istorice", anume PSDR, va ieşi din coaliţia cu CDR şi va intra în alegerile din 2000 pe listele „polului social-democrat"; după alegeri, în decembrie 2000, PDSR semnează protocoale politice cu alte două formaţiuni CDR, apoi şi cu alte partide ale coaliţiei, PNL şi UDMR; PDSR renunţă la ideea colaborării cu PRM, ceea ce va duce la conflicte prelungite; PSDR va fuziona cu PDSR, în 2001, pentru a forma un nou partid, PSD. Cu toate acestea, probabil că la nivel simbolic şi sentimental, au existat percepţii şi resentimente prea puternice pentru a se încerca pe faţă depăşirea clivajului.

69. Interviu cu Valeriu Stoica, pe vremea aceea prim-vicepreşedinte al PNL şi ministru al Justiţiei în cabinetul Ciorbea. Liderul liberal a recunoscut că au avut loc asemenea discuţii. „Mă îndoiesc că CDR ar fi putut să cîştige alegerile anticipate în '97. În plus, organizarea alegerilor anticipate ar fi putut stopa reforma şi ar fi determinat aceeaşi consecinţă negativă. Efectele pozitive n-ar fi avut cum să apară. A existat ideea alegerilor anticipate în primăvara lui '98, Ciorbea a susţinut foarte mult această idee. Dar atunci deja cota de încredere a CDR era în scădere şi alegerile ar fi refăcut practic aceeaşi structură a parlamentului. Deci ele erau absolut inutile. Se refăcea structura şi atunci se punea problema: ori facem acelaşi guvern cu aceleaşi forte politice, ori un guvern CDR-PDSR. Dacă se ajungea la concluzia guvern CDR-PDSR, ce rost mai avea să facem alegeri anticipate? Se putea negocia de atunci această idee. Şi au fost chiar nişte discuţii, dacă nu mă înşel, între Ciorbea şi Năstase – n-am cunoştinţă despre ele în mod exact, dar în anumite surse a circulat informaţia că au avut loc contacte între Ciorbea şi Năstase în acea perioadă." Viorel Hrebenciuc a confirmat faptul că Victor Ciorbea „ne-a cerut sprijinul, pur şi simplu, dar nu era sprijinit de nimeni, nici măcar de PNŢCD, deci nu avea nici un fel de autoritate, vorbea în numele lui".

70. „Ciorbea cere coaliţiei să aleagă între el şi PD", *Evenimentul zilei*, 25 februarie 1998.

71. „Victor Ciorbea îi atacă din toate poziţiile pe foştii miniştri PD", *Evenimentul zilei*, 26 februarie 1998.

pe Ciorbea). Coaliţia legislativă cu PD nu a mai funcţionat, în ciuda promisiunilor, iar partidul lui Roman a votat alături de opoziţie. Au început să apară la suprafaţă şi tensiunile mai vechi din PNŢCD, provocate în special de grupurile celor care se consideraseră nedreptăţiţi de modul în care Constantinescu şi conducerea PNŢCD aleseseră premierul şi distribuiseră locurile în executiv, administraţie, regiile de stat etc[72]. Principalul nemulţumit era senatorul Radu Vasile. El devenise liderul unui grup zgomotos din PNŢCD, autointitulat „refomist", din care făceau parte 40 de parlamentari (între care se remarcau deputaţii Ionuţ Gherasim şi Sorin Lepşa), precum şi o serie de susţinători. Presa i-a spus „grupul de la Braşov". Grupul viza schimbări în interiorul partidului, care să afecteze structurile decizionale conduse de oamenii de încredere ai lui Coposu, apropiaţi de colegul lor de generaţie (preşedintele Diaconescu), în principal vicepreşedinţii Ţepelea şi Ionescu-Galbeni.

Principalele lovituri împotriva cabinetului Ciorbea au venit din trei direcţii, care făceau parte sau proveneau din CDR: gruparea ţărănistă anti-Ciorbea, PNL, Palatul Cotroceni. Presiunea „exterioară" a PD nu ar fi avut nici un efect asupra poziţiei primului-ministru dacă nu ar fi fost exercitată prin intermediul unor vectori „interiori" Convenţiei sau prin instanţe de putere suprapuse ei şi de care aceasta depindea. Solidaritatea politică internă a Convenţiei a fost spartă probabil datorită forţei convergente a loviturilor date de fracţiunea ţărănistă condusă de Radu Vasile, de deciziile luate la Cotroceni în favoarea continuării formulei lărgite a coaliţiei, precum şi de părăsirea lui Ciorbea şi a ceea ce mai rămăsese din PNŢCD de către aliatul considerat cel mai de încredere, PNL. Presiunea cea mai evidentă pentru schimbarea premierului a venit din partea lui Vasile, care s-a bucurat de sprijinul deschis al PD, ba chiar de sprijinul nedisimulat al PDSR, care vedea în el un partener politic mai mult decît acceptabil, ce ar fi putut scoate ţara din criză[73]. Era însă o presiune de ordin retoric, din partea unui adversar declarat, care nu-şi ascunsese nici un moment dezamăgirea faţă de faptul că primarul Bucureştiului fusese preferat pentru postul de prim-ministru. Ea nu ar fi putut duce la căderea guvernului sau la schimbarea premierului, mai ales că (aşa cum am văzut) preşedintele Constantinescu nu putea să-l suporte pe Radu Vasile. Altundeva s-a rupt unitatea coaliţiei. Dacă judecăm în ordine cronologică, „trădarea" lui Ciorbea a venit din partea unui prieten personal şi aliat politic, Valeriu Stoica. Pe vremea aceea

72. Interviu cu Ion Diaconescu.

73. În Andreescu, 1998: 43-44, se explică motivele pentru care Radu Vasile nu putea fi inclus în galeria politicienilor democraţi ai CDR: „Era liderul ţărănist care înaintea alegerilor din 1996 a vorbit insistent de o viitoare coaliţie între PDSR şi PNŢCD. O idee aberantă, fatală politic şi capabilă să împiedice victoria din noiembrie. Această formulă făcea parte dintr-o strategie bine pusă la punct, de vreme ce putea fi susţinută în cele mai ciudate locuri, de cele mai diferite persoane: de la Ambasadorul Americii, Alfred Moses, la Bucureşti pînă la ambasadorul României la Stockholm. Ceea ce îi asemăna pe susţinători era legătura lor - vizibilă ori ocultă, cumpărată sau cîştigată - cu strategii cuplului Ion Iliescu - Adrian Năstase. Radu Vasile a avut constant o poziţie anti-UDMR şi împotriva tratatelor cu vecinii - iarăşi o formulă politică comună cu PDSR. După victoria coaliţiei din 1996, eroul a forţat nota, prezentîndu-se pe sine drept viitorul prim-ministru. Peste noapte, a fost numit Victor Ciorbea, Radu Vasile devenind, pe moment, tăcut. Cînd a fost să revină în dezbaterea publică, Vasile a făcut-o iarăşi de pe poziţii stranii, potrivnice politicii partidului - vezi declaraţia privitoare la obligaţia referirii, în Tratatul de bază cu Ucraina, la Pactul Ribbentrop-Molotov, într-un moment în care Adrian Severin şi preşedintele Constantinescu stabiliseră linia tratatului".

însă, liberalii se aflau în plin efort de reunificare şi se fereau de complicaţii politice în exterior. Nici PNL, nici Valeriu Stoica n-ar fi mişcat în front dacă semnalul n-ar fi venit de altundeva.

Pe 23 martie 1998, premierul prezenta bugetul pe anul 1998 (!). El anunţase deja că, dacă bugetul va fi respins, va demisiona. A fost ca o invitaţie adresată PD pentru a nu susţine bugetul, în ciuda noului protocol al coaliţiei. PD şi-a anunţat decizia de a nu sprijini în parlament bugetul. „Lovitura de graţie" a venit din partea colegului de guvern şi prietenului politic al lui Ciorbea, Valeriu Stoica. Într-o mişcare politică neanticipată, ministrul Justiţiei a adresat Congresului extraordinar al PNL o scrisoare prin care cerea rezolvarea urgentă a crizei politice, chiar cu preţul renunţării la Ciorbea:

> PNL trebuie să ceară explicit şi să determine prin toate mijloacele democratice... rezolvarea – înainte de votul parlamentar asupra bugetului – a crizei guvernamentale, inclusiv prin schimbarea primului-ministru sau a guvernului în întregime, pe baza unor înţelegeri de natură să permită participarea la guvernare a forţelor democratice care îşi asumă responsabilitatea reformei economice şi instituţionale în ansamblul ei[74].

Dar încăpăţînatul „moţ" Victor Ciorbea nu s-a lăsat intimidat şi i-a somat pe miniştrii PNL să se delimiteze de poziţia lui Stoica. În acel moment Ciorbea, naiv, nu-şi dădea seama că jocurile fuseseră făcute în altă parte. În aceeaşi declaraţie se mai preciza:

> Înţeleg să-mi exercit atribuţiile constituţionale pînă cînd cei care sînt dispuşi să participe la această lovitură de forţă şi să sacrifice interesele cetăţenilor, ale coaliţiei şi ale CDR, pentru accesul cu orice preţ al unora la ciolan, vor avea curajul să părăsească jocurile politicianiste şi să uzeze de mijloacele constituţionale pe care le au la îndemînă: moţiunea de cenzură.
>
> În consecinţă, pînă la încetarea mandatului, voi acţiona astfel cum am jurat, cu toată cinstea, onestitatea şi priceperea, pentru binele poporului român, care trece prin momente foarte grele. De asemenea, voi lupta pînă la capăt împotriva celor care doresc slăbirea CDR, forţa politică aptă să scoată ţara din criză[75].

PNL nu ajunsese încă în acea perioadă suficient de solid pentru a-şi permite luxul de a juca în CDR sau în coaliţie altminteri decît în limitele prestabilite de cei ce deţineau sforile invizibile ale influenţei politice. Semnalul dat PNL-ului pentru încetarea sprijinului acordat premierului Ciorbea a venit dinspre Palatul Cotroceni. Preşedintele Constantinescu şi consilierii săi au avut împreună sau separat numeroase consultări cu liderii PD, cu politicienii ţărănişti din fracţiunea Radu Vasile, apoi cu liderii PNL, în legătură cu găsirea unor formule de a ieşi din „criza Ciorbea"[76]. După interpretarea lui Tismăneanu, „toate opţiunile fundamentale din ultimii trei ani şi jumătate, numiri şi schimbări de prim-miniştri, au fost legate de simpatii, de afinităţi sau de lipsa lor la nivelul funcţiei prezidenţiale... scoaterea lui Victor Ciorbea (...) este direct legată de criza în relaţiile dintre premier şi preşedinte" (Tismăneanu, 2000: 41). Numai această criză explică de ce, în ciuda puternicei antipatii a lui Constantinescu pentru secretarul general al PNŢCD, Radu Vasile (la rîndul său, unul dintre cei mai cinici critici ai CDR), preşedintele

74. „PNL, picătura care a umplut paharul", *Evenimentul zilei*, 27 martie 1998.
75. „Victor Ciorbea ţipă la aliaţi", *Evenimentul zilei*, 27 martie 1998.
76. Numeroasele interviuri pentru această carte indică clar Palatul Cotroceni ca fiind locul unde s-au decis lucrurile, atît cu privire la scoaterea din funcţie a premierilor Ciorbea şi Radu Vasile, cît şi pentru înscrierea în cursa electorală a premierului Mugur Isărescu.

României a lăsat „lucrurile să curgă în mod mai mult sau mai puţin natural: grupul de la Braşov îşi trimite ultimatumul, iar Ciorbea se află lipsit de orice sprijin în propriul partid! " (Tismăneanu, 2000: 42). Explicarea crizei survenite în relaţia dintre preşedinte şi premier este o cheie care ne poate ajuta să înţelegem multe din subiectele cărţii. După ce toate cele trei grupări şi-au exercitat influenţa, pînă la urmă, Ciorbea a fost nevoit să demisioneze din funcţie, la 30 martie 1998. Într-o ultimă declaraţie, el i-a acuzat pe cei care au pus la cale înlăturarea sa pe o cale neconstituţională că ar fi utilizat mijlocul unei „mineriade mai sofisticate". Probabil că nu-şi închipuia faptul că, peste numai cîteva luni, guvernul, coaliţia şi statul de drept se vor confrunta cu două mineriade reale şi deloc sofisticate.

La 1 aprilie 1998 („Ziua Păcălelilor"), Biroul de Conducere şi Coordonare (BCC) al PNŢCD l-a desemnat pe Radu Vasile drept prim-ministru. Pe 2 aprilie, Constantinescu l-a desemnat oficial prim-ministru. Noul premier şi-a anunţat lista cabinetului pe 7 aprilie 1998, iar pe 15 aprilie camerele reunite ale parlamentului au validat cel de-al doilea cabinet condus de un premier PNŢCD.

Reconstituirea celor întîmplate atunci se loveşte de refuzul unor actori politici (copleşiţi de sentimentul vinovăţiei) de a discuta, de reţinerea altora de a oferi detalii. Cu toate acestea, prin coroborarea informaţiilor culese de la cei ce nu au nimic de ascuns sau nu se tem de apelul la memorie, am reuşit să înţelegem unele dintre motivaţiile celor care au decis desfăşurarea evenimentelor într-o direcţie sau alta. Desemnarea lui Ciorbea ca prim-ministru a fost una dintre primele erori ale lui Constantinescu. Alegerea era bună din punctul de vedere al popularităţii, al anumitor calităţi şi al realizărilor obţinute ca primar (Ciorbea reuşind să convingă opinia publică că este un bun „gospodar"). Cu toate acestea, el nu răspundea în mod obiectiv cerinţelor pentru postul de prim-ministru al unui guvern reformist. Acel guvern trebuia să facă o reformă capitalistă, iar cel ales fusese lider sindical într-o ţară în care sindicatele s-au împotrivit „terapiei de şoc". Mai mult, fusese înscris pe listele unui obscur partid socialist din Timişoara, la alegerile din 1992. Dar Constantinescu nu şi-a desemnat niciodată premierii pornind de la standardele unei fişe a postului, ci în conformitate cu alte motivaţii sau calcule. Ciorbea intrase tîrziu în principalul partid de guvernămînt şi nu deţinea o poziţie de conducere. El nu avea autoritate în guvern, de aceea a şi fost sfidat de Băsescu. Cel ce avea să ajungă şi el primar al Bucureştiului se bucura de sprijin masiv în PD. De altfel, spre deosebire de ceea ce se întîmpla cu partidele din CDR, PD era mai bine organizat. De pildă, şedinţele cabinetului Ciorbea nu începeau pînă nu se termina şedinţa pe care miniştrii PD o aveau cu Petre Roman şi conducerea partidului[77]. În şedinţe, se punea la punct strategia pe care miniştrii PD urmau să o susţină în guvern, în vreme ce ceilalţi miniştri aşteptau sfîrşitul întrunirii pentru a începe şedinţa cabinetului. Ca mulţi alţi politicieni postcomunişti, parlamentari, miniştri, primari, consilieri municipali, judeţeni sau prezidenţiali, directori în ministere etc., Ciorbea s-a „calificat la locul de muncă"[78]. El a învăţat secretele

77. Informaţia ne-a fost furnizată, pentru prima dată, de Ana Blandiana şi Romulus Rusan: „Caramitru ne povestea că nu începeau şedinţele guvernului Ciorbea pentru că nu se termina şedinţa miniştrilor PD, care-şi fixau punctul de vedere, ca nişte oameni normali. Niciodată Caramitru n-a reuşit să vorbească cu Marga. Nu aveau nici un fel de contact, nici un fel de coeziune". Toţi cei cu care am discutat au confirmat informaţia.

78. Pentru exprimarea în premieră a ideii calificării politicienilor postcomunişti la locul de muncă, vezi studiul lui Dan Pavel, „Competenţa democratică şi calificarea la locul de muncă", publicat

guvernării şi, mai ales, a descoperit care erau consecinţele lipsei de autoritate politică. Drept pentru care s-a şi plîns conducerii PNŢCD şi preşedintelui Constantinescu[79] că, neavînd funcţii în partid, îi lipsea autoritatea. Ciorbea a învăţat rapid anumite lucruri, mai ales datorită împrejurărilor dure cu care s-a confruntat. În toamna lui 1997, înainte de începerea ofensivei PD împotriva sa, a încercat să-şi consolideze puterea în guvern şi partid. Între sfîrşitul anului 1997 şi începutul lui 1998 nu s-a jucat doar soarta lui Ciorbea şi a guvernului său, ci a întregii coaliţii, iar erorile şi lipsa de coerenţă de atunci aveau să se repercuteze amplificat asupra tuturor, în special asupra PNŢCD şi a preşedintelui. Guvernul a fost subminat şi torpilat fără încetare după ce începuse să funcţioneze, iar Ciorbea, de bine, de rău, îşi făcea treaba pentru care fusese ales. În loc să se preocupe de o strategie de promovare a imaginii premierului, a diferitelor ministere, a guvernului în ansamblul său, reprezentanţii partidelor din Convenţie şi din coaliţie, membri ai executivului şi ai legislativului, au participat la un adevărat spectacol de carnaval.

Pare elocvent să comparăm primul an şi jumătate de guvernare a coaliţiei executive CDR-USD-UDMR cu primul an şi jumătate de guvernare PDSR (devenit PSD, aflat în coaliţie legislativă cu UDMR). Este o diferenţă majoră între strategia de imagine a cabinetului Ciorbea şi cea a cabinetului Năstase. În loc să-şi promoveze o imagine pozitivă şi realizările reale, membrii coaliţiei şi-au construit o imagine negativă chiar înainte ca aceasta să înceapă să se erodeze în conştiinţa publică. Cei care vreme de patru ani, în perioada 1992-1996, s-au pregătit pentru o campanie electorală de succes nu au fost capabili să înţeleagă – iar înţelegerea se putea dovedi doar prin fapte, prin acţiune politică – că o guvernare (mai ales una de coaliţie) înseamnă şi o strategie de imagine şi de relaţii publice. Ceea ce nu înseamnă subordonarea guvernării şi reformei unei strategii de imagine, adică un management al demagogiei, ci înlăturarea din relaţiile personale şi instituţionale a elementelor care dăunează percepţiei publice, reducînd şansele electorale. O asemenea strategie i-ar fi obligat pe membrii coaliţiei, pe liderii partidelor, pe cei care deţineau funcţii-cheie la Palatul Victoria şi la Cotroceni să se abţină de la manifestările de incoerenţă şi diletantism politic la care asistau (intrigate) propriul electorat, dar şi partidele din opoziţie şi adversarii din presă, cu o încîntare nedisimulată. Unul dintre paradoxurile perioadei a fost că, deşi dinspre societatea civilă, presă, dinspre intelectualitatea critică şi comunitatea internaţională veneau către lideri numeroase semnale, implicite sau explicite, ele nu au fost luate în seamă. Abia în 1999, după mineriade şi după războiul din Kosovo, cînd tendinţa de scădere în sondaje se agravase, o parte din cei implicaţi în guvernare au încercat salvarea pe cont propriu, fără a fi conştienţi că logica unei coaliţii ar fi impus o strategie comună, care să preceadă evenimentele, nu să fie o reacţie la ele.

Cea mai importantă eroare a strategiei de imagine a coaliţie a fost politica în domeniul audiovizualului. În loc să-şi urmeze propriile principii, prezentate în programele Convenţiei, politicienii care au cîştigat în 1996 au urmat modelul consacrat de fesenişti

iniţial în *Sfera politicii*, nr. 49, 1997, şi republicat în Pavel, 1999. „Contraperformanţele manageriale din ministerele sănătăţii, învăţămîntului, reformei, finanţelor, industriei şi comerţului, turismului par realizate nu de coordonatori politici ai reformei, ci de condamnaţi la locul de muncă. Altfel spus, cînd trebuie să se exercite punctual, noua putere din România foloseşte oameni lipsiţi de competenţă administrativă, care se califică la locul de muncă." Este interesant că aproape toţi cei menţionaţi au fost remaniaţi la vremea respectivă de către Ciorbea.

79. Interviu cu Victor Ciorbea.

şi pedeserişti. În loc să facă o televiziune şi un radio de stat cu adevărat publice şi independente, în loc să consolideze televiziunile private drept canale media independente, scoase din circuitul clientelar, coaliţia a încercat şi ea să controleze media, în special televiziunile.

Una dintre soluţiile lui Ciorbea pentru consolidarea autorităţii sale în guvern a fost remanierea guvernamentală şi nominalizarea unor specialişti nealiniaţi politic. Consultările şi negocierile cu liderii coaliţiei şi cu şeful statului în vederea remanierii au durat cîteva luni. În interviul pentru acest volum, el punea o parte dintre atacurile împotriva sa tocmai pe tulburarea jocurilor de interese datorită remanierii:

> I-am întrebat din nou pe liderii partidelor componente ale coaliţiei şi pe şeful statului dacă au încredere în premier, dacă au ceva să-i reproşeze şi anunţîndu-i în modul cel mai sincer hotărîrea mea de a demisiona fără nici un fel de problemă dacă există vreo obiecţie legată de activitatea mea. Absolut toţi au subliniat că nu au nimic să-mi reproşeze, din contră, şi au spus că nici să nu mai readuc în discuţie acest subiect. Sînt convins că una din cauzele importante ale declanşării crizei a fost legată de împrejurarea că unii dintre partenerii de coaliţie nu erau mulţumiţi de ceea ce obţinuseră cu ocazia remanierii. Unii îşi doreau cu orice preţ ministerul industriei şi comerţului, alţii FPS-ul etc. şi, nerealizîndu-şi aceste obiective, bineînţeles că nu puteau să mai ceară o remaniere imediat, după o lună sau două. Atunci au apelat la această formulă a declanşării unei crize guvernamentale şi a solicitării demisiei premierului, ceea ce permitea, practic, refacerea şi rediscutarea a tot ceea ce fusese stabilit cu ocazia remanierii din decembrie 1997.

Pe 2 decembrie 1997, premierul Ciorbea a anunţat numele noilor miniştri. Dintre cei 9 noi miniştri, adică o treime din guvern, 5 erau oameni de notorietate publică şi/sau profesională, din categoria „tehnocraţilor", iar prezentarea citită de premier punea accentul pe calităţile lor sau pe ceea ce se aştepta de la ei: Daniel Dăianu („economist de marcă, cunoscut şi respectat nu numai în mediile financiare, cu poziţii reformiste") – ministru al Finanţelor; Ilie Şerbănescu (vedetă PRO TV şi „enciclopedie despre care se pot scrie volume") – ministrul Reformei, preşedintele Consiliului pentru Reformă; Andrei Marga („de la rectorul Universităţii «Babeş-Bolyai» din Cluj aşteptăm să-şi pună vasta experienţă şi imensul prestigiu naţional şi internaţional în slujba unui minister care este în acelaşi timp un ideal naţional") – ministrul Educaţiei Naţionale; Ion Victor Bruckner („somitate medicală de talie europeană, a scris un raft de cărţi de specialitate şi a creat o şcoală de medicină... va da coerenţă şi eficacitate sistemului medical românesc")[80]. Nominalizarea unor asemenea specialişti, într-un moment dificil pentru guvern şi coaliţie, arăta că rezerva de cadre a CDR nu era un mit. Ciorbea intenţiona să iasă de sub controlul politic al partidelor coaliţiei nu numai prin nominalizarea unor tehnocraţi independenţi, ci şi prin impunerea unui nou stil de guvernare, învăţat probabil din propriile greşeli şi din loviturile primite din partea miniştrilor PD. De aceea, după cum a relatat presa, el a anunţat (tardiv) „că va fi neiertător cu miniştrii care mişcă în front":

> Este o obligaţie de serviciu pentru miniştri să explice măsurile luate în domeniul lor de activitate. Dacă însă vor să critice un program al guvernului, trebuie să o facă în şedinţa

80. Ceilalţi 4 miniştri au fost prezentaţi fie ca avînd avantajul experienţei politice sau manageriale, fie pe acela al tinereţii, convingerilor democratice şi pornirilor reformiste: Mircea Ciumara – ministrul Industriei şi Comerţului; Sorin Frunzăverde – ministrul Mediului, Apelor şi Pădurilor; Valentin Ionescu – ministrul Privatizării; Sorin Botez – ministru delegat pe lîngă primul-ministru pentru Departamentul Informaţiilor Publice.

executivului. Dacă guvernul a luat în ansamblul său o hotărîre pe care vor să o critice, n-au decît să-şi dea demisia. Nu voi mai permite ca decizii care au impact asupra întregii societăţi să mai fie luate de miniştri fără a-mi fi aduse la cunoştinţă în prealabil. Voi solicita liderilor politici să vegheze cu severitate la respectarea, în cadrul partidelor alianţei de guvernare, a deciziilor guvernului[81].

Întărirea poziţiei lui Ciorbea în guvern a fost dublată de consolidarea poziţiei sale în principalul partid de guvernămînt. La puţină vreme după remaniere, a fost ales vicepreşedinte al PNŢCD. Stilul tot mai autoritar impus de premier în guvern, sporirea puterii sale în cadrul partidului, introducerea în cabinet a unor oameni care îi erau loiali, toate acestea au fost observate şi ar fi deranjat din ce în ce mai mult, cel puţin aşa rezultă din interpretările unora dintre actorii politici ai vremii. Din poziţia sa de prim-ministru, marile ambiţii sau posibilele pretenţii ale lui Ciorbea de a deveni preşedintele PNŢCD, apoi chiar candidat la preşedinţia României (cum, de altfel, avea să se întîmple mai tîrziu) erau greu de contracarat. De aceea, înlăturarea sa ar fi fost facilitată tocmai de cei care ar fi trebuit să-l apere, care nu numai că nu l-au apărat, ci chiar au dat o mînă de ajutor în campania de demolare. Ipoteza nu poate fi respinsă, ci trebuie considerată plauzibilă, ca mai toate celelalte[82]. Vreme de trei luni, dar şi după aceea, fostul prim-ministru şi-a impus o anumită discreţie în raport cu motivele pentru care a fost demis. La cîţiva ani după evenimente, el s-a hotărît să vorbească, confirmînd anumite comentarii din epocă:

S-au mai suprapus şi interesele unor structuri pe care le-am numit adesea de tip mafiot, care probabil că nu s-au simţit destul de bine, interesele lor n-au fost satisfăcute în perioada guvernării pe care am condus-o şi probabil că acea declaraţie pe care o făcusem încă din aprilie '97, la sediul NATO de la Bruxelles, potrivit căreia dacă vrem cu adevărat integrare în NATO trebuie să desăvîrşim procesul de desovietizare, de dekaghebizare a unor structuri şi instituţii din ţară, au cîntărit în mod sigur la acest sfîrşit al mandatului meu[83].

Declaraţia primului-ministru Ciorbea în faţa reprezentanţilor „celor 16" ţări NATO cu privire la desovietizarea şi dekaghebizarea structurii executive, în special a aparatului prezidenţial şi guvernamental, a fost interpretată în epocă drept un dublu semnal: 1) al prăbuşirii *„structurii financiaro-industriale, semistatale, semimafiote* zămislite de republica a II-a a lui Iliescu"; 2) al prăbuşirii „puterii securiste care a dominat serviciile secrete, diplomaţia, armata, poliţia, procuratura, administraţia"[84]. Această interpretare a fost contrazisă de la cel mai înalt nivel chiar de către preşedintele României. A fost un gest greu de înţeles atît pe vremea aceea, cît şi mai tîrziu, mai ales că, pînă la urmă, Constantinescu a recunoscut, după aproape doi ani de la înlocuirea lui Ciorbea, că forţele democratice n-au cucerit puterea economică, ba chiar şi-a recunoscut ceva mai tîrziu înfrîngerea în faţa Securităţii. Tismăneanu a interpretat criza relaţiilor dintre primul-ministru Ciorbea şi preşedintele Constantinescu ca fiind provocată de o anumită intransigenţă a primului, care „venise cu acele declaraţii, foarte interesante, legate de

81. „Premierul Victor Ciorbea se dă dur cu o întîrziere de un an", *Adevărul*, 3 decembrie 1997.
82. Liderul politic care ne-a furnizat informaţiile a refuzat, din motive subiective întemeiate, să îl citäm ca sursă directă, aşa că vom trata ceea ce ne-a spus ca o ipoteză.
83. Interviu cu Victor Ciorbea.
84. Vezi Dan Pavel, „Anatomia şi fiziologia trădării. Între Iliescu şi Pacepa", *Sfera politicii*, nr. 48, 1997, republicat în Pavel, 1999.

necesitatea, hai să-i spunem, a unui «catharsis» al cadrelor: el vorbea de «desovietizarea», de «decomunizarea» aparatului de informaţii. Victor Ciorbea nu a avut (mi-a mărturisit-o el însuşi, sper să nu distorsionez nimic din ceea ce mi-a spus), ca premier (cum nici Roman nu avusese sub preşedintele Iliescu), control asupra aparatului de informaţii. Nu mă refer la SPP, ci la SRI"[85]. Prin urmare, dacă analizăm şi facem anumite corelaţii, rezultă că tocmai structurile de tip mafiot din economie şi cele de tip securist (din toate domeniile), cel mai adesea aliate, s-au împotrivit operei de curăţenie întreprinse de Ciorbea. Vom trata pe larg această problemă în capitolul 9, rezervat preşedintelui României. Faptul că primul-ministru ţărănist şi-a închipuit că avea la dispoziţie un secol pentru a-şi duce la îndeplinire planurile reformiste a dus la un ritm prea lent al reformei, mult sub cel de care România avea nevoie. În planul prosperităţii, populaţia nu a resimţit nimic din ceea ce aştepta şi i se promisese. De aceea, înlăturarea lui Ciorbea din postul de prim-ministru a fost privită de opinia publică favorabil, ca o măsură cu posibile consecinţe pozitive.

Bilanţul guvernării Ciorbea este una dintre cele mai delicate operaţiuni analitice şi interpretative. Încă de pe vremea cînd era prim-ministru, activitatea i-a fost criticată de partenerii de coaliţie, ceea ce a şi dus, pînă la urmă, la schimbarea sa. Schimbarea avea să fie însă şi începutul sfîrşitului pentru PNŢCD şi CDR. Analiza obiectivă a cifrelor duce la concluzii contradictorii, indiferent dacă ne raportăm comparativ la perioada guvernării Văcăroiu sau la guvernările care au urmat, Vasile şi Isărescu. Cu excepţia lui Văcăroiu, care şi-a dus pînă la capăt mandatul, bilanţul fiind unul de stagnare, toţi premierii desemnaţi după decembrie 1989 pot invoca în favoarea lor fie argumentul că au fost împiedicaţi să-şi ducă la capăt mandatul (Roman, Ciorbea, Vasile), fie că au avut la dispoziţie un termen prea scurt, pînă la alegeri, pentru a construi ceva durabil (Stolojan, Isărescu). Dar nici unul dintre premierii pe care i-a avut pînă acum România nu are realizări comparabile cu ceea ce se aştepta din partea lor.

Startul slab al guvernării de coaliţie din primele trei sau şase luni este explicat de unii dintre cei aflaţi atunci la putere prin aceea că s-a urmărit eliminarea oricăror tensiuni sociale, greve, mişcări sindicale şi proteste stradale în perioada de pînă la summitul NATO de la Madrid. Punerea în balanţă a unor lucruri atît de diferite nu face însă decît să reflecte un anumit diletantism politic ce a caracterizat echipele strategice de la Palatul Cotroceni şi Palatul Victoria. Timpul pierdut nu a putut fi compensat printr-o decizie favorabilă României la Madrid. După cum se ştie, primul val al extinderii NATO a cuprins doar trei ţări (Polonia, Ungaria şi Republica Cehă). Pe măsură ce obiectivul integrării în NATO devenise o „Fată Morgana", nici obiectivele reformei economice nu au devenit mai palpabile şi, în orice caz, nu au afectat în mod decisiv sectorul centralizat al economiei de stat. Ideea de a menţine „pacea socială" şi stabilitatea în perioada

85. Tismăneanu, 2000: 41. Este demn de remarcat că o luptă asemănătoare cu serviciile de informaţii va duce şi primul-ministru Adrian Năstase, după alegerile din 2000, care s-a trezit că directorul SRI şi alte personaje îndoielnice declarau că statul român nu îşi exercită autoritatea asupra celor două judeţe predominant maghiare, Harghita şi Covasna, în condiţiile în care, în decembrie 2000, PDSR încheiase un protocol politic cu UDMR, iar România susţinea în faţa NATO că este un „stat furnizor de securitate regională şi continentală". Or, cum se poate ca un stat furnizor de securitate să nu aibă controlul asupra propriului teritoriu? Anumite semne exterioare păreau să indice faptul că Năstase învăţase lecţia Ciorbea şi încerca să devină cel puţin un premier care să controleze serviciile secrete.

eforturilor disperate de integrare în NATO a fost complet greşită, pentru că a stabilit un *pattern* al relaţiilor guvernului cu sindicatele. Primul semn al slăbiciunii de sindicalist şi de nonreformist a părut a fi cedarea primului-ministru în faţa proletariatului braşovean de la Roman, ieşit în stradă pentru a bloca drumul naţional. „Sindicalistul" Ciorbea a cedat, ulterior sute de alte întreprinderi urmînd acest model comportamental şi amînînd reforma la nesfîrşit. În realitate, a fost o hotărîre a întregii coaliţii aceea de a nu scoate lumea în stradă, întrucît „înainte de momentul Madrid, nu puteam să declanşăm reforma pe o sută de fronturi"[86]. Indiferent a cui a fost decizia, consecinţele au fost antireformiste. Cabinetul Ciorbea, urmat pe acest drum şi de cabinetul Vasile, a susţinut programe substanţiale de protecţie socială (fiind asistaţi de un politician social-democrat, ministrul Muncii şi Protecţiei Sociale, Alexandru Athanasiu, membru PSDR). S-a ajuns ca programului de protecţie socială să i se aloce procentul record de 10,04% din PIB, pe vremea cabinetului Ciorbea. A fost unul dintre punctele cele mai slabe ale strategiei reformiste a CDR şi a coaliţiei: cu excepţia liderilor PAR (ale căror opinii oricum nu erau luate în seamă), toate partidele coaliţiei păreau a fi de acord că ar putea fi armonizate două logici incompatibile, cea de susţinere a reformei rapide şi cea de protecţie socială, de menţinere în stare de funcţionare a întreprinderilor falimentare. Această politică aberantă a continuat şi pe vremea cabinetului Vasile, încît, la sfîrşitul anului 1998, devenise evident că mecanismul economico-financiar ajunsese aproape de „fundul sacului". Ani de zile, pe vremea comunismului, acelaşi mecanism funcţionase la fel de prost, numai că acum atît organismele financiare internaţionale, cît şi agenţiile de rating au sesizat fenomenele, depunctînd România în mod constant. S-a ajuns a se vorbi tot mai mult că România, ca şi Bulgaria, va intra în incapacitate de plată. Cînd reviste precum *The Wall Street Journal* sau *Financial Times* au inclus România în aceeaşi categorie cu Ucraina şi Rusia, acesta era deja un simptom al degradării performanţei şi al unui anumit tip de percepţie pe plan internaţional. Împotriva evidenţelor, politicienii CDR şi ai coaliţiei negau faptul că România se afla într-o profundă criză, iar schimbarea lui Ciorbea cu Vasile nu a dus la o îmbunătăţire semnificativă a calităţii activităţii reformiste a executivului. În pofida diferitelor explicaţii date de-a lungul timpului de foşti componenţi ai cabinetului Ciorbea, în frunte cu Ciorbea însuşi, pe timpul acelei perioade s-a încetinit ritmul investiţiilor străine, într-un an dispărînd cam o treime din întreprinderile mici şi mijlocii.

Consideraţiile de mai sus nu sînt decît evaluări ale unor fapte obiective, care n-au nimic de-a face cu modul în care opinia publică percepea Convenţia, partenerii politici din coaliţie, adversarii din opoziţie, precum şi personalităţile politice implicate direct sau indirect în evenimente. Dacă analizăm cu atenţie „Barometrul de Opinie Publică" al Fundaţiei pentru o Societate Deschisă[87], se poate vedea care au fost consecinţele căderii cabinetului Ciorbea pentru CDR, USD, PDSR, PRM, dar şi pentru preşedintele Constantinescu, premierul Ciorbea, senatorii Iliescu şi Tudor. Principalele victime ale

86. Interviu cu Victor Ciorbea. Decizia de a nu deschide „sute de fronturi dintr-o dată" înainte de Madrid a fost „o concluzie la care s-a ajuns împreună cu toţi liderii Convenţiei, coaliţiei de guvernare şi ai instituţiei prezidenţiale".

87. Pentru evoluţiile comparative de-a lungul timpului, atît înainte, cît şi după alegerile din 1996, dar mai ales pentru perioada 1996-2000, vezi evoluţiile din „Barometrul de Opinie Publică" din anexele acestui volum.

evenimentelor au fost CDR şi cei doi reprezentanţi la vîrf ai acesteia, preşedintele şi primul-ministru[88]. Acestea aveau să fie tendinţe ireversibile - scăderea continuă a CDR în sondajele de opinie şi creşterea continuă a preferinţei pentru PDSR şi liderul acestuia, Ion Iliescu. Şi PRM a crescut între martie 1997 şi noiembrie 1998 de la 4% la 16% în intenţiile de vot, în timp ce C.V. Tudor a crescut de la 3,5%, în octombrie 1996 (cu 4% din voturi în 1996), la 10%, în septembrie 1997, 14% în iunie 1998 şi 18% în noiembrie 1998.

După demisia lui Ciorbea, la Palatul Victoria s-a instalat Radu Vasile, ceea ce nu a constituit o surpriză. Dacă cel dintîi se lansase în viaţa politică şi reuşise în calitate de candidat al Convenţiei pentru primăria Bucureştiului, Vasile era un politician ţărănist care nu agrease niciodată CDR-ul. Chiar înainte de a fi fost desemnat înlocuitor al lui Ciorbea, reputaţia sa în cadrul Convenţiei era mai mult decît îndoielnică. Nici Vasile, nici vreunul dintre susţinătorii, inamicii sau detractorii săi nu au susţinut vreun moment că guvernează în numele Convenţiei. Victor Ciorbea a fost ultimul demnitar important care a încercat să păstreze viu spiritul CDR, în condiţii dificile. Dacă fostul primar reprezentase expresia proiecţiei politice şi a motivaţiilor morale ale unor organizaţii ale societăţii civile, care reuşiseră să-l propulseze în fruntea executivului, numirea lui Vasile a fost o cedare în faţa presiunii unor grupuri de interese din interiorul coaliţiei. Acestea urmăreau obiective diferite şi nu reprezentau în mod strict nici unul dintre partidele CDR sau USD. De altfel, conflictele ulterioare în interiorul acestor grupuri sau între ele dovedesc că Radu Vasile reprezentase vîrful de lance al unei formidabile presiuni anti-Ciorbea, dar nu o putere consistentă, coerentă, permanentă sau măcar stabilă. Nici obiectiv, nici subiectiv, nu se poate susţine continuitatea istoriei CDR, cel puţin la nivel

88. Evoluţia CDR în sondaje a fost următoarea: martie 1997 (MMT) - 51%, o creştere substanţială faţă de nivelul de 30,5% de voturi obţinute în alegerile din noiembrie 1996 şi faţă de nivelul preelectoral, din octombrie 1996, care fusese de 31,4%; iunie 1997 (CURS) - 47%; septembrie 1997 (LUAS) - 42,2%; decembrie 1997 (CURS) - 42%; iunie 1998 (CURS) - 34%. După schimbarea lui Ciorbea, scăderea în sondaje se va stabiliza la 30%, în noiembrie 1998 (MMT). Prin comparaţie, se poate vedea că PD (membru în USD) a crescut în toată perioada crizei, cu toate că, spre deosebire de CDR, scăzuse dramatic după alegerile din 1996 (13%) şi nivelul de dinainte de alegeri (18%, în octombrie 1996): martie 1997 - 6%; iunie 1997 - 7%; septembrie 1997 - 7,8%; decembrie 1997 - 8%; iunie 1998 - 14%; noiembrie 1998 - 15%. După ce avusese o cotă de 22,5%, în octombrie 1996, iar în primul tur al alegerilor prezidenţiale obţinuse 20,5% din voturile electoratului, Petre Roman a scăzut după alegeri dramatic, la numai 6%, în septembrie 1997, şi la 5%, în decembrie 1997. După căderea guvernului Ciorbea, el a crescut din nou la 9%. Intenţia de vot pentru Constantinescu a urmat o curbă asemănătoare celei pentru CDR, semn că erau percepuţi ca reprezentînd aceeaşi tabără: septembrie 1997 (LUAS) - 51%; decembrie 1997 (CURS) - 49%; iunie 1998 (CURS) - 40%; noiembrie 1998 (MMT) - 34%. La fel, din răspunsul la întrebarea „Cîtă încredere aveţi în următoarele personalităţi politice?", se poate vedea că popularitatea premierului Ciorbea scade pe măsura desfăşurării atacurilor PD împotriva sa: în martie 1997, 52% dintre cei întrebaţi aveau multă şi foarte multă încredere în el, numai 39% avînd puţină sau foarte puţină încredere; în iunie 1997, raportul este de 50% faţă de 43%; în septembrie 1997, raportul este de 45% faţă de 49%; în decembrie 1997, 40% faţă de 59%; în fine, după consumarea crizei, doar 17% mai aveau încredere multă şi foarte multă în fostul premier, în timp ce 67% aveau puţină şi foarte puţină încredere. În schimb, pentru PDSR, criza Ciorbea a fost o binecuvîntare: după desprinderea ApR-ului condus de Meleşcanu, partidul lui Iliescu şi Năstase a scăzut de la 29% în martie 1997 la 21% în iunie 1997, pentru ca în decembrie 1997 să ajungă la cota de avarie, numai 16%. În schimb, în iunie 1998, deja se petrecuse redresarea (22%), urmată de întărirea poziţiei, din noiembrie 1998 (26%). În decembrie 1997, Iliescu începuse să fie doar o amintire pentru electoratul din România (cu numai 13% din preferinţe), dar în iunie 1998 avea deja 23%.

guvernamental. Faptul că în cabinetele Vasile şi Isărescu au continuat să existe miniştri proveniţi din CDR sau chiar din Alianţa Civică nu a fost suficient pentru a atribui succesele sau insuccesele acestei apartenenţe. În consecinţă, logica exercitării puterii se derula în conformitate cu alte considerente. De altfel, la 6 aprilie 1998, Alianţa Civică şi-a anunţat în mod oficial autosuspendarea din CDR, în semn de protest faţă de modul în care Ciorbea fusese silit să-şi dea demisia. Pentru AC, demisia lui Ciorbea nu putea să rezolve esenţa crizei relaţiilor cu fostul partid „fesenist" PD, ci semnifica o abandonare a principiilor Convenţiei. Consilierul prezidenţial Zoe Petre a ţinut să dea o replică de tip „machiavelic", susţinînd că nici în viaţa politică, nici în instituţiile statului nu funcţionau principiile etice intransigente de tipul celor ale Alianţei. Marea nemulţumire a liderilor Alianţei faţă de candidatul lansat de ea a provenit din faptul că, în planul eficienţei politice, instituţionale şi prezidenţiale, Constantinescu nu a arătat niciodată rezultatele concrete în numele cărora să fi meritat sacrificate principiile etice[89].

Pe ansamblu, activitatea premierului Vasile nu a fost mai eficientă decît a predecesorului său, atît nemulţumirile sindicale, cît şi tensiunile din coaliţie menţinîndu-se şi în perioada sa de guvernare. Au existat iniţial unele semne care indicau tendinţe pozitive în reforma economică şi politică, precum şi un alt mod de administrare a relaţiilor din coaliţie, ceea ce a creat pentru o vreme impresia că tot răul fusese spre bine, că înlocuirea lui Ciorbea fusese de bun augur[90]. Dar (la fel ca în cazul lui Ciorbea), ulterior, toate aceste relaţii bune şi o anumită convieţuire paşnică în cadrul coaliţiei au fost covîrşite de tendinţele negative, de un stil de conducere insuficient de dinamic, dar mai ales de presiunile din interior venite, în primul rînd, de la fracţiunile şi grupurile din coaliţie.

Ultima bătălie electorală victorioasă a CDR a fost prilejuită de alegerile locale anticipate din Bucureşti. După demisia lui Victor Ciorbea din funcţia de prim-ministru, a urmat refuzul acestuia de a mai ocupa funcţia de primar general al Capitalei. Ambiţia şi orgoliul au fost mai puternice decît realismul său politic, iar renunţarea la post a fost doar unul din multiplele sale acte resentimentare împotriva celor percepuţi ca vinovaţi, complici sau doar martori pasivi la „Cabbala" de înlăturare a sa de la putere. Un alt act a fost acela de a fonda un nou partid politic, alcătuit în principal din membri ai PNŢCD, care a contribuit din plin – ca şi iniţiativa succesorului său, Radu Vasile – la subminarea legitimităţii ţărăniştilor şi a Convenţiei în ochii opiniei publice. Una dintre cele mai mari erori ale guvernanţilor din acea vreme a fost aceea de a încerca evitarea unor noi alegeri

89. Interviu cu Ana Blandiana şi Romulus Rusan.

90. În acest sens, sînt relevante aprecierile cu privire la premierul Vasile făcute de Constantinescu, în interviul de cercetare pentru acest volum: „După lunga perioadă a luptei din interiorul coaliţiei în care Ciorbea fusese contestat, s-au creat poziţii foarte dure între PD şi PNŢCD. Şi atunci Vasile a avut talentul de a netezi aceste asperităţi. Din acest punct de vedere, Vasile a fost persoana cea mai potrivită. Nu cred că altcineva la momentul respectiv ar fi reuşit acest lucru. Prima perioadă a acestui cabinet a fost pozitivă şi s-au construit cîteva lucruri bune. Dar exact elementul bun de la început, calitatea lui principală – capacitatea de a ţine oamenii lîngă el şi a face partidele să lucreze unitar –, exact asta s-a rupt. La început, el lucra mai mult cu miniştrii PD, ceea ce i-a făcut pe cei din PNŢCD să simtă că nu mai au un premier reprezentativ. Apoi, nu ştiu ce s-a întîmplat, dar veneau la mine pe rînd toate partidele din coaliţie pentru a-mi cere înlocuirea lui Vasile. După ce a lucrat o vreme cu ei, Vasile i-a înstrăinat şi pe cei din PD. Petre Roman a fost primul care, în două întîlniri, la Sinaia şi la Azuga, a venit special la mine ca să îmi spună că nu se mai poate continua cooperarea cu Vasile şi mi-a cerut să fie schimbat, iar el vorbea în numele PD-ului. După aceea, s-a acutizat relaţia negativă cu cei din PNŢCD, din a cărui conducere nu mai era susţinut de nimeni".

în Bucureşti, în ideea că primarul interimar, Viorel Lis, ar fi putut să rămînă în funcţie pînă la alegerile locale din 2000. Stratagema a oferit ocazia principalului partid din opoziţie (PDSR) de a juca pe cartea democraţiei, acuzînd puterea, în particular Convenţia, de nerespectarea legilor. Preşedintele PDSR, Ion Iliescu, a declarat că partidul său va promova în parlament o moţiune de cenzură dacă nu se vor organiza din nou alegeri pentru primar, pe motivul că se încerca astfel împiedicarea exprimării votului liber al populaţiei. Punctul său de vedere a fost împărtăşit şi de presă, chiar de presa favorabilă partidelor „democratice", astfel încît, pînă la urmă, s-a ajuns la noi alegeri în Bucureşti, după mai multe luni de controverse.

S-au înscris în cursa pentru postul de primar general 22 de candidaţi. Pe 25 octombrie 1998, a avut loc primul tur de scrutin, dar, din pricina absenteismului masiv, el a fost invalidat, fiind nevoie de repetarea sa, la 2 noiembrie 1998. Candidatul Convenţiei, Viorel Lis, nu a reuşit să obţină decît 44,6% din voturi, iar contracandidatul său, Sorin Oprescu (PDSR), a obţinut 27% din voturi[91]. Redistribuirea voturilor a fost un serios semnal de alarmă pentru cei de la putere şi un semn al începutului ascensiunii opoziţiei, însă el nu a fost luat prea în serios. Partidele din CDR, coaliţia, preşedintele Constantinescu au continuat să spere într-un miracol. Ca urmare a negocierilor pentru voturi, Oprescu a făcut un salt apreciabil, fiind aproape de a cîştiga. Pînă la urmă, candidatul CDR a cîştigat la limită (cu 50,5% din voturi faţă de 49,5%, cît a obţinut candidatul PDSR). Această victorie a fost în mare parte compromisă în următorii doi ani de performanţele mai mult decît modeste ale primarului Viorel Lis, precum şi de mediatizatele scandaluri de corupţie pe care anumiţi reprezentanţi ai administraţiei cederiste locale le-au provocat sau tolerat. Înlocuirea unui primar cu o solidă reputaţie morală şi o activitate managerială remarcabilă (desfăşurată pînă în momentul desemnării ca premier) printr-un primar cu o reputaţie mai mult decît îndoielnică şi fără rezultate vizibile avea să fie pentru CDR un adevărat dezastru.

Chiar şi după ce Victor Ciorbea nu a mai fost premier şi nici primar al capitalei, PD a continuat să-l critice. Fostul premier Petre Roman a considerat că alegerile care dăduseră cîştig de cauză candidatului CDR, susţinut în turul al doilea şi de PD, fuseseră o cheltuială inutilă (peste 12,5 miliarde de lei din bugetul de stat, precum şi sume imense din fondurile partidelor). De altfel, nici după susţinerea lui Radu Vasile de către partidul condus de Roman luptele dintre PNŢCD şi PD nu au încetat. După instalarea lui Vasile ca premier, la scurtă vreme s-a văzut că nu Ciorbea fusese motivul real al disputelor dintre creştin-democraţii ţărănişti şi social-democraţii lui Roman.

În perioada 1999-2000, mai multe interpretări ad-hoc ale evenimentelor au susţinut că modul în care a reacţionat puterea faţă de mineriadele din ianuarie şi februarie 1999 şi, mai ales, faţă de războiul din Kosovo a contribuit la scăderea dramatică a cotei de popularitate şi la pierderea alegerilor din 2000. O analiză bazată pe judecăţi descriptive, realizări şi date economice, statistice, sondaje de opinie etc. arată însă că bătălia fusese pierdută în 1998. După cum s-a văzut, căderea cabinetului Ciorbea a fost urmarea mai multor conflicte interne din coaliţie, în primul rînd între PNŢCD şi PD, între diferitele fracţiuni ţărăniste („grupul de la Braşov" împotriva grupului restrîns Ciorbea), între Palatul Cotroceni şi Palatul Victoria, între PNL şi grupul Ciorbea. După forţarea demisiei

91. Ceilalţi candidaţi au obţinut următoarele scoruri: independentul George Pădure, 19,5%; PD - Alexandru Sassu, 4,6%; PRM - fostul general de poliţie Niţu, 6,7%.

lui Ciorbea, alte conflicte şi-au făcut loc pe prima scenă politică. Cel mai vizibil a fost atacul concertat, din interiorul coaliţiei, dar şi din exteriorul ei, împotriva UDMR şi a revendicărilor acesteia (în particular, cele referitoare la universitatea în limba maghiară). Imediat după demisia lui Ciorbea, Alianţa Civică s-a autosuspendat din CDR. Pe acest fond al luptelor interne, se vor intensifica (vezi *infra*) atacurile PDSR, PUNR, PRM şi ale altor formaţiuni împotriva cabinetului, a coaliţiei, a CDR, a preşedintelui Constantinescu şi a consilierilor prezidenţiali. În 1998, a devenit vizibilă capacitatea limitată a noului preşedinte al României de a juca rolul de garant al stabilităţii, de factor de echilibru în interiorul coaliţiei. Într-o asemenea situaţie, în care PD a declanşat atacul împotriva lui Ciorbea şi a PNŢCD pretextînd ritmul lent al reformei şi realizările modeste ale coaliţiei, răspunsul la întrebarea „Cine a fost de vină pentru eşec, criza guvernamentală sau lipsa rezultatelor?" este un cerc vicios. Cu certitudine că dacă reforma ar fi fost mai rapidă, iar rezultatele s-ar fi resimţit în nivelul de trai al oamenilor, atunci şi raporturile menţionate nu ar fi fost predominant conflictuale. Nu trebuie omise nici consecinţele evenimentelor din 1998 pentru soarta coaliţiei, a Convenţiei şi, în ultimă instanţă, a României. România era percepută ca o ţară măcinată de instabilitate, iar această percepţie nu a putut fi ştearsă, în ciuda negării ei de către preşedintele Constantinescu. Dimpotrivă, anul 1999, cu cele două mineriade, a dus România în pragul prăbuşirii statului de drept, iar luptele intestine cu privire la intervenţia în Kosovo, cu înlocuirea cabinetului Vasile şi declaraţiile preşedintelui referitoare la cine conduce statul şi cum a fost el învins, toate acestea aveau să accentueze pe plan internaţional impresia de ţară aflată în continuă instabilitate. Pe plan intern, aveau să ducă la schimbarea echilibrului de forţe în favoarea opoziţiei. Consecinţa cea mai gravă a fost în planul reformelor economice şi politice. Ritmul lent în care Ciorbea şi-a început reformele a fost adesea motivat de necesitatea de a aşeza totul pe o bază de legalitate, de a instituţionaliza reforma. Dar ceea ce nu a fost făcut la timp, ulterior, fie că nu s-a mai făcut, fie s-a făcut prea tîrziu. După „criza Ciorbea", ratingul de ţară al României a scăzut constant, negocierile cu FMI şi Banca Mondială fiind amînate.

În ciuda reducerilor operate de premierul Radu Vasile la nivelul cabinetului (de la 24 la 17 ministere şi 18 membri în guvern), birocraţia executivă nu s-a diminuat. La sfîrşitul anului 1998, marea problemă a „închiderii găurilor negre" ale economiei rămăsese în continuare nerezolvată. După ce primul-ministru Vasile a mandatat FPS (condus de Radu Sârbu) să închidă 37 de întreprinderi nerentabile, răspunsul venit din partea acestui organism de stat (însărcinat parcă cu o altă misiune, aceea de a administra proprietăţile, nu de a le lichida) avea să arate opiniei publice că nimeni nu are curajul să-şi asume reforma. Cu toate că Sârbu aparţinea aceluiaşi partid din care făcea parte şi primul-ministru (PNŢCD), rezistenţa sa se baza pe faptul că părea subordonat mai degrabă preşedintelui decît primului-ministru. Sârbu părea încurajat în atitudinea sa de frondă de interesele Palatului Cotroceni de a-l compromite pe primul-ministru[92].

Funcţionarea puterii în timpul coaliţiei CDR-USD-UDMR poate fi studiată diferenţiat. Dacă modul în care au lucrat puterea legislativă şi cea executivă a fost relativ clar, aparent uşor de analizat din punct de vedere empiric şi factual, domeniul care a funcţionat cel mai defectuos a fost puterea juridică. Există o similaritate între funcţionarea serviciilor

92. Interviu cu un fost demnitar PNŢCD şi al cabinetului Vasile, care a preferat să-şi păstreze anonimatul.

secrete, a puterii economice şi a celei juridice, care povine din faptul că, după alegerile din noiembrie 1996, ele nu au putut fi controlate, nici reformate de către coaliţia majoritară. Din cînd în cînd, modul lor ocult de funcţionare ieşea în evidenţă. Aşa s-a întîmplat pe 12 iunie 1998, cînd Curtea Supremă de Justiţie a dat sentinţa în procesul intentat lui Miron Cozma pentru cea de-a patra mineriadă, din septembrie 1991, cea care a dus la căderea cabinetului Roman. Scandalul public a izbucnit cînd CSJ a decis schimbarea încadrării juridice a faptelor comise (din subminare a puterii de stat în tulburare a liniştii şi ordinii publice). Aceasta a dus la eliberarea lui Cozma, pe 9 iulie 1998. Din acel moment, liderul minerilor a ameninţat în mod constant cu mişcări de protest şi greve în Valea Jiului, ba chiar cu o nouă mineriadă. La începutul anului 1999, ameninţările aveau să se materializeze.

Din punctul de vedere al funcţionării coaliţiei, schimbarea unui premier ţărănist cu altul nu a dus la o relaţie mai bună între PNŢCD (şi CDR) şi partenerii de guvernare, în particular PD şi UDMR. Din anumite puncte de vedere, relaţiile s-au deteriorat. Anul 1998 a fost şi el unul crucial pentru blocarea reformei, chiar dacă presupusa piedică (premierul Ciorbea) fusese înlăturată[93].

Relaţia dintre partidele din CDR (în particular PNŢCD) şi PD nu s-a îmbunătăţit nici după numirea ca premier a lui Radu Vasile, cel care fusese susţinut de pedişti. La 27 mai 1998 (!), parlamentul a aprobat (cu 231 de voturi pentru şi 129 de voturi împotrivă) bugetul de stat pe 1998. Atunci au ieşit la iveală şi noile tensiuni dintre PNŢCD şi PD, care nu mai erau diferenţe principiale, ci ţineau de accesul la resurse, de împărţirea sferelor de control şi influenţă economică, administrativă, ierarhică etc.[94]. Ioan Avram Mureşan, ministrul Reformei, a ameninţat că-şi dă demisia din cabinet dacă nu este consultat „cînd se iau decizii de reformă şi restructurare". Profitînd de plecarea premierului din ţară (la Istanbul), Radu Berceanu, ministrul Industriei şi Comerţului, făcuse numiri în conducerea regiilor, fără a ţine cont de criteriul algoritmului şi fără consultarea premierului. La 27 mai 1998, Radu Vasile l-a anunţat pe ministrul pedist că nu este exclusă demiterea sa din cabinet. Disputa nu făcea decît să reflecte lupta pentru preluarea clientelei politice a fostelor partide aflate la guvernare.

Revenind la ipoteza enunţată mai sus, anul 1998 a fost unul crucial pentru pierderea puterii de către coaliţia CDR-USD-UDMR. Deşi presa vorbea deja despre ocaziile ratate, criticii încă îşi mai exprimau speranţa că va veni un an mai bun[95], întrebîndu-se în ce măsură cabinetul Vasile va fi capabil să-şi respecte obiectivele fixate în programele de guvernare. Un studiu realizat în plină perioadă de guvernare a cabinetului Vasile, la sfîrşitul anului 1998 şi începutul lui 1999, constata că nici un termen nu fusese respectat, fie că era vorba de privatizări (ROMTELECOM, componente ale unor regii autonome),

93. Analiza funcţionării coaliţiei în această perioadă se bazează parţial pe datele şi interpretările din Pavel, 1998/1999. Numerele tematice 65 şi 66, „Doi ani de guvernare" şi „Bilanţ 1998", din *Sfera politicii*, în care a apărut studiul, sînt de o reală utilitate. În preambulul la prima parte a studiului, publicată în decembrie 1998, autorul pleca de la premisa că „doar o schimbare radicală de strategie, doar manifestarea unei ferme voinţe politice ar putea să mai ferească actuala coaliţie de a fi făcută răspunzătoare de continuarea dezastrului ţării - pe urmele forţelor politice care au precedat-o".

94. În terminologia utilizată de interlocutorii noştri apar termeni ca „lupta pentru ciolan, pentru tort etc.".

95. Vezi, în acest sens, editorialul de bilanţ al anului 1998, semnat de Sorin Roşca Stănescu, „Un an ratat. Vinovaţii sînt PNŢCD, Preşedintele Constantinescu şi PD", *Ziua*, 31 decembrie 1998.

restructurări (ROMGAZ, RENEL), fie de legile cu caracter social (modificarea Codului muncii, sistemul de asigurare socială etc.), de politicile privind drepturile omului, culte şi minorităţi (promovarea legii privind înfiinţarea şi funcţionarea asociaţiilor, legea minorităţilor naţionale sau strategia naţională pentru integrarea socială a romilor) sau de „domeniile politicilor publice privind capitalul uman, politicilor de reformă a administraţiei publice, politicile privind justiţia şi siguranţa cetăţeanului, politică externă şi de securitate naţională" (Pavel, 1998/1999). Unele dintre angajamente au fost pînă la urmă realizate, chiar dacă cu întîrziere (cum ar fi privatizarea ROMTELECOM, restructurarea RENEL sau SNCFR), altele au rămas „veşnice promisiuni" (privatizarea BRD, BANCOREX, dar, mai ales, „găurile negre" din industrie).

Sfîrşitul anului 1998 a adus şi recunoaşterea publică din partea preşedintelui Constantinescu a faptului că România se afla într-o criză gravă. Declaraţia sa confirma într-o oarecare măsură teza noastră conform căreia 1998 a fost anul eşecului coaliţiei şi al Convenţiei. În anii care vor urma, în pofida unor rezultate pozitive, nici CDR, nici coaliţia, nici preşedintele nu vor reuşi să recupereze capitalul politic pierdut. Dimpotrivă, ei vor continua să-l piardă, chiar dacă nu întotdeauna pe merit. Opinia publică identificase deja responsabilii şi, pentru tot ceea ce mergea prost, îi transformase în ţapi ispăşitori. În noiembrie 1998, după numeroasele semnale internaţionale primite, inclusiv scăderea ratingurilor şi declaraţiile organismelor financiare internaţionale, Constantinescu a prezidat pentru prima dată de cînd fusese ales o şedinţă de guvern. Cu acel prilej, s-a recunoscut şi situaţia de criză. Date fiind circumstanţele politice interne şi internaţionale excepţionale din 1999, se poate spune că în 1999 şi 2000 le-a fost imposibil celor de la putere să mai recupereze terenul pierdut începînd cu sfîrşitul anului 1997, cînd a început criza cabinetului Ciorbea. După ce, rînd pe rînd, premierul, preşedintele şi alţi reprezentanţi ai partidelor şi coaliţiei negaseră că ar fi vorba de o criză, iată că acum aceasta era recunoscută. Era însă prea tîrziu, iar evenimentele vor duce la accentuarea ei pînă în pragul prăbuşirii statului de drept. Recunoaşterea crizei intervenea pe fondul în care opinia publică avea deja o imagine clară despre cei responsabili, ceea ce se concretiza într-o dramatică scădere a popularităţii preşedintelui şi a CDR[96]. În percepţia opiniei publice, imaginea preşedintelui şi cea a Convenţiei erau strîns asociate, cu toate că, obiectiv, asemenea legături nu mai existau, iar Constantinescu uitase de priorităţile Convenţiei. O asociere care demonstra că dezinteresul pentru ceea ce fusese construit împreună nu elimina în percepţia publică responsabilitatea nici uneia dintre părţile care, împreună, obţinuseră votul pe baza unui program comun.

96. Sondajele de opinie din acea perioadă postelectorală au înregistrat fidel evoluţiile. În ciclul de sondaje realizate la cererea Fundaţiei pentru o Societate Deschisă, preşedintele Constantinescu obţinuse următoarele rezultate la întrebarea „Cîtă încredere aveţi în următoarele personalităţi publice?": 57% - septembrie 1997 (sondaj MMT); 54% - iunie 1997 (CURS); 54% - septembrie 1997 (LUAS); 53% - decembrie 1997 (CURS); 39% - iunie 1998 (CURS); 34% - noiembrie 1998 (MMT). Vezi METROMEDIA Transilvania, „Barometrul de opinie publică. Resurse socio-umane ale reformei", România, noiembrie 1998. De asemenea, vezi Trithemius Media, „Sondaj de opinie publică. Doi ani de guvernare CDR-USD-UDMR. Nouă ani de la revoluţie. Dosarele Revoluţiei", Bucureşti, 1-7 decembrie 1998. La întrebarea „Cine credeţi că sînt vinovaţi pentru actuala criză în care se găseşte România?", pe primul loc se situa la vremea aceea „Mafia internă" (48%), pe locul al doilea „guvernele anterioare" (37%), pe locul al treilea „preşedintele Constantinescu" (31%), iar pe locul al patrulea „CDR" (28%).

În ciuda ambiţiosului program de reforme al coaliţiei guvernării, partea cea mai firavă şi mai criticată a guvernării a fost tot activitatea legislativă. Se poate demonstra cu date concrete că, în locul unei consolidări a democraţiei, a avut loc un proces constant de şubrezire a ei, la care o contribuţie esenţială au avut-o (vezi *infra*) forţele anticoaliţie ce au încercat subminarea democraţiei şi întîrzierea reformei, dar şi forţe din interiorul coaliţiei. Prin modul cum a funcţionat, coaliţia CDR-USD-UDMR nu a dus la separarea celor trei puteri în stat şi, mai ales, la întărirea puterii juridice, ci la slăbirea puterii legislative şi la menţinerea unei puteri juridice nereformate, ineficiente şi corupte, în care opinia publică nu mai avea încredere.

La sfîrşitul anului 1998, bilanţul coaliţiei CDR-USD-UDMR, mai ales în cadrul legislativului, a fost afectat de cîteva *fracturi decizionale* care au împiedicat buna funcţionare a mecanismului. Explicaţiile funcţionării defectuoase a parlamentului dominat de coaliţie au fost multiple. Una dintre disfuncţionalităţi era dată de nepotrivirea dintre înţelegerile convenite în coaliţie cu privire la unele proiecte de legi şi rezultatul dezbaterilor din comisiile parlamentare sau al votului în plen. La fel, în ciuda înţelegerilor între liderii coaliţiei şi colegii de cabinet, iniţiativele legislative ale cabinetului nu s-au bucurat de sprijin din partea forţelor politice care alcătuiau coaliţia. Pentru a nu da o imagine diferită de realitate, trebuie spus că măsurile luate în primii doi ani de reformă au fost susţinute legislativ prin votarea legilor necesare[97]. În primii doi ani, cabinetele s-au confruntat cu incapacitatea coaliţiei legislative de a susţine eforturile de reformă, precum şi cu ritmul prea lent de funcţionare a puterii legislative. Tot atunci au apărut şi teme noi în dezbaterea publică: asumarea de către guvern a unor puteri legislative exagerate (prin multiplicarea numărului de ordonanţe simple şi de urgenţă); tendinţa de transformare a parlamentelor în anexe legislative ale guvernelor, precum şi reducerea rolului puterii legislative; dezechilibrarea definitivă a puterilor în stat; necesitatea unor măsuri menite a simplifica regulamentele de funcţionare ale celor două camere, mai ales necesitatea unei reforme constituţionale, care să includă măsuri de diferenţiere a funcţiilor Senatului şi Camerei Deputaţilor sau de trecere la unicameralism. Concret, în 1998, din cele 134 de legi aflate pe agenda de lucru a Senatului, doar 38 au fost publicate în *Monitorul Oficial*. Dintre acestea, doar 25% erau legi ale reformei economice. Atît cabinetul Ciorbea, cît şi cabinetul Vasile aveau depuse numeroase proiecte legislative în cele două camere, dar ineficienţa parlamentului a determinat amînarea lor pe perioade nedeterminate[98]. Opoziţia a sesizat imediat acest impas parlamentar şi, încă din ianuarie 1998, PDSR, PUNR şi ApR au cerut convocarea unei sesiuni parlamentare extraordinare pentru dezbaterea unor acte normative, între care şi ordonanţele de urgenţă privind privatizarea şi investiţiile. Înainte de a analiza ritmul legiferării în parlament şi, mai ales, situaţia ordonanţelor de urgenţă, trebuie explicate unele dintre cauzele obiective ale acestor întîrzieri.

O mare parte a activităţii parlamentare era dedicată muncii de abrogare a legislaţiei deja existente. În 1998 s-a publicat primul raport al Consiliului Legislativ către Parlament,

97. S-au votat Legea pentru modificarea Legii Concurenţei, Legea bugetului asigurărilor sociale de stat, Legea pentru modificarea Legii privatizărilor societăţilor comerciale, Legea privatizării băncilor cu capital de stat, Legea pentru modificarea şi completarea Legii 35/1991 cu privire la regimul investiţiilor străine, Legea privind reorganizarea regiilor autonome, Legea privind impozitele şi taxele locale, Legea privind impozitul pe profit.

98. Pentru o listă concretă a iniţiativelor legislative restante în parlament, vezi Pavel 1998/1999, prima parte a studiului.

care sintetiza activitatea din 1997[99]. În plus, acesta conţinea şi o trecere în revistă a legislaţiei de dinainte şi de după 1989. Reieşea că în perioada 1947-1989 au fost emise 2.138 de acte normative (o medie de aproximativ 50 de acte normative/an). Între 22 decembrie 1989 şi noiembrie 1991, cînd s-a elaborat prima constituţie postcomunistă, au fost emise 939 de acte normative (aproximativ 500 de acte normative/an, prin urmare o medie de 10 ori mai mare decît în perioada comunistă). Între decembrie 1991 şi decembrie 1997, au fost emise 6.600 de acte normative (aproximativ 1.100 de acte normative/an). În mod firesc, dat fiind noul cadru constituţional, a fost nevoie de o intensă activitate pentru abrogarea legilor comuniste. La vremea publicării raportului, scorul abrogării era de 1.289 de acte abrogate dintr-un total de 2.138. Consiliul Legislativ îşi propunea să ceară abrogarea altor 150 de asemenea reminiscenţe legislative, ceea ce lăsa încă un surplus de cîteva sute de acte normative comuniste încă în vigoare. Însă paradoxul perioadei postconstituţionale consta în faptul că mai mult de o treime din actele normative adoptate între 22 decembrie 1989 şi noiembrie 1991 au trebuit ulterior abrogate. Din punct de vedere strict tehnic (juridic), coaliţia din perioada 1996-2000 avea un deficit de specialişti în drept atît la nivelul guvernului, cît şi la cel al comisiilor parlamentare, la fel ca şi puterea din perioada 1989-1996, astfel încît nu putea să acopere rapid şi eficient necesarul de corecţie legislativă. Aşa cum au subliniat în mod punctual diferiţi experţi, era de aşteptat ca şi în anii următori să fie abrogate chiar unele legi votate de guvernele postcomuniste, în funcţie de interesele de moment.

Din cauza acumulării unor restanţe legislative, dar mai ales din pricina modului defectuos în care a funcţionat coaliţia legislativă în perioada cabinetelor Ciorbea şi Vasile, s-a ajuns la o deplasare semnificativă a activităţii legislative dinspre parlament către executiv. Dacă, în perioada noiembrie 1992-noiembrie 1996, cabinetul Văcăroiu a emis (în vacanţele parlamentare) „doar" 19 ordonanţe de urgenţă şi 213 ordonanţe simple, în perioada decembrie 1996-1 septembrie 1999, cabinetele Ciorbea şi Vasile au emis (în vacanţele parlamentare) 288 de ordonanţe de urgenţă şi 322 de ordonanţe simple[100]. Deplasarea ponderii legislative şi diminuarea capacităţii coaliţiei de a vota legile în ritmul cerut s-a putut verifica (la începutul anului 2000) prin volumul de legi restante care aşteptau a fi votate şi prin mărirea semnificativă a perioadei medii necesare pentru adoptarea legilor. Cu toate că necesarul de legi era constant sau în creştere, „stagiul mediu de aşteptare" a crescut, iar faptul se explică nu atît prin eficienţa opoziţiei, cît prin dificultăţile de funcţionare din coaliţie, uneori chiar prin tensiunile existente între partidele din CDR. Dintr-un total de 449 de legi restante în Parlament, la începutul anului 2000, 30 de proiecte de legi se aflau acolo din 1997, 143 din 1998, iar 286 din 1999. Dacă, în primele luni ale coaliţiei, o lege apărea la fiecare 13-14 zile, pe măsură ce interesele divergente ale diferitelor componente ale coaliţiei şi-au spus cuvîntul, media a fost tot mai ridicată. Pe ansamblul anului 1997, media zilelor de „stagiu" petrecut

99. Consiliul Legislativ este un organ subordonat Parlamentului, care are rolul de a monitoriza corectitudinea activităţii legislative. Deşi legea de organizare şi funcţionare a Consiliului Legislativ a fost aprobată în 1993, noua instituţie democratică a început să funcţioneze abia în aprilie 1996. Primul său raport, care sintetiza activitatea parlamentară din 1997, dar şi situaţia de dinainte şi după 1989, a apărut abia în 1998.

100. Pentru aceste cifre şi cele care urmează, vezi studiul lui Dan Pavel, „De ce nu s-a predat Coaliţia", *Sfera politicii*, nr. 78, anul VIII, 2000.

de un proiect de lege în cele două camere crescuse la 90-100 de zile. Pe ansamblul „anului critic" 1998, media ajunsese la 150-170 de zile.

Ineficienţa coaliţiei în plan legislativ se explică atît prin motive obiective, tehnice, legate de regulamentele de funcţionare ale celor două camere (care aveau să fie schimbate rapid după revenirea PDSR la putere), cît şi subiective, de natură politică sau psihologică, legate de modul în care liderii Convenţiei şi partenerii lor au înţeles să se sprijine reciproc în urmărirea propriilor planuri de guvernare. Se pot face utile studii de caz asupra modului în care reprezentanţii CDR sau cei ai UDMR au fost blocaţi, amînaţi sau chiar împiedicaţi de partenerii lor (ori chiar s-au împiedicat reciproc) să ducă la bun sfîrşit anumite iniţiative legislative cheie pentru reformă. În acest sens, pot fi enumerate legile privatizării şi ale restituirii proprietăţilor particulare (în particular, celebra lege a retrocedării terenurilor agricole, cunoscută sub numele de „legea Lupu"), legea privind denunţarea Securităţii ca poliţie politică şi a accesului la propriul dosar de Securitate („legea Ticu"), precum şi legile care ar fi trebuit să consfinţească şi să perfecţioneze ordonanţele cabinetului Ciorbea privind învăţămîntul sau administraţia publică[101].

Bineînţeles, ritmul legislativ a scăzut semnificativ pe timpul „crizei Ciorbea", mai ales după ce au apărut şicanele reciproce între „partenerii" de coaliţie. Aşa s-a ajuns la recorduri negative. Recordul absolut l-a deţinut Legea de modificare şi completare a Legii învăţămîntului, care a stat în Parlament 750 de zile, cu toate că iniţial fusese una dintre ordonanţele de urgenţă ale cabinetului Ciorbea pentru care România primise aprecieri pe plan internaţional pentru modul deschis, tolerant, modern de rezolvare a cerinţelor minorităţilor naţionale de educaţie în limba maternă. Un rol absolut nefast l-au jucat anumiţi reprezentanţi ai partidelor coaliţiei, care în comisiile de specialitate din Senat sau Cameră au sabotat cît au putut o variantă convenabilă minorităţilor, în particular celei maghiare, ale cărei interese erau reprezentate în coaliţia guvernamentală şi parlamentară de către UDMR[102]. Un alt record negativ a fost reprezentat de Legea datoriei publice, pentru care a fost nevoie de 644 de zile. În top urmează şi alte legi importante: Legea privind reorganizarea CEC în societate bancară pe acţiuni (569 de zile), Legea pentru prevenirea şi sancţionarea spălării banilor (536 de zile), Legea privind facilităţile pentru dezvoltarea turismului rural (411 zile). Faptul că preşedintele Senatului (Petre Roman) era şi preşedintele PD, iar preşedintele Camerei Deputaţilor (Ion Diaconescu) era şi preşedintele PNŢCD (şi al CDR) a influenţat „stagiul" petrecut în camerele parlamentare de către legile venite din partea „partenerilor" din coaliţie. Cînd ministrul PD al Transporturilor (Traian Băsescu, cel care provocase „criza Ciorbea") a promovat proiectul de lege privind transportul pe CFR, aceasta a stat la Senat doar 64 de zile, iar în Camera Deputaţilor nu mai puţin de 543 de zile!

101. Unele dintre acestea au fost desfigurate de-a dreptul („legea Ticu") sau aveau să fie lăsate moştenire PDSR-ului, care, după ce avea să le voteze, a beneficiat şi de un important capital politic în plan naţional şi internaţional (Legea administraţiei publice locale).

102. Unul dintre aceştia este fostul senator PNŢCD George Pruteanu, care, după ce era să provoace de mai multe ori destrămarea coaliţiei, prin ieşirea UDMR, a fost pînă la urmă dat afară din partid. Ulterior, nu la multă vreme după aceea, Pruteanu avea să se regăsească pe listele parlamentare ale PDSR, devenind după 2000 senator. Noul său partid avea să încheie două protocoale politice cu UDMR, iar Pruteanu va încerca să practice acelaşi joc naţionalist diversionist, numai că nu i s-a mai permis.

Disensiunile din interiorul coaliţiei au afectat nu numai votarea unor legi de „interes public", ceea ce, probabil, s-ar putea justifica prin necesitatea elaborării unui text bine făcut, dar şi interesele unor categorii sociale şi profesionale pentru care orice săptămînă de amînare însemna o pierdere. Astfel, Legea privind aprobarea OG 9/1998 referitoare la instituirea sistemului de cupoane pentru agricultori, promovată de cabinetul Ciorbea la 30 ianuarie 1998, a fost finalizată la Cameră în numai 13 zile, dar la Senat a trebuit să aştepte 197 de zile, timp în care sezoanele agricole de arat, semănat, recoltat, însămînţat s-au succedat natural. Statisticile denotă unele întîrzieri aberante tocmai la procedurile „rapide" presupuse de aprobarea ordonanţelor de urgenţă ale cabinetelor aceleiaşi coaliţii, cum au fost cele privind stimularea investiţiilor directe (349 zile în Parlament), regularizarea datoriei fostei Companii Române de Petrol (446 zile), taxa pe valoarea adăugată (377 zile), impunerea veniturilor realizate de persoanele fizice (365 zile).

Circumstanţele agravante ale acestor blocaje legislative trebuie judecate şi într-un context mai larg decît cel strict electoral. În alegerile din 2000, CDR va fi penalizată electoral, iar PD va pierde din capitalul politic anterior. Dar miza era cu totul alta şi ea ţinea de pierderea ocaziilor de aderare la Uniunea Europeană. România depusese cerere de aderare încă din iunie 1995. Una dintre principalele acuze formulate de CDR, PD şi UDMR la adresa guvernării PDSR se referea la lipsa de eficienţă şi de voinţă politică pentru promovarea interesului naţional. În decembrie 1999, România fusese acceptată ca stat-candidat. Dar acesta nu era un simplu titlu de glorie, ci un angajament, un contract, care presupunea patru tipuri de criterii. Îndeplinirea criteriilor politice (inclusiv cele legate de protejarea drepturilor minorităţilor), economice, administrative şi legislative depindea, în mare măsură, de aplicarea şi dezvoltarea *acquis*-ului comunitar, definit tocmai de ansamblul legislaţiei primare şi secundare. Era în interesul României ca multe dintre legile enumerate mai sus să fie adoptate în Parlament, într-o manieră profesionistă şi într-un ritm care să ţină seama de concurenţa cu alte state-candidat. Dacă România ar fi fost judecată doar din punctul de vedere al celor patru criterii, probabil că s-ar fi amînat indefinit începerea procesului de negociere. Crizele din anul 1999 vor reuşi, în mod paradoxal, să ajute România în acest efort internaţional.

În aprilie 1999, avea să aibă loc la Washington, D.C., un summit crucial pentru NATO şi programul viitor de aderare. În decembrie 1999, la Helsinki, urma să se desfăşoare summitul UE, ce trebuia să decidă care dintre fostele state comuniste vor începe negocierile de aderare. În intervalul dintre cele două, s-a desfăşurat summitul OSCE, unde România a încercat să convingă ţările membre să accepte ca preşedinte al celei mai mari organizaţii internaţionale de după ONU un reprezentant al ţării noastre. Tot în 1999, conducerea României a depus serioase eforturi pentru a-l aduce pentru prima dată într-o ţară ortodoxă pe conducătorul Bisericii Catolice, Papa Ioan Paul al II-lea, vizită care a însemnat un pas enorm pentru reconcilierea între creştinismul oriental şi cel occidental. Or, pe fondul acestor eforturi remarcabile, anumite forţe ale opoziţiei, precum şi forţe obscure, a căror natură încă rămîne a fi stabilită, au făcut tot posibilul pentru a împiedica realizarea obiectivelor cruciale ale României. Indiscutabilele realizări pe plan internaţional nu au atîrnat însă suficient de greu în ochii electoratului din România pentru a contracara incoerenţa politicii interne. Dimpotrivă, susţinerea aliaţilor (în particular, SUA şi NATO în criza din Iugoslavia) a condus la pierderea simpatiei unei părţi importante a electoratului, apoi la pierderea puterii.

Circumstanţele producerii mineriadelor cu numerele 5 şi 6, din ianuarie şi februarie 1999, încă îşi mai aşteaptă interpretarea. Pe fondul unor nemulţumiri sociale şi sindicale reale, s-a încercat manipularea lor în sens politic, chiar dacă, în cele din urmă, lovitura de stat planificată şi lichidarea democraţiei au eşuat. Nu vom reuşi să aflăm ce alte forţe politice au mai fost implicate - cu excepţia PRM - din interiorul şi, poate, chiar din exteriorul ţării decît atunci cînd vor fi scoase la iveală fapte şi mărturii, unele cunoscute în anumite cercuri politice şi de către serviciile de informaţii. Pentru aceasta justiţia trebuie lăsată să lucreze[103]. Fără îndoială, dacă minerii ar fi ajuns în capitala României, în ianuarie sau în februarie 1999, la fel ca în septembrie 1991 sau în iunie 1990, consecinţele ar fi fost cu mult mai grave pentru statul democratic. Pentru Emil Constantinescu, pentru forţele din cadrul coaliţiei, în particular pentru simpatizanţii CDR, ianuarie şi februarie 1999 au fost două teste dure, trecute cu bine din punctul de vedere al salvării statului de drept. Cu toate acestea, simpatia de care s-au bucurat minerii, capitalul politic cîştigat atunci de opoziţie au cîntărit greu pentru schimbarea din noiembrie 2000, care a adus şi dezastrul CDR.

În afară de pregătirea unei riposte dure, cu trupe speciale şi armata gata să intervină, în afară de pregătirea pentru un răspuns violent, pe măsură, din partea unei părţi a populaţiei Bucureştiului (care cunoscuse, în iunie 1990, în mod direct violenţa şi dorea să se răzbune), a existat şi o reacţie în cea mai pură tradiţie a rezistenţei paşnice. În balanţa evenimentelor de atunci, mitingul organizat în Bucureşti de mai multe asociaţii ale societăţii civile, care au optat pentru apărarea pe cale paşnică a valorilor democraţiei liberale şi a instituţiilor statului de drept, a dus la reechilibrarea imaginii puterii în ochii opiniei publice şi descurajarea celor care doreau să împingă evenimentele către un deznodămînt defavorabil democraţiei[104]. Asociaţiile care au protestat atunci au fost apropiate de CDR (Alianţa Civică, GDS, AFDPR, Solidaritatea Universitară, LADO, Asociaţia „21 Decembrie 1989", Convenţia Medicilor Democraţi, UMRL şi Asociaţia Victimelor Mineriadelor '90-'91). Fiind vorba de un miting organizat doar la puţină vreme după alegerile pentru primarul general al Capitalei, s-a confirmat că Bucureştii rămăseseră o redută a Convenţiei. Organizaţiile civice au chemat locuitorii capitalei la un „Marş al solidarizării" cu instituţiile statului de drept, vineri, 22 ianuarie. Nu a fost vorba despre un miting în favoarea coaliţiei guvernamentale şi parlamentare CDR-USD-UDMR, ci despre unul în favoarea regimului democratic, la care au participat peste 50.000 de cetăţeni. Chiar dacă politicienii partidelor CDR dezamăgiseră la guvernare, principiile morale şi politice invocate făceau parte din spiritul Convenţiei, din tradiţia începută de *Proclamaţia de la Timişoara* şi manifestaţia din Piaţa Universităţii. Mitinguri asemănătoare au fost organizate în toate marile oraşe din România. La Timişoara, în fiecare zi a mineriadei s-a desfăşurat cîte un miting de protest împotriva tentativei de schimbare prin forţă a regimului democratic.

Ultimul test dur prin care au trecut politicienii Convenţiei şi ai coaliţiei în 1999 a fost războiul din Kosovo. Campania NATO împotriva regimului naţionalist al lui Miloşevici

103. Vezi volumul (în pregătire) lui Cornel Ivanciuc şi Dan Pavel consacrat fenomenului mineriadelor.
104. După cum ne-a explicat Zoe Petre, manifestaţia Alianţei Civice şi a societăţii civile, în general, împotriva mineriadei „a fost esenţială în demoralizarea adversarului. Pînă în momentul acela şi repede după aceea, PDSR şi PRM au avut convingerea că pot să dea în guvern şi în coaliţie, pentru că nimeni n-o să-i apere".

a divizat în mod sever clasa politică, opinia publică şi presa. Nu este aici locul unei analize extinse a motivaţiilor adînci ale clivajului produs în spaţiul simbolic public, însă trebuie subliniat că acesta a fost un nou prilej în care CDR, preşedintele Constantinescu şi coaliţia guvernamentală au pierdut enorm din simpatia publică, la fel ca pe timpul mineriadelor. Poziţiile ferme ale preşedintelui ţării, ale coaliţiei guvernamentale şi ale CDR în favoarea NATO (şi împotriva Serbiei lui Miloşevici) au adus României mari beneficii pe plan internaţional. România a recîştigat din nou simpatia şi sprijinul Occidentului, care a înţeles că exista voinţa politică ireversibilă pentru integrarea în lumea occidentală. Cu toate acestea, costul politic intern a fost incalculabil. Simpatia acelei părţi a opiniei publice tributare unor sentimente antioccidentale, anti-NATO şi antiamericane a fost speculată cu mare abilitate de forţele politice şi presa reacţionare. După Kosovo, preşedintele Constantinescu şi CDR nu au putut să mai recupereze procentele pierdute în sondajele de opinie. Întregul capital de simpatie al coaliţiei s-a evaporat, în timpul mineriadelor şi al evenimentelor din Iugoslavia, ceea ce a condus la pierderi iremediabile de imagine[105]. În schimb, criticii cei mai vehemenţi ai coaliţiei, CDR şi ai preşedintelui din timpul mineriadelor şi al războiului din Iugoslavia, principalul partid de opoziţie şi fostul preşedinte al României, au capitalizat enorm de pe urma acestor evenimente. Evoluţia PDSR a fost spectaculoasă: de la 26% în noiembrie 1998 la 39% în mai 1999 şi 46% în octombrie 1999. Iliescu a crescut de la 22% în noiembrie 1998 la 35% în mai 1999 şi 44% în octombrie 1999. Pentru PRM şi Vadim, în schimb, atacurile împotriva lui Constantinescu şi susţinerea pînă în ultimul moment a mineriadelor nu au fost percepute cu ochi buni de electorat. Alte circumstanţe vor duce la ascensiunea lor, după cum vom vedea.

Pierderea simpatiei a fost însă un preţ mic faţă de riscurile şi ameninţările de securitate cu care s-a confruntat în 1999 România. Anii 1998 şi 1999 au fost pentru guvernele Ciorbea şi Vasile ani de vîrf pentru plata datoriei externe de peste 5 miliarde dolari acumulate de guvernul Văcăroiu. Pe plan internaţional, se estima că România avea să intre în incapacitate de plată. În pofida marilor dificultăţi prin care trecea coaliţia de guvernare, accentuate de cele două mineriade şi de războiul din Iugoslavia, autorităţile de la Bucureşti nu puteau să amîne plata datoriei externe, pentru că se purtau negocieri cu FMI şi Banca Mondială. Cu atît mai mult este remarcabil modul în care factorii de decizie au reuşit să evite o catastrofă economică de tipul celei care avusese loc în Bulgaria. Consecinţele măsurilor din 1998-1999 au fost pozitive, după cum o arăta şi analiza întregului deceniu de tranziţie economică făcută de prestigiosul expert economic şi financiar Daniel Dăianu:

> România a cunoscut o evoluţie economică sinuoasă de genul avînt şi prăbuşire (*boom and bust*), cu mari fluctuaţii ale producţiei şi o inflaţie înaltă şi persistentă. Între 1990 şi 1992, ţara a cunoscut o primă recesiune de amploare (aşa cum a existat în toate ţările în tranziţie), cu rate ale inflaţiei de trei cifre. Între 1993 şi 1996 s-au înregistrat o dinamică pozitivă a producţiei şi o scădere a inflaţiei, dar, concomitent, s-au acumulat tensiuni ce s-au reflectat în creşterea rapidă a datoriei externe şi dificultăţi mari în finanţarea deficitelor externe (România are un

105. Evoluţia în sondaje a CDR-ului a fost următoarea: noiembrie 1998 (MMT) - 30%; mai 1999 (MMT) - 22%; octombrie 1999 (CURS) - 17%. Preşedintele Constantinescu a scăzut de la 34% în octombrie 1998 la 26% în mai 1999 şi 17% în octombrie 1999. La fel, PD a scăzut de la 15% cît avusese în noiembrie 1998 (sub umbrela USD) la 7% în mai 1999, în timp ce liderul său, Petre Roman, a scăzut de la 9% în noiembrie 1998 la 5% în mai 1999 şi, ulterior, s-a situat în mod constant sub partidul său.

deficit comercial structural mare şi un deficit de cont curent important). Sfîrşitul anului 1996 a însemnat prima alternanţă la putere democratică; a fost ales Preşedinte Emil Constantinescu şi instalat ca prim-ministru Victor Ciorbea. În 1997, s-au întreprins măsuri de ajustare structurală pornindu-se de la realitatea că Banca Centrală avea rezerve valutare scăzute (sub 700 milioane USD) şi inflaţia lunară trecuse de o cifră în ultimul trimestru al anului 1996. S-a dat totodată un impuls privatizării.

Avînd beneficiul analizei retrospective şi ştiind ce s-a întîmplat în 1997 în economia mondială (criza financiară din Asia de Sud-Est), înţelegem mai bine semnificaţia unora dintre măsurile de reformă adoptate în 1997. Aceste măsuri au permis de altfel Băncii Centrale să-şi consolideze rezervele valutare la un nivel care a ajutat-o să evite o mare criză în 1999. Pe de altă parte, este de arătat că măsurile adoptate în acel an au avut costuri majore şi au condus la un declin al economiei, cumulat, de circa 16% din PIB în perioada 1997-1999. Este indiscutabil că programul economic ar fi putut fi mai bine construit, astfel încît costurile ajustării să fi fost mai mici. Aceste costuri s-au reflectat puternic în veniturile oamenilor (peste 40% dintre cetăţeni trăiesc sub pragul sărăciei) şi explică, în bună măsură, rezultatele alegerilor din 2000.

România a trecut printr-un moment foarte dificil în 1999, cînd plăţi externe mari au venit la scadenţă (în total, peste 3 miliarde USD), ceea ce a făcut pe mulţi analişti să considere că ţara nu poate evita încetarea de plăţi. Atunci s-a şi produs o scădere a *rating*-ului ţării, a riscului de ţară (*sovereign risk*), de la (BB-), ce fusese acordat în prima parte a anului 1996, la (B-). Şi totuşi, România a reuşit să evite această situaţie foarte grea graţie unei ajustări fiscale şi de balanţă de plăţi remarcabile – similare ca amploare efortului făcut de Ungaria, în 1995, prin programul Bokros. Astfel, s-a redus la jumătate deficitul de cont curent (de la cca 8% la 4%) şi deficitul bugetului consolidat a scăzut sub 3%. Dar acest efort a mărit necazurile materiale ale multor cetăţeni.

Anul 2000 a evidenţiat semne de relansare uşoară a economiei pe fondul scăderii inflaţiei (în fapt, primele scăderi ale stopării declinului economic au apărut în ultimul trimestru al anului 1999). Astfel, Produsul Intern Brut a crescut cu 1,6%, iar inflaţia (raportată la luna decembrie) s-a situat la 40,7%. Fapt semnificativ, deşi România a cunoscut în acel an zguduiri pe piaţa financiară, sistemul bancar a rezistat şi s-a continuat asanarea sa – după căderea a două mari bănci de stat, Bancorex şi Banca Agricolă.

Alegerile din toamna lui 2000 au readus la putere pe preşedintele Ion Iliescu şi Partidul Social Democrat (fostul PDSR). Noul guvern beneficiază de marele avantaj de a se afla pe valul relansării economice[106].

În plus, pe lîngă riscul prăbuşirii economice şi cel al intrării în incapacitate de plată – care se datorau în întregime moştenirii dezastruoase lăsate de guvernarea PDSR şi managementului defectuos al economiei de către cabinetului Văcăroiu –, în aprilie 1999 s-au petrecut trei evenimente care au pus din nou în pericol stabilitatea vieţii economice şi politice:

- sindicatele au anunţat greva generală, care ameninţa să paralizeze complet România;
- asociaţiile „patronale"[107] conduse de magnatul Dan Voiculescu[108] au anunţat că vor intra în grevă fiscală, ceea ce ar fi anihilat efortul de plată a datoriei externe;

106. Daniel Dăianu, „*România* şi Uniunea Europeană", în Dăianu, Vrânceanu, 2002: 19-20. Pentru o analiză a ceea ce s-a petrecut în economia românească pînă în 1999, din perspectiva rolului prea mare al statului în restructurarea relaţiilor de proprietate şi în inhibarea instituţiilor economiei de piaţă, ca şi pentru rolul asistenţei externe (FMI, Banca Mondială) în fundamentarea strategiilor economice, vezi şi Vosganian, 1999. Pentru analiza dinamicii macroeconomice a României în primul deceniu al tranziţiei, în corelaţie cu moştenirea proastei alocări a resurselor şi a „fragilităţii instituţionale", vezi Dăianu, 2000.

107. Cu privire la structura patronatului din România, precum şi la natura societăţii şi puterii, vezi mai jos interpretarea dată hotărîrilor luate de diferitele guverne în perioada postcomunistă.

108. Voiculescu este proprietarul canalului de televiziune Antena 1 şi al cotidianului *Jurnalul naţional*, dar şi preşedinte al Partidului Umanist din România, care avea să intre pe listele electorale alături de PDSR.

- principalul partid de opoziţie, PDSR, şi-a anunţat intenţia de a se retrage din Parlament.

Or, toate aceste ameninţări la adresa stabilităţii României - ca aspirantă la diferite structuri europene şi euro-atlantice, care încerca să obţină credite de la diverse bănci internaţionale, cu o democraţie fragilă, care s-ar fi putut oricînd prăbuşi sub povara propriei ineficienţe - au fost evitate[109]. Costurile în ceea ce priveşte capitalul de simpatie au fost însă enorme. Acţiunile guvernului, ale partidelor din coaliţia parlamentară şi ale preşedintelui republicii au fost atent monitorizate, analizate şi criticate, discreditate şi ridiculizate sub tirul opoziţiei şi al unei părţi tot mai mari a presei. Urmarea a fost că toate aceste succese au fost percepute mai degrabă drept eforturi disperate de a rămîne la putere, drept semne ale unui diletantism managerial, dacă nu chiar ca eşecuri. Din acest punct de vedere, hotărîtoare a fost şi incapacitatea actorilor politici individuali şi colectivi de a-şi prezenta realizările, de a explica opiniei publice provocările cu care se confruntau, precum şi modul în care au fost administrate crizele. Iar circumstanţele agravante se datorau şi modului în care partenerii de la guvernare şi din CDR înţelegeau să se atace reciproc, în văzul opiniei publice. Atacuri care, uneori, antrenau şi fracţiunile aceluiaşi partid!

Activitatea cabinetului Vasile după un an de guvernare a fost sintetizată în *Cartea albă. Un an de guvernare (aprilie 1998-aprilie 1999)*, în care se aprecia că aceasta

> a fost în concordanţă cu obiectivele şi priorităţile stabilite de comun acord de către partidele din coaliţia guvernamentală, ţinînd cont atît de condiţiile economico-sociale existente în ţara noastră, cît şi de cerinţele realizării unei largi deschideri internaţionale, a integrării economiei româneşti în structurile politice şi economice europene şi euro-atlantice...
>
> Pornind de la aceste cerinţe majore, în cadrul procesului de reformă, principala caracteristică a politicii economice o reprezintă continuarea eforturilor de realizare a *programului de macrostabilizare economică şi de menţinere a echilibrelor la nivel macroeconomic, în paralel cu amplificarea măsurilor de ajustare structurală a agenţilor economici*, în scopul creării unor structuri competitive ale sectoarelor economiei naţionale.
>
> Continuarea procesului de reformă, care cuprinde toate componentele vieţii economice şi sociale, a avut în vedere, în principal:
>
> - *Crearea unui cadru instituţional adecvat transformării structurilor de proprietate şi de administrare a proprietăţii statului;*
> - *Reorganizarea şi restructurarea regiilor autonome în paralel cu înfiinţarea şi constituirea autorităţilor de reglementare a pieţelor specifice reprezentate prin obiectul de activitate al regiilor;*
> - *Promovarea unor măsuri pentru funcţionarea coerentă a pieţei de bunuri şi servicii, precum şi a pieţelor de capital;*
> - *Reglementarea şi organizarea pieţei forţei de muncă; perfecţionarea politicilor monetare, fiscale şi bugetare;*
> - *Promovarea unor noi programe de reformă în: sănătate, educaţie, asigurări sociale, precum şi în alte sectoare.*

Faţă de analizele politologilor şi articolele din presă publicate în acea perioadă, toate frazele de mai sus par nişte vorbe goale. O comparaţie între realizările concrete şi

109. Sublinierea în detaliu a tuturor acestor dificultăţi a făcut obiectul unor lungi discuţii în cadrul interviurilor noastre de cercetare cu Emil Constantinescu, Ion Diaconescu, Valeriu Stoica, Constantin Dudu Ionescu etc.

documentele programatice ale cabinetului Vasile nu ar putea să constate decît un lung şir de nerealizări sau de realizări parţiale neîndeplinite la termenul fixat[110]. Aşa cum am arătat însă, în afară de modul defectuos de lucru al cabinetului Vasile, au existat şi acele circumstanţe agravante ale riscurilor şi ameninţărilor economice, sindicale, politice, factori care ar fi provocat dificultăţi oricărui guvern, chiar şi unuia eficient. Şi care ar fi beneficiat de sprijinul necondiţionat al preşedinţiei României.

În cadrul coaliţiei guvernamentale au continuat să se manifeste unele diferende de opinie care şi-au găsit ecoul în presa vremii, însă nici unul nu a avut consecinţe importante pentru componenţa cabinetului. La Palatul Cotroceni şi în conducerea PNŢCD exista însă o mare nemulţumire în legătură cu modul în care premierul Vasile conducea guvernul şi se căutau deja pretexte pentru schimbarea lui din funcţie[111]. Singurul motiv de amînare era impus de necesitatea de a crea impresia unui climat de stabilitate politică înaintea întîlnirii decisive de la Helsinki. O criză guvernamentală care să ducă la schimbarea premierului (făcută în maniera în care avea să se producă) ar fi avut un impact negativ asupra comunităţii internaţionale, care şi-ar fi făcut despre România o imagine nefavorabilă puterii de la Bucureşti. De aceea, pînă în ultimul moment, s-a păstrat impresia susţinerii cabinetului, cu toate că începuseră să apară o serie de „speculaţii" despre iminenţa remanierii sau a demiterii premierului[112]. În toamna lui 1999, nemulţumirile sociale faţă de politica guvernului au crescut semnificativ, cele patru cartele sindicale importante din România cerînd preşedintelui Constantinescu să ia atitudine. Într-o scrisoare deschisă, CNS „Cartel Alfa", BNS, CNSLR-Frăţia şi CSDR au solicitat

110. Vezi, în acest sens, documentele programatice ale Guvernului României (cabinetul Radu Vasile), „Obiective şi măsuri pe termen scurt. Propuneri" şi „Program de guvernare, 1998-2000". Vezi şi Pavel, „De ce nu s-a predat coaliţia", *Sfera politicii*, nr. 78, anul VIII, 2000.

111. Surse din jurul fostului prim-ministru Radu Vasile ne-au relatat lucruri ce par incredibile. În afară de clasicele „dezertări" de la diversele îndatoriri (de la şedinţele CSAT, de la primirea unor delegaţii străine, a unor mari investitori străini, fenomene care s-au petrecut şi în cazul cabinetului Ciorbea) în favoarea meciurilor de fotbal, vizionate pe stadion sau la televizor, fostul premier rămînea fascinat ore întregi în faţa computerului, unde juca diverse jocuri electronice (de la clasicul *solitaire* la noile „războaie spaţiale"), în timp ce în anticameră delegaţiile aşteptau ore întregi, iar unele nu ajungeau niciodată a mai fi primite. Deşi altfel decît predecesorul său Victor Ciorbea, care îşi ţinea colegii de cabinet în şedinţe de 12, 14 sau 16 ore, Radu Vasile se comporta în raport cu timpul de parcă ar fi avut în faţa lui o veşnicie. Eficienţa ambelor cabinete era minată de vicii opuse, excesul de zel sau chiulul. Nu vrem să intrăm pe terenul incontrolabil al zvonurilor cu privire la gradul de corupţie al membrilor diferitelor cabinete, din decembrie 1989 pînă la zi, din moment ce nici justiţia, nici memoriile personale ale unor foşti politicieni nu au scos încă la iveală asemenea episoade, iar dintre străinii care s-au plîns, nici unul nu a făcut o mărturie care să poată fi invocată altfel decît indirect, în evaluările de la Transparency International. Ceea ce nu înseamnă că nu mai rămîn o mulţime de lucruri de povestit. În vara lui 1999, cînd primul-ministru Radu Vasile urma să meargă într-o vizită oficială în China, s-a petrecut un incident care i-a înfuriat pe cei de la Palatul Cotroceni. Ambasadorul Iranului a solicitat o audienţă la Preşedinţie ţinînd să mulţumească pentru gestul deosebit al premierului Vasile de a face o vizită în Iran. S-a dovedit că nimeni din sistemul diplomatic de la Bucureşti nu aranjase această vizită, despre care nu ştiau decît cîţiva consilieri personali ai lui Vasile. Din ordinul lui Constantinescu, vizita a fost anulată, deoarece ea putea aduce consecinţe negative pentru România în relaţiile cu NATO, UE şi comunitatea internaţională. Din informaţiile pe care le avem, a fost momentul în care cercul din jurul preşedintelui sau Constantinescu însuşi au hotărît schimbarea din funcţia de prim-ministru a lui Radu Vasile.

112. „Conducerea PNŢCD dezminte zvonul demisiei premierului", *Ziua*, 4 noiembrie 1999.

„demiterea actualului executiv care a demonstrat că nu este capabil să gestioneze procesul de reformă"[113]. Răspunsul preşedintelui a fost că nu intră în atribuţiile sale constituţionale demiterea guvernului, pe care ar fi putut-o solicita doar parlamentul.

Două luni mai tîrziu însă, după summitul de la Helsinki, la care România a fost în sfîrşit invitată să înceapă negocierile de aderare la UE (ca urmare a poziţiei ferme de susţinere a campaniei NATO împotriva lui Miloşevici), Constantinescu nu şi-a mai pus probleme constituţionale. El avea să recurgă la un „artificiu" constituţional pentru a-l îndepărta pe Radu Vasile. Ca să folosim jargonul politic şi mediatic autohton, „debarcarea" lui Radu Vasile a fost la fel de spectaculoasă ca şi a lui Ciorbea, cu deosebirea semnificativă că s-a consumat foarte rapid. Între timp, preşedintele, consilierii săi şi partenerii politici se „perfecţionaseră". Modalitatea de îndepărtare a lui Radu Vasile de la şefia guvernului a fost demisia tuturor miniştrilor. Gestul lor a fost urmarea presiunilor directe şi indirecte venite dinspre Palatul Cotroceni, de unde PNŢCD era condus, în ciuda faptului că legătura lui Constantinescu cu CDR se rupsese sau era mai curînd formală. În prealabil, într-un discurs televizat, la 12 decembrie 1999, preşedintele Constantinescu a afirmat că au lipsit din activitatea guvernului „coordonarea eforturilor" şi o „bună organizare"[114]. A fost semnalul oficial pentru începerea operaţiunii, unul evident pentru toată lumea. Primii miniştri au fost chiar cei ai PNŢCD, care şi-au anunţat demisia la 13 decembrie 1999, urmaţi fiind de liberali, apoi de democraţi. Concomitent, BCCC al PNŢCD i-a retras sprijinul lui Radu Vasile. Într-un comunicat PNŢCD publicat în întreaga presă, se preciza:

> Luînd act de apelul preşedintelui României, domnul Emil Constantinescu, adresat ţării şi forţelor politice, de îmbunătăţire a actului de guvernare, miniştrii PNŢCD şi-au prezentat demisia din portofoliile deţinute în actualul cabinet. PNŢCD consideră că, prin alcătuirea unui nou Guvern, vom putea garanta angajarea fermă a forţelor politice ale Coaliţiei în procesul decisiv pe calea începerii negocierilor pentru aderarea României la Uniunea Europeană... În urma discuţiilor avute în BCCC şi luînd act de refuzul domnului Radu Vasile de a se alătura colegilor săi din Executiv, Biroul a hotărît ridicarea sprijinului politic acordat primului-ministru.

Refuzul premierului de a se alătura demisiei colective a colegilor săi a provocat retragerea sprijinului politic din partea PNŢCD. Pentru observatorii superficiali, reacţia lui Radu Vasile a părut oarecum similară celei a lui Victor Ciorbea, din martie 1998. În realitate, doar aparenţele erau similare, situaţia constituţională şi raporturile din coaliţie, dar mai ales din interiorul CDR şi al partidului din care făcea parte primul-ministru, fiind total diferite. După începerea manevrelor, premierul a anunţat că este hotărît să nu demisioneze. Vasile contesta însăşi constituţionalitatea demersului care se petrecea sub ochii uimiţi ai opiniei publice. În aceeaşi zi, el a dat o declaraţie în care (amintind şi

113. „Demiterea Guvernului, cerută pe diverse voci", *Cronica română*, 23/24 octombrie 1999.

114. În interviul pentru această carte, fostul preşedinte Constantinescu ne-a explicat că „motivul schimbării care se vroia rapidă a fost necesitatea unui prim-ministru capabil să gestioneze primul an de negocieri la Uniunea Europeană. Era vorba de un proces tehnic, important, şi era clar că Radu Vasile nu era primul-ministru indicat, pentru că nu era considerat ca un partener serios practic de către nimeni. S-a mai creat şi o urgenţă, pentru că, pe 7 ianuarie 2000, urma ca preşedintele Comisiei Europene, Romano Prodi, să facă o vizită în România. Pe de altă parte, tocmai atunci se schimba preşedinţia UE, care aparţinea Portugaliei, ţară care ne era extrem de favorabilă, trebuia să începem primul an foarte tare, dar pentru aceasta trebuia găsit un prim-ministru competent".

declaraţiile de apreciere la adresa guvernului din partea primului-ministru al Marii Britanii, Tony Blair) se spunea:

> ...anunţ că nu-mi voi prezenta demisia în nici un fel şi cer, în mod explicit, ca, ţării şi mie personal, preşedintele României sau celelalte forţe politice să explice de ce se urmăreşte demiterea guvernului Radu Vasile, ce se urmăreşte prin acest lucru, care sînt acuzele care i se aduc, ce se află în spatele acestor acuze şi, de fapt, unde se doreşte să se ajungă.
>
> ...cei care au declanşat această criză artificială, pe care o consider o mineriadă politică, să dea explicaţii naţiunii şi să spună pentru ce s-a ajuns la o astfel de situaţie, blamată de întreaga lume, pentru ce trebuie s-o luăm de la capăt cu conflicte în interiorul şi în afara puterii? Ce se doreşte, de fapt, pentru România?... Ca urmare, aştept decizia Parlamentului. Eu, ca persoană fizică şi ca prim-ministru al României, nu demisionez, din motive pur şi simplu morale[115].

Cu toate acestea, preşedintele Constantinescu l-a revocat din funcţie pe Radu Vasile, numindu-l premier interimar pe ministrul Muncii şi Protecţiei Sociale, Alexandru Athanasiu. Demersul preşedinţiei a fost motivat astfel:

> ...Preşedintele României a constatat că în acest moment primul-ministru Radu Vasile se află în imposibilitatea de a-şi exercita atribuţiile datorită demisiei majorităţii membrilor guvernului, ceea ce pune guvernul în imposibilitatea de a funcţiona.
>
> În acelaşi timp, preşedintele României a luat act de faptul că toate partidele din coaliţia guvernamentală, care au fost consultate, în conformitate cu art. 102 din Constituţie, cu ocazia desemnării domnului Radu Vasile în calitate de prim-ministru, i-au retras acestuia sprijinul politic.
>
> În această situaţie, în baza art. 106, al. 2, coroborat cu art. 105 din Constituţia României, preşedintele României l-a revocat din funcţie pe domnul Radu Vasile prin decretul nr. 426/13 decembrie 1999.

Articolele din Constituţie invocate de preşedintele Constantinescu se refereau fie la procedura învestiturii (făcută prin consultarea partidelor majoritare sau reprezentate în Parlament), fie la cazurile de încetare a funcţiei de „membru al guvernului", dar, în nici un caz, la dreptul constituţional al preşedintelui de a-l demite pe primul-ministru[116]. Primul-ministru Vasile invoca în mod corect Constituţia, în prevederile ei explicite cu privire la încetarea mandatului, care arătau că singura instituţie abilitată s-o facă era Parlamentul[117]. Toată această echilibristică pe marginea legii fundamentale nu a făcut

115. „Preşedinţia a pus tunurile pe premier avîndu-i ca servanţi pe membrii aripii ţărăniste Galbeni-Opriş. Radu Vasile nu cedează şi cere explicaţii. Pe viaţă şi pe moarte. Premierul a acuzat Preşedinţia de «mineriadă politică»", *Ziua*, 14 decembrie 1999.

116. *Constituţia României*, Art. 102 („Învestitura"), al. 1 spune: „Preşedintele României desemnează un candidat pentru funcţia de prim-ministru, în urma consultării partidului care are majoritatea absolută în Parlament ori, dacă nu există o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament". Art. 105 („Încetarea funcţiei de membru al Guvernului") prevede: „Funcţia de membru al Guvernului încetează în urma demisiei, a revocării, a pierderii drepturilor electorale, a stării de incompatibilitate, a decesului, precum şi în alte cazuri prevăzute de lege". Iar Art. 106 („Primul-ministru"), al. 2 spune: „Dacă primul-ministru se află într-una din situaţiile prevăzute la articolul 105 sau este în imposibilitate de a-şi exercita atribuţiile, Preşedintele României va desemna un alt membru al Guvernului ca prim-ministru interimar, pentru a îndeplini atribuţiile primului-ministru, pînă la formarea noului Guvern. Interimatul, pe perioada imposibilităţii exercitării atribuţiilor, încetează dacă primul-ministru îşi reia activitatea în Guvern".

117. *Constituţia României*, Art. 109 („Încetarea mandatului"), al. 2: „Guvernul este demis la data retragerii de Parlament a încrederii acordate sau dacă primul-ministru se află într-una din situaţiile prevăzute în articolul 105 ori este în imposibilitatea de a-şi exercita atribuţiile mai mult de 45 de zile".

decît să ofere opoziţiei artileria grea pentru a torpila instituţia prezidenţială şi coaliţia, în particular partidele din CDR, în special PNŢCD. Într-o conferinţă de presă susţinută la 14 decembrie, Ion Iliescu a declarat că decretul prezidenţial prin care premierul fusese demis era anticonstituţional. În acelaşi timp, grupul PDSR din Senat s-a retras de la şedinţe, anunţînd că nu va mai reveni decît în momentul intrării în legalitate a guvernului. Bineînţeles, principalul partid de opoziţie a cerut alegeri anticipate. Nu mai era nevoie de mineriade pentru a-i submina pe cei de la putere, un joc democratic inteligent, bazat pe invocarea procedurilor constituţionale şi legale era suficient. Pentru opinia publică părea din ce în ce mai clar că opoziţia este adevărata apărătoare a statului de drept şi a legii fundamentale a statului.

Între timp, presa relata amuzată despre existenţa la Palatul Victoria a „doi prim-miniştri", Vasile şi Athanasiu, care nu s-au putut abţine şi s-au angajat în ironii reciproce. Cel mai cîştigat a fost PDSR-ul care, prin reprezentanţii săi, a făcut declaraţii cu privire la faptul că ţara se afla în criză, fiind „într-o situaţie de vulnerabilitate". Prim-vicepreşedintele PDSR, Adrian Năstase, a admis totuşi că partidul său nu va declanşa procedura de suspendare din funcţie a preşedintelui Constantinescu, deoarece demersul ar fi putut avea consecinţe incalculabile. Consecinţele negative n-au încetat însă să apară: la Washington, D.C., adjunctul purtătorului de cuvînt al Departamentului de Stat al SUA, James Foley, a declarat că există „o confuzie considerabilă" la Bucureşti, în condiţiile în care primul-ministru nu a demisionat, iar preşedintele României numise deja un prim-ministru interimar. Presa internaţională a consemnat sec că Radu Vasile era „ţapul ispăşitor" al unei „coaliţii nepopulare".

După ce a fost convins să nu mai atace decretul prezidenţial la Curtea Constituţională, Vasile a anunţat, tot la 14 decembrie 1999, că a pus bazele Grupului Popular din PNŢCD. Ulterior, acest grup va sciziona din PNŢCD, pentru a forma un Partid Popular. Ca şi Victor Ciorbea, care a fost puternic afectat de modul în care a fost trădat de toţi, dar mai ales de partenerii de coaliţie, de propriul partid şi de preşedintele Constantinescu, făcîndu-şi pînă la urmă propriul partid (ANCD), şi Radu Vasile s-a supărat, formînd un alt partid. Din aceste „supărări" şi neînţelegeri au rezultat trei partide slabe. Lipsa de responsabilitate avea să se răzbune peste un an, cînd electoratul va sancţiona extrem de dur CDR sau, mai bine zis, ceea ce avea să rămînă din ea.

Demisia lui Radu Vasile a venit abia pe 17 decembrie 1999, cînd începuseră deja tatonările pentru un nou premier. Presa a vehiculat mai multe nume de politicieni ţărănişti (Mircea Ciumara, Ulm Spineanu, Constantin Dudu Ionescu), dar preferatul preşedintelui Constantinescu era Radu Sârbu. Preşedintele FPS era însă un politician a cărui autoritate nu era recunoscută la nivel central în PNŢCD, un manager deja contestat de presă şi de opoziţie pentru afacerile dubioase din privatizare, dar şi pentru menţinerea unui ritm lent al privatizării. Despre Sârbu se spunea că este „puşculiţa" pentru viitoarele alegeri[118]. PNŢCD l-a refuzat pe Sârbu, considerat drept un alt Radu Vasile. Singurul om politic asupra căruia exista un acord în PNŢCD era tînărul ţărănist Constantin Dudu Ionescu, cel care se făcuse remarcat (ca proaspăt ministru de Interne) în timpul celei de-a şasea mineriade, din februarie 1999. „Eroul de la Stoeneşti" era unul dintre cei mai integri miniştri, despre care nu existaseră niciodată acuze de corupţie sau de promovare

118. Interviu cu un fost demnitar ţărănist, care - în acest context - a preferat să îşi păstreze anonimatul.

a unor interese obscure ori mafiote. Ionescu era considerat de strategii PNŢCD un politician capabil să recupereze deficitul de imagine adus de Ciorbea şi Vasile, ba, mai mult, se considera că el poate să aducă puncte importante partidului şi Convenţiei în viitoarea campanie electorală. În ciuda consensului foştilor colegi de partid, preşedintele Constantinescu nu a aprobat propunerea PNŢCD, deşi venea de la principalul partid din CDR. Contrapropunerea sa, total surprinzătoare, a fost guvernatorul Băncii Naţionale. Mugur Isărescu provenea din rezerva de cadre a FSN şi dintre oamenii de încredere ai lui Iliescu şi era oficialul român ce supravieţuise în funcţie mai mult decît oricine (chiar şi decît fostul director al SRI, Virgil Măgureanu). Asupra motivelor preşedintelui de a-l desemna ca premier pe Isărescu vom reveni. Vom spune doar că preşedintele Constantinescu şi echipa de la Cotroceni au acţionat conjunctural, aşa cum o vor face şi ulterior, fără un orizont strategic pe termen lung, avînd drept singură preocupare realegerea lui Constantinescu, nu şi şansele electorale ale Convenţiei şi PNŢCD. Dacă ultimul guvern de coaliţie ar fi beneficiat de un premier PNŢCD – în condiţiile în care anul 2000 a fost unul de redresare economică –, soarta electorală şi politică a CDR (şi PNŢCD) ar fi fost cu totul alta. Cu certitudine, la vremea aceea Constantinescu nu se gîndea că se va retrage din cursa pentru un nou mandat prezidenţial. Dacă ar fi făcut-o, atunci ar fi fost logic, ba chiar şi moral, să desemneze tot un premier ţărănist, care, în condiţiile retragerii sale din cursă, ar fi putut să candideze la preşedinţie cu şanse mult mai mari decît Isărescu şi, în orice caz, cu un profit electoral şi politic sporit pentru CDR şi PNŢCD. Orice motivaţie ar fi avut atunci, desemnarea lui Isărescu ca premier în ultimul an de guvernare a coaliţiei – altminteri a fost o persoană eficientă, pînă la un punct loială şi cu intenţii reformiste – s-a făcut în contradicţie cu orice proiect politic pe termen lung. Iată de ce, în memoria liderilor ţărănişti, fostul preşedinte Constantinescu a rămas drept „groparul PNŢCD şi al Convenţiei Democratice"[119].

Semnificativ pentru modul în care au guvernat cei doi premieri proveniţi din partidele CDR şi, mai ales, pentru capitalul politic rezultat în urma guvernării este faptul că schimbările lor din funcţie au fost considerate la Cotroceni şi în alte cercuri drept realizări ale coaliţiei. Constantinescu şi cei din jurul său nu au fost conştienţi multă vreme că opinia publică şi media le-au considerat erori politice mai mari chiar decît numirea în funcţie a aceloraşi premieri. Realizările pozitive ale cabinetelor Ciorbea şi Vasile au fost anulate chiar prin înlăturarea lor din funcţie. Datorită modului în care ei au fost înlăturaţi, imaginea lor în percepţia publică a fost completată cu rezultatele negative ale guvernării sau chiar cu reinterpretarea în sens negativ a ceea ce, de fapt, fusese pozitiv. Abia după doi ani de la pierderea alegerilor, ţărăniştii şi cei din jurul fostului preşedinte al României au început să analizeze perioada 1996-1999, în care guvernul a fost condus de premieri ţărănişti, din perspectiva realizărilor instituţionale, legislative, precum şi din punctul de vedere al contribuţiei la consolidarea democraţiei. Analiza lucidă şi obiectivă a indicatorilor macroeconomici din perioada 1996-2000, a legilor adoptate în perioada 1996-2000, a instituţiilor nou create şi a celor cu o nouă organizare scoate la iveală un efort substanţial de reformă economică, politică, socială etc.[120]. Dacă se face un bilanţ pe

119. Expresia a fost formulată de unul dintre liderii PNŢCD în interviul de cercetare pentru această carte.
120. Pentru indicatorii macroeconomici de după 1990, pentru legile adoptate în perioada 1996-2000, pentru instituţiile nou create, ca şi pentru cele cu o nouă organizare şi funcţionare, vezi Anexele 14 şi 15 de la sfîrşitul acestui volum.

domenii al activităţii diverselor ministere conduse de reprezentanţii partidelor din CDR (PNŢCD şi PNL), dar şi de PD sau UDMR, lista realizărilor ar putea fi destul de lungă. În mod evident, domenii ca educaţia (Andrei Marga), internele (Constantin Dudu Ionescu, dar şi Gavril Dejeu înaintea sa), transporturile (Traian Băsescu), lucrările publice şi amenajarea teritoriului (Nicolae Noica), justiţia (Valeriu Stoica), externele (Adrian Severin), apărarea naţională (Victor Babiuc, Constantin Dudu Ionescu, Sorin Frunzăverde), cultura (Ion Caramitru), minorităţile naţionale (Tokay György, Eckstein Kovács Péter) au reprezentat puncte de maximă reformă ale guvernării de coaliţie din perioada 1996-2000, care au asigurat în unele domenii pilonii pe care se construiau procese complexe, precum integrarea în NATO şi UE, consolidarea democraţiei şi a reperelor unei economii de piaţă, ceea ce a asigurat României un cert prestigiu internaţional[121]. Reformele din domeniile sensibile, precum educaţia sau armata, au constituit obiectul unor atacuri politice cu caracter electoral, nu pentru imperfecţiunea lor, ci pentru gradul de radicalitate. Pentru forţele de opoziţie şi unele canale mediatice, atacarea reformei a fost subiectul preferat, astfel încît ceea ce ar fi trebuit să reprezinte indiscutabile puncte de bilanţ pozitiv a devenit, în cele din urmă, terenul unor atacuri extrem de bine conduse. În stilul orwellian din politica românească, ceea ce era bine sau progresist a fost prezentat drept prost şi reacţionar. În pofida faptului că au existat şi continuă să existe critici cu privire la realizarea reformei în anumite domenii, eforturile anumitor miniştri s-au izbit de rezistenţa acerbă - uneori frizînd ridicolul, alteori sugerînd inconştienţa sau lipsa de responsabilitate - din partea partenerilor de coaliţie. Exemplul cel mai evident a fost în ministerul Justiţiei, unde Valeriu Stoica şi experţii din minister, din cercetare şi învăţămîntul de specialitate au iniţiat o reformă substanţială, care a fost blocată de partenerii de coaliţie, în special din PNŢCD[122]. Drept consecinţă, de atunci încoace, la fel ca şi înainte de venirea la putere a coaliţiei, majoritatea criticilor venite

121. Argumente puternice pentru a demonstra gradul înaintat al reformei se găsesc în cîteva volume cum ar fi: Marga, 2000, care explică cu date empirice şi argumente instituţionale în ce a constat procesul reformei învăţămîntului din România în perioada 1997-2000, cuprinzînd pe cîteva zeci de pagini lista actelor normative ale Ministerului Educaţiei Naţionale; *Cartea Albă a Guvernului. Armata României 2010: Reformă şi integrare euro-atlantică*, 1999, volum care explică reforma din armată şi stabileşte direcţiile principale ale politicii de apărare a României pe termen mediu şi lung (probabil, singurul domeniu în care, datorită faptului că reforma s-a făcut cu ajutorul consilierilor NATO, precum şi din SUA, Marea Britanie, Germania etc., conform liniamentelor primite de acolo, ea nu a mai putut fi contestată de guvernul venit în urma alegerilor din 2000).

122. Valeriu Stoica şi specialiştii din justiţie au prezentat cele cîteva sute de pagini din „Proiectul de Lege pentru accelerarea reformei justiţiei" în cadrul seminarului „Reformă şi Justiţie - Drepturi ale Cetăţeanului" organizat de Institutul de Studii Liberale şi Ministerul Justiţiei, pe 4 aprilie 2000, la Bucureşti, Athenée Palace Hilton. Proiectul de lege cuprindea nu mai puţin de 12 titluri: Modificarea şi completarea Codului penal; Modificarea şi completarea Codului de procedură penală, a Legii nr. 92 pentru organizarea judecătorească, a Legii nr. 56/1993 a Curţii Supreme de Justiţie şi a Legii nr. 54/1993 pentru organizarea instanţelor şi parchetelor militare; Executarea pedepselor şi măsurilor preventive cu privare de libertate; Organizarea şi funcţionarea serviciilor de probaţiune şi reintegrarea socială; Modificarea şi completarea Codului civil; Modificarea şi completarea Legii nr. 7/1996 a cadastrului şi publicităţii imobiliare; Contenciosul administrativ; Modificarea şi completarea Codului de procedură civilă; Organizarea şi funcţionarea profesiei de executor judecătoresc; Organizarea şi funcţionarea profesiei de registrator de proprietate şi a birourilor de carte funciară; Soluţionarea conflictelor prin mediere; Modificarea şi completarea Legii notarilor publici şi a activităţii notariale nr. 36/1995.

din partea comunităţii internaţionale, în particular din partea UE şi a NATO, au pus accentul pe lipsa de reforme în justiţie[123].

Realizările menţionate au rămas prea puţin cunoscute de către electorat. Acesta a văzut sau a fost ajutat să vadă doar latura negativă a guvernării, certurile dintre actorii individuali şi colectivi, bîlbîielile, gafele, erorile, nu şi faptul că în perioada 1996-2000 s-a produs o reorientare strategică a României către NATO şi UE, către consolidarea democraţiei. La fel, pentru liderii Convenţiei şi ai partidelor din CDR, pentru întreaga coaliţie, succesele internaţionale din 1999 au fost umbrite de marile probleme interne. Succesul de la Helsinki, de la sfîrşitul anului 1999, cînd UE a hotărît, în sfîrşit, să înceapă negocierile de aderare a României, a fost complet umbrit de scandalul înlocuirii lui Radu Vasile. Capitolul cel mai deficitar al coaliţiei a fost cel de relaţii publice, de promovare a imaginii. Oamenii politici din Convenţie şi din coaliţie nu au ştiut să-şi promoveze imaginea. Prin comparaţie, după alegerile din 2000, cabinetul Năstase şi PSD au beneficiat de serviciile calificate ale sociologului Vasile Dâncu, care, sub acoperirea oficială de ministru al Informaţiilor Publice, s-a ocupat de promovarea imaginii celor de la putere. CDR nu a pierdut pariul cu reforma – aşa cum continuă să afirme adversarii din politică şi presă, chiar şi după dispariţia ei –, ci a pierdut războiul de imagine. În ochii electoratului, a contat mai mult percepţia imaginii decît efortul de construcţie, ce făcea parte dintr-o strategie pe termen lung, ale cărei beneficii nu puteau fi percepute imediat. Lipsa de beneficii pe termen scurt, în conjuncţie cu incapacitatea de a promova o imagine pozitivă a celor de la guvernare au dus nu numai la pierderea puterii, normală pentru ritualul alternanţei la guvernare, ci şi la dispariţia CDR din viaţa politică parlamentară. Cît despre fostul preşedinte şi echipa de la Cotroceni, aceştia au fost incapabili de a gîndi strategic sau de a acţiona în interesul forţelor politice pe care le reprezentau.

Opţiunea fostului preşedinte al CDR pentru Isărescu, un om dintr-o echipă „tehnocrată" asociat cercurilor feseniste, i-a convins pe cei care mai aveau îndoieli să accepte ipoteza conform căreia nu numai că Emil Constantinescu se rupsese cu totul de spiritul Convenţiei, dar acţiona chiar deliberat împotriva intereselor PNŢCD, din motive obscure sau meschine[124]. Presa a relatat interpretările ţărăniştilor privind raţiunile pentru care

123. Vezi, de pildă, Open Society Institute, 2001, raport care analizează majoritatea deficienţelor sistemului de justiţie din România, fără să menţioneze, măcar ca intenţie, vastul proiect de reformă iniţiat de Valeriu Stoica şi blocat de partenerii din coaliţie.

124. Pentru o asemenea interpretare, vezi editorialul lui Dan Pavel „Dimensiunile naţionale ale crizei PNŢCD", *Ziua*, 16 decembrie 1999, în care se arăta: „În momentul în care a devenit preşedinte, el a încetat de a mai fi membru al partidului din partea căruia a candidat. Dar din acel moment a încetat şi orice preocupare a sa de a ţine cont de interesele majore ale acestui partid. O personalitate importantă a CDR îmi spunea că preşedintele Constantinescu nu a făcut, după noiembrie 1996, decît să lucreze împotriva PNŢCD, să împiedice pe oricine să devină prea puternic, încercînd să provoace un grup împotriva altuia, o fracţiune împotriva alteia. La vremea respectivă, interpretarea mi s-a părut fantezistă. Era greu de crezut că preşedintele ar putea avea interesul ca, atunci cînd îi va înceta mandatul – în 2000 sau în 2004 –, să revină în partid, ca preşedinte al unei formaţiuni în care să nu mai aibă apoi adversari puternici. Dar ceea ce se întîmplă acum mă determină să examinez mai atent această ipoteză. De fiecare dată cînd a propus un prim-ministru ţărănist, preşedintele a ales (în două ocazii) personalităţi marginale sau cu o reputaţie îndoielnică. Fie că a fost vorba de Victor Ciorbea sau de Radu Vasile, de fiecare dată partidul a trebuit să cedeze în faţa unor personaje care nu reprezentau linia partidului".

Constantinescu îl înlăturase pe Vasile, a cărui popularitate ameninţa să o depăşească pe a lui[125]. Dacă, într-adevăr, o logică a competiţiei politice ar fi stat la baza actelor de atunci, poate că ele ar fi putut fi interpretate într-o lumină favorabilă sau raţională, dar – după toate cele întîmplate – principalul artizan al schimbărilor a abandonat lupta politică. Cînd peste numai cîteva luni preşedintele Constantinescu avea să-şi anunţe retragerea din cursa pentru un al doilea mandat prezidenţial – fără a se fi consultat cu cei care îl susţinuseră din PNŢCD sau CDR –, percepţiile negative aveau să precumpănească asupra celor pozitive, iar trecutul avea să fie reinterpretat în funcţie de conflictele prezentului.

Deşi mandatul lui Mugur Isărescu părea să nu mai păstreze nimic din spiritul Convenţiei, după retragerea lui Constantinescu din cursa electorală el avea să întrupeze, pentru o perioadă, speranţele unei părţi a CDR. Vom vedea cum de s-a ajuns la această situaţie. Cu Isărescu în calitate de prim-ministru, aproape de sfîrşitul a patru ani de guvernare a CDR în coaliţie, s-a putut observa că eşecul forţelor reformiste se datora, în mare parte, şi naturii puterii, presiunii de tip structural care şi-a asigurat continuitatea după decembrie 1989, indiferent de cine a guvernat. Din anumite puncte de vedere, nu a existat nici o diferenţă între guvernele feseniste de dinainte de 1996 sau de după 2000, pe de o parte, şi guvernele coaliţiei din perioada 1996-2000. Toate au fost, prin consecinţele lor (menţinerea ponderii sectorului economic de stat, în special în industria primară), guvernări de stînga, anticapitaliste, contribuind la blocajul economic, social şi politic, din care nu s-a ieşit nici acum. Este semnificativ că reprezentanţii forţelor de dreapta din CDR şi din coaliţie au semnalat la vremea respectivă derapajul spre stînga şi blocajele structurale. Nu este vorba doar de liderii PAR (transformat după ieşirea din CDR şi din coaliţie în Uniunea Forţelor de Dreapta), ci şi de liderii grupului capitalist, de dreapta, din PNL (Horia Rusu, Dinu Patriciu, Dinu Zamfirescu)[126].

Blocajul economic, social şi politic din care nu s-a ieşit mai bine de un deceniu, nici înainte, nici după 2000, are o explicaţie profundă. Este vorba despre *structura corporatistă a statului şi societăţii civile*[127]. Această sintagmă desemnează convergenţa acţiunii politice şi economice dintre marile confederaţii sindicale, guvern şi stratul etatist-managerial[128]. Termenul *corporatism* este folosit aici în cu totul alt sens decît în

125. Anca Hriban, „Reportaj la uşa cabinetului lui Ion Diaconescu. Ţărăniştii sunt rupţi în două, mai clar ca niciodată", *Ziua*, 14 decembrie 1999: „Indiferent de grupare, deputaţii au recunoscut faptul că schimbarea premierului Radu Vasile a fost dirijată dinspre Palatul Cotroceni, că întreaga poveste a fost premeditată şi pusă la punct din timp, aşteptîndu-se depăşirea momentului Helsinki. Surse din conducerea PNŢCD ne-au declarat că una din raţiunile care au stat la baza acestei decizii a fost aşteptata creştere în sondaje a popularităţii lui Radu Vasile. După succesele înregistrate prin plata datoriei externe, rezolvarea problemei Bancorex, încheierea acordului cu FMI, obţinerea de către România a preşedinţiei OSCE şi nominalizarea de la Helsinki, alături de mult aşteptata relaxare fiscală i-ar putea aduce lui Radu Vasile o popularitate îngrijorătoare, procentele pe care le-ar putea aduna premierul nu ar fi fost luate din cele ale partidelor politice, ci – probabil – din cele pentru preşedinte".

126. În acest sens, vezi Patriciu, Rusu, 1998: 168, unde autorii sesizează, în plină guvernare a coaliţiei, că „rezistenţa la schimbare este mai puţin aparentă şi totuşi mult mai puternică. Demonstraţia este făcută de incapacitatea de a se reforma a sistemului guvernamental, atît la nivel central, cît şi local".

127. Această ipoteză explicativă a fost formulată de către Dan Pavel în cadrul cursului „Grupuri de interese, grupuri de presiune", de la Facultatea de Ştiinţe politice, Universitatea Bucureşti.

128. Este o diferenţă enormă între stratul etatist-managerial şi patronat (vezi, în acest sens, plîngerile reprezentanţilor întreprinderilor mici şi mijlocii, dar şi ale investitorilor străini). Unii patroni au ştiut însă să speculeze perfect relaţia cu economia postsocialistă, cu regiile de stat etc.

teoriile lui Mihail Manoilescu sau în teoriile corporatismului democratic[129]. Exemplele care ilustrează modul în care această „monstruoasă coaliţie" a intereselor extrem de diverse a împiedicat desfăşurarea reformei în România sînt numeroase. Pentru perioada cît CDR şi coaliţia s-au aflat la guvernare ar trebui semnalate grevele de la Braşov, din 1997, şi răspunsul inadecvat al premierului Ciorbea, care a dus la întreruperea programului reformist. S-a definit atunci un *pattern* al blocării acţiunilor reformiste ale guvernului, care a fost repetat de guvernele Vasile şi Isărescu. Menţinerea „găurilor negre" din economie nu a fost însă doar o urmare a acţiunii sindicatelor muncitoreşti. Exemplul cel mai elocvent este al enormelor sume de bani acordate de guvernul Isărescu către diferite societăţi de stat[130] ca urmare a presiunii stratului etatist-managerial, ceea ce a însemnat continuarea politicii cabinetelor de dinainte de 1996.

Bilanţul guvernării CDR nu trebuie făcut în mod simplist, prin raportare doar la *Contractul cu România*, ci şi la un ansamblu mai complex de programe, valori şi principii care au definit identitatea politică şi morală a Convenţiei. În acest sens, „Platforma-program a Convenţiei Democratice din România pentru scoaterea Ţării din criză prin Lege, Adevăr, Reconciliere şi Reformă" (propusă în august 1992) este un reper care nu trebuie abandonat. Apelul la un sistem de referinţă atît de pretenţios este în dezavantajul Convenţiei, întrucît ridică standardele de apreciere la un nivel situat mult peste acţiunea politică practică a CDR la guvernare. Nici din punct de vedere metodologic, nici moral nu se poate renunţa însă la un asemenea standard, pentru simplul motiv că acesta a fost cel prin care Convenţia i-a judecat pe cei aflaţi la putere între decembrie 1989 şi noiembrie 1996. În documentul programatic menţionat, de pildă, CDR se pronunţa, printre altele, pentru „creşterea rolului parlamentului - expresie autentică a democraţiei reprezentative". Respectarea unui asemenea angajament ar fi presupus, în primul rînd, reforma constituţională. Or, după cum vom vedea (vezi *infra*), o dată ajuns preşedinte, Constantinescu va enunţa axioma că nu se va încerca modificarea Constituţiei, pe care nimeni din coaliţie nu a supus-o vreunui exerciţiu cartezian de îndoială metodică. Drept urmare, pentru a-şi duce la îndeplinire misiunea dificilă a reformei, Convenţia şi coaliţia au recurs la aceleaşi mecanisme de putere ce purtau amprenta ingineriei politice şi constituţionale feseniste, putere care, în 1991, elaborase o

129. Pentru modul în care marele doctrinar economic şi politic Mihail Manoilescu a gîndit termenul, care a influenţat practica politică şi economică din multe ţări ale Americii Latine, vezi Manoilescu, 1934. Pentru o evaluare recentă a operei importantului teoretician, ucis în temniţa de la Sighet, vezi Pavel, 1997. Dintr-o vastă literatură cu privire la „corporatismul democratic" (numit astfel pentru a-l distinge de variantele sale autoritariste, chiar fasciste), vezi traducerea în limba română Lijphart, 2000, în special capitolul „Grupuri de interese. Pluralism contra corporatism", pp. 165-175.

130. Vezi, în acest sens, relatările din presă. „Guvernul Isărescu îi scuteşte de datorii către stat pe toţi rău-platnicii din economie! Cei care şi-au onorat datoriile către stat capătă astfel statut de dobitoci. OUG 205/2000 poate dezintegra şi ce-a mai rămas din autoritatea statului român", *Adevărul*, 24 noiembrie 2000. Prin propunerile „privind conversia în acţiuni a creanţelcr cuvenite bugetului de stat, bugetului asigurărilor sociale, bugetului fondurilor speciale şi Fondului Proprietăţii de Stat la unele societăţi comerciale", România devine ţara-gazdă a unei *amnistii fiscale generalizate*. Vezi, de asemenea, articolul „Scandalul ştergerii datoriilor către buget. Premierul şi miniştrii apără ordonanţa, lista guvernului - contestată de firmele beneficiare", *Adevărul*, 14 iulie 2000. OUG 95/2000 ştergea datoriile către buget a nu mai puţin de 171 de societăţi comerciale, iar suma era de 6.145 de miliarde lei, reprezentînd obligaţiile acestor societăţi privilegiate către bugetul de stat la 31 decembrie 1999, ceea ce însemna aproape jumătate din deficitul bugetar pe 1999.

constituţie gîndită astfel încît să facă imposibilă tocmai continuarea reformei politice şi economice. Din punctul de vedere al tipologiei regimurilor constituţionale, România se înscria astfel în *categoria sistemelor politice cu constituţii rigide*[131]. Or, forţele politice democratice nici măcar nu au încercat o modificare constituţională care le-ar fi permis să transforme în fapte principiile lor reformiste. Chiar şi aşa, în cadrul restrîns acceptat, bilanţul activităţii legislative a Convenţiei şi coaliţiei pare pozitiv (vezi tabelele de mai jos). Un asemenea bilanţ poate fi făcut pentru oricare din perioadele sau subperioadele tranziţiei. Esenţialul este însă dacă acumulările de legi au format sau nu o masă critică. Culmea este că, pentru oricare din perioade, verdictul este acelaşi, şi anume unul negativ.

Activitatea parlamentară a CDR şi a coaliţiei

LEGI PROMULGATE ŞI HOTĂRÎRILE ADOPTATE DE PARLAMENT ÎN LEGISLATURA 1996-2000[132]

Număr legi	din care :		Număr de hotărîri	din care :	
	Organice	Ordinare		Senat	Camera Deputaţilor
926	103	823	364	188	176

SITUAŢIA ÎNTREBĂRILOR ADRESATE ÎN LEGISLATURA 1996-2000 LA CAMERA DEPUTAŢILOR

Anul	Nr. deputaţi	Întrebări	
		prezentate	cu răspuns
1996	-	-	-
1997	62	282	252
1998	57	371	310
1999	46	387	323
2000	39	257	223
Total	204	1.297	1.108

SITUAŢIA INTERPELĂRILOR ADRESATE ÎN LEGISLATURA 1996-2000 LA CAMERA DEPUTAŢILOR

Anul	Nr. deputaţi	Interpelări	
		prezentate	cu răspuns
1996	-	-	-
1997	66	194	177
1998	64	198	160
1999	82	354	303
2000	59	234	208
Total	271	980	848

131. În sens convenţional, constituţiile *flexibile* sînt acelea care pot fi modificate de majorităţi normale, în timp ce constituţiile *rigide* necesită supermajorităţi pentru a fi amendate (vezi Lijphart, 2000, în special capitolul „Constituţii. Proceduri de amendare şi de control constituţional", pp. 201-214). Prin Articolul 147 al Constituţiei din 1991, România se înscria în categoria de rigiditate care necesită „cel puţin două treimi din numărul membrilor" Camerei Deputaţilor şi Senatului. Articolul 148 defineşte „limitele revizuirii" şi instituie un tabu revizionist asupra dispoziţiilor ce se referă la „caracterul naţional, independent, unitar şi indivizibil al statului român, forma republicană de guvernămînt, integritatea teritoriului, independenţa justiţiei, pluralismul politic şi limba oficială". Cu această prevedere se încalcă pînă şi posibilitatea de a modifica „în mod rigid" legea fundamentală.

132. *Activitatea Camerei Deputaţilor în legislatura 1996-2000*, Bucureşti, 2001.

Moţiunile simple şi de cenzură împotriva coaliţiei şi a guvernelor sale au reprezentat un alt capitol distinct al perioadei studiate. Între 18 decembrie 1996 şi 1 decembrie 2000, opoziţia a iniţiat 23 de moţiuni simple şi de cenzură[133]. Dintre acestea, 4 moţiuni au fost de cenzură, 19 au fost simple, 6 dintre ele au fost înaintate la Senat, iar 17 la Camera Deputaţilor[134]. Majoritatea moţiunilor au fost respinse (22), doar ultima dintre ele, dezbătută la 11 noiembrie 2000 (în context electoral total schimbat), fiind aprobată. Cine studiază cu atenţie moţiunile simple şi de cenzură (toate iniţiate de PDSR şi susţinute de celelalte partide din opoziţie) poate să reconstituie un tablou al relaţiilor dintre CDR şi partenerii săi, al raporturilor dintre partidele puterii şi cele din opoziţie, ba chiar al modului în care cel mai important partid de opoziţie (PDSR) a învăţat lecţia democraţiei prin provocările adresate forţelor aflate la guvernare[135]. Partidele din opoziţie acuzau neîndeplinirea promisiunilor electorale (din *Contractul cu România*, dar şi din programele electorale ale USD şi UDMR), de la cele privind privatizarea şi restructurarea pînă la reforma administraţiei publice, a sănătăţii, protecţiei sociale, fiscalităţii; de la lipsa încurajării investiţiilor străine şi a dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii pînă la corupţie şi lipsa de reformă juridică, respectiv constituţională.

Comparaţia între anii 1990-1996 (care includ perioada „parlamentului primitiv") şi 1996-2000 scoate la iveală deosebiri importante în raportul dintre putere şi opoziţie. Unul dintre meritele incontestabile ale accederii la putere a partidelor coaliţiei a fost chiar schimbarea statutului opoziţiei politice din România. Spre deosebire de perioada cînd la putere s-au aflat formaţiunile politice patronate de Iliescu, în perioada preşedinţiei reprezentantului CDR, statutul opoziţiei s-a modificat radical. Dacă înainte sediile partidelor istorice erau devastate cu ajutorul minerilor, iar liderii opoziţiei aveau blocat accesul la mijloacele mediatice controlate de putere, statutul opoziţiei în perioada 1996-2000 a fost cu totul altul. De aceea, şi activitatea opoziţiei a devenit mai relevantă din punct de vedere instituţional. Pot fi analizate astfel moţiunile, interpelările, întrebările adresate executivului, spre deosebire de perioada anterioară, în care activitatea opoziţiei a cunoscut o concentrare extraparlamentară. Este şi mediul în care principalul partid de opoziţie a învăţat să folosească normele şi procedurile democratice împotriva unei puteri care făcea greşeli pe acest teren, ceea ce a şi inhibat partidul condus de Ion Iliescu să susţină pînă la capăt mineriadele ce urmăreau răsturnarea statului de drept. Activitatea în parlament şi în executiv a partidelor provenite din CDR, precum şi a forţelor partenere de coaliţie poate fi studiată şi „în oglinda" opoziţiei. Multe din criticile aduse puterii de către opoziţie, în frunte cu PDSR, se refereau la calitatea actului legislativ, executiv, administrativ, fiind la obiect, chiar dacă scopul lor îl constituia subminarea încrederii populaţiei în deţinătorii puterii. Trebuie făcută însă o distincţie clară între controversele pe probleme tehnice, punctuale de guvernare, unde reprezentanţilor coaliţiei li s-au adus tot felul de obiecţii mai mult sau mai puţin întemeiate, şi momentele de război politic, în care opţiunile democratice, liberale, occidentale ale forţelor din CDR au fost afirmate cu pregnanţă, iar PDSR (alături de PRM) şi-a dovedit lipsa apetitului democratic, inaderenţa

133. Pentru detalii, vezi Guvernul României, Departamentul pentru relaţiile cu Parlamentul, „Buletin Documentar. Iniţiativa legislativă a Guvernului României, 18 decembrie 1996-1 iulie 1999", publicat în iulie 1999, precum şi *Monitorul Oficial*, partea a II-a, 1999-2000.

134. Pentru situaţia exactă a moţiunilor din perioada 1996-2000, tematica lor, situaţia votului, data la care au fost dezbătute, sesiunea parlamentară, numărul semnatarilor, vezi tabelele.

135. Pentru o asemenea analiză, vezi studiul lui Dan Pavel, „PDSR în opoziţie", *Sfera politicii*, anul VIII, nr. 81 şi 82, 2000.

la valorile liberalismului şi ale modernităţii, precum şi orientarea antioccidentală, în particular anti-NATO şi anti-SUA. Este vorba de mineriadele din 1999, de controversele privind războiul democraţiilor din NATO împotriva dictaturii etnocentrice a lui Miloşevici şi de dezbaterea cu privire la manualele alternative de istorie[136].

MOŢIUNI

1. Situaţia moţiunilor depuse la Parlament de partidele din opoziţie în perioada 18 decembrie 1996-15 noiembrie 2000

Moţiuni	Număr de moţiuni									
	Sesiunile I-II		Sesiunea III		Sesiunea IV		Sesiunea V		Sesiunea VI	
	18.12.1996 - 21.07.1997		01.09.1997 - 30.12.1997		02.1998 - 10.07.1998		01.09.1998 - 30.12.1998		01.02.1999 - 01.07.1999	
	Senat	Camera Dep.	Senat	Camera Dep.	Senat	Camera Dep.	Senat	Camera Dep.	Senat	Camera Dep.
Moţiuni de cenzură	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1
Moţiuni simple	-	4	2	3	1	-	1	1	-	1
Total	-	6	2	3	1	-	1	2	-	2

Sesiunea VII		Sesiunea VIII		Sesiunea IX	
01.09.1999 - 30.12.1999		01.02.2000 - 01.07.2000		01.09.2000 - 15.11.2000	
Senat	Camera Dep.	Senat	Camera Dep.	Senat	Camera Dep.
-	-	-	-	-	-
-	2	1	1	1	1
-	2	1	1	1	1

2. Situaţia moţiunilor simple depuse la Senat de partidele de opoziţie în perioada 18 decembrie 1996-5 noiembrie 2000

Tema	Data dezbaterii	Semnatari	Vot deschis			Soluţia
			pentru	contra	abţineri	
Situaţia gravă a agriculturii româneşti	06.11.1997	46 senatori: PDSR, PUNR, PRM	46	75	-	Respinsă
Situaţia chiriaşilor din imobilele locuinţe aflate în proprietatea statului	23.12.1997	41 senatori: PDSR, PUNR, PRM	49	71	2	Respinsă
„Telecomunicaţiile" - legalitatea procesului de privatizare pentru Societatea Naţională de Telecomunicaţii ROMTELECOM	24.03.1998	41 senatori: PDSR, PUNR, PRM	41	77	-	Respinsă

36. Cu privire la toate aceste controverse, vezi Dan Pavel, „The Textbook Scandal and Rewriting History in Romania", *East European Politics and Societies*, vol. 15, nr. 2, toamna 2001, precum şi articolele publicate în *Ziua*, în anul 1999.

Tema	Data dezbaterii	Semnatari	Vot deschis			Soluţia
			pentru	contra	abţineri	
„Statul de drept"	Nu a fost dezbătută	40 senatori: PDSR, PUNR, PRM				
„Agricultura"	9.06.2000	40 senatori: PDSR, PUNR, PRM	44	46	-	Respinsă
„Privatizarea"	14.11.2000	38 senatori: PDSR, PUNR, independenţi	49	10	11	Adoptată

3. Situaţia moţiunilor de cenzură depuse la Camera Deputaţilor de partidele din opoziţie în perioada 18 decembrie 1996-15 noiembrie 2000

Tema	Data dezbaterii	Semnatari	Vot secret			Soluţia
			pentru	contra	abţineri	
Incapacitatea Guvernului Ciorbea de a guverna ţara	06.06.1997	140 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	158	277	-	Respinsă
Angajarea răspunderii Guvernului	09.06.1997	143 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	152	268	-	Respinsă
Probleme privind „incapacitatea de guvernare"	21.12.1998	143 deputaţi şi senatori: PDSR, PUNR, PRM	163	283	-	Respinsă
Angajarea răspunderii Guvernului	20.05.1999	158 deputaţi şi senatori: PDSR, PUNR, PRM, independenţi, minorităţi	147	286	-	Respinsă

4. Situaţia moţiunilor simple depuse la Camera Deputaţilor de partidele din opoziţie în perioada 18 decembrie 1996-15 noiembrie 2000

Tema	Data dezbaterii	Semnatari	Vot deschis			Soluţia
			pentru	contra	abţineri	
Politica agrară a Guvernului	06.03.1997	82 deputaţi PDSR	125	172	3	Respinsă
Ordonanţa nr. 11/1997 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 118/1996	13.05.1997	63 deputaţi PDSR	96	156	3	Respinsă
Refuzul Primului Ministru de a demisiona din funcţia de Primar General al capitalei	20.05.1997	73 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	106	180	8	Respinsă
Disponibilizarea personalului din învăţământ, sănătate, justiţie şi agricultură	27.05.1997	75 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	110	163	-	Respinsă

Tema	Data dezbaterii	Semnatari	Vot deschis			Soluţia
			pentru	contra	abţineri	
Lipsa unei strategii a Guvernului în domeniul industriei	11.11.1997	61 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	99	173	-	Respinsă
Situaţia din judeţele Harghita şi Covasna	18.11.1997	73 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM, PER	97	183	-	Respinsă
Scăderea nivelului de trai al populaţiei	16.12.1997	92 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	99	136	1	Respinsă
Problemele pensionarilor, medicamentele compensate	12.11.1998	96 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	97	155	1	Respinsă
Situaţia forţei de muncă	04.02.1999	56 deputaţi PDSR	74	116	10	Respinsă
Nerespectarea de către Guvern a obligaţiei de punere în aplicare a Legii 133/1999 privind stimularea întreprinzătorilor privaţi, pentru înfiinţarea şi dezvoltarea IMM-urilor	28.09.1999 05.10.1999	83 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	100	149	3	Respinsă
Politicile educaţionale promovate prin manualele de Istoria românilor	15.11.1999	64 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	66	132	-	Respinsă
Criza sistemului naţional de învăţământ	28.02.2000	86 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	86	118	3	Respinsă
Politica Guvernului României în domeniul privatizării societăţilor comerciale cu capital majoritar de stat şi rolul FPS în acest domeniu	23.05.2000	71 deputaţi: PDSR, PUNR, PRM	102	115	6	Respinsă

Doar o abordare superficială din partea celor care judecă „după ureche" sau în uncţie de poziţiile politice partizane poate să conducă la afirmaţii de tipul „nu s-a făcut imic" în perioada 1996/2000 sau în perioada 1992-1996. Dimpotrivă, un bilanţ simplu l activităţii coaliţiei denotă o activitate febrilă în domeniul legislativ, cu un parlament opleşit de sarcinile asumate şi un cabinet care a preluat treptat nu numai iniţiativa egislativă, dar şi o parte esenţială a activităţii propriu-zis legislative, ceea ce a condus a înmulţirea ordonanţelor simple şi de urgenţă. Fenomenul a devenit cronic, accenuîndu-se după alegerile din 2000, ceea ce arată mai ales deficienţele structurale ale istemului politic din România, şi nu deficienţele coaliţiei CDR-USD-UDMR sau ale 'SD (după 2000). Prin urmare, este vorba de o carenţă majoră, datorată modului în care fost concepută, redactată şi votată Constituţia din 1991. De aici şi discuţiile, din erioada 1996-2000, dar şi după alegerile din 2000, cu privire la necesitatea revizuirii

substanţiale a Constituţiei. Să nu cădem deci în capcana întinsă de cei care duc polemici partizane, criticînd un cabinet sau altul pe baza comparării numărului de ordonanţe.

Numărul de legi votate de Parlament, ordonanţe şi ordonanţe de urgenţă emise de Guvern în perioada 1 ianuarie 1997-decembrie 2000[137]

Anul	Legi	Ordonanţe	Ordonanţe de urgenţă
1997	221	70	92
1998	261	131	72
1999	210	120	218
2000	233	138	297

Principalul efort politic al celor care au guvernat în perioada 1996-2000 a fost direcţionat nu către îndeplinirea reformei mult promise, ci către menţinerea coaliţiei. A fost o confuzie strategică între exercitarea în sine a puterii şi exercitarea ei într-un scop precis - care, în acest caz, ar fi trebuit să fie reforma. Eforturile pentru menţinerea coaliţiei - ce nu trebuia să fie decît un vehicul al reformei, un mijloc pentru realizarea unui scop - s-au transformat în scop în sine. Erodarea exterioară a CDR s-a datorat participării la coaliţia CDR-USD-UDMR. Partidele politice au subordonat logica internă a coaliţiei scopurilor particulare, astfel încît interesul pur politic şi economic de exercitare şi menţinere a puterii a devenit un substitut funcţional pentru îndeplinirea reformei. Fiecare partid în parte a acţionat pentru consolidarea poziţiei sale în diferite sectoare - economic, comercial, bancar -, precum şi a influenţei sale în teritoriu. Or, tocmai aceste eforturi au subminat coaliţia şi, în particular, Convenţia. Coaliţia a rezistat presiunilor centrifuge exercitate în special de PD şi UDMR, dar ele au slăbit-o considerabil. Coaliţia CDR-USD-UDMR a funcţionat mai mult ca o formă fără fond, nefiind eficientă în planul principal al raţiunii sale de a fi - reforma -, ci doar la un nivel secundar, de realizare a unor interese de partid sau ale liderilor politici, în special în domeniul economic şi în teritoriu.

Declaraţiile repetate ale preşedintelui CDR Ion Diaconescu - „Sîntem condamnaţi să rămînem împreună! " - au exprimat un fel de fatalism al necesităţii menţinerii coaliţiei, semnalînd în acelaşi timp lipsa de voinţa politică în a duce la bun sfîrşit reforma. Din dorinţa de a salva coaliţia, liderii CDR (în special ai PNŢCD) au sacrificat reforma. Or, aceasta era cea mai importantă promisiune politică şi electorală a CDR, ceea ce înseamnă că de dragul coaliţiei a fost sacrificată chiar Convenţia. Eşecul electoral din 2000 a fost consecinţa cea mai vizibilă a unui asemenea mod de a face politică. Eşecul coaliţiei şi al Convenţiei s-a datorat şi modului în care s-a manifestat diferenţa dintre *partidele mari* şi *partidele mici* aflate la putere, precum şi deosebirilor semnificative dintre partide în exercitarea „potenţialului de coaliţie" şi a „potenţialului de şantaj"[138]. Dintre toate

137. Date obţinute de pe *site*-ul Camerei Deputaţilor, www.Cdep.ro.

138. Folosim aceşti termeni aşa cum au fost ei definiţi în Sartori, 1976: 122-123 şi 300-301, şi utilizaţi în studii precum Muller-Rommel, 1991, sau Smith, 1991. În teoria partidelor politice, criteriul cantitativ după care diferenţiem partidele este obţinerea pragului de 15% din voturi în alegerile parlamentare (dar şi criteriul calitativ, care este continua reprezentare parlamentară de-a lungul a cel puţin trei alegeri generale naţionale). Cele care au mai mult de 15% sînt partide mari, cele care au mai puţin sînt partide mici. *Potenţialul de coaliţie* („*the coalition potential*") este dat de măsura în care este nevoie de un partid în calitate de potenţial partener pentru formarea unei majorităţi guvernamentale. Un partid poate fi considerat ca irelevant dacă nu este nevoie de el niciodată pentru a forma o majoritate. Un partid este relevant cînd existenţa sau apariţia sa afectează

partidele coaliţiei, PNŢCD a fost singurul partid mare, în timp ce PNL, PD, PSD, UDMR, PAR, PER, FER, PNL-CD erau partide mici. În ciuda disproporţiei dintre PNŢCD şi celelalte partide, primul a cedat în repetate rînduri în faţa partidelor mici, în special faţă de PD. Datorită concepţiei ţărăniste sau cederiste cu privire la asigurarea unei majorităţi parlamentare, partenerii CDR, în special UDMR şi PD, au avut un potenţial enorm de coaliţie. Inegalităţile în privinţa potenţialului de şantaj au fost şi mai mari. Dacă analizăm activitatea unor partide din coaliţie, de pildă, PAR (devenit ulterior UFD) sau PNL-CD, ele erau extrem de active în a-şi critica partenerii, însă aproape că nu contau în jocul politic. PAR, apoi PSDR s-au retras din coaliţie fără ca acest lucru să producă vreo consecinţă. Doar PSDR a reuşit să-şi valorifice potenţialul de coaliţie şi de şantaj, atunci cînd uriaşul PDSR a avut nevoie de el pentru a se legitima în faţa Internaţionalei Socialiste, ceea ce a dus la asocierea în alegerile din 2000 şi la fuziunea din 2001. Un alt partid istoric, PNL, a fost în primii doi ani ai guvernării de coaliţie un partener fidel, pentru ca, în ultimii doi, să-şi joace puternic atît potenţialul de coaliţie, cît şi pe cel de şantaj, pentru a scăpa de dominaţia PNŢCD în Convenţie şi a intra de unul singur în Parlament, în alegerile din 2000. PD şi UDMR şi-au jucat cel mai eficient potenţialul de şantaj.

Împotrivirea înverşunată a PD faţă de politica ţărănisto-liberală s-a resimţit doar atunci cînd erau în joc principiile morale vizînd corectarea abuzurilor comuniste. Incapacitatea unor politicieni ca Petre Roman şi baronii săi de a înţelege legătura intimă a acelor principii cu însăşi esenţa unei reforme de tip liberal-democrat arată dificultatea PD de a se despărţi de trecutul fesenist. Reprezentanţii PD s-au împotrivit proiectelor de „modificare" a Legii fondului funciar, a Legii caselor naţionalizate, a Legii de retrocedare a proprietăţilor Bisericii Greco-Catolice. PD a adoptat tactici de „politică normală" în probleme de „politică constituţională", ceea ce a dus nu numai la subminarea reformei, dar şi a şanselor CDR de a-şi duce la bun sfîrşit o bună parte din program.

Nici „baronii" ţărănişti sau liberali nu au fost într-o mai mare măsură purtătorii ethosului şi ai programului CDR. Încă de la venirea sa la putere, în Convenţie s-a resimţit o spaimă a unora faţă de „terapia de şoc" pe care forţele democratice ar fi putut s-o utilizeze. Ulterior, CDR şi coaliţia au fost criticate tocmai pentru lipsa unei „terapii de şoc". Ambele abordări sînt eronate dacă le judecăm din perspectiva documentelor programatice ale celor trei componente ale coaliţiei.

Mulţi au crezut că venirea la putere a Convenţiei va aduce un plus de moralitate în viaţa publică şi că democraţia va avea de cîştigat din punctul de vedere al promovării valorilor şi standardelor etice, de întărire a statului de drept. Ceea ce politicienii CDR au făcut sau au omis să facă a atras însă o cumplită dezamăgire. Iniţial, ea s-a resimţit în sondajele de opinie, nu doar în procentajele partidelor sau ale personalităţilor politice, ci, mai ales, în percepţiile indirecte, cum ar fi cele asupra corupţiei. O analiză a practicilor politice ale CDR depinde de sistemul de referinţă pe care îl alegem. Dacă sistemul de referinţă este perioada de dinainte de 1996, atunci guvernarea CDR (în

competiţia partidelor, în particular direcţia acesteia (fie deplasarea partidelor de orientare guvernamentală de la o competiţie centripetă la una centrifugă, fie către dreapta sau stînga sau în ambele direcţii). *Potenţialul de şantaj* („*the blackmail potential*") al unui partid este legat de potenţialul de *veto* (sau puterea de *veto*) al unui partid parlamentar, în privinţa promulgării, adoptării unei legislaţii. Cu toate că potenţialul de şantaj se foloseşte în general cu referire la partidele antisistem, termenul poate fi utilizat şi în legătură cu un partid integrat sau chiar aflat la putere, mai ales atunci cînd el determină în mod fundamental schimbarea direcţiei reformei sau a sensului acesteia.

particular PNȚCD) ar putea să pară cea mai bună dintre lumile posibile. Dacă sistemul de referință este cel al democrației liberale sau consolidate, atunci constatările ar fi seci și dure[139]. Vom da doar cîteva exemple, dintre numeroasele ce ar putea fi invocate, pentru a ilustra cele afirmate.

Primul se referă la modul în care reprezentanții CDR și ai celorlalte partide din coaliție au tratat problema romilor. În condițiile în care populația României a fost în continuă scădere în deceniul 1992-2002, romii au crescut ca număr, de la peste 400.000 la circa 500.000, estimările unor reprezentanți politici și/sau civici ai romilor mergînd pînă la două, trei sau chiar cinci milioane. În perioada 1996-2000, situația romilor s-a deteriorat dramatic, într-un ritm mult mai accelerat decît al restului populației. În afară de crearea unui Oficiu Național pentru Romi, nici guvernele și parlamentul coaliției, nici președintele țării nu au făcut nimic pentru romi. Deși mai mulți sociologi, analiști politici și presa au atras atenția asupra faptului că în societatea românească se acumulau suficiente elemente care ar fi putut duce la detonarea unei adevărate „bombe etnice" sau sociale (discriminarea socială și rasială, sărăcirea continuă, agravarea criminalității, creșterea demografică necontrolată, cu multiple consecințe, de pildă, înmulțirea numărului de copii abandonați), partidele din coaliție (cu excepția UDMR) au neglijat aceste semnale[140]. Ar fi fost de așteptat ca autoritățile române să nu ignore sistematic nici avertismentele primite din partea Uniunii Europene. Rapoartele de integrare, de care depindea începerea negocierilor de integrare și care lăsau în mod sistematic România deoparte, includeau în categoria criteriilor politice de aderare problemele referitoare la drepturile și protecția minorităților, în particular ale romilor:

> Romii, care reprezintă un procent considerabil din populație (1-1,5 milioane, depinde de estimări), sînt victimele discriminării în multe sectoare ale vieții cotidiene. Ei sînt adesea agresați de forțele de poliție și de membri ai publicului, delicte care rămîn adesea nepedepsite. În afară de discriminarea pe care o suferă din partea restului populației, factorii de natură sociologică și culturală dau seama într-o oarecare măsură de situația lor socială extrem de grea. Este important ca guvernămîntul să accelereze măsurile de integrare recent anunțate, pentru a ține seama pe deplin de dificultățile întîmpinate de această secțiune a populației[141].

Neglijarea problemei romilor a produs pe plan internațional aceeași impresie deplorabilă ca și neglijarea problemei copiilor instituționalizați, a „copiilor străzii" și adoptiilor internaționale. Și la momentul respectiv, și ulterior, liderii politici din coaliție au invocat argumentul că prioritățile României erau extrem de numeroase și că nu existau resurse suficiente pentru a rezolva măcar problemele majorității. Cu toate acestea, chiar și atunci cînd anumiți reprezentanți ai partidelor din CDR au fost inițiatorii unor proiecte legislative reformiste, cum a fost „legea Lupu" de retrocedare a proprietăților agricole și forestiere, ei au tratat cu cinism revendicările romilor. În fața indiferenței celor de la putere, reprezentanții romilor s-au îndreptat către partidele din opoziție, mizînd pe revenirea lor

139. Ne bazăm pe analizele din Sartori, 1999, și Linz și Stepan, 1996.

140. Vezi, în acest sens, suplimentul revistei *22 plus*, nr. 56, din 28 octombrie 1997, „Romii: un destin amînat", număr tipărit cu sprijinul fundației americane Project on Ethnic Relations, în particular editorialul Dan Pavel, „Bombă etnică sau inconștiență politică?", Angelica Lupu, „Protecția copilului în comunitățile de romi", Mădălin Voicu, „A fi țigan nu e o rușine", interviul acordat de ministrul pentru Minorități Tokay György, precum și grupajul „Imaginea romilor în presă".

141. Comisia Europeană privind extinderea Uniunii Europene, *Agenda 2000. Opinii despre România.*

la putere. Astfel, în octombrie 1999, s-a încheiat „Protocolul de colaborare şi parteneriat politic între PDSR şi organizaţia Partida Romilor", care a fost semnat de către preşedinţii celor două formaţiuni, Ion Iliescu şi Nicolae Păun. Ani de zile, guvernele coaliţiei CDR-PD-UDMR au amînat elaborarea şi punerea în practică a strategiei guvernamentale pentru romii din România. Ţara noastră era singura din toată Europa Centrală şi de Est care nu avea o asemenea strategie, iar organismele europene trimiteau în zadar semnale. După semnarea protocolului PDSR-PR şi după sprijinul acordat de romi la alegerile locale, parlamentare şi prezidenţiale, cabinetul Năstase, la numai patru luni de la instalare, a elaborat strategia guvernamentală pentru romi. La fel, după numeroasele bîjbîieli ale coaliţiei, noul guvern PSD şi parlamentul vor lua măsuri mult mai serioase în privinţa copiilor instituţionalizaţi, a copiilor străzii şi adopţiilor internaţionale.

Al doilea exemplu pune în evidenţă o criză profundă de identitate politică şi morală a PNŢCD şi CDR, datorită căreia şansa obţinerii unei continuităţi de principii între perioada interbelică şi cea postcomunistă a fost compromisă prin concesiile făcute faţă de strategia trasată de fostul nomenclaturist comunist Ion Iliescu în tratarea problemei Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Sprijinul decisiv pe care CDR şi candidatul ei la preşedinţie l-au obţinut în Transilvania (datorat faptului că partidul cel mai puternic din Convenţie, PNŢCD, îşi avea originea în istoricul Partid Naţional, ai cărui lideri greco-catolici şi ortodocşi avuseseră merite deosebite în unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat) a născut un imens orizont de aşteptare cu privire la rezolvarea problemelor Bisericii Române Unite cu Roma şi ale comunităţii greco-catolice. Era vorba despre reparaţia nedreptăţilor comise de regimul comunist împotriva Bisericii Române Unite, desfiinţată în perioada stalinistă, ale cărei proprietăţi fuseseră confiscate de către statul comunist, precum şi de reconcilierea istorică dintre cele două biserici[142]. La 31 decembrie 1989, prin Decretul-lege nr. 9 al CFSN, semnat de Iliescu, se abroga decretul stalinist 358/1948 care stabilea situaţia fostei Biserici Greco-Catolice. Dar, printr-un artificiu legal şi moral, decretul fesenist nu făcea decît să prelungească efectele celui din 1948, aproape niciuna din proprietăţile Bisericii Române Unite cu Roma nefiind restituite. Schimbarea rezultată în urma alegerilor din noiembrie 1996 crease şi în sînul comunităţii greco-catolice aşteptări legitime de rezolvare a situaţiei în spiritul statului de drept şi al reparaţiei istorice. Se născuse o stare de optimism şi datorită faptului că, în 1987, înainte de prăbuşirea comunismului, Corneliu Coposu, preşedintele PNŢ, care era greco-catolic, afiliase partidul la Internaţionala Creştin-Democrată, de unde şi schimbarea de nume (PNŢCD). Urmarea firească a aducerii în spaţiul autohton a doctrinei creştin-democrate ar fi fost un spirit ecumenic şi de colaborare între bisericile creştine, ce putea fi benefic rezolvării problemelor cu care acestea se confruntaseră în perioada comunistă şi fesenistă. Este un mister de ce liderii PNŢCD şi preşedintele Constantinescu au refuzat să facă dreptate în acest caz, deşi, în general, se arătaseră

142. În momentul cînd statul comunist i-a confiscat proprietăţile, patrimoniul ei conţinea peste 1.030 biserici şi capele, 6 biserici-catedrale şi o biserică vicarială, 22 mănăstiri, 9 ordine religioase, cu 28 de case conventule, 1.504 case parohiale, 700 edificii şcolare, 1.662 de alte edificii (social-culturale, economice, 4 mari aziluri de copii şi orfelinate), 34.446 suprafeţe de teren agricol, 31.007 suprafeţe de teren forestier, sume de bani în diferite conturi eparhiale, protopopiale, parohiale sau ale altor asociaţii care activau în cadrul Bisericii Române Unite, 10 mari biblioteci şi cîteva sute de biblioteci protopopiale şi parohiale, multe alte bunuri mobile de inventar, obiecte de cult, colecţii de tablouri, icoane, acţiuni la societăţi comerciale, 5 tipografii.

deschiși față de restituirea proprietăților către celelalte minorități etnice și religioase (maghiari, germani, evrei, respectiv romano-catolici, reformați, unitarieni, mozaici etc.)[143].

Un al treilea domeniu în care a fost evidentă lipsa de consecvență morală și politică din partea reprezentanților CDR, în particular a celor din PNȚCD, a fost cel legat de inițiativa legislativă a senatorului PNȚCD Constantin Ticu Dumitrescu, de acces la dosarele Securității și deconspirare a Securității ca poliție politică. Jocul dubios al parlamentarilor țărăniști a fost dublat de strategia ambiguă a Palatului Cotroceni. Amînările din comisii, precum și numeroasele amendamente la lege l-au făcut pe președintele AFDPR să nu mai recunoască paternitatea acestei legi. „Legea Ticu" a rămas doar numele de cod al unei operațiuni îndoielnice de conspirare a fostei poliții politice comuniste, Securitatea. De la început și pînă la sfîrșit, dezbaterile în jurul acestei inițiative legislative au fost puse sub semnul îndoielii de către presă, intelectualitatea critică și opinia publică. După ce „Legea Ticu" a fost finalizată în forma ei desfigurată, chiar și modul în care s-a procedat în cazul constituirii Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității a pus sub semnul întrebării capacitatea reprezentanților în parlament ai partidelor CDR și din coaliție de a respecta spiritul și litera legii, de a contribui la întărirea statului de drept[144]. După ce legea a început să fie aplicată, s-a văzut că ea nu i-a afectat mai deloc pe foștii securiști, ci, mai degrabă, pe fostele lor victime, dintre care au fost destui aceia care au acceptat să colaboreze cu Securitatea (chiar și foști deținuți politici), fie datorită torturilor și presiunilor la care au fost supuși în timpul regimului de închisoare, fie datorită altor presiuni și șantaje etc.

Ultimul exemplu ales în acest context este cel al preocupărilor de reformă constituțională. Vom mai reveni asupra acestui subiect și pentru a vedea în ce sens a existat vreo preocupare de reformă a legii fundamentale a țării la Palatul Cotroceni. În ceea ce le privește însă, partidele Convenției și ale coaliției nu și-au arătat voința politică fermă pentru reforma constituțională, în ciuda faptului că, din cînd în cînd, anumite blocaje și nemulțumiri din viața politică se datorau tocmai modului defectuos în care fusese gîndită și redactată Constituția FSN din 1991. Singura poziție consecventă pentru susținerea reformei constituționale a venit din partea unui partid ieșit din CDR, UFD (fost PAR). Punctual, propunerile UFD au fost sintetizate de către deputatul Adrian Iorgulescu (Iorgulescu, 2000 : 344-348) astfel : trecerea la un Parlament unicameral ; renunțarea la imunitatea parlamentară ; limitarea posibilităților guvernului de a emite ordonanțe de urgență ; întărirea controlului constituțional atît asupra legilor, cît și asupra ordonanțelor ; clarificarea statutului parlamentar al organizațiilor minorităților naționale ; reducerea vîrstei de vot ; garantarea proprietății ; extinderea proprietății private și reducerea celei publice, precum și conferirea cetățenilor străini a dreptului de proprietate asupra terenurilor ; interzicerea cultelor cu caracter antisocial, cum sînt satanismul sau alte culte similare.

143. Anumite surse din PNȚCD susțin că proiectul legii de restituire a proprietăților religioase (care ar fi rezolvat toate problemele proprietăților bisericești, inclusiv ale greco-catolicilor) a fost înmormîntat la Camera Deputaților din ordinul lui Ion Diaconescu, președintele PNȚCD.

144. Astfel, în ciuda prevederilor art. 7, litera 8, care spunea că nu poate fi acordată calitatea de membru al Colegiului CNSAS „persoanelor care au făcut sau fac parte din partide politice", PNȚCD și PNL nu au protestat atunci cînd PD a nominalizat pentru funcțiile respective două personalități culturale care nu răspundeau standardelor cerute de lege - Mircea Dinescu și Andrei Pleșu, foști membri PCR (vezi „Lege privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică", *România liberă*, 26 octombrie 1999). Pentru modul în care unii intelectuali români au crezut că lor nu li se aplică axioma constituțională care spune că nimeni nu este mai presus de lege, vezi editorialul lui Dan Pavel, „Dosarele Securității și corupția morală", *Ziua*, 19 ianuarie 2000.

CAPITOLUL 8

Erodarea interioară a Convenţiei. De la CDR la CDR 2000

Primele semne ale disoluţiei CDR au fost vizibile încă de la începutul anului 1997 în unele conflicte aparent minore, dar care, în realitate, anticipau la scară redusă modul în care aveau să evolueze lucrurile în CDR. Suspiciunile presei privind dizolvarea CDR au fost amplificate de unele declaraţii ale reprezentanţilor autorizaţi ai PNŢCD şi PNL. Ion Diaconescu a susţinut că scopul principal al partidului său era cîştigarea viitoarelor alegeri şi formarea unui guvern monocolor. Aceeaşi dorinţă a fost exprimată şi de preşedintele PNL. Referitor la posibilitatea desfiinţării CDR, Radu Vasile, secretar general al PNŢCD, a precizat că „iniţiativa este de perspectivă. Nu se va face nimic pînă nu vedem care sînt rezultatele programului guvernamental"[1]. Este greu de făcut o istorie contrafactuală, de tipul „ce-ar fi fost dacă" (dacă CDR s-ar fi autodizolvat după intrarea în coaliţie), însă nu este greu de înţeles de ce liderii principalelor formaţiuni politice din Convenţie intenţionau să urmeze logica proprie a partidelor. Dacă ţinem cont că singurul partid care s-a emancipat de eticheta CDR la alegerile din 2000 avea să fie şi singurul care a intrat în Parlament (PNL), în vreme ce toate partidele rămase sub sigla CDR 2000 (PNŢCD, UFD, ANCD, Partidul Moldovenilor etc.) nu au reuşit acest lucru, atunci putem trage şi anumite concluzii. Prima este că individualizarea partidelor este calea potrivită pentru a facilita responsabilizarea lor în faţa electoratului. A doua, că menţinerea Convenţiei ca formulă electorală de rezervă a fost o strategie eronată în condiţiile în care realitatea acestei organizaţii nu a mai fost menţinută prin nimic consistent. Singura rămasă în conştiinţa publică a fost imaginea CDR, pe care actorii politici au menţinut-o la nivel simbolic, crezînd că ea va mai putea fi o formulă de mobilizare electorală şi de identificare colectivă, nu şi un colector al nemulţumirii publice faţă de nerealizările coaliţiei.

A doua zi după instalarea la Cotroceni, în mod simbolic, prima întîlnire a noului preşedinte al României a fost cu formaţiunea în numele căreia candidase pentru funcţia supremă, CDR. În mod surprinzător, au fost invitaţi doar reprezentanţii partidelor componente ale Convenţiei. Pentru liderii formaţiunilor civice, omiterea lor de pe lista membrilor Convenţiei invitaţi la sediul preşedinţiei a fost un şoc. Cerînd explicaţii în legătură cu acest afront, li s-a răspuns cinic că întîlnirea avusese loc doar cu alianţa politică CDR, din care făceau parte exclusiv partidele. „Civicilor" li s-a spus că, de fapt, doar alianţa politică CDR exista legal, fiind singura înregistrată la tribunal. În mod

1. „Convenţia Democratică din România se pregăteşte de dizolvare", *Libertatea*, 18 martie 1997.

deliberat sau, poate, din neglijenţă, cei care trebuiau să se ocupe de înregistrarea la tribunal a CDR ca alianţă politică şi civică nu o făcuseră[2]. Pentru Ana Blandiana şi Constantin Ticu Dumitrescu ar fi fost simplu să dea o declaraţie în care să anunţe oficial ieşirea din CDR,

> pentru că se trăseseră nişte sfori ca să se dovedească „legal" că noi nu aveam dreptul să spunem nimic. Noi oricum declaraserăm întotdeauna că nu vrem să fim la putere, că nu vrem să cerem nimic. Era însă vorba de ceva mult mai important decît participarea la putere, era vorba de susţinerea unor principii, idei, valori. Dacă am fi dat însă o asemenea declaraţie le făceam rău într-un moment în care ei aveau atîtea de făcut. Ar fi fost foarte greu să le explicăm membrilor Alianţei - care erau în al nouălea cer, de fericire că a cîştigat Convenţia - că ăştia sînt nişte escroci politici. Oricum, era o dovadă de lipsă de fair-play şi de gîndire politică. În paralel, se petreceau fenomene extraordinare. În timp ce Iliescu a înţeles că a pierdut în 1996 pentru că nu a avut societatea civilă de partea lui şi a recunoscut public acest lucru, după care l-a inventat pe Răzvan Theodorescu, cu acea organizaţie fantomă care era un fel de dublură a Alianţei Civice. Ca un om politic ce este, Iliescu a înţeles pînă la urmă că au pierdut pentru că n-au avut de partea lor intelectualii şi opinia publică, în timp ce ai noştri nu mai ştiau ce să facă pentru a scăpa de noi. Or, asta se întîmpla exact cînd începea greul. Ei ne-au privit ca pe nişte rivali la funcţii, însă noi nu vroiam să împărţim puterea, nu vroiam funcţii, dar vroiam transparenţă. A fi de partea lor însemna a avea dreptul de a spune cu ce nu sîntem de acord. Iar ei asta nu doreau[3].

În afară de relaţia problematică dintre asociaţiile civice şi partidele politice, pînă de curînd aliate, un rol important în erodarea din interior a influenţei asociaţiilor civice din CDR l-a jucat chiar preşedintele României, Emil Constantinescu. În mod surprinzător, el şi-a tăiat legăturile ombilicale cu Alianţa Civică, fără să-şi dea seama că astfel privează nu numai Convenţia, dar se lipseşte şi pe sine de sprijinul societăţii civile, handicap pe care, ulterior, nici el, nici CDR nu-l vor putea reface, în pofida unor eforturi disperate. Vom reveni asupra problemei în capitolul 9, dedicat fostului preşedinte.

În 1997, falia dintre principalele formaţiuni civice (AC şi AFDPR) şi partidele Convenţiei s-a adîncit. La 17 ianuarie, AC şi AFDPR au refuzat să participe la şedinţa Consiliului Convenţiei, motivînd că CDR a fost înregistrată doar ca alianţă de partide şi, începînd cu semnarea acordului de guvernare, „nu s-a mai consultat cu formaţiunile civice fondatoare". Chiar dacă diferendul a fost în cele din urmă rezolvat (CDR reînscriindu-se la TMB ca „altă formă de asociere", în conformitate cu Legea partidelor politice), totuşi a fost un prim semnal de alarmă cu privire la ruptura între componenta politică şi cea civică a alianţei. Accentuarea fracturii a fost sesizată ulterior de liderul AFDPR, Constantin Ticu Dumitrescu, care declara: „Pînă acum, CDR nu se vrea funcţională şi nu ia în considerare voci care nu convin, precum cele ale AFDPR şi AC"[4]. În interpretarea preşedintelui Constantinescu, două situaţii au condus la retragerea Alianţei din Convenţie:

> Alianţa Civică a fost nemulţumită de nereuşita încercării sale de a controla partidele - ceea ce n-ar fi fost corect, de vreme ce ea proclama principiul nonparticipării sale, ca formaţiune civică, la guvernare şi cataloga guvernarea coruptă din start şi imorală în orice condiţii. Pe de

2. Interviu cu Ana Blandiana şi Romulus Rusan. Cel care ar fi trebuit să înregistreze la tribunal ambele forme ale CDR era „celebrul Cala Popescu"(?), la vremea aceea secretarul CDR, în ambele formule, politică şi civico-politică.
3. Interviu cu Ana Blandiana.
4. Ştire ARPress, preluată de *Cronica română*, 1 mai 1997.

altă parte, partidele politice au uitat foarte repede că nu ele, în mod separat, cîştigaseră alegerile, ci Convenţia în întregul ei[5].

Au existat însă şi alte evenimente care au grăbit separarea formaţiunilor civice de cele politice din CDR. Valerian Stan, şeful Corpului de Control al primului-ministru şi totodată membru al AC, a fost sancţionat datorită declaraţiilor sale care îi incriminau pe unii miniştri PD (vezi *supra*). Pentru partidele Convenţiei, coaliţia guvernamentală şi parlamentară devenise mai importantă decît legătura cu formaţiunile civice din CDR, în timp ce formaţiunile civice nu acceptau noul „contract social". În acest sens, Alianţa Civică a dat un comunicat în care se spunea: „AC a primit cu uimire şi indignare comunicatul şedinţei de guvern din 5 iulie 1997, care reproşează Departamentului de Control al Guvernului că ar fi urmărit inducerea în eroare a opiniei publice şi lezarea demnităţii unor miniştri". Consolidarea coaliţiei guvernamentale se producea, în opinia AC, în dauna credibilităţii acesteia, iar pierderile partenerilor din coaliţie vor fi direct proporţionale cu impactul public al fiecărui partid. În consecinţă, AC îşi rezerva dreptul ca, în funcţie de urmările concrete ale comunicatului guvernului din 5 iulie, să-şi reconsidere statutul de membru al CDR[6]. Demiterea lui Stan a fost considerată o consecinţă a unui şantaj politic în cadrul coaliţiei de guvernămînt şi o dovadă a deficienţelor de comunicare din Convenţie şi guvern. Mai mult, liderii AC au apreciat că, în fapt, CDR a încetat să mai funcţioneze după alegeri. Prin urmare, în cadrul reuniunii Consiliului Naţional al AC din 1 noiembrie 1997 a fost lansată ideea ca, la viitorul Congres, AC să ceară ieşirea din Convenţie. Într-o declaraţie, se preciza şi motivul unui astfel de gest:

> ...prin intrarea într-o nouă coaliţie guvernamentală, partidele din CDR au rupt relaţiile de fond cu celelalte formaţiuni ale Convenţiei, existenţa acesteia rămînînd una pur formală... AC nu a fost consultată la luarea nici unei decizii importante, aşa cum stipula Protocolul CDR, care definea Convenţia şi ca pe o coaliţie de guvernare. Fără să dorească posturi sau recompense pentru activitatea lor Civică, benevolă, membrii AC au considerat că o consultare cu formaţiunile lor ar fi fost obligatorie, măcar în probleme de strategie generală. Nerespectat fiind acest principiu, AC declară că sprijină în continuare guvernul Ciorbea,... dar, din păcate, nu poate răspunde pentru activitatea globală, caracterizată adesea prin cedări, incoerenţă şi abdicări de la principii[7].

Următorul pas către părăsirea Convenţiei s-a consumat la Congresul AC din 29-30 noiembrie 1997, în cadrul căruia Alianţa a dat un termen de două luni CDR pentru a răspunde pozitiv la propunerile acestei formaţiuni. În caz contrar, AC urma să se desprindă din Convenţie[8].

5. Interviu cu Emil Constantinescu.
6. „AC îşi reconsideră statutul în CDR", *Cronica română*, 7 iulie 1997.
7. „Partidele din CDR au rupt relaţiile de fond cu formaţiunile civice", *România liberă*, 3 noiembrie 1997.
8. „AC dă două luni termen de graţie Convenţiei", *Cronica română*, 1 decembrie 1997. În interviul pe care ni l-a acordat Emil Constantinescu, fostul preşedinte al României s-a referit la rolul nefast al lui Valerian Stan în radicalizarea AC, pe care a părăsit-o ulterior: „Alianţa Civică a avut o poziţie inegală şi subiectivă, mai ales după scandalul iscat de Valerian Stan, care conducea corpul de control al Guvernului. Pentru că acţiona fără consultarea prealabilă a primului-ministru, înveninînd raporturile şi aşa delicate din interiorul coaliţiei, Victor Ciorbea l-a demis. Pentru a-şi lua revanşa, Stan a acţionat sistematic împotriva coaliţiei de guvernare, folosindu-se în acest sens de intransigenţele Alianţei. A sfîrşit însă prin a părăsi Alianţa Civică".

Esenţa obiecţiilor aduse partenerilor din CDR şi preşedintelui Constantinescu, atît la acea vreme, cît şi ulterior, de către liderii AC şi AFDPR, ţinea de faptul că, după cucerirea puterii, nu s-au mai discutat idei, principii şi strategii, ci numai algoritmul de guvernare sau reconcilierea preşedinţiei cu diversele componente ale corpului politic (de la serviciile secrete la partizanii adversarilor politici).

Dincolo de situaţia internă din Convenţie, afectată de statutul diferit asumat de partidele componente după cucerirea puterii politice, criza de identitate a CDR a fost vizibilă şi în cadrul scandalului prilejuit de retragerea PD din guvernul Ciorbea (vezi *supra*). În acel moment, CDR se afla în faţa unor opţiuni politice importante, dar fie că a ezitat, fie că a ales soluţiile care se vor dovedi lipsite de realism politic.

Alianţa Civică s-a situat pe o poziţie diferită şi în criza prin care a trecut cabinetul Ciorbea, manifestîndu-şi nemulţumirea faţă de modul în care „partidele Convenţiei Democratice şi preşedintele României l-au împins pe Victor Ciorbea spre o demisie care, în mod evident, nu rezolvă criza, dar reprezintă o înfrîngere a principiilor pentru care s-a votat în 1996"[9]. După schimbarea premierului susţinut de Alianţă, încercările de a determina o reorganizare a CDR s-au izbit de zidul de indiferenţă al partidelor. Nemulţumirile liderilor civici au condus la autosuspendarea AC din Convenţie, la 6 aprilie 1998, hotărîre luată de Comitetul Naţional de Coordonare al AC. În ciuda acestei hotărîri dramatice, gestul nu era unul irevocabil. Liderii Alianţei au lăsat mereu uşi deschise foştilor parteneri, iar cînd a fost cazul, mai ales în momente politice dramatice, cum a fost cel din ianuarie 1999, cu ocazia celei de-a cincea mineriade, s-au manifestat în spiritul solidarităţii democratice. Era însă clar că suspendarea pe termen nedefinit a Alianţei lipsea CDR de liantul care o ajutase atîţia ani să funcţioneze. De fapt, autosuspendarea nu făcea decît să oficializeze o ruptură ce se petrecuse cu un an şi jumătate în urmă. Se poate susţine că, din acel moment, partidele din Convenţie şi preşedintele Constantinescu s-au văzut lipsiţi de sprijinul simbolic şi electoral al electoratului „dur" al CDR, care nu votase pentru partide şi care îl percepea pe Constantinescu drept membru AC (ceea ce nu mai era cazul din 1992), şi nu membru al PNŢCD.

În faţa diverselor speculaţii făcute cu privire la decizia AC, liderii acesteia s-au văzut nevoiţi să facă o serie de precizări. Astfel, a fost subliniat faptul că hotărîrea nu este un act formal, care să poată fi anulat în funcţie de o împrejurare sau alta. „Eventuala revenire asupra autosuspendării depinde exclusiv de îndeplinirea propunerilor pe care AC le-a făcut în decembrie 1997 Convenţiei Democratice, respectiv reorganizarea structurilor de colaborare şi comunicare pe plan naţional şi teritorial, precum şi consultarea formaţiunilor CDR în privinţa actelor de decizie. Orice altă interpretare dată autosuspendării noastre o considerăm răuvoitoare."[10]

La sciziunea dintre formaţiunile civice şi partidele politice din CDR se adăugau permanentele tensiuni între ţărănişti şi liberali, ca şi luările de poziţie divergente ale PAR. Schimbarea de atitudine a PNL faţă de hegemonia PNŢCD a cunoscut mai multe etape. Faptul că PNL acceptase ca în 1996 să joace un rol secund era perfect explicabil. La alegerile din 1992, acest partid nu reuşise să treacă nici măcar pragul electoral, iar partidele liberale nu vor reuşi unificarea decît în cadrul umbrelei protectoare a CDR şi a coaliţiei de guvernare. Reascendenţa PNL în cadrul Convenţiei fusese uşurată de

9. Rompres, *Informaţii centrale*, 31 martie 1998.
10. „AC îşi explică autosuspendarea", *Cronica română*, 1 mai 1998.

retragerea mai multor partide, care îşi cîştigaseră de-a lungul anilor un loc redutabil (PAC, PL'93, UDMR, PSDR). Întărirea PNL prin intrarea la guvernare şi, mai ales, prin realizarea unificării liberale[11] i-a permis acestui partid să se distanţeze de partenerii din Convenţie şi să conteste tot mai hotărît poziţia dominantă a PNŢCD. Aflaţi mult timp în umbra ţărăniştilor, liberalii s-au întărit din ce în ce mai mult ca partid, prin reunificări şi atragerea unor politicieni de marcă din alte partide, în timp ce PNŢCD devenea din ce în ce mai slab, mai ales prin desprinderea fracţiunilor importante conduse de foştii premieri Ciorbea şi Vasile, care îşi formaseră propriile partide. Pornind de la starea de fapt şi de la ideea schimbării percepţiei publice, liberalii au dat semne clare că vor să ocupe un loc mai bun, dacă se poate chiar egal cu PNŢCD, pentru ca, pînă la urmă, să pretindă locul principal, pe baza unor raţionamente mai mult sau mai puţin de înţeles pentru ţărănişti[12]. Principalul exponent al tendinţei liberale a fost Valeriu Stoica, ales prim-vicepreşedinte al PNL la congresul din 16-17 mai 1997 şi care îndeplinea funcţia de ministru al Justiţiei. Demnitarul liberal a mers tot timpul pe o strategie dublă, fie forţînd un loc mai bun în CDR pentru partidul său, fie ameninţînd cu candidatura pe liste separate. Astfel, la sfîrşitul lunii mai 1998, în cadrul congresului tineretului liberal, Stoica a susţinut că „în anul 2000, PNL ar trebui să acceadă la guvernare prin cîştigarea alegerilor, nu la remorca altora". În aceeaşi ordine de idei, liberalii au dat publicităţii „Declaraţia politică a PNL", prin care se cereau „redefinirea identităţii CDR" şi „asumarea de către CDR a unei identităţi politice de centru-dreapta".

Pentru liberali, care nu aveau altă şansă de a cîştiga un loc mai bun, hegemonia PNŢCD, întărită prin poziţia cîştigată prin intrarea la guvernare, devenise obiectul principal al disputelor, mai ales în urma performanţelor contestabile ale guvernului. Ofensiva liberală a fost precedată de acţiunile PAR, ai cărui lideri s-au străduit să-şi convingă colegii din Convenţie să accepte modernizarea CDR. După ce, la începutul anului 1997, liderii PAR contestaseră algoritmul care nu le atribuia nici un post important, Adrian Iorgulescu considera că alianţa este marcată de două tendinţe: una ce dorea menţinerea ei sub forma unui monolit şi o alta ce dorea fragmentarea înainte de alegerile din 2000. „Deocamdată, în CDR domneşte o stare de mulţumire, mulţi văzîndu-şi visul cu ochii, după ce au ajuns deputaţi sau senatori. E o stare de lucruri periculoasă."[13] Ulterior însă, acuzînd orientările către centru sau chiar către stînga, în cel mai bun caz către centru-dreapta ale PNŢCD şi PNL, liderii PAR au lansat ideea închegării unui pol de dreapta. În acest scop, PAR a iniţiat Clubul Dreptei, precum şi „Manifestul Dreptei", la care iniţial au aderat în mod independent numeroşi parlamentari ţărănişti şi liberali. Aceste iniţiative au fost privite cu reticenţă de liderii CDR, în special de cei din PNŢCD şi PNL[14]. În întîlnirile dintre liderii PAR şi cei ai Convenţiei, primii au încercat să-şi convingă colegii că era nevoie de o redefinire ideologică a Convenţiei, care era mai mult un fel de „tutti-frutti ideologic"[15]. În ciuda acuzelor opoziţiei şi ale unei părţi semnificative a comentatorilor politici la adresa coaliţiei guvernamentale şi parlamentare, că ar fi

11. După îndelungi discuţii şi tratative, unificarea liberală a fost înfăptuită în 1998 prin absorbţia de către PNL a Partidului Liberal (rezultat din unificarea PL'93 şi PNL-CD) şi fuziunea cu PAC.
12. Interviu cu Valeriu Stoica.
13. „CDR se poate rupe înainte de alegerile locale din 2000", *Libertatea*, 6 mai 1997.
14. „Consiliul CDR a respins transformarea Convenţiei într-un pol al dreptei", *Cronica română*, 10 iulie 1998.
15. Interviu cu copreşedinţii din acea vreme ai PAR, Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu.

fost una de dreapta, realitatea era cu totul alta. În afară de faptul că existau formaţiuni politice care gravitau în jurul Internaţionalei Socialiste (PSDR, PD), politicile promovate de aşa-zişii ţărănişti de dreapta erau extrem de diverse, cu puternice elemente de stînga (de la alocarea unui buget record pentru protecţia socială în timpul cabinetului Ciorbea pînă la păstrarea celei mai mari părţi din economie în proprietatea statului şi sub o conducere centralizată). De fapt, principalele critici adresate coaliţiei şi partidelor din Convenţie de către politicienii Alternativei urmăreau demontarea unei gîndiri de stînga şi a unor politici stîngiste. Iată de ce PAR propunea o reconstruire a identităţii Convenţiei prin asumarea clară a opţiunilor doctrinare şi politice de dreapta.

Liderilor ţărănişti şi liberali le convenea să menţină însă ambiguitatea mişcării pe axa stînga-dreapta. De pildă, iniţiativele lui Vasile Lupu pentru restituirea proprietăţilor agricole, care erau consecvent de dreapta, nu prea erau susţinute de colegii din PNŢCD şi din Convenţie, ca să nu mai spunem de cei din coaliţie, cărora nici nu le convenea o redefinire clară a CDR. Frica pe care o resimţeau „seniorii" ţărănişti şi liberali faţă de asumarea unor opţiuni clare de dreapta avea mai multe explicaţii: tradiţia naţional-ţărănistă interbelică fusese cu totul alta, adică de centru-stînga; frica de pierderea voturilor din partea unui electorat educat pe vremea comunismului în spirit stalinist, ceauşist, colectivist, etatist; moştenirile comunismului, perioadă în care avusese loc demonizarea dreptei, asimilarea ei cu fascismul, în particular cu legionarismul. Iată cum descria unul dintre liderii Alternativei modul în care a fost primită de către politicienii PNŢCD şi PNL propunerea adoptării „Manifestului Dreptei", relatare care spune totul şi despre felul în care se luau deciziile în CDR, înainte şi după cîştigarea alegerilor din 1996:

> Îmi amintesc că eram chiar eu în sală cînd am făcut această propunere, am venit cu „manifestul", le-am explicat de ce cred eu că trebuie să aibă o anumită claritate demersul politic şi acţiunea politică trebuie să fie o derivată a unei componente ideologice. Ion Diaconescu conducea lucrările - şi trebuie să recunosc că le conducea bine, în sensul că-i lăsa pe toţi să spună ce vor şi după ce oamenii erau epuizaţi spunea: „Noi am hotărît în PNŢCD că vom face aşa. Acuma supunem la vot". Şi se vota aşa cum hotărîseră ei încă înainte de a şti ce avem noi de spus. Cam aşa se petreceau lucrurile. Dar l-am văzut rareori atît de supărat ca atunci cu „Manifestul Dreptei" şi mi-a spus că PNŢ a fost, este şi va fi un partid de centru-stînga. „Noi avem linia de centru dată de Maniu - spunea Diaconescu - şi linia de centru-stînga, de Mihalache şi partidul nostru nu poate să fie decît unul de centru-stînga." Iar Quintus a spus: „Într-adevăr, noi sîntem liberali, dar pentru noi chestiunea protecţiei sociale este fundamentală, noi sîntem un partid care are o componentă socială foarte puternică". Probabil că erau şi reflexele unei stări de presiune pe care ei au suferit-o, inclusiv în puşcării, de enorma teamă de a folosi cuvîntul dreapta şi chiar centru-dreapta chiar şi în discuţii[16].

Ceea ce doreau liderii Alternativei în 1998 era extrem de clar: o discuţie privind modernizarea CDR, pe trei paliere (coerenţă ideologică; crearea unei baze funcţionale, care ar fi urmat să aibă în vedere constituirea unor comisii - una preelectorală, una de strategie, una de resurse umane; o bază organizatorică)[17]. Propunerea fundamentării pe trei paliere era menită să redea vitalitatea CDR, pentru a facilita cîştigarea viitoarei runde de alegeri locale, parlamentare şi prezidenţiale. Propunerea nu a trezit interesul nici măcar la Palatul Cotroceni, pentru simplul motiv că preşedintele Constantinescu (în

16. Interviu cu Adrian Iorgulescu.
17. Interviu cu Varujan Vosganian.

exprimarea lui Vosganian şi Iorgulescu) percepea CDR ca o „conservă, care trebuie desfăcută o dată la patru ani". Aşa după cum le-a explicat Constantinescu liderilor PAR, CDR trebuia să aibă o prezenţă extrem de discretă în viaţa politică, pentru a fi reactivată din nou înainte de alegeri ca o „forţă proaspătă", neerodată de imaginea guvernării, „să pară că guvernarea nu are nimic de-a face cu CDR, iar Convenţia să poată fi refăcută, la nevoie, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat". Diletantismul politic al preşedintelui era contrazis de modul în care opinia publică percepea coaliţia, ca fiind dominată de CDR, şi pe preşedintele Constantinescu, ca un politician CDR, în ciuda faptului că se despărţise din multe puncte de vedere de spiritul Convenţiei. În aceste condiţii, nici nu putea fi vorba ca preşedintele să încurajeze iniţiativa revigorării CDR ca forţă de centru-dreapta. Propunerea „Clubului Dreptei" s-a lovit de o rezistenţă înverşunată tocmai din partea liderilor partidelor din CDR, care, altminteri, erau acuzaţi a fi de dreapta de către adversarii politici şi mediatici.

În august 1998, a fost convocată prima întîlnire politico-civică de susţinere a iniţiativei dreptei. Ulici, Vosganian, Iorgulescu şi ceilalţi au deschis o listă publică de adeziune la „Manifestul Dreptei", care a fost semnată de 80 de parlamentari, dintre care 60 erau ţărănişti şi 20 liberali. Reacţia conducerii PNŢCD şi PNL a fost extrem de critică. În faţa sălii unde urma să se desfăşoare întîlnirea, principalul partid de guvernămînt, PNŢCD, a organizat „un cordon" care îi împiedica pe ţărănişti „să vină la noi, iar liberalilor li s-a pus în vedere că dacă vin vor suferi rigoarea disciplinei de partid"[18]. Au fost însă parlamentari din ambele partide care au încălcat interdicţiile impuse de şefii lor (Alexandru Paleologu, Gh. Ceauşescu, Emil Tocaci, Viorel Cataramă şi alţii). Liderii Alternativei au crezut că vor găsi mai multă înţelegere la liberali decît la ţărănişti, astfel încît s-au adresat lui Valeriu Stoica:

> Am avut o discuţie separată cu Valeriu Stoica, care nu a fost făcută niciodată publică pînă acum, în care i-am propus o colaborare între formaţiunile noastre, astfel încît să forţăm PNŢCD să accepte modernizarea, în viziunea noastră de atunci partidul condus de Diaconescu fiind principala frînă în calea modernizării. După prima întîlnire, în care am convenit asupra unei strategii, am avut însă surpriza de a constata că Valeriu Stoica o denunţă practic în mod public, făcînd o incriminare la adresa mea şi acuzînd PAR de faptul că este duplicitar. El a cerut PAR-ului să-şi precizeze poziţia - dacă continuă în CDR sau doreşte să submineze Convenţia Democratică[19].

Acest eşec în eforturile de modernizare a Convenţiei şi de reorientare a ei către o direcţie clară de dreapta, care ar fi scos în mod automat Alternativa din marginalitate, a fost dublat de refuzul vădit al primului-ministru Radu Vasile de a ţine seama de iniţiativele reformiste ale politicienilor PAR. Cu toate că mai mult de o treime din ideile programului de guvernare al cabinetului Vasile, precum şi întreaga viziune strategică veniseră din partea experţilor din jurul Alternativei, faptul că premierul nu mai ţinea cont nici de propriul program, nici de priorităţile Convenţiei, fiind angrenat într-o colaborare „deşănţată" (după expresia liderilor PAR) cu PD, a condus, pînă la urmă, la ieşirea PAR din CDR şi din coaliţia de guvernare.

18. Incidentul povestit de Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu a fost confirmat atît de politicieni PNŢCD, cît şi de politicieni PNL.
19. Interviu cu Varujan Vosganian.

La 27 octombrie 1998, Consiliul Naţional Extraordinar al PAR a hotărît retragerea din CDR şi din guvern. Varujan Vosganian a declarat că la viitoarea şedinţă de guvern membrii PAR (ministrul Cercetării şi Tehnologiei, Horia Ene, şi secretarul de stat la Ministerul Reformei, Adrian Ciocănea) îşi vor prezenta demisia, iar el nu va mai fi preşedintele Comisiei de Buget-Finanţe-Bănci din Senat. „Singura situaţie în care PAR ar putea să revină la guvernare şi în CDR este aceea în care Guvernul şi-ar asuma principiile formulate în Clubul Dreptei." Liderii PAR au precizat că partidul lor se află „într-o opoziţie de dreapta", şi nu de aceeaşi parte cu celelalte formaţiuni din opoziţie. Comentînd gestul părăsirii CDR, Vosganian a susţinut: „Ieşim de sub cupola CDR şi a guvernării. Este o sfidare, dar decît să mergem copleşiţi de problemele CDR, mai bine mergem pe picioarele noastre. Cu orice risc!". „Nu înţelegem să participăm alături de un guvern care nu se achită de obligaţiile electorale pe care şi le-a asumat. Am promis strategii, au fost incluse în programul de guvernare, iar aplicarea lor este refuzată chiar de către executiv... Asta nu este solidaritate. Este complicitate."[20]

Pentru liderii Alternativei, în acel moment era clar că rămînerea în coaliţie nu constituia o sursă de capital electoral, mai ales în condiţiile în care această asociere îi menţinea într-o zonă de marginalitate. Pentru autorii acestei cărţi, ieşirea PAR din CDR şi din coaliţia executivă este o altă confirmare a tezei că anul 1998 a fost critic pentru pierderea pariului cu reforma şi a competiţiei cu opoziţia. Anii următori, 1999 şi 2000, n-au făcut decît să confirme declinul.

Chiar dacă disputele de la nivel central aveau o rezonanţă mai mare şi erau oglindite mai bine în mass-media, nici la nivelul organizaţiilor judeţene situaţia nu era mai bună. Dimpotrivă, divergenţele între partidele din CDR şi din coaliţia de guvernămînt s-au resimţit şi în teritoriu. Cînd era vorba în primul rînd de accesul la resurse, atunci nu mai existau criteriile solidarităţii de coaliţie, ci precumpănea interesul restrîns de partid sau al unor fracţiuni şi grupuri de interese. Neînţelegerile la nivel local, judeţean şi regional confirmau că alianţele dintre partidele care alcătuiau Convenţia şi coaliţia nu erau naturale, ci se bazau mai mult pe consensul liderilor decît pe afinităţi politice şi valorice. În acelaşi timp, coabitarea la guvernare a CDR, USD şi UDMR se dovedea a fi mai dificilă decît s-ar fi prevăzut iniţial, preşedintele Constantinescu fiind nevoit în numeroase rînduri (şi cu din ce în ce mai puţin succes) să medieze neînţelegerile dintre partenerii din coaliţie, în particular dintre PNŢCD şi PD. Activitatea parlamentară a coaliţiei majoritare era marcată de disfuncţionalităţi, în multe cazuri grupurile parlamentare ţărăniste, liberale şi democrate avînd opinii diferite şi consumînd mult timp şi energie pentru a ajunge la un minim consens.

Criza guvernului Ciorbea a făcut ca tensiunile din Convenţie să treacă într-un plan secundar, ele redevenind manifeste abia o dată cu soluţionarea acesteia. După autosuspendarea Alianţei Civice din CDR, ruptura dintre partide şi asociaţii civice a devenit oficială în iulie 1998. Noul „Protocol de asociere al Alianţei politice CDR" se referea doar la cele cinci partide ale Convenţiei: PNŢCD, PNL, PAR, FER, PER şi preciza condiţiile de asociere[21]. Totuşi, s-a hotărît negocierea unui al doilea protocol prin care să se poată asocia şi anumite formaţiuni civice. Liderii acestora din urmă s-au întrunit la data de 17 iulie

20. Rompres, *Ştiri interne*, 27 octombrie 1998; „Revolta Dreptei", *Curentul*, 28 octombrie 1998.
21. „CDR oficializează la tribunal departajarea dintre partidele şi asociaţiile componente", *Adevărul*, 14 iulie 1998.

și au semnat un proiect propriu de protocol. Respingîndu-l pe cel propus de Remus Opriș, care, în consens cu liderii PNL, preconiza restrîngerea drepturilor „polului civic" din CDR la statutul de observator, formațiunile civice au cerut desființarea Comitetului Executiv al Convenției[22]. În privința rolului pe care asociațiile civice urmau să-l aibă, părerile erau împărțite. În vreme ce ecologiștii și PAR păreau să sprijine asociațiile civice, cerînd să fie respectată moștenirea lor de imagine (mai ales a AC) și, implicit, dreptul lor de decizie politică, un alt curent de opinie, reprezentat, între alții, de Valeriu Stoica, considera că asociațiile ar trebui să-și păstreze neștirbită zestrea morală tocmai prin neparticiparea la viața politică.

Pentru liderul liberal, în condițiile accederii CDR la guvernare, era nevoie de o delimitare a ariilor de competență[23]. Cu toate că România avea nevoie de o societate civilă puternică, politica trebuia făcută de partide. Cine dorea să fie activist trebuia să rămînă activist în societatea civilă, iar cine dorea să fie om politic trebuia să o facă prin intermediul partidelor, aceasta era viziunea lui Valeriu Stoica, cel care încerca în acele condiții să combată tentativa de „a crea o democrație fără partide". Coleg de guvern cu miniștri proveniți din Alianța Civică, el combătea ideea unor lideri ai mișcărilor civice de a participa la guvernare în mod indirect, deși declarau public că nu-i interesa puterea, dar tocmai de aceea „dînd sfaturi și avînd pretenția că dețin monopolul soluțiilor benefice în țara aceasta". Or, pentru politicianul liberal, politica avea propria ei morală - morala liberală, care se bazează pe proprietatea privată, pe contract și inițiativă, în condițiile în care tocmai morala proprietății și cea a contractului erau deficitare în România. Era clar că politicienii Convenției, fie ei liberali sau țărăniști, nu voiau să mai accepte să fie conduși, îndrumați sau trași la răspundere de liderii asociațiilor civice. În acele condiții, Ana Blandiana a declarat că „autosuspendarea AC din CDR ar putea deveni definitivă"[24].

Este simptomatic faptul că, deși ajunsese din opoziție la putere, în CDR disputele erau în mare parte de aceeași natură ca și înainte. Tot mai mulți lideri nonțărăniști cereau conducerea prin rotație a CDR. Astfel, vicepreședintele PNL, Valeriu Stoica, aprecia că „raporturile de forțe în CDR s-au schimbat", iar „PNL are cîrma în CDR, în timp ce PNȚCD plutește în derivă". La sfîrșitul anului 1999, tendințele de destrămare a principalului partid de guvernămînt luaseră proporții, mai ales că ambii foști prim-miniștri țărăniști își constituiseră propriile partide. În condițiile în care în PNȚCD „nu se manifestase pînă în acel moment preocuparea reală pentru clarificare doctrinară și consolidare organizatorică, iar la nivelul liderilor țărăniști se produsese o totală dezorientare, nici unul din ei nemaireușind să dea o orientare stabilă partidului, era normal ca PNL, partidul cel mai coerent, care era în plină acțiune de consolidare, după mai multe fuziuni și reunificări, să încerce să preia inițiativa și chiar conducerea în interiorul CDR", acestea erau cîteva din argumentele liderilor liberali[25].

Pe 15 noiembrie 1998, cu ocazia aniversării a opt ani de la înființarea Alianței Civice, liderii acesteia și-au menținut hotărîrea autosuspendării din Convenție, dar au ținut să tragă un nou semnal de alarmă pentru foștii colegi. Faptul că promisiunile Convenției n-au fost îndeplinite (restituirea proprietății, adevărul despre decembrie 1989,

22. „Protocolul de funcționare al CDR face Convenția... nefuncțională", *Cronica română*, 18 iulie 1998.
23. Interviu cu Valeriu Stoica.
24. „Conservatorii înfruntă reformiștii din CDR", *Adevărul*, 28 august 1998.
25. Interviu cu Valeriu Stoica.

mineriadele), că erau decoraţi foşti torţionari comunişti, iar CDR se lăsase antrenată într-o luptă de uzură reprezenta motive serioase de îngrijorare. La 29 noiembrie 1998, cu ocazia adunării solemne de la Ateneul Român organizată în cinstea împlinirii a 80 de ani de la 1 Decembrie 1918, Alianţa Civică a lansat „Apelul către clasa politică", în care se propunea introducerea votului uninominal la Senat şi a votului mixt pentru Camera Deputaţilor.

În 1999, tendinţa către disoluţie a Convenţiei s-a accentuat. Tentativele asociaţiilor civice de a mai salva ceva din ceea ce fusese CDR se loveau de reticenţa partidelor. Consiliul formaţiunilor civice care se mai aflau încă în CDR a dat un ultimatum PNŢCD şi PNL, punîndu-le în faţă două opţiuni: ori CDR va deveni „o forţă politică unitară, în care deciziile sînt luate în comun", ori asociaţiile vor avea în vedere „o soluţie alternativă pentru viitoarele alegeri". Totodată, ele au evidenţiat „eşecul politic al guvernului", datorat nefuncţionării CDR şi neîmplinirii obiectivelor ei[26].

Dorinţa PNL de a participa singur la alegerile locale din 2000 a început să devină tot mai clară o dată cu Consiliul Naţional din 23 aprilie şi cu Forumul Aleşilor şi Reprezentanţilor Locali din 24 aprilie 1999. Valeriu Stoica a devenit principalul susţinător al participării PNL pe liste separate. Acesta a fost principalul motiv al noului conflict între PNL şi PNŢCD. În plus faţă de listele separate la alegerile locale, liberalii solicitau şi rotaţia la conducerea CDR, precum şi reducerea rolului asociaţiilor civice la unul formal. În consecinţă, liberalii au încercat modificarea protocolului Convenţiei, pentru a da posibilitatea ca preşedintele alianţei să fie ales dintre cei patru şefi ai partidelor componente. Ţărăniştii au refuzat, Ion Diaconescu declarînd că „a introduce acum sistemul rotaţiei la conducerea Convenţiei ar duce la o oarecare instabilitate". După o întîlnire a liderilor liberali cu preşedintele Constantinescu, pentru o eventuală mediere a conflictului, care nu a dus însă la nici un rezultat concret, Biroul Permanent al PNL, întrunit la 20 mai 1999, a hotărît să dea un ultimatum PNŢCD-ului. Liberalii ameninţau cu părăsirea Convenţiei în cazul neacceptării revendicărilor lor, însă conducerea PNŢCD a considerat solicitările PNL inacceptabile. Nici Consiliul Naţional al CDR din 28 mai 1999 nu a adus cu sine soluţionarea conflictului. Prezenţi din partea PNL, Paul Păcuraru şi Radu Stroe au înfăţişat avantajele listelor separate, argumentele lor fiind încă o dată respinse de liderii PNŢCD. La finalul discuţiilor, Păcuraru a declarat: „Nu cred că ne-am convins unii pe alţii", apreciind că ţărăniştii şi asociaţiile civice au venit cu argumente „sentimentale" împotriva listelor separate. Singurul punct asupra căruia cele două părţi au convenit a fost susţinerea preşedintelui Constantinescu pentru un nou mandat[27].

Schimburile de replici între cele două partide, în special între Valeriu Stoica şi Mircea Ionescu-Quintus, pe de o parte, şi Ion Diaconescu şi Remus Opriş, pe de altă parte, au continuat pe tot parcursul lunii iunie, la fel ca şi întîlnirile bilaterale şi rundele de negocieri. Astfel, după ce la 15 iunie, în urma unor discuţii între cei patru lideri, s-a acceptat „în principiu" ca PNL să participe separat la viitoarele alegeri locale, la şedinţa din 18 iunie, BCCC al PNŢCD a concluzionat că PNL s-ar situa în afara CDR în cazul în care ar merge singur la locale. Pentru a participa pe listele CDR la alegerile generale, liberalii ar fi trebuit să se reînscrie în alianţă. În replică, Stoica a afirmat:

> PNŢCD nu deţine monopolul Convenţiei Democratice. În CDR există parteneri, nu dictatură. Este bine să se ştie că protocolul Convenţiei trebuie să fie rezultatul unei negocieri politice, al

26. „Asociaţiile civice dau un ultimatum partidelor din CDR", *Evenimentul zilei*, 7 aprilie 1999.
27. „Liberalii au fost trataţi cu refuz în CDR", *Evenimentul zilei*, 29 mai 1999.

unui contract politic. Nici PNL nu acceptă nici un fel de poziție de dictat din partea PNȚCD. Dacă țărăniștii nu renunță la această poziție, pe care doresc să o acrediteze într-un mod total nedemocratic, riscul este să-și asume responsabilitatea pentru disoluția CDR.

Alături de PNL, și FER și-a exprimat opțiunea de a participa pe liste separate la alegerile locale. În fața acestei ofensive, Ion Diaconescu a anunțat la 21 iunie că CDR se va înscrie la tribunal într-o altă formulă, cu numai două partide: PNȚCD și PER, întrucît PNL și FER vor să participe pe liste separate[28].

Consiliul Național al PNL din 2 iulie 1999 a consfințit hotărîrea liberalilor, prim-vicepreședintele partidului susținînd că „PNL nu este prizonierul unei singure variante politice". Potrivit lui Valeriu Stoica, voința PNL este de a rămîne în Convenție, deoarece aceasta este varianta democratică. În această etapă, „miza jocului politic o constituie consolidarea democrației"[29]. În privința noului protocol, PNL și-a sistematizat propunerile astfel:

- la alegerile parlamentare, formațiunile să se prezinte pe liste comune, alcătuite în funcție de ponderea politică a fiecărui partid, așa cum va rezulta din trei sondaje succesive;
- oricare dintre partidele din alianță care va obține în sondaje un procent mai mic de 3% să se oblige să fuzioneze cu un alt partid din Convenție;
- CDR să prezinte un candidat unic la președinție;
- la alegerile locale, partidele să poată participa pe liste proprii. Partidul care va adopta această metodă la alegerile locale să se considere suspendat de la lucrările Convenției Democratice pe o perioadă cuprinsă între trei luni înaintea datei alegerilor locale și pînă la anunțarea rezultatelor finale. În aceste condiții, partidele să nu recurgă la atacuri reciproce în timpul campaniei electorale, iar în turul doi să-și susțină reciproc candidații rămași în cursă.

Problema participării liberalilor pe liste separate la alegerile locale a rămas principala dispută și în cea de-a doua jumătate a anului 1999. Dincolo de disensiunile interne, competitorul politic al CDR rămînea PDSR, principala forță de opoziție după noiembrie 1996. Dacă, în momentul venirii la putere a Convenției, PDSR părea un partid aproape epuizat, cu șanse relativ puține de a se reface și de a ajunge la sprijinul electoral considerabil de care se bucurase anterior, slabele performanțe economice ale guvernului, certurile aproape neîntrerupte din interiorul coaliției, generate, în parte, de celebrul „algoritm", precum și lipsa unor realizări concrete au dus la o reorientare tot mai evidentă a electoratului către partidul lui Iliescu. În același timp, după cum am arătat, suportul electoral față de CDR s-a diminuat într-un ritm accelerat, ajungînd la sfîrșitul lui 1999 la o cotă de numai 16%.

În aceste condiții, ascensiunea PDSR și posibilitatea revenirii sale la putere au devenit subiecte intens dezbătute. Una dintre propunerile lansate a fost crearea unei largi coaliții, care să stopeze revenirea PDSR la putere. Vehiculată în diverse medii, propunerea a fost asumată de premierul Radu Vasile. PNL s-a declarat și el dispus să participe la o astfel de coaliție, prim-vicepreședintele acestei formațiuni afirmînd: „Dacă dialogul cu PDSR nu se va dovedi posibil, PNL este gata să participe la o coaliție menită să blocheze accesul stîngii la putere, pînă cînd aceasta va fi în măsură să ofere o alternativă democratică viabilă"[30].

28. „PNL nu renunță la listele separate", *Cronica română*, 19 iunie 1999; „CDR a murit", *Cotidianul*, 22 iunie 1999.
29. „PNL va candida la alegerile locale pe liste separate", *Adevărul*, 3 iulie 1999.
30. „CDR va cîștiga în 2000 doar prin creșterea ponderii PNL", *Național*, 18 septembrie 1999.

După înlocuirea lui Radu Vasile cu Mugur Isărescu, disputele dintre ţărănişti şi liberali au revenit în prim-plan. Luna februarie 2000 a fost una a negocierilor. PNL a hotărît să nu negocieze strategia pentru alegerile locale, ci doar un nou protocol de funcţionare a alianţei, care să cuprindă şi posibilitatea ca un partid să candideze separat în alegerile locale. În lipsa acestei prevederi, liberalii ar fi urmat să adopte soluţia autosuspendării. De cealaltă parte, ţărăniştii erau decişi să rămînă sub umbrela CDR: „Nu vom renunţa nici la CDR şi, implicit, nici la semnul său electoral" declara Opriş[31].

După patru luni de suspendare, negocierile pentru noul protocol de colaborare în cadrul CDR au fost reluate la 4 februarie 2000. Din partea PNŢCD au participat Ion Diaconescu, Remus Opriş, Ioan Mureşan şi Gavril Dejeu, iar din partea PNL, Valeriu Stoica, Decebal Traian Remeş, Radu Stroe şi Dinu Patriciu. După prima rundă de discuţii, PNŢCD a acceptat ideea participării liberalilor pe cont propriu la locale, urmînd ca ambele partide să se prezinte pe liste comune la scrutinul general. Liderul ţărăniştilor a declarat la final: „Am acceptat opţiunea fiecăruia pentru că nu aveam altă posibilitate, decît să ne acceptăm poziţia fiecăruia". La încheierea negocierilor, a fost dată publicităţii o declaraţie comună, semnată de Ion Diaconescu şi Valeriu Stoica:

> În urma consultărilor dintre reprezentanţii celor două partide s-a constatat voinţa politică de susţinere a candidaturii domnului Emil Constantinescu pentru cel de-al doilea mandat la funcţia de Preşedinte al României. Cele două partide şi-au exprimat voinţa de a se prezenta în alegerile parlamentare pe liste comune în cadrul CDR. Potrivit cu participarea celor două partide în alegerile locale, s-a luat act de voinţa PNL de a se prezenta pe liste proprii, cît şi de opţiunea PNŢCD de a se prezenta pe listele CDR.
>
> Pentru concretizarea acestei opţiuni politice, reprezentanţii celor două partide au hotărît să finalizeze înţelegerile şi să semneze protocoalele pînă la data de 15 februarie 2000, urmînd ca viitoarea întîlnire bilaterală să aibă loc joi, 10 februarie 2000[32].

Ca urmare a acestei înţelegeri, pentru a funcţiona, CDR ar fi avut nevoie de trei protocoale: pentru alegerile locale, un protocol prin care CDR să se înscrie la TMB ca alianţă între PNŢCD, PER şi formaţiunile civice; pentru alegerile generale, un al doilea, care să includă şi PNL, şi, în fine, un protocol separat între partide şi formaţiunile civice, care nu va avea însă valoare juridică. Ar fi urmat să apară deci două Convenţii Democratice.

Negocierile programate pentru 10 februarie 2000 au adus în prim-plan problema copreşedinţiei alianţei. Cu toate că păreau să fi acceptat cooptarea liberalilor la conducerea CDR, ţărăniştii au venit cu o nouă propunere: funcţiile de preşedinte şi vicepreşedinte să fie stabilite în urma unor sondaje de opinie care să indice ordinea partidelor în CDR. Remus Opriş a precizat că pînă la acea dată nu exista nici un sondaj care să arate dominaţia PNL în Convenţie şi, de aceea, preşedinţia CDR trebuia să aparţină tot PNŢCD. Preşedintele PNL s-a declarat stupefiat de noua poziţie adoptată de PNŢCD, dat fiind faptul că atît Diaconescu, cît şi Opriş fuseseră iniţial de acord cu principiul împărţirii preşedinţiei la nivel central[33].

Problema a fost clarificată o dată cu semnarea primelor două protocoale necesare funcţionării CDR, la 18 februarie 2000. Primul protocol oficializa existenţa CDR,

31. „Săgeata liberală provoacă leziuni oculare", *Curentul*, 1 februarie 2000.
32. „CDR se rupe în două Convenţii mai mici", *Cotidianul*, 5 februarie 2000.
33. „Remus Opriş pune piedici liberalilor", *Curentul*, 12 februarie 2000.

alcătuită din PNȚCD și PER, având semnul electoral „cheia" în două cercuri concentrice. FER a ales în ultimul moment să participe și el pe liste proprii, la fel ca PNL. Prin cel de-al doilea protocol se înscria la tribunal Convenția Democratică din România – PNȚCD, PNL, PER și FER –, cu semnul electoral „cheia" într-un singur cerc. S-a mai stabilit, de asemenea, ca alianța să aibă un președinte și un vicepreședinte, desemnați de PNȚCD și PNL, în funcție de rezultatele sondajelor preelectorale[34].

În aceeași perioadă, asociațiile civile au revenit în prim-plan. Reluînd ideea lansată în 1998 de către PAR, transformat între timp în UFD[35], liderii Alianței Civice, aflată în continuare din punct de vedere formal în afara Convenției, au organizat o întrunire la care au participat partidele de centru-dreapta și dreapta, mai puțin ANCD. Tema era constituirea unui pol de dreapta în România. Participanții au identificat PDSR-ul ca adversar comun, care trebuie împiedicat să revină la guvernare[36]. Celelalte formațiuni civice din CDR au avut o primă rundă de negocieri cu reprezentanții partidelor din alianță la 25 februarie 2000. Semnarea protocolului de funcționare a Convenției împreună cu asociațiile civice a făcut obiectul întrunirii Consiliului CDR din 3 martie 2000. Asociațiile nepartinice au acceptat propunerea de a fi doar consultate în legătură cu listele electorale ale Convenției. Potrivit lui Ion Diaconescu, „formațiunile civice vor putea cenzura listele electorale pe criterii de moralitate sau de competență și, totodată, vor putea face propuneri"[37].

După semnarea în februarie a acordurilor între partidele din CDR, apoi, după înțelegerea cu asociațiile civice, pasul final avea să fie semnarea unui protocol de colaborare al Convenției lărgite. Aceasta s-a produs la 12 aprilie 2000. Despre participarea la alegeri, textul final prevedea că

> formațiunile componente ale CDR vor participa la alegerile parlamentare și la alegerile pentru administrația locală pe liste comune. Ca excepție de la această regulă, este admisă participarea unor partide din CDR pe liste proprii, pînă la anunțarea rezultatelor definitive ale alegerilor locale[38].

Deși, în mod formal, tensiunile dintre principalele două partide din CDR păreau aplanate prin aceste ultime acorduri, soarta CDR era total neclară. Partenerii din Convenție erau neliniștiți de posibilitatea unei apropieri între PNL și PDSR, concretizată într-o alianță postelectorală cu partidul lui Iliescu și Năstase. Suspiciunile au început încă din 1999, fiind alimentate de diverse declarații ambigue și de lipsa unor dezmințiri concrete, iar apropierea alegerilor făcea ca această posibilitate să fie tot mai mult luată în discuție. În același timp, se lansase ideea că liberalii ar putea participa și la alegerile generale tot pe liste proprii, în ciuda protocoalelor încheiate, dacă rezultatul alegerilor locale avea să confirme creșterea suportului electoral al PNL în raport cu PNȚCD. Concret, ministrul Tineretului și Sportului, liberalul Crin Antonescu, a admis posibilitatea unei guvernări PNL alături de PDSR, în timp ce Horia Rusu a vorbit despre probabilitatea ca partidul său să candideze pe liste separate și la alegerile parlamentare. Paul Păcuraru a declarat că, în viitor, „doctrina diferită a unor partide nu trebuie să fie un obstacol în

34. „CDR I și CDR II se înscriu în cursa electorală", *Adevărul*, 19 februarie 2000.
35. Interviu cu Varujan Vosganian și Adrian Iorgulescu.
36. „CDR a murit, trăiască CDR!", *Curentul*, 17 februarie 2000.
37. Rompres, *Știri interne*, 3 martie 2000.
38. „Țărăniștii și liberalii au găsit excepția de la regulă", *Cotidianul*, 12 aprilie 2000.

calea apropierilor dintre ele". Potrivit lui Păcuraru, eventuala apropiere de PDSR s-ar fi putut realiza numai dacă partidul lui Iliescu „va sprijini adoptarea legilor proprietății. nu se va împotrivi aplicării legii privind accesul la propriul dosar de Securitate și va vota toate legile care privesc consolidarea democrației"[39].

În fine, o a treia posibilitate de strategie electorală a PNL avea în vedere susținerea unui candidat propriu la președinție, altul decît Emil Constantinescu. Deși, oficial, liderii liberali se angajaseră să-l susțină pe Constantinescu pentru un nou mandat, în mediile neoficiale și în presă a fost vehiculat numele premierului Mugur Isărescu ca posibil candidat PNL la președinție. Varianta a părut confirmată cu ocazia aniversării a 125 de ani de la înființarea PNL. La manifestarea din 25 mai 2000, de la Teatrul Național din București, premiul „Ion I.C. Brătianu", acordat în premieră unei personalități din afara PNL care promovase idei liberale, a fost conferit primului-ministru Isărescu. Prezent la manifestare, Constantinescu a pledat pentru menținerea unității Convenției, atrăgînd atenția liberalilor că numai alături de creștin-democrați poate fi oprit accesul la guvernare al structurilor comuniste. De cealaltă parte, președintele PNL, Ionescu-Quintus, a dezmințit zvonurile cu privire la susținerea lui Isărescu pentru alegerile prezidențiale, dînd asigurări că partidul său îl va sprijini pe președintele în exercițiu. Totuși, în final, Quintus a precizat că „se poate întîmpla orice pînă în noiembrie"[40].

Rezultatele alegerilor locale din iunie 2000 au confirmat declinul CDR, nu neapărat și pe cei care afirmau că viitorul Convenției este sumbru, după cum nu i-au infirmat nici pe cei care susțineau că numai formulele individuale, pe partide, pot să mai aibă sorți de izbîndă (vezi tabelele).

Rezultatele alegerilor locale

Turul I, 4 iunie 2000

Primari	Nr. voturi	Procente
1. PDSR	2.416.598	27,37%
2. PD	1.087.869	12,32%
3. PNL	799.761	9,06%
4. ApR	752.926	8,53%
5. CDR	707.214	8,01%
6. Candidați independenți	533.518	6,04%
7. PRM	441.583	5,00%
8. UDMR	419.271	4,75%
9. PSDR	188.334	2,13%
10. PNR	172.358	1,95%
11. UFD	166.907	1,89%
12. PSM	160.463	1,82%
13. PUNR	159.091	1,80%
14. PUR	147.082	1,67%
15. ANCD	100.554	1,14%

39. „Apropierea liberalilor de PDSR poate duce la ruperea CDR", *Jurnalul național*, 7 martie 2000.
40. „Constantinescu a pledat pentru frăția PNL-PNȚCD", *Curentul*, 26 mai 2000; „Quintus îl asigură pe Constantinescu că are susținerea sa pentru prezidențiale", *Ziua*, 26 mai 2000.

Consilieri locali	Nr. voturi	Procente
1. PDSR	2.197.719	25,78%
2. PD	886.036	10,40%
3. ApR	685.114	8,04%
4. PNL	664.674	7,80%
5. CDR	619.403	7,27%
6. Candidați independenți	581.983	6,83%
7. PRM	527.649	6,19%
8. UDMR	468.904	5,50%
9. PSDR	194.023	2,28%
10. UFD	188.161	2,21%
11. PUNR	185.027	2,17%
12. PNR	168.629	1,98%
13. PSM	168.546	1,98%
14. PUR	137.164	1,61%
15. FER	108.469	1,27%
16. ANCD	104.651	1,23%
17. PS	91.359	1,07%

Consilieri județeni	Nr. voturi	Procente
1. PDSR	2.241.930	27,44%
2. PD	809.287	9,91%
3. CDR	610.660	7,47%
4. ApR	603.330	7,38%
5. PNL	569.017	6,96%
6. PRM	540.801	6,62%
7. UDMR	512.413	6,27%
8. Candidați independenți	245.464	3,00%
9. PUNR	191.879	2,35%
10. PSDR	185.532	2,27%
11. UFD	180.022	2,20%
12. PNR	155.723	1,91%
13. PSM	146.496	1,79%
14. PUR	126.821	1,55%
15. ANCD	107.750	1,32%
16. FER	106.959	1,31%
17. PPR	95.358	1,17%
18. PS	91.332	1,12%

Turul al II-lea – 18 iunie 2000

Primari	Nr. voturi	Procente
1. PDSR	2.643.041	36,71%
2. PD	912.995	12,71%

Primari	Nr. voturi	Procente
3. CDR	797.447	11,08%
4. PNL	634.580	8,81%
5. ApR	615.189	8,54%
6. Candidaţi independenţi	442.503	6,15%
7. UDMR	220.658	3,06%
8. PRM	202.487	2,81%
9. PNR	93.877	1,30%
10. PSDR	90.726	1,26%
11. PUR	81.242	1.13%
12. PMR	75.266	1,05%
13. PSM	75.010	1,04%

Calculul liberalilor de a participa singuri la alegerile locale s-a dovedit a fi doar parţial corect, voturile obţinute în primul tur de PNL fiind mai multe decît cele obţinute de CDR doar la consilieri locali (664.000 faţă de 619.000) şi primari (799.000 faţă de 707.000). În schimb, CDR a obţinut mai multe voturi decît PNL la primari în turul al doilea (797.000 faţă de 634.000) şi la consilieri judeţeni (610.000 faţă de 569.000). În aceste condiţii, revenirea PNL alături de PNŢCD în CDR părea tot mai improbabilă, strategia politică a liberalilor îndeptîndu-se acum către căutarea unor noi formule politice în vederea alegerilor generale. Îndepărtarea definitivă a PNL de PNŢCD a fost accelerată şi de menţinerea unei poziţii destul de rigide din partea ţărăniştilor. Deşi şi-au recunoscut înfrîngerea, ţărăniştii au invocat, ca una dintre principalele motivaţii, lipsa de unitate a forţelor din CDR în Bucureşti. În acest sens, vicepreşedintele PNŢCD, Ioan Mureşan, a apreciat într-o conferinţă de presă, după al doilea tur de scrutin, că absenţa unui candidat unic al forţelor care au format CDR în 1996 la Primăria capitalei a fost o greşeală strategică. Într-adevăr, CDR a suferit una dintre cele mai severe înfrîngeri, chiar în capitală, care era de mai bine de opt ani fieful său incontestabil. Proasta reputaţie morală şi managerială a primarului improvizat Viorel Lis a avut un puternic impact negativ mediatic şi public, în primul rînd în Bucureşti, apoi şi în toată ţara. Chiar dacă unii dintre primarii cederişti de sector au fost mai activi şi au avut anumite realizări, votul i-a respins, anticipînd rezultatele alegerilor generale. De altfel, în ultimă instanţă, Convenţia şi-a recunoscut explicit eroarea de a fi selectat pentru un post de o asemenea importanţă un personaj cu totul nepotrivit. Parcă pentru a confirma deficienţele în selectarea cadrelor, CDR (fără PNL) a venit în alegerile pentru Bucureşti cu un candidat fără mare anvergură politică, Constantin Cătălin Chiriţă. În ciuda faptului că la nivelul primăriei de sector fusese mai eficient decît primarul general, Chiriţă nu a făcut faţă competiţiei dure pentru funcţia de primar general al Bucureştiului. Necalificarea candidatului CDR la primăria Bucureştiului în turul doi de scrutin, ca, de altfel, şi eşecurile în multe oraşe altădată dominate de Convenţie, rezultatele slabe înregistrate la nivelul întregii ţări ridicau serioase semne de întrebare cu privire la viitorul Convenţiei. În lunile următoare, liderii cederişti nu au găsit răspunsurile potrivite la cele mai multe dintre acestea.

În contextul pierderii alegerilor, au existat voci în CDR, chiar din conducerea PNŢCD, care au susţinut necesitatea retragerii preşedintelui Ion Diaconescu de la şefia

partidului și reorganizarea PNȚCD pe baze noi și cu un alt tip de mesaj, pentru a evita un dezastru total în alegerile generale. În replică, Diaconescu a declarat că nu a luat în calcul retragerea sa de la conducerea partidului pînă la Congresul care va avea loc în ianuarie 2001, dezmințind astfel zvonurile[41].

De cealaltă parte, PNL și-a analizat rezultatele în cadrul unui seminar desfășurat la Poiana Brașov, în perioada 22-24 iunie 2000. În urma discuțiilor s-a decis începerea negocierilor pe mai multe direcții în vederea stabilirii strategiei pentru alegerile generale. Se prefigurau trei variante:

1. rămînerea în Convenție și participarea pe listele acesteia la scrutinul din toamnă;
2. participarea pe liste separate, ca și în alegerile locale;
3. participarea la o largă coaliție menită a izola PDSR și din care urmau să facă parte, pe lîngă partidele din CDR, și ApR și PD.

Dintre aceste variante prima era, practic, exclusă din calcul, deși discuțiile continuau formal, iar menținerea alianței cu PNȚCD era considerată încă posibilă în declarațiile oficiale. Pentru a rămîne în CDR, PNL cerea ca programele și conducerea alianței să fie „preponderent liberale", lucru pe care PNȚCD era puțin probabil să-l accepte. Cea de-a doua variantă devenea extrem de plauzibilă, din cel puțin două puncte de vedere: pe de o parte, participarea pe liste proprii a unui partid ține de logica partidelor politice, alegerile fiind principalul test pe care-l are de trecut. Participînd singur, de data aceasta la alegerile generale, diferite, prin natura lor, de cele locale, PNL putea să vadă forța sa reală, nivelul sprijinului electoral de care se bucura. Pe de altă parte, deși la alegerile parlamentare problema se pune altfel, totuși rezultatele înregistrate de PNL în scrutinul pentru administrația locală erau încurajatoare. Mai mult, era pentru prima dată din 1992 cînd PNL mergea singur în alegeri. Singura problemă care se ridica în cazul participării individuale a PNL în alegerile din toamnă era cea a candidatului la președinție. Soluția ideală ar fi fost găsirea unui candidat propriu puternic, care să poată trage după el și partidul. În fine, cea de-a treia variantă rămînea deschisă, deși era destul de dificil de estimat modul în care s-ar putea coaliza o serie de partide cu orientări atît de diferite și acoperind un spectru atît de larg. Ideea unei astfel de construcții politice a fost explicată de prim-vicepreședintele liberal Valeriu Stoica. Într-o „variantă maximală", aceasta presupunea ca PNȚCD, PNL, PD și ApR să aibă liste comune și un candidat unic la președinție, cu specificarea că, în perspectivă postelectorală, această coaliție ar trebui să includă și UDMR, „aliat firesc și tradițional". În „varianta minimală", era vorba de o coaliție formată din cele patru partide și UDMR, care să aibă liste proprii și același candidat la președinție[42]. Principalul negociator al PNL a devenit, cu această ocazie, Valeriu Stoica.

Cît privește CDR, situația în care se găsea în vara lui 2000 nu era deloc de invidiat: rezultatele alegerilor locale veniseră să confirme scăderea drastică a popularității, indicată și de sondajele preelectorale; unul dintre cele mai importante partide din CDR, dacă nu chiar cel mai important, era pe punctul de a părăsi definitiv alianța, iar formațiunile

41. „Fruntașii țărăniști invocă lipsa de unitate la locale a forțelor CDR", *Ziua*, 20 iunie 2000; „Se cutremură țărăniștii", *Ziua*, 21 iunie 2000.
42. „Liberalii se gîndesc la variante de alianță pentru alegerile generale", *Ziua*, 13 iunie 2000; „Stoica insistă cu alianța de centru-dreapta CDR-PD-ApR", *Cronica română*, 16 iunie 2000.

civice se arătau în continuare nemulţumite de rolul decorativ pe care îl deţineau. În condiţiile în care ascensiunea PDSR şi a candidatului său la preşedinţie părea de neoprit, preşedintele Constantinescu a propus lansarea unui nou tip de ofertă electorală : prezentarea unui candidat la preşedinţie în tandem cu primul-ministru pe care acesta l-ar propune. Astfel a apărut oferta CDR : Constantinescu – preşedinte, Mugur Isărescu – premier. Deşi nu era prevăzută constituţional, propunerea avansată de preşedinte nu contravenea legii fundamentale. Un astfel de tandem era o soluţie neoficială, inspirată de modelul american, avînd în primul rînd scopuri electorale. La acea dată, Isărescu era persoana care se bucura de cea mai mare încredere, conform sondajelor de opinie. Cooptarea lui într-un astfel de tandem ar fi sporit considerabil şansele preşedintelui în exerciţiu de a obţine un nou mandat şi, în acelaşi timp, putea aduce un plus de capital electoral Convenţiei. În mod real însă, tandemul nu putea fi funcţional şi nu avea cum să fie pus în practică. În ciuda faptului că preşedintele este cel care numeşte primul-ministru, acesta aparţine, de regulă, partidului care a obţinut cel mai ridicat scor electoral. Astfel, chiar dacă Emil Constantinescu ar fi redevenit preşedinte, primul-ministru urma să aparţină cel mai probabil PDSR-ului, cotat în acel moment în sondaje cu cca 45-48%.

Biroul Naţional de Conducere al PNŢCD s-a întrunit la 23 iunie 2000. Cu acest prilej, Remus Opriş a declarat că partidul său doreşte menţinerea CDR şi revenirea liberalilor în Convenţie. În caz contrar, „PNŢCD nu se teme de pragul electoral sau de celelalte partide şi poate merge la scrutinul din toamnă pe cont propriu". Două zile mai tîrziu, Forul Tranzitoriu de Conducere al PNŢCD, întrunit la Snagov, a adoptat o rezoluţie prin care solicita PNL-ului să exprime pînă la 15 iulie o poziţie clară faţă de „reconstrucţia CDR în jurul valorilor creştin-democrate". Liderii ţărănişti şi liberali s-au întîlnit în seara zilei de 25 iunie, la Palatul Parlamentului, pentru a discuta posibilitatea refacerii CDR. Potrivit lui Ioan Mureşan, PNŢCD nu îşi schimbase oferta, dorind să meargă pe liste comune cu liberalii în formula 50-50% şi să-l sprijine pe Emil Constantinescu ca preşedinte. Liberalii, însă, doreau o reconsiderare a poziţiei lor în eventualitatea întoarcerii în CDR, avînd în vedere rezultatele alegerilor locale[43].

Formaţiunile nepartinice din Convenţie au hotărît, pe data de 30 iunie, formarea unui pol civic al „formaţiunilor nepartide", al cărui preşedinte a fost ales Ticu Dumitrescu. Acest pol urma să ceară partidelor din CDR să facă o analiză a rezultatelor slabe din alegerile locale şi a responsabilităţilor ce le revin[44]. Liderii formaţiunilor din Convenţie s-au întîlnit la sediul CDR, la 5 iulie 2000, într-o atmosferă tensionată atît din cauza divergenţelor PNŢCD-PNL, cît şi a neînţelegerilor dintre partidele politice şi formaţiunile civice. Întîlnirea nu s-a finalizat cu luarea vreunei decizii, ţărăniştii aşteptînd „pronunţarea PNL pe 14-15 iulie". Ion Diaconescu a menţionat şi posibilitatea continuării colaborării CDR şi cu alte partide, dar a adăugat că menţionarea UFD în context „nu a fost primită cu foarte mult entuziasm". Liderul PNŢCD a mai declarat că ţărăniştii iau în calcul „orice variantă de continuare a CDR", mai ales că formarea unui pol de centru-dreapta, „opus PDSR", este prioritatea momentului[45]. Cît priveşte relaţia cu formaţiunile civice, Ioan Mureşan considera că „trebuie să analizăm serios toate formaţiunile civice din CDR şi să le luăm alături de noi doar pe cele capabile să ne ajute în

43. Rompres, *Ştiri interne*, 23, 25, 26 iunie 2000.
44. „Formaţiunile nepartide din CDR au creat polul civic", *Ziua*, 1 iulie 2000.
45. „CDR, pe cale să devină «marea alianţă opusă PDSR»", *Cronica română*, 7 iulie 2000.

campania electorală", în timp ce Ticu Dumitrescu era de părere că „nimeni nu are competența să ne judece pe noi, mai ales cei care au obținut rezultate atît de dezastruoase la alegerile locale"[46].

Intenția PNL de a se despărți de CDR a fost confirmată de inițiativele lui Valeriu Stoica de a modifica echilibrul de forțe de pe scena politică, în primul rînd prin încurajarea revenirii fostului premier Theodor Stolojan[47], apoi prin tentativa unei „noi construcții politice", prin încheierea unei alianțe PNL-ApR. Atenția cu care liderul PNL privea către Isărescu și Stolojan era provocată de convingerea sa intimă, formată în urma unor repetate călătorii de-a lungul și de-a latul României, în cursul cărora a avut ocazia de a sta de vorbă cu numeroși alegători, în special dintre cei care votaseră CDR, că președintele Emil Constantinescu nu mai avea șanse de a fi reales[48]. La cele trei variante electorale pe care PNL le avusese în vedere, la scurt timp după alegerile locale s-a mai adăugat una, al cărei susținător a fost același Valeriu Stoica: o alianță PNL-ApR. Ideea creării unei construcții politice noi, de tip social-liberal, era considerată de inițiator singura alternativă pentru a împiedica revenirea la putere a PDSR, pe care toate sondajele îl plasau cu mult înaintea tuturor celorlalte partide sau alianțe. Ingineriile politice ale lui Valeriu Stoica stăteau sub semnul pragmatismului politic și nu reprezentau altceva decît o modalitate de a atinge scopul pe care, în mod firesc, îl urmărește orice formațiune politică: cîștigarea alegerilor sau a unui număr cît mai mare de voturi. Inițiativa liderului liberal a provocat reacții diferite atît pe scena politică, cît și în rîndul opiniei publice. În timp ce o parte din conducerea PNL s-a raliat liniei propuse de Stoica, o alta a considerat că alianța cu ApR ar fi o gravă derogare de la principiile liberale, cu riscul pierderii identității PNL. Personajul central al negocierilor dintre PNL și ApR a devenit Theodor Stolojan, readus în viața politică de un grup numit „Inițiativa Social-Liberală" (condus de foștii consilieri prezidențiali ai lui Iliescu, Vladimir Pasti și Vasile Secăreș). Ca replică la tandemul Constantinescu-Isărescu, a apărut astfel un nou tandem: Meleșcanu-Stolojan.

Chiar dacă, la un moment dat, negocierile dintre cele două partide păreau destul de avansate, în cele din urmă ele au eșuat. Pe de o parte, PNL și ApR se aflau pe poziții ireconciliabile în privința candidatului la președinție. În timp ce ApR îl susținea pe președintele său, Teodor Meleșcanu, PNL l-ar fi preferat pe Theodor Stolojan, care încă nu aparținea nici unui partid. Pe de altă parte, poziția fostului premier Stolojan era și ea destul de ambiguă. Bucurîndu-se de popularitate în rîndul opiniei publice, Stolojan a condiționat, într-o primă fază, revenirea sa pe scena politică de fuziunea dintre cele două partide, considerîndu-l, totodată, pe Meleșcanu mai potrivit pentru funcția de președinte. În al treilea rînd, impunerea „liniei Stoica" ar fi putut duce la o nouă destrămare a PNL, care ar fi însemnat anihilarea sa ca partid. Posibilitatea alianței cu partidul lui Meleșcanu, desprins din PDSR, a provocat divizarea PNL în două tabere cu viziuni ireconciliabile: adepții alianței cu ApR (prim-vicepreședintele Valeriu Stoica, vicepreședinții Paul Păcuraru și Crin Antonescu, ca și majoritatea membrilor Biroului Permanent Central) *vs.* cei care se situau pe poziții contrare „liniei Stoica" și doreau susținerea lui Constantinescu

46. „Furtună în paharul cu apă al Convenției", *Curentul*, 7 iulie 2000.
47. Deși condusese un comitet pentru realegerea lui Iliescu în 1996 și fusese total absent din viața politică în ultimii ani, Stolojan beneficia încă de încrederea unei părți importante din electorat.
48. Aceste anticipări i-au fost comunicate de Valeriu Stoica lui Dan Pavel, în mai multe întîlniri la începutul anului 2000.

(seniorii partidului – Constantin Bălăceanu-Stolnici, Dan Amedeu Lăzărescu, Alexandru Paleologu, preşedintele Consiliului Naţional al PNL, ministrul de Finanţe Decebal Traian Remeş, Dinu Patriciu, Horia Rusu). Între cele două tabere se situa preşedintele Mircea Ionescu-Quintus, care încerca să păstreze echilibrul.

Episodul PNL-ApR a luat sfîrşit la jumătatea lunii iulie. La 14 iulie Consiliul Naţional al ApR l-a desemnat, în mod oficial, pe Teodor Meleşcanu drept candidat la preşedinţia României din partea acestei formaţiuni. În ziua de 15 iulie s-a întrunit şi Consiliul Naţional al PNL, întîlnire care fusese precedată de reuniunea liderilor teritoriali, unde 39 de şefi de filiale s-au pronunţat pentru alianţa cu ApR. Într-o atmosferă deosebit de tensionată, disputa dintre cele două tabere a culminat cu demisia lui Nicolae Manolescu din PNL şi a lui Decebal Traian Remeş din funcţia de ministru de Finanţe. Consiliul PNL a hotărît apoi convocarea pentru 18 august 2000 a unui Congres Extraordinar care să decidă linia PNL în alegerile generale din noiembrie. Hotărîrea dădea cîştig de cauză adversarilor „liniei Stoica", lăsînd, de asemenea, un răgaz pentru clarificarea situaţiei din interiorul PNL şi din CDR[49].

Marea lovitură pentru cei care mai credeau şi luptau pentru menţinerea CDR în prima linie a politicii româneşti a venit din partea preşedintelui Constantinescu. În seara zilei de 17 iulie 2000, într-o declaraţie televizată, preşedintele a anunţat că se retrage din cursa pentru un nou mandat. În prealabil, cu o oră înainte, Constantinescu a convocat conducerile principalelor partide din coaliţie pentru a le comunica decizia sa. Decizia fostului preşedinte al CDR de a nu mai candida fusese luată cu o lună înainte de a fi anunţată public, fiind cunoscută doar de cîţiva apropiaţi din anturajul prezidenţial[50], fără consultarea şi prevenirea (cu o marjă rezonabilă de timp) a forţelor politice şi civice din Convenţie. Declaraţia a luat prin surprindere nu numai conducerea PNŢCD şi a CDR (care îl considera candidatul său cu şanse reale la prezidenţiale), ci şi întreaga clasă politică românească, răsturnînd toate calculele de pînă atunci şi previziunile cu privire la rezultatele viitoarelor alegeri[51]. Iată ce se spunea în declaraţia lui Emil Constantinescu :

> Mă adresez astăzi dumneavoastră, cetăţeni ai României, pentru a vă aduce la cunoştinţă decizia mea de a nu candida la un nou mandat de Preşedinte al României, în alegerile din noiembrie 2000.
>
> Sînt dator să vă fac cunoscute argumentele care m-au determinat să iau această decizie :
>
> În urmă cu patru ani, am promis cetăţenilor României că voi lupta împotriva corupţiei şi a hoţiei. Cînd am început această campanie, am descoperit că în România se crease un sistem mafiot, în care caracatiţa firmelor-paravan era beneficiara unui sprijin la înalt nivel de instituţii de stat. Aşa au fost posibile devalizarea băncilor, distrugerea flotei, pagubele imense produse de mafia petrolului, a îngrăşămintelor chimice, creşterea necîngrădită a corupţiei.
>
> Un număr mic de profesionişti din poliţie, Parchet, Justiţie şi Curtea de Conturi a reuşit, în ciuda unor presiuni enorme, să adune dovezi şi să conducă investigaţiile pînă la inculparea şi, în unele cazuri, condamnarea făptuitorilor direcţi, permiţînd dezvăluirea întregului sistem.

49. Pentru detalii, vezi „Seniorii liberali se pronunţă asupra politicii de alianţă a PNL", *Ziua*, 7 iulie 2000 ; „Stalingrad liberal", *Ziua*, 8 iulie 2000 ; „Demisii la vîrf în PNL", *Cotidianul*, 15/16 iulie 2000 ; „Stoica a pierdut", *Ziua*, 17 iulie 2000.
50. Informaţia provine de la unul dintre cei care au ştiut despre această decizie printre primii, dar care, din motive personale, preferă să-şi păstreze anonimatul.
51. Interviu cu Ion Diaconescu. Totala surpriză, inclusiv pentru PDSR, principalul partid al opoziţiei din acea vreme, a fost confirmată chiar de către strategul campaniei electorale PDSR pentru alegerile locale, parlamentare şi prezidenţiale din 2000, Viorel Hrebenciuc.

Acum se încearcă prezentarea continuării acțiunilor de Justiție ca o campanie electorală negativă la adresa adversarilor politici. Ca și cum așa s-ar schimba fondul problemei: îmbogățirea nemăsurată prin acțiuni ilegale a unora pe seama populației furate și mințite.

Neangajindu-mă în campania electorală, voi putea continua imparțial și ferm lupta cu cei care fură sau înșală, pînă în ultima zi a mandatului meu de președinte al României. Indiferent că printre vinovați se află foști sau actuali parlamentari, participanți la guvernare, magistrați sau reprezentanți ai altor înalte instituții publice. Așa cum am spus și am procedat pînă acum, nu accept nici un fel de intervenții și nici un fel de presiuni din partea vreunei persoane sau a oricărui grup de interese.

Eu am considerat și consider că, în România, marea majoritate a oamenilor sînt cinstiți și corecți. Am intrat în politică pentru a-i reprezenta pe acești oameni. M-am străduit să lupt în numele lor cu minciuna, înșelăciunea și jaful care ne-au sărăcit țara. Ca simplu cetățean, mă va interesa în continuare în ce țară voi trăi eu, copiii mei, prietenii și toți semenii mei. Vă rog ca, în această seară, să privim fiecare în sufletul și în cugetul său. Și să răspundem fiecare la întrebarea: „Doresc să trăiesc într-o lume a hoției și a minciunii sau într-o țară a cinstei și a adevărului?". V-aș fi recunoscător dacă mi-ați putea transmite răspunsul dumneavoastră la această întrebare. Răspunsul meu îl cunoașteți.

Al doilea motiv care mă determină să renunț să candidez este efectul negativ pe care campania electorală l-ar putea avea asupra reformei economice.

Acesta poate veni din două direcții, fie prin amînarea unor măsuri absolut necesare, dar nepopulare, ceea ce ar bloca reforma cu grave consecințe asupra tuturor, fie prin catalogarea unor efecte sociale pozitive ale reformei, ca măsuri populiste, ceea ce ar afecta încrederea oamenilor în programul de reformă.

În același sens, hotărîrea mea de a nu participa la alegeri pentru un nou mandat nu trebuie asociată cu evitarea răspunderilor ce îmi revin, ci, dimpotrivă, cu hotărîrea de a mă dedica cu și mai multă energie îndeplinirii pînă la capăt a sarcinilor actualului mandat. Voi sprijini cu toată puterea realizarea programului Guvernului Isărescu. Mîine voi prezida o ședință de Guvern în care vom analiza modul în care sînt folosiți, în beneficiul cetățenilor, banii veniți din străinătate pentru diferite programe și cauzele neîndeplinirii unor vechi contracte garantate de stat, pentru nerealizarea cărora contribuabilul român plătește acum.

Voi propune sancționarea drastică a celor vinovați. Voi propune împreună cu primul-ministru măsuri substanțiale de mărire a pensiilor. Ridicarea pragului minim al pensiilor pentru vechime completă în muncă la 250.000 de lei pentru țărani și la un milion pentru pensionarii de asigurări sociale de stat. De această măsură vor beneficia o jumătate de milion de țărani și un milion și jumătate de pensionari de asigurări sociale de stat.

Al treilea motiv pentru care renunț să candidez este degradarea competiției politice transformată într-o luptă oarbă pentru interesele personale sau de grup. Trăim o vreme a oamenilor care vînd și cumpără principii, ideologii, locuri în Parlament și Guvern, folosind minciuna, șantajul, vulgaritatea, manipularea oamenilor prin orice metodă. În această lume nu am ce căuta. Nu vreau să particip la tranzacții și manipulări de nici un fel. Nu vreau să fiu implicat în sciziunea unor partide și diferite jocuri de culise.

În alegerile din 1992 și 1996, nici un grup financiar românesc sau străin nu mi-a acordat sprijin, considerîndu-se că nu am nici o șansă în cursa prezidențială și nici pentru coagularea unor forțe politice care să preia guvernarea. Acest lucru mi-a permis să nu am nici un fel de obligații care să-mi influențeze deciziile. Nu vreau nici acum să-mi creez obligații sau servituți.

Prea mulți văd funcțiile politice doar ca aducătoare de putere și avere. Am încercat, prin comportarea mea, să infirm această opinie, dar nu cred că am reușit. Iată de ce cred că se simte nevoia unui gest care să ne elibereze de această prejudecată. Sper că prin acest precedent, oamenii cinstiți și de valoare vor fi mai motivați să candideze, iar electoratul va avea mai multă încredere în posibilitatea de a alege oamenii valoroși și corecți.

Doresc ca, în ultimele patru luni ale mandatului meu, să pot fi mai direct și mai firesc alături de oameni. Vreau să cunosc mai bine problemele lor, să le ascult necazurile fără a fi bănuit că vreau să mă folosesc de ei în campania electorală. Am umblat prin țară și pînă acum,

fără publicitate, dar din păcate prea rar. Voi circula mai mult prin țară, mai ales în zonele sărace, izolate, de unde oamenii loviți de soartă, nevoi și indiferență pot veni mai greu să se plîngă la instituțiile statului.

Pentru a face față, voi aduce în aceste ultime patru luni alături de mine mulți oameni noi, în special tineri formați în țară și în străinătate, pentru a le împărtăși ceea ce știu și pentru a primi de la ei puncte de vedere proaspete, soluții noi și dorința de a acționa.

În încheiere, pentru a evita orice neînțelegere, vreau să declar că nu voi candida pentru a ocupa un loc în Parlament. Nici acum și nici vreodată de acum înainte. Nu am nevoie să mă protejez în spatele unei imunități parlamentare.

De asemenea, vreau să precizez că nu voi accepta să conduc nici un partid politic existent sau care s-ar forma în viitor. Voi continua încă să-mi slujesc cu devotament patria și voi fi gata s-o fac ori de cîte ori va fi nevoie ca interesele poporului român să fie apărate în țară sau în străinătate.

Cred cu fermitate că-ți poți sluji țara și ca președinte, și ca simplu cetățean și sper că astfel voi da încredere și altora că pot lucra după puterile lor pentru binele țării. N-aș vrea să se înțelcagă această renunțare la a candida pentru un nou mandat ca o nemulțumire a mea față de cei care m-au susținut sau față de cei pe care i-am reprezentat. Le mulțumesc tuturor pentru că mi-au dăruit imensul privilegiu de a-mi sluji țara în cea mai înaltă demnitate. Mandatul meu, desfășurat în momente de mare cumpănă ale istoriei României și a Europei, a avut reușite și nereușite. Istoria și oamenii le vor judeca. Am făcut greșeli personale pe care mi le recunosc. Am crezut că pot face mai multe pentru oameni decît mi-au permis prerogativele prezidențiale. Am făcut promisiuni și în numele unor oameni politici care apoi nu au înțeles să le respecte și, de multe ori, nici să se respecte pe ei înșiși. Am avut încredere în oameni care apoi au dovedit că nu o meritau. Într-o societate în care fiecare vorbește doar despre greșelile celorlalți, înțeleg să-mi asum răspunderea pentru toate aceste lucruri. Mai presus de toate sînt profund afectat de suferințele pe care schimbările necesare le-au adus celor mai nevoiași.

Cer iertare tuturor celor care au sperat că vor trăi mai bine, dar suferințele lor au continuat.

Dragi compatrioți! Am cîștigat încrederea Europei și lumii în noi, cu greu, nu definitiv, cu rezerve, dar am cîștigat-o. Avem acum de cîștigat încrederea în noi înșine, în ceea ce am reușit cu atîtea sacrificii să facem pînă acum, prin ceea ce vom putea face împreună în viitor.

Dumnezeu să ocrotească România!

Efectul retragerii lui Constantinescu a fost un dezastru istoric pentru CDR[52]. Liderii partidelor din Convenție au considerat, la vremea respectivă, dar și acum, că a fost un gest de lașitate politică și de lipsă de responsabilitate morală. Ei au fost extrem de furioși pe președintele Constantinescu că nu le-a dat din vreme un semn, nu le-a dat de înțeles că există o asemenea posibilitate, pentru a găsi o soluție de criză sau pentru a avea suficient timp să contracareze efectul. Dimpotrivă. Tot ceea ce a făcut ani de zile Emil Constantinescu stătuse sub semnul pregătirii unui al doilea mandat. După cum am văzut, politica sa și a grupurilor succesive de consilieri din jurul său a urmărit slăbirea PNȚCD, trecerea CDR pe linie moartă, ca soluție electorală de rezervă, diminuarea importanței asociațiilor civile. Constantinescu însuși nu a fost interesat ani de zile decît de cota sa în sondajele de opinie, urmărind cu atenție orice contracandidat care îi amenința șansele realegerii. Fiind extrem de sigur că va repurta o nouă victorie într-o viitoare confruntare cu Iliescu, Constantinescu și echipa sa de consilieri s-au concentrat în special asupra candidatului la președinție cu evoluția cea mai spectaculoasă în sondaje, Teodor Meleșcanu,

52. Interviuri cu Ion Diaconescu, Varujan Vosganian, Adrian Iorgulescu, Constantin Dudu Ionescu, Valeriu Stoica etc. Singurii care i-au luat apărarea lui Constantinescu au fost foștii săi consilieri prezidențiali.

președintele ApR. Până la urmă, după ce numele fostului ministru de Externe a fost implicat în diferite scandaluri, șansele sale s-au diminuat, fără ca prin aceasta să se observe o creștere corelată a cotei de popularitate a lui Constantinescu în sondaje. După retragerea lui Constantinescu din cursă, după ce Meleșcanu a atins o cotă redusă de la care nu a mai putut să emită pretenții, s-a creat un culoar pentru Corneliu Vadim Tudor. Vom vedea în capitolul următor cum de a ajuns fostul președinte al CDR să lucreze în beneficiul unui scenariu politic și electoral pe care nimeni nu-l anticipase.

După cum am arătat în primul capitol, circumstanțele istorice și politice ale existenței unui sistem pluralist atomizat de partide, cu un partid predominant, au dus la constituirea Convenției. Atunci, logica partidelor politice a fost abandonată în favoarea logicii luptei politice și a dezechilibrului ce trebuia compensat. După cîștigarea alegerilor de către CDR și formarea coaliției de guvernare, partidele componente ale noii majorități au încercat în mod firesc să revină la logica proprie partidelor. Marea problemă a acestui tip de schimbare se referă însă la modul în care acest tip de funcționare a afectat Convenția și coaliția din care aceste partide făceau parte. Partidele au încercat în mod individual să adune capital politic și electoral și, mai ales, să beneficieze de avantajele accesului direct la diversitatea de resurse oferite de politică, însă acest lucru s-a petrecut exact într-un moment în care era nevoie ca ele să lucreze în echipă.

CAPITOLUL 9

Preşedintele Convenţiei Democratice – Preşedintele României

Ion Iliescu: Domnule Constantinescu, chiar că mi-aş dori să vă văd o dată în practica statală cum vă exercitaţi funcţiunile.
Emil Constantinescu: Sper să aveţi ocazia.

(din „Semifinala electorală", emisiunea radio-tv „Campania electorală prezidenţială", 7 octombrie 1992)

Alegerea lui Emil Constantinescu ca preşedinte a fost o imensă surpriză. În afară de faptul că mulţi nu îi acordau şanse (inamici politici, aliaţi din Convenţie), calculele unora evidenţiau necesitatea realizării unui echilibru între un executiv dominat de CDR şi un preşedinte reprezentînd PDSR. Chiar şi un observator presupus neutru, cum era ambasadorul SUA la Bucureşti, Alfred Moses, miza pe formula Iliescu preşedinte – CDR la guvernare. Este greu de ştiut dacă această proiecţie reflecta o poziţie oficială a Washingtonului, D.C. sau, mai degrabă, interesele de afaceri ale fostului ambasador, care îşi găsise de-a lungul anilor parteneri în cercurile PDSR şi în jurul lui Iliescu, aşa cum presa semnalase de nenumărate ori, iar oameni din acele cercuri aveau să confirme. În CDR, mulţi erau convinşi că lupta pentru preşedinţie va fi pierdută, cu un candidat precum Constantinescu, la fel ca şi în 1992. De aceea, după părerea lor, candidatul trebuia schimbat[1]. Chiar în „cercul interior" de la Palatul Cotroceni, din jurul preşedintelui Iliescu, s-au ciocnit pahare de şampanie cînd s-a aflat că Emil Constantinescu a fost desemnat în 1996 din nou candidat la preşedinţie[2]. Specialiştii electorali erau convinşi că se va repeta rezultatul competiţiei prezidenţiale din 1992 şi că poporul român nu va alege niciodată ca preşedinte „un tip cu barbă, un ţap".

Constantinescu era însă omul cel mai convins de propria reuşită în alegeri. Şi a reuşit. L-a învins pe politicianul care părea de neclintit, cel mai puternic om din ţară – preşedintele în exerciţiu, Ion Iliescu. Performanţa unică a lui Constantinescu a fost posibilă în primul rînd datorită calităţilor personale ale candidatului Convenţiei (ambiţia, motivarea, încrederea în justeţea propriei cauze, în misiunea de a salva România şi în propriul succes electoral, ironia, umorul, plăcerea nedisimulată de a apărea în public),

1. Interviu cu Ion Diaconescu. La preşedintele PNŢCD au venit numeroase astfel de solicitări, dar nu le-a luat în considerare.
2. Informaţia provine dintr-o sursă apropiată pe vremea aceea de preşedintele Iliescu.

şi abia în al doilea rînd datorită circumstanţelor favorabile. Pentru cei care au avut îndoieli cu privire la calităţile de om de stat ale lui Constantinescu, trebuie spus că modul acesta de autopercepere este o condiţie esenţială pentru reuşita în politică. Nici nu trebuie invocată complexa bibliografie de psihologie politică, pentru că tratatele de istorie sînt pline de asemenea exemple. Cu certitudine, Emil Constantinescu a avut o serie de calităţi, a reuşit să-şi atragă nenumărate simpatii şi să-i convingă pe mulţi de bunele sale intenţii, ba chiar de faptul că le poate duce la îndeplinire. În perioada 1992-1996, Constantinescu a fost politicianul care a evoluat cel mai mult. Era dispus să înveţe, fiind extrem de receptiv, calităţi care ulterior s-au atenuat sau pe care nu le-a mai cultivat. A luat decizia de a intra în viaţa politică dintr-o motivaţie civică[3], a activat ca un militant civic, pentru ca apoi să se îndepărteze de sfera civică. După cucerirea puterii, deja se simţea (şi o spunea în conversaţii directe sau într-un cerc restrîns) un „om de stat". Afirma că se află la „capătul" unui drum, pentru care a depus un efort considerabil, şi nu la început, cum ar fi fost normal, ca şi cum performanţa politică maximă a vieţii sale ar fi fost cîştigarea alegerilor prezidenţiale, şi nu un mandat prezidenţial exemplar. Constantinescu a reprezentat cu adevărat spiritul Convenţiei în perioada cît a fost candidatul acesteia la preşedinţie, întrupînd speranţele multora.

Pe 29 noiembrie 1996, noul preşedinte ales şi-a desemnat consilierii: Zoe Petre – consilier pentru probleme de politică internă şi externă; Dorin Marian – consilier pentru apărare naţională şi ordine publică; Cătălin Harnagea – consilier pentru probleme financiare şi de protocol; Petru Berteanu – consilier al departamentului de comunicare; Nicolae Constantinescu – consilier pentru sănătate, culte şi protecţie socială. Treptat, organigrama preşedinţiei s-a completat, după care au urmat redistribuirea unora dintre oamenii de încredere şi nominalizările în fruntea serviciilor secrete, a procuraturii, Curţii Supreme de Justiţie (Mugur Ciuvică, Costin Georgescu, Sorin Moisescu, Nicu Anghel, Lucian Mihai, Gheorghe Huiu, Simona Vrăbiescu-Kleckner, Dan Petre, Daniel Barbu etc.). Alegerea consilierilor prezidenţiali a fost „păcatul originar" al noului preşedinte. Mulţi observatori ai vieţii politice interne s-au îndoit de valoarea politică a echipei de care s-a înconjurat Constantinescu. Îndoielile nu se refereau la valoarea intelectuală sau profesională, ci la numirea în poziţii politice sau administrative pentru care nu aveau nici calificare, nici vocaţie, nici experienţă sau abilităţi şi nici capacitatea de a răspunde provocărilor. Dacă ar fi venit mai mulţi dinspre Alianţa Civică, poate că îndoielile n-ar fi fost la fel de pregnante. Oricum, alegerea i-a aparţinut lui Constantinescu, iar criteriul comun a fost apartenenţa lor categoria *„yes men"* sau *„yes women"*.

Noua preşedinţie a României şi-a intrat repede în atribuţii. Una dintre consecinţele imediate a fost punerea fostului activist AC şi CDR într-un fel de carantină, din care el nu a mai reuşit să iasă decît sporadic şi incomplet. După instalare, contrar practicii din vremea cînd a fost candidat din partea CDR, Constantinescu s-a izolat tot mai mult. Dacă a fost vorba despre decizia sa de a se rupe de cei prin care ajunsese la putere sau de izolarea lui de către echipa de consilieri are prea puţină importanţă. Lipsa legăturilor cu

3. „Decizia aceasta s-a cristalizat treptat, în primele luni din 1990, cînd, după euforia cîtorva zile de libertate, a devenit din ce în ce mai vizibil că scena politică cu decor democratic va fi dominată de alţi actori decît ne aşteptam. După primele trei mineriade şi incidentele din martie de la Tîrgu-Mureş mi-a fost clar că ţara are nevoie ca intelectualii, cît mai mulţi intelectuali democraţi şi oneşti, să se implice în viaţa cetăţii" (interviu cu Emil Constantinescu).

exteriorul s-a putut vedea şi din faptul că multă vreme preşedinţia nu a avut purtător de cuvînt. Abia în primăvara lui 1999 a fost numit unul, în persoana lui Răzvan Popescu, cînd deja preşedintele căzuse într-un fel de semidizgraţie. Chiar dacă, la începutul lui 1999, a încercat să îşi împrospăteze echipa de consilieri, noii veniţi (Sandra Pralong, Cristian Preda, Sorin Alexandrescu, Marius Oprea) se alăturau unei echipe în derivă. Contribuţia lor nu s-a făcut simţită în acţiunile publice ale preşedintelui ori nu a mai fost luată în seamă.

Tot pe 29 noiembrie 1996 a avut loc şedinţa Consiliului Director al AC, la care a participat şi noul preşedinte ales, a cărui candidatură fusese propusă de Alianţă. Consiliul Director i-a cerut să respecte întocmai prevederile *Contractului cu România* şi toate programele importante produse de CDR de-a lungul timpului, precum şi spiritul valorilor şi principiilor comune. Peste numai cîteva zile, pe 4 decembrie, Constantinescu i-a primit la Cotroceni pe liderii AC, AFDPR şi Solidarităţii Universitare. Ana Blandiana, Constantin Ticu Dumitrescu, Petre Mihai Băcanu i-au amintit noului preşedinte că rolul formaţiunilor civice conduse de ei este de a ajuta Convenţia să-şi respecte promisiunile, la nivelul activităţii prezidenţiale, guvernamentale, parlamentare, administrative etc., şi că îşi vor asuma rolul de a fi critici dacă acest lucru nu se va întîmpla.

După cum am semnalat deja, schimbarea la faţă a lui Constantinescu s-a produs la puţină vreme după ce a fost ales[4]. Metamorfoza a fost sesizată nu numai de cei apropiaţi din CDR, ci şi de observatorii din afară. Mulţi dintre cei care i-au fost apropiaţi sau şi-au închipuit că l-au inventat ca politician – şi care ar fi jurat că este Salvatorul României[5] – au încercat atunci sau ulterior să-şi dea seama ce s-a întîmplat cu fostul lor coleg, căzut parcă pradă unei automistificări de natură mistică, impresie confirmată şi de implicarea în manifestări cu caracter religios ce sugerau împlinirea tainică a unui destin dictat de divinitate, o legătură privilegiată cu transcendentul, iluzie pe care a întreţinut-o vreme de secole elita intelectuală şi politică autohtonă. Adesea, modul în care cei apropiaţi de Constantinescu se raportează la ex-preşedinte este nemilos, uneori exagerat. De pildă, reproşul cu privire la încălcarea promisiunii de a se muta din Palatul Cotroceni nu ţine

4. Percepţia cu privire la „schimbarea la faţă" după cîştigarea alegerilor prezidenţiale din 1996 este una subiectivă şi vine din partea celor care l-au observat din exterior. În realitate, aşa cum ne-a mărturisit Constantinescu, schimbarea era una din interior şi se petrecuse încă din 1992: „Încă din 1992, cînd aveam numai o vagă posibilitate să devin preşedinte, am încercat să mă comport ca şi cum aş fi preşedinte. Tot timpul m-am comportat ca şi cum aş fi preşedinte. M-am comportat ca un preşedinte în absolut toate declaraţiile pe care le-am făcut, pentru că nu poţi să ai ca om de stat – cel puţin în timpul mandatului – două identităţi, una de simplu cetăţean, alta de om stat. (...) Revenind la ideea de a mă comporta ca un preşedinte, povestesc undeva, o să găsiţi în cartea mea, vizita la Foreign Office, cum mereu cînd urcam treptele deveneam tot mai drept, pentru că mă gîndeam că poate o să reprezint România. Am avut şcoala lui Coposu, care din acel moment vorbea cu «domnule Preşedinte»".

5. După cum observa Vladimir Tismăneanu, „Emil Constantinescu a ajuns să creadă nu că schimbarea ţine de predestinare în România, ci că el este un preşedinte predestinat. Nu e nimeni predestinat! Singurul lucru fatal e că ceva trebuie să se schimbe" (Tismăneanu, 2000: 67). Aspectele mistice din discursul şi comportamentul prezidenţial de după instalarea lui Constantinescu în funcţia supremă au fost imediat observate de presa occidentală, care le-a sancţionat. În acest sens, vezi articolul „Analizînd frenezia religioasă care i-a cuprins pe locuitorii ţărilor est-europene după căderea comunismului, prestigiosul săptămînal *Le Point* îi recomandă noului preşedinte al României «mai mult pragmatism şi mai puţine sutane în jurul său»", *Evenimentul zilei*, 15 ianuarie 1997.

cont de cheltuielile exagerate presupuse de o asemenea mutare[6]. Prin urmare, criticile absolute sau cele care nesocotesc circumstanţele, dar şi poziţiile celor care l-au apărat necondiţionat pe Constantinescu, indiferent de faptele sale, trebuie privite cu unele rezerve. După cum explică liderii AC şi ai AFDPR,

> Constantinescu şi-a făcut o echipă proprie la Palatul Cotroceni, alcătuită din oameni care dădeau iluzia că sînt foarte moderni, eficienţi, pricepuţi, dar care pe de altă parte voiau să-l rupă de relaţiile lui naturale, de societatea reală. Şi au reuşit. Emil Constantinescu ştia că oamenii de la Alianţă nu sînt manipulabili şi că dacă îi va lua aproape, ei nu o să facă neapărat aşa cum le spune el. Din momentul în care a ajuns preşedintele ţării, s-a întîmplat că nu mai accepta nici un fel de critică şi ştia că noi avem o mulţime de obiecţii. Drept care ne-a cenzurat. Singura persoană pe care a luat-o de la Alianţa Civică la preşedinţie a fost doctorul Nae Constantinescu. Pe urmă, s-au mai luat la oficiul de relaţii cu publicul, prin doamna Zoe Petre, nişte persoane care făcuseră parte din Alianţă, dar fără ştirea noastră[7].

Lista celor proveniţi din AC în structurile noii puteri arată cu totul altfel atunci cînd este evocată de Constantinescu. Modul în care el explică ceea ce s-a petrecut după cucerirea puterii este complet diferit de interpretarea foştilor amici civico-politici: „Ei îşi închipuiau după alegeri că sînt în raport cu mine un fel de Birou Politic, căruia trebuia să îi dau socoteală, să îi cer aprobarea pentru nominalizările în funcţie, să mă consult în tot ceea ce făceam"[8]. Emil Constantinescu le-a explicat autorilor acestei cărţi că a respins orice încercare directă sau indirectă a unora din Alianţa Civică, PNŢCD sau Convenţie de a-l subordona, pe temeiul pretinsei ascendenţe morale datorate sprijinului acordat pentru a cuceri fotoliul de preşedinte al ţării. În mintea sa, priorităţile politice şi morale ale Convenţiei, în numele cărora candidase, rămăseseră neschimbate. Diferenţa între priorităţile acelea şi cele de după cucerirea puterii provenea din

> limita condiţiilor obiective în care ne aflam. Convenţia nu deţinea majoritatea în Parlamentul ales şi, pentru a-şi putea îndeplini obiectivele, a trebuit să formeze un guvern de coaliţie cu USD şi UDMR. În aceste condiţii, Preşedintele României a fost obligat să medieze şi uneori să gestioneze tensiuni, ori chiar crize, de care este scutit în mod curent un preşedinte care se bizuie pe un guvern monocolor şi pe o majoritate parlamentară mono- sau cel mult bicefală.

În mod logic, deţinătorul funcţiei executive supreme nu se putea subordona nici uneia dintre componentele noii coaliţii şi cu atît mai puţin unor subcomponente, aşa cum era Alianţa Civică. Noua poziţie de autoritate impunea o distanţare de tip instituţional faţă de foştii susţinători. Din punctul de vedere al acestora din urmă, distanţarea a fost interpretată cu totul altfel, ca o abdicare de la anumite principii sau chiar ca o trădare a foştilor prieteni. Argumentaţia lui Constantinescu şi a consilierilor săi pare corectă din punct de vedere formal. Ceea ce au pierdut ei însă din vedere de la bun început era natura informală a relaţiilor care existaseră în interiorul CDR. Tocmai caracterul informal, profund uman şi moral al construcţiei politice şi electorale care fusese CDR a făcut

6. După cum ne-a explicat Zoe Petre, „un calcul preliminar al costurilor unei asemenea mutări dovedea că orice soluţie de mutare presupunea un minim de cinci miliarde de lei. Nu a fost nici un moment vorba despre faptul că Preşedintele Constantinescu s-ar fi complăcut la Cotroceni, dar ideea de a impune o gaură în buget din momentul în care punea piciorul în fruntea statului era de neînchipuit".
7. Interviu cu Ana Blandiana şi Romulus Rusan.
8. Interviu cu Emil Constantinescu.

posibilă deosebita mobilizare a energiilor unor categorii sociale, profesionale, de vîrstă etc., care au votat pentru CDR şi candidatul acesteia. Ar fi fost nevoie de o capacitate intelectuală ieşită din comun şi de calităţi politice cu totul excepţionale pentru a nu compromite acest *capital social* construit în timp, datorită căruia s-a reuşit înlăturarea de la putere a dominaţiei hegemonice a PDSR şi a fostului preşedinte Iliescu[9]. Doar dacă acest imens capital social – care a fost CDR – nu ar fi fost abandonat, ci, dimpotrivă, ar fi fost îmbogăţit, aprofundat şi menţinut în stare funcţională în toată perioada exercitării puterii, ar fi fost posibilă utilizarea sa la viitoarele alegeri. A fost însă una dintre limitele morale, intelectuale, politice şi electorale ale tuturor celor care au cucerit puterea în numele Convenţiei, de la partidele componente pînă la preşedintele Constantinescu şi cei din jurul său. Or, scopul Alianţei Civice şi al AFDPR, în perioada de după alegerile din 1996, a fost de a nu compromite acel capital social. Pentru ca noul preşedinte să reuşească distanţarea instituţională impusă de poziţia dobîndită în urma alegerilor, a fost nevoie ca el să se înconjoare cu un „brîu sanitar", iar zidul era administrat de consilierii săi.

Dintre consilierii preşedintelui, unii erau în mod explicit adversarii CDR sau, cel puţin, aşa erau ei percepuţi de către cei care edificaseră Convenţia şi o aduseseră în situaţia de a cîştiga alegerile. După cum am văzut, încă din toamna lui 1992, s-a constituit în jurul candidatului Emil Constantinescu un grup de sprijin, alcătuit din nucleul echipei care îl ajutase în campania electorală. Grupul a înfiinţat Fundaţia Română pentru Democraţie, al cărei director a fost Dorin Marian. Datorită separaţiei funcţiilor electorale, dar şi orientării preşedintelui către persoane de încredere, selectate pe baza unor criterii stabilite de el, între acest grup şi restul Convenţiei Democratice, în particular faţă de Alianţa Civică, s-a creat o anumită distanţă[10]. După cîştigarea alegerilor, ea a devenit o prăpastie, mai ales datorită modului în care apropiaţii preşedintelui l-au „reinventat". Transformarea lui Constantinescu într-un ostatic la nivel înalt şi ruperea de „baza sa civică", de baza socială a CDR, izolarea lui de viaţa reală au fost o strategie pe care consilierii prezidenţiali au pus-o la cale fără a se gîndi să-i contracareze prin ceva efectele.

Între foştii apropiaţi ai lui Constantinescu şi observatorii distanţi există o convergenţă de interpretări privind izolaţionismul de la Palatul Cotroceni în raport cu societatea civilă şi viaţa reală. În acest sens, Vladimir Tismăneanu, demontînd mecanismul instituţional al preşedinţiei din perioada 1996-2000, sesiza că Emil Constantinescu a stabilit cu grupul său de consilieri o „viziune de fortăreaţă", incluzînd numai oameni direct legaţi de campania sa electorală. În loc să-şi informeze corect şeful „despre situaţia din ţară", aceştia s-au făcut „ecoul aşteptărilor şi aspiraţiilor prezidenţiale". Tismăneanu remarcă şi „metamorfoza" celor din jurul fostului preşedinte al Convenţiei:

> O serie de consilieri ai domnului Constantinescu, care nu fuseseră între cei mai frustraţi oameni ai regimului pînă în 1989 şi pentru care avantajele futile, efemere şi deşarte ale unei maşini sau ale unui birou somptuos pot să apară drept ridicole, încep să simtă bucuria acestor avantaje. Ei se identifică cu funcţia. Capătă o gravitate pompoasă în discuţiile chiar cu oameni foarte apropiaţi. Emil Constantinescu începe să se identifice complet cu funcţia prezidenţială – ceea ce este, evident, normal pentru un preşedinte. Dar este mai puţin normal să înceapă să se identifice cu ideea „interesului naţional", cu ideea „suveranităţii naţionale" şi face o adevărată

9. Pentru interpretarea evoluţiei CDR din perspectiva conceptului de *capital social*, vezi capitolul de concluzii.
10. Interviu cu Emil Constantinescu.

pasiune pentru ceea ce aş numi „vocaţia mapamondică" a politicii externe româneşti. Cu alte cuvinte „gustul puterii"! (Tismăneanu, 2000: 34-35, 154).

În multe dintre evaluările celor care au urmărit evoluţia politică a noului preşedinte, personalitatea principalului consilier, Zoe Petre, apare ca fiind cea mai controversată. De la adversarii politici şi din presă pînă la concurenţii la inima şi mintea preşedintelui, toţi i-au reproşat că şi-a promovat la Cotroceni rudele, cunoştinţele de familie, prietenii apropiaţi, subordonaţii din cadrul Facultăţii de Istorie şi colegii din comunitatea istoricilor (în primul rînd fiul, consilierul Dan Petre, dar şi multe alte persoane). Fiind vorba, în anumite cazuri, despre rivalităţi personale, de anumite frustrări individuale sau instituţionale, chiar relatările care urmează trebuie privite cu rezervă. În acelaşi timp însă, dimensiunea interpersonală a relaţiilor la nivelul elitelor explică o mare parte a situaţiilor istorice consumate. În ciuda faptului că relatările şi referirile reciproce nu sînt matematic exacte, ele redau adevărul relaţiilor interumane şi sugerează alchimia resentimentelor sau afinităţilor din care au derivat situaţii obiective şi s-a creat istorie. Chiar preşedintele PNŢCD, Corneliu Coposu, l-ar fi avertizat pe Emil Constantinescu să renunţe la legătura strînsă cu principala sa consilieră[11].

> Zoe Petre era una dintre adversarele pe faţă ale Convenţiei, ceea ce era o contradicţie în termeni. Constantinescu era candidatul CDR, ea era principalul lui consilier. Ea vorbea depreciativ despre Coposu, despre ţărănişti, despre Convenţie. Şi de faţă cu mine vorbea aşa, pînă cînd i-am spus „Nu vă supăraţi, este o contradicţie în termeni, adică nu se poate. Voi aşa reprezentaţi, Convenţia Democrată şi PNŢCD. Dacă voi dispreţuiţi ceea ce reprezentaţi, nu aveţi nici o şansă să ajungeţi undeva"[12].

Modul în care Alianţa Civică îşi reprezenta relaţia cu puterea emanată din structurile civice era diferit de cel în care consilierii prezidenţiali îşi reprezentau funcţionarea puterii. Fără să ştie, militanţii civici ai AC nu făceau decît să repete într-un context postcomunist concepţia liberală a raportului de complementaritate dintre puterea de stat şi societatea civilă, în care cea din urmă sprijină puterea după ce ea a fost cucerită, chiar dacă aparent continuau concepţia disidenţei central-europene cu privire la opoziţia dintre societatea civilă şi puterea de stat[13]. Din punctul de vedere al unui consilier al lui

11. Interviu cu Constantin Ticu Dumitrescu. După cum îşi aminteşte interlocutorul nostru, „la o întîlnire, în 1992, cu vreo trei luni înainte de alegeri, tot la Blandiana acasă, eu am venit împreună cu Corneliu Coposu de la partid şi el era foarte iritat de informaţiile pe care le avea că Zoe Petre este sfătuitorul numărul 1 al candidatului nostru. Avea o reacţie foarte violentă de respingere, cum auzea de Zoe Petre vedea albastru. Nu te mai puteai înţelege cu el, iar la una dintre discuţii Coposu i-a spus direct lui Constantinescu: «Dacă o mai ţii pe această doamnă pe lîngă dumneata, terminăm totul». Şi n-am să-i uit slugărnicia, teama, bîlbîiala lui Constantinescu şi asigurarea dată lui Coposu că nu se pune problema, în sensul că nu are ce să mai caute în preajma sa. Sînt obligat să declar că într-o discuţie prelungită pînă după miezul nopţii, la mine acasă, seniorul şi-a exprimat chiar regretul în legătură cu desemnarea candidatului nostru la preşedinţie, după ce acest lucru se consumase deja. Coposu îi pusese nişte condiţii, unele legate de monarhie, iar Constantinescu s-a tăcut apoi că plouă. Îi mai reproşa ceva: «Ce ai fost dumneata în PCR?», l-a întrebat Coposu pe Constantinescu. A spus că a fost secretar cu nu ştiu ce la facultate, ca pe urmă să aflăm că fusese în comitetul PCR pe Universitate sau chiar la centrul universitar".
12. Interviu cu Ana Blandiana.
13. Pentru particularităţile acestui raport, vezi Pavel, 1995, în particular capitolul „Mistica numerelor: 1968 şi 1989".

Constantinescu, divorţul de Alianţă era motivat de considerente pragmatice, aparent bazate pe modul în care o parte a comentatorilor au receptat învăţămintele lui Machiavelli către principii florentini despre divorţul dintre politică şi morală:

> Adevărul este că noi purtăm cu toţii povara complicată care ţine şi de atitudinea generală a cetăţeanului de rînd faţă de guvernare în toate ţările chiar democratice, şi de discursul imediat postrevoluţionar „ei vor puterea, noi nu vrem puterea". Bineînţeles că vrei puterea, altfel cum o să faci ce ai promis să faci! Asemenea episoade legate de puterea celor fără de putere, de refuzul puterii ca privilegiu, al status-ului social care decurge din faptul că eşti sau nu ministru sau parlamentar sînt o dovadă de copilărie a construcţiei democratice. Această fază a fost foarte necesară. Eu sînt convinsă că fără Alianţa Civică construcţia democratică din România ar fi avut mult mai mare întîrziere, dificultăţi etc., dar de la un punct încolo, atunci cînd ai un electorat care îţi dă nişte pîrghii, nu poţi să te derobezi de folosirea lor[14].

Distanţarea partidelor politice şi a lui Constantinescu de asociaţiile civice era însă şi un divorţ de spiritul CDR, fără de care cîştigarea sprijinului societăţii civile şi a alegerilor nu ar fi fost posibilă. În paralel, tot datorită consilierilor săi, Constantinescu s-a distanţat mult şi de spiritul partidului în care se înscrisese înaintea cîştigării alegerilor din 1996. Tocmai asociaţiile civice au dat identitate Convenţiei, pentru că partidele singure (istorice sau postcomuniste) şi candidatul acestora la preşedinţie nu ar fi fost în stare, la vremea respectivă, să atragă un sprijin electoral substanţial, capabil a contracara sprijinul popular de care s-au bucurat constant Ion Iliescu, FSN-ul şi moştenitorii săi politici după 22 decembrie 1989[15]. După cum vom vedea, tocmai distanţarea de radicalismul civic, prezent în *Proclamaţia de la Timişoara* şi în manifestaţia-maraton din Piaţa Universităţii, în acţiunile Alianţei Civice şi ale AFDPR, ca şi în cele ale asociaţiilor de „revoluţionari", dar şi în revendicările liderilor partidelor istorice, în particular ale ţărăniştilor (cu privire la restituirea proprietăţilor private confiscate de comunişti, deconspirarea Securităţii, motiv pentru care aceştia au fost denumiţi de adversarii ideologici „talibani"), va atrage atît renunţarea la revendicările proprii Convenţiei, cît şi neîndeplinirea promisiunilor acesteia. De altfel, Constantinescu nu va mai invoca Piaţa Universităţii şi spiritul ei decît în ocazii festive sau de maxim protocol internaţional, cum a fost vizita la Bucureşti a preşedintelui SUA, Bill Clinton. Pentru el, cele trei constante ale agendei prezidenţiale erau: „apărarea interesului naţional, întărirea respectului pentru lege, îndeplinirea condiţiilor de aderare la NATO şi la Uniunea Europeană"[16]. Prin invocarea lor, se putea spune că spiritul Alianţei Civice şi al Convenţiei Democratice nu fusese niciodată abandonat. Aceste repere erau însă atît de generale şi de vagi încît ar fi putut fi invocate de oricare alt preşedinte sau om de stat postcomunist, nu numai din România, ci din orice altă ţară candidată NATO şi UE.

La originea tentativei (reuşite) a consilierilor prezidenţiali de a-l distanţa pe Constantinescu de Alianţa Civică, PNŢCD şi CDR erau anumite calcule tactice, „pentru că pe lîngă cele

14. Interviu cu Zoe Petre.
15. De altfel, una dintre cele mai importante deosebiri dintre cei doi preşedinţi postcomunişti, Ion Iliescu şi Emil Constantinescu, constă şi din aceea că primul nu s-a rupt niciodată de partidul său, PDSR (viitorul PSD), pentru care a adus mereu un număr constant de voturi şi pe care a încercat mereu să îl întărească, inclusiv prin rămînerea în cursele electorale, în timp ce al doilea a făcut mereu contrariul.
16. Interviu cu Emil Constantinescu.

33% pe care le aveau, aşa cum reieşea din sondaje, ei au spus că au nevoie de încă 18%. Ca să obţină 51% ar fi fost nevoie de o politică mai largă. Numai că ei au făcut politica asta în mod greşit, adresîndu-se doar celor 18%, considerînd că cei 33% sînt oricum de partea lor"[17]. Un simplu calcul aritmetic arată că procentele pierdute au fost mai multe decît cele considerate cîştigate, iar realitatea arată că acestea din urmă nu au fost niciodată cîştigate cu adevărat. Această eroare de calcul şi de percepţie s-a adîncit pe măsură ce Emil Constantinescu şi-a schimbat viziunea cu privire la ceea ce trebuia să reprezinte el însuşi ca preşedinte al României. În campania electorală, candidatul CDR le promisese susţinătorilor săi că va fi preşedintele lor, că va duce la îndeplinire ceea ce aşteptau de la el, pentru ca după ce a fost ales să declare că este preşedintele tuturor, în special al celor care nu l-au votat. Şi a sfîrşit prin a nu mai fi preşedintele nimănui, îndepărtîndu-se de oameni, indiferent că l-au votat sau nu[18]. A fost o politică falimentară, pentru că

> nu au reuşit să-i cucerească pe ceilalţi, dar i-au părăsit pe cei care fuseseră cu ei de la bun început. Această rupere sistematică de forţele politice şi civice care îi sprijiniseră ar fi putut funcţiona dacă s-ar fi creat un for de consilieri foarte bun tehnic. Adică dacă ar fi fost nişte mari specialişti în diverse tehnici de mediatizare, în strategii de management al puterii sau în alte lucruri care să le fi atras succesul[19].

Or, faptul că oamenii ajunseseră să-l fluiere – la numai doi ani după ce fusese ales preşedinte – nu se putea explica doar prin diversiunile organizate de „serviciile secrete" ale partidelor din opoziţie, pentru că au fost şi multe reacţii spontane. Iar faptul că Emil Constantinescu a eşuat retrăgîndu-se înfrînt din cursa electorală a avut şi o explicaţie evidentă, dincolo de speculaţiile că ar fi cedat unui şantaj (securist? kaghebist? mafiot?) sau unor semnale venite din partea unui Occident care s-ar fi săturat de gafele sale. Toate au fost consecinţele greşelilor personale ale lui Constantinescu şi ale erorilor sistematice ale consilierilor (formali şi informali) ai preşedintelui. În loc să se înconjoare de oameni din Convenţie sau din AC şi AFDPR, care i-ar fi asigurat legătura cu o bază stabilă de susţinere, Constantinescu a preferat să-şi promoveze fidelii, pe care îi prezenta drept reprezentanţi ai unor asociaţii ale societăţii civile, mai ales cînd veneau delegaţii străine. De pildă, la o întîlnire cu Avocatul Poporului din Suedia,

> preşedintele declara „eu sînt înconjurat de societatea civilă. Doamna este de la o asociaţie civică" şi arăta către o fostă colegă de-a noastră, fără să-i pronunţe numele, pe care o luase la oficiul de înregistrare a plîngerilor, dar fără să ne întrebe. „Domnul de asemenea" şi arăta către un expert. „Eu am pentru problemele handicapaţilor un handicapat, pentru problemele tinerelor fete o tînără fată" şi o ţinea tot aşa[20].

După cum a caracterizat Ana Blandiana esenţa modului de a conduce al lui Constantinescu,

17. Interviu cu Romulus Rusan. După cum am văzut din interviul cu Zoe Petre, oamenii din jurul lui Constantinescu au încercat să folosească această strategie de distanţare de propriul electorat şi de mentalităţile susţinătorilor Convenţiei încă din timpul campaniei electorale din 1992. De-a lungul anilor, această tendinţă s-a întărit în asemenea măsură încît în momentul în care Constantinescu a ajuns la Cotroceni ea a devenit politică la nivel înalt, nu numai strategie electorală.
18. Interviu cu Constantin Ticu Dumitrescu.
19. Interviu cu Ana Blandiana.
20. Interviu cu Romulus Rusan.

președintele crea forme fără fond. Eu i-am reproșat foarte dur calitatea consilierilor. Consilierii trebuie să fie în domeniile lor mai deștepți, mai bine pregătiți decît cei consiliați. El spunea, „eu sînt deștept, am nevoie de oameni care să execute ce le spun".

Constantinescu a folosit vehiculul politic și moral al Convenției, dar, o dată ajuns la putere, a preferat să se înconjoare de oameni care fuseseră mai apropiați de el prin anumite fundații electorale (strict prezidențiale) decît ca membri ai asociațiilor civice din Convenție. În mod explicit, Constantinescu a refuzat ofertele de consilieri, experți în diferite domenii, oameni de calitate, personalități de notorietate venite din partea Alianței Civice și a AFDPR[21]. Oricum ai lua-o, nu ies la socoteală „cei 15.000 de specialiști". Lipsa de încredere a lui Constantinescu în acele propuneri trădează nu numai un om suspicios, dar și refuzul de a accepta în jurul său oameni care ar fi rămas loiali organizațiilor din care proveneau, nu președintelui și grupului de interese din jurul acestuia. Dacă interpretăm refuzul președintelui din perspectiva liderilor acestor organizații, atunci prezența independenților din societatea civilă ar fi contrabalansat spiritul „camarilei" de la Cotroceni[22]. Dacă interpretăm refuzul lui Constantinescu de a fi controlat și criticat din perspectiva instituției prezidențiale, atunci gestul era urmarea firească a statutului său de reprezentare a puterii executive supreme, care nu mai acceptă nici o influență superioară. O problemă majoră cu cea de-a doua abordare hermeneutică provine din faptul că atributele omnipotenței și eficienței nu au caracterizat președinția Constantinescu. Or, cînd o instituție are carențe, impulsurile critice din exterior și ideea unui control simbolic (în sensul de *accountability*) nu pot fi decît bine venite. Fidelitatea celor din echipa Constantinescu era necondiționată, iar spiritul liber al intelectualilor critici din Alianța Civică nu se bucura de mare simpatie la Cotroceni. Ana Blandiana a refuzat să fie candidat al Convenției la vreuna din funcții, dar nu a renunțat niciodată la exprimarea deschisă a nemulțumirilor față de cei pe care îi considera egali. Ea rămăsese egala lui Constantinescu și îl privea cu ochii unui scriitor, conștient de faptul că opera sa dăinuie, dar și compătimitor față de politicianul care ocupă temporar o funcție și se bucură vremelnic de considerația sau slugărnicia celor din jur. A fost semnificativă reacția staff-ului prezidențial față de manifestările combative ale celor din AC cu prilejul unuia dintre primele scandaluri din coaliție. După cum relatează unii lideri ai Alianței, ca urmare a unor declarații cam critice și „cam nelalocul lor" ale lui Valerian Stan cu

21. Interviu cu Constantin Ticu Dumitrescu, care ne-a spus: „A refuzat cu încăpățînare orice om care provenea din zona noastră, orice propunere. La un moment dat, datorită unor relații pe care le-am avut în perioada procesului comunismului, mi-am creat cunoștințe în cadrul Procuraturii Generale, toți oameni tineri. M-am dus cu această listă și i-am spus: «Vrei să faci ceva în Procuratură, bagă-i pe ăștia tineri, că ei nu sînt tributari trecutului, nu-i apasă nimic». Nu numai că nu a ținut cont de asta, dar probabil că lista a ajuns pe mîna nu știu cui și oamenii respectivi au avut chiar de suferit. Am avut foarte apropiat un om, care s-a oferit să-i fie consilier economic, onorific. Nu avea nevoie de bani. Omul cunoștea profund toată lumea asta financiară, toată mafia asta. A avut loc o întîlnire în prezența mea. Atît. După aceea a apărut pe poziția respectivă nu știu ce mare figură, pe care noi o contestam. În cazul deținuților politici, noi l-am rugat cînd am făcut o vizită domnului președinte să numească un consilier cu probleme de deținuți politici, veterani, revoluționari, și aveam un om sub 60 de ani, cu titlu universitar, două facultăți, un om capabil. Ne-a promis, s-a angajat și au rămas moarte toate acestea. Și Blandiana i-a prezentat o listă întreagă cu tot felul de oameni, care mai de care mai buni, mai de calitate, de care nici măcar nu a ținut seama".

22. Conform accepțiunii termenului, camarila desemnează „curteni din anturajul unui rege sau al unui șef de stat, care influențează politica statului în interesul lor personal", în *DEX*, 1989: 129.

privire la preşedintele Constantinescu, Zoe Petre a trimis către Alianţă o „scrisoare de o duritate stalinistă". Textul îl condamna pe Stan şi conducerea Alianţei Civice[23] :

> Era o înfierare şi în acelaşi timp se cerea adeziune, exact în stil stalinist, împotriva conducerii Alianţei, pentru separarea şi crearea unei alte Alianţe. Adică ceva oribil. Eu nu mai vorbeam cu Emil Constantinescu, dar Petre Mihai Băcanu l-a sunat şi i-a spus să oprească imediat acţiunea, altminteri publica imediat o scrisoare deschisă în *România liberă*. Am organizat imediat o întîlnire, şi cum noi nu am vrut la Palatul Cotroceni, ea s-a desfăşurat la Uniunea Scriitorilor. El dorea să ia un premiu de la East-West Institute din New York, pe care îl luase înainte şi Václav Havel. Or, pentru aceasta el avea nevoie să ne ceară - şi în cele din urmă i-am dat - recomandarea noastră. Am zis că da, dar să stăm de vorbă. Eu nu am anunţat presa, dar cînd ne-am dus acolo, era o mulţime imensă de ziarişti.
>
> A fost o discuţie în care el ne-a luat cu „voi îmi cereţi mie să fiu dictator, dar eu sînt un preşedinte democrat". Asta o mai spusese de o sută de ori deja, că el nu are de fapt nici o putere ca să facă tot ce i se cerea. Şi i-am spus : „Ştii, ce ? La uşă sînt cîteva zeci de ziarişti, presupun că tu i-ai chemat, pentru că eu nu am spus nimănui. Dacă nu te opreşti în clipa asta şi nu începi să discuţi ca un om normal, ca un intelectual şi nu încercăm să vedem ce se întîmplă între noi, eu mă scol, ies şi le povestesc tot ce s-a întîmplat pînă acum, şi chestia cu scrisoarea şi de ce nu mai stau aici - pentru că tu nu eşti în stare să vorbeşti ca un om normal". S-a speriat şi au urmat opt ore de discuţii prieteneşti. A fost singura discuţie serioasă pe care am avut-o cu el după ce a fost ales, în care el a reuşit să ne impresioneze povestind efectiv cît de greu îi este. Şi nu mă îndoiesc că îi era extraordinar de greu. Dar răspunsul nostru de atunci şi de acum este că sigur că era greu, dar avînd în vedere că nu încerci să te bazezi pe nici una din forţele care pot să te sprijine, nici nu ai cum să termini cu bine. Şi nu a terminat cu bine.

Apropierea dintre Constantinescu şi Coposu nu a echivalat cu apropierea dintre preşedintele CDR şi al PNŢCD, în ciuda faptului că primul devenise membru PNŢCD. Constantinescu a avut mereu rezerve faţă de partidul înfiinţat de Maniu şi Mihalache, dar mai ales faţă de orientările imprimate acestuia de Coposu şi colaboratorii săi. Ele nu au fost însă exprimate faţă de conducerea ţărănistă, ci în alte contexte. În 1993, de pildă, într-un cerc restrîns, la o conferinţă a liberalilor, la puţină vreme după ce Seniorul ţărănist îi cedase locul de preşedinte al CDR, referindu-se la strategiile posibile de consolidare a democraţiei, Constantinescu a criticat PNŢCD-ul de pe poziţii „liberale" :

> Sînt posibile două soluţii, a căror contribuţie specifică la consolidarea democraţiei trebuie foarte bine cîntărită. Una ar fi cea a întăririi conotaţiilor pozitive ale statului ca furnizor de protecţie socială. Este soluţia pe care o promite demagogia PDSR (FSN) şi a aliaţilor săi. O orientare favorabilă rolului statului în asigurarea protecţiei sociale există şi în PNŢCD. Ea răspunde unei anumite mentalităţi, a unei mari părţi a populaţiei, pentru care statul (mai ales executivul, cu care este identificat statul, spre deosebire de legislativ, perceput ca entitate diferită şi mai mult ornamentală) este considerat marele responsabil, în bine sau în rău, pentru tot ce se întîmplă cu ţara. Ea se bazează şi pe faptul că marea majoritate a mijloacelor materiale este controlată de stat în calitate de patron al unei părţi covîrşitoare din avuţia naţională, ca şi pe faptul că, pe termen scurt, o redistribuire a mijloacelor materiale către populaţie se face mai uşor, chiar dacă imperfect, prin canalele de stat existente, spre deosebire de alte forme de redistribuire şi de protecţie, care trebuie să inventeze şi căile, şi mijloacele.

23. Interviu cu Ana Blandiana.

Deficiența acestei soluții stă în aceea că vrea să construiască noul cu prea multe materiale refolosibile ale vechiului, fără să susțină procesul necesar de consolidare a societății civile și a sentimentului că responsabilitatea cetățenească drept temeiuri ale unei democrații eficiente[24].

Aceste puncte de vedere exprimate în 1993 prefigurează tipul de politică făcut de PNȚCD după 1996. Critica lui Constantinescu, adresată în egală măsură PDSR și PNȚCD, arăta că el era conștient de deficiențele modului de a concepe politica economică anterior intrării în PNȚCD. Acest fapt ar putea explica lipsa lui de elan reformist de după 1996, dar și rezervele personale cu privire la PNȚCD. S-ar explica totodată modul în care, ca președinte al țării, a tratat mai apoi partidul care l-a propulsat politic, dar nu și faptul că, deși cunoștea respectiva orientare, nu a făcut nimic eficient pentru a o contracara. Și din acest exemplu reiese precaritatea legăturii dintre Constantinescu, în calitate de președinte al republicii, și PNȚCD, în calitate de principal partid de guvernămînt. Vom reveni asupra forțelor pe care se sprijinea președintele Constantinescu.

În ceea ce privește îndeplinirea agendei Convenției, fostul președinte nu a mai avut timp și interes să discute cu reprezentanții asociațiilor civice sau ai partidelor politice despre realizarea ei efectivă. Liderii AC, dar și ai altor organizații civice, ai intelectualității critice, ai presei au subliniat că – în toți anii în care partidele Convenției s-au aflat în coaliție – ideile, atitudinile, valorile, inițiativele și nemulțumirile lor au fost în permanență nesocotite atît la nivel parlamentar, cît și guvernamental. Chiar dacă este o speculație, liderii civici consideră că întreaga atitudine din Convenție ar fi fost alta dacă de la nivelul președinției ar fi venit alte semnale. Chiar dacă „telefonul roșu de la Cotroceni" n-a mai sunat la Televiziunea Română pentru a da indicații privind modul de mediatizare al liderilor AC, la postul național au existat mereu oameni care au menajat sensibilitățile președinției, astfel încît mesajele critice ale liderilor AC n-au fost auzite. După cum relata Ana Blandiana la o emisiune televizată de după alegerile din 2000, cîtă vreme CDR a fost la guvernare, ea nu a fost niciodată invitată la emisiuni în direct.

După cîștigarea alegerilor din 1996, a început o spectaculoasă luptă împotriva corupției. La 7 ianuarie 1997, președintele Constantinescu a convocat CSAT într-o ședință extraordinară pe tema luptei anticorupție. Într-un mesaj adresat țării, el a declarat că crima organizată și corupția au atins un nivel care punea în pericol siguranța națională. Pentru a lupta eficient împotriva lor, a fost înființat Consiliul Național de Acțiune Împotriva Corupției și Crimei Organizate (CNAICCO), subordonat președinției, mai precis CSAT. Asemenea organisme trebuiau înființate la nivelul fiecărui județ. O reminiscență a mentalității societății civile la Constantinescu a fost aceea că aceste consilii urmau să fie „interfețe" între poliție, SRI, Parchet și organizațiile societății civile. Lui Iliescu nu i-ar fi trecut prin minte să pună serviciile secrete în contact cu societatea civilă (doar după pierderea puterii, el a descoperit care a fost valoarea societății civile). O interpretare mult mai pragmatică, venită din interiorul cercului fostei puteri, spunea că, de fapt, crearea CNAICCO a însemnat subminarea instituțiilor statului, în particular a Ministerului de Interne și a Ministerului Justiției[25]. Planul nu a reușit decît parțial, la

24. Emil Constantinescu, „Liberalismul și problemele tranziției", conferință la Seminarul internațional al tinerilor liberali din Europa Centrală și de Est, Ilieni (județul Covasna), iulie 1993 (Constantinescu, 2002, 2 : 184).

25. Interviu cu un fost demnitar, membru al unuia dintre guvernele din perioada 1996-2000, care a promis că va dezvălui public ceea ce a însemnat cu adevărat președinția lui Constantinescu.

Ministerul de Interne, unde se trecea cu uşurinţă de autoritatea ministrului Gavril Dejeu, ai cărui generali veneau frecvent pentru „consultări" la Palatul Cotroceni, fără măcar să-l anunţe pe şeful instituţiei. În schimb, la Ministerul Justiţiei, datorită împotrivirii lui Valeriu Stoica, nu s-a putut întîmpla la fel. În orice caz, ineficienţa CJAICCO a venit din aceea că multe erau subordonate reprezentanţilor din teritoriu ai PDSR, care erau preşedinţi ai consiliilor judeţene. În cîteva luni, au fost arestate cîteva personaje notorii din lumea afacerilor necurate, ca şi din lumea interlopă (Zaher Iskandarani, Sever Mureşan), reprezentînd adevărate mafii care puseseră în pericol statul de drept. La 23 martie 1997, la World Trade Center Bucureşti, cu ocazia Forumului Crans Montana, în faţa oamenilor de afaceri străini, preşedintele a declarat că a fost deja stopat jaful mafiilor în unele domenii[26]. Structurile mafiote ar fi intrat „într-o perioadă de aşteptare", a spus Constantinescu, aducînd în sprijinul său „confirmarea primită din partea serviciilor de informaţii ale ţării". Cît de multă încredere se putea avea în aceste servicii, vom vedea, însă ideea încetării activităţii mafiilor tutunului (de pildă) avea să fie contrazisă chiar de implicarea unui serviciu de informaţii în contrabanda cu tutun. Spre stupoarea participanţilor din Occident, Constantinescu a mai declarat că radicalismul campaniei anticorupţie româneşti ar fi surprins „chiar şi statele occidentale lansate de multe ori într-un proces lent şi chiar ineficient".

De-a lungul timpului, CNAICCO a părut interesat de scoaterea la iveală a unor cazuri de corupţie în care fuseseră implicaţi reprezentanţii fostei puteri (ai PDSR, dar şi ai partidelor-satelit sau ai clientelei politice). Marile cazuri de corupţie scoase la iveală erau legate de devalizarea sistemului financiar-bancar (cazuri notorii precum BANCOREX, Dacia Felix, BANCOOP, Credit Bank, Banca „Columna"), de ilegalităţile şi mafiile din domeniul flotei maritime, petrolului, industriei chimice, alcoolului, contrabandei cu tutun şi cafea (cazul Iskandarani). Lupta anticorupţie fusese un punct crucial al agendei electorale reformiste a CDR şi a candidatului acesteia la preşedinţie. Ea avea o miză politică şi electorală enormă, pentru că în multe cazuri ramificaţiile ajungeau la vîrfurile politice ale fostei puteri, iar opinia publică aştepta îndeplinirea promisiunilor cu privire la eradicarea corupţiei. Cu toate acestea, campania anticorupţie a intrat în letargie, iar CNAICCO a devenit mai curînd un mecanism de contabilizare şi raportare a pagubelor produse de corupţia şi crima organizată decît un instrument eficient de combatere şi limitare a marii corupţii. După ce, în martie 1997, preşedintele României anunţa că vor fi date publicităţii marile cazuri de corupţie, la scurtă vreme, el va declara că activitatea „comisiilor anticorupţie s-a împotmolit". După izbucnirea scandalului „Afacerea Ţigareta II", în care presa a scos la iveală multe aspecte obscure şi conexiuni cu cercurile de la Palatul Cotroceni, retorica prezidenţială anticorupţie a devenit tot mai irelevantă, iar la un moment dat comisiile judeţene anticorupţie au început să se desfiinţeze, pe motiv de lipsă de activitate.

În paralel, în vreme ce lupta anticorupţie stagna, întrucît Constantinescu tăiase pe verticală legăturile evidente dintre structurile mafiote, clientelare şi structurile de putere centrale, inclusiv conducerile serviciilor secrete, corupţia cunoştea o spectaculoasă înflorire pe orizontală, la nivel local, unde grupurile de interese asociate celor mai diverse partide îşi dăduseră mîna în gestionarea unor afaceri dintre cele mai dubioase.

26. „Emil Constantinescu: Jaful mafiilor bancare, petroliere, ale alcoolului şi tutunului a fost stopat", *România liberă*, 24 martie 1997.

Încît, cei care votaseră pentru Convenție și Constantinescu erau uimiți de declarațiile cu privire la victoria pe care România ar fi cunoscut-o în lupta anticorupție.

Declarațiile contradictorii ale președintelui cu privire la corupție au reflectat o malformație structurală a politicii duse pe vremea Republicii Constantinescu. Noul președinte a pretins că prin venirea sa la putere s-a schimbat regimul politic, însă, în realitate, nu s-a schimbat nimic din punct de vedere instituțional și constituțional. Fenomenul continuității politice a fost demonstrat prin acceptarea acelorași principii constituționale de legitimitate. Președintele a declarat că pe timpul mandatului său nu se va schimba nici o literă din Constituție. De teama de a nu fi acuzat (de moștenitorii Securității și ai vechiului regim politic comunist, de Petre Roman, Ion Iliescu, PD, PDSR, PRM etc.) că vrea să schimbe republica într-o monarhie, fostul președinte al CDR a făcut o promisiune pe care nimeni nu i-o ceruse. Or, tocmai perioada 1996-2000 era cea mai bună ocazie pentru o modificare profundă, care, de altfel, fusese și promisă. Teoretic, toate forțele politice responsabile din România erau interesate de modificarea Constituției (în ceea ce privește regimul proprietății, caracterul statului – național sau multinațional –, funcționarea puterii legislative și a Parlamentului pentru a fi eliminate blocajul și amînările datorate reduplicării acelorași funcții în ambele camere)[27]. Practic însă, ele nu au făcut nimic. Una dintre moștenirile politice ale perioadei 1996-2000 a fost restanța constituțională creată datorită fricii că o schimbare profundă ar fi atras pierderea viitoarelor alegeri. Or, tocmai pentru că nu au schimbat nimic, partidele din CDR vor fi aspru penalizate de către electorat[28].

Întregul aranjament al puterii – inclusiv mult criticatul CSAT – a rămas neschimbat sub președinția lui Constantinescu, cel care promitea să schimbe totul. Pentru noua echipă venită la Cotroceni, puterea dobîndită a fost un lucru atît de inedit și fascinant, încît s-a complăcut în folosirea mecanismelor ei, pe care inițial nici măcar nu le cunoștea[29]. Față de obiecțiile anumitor lideri politici din Convenție cu privire la caracterul

27. Este semnificativ faptul că, dintre forțele CDR, PNL a pornit o inițiativă de amendare a Constituției în sensul garantării proprietății private. UDMR s-a împotrivit întotdeauna definirii statului în termeni etnici (ca „stat național"), nu în termeni civici (pentru o discuție în acest sens, vezi Dan Pavel, „Preliminarii la statul multinațional", *Sfera politicii*, anul VI, nr. 58, martie 1998). Ritmul adoptării legilor în Parlament a nemulțumit toate partidele din coaliție, și toate ar fi vrut să participe la un proces de amendare a Constituției.

28. Ca urmare a presiunii tuturor forțelor politice, după alegerile din 2000, pierdute de CDR, s-a ajuns la un consens privind necesitatea amendării Constituției. În mod simptomatic, singura forță politică supraviețuitoare din CDR la nivel parlamentar, anume PNL, a semnat un pact politic cu PDSR, care includea ca punct principal reforma constituțională. Iar protocolul cu PDSR din decembrie 2000 avea să fie rupt de către PNL, în martie 2001, tocmai datorită faptului că partidul lui Năstase nu se grăbea să facă reforma constituțională.

29. Este revelatoare mărturia unuia dintre consilierii lui Constantinescu, care i-a relatat lui Vladimir Tismăneanu că noilor veniți la putere „nu li se dăduse nici măcar planul palatului Cotroceni! Există, așadar, sentimentul unei schimbări esențiale" (vezi Tismăneanu, 2000: 71). Mărturia reflectă teama existentă la nivelul reprezentanților echipei Iliescu că se va produce o schimbare radicală. Pînă și principalul adversar politic al lui Constantinescu, fostul președinte Iliescu, a luat la început în serios promisiunile de schimbare radicală. N-a fost cazul, iar dacă este să rămînem la nivelul șicanelor, cînd, în urma alegerilor din 2000, echipa Iliescu a revenit la palatul Cotroceni, cei din echipa Constantinescu (inclusiv anumiți consilieri la nivel înalt) au făcut rețeaua de computere inutilizabilă, pretinzînd că au uitat parolele de la anumite computere ale președinției. Prin urmare, continuitatea a funcționat și la acest nivel.

oarecum nedemocratic și îndoielnic din punct de vedere constituțional (și al standardelor democrației occidentale) al acestor instituții ale puterii, răspunsul era invariabil: „Sînt instrumente pe care le-am cîștigat o dată cu alegerile, trebuie să le folosim!". Întrebarea legitimă este dacă echipa Constantinescu s-a folosit de aceste instrumente ale puterii sau instrumentele puterii s-au folosit de ea pentru a-și urmări propria logică instituțională. Ca și pe vremea lui Iliescu, nici Constantinescu nu a încurajat separarea puterilor în stat, astfel încît puterea juridică a rămas dependentă de politic. Dependența a fost însă una complexă și perversă, pentru că s-a petrecut în conformitate cu o logică obscură a exercitării influenței, autorității, puterii și controlului. În justiție au continuat să lucreze o parte din vechii magistrați ai sistemului represiv comunist totalitar care fuseseră controlați de poliția politică comunistă, ceea ce îi făcea șantajabili, mai ales după dispariția arhivelor fostei Securități. În mod repetat, presa a semnalat influența PDSR, a PRM și a altor forțe politice asupra unor magistrați promovați dintre simpatizanții și protejații lor, care se exercita în paralel cu influența noii puteri față de alți magistrați. În asemenea condiții, lupta împotriva corupției părea fără rost, la fel și elucidarea problemelor complicate ale evenimentelor din decembrie 1989 și a mineriadelor, procesul comunismului sau accesul la arhivele fostei poliții politice. Constantinescu n-a avut curajul să întreprindă o reformă constituțională, el nu a avut suficientă imaginație, simț strategic și voință politică pentru a produce o ruptură categorică de mecanismele inerțiale ale unei puteri rămase profund impregnată cu reflexele din vremea comunismului sau cu excesul autoritar și aberația democratică ale (primei) Republicii Iliescu. Nici Constantinescu, nici principalii lui consilieri nu și-au dat seama că prin modul în care funcționa puterea, în particular cea juridică, serviciile secrete, administrația, armata, poliția nu aveau nici o șansă să ducă la bun sfîrșit lupta anticorupție. Ei priveau puterea ca pe un dat, acceptînd falsa separare a puterilor în stat ca pe o predestinare:

> În ceea ce privește lupta contra corupției, președintele a făcut, după mine, chiar maximum posibil în mod legal. În sensul că CNAICCO i-a adus critici vehemente și interpelări în parlament și chiar o moțiune. S-au dat două legi fundamentale, contra spălării banilor murdari și legea contra corupției, care nu existau. În limita prerogativelor, președintele a făcut maximum posibil, a încercat să impună un standard al reacției opiniei publice față de asemenea corupție. Problema foarte complicată este în interiorul sistemului de justiție, unde capacitatea de intervenție a președintelui și chiar a ministrului de justiție este foarte limitată. Nu atît de limitată cît a pretins întotdeauna domnul Valeriu Stoica. Exista o asociație a magistraților. Cum apărea domnul Constantinescu și zicea o vorbă, cum venea madame Costiniu și-l făcea arșice. Deși declarațiile erau foarte cumpănite. Stoica a încercat și el și a introdus procedura de celeritate, care i-a adus multe reproșuri, unele îndreptățite.
>
> În realitate, sistemul judiciar din România are încă un viciu de fond. Toți ne-am luptat pentru inamovabilitatea judecătorului, dar această imunitate aproape completă care s-a dat unor judecători insuficient pregătiți și insuficient adaptați la cerințele unei justiții într-un stat de drept a adus și foarte multă pagubă. Aici a fost o problemă mai degrabă de cooperare a președintelui cu diferite instituții[30].

Mărturia de mai sus vine de la una dintre persoanele cele mai avizate în legătură cu ceea ce a însemnat președinția Constantinescu, fiind semnificativă pentru lipsa oricărui proiect de schimbare profundă a sistemului, acceptat drept o realitate imuabilă, ca o

30. Interviu cu Zoe Petre.

fatalitate a istoriei[31]. Or, una dintre neîmplinirile colective ale puterii din perioada 1996-2000 a fost lipsa reformei în justiţie. În aceste circumstanţe, declaraţiile făcute de preşedintele Constantinescu în străinătate cu privire la victoria în lupta anticorupţie contraziceau nu numai realitatea, ci şi expertizele fundaţiilor internaţionale şi semnalele investitorilor străini. Neconcordanţele au produs mari semne de întrebare peste hotare şi au iritat electoratul român pînă la limita resentimentului. Corupţia în România a prosperat pe orizontală, la nivel local şi regional, în ciuda succeselor campaniei lui Constantinescu de a o eradica pe verticală, prin tăierea legăturilor vizibile dintre capii mafiilor şi serviciile secrete sau alte înalte instanţe ale puterii. Dacă, la începutul anului 1997, corupţia figura alături de criminalitatea organizată printre riscurile şi ameninţările la adresa securităţii naţionale a României, la mijlocul anului 1999, cînd CSAT a aprobat în sfîrşit „Strategia de Securitate Naţională a României", ea a dispărut de pe lista riscurilor şi ameninţărilor de securitate[32]. Iar cînd preşedintele Constantinescu s-a retras din cursa prezidenţială, promiţînd că se va dedica în lunile rămase luptei anticorupţie, el nu a făcut decît să convingă şi pe cei care au avut îndoieli de faptul că legăturile sale cu realitatea erau din ce în ce mai fragile. Ineficienţa luptei anticorupţie a fost atît de evidentă încît a subliniat şi mai mult lipsa de reformă a justiţiei, precum şi alte deficienţe structurale ale sistemului de putere administrat de echipa Constantinescu. Eforturile lui Valeriu Stoica, preşedinte al PNL şi ministru al Justiţiei, de a reforma justiţia s-au concretizat într-un pachet masiv de legi propuse colegilor din CDR şi din coaliţie, dar care nu s-a bucurat de sprijin. Or, misiunea politicienilor Convenţiei, asumată înainte de alegeri, era ruptura completă de regimul comunist, pe care, din motive lesne de înţeles, FSN şi politicienii din jurul lui Iliescu nu aveau de ce să o ducă pînă la capăt.

După cum am arătat, în ciuda revoluţiei anticomuniste din decembrie 1989, au existat elemente de continuitate inerente, deliberate sau inconştiente, între vechiul regim comunist şi noul regim democratic. Ruptura realizată de echipa Iliescu nu a fost completă, pentru că membrii ei nu erau pregătiţi decît pentru un socialism cu faţă umană. Nici tranziţia către o democraţie liberală nu a fost decisivă. Situată în zona de incertitudine dintre spaţiul fost sovietic şi Europa Occidentală (la care Europa Centrală s-a reîntors în mod firesc), România a traversat şi o Zonă Gri a Tranziţiei. Or, tocmai ruptura cu comunismul şi tranziţia definitivă către o democraţie consolidată erau misiunile pe care Convenţia Democratică şi cel ajuns printr-un concurs de împrejurări preşedinte şi le asumaseră. Iliescu şi FSN au folosit din plin puterea securistă care a dominat serviciile secrete, diplomaţia, armata, poliţia, procuratura, justiţia, administraţia, iar intrarea foştilor

31. În interviul pe care ni l-a acordat, fostul preşedinte al României afirma că „nu lupta anticorupţie s-a împotmolit, ci o parte dintre cei care ar fi trebuit să o susţină au evitat să o facă ori au abandonat-o pe parcurs". În viziunea lui Constantinescu, „cea mai mare piedică a fost, şi a rămas pînă astăzi, modul în care lucrează fiecare verigă din lanţul pe care ar trebui să-l formeze Administraţia, inclusiv organismele de control financiar la nivel central şi local, Poliţia, Parchetul şi Justiţia". După cum se observă, ambiguitatea perceperii luptei anticorupţie este maximă, pentru că, pe de o parte, fostul preşedinte vorbeşte despre abandonarea luptei de către cei care ar fi trebuit s-o susţină, pe de alta, vorbeşte despre funcţionarea sistemului. Şi într-un caz, şi în celălalt, tocmai acesta ar fi trebuit să fie rolul său de preşedinte, de a veghea pentru ca oamenii să-şi facă datoria şi a schimba funcţionarea sistemului.

32. Vezi „Strategia de Securitate Naţională a României. Stabilitate Democratică, Dezvoltare Economică Durabilă şi Integrare Euro-Atlantică", aprobată în şedinţa CSAT din 18 iunie 1999, capitolul „Factori de risc la adresa securităţii naţionale a României".

nomenclaturişti şi securişti în afaceri a pus bazele unei structuri financiaro-industriale, semistatale şi semimafiote. CDR, partidele şi asociaţiile civice, Constantinescu se angajaseră să dărime acest Leviathan bizantin postcomunist. El se făcea simţit, după cum am văzut la începutul acestei cărţi, prin discuţia asupra legitimităţii. Iliescu şi feseniştii lui nu au avut niciodată interesul de a recunoaşte completa lipsă de legitimitate a regimului comunist[33]. Testul acestei incapacităţi etice şi politice de a se desprinde de comunism a fost „cazul Pacepa". Cînd fostul general de Securitate a defectat, el nu a trădat interesele naţionale, ci regimul comunist totalitar, serviciul de poliţie politică pentru care lucra şi pe dictatorul Ceauşescu. În raport cu interesele naţionale, care n-au fost niciodată reprezentate de comunism, şi în raport cu interesele lumii libere, Pacepa nu era un trădător. Cei despre care se spune că au trădat regimul comunist n-au făcut altceva decît să treacă de partea celor care luptau pentru valorile democraţiei liberale (deci SUA, NATO, Occidentul, CIA etc.) şi pentru victoria acesteia în Războiul Rece, care a implicat dimensiunea strategică de *inteligence*, precum şi pentru valorile naţiunilor înrobite de comunişti. Securitatea în întregul ei a trădat şi ca interesele naţionale, pentru că a fost în slujba regimului criminal comunist, indiferent de departament. Dar Iliescu şi grupul din jurul său (inclusiv Adrian Năstase, al cărui principal consilier era la un moment dat tot un securist notoriu) au preluat conceptele lui Ceauşescu, sensibili fiind la argumentele foştilor securişti şi ale gîndirii de tip KGB, care dominau serviciile de informaţii, considerîndu-l pe Pacepa trădător. La fel s-a procedat şi în cazul Mircea Răceanu, precum şi în numeroase alte cazuri, chiar dacă guvernul SUA şi NATO aşteptau o schimbare radicală de atitudine şi eliminarea din serviciile de informaţii şi din domeniile altădată dependente de Securitate a tuturor celor care luptaseră vreme de decenii împotriva SUA, NATO, Occidentului, CIA etc.

Nici Iliescu, dar nici Constantinescu n-au avut curajul moral şi voinţa politică de a efectua epurarea radicală a serviciilor de cangrena fostei Securităţi. La puţină vreme după instalarea la Cotroceni, Constantinescu a fost intimidat de Iliescu, PDSR şi de serviciile de informaţii în iniţiativa sa de reformare a serviciilor şi în tentativa de reabilitare şi reactivare a lui Pacepa: „Emil Constantinescu a asigurat, ieri, pe reprezentanţii partidelor de opoziţie aflaţi la Cotroceni că şeful Serviciului de Informaţii Externe (SIE), Ioan Talpeş, nu va fi schimbat din funcţie. Preşedintele a recunoscut că există presiuni din interiorul unor servicii secrete şi din partea partidelor pentru schimbarea unor şefi ai serviciilor de informaţii. Ca înlocuitor al lui Talpeş, unii au încercat să-l impună chiar pe... Mihai Pacepa, le-a spus Constantinescu celor din Opoziţie"[34]. Cît de hotărît era noul preşedinte să comunice opoziţiei hotărîrea sa de a se distanţa de CDR şi coaliţie s-a văzut tot cu acea ocazie, cînd el a declarat că doi adjuncţi ai şefului SIE au fost înlocuiţi pentru că au încălcat deontologia, dînd documente şi microfilme din arhiva serviciului unor persoane din PNŢCD şi PD, pentru a-şi arăta loialitatea faţă de aceste partide[35]. De-a lungul celor patru ani cît a fost Constantinescu preşedinte, sute,

33. Pentru discuţia care urmează, precum şi pentru o expunere pe larg a argumentaţiei, vezi Dan Pavel, „Anatomia şi fiziologia trădării. Între Iliescu şi Pacepa", apărut iniţial în *Sfera politicii* şi republicat în Pavel, 2000. Vezi şi postfaţa lui Dan Pavel, „Dosarul unei crime de stat: Securitatea contra naţiunii române", la Pacepa, 1999.

34. *Adevărul*, 15 aprilie 1997.

35. Cît de credibil a rămas acest pretext s-a văzut ulterior, după alegerile din 2000, cînd unul dintre cei doi adjuncţi ai SIE epuraţi de Talpeş şi Constantinescu, generalul Silinescu, a fost „reactivat"

dacă nu chiar mii de ofiţeri ai serviciilor de informaţii au colaborat cu PDSR şi PRM, fără ca nimeni să devină îngrijorat. PDSR (devenit PSD) a procedat exact invers în situaţii similare, cînd a revenit la putere – înaintîndu-i în grad sau funcţie, decorîndu-i sau menţinînd în funcţie pe cei din serviciile secrete care le-au servit interesele pe vremea coaliţiei. Anunţul făcut de Constantinescu cu privire la înlocuirea celor doi adjuncţi din SIE pe motiv că au colaborat cu forţele politice din coaliţie le-a demonstrat multora din serviciile secrete că numai partidul lui Iliescu şi Năstase ştia să le aprecieze loialitatea[36]. Presa a semnalat implicarea serviciilor în operaţiuni ilegale în favoarea PDSR („bani pentru partid") înainte de 1996, dar nici în aceste cazuri nu s-au luat măsuri, astfel încît oamenii fideli lui Iliescu au rămas în structuri, conspirînd uneori împotriva democraţiei şi a celor aleşi prin vot popular. Mai grav, la nivelul conducerii serviciilor secrete, CSAT, Preşedinţie s-a ştiut şi de sprijinul acordat mişcărilor antidemocratice ale minerilor pentru răsturnarea guvernului de către elemente din serviciile secrete, în colaborare cu partidele din opoziţie, fără ca aceste lucruri să fi fost făcute publice.

Înconjurat din toate direcţiile, Constantinescu a capitulat în faţa celor care ştiau să facă presiuni. În momentul în care a cedat, pierduse deja partida schimbării radicale pe toate fronturile. În lipsa transparenţei din jurul său, nu se poate şti cu precizie care au fost etapele negocierii sau cedării în raport cu fosta Securitate şi protectorii ei politici postcomunişti, dar se pot vedea exact consecinţele[37]. Unii le-au văzut imediat, dar Constantinescu şi consilierii săi au refuzat să ţină cont de avertismentele lor. Preşedintele a făcut apel la părerea unor persoane din exteriorul cercului său de consilieri cînd era deja prea tîrziu, după mineriade şi după războiul din Kosovo, cînd avea să constate că mulţi i-au apreciat poziţiile, cu toate că nu făceau parte din clientela sa şi nici dintre specialiştii campaniei sale de realegere. Or, conform ipotezei formulate în această carte, anul 1998 a fost crucial pentru pierderea ocaziilor de a face reforma şi de a face ordine în serviciile secrete, pentru pierderea puterii şi înfrîngerea în raport cu opoziţia – preşedintele Constantinescu a recunoscut că a fost înfrînt de Securitate. Fiind vorba de o declaraţie-cheie pentru înţelegerea problemei raporturilor de putere şi a cauzelor eşecului lui Constantinescu, o vom cita aici, cu toate că ea a fost făcută către sfîrşitul mandatului, precedînd declaraţia de retragere din cursa pentru un al doilea mandat prezidenţial. În februarie 2000, preşedintele României a făcut (la Consiliul Naţional al Asociaţiei Medicilor şi Farmaciştilor PNŢCD ! ? !) o declaraţie care i-a şocat nu numai pe susţinătorii săi, ci şi întreaga opinie publică din România:

> Mă simt mai terorizat şi mai ameninţat astăzi de Securitatea lui Ceauşescu decît pînă în 1990. Eu nu am colaborat cu Securitatea, nu am fost urmărit, sînt o victimă azi, însă. Ei m-au bătut şi m-au învins astăzi. Ei pot să răspîndească orice porcărie, pe care pot să o folosească oricum[38].

în calitate de consilier personal al primului-ministru Adrian Năstase. Este greu de crezut că un ofiţer superior de informaţii loial unor forţe din Convenţie sau care ar fi oferit acestora documente şi microfilme ar mai fi putut să ajungă în funcţia de consilier al preşedintelui PDSR.

36. Declaraţia unui ofiţer superior de informaţii care, după ce a votat cu CDR şi Constantinescu în 1996, ulterior a lucrat tot în favoarea PDSR şi a lui Iliescu, ce ar fi ştiut să aprecieze mai bine loialitatea.
37. Majoritatea întrebărilor adresate fostului preşedinte pe această temă au rămas fără răspuns sau au fost expediate prin replici derutante. Cu toate acestea, într-o conversaţie particulară cu unul dintre autorii cărţii, fostul preşedinte a promis că va da la iveală, pînă la urmă, adevărul.
38. „Constantinescu se simte terorizat de Securitatea lui Ceauşescu", *Ziua*, 27 februarie 2000.

În alocuțiunea făcută după participarea la festivitățile prilejuite de împlinirea a zece ani de la înființarea SRI și SIE, Constantinescu s-a referit la faptul că temele de dezbateri ale clasei „noastre" politice sînt propuse și fixate „de securiștii care se regăsesc în structurile PDSR și PRM". Declarația despre înfrîngerea sa era însă ambiguă, pentru că nu preciza dacă aceasta a fost consecința luptei contra Securității sau a căderii în plasa întinsă de aceasta[39]. După cum sesiza Vladimir Tismăneanu, Constantinescu și consilierii săi nu și-au asumat ruptura de regimul comunist, „care presupune foarte multe aspecte: rupturi instituționale, rupturi simbolice, rupturi morale etc.". Or, după instalarea în fotoliile noii puteri, cînd au început să umble la butoanele de comandă, asistați fiind chiar de cei care se așteptau a fi schimbați, ei au păstrat totul neschimbat, și mecanismele, și pe cei care le serveau. Constantinescu și echipa au acceptat să joace după regulile scrise de alții. Cei care trebuiau schimbați și-au dat primii seama că noua echipă nu era „echipa schimbării". După cum arăta același Tismăneanu (în dialogul său cu Mircea Mihăieș, criticul timpuriu al „echipei schimbării", provenit din cercurile lui Manolescu și PAC, detestat la Cotroceni, dar nemilos pînă la cinism cu erorile celor de acolo),

> generalii cu pricina au văzut că societatea civilă nu e ceva atît de negru, că dracul nu e chiar așa de negru pe cît pare și că echipa care a venit în numele societății civile nu sînt radicalii și in-transigenții (adică cei care refuzau transigența, adică tranzacțiile de diverse feluri), ci că tranzacțiile se pot face în continuare (unele se vor fi și făcut, nu neapărat cu știința opiniei publice și a factorilor ce țin de *accountability*, de „tragerea la răspundere") și cred că s-a semnat un nou pact, în care argumentul toleranței a fost utilizat pînă la sațiu (Tismăneanu 2000: 71-72, 74).

Faptul că Emil Constantinescu a cedat ulterior Occidentului, în particular Statelor Unite ale Americii, care au cerut și obținut reabilitarea (în justiție) a lui Pacepa și a lui

39. Ulterior, în interviul de cercetare pentru acest volum, Constantinescu a fost ceva mai explicit, referindu-se la o înfrîngere cu caracter mai general, care ar fi afectat întreaga CDR și guvernarea de coaliție, confruntate cu rezistența celor care se împotriveau schimbării: „Ca proporție, cei care nu doreau această schimbare s-au implicat în mult mai mare măsură în a deturna sensul acțiunilor noastre, în a atribui guvernării CDR păcatele predecesorilor și relele intenții pe care aceștia le-au avut în a compromite Convenția prin orice mijloace, fără nici un scrupul. Activiștii – *zvoneri* și *răspîndaci* – au împînzit țara. Și nu numai auditorii lor creduli s-au transformat în purtătorii mesajelor primite, dar pînă și oameni din presă le-au căzut victime. Calomnii rostite la radio sau TV au fost reproduse în presa scrisă, așa-zisele informații au fost preluate din mers, fără nici o ezitare, de alții și apoi de alții, ajungînd să pară veridice prin repetiție. La asta m-am referit și atunci cînd am afirmat că am fost învins de Securitate. Și nu mă refeream numai la acei foști securiști care mai lucrează în servicii, cît și la colegii lor, mult mai numeroși, trecuți în viața civilă". Întrebîndu-l cum se explică faptul că, după patru ani în care serviciile secrete au fost conduse de către oameni numiți chiar de către el, NATO încă mai cerea, în 2001, îndepărtarea foștilor securiști din servicii, fostul președinte Constantinescu ne-a spus că în aprilie 1999, la Summitul NATO de la Washington, România fusese „plasată pe primul loc între țările aspirante la integrare în al doilea val, datorită eforturilor făcute. În acel moment, primisem la București pe șefii CIA, FBI și ai serviciilor NATO, iar serviciile românești fuseseră integrate în comunitatea euro-atlantică a serviciilor de informații. Cererea NATO pe care o invocați nu se referă doar la cei din structurile militare, unde, desigur, mai este mult de făcut, dar și la cei care, plecînd din structurile militare, au ajuns în poziții politice și administrative importante. Pe de altă parte, trebuie să adaug că, după revenirea PDSR (PSD) la putere, ofițerilor rămași activi după 1996 li s-au adăugat o parte dintre cei trecuți în rezervă în perioada 1997-2000 și reactivați la începutul anului 2001".

Răceanu (despre care fostul preşedinte avea, de fapt, aceeaşi opinie ca şi predecesorul său, Ion Iliescu), nu face decît să dovedească faptul că era un om slab, influenţabil şi lipsit de consecvenţă. Iar inconsecvenţa luptei anticorupţie a venit din marea sa inconsecvenţă, cea a neasumării reformei constituţionale, a reformei justiţiei, a reformei economice, a marii schimbări. În plus, inconsecvenţa sa în cazul Pacepa a fost gestul care i-a convins pe anumiţi ofiţeri superiori din serviciile secrete (foşti securişti) că s-ar putea ca şi tratamentul faţă de ei să se schimbe. Ei şi-au înfrînt reţinerile cu privire la fidelitatea faţă de preşedintele provenit din CDR şi au început să se pregătească pentru o eventuală revenire a rivalilor, ce nu puteau fi bănuiţi de aceeaşi inconsecvenţă[40]. Acest mod de gîndire le-a fost parţial inoculat de către subordonaţii lor din servicii şi celor cunoscuţi drept „oamenii lui Constantinescu"[41]. Aceeaşi influenţă specifică unei Securităţi care a supravieţuit în structurile puterii datorită protecţiei primite din partea echipei Constantinescu s-a văzut şi din modul în care au fost tratate unele probleme care ar fi putut fi rezolvate dacă exista bunăvoinţă şi voinţă politică la Cotroceni. Unul dintre exemplele cele mai relevante este cazul inginerului Gheorghe Ursu, arestat la ordinul Securităţii şi ucis, tot din ordinul acesteia, în anii tîrzii ai comunismului, caz rămas şi el nerezolvat.

Emil Constantinescu a ţinut să îşi lanseze „bomba" mediatică şi politică cu privire la noul tratament aplicat Securităţii şi foştilor activişti PCR tocmai la Timişoara, în martie 1997. În frunte cu deputatul PNŢCD George Şerban, principalul autor al *Proclamaţiei de la Timişoara*, liderii Societăţii Timişoara i-au decernat noului preşedinte premiul „Speranţa" pe anul 1996, în sala de spectacole a Operei Române din Timişoara[42]. Locul are o semnificaţie simbolică unică pentru istoria modernă a României, pentru că de la balconul Operei revoluţionarii timişoreni au proclamat căderea regimului comunist, în

40. Este precizarea făcută de un înalt oficial din servicii la întrebarea privind semnificaţiile declaraţiilor lui Constantinescu despre înfrîngerea sa de către Securitate. Foştii înalţi ofiţeri ai poliţiei politice rămîneau astfel consecvenţi tacticii de a juca la mai multe capete, care, pentru mulţi, s-a preschimbat dintr-o strategie de supravieţuire într-o concepţie de viaţă.

41. Un fost şef al serviciilor secrete din acea perioadă ne-a explicat superioritatea morală şi profesională a lui Caraman (fostul agent al Securităţii care a lucrat de partea URSS şi KGB împotriva SUA şi NATO) faţă de Pacepa (care a defectat pentru SUA şi CIA, trădînd DIE „şi ţara"). Poziţia unuia dintre cei care aparţineau „cercului interior" al puterii pe vremea lui Constantinescu nu se făcea decît ecoul unor puncte de vedere exprimate public, în nenumărate ocazii, de generalul Pleşiţă, Virgil Măgureanu, Mihai Pelin, Ion Iliescu, Petre Roman, Dorel Şandor şi alţii din această largă familie loialistă faţă de poziţia Securităţii de pe vremea lui Ceauşescu. Interiorizînd în mod straniu defecţiunea lui Pacepa, Adrian Năstase a declarat că acel gest „ne-a costat" pierderea cîtorva mii de ofiţeri din structurile externe. Cît de profundă a fost contaminarea preşedintelui Constantinescu, a consilierilor săi şi a foştilor consilieri numiţi în fruntea serviciilor secrete de spiritul fostei Securităţi este o cheie hermeneutică pentru înţelegerea eşecului administraţiei sau preşedinţiei Constantinescu în rezolvarea unei probleme aflate pe lista de priorităţi a CDR. La un moment dat, unul dintre autorii acestei cărţi a oprit reportofonul exact cînd fostul preşedinte Constantinescu afirma că Mircea Răceanu este „un spion american". Se pune întrebarea cît de sinceră putea fi relaţia oficialilor români cu administraţia SUA şi NATO, dacă ei gîndeau trecutul în spiritul fostei Securităţi, aşa cum le-au impus foştii securişti, pe care ei i-au menţinut în funcţii de conducere.

42. Premiul „Speranţa" se acorda „personalităţii politice care, prin activitatea desfăşurată de-a lungul unui an, a contribuit în mod hotărîtor la instaurarea democraţiei". Anterior, îl mai primiseră Corneliu Coposu (1992), Constantin Ticu Dumitrescu (1993), Petre Mihai Băcanu (1994), Lucia Hossu-Longin (1995). În mod semnificativ, premiul se acorda în luna martie, cu prilejul aniversării lansării *Proclamaţiei de la Timişoara*.

decembrie 1989. Acolo a fost *prima zonă liberă de comunism*. Tot de acolo fusese lansată *Proclamaţia de la Timişoara*, în martie 1990. Or, în totală contradicţie cu spiritul revoluţionar al Timişoarei şi cu încercarea de a păstra viu spiritul *Proclamaţiei*, Constantinescu a spus că punctul 8 *nu* mai este necesar. El a arătat că principiul exprimat în punctul 8 a fost necesar pînă în noiembrie 1996, cînd a fost rezolvat prin voinţa poporului român. Necesitatea introducerii punctului 8 într-o viitoare lege electorală a fost susţinută de deputatul George Şerban, ex-preşedintele Societăţii Timişoara[43]. Ca în numeroase alte ocazii, cînd avea să acţioneze fără să se consulte cu nimeni dintre cei care îl susţinuseră, Constantinescu a surprins pînă la perplexitate pe reprezentanţii AFDPR, ai Alianţei Civice şi ai tuturor partidelor Convenţiei. El susţinea că prin alegerile din noiembrie 1996 România ar fi intrat deja în normalitate, fiind „o ţară a stabilităţii", că România ar avea acum alte priorităţi. Tot ceea ce a urmat, toate declaraţiile ulterioare ale lui Constantinescu, inclusiv cea de retragere a sa din cursa pentru un nou mandat, erau o dovadă vie a falsităţii judecăţilor exprimate la Timişoara. Ceea ce nu mai era de actualitate în 1997 avea să redevină actual în 2000!

Faptul că declaraţia lui Constantinescu fusese dată înainte ca experţii, presa şi opinia publică să aibă acces la arhivele Securităţii, înainte de adoptarea Legii cu privire la deconspirarea Securităţii ca poliţie politică, înainte de cunoaşterea adevărului cu privire la legăturile dintre structurile obscure ale fostei poliţii secrete totalitare şi structurile politice postcomuniste, era cu totul surprinzător pentru susţinătorii ideilor CDR. În iunie 1992, tot la Timişoara, acelaşi Emil Constantinescu vorbise despre necesitatea reorganizării CDR pornind de la principiile *Proclamaţiei de la Timişoara*. În august 1992, cînd s-a lansat „Platforma-program a CDR pentru scoaterea Ţării din criză prin Lege, Adevăr, Reconciliere şi Reformă", s-a vorbit despre necesitatea ca fiecare candidat CDR la alegerile generale să fie considerat automat demis în eventualitatea că ar fi fost deconspirat ca lucrător sau colaborator al Securităţii ori dacă a ocupat în regimul comunist funcţii incompatibile cu principiile formulate în punctul 8 al *Proclamaţiei de la Timişoara*. Declaraţiile lui Constantinescu încălcau chiar şi din punct de vedere cronologic spiritul punctului 8 al *Proclamaţiei*, care prevedea ca timp de trei legislaţii să nu fie permise pe liste numele celor compromişi. El ar fi trebuit să verifice cît de masivă era penetrarea structurilor instituţionale ale democraţiei şi a partidelor postcomuniste de către foştii securişti, agenţi acoperiţi, informatori, agenţi de influenţă KGB, GRU sau ai altor servicii străine. Declaraţia lui venea în contradicţie şi cu spiritul legii privind accesul la arhivele fostei Securităţi, iniţiată de senatorul PNŢCD Constantin Ticu Dumitrescu, preşedintele AFDPR. După cum se exprima acesta din urmă, în ultimă instanţă, declaraţiile lui Constantinescu din martie 1997, de la Timişoara, trebuie puse în cumpănă cu declaraţiile privind înfrîngerea sa de către Securitate[44]. Desigur, fostul candidat al CDR îşi îndeplinea astfel promisiunea că, dacă va ajunge preşedinte al României, va fi, înainte de toate, preşedintele celor care nu l-au votat. Într-adevăr, majoritatea foştilor securişti nu l-au votat niciodată pe Constantinescu şi, în ciuda concesiilor făcute de el, pînă la urmă l-au înfrînt. Ideea de a-i reprezenta pe toţi alegătorii, inclusiv pe cei care nu l-au votat, a fost prost înţeleasă de Constantinescu. El a făcut astfel rabat de la principiile

43. „Emil Constantinescu a primit Premiul «Speranţa». Punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara a fost necesar pînă în noiembrie 1996", *România liberă*, 20 martie 1997.
44. Interviu cu Constantin Ticu Dumitrescu.

democratice liberale ale opoziţiei, principii de natură morală şi politică, în numele cărora cei ce-l acceptaseră în postul de preşedinte al României o făcuseră cu gîndul că-i va reprezenta cel mai bine după alegere. A fost un calcul eronat.

În funcţie de raporturile cu instituţiile pe care le conduc, există două tipuri de conducători. Tipul dominant este cel care revoluţionează instituţia (fie că este vorba despre un minister, o armată sau un regim politic), o face să funcţioneze conform viziunii sale despre lume, politică, societate sau destinaţiei pe care i-o atribuie. El impune instituţiei o logică nouă de funcţionare şi veghează ca ea să fie respectată. Tipul de conducător dominat în raport cu instituţia pe care o conduce este acela care se subordonează logicii instituţionale preexistente, chiar dacă are impresia că o conduce[45]. În realitate, instituţia îl conduce pe el. Constantinescu a fost subordonatul logicii instituţionale a serviciilor secrete pe care credea că le conduce. De aceea, multe dintre acţiunile sale şi ale subordonaţilor săi, inclusiv ale directorilor serviciilor de informaţii, se explică prin această subordonare. Constantinescu a fost subordonatul preşedinţiei şi al CSAT, cu toate că formal era conducătorul acestora. Prin extensie, se poate spune acelaşi lucru şi despre primii-miniştri din perioada 1996-2000, care nu au revoluţionat guvernele conduse de ei, nici măcar nu le-au reformat în mod fundamental, ceea ce a dus la subordonarea lor faţă de guvern ca instituţie, şi nu invers. Ciorbea, Vasile, Isărescu au fost numele proprii ale unor instituţii cu funcţionare impersonală. Acelaşi tip de analiză poate fi aplicată şi raporturilor dintre diferiţi miniştri şi ministerele conduse de ei. Cu puţine excepţii[46], cei mai mulţi miniştri ai coaliţiei s-au lăsat dominaţi de instituţiile pe care le-au condus, care au rămas nereformate, după modelul lansat şi întreţinut de şefii lor de partid şi de stat[47]. Mulţi dintre cei care au condus instituţii nu au fost ajutaţi de coaliţie sau de Convenţie să schimbe regulile jocului, în conformitate cu principiile promovate, fapt care le-ar fi permis impunerea unui alt tip de logică instituţională.

Conform tipului dependent de logică organizaţională, nici nu ar fi fost nevoie ca Emil Constantinescu să fi încheiat un pact cu serviciile secrete. Dacă nu le-a epurat şi nu le-a reformat complet, ca urmare a unei înţelegeri secrete, atunci înseamnă că el a devenit subordonatul modului lor de a funcţiona. Iluzia puterii este frecventă pentru cei care se află în vîrful unei ierarhii militare, în particular al unui serviciu secret. Conducătorul politic poate trăi cu impresia că are la îndemînă o armă pe care o foloseşte după bunul plac. Or, acea armă nu este un obiect inert, ci o realitate intersubiectivă supusă aceloraşi tentaţii şi erori ca şi restul oamenilor. Noii şefi ai serviciilor secrete au trăit cu aceleaşi iluzii. Chiar dacă au fost puşi în funcţii pentru a-i înlocui pe vechii şefi ai serviciilor secrete numiţi de Iliescu, ei n-au făcut în mare decît să conducă serviciile de informaţii

45. Din acest al doilea tip de conducători, ar putea face parte Dej, Ceauşescu, Kadar, Clinton sau Bush Senior, în vreme ce Napoleon, Lenin, Stalin, Hitler sau „părinţii fondatori" ai Americii sînt exemple relevante din primul tip.

46. Adrian Severin la Externe, dar cu mandatul neterminat, din motivele cunoscute (vezi *infra*), Andrei Marga la Învăţămînt, Traian Băsescu la Transporturi, parţial şi timid Constantin Dudu Ionescu la interne sau Valeriu Stoica la Justiţie.

47. Într-o discuţie purtată de un grup de analişti cu unul dintre miniştrii economici ai guvernelor de după 1996, acesta din urmă a făcut o adevărată criză de nervi cînd i s-a explicat că planul după care acţionează nu are nici un element de originalitate, nu reflectă imperativele reformei şi nici o concepţie inovatoare asupra domeniului respectiv, ci doar răspunde la comenzile politice sau la presiunile economice ale momentului. Ulterior, ministrul a recunoscut că modul acela de a acţiona era principala frustrare legată de exercitarea demnităţii sale.

aşa cum au fost ele înfiinţate de Iliescu şi subordonaţii săi. Oricîte permutări de personal s-au făcut, oricîte „rotiri de cadre", oricîte înlocuiri de şefi şi oricîte instruiri s-au efectuat, serviciile secrete au rămas la fel ca pe vremea lui Iliescu. Chiar dacă noii şefi ai serviciilor secrete au pretins că au iniţiat multe procese de „democratizare" a serviciilor, chiar dacă au angajat, format şi promovat sute şi mii de agenţi, ofiţeri tineri, în fruntea serviciilor au rămas tot vechii ofiţeri de Securitate, ceea ce le-a făcut să semene cu ce era înainte fosta poliţie politică. Desigur, natura regimului politic a fost alta, prin urmare activităţile serviciilor de informaţii au avut limitări precise de prerogative, dar cei care au fost securişti au făcut, din anumite puncte de vedere, aceleaşi lucruri ca şi înainte. De unde şi sentimentul lor, explicitat public adesea (prin purtători de cuvînt dintre cei mai diverşi, de la Mihai Pelin pînă la Adrian Năstase), că Securitatea ar fi apărat înainte interesele naţionale, la fel cum fac şi serviciile de informaţii postcomuniste. De parcă, indiferent de natura regimului politic, interesele naţionale ar fi putut rămîne aceleaşi. Concluzia este că preşedintele Constantinescu a fost prizonierul unei logici instituţionale inventate de alţii, iar serviciile de informaţii nu i-au fost de nici un folos pentru a apăra principiile democratice şi idealurile morale în numele cărora a venit la putere. Ceea ce s-a întîmplat a fost posibil datorită faptului că anumiţi reprezentanţi ai serviciilor secrete au prevăzut că în 1996 avea să se petreacă o alternanţă la putere, iar singura modalitate de a scăpa de o presupusă „răzbunare" din partea ţărăniştilor şi liberalilor „setoşi de sînge" ar fi fost de a-i convinge pe reprezentanţii noii puteri că sînt indispensabili şi că nu ameninţă în nici un fel democraţia sau noua putere[48]. Or, mineriadele aveau să demonstreze contrariul. Din cauza modului defectuos în care şi-a reprezentat funcţionarea democraţiei, Constantinescu nu a înţeles că, de fapt, ea a fost deservită tocmai de coaliţie, partide, guvernare, parlament, justiţie, servicii secrete, administraţie, propriii săi consilieri, care nu au reuşit să contracareze influenţa fostei puteri pedeseriste şi a aliaţilor acesteia, inclusiv cei din zona serviciilor de informaţii. Prin urmare, deşi Constantinescu a declarat că „el" a fost înfrînt de foştii securişti, de fapt, este vorba despre un eşec al democraţiei pe multiple planuri.

Această explicaţie poate fi ilustrată din plin cu elemente factuale. Ele sînt atît de numeroase, încît ne vom limita la selectarea cîtorva mai semnificative. După cum am menţionat în treacăt, în septembrie 1997, Adrian Severin a declanşat prin declaraţiile dintr-un interviu unul dintre cele mai răsunătoare scandaluri politice din istoria României postcomuniste[49]. Motivaţiile celor care au cerut demisia lui Severin (în special din zona mediatică, dar şi din cea politică, unde plutea în egală măsură incertitudinea cu privire

48. Această ipoteză i-a fost comunicată unuia dintre autori la începutul anului 1996 (!!!), cînd părea o fantezie. După alegeri, către mijlocul anului 1997, datorită mai multor discuţii purtate cu foşti şi actuali reprezentanţi ai unor servicii de informaţii, precum şi cu politicieni cu expertiză în domeniul controlului democratic asupra serviciilor de informaţii, ipoteza a devenit tot mai plauzibilă.

49. Pentru partea care urmează, în afară de multiplele relatări şi speculaţii din presă, vezi mărturisirile lui Adrian Severin în dialog cu Gabriel Andreescu (Severin, 2000), în special capitolul „Demisia unui ministru de Externe". În plus, în primăvara lui 1999, cu ocazia turneului de lansare în Transilvania a *Cărţii negre a Securităţii* de Ioan Mihai Pacepa, într-un cerc restrîns, care îl includea şi pe Sorin Roşca Stănescu, Dan Pavel a avut ocazia să afle de la Adrian Severin povestea confidenţială a scandalului cunoscut sub numele de „lista lui Severin", care este cu mult mai gravă decît s-a speculat în presă. Din acest adevărat *thriller* politic, aici nu vor fi folosite decît acele informaţii care s-au confirmat prin dezvăluirile făcute de protagonistul acestui scandal, precum şi anumite interpretări bazate pe celelalte informaţii.

la directorii sau șefii de partide nominalizați ca agenți de influență) au fost extrem de diverse, dar punctul lor comun a fost presiunea formidabilă asupra factorilor responsabili, care ar fi trebuit să răspundă afirmațiilor ministrului de Externe. La rîndul său, Severin aștepta din partea șefilor serviciilor secrete și de la Palatul Cotroceni dovezi care să-i confirme spusele, mai ales că numeroase scandaluri publice, dar și declarațiile altor oficiali, arătaseră în aceeași direcție. Cu puțin înainte, noul procuror general al României, Sorin Moisescu (prieten de la vîrsta de 14 ani și coleg de facultate cu Emil Constantinescu, după cum mărturisea chiar el), declarase: „Țara este penetrată, în acest moment, de elemente organizate ale mafiei internaționale, cum ar fi «Propaganda Due», în care sînt implicate nume sonore din România și care are ca scop destabilizarea țării. Există elemente infiltrate din Cosa Nostra și din KGB"[50]. Într-un fel, declarația lui Moisescu era chiar mai gravă, pentru că vorbea nu numai despre KGB, ci și despre influențele Mafiei și ale masoneriei. Nimeni, nici președintele țării, nici vreun alt om politic, nici presa, nu l-a contrazis și nu i-a cerut demisia. Spre deosebire de Severin, care dăduse și funcțiile presupușilor agenți de influență sau nivelul instituțional de penetrare informativă, Moisescu nu intra în astfel de amănunte. Rapoartele serviciilor de informații relataseră ani de zile despre interesul deosebit al unor servicii secrete străine pentru țara noastră, de parcă ea ar fi fost un fel de *omphalos* („buricul lumii"). Dar niciodată serviciile moștenitoare ale Securității nu puseseră punctul pe i. Severin tocmai acest lucru îl încercase, iar principala țintă a declarațiilor sale fuseseră „acțiunile acelor forțe care vor să mențină România în zona gri". După ce ministrul de Externe a pus la dispoziția CSAT indiciile de care dispunea, el se aștepta ca serviciile secrete să le confirme, mai ales că multe dintre informații proveneau chiar de la președintele țării:

> Președintele s-a manifestat întotdeauna extrem de îngrijorat de astfel de lucruri. De multe ori mi-a împărtășit nu numai temerile, dar și informațiile pe care le avea în calitate de șef al statului. În anumite ocazii, mi-a dat exemple concrete, nume de persoane care erau documentate în informația pe care el o primea de la serviciile de specialitate, ca acționînd ostil intereselor fundamentale ale statului. În măsura în care președintele a fost dezinformat și manipulat de aceste informații, el m-a dezinformat și manipulat pe mine. Eu însă nu puteam porni în nici un moment de la premisa că informațiile pe care președintele mi le dă îmi sînt adresate pentru ca să fiu manipulat sau au apărut ca urmare a unei manipulări a cărei victimă era el însuși. De aceea trebuie să spun că mirarea pe care a afișat-o la aflarea declarației mele sau, mai exact, a conținutului de detaliu a declarației mele, era după părerea mea o mirare pentru marele public și nu exprima surpriza față de informațiile cu pricina pe care le avusese deja anterior.

Probele deținute de Severin și, mai ales, cele pe care serviciile de informații le-ar fi putut confirma erau „informative", nu judiciare. Ele puteau fi invocate pentru a face lumină în scandalul politic declanșat și pentru a apăra interesele României, dar nu și în instanță, pentru a face dreptate. În calitatea sa de ministru de Externe, politicianul PD era îndreptățit să primească informații de la serviciile secrete cu privire la persoanele respective, iar anumite date le coroborase cu informațiile primite de la „partenerii săi străini". După publicarea interviului, anumite personaje vizate de pe „lista lui Severin" și-au făcut bagajele pentru a fugi efectiv din țară, iar serviciile au știut acest lucru. În spatele campaniei de presă pornite împotriva lui Severin de către lideri de opinie și

50. „Noul procuror general, Sorin Moisescu, avertizează: KGB, Cosa Nostra și Propaganda Due penetrează România", interviu realizat de Claudiu Săftoiu, *Evenimentul zilei*, 20 septembrie 1997.

publicaţii se aflau anumite „grupuri de interese", unele care „îşi aveau baza, erau rezidente şi cu rădăcinile în România, altele cu rădăcinile în alte părţi". Interne sau externe, aceste grupuri de interese fuseseră deranjate de noua politică externă a României. Campania de presă a fost susţinută mai ales de acele publicaţii care nu văzuseră cu ochi buni apropierea româno-maghiară, nici eforturile României de integrare în structurile occidentale, mai ales în NATO, nici poziţiile prooccidentale (cum a fost în cazul exprimării regretului oficial pentru persecuţia unor cetăţeni români de origine germană). Este interesant că liderii celorlalte partide politice din coaliţie (Ion Diaconescu, Mircea Ionescu-Quintus, Markó Béla, Sergiu Cunescu) pledau pentru susţinerea ministrului de Externe pînă la capăt, în vreme ce preşedintele partidului din care făcea parte Severin îi cerea cu vehemenţă demiterea. În ciuda sprijinului votat de Consiliul Director al PD, care hotărîse (într-o şedinţă la care preşedintele partidului nu participase) susţinerea colegului lor de partid, decizie adusă la cunoştinţa publicului de Traian Băsescu, Petre Roman a făcut presiuni enorme asupra lui Constantinescu pentru destituirea din guvern a „rivalului" său la conducerea PD, Adrian Severin. A fost o primă dovadă că PD-ul lui Roman a avut în coaliţie rolul unui „cal troian". Pînă la criza provocată de acest partid pentru eliminarea lui Ciorbea din postul de prim-ministru, presiunea s-a exercitat pentru demiterea unui politician PD care deţinea postul de ministru de Externe. Dar nu acesta a fost factorul hotărîtor.

În momentul în care s-a pus în mod public problema dezvăluirii identităţii celor de pe „lista lui Severin", agenţii de influenţă care lucrau pentru serviciile străine şi serviciile care îi patronau au intrat în alertă. Or, remarca Gabriel Andreescu, pe vremea cînd el însuşi era membru în CFSN, a fost la curent cu eforturile depuse de generalul Nicolae Militaru pentru desfiinţarea serviciului anti-KGB al Securităţii, care il urmărise ani de zile pentru legăturile sale cu serviciile sovietice (Severin, 2000: 163). După cum remarca Severin, în condiţiile în care serviciile ruseşti postcomuniste aveau planul „de a se opune extinderii NATO" şi acţionau în acest sens „în afara şi în interiorul României", contracararea acţiunilor acestora nu era „rusofobie". Nici chiar cînd avea să declare că a fost învins de Securitate, Emil Constantinescu nu a avut curajul să dezvăluie rolul avut de falanga kaghebistă din Securitate şi din partidele politice în această operă, dar, mai ales, să recunoască faptul că el însuşi a creat ocaziile şi cadrul ideal pentru acea înfrîngere. Revenind la scandalul de atunci, reactivarea campaniei anti-Severin în publicaţiile care anterior atacaseră apropierea româno-maghiară şi politica externă de integrare în structurile occidentale devenise atît de vizibilă încît observatorii atenţi intuiau legăturile cu numele de pe celebra listă. Era clar că, dacă se obţinea demiterea „imprudentului" ministru de Externe, nu vor mai fi făcute publice numele acelor agenţi şi nici nu vor mai fi nominalizate serviciile respective. Dar nici acesta nu a fost factorul decisiv.

Factorul hotărîtor a fost decizia preşedintelui Constantinescu de a nu-l susţine pe ministrul de Externe în încercarea acestuia de a contracara acţiunile duse împotriva României. Înainte de şedinţa CNSAT, Severin primise asigurări de la directorii serviciilor de informaţii că documentele în sprijinul afirmaţiilor sale puteau umple încăperi întregi. De aici, şi liniştea „sinucigaşă", siguranţa de sine cu care ministrul de Externe s-a comportat în acea perioadă. Nu-şi închipuia că va fi lăsat din braţe în ultimul moment. Consemnul transmis de preşedinte directorilor SRI şi SIE de a nu scoate la iveală dosarele informative existente se explică prin anumite calcule eronate cu privire la lupta politică

şi utilizarea serviciilor secrete[51]. Argumentul cel mai important pe care Constantinescu i l-a adus lui Severin, pentru a-l convinge să-şi dea demisia, venea dintr-o analiză a ameninţărilor de securitate : dacă guvernul şi CSAT şi-ar fi asumat susţinerea ministrului de Externe, ele ar fi devenit ţintele următoare ale atacurilor. Hotărîrea de a nu susţine prin nimic afirmaţiile ministrului de Externe era contrazisă chiar de comunicatul CSAT, din 22 decembrie 1997, care cuprindea lucruri şi mai grave decît cele afirmate de Severin în interviul din *Azi* :

> S-au confirmat în acest mod o serie de fenomene semnalate în materialele comunicate SRI şi SIE de domnul Severin. Este vorba despre acţiuni de compromitere a instituţiilor democratice ale României, cu deosebire a Parlamentului, Preşedinţiei şi Guvernului, precum şi a personalităţilor politice ; de încercare de a submina autoritatea instituţiilor fundamentale ale statului – Armata, Biserica, alte instituţii care apără ordinea de drept ; de încercări de tensionare a relaţiilor sociale, interetnice şi confesionale, menite să creeze României o proastă reputaţie internaţională ; de difuzarea de informaţii false în legătură cu oameni politici, pentru compromiterea lor.

În acele clipe de supremă tensiune, ministrul de Externe, forţat să demisioneze, a avut o ultimă întîlnire cu preşedintele Constantinescu în biroul acestuia de la Cotroceni, precum şi cu primul-ministru Victor Ciorbea, ca să urmărească împreună reacţiile diferitelor televiziuni care comentau cu frenezie evenimentul. Severin i s-a adresat lui Constantinescu, prevenindu-l :

> – Veţi vedea că în seara aceasta inclusiv cei care sînt pe faimoasa listă vor exulta de bucurie. Mîine, din raţiuni binecuvîntate, după ce îmi voi da demisia, toată lumea va trece brusc de partea mea. Mai tîrziu, peste ceva timp, va urma criza de guvern, iar următorul pe listă, următoarea ţintă sînteţi chiar dumneavoastră.
>
> Lucrurile s-au întîmplat întrutotul aşa. A doua zi, cînd mi-am dat demisia, presa, eliberată de constrîngeri, iluminată sau nu, în orice caz, interesată să nu ofere o victorie totală preşedintelui sau PD, a anunţat victoria mea. Victoria înfrîntului... Iar în următoarele cîteva zile, chiar în *următoarele* cîteva zile, a început criza guvernamentală care a condus, după luni dramatice, la căderea guvernului Ciorbea. Ca apoi, prin interludiul destul de lung al guvernului Radu Vasile, să înceapă atacul consecvent, consistent şi permanent, la adresa instituţiei prezidenţiale. Ca şi în cazul lui Cuza – cu care preşedintelui îi place să se compare – dl Constantinescu nu a fost obligat să renunţe la cursa pentru un al doilea mandat din cauza greşelilor sale – care n-au lipsit –, ci din cauza a ceea ce reprezenta el bun (Severin, 2000 : 179-180).

Cînd preşedintele Constantinescu declara că fusese învins de Securitate, printre elementele diversioniste folosite de moştenitorii acesteia pentru a discredita instituţiile democraţiei era şi analiza situaţiei de securitate care ar fi implicat transformarea guvernului şi CSAT în ţinte ale atacurilor presei. Dar nu poţi fi înfrînt de o instituţie care nu mai exista formal, în condiţiile în care deţii toate instrumentele puterii, inclusiv pe acelea de anihilare a influenţelor reacţionare sau malefice, decît dacă renunţi la acele instrumente şi la autoritate pentru a te da pe mîna duşmanilor. Parţial, eşecul fostului preşedinte al CDR a venit şi din faptul că părţile sale bune au fost minimalizate, denaturate, ridiculizate şi chiar anihilate prin mijloace tipice ale muncii informative şi de diversiune, dar şi prin tipul de complicitate conceput de preşedinte în relaţia sa cu

51. Conform unei surse „informate" din serviciile de informaţii, dacă preşedintele Constantinescu ar fi acordat atenţia cuvenită „listei lui Severin", el nu ar mai fi avut nici un adversar redutabil în cursa pentru un al doilea mandat prezidenţial, din anul 2000.

serviciile secrete. Cînd Severin a deschis discuţia cu privire la prezenţa unor agenţi de influenţă în viaţa politică, mediatică şi civică, s-a creat o ocazie istorică unică. Dacă demersul său ar fi fost susţinut, opinia publică ar fi putut fi informată cu privire la toţi cei care făcuseră poliţie politică înainte de 1989, fără ca aceştia să fi fost eliminaţi şi din viaţa politică. Dar Constantinescu şi cei din jurul său nu au avut curajul, şi nici interesul s-o facă. Ei au dat dovadă de lipsă de pragmatism şi naivitate politică, au acumulat informaţiile cu privire la anumite personaje şi le-au folosit pentru ei sau le-au comunicat informal, fără posibilitatea de a fi dovedite. În concluzie, se poate spune că întregul scandal „lista lui Severin" nu a făcut decît să scoată în evidenţă lipsa de voinţă politică a preşedintelui Constantinescu şi a cercului său de apropiaţi în legătură cu deconspirarea oricăror aspecte ale activităţii serviciilor secrete. Dar tocmai prin acest tip de atitudine, serviciile sau cei care au lucrat în ele au căpătat o libertate de mişcare absolută.

Unul dintre primele semnale cu privire la faptul că serviciilor secrete li se permitea să ducă aceeaşi politică şi după victoria în alegeri a CDR şi a lui Emil Constantinescu a venit din partea unuia dintre autorii acestei cărţi. Pe 22 ianuarie 1998, Dan Pavel a fost invitat la o întîlnire cu studenţii Institutului Naţional de Informaţii, subordonat SRI, care pregătea absolvenţi specialişti nu numai pentru SRI, ci şi pentru celelalte servicii. Datorită unor discuţii în contradictoriu cu ceilalţi invitaţi, cu profesori (formatori de ofiţeri de informaţii) şi studenţi de la INI, invitatul a avut prilejul să audă direct de la sursă cîteva dintre ideile-forţă vehiculate în interiorul serviciilor de informaţii şi printre viitorii membri ai serviciilor respective. Erau idei virulent naţionaliste, antioccidentale şi, mai ales, antiamericane, se făcea elogiul indecent Securităţii, care ar fi fost „patriotică", lucrînd „în interesul naţional". S-a aplaudat la ideea că *poate* democraţia nu este cea mai bună, iar comunismul nu a fost cel mai rău. Securitatea ar fi procedat greşit că s-a amestecat în luptele dintre americani şi sovietici, altminteri ea făcuse „servicii" României, generalul Pacepa a fost un „trădător" ş.a.m.d. Şocat de constatarea continuităţii instituţionale a fostei poliţii politice totalitare pe calea „universitară" a pregătirii de specialitate, de educarea în spiritul vechii Securităţi, adică antidemocratic şi antioccidental, a viitorilor ofiţeri de informaţii, în condiţiile eforturilor disperate ale României de integrare în NATO şi UE, invitatul a adresat o „scrisoare deschisă" factorilor de răspundere din domeniul serviciilor de informaţii şi principalului consilier al lui Constantinescu pe aceste probleme[52]. În ciuda a tot felul de promisiuni, făcute pe cale informală, pentru că oficial nu a existat nici o reacţie a celor interpelaţi (care au recunoscut „în privat" realitatea semnalată), de mai multe persoane cu responsabilităţi politice şi tehnice în domeniu, măsurile pentru corectarea situaţiei au fost mai degrabă cosmetice, fără a atinge miezul chestiunii. De altfel, continuitatea între Securitate, pe de o parte, şi noile servicii de informaţii, SRI, UM 0215 etc., pe de altă parte, s-a manifestat şi în ceea ce priveşte sistarea accesului cercetătorilor la arhivele SRI, SIE, arhivele fostei Securităţi[53].

52. Pentru mai multe detalii, vezi Dan Pavel, „Scrisoare deschisă, Domnului Mircea Gheordunescu, director adjunct al SRI, Domnului Dorin Marian, consilier pentru probleme de apărare şi siguranţă naţională al preşedintelui României", publicată în revista *22*, anul IX, nr. 6 (416), 10-16 februarie 1998. Scrisoarea a fost republicată în Pavel, 1999.

53. Acest lucru a fost semnalat public (mai tîrziu, nu în epoca respectivă) chiar de către unul dintre consilierii preşedintelui Constantinescu, Marius Oprea, în „Cîteva precizări despre această ediţie şi mulţumiri" (Oprea, 2002 : 21-22). Autorul mulţumeşte purtătorului de cuvînt al SRI dinainte de 1997, precum şi unor lucrători din arhiva SRI, după care precizează sec „după 1998, accesul istoricilor în arhiva SRI a fost însă sistat".

Pe fondul controverselor publice sau purtate în spatele uşilor închise, autorul dezvăluirilor din *22* a fost contactat de anumiţi ofiţeri de informaţii din Bucureşti şi din Transilvania, cu dezvăluiri de o extremă gravitate privind situaţia serviciilor secrete şi controlarea lor de către forţe politice nedemocratice, reacţionare, în scopul sabotării puterii existente şi chiar al provocării căderii acesteia, pe diferite căi. În comparaţie cu gravitatea acestora, situaţia de la INI părea o joacă de copii. Unii dintre interlocutori încercaseră să se apropie chiar înainte de 1996, ca urmare a unor articole şi studii pe tema serviciilor secrete publicate de cel abordat, dar caracterul aparent senzaţionalist al relatărilor, precum şi lipsa de încredere în personajele descinse parcă din John le Carré a împiedicat o vreme comunicarea. După ce s-a dovedit că interlocutorii erau demni de încredere, iar situaţiile descrise s-au confirmat, singura alternativă a fost sesizarea autorităţilor într-un fel care să nu-i pună în pericol pe cei care avuseseră curajul de a spune ce se petrece. Contactele cu persoane având înalte responsabilităţi din sistem au rămas însă fără rezultat, nimeni nu a luat nici o măsură. Reacţiile erau atît de aberante în raport cu gravitatea situaţiei încît nu era exclusă bănuiala ca tocmai persoanele sesizate să fie ele însele amestecate sau poate doar manipulate de către cei care făceau obiectul sesizărilor. Dacă o ipoteză de o asemenea gravitate se confirma, însemna că România n-ar mai fi avut nici o şansă. De aceea, singura soluţie a fost aceea de a da publicităţii datele aflate. A durat mai multe luni pentru a le putea publica, pentru că, la început, cei contactaţi din presă s-au speriat cînd au aflat despre ce este vorba, nu au dat importanţă sau au amînat vreme de cîteva luni publicarea. Pînă la urmă, publicarea articolelor scrise pe baza datelor furnizate de ofiţeri de informaţii a fost grăbită de declanşarea unui mare scandal politic şi mediatic. Datele aflate în februarie 1998 şi publicate de presă abia în mai 1998 au condus la un cutremur în lumea serviciilor secrete şi în sistemul siguranţei naţionale. Una dintre consecinţe a fost desfiinţarea unui serviciu secret de informaţii şi luarea unor măsuri aparent extrem de aspre faţă de toate celelalte servicii. Cu toate acestea, măsurile luate de autorităţi au fost mult prea blînde şi ineficiente în raport cu gravitatea situaţiei, astfel încît, în cîteva luni, s-a revenit la situaţia din care se plecase. Repetarea avertismentelor nu a mai avut nici un efect, iar împotriva unora dintre cei bănuiţi că ar fi furnizat informaţii către presă s-au luat măsuri de intimidare şi chiar de scoatere din sistem. Este de remarcat că avertismentele adresate puterii de atunci din partea societăţii civile şi a unei părţi a presei datează tot din 1998. Ar fi fost un moment extrem de favorabil pentru ca forţele ce se opuneau reformelor şi direcţiei politice a României să fie puse sub control, moment în care încă se mai putea face ceva chiar şi în lipsa unor evenimente mai mult sau mai puţin previzibile (războiul din Iugoslavia, mineriadele). Să revenim însă la înlănţuirea cronologică şi la firul logic al evenimentelor.

În noaptea de 16 spre 17 aprilie 1998, a doua zi după validarea de către camerele reunite ale Parlamentului a cabinetului Vasile, s-a desfăşurat o operaţiune specială ce avea să declanşeze unul dintre cele mai răsunătoare scandaluri politice şi mediatice din perioada guvernării CDR – „Afacerea Ţigareta II". La 22 aprilie, un fax misterios venit pe adresa unor cotidiene centrale anunţa sosirea unui transport cu ţigări de contrabandă pe aeroportul Otopeni, iar sesizarea era pusă pe seama disputei dintre SPP şi SRI. Chiar şi modul în care era formulată „informarea" i-a condus pe ziarişti la concluzia că sursa provenea tot din zona serviciilor secrete. După circa două luni, cînd generalul SIE Cornel Grigoraş avea să facă „declaraţii zdrobitoare cu privire la mafia patronată chiar de către stat" şi la „economia subterană localizată în spaţiul de activitate tenebroasă a

serviciilor secrete", faxul care a provocat scandalul i-a fost atribuit lui[54]. Cu toate că acest caz a ajuns în instanţă, iar presa i-a acordat o enormă atenţie, în ciuda faptului că au existat audieri parlamentare şi comisii care s-au ocupat de el, asupra afacerii „Ţigareta II" persistă încă numeroase semne de întrebare. Presa şi observatorii independenţi au ajuns la concluzia că existau contradicţii bătătoare la ochi între declaraţiile iniţiale ale preşedintelui Constantinescu, cu privire la organizarea unui „flagrant" de către SRI, Direcţia Generală a Vămilor, Garda Financiară şi poliţie, şi faptul că ofiţerii arestaţi din SPP şi complicii lor din armată sau simple persoane particulare erau angajaţi la ordin în executarea unor transporturi speciale pentru serviciile de informaţii. Aceste transporturi speciale aveau tradiţie încă de pe vremea Securităţii. Ele nu au încetat nici după dispariţia poliţiei politice ca instituţie, fiind continuate şi după decembrie 1989 de noile servicii secrete, cu aceiaşi oameni, care nu mai erau ofiţeri de Securitate, ci ai noilor servicii postcomuniste. Paradoxul este că transporturile au continuat şi după alegerile din 1996. Din multe puncte de vedere, în raporturile dintre şeful statului şi serviciile secrete, armată, poliţie etc., nimic nu s-a schimbat prin venirea la Cotroceni a reprezentantului CDR. O mare parte din informaţiile care au circulat (privind implicarea consilierilor prezidenţiali, mai ales a lui Dorin Marian, precum şi cele legate de presupusa implicare a lui Dragoş Constantinescu, fiul preşedintelui) au fost folosite de inamicii politici şi de presa ostilă pentru a-l discredita pe locatarul de la Cotroceni. Indiferent dacă ele au fost sau nu adevărate, apariţia respectivelor nume a provocat imense daune imaginii publice a lui Constantinescu şi a preşedinţiei în general. Răfuielile dintre serviciile secrete nu aveau mai multă relevanţă decît cearta din piaţă între două precupeţe, pentru că reprezintă un fapt banal: de mirare ar fi fost ca acele servicii să fi fost în stare de activităţi profesioniste, de tipul *intelligence*. Însă aspectele cele mai îngrijorătoare vizau conexiunile dintre serviciile secrete şi grupurile mafiote, islamiste, în particular arabe, cu posibile legături cu reţelele terorismului internaţional. Conform unor dezvăluiri din presă, „Afacerea Ţigareta II" nu ar fi fost decît o părticică dintr-o reţea controlată de sirianul Jamal Al Atm, care avea în spate „nume grele" din PDSR, din serviciile secrete, poliţie, bănci etc.[55]. Dacă, pînă în 1996, banii se duceau în fondurile electorale ale PDSR („bani pentru partid"), după 1996 afacerile au continuat, doar că banii s-au dus către alţi beneficiari. Acest lucru a fost recunoscut de fostul senator PDSR Radu Timofte, cel care avea să devină ulterior directorul SRI şi care deţinea probe cu privire la implicarea unor personaje politice la vîrf: „S-a trecut de la PCR la PDSR şi dincolo de asta, probabil, spre PNŢCD, PNL sau orice alt partid care a deţinut sau va deţine Puterea. Nu este vorba despre aceleaşi persoane, ci de o reţea de interese care transcende orice culoare politică"[56]. În ciuda numeroaselor arestări, anchetele nu au ajuns niciodată la personajele politice „la vîrf". Chiar dacă s-au schimbat cărăuşii, reţeaua de interese a putut să supravieţuiască şi să-şi vadă nestingherită de afaceri, pentru că ramificaţiile afacerii şi întregul adevăr au fost ascunse cu grijă de „mai-marii SRI, MapN, SIE, ai Statului

54. Adina Anghelescu şi Adrian Artene au reluat după doi ani subiectul, în ciclul de articole „Secretul Ţigareta 2", în *Ziua*, început la 29 august 2001 şi continuat pînă la sfîrşitul lui noiembrie.
55. Christian Levant, „Tărăcilă vămuia contrabanda cu ţigări. Potrivit unor membri ai reţelei lui Jamal Al Atm, fostul ministru de Interne le cerea contrabandiştilor români şi arabi 30-40 de dolari pe bax. Contrabandiştii s-au bazat, în perioada 1995-1996, pe oameni ca Văcaru, Dan Iosif, Bebe Ivanovici, Mihai Pînzariu, Dan Radu Ruşanu, Gioni Popescu şi alţii", *Evenimentul zilei*, 5 noiembrie 1999.
56. Adina Anghelescu, Adrian Artene, „Mafia «Ţigări-Armament» trăieşte", *Ziua*, 11 septembrie 2001.

Major General al Aviaţiei şi ai Apărării Antiaeriene şi, nu în ultimul rînd, ai Consiliului Suprem de Apărare a Ţării", după cum au arătat ziariştii de investigaţie de la *Ziua*, dar şi de la alte publicaţii. Afacerea „Ţigareta II" a dovedit că, în pofida unei vehemente campanii anticorupţie, există o corupţie la nivel înalt, aflată sub protecţia instituţiilor statului sau, mai bine zis, a unor „naşi" din interiorul sistemului, mulţi dintre ei fiind intangibili datorită protecţiei politice înalte. Ramificaţiile contrabandei şi ale relaţiilor dubioase în serviciile secrete au arătat că principalele motive legate de „conspirarea" Securităţii (vezi *infra*) au ţinut nu de raţiuni etice, ci de meschine interese materiale, de menţinerea în stare de funcţionare a unui mecanism folosit de oricine a fost la putere.

Chiar dacă nu a fost factorul care a provocat direct retragerea lui Constantinescu din cursa pentru un al doilea mandat prezidenţial, „Afacerea Ţigareta II" a oferit partidelor din opoziţie şi contracandidaţilor lui Constantinescu la preşedinţie prilejul de a acumula capital politic şi mediatic. La 24 aprilie 1998, PRM a adresat un memorandum unor organisme internaţionale, acuzînd reprezentanţii puterii (inclusiv pe consilierii prezidenţiali Zoe Petre şi Dorin Marian) de asociere cu structuri de tip mafiot. Partidul condus de Corneliu Vadim Tudor a cerut declanşarea procedurilor de suspendare din funcţie a şefului statului. De altfel, pentru Vadim „Afacerea Ţigareta II" a fost un bun pretext pentru a-şi lansa, în 2000, sloganul electoral „Sus Patria, Jos Mafia!!!". La 27 aprilie 1998, consilierii prezidenţiali Zoe Petre şi Dorin Marian au depus la Parchetul General plîngeri penale împotriva parlamentarilor peremişti semnatari ai scrisorii adresate forurilor internaţionale. Pe 5 mai 1998, pre edintele PUNR, Valeriu Tabără, a cerut demiterea consilierului prezidenţial Dorin Marian şi verificarea fondurilor FRD, cea care îl susţinuse pe Constantinescu în campania electorală. În mod repetat, preşedintele comisiei de abuzuri din Senat, Ioan Honcescu (PDSR), a încercat, înainte şi după alegerile din 2000, să demonstreze implicarea în scandal a preşedintelui Constantinescu şi a celor apropiaţi. În mai 2001, politicianul pedeserist încă mai încerca aducerea la comisie a lui Dorin Marian şi a lui Dragoş Constantinescu. Este absolut curios modul în care anumite partide din opoziţia parlamentară şi extraparlamentară de atunci condamnau ceea ce se întîmpla, în vreme ce amestecul lor cu serviciile secrete şi mişcările de răsturnare violentă – din timpul mineriadelor – a celor de la putere puneau în pericol chiar existenţa statului democratic. Deşi existau numeroase semnale directe şi indirecte lansate de unii profesionişti oneşti din serviciile de informaţii, politicienii şi consilierii lor nu le-au luat în seamă. Mai mult, ei s-au lăsat antrenaţi în plasa unor acţiuni grosolane de manipulare. Pe de altă parte însă, nici atacurile venite din partea opoziţiei nu erau complet lipsite de temei. Sub ochii preşedintelui Constantinescu, mulţumit de „reuşita" în lupta anticorupţie, corupţia continua nestingherită, sub alte măşti, prin alte forme şi canale, la nivel orizontal. A continuat şi activitatea reţelelor islamiste, arabe, kurde, turce, iraniene etc., banii colectaţi fiind trimişi ulterior nu se ştie unde, dar sub protecţia unor şefi din administraţia locală, poliţie, serviciile secrete şi justiţie[57].

57. Sînt remarcabile articolele lui Marius Oprea din *România liberă*, din ciclul „Braţul de acoperire al lui Ben Laden în România", din 20 septembrie 2001, 18 octombrie 2001, „Ion Iliescu şi mafia arabă. La mulţi ani, domnule contrabandist!", din 26 octombrie 2001, sau „Kamel Kader, consilierul de informaţii al Autorităţii Palestiniene, are cetăţenie română", din 31 octombrie 2001. Ele arată legăturile la vîrf dintre Mafia arabă şi guvernele PDSR. Misterul continuării activităţii mafiei arabe după alegerile din 1996 nu face decît să ne arate că ea şi-a găsit protecţia la nivelurile de bază, în provincie, în judeţe, în localităţile aflate departe de ochii autorităţilor centrale, dar chiar sub nasul autorităţilor locale.

După 10 mai 1998, publicaţiile independente *Academia Caţavencu* şi *Ziua* au scos la iveală un complicat plan pus la cale de foştii ofiţeri de Securitate înainte de alegerile din 1996 pentru a-şi asigura supravieţuirea, indiferent de cine ar fi ajuns la putere, precum şi un sofisticat sistem de continuitate între fosta Securitate şi serviciile de informaţii postcomuniste, care nu era afectat de forţele politice aflate la putere[58]. Se putea chiar spune că, din anumite puncte de vedere, serviciile secrete aveau o bază de putere, influenţă şi control care scăpa capacităţii celor de la putere de a le stăpîni. După cum am arătat, informaţiile proveneau tot din interiorul serviciilor secrete, fiind într-o proporţie semnificativă adevărate, verificate sau verificabile, suficient ca să pună sub semnul îndoielii trăinicia democraţiei din România. Ulterior, numeroase informaţii s-au confirmat. Ziariştii au scos la iveală faptul că „structurile fostei Securităţi" au conceput – sub acoperirea unui plan oficial cunoscut sub numele de „Cristal", destinat, chipurile, să asigure corectitudinea alegerilor din 1996 – două planuri „ultrasecrete purtînd indicativele Cristal I şi II". Planul „Cristal" ar fi cuprins modalităţile concrete de „procurare a mijloacelor băneşti pentru cîştigarea alegerilor de către PDSR, cu ajutorul structurilor Securităţii". Sub numele de cod „bani pentru partid", numeroase alte publicaţii au scos la iveală dovezi concrete privind modul în care se desfăşuraseră operaţiuni dintre cele mai diverse (de la încălcarea embargoului asupra Iugoslaviei prin trimiterea de masive cantităţi de petrol şi de armament, cu amestecul SRI, grănicerilor, poliţiei pînă la cota-parte luată de reprezentanţi ai organismelor oficiale de la infractori, mafioţi şi reprezentanţi ai comunităţilor arabe, islamice legate de reţele internaţionale de terorişti şi fundamentalişti musulmani din traficul cu droguri, ţigări, alcool, arme, materiale radioactive, prostituţie şi alte activităţi ilegale desfăşurate în ţara noastră). Planul „Cristal II" era unul de „rezervă", în cazul pierderii alegerilor. El era un plan „de supravieţuire" şi includea directori, generali, colonei şi alţi ofiţeri din SRI, UM 0215, SPP, DIA, SIE, iar obiectivul viza unele acţiuni de manipulare a opiniei publice din România şi din străinătate, în scopul compromiterii „aproape fără excepţie a instituţiilor fundamentale ale statului" şi a forţelor politice aflate la putere (Preşedinţia, Armata, Biserica, Justiţia, Poliţia, dar şi PNŢCD, CDR, partidele coaliţiei în general, AFDPR, Alianţa Civică etc.). Cum multe informaţii proveneau din Transilvania, în special din Cluj, exemplele din presă făceau referire la unii ofiţeri cu funcţii de comandă din zonă implicaţi în plan (de la SRI, colonel Cornel Caraba, col. Teodor Vlaicu, fost suspect de colaborare cu GRU; de la UM 0215, col. Gavril Neciu; de la SPP, col. Valer Rus; de la DIA, col. Cristian Bernevig). Toţi proveneau din structurile fostei Securităţi (cu biografii ample publicate în presă, cu acţiuni ilegale în ţară sau în străinătate, inclusiv împotriva postului de radio Europa Liberă), majoritatea fuseseră implicaţi în reprimarea revoluţiei din decembrie 1989 şi fuseseră „salvaţi" şi reîncadraţi (de personaje cu înalte funcţii, în primul rînd de Virgil Măgureanu), pentru a fi ulterior utilizaţi în numeroase afaceri dubioase. La nivelul Transilvaniei, „placa turnantă" între şefii serviciilor speciale şi Parlament (el aranjase

58. Vezi serialul semnat de Viorel Nistor, Alin Fumurescu, Liviu Man, „Securitatea şi-a elaborat o strategie de supravieţuire şi menţinere a influenţei în cazul căderii Regimului Iliescu. Planul secret Cristal 1996", *Ziua*, început în 15 mai 1998, dar mai ales primul articol publicat de Biroul de Investigaţii, „Cum, de cînd şi cu cine a încropit Virgil Măgureanu Serviciul ilegal de informaţii al Partidului Naţional Român", *Academia Caţavencu*, 12-18 mai 1998, anul VIII, nr. 19 (338). Sinteza care urmează se bazează pe articolele din cele două publicaţii.

pentru mai mulţi parlamentari accesul de tip „fir scurt" la jocul Caritas) ar fi fost un anume Ioan „Gelu" Stan, fost şef local al SRI[59]. Nucleul securist din serviciile secrete postcomuniste păstra legături strînse cu politicienii pedeseriştii din opoziţie prin intermediul fostului ministru de Interne Doru Ioan Tărăcilă, generalului de divizie Dan Gheorghe (fost director al UM 0215), coloneilor Moise Dan, Constantin Constantin ş.a., care serveau „drept curele de transmisie, pe linia primirii şi exploatării de informaţii politice", unii dintre ei fiind rude, prieteni sau protejaţi ai unor politicieni PDSR. Unul dintre planurile deconspirate de presă în acea perioadă a fost acela de plasare în cîrca Armatei a responsabilităţii unice pentru represiunea sîngeroasă de dinainte de 22 decembrie 1989, care să ducă la culpabilizarea *in corpore* a generalilor Armatei a IV-a – Transilvania.

În afară de faptul grav al folosirii serviciilor secrete (din punctul acesta de vedere, tot fosta Securitate) în scopuri de partid, ceea ce le transformase într-un fel de anexă prestatoare de servicii, preocuparea FSN (FDSN, PDSR) de a face rost cu orice chip de „bani pentru partid" a încălcat de multe ori în mod grav interesele naţionale şi şansele României de integrare în lumea civilizată. Colaborarea foştilor securişti (din interiorul sau din exteriorul noilor servicii) cu mafiile arabe în acţiuni complexe de contrabandă a adus nu numai bani pentru campaniile electorale ale pedeseriştilor, ci a alimentat cele mai nocive reţele teroriste din lume. Gravitatea acestei colaborări a fost înţeleasă abia după evenimentele tragice din 11 septembrie 2001. După cum a dezvăluit recent generalul grec Nilos Grilakis (fost conducător al Serviciului Elen de Informaţii, KYP, şi consilier al primului-ministru grec Constantin Mitotakis), într-o carte publicată în Grecia (*Apocaliptica. Revelaţii despre persoane şi evenimente*), FDSN a obţinut în 1992 sponsorizare pentru alegerile prezidenţiale şi parlamentare[60]. Condiţiile pentru obţinerea acestor bani au fost sprijinirea Greciei în problema cipriotă, contactul strîns între Bucureşti şi Atena şi „lichidarea problemei aromâne". Celui care a negociat în numele lui Iliescu şi al FDSN, senatorul Oliviu Gherman, generalul Grilakis i-a spus: „Veţi accepta că aromânii care locuiesc în Grecia sînt greci, fiindcă aşa sînt de fapt". În urma acestor fantastice dezvăluiri, chiar şi oameni care au fost apropiaţi ani de zile de Iliescu şi de partidul său i-au acuzat de „trădare de neam", prin vinderea „vajnicilor şi destoinicilor aromâni pentru cîteva mii de afişe electorale" cu poza lui Iliescu[61]. Asemenea acţiuni ilegale şi periculoase, desfăşurate ani de zile, nu au stat însă şi în atenţia reprezentantului CDR la conducerea României, preşedintele Emil Constantinescu, şi nici a apropiaţilor săi.

Fără a mai intra în detaliile stufoase ale afacerii „Cristal", este cert că în cîteva zile de la apariţia articolelor din *Academia Caţavencu* şi *Ziua* au început investigaţiile oficiale.

---

59. Ioan Stan era rudă cu generalul (re) Mihai Stan, fost adjunct al lui Măgureanu, sacrificat cu ocazia scandalului de la Berevoieşti. Fost securist, care în decembrie 1989 s-a remarcat prin exces de zel împotriva revoluţionarilor, fiind evidenţiat pe unitate pentru acest fapt cu numai două zile înaintea prăbuşirii sistemului comunist, Stan devine mai apoi consilier parlamentar PUNR şi ofiţer SRI, apoi secretar al filialei Cluj a Partidului Naţional Român (condus de Virgil Măgureanu, fostul director şi fondatorul SRI şi cel care recuperase o mare parte din foştii securişti) şi coordonator regional al serviciului ilegal de informaţii al acestui partid.
60. Vezi rezumatul capitolului „Sprijinirea socialiştilor români şi recompensa" din cartea generalului Grilakis, în articolul lui Andrei Bădin, „Finanţare ilegală din Grecia pentru partidul lui Iliescu în campania electorală din 1992", *România liberă*, 24 mai 2002.
61. Vezi scrisoarea lui Ion Coja către preşedintele Ion Iliescu, „Sînteţi capul fărădelegilor din România, vinovatul nr. 1 de dezastrul postdecembrist", *Ziua*, 21 iunie 2002.

Şefii filialelor locale ale SRI, SPP, UM 0215 au fost chemaţi la ordin la preşedinţie. Au început anchetele desfăşurate de ofiţerii superiori care conduceau Serviciile de Protecţie Informativă ale SRI şi UM 0215, împreună cu şefii departamentelor locale de protecţie informativă din serviciile de informaţii. Descoperirile făcute în cadrul acestor anchete au fost suficient de grave pentru a-l determina pe Constantinescu să convoace CSAT în şedinţă extraordinară. La 22 mai 1998, cel mai înalt organism cu atribuţii în domeniile militar şi al siguranţei naţionale a luat măsuri fără precedent în istoria post-comunistă a României:

- desfiinţarea UM 0215, serviciul informativ din cadrul Ministerului de Interne, pe motiv că „deşi această unitate a fost înfiinţată după 1990, ea a preluat cadre care au făcut parte din fosta poliţie politică;
- reducerea efectivelor SPP cu 23% şi diminuarea cu 31% a funcţiilor existente, concomitent cu desfiinţarea unor unităţi, reorganizarea structurilor de comandă şi a altor compartimente specializate;
- în ceea ce privea SRI, se spunea că numai un procent de 22% din efective era reprezentat de foşti ofiţeri ai Securităţii, aceştia „activînd în domenii tehnice de strictă specialitate", în timp ce în SIE procentul celor rămaşi din fosta Securitate este de 41%, cu precizarea că aceştia nu provin din structurile fostei poliţii politice;
- la rîndul său, serviciul secret din cadrul MApN, Direcţia de Protecţie şi Siguranţă Militară, era criticat „pentru grave deficienţe privind sistemul de selecţionare şi pregătire a personalului, sistemul de circulaţie şi exploatare a informaţiilor şi cooperarea cu celelalte structuri informative".

Analiza comunicatului CSAT scoate la iveală grave deficienţe în coordonarea şi controlul serviciilor secrete de către oficialităţile din acea perioadă. Preşedintele Constantinescu, CSAT şi alte personaje cu responsabilităţi preluau integral modul de gîndire şi argumentare al foştilor securişti, devenind astfel apărătorii unor servicii care păstrau în rîndurile lor personajele cele mai compromise ale fostei poliţii politice comuniste[62]. Deşi înaintea reuniunii NATO de la Madrid administraţia americană, Pentagonul, Departamentul de Stat, National Security Council, CIA etc. trimiseseră semnale clare cu privire la imposibilitatea intrării în Alianţa Atlanticului de Nord cu servicii secrete în care colcăiau foşti agenţi ai Securităţii care luptaseră de-o viaţă împotriva ţărilor NATO şi a serviciilor de *intelligence* şi a armatelor acestora, autorităţile de la Bucureşti au preluat imaginea foştilor securişti despre ei înşişi, anume că ar fi servit intereselor naţionale şi că în departamentele externe ale Securităţii nu s-ar fi desfăşurat muncă de poliţie politică. Or, occidentalii, în particular americanii, tocmai asta spuneau despre foştii securişti care lucraseră în departamentele externe, că nu li se puteau

62. Din discuţiile purtate cu înalte oficialităţi ale serviciilor de informaţii, aceştia invocau mereu argumentul ponderii reduse a celor proveniţi din Securitate. Dacă la SRI erau 22%, la SIE 41%, nu era deloc clar cîţi foşti securişti erau la desfiinţata UM 0215 sau la serviciile armatei, în SPP, SIPA şi STS. Iar dacă ar calcula cineva suma tuturor ofiţerilor activi, a celor acoperiţi, plus a celor reactivaţi în alte poziţii oficiale (fenomen petrecut în masă după revenirea PDSR la putere, în 2000), la care trebuie adăugaţi cei care formează serviciile de informaţii ale partidelor politice (de la PNR sau PRM, dar şi de la altele), firmele de pază şi securitate, s-ar ajunge cu certitudine la cifre mult mai mari ale efectivelor Securităţii decît cele recunoscute oficial de generalul Stănculescu sau Virgil Măgureanu. Nici nu se mai pun la socoteală reţelele (în mare parte reactivate) de informatori, pentru că s-ar ajunge la cifre care desfid raţiunea.

încredinţa secrete unor „lucrători" care luptaseră din convingere pentru a distruge „capitalismul occidental putred", pentru ca, în cele din urmă, să fie învinşi o dată cu regimurile politice servite de ei. Este demn de remarcat că, pentru toţi cei aflaţi la putere în România, argumentele şi standardele occidentale au contat mai puţin decît motivaţiile obscure care au stat la baza menţinerii foştilor securişti în poziţii active. Cu toate că principiul deconspirării întregii Securităţi ca poliţie politică (aşa cum de altfel propusese senatorul Constantin Ticu Dumitrescu în proiectul său de lege) provenea din spiritul *Proclamaţiei de la Timişoara* şi al CDR, Constantinescu şi consilierii săi nu au mai ţinut cont de el. De fapt, ei preluaseră gîndirea de tip securist, la fel precum făcuseră anterior Iliescu şi consilierii săi. Echipa Constantinescu nu poate nega că a fost atenţionată în repetate rînduri despre periculozitatea prezenţei foştilor securişti – de pildă, chiar în timpul celebrei vizite a preşedintelui SUA Bill Clinton la Bucureşti, după summitul de la Madrid. Cu toate acestea, nu s-au luat măsuri eficiente, problema fiind lăsată „moştenire" celor de la care ea fusese de fapt preluată, adică de la echipa Iliescu. Practic, în România s-au produs mai multe alternanţe la putere, dar reprezentanţii fostei Securităţi au rămas pe poziţiile lor, ca un element de continuitate instituţională dincolo de discontinuitatea dintre regimuri politice şi schimbările intervenite în urma alegerilor[63]. Oricare ar fi fost motivaţiile lui Constantinescu şi ale celor care îi dădeau aceste sfaturi, este clar că politica menţinerii şi promovării în funcţii înalte a foştilor ofiţeri de Securitate era atît împotriva spiritului CDR, cît şi a standardelor NATO. Nimic nu putea fi mai important decît cerinţele democratizării interne şi externe, de integrare în lumea occidentală. Ani de zile după ce n-au mai fost în posturi, Constantinescu şi consilierii săi au evitat să dea explicaţii cu privire la această politică suspectă. Iar cînd s-au referit la ea, n-au avut nici cea mai mică tresărire morală, oferind justificări neconvingătoare, penibile, care le-au îndepărtat orice simpatie din partea societăţii civile.

Preluarea gîndirii de tip securist de către Constantinescu şi echipa lui a fost dovedită prin modul în care a fost rezolvată criza. În lunile care au urmat scandalului serviciilor secrete, presa a scos la iveală noi dovezi despre planul „Cristal". În locul serviciului UM 0215 („doi şi un sfert") a apărut serviciul UM 0962, în care au fost reactivaţi tot foştii securişti. În urma sancţionării sau demiterilor unor ofiţeri din diverse servicii, aceştia au fost mutaţi disciplinar la alte servicii. Resentimentele împotriva democraţiei, complicitatea PRM şi a forţelor reacţionare aveau să se vadă după numai cîteva luni, în timpul mineriadelor din ianuarie şi februarie 1999. „Capi" de pe plan local şi central din poliţie, jandarmerie şi serviciile secrete au trădat instituţiile statului de drept, în primul rînd prin faptul că nu au furnizat informaţiile necesare, unii părăsindu-şi trupele, alţii permiţînd înaintarea minerilor către Bucureşti fără a lua măsuri active pentru stoparea

63. Acest lucru a fost recunoscut de fostul consilier al preşedintelui Constantinescu, Marius Oprea, în articolul „NATO, în faţa sistemului de Securitate al României", *România liberă*, 15 aprilie 2002: „În timpul vizitei lui Bill Clinton la Bucureşti, Jim Steinberg, consilierul adjunct pentru securitate naţională al Casei Albe, declara că «serviciile secrete româneşti sînt pline cu foşti ofiţeri de securitate cărora nu li se pot încredinţa secrete NATO». Aşa au fost, aşa au rămas". În mai multe articole de după alegerile din 1996, generalul Ioan Mihai Pacepa observa cu uimire acelaşi fenomen, dar semnalele sale de alarmă au continuat să fie ignorate. Cu toate acestea, autorităţile române nu au putut scăpa de problemă nici după alegerile din 2000, cînd preşedintelui Iliescu şi premierului Năstase li s-a atras atenţia că păstrează prea mulţi foşti securişti în posturi înalte, ceea ce periclita integrarea NATO.

lor, iar lipsa unor rapoarte publice lasă deschisă întrebarea în ce măsură a existat şi o complicitate conspirativă vizînd răsturnarea puterii de atunci[64]. Presa a scris numeroase materiale cu privire la legăturile dintre Miron Cozma, anturajul său şi diferiţi ofiţeri din servicii, poliţie, jandarmerie, politicieni din diverse partide din opoziţie, precum şi despre alte aspecte dubioase, de la legăturile cu mişcări anarhiste proletare pînă la prezenţa unor maşini ale Ambasadei Rusiei la faţa locului[65]. Chiar dacă o mare parte a ofiţerilor profesionişti de informaţii îşi făcuseră datoria, rapoartele lor informative, care avertizau explicit în legătură cu ceea ce se pregătea, nu au fost luate în seamă. Una dintre formele cele mai subtile de diversiune împotriva firavului stat de drept s-a produs la nivel

64. La întrebarea cu privire la cît de informat a fost despre legăturile dintre reprezentanţi ai serviciilor secrete şi forţe politice nedemocratice, reacţionare, în scopul sabotării puterii existente şi chiar al provocării căderii acesteia pe diferite căi, la care am adăugat şi întrebarea despre cît de devotaţi le rămăseseră cei din serviciile secrete lui Ion Iliescu şi PDSR, fostul preşedinte Constantinescu ne-a răspuns: „Nu am cerut ca ofiţeri ai serviciilor secrete să fie supravegheaţi sau să fiu informat despre partidele pe care le simpatizează şi modul în care îşi manifestă această simpatie, aşa cum nu am avut nici un fel de informaţii speciale despre liderii de partide sau de opinie". Dincolo de grija firească de a nu da opiniei publice impresia că ar fi ordonat serviciilor secrete să efectueze operaţiuni de poliţie politică, ca şi cum nu ar fi fost posibil ca asemenea informaţii să fi venit în mod necomandat, firesc, ca dovadă a faptului că o parte a acestor servicii încă mai funcţionau - ceea ce s-a şi întîmplat, după cum i-a declarat în ianuarie 1999 un director al unui serviciu secret unuia dintre autorii acestei cărţi -, Constantinescu a ţinut ca prin răspunsul său să se delimiteze de cei care au revenit la putere în noiembrie 2000: „Nici n-am mizat pe informări spontane, cum se întîmplă acum (*Constantinescu se referă la momentul august 2002, cînd am primit ultimele răspunsuri la interviul de cercetare - n.a.*), cînd şeful Guvernului în funcţie se mîndreşte că are „prieteni" care îl ţin la curent cu cine se întîlnesc politicienii din opoziţie, cui dau telefoane ziariştii şi ce anume vorbesc. Formule de acest gen a folosit curent, şi încă mai foloseşte, şi liderul Partidului România Mare, invocînd deseori ce i-au spus lui prietenii din SRI". După cum se poate observa, interlocutorul nostru răspunde unor întrebări tehnice fie cu declaraţii de natură a-i asigura posteritatea istoriografică, fie într-un mod politic polemic, pentru a sublinia o evidenţă, modul nedemocratic în care au folosit alţii serviciile secrete. Cît despre conţinutul informativ al acestor răspunsuri, el este apropiat de zero, fostul preşedinte evitînd să răspundă la nişte întrebări al căror răspuns îl cunoşteam parţial, dar de pe urma cărora aşteptam un surplus de informaţie de la persoana care ar fi putut fi cea mai informată cu privire la subiect. Am citat însă pe larg aceste răspunsuri tocmai pentru a ilustra responsabilitatea şi caracterul omului politic care a fost Emil Constantinescu. În plus, ele reflectă şi capacitatea sa de a învăţa din experienţa trăită.

65. Numeroase surse din interiorul serviciilor secrete ne-au confirmat la vremea respectivă, dar şi ulterior, că autorităţile au cunoscut o mare parte din evenimentele care se petreceau pe teren. În interviul de cercetare pentru acest volum, fostul preşedinte al României a declarat că informaţiile primite înaintea mineriadelor din 1999 „au fost luate în considerare, dar nu ar fi putut conduce la stoparea plecărilor spre Bucureşti. Ar fi însemnat ca măsurile coercitive să preceadă faptele sancţionabile într-o manieră pe care atît eu, cît şi membrii Guvernului am considerat-o inacceptabilă". Cum era şi firesc, coloanele de mineri au fost puternic infiltrate de ofiţeri acoperiţi ai unor servicii de informaţii autohtone. Ei au rămas loiali, dar semnalele lor cu privire la faptul că Miron Cozma şi consilierii săi erau permanent în legătură cu elemente din servicii secrete, poliţie, jandarmerie, precum şi din partidele de opoziţie nu au fost luate în seamă. Autorii cărţii au aflat din discuţiile cu diferiţi responsabili din serviciile secrete, cu foşti demnitari ale căror funcţii implicau şi coordonarea unor servicii secrete sau accesul la informaţiile clasificate că nu numai în timpul mineriadelor respectivele instituţii ştiau ce forţe sînt implicate şi în ce scop. Serviciile secrete au monitorizat mişcările de stradă, protestele sindicale, grevele „spontane", marşurile FNI, agitaţiile şi tulburările din centrele muncitoreşti. Nimic nu a apărut însă în rapoartele SRI. Iar cînd s-a publicat ceva, s-a folosit acelaşi limbaj de lemn care semnala observatorilor continuitatea instituţională, şi nu existenţa unor servicii moderne de tip *intelligence*. Mărturiile invocate contrazic însă răspunsurile fostului preşedinte.

mediatic, unde s-a mers pe linia trasată de politicienii PDSR şi PRM, prin interpelări populiste şi demagogice, atît înainte, cît şi după mineriadele din 1999. Diverşi editorialişti, diferite posturi de radio şi televiziune au încurajat pe faţă acţiunea antidemocratică a minerilor. Sub pretextul criticii aduse „partidelor istorice" din CDR şi coaliţiei în general, „echipa de zgomote" a sprijinit campania de destabilizare, marşul violent al minerilor către capitala ţării şi, în ultimă instanţă, doborîrea regimului democratic. Această ameninţare devenise atît de periculoasă încît nici măcar principalul partid de opoziţie, PDSR (care a suscitat vreme îndelungată nemulţumirile minerilor şi îi manevrase cu prilejul mineriadelor din iunie 1990 şi septembrie 1991), nu a mai încurajat mişcarea trupelor paramilitare, făcînd în cele din urmă front comun cu partidele din coaliţie pentru sprijinirea regimului ales prin vot. Sprijinul acordat de conducerea armatei a înclinat în ianuarie 1999 balanţa de partea oficialităţilor. În plus, trupele speciale din diferite servicii de informaţii şi-au făcut pe deplin datoria în februarie 1999, cînd minerii certaţi cu legea au fost – pentru prima dată în zece ani – trataţi ca infractori împotriva ordinii de stat şi s-au luat măsuri împotriva lor[66]. Ele nu au fost însă de natură a întări simpatia opiniei publice, a cărei apetenţă pentru înţelegerea unor evenimente precum răspunsul de tip militar la o tentativă de lovitură de stat sau intervenţia armată a comunităţii internaţionale pentru protejarea unei minorităţi etnice şi religioase (albanezii musulmani din Kosovo) faţă de abuzurile unui regim al majorităţii sîrbe ortodoxe era dictată de alte considerente decît adeziunea la valorile democraţiei liberale şi apărarea drepturilor omului. După cum vom vedea însă (vezi *infra* reacţia opiniei publice faţă de poziţia preşedintelui şi a CDR cu privire la războiul din Iugoslavia), tocmai aceste poziţii corecte au fost sancţionate dur în sondajele de opinie. Din păcate, Constantinescu a luat măsurile care se cuveneau doar în situaţii-limită, fără a înţelege că extirparea cancerului din serviciile secrete era unica soluţie. Pînă la urmă, pentru că nu s-a acţionat preventiv, pentru că nu au fost extirpate zonele afectate, cancerul s-a generalizat, iar preşedintele nu a mai avut o altă alternativă decît să se recunoască învins. Dar nici măcar această recunoaştere nu a fost suficientă pentru a îndepărta suspiciunile că ar fi fost vorba despre o consecinţă a pactului (explicit sau implicit) încheiat cu oamenii fostei Securităţi. Iar dacă nu a existat un pact, acţiunea politică a arătat de parcă ar fi existat. Problema este că pactul, explicit sau implicit, nu a fost respectat, de vreme ce Constantinescu i-a lăsat în pace pe securişti, în timp ce aceştia au lucrat din greu la compromiterea imaginii publice a preşedintelui. Acţiunea le-a reuşit exact în nişte circumstanţe cruciale pentru ţară, cînd preşedintele avusese prestaţii remarcabile şi remarcate pe plan mondial, care demonstrau clar opţiunea democratică pe plan intern şi voinţa politică de integrare euro-atlantică pe plan extern.

În afară de momentele dramatice din timpul mineriadei, cînd a demonstrat că este un apărător al democraţiei şi al statului de drept, Constantinescu s-a făcut remarcat pe plan internaţional prin sprijinul ferm acordat acţiunilor NATO din Iugoslavia, atitudine care a atras simpatia Occidentului şi beneficii importante pentru România, dar care, în acelaşi timp, l-a proiectat pe preşedinte pe un loc codaş în clasamentele încrederii opiniei

66. Aducerea în fruntea Ministerului de Interne a deputatului PNŢCD Constantin Dudu Ionescu (anterior, secretar de stat la Apărare, apoi, în timpul retragerii tactice a PD din guvernul Ciorbea şi din coaliţie, ministru al Apărării Naţionale), care şi-a adus la conducerea MI oameni de încredere din armată, a fost o măsură adecvată luată de Constantinescu.

publice faţă de liderii politici. Niciodată în istoria modernă a României nu a existat un clivaj mai paradoxal decît cel care a despărţit societatea în două tabere, radical opuse, din pricina unui eveniment ce se petrecea în afara graniţelor. Dezbaterile interbelice sau cele de după 1989 cu privire la apartenenţa României la Apus sau Răsărit, cu privire la apartenenţa sau nu la Europa s-au purtat pornind de la şi în legătură cu realităţi politice, culturale sau religioase interne. În primăvara lui 1999, dezbaterile au pornit de la evenimente din afara ţării. După ce a început războiul din Iugoslavia, s-au putut vedea schizofrenia şi ambiguitatea societăţii civile sau, mai bine spus, ale opiniei publice, ale clasei politice şi presei, în ceea ce priveşte NATO, lumea occidentală, în particular Statele Unite ale Americii. Faptele se cunosc. Interpretarea lor a fost însă diferită. La vremea respectivă, se purta o confruntare de care avea să depindă evoluţia relaţiilor internaţionale în următorul secol. Epurarea etnică a albanezilor din Kosovo, precum şi reacţia morală a comunităţii internaţionale au condus la intervenţia militară a NATO în Iugoslavia. Ea s-a bazat pe raţionamentul că absolutizarea principiului suveranităţii este un permis în alb dat dictatorilor pentru încălcarea drepturilor omului. Situarea drepturilor omului la temelia relaţiilor internaţionale, după ce ele deveniseră temeiul intern al democraţiilor liberale, a condus la abandonarea dogmei suveranităţii naţionale. Campania de epurare etnică pornită de Miloşevici împotriva albanezilor kosovari nu a putut fi oprită prin mijloacele paşnice ale diplomaţiei. Occidentalii au încercat să ajungă la un acord cu conducerea Iugoslaviei, dar eforturile au fost inutile. Şi atunci a început războiul.

Şi pe plan internaţional s-a putut vedea că opiniile au fost împărţite[67]. Ţările cele mai puţin interesate de limitarea principiului suveranităţii în cazul unor încălcări flagrante ale drepturilor omului au fost tocmai acele state unde drepturile omului nu erau respectate. S-a creat atunci un front ideologic de susţinere a cauzei sîrbeşti a lui Miloşevici, în fruntea căruia s-au aflat Rusia şi China, ţări care s-au opus în mod tradiţional recunoaşterii pe plan internaţional a unor principii pe care liderii lor nu le recunoşteau pe plan intern. Lor li s-au alăturat Cuba, Libia, Irakul, Iranul, alte state din Comunitatea Statelor Independente (precum Bielorusia sau Ucraina), aflate încă în sfera de interese a Rusiei. A început atunci un război propagandistic, similar Războiului Rece, în care s-au reactivat, pe plan mondial, dar şi în România, reţelele mediatice controlate sau dirijate de către KGB (partidele de stînga din Italia, Grecia, forţele „pacifiste" din lumea întreagă, despre care existaseră dovezi şi anterior că fuseseră plătite cu bani grei) şi foştii parteneri din serviciile secrete comuniste. Dar ele nu au mai avut tăria şi virulenţa din vremea comunismului, cînd „Centrul Moscova" avea o forţă financiară. În mod simptomatic, cauza sîrbească a fost apărată în România de acele ziare, posturi de radio şi televiziune, de acele partide, mişcări sau forţe politice care au apărat şi cauza minerilor în ianuarie şi februarie 1999. În societatea şi politica românească, apele s-au despărţit din nou între prooccidentali, pe de o parte, şi proruşi, prosîrbi, pe de altă parte, ultimii încercînd să manipuleze şi ortodoxia în plan politic. Oamenii au perceput conflictul din Iugoslavia mai puţin ca pe o intervenţie a creştinătăţii occidentale aflate de partea islamiştilor albanezi, cît ca o agresiune împotriva „fraţilor" ortodocşi, a creştinătăţii răsăritene. Părea că se confirmă astfel modul în care Huntington situase România pe falia

67. Secţiunea ce urmează se bazează pe mai multe articole publicate în epocă de Dan Pavel, în special pe editorialul „Soarta lumii depinde de Kosovo", *Ziua*, 29 martie 1999.

dintre cultura creştinismului occidental şi cea a creştinismului răsăritean (Huntington, 1996). Se uita (din nou) că românii se considerau un neam de origine latină şi occidentală, că „inventarea naţiunii" venise din partea preoţilor şi învăţaţilor greco-catolici din Şcoala Ardeleană. Partidele coaliţiei, cele din CDR şi, mai ales, preşedintele Constantinescu au sprijinit cauza NATO. Era un gest politic firesc, nu unul demagogic, care venea pe linia sprijinirii proiectului civic al naţiunii (care includea şi minorităţile naţionale şi minorităţile religioase). Opoziţia, în frunte cu PDSR şi PRM, cu Iliescu, Năstase şi Vadim, a sprijinit cauza lui Miloşevici. Era tot un gest politic firesc, ce venea în prelungirea proiectului naţiunii etnice şi predominant ortodoxe, care nu admitea nici pe plan intern, nici pe plan internaţional, luarea în considerare a revendicărilor fireşti ale minorităţilor etnice sau religioase. Cu toate că forţele coaliţiei deţineau majoritatea parlamentară, astfel că au putut vota rezoluţiile în favoarea NATO, forţele din opoziţie au reuşit să atragă majoritatea populaţiei pentru apărarea cauzei regimului criminal condus de Miloşevici.

În timpul războiului din Iugoslavia, s-a putut vedea că dorinţa opiniei publice din România de a se integra în NATO era una superficială şi ambiguă. În sondajul de opinie realizat de ISOP, din cadrul Fundaţiei „România de Mîine", pentru perioada 14-19 aprilie 1999, 83% dintre români se declarau împotriva bombardamentelor NATO în Iugoslavia (8% se declarau pentru). Tot timpul, preşedintele Constantinescu a fost arătat cu degetul de opoziţie şi de presa simpatizantă a cauzei lui Miloşevici drept principalul responsabil de alinierea României la cauza NATO împotriva Serbiei. În acelaşi sondaj ISOP, la întrebarea „Cîtă încredere aveţi în următoarele personalităţi politice?", Emil Constantinescu retrogradase pe locul şase în simpatiile opiniei publice. Pe primul loc era Teodor Meleşcanu (64%), urmat de Ion Iliescu (56%), Radu Vasile (53%), Petre Roman şi Adrian Năstase (cîte 51%), şi abia apoi Emil Constantinescu (45%), urmat îndeaproape de Corneliu Vadim Tudor (39%)[68]. Dacă sondajul ISOP a fost considerat la vremea respectivă suspect, din pricina unor legături între conducerea respectivei fundaţii şi PDSR, în „Barometrul de Opinie Publică" al Fundaţiei pentru o Societate Deschisă se poate vedea clar incluenţa negativă a poziţiilor principiale ale preşedintelui Constantinescu (Convenţiei şi coaliţiei) faţă de mineriade şi războiul din Iugoslavia, urmate de deciziile de a stopa prin măsuri dure tentativa de lovitură de stat a minerilor şi sprijinirea prin toate mijloacele a acţiunilor NATO[69]. Cota lui Constantinescu în intenţia de vot a alegătorilor din România a fost următoarea: septembrie 1997 (LUAS) – 51%; decembrie 1997 (CURS) – 49%; iunie 1998 (CURS) – 40%; noiembrie 1998 (MMT) – 34%; mai 1999 (MMT) – 26%; octombrie 1999 (CURS) – 17%; mai 2000 (MMT) – 19%. Prima cădere dramatică în sondajele de opinie a avut loc după criza Ciorbea şi demiterea acestuia. Dacă în primul caz se poate spune că fostul preşedinte nu a fost la înălţimea situaţiei, în cel de-al doilea, sancţiunea a fost cu totul nedreaptă, deoarece Constantinescu se comportase impecabil. La fel de dramatică, şi din aceleaşi considerente, a fost şi sancţionarea de către opinia publică a evoluţiei CDR.

68. „Conform ultimului sondaj de opinie efectuat de ISOP, Emil Constantinescu a căzut pe locul 6 în preferinţele electoratului", *Cotidianul*, 18 mai 1999.

69. Pentru evoluţia din sondajele de opinie ale „Barometrului de Opinie Publică" a preşedintelui Emil Constantinescu şi a CDR, în sine şi în comparaţie cu ceilalţi actori politici individuali şi colectivi, vezi tabelele din anexele acestui volum.

În pofida garanţiilor oferite de preşedinte cu privire la securitatea României prin opţiunea fermă de aderare la NATO şi UE (în condiţiile în care preşedintele Belarus acuza România de „trădarea" panslavismului prin orientarea spre NATO, iar liderii Serbiei îi cereau aderarea la uniunea statală dintre Iugoslavia, Rusia şi Belarus, ceea ce ar fi echivalat cu o renunţare la integrare)[70], opinia publică l-a sancţionat. Dacă există o responsabilitate a preşedintelui şi a echipei sale, a întregii coaliţii, în acele circumstanţe, ea constă în incapacitatea de a explica şi convinge opinia publică de fundamentul moral şi de consecinţele practice ale unor opţiuni de politică internă şi externă. Deficienţele acestea au atîrnat cu atît mai greu cu cît şi rezultatele reformei economice şi politice au fost neconvingătoare.

Analiza atentă a politicii internaţionale duse pe vremea preşedintelui Constantinescu scoate la iveală merite incontestabile. Se poate discuta critic despre multe dintre realizările guvernării Convenţiei. Un lucru este însă indubitabil: politica externă a reprezentat cu adevărat împlinirea politică a principiilor morale şi politice ale CDR. Schimbarea de direcţie impusă în politica externă a fost masivă, înscriind în mod decisiv România pe o traiectorie care n-a mai putut fi schimbată nici măcar de rivalii lui Constantinescu. De aceea, ex-preşedintele CDR nu a fost niciodată complet repudiat de către foştii susţinători şi nici măcar de acei adversari politici preocupaţi mai mult de promovarea intereselor naţionale ale României decît de lupta partizană. Politica externă este argumentul cel mai puternic împotriva celor care echivalează perioada 1996-2000 cu eşecul absolut al Convenţiei, coaliţiei şi preşedintelui Constantinescu. Departe de a fi un eşec absolut, această politică a fost însă inegală. Iar succesele pe plan internaţional au fost cu mult peste nivelul succeselor politicii interne. De unde şi discrepanţa extrem de pronunţată între diferitele componente ale politicii duse de aceiaşi actori politici. Aceeaşi politică internaţională a României promovată în perioada preşedinţiei Constantinescu i-a deranjat însă pe cei care, vreme de decenii, au dus un alt tip de politică, una care satisfăcea ambiţiile taberei naţionaliste din nomenclatură şi Securitate şi continua rolul duplicitar atribuit unei Românii pretins autonome pe vremea lui Ceauşescu, cînd – de fapt – se urma linia convenită cu liderii de la Kremlin, cu aprobarea KGB. Exact ca pe vremea manifestaţiilor pentru pace organizate în întreaga lume, mai ales în ţările occidentale, sub controlul serviciilor de diversiune ale KGB, exact ca pe vremea comunismului, cînd politica din ţările-satelit era manipulată, la fel, în timpul conflictului din Iugoslavia, s-au reactivat vechile reţele kaghebiste[71]. În ce măsură au fost ele prezente şi în mineriade, în ce măsură a existat o colaborare cu parteneri din fosta Securitate, sînt întrebări care vor fi lămurite complet abia prin accesul nerestricţionat la arhive şi prin mărturiile necenzurate ale protagoniştilor.

Nici Emil Constantinescu, nici vreunul dintre consilierii săi (dintre care unii au fost numiţi directori sau coordonatori ai serviciilor de informaţii) nu au avut de-a face anterior cu problematica serviciilor secrete, nici din punct de vedere informativ, nici

70. Vezi mesajul adresat de preşedintele Constantinescu cetăţenilor României, „Preşedintele Constantinescu susţinător al intervenţiei NATO din Iugoslavia. România a suferit prea mult din cauza poziţiilor echivoce ale conducătorilor săi", *Adevărul*, 17 aprilie 1999.

71. Dintr-o largă bibliografie, meritată consultată (atît pentru controlul mişcărilor pacifiste din Occident, cît şi pentru operaţiunile speciale din ţările „frăţeşti" comuniste) lucrarea lui Andrew şi Mitrokhin, 1994, bazată pe documente din arhivele secrete sovietice. Ele au fost completate de arhivele Politburo şi ale Secretariatului CC al PCUS, publicate de Bukovski (1998).

teoretic sau metodologic, în sensul unui interes epistemologic. Cu toate acestea, ei au trăit cu iluzia că le stăpînesc, că le controlează și le pot folosi după plac. S-ar putea scrie multe pagini despre istoria acestei iluzii, dar, dincolo de eventualele speculații despre diletantismul echipei în probleme de informații, rămîne faptul că omul cel mai informat și mai puternic din țară, președintele României, a declarat public că a fost înfrînt de Securitate. Înfrîngerea este a unei întregi echipe de consilieri, care fie că nu a vrut să lupte împotriva acelor rețele, fie că n-a știut cum s-o facă. Nu se poate spune că politicienii sau activiștii civici din CDR ar fi avut mai multă experiență în materie de servicii secrete decît echipa Constantinescu. Din perspectiva „securistă", ei erau la fel de diletanți. Numai că o parte importantă dintre politicienii și activiștii civici ai Convenției fuseseră victimele directe ale represiunii sau proveneau din familii persecutate. Dacă președintele Constantinescu le-ar fi dat acestora ascultare, cu certitudine strategia ar fi fost una de epurare radicală și masivă a serviciilor – cerință comună cu imperativele NATO de *security* și *intelligence*. O atare epurare ar fi eliminat posibilitatea ca președintele sau forțele politice din CDR să fie „învinse" după patru ani, așa cum s-a întîmplat.

Loviturile date de Constantinescu structurilor remanente din fosta Securitate în serviciile de informații postcomuniste nu au fost nici suficient de puternice, nici sistematice, nici în conformitate cu un plan. Ele nu au făcut decît să-i întărîte pe securiștii din interiorul și din exteriorul sistemului de informații. Situația poate fi descrisă prin proverbul popular „Pe cine nu lași să moară, nu te lasă să trăiești". În afară de implicarea dubioasă a unor elemente „de natură operativă" în mineriade – o amenințare de ordin structural căreia Constantinescu i-a făcut față –, s-au pus la cale nenumărate diversiuni avînd ca scop demolarea imaginii publice a președintelui. Chiar în timpul mișcărilor minerilor din Valea Jiului, pe 8 ianuarie 1999, Corneliu Vadim Tudor a lansat pe postul Tele 7abc o serie de acuzații cu privire la presupusa legătură extraconjugală dintre Emil Constantinescu și actrița Rona Hartner. Președintele PRM a prezentat fragmente întregi dintr-un jurnal intim care ar fi fost ținut de tînără, acuzîndu-l pe președinte că este „maniac sexual" și cerîndu-i demisia de onoare. Pentru jurnaliștii de scandal, dezvăluirile lui Tudor au fost o adevărată mană cerească, iar titlurile din ziare sugerau o prăbușire morală, fără a face distincție între calomniator și calomniați[72]. Chiar după ce s-a dovedit că întreaga afacere fusese doar o diversiune, sau, poate, tocmai de aceea, Tudor a început o campanie dură împotriva șefului statului, pentru a demonstra că este agent CIA sau occidental. La 15 iulie 1999, senatorul PRM a apărut pe postul de televiziune SOTI Neptun, prezentînd o înregistrare cu fostul colonel de Securitate Andrei Zeno, în care acesta susținea că, pe vremea cînd lucrase ca geolog, Constantinescu făcuse spionaj în favoarea SUA și fusese urmărit pe cînd s-ar fi întîlnit cu atașatul militar al Ambasadei SUA la București. Presa a sesizat imediat că „recent, KGB și politicienii români aserviți acestei structuri informative ruse au primit o dublă lovitură, năpraznică, în acest război KGB-CIA care – iată – continuă și la mai bine de un deceniu după destrămarea imperiului comunist". Diversiunea pe filiala KGB-PRM ar fi fost un răspuns la condamnarea generalilor Stănculescu și Chițac în procesul reprimării revoluției anticomuniste de la Timișoara (ceea ce însemna ca „lațul să se strîngă în jurul lui Ion Iliescu și Petre Roman") și la reabilitarea generalului

72. Pentru textul emisiunilor cu invitații C.V. Tudor și Rona Hartner și relatările din presa scrisă, vezi paginile „Clasa politică se scufundă din ce în ce mai mult în mocirlă. Scandal de mahala cu C.V. Tudor, Emil Constantinescu, Rona Hartner și alții. Emisiunea «Dintre sute de catarge» realizată de Dan Diaconescu lansează un «Sex gate» dîmbovițean", *Cotidianul*, 11 ianuarie 1999.

Pacepa, a cărui defectare din 1978 zdruncinase puternic Securitatea, dar şi KGB şi GRU[73]. Diversiunea a fost uşor demontată, fostul colonel Zeno a fost adus în instanţă pentru calomnie, dar în mintea multora (mai ales dintre cei care aveau să voteze cu PRM şi Tudor) nu mai era nici o diferenţă între realitate şi falsificarea ei. Este semnificativ faptul că fostul şef al Serviciului de Contrainformaţii Economice al Securităţii judeţului Caraş-Severin a ajuns la alegerile din 2000 pe listele PRM, intrînd în Parlamentul României ca deputat.

Influenţa indirectă a moştenirii Securităţii s-a făcut resimţită în variantele succesive şi în forma finală ale unuia dintre cele mai importante proiecte de lege promovate de reprezentanţii CDR – legea accesului la dosarele Securităţii şi deconspirarea Securităţii ca poliţie politică. Iniţiativa legislativă a senatorului PNŢCD Constantin Ticu Dumitrescu a cunoscut atîtea maltratări încît iniţiatorul ei a ajuns să-şi decline paternitatea. „Legea Ticu" a rămas totuşi în istoria postcomunistă a României cu acest nume, ca o recunoaştere unanimă a eforturilor remarcabile ale fostului deţinut politic de a promova cîteva dintre principiile esenţiale ale Convenţiei, cuprinse în „Platforma-program" din august 1992, anume „reforma morală a societăţii" şi „reconcilierea naţională". După cum vom vedea în concluziile acestei cărţi, ar trebui să ne ferim de reflexele stupide de a echivala experimentul politic al Convenţiei Democratice cu eşecul absolut. Principiile morale ale Convenţiei nu erau greşite, ele nu au eşuat niciodată în a pune în evidenţă cauzele esenţei crizei prin care trecea naţiunea. Eşecul Convenţiei a fost la nivelul executanţilor, al politicienilor activi din parlament, guvern sau administraţie, care nu au reuşit să rămînă pe deplin consecvenţi cu principiile de la care se legitimau. Din acest punct de vedere, Constantin Ticu Dumitrescu nu poate fi pus pe lista celor care au eşuat prin inconsecvenţa faţă de principiile în numele cărora a activat pe scena politică. Emil Constantinescu trebuie inclus însă pe această listă. Nu ar trebui să-i includem pe consilierii săi, căci ei nu au aderat niciodată cu adevărat la principiile liderului moral al CDR, primul preşedinte al acesteia şi preşedintele PNŢCD, Corneliu Coposu, care erau şi principiile Alianţei Civice, ale AFDPR şi ale unui număr (nu exagerat de mare) de politicieni ai partidelor Convenţiei. Însă cu un asemenea argument ar putea fi absolviţi de păcat sau de crime toţi cei care comit acte contrare Decalogului sau Codului penal, pe motiv că nu cred în ele. Politica dusă la Palatul Cotroceni nu a fost una de sprijinire a iniţiativelor lui Constantin Ticu Dumitrescu, iniţiative incluse în „nucleul dur" al programului politic şi moral al CDR.

Varianta finală şi denaturată a „Legii Ticu" nu a fost altceva decît un mod de conspirare a Securităţii[74]. Principala slăbiciune a legii este imposibilitatea aplicării ei la actualii angajaţi ai serviciilor de informaţii, activi sau acoperiţi, chiar dacă au fost anterior securişti. Carenţa a fost deseori criticată de însuşi iniţiatorul legii, fiind menţionată pînă şi în raportul anual al Departamentului de Stat din SUA, care mai consemnează că dosarele fostei Securităţi nu sînt în custodia organismului însărcinat cu aplicarea legii, ci tot a serviciilor secrete moştenitoare ale Securităţii[75]. Modul în care au

73. Vezi Bogdan Comaroni, „Vadim atacă din nou după reţeta Rona Hartner. Scandalul Constantinescu-CIA a fost lansat chiar în ziua condamnării lui Stănculescu şi Chiţac", *Ziua*, 21 iulie 1999.
74. Pentru textul „Lege privind accesul la propriul dosar şi deconspirarea Securităţii ca poliţie politică", vezi *Monitorul Oficial*, 9 decembrie 1999, anul XI, nr. 603.
75. „Raportul Departamentului de Stat american privind respectarea drepturilor omului în România. Legea accesului la dosarele fostei Securităţi nu se aplică actualilor angajaţi ai serviciilor de informaţii", *România liberă*, 1 martie 2001.

interacţionat reprezentanţii din parlament ai partidelor din CDR, în special politicienii PNŢCD, din coaliţia majoritară, din opoziţie, directorii serviciilor de informaţii, diferitele guverne conduse de reprezentanţii CDR, preşedintele României, dar şi anumite canale mediatice îndreptăţeşte generalizarea concluziei lui Constantinescu cu privire la victoria Securităţii. Prin mişcarea unor „pioni", „nebuni", „regine", dar şi a unor piese care nu făceau parte din joc, s-a reuşit pînă la urmă conspirarea Securităţii în mod legal, precum şi diversiunea de a transforma în „inamici publici" pe cei care au devenit informatori în urma torturii, şantajului şi represaliilor. O parte dintre cei care au votat în parlament diferitele amendamente ale legii au fost ulterior dovediţi, tot pe baza legii, a fi fost informatori ai Securităţii.

Cîtă vreme a trăit Corneliu Coposu, nu au existat obiecţii din partea Convenţiei Democratice cu privire la „legea Ticu". După moartea „Seniorului" şi venirea la putere a CDR, au început atacurile împotriva legii. Primul care a dat tonul a fost deputatul Vasile Lupu, care „avea motivele lui, după cum avea să se vadă"[76]. Senatorul PNŢCD Constantin Ticu Dumitrescu, cel care făcuse grevă parlamentară pe cînd era PDSR la putere, în perioada martie-mai 1996, după victoria „forţelor democratice" în alegeri îşi închipuise că se va trece la votarea rapidă a legii. În doar cîteva zile avea să afle cît de mult se înşela. Numai la Camera Deputaţilor, proiectul de lege a cunoscut 240 de amendamente, iar în Senat, după ce a fost dezbătut şi aprobat de Comisia juridică (martie-mai 1997), o comisie din partea PNŢCD şi-a adus amendamentele, după care au urmat amendamentele cabinetului Ciorbea (pe 17 octombrie 1997), ceea ce a condus la o nouă dezbatere în cadrul Comisiei juridice (în octombrie-noiembrie 1997). După ce a fost dezbătut în plenul Senatului, în perioada decembrie 1997-iunie 1998, proiectul a fost votat la 25 iunie 1998. Este semnificativ că, în timp ce proiectul era dezbătut la Comisia juridică a Senatului, au venit din partea cabinetului Ciorbea amendamentele propuse de executiv[77]. Guvernul nu a avut nici un amendament cu privire la articolul 2, subpunctul f, care se referea la includerea în lege a categoriei „lucrător al serviciilor de informaţii interne, cu excepţia angajaţilor civili care îndeplinesc atribuţii administrative". La fel, spre deosebire de varianta finală a legii, care avea să-i considere ca informatori doar pe cei care au fost retribuiţi, guvernul includea în definirea categoriei de „colaborator" al fostelor organe de securitate atît pe cei care fuseseră retribuiţi, cît şi pe cei care nu fuseseră.

Faţă de „proiectul Ticu", colegii senatori ai iniţiatorului legii au adoptat amendamente care i-au mutilat esenţa. Sub pretextul „siguranţei naţionale", au fost scoşi de sub incidenţa legii tocmai securiştii care au continuat să lucreze în servicii şi după 1989, cei pe care NATO îi dorea epuraţi. În loc ca organismul de gestiune – Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii – să fie format din membri ai societăţii civile, s-a luat hotărîrea de a-l alcătui pe baza algoritmului parlamentar. Una dintre cele mai mari surprize a venit din partea unui fost deţinut politic, senatorul Mircea Ionescu-Quintus, preşedintele PNL, care a propus şi a obţinut votarea prevederii aberante ca patrimoniul

76. Interviu cu Constantin Ticu Dumitrescu.

77. Vezi documentul nr. 2031/29.10.1997 al guvernului, semnat de Bogdan Niculescu-Duvăz, ministru pentru Relaţia cu Parlamentul, şi adresat preşedintelui Comisiei juridice de numiri, disciplină, imunităţi şi validări, Răzvan Dobrescu, cu privire la amendamentele la proiect, însuşite de guvern în şedinţa din 17 octombrie 1997.

arhivelor să rămînă la instituţiile care le-au produs[78]. După ce legea a ajuns la Camera Deputaţilor, la 28 iunie 1998, Alianţa Civică, AFDPR şi alte asociaţii ale societăţii civile au început strîngerea de semnături pentru urgentarea discutării legii şi revenirea la principiile propuse de „proiectul Ticu", care nu erau altele decît principiile Convenţiei Democratice. Se cerea ca CNSAS să nu fie format din membri desemnaţi de partidele politice, iar patrimoniul arhivelor să rămînă în administrarea Consiliului. Reacţia deputaţilor a fost chiar mai perversă, pentru că, pe lîngă Comisia juridică, textul proiectului a trebuit să intre şi în discuţia Comisiei de apărare, ceea ce a complicat lucrurile, ducînd la prelungirea termenelor.

Faţă de acuzaţiile lui Constantin Ticu Dumitrescu împotriva unor colegi din PNŢCD, conform cărora ar fi fost informatori ai Securităţii, aceştia au replicat, acuzîndu-l exact de aceleaşi lucruri, fapt tipic pentru o cultură politică a suspiciunii ce a supravieţuit regimului comunist[79]. În asemenea controverse doar accesul la documente poate să facă lumină. Cei care au încercat să-l limiteze au fost în special adversarii preşedintelui AFDPR. După cum am menţionat deja, amendamentele din Camera Deputaţilor au fost extrem de numeroase, iar ca un act de supremă nepoliteţe, deputatul PNŢCD Emil Popescu, preşedintele Comisiei juridice din Cameră, a refuzat să-l invite pe iniţiatorul legii la şedinţa reunită a comisiilor. După cum a declarat în repetate rînduri Constantin Ticu Dumitrescu, principalul vinovat de modificările aduse proiectului legii a fost „Ion Diaconescu, preşedintele CDR, el motivîndu-şi în felul său gestul: «Păi ce era să fac? A intervenit Costin Georgescu»"[80]. Intervenţia directorului SRI în plenul Parlamentului, cînd i-a conjurat pe reprezentanţii poporului să nu distrugă prin legea deconspirării fostei Securităţi serviciile române de informaţii, a rămas celebră. Nu are rost să încercăm a ne imagina ce s-a petrecut în spatele uşilor închise de la Palatul Cotroceni. Cert este că preşedintele a rămas complet imun la solicitarea de ultim moment venită din partea AFDPR şi a Alianţei Civice. Deşi la Congresul al VI-lea al AFDPR, din iunie 1999, s-a luat hotărîrea sprijinirii preşedintelui Constantinescu şi a guvernului Vasile, şeful statului nu a ţinut cont de cererea foştilor deţinuţi politici de a nu promulga legea deconspirării Securităţii în variantă mutilată. În decembrie 1999, preşedintele a promulgat legea, arătînd optimism în legătură cu posibilitatea ca instituţiile statului să corecteze imperfecţiunile legislative[81]. Deşi a pornit în viaţa politică în calitate de reprezentant al unei familii

78. După cum ne-a mărturisit Constantin Ticu Dumitrescu, abia după înfiinţarea CNSAS şi discutarea dosarului Quintus s-a văzut de ce senatorul liberal a sabotat tot timpul votarea legii.

79. În încercarea de a obţine o explicaţie raţională din partea unor lideri ţărănişti cu privire la blocarea sau amendarea iniţiativelor lui Constantin Ticu Dumitrescu, mi s-au oferit două tipuri de explicaţii. Sub acoperirea mărturisilor neasumate oficial sau public, unii sugerau că preşedintele AFDPR ar fi fost el însuşi un informator al Securităţii şi că prin controlarea CNSAS ar fi urmărit să acopere orice urmă a unei asemenea relaţii. În mod simptomatic, acest tip de acuzaţii i-au fost adresate fostului deţinut politic de unul dintre cele mai odioase personaje din fosta Securitate, generalul Pleşiţă, care a fost însă dat în judecată de Constantin Ticu Dumitrescu. Un alt tip de explicaţii sînt în legătură cu presupusa ambiţie politică a iniţiatorului legii. Astfel, Ion Diaconescu afirma că Ticu Dumitrescu „a dorit întotdeauna să ajungă preşedintele partidului" şi că însuşi Coposu ar fi încercat amuzat să prevină o asemenea alternativă.

80. „Din cauza numeroaselor modificări aduse proiectului iniţial «Nu se mai poate vorbi despre o lege a deconspirării poliţiei politice... ci despre una a conspirării acesteia», susţine senatorul Constantin Ticu Dumitrescu", *România liberă*, 21 aprilie 1999.

81. Vezi „AFDPR îi cere preşedintelui să nu promulge Legea Ticu în actuala variantă. Ea a fost transformată într-o lege a conspirării Securităţii, putînd deveni chiar un periculos instrument politic

politico-civice definite prin lupta împotriva moştenirilor comunismului şi ale Securităţii. Emil Constantinescu şi-a sfîrşit cariera politică trădînd aceste idealuri şi apărînd interesele obscure ale serviciilor secrete postcomuniste, dominate de oamenii fostei Securităţi.

Or, tocmai aici este marea dilemă: au reuşit serviciile secrete (prin şefii lor) să-l convingă pe Constantinescu de necesitatea de a nu-i deconspira pe oamenii fostei Securităţi sau a fost viziunea „strategică" a fostului preşedinte să-i cruţe în schimbul loialităţii lor? Oricare ar fi adevărul, consecinţa a fost catastrofală nu numai pentru Constantinescu. Constantinescu nu a făcut decît să preia şi să dezvolte sistemul de putere inaugurat de Iliescu. Nici unul nu a avut curajul şi voinţa politică de a epura noile structuri ale statului democratic de cei care au lucrat pentru forţele represive din trecut. Aceasta se putea realiza fie prin lustraţie, fie prin epurare completă. Ambii preşedinţi au crezut că-şi pot cîştiga loialitatea celor care lucrează în aceste instituţii prin menţinerea lor în funcţii şi chiar prin promovare[82]. Ei nu au înţeles că, datorită prăbuşirii regimului comunist ca urmare a unei revoluţii, funcţiile pe care trebuie să le joace cei din poziţiile-cheie din noul regim erau/sînt radical diferite de cele dinainte. Marea greşeală comună a preşedinţilor Iliescu şi Constantinescu a fost de a converti fostele instituţii ale represiunii totalitare, laolaltă cu slujitorii credincioşi ai acestora, în stîlpi ai puterii democratice. Un stat de drept democratic nu putea fi construit cu ajutorul celor obişnuiţi a folosi mecanismele puterii în scopuri represive. Rezultatul cel mai vizibil a fost continuitatea instituţională a sistemului clientelar şi a corupţiei. Urmarea a fost una paradoxală. Cu toate că regimurile politice şi realităţile constituţionale păreau să asculte de noi legi, regulamente şi norme, cei obişnuiţi cu vechile năravuri au continuat acelaşi joc de ei ştiut de cîte ori au avut ocazia. Adică, mereu. Confirmarea justeţii criticilor venite dinspre *intelligentsia* critică, jurnalişti, analişti politici şi militanţi civici, privind amînarea păguboasă de către preşedinţii ce s-au succedat a procesului de igienizare a serviciilor secrete, a venit în 2002, cînd NATO a cerut explicit autorităţilor de la Bucureşti să facă acest lucru, dacă vor în mod sincer integrarea.

Emil Constantinescu a început să bănuiască gravitatea nerezolvării problemei fostei Securităţi abia cînd a pus-o în ecuaţie cu diminuarea şanselor sale de a fi reales. Din pricina unei percepţii atît de înguste, el a început să lupte explicit împotriva unor reprezentanţi reali sau presupuşi ai Securităţii în aprilie 1999, dar într-un mod cu totul izolat, identificîndu-i printre contracandidaţii săi în cursa prezidenţială. Faptul a devenit cunoscut abia atunci cînd a căutat sprijin în luptă în afara grupului restrîns reprezentat de consilierii săi.

După schimbarea, îndoielnică din punct de vedere constituţional, a lui Radu Vasile cu Mugur Isărescu, diferite cercuri jurnalistice, intelectuale sau de foşti condamnaţi politici au luat în serios ipoteza cu privire la posibilitatea ca anumite personaje de rang extrem de înalt să fi fost ofiţeri de Securitate. De aceea, GDS a solicitat oficialităţilor aplicarea noii legi a accesului la dosarele fostei Securităţi, în vederea verificării persoanelor care

---

în mîna celor aflaţi la putere", *Ziua*, 30 iunie 1999, precum şi „Şeful statului a promulgat Legea Ticu. Emil Constantinescu cere aplicarea neîntîrziată a Legii Dosarelor. El crede că instituţiile statului pot corecta imperfecţiunile actului normativ", *Ziua*, 7 decembrie 1999.

82. Argumentaţia de aici se bazează pe articolul lui Dan Pavel, „Despre erorile de calcul ale conducătorilor", publicat imediat după începerea scandalului „Ţigareta II", în revista *22*, nr. 18 (428), 5-11 mai 1998, în condiţiile în care mesajul clar de atunci nu a găsit ecou în minţile conducătorilor, deşi situaţia descrisă atunci a rămas aceeaşi, chiar şi după alegerile din 2000.

candidau pentru funcţii în guvern[83]. Refuzul CSAT nu a avut deloc darul de a diminua suspiciunile, întrucît, tocmai prin felul în care a fost concepută, „legea Ticu" crea posibilitatea conspirării foştilor lucrători, colaboratori şi informatori ai Securităţii de a-şi ascunde trecutul, în condiţiile în care ei continuau să funcţioneze după 1989 ca agenţi acoperiţi ai noilor servicii de informaţii[84]. Numele unor persoane influente din lumea politică, în legătură cu care se pot corobora informaţii şi mărturii despre folosirea lor în trecut de către fosta Securitate, nu au apărut nici măcar în diferitele enumerări cu un caracter aparent exhaustiv publicate pînă în 2002 („lista lui Răceanu", „Raportul Armagedon 7").

Dacă la modul în care preşedintele Constantinescu s-a raportat la chestiunile controversate privind Securitatea, la implicarea armatei în evenimentele din decembrie 1989 sau la „Afacerea Ţigareta II" mai adăugăm profunda criză a coaliţiei care a dus la înlăturarea primului-ministru Victor Ciorbea, precum şi eliberarea din închisoare a lui Miron Cozma, putem înţelege şi mai bine de ce CDR şi preşedintele Constantinescu au pierdut puterea încă din 1998. Sau, în orice caz, chiar dacă nu era pierdut totul, ceea ce a urmat în anii 1999 şi în 2000 nu a fost de natură a recupera pierderile. Dimpotrivă.

În strînsă legătură cu rezultatele luptei împotriva corupţiei şi pentru lichidarea moştenirii fostei Securităţi a fost modul în care preşedintele a înţeles să se raporteze la chestiunile legate de finalizarea cercetărilor privind evenimentele din decembrie 1989 sau mineriadele. Chiar înainte de începerea marilor arestări din dosarele corupţilor a fost arestat (la 10 ianuarie 1997) liderul minerilor, Miron Cozma, unul dintre conducătorii mineriadelor. În iulie 1999, Curtea Supremă de Justiţie a finalizat procesul unora dintre conducătorii represiunii comuniste de la Timişoara, iar generalii Victor Atanasie Stănculescu şi Mihai Chiţac au fost condamnaţi la cîte 15 ani închisoare. Dar nici timpuria arestare a lui Cozma, nici condamnarea tîrzie a generalilor implicaţi în represiunea contrarevoluţionară de la Timişoara nu au însemnat, de fapt, finalizarea anchetelor şi a actelor de dreptate cu privire la mineriade şi la evenimentele din decembrie 1989. Miron Cozma a fost eliberat, iar în ianuarie şi februarie 1999 a mai organizat două mineriade. După reinstalarea lui Iliescu ca preşedinte, au apărut cereri pentru graţierea lui Cozma, în ciuda faptului că nu fusese încă judecat pentru mineriadele din iunie 1990 şi din ianuarie-februarie 1999. Deja a început, în august 2001, recursul în anulare în procesele generalilor Stănculescu şi Chiţac, iniţiat de procurorul general Joiţa Tănase, nominalizat de Iliescu.

Profundul raport de ambiguitate dintre preşedintele Constantinescu şi serviciile secrete şi-a pus amprenta inclusiv asupra modului în care acesta a înţeles să abordeze chestiunile complicate ale implicării armatei în reprimarea revoluţiei din decembrie 1989, pînă la fuga lui Ceauşescu din clădirea CC al PCR şi trecerea ei de partea revoluţionarilor. La 4 aprilie 1998, după înlăturarea lui Ciorbea din postul de prim-ministru şi înlocuirea cu Radu Vasile, preşedintele Constantinescu a declarat că soluţia optimă pentru aflarea adevărului cu privire la implicarea armatei în evenimentele din decembrie 1989 ar fi fost o lege a amnistiei, care ar fi permis desfăşurarea în linişte a cercetărilor.

83. „GDS cere aplicarea Legii accesului la dosarele de Securitate pentru guvernul Isărescu. Comunicat", 22, 21-27 decembrie 1999.

84. Într-o discuţie cu un fost director de serviciu de informaţii, acesta a admis că este mai mult decît plauzibilă ipoteza că numeroşi politicieni români postcomunişti de notorietate au făcut parte din Securitate, în particular din DIE, şi că au rămas şi după 22 decembrie 1989 „agenţi acoperiţi" în SIE.

Una dintre acuzaţiile presupus demolatoare împotriva lui Constantinescu, lansată de puterea pedeseristă, de preşedintele Iliescu şi forţele aliate sau cercurile (inclusiv de presă) asociate, a fost cea privitoare la intenţia ascunsă a acestuia de a-l aduce înapoi la putere pe Regele (fostul rege, conform anumitor interpretări) Mihai. Ajuns preşedinte, Constantinescu a reuşit să-i convingă destul de repede pe observatorii atenţi, pe adversarii şi amicii politici că nu intenţionează acest lucru. Cu toate că restaurarea monarhiei era un ideal pentru o parte din CDR, respectiv PNŢCD, adică pentru cercurile preşedintelui Coposu, ea nu era agreată de cei mai mulţi politicieni. Nimeni nu l-a bănuit vreodată pe Radu Vasile că ar dori restaurarea monarhiei. Nici pe Zoe Petre sau pe Valeriu Stoica. La 30 decembrie 1997, cînd s-au împlinit 50 de ani de la abdicarea forţată a Regelui Mihai, chiar acesta din urmă a organizat un dineu, la care au fost invitaţi mai mulţi oameni politici. Aproape nimeni nu a onorat invitaţia, cu cîteva excepţii. Cu acea ocazie, fostul/actualul (în anumite interpretări) suveran a anunţat dorinţa sa de a-şi desemna un succesor al tuturor drepturilor şi prerogativelor sale : fiica mai mare, Principesa Margareta. Una dintre excepţiile din lumea politică prezente la dineu era însuşi preşedintele Senatului, Petre Roman, liderul PD. După ce a părăsit în mare grabă dineul, liderul democrat l-a sunat pe preşedintele statului, cerîndu-i să dea o declaraţie clară în privinţa opţiunii între republică şi monarhie. Emil Constantinescu îi datora multe lui Petre Roman, dar nu avea nici o datorie faţă de Mihai. La 3 ianuarie 1998, preşedintele Emil Constantinescu a anunţat neechivoc la televiziune : „Declar că pe durata mandatului meu nu voi iniţia şi nu voi accepta schimbarea actualei forme de guvernămînt". Mai mult, el a ţinut să precizeze că nici măcar nu ar fi oportun un referendum cu privire la revenirea la forma de guvernămînt căreia îi puseseră capăt comuniştii în mod ilegal şi neconstituţional. Pentru Constantinescu, problema monarhiei în România era „închisă". Pentru ramura cea mai dură a susţinătorilor Convenţiei, care reprezenta o minoritate, atitudinea lui Constantinescu a provocat o mare dezamăgire. În schimb, s-a presupus că o mare parte a populaţiei, inclusiv votanţii lui Iliescu, Funar şi Vadim, vor fi de acord cu o asemenea linie majoritaristă.

Strategia cruţării sensibilităţii celor mulţi, mai ales a celor care votaseră împotriva sa ori nu se obosiseră să vină la vot, a caracterizat preşedinţia lui Constantinescu. O astfel de strategie nu avea nimic în comun cu platforma CDR (care, ani de zile, urmărise ţeluri nepopulare), reuşind în cele din urmă să-i îndepărteze nu numai pe cei care nu îl susţineau pe Constantinescu, ci mai ales pe votanţii săi. Cîteva exemple merită consemnate. Candidatul CDR pentru preşedinţia României nu a pierdut nici un prilej de a face promisiuni în cazul unui eventual succes. Una dintre promisiuni a fost cea privind restituirea proprietăţilor confiscate de comunişti. În România, de fiecare dată cînd se ridica această problemă, se pornea şi maşina propagandistică a presei de stînga, dar şi a forţelor care se împotriveau restituirii (din afara şi din interiorul coaliţiei guvernamentale, în special PD). În Occident, mai ales în Statele Unite, nu existau forţe nostalgic comuniste, încît, în vara anului 1998, cînd preşedintele Constantinescu s-a dus la New York, la cea de-a XX-a sesiune specială a Adunării Generale a ONU, românii din America au organizat o manifestaţie anti-Constantinescu[85]. Asociaţia Mociorniţă şi Comitetul pentru Proprietate Privată reclamau pasivitatea autorităţilor române în legătură cu sutele şi miile de revendicări care veneau numai din America, condamnînd modul în

85. „Preşedintele român se confruntă cu nemulţumirile românilor de peste Ocean. Românii din America au pregătit o manifestaţie anti-Constantinescu", *Ziua*, 6 august 1998.

care a fost organizată de către Ambasada română din SUA întîlnirea preşedintelui cu românii din diaspora, unde au fost lăsaţi să vorbească doar cei mai puţin incomozi interlocutori. După cum am văzut, chiar la ceremoniile oficiale de instalare ca preşedinte al României, Constantinescu a dat dovada unui asemenea zel religios încît a creat impresia în Occident că, după republica ateului Iliescu[86], va urma o teocraţie. În ciuda temerilor occidentale, nu a urmat o teocraţie, dar noul preşedinte a ţinut să demonstreze într-o asemenea măsură că este un creştin ortodox credincios, un membru al majorităţii etnice şi religioase, încît nu a înţeles că trebuie să acţioneze şi ecumenic pentru repararea nedreptăţilor comise de regimul comunist totalitar împotriva minorităţilor naţionale şi religioase. Nu numai că nu a acţionat decis pentru retrocedarea proprietăţilor individuale, dar nici nu s-a preocupat de retrocedarea proprietăţilor minorităţilor religioase sau naţionale. În acest sens, opacitatea şi reaua sa voinţă faţă de revendicările Bisericii Unite cu Roma au fost mai mult decît evidente. Nu a existat nici o diferenţă între fostul activist comunist Iliescu şi fostul rector al Universităţii din Bucureşti, care s-au comportat amîndoi ca nişte „buni ortodocşi" (acceptînd poziţia imorală a unei părţi din ierarhia BOR de a nu ceda nimic greco-catolicilor), dar nu ca doi apărători ai legii şi constituţiei, ca doi apărători ai statului de drept, care fac dreptate chiar şi unui singur individ cînd legea este de partea sa, indiferent dacă el se judecă cu statul, cu majoritatea sau cu o biserică predominantă. Cu toate că statul român şi BOR făcuseră promisiuni ferme Vaticanului să restituie proprietăţile, s-a dovedit că organizarea vizitei Papei Ioan Paul al II-lea la Bucureşti a fost mai mult o acţiune propagandistică, menită să îmbunătăţească imaginea celor aflaţi la putere, dar nu să rezolve adevăratele probleme interconfesionale, în spiritul dialogului ecumenic şi al valorilor creştin democrate. Poziţionarea consecventă a preşedintelui Constantinescu în rolul de reprezentant al majorităţii etnice l-a „împiedicat" să-şi piardă vremea cu problemele minoritarilor, oricît de numeroşi ar fi fost aceştia. În particular, nu s-a preocupat niciodată în mod real de deteriorarea dramatică a situaţiei romilor. Chiar dacă se întîlnea (rar) cu reprezentanţi politici sau civici ai romilor, erau întîlniri pur formale, promisiunile făcute nefiind respectate niciodată[87]. Atitudinea lui indiferentă faţă de problemele complicate ale romilor le-a uşurat liderilor Partidei Romilor decizia de a semna un protocol de colaborare cu PDSR (vezi *supra*, p. 387).

Dintre multiplele cauze care au dus la autoizolarea preşedintelui Constantinescu, la perceperea sa negativă de către opinia publică, cea mai importantă a fost atitudinea faţă de forţele care l-au sprijinit să cîştige puterea. Se poate urmări pas cu pas modul în care Constantinescu a distrus cel mai puternic partid al Convenţiei şi al coaliţiei, PNŢCD. De altfel, atitudinea sa negativă faţă de o parte dintre liderii acestui partid a fost exprimată explicit în conversaţii cu diverşi interlocutori[88].

86. Reamintim că Iliescu a fost ironizat de către oamenii Convenţiei pentru trecutul său de propagandist comunist, dar şi de către Constantinescu, în dezbaterea electorală televizată, atunci cînd i-a pus întrebarea „Domnule preşedinte, credeţi în Dumnezeu?", ce sugera că Iliescu ar fi ateu.

87. Din discuţiile pe care le-am avut de-a lungul anilor cu diferiţi reprezentanţi politici sau civici ai romilor, am aflat de promisiunea de a numi la Cotroceni un consilier special pentru problemele romilor. Ca şi alte promisiuni, aceasta nu a fost onorată. În schimb, preşedintele Iliescu l-a numit după alegerile din 2000 pe fostul deputat al romilor, Gheorghe Răducanu, în această importantă funcţie.

88. În interviul cu Ana Blandiana, lidera Alianţei povesteşte o întîlnire cu preşedintele României la cîteva luni după ce AC se autosuspendase din CDR. „Eu eram oarecum jenată pentru că nu ne dăduse prin cap ca să-i spunem preşedintelui că o să părăsim Convenţia. I-am zis un fel de scuză,

Una dintre obsesiile prezidenţiale şi postprezidenţiale ale lui Emil Constantinescu a fost şi a rămas faptul că nu a existat analist politic, comentator sau jurnalist suficient de inteligent, moral sau binevoitor ca să observe marile sale merite istorice, faptul că preşedinţia sa a marcat căi ireversibile în istoria şi democraţia României moderne postcomuniste. În rarele ocazii publice în care mai apare astăzi, fostul preşedinte se lansează în interminabile apologii ale perioadei de patru ani cît a stat la Cotroceni. Cu alte cuvinte, dacă mulţi dintre cei care au crezut în el, o vreme, nu l-au adulat, nu i-au făcut „cultul personalităţii", Constantinescu înţelege să şi-l facă singur. Ultima sa „realizare" este tetralogia *Timpul dărîmării, timpul zidirii*. Prin publicarea acestei cărţi, Constantinescu arată că nu este diferit de Iliescu, care îşi publicase volumele încă de pe cînd era preşedinte[89]. Făcut din acelaşi aluat moral ca şi principala sa consilieră, Zoe Petre, Constantinescu nu şi-a exprimat niciodată public regretul pentru răul direct şi indirect pe care l-a pricinuit sau tolerat (sau s-a făcut că nu-l observă), nici pentru mulţimea erorilor comise. N-a văzut decît răul întruchipat în ceilalţi. Chiar şi prin această atitudine, fostul preşedinte se îndepărtează de spiritul Alianţei Civice şi de al Convenţiei Democratice, formaţiunile care l-au propulsat pe o culme politică pentru care nu era pregătit să-şi asume responsabilităţile.

Marile încercări la care au fost supuşi în 1999 Convenţia, întreaga coaliţie guvernamentală şi, mai ales, preşedintele Constantinescu au întărit în multe cercuri ale societăţii civile convingerea că este nevoie de încă un mandat pentru împlinirea a ceea ce se începuse după alegerile din 1996. În faţa campaniilor de denigrare, mulţi simpatizanţi şi susţinători CDR au continuat să-şi afirme public solidaritatea cu alesul lor şi sprijinul pentru realegerea acestuia. Pe 8 decembrie 1999, în toată presa a apărut următorul Apel de susţinere a preşedintelui:

> Constatăm o evoluţie îngrijorătoare în opinia publică românească: copleşiţi de dificultăţile cu care se confruntă, dar şi de vehemenţa din ce în ce mai destructivă a discursurilor demagogice, cetăţenii României şi-au pierdut încrederea atît în ei înşişi, cît şi în cei care le reprezintă interesele majore.
>
> De aceea noi, reprezentanţi ai mediilor universitare, culturale, ştiinţifice şi civice din România, am hotărît să ne exprimăm public susţinerea pentru preşedintele Emil Constantinescu, sprijinind înfiinţarea unei asociaţii în acest scop.
>
> Preşedintele Constantinescu şi-a îndeplinit, în condiţiile dificile ale mandatului încredinţat în urmă cu trei ani, toate obligaţiile constituţionale de a asigura României securitate, relaţii externe solide şi acces la marile centre de decizie ale lumii de azi. Plecînd de la o imagine externă defavorabilă, concretizată în atitudini critice, neîncredere şi izolare, determinate de violenţele minerilor, de iniţiative diplomatice hazardate (cum a fost Tratatul cu URSS), sau de

---

de tipul nu se putea altfel, trebuia să îi atenţionăm pe cei din PNŢCD în legătură cu greşelile lor, să-i şocăm. La care el zice: «Ce te scuzi, da bine ai făcut că i-ai părăsit pe idioţii ăia. Ce, stai să te compromiţi cu nişte cretini bătrîni?». «Păi, tu despre cine vorbeşti?», l-am întrebat. «De penetecedişti.» «Dar ăsta este partidul care te sprijină, tu pe cine altcineva te bazezi, dacă despre ei vorbeşti aşa? Eu am vrut ca prin părăsirea Convenţiei să îi ajut să înţeleagă situaţia, dar nu a ieşit nimic şi am renunţat, asta este înfrîngerea mea. Dar tu eşti preşedintele ţării, iar asta este forţa pe care te bazezi»".

89. Vezi numeroasele volume autoomagiale publicate de Iliescu, printre care Iliescu 1994, 1995, 1996 etc. Cu privire la calitatea acestor „volume prezidenţiale", vezi Dan Pavel, „Cartea de lemn" (comentariu la *Revoluţie şi reformă*), publicat în numărul tematic „Revoluţiile est-europene" al revistei *Polis*, nr. 4, 1994, republicat în Pavel, 1999.

pasivitatea statului român în fața corupției, Președintele Constantinescu a reușit să transforme România într-un partener activ al lumii occidentale, într-un spațiu în care au loc dialoguri esențiale în plan politic, religios, cultural sau științific. Astăzi țara noastră există din nou și cu adevărat în arena internațională, începînd să joace un rol important în organizații influente. Acest drum trebuie continuat.

Sîntem într-un moment istoric cu adevărat crucial, în care de felul în care vom ști să optăm depinde calea pe care România o va parcurge în următorul secol. Avem de ales între viitor și trecut, între integrare și izolare, între Europa democrației și prosperității și reîntoarcerea țării într-o zonă cenușie și fără perspective. Președintele Constantinescu s-a dovedit a fi un om de stat cu o viziune politică amplă, care garantează, prin consecvența și claritatea poziției sale, integrarea României în structurile europene și euro-atlantice ale secolului XXI.

Nu mai putem accepta să i se impute Președintelui Constantinescu erori care nu au nici o legătură cu atribuțiile sale, și nici să asistăm pasiv la montarea atîtor false scandaluri în care se încearcă implicarea numelui său.

De aceea, considerăm că este de datoria noastră să-i susținem acțiunile, să vorbim despre ele așa cum sînt ele cu adevărat, să cerem partidelor politice din arcul guvernamental și reprezentanților acestora în guvern să coopereze pentru a da forță și eficiență mesajului și acțiunii Președintelui României.

Considerăm de datoria noastră să facem astfel încît opinia publică să înțeleagă importanța capitală a unei acțiuni în sprijinul Președintelui Constantinescu. Dacă România nu continuă drumul ei de azi, atunci sacrificiile cetățenilor ei au fost zadarnice. Momente precum cel de acum, cînd România pășește ferm pe calea integrării europene, presupun din partea fiecăruia dintre noi, o judecată matură și cinstită. Influențați de patimi de moment și de voci care au interesul să ne conducă pe un drum închis, riscăm să arătăm lumii că nu sîntem capabili să susținem nici un fel de efort, nici un fel de cauză, nici un fel de interese majore. Românii au dreptul omenesc la momente de îndoială, dar nu au dreptul să pună în primejdie viitorul copiilor lor întorcîndu-și privirile către un trecut al cărui loc este în muzeele de istorie[90].

Inițial, apelul a fost semnat de peste 700 de persoane, pentru ca imediat lista să crească în mod impresionant. Pentru un studiu de sociologie a elitelor, ar fi interesant de comparat mai multe liste: cea a grupului de inițiativă al Alianței Civice (din noiembrie 1990), cea a semnatarilor apelului pentru alegerea lui Constantinescu ca președinte (din septembrie 1992), cea a semnatarilor manifestului Alternativei 2000 (din ianuarie 1996) și cea a semnatarilor apelului pentru realegerea lui Constantinescu ca președinte (decembrie 1999). Unele nume se regăsesc pe toate listele. Între cele patru liste sînt și deosebiri semnificative. Constantă este însă reunirea mediilor universitare (din toate specialitățile, de la științele naturii, științele exacte, specialități tehnice, drept, medicină pînă la cele umaniste), a mediilor literare, jurnalistice, din arte plastice, teatru și cinematografie, muzicale, civice. Din aceste cercuri au provenit „formatorii de opinie", cei care de-a lungul anilor au intervenit decisiv în diverse controverse politice, morale, culturale sau au definit noi tendințe. Elita intelectualo-tehnocratică și universitară a trăit mereu cu sentimentul culpabilității de a nu fi fost pe vremea comunismului activ antitotalitară, așa că s-a împotrivit după 1989 oricăror abuzuri autoritare și securiste care au supraviețuit comunismului. A fost o elită civică, nu și una politică, rămînînd diletantă în acest domeniu și încurajînd profesionalizarea lentă a clasei noastre politice, prin calificare la locul de muncă. Preocupată de afirmarea profesională, această elită nu s-a simțit atrasă de cariera politică, în acest sens Constantinescu fiind o excepție. Sprijinul moral de care

90. Pentru lista semnatarilor, vezi Anexa 13.

s-a bucurat din partea elitei se datorează delegării încrederii şi responsabilităţii. Din aceste medii s-au născut Alianţa Civică şi întreaga mişcare populară care a sprijinit CDR. Influenţa lor a fost în continuă creştere pînă la cucerirea puterii de către CDR şi Constantinescu. Apoi, aceeaşi elită nu s-a mai mobilizat pentru a susţine vreo cauză. Mobilizarea şi solidaritatea s-au manifestat doar în momentele-limită, cum a fost mineriada din ianuarie 1999. Atunci, elita civică a reacţionat, fără să şi iniţieze ceva. Sprijinul elitei s-a diminuat rapid, iar cauza principală nu a fost reducerea numărului de sprijinitori individuali, ci lipsa unei organizări cu impact public, de tipul Alianţei Civice, în jurul căreia să se solidarizeze şi alte organizaţii. Cine urmăreşte graficul încrederii opiniei publice în politicianul Constantinescu din perioada 1996-2000 va observa că, pe măsură ce legătura dintre Palatul Cotroceni şi Alianţa Civică slăbea, iar divorţul căpăta notorietate, încrederea în preşedinte scădea. Treptat, fostul preşedinte al CDR a coborît de pe primul pe al doilea loc, apoi pe al treilea, pentru ca, la un moment dat, să ajungă pe locul al şaselea.

La 14 aprilie 1999, preşedintele Constantinescu a iniţiat la Vila Lac 2 o serie de întîlniri „secrete", la care participau oameni extrem de diverşi – directori de gazete şi publicişti comentatori, scriitori, români celebri din diaspora, intelectuali oportunişti, mercenari ai consultanţei şi creării „de imagine", politicieni din categoria „navetiştilor", consilieri prezidenţiali, prieteni, rude sau protejaţi de-ai consilierilor prezidenţiali şi de-ai preşedintelui, intelectuali critici independenţi, politologi[91]. Erau tot reprezentanţi ai societăţii civile, dar neintegraţi şi nesprijiniţi de organizaţii de masă ale societăţii civile. Cei prezenţi puteau exercita o anumită influenţă şi au făcut-o, ca dovadă apelul apărut la sfîrşitul anului, în urma căruia s-a creat ASPEC (Asociaţia de Sprijinire a Preşedintelui Emil Constantinescu). Mai greu le-a fost sprijinitorilor preşedintelui să îl influenţeze pe acesta, pentru că nici el, nici consilierii săi nu au ţinut cont decît într-o mică măsură de sfaturile primite. Analiza făcută de preşedinte cu privire la raportul de forţe pe plan naţional şi regional scotea la iveală că în mai multe ţări se petrecea o evidentă revenire în forţă a grupurilor fostei nomenclaturi, sprijinită de burghezia coruptă şi de o serie de grupuri mafiote, precum şi a grupurilor de interese provenite din serviciile interne şi externe de poliţie politică. Nu era vorba despre o analiză în termenii teoriei conspiraţiilor, ci de constatări factuale, unele venite probabil pe linia serviciilor de informaţii, dar cele mai multe prezentate şi de presă. Îngrijorarea grupului de consilieri şi, mai ales, a preşedintelui faţă de situaţia din ţară şi din străinătate nu avea ca miză particulară realegerea sa în funcţie, ci ideea că nu părea să mai existe alternativă la ameninţările reintrării în zona gri şi a influenţei statului mafiot. Cu alte cuvinte, se confirmau exact avertismentele pe care cei veniţi în 1996 la putere le primiseră din partea unor segmente ale societăţii civile, a presei şi chiar a serviciilor secrete, dar Palatul Cotroceni refuzase să le ia atunci în seamă. După alegerile din 2000 însă, ambiguitatea situaţiei României a devenit cu atît mai derutantă cu cît elementele de *security risk*

91. Dan Pavel a participat la aceste întîlniri de taină, care erau atît de secrete încît la prima dintre ele, desfăşurată la 14 aprilie 1999, a fost sunat la telefon de reprezentanţi ai anumitor posturi de televiziune şi publicaţii pe la ora prînzului pentru a fi întrebat ce s-a discutat în acea dimineaţă cu preşedintele. Ziariştii primiseră deja informaţia de la Cotroceni, numai că ea era incompletă, pentru că întîlnirea urma să aibă loc abia seara. Oricum, după fiecare asemenea întîlnire, în presă apăreau relatări parţiale, cu amănunte despre participanţi şi agenda discuţiilor, în pofida pretenţiei ca participanţii să dea dovadă de confidenţialitate.

s-au amestecat cu cele de continuitate pe linia democratizării, fără a fi clar care dintre acestea sînt predominante. În ciuda dublei alternanţe la putere (1996 şi 2000), a existat o continuitate la nivelul ambiguităţii sistemului politic, care a dus la ştergerea unora dintre diferenţele considerate notabile între actorii individuali şi colectivi ajunşi la putere.

Personalităţile politice inventate au puţine şanse de a deveni autentice. Emil Constantinescu a ajuns să fie renegat pînă şi de cei care l-au ajutat să devină candidatul CDR şi, apoi, preşedintele României. În ceea ce-l priveşte, Ana Blandiana ne-a declarat:

> Dacă ar trebui să-l definesc pe Emil într-o singură frază, aş spune că este un om căruia i-a fost frică de realitate. Nici nu ştiu dacă îi era frică pentru că o cunoştea sau pentru că nu îndrăznea să o cunoască. Şi în mod sistematic a încercat să o înlocuiască cu o butaforie. În rezumat, tot ceea ce a făcut a fost o butaforie. Tot timpul a înlocuit forme reale prin forme construite, virtuale. În cadrul clipurilor electorale din 1996 a intrat şi o imagine de-a lui mergînd pe stradă, ştiu că dădea din mîini, care fusese filmată în 1992. Şi a fost ceva pentru noi, care am fost extraordinar de şocaţi. Fusese un om normal, se mişca normal, părea mult mai tînăr decît vîrsta lui, pentru că trăia printre tineri, iar apoi se transformase într-un tip împăiat[92].

Abandonarea liniei politice şi morale a CDR a fost principala sursă a eşecului preşedinţiei lui Emil Constantinescu. Conform interpretării date de Constantin Ticu Dumitrescu, „moartea lui Corneliu Coposu i-a căzut bine lui Emil Constantinescu, pentru că numai astfel el s-a dispensat de toate obligaţiile pe care şi le-a asumat direct sau indirect drept candidat al Convenţiei. Dacă ar fi trăit Coposu, el nu l-ar fi iertat sub nici o formă"[93].

Cu toate că nu a fost cunoscută decît unui cerc restrîns de apropiaţi, precum şi unor grupuri de presiune care au urmărit doar şantajarea, nu şi retragerea din cursă, decizia lui Constantinescu de a nu mai candida pentru un al doilea mandat la preşedinţie a venit ca rezultat al unui lung şir de declaraţii publice de tip îndoielnic. Astfel, în plină criză a cabinetului Ciorbea, asaltat de revendicările PD şi ale fracţiunilor ţărăniste, Constantinescu se afla la Forumul de la Davos. La 1 februarie 1998, referindu-se la criza politică din ţară, Constantinescu declara că se simte „complet scîrbit". Ca urmare a protestelor politice şi a comentariilor ironice ale presei, el şi-a retractat declaraţia, considerînd-o hazardată. Ulterior, şi-a nuanţat declaraţiile, explicînd contextul în care le-a făcut şi mărturisind că „una dintre cele mai păgubitoare greşeli ale intelectualităţii democratice din ultimul deceniu a fost aceea de a lăsa politica pe mîna vechilor nomenclaturişti şi securişti şi de a contribui, prin neimplicare, la sporirea neîncrederii generale faţă de politicieni"[94]. La revenirea în ţară, la Congresul Studenţilor în Medicină şi al Tinerilor Medici din luna martie, el le-a declarat ziariştilor „sînt mîndru că sînt român mai mult afară decît în ţară". Peste exact un an, recidiva, declarînd că „lumea politică este murdară şi mizerabilă". Dacă vreun psihanalist i-ar fi acordat atenţie, cu siguranţă că ar fi ieşit un studiu de caz spectaculos. Scîrba de politică şi de politicieni sau de propria

92. Interviu cu Ana Blandiana.
93. Interviu cu Constantin Ticu Dumitrescu.
94. Interviu cu Emil Constantinescu, care ne-a spus că declaraţia de atunci a fost dată în contextul în care fusese rugat să comenteze „nesfîrşitele certuri ale unor persoane", fiind cu gîndul la „viesparul intereselor de grup care confundă politica cu intriga şi manevrele de culise. Regret că am spus-o fără nuanţe, dar sper că şi atunci, în 1998, n-au fost puţini aceia care au înţeles de ce o spun şi la ce anume mă refer".

identitate nu ar fi putut fi făcută publică în campaniile prezidenţiale din 1992 sau 1996 fără a fi sancţionate. Constantinescu s-a schimbat abia după ce a ajuns la putere. Oricum, schimbarea a devenit evidentă în 1998.

Emil Constantinescu a avut o şansă unică de a face istorie. A ratat-o. Chiar dacă pe plan extern a înlăturat multe bariere care menţineau România la periferia Europei, el nu a reuşit să o scoată din starea de sărăcie, mizerie şi corupţie, aşa cum îşi imaginase la un moment dat că ar putea-o face. A fost un eşec colectiv, la care preşedintele a fost asociat cu alte forţe, în primul rînd cu partidele din Convenţie (PNŢCD, PNL, parţial PAR etc.), dar şi cu ceilalţi parteneri din coaliţie (PD, PSDR şi UDMR). Principala circumstanţă atenuantă invocată de fiecare dintre aceşti actori colectivi, ca şi de actorii individuali (politicienii implicaţi ca persoane în evenimente), a fost tocmai faptul că au fost împiedicaţi de ceilalţi să facă ceea ce intenţionau. Or, nimeni nu i-a împiedicat, nici pe Constantinescu, nici pe fiecare politician sau partid în parte, să conceapă şi să pună în aplicare noi formule de construcţie politică.

În pofida faptului că autorii au depus eforturi pentru a menţine cercetarea pentru acest volum în zona judecăţilor descriptive, corelate cu acumulările din domeniul teoriei politice şi al *comparative politics*, cercetarea politicii româneşti postcomuniste nu poate ignora zonele de iraţional şi obscuritate. De cele mai multe ori, chiar informaţiile, experienţa şi interpretările pe care le-am obţinut de la principalii actori politici şi civici ne-au condus către zonele teoriei conspirativiste. Acestea din urmă nu pot explica însă realitatea în chip coerent. Cu toate acestea, toată politica românească din perioada interbelică şi de după cel de-al doilea război mondial, mai ales din perioada regimului comunist, a fost afectată de conspiraţii. Chiar dacă acestea nu au reuşit, cum a fost, de pildă, în timpul rebeliunii legionare din ianuarie 1941, ele au lăsat urme de neşters asupra culturii politice autohtone. Regimul comunist autoritar a fost unul al conspiraţiei absolute împotriva democraţiei, a intereselor naţionale, a elitelor şi a poporului român, laolaltă cu minorităţile naţionale. Iar poliţia politică a fost unul dintre mijloacele sale. Obsesia cu privire la accesul la dosarele personale şi deconspirarea Securităţii ca poliţie politică vine tocmai din nevoia de a înlătura posibilitatea oricărei conspiraţii, a fărădelegilor şi corupţiei materiale şi spirituale. Perioada postcomunistă stă sub semnul semnelor de întrebare la care nu se poate răspunde doar cu explicaţii raţionale şi factuale, de la ceea ce s-a petrecut începînd cu 22 decembrie 1989, continuînd cu mineriadele, lovitura de stat, trădările politice, funcţionarea justiţiei şi cercurile clientelare, retragerea lui Constantinescu din cursa electorală pentru un al doilea mandat. Cei ce resping complet iraţionalul din sfera politicii suferă de *moral idiocy*. Războiul, revoluţia, genocidul, schimbarea socială, perioadele de profunde transformări culturale nu se pot explica eliminînd varabilele independente iraţionale doar pentru că nu ar fi metode prin care ele să poată fi măsurate. La fel cînd este vorba de studiul comunismului, al fascismului, postcomunismului sau dictaturilor, ba chiar şi de studiul democraţiilor. Cele petrecute la 11 septembrie 2001 în SUA nu pot fi explicate doar recurgînd la metode convenţionale. Acestea sînt motivele pentru care am acceptat în cercetarea noastră, fie şi parţial, lucruri pe care, iniţial, nu le avusesem în vedere. Cele mai multe dintre ele au ieşit la iveală în zonele cele mai personalizate ale politicii cederiste, reprezentate de fostul preşedinte al României. Prin faptele şi declaraţiile sale, prin explicaţiile ulterioare, Constantinescu ne invită să cercetăm şi asemenea zone. Am acceptat deci invitaţia şi, uneori, cele aflate au valorat mai mult decît datele concrete şi verificabile. După cum am învăţat, de la Socrate la Foucault, chiar şi întrebările, îndoielile şi ipotezele au valoarea lor epistemologică.

CAPITOLUL 10

Alegerile parlamentare şi prezidenţiale din 2000 şi consecinţele lor

Vara anului 2000 avea să fie una incendiară pentru politica românească: negocierile, răsturnările de situaţii, căutarea disperată a unor candidaţi viabili pentru preşedinţie, luarea unor decizii majore pentru soarta partidelor din România, dar mai ales controversele şi scandalurile politice au ţinut vie atenţia presei.

Renunţarea lui Emil Constantinescu la candidatură i-a lăsat pe ţărăniştii într-o situaţie politică atît de complicată încît nu au mai avut nici timpul, nici energia, nici imaginaţia să iasă din încurcătură. Fără candidatul „tradiţional" la preşedinţie (identificat de opinia publică cu CDR, în particular cu PNŢCD), fără PNL în Convenţie şi fără curajul de a merge singuri pe liste, ţărăniştii au încercat să salveze spiritul moral şi electoral al Convenţiei Democratice şi să caute un alt candidat la preşedinţie.

Prima problemă şi-a găsit destul de rapid o rezolvare, PNŢCD demarînd aproape imediat discuţiile cu două forţe politice cu o anumită tradiţie în CDR: UFD şi FER. Ţărăniştii au fost întotdeauna elementul de continuitate în Convenţie, indiferent cine a intrat şi a ieşit, încît aveau un fel de credinţă mistică asupra faptului că în alegerile din 2000 se va repeta situaţia din 1992, cînd PNL părăsise pentru prima dată Convenţia. Costul erorii a fost neintrarea în Parlament. Pe 7 august 2000, la Palatul Parlamentului, liderii PNŢCD, UFD şi FER au semnat protocolul de constituire a Convenţiei Democratice Române – 2000 (CDR 2000). Ulterior, aveau să li se alăture Alianţa Naţională Creştin Democrată (ANCD) condusă de Victor Ciorbea şi Partidul Moldovenilor, ceea ce a ridicat inutil pragul electoral. Structura de conducere a CDR 2000 era Consiliul Alianţei, din care iniţial s-a stabilit să facă parte 4 ţărănişti, 3 ufedişti şi 2 ecologişti. Protocolul a fost semnat din partea PNŢCD de Remus Opriş şi Ioan Avram Mureşan, din partea UFD de Varujan Vosganian şi Adrian Iorgulescu, iar din partea FER de Alexandru Ionescu. Potrivit lui Vosganian, păstrarea denumirii de CDR era menită a valorifica potenţialul Convenţiei, în vreme ce platforma politică a noii alianţe era „adaptată acestui moment istoric".

Tot în ziua de 7 august, Theodor Stolojan şi-a anunţat candidatura pentru preşedinţia României din partea PNL. În tabăra Convenţiei, liderii rămaşi mizau pe candidatura premierului Mugur Isărescu, care îşi exprimase însă disponibilitatea de a candida doar ca independent[1]. După retragerea lui Constantinescu din cursa prezidenţială, în cercurile

1. Vezi „CDR-2000 îl aşteaptă pe Isărescu", „Stolojan a luat startul pentru Cotroceni", *Ziua*, 8 august 2000.

apropiate de Cotroceni şi de ceea ce mai rămăsese din CDR se făceau calcule cu privire la şansele găsirii unui candidat potrivit, care ar fi putut, eventual, să recupereze ceva din popularitatea fostului candidat. Potrivit unor raţionamente, alternativa cea mai potrivită ar fi fost primul-ministru din acea perioadă, care avea o oarecare popularitate în sondajele de opinie. Abia acum s-a putut vedea cît de catastrofală fusese ideea lui Constantinescu de a-l înlocui pe Radu Vasile cu un personaj care nu era apropiat de cercurile PNŢCD şi nici măcar de CDR. Guvernatorul Băncii Naţionale era, la sfîrşitul lui 1999, cel mai vechi oficial în funcţie din România, reuşind să-l întreacă pînă şi pe directorul SRI, Virgil Măgureanu, a cărui îndelungată menţinere în funcţie fusese viu comentată ca un semn al înţelegerilor dintre forţele democratice şi o parte a conducerii serviciilor secrete. Păstrarea lui Isărescu în funcţia de Guvernator al Băncii Naţionale era tot un semn al continuităţii, dar tipul acestei continuităţi era pus sub semnul întrebării. La numirea sa în funcţie, în cercurile intelectuale (GDS, de exemplu) sau mediatice bucureştene s-au ridicat o mulţime de semne de întrebare cu privire la o posibilă legătură a lui Isărescu cu fostul DIE, iar GDS a adresat preşedinţiei şi CSAT întrebări cu privire la dosarul său de Securitate. Răspunsul a fost negativ.

Isărescu făcuse toată viaţa parte din stratul „tehnocratic" al fostei nomenclaturi reconvertite la democraţie liberală şi capitalism. El provenea din rezerva iniţială de cadre a FSN, fiind apropiat de cercurile din jurul lui Ion Iliescu, de grupul „Un Viitor pentru România", de politicieni, economişti, tehnocraţi, istorici, militari etc. care nu puteau să aibă nici cea mai mică simpatie şi înţelegere pentru partidele istorice. El chiar era un „om de stînga" sau, cel puţin, se formase între comuniştii reformişti, iar a reprezenta un curent liberal sau creştin-democrat sau nişte partide considerate „reacţionare" de către comunişti şi „demodate" de către fesenişti nu se potrivea deloc cu modul său de gîndire. Ideea de a fi prim-ministru din partea unei coaliţii avînd în frunte astfel de partide putea fi acceptată de un tehnocrat, dar propunerea de a fi candidatul unor asemenea forţe a fost acceptată cu greu de Isărescu.

Prin acţiunile şi calculele sale strategice, preşedintele Constantinescu a compromis în mai multe etape şansele PNŢCD şi a ceea ce rămăsese din CDR de a rămîne pe prima scenă a politicii româneşti. Ideea de a pune în funcţie un prim-ministru „nonpolitic", care nu reprezenta PNŢCD, principalul partid din Convenţie şi coaliţie, s-a dovedit a nu fi tocmai fericită, cel puţin din punct de vedere politic şi electoral. În momentul în care Constantinescu a decis să nu mai candideze pentru un al doilea mandat, PNŢCD nu mai avea nici un politician situat în poziţii de influenţă atît de importante încît să-şi ajute electoral formaţiunea. Oricine ar fi fost în funcţia de premier în acea perioadă ar fi beneficiat de capitalul de imagine acumulat ca urmare a rezultatelor economice pozitive din anul 2000, care au reprezentat şi baza succeselor din 2001. Nominalizarea lui Isărescu drept candidat-înlocuitor al lui Constantinescu a fost însă o eroare. Premierul a evitat să-şi lege direct numele de CDR şi PNŢCD. În plus, fiecare componentă desprinsă din CDR a avut ambiţia să se prezinte în alegeri cu propriul ei candidat prezidenţial.

Nehotărîrea lui Mugur Isărescu de a accepta candidatura la preşedinţie şi întîrzierea cu care s-a decis să intre în lupta pentru Cotroceni aveau să reprezinte costuri suplimentare pentru CDR 2000, influenţînd negativ modul în care s-a structurat spectrul politic ulterior alegerilor din noiembrie. După ezitări repetate, Isărescu şi-a recunoscut voalat intenţia de a candida, la jumătatea lunii august, anunţînd că îşi va depune oficial candidatura în momentul în care vor fi strînse cele 300.000 de semnături necesare.

Anunţul venea pe fondul demersurilor făcute de o serie de intelectuali de marcă din România, avîndu-l ca lider pe fostul preşedinte al Consiliului Naţional al PNL, proaspătul demisionat Nicolae Manolescu, care au constituit un Grup de Sprijin „Isărescu – Preşedinte". Răspunsul mult aşteptat din partea lui Isărescu a sosit la data de 16 august:

> Componenta grupului care sprijină candidatura mea la preşedinţie este impresionantă. Sînt sute de personalităţi ale vieţii noastre publice: medici vestiţi, mari profesori, reprezentanţi de seamă ai ştiinţei, culturii, ai artei. Le mulţumesc pentru încrederea pe care mi-o acordă. Acest demers mă onorează şi mă încurajează. Atunci cînd grupul de sprijin, care reprezintă o parte semnificativă a societăţii civile, numerică, dar mai ales calitativă, va avea o listă cu numărul de semnături cerut de lege îmi voi anunţa oficial candidatura la preşedinţie şi îmi voi prezenta programul[2].

Candidatura lui Isărescu ca independent, susţinut şi de unele formaţiuni politice, a fost considerată de ţărănişti şi de partenerii lor din CDR 2000 drept o soluţie acceptabilă. Preşedintele ţărănist Diaconescu a subliniat că iniţiativa PNŢCD de a susţine pentru funcţia de şef al statului un candidat din afara partidului nu este nouă, ea regăsindu-se şi în momentele electorale anterioare, cînd ţărăniştii i-au oferit sprijin lui Emil Constantinescu. „Noi suntem consecvenţi în susţinerea unei persoane neutre pentru funcţia de preşedinte", a precizat Ion Diaconescu. Potrivit lui, această decizie avea şi avantajul că nu putea genera disensiuni între formaţiunile membre ale alianţei CDR 2000[3].

Două zile mai tîrziu, la Teatrul Naţional avea loc Congresul Extraordinar al PNL în cadrul căruia a fost lansată candidatura la preşedinţie a lui Theodor Stolojan. Singura voce semnificativă care s-a pronunţat împotriva acestei decizii a fost cea a ministrului de Finanţe Decebal Traian Remeş, care la scurt timp avea să părăsească PNL.

În acest fel, în condiţiile în care Iliescu conducea detaşat în sondaje în cursa pentru Cotroceni, iar Vadim Tudor venea rapid din urmă, fostul electorat al CDR (care nu era doar de centru-dreapta) avea să se redistribuie în mod atipic. O parte a lui s-a împărţit între Theodor Stolojan, candidatul PNL, şi independentul Mugur Isărescu, susţinut de CDR 2000. În cursa electorală mai participau însă şi alţi candidaţi care puteau atrage voturile altădată favorabile Convenţiei – Frunda György (UDMR), Petre Roman (PD) şi Teodor Meleşcanu (ApR). După cum aveau să arate rezultatele alegerilor din 2000, o bună parte din electoratul din Transilvania al CDR şi al lui Emil Constantinescu s-a îndreptat către PRM şi Corneliu Vadim Tudor. Aceasta a reprezentat o radicalizare a combinaţiei de opţiuni stînga-dreapta care altădată se îndreptau spre Convenţie.

Liberalii au fost printre cei care au încercat să evite situaţia ca atît Theodor Stolojan, cît şi Mugur Isărescu să candideze la preşedinţie, considerînd că un tandem al celor doi ar fi mult mai util din punct de vedere electoral şi politic. Într-o discuţie purtată la Constanţa, în casa liberalului Puiu Haşotti, Isărescu ajunsese la o înţelegere cu Stolojan, care acceptase deja propunerea liberalilor de a fi candidatul lor la preşedinţie. Isărescu

2. „Mugur Isărescu şi-a anunţat candidatura pe ocolite", *Adevărul*, 17 august 2000. Multe dintre semnăturile strînse pentru susţinerea candidaturii lui Isărescu erau şi pe lista celor care îl susţinuseră pe Constantinescu, în urmă cu doar cîteva luni. În mod semnificativ însă, o parte dintre cei care semnaseră pentru Constantinescu au considerat că nu-şi pot transfera automat semnătura, chiar dacă organizaţia care se ocupase de cele două liste (ASPEC) le-o solicitase.
3. „PNŢCD merge fericit pe mîna independentului Isărescu", *Ziua*, 17 august 2000.

i-a promis fostului premier din perioada 1991-1992 că nu va candida împotriva sa, tocmai pentru a evita scindarea puternică a electoratului de centru-dreapta[4]. Pînă la urmă însă, presiunile din partea apropiaților de Palatul Cotroceni au fost atît de puternice încît, la Neptun, primul-ministru Isărescu a fost convins să candideze, chiar dacă formula de susținere politică rămînea neclară. Dată fiind lipsa de transparență a tuturor acestor discuții, speculațiile nu au întîrziat să apară. Cert este că abia după luni de incertitudine, după strîngerea semnăturilor necesare, în vreme ce formațiunile din CDR 2000 își disputau deja locurile considerate eligibile, premierul și-a declarat ferm intenția de a candida la șefia statului (pe 25 septembrie): „Da, domnilor, candidez! Numai ca independent, sprijinit de oricine vrea să mă sprijine!". La aceeași dată a fost dezvăluit și numele coordonatorului campaniei electorale a lui Isărescu: consilierul său Adrian Vasilescu[5].

CDR 2000 s-a întregit în decursul lunii august cu două alte formațiuni. În afară de PNȚCD, UFD și FER, alianței i s-au alăturat la scurt timp Partidul Moldovenilor și ANCD. Astfel, la 17 august 2000, Senatul PM condus de primarul Iașiului, Constantin Simirad, a decis aderarea la CDR 2000, propunîndu-și să obțină 4-5 locuri eligibile pe listele de candidați. 20 august 2000 a fost data reintrării în Convenție a lui Ciorbea, împreună cu partidul său – ANCD. Consiliul Național al Reprezentanților ANCD a decis cu 115 voturi pentru, din 133, participarea pe listele CDR 2000. În privința colaborării cu PNȚCD, Victor Ciorbea considera că „sînt mai multe lucrurile care ne apropie decît cele care ne despart". Fostul premier s-a arătat mulțumit pentru faptul că ANCD a „pus capăt autoizolării", alegînd să revină acolo unde îi este locul firesc"[6].

Protocolul tehnic al Convenției a fost definitivat la 24 august, venirea ANCD și a Partidului Moldovenilor impunînd cîteva schimbări față de primul acord. În consecință, Consiliul de Conducere al CDR 2000 a crescut de la 9 la 12 membri, prin cooptarea a doi reprezentanți ai ANCD și unul al PM. Partidelor din CDR 2000 li s-au alăturat ulterior și grupul lui Decebal Traian Remeș, plecat din PNL, precum și cîteva formațiuni civice. La 19 septembrie 2000, cele cinci partide din CDR 2000 au semnat, la Palatul Parlamentului, Protocolul de asociere cu șase asociații civice, dintre care doar Solidaritatea Universitară fusese membru fondator al CDR. Reprezentanții AFDPR, UMRL, Asociației „România Viitoare" și ai Asociației „21 Decembrie" nu au fost prezenți la parafarea acestui protocol, formațiunile semnatare fiind: Asociația Convenției Democrate a Inginerilor, Asociația Națională a Femeilor cu Diplomă Universitară din România, Asociația Națională a Proprietarilor de Pămînt și Acționari în Agricultură – PROPACT, Convenția Medicilor Democrați din România, Federația Română a Foștilor Deținuți Politici și Luptători Anticomuniști și Solidaritatea Universitară[7]. Nici una dintre aceste asociații nu avea prestigiul moral și forța electorală a organizațiilor care reprezentaseră coloana vertebrală a Convenției – Alianța Civică și AFDPR. În plus, mesajul electoral și simbolistica luptei se restrînseseră mult, ajungînd la o luptă a dreptei împotriva revenirii stîngii la putere, în condițiile în care electoratul sărăcit și exasperat de corupție era prea puțin preocupat de asemenea dihotomii sau nu le percepea ca fiind prioritare.

4. Relatarea aparține unuia dintre martorii la discuția din vara lui 2000.
5. *Ziua*, 26 septembrie 2000.
6. „Partidul Moldovenilor a aderat la CDR 2000", *Ziua*, 18 august 2000; „Consiliul ANCD a votat pentru întoarcerea la matcă", *Ziua*, 21 august 2000.
7. „CDR 2000 a dat mîna cu fantomele societății civile", *Ziua*, 20 septembrie 2000.

Dosarul de înscriere a CDR ca alianţă electorală a fost depus la Biroul Electoral Central de către Ion Diaconescu, Varujan Vosganian, Victor Ciorbea şi Alexandru Ionescu la 18 octombrie 2000. Semnul electoral al Convenţiei reînnoite urma să fie tot *cheia*, dar într-un cerc cu steluţe (semn al reluării simbolului tradiţional, dar într-un context european).

Ca şi în celelalte două alegeri generale, negocierile din CDR 2000 pentru locurile pe listele de senatori şi deputaţi au fost un prilej de noi dispute. Zece din seniorii PNŢCD, printre care Gabriel Ţepelea, Constantin Ionescu-Galbeni, Sergiu Macarie, Valentin Gabrielescu şi Tănase Tăvală, au anunţat că nu vor mai candida, considerînd că „au ajuns la o vîrstă în care pot servi partidul din alte poziţii şi prin alte acţiuni". CDR 2000 miza pe obţinerea a 23 de senatori şi 52 de deputaţi, fruntaşii ţărănişti luînd ca bază de calcul procentele obţinute la alegerile locale, considerînd că „mai rău de atît nu se poate"[8]. Presa vremii a relatat despre prelungitele discuţii ale liderilor formaţiunilor din CDR 2000 pentru stabilirea listelor de candidaţi, dar nici unul dintre ei nu intuia că noul mesaj electoral era inadecvat, că strategia şi tacticile din alegeri nu mai aveau legătură cu realitatea politică şi electorală a ţării.

Lansarea oficială a candidaţilor Convenţiei pentru alegerile parlamentare a avut loc la data de 2 noiembrie 2000, în cadrul unei festivităţi desfăşurate la Sala Palatului, în prezenţa primului-ministru Mugur Isărescu şi a preşedintelui Emil Constantinescu. Acesta din urmă şi-a declarat „sprijinul deplin pentru CDR 2000, această construcţie politică modernă şi solidă care respectă principiile ce-au stat la baza formării vechii Convenţii". Şeful statului şi-a exprimat totodată susţinerea fermă pentru Isărescu, pe care l-a considerat „cel mai bun candidat, ca şi cel mai bun prim-ministru din istoria ultimei jumătăţi de secol". Sloganul CDR 2000 avea să fie „Singuri împotriva stîngii, pentru o Românie europeană". Directorul de campanie al CDR 2000 era consilierul prezidenţial Dorin Marian, care a apreciat că orice vot care nu este dat CDR 2000 este unul pentru PDSR[9]. Dar modelul opoziţiei dintre dreapta şi stînga era complet în afara preocupărilor electoratului, care avea o cu totul altă agendă de priorităţi. Acest lucru a fost sesizat de PRM şi de candidatul acestui partid extremist, care au îmbinat temele stîngii şi ale dreptei într-o sinteză populistă, orientată către o parte din electorat, care cuprindea şi componente sprijinitoare ale Convenţiei.

În ciuda atmosferei destul de optimiste care domnea în rîndul noii alianţe, sondajele din luna octombrie arătau o creştere a PRM şi a lui Vadim Tudor, care urcau pe locul doi în cursa pentru Parlament, respectiv pentru preşedinţie, şi o scădere a CDR 2000. Astfel, un sondaj IMAS din octombrie 2000 îl credita pe Ion Iliescu cu 46% din voturi, urmat la egalitate de Corneliu Vadim Tudor şi Mugur Isărescu cu 14% şi de Theodor Stolojan cu 12%. În privinţa partidelor, PDSR conducea detaşat cu 50% din intenţiile de vot, secondat de PRM cu 13%, în urma acestuia plasîndu-se PNL cu 9% şi CDR 2000 cu 8%[10].

Diferenţa semnificativă care despărţea în sondaje PDSR şi candidatul său de celelalte partide şi candidaţi, precum şi ascensiunea neaşteptată a PRM au generat un apel de

8. „Caznele ţărăniştilor", *Ziua*, 15 septembrie 2000.
9. „Emil Constantinescu: Isărescu este cel mai bun candidat şi premier din ultima jumătate de secol", *Ziua*, 3 noiembrie 2000. Judecăţile de valoare exprimate de preşedintele Constantinescu la acea vreme proveneau din expertiza de *analist politic* cu care se mîndrea la vremea respectivă, dobîndită prin calificarea la locul de muncă în postul cel mai înalt din stat.
10. *Ziua*, 20 octombrie 2000.

coalizare împotriva inamicului comun (care avea să se dovedească tardiv) din partea unor intelectuali de renume. Apelul era confuz, ezitînd între identificarea inamicului în „partidul unic" (?) și candidații partidelor din opoziție (PDSR și PRM) la președinție (Ion Iliescu, Corneliu Vadim Tudor), fără a sesiza că aglomerația de candidați se datora și președintelui în funcție, Emil Constantinescu. Intelectualii nu sesizau că trecuse vremea Convenției Democratice și a fronturilor atotcuprinzătoare, că din moment ce PNL se desprinsese din CDR, fiecare partid sau coaliție prezentă în cursă urmărea logica maximizării propriilor șanse, într-un proces de individualizare a partidelor. În mod inconștient, semnatarii apelului preluaseră mesajul CDR 2000 de luptă împotriva stîngii (referindu-se la falsa alunecare a electoratului „pe o singură latură a spectrului politic"), în ciuda faptului că PRM era o combinație populistă între dreapta și stînga și că unul dintre „adrisanții" apelului – Petre Roman – era candidatul prezidențial al unui partid de stînga, membru al Internaționalei Socialiste. Prin urmare, ei s-au oferit să medieze între Frunda György, Petre Roman, Theodor Stolojan și Mugur Isărescu pentru ca la alegerile prezidențiale coaliția guvernamentală să aibă un singur candidat. În apel se spunea:

> Ne aflăm într-un moment deosebit de critic.
>
> Riscăm să ne întoarcem la partidul unic și să periclităm integrarea euro-atlantică, dacă o singură formațiune politică cîștigă alegerile cu o largă majoritate.
>
> Riscăm ca turul doi al alegerilor prezidențiale să ofere o nemeritată șansă candidatului PRM ca prezumtiv opozant al lui Ion Iliescu.
>
> Riscăm ca tot ceea ce s-a clădit timp de un deceniu pe linia tradiției politice democratice să se distrugă, dacă CDR 2000 sau PD nu vor intra în Parlament, iar PNL va obține locuri puține.
>
> Această situație se datorează în mare măsură defectuoasei strategii electorale a partidelor care au alcătuit coaliția aflată la guvernare: ele se atacă unele pe altele, cu o violență care le îndepărtează electoratul.
>
> La fel procedează și candidații prezidențiali care sînt răspunzători de dispersia voturilor și de alunecarea lor pe o singură latură a spectrului politic.
>
> Dată fiind gravitatea situației și puținul timp rămas la dispoziție, solicităm:
>
> - negocieri urgente între candidații la Președinție reprezentînd spectrul democratic (György Frunda, Mugur Isărescu, Petre Roman, Theodor Stolojan) pentru ca, prin eventuala renunțare, să poată fi opus candidatului PDSR un singur contracandidat, puternic;
> - încetarea imediată a atacurilor reciproce între partide și candidați, care, în loc să le aducă voturi, le îndepărtează electoratul și vor face și mai dificilă coalizarea în jurul unui singur candidat pentru turul doi.
>
> În joc este destinul nostru și al copiilor noștri, precum și destinul european al României.
>
> Această intervenție a intelectualilor vine în ceasul al 12-lea. Alegerile au fost și sînt răspunderea politicienilor, și cei care nici măcar în acest moment nu-și recunosc erorile și nu trec la îndreptarea lor se descalifică în ochii opiniei publice.
>
> Inițiem o serie de discuții pe această temă și ne oferim disponibilitatea de a media între staff-urile de campanie[11].

Apelul intelectualilor a fost lipsit de efect, nici una dintre forțele politice înscrise în cursa electorală și nici candidații prezidențiali nefiind dispuși să renunțe în favoarea altuia[12]. O săptămînă mai tîrziu, cînd sondajele de opinie îl indicau pe Tudor drept contracandidat al lui Iliescu în turul doi de scrutin, în vreme ce pe locul trei era plasat

11. „Numai unul!", *Ziua*, 14 noiembrie 2000.
12. Singurul candidat prezidențial care s-ar fi retras era candidatul UDMR, cu condiția ca și ceilalți să se retragă în favoarea unuia singur.

Stolojan, intelectualii au revenit cu un nou apel în care pledau pentru susţinerea candidatului din „spectrul democratic" cel mai bine plasat, în speţă Stolojan. La fel ca şi primul apel, şi acesta a venit mult prea tîrziu şi a rămas fără urmări concrete.

După ce candidatul tradiţional al Convenţiei la preşedinţia României a dat lovitura de graţie forţei politice care l-a propulsat în funcţia supremă în stat, CDR a încetat să mai existe în forma sa consacrată. Cu toate acestea, hotărîrea PNŢCD, cea mai importantă forţă politică din cadrul CDR, de a inventa o nouă formulă politică ne permite, din punct de vedere analitic, să admitem continuitatea instituţională şi organizaţională. Iar rezultatul alegerilor din 2000 permite tratarea subiectului într-un mod tradiţional, drept un fenomen care apare, se dezvoltă, capătă relevanţă, iar apoi decade. Măreţia şi decăderea CDR este subiectul acestei cărţi, iar tratarea subiectului permite înţelegerea naturii policii româneşti din perioada 1989-2000, precum şi a moştenirii acestei perioade.

Rezultatele alegerilor parlamentare – 26 noiembrie 2000

Numărul total al alegătorilor, potrivit listelor electorale ale localităţilor unde îşi au domiciliul – 17.699.727
Numărul total al alegătorilor care şi-au exercitat dreptul de vot – 11.559.458 (65,3%)

Senat

Partid	Nr. voturi	Procente	Mandate	Procent mandate
1. PDSR	4.040.212	37,09%	65	46,43%
2. PRM	2.288.483	21,01%	37	26,43%
3. PD	825.437	7, 58%	13	9,29%
4. PNL	814.381	7,48%	13	9,29%
5. UDMR	751.310	6,90%	12	8,57%
6. CDR 2000	575.706	5,59%	0	
7. ApR	465.535	4,27%		
8. PAN (PUNR - PNR)	154.761	1,42%		
9. PNL-C	133.018	1,22%		
Total mandate			140	

Camera Deputaţilor

Partid	Nr. voturi	Procente	Mandate	Procent mandate
1. PDSR	3.968.464	36,61%	155	44,93%
2. PRM	2.112.027	19,48%	84	24,35%
3. PD	762.365	7,03%	31	8,99%
4. PNL	747.263	6,89%	30	8,70%
5. UDMR	736.863	6,80%	27	7,83%
6. CDR 2000	546.135	5,04%	0	
7. ApR	441.228	4,07%		
8. PAN (PUNR - PNR)	151.518	1,40%		
9. PNL-C	149.525	1,38%		
10. Candidaţi independenţi	137.561	1,27%		
Minorităţi			18	
Total mandate			345	

Rezultatele alegerilor prezidenţiale

Turul I – 26 noiembrie 2000

Candidat	Nr. voturi	Procente
1. Ion Iliescu	4.076.273	36,35%
2. Corneliu Vadim Tudor	3.178.293	28,34%
3. Theodor Dumitru Stolojan	1.321.420	11,78%
4. Constantin Mugurel Isărescu	1.069.463	9, 54%
5. György Frunda	696.989	6,22%
6. Petre Roman	334.852	2,99%
7. Teodor Viorel Meleşcanu	214.642	1,91%
8. Gheorghe Eduard Manole	133.991	1,19%
9. Graţiela Elena Bîrlă	61.455	0,55%
10. Paul Philippe Hohenzollern	55.238	0,49%
11. Ion Sasu	38.375	0,34%
12. Nicolae Cerveni	31.983	0,29%

Turul al II-lea – 10 decembrie 2000

Numărul total al cetăţenilor din listele electorale – 17.711.757
Numărul total al alegătorilor care şi-au exercitat dreptul de vot – 10.184.715 (57,5%)

Candidat	Nr. voturi	Procente
1. Ion Iliescu	6.696.623	66,83%
2. Corneliu Vadim Tudor	3.324.274	33,17%

Terminologia şi tipologia lui Sartori sînt din nou utile pentru a înţelege ceea ce s-a petrecut cu sistemul de partide din România, în urma alegerilor generale din noiembrie 2000 (vezi Sartori, 1976, şi Sartori, 1966: 138-139). În aparenţă, din punctul de vedere al teoriei partidelor politice şi a sistemelor de partide, aceste alegeri au condus la rezultatele cele mai clare din perioada postcomunistă. Ridicarea pragului electoral la 5% pentru partide politice şi la 5 + 3 + n% pentru coaliţii politice şi electorale a simplificat lucrurile. S-a ajuns pentru prima dată ca în Parlamentul României să fie (din punct de vedere formal) doar 5 formaţiuni politice, adică sub linia despărţitoare între sistemul de partide pluralist extrem şi cel moderat, după cum arată Sartori[13]. România pare a avea un sistem pluralist moderat, ceea ce ar fi trebuit să atragă consecinţe benefice asupra funcţionării sistemului politic în general. În alegerile din 2000 s-a mai produs o premieră din punctul de vedere al sistemului de partide: în termenii lui Sartori, s-a trecut de la sistemul *bipolar*, rezultat în urma alegerilor din 1992 şi 1996, la sistemul *multipolar* de partide. În sistemul multipolar pivotarea partidelor se produce în jurul a mai mult de doi poli. În afară de polul PDSR, care a rămas fix, şi ceea ce a mai rămas din polul fostei

13. Este vorba doar de o împărţire formală, pentru că în polul social-democrat, alături de PDSR, au mai intrat două partide, PSDR (fost membru fondator al CDR şi membru al coaliţiei guvernamentale de după 1996) şi PUR (Partidul Umanist Român). Din unirea PDSR cu PSDR, în 2001, a rezultat Partidul Social Democrat (PSD), aşa că numărul partidelor intrate pe lista PDSR s-a redus la două. Relaţiile ulterioare dintre PSD şi PUR (care la un moment dat şi-a alăturat denumirea de „social--liberal") au fost tensionate, din pricina respingerii de către umanişti a consecinţelor practice ale protocoalelor din 2000 şi 2002 dintre PDSR (PSD) şi UDMR.

coaliţii de guvernare după dispariţia Convenţiei (adică PNL şi PD), a mai apărut un pol, reprezentat de PRM-ul condus de C.V. Tudor. În situaţia de după alegeri, PDSR-ul condus de Adrian Năstase a exclus posibilitatea oricărei coaliţii cu fostul partener (PRM). De aceea, PDSR a şi încheiat protocoale de colaborare cu două partide care aparţinuseră fostului pol CDR, cu UDMR şi PNL. Doar primul dintre aceste protocoale a rezistat mai mult de cîteva luni. În orice caz, funcţionarea PRM ca „al treilea pol" al politicii româneşti s-a putut vedea încă dinainte de campania electorală, iar apoi cu pregnanţă în campania electorală, cînd discursul locomotivei Tudor (şi deci al întregului partid) a fost în egală măsură anti-CDR şi anti-PDSR.

Tot din punct de vedere formal, România a trecut în alegerile din noiembrie 2000 testul dublei alternanţe (*the two-turnover test*). În formularea lui Huntington, o democraţie este consolidată dacă partidul sau grupul care a luat puterea în alegerile iniţiale ale perioadei de tranziţie pierde alegeri ulterioare şi predă puterea învingătorilor, la rîndul lor aceştia predînd în mod paşnic puterea învingătorilor din alegerile următoare[14].

Datele statistice parţiale cu privire la recensămîntul din 2002 au arătat o scădere a populaţiei României de la 22.760.449 în 1992 la 21.698.181 locuitori în 2002 (cu peste 4,2%). Cu toate acestea, numărul alegătorilor cu drept de vot a crescut de la 16.380.663 (în 1992) la 17.216.782 (în 1996) şi la 17.699.727 cetăţeni (în 2000). În zece ani, populaţia a scăzut cu peste 900.000 de locuitori, dar numărul celor cu drept de vot a crescut cu peste 1.300.000. În ciuda acestei creşteri, participarea la vot a crescut în cifră absolută doar în 1996, 13.086.962 cetăţeni (76% din cei cu drept de vot), faţă de 12.496.430 în 1992 (cînd peste 1,5 milioane de voturi au fost anulate), în timp ce în alegerile din 2000 numărul de cetăţeni care şi-au exercitat dreptul de vot a scăzut atît în cifră relativă, cît şi în cifră absolută – 11.559.458 (65,3% din cei cu drept de vot), în primul tur al alegerilor, şi 10.184.715 (57,5% din totalul celor cu drept de vot), în turul al doilea. Se observă dramatica scădere a numărului celor prezenţi la vot, mai ales că numărul alegătorilor a crescut. În mod constant, ponderea celor care au votat a scăzut de la alegerile „fondatoare" şi pînă în 2000. Astfel, în 1990, participau la vot 86% dintre cetăţeni, în 1992, doar 76,2% (aşa cum am arătat, şi datorită celor un milion şi jumătate de voturi anulate, ponderea a fost doar de 66,42%), în 1996, a fost de 76%, iar în 2000, doar 65,3%. Un alt fenomen demografic semnificativ (probabil unic în Europa sau, cel puţin, în UE) a fost schimbarea ponderii populaţiei, cu o creştere a ponderii populaţiei rurale (de la 45,7% în 1992 la 47,3% în 2000, dar în cifre absolute de la 10,4 milioane în 1992 la 10,3 milioane în 2000, ceea ce înseamnă o scădere de 177.000) şi o scădere a ponderii populaţiei urbane (de la 54,3% în 1992 la 52,7% în 2000, adică o scădere în cifre absolute de 800.000, de la 12,2 milioane în 1992 la 11,4 milioane locuitori în 2000).

Cercetătorii de la mai multe institute de sondaje de opinie au scos în evidenţă şi alte particularităţi ale alegerilor din 2000 (din păcate, nu există studii la fel de elaborate pentru alegerile din 1990, 1992 şi 1996)[15]. După cum s-a văzut, fiecare rundă de alegeri

14. Huntington, 1993: 266-267. Testul lui Huntington este doar unul preliminar, deoarece procesul consolidării democratice este mult mai complex. Pentru o conceptualizare mai riguroasă (chiar dacă mai incomodă pentru România), vezi Linz, Stepan, 1996, în special prima parte, „Theoretical Overview", pp. 3-86.

15. Vezi, în acest sens, volumul colectiv Aldea *et al.*, 2001; rezultat al efortului comun al colaborării institutelor de cercetare a opiniei publice CURS, IMAS, CSOP, METROMEDIA TRANSILVANIA, cu sprijinul Societăţii Române de Marketing şi Cercetare a Opiniei Publice (SORMA), coordonator Vintilă Mihăilescu.

generale a fost prilejul unui şoc cultural şi politic, iar alegerile din 2000 s-au deosebit de celelalte tocmai prin aceea că alegătorii au fost mai derutaţi ca niciodată, în ciuda faptului că gradul de conştientizare a situaţiei politice a fost mai mare, poate şi ca urmare a accesului mai liber al competitorilor la media, mult mai numeroase, ceea ce a permis diversificarea şi sofisticarea mesajelor electorale. Nivelul de participare la vot a scăzut atît în cifre absolut, cît şi relative. Astfel, din cei 7.912.084 alegători din mediul rural, în primul tur al alegerilor, pentru Camera Deputaţilor şi-au exercitat dreptul de vot 5.132.561 de cetăţeni (64,9%). În mediul urban, în oraşele mari, din 4.305.472 alegători şi-au exercitat dreptul de vot 2.881.640 de cetăţeni (66,9%), în oraşele mijlocii, din 2.781.975 cetăţeni au votat 1.798.051 (64,6%), iar în oraşele mici, din 2.700.196 cetăţeni doar 1.747.206 s-au prezentat la vot.

Modul în care CDR a dispărut din parlament este semnificativ atît pentru felul în care populaţia a perceput guvernarea de coaliţie din perioada 1996-2000, cît şi pentru translatarea unei agende specifice şi a dezamăgirii evaluate în voturi către partidul populismului extremist, PRM, şi liderul acestuia, senatorul Tudor. În alegerile din 1996, anul victoriei Convenţiei, CDR obţinea în Transilvania, la Camera Deputaţilor, 28% din voturi (faţă de PDSR - 12,3%, USD - 11,8%, PRM - 3,3%, PUNR - 16,2%). În alegerile din 2000, situaţia s-a schimbat dramatic în Transilvania : PDSR obţinea 21,7%, PRM - 19%, PD - 7%, PNL - 7,5%, iar CDR 2000 doar 4,9%[16]. Pînă şi Molnar Gustav, care furnizase explicaţii coerente cu privire la preferinţa democratică a Transilvaniei, a fost complet derutat şi nu a mai ştiut cum să explice ascenden a PRM şi a liderului său în această regiune istorică[17]. Ignorînd complet protocolul politic dintre PDSR şi UDMR (sau fuziunea de multă vreme profilată dintre PNL şi ApR), Molnar încerca să menţină mitul Transilvaniei democratice, cu spirit civic, vorbind fie despre blocul PDSR + PRM şi de „opoziţia democratică" (UDMR, PD, PNL), fie despre Blocul social-democrat (PDSR, PUR, PSDR, ApR), Blocul naţional (PRM, PUNR) şi Blocul de centru-dreapta (PD, PNL, PNL-CD, PNŢCD, UDMR, FDGR). Mulţi dintre cei care au comentat alegerile din 2000 au observat că senatorul Tudor şi PRM[18] au preluat de fapt mesajul justiţiar şi anticorupţie al CDR din 1992 şi 1996, compromis parţial prin guvernare. Chiar şi în discursul rostit de Tudor la televiziune, în turul al doilea al alegerilor prezidenţiale, s-au regăsit multe dintre temele lui Constantinescu şi ale Convenţiei din campaniile electorale precedente. În plus, în Transilvania a funcţionat şi campania

16. Pentru aceste date, vezi Mircea Kivu, „Segmentarea electoratului : cine a votat pe cine", în Aldea *et al.*, 2001 : 29-50.

17. Vezi Molnar Gustav, „Raporturi de forţă parlamentare, pe regiuni, după alegerile din 26 noiembrie 2000", *Provincia*, anul I, nr. 8, decembrie 2000; „Distribuţia regională a blocurilor politice din România", *Provincia*, anul II, nr. 1-2, ianuarie-februarie 2001.

18. În primul tur al alegerilor prezidenţiale, cu excepţia judeţelor cu populaţie maghiară semnificativă, unde candidatul UDMR la preşedinţie, Frunda, a obţinut primul loc (Covasna, Harghita, Mureş, Satu Mare), Corneliu Vadim Tudor a ieşit pe primul loc în Alba (38,04%, faţă de 23,61% pentru Iliescu), Arad (33,57%, faţă de 23,03% pentru Iliescu), Bihor (29,68%, faţă de 21,47% pentru Iliescu), Braşov (28,71%, faţă de 23,73% pentru Iliescu), Caraş-Severin (34,53%, faţă de 31,92% pentru Iliescu), Cluj (30,69%, faţă de 18,38% pentru Iliescu), Hunedoara (35,81%, faţă de 34,47% pentru Iliescu), Maramureş (32,98%, faţă de 28,98% pentru Iliescu), Sălaj (30,44%, faţă de 22,13% pentru Frunda), Sibiu (34,74%, faţă de 20,58% pentru Stolojan), Timiş (25,45%, faţă de 24,48% pentru Iliescu). La acestea s-a mai adăugat un singur judeţ din „Vechiul Regat" unde senatorul Tudor a obţinut locul 1, Tulcea (cu 37,70%, faţă de 37,54% pentru Iliescu).

naţionalistă coordonată de Funar, care avertiza lumea să nu voteze cu PDSR şi cu Iliescu, deoarece aceştia făcuseră înţelegeri cu UDMR la alegerile pentru consiliile locale, municipale, judeţene şi, în plus, s-ar fi pregătit să aducă organizaţia politică a maghiarilor la guvernare, la fel cum procedaseră „trădătorii" din CDR.

Una dintre surprizele politice ale perioadei de după alegerile din 2000 a fost democratizarea PDSR şi a liderului Iliescu, posibilă, în primul rînd, datorită practicării în premieră a exerciţiului democratic de pe băncile opoziţiei. Mai mult, prezenţa la putere a CDR a condus la mutaţii semnificative şi ireversibile în structura instituţională a democraţiei româneşti. Revenirea la putere a PDSR şi a lui Iliescu nu a fost o restauraţie, aşa cum au crezut unii, ci continuarea unor eforturi începute de CDR, de coaliţie şi Constantinescu. Chiar şi creşterea economică din 2001 şi 2002 nu a fost posibilă decît datorită eforturilor cabinetului Isărescu. Cooptarea UDMR în coaliţia executivă dintre CDR şi PD (vehement criticată de PDSR ca trădare a intereselor naţionale) a pregătit terenul pentru semnarea, în decembrie 2000, a protocolului dintre PDSR şi UDMR, care a fost prelungit în ianuarie 2002. UDMR a trecut din coaliţia executivă cu CDR şi USD în coaliţia legislativă cu PDSR (PSD). Votarea legii administraţiei locale a fost un gest firesc de continuitate, iar partidul lui Adrian Năstase nu s-a mai temut, ca partenerii anteriori din coaliţie, de reacţiile negative ale naţionaliştilor.

Din punctul de vedere al relaţiilor dintre majoritate şi minorităţi, coaliţia care a guvernat în perioada 1996-2000 a susţinut (la presiunea comunităţii internaţionale) şi drepturile minorităţilor sexuale, acţiune continuată de cei ajunşi la putere în 2000. În schimb, nici CDR, nici preşedintele Constantinescu nu au avut curajul moral, civic şi politic de a iniţia şi vota proiecte legislative în favoarea drepturilor minorităţilor religioase, în particular pentru restituirea proprietăţilor religioase ale greco-catolicilor. Din acest punct de vedere, ei au continuat politica majoritaristă ortodoxistă a feseniştilor, care consfinţea nedreptatea stalinistă şi alianţa cu ierarhia BOR, cea care a impus poziţia inflexibilă în privinţa neretrocedării proprietăţilor Bisericii Greco-Catolice. Succesele politicii internaţionale duse de preşedintele Constantinescu, ministrul de externe Severin şi alţii, pentru apropierea de NATO şi UE, au servit celor reveniţi la putere în 2000 ca fundament solid pe care, apoi, s-a construit. Normalizarea relaţiilor cu Regele Mihai şi Casa Regală au constituit o bază pentru continuarea acestor eforturi. După reabilitarea în justiţie a lui Mircea Răceanu, lui Iliescu i-a fost uşor să-i acorde fostului „trădător" al comunismului Ordinul de Merit cu rang de comandor, în februarie 2002, într-o ceremonie la Wilson Center, Washington, D.C. Dacă cedarea puterii în mod paşnic de către PDSR şi Iliescu în 1996 a arătat că regimul politic era acelaşi şi că se petrecea doar o alternanţă la putere, ceea ce a fost totuşi perceput ca un eveniment excepţional, ieşit din canoanele comportamentale feseniste patronate şi inspirate de Iliescu, după 2000, elementele de continuitate a consolidării democraţiei, pe baza construcţiei din perioada 1996-2000, au fost mult mai numeroase. Acestea nu au mai reprezentat o excepţie, ci regula.

Venită la putere pe baza exploatării masive a potenţialului de clivaj din societatea românească, CDR a făcut posibilă dispariţia clivajului apărut în ianuarie 1990. Această dispariţie nu a fost efectul unei politici deliberate, ci nedorita consecinţă a lipsei de eficienţă instituţională a coaliţiei. De fapt, se urmărea continuitatea clivajului, chiar dacă într-o formă reducţionistă – „Singuri împotriva stîngii!" – pe care electoratul nu şi-a mai asumat-o. Veniţi la putere pe o opţiune morală puternică, politicienii Convenţiei au dus o politică ambiguă, care a fost percepută de electorat drept eşec atît în plan moral,

cît şi în plan pragmatic. Campania electorală din 2000 (şi evenimentele din acel an electoral) nu a făcut decît să continue tendinţele conturate în timpul guvernării. Direcţionarea opţiunilor foştilor votanţi ai CDR către PDSR sau chiar PRM, eşecul CDR de a reintra în Parlament, îndemnurile disperate către populaţie ale unei părţi a elitei intelectuale cederiste de a vota în turul doi al alegerilor prezidenţiale „pentru" vechiul inamic Ion Iliescu şi/sau „împotriva" lui C.V. Tudor, dar şi alţi factori au contribuit la spargerea liniilor de forţă care au definit clivajul politic din perioada 1990-2000. După alegerile din 2000, s-au diminuat majoritatea tensiunilor politice din deceniul anterior, iar vechile teme au fost reformulate sau chiar au dispărut. În decembrie 2000, semnarea protocoalelor politice cu PDSR de către două forţe politice fondatoare ale CDR (PNL şi UDMR) a marcat o nouă vîrstă a politicii româneşti. Orientîndu-se către două partide fondatoare ale CDR şi membre ale fostei coaliţii de guvernare, partidul lui Iliescu şi Năstase a ţinut astfel să demonstreze pe plan intern şi internaţional că nu mai este posibilă o coaliţie executivă sau legislativă cu PRM. Ulterior, PNL a denunţat protocolul cu PDSR, dar colaborarea cu UDMR a devenit fundamentul dominaţiei din parlament. În pofida aparenţelor, PRM a trecut în opoziţie, fiind alături de PNL şi PD iniţiatorul sau cosemnatarul mai multor moţiuni simple sau de cenzură împotriva partidului de guvernămînt[19].

Deschiderea PDSR/PSD către o colaborare constructivă cu formaţiunea reprezentativă a intereselor maghiarilor din România a determinat prin ricoşeu o radicalizare naţionalistă a foştilor colegi ai UDMR din Convenţie şi din coaliţie. În toamna anului 2001, de pildă, PNL, PD, PNŢCD, ApR, UFD, precum şi o serie de asociaţii civice (Alianţa Civică, Solidaritatea Universitară) au ţinut o conferinţă de presă în care au denunţat „trădarea intereselor naţionale" de către „monstruoasa coaliţie PSD-UDMR"[20]. Pretextul radicalizării naţionaliste a opoziţiei şi al declaraţiilor dure de atunci l-a reprezentat propunerea primului-ministru Adrian Năstase, preşedintele PSD, de a echivala calitatea de membru al UDMR cu dreptul de a obţine „legitimaţia de maghiar", ce decurgea din Legea statutului maghiarilor din ţările învecinate, propusă de cabinetul Orban în parlamentul de la Budapesta. Partida Naţională s-a definit în România în perioada postcomunistă în funcţie de locul unde s-a aflat UDMR. După cum am văzut, cîtă vreme „forţele democratice" au fost aliate cu UDMR în CDR şi în coaliţie, Partida Naţională a fost monopolul FSN-PUNR-PRM. După ce UDMR a încheiat un protocol cu PDSR, Partida Naţională a continuat să fie reprezentată de PRM, dar şi de noile partide apărătoare ale demnităţii naţionale. Barometrul naţionalismului românesc, ca şi al celui maghiar, a fost mereu discursul cu privire la „pericolul maghiar", respectiv „pericolul românesc". Conjugarea celor două pericole a fost un indicator al stadiului de consolidare a democraţiei[21].

19. Legătura de dinainte de 1996 dintre PDSR şi PRM i-a derutat pe mulţi comentatori, care au crezut că relaţia a continuat sub forma unei coaliţii şi după 2000. Vezi, de pildă, Corneliu Bjola, „Party System Formation and Coalition Building Patterns in Romania", *Romanian Journal of Society and Politics*, vol. I, nr. 2, pp. 142-145, care vede în coaliţia (?) PDSR + PRM + UDMR confirmarea puterii de predicţie a lui *minimal winning coalition theory*, precum şi a unei „structuri stabile şi adversariale a competiţiei de partide dintre două blocuri", caracterizată prin clivaje structurale „îngheţate". Acest tip de calcule nu ţine cont de apariţia fenomenului multipolarităţii.
20. Pentru o analiză a acelei situaţii, vezi Dan Pavel, „Partida Naţională faţă cu Reacţiunea", *Ziua*, 5 noiembrie 2001.
21. Reamintim că raportul dintre stat, naţiune/naţiuni şi democratizare a fost denumit în literatura de specialitate cu termenul intraductibil de *stateness* (Linz, Stepan, 1996: xiv, 16-37, vezi *supra*, capitolul 4, n. 177).

Rămîne de văzut dacă UDMR va reuşi să-şi convingă foştii adversari să accepte recunoaşterea din punct de vedere formal-constituţional a realităţii empirice a statului multinaţional. A fost o revendicare pe care nici măcar foştii parteneri din CDR şi din coaliţie nu au acceptat-o, semn că procesul de *nation-building* nu este terminat şi că, oricum, nu se va termina înaintea aceluia de *state-building*, de construcţia unui stat în sens democratic. Prin urmare, coaliţia dintre partidele „democratice" din *mainstream*[22] şi UDMR nu a făcut decît să pună între paranteze „potenţialul de clivaj etnic" din România, care nu a dispărut nici măcar după încheierea protocoalelor cu PDSR/PSD. Fragilitatea contractului politic dintre UDMR şi celelalte formaţiuni din Convenţie a putut fi constatată după alegerile din 2000, iar o rundă de viitoare alegeri poate scoate în evidenţă fragilitatea relaţiilor cu PSD.

22. Pentru termenul *mainstream*, vezi *supra*, capitolul 4, n. 159.

Fenomenul Convenţiei – de la extazul victoriei la agonia eşecului. Concluzii şi învăţăminte pentru viitoarele convenţii şi coaliţii

Lucrul uimitor în legătură cu istoria CDR este modul spectaculos în care s-au schimbat perspectivele asupra obiectului de studiu şi chiar realitatea studiată[1]. Dintr-o formaţiune predominantă în cadrul unei coaliţii parlamentare şi guvernamentale largi, CDR nu numai că nu a mai reuşit să intre în Parlament, dar a şi dispărut de pe scena politică. Din punct de vedere epistemologic, a fost o şansă. La început, priveam la un fenomen viu, dinamic, contradictoriu şi puternic, pentru ca, în final, să avem în faţa ochilor o istorie încheiată. Sînt deja multe cauze importante ale acestei dispariţii bruşte şi totale, asemănătoare *extincţiei dinozaurilor*. Ca şi în paleontologie, şi în ştiinţa politică trebuie uneori să explici asemenea dispariţii, fie că este vorba despre popoare, rase, clase sociale, oraşe, civilizaţii, regimuri politice, instituţii sau organizaţii[2]. Unele dintre cauzele dispariţiei CDR au fost explicate în detaliu, altele au fost doar menţionate.

În mod simptomatic pentru viaţa politică din ţara noastră, chiar dacă a dispărut o mare parte din organizaţia politico-civică fondată pentru a lupta împotriva dominaţiei hegemonice a FSN/PDSR, adversarul acesteia, adică partidul condus de Iliescu şi Năstase, nu a dispărut. Pentru cei care au urmărit viaţa politică de după alegerile din 2000, s-a putut vedea că – datorită ascensiunii în sondaje a PDSR (devenit PSD, în 2001) – dominaţia acestei formaţiuni a ajuns la un nivel apropiat celui din 1990-1991. Dacă problema a

1. Cînd am început lucrul la carte (sfîrşitul anului 1999), CDR era principala formaţiune a coaliţiei guvernamentale. Pînă la finalizarea volumului, totul s-a schimbat, inclusiv perspectivele metodologice. Am pornit de la studiul şi explicarea unui *success story*, apoi a trebuit să explicăm nu numai eşecul, ci şi dispariţia obiectului studiat. Folosind o expresie cinică, dar sugestivă, în timpul analizei, ne-a murit pacientul pe masa de operaţie.
2. Inspirîndu-se din paleontologie, politologul american Ken Jowitt explică dispariţia din 1989 a regimurilor leniniste (inclusiv din România) cu ajutorul conceptului de *mass extinction*, care descrie dispariţia abruptă şi accelerată a speciilor distruse global. Ca să sublinieze diferenţele dintre lumea naturală şi cea politică, Jowitt spune cu privire la România şi Bulgaria că sînt *pseudoextincţii*, în sensul că anumite trăsături leniniste au supravieţuit şi după instalarea regimurilor de după 1989, cu toate că acestea sînt complet distincte de cele precedente. Dacă ne referim la supravieţuirea unor trăsături ale CDR după alegerile din 2000, putem folosi şi aici termenul de *pseudoextincţie*, fără ca el să sugereze posibilitatea repetării istoriei. Pentru extinderea conceptualizării din paleontologie în ştiinţa politică, vezi Jowitt, 1992, în special capitolul 7, „The Leninist Extinction", pp. 249-283.

rămas – în ciuda faptului că, așa cum am văzut, PDSR s-a transformat, fără să fi avut loc însă și o metamorfoză completă –, înseamnă că modalitățile de rezolvare ale ei nu au fost adecvate. Datorită modului în care a fost utilizată și oarecum în ciuda unui potențial real, Convenția Democratică nu a fost nici cea mai bună formulă de combatere pe termen lung a PDSR, nici cea mai bună formulă de guvernare democratică și eficientă. A fost o soluție de moment, pentru o conjunctură politică gravă, nu o soluție adevărată, care să rezolve problemele. Eșecurile și imperfecțiunile CDR pot fi însă de folos politicienilor actuali și din viitor, pentru ca ele să fie evitate. Ca și în 1992, și în 2002 a devenit evident că nu se poate lupta împotriva PSD decît printr-o formulă de echipă, într-un front mai larg. Nici societatea civilă nu mai are forța de a se angaja cu formațiuni civice într-o luptă de tipul celei din perioada 1990-1996. S-a văzut că o luptă în care pe primul loc nu sînt angajate partidele politice nu are șanse pe durată lungă. A sosit vremea ca unui partid puternic să îi fie contrapuse partide la fel de puternice. Este nevoie ca unor lideri puternici de partid să li se contrapună liderii puternici din opoziție, nu lideri improvizați, cum a fost Constantinescu. Ideea candidaturii în tandem, pe formula președinte plus premier, pare atractivă pentru opinia publică. Ea este cu atît mai atractivă cu cît este vorba despre lideri politici cu experiență autentică în conducerea administrativă. Față de experiența politică a lui Constantinescu, cel care, pînă să fie ales președinte, a condus doar o alianță politico-civică fantomatică, despre care nici el nu a crezut că reprezintă altceva decît un vehicul electoral, experiența unor Băsescu sau Stolojan este superioară și mult mai consistentă. Nici un politician care a fost lider de partid și ar fi devenit președinte nu și-ar fi abandonat partidul de teamă că va pierde primul loc, ci ar fi mers pînă la capăt în lupta electorală.

Ca o concluzie a concluziilor, principala cauză a dispariției CDR și, mai ales, a eșecului la guvernare a fost chiar CDR. Celelalte cauze, variabile independente și/sau circumstanțiale au fost de ordin secundar. Iar explicațiile cu privire la dispariția CDR care nu iau în calcul acțiunea autoreflexivă a Convenției sînt false. După ce a cîștigat puterea politică, în loc să înceapă adevărata istorie a CDR, în loc să înceapă reformarea României, așa cum își propusese, așa cum promisese electoratului, Convenția s-a sinucis. A fost o sinucidere lentă. Sinucigașa a folosit mai multe mijloace, nici unul dintre ele mortal, dar al căror efect cumulat a fost moartea politică. Nu a fost o sinucidere deliberată. Și nici una motivată. Sinuciderea putea fi însă evitată. S-au mai văzut formațiuni politice care și-au făcut rău lor însele, dar au supraviețuit. Răul pe care CDR și l-a făcut sieși a fost însă mai nociv decît cel pe care au reușit să i-l facă împreună toți inamicii politici și detractorii săi. Marea problemă a Convenției au fost partidele sale componente și președintele instalat în fruntea țării. Atît partidele, în particular PNȚCD, cît și Constantinescu au neglijat orice legătură cu Convenția – ceea ce nu ar fi fost o strategie greșită dacă aveau o soluție mai bună în loc –, cu toate că doreau să-i folosească în continuare prestigiul în viitoarele alegeri. În 2000 însă, electoratul i-a sancționat tocmai pe principalii beneficiari ai prestigiului și puterii conferite de blazonul CDR. Profanînd acest blazon, ei au demolat Convenția și s-au eliminat singuri de pe prima scenă politică a României.

S-a dovedit că identitatea politică și etică asumată de CDR nu are funcționalitate pragmatică. Ar fi însă greșit să creadă cineva că eșecul CDR a fost unul absolut. Dintr-o anumită perspectivă și pînă într-un anumit moment, istoria CDR este o reușită. A fost istoria unei reușite politice și electorale, dar mai ales morale, culturale și civice, salutată

cu entuziasm de o parte din electoratul României şi de către tinerii fără drept de vot, în rîndurile cărora avea o mare popularitate. A fost un succes, pentru că CDR şi-a atins scopul principal, care a fost lupta politică, morală şi electorală împotriva FSN, a preşedintelui Iliescu, precum şi împotriva principalului moştenitor politic, PDSR. În acest sens, CDR a fost o bună armă ofensivă, un succes al asumării unor valori democratice. Obiectivele cele mai importante ale CDR au fost realizate – înfrîngerea în alegeri a celor care fuseseră percepuţi drept principalii adversari ai României şi democraţiei consolidate, ai economiei de piaţă şi apropierii României de NATO şi UE. Aceasta a fost însă doar o jumătate din proiect. Dacă liderii CDR ar fi declarat autodizolvarea organizaţiei imediat după cîştigarea alegerilor şi continuarea guvernării prin partidele componente (aşa cum, de fapt, s-a şi întîmplat *de facto*), nimeni nu ar mai fi aşteptat nimic din partea Convenţiei. Nici unul dintre aceşti politicieni, unii inteligenţi şi abili, alţii improvizaţi sau demodaţi, nu a avut capacitatea de a înţelege că ori trebuia să se guverneze în numele Convenţiei, ori Convenţia trebuia dizolvată. Ulterior, simbolul CDR putea fi reinventat, pentru următoarele alegeri. Însă *de jure* CDR a continuat să existe. Iar eşecurile guvernării au fost puse pe seama unei formaţiuni care promisese mult şi de la care electoratul aştepta şi mai mult. A fost creat un imens orizont de aşteptare, vreme de ani de zile, pe care nimeni nu l-a onorat, cel puţin sub forma programului CDR. Acel orizont de aşteptare a fost clar definit în „Platforma-program a CDR pentru scoaterea Ţării din criză prin Lege, Adevăr, Reconciliere şi Reformă". Aflată într-o coaliţie politică a cărei identitate era aceea a unei Convenţii mai largi, CDR nu a reuşit cît s-a aflat la guvernare „să scoată ţara din criză" şi, cu atît mai puţin, nu a reuşit să îşi îndeplinească obiectivele esenţiale pentru care fusese creată. După cum sublinia Vladimir Tismăneanu, „Convenţia Democratică nu era pregătită din punct de vedere strategic pentru preluarea puterii" (Tismăneanu, 2000: 30).

Proiectul CDR a încetat să mai existe din momentul cuceririi puterii. A fost înlocuit de guvernarea de coaliţie, dar şi de luptele dintre partidele componente ale coaliţiei, dintre liderii acestor partide, dintre diferitele grupuri de influenţă şi de interese. În locul unui program coerent, a urmat incoerenţa datorată lipsei experienţei politice a guvernării, coaliţiei şi consolidării democraţiei. În ciuda faptului că a reunit numeroase personalităţi politice, culturale, intelectuale, reprezentanţi ai societăţii civile, ajunsă la guvernare, CDR nu a mai avut nici un om de stat, nici o personalitate care să facă istorie (în pofida autoiluzionării unora dintre reprezentanţii ei, în particular a fostului preşedinte al CDR şi al României). După cîştigarea puterii, CDR nu a mai existat ca atare nici în guvern, nici la parlament, nici la preşedinţie, ceea ce a reprezentat un nonsens extrem de crud plătit. CDR a fost un excelent vehicul electoral, o redutabilă forţă de opoziţie, un simbol politic şi moral capabil să galvanizeze energiile şi speranţele a milioane de cetăţeni (alegători sau nu), dar nu a fost o forţă politică de guvernare. După ce a cîştigat puterea, CDR nu a mai avut obiectul muncii.

Existenţa fenomenelor complexe care au fost FSN şi CDR sînt dovezi empirice, factuale, cu privire la aberaţia ipotezelor care au interpretat politica românească în termenii unei dominanţe a partidelor politice, adică o partitocraţie. FSN şi CDR au apărut în cadrul societăţii civile, iar din ele sau în jurul lor au existat şi partidele politice, şi nu invers. Influenţa lor arată tocmai dificultatea procesului de constituire a unor partide moderne, organizate, coerente, capabile să guverneze. Procesele trebuie înţelese, explicate, iar nu judecate din punct de vedere normativ, pentru că politicul ascultă de mai

multe logici. Chiar dacă inițial FSN s-a camuflat sub înfățișarea unei largi mișcări populare, de fapt, a fost tot timpul, indiferent de titulaturile ulterioare, o organizație clientelară complexă a unor grupuri de interese, extrem de abilă în a-și asigura sprijinul popular, dar niciodată un partid politic în adevăratul sens al cuvîntului. Față de acel conglomerat oligarhic de grupuri de interese, cu sprijin populist masiv, s-a constituit o altă supraorganizație civico-politică, dar nici aceea nu putea să funcționeze ca un partid politic, deoarece nu a fost niciodată un partid politic. Prin urmare, se simte nevoia ca pe scena politică autohtonă să apară partide politice reale, cu roluri și funcții precise, și nu pseudopartide politice. Ceea ce nu înseamnă că ele vor apărea. În politică, determinismele nu funcționează și nici nu este nevoie de ele.

Dacă judecăm însă performanța CDR de dinainte și de după alegerile din 1996 în termenii teoriei partidelor politice, judecată îndreptățită din perspectiva faptului că partidele Convenției au acționat mai ales în conformitate cu logica partidelor, se poate observa o discordanță între două funcții importante. Este vorba despre o cezură între *funcția de definire și expresie a programelor politice și de guvernare* și *funcția de coordonare și control a organelor guvernamentale*[3]. În timp ce prima dă expresie sufragiului și structurează opinia publică, incluzînd în sistem tendințele centrifuge, cea de-a doua presupune că partidele care au obținut din partea electoratului încrederea (pe baza funcției de definire a programelor politice) continuă să reprezinte voința politică a electoratului, prin punerea în practica guvernamentală și legislativă a promisiunilor electorale. Dacă CDR a fost extrem de eficientă în a da expresie unor programe generoase, în coordonarea și controlul organelor guvernamentale alese ea nu s-a mai dovedit eficientă.

Între 1992 și 1996, Convenția a fost ținută în viață în special datorită eforturilor unui grup de activiști politici și civici, care au reușit să adune în jurul lor din ce în ce mai mulți simpatizanți. Cîștigarea alegerilor prezidențiale din 1996 a fost succesul cel mai important al CDR. A fost o victorie clară pe care nu a trebuit să o mai împartă cu nimeni, așa cum s-a întîmplat în cazul victoriei relative din alegerile parlamentare, care a dus la formarea unei coaliții. Chiar dacă Emil Constantinescu a devenit apoi președintele tuturor românilor, din punct de vedere electoral și simbolic, el a rămas candidatul Convenției la președinție. În acest sens, retragerea sa absurdă, fără luptă, neanunțată în prealabil de nimic, a fost lovitura de grație aplicată CDR. Nimic nu a dăunat mai mult Convenției – nici măcar prestația politică a lui Constantinescu – decît retragerea sa din cursă. Chiar dacă nu cîștiga din primul tur, așa cum nici Iliescu nu a reușit în 1992 sau în 2000, el ar fi intrat în turul al doilea și, indiscutabil, ar fi fost o „locomotivă" electorală suficient de puternică pentru ca varianta renovată a Convenției, CDR 2000, să intre în Parlament.

Tenacitatea Convenției Democratice s-a transmis și coaliției care a guvernat între 1996-2000. A fost un miracol faptul că guvernarea de coaliție CDR-USD-UDMR a rezistat pînă la sfîrșit. Ea a rezistat, deși unele dintre elementele componente s-au retras, atît dinspre dreapta (PAR, transformat ulterior în UFD), cît și dinspre stînga (tradiționalul „partid istoric" PSDR – membru al Internaționalei Socialiste – a ieșit din USD și din coaliție, intrînd în coaliție electorală cu PDSR, de care a și fost ulterior înghițit, în cadrul PSD).

3. Seiler, 1993: 28-31. Ambele funcții sînt incluse (Lavau) într-o funcție mai largă, cea de *legitimare-stabilizare*.

Coaliţia a rezistat atît în faţa presiunilor imense la care a fost supusă din exterior, cît şi în confruntarea cu forţele centrifuge. Preşedintele Emil Constantinescu a apreciat că eşecul parţial al Convenţiei

> nu a fost determinat atît de dificultăţi economice şi sociale pe care nu le-a putut înlătura într-un mandat de patru ani, cît de dificultăţile de a cîştiga experienţă în guvernare în condiţiile unei opoziţii făţişe a majorităţii funcţionarilor din administraţie, regii autonome şi alte companii de stat şi ale unor grave neînţelegeri care au condus la o concurenţă neloială între formaţiunile componente[4].

În perioada 1992-1996, mulţi au considerat că punctul slab al Convenţiei a fost reprezentat de influenţa exagerată a asociaţiilor civice în raport cu partidele componente. După cum am arătat în cazul înlocuirii candidaturii lui Nicolae Manolescu la preşedinţie cu a lui Emil Constantinescu, influenţa asociaţiilor civice a fost enormă. Ea a fost posibilă datorită faptului că principalul partid al Convenţiei, PNŢCD, nu era pregătit pentru selectarea liderilor necesari exercitării puterii şi nici pentru exercitarea integrală a puterii. Din anumite puncte de vedere, atît victoria în alegerile parlamentare, cît şi cea din alegerile prezidenţiale au fost premature. Dacă Iliescu şi PDSR ar fi cîştigat în 1996, pînă în 2000 sau poate chiar mai repede, ei ar fi fost complet delegitimaţi în ochii populaţiei. Nu s-ar fi creat premisa dublei dezamăgiri, care a reprezentat un factor-cheie pentru succesul PRM şi al candidatului său la preşedinţie, C.V. Tudor. Nici pentru alegerile de după 2000 nu ar mai fi existat pericolul venirii la putere a extremiştilor, care se profilează după actuala guvernare a PSD. Pentru Iliescu ar fi fost ultimul termen (legal sau ilegal) ca preşedinte al României, iar Constantinescu ar fi avut timp să-şi pregătească mai bine mandatul. Dacă nu ar fi venit la putere în 1996, CDR s-ar fi putut pregăti mai bine pentru exercitarea puterii sau ar fi găsit o formulă mai eficientă, o formulă normală, aceea a luptei electorale dintre partide politice. Un PNŢCD sau un PNL mai puternic, mult întinerit, cu deschideri către elitele intelectuale, cu procesele de unificare terminate, cu organizaţiile consolidate, ar fi făcut cu siguranţă o figură mai bună la guvernare. Sau poate că unul sau altul dintre aceste partide istorice, poate chiar ambele, ar fi fost eliminate de pe scena politică, aşa cum s-a întîmplat cu PSDR cînd a fost înghiţit de PDSR, pentru a lăsa locul unor formaţiuni mai bine pregătite pentru lupta politică, nu doar pentru un pasager succes electoral. Dar acestea sînt speculaţii, pe care nu le putem însă înlătura cu totul, atîta vreme cît avem în minte modul în care s-au desfăşurat lucrurile.

Între 1996 şi 2000, cîtă vreme a fost la putere, cîtă vreme partidele istorice nu s-au putut trezi la realitate, punctul slab al CDR a fost abandonarea agendei societăţii civile. Folosirea argumentului rolului precumpănitor al politicului faţă de elementul civic pare corect, cu condiţia ca acest rol să se fi exercitat. Dar, din moment ce partidele Convenţiei nu au putut să funcţioneze decît ca rotiţe în mecanismul complicat al coaliţiei, abandonarea platformei civice s-a dovedit o soluţie prematură. Venirea la putere a PNŢCD a fost, de fapt, un dezastru. Reprezentanţii săi nu erau decît superficial atraşi de modelul Coposu, Maniu sau chiar Mihalache, aşa că mulţi au jucat un rol nefast sau nu au putut influenţa politica mare, chiar dacă unii au fost buni politicieni sau administratori într-un domeniu restrîns. Istoria adevărată, nepartizană a acestui partid va putea fi scrisă de

4. Interviu cu Emil Constantinescu, fostul preşedinte al României.

cineva care nici nu l-a iubit, nici nu l-a urît. Ea va putea fi scrisă abia după ce se vor stinge conflictele personale și de grup care au dus la funcționarea schizofrenică și la dezmembrarea partidului, atît în timp ce se afla la putere, cît și, mai ales, după eșecul din 2000. O mare parte dintre activiștii politici țărăniști nu erau decît feseniști sau pedeseriști de semn contrar. Ei nu aveau o superioritate morală sau o eficiență pragmatică diferite de cei care îi precedaseră la putere, ci doar o înrolare de tip diferit.

Bilanțul istoriei CDR din perioada cît a fost la guvernare scoate la iveală numeroase neîmpliniri din punct de vedere politic. Cu unele excepții notabile, de personalități politice care și-au făcut datoria și pe care le-am scos în evidență la momentul potrivit, fără a epuiza însă capitolul, marea deficiență a Convenției a fost de ordin politic. Așa cum ne explica un lider politic, starea de spirit excepțională și bunele intenții au fost condiții necesare, dar nu și suficiente. Lipsa de experiență politică și economică sau inadecvarea unui anumit tip de experiență la realitate a compromis și formula (mult ridiculizată) a celor „15.000 de specialiști". Chiar dacă aceștia ar fi existat, nu era suficient să ai 15.000 de buni ingineri, scriitori, juriști etc., ci era nevoie de 15.000 de oameni politici[5]. Convenția a avut foarte puțini oameni politici de calitate, iar ceilalți s-au dovedit submediocri și ineficienți. Marea dezamăgire a opiniei publice, în special a celor care au votat din convingere cu CDR în speranța „schimbării" în bine, a venit din faptul că CDR a promovat în funcții importante, la nivel central și local, oameni care s-au dovedit incompetenți, destui dintre ei chiar corupți. Mai ales la nivel județean și local, percepția politicienilor și a clientelei CDR a fost dezastruoasă. Promovarea unor oameni cu o faimă proastă, dacă nu chiar dubioasă în comunitățile respective, a fost un semnal clar că nimic nu s-a schimbat și că va continua același sistem de corupție și de ineficiență pe care Convenția îl criticase vreme de atîția ani și pe care a promis că îl va schimba. Incapacitatea de selectare a colaboratorilor sau proasta administrare s-a văzut atît la omul aflat în funcția cea mai înaltă în stat, cît și la cei de la nivel de județ sau localități. Succesul extraordinar al PDSR și, mai ales, ascensiunea neașteptată a PRM s-au bazat pe decepția tuturor, cu excepția celor aflați la putere, care fie că nu vedeau, fie că nu doreau să vadă sau să recunoască ceea ce vedeau.

În mod normal, cu instrumentele de putere pe care le-a avut la dispoziție (legislativul și executivul – președinție, guvern, administrație locală, servicii de informații, diplomație), cu mecanismele de influență pe care le-a dominat destul de atent (de la televiziunea publică, unele televiziuni private, radioul public, unele posturi de radio private pînă la anumite segmente din puterea juridică, de la grupurile clientelare și de interese pînă la asociațiile societății civile care și-au arătat utilitatea în cucerirea puterii), coaliția ar fi trebuit să fie deosebit de activă și eficientă. Dar nu a fost. Constatarea nu face decît să arate că nici coaliția în întregul ei, nici partidele sau alianțele ei componente nu au avut politicieni de valoare care să se fi impus decisiv. Se poate spune că nici nu a existat interesul sau abilitatea de a pune în evidență asemenea politicieni, dacă au existat: statistic vorbind, o asemenea posibilitate nu este deloc exclusă.

Din multe puncte de vedere, moștenirea pe termen lung a spiritului CDR este mai importantă decît performanțele îndoielnice în domeniul guvernării, care au început să fie uitate după ce PSD a venit cu o guvernare la fel de îndoielnică. În acest sens, după cum am văzut, includerea UDMR printre fondatorii CDR și activitatea sa în cadrul acesteia,

5. Interviu cu Valeriu Stoica.

pînă în 1995, cînd, la insistenţele preşedintelui Convenţiei, UDMR s-a retras, au fost premisele pentru asocierea în premieră a unui partid al unei minorităţi naţionale la coaliţia executivă din 1996-2000. Succesul prezenţei UDMR în coaliţie, fidelitatea sa faţă de PNŢCD, principalul partid al Convenţiei şi al coaliţiei, au convins pe toată lumea de valoarea şi demnitatea acestei formaţiuni, de contribuţia constructivă la consolidarea democraţiei româneşti. Din multe puncte de vedere, relaţiile interetnice au avut de cîştigat, iar opinia publică a scăpat de o mare parte din temerile cu privire la maghiari. Urmarea a fost că, după alegerile din 2000, UDMR a intrat în coaliţie legislativă cu PDSR, susţinînd în parlament politica partidului aflat la guvernare. Este una dintre moştenirile incontestabile ale spiritului Convenţiei în politica românească.

Dacă evaluăm această moştenire în cadrul teoretic şi metodologic al discuţiilor de *comparative politics* cu privire la consolidarea democraţiei, atunci contribuţia CDR pe termen lung este crucială. Una dintre cele două macrovariabile care decid soarta unei democraţii consolidate este relaţia complexă dintre stat, naţiune/naţiuni şi democratizare, relaţia de *stateness*. Cu toate că a continuat să fie un stat-naţiune clasic, refuzînd să se îndrepte către recunoaşterea constituţională a statutului de stat multinaţional, România a consfinţit din punct de vedere legal acest statut. Legile şi ordonanţele de urgenţă ale cabinetelor conduse de premieri PNŢCD (CDR) au diminuat presiunea enormă a comunităţii maghiare, evitînd atît un eventual război civil, cum s-a întîmplat în fosta Iugoslavie sau Moldova, cît şi o secesiune paşnică sau un „divorţ de catifea". Politicieni din cadrul PDSR (PSD) au recunoscut valoarea excepţională a atragerii UDMR într-o coaliţie (una legislativă, nu executivă) şi nu au ezitat în a continua (chiar într-un ritm mai rapid şi prin formule mai clare) iniţiativele legislative de natură a asigura un trai decent pentru maghiarii din România, precum şi bazele unei loialităţi politice şi civice. În ciuda presiunilor enorme ale grupurilor reformiste/radicale (numite astfel de observatorii din afara UDMR), organizaţia civico-politică a maghiarilor a continuat să fie faţă de PSD la fel de loială cum a fost şi faţă de partenerii de coaliţie, CDR şi PD. Indiferent cine va guverna România după 2004, cooptarea în continuare a UDMR este crucială, dacă se urmăreşte dezamorsarea potenţialului de nemulţumire legat de nerecunoaşterea formală, constituţională a caracterului multinaţional al României.

La capătul unui ciclu politic în care a apărut, crescut şi dispărut fenomenul politic numit Convenţia Democratică, se impune o concluzie epurată de încărcătura partizană a judecăţilor de opinie ale susţinătorilor şi inamicilor ei. Datorită enormei investiţii de speranţă, urmată de profunda dezamăgire faţă de performanţa instituţională şi politică a CDR, se impune o constatare paradoxală. *Convenţia Democratică din România a fost un mit social şi politic*[6]. Miturile sociale şi politice nu reprezintă „descrieri ale lucrurilor, ci expresii ale hotărîrii de a acţiona" (Sorel, 1961 : 50). Ele acţionează ca „forţe istorice" capabile să producă schimbări, să pună în mişcare energii fizice şi psihice. Toate acestea s-au petrecut cu CDR, pînă la cucerirea puterii. După cum arăta Sorel, spre deosebire de utopie, care este un „produs intelectual", miturile sociale şi politice contemporane îi determină pe oameni să intre în acţiune şi să distrugă starea de lucruri existentă. Or, tocmai de aici a derivat şi dezamăgirea produsă de guvernarea din care

6. Folosim acest termen nu în sensul filosofiei sau fenomenologiei mitului (de tip Mircea Eliade sau Claude Lévy-Strauss), ci în sensul logicii acţiunii politice, aşa cum a fost el definit de către Georges Sorel, în *Réflexions sur la violence*.

CDR a făcut parte. Rezultatul alegerilor din 1996 nu a însemnat o schimbare de regim politic, aşa cum lăsau mulţi dintre reprezentanţii Convenţiei să se înţeleagă, ci doar o alternanţă la guvernare. Iar rezultatele guvernării şi ale dominaţiei din parlament nu au fost revoluţionare, nu au adus schimbările promise şi aşteptate de populaţie. După înlocuirea de la putere a PDSR şi a lui Iliescu, nu s-au mai produs şi schimbările radicale aşteptate în planul realităţii sociale şi politice. S-au produs alte schimbări, după cum am văzut, dar care nu erau accesibile percepţiei pe termen scurt, fie că ea aparţinea omului de rînd, fie aşa-zisei elite. Printr-o campanie electorală excepţională, prin proiectarea în faţa opiniei publice a imaginii unei viitoare ordini sociale şi politice superioare din toate punctele de vedere, Convenţia Democratică a fixat un mit social şi politic în inima sistemului simbolic de referinţă, care a fost ulterior contrazis. Orizontul de aşteptare a fost infirmat de realitate. Costurile discordanţei aveau să fie exorbitante. După patru ani, nu numai că PDSR şi Iliescu au revenit la putere, pe poziţii întărite, dar CDR şi Constantinescu au dispărut de pe prima scenă, de parcă nici n-ar fi existat.

Dar miturile sociale şi politice cu care a operat CDR s-au bazat pe ceea ce teoreticienii moderni ai societăţii civile numesc *capital social*[7]. Au fost mituri postcomuniste constructive, bazate pe propuneri care nu erau utopice. Ele au devenit utopice datorită lipsei de responsabilitate a celor care, de îndată ce au fost puşi în funcţii, nu s-au mai simţit legaţi în nici un fel de platforma pentru care candidaseră, cu toate că asociaţiile societăţii civile şi alegătorii credeau în proiectul propus - *aveau încredere!* - chiar şi la multă vreme după alegeri. CDR propusese electoratului, în primul rînd propriilor susţinători, un proiect de completă reformă morală, politică, economică şi culturală a României postcomuniste. În numele acestui proiect, oamenii au avut răbdare o vreme, apoi s-au simţit cu speranţele înşelate, dacă nu chiar trădaţi. *„Nu putem reuşi decît împreună"* a fost formularea românească a definiţiei capitalului social. Pentru politicienii cinici sau inconsecvenţi din CDR ea a avut doar o funcţionalitate electorală, în timp ce pentru marea masă de susţinători, poate chiar pentru întreaga masă a electoratului, a însemnat un adevărat contract social, care-i chema pe toţi la un efort politic, social şi economic, de care mai apoi nu s-a mai preocupat nimeni. Formula „Nu putem reuşi decît împreună" a apărut în spaţiul autohton înainte ca marile cărţi cu privire la capitalul social să fie scrise în SUA. Capitalul social constă în abilitatea oamenilor de a se asocia în grupuri şi organizaţii pentru urmărirea unor scopuri comune. Abilitatea aceasta de asociere depinde de gradul în care comunităţile împărtăşesc aceleaşi norme şi valori, de gradul în care reuşesc să subordoneze interesele individuale intereselor unor grupuri mai largi. Una dintre aceste valori împărtăşite este *încrederea*. Cei care au definit capitalul social au făcut analogia cu noţiunile de capital fizic sau uman - adică unelte sau calificare de natură să mărească productivitatea individuală - pentru a scoate în vedere faptul că în teoria capitalului social au valoare legăturile sociale. La fel cum o şurubelniţă (capital fizic) sau educaţia universitară (capital uman) pot duce la creşterea productivităţii, şi legăturile sociale pot afecta productivitatea indivizilor sau a grupurilor. „Nu putem reuşi decît împreună!" a fost o formulă a solidarităţii sociale, bazată pe încredere, lansată de CDR cu ajutorul organizaţiilor societăţii civile. În vreme ce capitalul fizic se referă la obiecte, iar capitalul uman la însuşiri ale indivizilor, capitalul social se referă la legăturile dintre indivizi - la

7. Pentru cele ce urmează, vezi Putnam, 2001 : 18-22, 358-362. Vezi şi Fukuyama, 1995 : 10-111, 26.

reţele de legături sociale (*social networks*) şi la normele reciprocităţii şi încrederii. Dacă termenul *virtute* are o carieră intelectuală şi politică îndelungată, fiind legat de calităţile unei persoane, realitatea „virtuţii civice" atrage atenţia asupra faptului că ea devine cu atît mai puternică cu cît este sădită într-o reţea densă de legături sociale reciproce. Cînd CDR a lansat formula „Nu putem reuşi decît împreună", pentru societatea civilă ea nu reprezenta doar o formulă electorală, de luptă anti-FSN sau anti-PDSR, ci garanţia unei mai strînse colaborări între cetăţeanul obişnuit, organizat în diverse asociaţii civice sau simpatizant al acestora, pe de o parte, şi partidele politice ajunse la putere cu sprijinul acestei reţele civice, pe de alta. Era o formulă a democraţiei participative, a democraţiei directe, dar politicienii Convenţiei au fost primii care au renunţat la ea, pentru ei rămînînd o simplă formulă electorală, pe care se pregăteau să o folosească ori de cîte ori ar fi venit alegerile. Din acest punct de vedere, cei care au crezut cel mai puţin în ea au fost şi cei care au avut cel mai mult de cîştigat, în particular candidatul la preşedinţie, Emil Constantinescu. „Nu putem reuşi decît împreună" a primit o ultimă lovitură o dată cu recunoaşterea oficială, în iulie 2000, a faptului că pactul fusese denunţat unilateral cu multă vreme în urmă, imediat după noiembrie 1996, şi că respectivul candidat nu se mai gîndea decît la propriile şanse. Într-un fel, avea dreptate, pentru că simţea că „împreună" nu mai erau la fel de mulţi ca în 1992 sau în 1996. Cu toate acestea, mulţi aşteptau să fie iarăşi împreună, iar dezamăgirea care a urmat a dus la rezultatele ştiute.

Analiza obiectivă a perioadei postcomuniste impune respingerea concluziilor simpliste cu privire la eşecul absolut al CDR. Proiectul politic al CDR a fost un succes pe anumite coordonate precise, care constituie bilanţul pozitiv al perioadei 1996-2000: înlocuirea dominaţiei hegemonice a FSN-PDSR, mamutul mişcare populară-partid politic care dominase în anii de început ai democraţiei şi ale cărui abuzuri şi excese antidemocratice păreau scuzate doar datorită enormului sprijin popular; instituţionalizarea opoziţiei şi mobilizarea ei pentru cucerirea puterii şi alternanţa democratică; impunerea ideii că pluralismul democratic înseamnă nu numai coexistenţa mai multor forţe politice, ci a mai multor tipuri de legitimitate; punerea economiei româneşti, a construcţiei instituţionale pe drumul ireversibil către capitalismul de piaţă şi democraţia consolidată; înfăptuirea reformei instituţionale şi a reformei legislative, fără de care nu se putea trece la reforma economică pe termen lung; înscrierea decisivă şi ireversibilă a României pe drumul integrării în NATO şi UE, după ce cu ani înainte Iliescu şi Năstase se orientaseră spre semnarea Tratatului cu URSS; în urma intrării UDMR în coaliţia guvernamentală şi parlamentară şi a înfiinţării Departamentului pentru Protecţia Minorităţilor Naţionale, care includea şi Oficiul Naţional pentru Romi, România a fost scoasă de pe lista ţărilor care persecută şi discriminează prin politica sistematică de stat minorităţile naţionale.

Tot acest bilanţ indiscutabil a avut un impact limitat sau chiar neglijabil asupra nivelului de trai al populaţiei, asupra reorganizării statului de drept, prin urmare el nu a influenţat nici campania anticorupţie. Mulţi dintre cei care au fost la guvernare în perioada 1996-2000 şi-au reconsiderat întreaga performanţă politică din perspectiva deznodămîntului. După trecerea unei perioade de graţie, cînd nici succesorii lor politici nu au dovedit că sînt cu mult mai buni guvernanţi, politicienii din jurul CDR, inclusiv fostul preşedinte Constantinescu, au ieşit în public cu tentative revizioniste de interpretare a

istoriei perioadei respective. În mod ciudat, uneori sub forma unor volume de autoadulare, ei au încercat să influenţeze analiza istoricilor şi a specialiştilor în ştiinţa politică, în economie sau în alte domenii, înainte ca aceştia să se pronunţe[8].

Multe dintre orientările impuse de CDR în cadrul guvernării de coaliţie au fost continuate şi după alegerile din 2000 de către PDSR/PSD, în ciuda faptului că ele contraziceau politica dusă de Iliescu şi Năstase înainte de 1996. Continuarea lor de către cei care înainte le contestaseră dovedeşte că orientările impuse de coaliţie în politica internă şi internaţională erau corecte şi ireversibile în condiţii democratice[9]. Faptul că anterior Iliescu şi Năstase au dus o politică făţiş anti-NATO, în perioada războiului împotriva dictatorului Miloşevici (cu care, de fapt, simpatizau) pentru stoparea epurării etnice din Kosovo, cîştigînd astfel voturi, pentru ca apoi să continue politica pro-NATO a CDR, dovedeşte cît de mare este prăpastia între politica în interesul naţional şi politica populistă. Schimbarea mai dovedeşte că ei s-au înşelat, în timp ce Constantinescu, Convenţia şi coaliţia au avut dreptate, ceea ce nu i-a împiedicat pe cei care nu aveau dreptate să cîştige alegerile, iar pe cei care aveau să le piardă. Ar fi prea mult să cerem diferitelor personaje care s-au perindat prin funcţii înalte să recunoască meritele predecesorilor, atît după 1996, cît şi după 2000. Istoria trebuie să fie însă obiectivă.

După catastrofa electorală prin care au trecut forţele care guvernaseră ţara în perioada 1996-2000 şi revenirea în forţă la putere a PDSR, cu Iliescu în frunte, subiecte precum Convenţia Democratică şi larga coaliţie din perioada 1996-2000 păreau a fi rămas de domeniul trecutului. Ele au devenit material empiric pentru studiile de caz ale cursurilor şi seminariilor de ştiinţă politică şi, uneori, subiect de ironii din partea unor ziarişti care nu şi-au ascuns niciodată antipatia faţă de inamicii PSD. După ce PNL şi, mai ales, UDMR au semnat protocoalele cu PDSR/PSD, părea că un ciclu politic s-a încheiat. În realitate, s-au petrecut doar anumite schimbări, unele importante, altele minore, dar sistemul politic de după ianuarie 2001 repetă multe din trăsăturile celui de dinainte de noiembrie 1996. Sistemul politic postcomunist iliescian de dinainte de 1996 a evoluat în dublu sens, pe de o parte, prin eliminarea unora dintre trăsături, pe de altă parte, prin atenuarea altora sau reproducerea lor în variante mai subtile de dominaţie. Astfel, ceea ce era un sistem semiautoritar sau cu accente autoritare, în care modul de funcţionare a puterii politice era „foarte aproape de un regim populist, corporatist, de tip semifascist"[10], a devenit un sistem de hegemonie parlamentară şi executivă centrală şi locală, asigurat de funcţionarea maşinăriei legislative de vot PSD-UDMR, în care cel mai important partid al opoziţiei (PRM) a preluat trăsăturile populiste, semifasciste, lăsînd mereu să se înţeleagă că se poate reface alianţa de dinainte de 1996 sau că prin cucerirea puterii de

8. Fiind vorba de demersuri care s-au desfăşurat în paralel, nu numai cu mijloace diferite, dar şi cu finalităţi radical diferite, autorii acestui volum au decis să se încreadă în rezultatele propriei cercetări şi evaluări, fără a se lăsa influenţaţi de tentativele de autoglorificare.
9. După ce a predicat tema ireversibilităţii istoriei în direcţia societăţii comuniste, socialismul ştiinţific a fost infirmat de realitatea prăbuşirii catastrofale a regimurilor comuniste de tip sovietic (cele de tip asiatic sau cubanez nu s-au prăbuşit încă). Acum, tranziţia are loc în sens invers, către capitalism şi democraţie (să zicem) liberală. Posibilitatea venirii la putere a unei forţe populist-extremiste, de tip PRM, ar duce din nou teza ireversibilităţii în derizoriu.
10. Pentru cele ce urmează, vezi Tismăneanu, 1996: 31, 96, 130, 140, 142-143.
11. Cu toate că nu complet şi, mai ales, nu pentru inamicii politici, care au mai folosit aceste argumente, deşi nu foarte convingător.

către PRM este posibil reversul către un sistem inferior. Rămîne de domeniul trecutului[11] prezidenţialismul cu propensiuni etnocentrice şi dictatoriale, cu un puternic sprijin în armată şi serviciile secrete (fosta Securitate), „un complex militaro-poliţienesc", în care „posesorii adevăratei puteri politice din România sînt în continuare legaţi de instituţiile de culegere de informaţii şi utilizarea ei în scopuri manipulative", care patrona corupţia pe scară generalizată şi avea cu Occidentul o relaţie profund ambiguă, dacă nu chiar dubioasă. S-a schimbat mai ales orientarea etnocentrică şi dictatorială, cu toate că urme ale ei s-au regăsit în rezultatele recensămîntului din 2002, în care continuă să persiste mitul naţiunii asediate de străini şi de către vecinii vorbitori de altă limbă maternă.

Baza politică şi socială a sistemului postcomunist iliescian o reprezentau „toţi aceia care detestau ceauşismul, fără a dori o schimbare radicală de regim, adică o Românie noncomunistă". Conform explicaţiei politologului american, „direcţia în care se mişcă România, mai cu seamă după 1990, este una apropiată de autoritarismul bazat pe mobilizare de masă, ca în Mexic, unde corupţia este principala formă de perpetuare a elitelor. Cine participă la corupţie, participă la putere. Cine participă la putere, participă la corupţie. Este un cerc vicios". În cadrul acestui sistem politic patronat de Iliescu, diferitele „asociaţii civice", partide politice sau fracţiuni pedeseriste nu erau altceva decît fostele grupuri nomenclaturist-securiste, pe care Ceauşescu le „omogenizase sau le redusese la tăcere", în ciuda intereselor diferite ale acestora, dar care acum beneficiau de spaţiul generos al pluralismului democratic. După alegerile din 2000, regrupările s-au păstrat, numai că natura legăturilor s-a eliberat de vechile contradicţii cu anticomuniştii şi de teama că ar putea să mai aibă cineva de suferit. Tocmai de aceea partidul lui Iliescu a fost preluat complet de Adrian Năstase, care i-a schimbat numele şi l-a orientat către Internaţionala Socialistă (după înghiţirea componentei PSDR, fostă membră a CDR), i-a impus un protocol politic cu UDMR, continuînd să-l administreze ca pe un mecanism extrem de eficient de promovare a afacerilor unor grupuri de interese locale, regionale şi naţionale („baronii"), dar care, în acelaşi timp, poate să ţină sub control (cu ajutorul sindicatelor subordonate sau al liderilor sindicali corupţi, care aparţin aceloraşi reţele de afaceri, al pîrghiilor bugetare) nemulţumirile populare. PSD nu este cu adevărat un partid şi, cu atît mai puţin, un partid social-democrat, în condiţiile în care principalii beneficiari sînt oligarhii de la bază şi de la vîrf, şi nu ceea ce ar trebui să fie în România baza socială a unui partid social-democrat modern, dedicat şi altruist. În pofida îmbunătăţirilor de imagine şi substanţă, în ciuda lipsei de eficienţă a guvernării din perioada 1996-2000, după alegerile din 2000 s-a revenit la o stare de mizerie şi nemulţumire similară celei de la începuturile anilor 1990, cînd, ca reacţie, s-a format Convenţia. O asemenea experienţă nu mai poate fi repetată. Cu toate acestea, se poate repeta experienţa unor formule de luptă împotriva unei forţe hegemonice, cu rădăcini considerabile în trecut, a cărei putere se trage din administrarea unui imens aparat corupt pus să funcţioneze în beneficiul unei minorităţi, al unui cartel al grupurilor de interese. Dar aceea a fost doar o experienţă electorală. Din semieşecul Convenţiei Democratice şi al partidelor componente, al partidelor care au participat la aceeaşi coaliţie, pot fi trase multe învăţăminte pentru a preveni revenirea la putere a unor forţe pretins democratice, dar care nu sînt capabile să încheie un protocol concret de guvernare, să se respecte reciproc şi să lucreze în spiritul a ceea ce au promis. Adică, să acţioneze aşa cum se întîmplă în orice democraţie consolidată.

Bibliografie

Colecţiile publicaţiilor *Adevărul*, *Azi*, *Cotidianul*, *Curentul*, *22*, *Cronica română*, *Curierul naţional*, *Dimineaţa*, *Dreptatea*, *Evenimentul zilei*, *Jurnalul naţional*, *România liberă*, *Tineretul liber*, *Ziarul financiar*, *Ziua*. Colecţiile de reviste de specialitate *Altera*, *East European Politics and Societies*, *Polis*, *Provincia*, *Radio Free Europe/Radio Liberty Research Report*, *Revista Creştin-Democrată*, *Sfera Politicii*. Colecţiile de relatări, analize, documente oficiale, legi, decrete, ordonanţe de urgenţă etc., publicate în *Monitorul Oficial*, *Buletin informativ al Rompres*. Seria de sondaje de opinie publică *Barometrul de opinie publică*, realizate la solicitarea Fundaţiei pentru o Societate Deschisă.

Activitatea Camerei Deputaţilor în legislatura 1992-1996, 1996 (Bucureşti: Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1 octombrie).

Activitatea Camerei Deputaţilor în legislatura 1997-2000, 2001 (Bucureşti: Regia Autonomă „Monitorul Oficial").

Aldea, Andra, Dan Chiribucă, Mircea Comşa, Mircea Kivu, Bogdan Micu, Călin Moldovan, 2001, *Sondajele de opinie – Mod de utilizare. Alegerile 2000. Prezentare şi analiză* (Bucureşti: Paideia).

Alegeri parlamentare şi prezidenţiale. Partide politice, 1996 (Bucureşti: Regia Autonomă „Monitorul Oficial").

Alianţa Civică, 1999, *Alianţa Civică. Prezentare. Scurt istoric. Documente definitorii*.

Almond, Gabriel, Sidney Verba, 1996, *Cultura civică. Atitudini politice şi democraţie în cinci naţiuni*, traducere şi studiu introductiv de Dan Pavel (Bucureşti: DU Style).

Andreescu, Andreea, Lucian Năstasă, Andreea Varga (editori), 2002, *Minorităţi etnoculturale, mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)* (Cluj: Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală).

Andreescu, Gabriel, 1998, *Singurătatea alergătorilor de cursă lungă. Jurnal tematic* (Iaşi: Polirom).

Andreescu, Gabriel, Gustav Molnar (editori), 1999, *Problema transilvană* (Iaşi: Polirom).

Andreescu, Gabriel, 2001, *Ruleta. Români şi maghiari, 1999-2000. Jurnal tematic* (Iaşi: Polirom).

Andrew, Christopher, Oleg Gordievski, 1994, *KGB. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, traducere de D. Mihalcea-Ştiucă (Bucureşti: All).

Andrew, Christopher, Vasili Mitrokhin, 1999, *The Sword and the Shield. The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB* (New York: Basic Books).

Antohi, Sorin, Vladimir Tismăneanu (eds.), 2000, *Between Past and Future. The Revolutions of 1989 and Their Aftermath* (Budapest, New York: Central European University Press).

Arendt, Hannah, 1979, *The Origins of Totalitarianism* (San Diego şi New York, Harcourt Brace Jovanovich). Trad. rom., *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur şi Mircea Ivănescu (Bucureşti: Humanitas, 1994).

Balcerowicz, Leszek, 2001, *Libertate şi dezvoltare. Economia pieţei libere*, traducere de Dana Cojocaru (Bucureşti: Compania).

Berindei, Mihnea, Ariadna Combes, Anne Planche, 1991, *România, cartea albă, 13-15 iunie 1990*, traducere din limba franceză de Monica Pârvu (Bucureşti: Humanitas).

Bârsan, Victor (editor), 1997, *De la postcomunism la pretranziție* (București: Pythagora).
Blondel, Jean, 1969, *An Introduction to Comparative Government* (New York: Praeger).
Bogdanor, Vernon (ed.), 1991, *The Blackwell Encyclopedia of Political Science* (Oxford: Basil Blackwell).
Bukovski, Vladimir, 1998, *Judecată la Moscova. Un disident în arhivele Kremlinului*, traducere de Ileana Cantuniari (București: Albatros, Universal Dalsi).
Budge, Ian, Hans Keman, 1990, *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States* (Oxford, New York: Oxford University Press).
Carey, Henry F., 1995, „Dezordini sau falsificare: alegerile parlamentare din România – 1992" în *East European Quarterly*, vol. XXIX, nr. 1, martie, 1995.
Cartea Albă a Guvernului. Armata României 2010: Reformă și integrare euro-atlantică, 1999.
Câmpeanu, Pavel, 1993, *De patru ori în fața urnelor* (București: All).
Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, 1994, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, traducere colectivă (București: Artemis).
Constituția României, 1991 (București: Regia Autonomă „Monitorul Oficial").
Constantinescu, Emil, 2002, *Timpul dărîmării, timpul zidirii* (București: Universalia), patru volume: 1 – *Cele două fețe ale zidului*; 2 – *Pietre de încercare*; 3 – *Lumea în care trăim*; 4 – *Cărțile schimbării*.
Cornea, Andrei, 1995, „«Directocrația» și sfîrșitul tranziției în România postcomunistă" (București: Centrul pentru Studii Politice și Analiză Comparată).
Corneliu Coposu în fața istoriei, ediția a II-a completată (București: Metropol, 1997).
Courtois, Stéphane, 1998; *Cartea neagră a comunismului* (București: Humanitas).
Dahl, Robert, 1991, *Modern Political Analysis*, ediția a V-a (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall).
Dahrendorf, Ralf, 1993, *Reflecții asupra Revoluției din Europa. Într-o scrisoare ce ar fi urmat să fie trimisă unui domn din Varșovia, 1990*, traducere de Marina Sandu (București: Humanitas).
Datculescu, Petre, 1994, „Cum a votat România. O analiză a alegerilor generale și prezidențiale de la 27 septembrie 1992", *Revista de cercetări sociale*, nr. 1, anul I, mai-iunie 1994.
Dăianu, Daniel, 2000, *Încotro se îndreaptă țările postcomuniste ? Curente economice în pragul secolului*, cu un cuvînt înainte de Ilie Șerbănescu (Iași: Polirom).
Dăianu, Daniel, Radu Vrânceanu, 2002, *România și Uniunea Europeană. Inflație, balanță de plăți, creștere economică*, cu un cuvînt înainte de Theodor Stolojan (Iași: Polirom).
Deletant, Dennis, 1995, *Ceaușescu și Securitatea. Constrîngere și disidență în România anilor 1965-1989*, traducere de Georgeta Ciocâltea (București: Humanitas).
Dogan, Mattei, 1999, *Sociologie politică. Opere alese*, traducere de Laura și Nicolae Lotreanu (București: Alternative).
Duverger, Maurice, 1954, *Les Partis Politiques*, a doua ediție revăzută (Paris: Colin).
Eyal, Gil, Ivan Szelenyi, Eleanor Townsley, 2001, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, traducere de I. N. Sava și C.M. Miehs, prefață de Ionel Nicu Sava (București: Omega).
Față în față cu Petre Roman. 9 convorbiri cu Vartan Arachelian, 1996 (București: Cartea Românească).
Friederich, Carl J., 1950, *Constitutional Government and Democracy* (Boston: Ginn).
Fukuyama, Francis, 1995, *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity* (London and New York: Penguin Books).
Furet, François, 1996, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, traducere Emanoil Marcu și Vlad Russo (București: Humanitas).
Gallagher, Tom, 1999, *Democrație și naționalism în România, 1989-1998*, traducere de Simona Ceaușu (București: All).
Giddens, Anthony, 1999, *Running World. How Globalisation is Reshaping our Lives* (Bury St. Edmonds: St. Edmundsbury Press).
Giddens, Anthony, 2001, *A treia cale. Renașterea social-democrației*, traducere de Cătălin Constantinescu, cuvînt înainte de Dan Pavel (Iași: Polirom).

Gross, Peter, 1999, *Colosul cu picioare de lut. Aspecte ale presei româneşti postcomuniste*, traducere de Irene Joanescu (Iaşi: Polirom).

Guvernul României, Departamentul pentru Relaţiile cu Parlamentul, „Iniţiativa legislativă a Guvernului României, 18 decembrie 1996-1 iulie 1999", buletin documentar (Bucureşti: Guvernul României, 1999).

Hotărîri ale Guvernului României şi alte acte normative (Bucureşti: Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1990-2001).

Hague, Rod, Martin Harrop, Shaun Breslin, 1992, *Political Science. A Comparative Introduction* (New York: St. Martin's Press).

Held, David, 2000, *Democraţia şi ordinea globală. De la statul modern la guvernarea cosmopolită*, traducere de Florin Slapac şi Gabriela Inea (Bucureşti: Univers).

Hitchins, Keith, 1997, *Mit şi realitate în istoriografia românească*, traducere de Sorana Georgescu-Gorjan (Bucureşti: Editura Enciclopedică).

Huntington, Samuel P., 1993, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century* (Norman and London: University of Oklahoma Press).

Huntington, Samuel P., 1996, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York: Simon & Schuster). Trad. rom. *Ciocnirea civilizaţiilor* (Bucureşti: Antet, 1997).

Huntington, Samuel P., 1999, *Ordinea politică a societăţilor în schimbare*, traducere de Horaţiu Stamatin (Iaşi: Polirom). Ediţia originală apărută în 1968.

Iliescu, Ion, 1994, *Revoluţie şi reformă* (Bucureşti: Editura Enciclopedică).

Iliescu, Ion, 1995, *Momente de istorie. Documente, interviuri, comentarii, decembrie 1989- iunie 1990* (Bucureşti: Editura Enciclopedică).

Iliescu, Ion, 1996, *Momente de istorie. Documente, interviuri, comentarii, septembrie 1991--octombrie 1992* (Bucureşti: Editura Enciclopedică).

Institutul Internaţional pentru Democraţie şi Asistenţă Electorală, 1997, *Democraţia în România*, traducere de Visual Persistence (Bucureşti: Humanitas).

Ionescu, Ghiţă, Isabel de Madariaga, 1992, *Opoziţia. Trecutul şi prezentul unei instituţii politice*, traducere de Valeriu Mihăilă (Bucureşti: Humanitas).

Iorgulescu, Adrian, 2000, *Dreapta. Principii şi perspective* (Cluj: Dacia).

Jowitt, Ken, 1992, *New World Disorder. The Leninist Extinction* (Berkeley, Los Angeles: University of California Press).

Kirchheimer, Otto, 1996, „The Transformation of the Western European Party Systems", în LaPalombara, Joseph, Weiner, Myron (eds.), 1966, *Political Parties and Political Development* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press), pp. 177-200.

Koch, Stephen, 1997, *Sfîrşitul inocenţei. Intelectualii din Occident şi tentaţia stalinistă. 30 de ani de război secret*, traducere de Luana Stoica (Bucureşti: Albatros, Universal Dalsi).

LaPalombara, Joseph, Myron Weiner (eds.), 1966, *Political Parties and Political Development* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press).

Laver, Michael, Norman Schofield, 1992, *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe* (Oxford, New York: Oxford University Press).

Liga Pro Europa, 1997, *România şi minorităţile. Colecţie de documente* (Tîrgu-Mureş: Pro Europa).

Lijphart, Arend, 1977, *Democracy in Plural Societies. A Comparative Exploration* (New Haven and London: Yale University Press). Trad. rom. *Democraţia în societăţile plurale* (Iaşi: Polirom, 2002).

Lijphart, Arend, 1984, *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* (New Haven and London: Yale University Press).

Lijphart, Arend, 2000, *Modele ale democraţiei. Forme de guvernare şi funcţionare în treizeci şi şase de ţări*, traducere de Cătălin Constantinescu, prefaţă de Lucian Dîrdală (Iaşi: Polirom).

Linz, Juan, Alfred Stepan, 1996, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press).

Lipset, Seymour Martin, 1981, *Political Man. The Social Bases of Politics*, expanded and updated edition (Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press).

Lovinescu, Monica, 1990, *Unde scurte* (Bucureşti: Humanitas).

Lovinescu, Monica, 1993, *Seismografe. Unde scurte II* (Bucureşti: Humanitas).

Manoilescu, Mihail, 1934, *Le siècle du corporatisme. Doctrine du corporatisme integral et pur* (Paris: Alcan).

Marga, Andrei, 2000, *Anii reformei, 1997-2000* (Cluj: Editura Fundaţiei de Studii Europene).

Marino, Adrian (în dialog cu Sorin Antohi), 2001, *Al treilea discurs. Cultură, ideologie şi politică în România* (Iaşi: Polirom).

Michels, Robert, 1914, *Les Partis Politiques. Essai sur les tendances oligarchiques des démocraties*, traduit par le Dr. S. Jankelevich (Paris: Flammarion).

Molnar, Gustav, 1998, „Problema transilvană", în *Altera*, nr. 8, anul IV (republicat în Andreescu, Molnar, editori, 1999).

Molnar, Gustav, 2000, „Geografie electorală în 21 de teze" şi „Geografia electorală din România. Date", *Provincia*, nr. 1, aprilie 2000.

Muller-Rommel, Ferdinand, „Small Parties in Comparative Perspective. The State of the Art" în Ferdinand Muller-Rommel, Geoffrey Pridham (eds.), 1991, *Small Parties in Western Europe. Comparative International Perspectives* (London: Sage Publications).

Open Society Institute, 2001, *Monitorizarea procesului de aderare la Uniunea Europeană. Independenţa Justiţiei în România* (Budapesta: Central European University, octombrie).

Oprea, Marius, 2002, *Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente, 1949-1989* (Iaşi: Polirom).

Mungiu-Pippidi, Alina, 2002, *Politica după comunism. Structură, cultură şi psihologie politică* (Bucureşti: Humanitas).

Pacepa, Ioan Mihai, 1999, *Cartea neagră a Securităţii*, 3 volume, cu o întîmpinare de Sorin Roşca Stănescu, postfaţă de Dan Pavel (Bucureşti: Omega).

Pasti, Vladimir, 1995, *România în tranziţie. Căderea în viitor* (Bucureşti: Nemira).

Patriciu, Dinu, Horia Rusu, 1998, *Capitalismul românesc - un proiect* (Bucureşti: Editura Omega, Fundaţia Renée Radu Policrat).

Pavel, Dan, 1995, *Etica lui Adam. Sau de ce rescriem istoria* (Bucureşti: DU Style).

Pavel, Dan, 1997, „Studiu critic" în Manoilescu, Mihail, *Rostul şi destinul burgheziei româneşti* (Bucureşti: Athena).

Pavel, Dan, 1998, *Cine, ce şi de ce ? Interviuri despre politică şi alte tabuuri* (Iaşi: Polirom).

Pavel, Dan, 1998/1999, „Performanţa coaliţiei? Rămînerea împreună", *Sfera politicii*, nr. 65, anul VI, decembrie 1998, şi anul VII, nr. 66, ianuarie 1999.

Pavel, Dan, 1999, *Leviathanul bizantin. Analize, atitudini şi studii politice* (Iaşi: Polirom).

Pelin, Mihai, 1996, *Cartea Albă a Securităţii. Istorii literare şi artistice, 1969-1989* (Bucureşti: Editura Presa Românească).

Pelin, Mihai, 1999, *Operaţiunile Melita şi Eterul. Istoria Europei Libere prin documente de Securitate* (Bucureşti: Albatros).

Pelin, Mihai, 2001, *„ARTUR". Dosarul Ion Caraion* (Bucureşti: PUBLIFEROM).

Pelin, Mihai, 2002, *Opisul emigraţiei politice. Destine în 1222 de fişe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securităţii* (Bucureşti: Compania).

Proclamaţia de la Timişoara, 1994, cu o postfaţă de George Şerban (Timişoara: Societatea „Timişoara").

Preda, Cristian, 2001, *Tranziţie, liberalism şi naţiune* (Bucureşti: Nemira).

Preda, Cristian, 2002, *România postcomunistă şi România interbelică* (Bucureşti: Meridiane, Institutul de Cercetări Politice, Universitatea Bucureşti).

Putnam, Robert, 2001, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community* (New York, London: Touchstone Book, Simon & Schuster, 2001).

Pye, Lucian W., Sidney Verba, 1965, *Political Culture and Political Development* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press).

Quermonne, Jean-Louis, 1986, *Les régimes politiques occidentaux* (Paris: Editions du Seuil).

Radu, Alexandru, 2000, *Nevoia schimbării. Un deceniu de pluripartidism în România* (Bucureşti: Editura „Ion Cristoiu").

Rae, Douglas W., Michael Taylor, 1970, *The Analysis of Political Cleavage* (New Haven: Yale University Press).

Rawls, John, 1996, *Political Liberalism*, ediţia a doua, adăugită (New York: Columbia University Press).

Rădulescu-Zoner, Şerban (coordonator), Gheorghe Cliveti, Gheorghe Onişoru, Dumitru Sandru, Apostol Stan, 2000, *Istoria Partidului Naţional Liberal* (Bucureşti: All, Institutul de Studii Liberale).

Repere pentru o istorie a Partidului Naţional Liberal, după decembrie 1989, 2000 (Bucureşti: Libripress).

Sartori, Giovanni, 1966, „European Political Parties. The Case of Polarized Pluralism" în Joseph LaPalombara, Myron Weiner (eds.), *Political Parties and Political Development* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press).

Sartori, Giovanni, 1976, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis* (London: Cambridge University Press).

Sartori, Giovanni, 1987, *The Theory of Democracy Revisited* (Chatam, New Jersey: Chatam House Publishers). Trad. rom. *Teoria democraţiei reinterpretată*, traducere de Doru Pop, prefaţă de Dan Pavel (Iaşi: Polirom, 1999).

Seiler, Daniel-Louis, 1993, *Les partis politiques* (Paris: Armand Colin).

Severin, Adrian, 1995, *Lacrimile dimineţii. Slăbiciunile guvernului Roman* (Bucureşti: Scripta).

Severin, Adrian (în dialog cu Gabriel Andreescu), 2000, *Locurile unde se construieşte Europa* (Iaşi: Polirom).

Shafir, Michael, 1992, „Romania's Elections: Why the Democratic Convention Lost", *Radio Free Europe/Radio Liberty Research Report*, vol. 2, nr. 43, 30 octombrie.

Smith, Gordon, 1991, „In Search of Small Parties" în Ferdinand Muller-Rommel, Geoffrey Pridham (eds.), 1991, *Small Parties in Western Europe. Comparative International Perspectives* (London: Sage Publications).

Sorel, Georges, 1961, *Reflexions on Violence* (London and New York: Collier Books).

Strauss, Leo, Joseph Cropsey (eds.), 1987, *History of Political Philosophy*, ediţia a III-a (Chicago and London: The University of Chicago Press).

Şora, Mihai (în dialog cu Sorin Antohi), 2001, *Mai avem un viitor ? România la început de mileniu* (Iaşi: Polirom).

Ştefănescu, Domniţa, 1995, *Cinci ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor, decembrie 1989-decembrie 1994* (Bucureşti: Maşina de scris).

Ştefănescu, Domniţa, 1998, *Doi ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor, ianuarie 1995-ianuarie 1997* (Bucureşti: Maşina de scris).

Tănase, Stelian, 1993, *Şocuri şi crize* (Bucureşti: Staff).

Tănase, Stelian, 2002, *Acasă se vorbeşte în şoaptă. DOSAR & JURNAL din anii tîrzii ai dictaturii* (Bucureşti: Compania).

Tismăneanu, Vladimir, 1995, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, prefaţă de Mircea Mihăieş, traducere colectivă (Bucureşti: Univers).

Tismăneanu, Vladimir, 1992, *Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel* (New York: The Free Press). Trad. rom. *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, traducere de Alexandru Vlad, studiu introductiv de Dan Pavel (Iaşi: Polirom, 1997).

Tismăneanu, Vladimir (în dialog cu Mircea Mihăieş), 1996, *Balul mascat* (Iaşi: Polirom).

Tismăneanu, Vladimir (ed.), 1999, *The Revolutions of 1989* (London and New York: Routledge). Trad. rom. Tismăneanu, Vladimir (editor), 2000, *Revoluţiile din 1989. Între trecut şi viitor*, traducere de Cristina şi Dragoş Petrescu (Iaşi: Polirom).

Tismăneanu, Vladimir (în dialog cu Mircea Mihăieş), 2000, *Încet, spre Europa* (Iaşi: Polirom).

Tocqueville, Alexis de, 1995, *Despre democraţie în America*, traducere de M. Boiangiu şi B. Staicu (Bucureşti: Humanitas).

Tucker, Robert C., 1987, *Political Culture and Leadership in Soviet Russia. From Lenin to Gorbachev* (New York şi London: W.W. Norton & Company).

Ţepelea, Gabriel, 1999, *Dezbateri parlamentare. Cuvîntări, interpelări, amendamente, 1990-1998* (Bucureşti: Tritonic).

Voicu, George, 1998, *Pluripartidismul. O teorie a democraţiei* (Bucureşti: All).

Volkoff, Vladimir, f.a., *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet*, traducere de Mihnea Columbeanu (Bucureşti: Antet).

Vosganian, Varujan, 1999, *Reforma pieţelor financiare din România* (Iaşi: Polirom).

Vosganian, Varujan, 2001, *Mesajul dreptei româneşti. Tradiţie şi modernizare* (Bucureşti: Nemira).

Volkogonov, Dimitri, 1998, *Troţki. Eternul radical*, traducere de Anca Irina Ionescu (Bucureşti: LIDER).

Weber, Max, 1946, „Politics as a Vocation" în Hans Gerth, C. Wright Mills (eds.), *From Max Weber. Essays in Sociology* (New York: Oxford University Press, pp. 102-107).

Weber, Max, 1957, *The Theory of Economic and Social Organization* (Berkeley, California: University of California Press).

Weber, Max, 1993, *Etica protestantă şi spiritul capitalismului*, traducere de Ihor Lemnij (Bucureşti: Humanitas).

Zub, Alexandru (în dialog cu Sorin Antohi), 2002, *Oglinzi retrovizoare. Istorie, memorie şi morală în România* (Iaşi: Polirom).

ANEXE

ANEXA 1

Decret-lege nr. 8/1989, privind înregistrarea şi funcţionarea partidelor politice şi a organizaţiilor obşteşti din România

Pentru realizarea unei societăţi cu adevărat democratice în România, asigurarea şi apărarea drepturilor fundamentale ale cetăţenilor şi înfăptuirea principiului pluralismului politic în temeiul art. 2, lit. a) din Decretul-lege privind constituirea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Frontului Salvării Naţionale,

Consiliul Frontului Salvării Naţionale decretează:

Art. 1 În România este liberă constituirea partidelor politice, cu excepţia partidelor fasciste sau care propagă concepţii contrare ordinii de stat şi de drept în România.

Nici o altă îngrădire pe motive de rasă, naţionalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu poate împiedica constituirea şi funcţionarea partidelor politice.

Înregistrarea şi funcţionarea partidelor politice se face în conformitate cu prevederile prezentului decret-lege.

Art. 2 Organizarea şi funcţionarea partidelor politice se fac potrivit statutelor acestora, numai pe bază teritorială.

O persoană nu poate face parte in acelaşi timp din două sau mai multe partide politice.

Scopurile partidelor politice şi organizaţiilor obşteşti trebuie să se întemeieze pe respectul suveranităţii, independenţei şi integrităţii naţionale, al democraţiei, în vederea asigurării libertăţilor şi drepturilor cetăţeneşti şi afirmării demnităţii naţiunii române.

Mijloacele de realizare a scopurilor partidelor politice şi organizaţiilor obşteşti trebuie să fie în conformitate cu ordinea de stat şi de drept a României.

Art. 3 În vederea înregistrării, fiecare partid şi organizaţie obştească trebuie să-şi prezinte statutele de organizare şi funcţionare, programul politic, să-şi declare sediul şi mijloacele financiare de care dispune şi să facă dovada că are cel puţin 251 membri.

Art. 4 Înregistrarea partidelor se face la Tribunalul municipiului Bucureşti, care în termen de 5 zile se pronunţă asupra legalităţii constituirii lor.

Împotriva deciziei Tribunalului municipiului Bucureşti se poate face contestaţie la Curtea Supremă de Justiţie, în termen de 3 zile de la comunicarea deciziei.

De la data rămînerii definitive a deciziei de admitere a înregistrării, partidele politice dobîndesc personalitate juridică.

Art. 5 Cadrele militare şi personalul civil din Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul de Interne, judecătorii, procurorii şi diplomaţii, precum şi personalul operativ al Radioteleviziunii Române Libere nu pot face parte din partide politice.

Preşedintele
Consiliului Frontului Salvării Naţionale
Ion Iliescu
Bucureşti, 31 decembrie 1989

ANEXA 2

Membrii Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională
(constituit în 9 februarie 1990)

A. Reprezentanţii Consiliului Frontului Salvării Naţionale

Gabriel Andreescu (cercetător ştiinţific, Bucureşti), Florin Bădinici (economist, Bucureşti), Alexandru Bârlădeanu (academician, Bucureşti), Radu Berceanu (inginer, preşedintele CPUN judeţul Dolj), Ion Blaga (prof. univ. dr. A.S.E. Bucureşti), Octavian Borza (inginer, preşedinte CPUN judeţul Alba), Sorin Botnaru (sociolog, preşedinte CPUN municipiul Bucureşti), Constantin Bozîntan (preşedinte CPUN judeţul Bihor), Mircea Brat (muncitor oţelar, Combinatul Siderurgic, Galaţi), Octavian Buracu (doctor în geologie, preşedinte CPUN judeţul Cluj), Romulus Burdan (miner, Valea Jiului), Florin Buruiană (inginer, preşedinte CPUN judeţul Neamţ), Ion Caramitru (actor, Bucureşti), Liviu Catichi (proiectant, Bucureşti), Ştefan Călinescu (economist, Bucureşti), Mariana Celac (arhitect, Bucureşti), Cristina Ciontu (studentă, Bucureşti), Mihai Chetan (inginer, preşedintele CPUN judeţul Hunedoara), Dan Chiriţă (inginer, Bucureşti), Visarion Chirilă (inginer, preşedintele CPUN, judeţul Argeş), Vladimir Chiru (tehn. agr., preş. Coop. Agr. Tr. Măgurele), Petre Curcă (profesor, preşedintele CPUN judeţul Botoşani), Ascanio Damian (arhitect, prof. univ., Bucureşti), Marţian Dan (lector univ., Bucureşti), Barbu Dănescu (şef mecanic la pilotaj portuar, preşedintele CPUN judeţul Constanţa), Dan Deşliu (scriitor, Bucureşti), Mircea Dinescu (scriitor, Bucureşti), Petre Dobre (preşedintele Coop. Agr. Dridu, judeţul Ialomiţa), Simion Dracea (ing. proiectant, preşedintele CPUN judeţul Mehedinţi), Mihai Drăgănescu (academician, Bucureşti), Emil Dumitrescu (dr. inginer, contraamiral), Mihai Dumitrescu (ofiţer, preşedintele CPUN judeţul Vîlcea), Marian Enache (avocat, preşedintele CPUN judeţul Vaslui), Radu Filipescu (inginer electronist, Bucureşti), Dan Gâlea (dr. inginer, şef de lucrări, Inst. Politehnic, preşedintele CPUN judeţul Iaşi), Nicolae Grădinaru (jurist, preşedintele CPUN judeţul Olt), Dorel Haranga (electromecanic, Bucureşti), Dan Hăulică (critic de artă, Bucureşti), Hugo Hausl (ziarist, redactor-şef „Neuer Weg", Bucureşti), Mihai Iacobescu (profesor, dr. în istorie, preşedintele CPUN judeţul Suceava), Cristian Iliescu (matriţer, „Artă aplicată", Bucureşti), Ion Iliescu (inginer hidroenergetician, Bucureşti), Cazimir Ionescu (inginer, licenţiat în filosofie, Bucureşti), Constantin Ionescu (prof. univ. dr., A.S.E. Bucureşti), Eugenia Iorga (prof., liceul „Gheorghe Lazăr", Bucureşti), Paul Jerbas (ofiţer, Bucureşti), Károly Király (economist, Tîrgu-Mureş), Viorel Lixăndroiu (tipograf, Bucureşti), Ştefan Manea (muncitor, într. Turbomecanica, Bucureşti), Gheorghe Manole (medic primar, Bucureşti), Ion Marcu (muncitor, Uzinele mecanice Timişoara), Virgil Măgureanu (dr. în ştiinţe politice, lector univ., Bucureşti), Toader Mănăilă (ofiţer, preşedintele CPUN judeţul Sălaj), Corneliu Mănescu (diplomat, Bucureşti), Nicolae Militaru (general de armată), Ion Minculescu (muncitor, ITB), Pamfil Moisil (inginer, preşedintele CPUN judeţul Bistriţa-Năsăud), Mihai Montanu (inginer, Bucureşti), Carol Nagy (subinginer, Bucureşti), Vasile Neacşa (electrician, student curs seral, Institutul de construcţii, Bucureşti), Paul Negruti (economist, Bucureşti), Sergiu Nicolaescu (regizor film, Bucureşti), Valeriu Niţă (inginer, Bucureşti), Arpad Orban (economist, preşedintele CPUN judeţul Covasna), Ioan-Mircea Paşcu (economist, dr. în ştiinţe politice, Bucureşti), Emeric Pataki (jurist, preşedintele CPUN judeţul Harghita), Dan Petrescu (scriitor, Iaşi), Mihai Pintilie (inginer, vicepreşedintele CPUN sector 5, Bucureşti), Ilie Plăţică-Vidovici (ofiţer, preşedintele CPUN judeţul Galaţi), Andrei Pleşu (scriitor, Bucureşti), Ionel Popa (muncitor,

București), Gheorghe Popa (actor, președintele CPUN județul Bacău), Gheorghe Popa (ofițer, președintele CPUN județul Maramureș), Nicolae Popdan (tehnician constructor, președintele CPUN județul Satu Mare), Barbu Popescu (inginer, președintele CPUN județul Tulcea), Ion Popescu (avocat, președintele CPUN județul Giurgiu), Mircea Dan Popescu (jurist, București), Nicu Preda (subinginer, președintele CPUN județul Brăila), Dan Petrescu (medic, București), Nicolae Radu (jurist, București), Iordan Rădulescu (ofițer, București), Romeo Raicu (inginer, București), Petre Roman (doctor, prof. univ. Institutul Politehnic București), Alexandru Roscoban (avocat, președintele CPUN județul Timiș), Vasile Rus (maistru oțelar, Combinatul Siderurgic Hunedoara), Corneliu-Constantin Ruse (inginer, președintele CPUN județul Prahova), Constantin Sava (ofițer, președintele CPUN județul Ialomița), Ioan Scrieciu (jurist, președintele CPUN județul Mureș), Vasile Secăreș (sociolog, dr. în filosofie, București), Adrian Severin (jurist, dr. în drept, București), Mihai Bujor Sion (economist, București), Adrian Sîrbu (regizor, București), Radu Silaghi (muncitor, București), Victor Atanasie Stănculescu (general colonel, București), Emil Stoica (asistent univ. dr., președintele CPUN județul Brașov), Emil Lămășanu (președintele CPUN județul Vrancea), Paul Știrbu (inginer, președintele CPUN județul Buzău), Timotei Stuparu (profesor, președintele CPUN județul Teleorman), Doru-Ioan Tărăcilă (avocat, președintele CPUN județul Călărași), Bujor-Bogdan Teodoriu (economist, București), Ovidiu Tocaciu (avocat, București), Mircea Tomuș (scriitor, președintele CPUN județul Sibiu), László Tőkés (pastor reformat, Timișoara), Constantin Tzitzeclis (inginer, președintele CPUN județul Dîmbovița), Artemiu Vanca (inginer, președintele CPUN județul Gorj), Dumitru Vlădulescu (artist plastic, președintele CPUN județul Caraș-Severin), Lazăr Vlăsceanu (doctor în filosofie, prorector Univ. București), Gelu Voican Voiculescu (inginer geolog, București), Valentin Voicilă (actor, președintele CPUN județul Arad), Mihai Voicu (actor, președintele CPUN sector 3 București), Gheorghe Voinea (general-locotenent, București), Vasile Zosim (frezor, București).

B. Reprezentanții partidelor politice și ai uniunilor minorităților naționale

1.	Partidul Național Țărănesc-c.d.	Ion Diaconescu	inginer
		Liviu Petrina	diplomat
		Ioan Lup	jurist
2.	Mișcarea Ecologistă din România	Toma George Maiorescu	scriitor
		Alexandru Ionescu	cercetător științific
		Alexandru Roșu	conf. universitar
3.	Partidul Socialist Democratic Român	Marius Cîrciumaru	profesor
		Ghica Botta	inginer
		Cornel Stan	avocat
4.	Partidul Național Liberal	Radu Câmpeanu	economist
		Ionel Săndulescu	avocat
		Dan Lăzărescu	pensionar
5.	Uniunea Democrat Creștină	Mihai Grama	inginer
		Marcel Petrișor	profesor
		Raul Volcinschi	prof. universitar
6.	Partidul Democrat din România	Alexandru Grigorescu	fizician
		Corneliu Rășcanu	economist
		Adrian Ștefănescu	artist
7.	Partidul Unității Democratice	Nicu Stăncescu	inginer
		Lucian Cipere	inginer
		Mircea Bărbulescu	economist
8.	Partidul Democrat din Cluj	Virgil Andrei Vâță	regizor
		Gabriel Zăgrean	muncitor
		Hariuc Frederic	inginer
9.	Partidul Ecologist Român	Adrian Manolache	inginer
		Tache Pirvulescu	dr. ing.
		Otto Weber	profesor

10. Partidul Uniunii Creştine din România	Liviu Lazăr	avocat
	Gheorghe Pop	pensionar
	Adrian Popescu	scriitor
11. Partidul Socialist al Dreptăţii Independent	Grigore Tănăsescu	academician
	Gheorghe Cazacov	pictor
	Alexandru Dan Popescu	scriitor
12. Partidul Social Democrat Român	Nicolae Jurcă	doctor istorie
	Monica Dumitriu	juristă
	Radu Dumitrescu	geolog
13. Partidul Naţional Democrat	Cristian Butuşină	artist plastic
	Ion Radu Zilişteanu	ing. matematician
	Serghei Mesaroş	economist
14. Partidul Liberal (Libertăţii) din România	Mihai Constantinescu	funcţionar
	Bogdan Dumitrescu	inginer
	Dan Apostol	profesor
15. Partidul Ecologist Umanist (fondat în Arad)	Gheorghe Nicolăiţă	ziarist
	Petre Barbu	
	Alin-Petru Shop	
16. Partidul Unităţii Democratice din Moldova	Dumitru Maftei	inginer
	Eugen Voicu	profesor
	Constantin Grădinaru	profesor
17. Partidul Socialist Liberal	Nicolae Cerveni	avocat
	Lazăr Arjoceanu	avocat
	Petre Dragomir	inginer
18. Partidul Ţărănesc Român	Gheorghe Pantea	jurist
	Dumitru Truta	pensionar
	Nicolae Geamănu	jurist
19. Partidul Liber Democrat	Leon Nica	inginer
	Vlad Galin	inginer
	Daniela Tăvălică	jurist
20. Partidul Republican	Ion Mânzatu	prof. universitar
	Alexandru Vajda	jurnalist
	Virgil Zamfirescu	economist
21. Partidul Social Democrat Creştin Român	Virgil Constantinescu	inginer
	Decebal Herghelegiu	
	Gheorghe Sipitca	muncitor
22. Partidul Libertăţii şi Democraţiei Române din Craiova	Stelian Cincă	profesor
	Constantin Marinescu	profesor
	Nicolae Vărzaru	economist
23. Partidul Democrat Agrar din România	Dumitru Teaci	prof. univ.
	Victor Surdu	dr. inginer
	Constantin Gib	dr. inginer
24. Partidul Democrat al Muncii	Eduard Mezincescu	scriitor
	Radu Dobrescu	inginer
	Iosif Boda	lector univ.
25. Partidul Democrat Constituţional din România	Aurel Lupu	inginer
	Adrian Constantin	jurist
	Nicolae Stăiculescu	inginer
26. Sindicatul Politic „Fraternitatea" al Muncitorilor şi Ţăranilor din România	Florea Traian	pensionar
	Nicolae Rădulescu-Botică	jurist
	Paul Voicu	avocat
27. Partidul Progresist din Baia Mare	Vasile Priala	
	Teodor Ardeleanu	
	Romeo Popescu	

28. Partidul Muncii	Marin Popa	jurist
	Gheorghe Cozea	inginer
	Gabriel Mancaș	jurist
29. Partidul Independent Maghiar din Cluj	Lanyi Szabolcs	
	Laszlo Dudas	ziarist
	Kocsis Sandor	
30. Partidul Democrat Progresist	Ion Uta	inginer
	Viorel Matei	student
	Mihail Bălășescu	organizator spectac.
31. Partidul Dreptății Sociale Liber Democrat	Pompiliu Mateescu	consilier
	Gheorghe Susanu	pensionar
	Vasile Calomfirescu	dr. economist
32. Partidul Poporului	Petre Popescu	pensionar
	Sorel Bunget	profesor
	Mihai Dragu	jurist
33. Partidul Cooperatist	Ion Simionescu	tehnician
	Dan Berca	sociolog
	Ion Zervu	economist
34. Frontul Salvării Naționale	Bogdan Pătrașcu	inginer
	Dumitru S. Nicolae	conferențiar
	Dan Iosif	muncitor
35. Frontul Democrat Român	Petrișor Morar	economist
	Victor Crăciunescu	tehnician
	Constantin Dumitrescu	student
36. Partidul Tineretul Liber Democrat	Ioan Todiraș	tehnician
	Florin Diaconu	prof. istorie
	Luminița Chiru	
37. Uniunea Democrată Maghiară din România	Géza Domokós	scriitor
	Attila Verestóy	inginer
	Lorincz Laszlo	
38. Forumul Democrat German din România	Erich Pfaff	
	Fabini Herman	arhitect
	Robert Schwartz	profesor
39. Uniunea Ucrainenilor din România	Ștefan Tcaciuc	inginer
	Nicolae Corsiuc	profesor
	Ion Covaci	redactor-șef „Vilne Slovo"
40. Comunitatea Lipovenilor din România	Andrei Echim	jurist
	Chirilă Feodor	lector univ. dr. în filologie
	Ivanov Macsim	pensionar
41. Uniunea Democrată Bulgară din Banat și Asociația culturală	Luca Velciov	profesor
	Gheorghe Jelezov	medic pensionar
	Carol Ivanciov	profesor
42. Uniunea Democrată Turcă, Musulmană din România	Tasin T. Gemil	cercetător
	Mehmed Ali Mustafa	cercetător
	Iusuf Selciuc	
43. Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România	Stefanco Ondrej	prof., scriitor
	Zetocha Andrei	profesor
	Iosif Dlouhy	învățător
44. Uniunea Democrată a Sîrbilor din România	Milenco Luchin	ing., asist univ.
	Liubita Rachici	
	Simion Jarcov	profesor
45. Uniunea Armenilor din România	Vosganian Varujan	economist
	Selian Sergiu	inginer, red.-șef „Nor Ghianc"
	Calus Nsan-Sorin	

46. Uniunea Elenă din România	Fotopolos Sotiris	ing. geofizician
	Vitanidis Gheorghe	regizor, prof. univ.
	Nasta Tănase	inginer
47. Uniunea Democrată a Romilor din România	Ioan Cioabă	
	Nicolae Bobu	
	Mircea Zomancz	
48. Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România	Rosen Moses	rabin
	Teodor Blumenfeld	
	Nicolae Cajal	
49. Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici din România	Constantin Lăţea	pensionar
	Radu Ciucean	prof., arheolog
	Constantin Dumitrescu	constructor

ANEXA 3

Proclamaţia de la Timişoara
(din 11 martie 1990)

Populaţia oraşului Timişoara a fost iniţiatoarea Revoluţiei Române.

Între 16 şi 20 decembrie 1989, ea a purtat, de una singură, un inversunat război cu unul dintre cele mai puternice şi mai odioase sisteme represive din lume. A fost o încleştare cumplită pe care noi, timişorenii, o cunoaştem la adevăratele ei proporţii. De o parte populaţia neînarmată, de cealaltă parte Securitatea, Miliţia, Armata şi trupele zeloase de activişti ai partidului. Toate metodele şi mijloacele de reprimare s-au dovedit însă neputincioase în faţa dorinţei de libertate a timişorenilor şi hotărîrii lor de a învinge. Nici arestările, nici molestările, nici chiar asasinatele în masă nu i-au putut opri. Fiecare glonţ tras a adus pe baricadele Revoluţiei alţi o sută de luptători. Şi am învins. În 20 decembrie 1989, Timişoara a intrat definitiv în stăpînirea populaţiei, transformîndu-se într-un oraş liber în marea închisoare care devenise în acele zile România. Din acea zi, întreaga activitate din oraş a fost condusă, de la tribuna din Piaţa Operei, de către Frontul Democrat Român exponent în acel moment al Revoluţiei de la Timişoara. În acea zi, armata a fraternizat cu demonstranţii, hotărînd să apere împreună cu ei victoria obţinută. În 21 decembrie, în Piaţa Operei, peste 100.000 de glasuri scandau: „Sîntem gata să murim!".

O serie de fapte întîmplate în România, îndeosebi după 28 ianuarie 1990, vin în contradicţie cu idealurile Revoluţiei de la Timişoara. Aceste idealuri nici nu au fost aduse la cunoştinţa opiniei publice româneşti de către mass-media centrale, decît parţial şi confuz. În asemenea condiţii, noi, participanţii nemijlociţi la toate evenimentele dintre 16 şi 22 decembrie 1989, ne vedem nevoiţi să explicăm întregii naţiuni pentru ce au pornit timişorenii Revoluţia, pentru ce au luptat şi mulţi şi-au jertfit viaţa, pentru ce sîntem în continuare hotărîţi să luptăm cu orice preţ şi împotriva oricui, pînă la victoria deplină.

1. Revoluţia de la Timişoara a fost încă de la primele ei ore, nu doar anticeauşistă, ci şi categoric anticomunistă. În toate zilele Revoluţiei s-a scandat, de sute de ori: „Jos comunismul!". În consens cu aspiraţia sutelor de milioane de oameni din estul Europei, am cerut şi noi abolirea imediată a acestui sistem social totalitar şi falimentar. Idealul Revoluţiei noastre a fost şi a rămas reîntoarcerea la valorile autentice ale democraţiei şi civilizaţiei europene.

2. La Revoluţia de la Timişoara au participat toate categoriile sociale. Pe străzile Timişoarei au căzut, seceraţi de gloanţe, unul lîngă altul, muncitori, intelectuali, funcţionari, studenţi, elevi, copii şi chiar locuitori ai satelor, veniţi în sprijinul Revoluţiei. Sîntem categoric împotriva tehnicii, tipic comuniste, de dominaţie prin învrăjbirea claselor şi categoriilor sociale. Pe temeiul ideologiei „luptei de clasă" s-au urcat la putere bolşevicii în 1917, pe acelaşi temei, nomenclatura comunistă română a instigat după 1944 o clasă socială împotriva alteia, a dezbinat societatea pentru a o supune mai uşor terorii. Avertizăm împotriva pericolului repetării acestei triste istorii şi chemăm muncitorii, intelectualii, studenţii, ţăranii şi toate categoriile sociale la un dialog civilizat şi constructiv, pentru a reface neîntîrziat unitatea din timpul Revoluţiei. Trebuie plecat de la realitatea că toate aceste categorii sociale au fost oprimate în regimul comunist şi nici una nu doreşte astăzi răul celorlalte.

3. La Revoluţia de la Timişoara au luat parte oameni din toate categoriile de vîrstă. Chiar dacă tineretul a fost preponderent, este drept să recunoaştem că oameni de toate vîrstele s-au bătut cu aceeaşi dîrzenie pentru cauza Revoluţiei. Lista victimelor, deşi incompletă, este o dovadă în acest sens.

4. Pentru victoria Revoluţiei din Timişoara s-au jertfit, alături de români, şi maghiari, şi germani, şi sîrbi şi membri ai altor grupări etnice care de secole conlocuiesc în oraşul nostru paşnic, în bună înţelegere. Timişoara este un oraş românesc şi european, în care naţionalităţile au refuzat şi refuză naţionalismul. Invităm pe toţi şovinii din România, indiferent că sînt români, maghiari sau germani, să vină la Timişoara, la un curs de reeducare în spiritul toleranţei şi al respectului reciproc, singurele principii care vor domni în viitoarea Casă a Europei.

5. Încă în data de 16 decembrie, din primele ore ale Revoluţiei, una dintre lozincile cele mai des scandate a fost: „Vrem alegeri libere!". Ideea pluralismului a fost şi a rămas una dintre cele mai scumpe timişorenilor. Sîntem convinşi că fără partide politice puternice nu poate exista o democraţie autentică, de tip european. Cu excepţia celor extremiste, de stînga sau de dreapta, toate partidele au drept la existenţă în cetatea Timişoarei. În oraşul nostru nu au fost atacate şi devastate sediile partidelor politice, nici unul dintre membrii acestora nu a fost ameninţat, insultat sau calomniat. Membrii partidelor politice sînt concetăţenii noştri, sînt colegii noştri de muncă, sînt prietenii noştri care au opinii politice. Democraţia europeană înseamnă libera exprimare a opiniilor politice, dialogul civilizat între exponenţii lor şi competiţia loială pentru cucerirea adeziunii politice şi, implicit, a puterii de stat.

Am fi acceptat în sistemul democraţiei româneşti şi Partidul Comunist Român, dacă el nu ar fi fost compromis total şi definitiv de către nomenclatura sa, degenerînd în fascism roşu. În ţările est-europene în care partidele comuniste şi-au păstrat minima decenţă, societatea le contestă în principiu, dar le tolerează în fapt. La noi, partidul comunist a ajuns însă pînă la genocid şi, prin aceasta, s-a autoexclus din societate. Nu-l tolerăm nici în principiu, nici în fapt, indiferent sub ce denumire ar încerca să renască.

6. După patru decenii de educaţie şi propagandă exclusiv comunistă, există în conştiinţa tuturor românilor prejudecăţi aparţinînd acestei ideologii. Existenţa lor nu este o vină pentru purtător. Manipularea lor, însă, de către grupuri interesate în renaşterea comunismului şi reinstaurarea lui la putere este un act contrarevoluţionar. Pe lista de lozinci, multiplicată la xerox şi împărţită, în 28 ianuarie, demonstranţilor din Piaţa Banu Manta din Bucureşti, se aflau şi sloganc vechi de 45 de ani. Identificarea, de pildă, a partidelor „istorice" cu partide vînzătoare de ţară este un astfel de slogan şi constituie o calomnie. Dimpotrivă, activiştii comunişti de acum 45 de ani, dintre care unii au şi astăzi funcţii importante în conducerea ţării, se fac vinovaţi de trădarea României şi aservirea ei U.R.S.S.-ului. Ei sînt cei care scandau atunci: „Stalin şi poporul rus libertate ne-au adus!" şi nu membrii partidelor „istorice". Aceştia din urmă s-au opus transformării României într-un satelit al Moscovei şi unii au plătit cu viaţa această îndrăzneală. Se impune redactarea de urgenţă a unei scurte, dar corecte, istorii a perioadei 1944-1950 şi difuzarea ei în tiraje de masă.

7. Timişoara a pornit Revoluţia împotriva întregului regim comunist şi întregii sale nomenclaturi şi nicidecum pentru a servi ca prilej de ascensiune politică unui grup de disidenţi anticeauşişti din interiorul PCR. Prezenţa acestora în fruntea ţării face moartea eroilor din Timişoara zadarnică. I-am fi acceptat poate în urmă cu zece ani, dacă la Congresul al XII-lea al partidului s-ar fi alăturat lui Constantin Pîrvulescu şi ar fi răsturnat clanul dictatorial. Dar n-au făcut-o, deşi aveau şi prilejul, şi funcţii importante, care le acordau prerogative. Dimpotrivă, unii chiar au ascultat de ordinul dictatorului de a-l huli pe disident. Laşitatea lor din 1979 ne-a costat încă zece ani de dictatură, cei mai grei din toată perioada, plus un genocid dureros.

8. Ca o consecinţă a punctului anterior, propunem ca legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, al foştilor activişti comunişti şi al foştilor ofiţeri de Securitate. **Prezenţa lor în viaţa politică a ţării este principala sursă a**

tensiunilor și suspiciunilor care frămîntă astăzi societatea românească. Pînă la stabilizarea situației și reconcilierea națională, absența lor din viața publică este absolut necesară.

Cerem, de asemenea, ca în legea electorală să se treacă un paragraf special care să interzică foștilor activiști comuniști, candidatura la funcția de președinte al țării. Președintele României trebuie să fie unul dintre simbolurile despărțirii noastre de comunism. A fi fost membru de partid nu este o vină. Știm cu toții în ce măsură era condiționată viața individului, de la realizarea profesională pînă la primirea unei locuințe, de carnetul roșu și ce consecințe grave atrăgea predarea lui. Activiștii au fost însă acei oameni care și-au abandonat profesiile pentru a sluji partidul comunist și a beneficia de privilegiile materiale deosebite oferite de acesta. Un om care a făcut o asemenea alegere nu prezintă garanțiile morale pe care trebuie să le ofere un Președinte. Propunem reducerea prerogativelor acestei funcții, după modelul multor țări civilizate ale lumii. Astfel, pentru demnitatea de președinte al României ar putea candida și personalități marcante ale vieții culturale și științifice, fără o experiență politică deosebită.

Tot în acest context, propunem ca prima legislatură să fie de numai doi ani, timp necesar întăririi instituțiilor democratice și clarificării poziției ideologice a fiecăruia dintre multele partide apărute. De-abia atunci am putea face o alegere în cunoștință de cauză, cu cărțile pe față.

9. Timișoara nu a făcut Revoluție pentru salarii mai mari sau pentru avantaje materiale. Pentru acestea era suficientă o grevă. Sîntem toți nemulțumiți de sistemul de salarizare, există și în Timișoara categorii de muncitori care lucrează în condiții extrem de grele și sînt prost plătiți (vezi, de pildă, cazul celor ce muncesc în turnătorii sau în industria detergenților) și, totuși, nici un colectiv nu a făcut grevă pentru mărirea lefurilor și nu și-a trimis delegați să trateze cu guvernul revendicări materiale exclusive. Majoritatea timișorenilor știu ceea ce toți economiștii se străduie în aceste zile să aducă țării la cunoștință : mărirea în acest moment a salariilor ar declanșa automat inflația, așa cum s-a întîmplat în unele state est-europene. Iar inflația o dată pornită, sînt necesari ani de eforturi pentru a o stopa. Numai creșterea producției, deci a cantității de marfă aflată pe piață va permite, în paralel, creșterea generală a nivelului de salarizare. În plus, pentru bugetul sărac al României, prioritare trebuie să fie acum cheltuielile destinate restabilirii unui nivel minim de civilizație. Se impun, de pildă, investiții urgente în domeniul asistenței medicale și salubrității.

10. Deși militățm pentru reeuropenizarea României, nu dorim copierea sistemelor capitaliste occidentale, care își au neajunsurile și inechitățile lor. Sîntem însă categoric în favoarea ideii de inițiativă particulară. Fundamentul economic al totalitarismului a fost atotputernicia proprietății de stat. Nu vom avea niciodată pluralism politic fără pluralism economic. S-au găsit însă și voci care, în spirit comunist, să asimileze inițiativa privată cu „exploatarea" și pericolul catastrofei de a apare oameni bogați. Se speculează în acest sens invidia leneșului și teama de muncă a fostului privilegiat din întreprinderile comuniste.

Dovada că timișorenii nu se tem de privatizare este faptul că mai multe întreprinderi și-au anunțat deja intenția de a se transforma în societăți anonime pe acțiuni. Pentru ca aceste acțiuni să fie totuși cumpărate pe bani curați, ar trebui înființate în fiecare oraș comisii de inventariere a averilor foștilor privilegiați ai puterii, corupției și penuriei. De asemenea, acțiunile unei întreprinderi se cuvin oferite spre cumpărare în primul rînd lucrătorilor ei.

Considerăm constructivă și ideea, mai radicală, a privatizării prin împroprietărirea tuturor lucrătorilor unei întreprinderi cu un număr egal de acțiuni, statul urmînd să păstreze numai acel procent de fonduri care să-i asigure controlul activității. În felul acesta, s-ar oferi tuturor lucrătorilor șanse egale de prosperitate. Dacă cei leneși și-ar pierde șansa, nu s-ar putea totuși plînge de discriminare.

11. Timișoara este hotărîtă să ia în serios și să se folosească de principiul descentralizării economice și administrative. S-a și propus experimentarea în județul Timiș a unui model de economie de piață, pornind de la capacitățile sale puternice și de la competența specialiștilor de care dispune. Pentru atragerea mai ușoară și mai rapidă a capitalului străin, îndeosebi sub formă de tehnologie și materii prime speciale, și pentru crearea de societăți mixte, cerem și pe această cale înființarea la Timișoara a unei filiale a Băncii de Comerț Exterior. O parte din cîștigurile în

valută ale părții române din aceste societăți mixte va intra în salariile muncitorilor, într-un procent ce va fi negociat, de la caz la caz, cu liderii sindicali. Plata unei părți din salariu în valută va asigura o bună cointeresare materială a muncitorilor. În plus, pașapoartele nu vor mai fi carnete bune doar de ținut în sertar. O altă consecință pozitivă ar fi scăderea cursului valutar la bursa liberă, ceea ce ar atrage după sine creșterea imediată a nivelului de trai.

12. După căderea dictaturii au fost invitați în țară toți românii plecați în exil, pentru a pune umărul la reconstrucția României. Unii s-au și întors, alții și-au anunțat intenția de a o face. Din păcate, instigați de forțe obscure, s-au găsit și oameni care să huiduiască pe exilații reîntorși, să-i claifice trădători, să-i întrebe tendențios ce au mîncat în ultimii zece ani. Este o atitudine care nu ne face cinste. În disperarea care ne-a stăpînit în ultimii patruzeci de ani, poate că nu a fost român căruia să nu-i fi trecut prin minte, măcar o dată, să scape de mizerie luînd calea exilului. Mulți dintre românii aflați astăzi departe de țară au plecat după persecuții politice și chiar după ani grei de închisoare. Ar fi rușinos din partea noastră să-i hulim și noi cu vorbele activiștilor comuniști de odinioară. Exilul românesc înseamnă sute de profesori eminenți care predau la cele mai mari universități din lume, mii de specialiști prețuiți la cele mai puternice firme occidentale, zeci de mii de muncitori calificați pe tehnologiile cele mai avansate. Să fim mîndri de ei și să transformăm răul în bine, făcînd din trista și dureroasa diasporă românească o forță înnoitoare pentru România. Timișoara îi așteaptă cu dragoste pe toți exilații români. Sînt compatrioții noștri și, azi mai mult ca niciodată, avem nevoie de competența lor, de europenismul gîndirii lor și chiar de sprijinul lor material. De asemenea, cultura română va fi întreagă numai după ce se reintegrează în ea cultura din exil.

13. Nu sîntem de acord cu stabilirea zilei de 22 decembrie ca zi națională a României. În felul acesta se eternizează persoana dictatorului, de fiecare dată sărbătorindu-se un număr de ani de la căderea lui. În majoritatea țărilor care și-au legat ziua națională de o Revoluție, ziua aleasă este cea a declanșării mișcării Revoluționare, fiind astfel glorificat curajul poporului român de a se ridica la luptă. Un singur exemplu: ziua națională a Franței este 14 iulie, ziua cînd, în 1789, a început Marea Revoluție Franceză prin dărîmarea Bastiliei. În consecință, cerem instituirea zilei de 16 decembrie ca zi națională a României. Astfel, copiii, nepoții și strănepoții noștri vor celebra curajul poporului de a înfrunta opresiunea, și nu căderea unui tiran nemernic. Cu excepția ziarului *România liberă*, presa, radioul și televiziunea din București aproape că au uitat de Revoluția de la Timișoara. Evenimentele comentate ca revoluționare sînt numai cele din 21-22 decembrie. Ne închinăm cu pietate în fața eroilor bucureșteni, ca și în fața eroilor din Lugoj, Sibiu, Brașov, Tîrgu-Mureș, Cluj, Arad, Reșița și din toate celelalte orașe care au avut nevoie de martiri pentru a cuceri libertatea. Ne doare și ne revoltă însă politica centrală de minimalizare a revoluției noastre, evidentă și prin efortul de diminuare a numărului morților. Noi am fost pe străzile Timișoarei în zilele Revoluției și știm că numărul lor este mai mare decît cel anunțat oficial. Îi asigurăm însă pe acei care astăzi tăinuiesc adevărul că nu vom înceta lupta pînă cînd nu vor fi aduși în fața instanței, în calitate de complici la genocid.

Această Proclamație s-a născut din necesitatea de a aduce la cunoștința națiunii române adevăratele idealuri ale Revoluției de la Timișoara. A fost o Revoluție făcută de popor și numai de el, fără amestecul activiștilor și securiștilor. A fost o Revoluție autentică, și nu o lovitură de stat. A fost categoric anticomunistă și nu doar anticeaușistă. La Timișoara nu s-a murit pentru ca activiștii comuniști din rîndurile doi și trei să treacă în frunte și unul din participanții la genocid să fie numit de către aceștia ministru de interne. Nu s-a murit pentru ca dezbinarea socială și națională, cultul personalității, cenzura mass-media, dezinformarea, amenințările telefonice și scrise și toate celelalte metode comuniste de constrîngere să fie practicate în văzul lumii, în timp ce nouă ni se cere pasivitate în numele stabilității sociale. Această Proclamație se adresează în primul rînd celor care au primit Revoluția cadou și se miră de ce sîntem nemulțumiți, de vreme ce dictatura a căzut, s-au abrogat o serie de legi proaste și a mai apărut cîte ceva prin prăvălii. Acum știu de ce sîntem nemulțumiți: nu acesta a fost idealul Revoluției de la Timișoara.

Noi, autorii acestei Proclamații, participanți la evenimentele dintre 16 și 22 decembrie 1989, nu considerăm Revoluția încheiată. O vom continua pașnic, dar ferm. După ce am înfruntat și am învins, fără ajutorul nimănui, unul dintre cele mai puternice sisteme represive din lume, nimeni și nimic nu ne mai poate intimida.

ANEXA 4

Declaraţia de principii a Alianţei Civice

Societatea românească se zbate într-o criză gravă din care nu poate ieşi decît printr-un efort al nostru, al tuturor. Alianţa Civică se adresează tuturor celor ce se consideră la fel de răspunzători de viitorul României ca şi cei ce se află la putere.

România se găseşte prinsă într-un angrenaj putînd duce la catastrofă dacă grupurile, personalităţile, persoanele care au dovedit ataşament pentru democraţie şi valorile civilizaţiei europene nu întreprind o largă acţiune în cadrul societăţii civile. Viitorul nu depinde decît de hotărîrea noastră de a ne dedica în întregime redresării naţionale.

Alianţa Civică îşi propune să acţioneze energic pentru sprijinirea procesului de dezvoltare a unei societăţi civile, singura în măsură să asigure exercitarea libertăţilor cetăţeneşti.

Alianţa Civică consideră ca factori agravanţi multiplele forme de intoleranţă, mistificare, ură, corupţie, egoism, rea-voinţă.

Alianţa Civică militează pentru eradicarea tuturor acestora şi susţine că avem nevoie de adevăr ca de pîine. Fără o reînviere grabnică a valorilor morale afirmate în Revoluţie, poporul nostru este în pericolul de a se scufunda în haos şi barbarie. Sîntem conştienţi că protecţia cetăţeanului nu se poate realiza decît într-o Românie liberă. Sîntem săraci într-o ţară bogată. Singura ieşire o reprezintă inserarea economiei româneşti în circuitul mondial, prin trecerea la o economie de piaţă.

Alianţa Civică sprijină o reformă radicală şi realistă, ca singura ieşire din situaţia în care ne aflăm, dar şi luarea concomitent a tuturor măsurilor de protecţie socială, mai ales a păturilor sărace şi dezavantajate. Susţinem că reforma economiei româneşti nu se poate face decît în strînsă legătură cu democratizarea deplină a vieţii politice şi sociale.

Ne pronunţăm pentru o constituţie care să garanteze toate libertăţile din democraţiile tradiţionale. Respectul pluralismului, al dreptului de asociere, asigurarea drepturilor omului, libertatea presei sînt valori în afara cărora societatea civilă şi statul de drept nu pot exista.

Alianţa Civică respinge orice formă de cenzură şi de limitare a libertăţii de expresie a cetăţenilor.

Alianţa Civică afirmă că numai o informare corectă, completă şi la timp poate feri societatea de abuzuri şi de încălcări ale regulilor democraţiei şi duce la formarea unui cetăţean implicat conştient în viaţa politică şi socială.

Alianţa Civică susţine dreptul fiecărui cetăţean de a avea acces la sursele de informare, precum şi la documentele administraţiei locale şi centrale, ca în toate societăţile civilizate. Astfel, alegătorul îşi va putea exercita controlul permanent asupra Puterii pe care el însuşi a delegat-o să-i apere interesele.

Alianţa Civică apără fără rezerve valorile europene, cărora prin origine, mentalitate şi tradiţie le aparţinem.

Românii trăiesc astăzi pe toate continentele. Fie ca unirea tuturor eforturilor noastre să asigure patriei un viitor!

Alianţa Civică susţine că este nevoie mai mult ca oricînd de acţiuni energice şi largi de protecţie a cetăţeanului. În acest cadru, Alianţa Civică apără revendicările muncitorilor pentru bunăstare, pentru o viaţă mai demnă şi în deplină libertate, pentru drepturile izvorîte din munca lor.

Alianţa Civică militează pentru împroprietărirea cu pămînt a ţăranilor.

Alianţa Civică se manifestă împotriva oricăror forme de violenţă, inclusiv ameninţarea cu folosirea ei.

Alianţa Civică cheamă Biserica să sprijine eforturile de reînviere a societăţii civile şi să-şi asume răspunderile ce-i revin.

Alianţa Civică îi invită pe cetăţeni să adere la declaraţia noastră şi să-i aducă îmbunătăţiri.

NU PUTEM REUŞI DECÎT ÎMPREUNĂ!

Bucureşti, 6 noiembrie 1990

ANEXA 5

Grupul de iniţiativă al AC
(6 noiembrie 1990)

Constantin Abăluţă (scriitor), Gabriela Adameşteanu (scriitor), Florenţa Albu (scriitor), Gabriel Andreescu (fizician), Dinu Antonescu (medic), Liviu Antonesei (scriitor), Andrei Apostol (muncitor), Vartan Arachelian (redactor), Vasile Anghel (strungar), Cornel Daniel Ardeleanu (mecanic de aviaţie), Vasile Anghelache (tehnician), Valeriu Baldovin, Cezar Baltag (scriitor), Petre Mihai Băcanu (ziarist), Paul Becheanu, Isidor Berbecaru (preot), Horia Bernea (pictor), Adriana Bittel (scriitor), Mircea Bîrsan (medic), Victor Bîrsan (fizician), Ana Blandiana (scriitor), Gheorghe Boldur Lăţescu (prof. dr.), Eugen Borcoci (conf. dr. ing.), Mircea Borcoş (dr. cerc.), Paul Bortnovschi (scenograf), Ion Bruckner (decan IMF), Mihai Buculei (sculptor), Răzvan Bucuroiu (prof.), Luchian Buligescu (prof. dr.), Octavian Buracu (medic), Cătălina Buzoianu (regizor), Adina Cezar (coregraf), Corneliu Cezar (compozitor), Constantin Chiticaru, Livius Ciocîrlie (conf. dr.), Barbu Cioculescu (publicist), Ilieş Cîmpeanu (asist. univ.), Magda Cîrneci (critic artă), Denisa Comănescu (scriitor), Gheorghe Constantin (prof. dr.), Ion Constantin (prof. dr.), Mihail Constantineanu (medic), Emil Constantinescu (conf. dr., prorector Univ. Bucureşti), Nae Constantinescu (medic), Iulian Cornăţeanu (ing.), Doina Cornea (prof.), Ion Coste (conf. dr., prodecan Facultatea de Agronomie), Cornelia Costinesc Ionescu, Valentin Cotarta (ing.), Alexandru Crăciun (muncitor), Petru Creţia (filolog), Eugen Cuteanu (conf. dr.), Dan Dăianu (dr. prodecan Fac. elth.), Petre Radu Damian (medic), Aurel Demian (conf. dr. ing.), Vasile Deaconescu (ziarist), Mircea Diaconu (actor), Eugen Dichiseanu (redactor), Gabriel Dimisianu (scriitor), Georgeta Dimisianu (redactor), Alexandru Dobrescu (scriitor), Ştefan Augustin Doinaş (scriitor), Vasile Dorobanţu (conf. dr.), Mihai Dragomirescu (prof. dr., rector), Vivi Drăgan (cineast), Paul Drogeanu (etnolog), Constantin Ticu Dumitrescu (preşedinte AFDPR), Cristinel Dumitrescu (ing.), Mircea Dumitrescu (grafician), Sorin Dumitrescu (pictor), Smaranda Enache (prof.), Radu Enescu (scriitor), Tomniţa Florescu (arhitect), Alexei Florescu (psiholog), Virgil Feier (prof. dr., medic), Rodion Galeriu (medic), Paul Gheorghe (ing.), Petru Gheorghiu (arhitect), Mihai Gheorghiu (ing.), Dan Gherghiceanu (medic chirurg), Mihai Giugariu (scriitor), Petre Gladcov (conf. dr. ing.), Mircea Gociman (preş. fundaţiei „N. Stănescu"), Vasile Gogea (ziarist), Vasile Gorduz (sculptor, prof. univ.), Mircea Gotan (prof. dr. decan agron.), Nicoliţă Grecu (prof.), Dan Grigore (prof. muzicolog), Stere Gulea (cineast), Doina Haşneş-Ciudariu, Bedros Horasangian (scriitor), Florin Iaru (scriitor), Sorin Ilieşiu (cineast), Petru Ilieşiu (scriitor), Dumitru Iuga (tehnician), Peter Katerina, Sorin Lăzărescu (economist), Ihor Lemnij Ion (economist), Eugen Leahu (student), Gabriel Liiceanu (scriitor), Maria Luca, Sava Luca, Cezar Macarie (medic), Nicolae Manolescu (prof. dr., director *România literară*), Mariana Marin (scriitor), Angela Marinescu (scriitor), Mihai Mănescu (artist plastic), Ion Mănucu (ing.), Florin Gabriel Mărculescu (ziarist), Sorin Mărculescu (scriitor), Gheorghe Măruţă (constructor), Radu Michaescu (cerc. şt.), Marina Mihai (conf. dr. ing.), Mircea Mihăieş (scriitor, red.-şef *Orizont*), Ion Mircea (scriitor, red.-şef *Transilvania*), Remus Mistreanu (ing.), Horia Moculescu (compozitor), Petru Moldovan (ziarist), Ioan T. Morar (ziarist), Cornel Moraru (scriitor, red.-şef *Vatra*), Mihnea Moroianu (conf. dr.), Adrian Moruzi (cercet.), Marian Munteanu (student), Vladimir Munteanu (arhitect), Horia Murgu (prof.), Ioan

Muscutar (prof. dr.), Silvia Mustăciosu (studentă), Vera Maria Neagu (ziarist), Caius Muţiu, Octavian Nemescu (compozitor), Dragoş Nicolescu (medic), Ştefan Niculescu (compozitor), Nicolae Noica (conf. univ.), Alexandru Paleologu (scriitor), Octavian Paler (scriitor), Păun Ioan Otiman (prof. dr., rector Univ. Agric.), Alexandru Pesamosca (medic), Adrian Petraica (mec. de aviaţie), Zoe Petre (prof. dr., decan Fac. Ist.), Teodora Petrila (medic), Lucian Pintilie (regizor), Dragoş Pîslaru (actor), Maria Anca Poliac (economist), Cornel Pop (cerc.), Georgeta Pop (istoric), Ioan Pop, Constantin Popa (prof. dr.), Mariana Popa (conf. dr.), Octavian Popa (prof. dr.), Alexandru Popescu, Liliana Popescu (lect. univ.), Pompiliu Popescu (prof. univ., rector IMF), Alexandru Popovici (prof. dr. ing., prorector IPG Ploieşti), Dorin Popovici (conf. dr. ing.), Vasile Popovici (scriitor), Nicolae Predescu (prof.), Viorel Prelici (conf. dr.), Nicolae Prelipceanu (scriitor), Ion Purice (prof.), Ştefan Radoff (actor), Dan Radu (lector IPB), Nicolae Radu (medic), Silvia Radu (sculptor), Şerban Răducanu (ing.), Dan Rădulescu (prof. dr.), Florina Rădulescu (studentă), Ioan Rădulescu (dr. ing.), Constantin Rădoacă (student), Victor Rebengiuc (prof. dr., rector ATF Bucureşti), Cornel Regman (scriitor), Toma Roman (scriitor), George Roncea (student), Ioan Roşca (matematician), Mirela Roznoveanu (ziarist), Romulus Rusan (scriitor), Ioan Savu, Mircea Sevaciuc, Constantin C. Sîrbu (revizor), Liviu Simbotin (conf. dr.), Mario Smigelschi (arh., Decan Inst. Arhit.), Ion Socoteanu (medic chirurg), Mihai Soroceanu, Mircea Spătaru (sculptor, rector Acad. Arte), Mugur Stănescu, Petre Stoica (scriitor), Liviu Ioan Stoiciu (scriitor, red.-şef *Contrapunct*), Ion Stratan (poet), Daniel Suceavă (muzicolog), George Şerban (prof.), Tia Şerbănescu (ziarist), Ana Şincai (redactor), Mihai Şora (filosof), Elena Ştefoi (scriitor), Stelian Tănase (scriitor, red.-şef *22*), Tănase Tăvală (dr. ing.), Napoleon Tiron (sculptor, prof. univ.), Eugen Todoran (prof. dr., rector Univ. Timişoara), Eugeniu Toma (fizician), Gabriel Tomescu (conf. dr. ing.), Eugen Tudose (lăcătuş mecanic), Athanasie Trutia (prof. dr., decan Fac. Fizică), Nicolae Ţăranu (lect. dr.), Radu G. Ţeposu (ziarist, red.-şef *Cuvîntul*), Anton Uncu (publicist), Doina Uricariu (scriitor), Eugen Uricariu (scriitor), Tora Vasilescu (actor), Iulian Vasilescu (student), Alexandru Valentin (prof. dr., decan Fac. Filos. Buc.), Radu Vlădea (conf. dr. ing. rector Univ. Tehn.), Daniel Vighi (scriitor), Teodor Vintilescu (dr.), Emil Nicolae Vizanti (ing.), Mihai Zamfir (prof. univ.), Florin Zamfirescu (actor, prof. univ.), Vladimir Zamfirescu (pictor), Harald Zimmerman (ziarist).

ANEXA 6

Carta Alianţei Civice

Constituită ca organism reprezentativ al societăţii civile româneşti, Alianţa Civică îşi propune să influenţeze pozitiv, democratic decizia politică în stat. Ea are ca fundament tradiţiile spirituale româneşti şi ideile cuprinse în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului şi acţionează pentru punerea în aplicare a principiului *Democraţiei participative*, spre a oferi fiecărui cetăţean posibilitatea de a controla deciziile care-i pot afecta viaţa.

Alianţa Civică se doreşte, deci, o concentrare a forţelor extraparlamentare active şi responsabile, pentru a fi casa tuturor celor care cred în valorile credinţei, umanismului şi democraţiei.

Alianţa Civică este pregătită, prin competenţele pe care le reuneşte, să susţină orice alternativă credibilă care să contribuie la scoaterea ţării din actuala criză.

Considerăm că esenţa acestei crize este în primul rînd de ordin spiritual şi implicit moral, decurgînd din:

- 45 de ani de dictatură comunistă impusă poporului român de către o putere străină şi ascunderea adevărului asupra acestei perioade; comunismul ateu înseamnă răstimpul nefast al unei susţinute represiuni, îndreptată împotriva valorilor care fundamentează şi realizează persoana civică;
- ascunderea adevărului despre Revoluţia din decembrie 1989 şi despre mişcările sociale care au culminat cu evenimentele tragice din 13-15 iunie 1990;
- dezbinarea premeditată, promovată după Revoluţie de către instrumentele Puterii: între muncitori, studenţi, intelectuali, interconfesională şi interetnică. Atragem atenţia că această diversiune politică, tipic comunistă, este practicată actualmente şi în celelalte ţări din estul Europei care se străduiesc să înlăture efectele totalitarismului roşu.

Efectul cel mai grav al acestei crize morale este sentimentul general de disperare, care a cuprins toate categoriile sociale. Un popor care a fost victima uneia din cele mai odioase forme de comunism, cum a fost regimul Ceauşescu, nu mai poate suporta minciuna sub nici un motiv şi sub nici o formă. Criza morală a fost agravată de comportamentul Puterii actuale, care, refuzînd dialogul, perpetuează multiple forme de intoleranţă, mistificare, ură, corupţie, egoism, rea-voinţă.

În aceste momente de dezamăgire generală, Alianţa Civică se adresează tuturor celor care se consideră răspunzători de viitorul României, aflaţi în Opoziţie sau la Putere, în numele unei AŞTEPTĂRI, în numele unei SPERANŢE. Pentru ca această speranţă să devină realitate, Alianţa Civică va acţiona pentru reconstrucţia morală, socială, economică şi politică a României, în spiritul următoarelor PRINCIPII:

Constituţionale

1. Alegerea formei de guvernămînt este un drept natural al poporului şi prima expresie a democraţiei. Este absolut necesar ca înainte de elaborarea Constituţiei să se desfăşoare referendumul promis, pentru ca poporul, şi numai el, să aleagă între „monarhie constituţională", „republică prezidenţială" sau „republică parlamentară". Aceste alternative trebuie explicate întregii naţiuni în spirit obiectiv, nepărtinitor, prin intermediul presei, radioului şi televiziunii.

2. Noua Constituţie trebuie să garanteze funcţionarea sistemului pluripartit şi respectarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti cuprinse în DECLARAŢIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI. Alianţa consideră esenţială respectarea strictă a drepturilor minorităţilor de orice fel, fie sociale, fie naţionale, profesionale etc. Sînt drepturi ce decurg din nevoia fundamentală de identitate.
3. Separarea reală a puterilor în stat, legislativă, executivă şi judecătorească, şi transformarea acesteia din urmă într-un veritabil scut care să-l ocrotească pe cetăţean de abuzul Puterii. Un adevărat stat de drept nu se poate clădi decît pe baza posibilităţii cetăţeanului de a ataca în justiţie actele prin care i-au fost lezate drepturile ocrotite de Constituţie şi pe puterea Justiţiei de a supraveghea constituţionalitatea legilor şi legalitatea actelor de putere executivă, mergînd pînă la abolirea lor, atunci cînd sînt abuzive.

Juridice

4. Pentru ca justiţia să poată îndeplini misiunea de coloană vertebrală a dreptăţii şi moralităţii în stat, această instituţie trebuie reformată, pentru eliminarea relicvelor comunismului. În acest scop, se impune :
   - adoptarea conceptului de unitate a Justiţiei, care trebuie înfăptuită numai prin instanţele judecătoreşti şi numai de către aceleaşi organe ;
   - reînfiinţarea parchetului pe lîngă instanţele judecătoreşti şi cenzurarea, în limitele legii, a actelor procesuale emise de procuror, precum şi subordonarea numai faţă de parchet a organelor de cercetare penală de orice fel ;
   - înlăturarea raporturilor de subordonare între instituţiile ce formează sistemul justiţiei şi a dreptului instanţei supreme de a elabora practici unitare, obligatorii, care să influenţeze actul individual de justiţie ;
   - scoaterea din competenţa instanţelor militare a infracţiunilor contra statului.

   Reuşita acestor transformări este condiţionată de epurarea aparatului Justiţiei de persoanele care au slujit dictatura comunistă, fie în nomenclatura acesteia, fie pronunţînd cu bună ştiinţă hotărîri nedrepte.
5. Pentru asigurarea păcii sociale se impune, în aceeaşi măsură, democratizarea structurilor militare aparţinînd Ministerului Apărării Naţionale, Serviciului Român de Informaţii şi Ministerului de Interne, potrivit criteriilor enumerate de Comitetul de Acţiune pentru Democratizarea Armatei în programul de principii din februarie 1990. ALIANŢA CIVICĂ susţine îndeosebi ideea că armata română este prin tradiţie şi trebuie să rămînă prin destinaţie, apărătoarea poporului şi a patriei. Ea trebuie să rămînă alături de popor în orice împrejurare şi să nu îndrepte niciodată armele împotriva fraţilor, surorilor şi părinţilor, singurul duşman fiind agresorul extern. Numai reprezentanţii aleşi ai naţiunii, întruniţi în parlament, au dreptul să dispună de armată pentru apărarea ţării.

   Structurile militare din instituţiile mai sus menţionate nu trebuie să servească un anumit partid sau să fie folosite pentru promovarea intereselor de grup contrare intereselor poporului.

Economice

6. Alianţa Civică îşi exprimă opţiunea fermă pentru o autentică economie de piaţă. Realizarea unei asemenea economii presupune ca prime şi inalienabile condiţii :
   - o radicală restructurare a sistemului de proprietate : lichidarea monopolului de stat în acest domeniu, dezetatizarea şi trecerea în proprietate privată a părţii covîrşitoare a capitalului naţional şi menţinerea unui sector de stat numai în domenii de interes public (transporturi, telecomunicaţii etc.) ;
   - restituirea unei vieţi normale pentru ţăranul român, care să-i redea demnitatea ; în acest scop, se impune redobîndirea pămîntului de către ţăran, acordarea de credite pe termen lung şi în condiţii avantajoase şi reprofilarea unei părţi a industriei pentru producerea de maşini agricole diverse, punerea în valoare a produselor agricole şi asigurarea de către stat a unor condiţii de civilizaţie în sate ;

- consacrarea şi garantarea prin Constituţie a dreptului cetăţenilor la proprietate privată, baza materială a libertăţii individuale şi premisa constituirii mecanismelor pieţei, singurele capabile să asigure o funcţionare normală a organismului economic naţional;
- garantarea dreptului cetăţenilor la activitatea economică liberă după principiul: „este permis tot ce nu este interzis prin lege"; sprijinirea şi stimularea spiritului întreprinzător al fiecărui individ (facilităţi fiscale, de creditare etc.);
- excluderea statului de la conducerea nemijlocită a unităţilor economice;
- crearea instituţiilor prin intermediul cărora funcţionează fiecare din cele trei pieţe: a mărfurilor, a forţei de muncă şi a capitalurilor;
- adoptarea legislaţiei antimonopoliste şi asigurarea desfăşurării unei concurenţe sănătoase şi loiale;
- liberalizarea preţurilor şi convertibilitatea leului.

7. Întrucît privatizarea sectorului de stat al economiei nu este un scop în sine, ci instrumentul mecanismului de piaţă eficientă, realizarea ei trebuie să fie adecvată condiţiilor particulare din fiecare sector, evitînd abordarea simplificată, nechibzuită.
8. În activitatea de creare a instituţiilor pieţei (burse de mărfuri, burse de valori, bănci comerciale, instituţii de investiţii, asigurări etc.), un rol esenţial îl are reforma radicală a sistemului bancar, dezetatizarea şi privatizarea acestuia. Scoaterea Băncii Naţionale de sub controlul guvernului şi reorganizarea ei ca bancă de emisie şi control a circulaţiei monetare.
9. Liberalizarea preţurilor, ca instrument economic, trebuie să fie precedată de o largă desfăşurare a procesului de privatizare, întrucît altfel nu înseamnă decît o majorare de preţuri, ce antrenează inevitabil spirala inflaţionistă. În condiţiile gravei crize de subproducţie prin care trece România, inflaţia poate avea urmări dramatice asupra întregii vieţi economice şi sociale.
10. Crearea organelor prin intermediul cărora să se asigure ocuparea forţei de muncă disponibile şi protecţia în caz de şomaj, ca şi ajutorarea categoriilor dezavantajate din rîndul populaţiei.
11. Instituirea unui cadru optim pentru atragerea investiţiilor de capital străin şi a competenţei manageriale, ca o premisă a reînnoirii aparatului de producţie şi a sporirii eficienţei economice, în condiţiile protejării patrimoniului naţional.
12. Trecerea de la economia de comandă la economia de piaţă implică voinţa politică de a o realiza. Această voinţă nu este caracteristică decît forţelor sociale şi politice cu adevărat anticomuniste, antitotalitare din societatea românească.

De protecţie socială

13. Alianţa Civică înţelege prin protecţie socială satisfacerea următoarelor nevoi fundamentale ale cetăţeanului:
    - aceea de a nu se simţi inutil şi părăsit de societate;
    - sentimentul că i se recunoaşte şi răsplăteşte valoarea personală, munca şi aportul social.
14. Aceste aspiraţii firesti presupun reunirea într-un sistem coerent şi stabil a salariilor şi ajutoarelor de şomaj, a pensiilor şi asigurărilor de boală şi accidente, a asistenţei medicale şi juridice. Se impun măsuri urgente.
15. Alianţa Civică îşi propune să coopereze prin comisii specializate cu sindicatele, cu instituţiile de asistenţă medicală, serviciile publice, agenţiile de asigurări şi societăţile de caritate pentru a contribui la creşterea sentimentului de siguranţă al cetăţeanului.

De reformă spirituală

16. Alianţa, conştientă de grava alienare a conştiinţei civice în anii comunismului, acordă Bisericii un rol important în recuperarea spirituală a persoanei civice, recuperare ce s-ar cere începută cu acea strategie, proprie Bisericii, aptă să inducă din nou încrederea în valorile morale şi în necesitatea demersului civic.
17. Un popor se înscrie în existenţa universală şi în istorie prin cultura sa. Cei 45 de ani de comunism au rănit adînc cultura românească prin răsturnarea brutală a ierarhiei valorilor. Efectele acestei răsturnări au fost perpetuate şi după Revoluţia din decembrie. Exemplul cel

mai evident îl reprezintă Academia Română, în care au fost păstrate persoane cu titluri academice neacoperite de o activitate culturală, ştiinţifică, artistică, sau compromise moral.

18. Restabilirea unei ierarhii autentice a valorilor constituie premisa esenţială a renaşterii culturii şi ştiinţei româneşti. În acest scop, Alianţa Civică va milita prin comisii permanente, specializate, pentru:
   - eliberarea culturii de orice aservire faţă de Putere;
   - reîntregirea culturii noastre cu operele şi personalităţile culturale şi ştiinţifice exilate;
   - reorganizarea Academiei Române;
   - căutarea unor soluţii adecvate, practice, pentru atenuarea efectelor economiei de piaţă asupra accesului la cultură al publicului.
19. Înfiinţarea Fondului pentru Cultură, constituit prin alocarea a 0,5% din impozitul pe circulaţia mărfurilor. Acest fond este destinat acoperirii mijloacelor financiare ale culturii, difuzării ei.
20. Regimul comunist a creat un handicap ştiinţei româneşti, în primul rînd prin izolarea cercetătorilor de comunitatea ştiinţifică internaţională. De aceea, se impune cu prioritate maximă facilitarea accesului celor care lucrează în cercetare şi proiectare către comunitatea ştiinţifică şi tehnică internaţională prin:
   - acordarea de burse de studii şi doctorat;
   - stagii de cercetare;
   - soluţionarea problemelor financiare şi de dotare pentru intrarea cît mai rapidă a cercetării româneşti în circuitul internaţional al informaţiei ştiinţifice.
21. Asigurarea dreptului de proprietate şi de dispoziţie ale autorului asupra propriilor lucrări artistice, ştiinţifice, brevete de invenţii sau inovaţii. Este imperios necesară protejarea activităţii de cercetare.
22. Subordonarea şcolii intereselor ideologice şi eco. >mice ale Partidului Comunist a deturnat învăţămîntul de la adevărata lui menire. Această deturnare a dus la scăderea generală a gradului de cultură, la dezinteresul faţă de învăţătură şi la introducerea unor nonvalori în programul educaţional. A fost grav afectat statutul profesional şi moral al dascălului. S-a ajuns astfel la instaurarea în învăţămîntul românesc a unei atmosfere de pasivitate şi dezinteres care ne vor costa mulţi ani de acum încolo.
23. Nu ne putem elibera de comunism fără ajutorul dascălilor. De aceea sînt necesare repunerea în drepturile firești a profesiei de dascăl şi eliminarea din procesul de învăţămînt a tendinţelor de subordonare a acestuia faţă de Putere.
24. Învăţămîntul de toate gradele trebuie astfel organizat încît să asigure deplina egalitate de şanse a tuturor copiilor şi tinerilor.
25. Statul trebuie să-şi delege autoritatea de decizie comunităţii universitare, care funcţionează democratic şi descentralizat. Autonomia învăţămîntului universitar trebuie să redevină principiul fundamental de organizare a învăţămîntului academic românesc.

Alianţa Civică fiind expresia societăţii civile, nu aşteaptă legitimitate din partea nimănui. Dimpotrivă, ea este cea care oferă legitimitate. Şi nu o oferă decît celor cărora le sînt străine minciuna, ura, corupţia şi violenţa. Acum, cînd sîntem o forţă, putem contribui la AŞEZAREA ISTORIEI NOASTRE în ADEVĂR!

AVEM ACEASTĂ DATORIE MORALĂ!
NU PUTEM REUŞI DECÎT ÎMPREUNĂ!

Bucureşti, 14 decembrie 1990

ANEXA 7

Lista semnatarilor apelului electoral, septembrie 1992

Gabriela Adameşteanu, conf. dr. Toma Albu, conf. dr. Nicolae Anastasiu, dr. doc. Andrei Avram, Alexandru Arşinel, conf. dr. Adrian Atanasiu, Gabriel Andreescu, dr. Mioara Avram, Petre Mihai Băcanu, dr. Ştefan Basarab, dr. Lucian Bădescu, Alexandru Ioan Bădulescu, student, olimpic matematică, dr. Ion-Tudor Berza, Ana Blandiana, prof. dr. Gheorghe Boldur-Lăţescu, conf. dr. Eugen Borcoci, Mihai Buculei, Victor Bârsan, arh. Alexandru Beldiman, Horia Bernea, prof. dr. Călin Beşliu, prof. dr. Ion Bruckner, dr. Vasile Brînzănescu, Cătălina Buzoianu, prof. dr. Ion Colojoara, dr. Emil Căpraru, Ion Caramitru, prof. dr. Petru Caraman, Mariana Celac, Răzvan Cernat, conf. dr. Ion Chiţescu, Mircea Ciobanu, prof. dr. Gheorghe Ciobanu, dr. Mircea Ciumara, conf. dr. Cristian Calude, Magda Cârneci, conf. dr. Virgil Emil Căzănescu, prof. dr. Ovidiu Centea, Laurenţiu Claudian, dr. Nicolae Constantinescu, Andrei Cornea, Doina Cornea, ing. Iulian Cornăţeanu, Dorana Coşoveanu, ing. Ioan Cotăiescu, Gabriel Cotabiţă, Sorin Cristescu, student, olimpic internaţional chimie, ec. Gheorghe Danielopol, Alexandru Darie, Mircea Diaconu, Gabriel Dimişianu, Georgeta Dimişianu, Constantin Dinulescu, prof. dr. Ncagu Djuvara, Ştefan Augustin Doinaş, Vivi Drăgan, Sorin Dumitrescu, prof. dr. Yolanda Eminescu, Smaranda Enache, dr. Teodor Enescu, Radu Filipescu, prof. dr. Iancu Fischer, prof. dr. Viorica Florescu, prof. dr. Valentin Georgescu, conf. dr. Horia Georgescu, conf. dr. Paul Georgescu, av. Mihai Ghica, dr. Grigore Ghika, Dan Grigore, Stere Gulea, dr. Gheorghe Gussi, Mihai Gheorghiu, prof. dr. Dinu C. Giurescu, Bendros Horasangian, Florin Iaru, Sorin Ilieşiu, Radu Ionescu, Dumitru Iuga, conf. dr. Afrodita Iorgulescu, dr. Mircea Iosifescu, dr. Ion Jovin, Thomas Kleininger, Diana Lupescu, Nicolae Manolescu, Tudor Mărăscu, Sorin Mărculescu, prof. dr. Ilina Marin Mihai, dr. Lucia Marinescu, conf. dr. Ioan Măldărescu, Dan Micu, dr. Mircea Mihu, prof. dr. Ioan Mihăilescu, conf. dr. Vintilă Mihăilescu, prof. dr. Constantin Minciu, prof. dr. Vasile Mîndroviceanu, conf. dr. Mihnea Moroianu, Andrei Moroianu, student, olimpic internaţional matematică, prof. dr. Theodor Neagu, Iosif Naghiu, Mihai Nechita, prof. dr. Alexandru Nicolau, dr. Dragoş Nicolescu, conf. dr. Constantin Niculescu, av. Adriana Mihaela Nistor, prof. dr. Ioan Păun Otiman, Alexandru Paleologu, Octavian Paler, prof. dr. Şerban Papacostea, prof. dr. Dan Papuc, dr. Cornelia Papacostea-Danielopolu, Ilie Păunescu, prof. dr. Zoe Petre, prof. dr. Maria Petrescu, prof. dr. Nicolae Petrescu, conf. dr. Andrei Pippidi, Cornelia Pillat, prof. dr. Gabriel Pîrvan, dr. Nicolae Popa, conf. dr. Aurel Popescu, dr. Radu Popa, Paul Popescu, Costin Popescu, student, olimpic internaţional fizică, dr. doc. Nicolae Popescu, Stela Popescu, prof. dr. Alexandru Popovici, Nicolae Prelipceanu, Ştefan Radoff, dr. Banu Rădulescu, dr. Ion Rădulescu, prof. dr. Dan Rădulescu, Andrei Rădulescu, student, olimpic internaţional matematică, Victor Rebengiuc, conf. dr. Radu Reff, Redacţia revistei „22", Romulus Rusan, prof. dr. Sergiu Rudeanu, dr. Nicolae Săvulescu, dr. Horia Scutaru, Sebastian Şeicaru, student, olimpic internaţional matematică, George Şerban, gen. (r) Gheorghe Simionescu, conf. dr. Ioan Felician Soran, prof. ing. Constantin Sofronie, dr. Ulm Spineanu, prof. dr. Ştefan Staicu, prof. dr. Octavian Stănăsilă, ing. Mircea Al. Stănescu, Vali Sterian, prof. dr. Marcel Stoica, Liviu Ioan Stoiciu, conf. dr. Anton Ştefănescu, conf. dr. Cezar Tabarcea, Stelian Tănase, prof. dr. Emil Tocaci, prof. dr. Eugen Todoran, prof. dr. Atanasie Trutia, Laurenţiu Ulici, prof. dr. Alexandru Valentin, col. (r) Constantin Vasiliu, dr. Sorin Vieru, prof. dr. Radu Vlădea, prof. dr. Mihai Zamfir, Florin Zamfirescu, dr. Şerban Rădulescu-Zonner,

prof. dr. Al. Zub. Reprodus din revista *22*, anul III, nr. 38 (139), 25 septembrie-1 octombrie 1992. Acest apel a mai fost semnat, în nr. 39 (140), 2-8 octombrie 1992 al revistei *22*, de către : Nicolae Brînduş, compozitor, Simion Cristian, student, preşedintele Ligii Studenţilor din Universitatea de Ştiinţe Agricole Bucureşti, Gabriel Liiceanu, scriitor, Dragoş Pîslaru, actor, Oana Pellea, actriţă, Andrei Pleşu, scriitor şi critic de artă, dr. Liliana Popescu, cpt. (r) Valerian Stan, Valentin Stănescu, preşedintele Senatului Interuniversitar Studenţesc din România.

ANEXA 8

Platforma-Program a Convenţiei Democratice din România pentru scoaterea Ţării din criză prin LEGE, ADEVĂR, RECONCILIERE şi REFORMĂ

(august 1992)

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ din ROMÂNIA reprezintă o ***alianţă de partide şi formaţiuni*** care au ***vocaţia democraţiei şi care optează pentru schimbarea profundă a ROMÂNIEI*** prin construirea ***statului de drept,*** în care puterile legislativă, executivă şi judecătorească să fie separate şi garantat controlul lor reciproc, ***a unei economii de piaţă***, cu valori sociale şi ecologice, deschisă circuitelor economice şi financiare internaţionale. ***Obiectivul esenţial*** este desprinderea totală de comunism, prin ***limpezirea conştiinţelor şi schimbarea mentalităţilor***, prin ***refacerea statului de drept***, ***impulsionarea economiei şi asigurarea securităţii sociale,*** prin ***reîntregirea teritoriului naţional*** şi ***reintegrarea României în circuitul european.***

Este necesară revenirea la ***tradiţiile spiritului de responsabilitate, la toleranţă*** şi ***la patriotismul luminat,*** care au fost puse la baza statului român modern.

Înainte de toate, ***poporul român*** va trebui să afle întregul adevăr asupra celor petrecute în perioada 1944-1989, asupra dictaturii comuniste, care a sfîşiat ţesutul social, a impus îndoctrinarea conştiinţelor, industrializarea forţată, colectivizarea brutală a agriculturii, degradarea mediului natural, a persecutat Biserica, a încălcat sistematic drepturile omului, a condamnat la mizerie cvasitotalitatea populaţiei ţării şi a făcut ca o însemnată parte a ei să treacă prin infernul închisorilor şi lagărelor de muncă forţată.

Prăbuşirea dictaturii comuniste, deşi plătită cu preţul a peste 1.000 de români (900 dintre ei căzuţi după 22 decembrie 1989), nu a fost urmată de instaurarea climatului de transparenţă şi reconciliere dorit de imensa majoritate a comunităţii naţionale.

Schimbarea realităţilor moştenite a fost permanent blocată de amploarea tendinţelor de menţinere sau de restaurare a vechilor structuri. Acestea au folosit întregul arsenal psihologic şi toată experienţa în domeniul manipulării şi diversiunii, dezinformarea prin presă şi televiziune, utilizarea zvonurilor şi a calomniilor pentru dezbinarea categoriilor sociale, etnice şi profesionale.

Criza profundă pe care o traversează în prezent România este definită de : ***criza morală, criza de autoritate şi credibilitate şi criza economică şi socială.***

Sub aspectul funcţionării instituţiilor şi al separării puterilor în stat, ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** se pronunţă pentru un ŞEF DE STAT ***cu rol moderator şi de echilibru,*** şi pentru ***creşterea rolului PARLAMENTULUI – expresie autentică a democraţiei reprezentative – şi al GUVERNULUI în definirea direcţiilor principale ale politicii statului şi în conducerea efectivă a treburilor acestuia.*** Privitor la forma de guvernămînt, ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** apreciază că această problemă nu poate fi rezolvată decît printr-un ***referendum***, desfăşurat exclusiv pe această temă şi precedat de o informare corectă şi obiectivă.

Condiţiile de desfăşurare şi rezultatele viitorului scrutin parlamentar ***vor determina soarta României pe o durată mai lungă de patru ani, perioada viitoarei legislaturi coincizînd cu cea a reaşezării de fond a relaţiilor politice, economice şi de securitate şi pe continentul european.***

Cap. I. Refacerea morală a societăţii

În afara foamei, a întunericului, represiunii şi terorii, poporul român a cunoscut timp de 45 de ani efectele devastatoare ale lipsei de adevăr şi moralitate.

„Omul nou" a fost caracterizat prin pierderea credinţei în Dumnezeu şi a ruşinii faţă de semenii săi. După înlăturarea dictaturii, dezinformarea succesivă şi asmuţirea unor categorii sociale, profesionale sau etnice împotriva altora au dus la izbucniri de violenţă şi sălbăticie care au compromis imaginea externă a României mai mult decît au reuşit să o facă ultimii ani de dictatură comunistă.

Deprimarea populaţiei a devenit îngrijorătoare. Ea este rezultatul reducerii generale a nivelului de trai, al nesiguranţei zilei de mîine, al neîncrederii în acţiunile legislativului şi guvernanţilor. Aceasta a făcut ca treptat elanul fiecăruia să scadă neaşteptat de mult faţă de entuziasmul cu care s-a pornit după Decembrie 1989.

Pierderea încrederii şi speranţei a sporit ***fenomenul emigrării*** a zeci de mii de români, ***în special tineri***, cu efectele lui incalculabile pentru viitorul economic, social şi cultural al naţiunii. Pe de altă parte, ***imigrarea necontrolată*** începe să devină un fenomen nou în România.

Pe lîngă reorganizarea şi reorientarea economică şi socială, ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** se pronunţă, mai ales, pentru:

- ***resurecţia morală a naţiunii prin reîntoarcerea la valorile fundamentale ale libertăţii, dreptăţii, solidarităţii şi credinţei;***
- ***cultivarea iubirii aproapelui, a spiritului de toleranţă şi a respectului pentru demnitatea omului;***
- ***excluderea din viaţa socială a corupţiei, fraudei, speculei, concurenţei neloiale, abuzurilor de putere, a violenţei fizice şi verbale, a calomniei şi discreditării adversarilor politici;***
- ***dezamorsarea prin dialog a oricărui conflict social, confesional sau etnic;***
- ***concordanţa dintre vorbe şi fapte, dintre promisiuni şi transpunerea lor în realitate, dintre programe şi practica politică.***

Toate acestea sînt necesare pentru că în lipsa lor este greu să se construiască instituţiile noi, cînd ***adevărul, încrederea şi loialitatea*** lipsesc sau ele sînt deficitare.

Numai ***persoane de o înaltă ţinută morală şi politică*** pot asigura o conducere eficace şi să întrunească sprijinul populaţiei. ***Cînd legitimitatea morală a puterii este îndoielnică, schimbările instituţionale reale ajung uşor în impas sub presiunea factorului social.***

1. *Societatea civilă*

Singura garanţie a democratizării vieţii este dezvoltarea amplă şi rapidă a ***societăţii civile***, care reuneşte toate formele vieţii sociale independente de stat, de administraţia centrală şi locală.

Nu trebuie uitat că distrugerea societăţii civile a dus la dictatură şi la sărăcie.

Societatea civilă înseamnă: ***exercitarea libertăţilor individuale şi colective, exercitarea neîngrădită a drepturilor omului, desfăşurarea democratică a vieţii publice, încurajarea proprietăţii particulare, privatizarea accelerată a proprietăţii de stat***, toate elemente necesare asigurării unei economii rentabile, prosperităţii fiecărui cetăţean şi fiecărei familii.

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ optează pentru ameliorarea Constituţiei în sensul consfinţirii depline a ***tuturor garanţiilor acordate proprietăţii particulare. Proprietarii îşi vor exercita toate drepturile, fără îngrădirea folosinţei şi dispunerii asupra proprietăţii lor. Mărimea şi extinderea proprietăţii vor crea obligaţii proporţionale cu importanţa lor. Întrebuinţarea liberă a proprietăţii trebuie să stimuleze în acelaşi timp şi bunăstarea generală.***

Privatizarea proprietăţii de stat va fi realizată respectîndu-se interesul naţional, ***fără violenţă socială, în mod ordonat şi favorabil pentru toţi cetăţenii.***

Rolul statului se va limita la exercitarea funcţiilor sale ***administrative, diplomatice, militare, de asigurare a asistenţei şi protecţiei sociale.***

Statul nu trebuie obligat ***să asigure de la sine şi oricum existenţa cetăţenilor săi.*** El are datoria să ofere ***protecţia necesară şi condiţiile ca singuri să-şi făurească o viaţă demnă, pe măsura propriei valori şi a muncii desfăşurate.***

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ va încuraja autonomia agenţilor economici, indiferent de natura proprietăţii, va stimula autonomia locală, viaţa comunităţilor mici şi mijlocii, va înlesni revenirea tradiţiilor şi obiceiurilor în aşa fel încît specificul local să se manifeste deplin, ca viaţa economică a aşezărilor să fie firească şi prosperă. Pentru aceasta este nevoie de ***un nou cadru legislativ, de o nouă politică economică, socială, culturală. Descentralizarea administrativă, asigurarea bugetelor locale, iniţiativa cetăţenilor sînt pîrghiile refacerii societăţii civile.***

Sub toate raporturile, ***legea este făcută pentru om şi nu omul pentru lege. De aceea statul, oamenii politici şi administraţia trebuie să fie slujitorii cetăţenilor şi nu stăpînii acestora.***

2. *Reconcilierea naţională*

Impasul prin care trece ţara are la bază ***o criză de neîncredere,*** atît ***la nivelul relaţiilor dintre indivizi,*** cît şi ***la cel al relaţiilor dintre individ şi statul autor de crime, abuzuri şi nedreptăţi.*** Pentru depăşirea acestei crize şi a tensiunii sociale generate de ea este necesară ***stabilirea unor criterii clare, de ordin juridic şi moral,*** menite ***să înlăture confuzia, să deosebească pe cei vinovaţi în mod direct*** de dezastrul ultimilor 45 de ani ***de aceia pentru care vinovăţia aparentă s-a suprapus în mod difuz cu suferinţa.***

Pornind de la necesitatea adoptării unei astfel de soluţii, ***în spiritul dreptăţii, dar şi în cel al toleranţei şi iertării creştine, CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** susţine următoarele :

- ***Respingerea oricăror forme de blamare sau culpabilizare a milioanelor de membri ai fostului partid comunist, inclusiv a celor care au ocupat funcţii de partid neretribuite,*** care ***nu au culeş avantaje ilicite*** de pe urma calităţii de membru de partid şi ***care sînt chemaţi să contribuie, pe măsura întregii lor pregătiri şi capacităţi, la reconstrucţia politică, economică şi morală a României. CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** socoteşte că orice încercare de discriminare a lor sau de asimilare cu adevăraţii vinovaţi este o ***diversiune*** a celor ce urmăresc confuzia şi întîrzierea instalării în ***România a unei democraţii bazate pe reconciliere.***
- Considerarea ca ***lipsiţi de credit moral, pentru durata următoarelor două legislaturi*** ale Parlamentului României, ***a foştilor activişti plătiţi ai partidului comunist şi a cadrelor fostei Securităţi.*** În lipsa unor prevederi ale legii electorale, ***facem apel la înţelepciunea oamenilor de bună-credinţă, care vor şti să-i identifice şi să nu le acorde încrederea prin vot.***
- ***Împiedicarea temporară a accesului la funcţii publice a persoanelor care au comis abuzuri grave, temeinic dovedite, în timpul dictaturii comuniste.***
- ***Aducerea în faţa justiţiei, cu respectarea celei mai stricte legalităţi, a persoanelor care,*** începînd cu 6 martie 1945, ***au introdus dictatura comunistă*** în România, ***au iniţiat şi condus principalele acţiuni teroriste îndreptate împotriva fiinţei biologice şi spirituale a naţiunii.*** Aceste persoane sînt autorii prezumtivi ai unor crime împotriva umanităţii. Judecarea lor va contribui la scoaterea la lumină a adevărului ascuns decenii în şir şi va ajuta generaţia tînără să cunoască diferenţa dintre bine şi rău.

3. *Cultura*

Pe fondul general al dificultăţilor economice de după Decembrie 1989, indiferenţa şi spiritul vindicativ al puterii au aruncat cultura românească într-o criză materială care îi ameninţă şansele de supravieţuire şi compromite imaginea libertăţii actului de cultură.

În scopul salvării şi susţinerii culturii, ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** se pronunţă pentru :

- acordarea de subvenţii de stat pentru toate formele de creaţie şi difuzare a culturii : reviste, edituri, teatre, orchestre, ateliere şi expoziţii de artă, producţie de disc, cinematografică şi televizuală ;
- adoptarea legii sponsorizării în cultură ;

- protecţia juridică a drepturilor de autor;
- descurajarea culturii de consum, a prostului gust, a poluării morale, a kitsch-ului şi pornografiei în materie de carte, ziaristică, arte plastice şi film;
- recunoaşterea şi apărarea prin lege a statutului de serviciu public al Radioteleviziunii, respectarea strictă a independenţei acestei instituţii faţă de orice imixtiuni guvernamentale sau administrative.

Privind patrimoniul, cultura, arta şi presa minorităţilor naţionale, acestea, sub toate aspectele, vor fi situate în acelaşi plan, ca interes şi susţinere, ca şi patrimoniul, cultura, arta şi presa de expresie română.

4. *Biserica*

Instituţie fundamentală pentru afirmarea identităţii neamului şi pentru protejarea formelor şi valorilor vieţii lui spirituale, Biserica îşi regăseşte demnitatea şi autoritatea prin propria limpezire morală şi prin participarea sa pacificatoare la viaţa publică.

Luînd apărarea celor nedreptăţiţi şi persecutaţi, făcindu-se ***purtătoare a mesajului toleranţei şi iertării creştine,*** Biserica poate deveni un element principal în procesul de ***reconciliere naţională, de atenuare a conflictelor de ordin social, confesional şi etnic.***

Purtătorii mesajului lui Cristos ***nu sînt chemaţi către politica efectivă, ci să vegheze asupra faptelor politice ale vremii pentru a corecta distorsiunile şi greşelile.***

Pentru ca generaţiile tinere să aibă acces la valorile şi tradiţiile vieţii creştine, va fi sprijinită introducerea orelor de cultură religioasă în şcoli. Vor fi descurajate suprasolicitările festiviste care subminează prestigiul instituţiilor şi practicilor religioase.

Se va încuraja promovarea cunoaşterii culturii şi artei religioase, părţi indivizibile din spiritualitatea, cultura şi arta naţională.

5. *Învăţămîntul*

Obiectivul învăţămîntului este să asigure tuturor copiilor şi tinerilor ţării, ***în condiţiile unei depline egalităţi a şanselor,*** dezvoltarea calităţilor şi aptitudinilor personale prin accesul atît la cunoştinţele generale de bază, cît şi la cele particulare, necesare integrării în viaţa socio-profesională.

Şcoala de toate gradele trebuie să încurajeze şi să dezvolte toate componentele formative ale învăţămîntului – educaţia religioasă şi morală, simţul valorilor, respectul pentru patrimoniul cultural şi ştiinţific naţional şi al omenirii, dragostea de patrie şi respectul pentru alte popoare.

Dintre mijloacele care pot contribui la refacerea şcolii româneşti, ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** va asigura în primul rînd:

- adoptarea unei legi corespunzătoare pentru organizarea şi funcţionarea optimă a învăţămîntului, atît de stat cît şi particular;
- alocarea pentru dezvoltarea învăţămîntului a unei susţineri financiare pe măsura importanţei esenţiale în restructurarea şi perspectiva noii societăţi româneşti, cît şi pentru salarizarea corespunzătoare unui nivel de viaţă decent pentru corpul profesoral;
- gratuitatea învăţămîntului de stat de toate gradele şi promovarea unor strategii, tehnici şi metode moderne de instruire;
- dreptul la orice tip de învăţămînt particular, organizat pe baze economice proprii;
- un sistem de concursuri pentru burse de studii în ţară şi străinătate;
- respectarea autonomiei comunităţilor de învăţămînt, protecţia economică şi socială a acestora şi adoptarea unui statut care să corespundă rolului lor social într-o societate.

6. *Femeia şi familia*

Necesitatea unui ***program special*** pentru situaţia femeii decurge din efectele cumulate ale perioadei comuniste şi ale tranziţiei. În două direcţii trebuie să se acţioneze neîntîrziat: ***în susţinerea familiei şi a femeii ca mamă, şi în protecţia socială a femeii în viaţa profesională.***

Dreptul imprescriptibil la bucuria de a fi mamă trebuie să fie ocrotit de către întreaga societate.

Măsuri urgente se vor lua pentru ***protecția familiei*** ca atare, cît și pentru ***evitarea catastrofei demografice*** care se profilează, cînd doar 25% din copiii concepuți ajung să se nască, ***primejduindu-se ființa națională;***

- îmbunătățirea condițiilor de asistență medicală și socială acordată mamei și copilului;
- concediu de maternitate plătit integral timp de 12 luni și asigurarea condițiilor materiale de îngrijire personală a copilului pînă la vîrsta școlară, fără nici un prejudiciu economic, profesional sau social pentru mamă;
- alocații sociale pentru copiii handicapați și protecția profesională și socială a acestor copii și mamelor lor;
- reduceri de impozite, acordarea de indemnizații pentru familiile sărace cu mai mulți copii;
- crearea unei rețele naționale de cabinete de planning familial, astfel ca femeile să poată decide în deplină libertate și fără operații traumatizante asupra maternității lor.

7. *Tineretul – șansa viitorului*

România are un ***tineret curajos, entuziast și altruist,*** lucru dovedit în decembrie 1989. ***În locul recunoașterii meritelor sale, acest tineret a fost victima a numeroase nedreptăți și persecuții,*** culminînd cu cele din iunie 1990.

Convinși că viitorul țării se află în mîinile tineretului, că tinerii reprezintă categoria de vîrstă cel mai puternic lovită de actuala situație economică a țării și că ei trebuie ajutați să se adapteze unui tip nou de societate pe care nu au cunoscut-o niciodată, ***CONVENȚIA DEMOCRATICĂ*** propune un ***„program de urgență națională pentru tineret"***, care, printre altele, va cuprinde:

- asigurarea încadrării în muncă, în primul an de la absolvirea școlii, prin finanțarea de la bugetul statului a salariului lor și motivarea agenților economici care angajează tineri;
- acordarea unei atenții speciale tineretului talentat, atît în timpul studiilor cît și pe parcursul formării profesionale active;
- consilierea, prin sistemul educațional, în vederea alegerii pregătirii profesionale;
- acordarea unei atenții deosebite tinerilor necalificați și transformarea activităților atipice în activități tipice, precum și reinsertarea celor care și-au pierdut slujbele;
- acordarea de credite de stat facilitate pe termen lung pentru continuarea și perfecționarea studiilor, construirea de locuințe, întemeierea gospodăriei, procurarea de mobilă sau de alte bunuri de folosință îndelungată, inițierea de activități economice independente și asociative;
- acordarea de priorități tinerilor și familiei tinere la închirierea locuințelor construite din fondul de stat;
- îmbunătățirea condițiilor de viață ale tineretului studios, acordarea de burse de studii și de perfecționare în țară și străinătate;
- promovarea socială și profesională a tinerilor ținînd seama exclusiv de criteriul valoric;
- stimularea ofertei de petrecere a timpului liber, sprijinirea activităților culturale și sportive.

8. *Sportul, turismul și recreerea*

În condițiile vieții moderne, sportul devine o necesitate, o premisă indispensabilă păstrării sănătății la orice vîrstă, a prelungirii duratei de viață activă a omului.

CONVENȚIA DEMOCRATICĂ va iniția un ***„Program de sprijinire a activității sportive școlare, de masă și de performanță"***, conținînd, în principal:

- îmbunătățirea treptată a dotărilor sportive ale școlilor (săli de gimnastică și joc, bazine de înot, terenuri de sport, materiale sportive);
- includerea cu prioritate a jocurilor sportive în programul orelor de sport în școli;
- antrenarea fiecărui elev în practicarea unui sport și organizarea unor activități extrașcolare în aer liber;

- organizarea unor activităţi diferenţiate pe categorii de vîrstă, capabile să antreneze în practicarea sportului (excursii, crosuri, marşuri, competiţii de iarnă etc.);
- elaborarea regulamentelor pentru trecerea la profesionism a sporturilor capabile să se autofinanţeze;
- elaborarea unui program de perspectivă pentru dezvoltarea sporturilor olimpice şi mijloace financiare adecvate pentru sprijinirea lor.

Cap. II. Refacerea şi consolidarea instituţiilor statului de drept

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ din ROMÂNIA pleacă de la premisa ***refacerii reale şi consolidării rapide a instituţiilor statului de drept.***

România trebuie să redevină un ***stat de drept*** în care viaţa politică, economică şi socială să se desfăşoare ***în cadrul constituţional şi instituţional, bazat pe funcţionarea principiului separaţiei puterilor în stat. România*** trebuie să fie un ***stat*** în care să se asigure ***şanse egale tuturor cetăţenilor***, indiferent de sex, rasă, naţionalitate, religie, grad de cultură, stare materială, convingeri sau apartenenţă politică ori socială.

1. *Separarea puterilor în stat*

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ se pronunţă în mod ferm pentru ***separarea puterilor în stat şi controlul lor reciproc.*** Numai un sistem constituţional, în care separaţia puterilor este afirmată expres şi garantată corespunzător, poate asigura o ***democraţie autentică*** şi o ***bună funcţionare a libertăţilor şi drepturilor persoanei.***

PUTEREA LEGISLATIVĂ trebuie exercitată în exclusivitate de ***Parlament.*** Parlamentul (de tip bicameral) trebuie să dispună de o majoritate stabilă şi să fie ***rezultatul alegerilor libere şi corecte,*** prin participarea tuturor partidelor şi formaţiunilor legal constituite.

JUSTIŢIA va controla constituţionalitatea legilor votate de Parlament prin Curtea Constituţională.

PUTEREA EXECUTIVĂ trebuie exercitată în exclusivitate de ***Guvern***. Guvernul conduce întreaga politică a ţării în toate domeniile, fără dreptul de ingerinţă în aceasta a şefului statului. ***Parlamentul controlează activitatea Guvernului, pe care-l poate demite prin vot de neîncredere.***

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ, JUSTIŢIA trebuie ***să ocrotească cetăţenii de abuzul legii şi autorităţii, să apere libertăţile şi drepturile persoanei, fără părtinire.***

Actul de justiţie se va înfăptui numai în cadrul sistemului instanţelor judecătoreşti.

Procurorii nu vor putea funcţiona în afara puterii judecătoreşti şi nu vor avea drept de control asupra instanţelor. În procesul judiciar, poziţia procurorului trebuie să fie egală ***cu a celorlalte părţi.***

Judecătorilor li se va asigura ***inamovibilitatea*** iar ***procurorului stabilitatea.***

2. *Armata*

Armata este, ***prin tradiţie şi destinaţie, apărătoarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale a Ţării.*** Ea nu poate fi implicată în acţiuni cu alte scopuri.

Armata trebuie să fie a Ţării. Ea trebuie constituită şi organizată pe ***principii profesionale, ca instituţie de elită.*** Armata trebuie să se bucure de un înalt statut social, să fie ***total depolitizată şi neutră politic.***

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ apreciază că este necesară ***elaborarea unei noi legi a apărării naţionale şi revizuirea regulamentelor militare,*** în aşa fel ca acestea să nu lezeze prevederile şi drepturile constituţionale.

3. *Ordinea publică şi siguranţa statului*

Poliţia, Jandarmeria şi Organele de siguranţă a statului trebuie să ***acţioneze numai în limitele legii, atribuţiilor şi organizării specifice,*** şi cu respectul datorat persoanei umane. Ca şi armata ele trebuie să fie ***depolitizate şi neutre politic.*** Conducerea acestor instituţii, inclusiv cea a

nivelurilor ierarhice intermediare, se va asigura de persoane cu studii universitare juridice, pentru ca instruirea şi exercitarea atribuţiilor să fie în strictă concordanţă cu prevederile şi normele legislative.

Poliţia trebuie ***să se constituie ca un corp înarmat fără structură militară.*** Organele locale ale acesteia trebuie să se afle în subordinea Administraţiei Publice locale. ***Poliţia judiciară*** trebuie să se ***subordoneze*** magistraţilor şi să se implice cu eficienţă în ***stoparea fenomenului infracţional,*** a violenţei şi corupţiei, care a luat proporţii îngrijorătoare.

Jandarmeria îşi va desfăşura activitatea ca ***forţă cu statut militar.***

Organele de siguranţă a statului nu vor efectua acte de urmărire penală, ci numai ***acte de constatare sub controlul procurorului.*** Numai în cazul infracţiunilor flagrante ele pot lua măsura reţinerii făptuitorului pe timp de 24 ore, precum şi descinderii în domiciliu şi sedii.

Măsurile de supraveghere şi urmărire a persoanelor suspecte din punctul de vedere al siguranţei statului vor fi ***supuse aprobării prealabile a procurorului, dacă ele implică restrîngerea libertăţii persoanei, descinderi în domiciliu sau sedii ori controlul corespondenţei, convorbirilor telefonice sau altor mijloace de comunicare.***

4. *Administraţia locală*

Administraţia locală ***este descentralizată şi se va bucura de o autonomie totală*** sub propria ei răspundere şi în favoarea populaţiei, în privinţa administrării domeniului public, bugetului propriu, stabilirii şi percepcrii impozitelor şi taxelor locale, cu respectarea legilor.

Administraţia locală ***trebuie să fie permanent în slujba şi la dispoziţia populaţiei.***

Hotărîrile organelor Administraţiei de Stat, centrală şi locală, ***trebuie să respecte legile ţării.*** Ele sînt supuse controlului judecătoresc, pe calea Contenciosului administrativ.

- ***Colectivităţile locale vor dispune de toată libertatea şi latitudinea iniţiativelor lor*** în limitele competenţelor legiferate.
- ***Colectivităţile locale vor fi consultate*** pentru problemele care le privesc direct, în timp util, în cursul procesului de planificare şi de luare a deciziei. Consultarea se va exercita de o manieră directă, inclusiv prin referendum local.
- ***Colectivităţile locale*** vor avea ***dreptul cooperării şi asocierii, în limitele legii, cu alte colectivităţi*** pentru realizarea de ***obiective de interes comun;***
- ***Colectivităţile locale*** vor dispune de ***dreptul jurisdicţional*** de recurs pentru asigurarea competenţelor şi respectarea principiului autonomiei locale.

În vederea dezvoltării şi administrării eficiente a zonelor teritoriale, în concordanţă cu tradiţiile, obiceiurile şi îndemînările specifice, **CONVENŢIA DEMOCRATICĂ** se pronunţă pentru reactualizarea situaţiei administrativ-teritoriale a României din anul 1938 pentru judeţe (55 de judeţe şi o unitate administrativă separată – Municipiul Bucureşti) şi a celei din 1960-1965 pentru comune.

Cap. III. Restructurarea şi stabilizarea economiei

Depăşirea situaţiei actuale din România se poate realiza numai printr-o ***schimbare radicală.*** Mai întîi, prin ***stoparea crizei.*** Apoi, prin ***mutaţii substanţiale de conţinut,*** pentru ***corectarea*** şi ***continuarea*** reformei.

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ apreciază că numai prin punerea în valoare a resurselor materiale, financiare şi de competenţă a societăţii se pot realiza următoarele:

- ***Creşterea constantă a avuţiei naţionale,*** aparţinînd cetăţenilor sub forma proprietăţii particulare cît şi a celei aparţinînd statului;
- ***Dobîndirea unui nivel decent de viaţă pentru întreaga naţiune;***
- ***Asigurarea exercitării şi protecţia libertăţilor individuale şi colective, a dreptăţii sociale,*** astfel că, prin utilizarea instrumentelor sistemului democratic, ***naţiunea română să participe în mod organizat la treburile civice.***

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ propune un ***program de restructurare şi stabilizare economică, simultan cu realizarea principalelor elemente ale economiei de piaţă cu valori sociale şi ecologice,*** a cărui realizare va putea asigura un echilibru dinamic între factorii economici.

Prin exerciţiul legislativ şi fiscal, sistemul economic va asigura întregii populaţii – inclusiv celor incapabili de muncă, copiilor, bătrînilor, bolnavilor, invalizilor etc. – o existenţă decentă şi, tuturor celor capabili de muncă, posibilităţi de activitate corespunzătoare şi onorabilă.

Se va ***evita*** în primul rînd cheltuirea resurselor ţării pentru realizarea unor obiective inutile sau chiar păgubitoare. Mai ales, se vor oferi şanse ***fiecărui cetăţean de a obţine prosperitate economică în funcţie de priceperea, talentul şi efortul depus, în limitele prevederilor legilor ţării.***

- ***Proprietatea particulară şi iniţiativa liberă*** se vor garanta şi proteja prin lege. Se va controla, prin lege, ***utilizarea şi vehicularea uzufructului*** pentru prevenirea abuzurilor şi lezării intereselor naţionale şi sociale generale, reciproce şi individuale. ***Se vor limita, tot prin lege, excesele liberei iniţiative*** privind supraconcentrarea capitalurilor şi a monopolurilor private.
- ***Vor fi prioritare activităţile pentru asigurarea existenţei decente*** pentru toţi cetăţenii ţării – siguranţa alimentară şi a bunurilor de consum, inclusiv locuinţă.
- ***Întregul mers al societăţii se va baza pe dreptatea socială*** fără însă ca statul să înlăture riscurile concurenţei şi ale eşecurilor economice.
- ***Politica economică va fi elastică şi adaptabilă realităţilor practicii economice.*** Elasticitatea şi adaptabilitatea nu vor fi transformate în încălcări sistematice, ci se vor accepta în funcţie de rezultatele periodice sau de momentele care necesită noi decizii.
- ***Ideea naţională şi voinţa democratică*** se vor realiza prin preocuparea pentru prosperitatea fiecărui individ şi, în egală măsură, pentru prosperitatea generală. ***Interesele individuale nu vor mai fi niciodată subordonate*** unor false interese colective.

Restructurarea progresivă şi stabilizarea economiei, bazată mai ales pe accelerarea restructurării proprietăţii economice de stat şi configurarea unei proprietăţi majoritare particulare, aparţinînd unei clase mijlocii, se va realiza pe două direcţii simultane:

- pe de o parte, ***ajustarea şi consolidarea condiţiilor pentru funcţionarea corectă a mecanismelor de piaţă*** în economia reală, în condiţiile stimulării creşterii ponderii valorii adăugate în produsul social brut şi prevenirii convulsiilor sociale;
- pe de altă parte, ***stoparea căderii, în continuare, a producţiei prin înlăturarea accelerată şi energică a dezechilibrelor structurale*** (întreprinderi, sectoare, ramuri), ***asanarea economiei naţionale de producţiile neviabile*** (pe baza unor studii de situaţie, temeinice), ***restabilirea relaţiilor de cooperare contractuală dintre agenţii economici şi revitalizarea investiţiilor utile, o dată cu reforma proprietăţii.***

1. *Restructurarea şi stabilizarea macroeconomică*

Experienţa de pînă acum arată (şi nu numai la noi) că utilizarea aproape exclusivă a agregatelor macroeconomice (fiscale, monetare, de credit etc.) nu este suficientă pentru depăşirea crizei şi ameliorarea parametrilor economiei.

Se impun, în continuare, ***politici prudente şi nuanţate bazate pe măsuri eficiente şi favorizatoare,*** orientate în funcţie de semnalele economice (preţuri, salarii, profituri, ratele dobînzilor) la care reacţionează agenţii economici (consumatori, lucrători, manageri, investitori).

Întreaga politică macroeconomică se va ***revedea*** şi ***remodela*** astfel ca să se determine un real şi eficient control patronal, schimbarea management-ului, stimularea acumulării de profit, condiţionarea mai strictă a dinamicii veniturilor de rezultatele economice, întărirea disciplinei plăţilor, limitarea transferării în preţuri a costurilor majorate artificial ca rezultat al slabei administrări şi al productivităţii necorespunzătoare, restructurarea echilibrată a numărului de salariaţi etc.

Pentru aceasta, ***pentru perioada tranziţiei***, se vor revedea şi reregleMenta, în corelare cu mărimea valorii adăugate, condiţiile şi ponderea necesară a ajutoarelor financiare necesare a fi acordate de către stat industriei, agriculturii etc. – subvenţii, reduceri de impozite, taxe ş.a.

a) *Fiscalitatea, restructurarea și controlul cheltuielilor bugetare*

Sarcina fiscală globală nu va penaliza economia și nu va lipsi individul de principala parte a veniturilor sale. Susținerea ***politicii fiscale*** derivă din responsabilitatea fiecărui agent economic și a fiecărui cetățean să participe, de o ***manieră echitabilă***, la cheltuielile statului.

Actuala structură a veniturilor fiscale ***se va remodela, pentru menținerea unui grad de fiscalitate echilibrat și suportabil, pentru păstrarea în limite controlabile a deficitului bugetar,*** în principal în ceea ce privește:

- actualizarea bazelor de impunere și echilibrarea eșalonată a ponderii impozitelor directe și a impozitelor pe profit, dar și diferențierea progresivă a acestora pe ramurile și activitățile economiei, pentru stimularea efectelor din munca directă, investițiile și consolidarea sectorului particular;
- asigurarea de facilități fiscale și vamale pentru investiții, pentru profiturile reinvestite, garanții pentru investitorii străini în ceea ce privește transferul liber al profiturilor și al capitalului investit;
- reducerea taxelor vamale pentru mărfurile prelucrate și reexportate și pentru importurile de produse deficitare pe piața internă;
- reintroducerea taxelor diferențiate la importurile de produse curente;
- perfecționarea sistemului de administrare a impozitelor și introducerea de măsuri severe pentru dobînzile de întîrziere și amenzile fiscale, pentru controlul și descurajarea evaziunii fiscale.

Condiționat de evoluția economică de ansamblu, ***fiscalitatea*** se va baza pe:

- ***impozitul pe valoarea adăugată*** (care va înlocui impozitul pe circulația mărfurilor), diferențiat în funcție de specificul ramurilor economice și de obiectivele acțiunilor macro-economice;
- ***impozitul unitar asupra veniturilor lunare*** prin eliminarea diferențierii dintre persoanele cu/fără copii. Diferențierea se va realiza prin corectarea corespunzătoare a măririi alocației de stat pentru copii;
- ***impozitul pe venitul individual realizat anual*** (venitul global);
- ***impozitul pe capital*** (pe societăți) ***și pe cîștigurile din capital,*** o dată cu deschiderea pieței acțiunilor și obligațiunilor.

Restructurarea cheltuielilor bugetare are în vedere introducerea unui sistem de relații între conturile agenților economici de stat și transferarea către aceștia a finanțării activităților curente și de investiție și asigurarea unei ponderi corespunzătoare a cheltuielilor de capital în cadrul cheltuielilor bugetare.

În ceea ce privește ***cheltuielile bugetare*** se vor lua măsuri pentru echilibrarea bugetului public la nivelul încasării veniturilor, nu prin creșterea veniturilor din sporuri de impozite sau crearea în acest scop de fonduri extrabugetare noi.

b) *Piața capitalurilor, sectorul bancar, creditul și dobînzile*

- se va întări supravegherea bancară, se va organiza Bursa de valori, precum și piața de valori și titluri guvernamentale;
- politica monetară va fi strictă, paralel cu măsuri corespunzătoare, în domeniul fiscal și al veniturilor. Se va urmări menținerea creșterii masei monetare în corelare cu rata inflației și asigurarea unei lichidități și absorbții adecvate în economie.
- creșterea potențialului concurențial pe piața interbancară prin includerea și a altor furnizori posesori de fonduri (fondurile societăților de asigurări, de pensii, alte fonduri mutuale etc.);
- introducerea instrumentelor complementare masei valorilor în circulație o dată cu ajustarea și restructurarea masei monetare: cambia, trata, biletul la ordin, cărțile de credit, CEC-ul și a titlurilor de stat pe termen scurt;
- deschiderea piețelor interne către capitalurile bancare externe.

Sectorul bancar se va dezvolta în mod deosebit, cu preponderență cel particular. Se vor extinde tipologia și operațiunile efectuate. Băncile de stat, cu excepția Băncii Naționale - care se va refinanța din surse bugetare și împrumuturi externe pentru ***reconstituirea rezervei valutare a***

statului – se vor ***privatiza treptat*** începînd cu filialele teritoriale. Se va extinde refinanţarea bancară prin licitaţie, pînă la funcţionarea corectă a depozitelor de rezervă obligatorii.

CEC-ul se va reorganiza în cel puţin două case de economii şi ulterior acestea se vor transforma şi în bănci comerciale, care vor acorda credite directe pentru: investiţii, agricultură, comerţ, credite de consum pentru populaţie etc. Unităţile sucursale vor beneficia de autonomie şi se vor transforma în bănci populare, în primul rînd a celor din mediul rural.

În domeniul ***creditului şi dobînzilor*** se va promova o ***politică activă a dobînzilor***, pentru stimularea ***acumulărilor financiare şi a formării de active interne***, prin controlul eficienţei alocării creditelor. ***Scumpirea creditelor*** va fi ***diferenţiată*** (investiţii, agricultură, construcţia de locuinţe etc.)

- se vor acorda credite mai ales agenţilor economici care dovedesc posibilitatea rambursării la timp;
- se va reglementa, conform uzanţelor internaţionale, perioada pentru creditul comercial, cu excepţia cazurilor de acord reciproc între agenţi economici;
- se va acorda sprijin exportului prin subvenţionarea sau practicarea unor dobînzi mai reduse pentru creditele asumate la cerere;
- pentru prevenirea aricratelor între întreprinderi de stat, pentru creditele noi, dobînzile care se vor plăti vor fi la nivelul ratelor pieţei;
- se vor acorda credite înlesnite pe o perioadă convenabilă de timp şi cu dobîndă redusă tineretului, familiilor tinere şi categoriilor socio-profesionale defavorizate.

Pentru ***susţinerea şi dezvoltarea agenţilor economici particulari***:

- se va diminua nivelul garanţiilor materiale pentru acordarea împrumuturilor/creditelor precum şi facilităţi şi reducerea diferenţiată a dobînzii pentru investiţii, în funcţie de felul investiţiei (producţie, servicii, comerţ) şi de mărimea reinvestirii profiturilor proprii;
- vor fi înfiinţate instituţii financiare pentru garantarea şi facilitarea creditelor cu dobînzi avantajoase.

c) *Funcţionarea cursului de schimb*

- se va ajusta şi liberaliza cursul de schimb şi se vor simplifica procedurile de schimb valutar, în acelaşi timp prevenindu-se şocurile în evoluţia cursului de schimb;
- se va crea un fond de stabilizare şi consolidare a cursului de schimb;
- se vor crea facilităţi pentru stimularea exportului, iar schimbul în lei al încasărilor valutare se va limita numai la exportul de valoare creată autohton;
- se va garanta repatrierea profitului realizat şi a capitalurilor în valută ale investitorilor străini.

Pe măsura consolidării situaţiei financiare a ţării, a situaţiei exportului şi a fluxurilor de capital se va trece la convertibilitatea deplină a leului.

d) *Veniturile şi preţurile*

Prin politica veniturilor se va urmări evitarea continuării ***formării prin presiune a pieţei muncii, creşterea motivaţiei muncii prin stabilitate, concurenţă şi recompensă*** precum şi ***prevenirea accentuării inflaţiei prin creşterea controlată a veniturilor antrenate de creşterea preţurilor.***

Hotărîtoare este ***creşterea salariilor numai în funcţie de creşterea eficienţei productivităţii activităţilor economice.*** În acest scop:

- se va ***media*** obiectiv raportul venit salarial-preţuri, iniţial prin indexarea corespunzătoare evoluţiei periodice (6-12 luni) ***a puterii de cumpărare a salariului mediu naţional;***
- se va ***simplifica întregul sistem de salarizare*** prin ***introducerea salarizării*** locului de muncă în funcţie de caracteristicile şi solicitarea specifică, complexitatea şi importanţa acestuia. ***Ocuparea locului de muncă va corespunde exclusiv valorii personale şi rezultatelor confirmate.***
- se va ***elimina controlul sau limitarea dinamicii creşterii salariilor individuale.*** Se va urmări ***ca în costul fiecărui produs ponderea salariilor să crească. Pînă la stabilizarea relativă a raportului cerere-ofertă*** se va indexa salariul mediu naţional cu o parte din

creşterea prognozată a preţurilor de consum convenită prin ***negocierea tripartită.*** La unităţile la care creşterea salariului mediu a fost mai mare decît creşterea prognozată fără corespondent în producţie, ***se va majora masa profitului impozabil cu fondul de salarii corespunzător depăşirii;***

- se va ***reduce impozitul anual asupra profitului*** agenţilor economici care asigură salariaţilor lor o stabilitate mai ridicată, precum şi ***exceptarea de la plata impozitului suplimentar a unităţilor la care salariul mediu se situează aproape de salariul minim pe economie;***
- se va introduce ***sistemul social de venituri suplimentare*** (recompense, prestaţii neobligatorii, acord etc.) prin acordarea de înscrisuri de valoare (acţiuni, obligaţiuni, participaţii nominalizate etc.);
- se va introduce ***un sistem operativ de stimulare a managementului*** din profitul realizat peste profitul anticipat, în venit suplimentar şi/sau cu înscrisuri de valoare;

În perspectivă, se va introduce ***salariul minim garantat*** ca o ***măsură asiguratorie a minimului de trai,*** cît şi pentru ***fundamentarea echilibrului general al măsurilor de protecţie socială.***

Preţurile interne trebuie ***să fie comparabile cu preţurile şi puterea de cumpărare de pe pieţele externe, prin intermediul unui curs de schimb realist.*** Pentru aceasta:

- se va continua ***politica de liberalizare gradată,*** dar mai accelerată, ***a preţului produselor aflate încă sub control,*** în concordanţă cu ***diminuarea eşalonată a subvenţiilor*** de la bugetul public;
- în cazul ***monopolurilor şi a utilităţilor publice (electricitate, căi ferate, telecomunicaţii, aprovizionarea cu apă) preţurile se vor stabili,*** în continuare, ***de către stat,*** deşi preţurile resurselor vor fi liberalizate;
- se va continua ***obligativitatea prenotificării a modificărilor de preţ.*** Se va reduce şi diferenţia perioada de prenotificare în funcţie de categoria şi clasa produselor, cerinţele pieţei, asigurarea unei oferte şi a unui consum optim, evoluţia salariului mediu pe economia naţională. Treptat, cu creşterea ofertei, se va renunţa la sistemul de prenotificare;
- ***liberalizarea preţului la energia electrică pentru populaţie*** se va face, ***după revizuirea acestuia,*** prin ***ajustări repetate,*** eşalonîndu-se majorările la intervale de timp mai mici (trimestriale).

Grupurile de populaţie vulnerabile (pensionari, şomeri, familii cu mai mulţi copii etc.) vor primi ***o compensare corespunzătoare*** şi/sau se vor practica ***tarife în trepte*** în funcţie de cantitatea consumată peste cea corespunzătoare unui consum corelat tarifului decent.

În cazul ***preţurilor produselor agricole şi alimentare de primă necesitate*** se va adopta un program bazat pe:

- liberalizarea eşalonată şi preţuri aproximativ uniforme în toate zonele, subvenţii pentru produsele alimentare de bază acordate categoriilor defavorizate ale populaţiei;
- preţuri controlate ale intrărilor produselor agricole şi alimentare de stat. Se va proceda la reexaminarea preţurilor produselor agricole vegetale şi animale a căror contractare şi achiziţie sînt garantate de stat;
- credite cu dobîndă scăzută, în principal pentru agricultura particulară;
- privatizarea şi liberalizarea comerţului;
- compensaţii uniforme la salariile din sectorul de stat, acestea fiind mai avantajoase pentru persoanele cu venituri scăzute.

Pensiile, ajutoarele de şomaj, bursele pentru elevi şi studenţi etc. ***se vor corela cu indicele salariului mediu real, şi nu cu indicele preţurilor.***

e) *Promovarea concurenţei şi dezvoltarea pieţelor factorilor de producţie*

Pentru promovarea concurenţei se vor întreprinde măsuri privind:

- ***Demonopolizarea accelerată*** a economiei prin ***privatizare, redimensionarea regiilor autonome şi stimularea*** imperativă a ***creării de întreprinderi mici şi mijlocii*** cu capital particular sau majoritar particular – prin asocierea cu pînă la 30-35% capital public, privatizabil ulterior la atingerea unei profitabilităţi convenabile;

- ***Refacerea cadrului legislativ şi instituţional*** privind ***promovarea concurenţei – înfiinţarea tribunalelor comerciale,*** respectîndu-se separarea drepturilor de decizie de cel de anchetă şi păstrarea dreptului de recurs ;
- ***Divizarea agenţilor economici*** în cazurile cînd restrîng concurenţa şi ***prevenirea actelor de abuz*** ale agenţilor care ocupă o poziţie dominantă pe piaţa unui produs şi ***urmărirea fuziunii sau asocierii*** acestora în vederea dominării şi a limitării concurenţei.
- ***Stabilirea categoriilor de acorduri*** comerciale interzise ca ***dăunătoare concurenţei,*** precum şi a cazurilor de acceptare a excepţiilor (legea concurenţei acceptabile) ;
- ***Reducerea treptată a protecţiei pieţei interne şi creşterea în aceeaşi măsură a expunerii la concurenţa internaţională.***

Se vor elimina contingentele şi restricţiile la export cu excepţia : bunurilor subvenţionate, a bunurilor restricţionate cantitativ în ţările importatoare, exporturile în cliring şi barter.

Privitor la ***dezvoltarea pieţelor factorilor de producţie,*** direcţiile principale care se urmăresc sînt :

- Realizarea unui ***sistem financiar-bancar competitiv,*** bazat pe mecanismele pieţei şi ratelor dobînzii ;
- Crearea ***băncilor populare*** şi a unui ***sistem de venture-capital*** pentru mobilizarea economiilor populaţiei (investiţii şi dezvoltarea capitalului particular) ;
- ***Un flux informaţional corespunzător*** organizat pînă la nivelul zonal şi politică coerentă de reorientare şi reprofesionalizare ***privind cererea şi oferta de forţă de muncă, deplasarea ei intersectorială*** (agricultură, industrie, agenţi economici de stat, agenţi privaţi) ;
- ***Reducerea constrîngerilor asupra mobilităţii forţei de muncă*** (prime pentru mutarea în alte localităţi sau pentru transferul în alte activităţi, credite avantajoase pentru construirea de locuinţe ori pentru iniţierea unor activităţi lucrative în mediul rural şi suburban etc.) ;
- Continuarea şi consolidarea libertăţii agenţilor economici de stat în ***ajustarea salariilor*** în funcţie de performanţe, ofertă şi cerere ;
- Crearea de ***noi locuri de muncă*** prin relansarea investiţiilor publice ;
- ***Extinderea muncii*** cu timp parţial, a contractelor de muncă cu durată determinată, antrenarea forţei de muncă disponibilizată în lucrările de utilitate publică ;
- Aşezarea ***negocierilor*** Sindicate – Patronat ***pe baze economice*** şi consolidarea ***echilibrului de negociere*** între partenerii sociali.

f) *Investiţii publice*

Se va proceda spre :

- ***orientarea către proiectele cu eficienţă imediată*** în primul rînd către investiţiile nefinalizate şi schimbarea destinaţiei unor investiţii neterminate şi neviabile ;
- ***concesionarea sau vînzarea unor investiţii neterminate*** (în domeniul circulaţiei mărfurilor, turism, construcţia de locuinţe etc.) ;
- ***mărirea capacităţii agenţilor economici de stat de a-şi constitui fonduri proprii de investiţii*** (reducerea impozitării profitului, scutirea de vărsămîntul de dividende către buget, accelerarea amortizării, credite pe termen lung cu dobînzi minime – în mod selectiv în funcţie de importanţa economică, socială şi eficienţei investiţiei) ;
- se vor lansa împrumuturi cu caracter public pentru investiţiile de mare importanţă publică (infrastructură, nevoie de apărare naţională etc.), urmînd ca deţinătorilor de obligaţiuni sau înscrisuri de stat să li se acorde venituri corespunzătoare pe seama veniturilor viitoare bugetare ;
- agenţii constructori de stat/particulari se vor stimula deopotrivă în scopul majorării fondurilor proprii de mijloace circulante şi de investiţii proprii prin scutiri sau diminuări de impozite pe profit, asupra dividendelor, dobînzi reduse diferenţiate pentru creditele asumate, funcţie de natura lucrărilor (şcoli, spitale, locuinţe, agricultură, industrie, comerţ etc.) ;
- constructorii vor beneficia de un sistem de protecţie socială specific (de exemplu : pentru perioadele de inactivitate, de minimum 60% din venitul de bază lunar, sume prelevate din valoarea de licitaţie a lucrărilor şi administrate printr-o casă socială autonomă a constructorilor).

g) *Investiţii şi finanţarea externă*

Investiţiile străine şi asistenţa economică externă reprezintă ***factori-cheie*** susţinerii şi dinamizării tranziţiei la economia de piaţă. ***Rolul lor*** vizează atît ***suplimentarea resurselor proprii limitate,*** cît mai ales ***demararea şi sprijinirea proceselor de restructurare efectivă*** din economia românească.

În concepţia ***CONVENŢIEI DEMOCRATICE din ROMÂNIA,*** punctele de referinţă ale unei ***politici coerente şi eficiente de stimulare activă a investiţiilor străine şi asistenţei economice externe*** în economia românească vor fi:

- construirea unei ***credibilităţi externe reale*** a României ca potenţială piaţă investiţională şi ca utilizator eficient al asistenţei economice primite;
- determinarea ***industriilor şi sub-sectoarelor prioritare*** pentru atragerea investiţiilor străine şi asistenţei economice, avîndu-se în vedere avantajele comparative generale de care se dispune (forţa de muncă bine calificată, spaţii de producţie, materii prime, situare geografică favorabilă şi apropierea de pieţe mari potenţiale etc.) şi facilităţile suplimentare care se vor crea şi oferi partenerilor străini;
- ***consolidarea cadrului instituţional*** care circumscrie activitatea de atragere a investiţiilor străine şi asistenţei economice externe, în principal profesionalizarea şi delegarea cu autoritatea de acţiune a instituţiei guvernamentale specializată în atragerea capitalului străin;
- ***îmbunătăţirea climatului de afaceri românesc,*** în special prin iniţiative vizînd politica efectivă a guvernului în domeniul investiţiilor străine, ritmul reformei economice, activitatea instituţiilor bancare, condiţiile juridice, financiare, administrative, informaţionale concrete în care se derulează afacerile în România.

Prin lege se va limita destinaţia împrumuturilor externe pentru consumul social.

h) *Introducerea unui nou tip de management*

Reorientarea şi continuarea reformei cer un ***management calificat şi convergent*** atît pentru agenţii economici, de stat, cît şi pentru economia naţională în ansamblul său.

Se va elabora o ***strategie naţională*** de modernizare şi remodelare a ***managementului,*** pe care ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** o va aplica consecvent şi nu conjunctural în funcţie de interese şi presiuni imediate, individuale sau de grup.

Se va concretiza ***o înnoire a relaţiilor de muncă,*** prin ***stimularea şi mobilizarea inteligenţei salariaţilor*** pentru a lua singuri decizii corespunzătoare la momentul potrivit. Se ***vor diminua nivelurile ierarhice şi se va orizontaliza decizia operativă.***

În concepţia ***CONVENŢIEI DEMOCRATICE*** forţa de muncă este o ***investiţie*** care ***trebuie protejată şi pusă în valoarea adevărată.***

2. *Reforma proprietăţii*

În concepţia ***CONVENŢIEI DEMOCRATICE din ROMÂNIA proprietatea particulară*** este condiţia indispensabilă pentru ***exprimarea adevărată a persoanei umane.***

Totodată, proprietatea este şi ***cel mai sigur mijloc de protecţie socială.***

Reforma proprietăţii se realizează prin:

- ***privatizarea progresivă a proprietăţii de stat,*** ca proces de transfer al proprietăţii dinspre sectorul public către cel particular;
- ***încurajarea şi dezvoltarea accelerată*** şi cu preponderenţă a ***proprietăţii particulare*** (întreprinderi mici şi mijlocii – în special de producţie şi servicii).

Transferul de proprietate este principalul proces al reformei cu ***caracter şi efect strategic.*** El se realizează prin:

- ***privatizarea de suprafaţă*** (generală, en-gros), indirectă, fiind orientată către proprietarii temporari, interimari, tranzacţionali (cum sînt fondurile de proprietate);
- ***privatizarea de profunzime*** (reală, efectivă), directă către proprietarii particulari – persoane fizice sau juridice – ca destinatari ultimi şi fireşti ai privatizării.

Orice formă de privatizare se socoteşte încheiată (efectivă, reală) cînd ***persoanele fizice*** sau ***juridice particulare deţin controlul*** (poziţia dominantă) ***asupra managementului entităţii economice privatizate.***

Pînă la un punct, convieţuirea celor două forme de privatizare este posibilă, după care, ***interesul maximizării transferului de proprietate dinspre sectorul de stat spre cel particular devine conflictual cu interesul maximizării valorii de piaţă a titlurilor de valoare aferentă acestui proces.***

Legislaţia în vigoare nu face distincţia între cele două feluri de privatizare pentru transferul proprietăţii de stat. Aceasta ***se referă numai la privatizarea de suprafaţă.***

Particularitatea concepţiei CONVENŢIEI DEMOCRATICE din ROMÂNIA o reprezintă:

- distincţia dintre privatizare şi administrarea/gestionarea (managementul) portofoliului de valori;
- separarea intereselor de privatizare prin prevederea unei instituţii guvernamentale ***responsabile exclusiv cu transferul direct*** al proprietăţii către proprietarii particulari finali (Agenţia Naţională de Privatizare) şi de instituţii financiare distincte, care să se ***ocupe cu managementul portofoliului*** (fonduri într-un număr cît mai mare), să funcţioneze pe criterii şi principii de performanţă (comerciale) şi să fie operate mixt de către experţi români şi străini;
- ***privatizarea de profunzime*** ca proces autentic de transfer al proprietăţii de stat, realizată progresiv şi nemijlocit (direct) către proprietarii particulari ca ultimi şi fireşti destinatari ai privatizării.

O dată cu reabordarea întregului proces de privatizare, se va promova ***„Legea reparaţiilor asupra bunurilor mobile şi imobile naţionalizate, confiscate, expropriate sau preluate în mod abuziv de stat*** în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989".

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ susţine că ***liberalizarea preţelor nu se poate realiza fără o privatizare de profunzime, reală şi competiţia între întreprinderile particulare asigură eficienţa întregii economii.***

Se vor înlătura progresiv toate constrîngerile privind formarea, dezvoltarea şi funcţionarea sectorului particular.

a) *Privatizarea agenţilor economici de stat*

În mod logic ***privatizarea de profunzime nu trebuie să fie ulterioară restructurării agenţilor economici de stat.*** Privatizarea reală fiind o procedură de transfer de proprietate şi nimic mai mult, restructurarea rămîne în sarcina noului proprietar (cumpărătorul). În acest caz interesează mai ales maximizarea şi accelerarea procesului de transfer de proprietate, nu, în primul rînd, preţul la care se tranzacţionează operaţia de privatizare.

Pe de altă parte, şi ***scopul unei vînzări cît mai profitabile trebuie acceptat,*** ceea ce necesită restructurarea şi retehnologizarea agentului economic în cauză înaintea privatizării pentru obţinerea unui minimum de valabilitate şi profitabilitate, precum şi garanţia recuperării capitalurilor investite (autohtone/străine).

Această situaţie face ca restructurarea şi privatizarea, în concepţia ***CONVENŢIEI DEMOCRATICE*** să fie orientate, stimulate şi realizate printr-o ***procedură „din aproape în aproape, stop and go",*** în forme şi modalităţi variate, adecvate condiţiilor concrete, inclusiv şi practicarea formelor intermediare (concesionare, închiriere, locaţie a gestiunii, management privat).

Procedura va fi ***demarată rapid şi desfăşurată accelerat. Ea are şi avantajul că permite corectarea procesului de privatizare pe parcurs,*** în funcţie de rezultatele periodice, concrete, economice şi sociale.

Considerîndu-se ***situaţia economiilor băneşti interne reduse,*** consecinţă a programului de macrostabilizare impus şi lipsa de tentaţie a investitorilor străini, ca urmare a credibilităţii şi stabilităţii reduse, ***se va revedea procesul de privatizare început,*** fără ***a fi oprită distribuirea Certificatelor de Proprietate, pentru determinarea gradului posibil de implicare a capitalului particular autohton,*** în procesul privatizării, pînă cînd:

- se va evalua corespunzător capitalul particular autohton care poate fi atras în întreaga privatizare şi se vor stabili condiţiile optime pentru atragerea acestuia;

- se va elabora o strategie coerentă pentru transformarea Certificatelor de Proprietate în acţiuni pînă la organizarea şi funcţionarea burselor de valori;
- se vor reglementa problemele posibile să apară la scăderea valorii de piaţă a Certificatelor de Proprietate şi a protejării lor în cazul falimentului unor agenţi economici;
- se vor reexamina condiţiile de utilizare a formelor intermediare (locaţia de gestiune, concesionarea, închirierea), cu garanţii profitabile şi privatizarea reală ulterioară.

Probleme deosebite pot să apară la oferta publică de acţiuni în lipsa cadrului instituţional specific pieţei primare a capitalului. De aici, ***necesitatea imediată a atragerii băncilor comerciale în plasarea acţiunilor pe piaţă.***

În toată această perioadă se pot utiliza – şi este chiar indicat – ***contractele de management, leasing şi a concesionărilor şi închirierilor,*** ca instrumente rapide de ameliorare a eficienţei agenţilor economici de stat şi ca prim pas spre privatizare.

În accepţiunea ***CONVENŢIEI DEMOCRATICE din ROMÂNIA:***

- privatizarea proprietăţii de stat se va desfăşura ***fără a dăuna şi leza interesele naţionale, ale grupurilor socio-profesionale şi ale cetăţenilor;***
- procesul de privatizare ***nu va afecta statutul şi calitatea de angajat,*** în sensul că angajaţii unităţilor economice care se privatizează nu sînt obligaţi să şi participe la proprietate;
- privatizarea trebuie să se realizeze în ***termene elastice,*** de la ramură la ramură, de la unitate economică la unitate economică;
- se va promova ***răscumpărarea întreprinderilor de către grupul managerial şi/sau de către salariaţi*** – în special în cazul întreprinderilor costisitoare sau falimentare, sau, ulterior, după înfiinţarea Bursei, a celor care nu îndeplinesc condiţiile de cotare.

Această tehnologie evită insuficienţa capitalului autohton, al managerilor şi/sau salariaţilor, prin ***finanţarea prin împrumut rambursabil din creşterea profitului şi din dividende în noua situaţie;***

- se va stimula creşterea interesului privatizării prin vînzare prin ***acordarea de facilităţi,*** ţinîndu-se seama de specificul şi de condiţiile concrete ale vînzării. Facilităţile acordate salariaţilor vor fi mai mari în toate cazurile de cumpărare la întreprinderile proprii şi mai moderate pentru orice altă opţiune;
- se vor dezvolta unităţi productive particulare satelit pe lîngă agenţi economici de stat, care vor fi asamblate potrivit intereselor financiar-economice în societăţi comerciale holding (cu capital de stat şi/sau particular).

Totodată:

- se vor legifera condiţiile şi se vor intensifica vînzările, către agenţi economici particulari, ale activelor blocate în fonduri fixe, în stocuri de materiale şi de semifabricate;
- ***se vor reduce drastic limitările*** în privatizarea indirectă şi directă, ori o combinaţie a acestora. Se vor lua măsuri pentru evitarea corupţiei şi birocratizării procesului de privatizare;
- ***vor fi eliminate*** oricare din ***limitările privitoare la participarea investitorilor străini. Proprietatea*** privatizată ***va cuprinde şi pămîntul pe care se află.***

De asemenea se va urmări:

- înfiinţarea oficiilor de brockeraj şi a consignaţiilor, de stat/private, pentru vînzarea acţiunilor şi transformarea Certificatelor de Proprietate în acţiuni;
- antrenarea entităţilor private în acţiunile de vînzare a capitalului de stat.

b) *Definitivarea reformei pămîntului*

Se va realiza ***fără afectarea proprietăţilor obţinute legal pe baza legii existente,*** în urma ***revizuirii şi perfecţionării Legii fondului funciar,*** astfel încît:

- să se asigure în totalitate definitivarea reconstituirii dreptului de proprietate;
- să se pună în posesie toţi cetăţenii români îndreptăţiţi şi excluşi, pînă în prezent, de la acest drept (foşti posesori sau moştenitori), precum şi să se împroprietărească, la cerere, familiile fără pămînt sau cu pămînt puţin, care lucrează în agricultură şi au domiciliul stabil în comună;

- se va desfiinţa coeficientul de „echivalent arabil" şi se recunoaşte Legea nr. 187/23 martie 1945 pentru reforma agrară, prin care s-au expropriat terenurile agricole, constituind proprietăţi ale persoanelor, care depăşesc suprafaţa de 50 ha. Şi anume: ***pămîntul*** arabil, livezile, fineţele, bălţile, iazurile artificiale.

De asemenea, se recunoaşte ***starea de fapt*** la 1 ianuarie 1990 a proprietăţilor din zonele necooperativizate, asupra cărora aplicarea Legii nr. 187/1945 şi a decretelor de confiscare ulterioare nu au avut efecte.

Definitivarea reformei pămîntului se va face o dată cu restructurarea şi privatizarea treptată a sectorului rămas de stat, ţinîndu-se cont de faptul că:

- rămîn proprietate publică pămînturile care aparţin şi servesc domenii pentru cercetarea ştiinţifică şi promovarea progresului tehnic: fermele didactice, staţiunile de cercetare experimentală, fermele model cu autofinanţare a ocoalelor agricole etc.;
- suprafeţele ce se vor atribui sînt în funcţie de noile posibilităţi locale şi de factorii pedoclimatici din zonă;
- întreprinderile agricole de stat rămase cu fondul funciar existent la 1 ianuarie 1946 se vor privatiza, iar cele înfiinţate prin introducerea în circuitul agricol de terenuri noi, se vor transforma în Societăţi comerciale agricole pe acţiuni.

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ consideră un nonsens ca ţăranul sau îndreptăţitul la proprietatea asupra pămîntului să fie acţionar la proprietatea pe care trebuie să o primească de drept.

c) *Privatizarea în comerţ şi servicii*

Aceasta va fi rapidă şi completă, impunîndu-se de la sine, deoarece realizează legătura directă între puterea de cumpărare a consumatorilor şi preţuri. Este necesară asigurarea unor raporturi de concurenţă liberă şi loială între prestatori. Pentru aceasta:

- se va realiza cadrul legislativ specific pentru accesul întreprinzătorilor (de stat/particulari) la resurse prin comercializare liberă (materii prime, materiale, energie) şi la reţeaua de desfacere, fără restricţii administrative;
- restrîngerea accelerată şi progresivă a activităţii de stat şi promovarea în acelaşi ritm a iniţiativei particulare;
- încurajarea capitalului particular în investiţia şi activităţile din domeniul turismului şi punerea în valoare a potenţialului natural şi istoric al ţării;
- stimularea diversificării puternice şi, în special, a creşterii calităţii serviciilor de orice fel, totodată introducîndu-se reglementări drastice pentru protecţia consumatorului.

d) *Privatizarea fondului de locuinţe de stat*

Va determina crearea unei pieţe specifice, care, pe termen mediu, prin mecanismele de piaţă, va stabili preţul caselor şi apartamentelor. ***Realizările acestei pieţe vor constitui principala sursă de relansare a sectorului construcţiei de locuinţe.***

Privatizarea locuinţelor de stat ţine seama de proprietatea iniţială. De asemenea, pentru echitatea posesiei asupra unuia sau a mai multor active sigure, se va elabora o lege obiectivă, nepărtinitoare.

Privatizarea locuinţelor de stat atrage:

- diminuarea presiunii exercitate de cheltuielile de întreţinere asupra bugetelor locale;
- regularizarea nivelului dobînzilor la creditele acordate pentru dobîndirea locuinţelor;
- o mai mare mobilitate a forţei de muncă specifice în corelare cu necesitatea pieţei locuinţelor.

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ, pentru calmarea actualelor tensiuni, cît şi a celor previzibile, va asigura:

- definirea condiţiilor şi a programului liberalizării eşalonate a chiriilor, în corelare directă cu creşterea venitului net real şi protecţia celor defavorizaţi;
- clarificarea realocării sau despăgubirii fostelor drepturi de proprietate precum şi a noilor drepturi asupra locuinţelor din fondul de stat, terenurilor urbane şi infrastructurii urbane;

- corelarea resurselor bugetare cu subvențiile de dobîndă la creditele acordate pentru cumpărarea din fondul de stat;
- cumpărarea locuințelor construite din fonduri de stat numai de către actualii chiriași.

Locuințele libere, construite din aceleași fonduri, vor putea fi cumpărate de oricine, dar nu vor putea fi revîndute speculativ;

- delimitarea responsabilităților administrației centrale și locale în dezvoltarea urbană și în gospodărirea fondului de locuințe;
- accelerarea privatizării unităților de construcții (antreprenoriat);
- se vor stimula primăriile să construiască locuințe de închiriat și locuințe sociale (direct prin agenții economici);

2. *Restructurarea sectorială*

Restructurarea sectoarelor economice se va realiza ***prin intermediul restructurării agenților economici din industrie, agricultură*** – etc., în așa fel ca ***eficiența alocării, absorbției și consumării resurselor să sporească.*** Pentru aceasta:

- o dată cu reducerea treptată a subvențiilor și a creditelor, în vederea rentabilizării se vor ajusta ***capacitățile de producție*** corespunzător disponibilului de materie primă și de energie, prin restrîngerea națională a capacităților și creșterea eficienței consumurilor, prin reconsiderarea disciplinei tehnologice, a managementului, pe calea retehnologizării progresive în corelare cu ridicarea gradului de adaptabilitate a producției cu cererea (internă/externă) și sporirea randamentului forței de muncă;
- ***stimularea producțiilor (industriilor) orientate către export*** (în special celor cu grad superior de prelucrare), corelată cu echilibrarea de către fiecare agent economic a consumurilor valutare proprii;
- ***stimularea și dezvoltarea producțiilor care pot asigura bunurile necesare consumului populației,*** în special ***a celor în complementaritate cu agricultura;***
- ***modernizarea și dezvoltarea producțiilor*** (industriale, agricole) ***capabile de recuperare rapidă a investițiilor;***
- ***realizarea unor specializări în producția de bunuri și servicii,*** cu valoare de ***complementaritate*** în structura pieței externe, în vederea ***integrării*** în economia mondială;
- ***realizarea unor producții de bunuri de consum și de capital pentru care există cerere pe piețele din țările și zonele învecinate;***
- ***dezvoltarea sectorului de servicii, de întreprinderi de producție mici și mijlocii*** (în orice domeniu), în ceea cea mai mare pondere cu capital particular și prin privatizarea directă integrală sau modulară a agenților economici.

a) *Agricultura*

CONVENȚIA DEMOCRATICĂ consideră că ***pămîntul, cu tot ce înseamnă agricultura, una din resursele economice de lungă durată,*** va fi principalul factor al refacerii economice și al ieșirii din criza actuală. Se vor întreprinde măsuri ***pentru practicarea unei agriculturi de performanță,*** și nu de subzistență, prin intervenția statului în stimularea formei de exploatare cea mai eficientă în teritoriu și cerută de proprietarii de pămînt, cu respectarea legilor.

În scopul ***ajustării și definitivării reformei pămîntului și redresării agriculturii*** românești, se vor realiza în principal:

- ***modificarea „Legii fondului funciar", fără a fi afectate proprietățile legal obținute pe baza legii existente.***
- Concomitent cu urgentarea și încheierea acordării Titlurilor de Proprietate, cu modificarea „Legii fondului funciar", se vor adopta: ***„Legea cadastrului", „Legea arendei și a creditării arendei", „Legea ipotecării pămîntului"*** și ***„Legea asocierii și concentrării proprietății funciare", „Legea creditului agricol".***

CONVENȚIA DEMOCRATICĂ consideră că proprietarii terenurilor agricole sînt liberi să arendeze sau să înstrăineze pămîntul fără impunerea vreunui drept de preempțiune.

Se va constitui cadrul legal pentru cedarea terenurilor de către posesorii de drept, care din cauze diferite renunţă la activităţile agricole, în schimbul unei rente viagere echitabile.

Se recunoaşte dreptul la restituire al unor terenuri şi bunuri care s-au luat din proprietatea lăcaşurilor religioase, spitalelor, Academiei Române.

- ***statul se va implica în dotarea tehnico-materială a deţinătorilor de terenuri agricole*** prin:
- ***import de utilaje agricole adecvate*** structurii proprietăţii agricole;
- ***sprijinirea restructurării unor întreprinderi*** în scopul trecerii la ***producţia de utilaje agricole ieftine;***
- ***acordarea de facilităţi financiare*** pentru achiziţionarea de tehnică agricolă, de îngrăşăminte chimice, pesticide, furaje, seminţe şi material de plantat, animale de reproducţie (credite cu dobînzi mici, scutiri sau diminuări de impozite, garanţii de stat etc.);
- ***crearea unei reţele de ferme pilot pe terenurile statului*** care să acopere întreaga structură pedoclimatică. Acestea vor fi încadrate cu personalul tehnic şi de specialitate existent şi care vor asigura cunoştinţele, consultanţa şi asistenţa de specialitate în domeniu. Se vor finanţa parţial de stat şi parţial vor funcţiona ca unităţi economice autonome.
- ***favorizarea procesului de concentrare a capitalului în gospodării viabile*** sub raport economic pînă la nivelul apreciat ca optim pentru fiecare zonă pedoclimatică;
- ***stimularea dezvoltării cooperaţiei rurale*** (asociaţii de exploatare în comun a mijloacelor de muncă, investiţii comune, aprovizionare şi desfacere, credit, înfiinţarea de mici întreprinderi agro-industriale, perfecţionarea profesională etc.);
- ***favorizarea constituirii unui sistem financiar-bancar*** menit să asigure ***formarea şi susţinerea capitalului privat agricol*** (bănci cu profil adecvat, bănci de asociere, case de consemnaţiuni, bănci de rentă agricolă, societăţi de asigurări, diferite sisteme de mutualitate, de ajutor reciproc etc.);
- ***aplicarea unei politici fiscale care să încurajeze dezvoltarea activităţilor agricole*** (impozite, dobînzi scăzute, credite preferenţiale, credite de consolidare, scutiri sau amînări de impozite în caz de calamitate, introducerea impozitării progresive pentru controlul acumulării de proprietăţi agricole etc.);
- ***organizarea unui sistem de servicii specifice pentru producătorii agricoli;***
- ***organizarea unui sistem de societăţi cu capital particular sau mixt pentru preluarea unor cantităţi de produse agricole*** indispensabile bunei aprovizionări a populaţiei de la oraşe, prelucrării agro-alimentare, export, rezerva de stat etc.;
- ***protejarea producătorilor agricoli la concurenţă cu producătorii străini*** (contingentarea importului de produse agricole, prime de export, taxe vamale adecvate);
- ***repunerea în funcţiune a sistemelor de irigaţii şi subvenţionarea publică a lucrărilor de interes naţional cu implicaţii în agricultură*** (exploatarea lucrărilor de îmbunătăţiri funciare; refacerea reţelei rutiere etc.);
- refacerea islazurilor comunale şi a legislaţiei privind pajiştile şi fineţele din zonele specifice, mai ales montane;
- ***crearea pieţei terenurilor agricole şi a Bursei produselor agricole.***

b) *Industria (agenţii economici cu capital de stat)*

Prin restructurarea ***producţiei mijloacelor de producţie şi de produse intermediare se va trece la producţia destinată consumului final pe piaţa internă şi externă.***

Abordarea programului de restructurare a industriei va lua în considerare ***solvabilitatea deosebit de precară a majorităţii întreprinderilor,*** agravată şi de existenţa stocurilor mari de materii prime, de producţia neterminată şi de producţia terminată dar fără cerere, toate acestea în locul activelor lichide tipice economiei de piaţă;

Restructurarea întreprinderii se va fundamenta pe gestiunea costurilor, obţinerea unui ***raport pozitiv între capital şi producţie, accelerarea amortizării capitalului.***

Prioritatea va fi ajustarea costurilor interne, costurile unitare existente fiind în afara controlului sau a posibilităţilor de influenţare semnificativă, însă, influenţele costurilor externe (energia electrică, materiale purtătoare de energie, materii prime şi materiale importate, impozite fiscale)

pot fi diminuate prin investiție și mai bună organizare internă a proceselor de muncă, schimbarea formă a managementului și a moralității agentului economic.

Prin *lege* se va proceda imediat la instituirea conducerii pe baza *„contractelor de management"*, ceea ce asigură ca:

- *atribuțiile statului proprietar să fie similare cu cele ale unui proprietar particular,* al cărui obiectiv este funcționarea cît mai eficientă a întreprinderii;
- *intervenția statului în restructurarea întreprinderilor,* prin instituțiile sale cu *rol de regulator, devine limitată la strictul necesar* și evită tratamentul preferențial al sectorului de stat în detrimentul celui particular;
- *finanțarea programelor de restructurare* să fie asigurată o parte *pe seama întreprinderii;*

CONVENȚIA DEMOCRATICĂ va proceda selectiv în declanșarea falimentului, corelat cu formarea pieței forței de muncă, cu recalificarea organizată a șomerilor, cu favorizarea investițiilor creatoare de noi locuri de muncă, în locul lichidării totale *favorizîndu-se continuarea sau reconfigurarea unor activități, cu lichidări parțiale și restructurări substanțiale.*

Procedura falimentului se va aplica, însă, pentru întreprinderile cu pierderi care nu vor putea fi scoase din această situație prin măsurile de deblocare a plăților și nici pe baza unui program riguros de restructurare economico-financiară acceptat de bănci.

Restructurarea industriei se va desfășura pe baza unui *Program pentru stabilizarea ramurilor în criză și ameliorarea structurilor industriale,* program care va dezvolta programe operaționale și prin care puterea publică, conlucrînd cu întreprinderile în cauză, *organizează adaptarea ordonată a cererii și a ofertei* prin reducerea etapizată, programată a capacităților de producție inviabile, eforturile aferente suportîndu-se în mod echitabil de către toate întreprinderile implicate.

c) *Cercetarea științifică*

Este chemată să valorifice pertinent marele potențial al inteligenței românești. *Cercetarea științifică* se va implica direct ca *principală forță de analiză și elaborare a strategiilor necesare ajustării și restructurării macroeconomice,* a sectoarelor economiei, a întreprinderilor. Implicit se determină și restructurarea cercetării științifice, mai ales a aceleia implicată în unitățile de cercetare, dezvoltare, proiectare (U.C.D.P.).

Cercetarea științifică va fi utilizată și dezvoltată pentru *obținerea unor rezultate științifice, profitabile pe plan intern* și, mai ales, *pe plan extern. De aceea, în perioada de tranziție,* efortul principal al statului, prin alocațiile bugetare și o taxă variabilă și diferențiată pe mărimea cifrei de afaceri (vînzări) a agenților economici, se va îndrepta deopotrivă spre *susținerea instituțiilor de cercetare,* cît și pentru *finanțarea de programe speciale* (cercetare fundamentală și aplicată).

Prin *Comisia guvernamentală a Consiliilor Științifice* pentru *strategia cercetării științifice,* funcționînd în cadrul *Ministerului Științei* se vor întreprinde *stricte și competente evaluări strategice asupra dezvoltării* în perspectivă a *științelor în România, corelat cu* promovarea valorilor autentice, managementului modern și eficienței cercetării. De asemenea:

- se va defini *o strategie națională și un program de dezvoltare* a principalelor domenii în care România dispune de un maximum de tradiții și de șanse de integrare în circuitul mondial;
- se vor încuraja *autonomia* și *descentralizarea* instituțiilor de cercetare. Programele de cercetare vor fi elaborate, în conformitate cu cerințele, printr-o *procedură eficientă și suplă,* numai de către cercetătorii științifici și vor fi validate de *Consiliile Științifice sectoriale și intersectoriale,* organizate în cadrul ministerelor de resort;
- va fi urmărită racordarea firească între cercetare și învățămînt prin *Centrele de cercetare organizate în instituțiile de învățămînt superior,* care vor deveni și principală sursă de selecție și formare a potențialului uman de cercetare.

CERCETAREA UNIVERSITARĂ va oferi venituri suplimentare pentru persoanele fizice implicate, cît și pentru domeniile și universitățile respective.

CERCETAREA FUNDAMENTALĂ, reprezentînd valențele cele mai profunde ale inteligenței românești, se va desfășura în Universități și Instituții de Cercetare corespunzător organizate și pe lîngă ACADEMIA ROMÂNĂ. Finanțarea ei se va realiza și de către eventualii sponsori, încurajați

prin facilităţi financiare corespunzătoare. Se vor susţine în mod special ***domeniile şi direcţiile în care cercetătorii români dispun de experienţă şi de rezultate recunoscute pe plan internaţional.***

CERCETAREA APLICATIVĂ se va desfăşura în instituţiile de învăţămînt superior tehnic sau economic şi în ***Unităţile de cercetare ştiinţifică, dezvoltare tehnologică, proiectare*** (U.C.D.P.). Rezultatele ei – pe ***termen scurt*** – vor fi preponderent corelate cu programul reformei şi dezvoltate în complementaritate şi cu acţiunile de cooperare internaţională.

Restructurarea şi privatizarea treptată a U.C.P.D. se vor realiza simultan cu angrenarea lor în procesul de reformă şi restructurare a economiei. Privatizarea U.C.D.P. va fi precedată, de regulă, de privatizarea agenţilor economici şi de o evaluare patrimonială, socială şi intelectuală specifică pentru activele „tangibilă" şi a celor „intangibile" (reputaţia, marca, patrimoniul intelectual).

Activitatea U.C.P.D. se va orienta şi spre adaptarea, generarea şi difuzarea rezultatelor specifice prin intermediul ***Centrelor de Transfer Tehnologic*** („incubatoare") ***cu scopul stimulării sistemului economic de întreprinderi particulare mici şi mijlocii;***

3. *Restructurarea socială*

Restructurarea economică şi privatizarea vor determina schimbări majore şi în structura socială a României. Restructurarea socială este mai inerţială decît cea economică fiind determinată de o doză suficient de semnificativă de neîncredere în reformă.

Realizarea reformei economice, a tranziţiei la economia de piaţă, se dovedeşte un proces complicat, cu un impact social puternic, şocant şi dureros pentru majoritatea populaţiei.

Structura (actuală) socială este nefavorabilă amploarei şi obiectivelor reformei necesare: 60% – populaţie ocupată în sectoarele industriale; 30% – populaţie ocupată în agricultură (din care 2/3 sînt în vîrstă de peste 55 ani şi 2/3 sînt femei); 10% – populaţie ocupată în sfera serviciilor de stat. Se prevede ca ***procesul de restructurare socială,*** în corelare cu proprietatea particulară mică şi mijlocie ***se va caracteriza prin deplasarea accentuată a populaţiei urbane*** salariate către structura investitorilor, întreprinzătorilor industriali, agricoli şi mai ales de servicii, numai dacă stimularea către acestea va fi corespunzătoare.

Structura ţărănească – cu sprijinul necesar – se va deplasa către formule fermiere şi asociative – în condiţiile unei legislaţii corespunzătoare şi stimulative.

Restructurarea socială nu se poate realiza în afara recunoaşterii şanselor egale în orice domeniu de întreprindere, a egalităţii tuturor cetăţenilor în faţa legilor, a faptului că ***oamenii dau randament cu atît mai mare cu cît rezultatul muncii lor le determină mai evident soarta.***

Libertatea intrării şi ieşirii de pe piaţă constituie premisa esenţială ***a asigurării climatului concurenţial economic şi social, prin multiplicarea agenţilor.*** La rîndul său, climatul concurenţial este necesar relansării şi dezvoltării ofertei economice şi sociale.

Pentru asigurarea corectitudinii intrării şi ieşirii de pe piaţă, **CONVENŢIA DEMOCRATICĂ** va elabora ***o strategie unitară,*** care va defini, în primul rînd, ***responsabilităţile economice, financiare, sociale şi morale*** faţă de dezvoltarea pieţei muncii a celor implicaţi în promovarea restructurării agenţilor economici de stat, a celor implicaţi în promovarea şi dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii.

În rezultatele de ansamblu ale întregii restructurări se va urmări ***refacerea şi consolidarea traversei de echilibru social şi economic a societăţii româneşti – pătura mijlocie (mezosocialul societăţii), dinamica managerială, întreprinzătoare şi majoritară*** (cca 35-45%), faţă de ponderile sociale de deasupra şi de dedesubt.

Restructurarea socială nu poate fi concepută în afara obligativităţii declarării averilor şi a justificării veniturilor de către demnitari, funcţionarii publici, de către orice persoană care decide, utilizează bunuri ale statului şi foloseşte forţa de muncă salariată în proprietatea de stat, la orice nivel de ierarhizare.

Cap. IV. Securitatea socială

Protecția socială decurge din dreptul fiecărui cetățean de a fi apărat de riscurile sociale, cum sînt: boala, bătrînețea, maternitatea, orfanitatea, invaliditatea, șomajul, sarcinile familiale (în special ale familiilor cu mai mulți copii), inflația, instabilitatea monetară.

În prezent se traversează o ***flagrantă contradicție*** între obiectivele protecției sociale și resursele disponibile în acest scop. Un timp, disimulată ***prin măsuri populiste,*** care au afectat în special ***acumularea*** și ***deficitul bugetar,*** și prin ***consumul social asigurat din import de rezervele valutare ale țării,*** această contradicție capătă ***forme acute.***

Refacerea și dezvoltarea sistemului de securitate socială – în concepția CONVENȚIEI DEMOCRATICE – își are ***originea în echitatea socială și se va regăsi în instituțiile securității naționale. Ideea protejării celui mai slab*** – lipsit de posibilitatea de a munci (șomeri, copii, bătrîni, handicapați etc.) – ***își va găsi corecta aplicabilitate practică.***

Protecția socială este un obiectiv esențial, a cărui realizare depinde de mersul reformei, dar îi și condiționează reușita. Trebuie pornit numai de la interdependențele reale dintre economie și social, abordate realist fără demagogie.

Se cere ***o echilibrare financiară rezonabilă*** care să ducă la ***o încercare convenabilă*** a tuturor plătitorilor implicați: patronii, patronatele, salariații și impozabilii.

Sînt necesare:

- ***Redefinirea prin lege a protecției sociale,*** cu multiplicarea și diversificarea elementelor în raport cu care sînt definite riscurile sociale;
- ***Garantarea securității sociale,*** în principal prin:
  - Extinderea acțiunii de protecție socială la toate evenimentele care pot influența negativ, inclusiv instituirea unor mecanisme eficiente de protecție a consumatorului;
  - Compensarea veniturilor tuturor persoanelor ale căror resurse sînt inferioare minimului vital, în cadrul unui program larg instituționalizat;
  - Protejarea socială diferențiată a salariaților printr-un sistem specific de măsuri.

1. ***Garantarea tuturor cetățenilor apți de muncă a condițiilor exercitării unei activități profesionale prin:***
   - asigurarea unor politici coerente de creare de locuri de muncă și de ocupare a forței de muncă la un nivel cît mai ridicat;
   - combaterea șomajului pe termen lung;
   - stimularea dezvoltării și extinderii proprietății individuale și asociate, de producție și de servicii. În mod special, susținerea dezvoltării acestora în centrele urbane mici și la sate, pentru asigurarea stabilității populației și prevenirea supraaglomerării orașelor medii și mari;
2. ***Apărarea juridică a salariaților, indiferent de natura muncii prestate, împotriva unor evenimente care amenință exercițiul activității profesionale.***
3. ***Asigurarea unor nivele decente și corecte ale veniturilor profesionale, în corelare directă cu gradul de importanță economică și/sau socială a activității.***
   - Extinderea acțiunilor de protecție socială prin cuprinderea în sistemul asigurărilor sociale a măsurilor privind: siguranța locului de muncă și a cîștigului, a distribuirii echitabile a veniturilor de compensare pentru perioadele de inactivitate forțată (șomaj, incapacitate de muncă, maternitate);
   - Promovarea unor programe de protecție socială multiforme, care să cuprindă în categoria riscurilor sociale generatoare de compensări băneși pentru populația defavorizată și a efectelor inflației, nivelului chiriilor, devalorizării monetare etc.;
   - Introducerea sistemului de asigurări sociale contributiv și pentru țărani, constituit pe criterii similare și echitabile față de cel aplicat salariaților.

- ***Crearea unor surse alternative de finanţare a cheltuielilor sociale prin combinarea sistemului contributiv cu cel al impozitării.***
- ***O politică consecventă de stimulare a agenţilor economici,*** indiferent de natura şi forma juridică a proprietăţii, ***prin diminuarea impozitelor pe profit,*** corespunzător dezvoltării voluntare de activităţi de protecţie socială a salariaţilor: construcţia de locuinţe, protecţia şi sprijinul tinerilor şi familiei acestora, recalificarea şi perfecţionarea profesională, integrarea profesională a handicapaţilor, introducerea sistemelor suplimentare de pensii (case de pensii ale agenţilor economici).

În perioada imediat următoare, faţă de evoluţia preţurilor şi de resursele disponibile, pentru protejarea puterii de cumpărare a veniturilor cetăţenilor se va continua ajustarea acestora (salarii, pensii, indemnizaţii de şomaj, alocaţii, burse, ajutoare sociale) prin indexare şi/sau compensare în funcţie de venitul mediu naţional.

Fiind necesară o ***perioadă de analiză şi de pregătire,*** după un ***dialog naţional*** bazat pe principiul – ***nimeni nu trebuie exclus, interesele nici unui cetăţean nu trebuie ignorate*** – purtat de guvern, patronat, sindicate, bănci şi partidele politice care să ducă la un ***contract social*** al răspunderilor şi participării întregii societăţi la restructurarea şi revitalizarea reformei, în mod garantat, prin tratarea diferenţiată în locul acţiunii globale, se va proceda la realizarea următoarelor OBIECTIVE:

a) *Şomaj*

Ajutorul de şomaj actual se va înlocui cu două alternative de ajutor: ***ajutor obişnuit şi ajutor majorat. Ajutorul majorat*** se va acorda pe perioada primelor 6 luni de şomaj. După 6 luni, se va primi ***ajutor de şomaj obişnuit.***

- mărirea etapizată a cuantumului minim actual al ajutorului de şomaj pe primele 6 luni, pînă cînd se va trece la cele două forme de ajutor de şomaj;
- acordarea ajutorului de şomaj se va face pe o perioadă de 1 an. Ajutorul de şomaj obişnuit se va corela cu salariul minim brut pe economia naţională, dar nu va putea fi mai mic de 65% din acesta;
- indemnizaţie (de asistenţă socială) de şomaj, stabilită anual, acordată fără limită de timp persoanelor care nu mai pot beneficia de ajutor de şomaj, cu dificultăţi dovedite la reinserţia profesională. Indemnizaţia de şomaj nu va fi mai mică de 65% din salariul brut minim pe economia naţională şi se va scuti pe o perioadă de 12 luni de plata CAS-ului, fără ca prin aceasta să se afecteze drepturile de asigurări sociale şi de pensie;
- reglementarea în condiţii echitabile a dreptului de asigurări sociale cuvenite salariaţilor în caz de şomaj parţial (tehnic);
- prevenirea unui şomaj radical prin reglementarea posibilităţilor de funcţionare a ocupării locurilor de muncă prin prestaţia în tandem (divizarea locului de muncă: 1 loc/2 angajaţi sau 2 locuri/3 angajaţi), munca pe perioada limitată, munca la distanţă (domiciliu), contracte de muncă pe capacitate de producţie (programe parţiale) etc.;
- acordarea tinerilor în vîrstă de pînă la 26 ani, absolvenţi ai unei forme de învăţămînt de formare profesională, a unui ajutor de şomaj corelat cu mărimea salariului minim pe economia naţională pe o perioadă de 1 an;
- crearea şi funcţionarea reţelei de conversie şi reintegrarea profesională a şomerilor;
- ***stimularea şomerilor să devină întreprinzători prin acordarea cumulată a ajutorului de şomaj*** cuvenit pe o perioadă de pînă la 1 an de zile, ca mijloc investiţional iniţial şi prin diversificarea ajutoarelor financiare (credite de completare preferenţiale, scutiri de obligaţiile de asigurări sociale, de pensie pe o perioadă de timp etc.), pentru toate cazurile de iniţiere a unor ***activităţi particulare productive industriale, agricole şi de servicii;***
- trecerea la ***ajutorul de şomaj în suma fixă*** în funcţie de evoluţia proceselor de ajustare, restructurare şi de stabilizare a situaţiei economiei;
- reglementarea unei perioade mai mari de un an pentru acordarea ajutorului de şomaj, în funcţie de evoluţia rezultatelor economice şi a fondurilor contribuabile.

b) *Pensii*

Asigurarea unei pensii de bază pentru toți salariații, stabilită pe bază de procent unic și a cărui cuantum va fi în funcție de durata muncii prestate și mărimea salariilor primite în cele 24 de luni precedătoare datei pensionării;

- adaptarea cu regularitate a pensiilor de bază nivelului crescînd al salariilor și, în același timp, apărarea lor de devalorizarea monetară;
- departajarea cotei de contribuție la fondul asigurărilor sociale, între patron și salariat precum și fixarea unei cote superioare în sarcina patronatului;
- acordarea de pensii de invaliditate indiferent de natura invalidității și de vechimea în muncă, dar diferențiate în funcție de gradul invalidității;
- desființarea obligației de cotizare pentru pensia suplimentară și legiferarea dreptului fiecărui cetățean, indiferent de profesiune sau activitate, de a contribui benevol și nelimitat la fondul pensiei suplimentare;
- introducerea sistemului de asigurare socială bazat pe contribuții obligatorii și benevole, care să permită obținerea unor pensii egale cu venituri din muncă;
- pensionarea progresivă și anticipată, la cerere, asigurîndu-se beneficiarilor (în vîrstă de peste 50 de ani – femei, 55 de ani – bărbați), pentru perioade limitate, de pensii într-un cuantum de cel puțin 60-65% din salariul avut;
- combinarea sistemului contributiv (obligatoriu și benevol) cu impozitarea pe venit pentru finanțarea cheltuielilor necesare plății pensiilor;
- uniformizarea drepturilor la pensiile cuvenite salariaților și liber profesioniștilor;
- recunoașterea dreptului la o pensie socială în favoarea cetățenilor incapabili să presteze o muncă eficientă și lipsiți de resurse materiale (oameni dezavantajați de natură sau de destin);
- introducerea sistemului de asigurare a pensiilor;
- întreprinderea de măsuri pentru constituirea fondurilor particulare de pensii și privatizarea treptată a sistemului de pensii de stat.

c) *Alocații de stat și prestații familiale*

Introducerea cuantumului unic, nediferențiat în funcție de venitul părinților și rangul copiilor, pentru alocația de stat pentru copii, pînă la 18 ani, indiferent de calitatea de salariat a susținătorului legal. Volumul total al acestor alocații se va corela cu evoluția mediei lunare a produsului intern brut.

- corectarea și diversificarea sistemului de ocrotire a maternității prin:
  - creșterea indemnizației de maternitate;
  - introducerea dreptului la o indemnizație pentru femeia și mama casnică pentru creșterea și îngrijirea copiilor pînă la vîrsta de 7 ani;
  - acordarea pe timp de 12 luni de la nașterea copilului a unei alocații suplimentare pentru creșterea acestuia, în cazul în care unul dintre părinți este șomer sau angajat pentru o muncă productivă mai mică de 20 de ore săptămînal;
- diversificarea sistemului de prestații familiale:
  - instituirea unor prestații speciale la nivel local de asistență socială pentru săraci și familiile acestora (soț, soție, copii);
  - recunoașterea unei indemnizații în favoarea soțului văduv sau divorțat care are în exclusivitate creșterea copilului minor;
  - acordarea unei indemnizații suplimentare diferențiate pentru copiii orfani de unul sau ambii părinți pînă la terminarea instruirii;
  - acordarea, la cerere, oricăruia din părinți a unui concediu suplimentar, plătit de către agentul economic la nașterea copilului sau pentru îngrijirea copiilor bolnavi în vîrstă de pînă la 7 ani.
- introducerea ajutorului social pentru continuarea și perfecționarea instruirii, în beneficiul elevilor și studenților ai căror părinți nu depășesc un anumit plafon de venituri.
- introducerea sistemului de asigurări sociale bazate pe gratuități și restituiri de pînă la 60% din valoarea tratamentului medical, balnear, cu efect cosmetic (coroane, punți dentare, ochelari, surditate etc.) și medicamentos, diferențiat pe categorii de venituri.

- pentru familiile dependente social, cu copii minori şi cu venituri situate la sau sub nivelul salariului minim pe economie, se va asigura gratuitatea tratamentului medical şi medicamentos.

d) *Asistenţa sanitară*

Este nevoie de ***un sistem nou de asistenţă medicală, realizat printr-un proces evolutiv*** şi având un ***caracter mixt – public şi particular*** – bazat pe :

- ***Diversificarea finanţării*** întregului sistem medical public prin menţinerea subvenţionării bugetare completate de încasările provenite din prestările proprii, extinse şi diversificate. Se va introduce ***asigurarea de sănătate,*** independentă – ca administrare – de orice alte asigurări sau impozitări asupra veniturilor ;
- ***Accesibilitatea actului medical*** va creşte prin înlăturarea îngrădirii teritoriale. Se va integra într-un sistem ierarhizat pe nivele :
  - servicii de ***asistenţă primară***, asigurate prin medicul de familie şi în policlinici şi dispensare de medici generalişti, omnipracticieni ;
  - servicii ***de asistenţă secundară,*** asigurate în centre de diagnostic şi în complexe spital-policlinici de medici specialişti ;
  - servicii de ***asistenţă terţiară,*** în clinici de obicei universitare, asigurînd asistenţă ultraspecializată.
- ***Libertatea actului medical.*** Comportă totala libertate a pacientului de a-şi alege medicul, unitatea sanitară şi asistenţa medicală pe care o doreşte, publică sau particulară. Un nivel corespunzător de asistenţă se va asigura şi în condiţii de gratuitate şi accesibilitate generală ;
- ***Responsabilitatea actului medical*** revine absolut medicului, prin consecinţele acţiunilor sale profesionale. Evaluarea acestuia se va face numai de către organismele profesionale ale medicilor. Medicul nu va mai fi asimilat funcţionarului public ;
- ***Complementaritatea serviciilor publice şi particulare*** se va realiza la nivelul asistenţei medicale primare şi/sau secundare. Asigurarea de sănătate va permite acordarea asistenţei medicale în reţeaua publică şi în cea particulară. Ea va rezolva, prin gratuitate, şi costul tratamentului ambulatoriu.
- ***Subordonarea reţelei sanitare*** este faţă de Ministerul Sănătăţii, organele puterii administrative neavînd nici o autoritate profesională asupra corpului medico-sanitar ;
- ***Diferenţierea zonală.*** Întreaga politică de asistenţă sanitară va asigura şi o diferenţiere zonală în funcţie de specificul zonei, gradul de morbiditate şi gradul de expunere şi izolare a cadrelor medicale.
- ***Reorganizarea şi modernizarea*** sistemului sanitar se vor realiza concomitent. Se vor tehnologiza progresiv toate unităţile şi se va asigura un personal medical cu instruirea corespunzătoare. Se va introduce administrarea prin managementul medical.
- ***Formarea şi perfecţionarea personalului*** medical, indiferent de sectorul (public/particular) în care funcţionează, se va realiza într-un sistem acreditat şi supravegheat de stat şi de către asociaţiile profesionale ale medicilor, care vor asigura şi instruirea necesară ;
- ***Programe naţionale speciale.*** Se vor concretiza prin dezvoltarea asistenţei şi cercetării medicale pentru cancer, boli cardio-vasculare, boli virale incluzînd şi SIDA, sănătate mintală, imunologie, geriatrie şi boli degenerative, precum şi pentru o serie de boli profesionale, sociale, ereditare, congenitale.
- ***Privatizarea activităţilor sanitare şi a capitalului de stat*** se va face treptat, iniţial stimulîndu-se asistenţa privată ambulatorie (medicul de familie, policlinici cu plată, medicina de grup, cabinete individuale, laboratoare etc.). În acest scop se va facilita obţinerea de credite convenabile, se va încuraja şi sprijini organizarea de bănci specializate etc.
- ***Dezvoltarea culturii sanitare*** a populaţiei se va realiza în cadrul unui sistem public cuprinzător, în principal prin propaganda gratuită audiovizuală şi în presa scrisă.

Cap. V. Convenția Democratică, sindicatele, organizațiile profesionale și familia

Sindicatele și organizațiile profesionale, forme ale pluralismului social, sînt azi ***instituții reprezentative*** și independente de structurile statului, cu un puternic caracter de modernitate în apărarea și promovarea intereselor profesionale, economice, sociale și culturale ale membrilor lor, ale drepturilor acestora izvorîte din raporturile de muncă legiferate, dar care ***necesită o continuă perfecționare.***

În concepția ***CONVENȚIEI DEMOCRATICE,*** sindicatele și organizațiile profesionale trebuie să devină partenere active și permanent implicate, prin dialogul purtat între acestea, patronat și guvern, în stabilirea calendarului, ritmurilor, costurilor sociale ale reformei și în corelarea evoluției economice cu cea socială.

CONVENȚIA DEMOCRATICĂ își va asuma permanent rolul de mediator echilibrat și de arbitru loial al conflictelor sindicate-organizații profesionale - patronate, pe baza apelului la ***capacitatea reciprocă de subsidiaritate și de dialog social,*** acesta privit ca un ***dialog conștientizat spre soluții de compromis*** în favoarea echilibrului general economico-social și a solidarității sociale.

CONVENȚIA DEMOCRATICĂ consideră sindicatele și organizațiile profesionale ***instituții de natură apartinică, formate liber*** și ***voluntar*** ca urmare ***a instinctului de sociabilitate*** a salariaților și patronilor, în legătură reciprocă pentru a-și ***apăra interesele specifice,*** pentru a realiza, în cel mai înalt grad, ***dreptatea socială, îmbunătățirea*** substanțială ***a proceselor de producție, perfecționarea muncii și a protecției sociale, respectarea și dezvoltarea persoanei umane și a demnității ei.***

În ceea ce privește familia, pentru democrația pluralistă pe care o concepem, aceasta este, de asemenea, ***o instituție fundamentală*** constituită prin ***exprimarea naturală a modului de viață*** și ***are drepturi proprii și specifice*** concordante cu celelalte forme ale sociabilității.

Cap. VI. Mediul în care trăim

Constatăm că problemele mediului au fost tratate pînă acum în România într-un mod iresponsabil.

Persistența stării de poluare avansată a ecosistemelor obligă o mare parte a populației țării să suporte în continuare:

- consumul unor produse agricole, primare și prelucrate, infestate cu produși secundari rezultați din descompunerea îngrășămintelor artificiale și pesticidelor;
- respirarea unei atmosfere contaminate cu gaze active și periculoase pentru sănătate, precum și o serie de pulberi active la nivelul biologicului.

Între activitățile economice și ecologice este necesară stingerea conflictului existent, iar toate măsurile de protejare a mediului înconjurător trebuie considerate ca fiind costuri normale de producție.

CONVENȚIA DEMOCRATICĂ susține ***necesitatea imediată a unei strategii naționale*** în domeniul mediului care să pornească de la conceptul unei abordări durabile pentru care ***dezvoltarea socio-economică, curățenia mediului și conservarea resurselor sînt inseparabile.***

- O lege nouă privind ***protecția și conservarea mediului și a resurselor*** este mai necesară ca oricînd, ***condiționînd, și chiar putînd schimba, acțiuni și programe întregi privind restructurarea economiei.***
- O prioritate a primei etape o va constitui ***reducerea efectelor nocive rezultate din funcționarea unor capacități.*** În etapele următoare ***se va intensifica eliminarea efectelor nocive, componentele de prevenire și prezervare, ecologizare și biologizare a pămîntului agricol pe baza unui randament marginal convenabil.***

Cap. VII. România – stat european

POLITICA EXTERNĂ a ROMÂNIEI, ţară aşezată într-o Europă încă artificial împărţită între Vest şi Est – o lume încă instabilă şi periculoasă în unele zone – ***se va constitui*** ca o urmare firească a politicii sale interne, pe care o reflectă armonios. Politica externă a României se va caracteriza printr-o ***maximă transparenţă*** şi se va întemeia deopotrivă pe principiile Cartei O.N.U., pe cele ale C.S.C.E., ale Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, precum şi pe cele ale Cartei de la Paris.

Naţiunea română a avut şi are un rol european, care trebuie păstrat şi consolidat. Ea trebuie să-şi cultive ***vocaţia de partener şi mediator, deschis dialogului şi cooperării.***

Poziţia geografică, tradiţiile istorice naţionale şi realizările României justifică ***ţelurile politicii externe*** promovate de ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ.***

- Redobîndirea de către România a locului ei firesc în Europa şi participarea cu drepturi depline la procesul de integrare europeană;
- reîntregirea teritoriului naţional ştirbit în urma nefastului tratat Ribbentrop-Molotov;
- asigurarea condiţiilor optime de securitate, decurgînd din integrarea europeană a ţării noastre;
- crearea condiţiilor pentru reînnodarea legăturilor spirituale şi materiale cu diaspora română;
- promovarea cooperării economice regionale cu ţările vecine, pregătind astfel integrarea României în C.E.E.

1. *Priorităţi*

Scopul prioritar al politicii externe a României este de a convinge comunitatea internaţională de ataşamentul poporului român faţă de principiile democraţiei. Existenţa în România a unor forţe politice potrivnice ideologiilor totalitare şi capabile să determine recunoaşterea României drept partener necesar şi eficient în constituirea noii Europe va duce la ştergerea inegalităţii de tratament la care sînt supuse fostele ţări comuniste din Europa de Est.

Politica externă a **CONVENŢIEI DEMOCRATICE** va urmări să dea lumii imaginea reală a unei ***Românii reînviate*** din tragedia ultimei jumătăţi de veac.

2. *Relaţii externe*

România va întreţine relaţii normale cu toate statele lumii, pe baza principiilor enunţate mai sus, ceea ce nu exclude necesitatea unor nuanţări, în funcţie de aşezarea geografică şi de afinitatea de interese.

Dată fiind poziţia ***Statelor Unite*** în apărarea valorilor democraţiei în lume şi rolul jucat de ele în economia şi securitatea mondială, ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** doreşte ca România să dezvolte cu această ţară ***relaţii stabile, care să-i asigure statutul de partener corect şi credibil.***

În ce priveşte ***Europa,*** se va acţiona permanent pentru ca ***România să fie acceptată în toate organismele europene.***

România va întreţine ***legături amicale, întemeiate pe interese comune, cu ţările din Balcani,*** ţări a căror poziţie geografică le impune ca partenere apropiate.

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ consideră că îmbunătăţirea imaginii României în exterior poate contribui la o ***apropiere importantă şi semnificativă de structurile N.A.T.O.***, ceea ce ar duce la stabilitate în această parte a Europei.

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ acordă un rol deosebit ***Organizaţiei Naţiunilor Unite,*** căreia trebuie să i se atribuie puteri sporite, în situaţia agresiunilor îndreptate împotriva unui stat membru al O.N.U. sau în cazurile flagrante de sprijinire a terorismului internaţional.

3. *Drepturile omului, minorităţile naţionale*

Ignorarea şi disprețuirea drepturilor omului au dus în secolul nostru la acte de barbarism ce revoltă conştiinţa omenirii. Considerîndu-se că făurirea unei lumi în care fiinţele umane eliberate de teamă şi mizerie se vor bucura de libertatea cuvîntului şi a convingerilor, a fost proclamată

Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, din care ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ*** îşi face o lege morală fundamentală.

Problemele privind minorităţile naţionale nu pot fi rezolvate decît într-un cadru politic democratic, bazat pe un stat de drept, cu un sistem judiciar independent, eficace. Acest cadru garantează respectarea deplină a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, egalitatea în drepturi şi condiţii egale pentru toţi cetăţenii.

Reuniunea de la Copenhaga din 29 iunie 1990, urmare a C.S.C.E., a întrunit consensul tuturor ţărilor Europei cu respectarea drepturilor persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale, considerate ca drepturi ale omului, universal recunoscute, este un factor esenţial al păcii, justiţiei, stabilităţii şi democraţiei în statele participante.

Interesul naţional vital al ***României*** este ***instaurarea unui climat de pace socială,*** unul din componentele acesteia fiind şi ***garantarea şi respectarea libertăţilor şi drepturilor minorităţilor naţionale, egale cu cele ale cetăţenilor de naţionalitate română.***

Combătînd orice formă de extremism, CONVENŢIA DEMOCRATICĂ se pronunţă pentru ***respectarea drepturilor tuturor minorităţilor etnice sau religioase.***

Dialogul dus în spiritul toleranţei şi raţiunii va servi drept mijloc de aplanare a conflictelor interetnice.

A recunoaşte dreptul fiecărei minorităţi la libera dezvoltare a culturii proprii şi la păstrarea identităţii etnice nu înseamnă a pune în discuţie integritatea teritorială şi caracterul unitar al statului român.

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ va respecta convenţiile internaţionale la care România este parte şi în special Documentul Reuniunii de la Copenhaga, care în Capitolul IV (art. 30-40) stabileşte cu putere de lege drepturile minorităţilor naţionale.

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ nu va abdica de la ***principiul „NU VREM SĂ DEVENIM DIN ASUPRIŢI, ASUPRITORI".***

Conştientă de pericolele pe care orice politică de izolare a minorităţilor le comportă pentru stabilitatea internă şi imaginea României, ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ din ROMÂNIA*** se pronunţă pentru ***implicarea tuturor minorităţilor în reconstrucţia morală, economică şi socială a ţării.***

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ din România respinge cîştigarea de capital politic prin manipularea sentimentelor naţionale ale populaţiei, prin propagarea deliberată a suspiciunii şi adversităţii în relaţiile interetnice. Prestigiul ***României*** nu poate fi dobîndit prin acţiuni naţionalist-şovine şi demagogice-patriotarde, ci numai prin ***afirmarea valorilor proprii,*** singurele capabile să dea ***DIMENSIUNEA REALĂ A POPORULUI ROMÂN.***

4. Reîntregirea teritorială a României

Întrucît Pactul Ribbentrop-Molotov a fost de la început un act abuziv şi ilegal, urmat de o agresiune asupra integrităţii teritoriale ***a României*** şi, ţinînd seama de condiţiile istorice rezultate din îndelungata ocupaţie sovietică asupra unor teritorii ce aparţineau de drept României, ***CONVENŢIA DEMOCRATICĂ din ROMÂNIA*** consideră că ***problema reîntregirii teritoriului României*** trebuie discutată numai în cadrul creat de ***„Actul final al Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare Europeană"*** de la ***Helsinki*** şi de ***Carta de la Paris, orice modificare de frontiere neputînd fi impusă din afară, şi numai rezultată din tratative şi acorduri încheiate între statele suverane implicate.***

CONVENŢIA DEMOCRATICĂ consideră că ***România trebuie să întreţină relaţii privilegiate cu Republica Moldova,*** în spiritul ***idealului naţional al reîntregirii*** teritoriilor răpite de URSS cu începere din anul 1940.

Un stat puternic, o societate prosperă, o naţiune generoasă, o ţară reîntregită:
ACEASTA ESTE ROMÂNIA PE CARE O DORIM
Aşa să ne ajute Dumnezeu!

Convenţia Democratică din România
Bucureşti, august, 1992

ANEXA 9

Contractul cu România
– Programul celor 200 de zile –
(noiembrie 1995)

Cunoaştem problemele, temerile şi speranţele Dumneavoastră, ele sînt şi ale noastre. Nu peste mult timp, la alegerile generale, puterea va sta în mîinile Dumneavoastră. Veţi vota. Trebuie să o faceţi în cunoştinţă de cauză. Dacă o veţi alege şi va veni la putere, Convenţia Democratică din România va îndeplini cu stricteţe următoarele obligaţii, pe care şi le asumă cu fermitate, în baza unor studii realiste, responsabile şi îndelungate :

1. În 200 de zile va pune în posesie toţi proprietarii terenurilor care nu se află în litigiu şi va elibera titluri de proprietate tuturor persoanelor al căror drept de proprietate a fost reconstituit.
2. În 200 de zile va supune Parlamentului un set de legi potrivit cărora :
   - Fostele moşii devenite IAS-uri sau gospodării de partid şi rămase în proprietatea statului vor fi împărţite cu prioritate familiilor cu mulţi copii, tinerilor ţărani lipsiţi de pămînt, tinerilor dispuşi să devină fermieri, specialiştilor din domeniu stabiliţi la sat şi altor persoane îndreptăţite. Vor fi exceptate de la împărţire terenurile pe care s-au construit institute de cercetări şi ferme de seminţe.
   - Va fi anulat impozitul agricol pînă în anul 2000.
   - Va fi reconstituit dreptul de proprietate al ţăranilor asupra mijloacelor de muncă de care au fost deposedaţi la intrarea în CAP-uri în vederea despăgubirii.
   - Va fi asigurată creditarea directă a ţăranilor pentru procurarea de îngrăşăminte, erbicide, seminţe, motorină, nutreţuri şi alte mărfuri necesare producţiei, precum şi pentru cumpărarea în rate a plugurilor, tractoarelor şi a celorlalte utilaje agricole. Dobînda pentru aceste credite va fi redusă la jumătate din dobînda practicată de bănci în mod obişnuit, diferenţa fiind subvenţionată de stat. Aceste credite vor putea fi rambursate şi în produse agricole.
   - Va fi asigurat un cadru corespunzător de desfacere a producţiei ţărăneşti, inclusiv prin burse de produse agricole.
3. În 200 de zile va supune Parlamentului o lege potrivit căreia tinerii specialişti din agricultură, precum şi învăţătorii, medicii, preoţii care se stabilesc la sat vor primi lot pentru casă, facilităţi pentru construcţia casei şi 1 ha de teren agricol.
4. Pensiile ţăranilor cooperatori CAP vor fi recalculate corelat cu momentul cînd au început să lucreze în agricultură. Pensia va reprezenta cel puţin jumătate din salariul minim pe economie.
5. Tinerilor li se vor crea facilităţi reale pentru procurarea de locuinţe, punîndu-li-se la dispoziţie terenuri şi credite pe termen lung, cu o dobîndă de maximum 10%. Un program paralel va fi dezvoltat pentru cei care îşi întemeiază o familie. Va fi înfiinţat Fondul Naţional pentru Locuinţe.
6. În 200 de zile vor fi elaborate proiectele pentru construirea unor cămine studenţeşti cu 10.000 de locuri, iar în următoarele 18 luni acestea vor fi date în folosinţă.
7. În 200 de zile va fi prezentat un program guvernamental de garantare a integrării economice a tinerilor şi de sprijinire a persoanelor angajate prima oară. Pînă la găsirea unui loc de muncă, absolvenţii vor primi un ajutor social.

8. În 200 de zile vor fi recalculate toate pensiile de asigurări sociale în funcţie de salariile medii corespunzătoare profesiunii practicate. Vor fi scoase de sub controlul Guvernului bugetul asigurărilor sociale şi fondul de pensii. Se va reînfiinţa Casa Autonomă a Pensiilor, sub administraţie privată.
9. În 200 de zile vor fi stabiliţi indicatori sociali minimali pentru determinarea costului vieţii, a unui nivel de trai decent, în acord cu sindicatele, uniunile patronale, organizaţiile pensionarilor etc. Aceşti indicatori vor fi folosiţi pentru stabilirea concretă şi transparentă a salariului minim şi a evoluţiei indexărilor.
10. În 200 de zile vor fi stabilite măsuri legale care să garanteze o formare corectă a preţurilor la produsele şi serviciile de bază: alimente (lapte, pîine, carne), servicii publice (electricitate, apă, energie termică) şi medicamente pentru copii şi pensionari.
11. În 200 de zile va fi promovată o lege care să asigure femeilor, la naştere, un concediu plătit de 2 ani şi un ajutor lunar reprezentînd 10% din salariul mediu pe economie pentru fiecare copil sub 16 ani aflat în îngrijire.
12. În 200 de zile va fi promovată o lege care va diminua pînă la anulare impozitul pe profitul reinvestit, în vederea creării de noi locuri de muncă, creşterii productivităţii şi informatizării activităţilor.
13. În 200 de zile sistemul de impozite şi taxe impuse populaţiei va fi revăzut, în scopul diminuării lor. Va fi redus, în special, impozitul pe venituri.
14. În 200 de zile vor fi adoptate planuri guvernamentale prin care:
    - Vor fi pietruite şi iluminate drumurile săteşti. În următorii 2 ani vor fi executate, cu fonduri provenind de la buget, 30% din lucrări.
    - Se va asigura alimentarea cu apă a satelor. În primii 2 ani vor fi executate 30% din lucrări cu fonduri de la buget.
    - Vor fi conectate la reţele telefonice satele. În 4 ani vor fi executate cu fonduri de la buget cel puţin 60% din racordurile telefonice săteşti.
    - Va fi asigurată conectarea la reţeaua de electrificare a tuturor aşezărilor omeneşti de pe teritoriul României, indiferent de dimensiune.
15. Va fi promovată şi aplicată o lege privind declararea şi controlul averii şi veniturilor preşedintelui, parlamentarilor, membrilor Guvernului, primarilor. Va fi interzisă cumularea funcţiilor de demnitari cu cele de membri în consiliile de administraţie ale societăţilor de stat. În cazul proprietăţii private, demnitarul va transmite gestionarea acesteia unei societăţi de administrare, care se va constitui prin lege.
16. În 200 de zile va fi adoptată o lege prin care vor fi interzise activităţile sub care se ascund escrocherii speculative (gen „Caritas"), care pot conduce la tragedii individuale şi la apariţia unor îmbogăţiţi peste noapte.
17. În 200 de zile vor fi înăsprite pedepsele pentru infracţiunile de omor, viol, tîlhărie şi furt, pentru infracţiunile de corupţie şi cele săvîrşite de funcţionarii publici împotriva intereselor cetăţenilor. Vor fi mărite fondurile bugetare destinate asigurării ordinii şi siguranţei publice.
18. În 200 de zile va fi promovată în Parlament o lege pentru reîmpărţirea şi administrarea teritorială, ţinînd seama cu prioritate de judeţele şi localităţile abuziv desfiinţate.
19. În 200 de zile va fi asigurată creşterea fondurilor bugetare destinate unor sectoare esenţiale pentru viitorul ţării: învăţămînt, sănătate, cultură, cercetare, apărare.
20. În 200 de zile va fi prezentat un program guvernamental de refacere şi dezvoltare a infrastructurilor: şosele, căi ferate, aeroporturi, porturi, reţele de telecomunicaţii. Aceasta se va realiza prioritar prin utilizarea capitalului străin şi va crea numeroase locuri de muncă în domenii diverse şi în toate zonele ţării.

Dacă pînă la termenele respective toate aceste promisiuni nu vor fi aduse la îndeplinire, înseamnă că am încălcat prezentul contract pe care Dumneavoastră îl semnaţi votînd cu Convenţia Democratică din România şi aveţi dreptul să renunţaţi la noi.

Convenţia Democratică din România

ANEXA 10

Lista parlamentarilor CDR în urma alegerilor din 1992

Senat

Ioan Alexandru (PNŢCD), Nistor Bădiceanu (PNŢCD), Matei Boilă (PNŢCD), Petre Constantin Buchwald (UDMR), Mihai Buracu (PNŢCD), Florin Buruiană (PNŢCD), Dumitru Căluianu (PNL-CD), Gheorghe Căţuneanu (PNŢCD), Corneliu Coposu (PNŢCD), Csapó Iosif (UDMR), Constantin Ticu Dumitrescu (PNŢCD), Frunda György (UDMR), Hajdu Gábor Menyhert (UDMR), Kozsokár Gábor (UDMR), Hosszú Zoltán (UDMR), Incze Tiberiu Ştefan (UDMR), Sabin Ivan (PNL-CD), Magyari Lajos (UDMR), Valentin Corneliu Gabrielescu (PNŢCD), Tudor Gane (PNŢCD), Voicu Valentin Glodeanu (PNŢCD), Ioan Lup (PNŢCD), Ion Manea (PNŢCD), Nicolae Manolescu Apolzan (PAC), Markó Béla (UDMR), Emil Negruţiu (PAC), Ion Păun Otiman (PAC), Alexandru Paleologu (PAC), Renée Radu Policrat (PNL-AT), Aurelian Popescu (PNŢCD), Ioan Paul Popescu (PNŢCD), Adrian Dumitru Popescu Necşeşti (PNL-CD), Alexandru Popovici (PAC), Ştefan Radoff (PAC), Szabó Karoly Ferenc (UDMR), Şerban Săndulescu (PNŢCD), Seres Dénes (UDMR), Adrian Sîrbu (PNŢCD), Tănase Tăvală (PNŢCD), Emil Tocaci (PAC), Maria Matilda Ţeţu (PNL-CD), Radu Vasile (PNŢCD), Attila Verestóy (UDMR), Vasile Vetişanu (PNŢCD), Tiberiu Vladislav (PNŢCD).

Camera Deputaţilor

Aurelian Paul Alecu (PNŢCD), Nicolae Alexandrescu (PNŢCD), Călin Emil Anastasiu (PAC), Andras Imre (UDMR), Antal Istvan (UDMR), Crin Laurenţiu Antonescu (PAC), Valentin Argeşanu (PNŢCD), Asztalos Ferenc (UDMR), Alexandru Athanasiu (PAC), Constantin Avramescu (PSDR), Bara Radu Liviu (UDMR), Baranyi Francisc (UDMR), Ion Berciu (PNŢCD), Teodora Bertzi (PNL-AT), Birtalan Ákos (UDMR), Borbely Emeric Dumitru (UDMR), Borbely Ladislau (UDMR), Octavian Bot (PAC), Emilian Bratu (PNŢCD), Mihail Bucur (PNŢCD), Nestor Călin (PSDR), Niculae Cerveni (PNL-CD), Mircea Ciumara (PNŢCD), Dorel Coc (PAC), Gheorghe Comănescu (PNŢCD), Ion Corniţă (PNŢCD), Gheorghe Cristea (PNŢCD), Sergiu Cunescu (PSDR), Gavril Dejeu (PNŢCD), Ion Diaconescu (PNŢCD), Ion Dinu (PNŢCD), Doru Mihai Dobrescu (PSDR), Ion Dobrescu (PNL-AT), Răzvan Dobrescu (PNŢCD), Smaranda Dobrescu (PSDR), Constantin Romeo Dragomir (PNL-AT), Petre Dugulescu (PNŢCD), Tudor Gavril Dunca (PNŢCD), Elek Matei Barna (UDMR), Ioan Ghişe (PAC), Gheorghe Gorun (PAC), Ion Hui (PNŢCD), Dumitru Ifrim (PSDR), Florian Ion-Angelo (PNŢCD), Constantin Ionescu (PNŢCD), Constantin Ionescu Galbeni (PNŢCD), Hamar Alexandru Kőnya (UDMR), Romulus Ioan Joca (PAC), Kerekes Károly (UDMR), Mihnea Tudor Ioniţă (PNL-AT), Leonida Lari Iorga (PNŢCD), Sorin Victor Lepşa (PNŢCD), Petre Liţiu (PAC), Radu Livezeanu (PNŢCD), Raymond Luca (PNL-AT), Vasile Lupu (PNŢCD), Madaras Lázár (UDMR), Liviu Neculai Marcu (PNŢCD), Ioan Sorin Marinescu (PSDR), Marton Arpad-Francisc (UDMR), Matiş Eugen (UDMR), Iosif Alfred Mazalik (UDMR), Vasile Mîndroviceanu (PAC), Mircea Mihai Munteanu (PNŢCD), Ioan Mureşan (PNŢCD), Nagy Benedek (UDMR), Nemeth Ioan (UDMR), Mihail Nica (PER), Remus Constantin Opriş (PNŢCD), Sorin Pantiş (PNL-AT), Horia Radu Pascu (PNL-CD), Dinu Patriciu (PNL-AT), Costel Păunescu (PNŢCD), Viorel Pavel (PNŢCD), Pecsi Francisc (UDMR), Ioan Victor Pica (PNŢCD), Barbu Piţigoi (PNŢCD), Vasile Gheorghe Victor Pop (PNŢCD), Mircea Ioan Popa (PNŢCD), Emil

Teodor Popescu (PNŢCD), Mircea Popescu (PSDR), Cornel Sturza Popovici (PNŢCD), Vasile Popovici (PAC), Laurenţiu Priceputu (PNL-AT), Cornel Protopopescu (PER), Emil Livius Nicolae Putin (PSDR), Constantin Şerban Rădulescu-Zonner (PAC), Rákoczi Ludovic (UDMR), Ion Raţiu (PNŢCD), Sergiu Gheorghe Rizescu (PNŢCD), Horia Mircea Rusu (PNL-AT), Alexandru Simionovici (PNŢCD), Sinkó Stefan (UDMR), George Stănescu (PNŢCD), Ion Străchinaru (PSDR), Székely Ervin Zoltan (UDMR), Szilágyi Zsolt (UDMR), Takács Csaba Albert (UDMR), Stelian Tănase (PAC), Tokai Gheorghe (UDMR), Dan Florian Trepcea (PNL-AT), Gabriel Ţepelea (PNŢCD), Gheorghe Toduţ (PNL-AT), Varga Attila (UDMR), Valentin Vasilescu (PER), Teodor Vintilescu (PNŢCD), Laszlo Zsigmond (UDMR), Otto Ernest Weber (PER).

ANEXA 11

Reprezentanţii partidelor din CDR în legislatura 1996-2000

Senat

George Achim (PNŢCD), Nistor Bădiceanu (PNŢCD), Mihail Bălănescu (PNL), Ioan Baras (PER), Marcian-David Bleahu (FER), Constantin Blejan (PNL), Florin Bogdan (PNŢCD), Cornel Boiangiu (PNL), Matei Boilă (PNŢCD), Radu Boroianu (PNL), Emilian Brânzan (PNL), Ioan Burghelea (PNŢCD), Florin Buruiană (PNŢCD), Petru Caraman (PNŢCD), Teodor Câmpean (PNŢCD), Viorel Cataramă (PNL), Victor Clonaru (PNŢCD), Răsvan Dobrescu (PNŢCD), Ştefan Iosif Drăgulescu (PNŢCD), Constantin Ticu Dumitrescu (PNŢCD), Valentin Corneliu Gabrielescu (PNŢCD), Vicenţiu Găvănescu (PNL), Voicu Valentin Goldean (PNŢCD), Mihail Grama (PNŢCD), Mircea Ionescu-Quintus (PNL), Dan Amedeu Lăzărescu (PNL), Ioan Moisin (PNŢCD), Ioan Alexandru Morţun (PNL), Constantin Muller (PNL), Marin Nicolai (PNŢCD), Andreiu Oprea (PNŢCD), Alexandru Paleologu (PNL), Liviu Titus Paşca (PNL), Nicolae Paul Anton Păcuraru (PNL), Gheorghe Păvălaşcu (PNŢCD), Stelian Alexandru Pop (PNL), Ioan Mircea Popa (PNŢCD), Alexandru Popovici (PNL), George Mihail Pruteanu (PNŢCD), Ioan Rau (PNŢCD), Şerban Săndulescu (PNŢCD), Dinu Secrieru (PNL), Ulm Nicolae Spineanu (PNŢCD), Emil Tocaci (PNL), Corneliu Turianu (PNŢCD), Vasile Ungureanu (PNL), Eugen Vasiliu (PNL), Radu Vasile (PNŢCD), Tiberiu Vladislav (PNL), Nicolae Zavici (PNŢCD).

Camera Deputaţilor

Constantin Aferăriţei (PAR), Aurelian Paul Alecu (PNŢCD), Gheorghe Andrei (PNŢCD), George Crin Laurenţiu Antonescu (PNL), Valentin Argeşanu (PNŢCD), Alexandru Ioan Badea (PNŢCD), Emanoil-Dan Barbaresso (PNŢCD), Victor Barbăroşie (PNL), Tănase Barde (PNŢCD), Vasile Berci (PNŢCD), Ion Berciu (PNŢCD), Anamaria Mihaela Biriş (PNŢCD), Octavian Bot (PNL), Ion Botescu (PNŢCD), Liviu Bujor (PNL), Mihăiţă Calimente (PNŢCD), Vasile-Mircea Cazacu (PNL), Gheorghe Dan Nicolae Ceauşescu (PNŢCD), Andrei Ioan Chiliman (PNL), Mircea Ciumara (PNŢCD), Radu-Spiridon Cojocaru (PNL), Dan Constantinescu (PNL), Ion Corniţă (PNŢCD), Ioan Cezar Corâci (PNL), Gheorghe Cristea (PNŢCD), Vasile Dănilă (PNL), Jean Decuseară (PNL), Gavril Dejeu (PNŢCD), Ion Diaconescu (PNŢCD), Sorin Petre Dimitriu (PNŢCD), Dorin Dirstaru (PNŢCD), Mihai Dorin (PNŢCD), Liviu Iuliu Dragoş (PNL), Ovidiu Virgil Drăgănescu (PNL), Constantin Drumen (PNŢCD), Petru Dugulescu (PNŢCD), Laurenţiu Dumitraşcu (PNŢCD), Bazil Dumitrean (PNŢCD), Paul Adrian Dumitrescu (PAR), Tudor Gavril Dunca (PNŢCD), Ion Enescu (PNŢCD), Lia-Andreia Galic (PNŢCD), Costin Georgescu (PNL), Valeriu Gheorghe (PNL), Titu Nicolae Gheorghiof (PNL), Mihai Gheorghiu (PNŢCD), Ion-Andrei Gherasim (PNŢCD), Vasile Ghica (PER), Radu Ghidău (PNŢCD), Mihai-Theodor Constantin Grigoriu (PNŢCD), Puiu Haşotti (PNL), Eugen-Gheorghe Hilote (PNŢCD), Elena Iacob (PNŢCD), Alexandru Ionescu (FER), Anton Ionescu (PNL), Bogdan Ionescu (PNŢCD), Constantin Ionescu (PNŢCD), Niculae Vasile Constantin Ionescu-Galbeni (PNŢCD), Mihail-Gabriel Ioniţă (PNŢCD), Adrian Iorgulescu (PAR), Haralambie Irimescu (PNŢCD), Nicolae Jianu (PNŢCD), Carol-Emil Kovacs (PNL), Victor Sorin Lepşa (PNŢCD), Vasile Lupu (PNŢCD), Sergiu Macarie (PNŢCD), Radu Manea (PNŢCD), Odisei Manole (PNŢCD), Lucian Ion Matei (PNŢCD), Vasile Mândroviceanu (PNL), Ulpiu-Radu-Sabin Micle (PNŢCD), Ion Mogoş (PNL), Teodor-Gheorghe Morariu (PNŢCD),

Geamăn Adrian Tudor Moroianu (PNL-CD), Mircea Mihai Munteanu (PNŢCD), Ioan Avram Mureşan (PNŢCD), Grigore Muru (PNŢCD), Monica Octavia Muscă (PNL), Romeo Nanu (PNŢCD), Liviu Gheorghe Negoiţă (PNL), Mircea Negrău (PNŢCD), Mihail Nica (PNŢCD), Dan Gabriel Nichita (PNŢCD), Nicolae Noica (PNŢCD), Remus Constantin Opriş (PNŢCD), Dan Palade (PNŢCD), Sorin Pantiş (PNL), Vasile Pavel (PNŢCD), Claudiu Costel Pavelescu (PNŢCD), Costel Păunescu (PNŢCD), Silviu Petrescu (PNŢCD), Virgil Petrescu (PNŢCD), Liviu Petreu (PNŢCD), Silvia Petrovici (PNŢCD), Barbu Piţigoi (PNŢCD), Teodor Podaru (PNŢCD), Iftene Pop (PNŢCD), Ştefan Popa (PNL), Călin Constantin Anton Popescu-Tăriceanu (PNL), Emil-Teodor Popescu (PNŢCD), Irinel Popescu (PNŢCD), Laurenţiu Priceputu (PNL), Cornel Protopopescu (PER), Elena Cornelia Gabriela Radu (PNŢCD), Florica Rădiţă Raica (PNŢCD), Traian-Neculaie Rînja (PNŢCD), Ion Raţiu (PNŢCD), Constantin Şerban Rădulescu Zonner (PNL), Decebal Traian Remeş (PNL), Sergiu George Rizescu (PNŢCD), Ioan Roman (PNŢCD), Ioan Roşca (PER), Constantin Săceanu (PNL), Aureliu Emil Săndulescu (PNŢCD), Dan Coriolan Simedru (PNL), Didi Spiridon (PNL-CD), Teodor Stanca (PNŢCD), Mihai-Sorin Stănescu (PNL-CD), Valeriu Stoica (PNL), Cornel Sturza Popovici (PNŢCD), Gheorghe Şerban (PNŢCD), Pavel Tănase Tăvala (PNŢCD), Nicolae-Florin Tudose (PNŢCD), Gabriel Ţepelea (PNŢCD), Valentin Vasilescu (PER), Dorin Vataman (PNŢCD), Vasile Vetişanu (PNŢCD), Ioan Vida-Simiti (PNŢCD), Bogdan Viţelar (PNL), Otto-Ernest Weber (PNŢCD).

ANEXA 12

Guvernele din perioada decembrie 1996-decembrie 2000

Guvernul Ciorbea (învestit pe 11 decembrie 1996)

Prim-ministru – Victor Ciorbea (PNŢCD);
Ministrul finanţelor, ministru de stat – Mircea Ciumara (PNŢCD);
din 4 decembrie 1997 – Daniel Dăianu (independent);
Ministrul afacerilor externe, ministru de stat – Adrian Severin (PD);
Ministrul reformei, ministru de stat – Ulm Spineanu (PNŢCD);
din 4 decembrie 1997 – Ilie Şerbănescu (independent);
Ministrul industriei şi comerţului, ministru de stat – Călin Popescu Tăriceanu (PNL);
din 4 decembrie 1997 – Mircea Ciumara (PNŢCD);
Ministrul muncii şi protecţiei sociale – Alexandru Athanasiu (PSDR);
din 4 decembrie 1997 ministru de stat;
Ministrul justiţiei – Valeriu Stoica (PNL);
din 4 decembrie 1997 ministru de stat;
Ministrul apărării naţionale – Victor Babiuc (PD);
din 4 decembrie 1997 ministru de stat;
Ministrul de interne – Gavril Dejeu (PNŢCD);
din 4 decembrie 1997 ministru de stat;
Ministrul agriculturii şi alimentaţiei – Dinu Gavrilescu (PNŢCD);
Ministrul transporturilor – Traian Băsescu (PD);
Ministrul comunicaţiilor – Sorin Pantiş (PNL);
Ministrul turismului – Ákos Birtalan (UDMR);
Ministrul lucrărilor publice şi amenajării teritoriului – Nicolae Noica (PNŢCD);
Ministrul apelor, pădurilor şi protecţiei mediului – Ioan Olteanu (PD);
din 4 decembrie 1997 – Sorin Frunzăverde (PD);
Ministrul învăţămîntului – Virgil Petrescu (PNŢCD);
din 4 decembrie 1997 – Andrei Marga (PNŢCD);
Ministrul cercetării şi tehnologiei – Bogdan Bujor Teodoriu (PD);
Ministrul sănătăţii – Ştefan Iosif Drăgulescu (PNŢCD);
din 4 decembrie 1997 – Ion Bruckner (PNŢCD);
Ministrul culturii – Ion Caramitru (PNŢCD);
Ministrul tineretului şi sportului – Sorin Stănescu (PNL-CD);
din 4 decembrie 1997 – Crin Antonescu (PNL);
Ministrul pentru relaţia cu parlamentul – Bogdan Niculescu-Duvăz (PD);
Ministru delegat pe lîngă primul-ministru pentru coordonarea Secretariatului General al Guvernului şi Departamentului pentru Administraţie Locală – Remus Opriş (PNŢCD);
Ministru delegat pe lîngă primul-ministru pentru integrarea europeană – Alexandru Herlea (PNŢCD);
Ministru delegat pe lîngă primul-ministru pentru informaţii publice – Radu Boroianu (PNL);
din 4 decembrie 1997 – Sorin Botez;
Ministru delegat pe lîngă primul-ministru pentru minorităţile naţionale – Gyorgy Tokai (UDMR);
Secretar de stat la Ministerul Finanţelor, membru al Guvernului, pînă la 4 decembrie 1997 – Dan Radu Ruşanu (PNL);

Secretar de stat la Ministerul Apărării Naţionale, membru al Guvernului – Constantin Dudu Ionescu (PNŢCD);
Secretar de stat la Ministerul Industriei şi Comerţului, membru al Guvernului, pînă la 4 decembrie 1997 – Florin Buruiană (PNŢCD);
Ministrul privatizării, din 4 decembrie 1997 – Valentin Ionescu (PNŢCD).

Guvernul Vasile (învestit pe 15 aprilie 1998)

***Prim-ministru** – Radu Vasile (PNŢCD)*;
Ministrul justiţiei, ministru de stat – Valeriu Stoica (PNL);
Ministrul apărării naţionale, ministru de stat – Victor Babiuc (PD);
Ministrul finanţelor – Decebal Traian Remeş (PNL);
Ministrul de interne – Gavril Dejeu (PNŢCD);
din 21 ianuarie 1999 – Constantin Dudu Ionescu (PNŢCD);
Ministrul afacerilor externe – Andrei Pleşu (PD);
Ministrul industriei şi comerţului – Radu Berceanu (PD);
Ministrul transporturilor – Traian Băsescu (PD);
Ministrul muncii şi protecţiei sociale – Alexandru Athanasiu (PSDR);
Ministrul agriculturii şi alimentaţiei – Ioan Avram Mureşan (PNŢCD);
Ministrul lucrărilor publice şi amenajării teritoriului – Nicolae Noica (PNŢCD);
Ministrul apelor, pădurilor şi protecţiei mediului – Romică Tomescu (PNŢCD);
Ministrul sănătăţii – Hajdu Gabor (UDMR);
Ministrul educaţiei naţionale – Andrei Marga (PNŢCD);
Ministrul culturii – Ion Caramitru (PNŢCD);
Ministrul tineretului şi sportului – Crin Antonescu (PNL);
Ministru delegat pe lîngă primul-ministru pentru minorităţile naţionale – Peter Kovacs Eckstein (UDMR);
Ministru delegat pe lîngă primul-ministru pentru integrarea europeană – Alexandru Herlea (PNŢCD).

Guvernul Isărescu (învestit pe 20 decembrie 1999)

***Prim-ministru** – Mugur Isărescu (independent)*;
Ministru de stat, preşedinte al Consiliului de coordonare economico-financiară – Mircea Ciumara (PNŢCD);
Ministrul afacerilor externe, ministru de stat – Petre Roman (PD);
Ministrul justiţiei, ministru de stat – Valeriu Stoica (PNL);
Ministrul sănătăţii, ministru de stat – Hajdu Gabor (UDMR);
Ministrul de interne – Constantin Dudu Ionescu (PNŢCD);
Ministrul apărării naţionale – Victor Babiuc (PD);
din 13 martie 1999 – Sorin Frunzăverde (PD);
Ministrul finanţelor – Decebal Traian Remeş (PNL);
Ministrul muncii şi protecţiei sociale – Smaranda Dobrescu (PSDR);
Ministrul industriei şi comerţului – Radu Berceanu (PD);
Ministrul agriculturii şi alimentaţiei – Ioan Avram Mureşan (PNŢCD);
Ministrul transporturilor – Traian Băsescu (PD);
Ministrul lucrărilor publice şi amenajării teritoriului – Nicolae Noica (PNŢCD);
Ministrul apelor, pădurilor şi protecţiei mediului – Romică Tomescu (PNŢCD);
Ministrul educaţiei naţionale – Andrei Marga (PNŢCD);
Ministrul culturii – Ion Caramitru (PNŢCD);
Ministrul tineretului şi sportului – Crin Antonescu (PNL);
Ministrul funcţiei publice – Vlad Roşca (PNŢCD);
Ministru delegat pe lîngă primul-ministru pentru minorităţile naţionale – Peter Kovacs Eckstein (UDMR).

ANEXA 13

Lista semnatarilor apelului din 8 decembrie 1999 pentru realegerea lui Emil Constantinescu ca Preşedinte al României

Prof. dr. **Ion Bruckner**, preşedinte, fost decan al Facultăţii de Medicină, şeful Clinicii Medicale a Spitalului Colţea; conf. dr. **Tudor Marian**, vicepreşedinte, Facultatea de Fizică, Universitatea Bucureşti; prof. dr. **Iancu Fischer**, fost decan al Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti; prof. dr. **Decebal Hudiţă**, Spitalul „Dr. Ioan Cantacuzino"; prof. dr. **Gheorghe Gussi**, director, Institutul de Matematică al Academiei Române; dr. **Ion Tudor Berza**, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Geologie şi Geofizică; prof. dr. **Marius Smigelschi**, fost decan al Institutului de Arhitectură „Ion Mincu"; dr. **Petre Diţă**, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Fizică Atomică; prof. dr. **Ion Colojoară**, fost decan al Facultăţii de Matematică, Universitatea Bucureşti; prof. dr. **Octavian Duliu**, Facultatea de Fizică, Universitatea Bucureşti; dr. ing. **Corneliu Popescu**, Institutul de Fizică Atomică; prof. dr. **Eugen Borcoci**, Universitatea Politehnică Bucureşti; lect. dr. **Vlad Alexandrescu**, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti; dr. **Dan Radu Grigore**, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Fizică Atomică; prof. dr. **Gheorghe Nenciu**, Facultatea de Fizică, Universitatea Bucureşti; dr. ing. **Mircea Ignat**, Institutul de Cercetări Electrotehnica Bucureşti; prof. dr. **Octavian Stănăşilă**, Universitatea Politehnică Bucureşti; dr. **Mircea Iosifescu**, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Fizică Atomică; **Alexa Babeş**, fizician, Facultatea de Fizică, Universitatea Bucureşti; **Doina Cornea**; **ÎPS Nicolae Corneanu**, Mitropolitul Banatului; **ÎPS George Guţiu**, Arhiepiscop ad personam, Episcop al Eparhiei Greco-Catolice Cluj, Gherla; **Monica Lovinescu**; **Virgil Ierunca**; **Rodica Coposu**; **Flavia Coposu Bălescu**; **Adrian Marino**, scriitor; prof. dr. **Gabriel Liiceanu**, Facultatea de Filosofie, Universitatea Bucureşti; **Mihail Şora**, scriitor; **Lucian Pintilie**, regizor; prof. dr. **Vladimir Tismăneanu**, University of Maryland, College Park; **Alexandru Paleologu**, scriitor; **Radu Filipescu**, preşedintele GDS; **Laurenţiu Ulici**, preşedintele Uniunii Scriitorilor din România; prof. dr. **Sorin Alexandrescu**, Universitatea Amsterdam; **Ion Vianu**, medic Geneva; dr. **Napoleon Săvescu**, preşedintele Asociaţiei Medicilor Români din SUA; prof. dr. **Radu Deac**, membru al Academiei Române, directorul Centrului de Cardiologie Târgu-Mureş; prof. dr. **Bardj Aşgian**, membru al Academiei Române; **Mircea Spătaru**, sculptor, rectorul Universităţii de Artă, Bucureşti; **Ştefan Câlţia**, pictor, şeful Catedrei de Pictură, Facultatea de Arte Plastice, Universitatea de Artă Bucureşti; **Dan Grigore**, pianist; **Sorin Ilfoveanu**, pictor, decanul Facultăţii de Arte Plastice, Universitatea de Artă Bucureşti; **Aurel Vald**, sculptor; prof. dr. **Mircea Martin**, Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti, dir. Ed. Univers; **Stere Gulea**, regizor; prof. dr. **Andrei Pippidi**, Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti; **Mariana Celac**, arhitect; **Oana Pellea**, actor; **Alexandru Ştefănescu**, critic literar, redactor-şef al revistei „România Literară"; **Vlad Ionescu-Siseşti**, membru al Academiei Române; prof. dr. **Ion Jovin**, clinica de gastroenterologie, Spitalul Fundeni; prof. dr. **Radu Dumitrescu**, membru al Academiei Române; prof. dr. **Dan Manoleli**, Facultatea de Biologie, Universitatea Bucureşti; **Mihai Mănuţiu**, regizor; **Marcel Iureş**, actor; **Nicolae Mărgineanu**, regizor; **Maria Ploae**, actor; **Alexandru Dabija**, regizor; **Emilia Dobrin**, actor; prof. dr. ing. **Corneliu Stănăşilă**, Universitatea Politehnică Bucureşti; **Marin Moraru**, actor; conf. dr. **Dan Pavel**,

Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea Bucureşti ; prof. dr. **Şerban Georgescu**, Universitatea de Medicină şi Farmacie „Carol Davilla", Bucureşti ; prof. dr. **Petru Caraman**, membru corespondent al Academiei Române ; **Alexandru Darie**, regizor ; **Maria Miu**, scenograf ; **Tompa Gabor**, regizor ; prof. dr. **Lucian Leahu**, cercetător ştiinţific, Universitatea de Medicină şi Farmacie „Carol Davilla", Bucureşti ; prof. dr. **Sorin Vieru**, Facultatea de Filosofie, Universitatea Bucureşti ; prof. dr. **Costea Munteanu**, Academia de Ştiinţe Economice, Bucureşti ; prof. dr. **Eugen Negrici**, Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti ; prof. dr. **Voicu Grecu**, decan al Facultăţii de Fizică, Universitatea Bucureşti ; dr. **Ioana Vintilă-Rădulescu**, director adjunct al Institutului de Lingvistică al Academiei Române ; prof. dr. **Aurel Popescu**, fost decan al Facultăţii de Fizică, Universitatea Bucureşti ; prof. dr. **Virgil Căzănescu**, Facultatea de Matematică, Universitatea Bucureşti ; prof. dr. **Viorica Florescu**, Facultatea de Fizică, Universitatea Bucureşti ; **Alexandru Călinescu**, critic literar ; conf. dr. **Victor Neumann**, Universitatea de Vest, Timişoara ; **Cătălina Buzoianu**, regizor ; **Papii Panduru**, actor ; **Ştefan Iordănescu**, regizor, directorul Teatrului „Lucia Sturza Bulandra" ; conf. dr. **Paulina Marian**, Facultatea de Chimie, Universitatea Bucureşti ; prof. dr. **Mircea Anghelescu**, Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti ; prof. dr. **Nadia Anghelescu**, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti ; **Thomas Kleininger**, directorul Institutului de Studii Liberale ; **Andrei Canarache**, membru al Academiei Române ; **Zenobie Stănescu**, membru al Academiei Române ; prof. dr. **Victor Spinei**, Facultatea de Istorie, Universitatea „Al.I. Cuza" Iaşi ; prof. dr. **Ion Ciupercă**, Facultatea de Istorie, Universitatea „Al.I. Cuza" Iaşi ; prof. dr. **Ioan Petreuş**, Facultatea de Geologie, Universitatea „Al.I. Cuza" Iaşi ; **Andrei Oişteanu**, scriitor ; **Victor Ioan Frunză**, Teatrul Naţional Cluj ; **Adriana Grand**, scenograf ; **Ovidiu Iuliu Moldovan**, actor ; prof. dr. **Gabriel Bănceanu**, directorul Maternităţii Polizu ; prof. dr. **Ionel Sinescu**, şef de clinică, Spitalul Fundeni ; prof. dr. **Tiberiu Vladislav**, Universitatea Tehnică Petroşani ; **Gheorghe Crăciun**, scriitor, redactor al revistei „Paralela 45", Braşov ; **Sorana Coroană Stanca**, regizor ; **Denisa Comănescu**, scriitor, redactor-şef Ed. Univers ; **Nicolae Prelipceanu**, scriitor ; **Sorin Ilieşiu**, cineast ; **Eugen Uricariu**, scriitor ; **Andrei Bodiu**, redactor-şef revista „Interval", Braşov ; dr. **Grigore Ghica**, cercetător ştiinţific principal, Institutul de Fizică Atomică ; **Dorana Coşoveanu**, director Muzeul de Artă Bucureşti ; **Dan Puric**, actor ; **Dumitru Rucăreanu**, actor ; **Ioan Groşan**, scriitor ; **Ştefan Radoff**, actor ; **Irina Nicolau**, etnolog, Muzeul Ţăranului Român, Bucureşti ; **Irina Margareta Nistor**, comentator de film ; prof. dr. **Alexandra Cornilescu**, şefa catedrei de Engleză, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti ; prof. dr. **Irina Bădescu**, şefa catedrei de Franceză, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti ; conf. dr. **Smaranda Vultur**, Facultatea de Litere, Universitatea de Vest, Timişoara ; **Daniel Vighi**, scriitor ; **Cornel Ungureanu**, critic literar ; **Adriana Babeţi**, critic literar ; **Constantin Chiriac**, actor, directorul Festivalului Internaţional de Teatru Sibiu ; **Ioan Piso**, istoric, directorul Muzeului Naţional al Transilvaniei, Cluj-Napoca ; **Irina Mavrodin**, scriitor ; dr. doc. **Andrei Avram**, şef de sector, Institutul de Lingvistică al Academiei Române ; **Mioara Avram**, şef de sector, Institutul de Fonetică şi Dialectologie al Academiei Române ; **Ioan Buduca**, ziarist ; **Tudorel Urian**, redactorul revistei „Cuvântul" ; conf. dr. **Andrei Th. Ionescu**, Facultatea de Fizică, Universitatea Bucureşti ; conf. dr. **Ioana Bruckner**, spitalul „Sf. Pantelimon" ; conf. dr. **Sabin Murgulescu**, Universitatea Politehnică Bucureşti ; **Caius Dobrescu**, Facultatea de Litere, Universitatea „Transilvania", Braşov ; prof. dr. **Andrei Ionescu**, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti ; conf. dr. **Monica Spiridon**, Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti ; conf. dr. **Corina Ionescu**, Facultatea de Geologie, Universitatea Cluj ; conf. dr. **Mariana Bucătaru**, Universitatea „Transilvania", Braşov ; conf. dr. **Cezar Tabarcea**, Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti ; conf. dr. **Valentin Liţoiu**, Facultatea de Ştiinţe Economice, Universitatea din Craiova ; conf. dr. **Nicolae Sichigea**, Facultatea de Ştiinţe Economice, Universitatea din Craiova ; conf. dr. **Tomniţa Florescu**, Institutul de Arhitectură „Ion Mincu", Bucureşti ; conf. dr. **Dorin Mihai**, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi" Iaşi ; conf. dr. **Gabriel Bădărău**, Facultatea de Drept, Universitatea „Al.I. Cuza" Iaşi ; conf. dr. **Emil Ionescu**, Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti ; conf. dr. **Sanda Emilian**, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti ; conf. dr. **Gabriela Creţia**, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea

București; **Simina Mezincescu**, președinta Asociației „România Viitoare"; **Pan Izverna**, scriitor; **Micaela Ghițescu**, scriitor; **Dan Nasta**, regizor; lect. dr. **Carmen Mușat**, Facultatea de Litere, Universitatea București; **Petre Nicolae**, actor; conf. dr. **Mircia Theodorescu**, Facultatea de Litere, Universitatea București; lect. dr. **Corneliu Stănescu**, Facultatea de Fizică, Universitatea București; prof. **Valentin Coșereanu**, directorul Institutului „Mihai Eminescu", Ipotești; dr. **Mihaela Adameșteanu**, cercetător științific principal, Institutul Arheologic București; prof. dr. **Petre Alexandrescu**, directorul Institutului Arheologic București; dr. **Maria Alexandrescu-Vianu**, cercetător științific principal, București; **Smaranda Alexandru**, director *Softex Press SA*, Râmnicu-Vâlcea; prof. dr. **Nicolae Anastasiu**, Facultatea de Geologie, Universitatea București; dr. **Radian Andreescu**, cercetător științific București; **Mircea Victor Angelescu**, cercetător științific București; dr. **Marius Anghel**, cercetător științific principal, Institutul de Fizică Atomică; prof. dr. **Alexandru Barnea**, decan, Facultatea de Istorie, Universitatea București; **Mihai Băsoiu**, director Ed. Teora; prof. dr. **Gheorghe Boldur-Lățescu**, Academia de Științe Economice, București; **Sever Bordea**, cercetător științific București; **Iosefina Bordea**, cercetător științific București; **Toni Botilă**, cercetător științific principal, Institutul de Fizică Atomică; prof. dr. **Lucian Buligescu**, șef secție, Spitalul Fundeni, București; **Mircea Carp**, fost director al posturilor de radio „Europa liberă" și „Vocea Americii"; **Gabriela Carp**, critic de artă; dr. **Constantin Chirilă**, cercetător științific, Institutul de Arheologie, Iași.

ANEXA 14

Lipsa încrederii în Guvern, Parlament, Justiţie (1994-1996)*

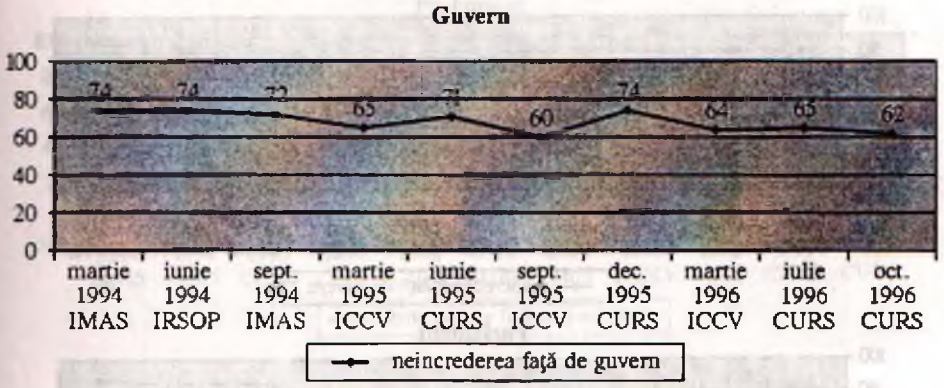

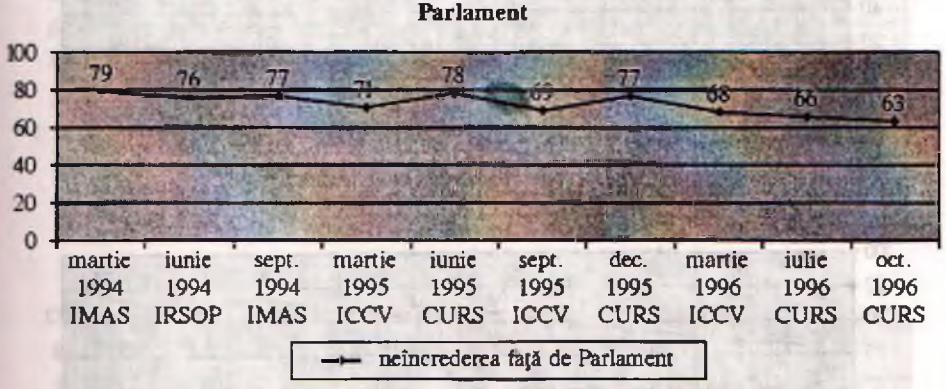

* Sursele sînt barometrele realizate de IMAS, în septembrie 1994, şi de METROMEDIA Transilvania, în martie 1997.

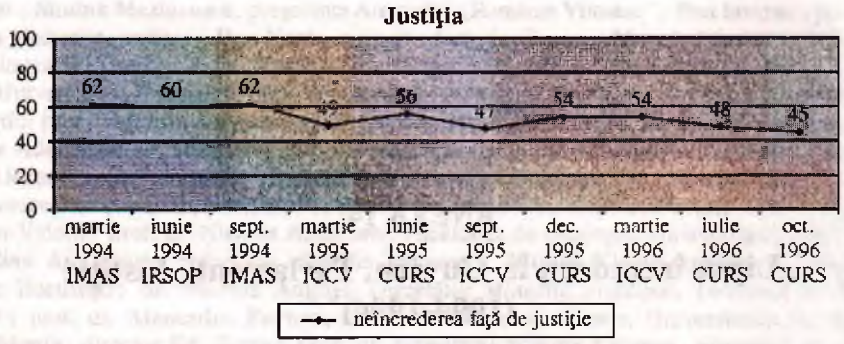

Lipsa încrederii în Guvern, Parlament şi Justiţie* (1996-2000)

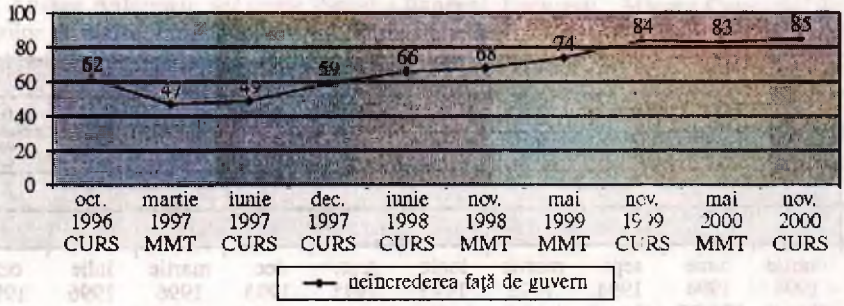

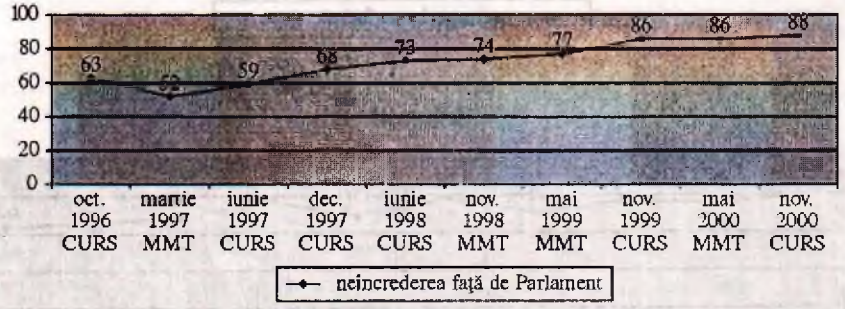

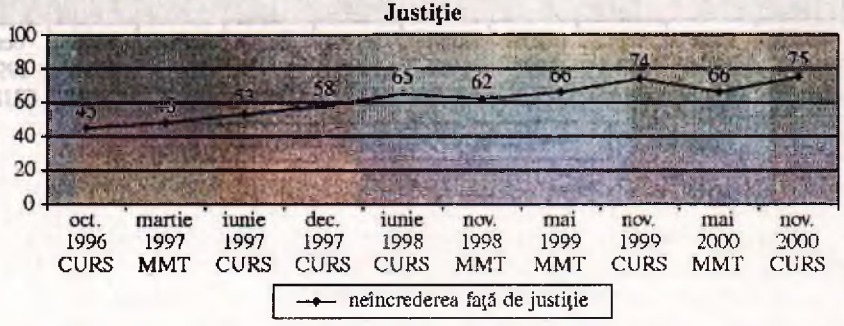

* Sursa o reprezintă *Barometrul de opinie publică*, mai 2001.

Lipsa încrederii în instituțiile statului în perioada 1994-2000

Guvern

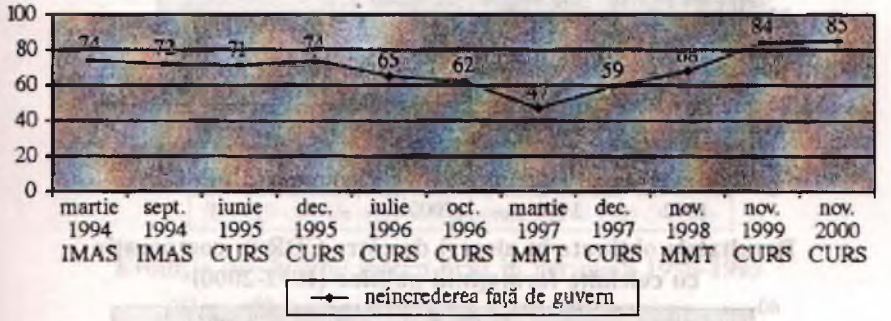

Parlament

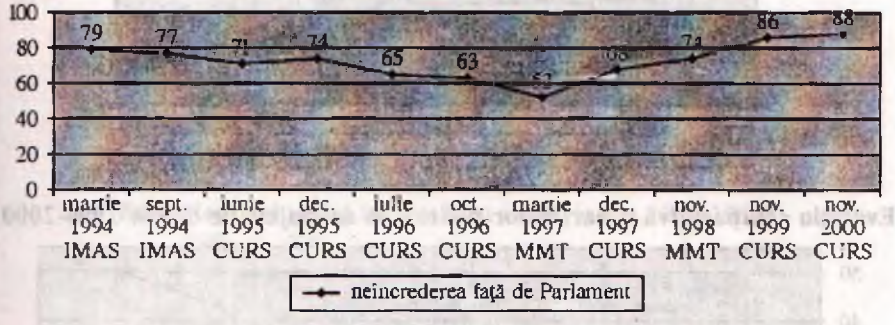

Justiția

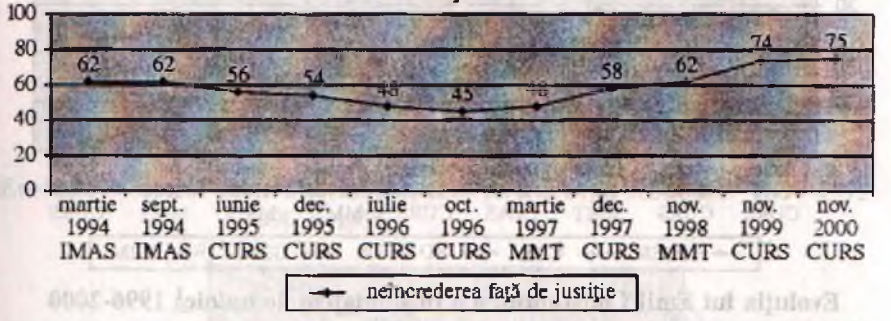

Evoluția CDR în sondajele de opinie în perioada 1996-2000

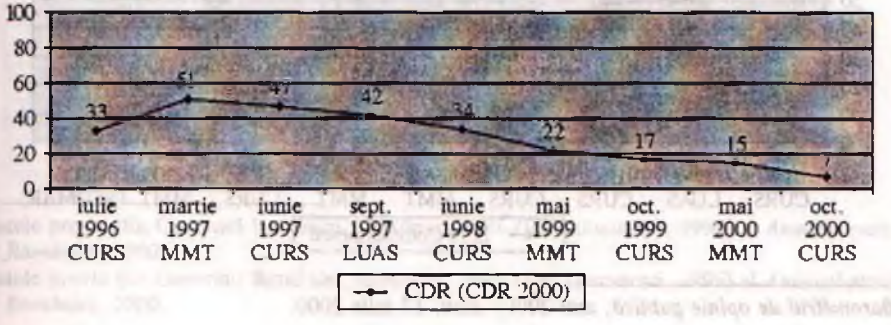

Rezultatele obţinute de CDR la alegeri în perioada 1992-2000

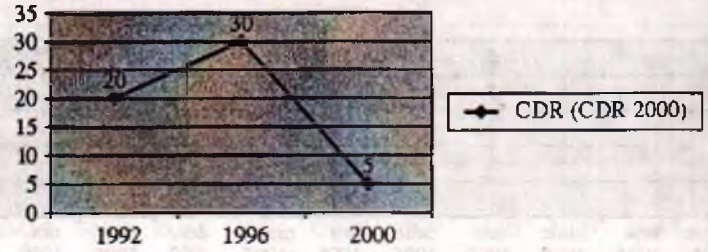

Rezultatele obţinute în alegeri de către CDR în comparaţie cu celelalte formaţiuni politice (1992-2000)

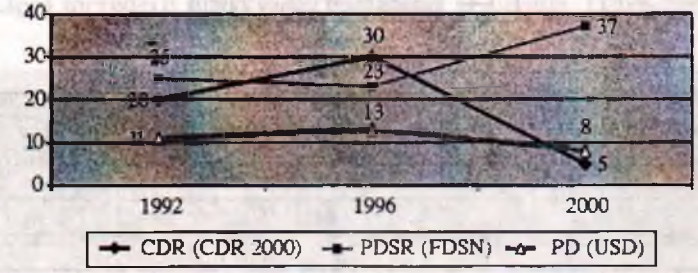

Evoluţia comparativă a partidelor politice în sondajele de opinie 1996-2000

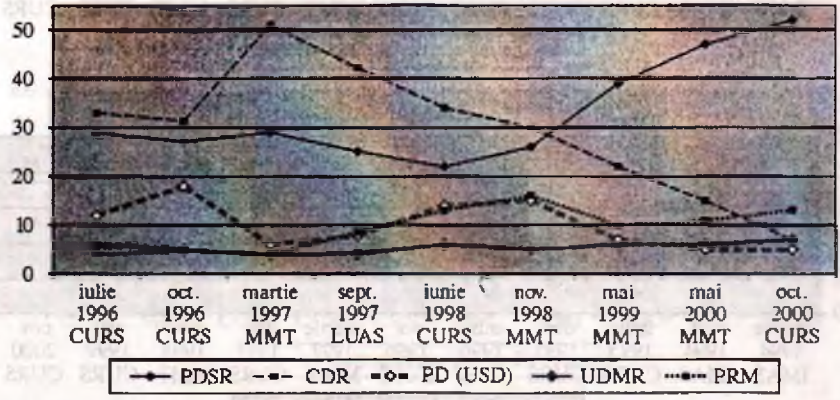

Evoluţia lui Emil Constantinescu în sondajele de opinie[1] 1996-2000

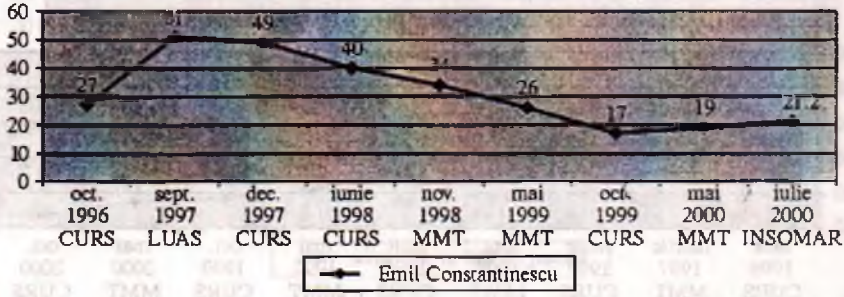

1. *Barometrul de opinie publică*, mai 2001 ; *Ziua*, 17 iulie 2000.

Evoluția produsului intern brut[2] în perioada 1990-1996

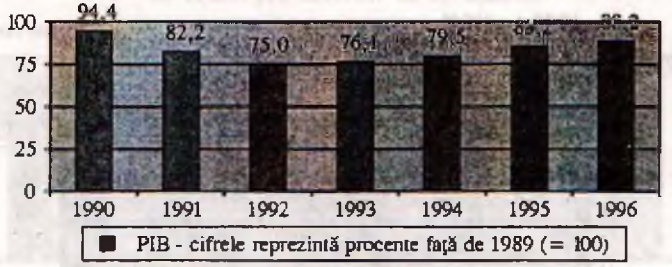

Evoluția produsului intern brut în perioada 1996-1999

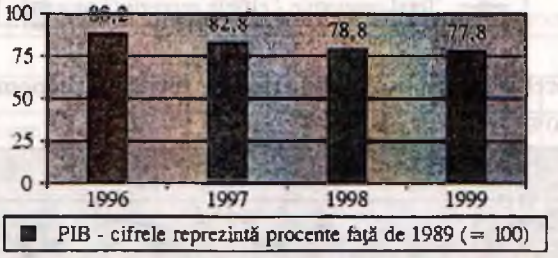

Evoluția produsului intern brut în perioada 1990-1999

1989 = 100%

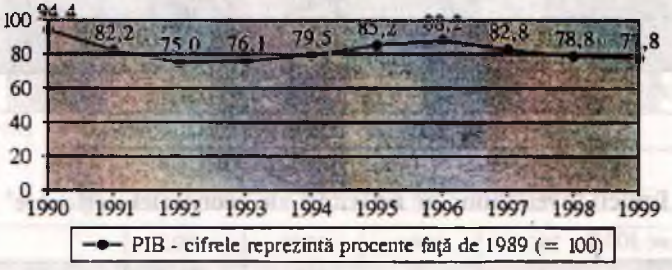

Evoluția indicelui salariului mediu, real pe întreaga economie[3] 1990-1995

1990 = 100%

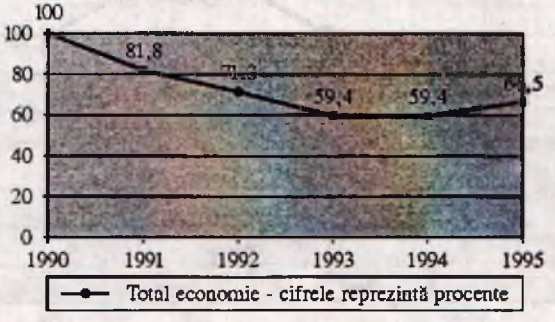

2. Datele provin din Guvernul României, *România. 1993-1996* (București, 1996) și *Anuarul statistic al României, 2000*.
3. Datele provin din Guvernul României, *România. 1993-1996* (București, 1996) și *Anuarul statistic al României, 2000*.

Evoluţia indicelui salariului mediu, real pe întreaga economie 1995-1999

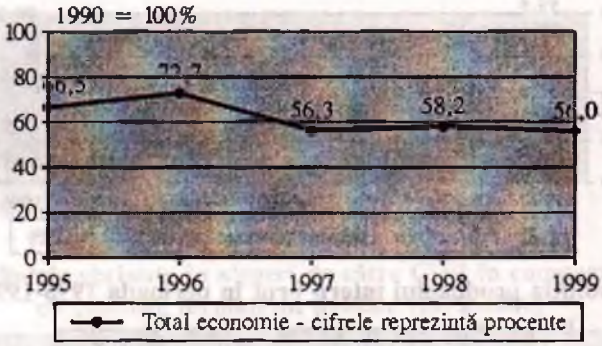

Evoluţia indicelui salariului mediu, real pe întreaga economie 1990-1999

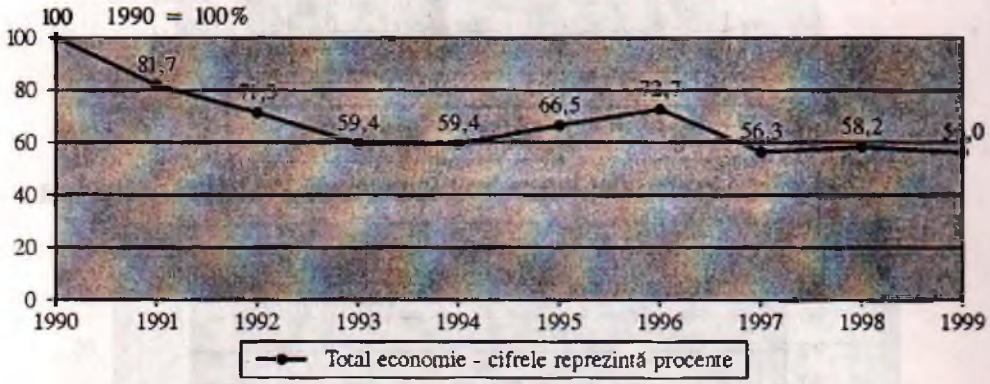

Indicii investiţiilor pe activităţi ale economiei naţionale[4]

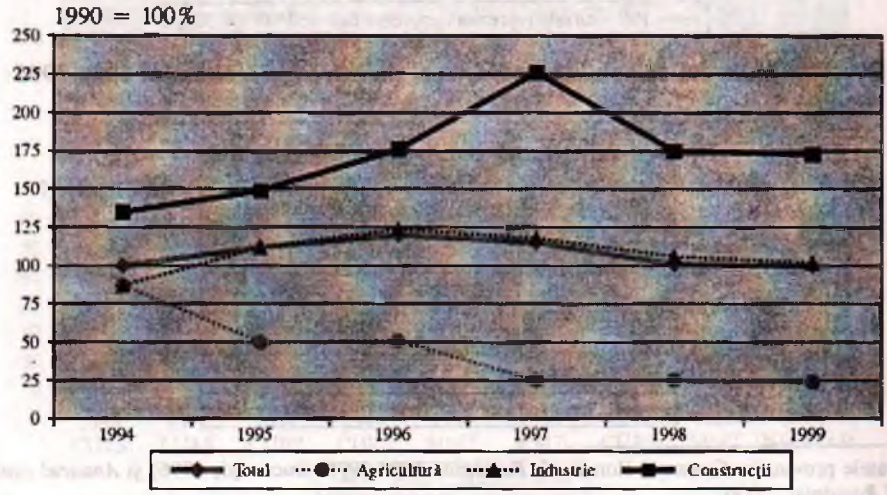

4. *Anuarul Statistic al României*, 2000.

Exportul şi importul realizat de agenţii economici cu capital integral privat, în comerţul exterior al României

Exportul

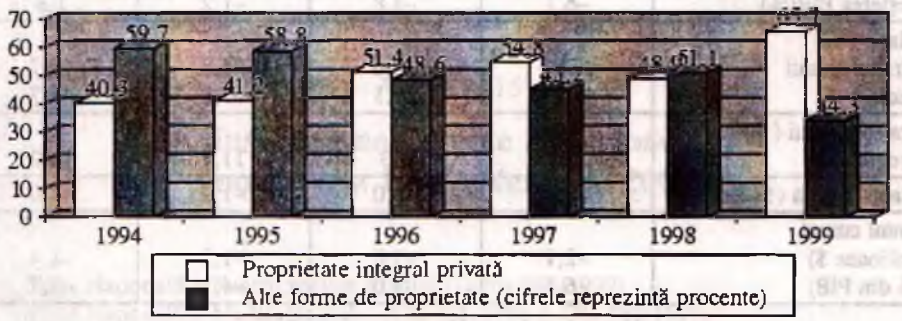

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Export FOB – Milioane $	6.151	7.910	8.084	8.431	8.302	8.487

Importul

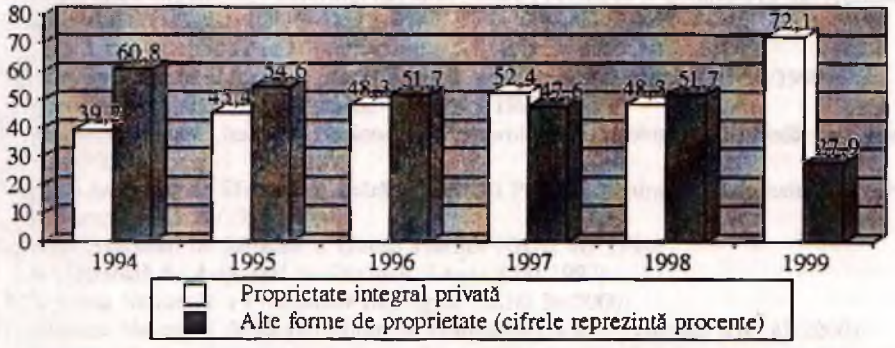

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Import FOB – Milioane $	6.562	9.487	10.555	10.411	10.926	9.744

Indicii valorici ai comerţului exterior

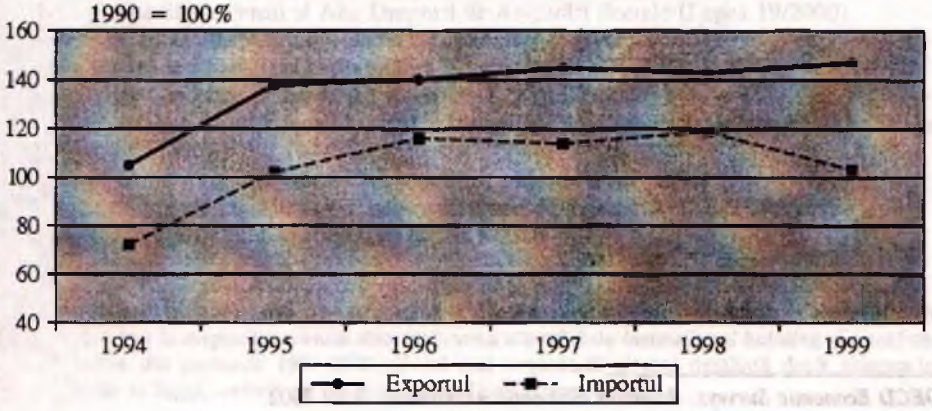

Principalii indicatori macroeconomici 1997-2000[5]

	1997	1998	1999	2000
Creşterea PIB(%)	-6,1	-4,8	-1,2	1,8
Inflaţie (%)				
sfirşitul anului	151,4	40,6	54,8	40,7
media	154,8	59,1	45,8	45,7
Rata şomajului (%)				
înregistrată	7,5	9,3	11,4	11,2
Balanţa fiscală (% din PIB)	-3,3	-3,0	-1,9	-4,0
Contul curent				
(milioane $)	-2,1	-3,0	-1,5	-1,4
(% din PIB)	-6,1	-7,0	-4,1	-3,7

5. *OECD Economic Surveys. Romania Economic Assessment*, iulie 2002.

ANEXA 15[6]

Instituţii nou create în perioada noiembrie 1996-noiembrie 2000

1. Agenţia Naţională a Funcţionarilor Publici (Legea 188/1999)
2. Agenţia Naţională a Medicamentului (OG 125/1998 şi OG 152/1999)
3. Agenţia Naţională a Turismului Şcolar (HG 86/1999)
4. Agenţia Naţională pentru Locuinţe (Legea 152/1998)
5. Agenţia Naţională pentru Ocuparea Forţei de Muncă (Legea 145/1998)
6. Agenţia Naţională pentru Substanţe Chimice Periculoase (OUG 200/2000)
7. Agenţia pentru Cooperare Europeană în Domeniul Tineretului (HG 463/1999)
8. Agenţia pentru Organizarea Centrului Regional pentru Prevenirea şi Combaterea Infracţionalităţii Transfrontaliere (SECI) (OUG 175/1999)
9. Agenţia SAPARD (OUG 142/2000)
10. Agenţia de ocupare şi formare profesională a muncitorilor portuari (OG 22/1999)
11. Compania Naţională „Apele Române" (HG 981/1998)
12. Compania Naţională „Institutul Naţional de Meteorologie, Hidrologie şi Gospodărire a Apelor" (HG 980/1998)
13. Casa de Asigurări de Sănătate a Apărării, Ordinii Publice, Siguranţei Naţionale şi Autorităţii Judecătoreşti (OG 56/1998)
14. Casa de Asigurări de Sănătate a Transporturilor (OUG 41/ 1998)
15. Casa Naţională de Asigurări de Sănătate (Legea 145/ 1997)
16. Autoritatea Naţională a Produselor Ecologice (OUG 34/2000)
17. Autoritatea Naţională de Reglementare în Domeniul Gazelor Naturale (OG 41/2000)
18. Autoritatea Naţională de Reglementare a Energiei (ANRE) (OUG 29/1998)
19. Autoritatea Naţională de Securitate (HG 864/2000)
20. Autoritatea pentru Valorificarea Activelor Bancare (OUG 51/1998)
21. Autoritatea Rutieră Română (ARR) (OG 95/1998)
22. Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei (HG 469/2000)
23. Casa Naţională de Pensii şi Alte Drepturi de Asigurări Sociale (Legea 19/2000)
24. Centre de Consultanţă şi Informarea Consumatorilor (OG 88/2000)
25. Centre pilot de recuperare şi reabilitare pentru minori (HG 642/2000)
26. Centrul de Cercetare de Medicină Comparată (HG 517/2000)
27. Centrul de Formare şi Inovare pentru Dezvoltare în Carpaţi (asociere la „Euromontan") (Legea 142/2000)
28. Centrul de Informare şi Consultaţii pentru Familie (HG 938/1998)
29. Centrul „Eugeniu Hurmuzache" pentru Românii de Pretutindeni (HG 162/1998)
30. Centrul Naţional al Cinematografiei (OUG 67/1997)

---

6. Autorii ţin să mulţumească şi pe această cale conducerii Institutului de Studii Creştin Democrate, care le-a pus la dispoziţie această sistematizare a efortului de *institutional building* şi a realizărilor legislative din perioada 1996-2000. Fiind mai organizată şi mai detaliată decît sistematizarea făcută de ei înşişi, autorii au preferat să publice varianta ISCD.

31. Centrul Naţional de Recunoaştere şi Echivalare a Diplomelor (HG 49/1999)
32. Centrul Naţional de Specializare în Comunicare şi Relaţii Publice (HG 940/2000)
33. Centrul Naţional pentru Încercarea şi Expertizarea Produselor (HG 625/1999)
34. Centrul Naţional pentru Programul de Formare Profesională „Leonardo da Vinci" (HG 191/1998)
35. Centrul Regional pentru Managementul Resurselor de Apărare (HG 466/1999)
36. Colegiul Farmaciştilor din România (Legea 81/1997)
37. Comisia Centrală Tripartită Guvern - Sindicate - Patronate (din Mine - Geologie) (HG 167/1997)
38. Comisia Consultativă Interministerială în domeniul egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi (CODES) (HG 967/1999)
39. Comisia de agrement tehnic în construcţii (HG 766/1997)
40. Comisia de arbitraj în soluţionarea conflictelor de muncă (Legea 168/1999)
41. Comisia de atestare a funcţionarilor cu funcţii de conducere (Legea 188/1999)
42. Comisia de evaluare a bunurilor ilegal confiscate (HG 1067/1999)
43. Comisia de transplant de ţesuturi şi organe umane (Legea 2/1998)
44. Comisia Naţională de Acreditare a Spitalelor (Legea 146/1999)
45. Comisia Naţională Antidoping (Legea 69/2000)
46. Comisia Naţională de Dialog Social (Ordin al Ministrului SSPH 124/1999)
47. Comisia Naţională pentru Securitate Biologică (OG 49/2000)
48. Comisia Specială de Retrocedare a bunurilor ce au aparţinut cultelor religioase (HG 1139/2000)
49. Comitetul de Securitate şi Sănătate în Muncă (Ordinul Ministrului MMPS 187/1998)
50. Comitetul Interministerial de Luptă împotriva Drogurilor (HG 534/1999)
51. Comitetul Interministerial pentru Minorităţi Naţionale (HG 459/1998)
52. Comitetul Naţional de Coordonare a Măsurilor Active de Combatere a Şomajului (HG 204/1997)
53. Consilii pentru dezvoltarea regională (Legea 151/1998)
54. Consiliul Europei (participarea României la Comitetul Miniştrilor) (OG 94/1999)
55. Consiliul Fondului Cultural Naţional (OG 79/1998)
56. Consiliul Interministerial pentru Sprijinirea Comunităţii Româneşti de Pretutindeni (Legea 150/1998)
57. Consiliul Naţional al Persoanelor Vîrstnice (Legea 16/2000)
58. Consiliul Naţional de Dialog Social pentru Persoanele cu Handicap (OUG 102/1999)
59. Consiliul Naţional de Formare Profesională a Adulţilor (Legea 132/1999)
60. Consiliul Naţional pentru Combaterea Discriminării (OG 167/2000)
61. Consiliul Naţional pentru Curriculum (HG 1057/2000)
62. Consiliul Naţional pentru Dezvoltare Regională (Legea 151/1998)
63. Consiliul Naţional pentru Mediu şi Dezvoltare Durabilă (Legea 158/1999)
64. Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (Legea 187/1999)
65. Consiliul Superior de Medicină Legală (OG 1/2000)
66. Corpul experţilor vamali (OG 16/1998)
67. Corpul funcţionarilor publici (Legea 188/1999)
68. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (participarea României la proceduri) (OG 94/1999)
69. Inspecţia Muncii (Legea 108/1999)
70. Institutul Cultural Român „Titu Maiorescu" (HG 968/1998)
71. Institutul European din România (OG 15/1998)
72. Institutul Naţional de Cercetare „Delta Dunării" Tulcea (HG 409/1999)
73. Institutul Naţional de Cercetare „Grigore Antipa" Constanţa (HG 686/1999)
74. Institutul Naţional de Cercetare şi Dezvoltare în Domeniul Patologiei şi Ştiinţelor Biomedicale „Victor Babeş" (HG 984/1999)
75. Institutul Naţional de Cercetare şi Dezvoltare Informatică (HG 936/1998)
76. Institutul Naţional de Cercetare şi Dezvoltare în Turism (HG 866/1998)
77. Institutul Naţional de Cercetare şi Dezvoltare pentru Ecologie Industrială (HG 261/1999)
78. Institutul Naţional de Cercetare şi Dezvoltare şi Încercări pentru Electrotehnică (Craiova) (HG 81/1999)
79. Institutul Naţional de Cercetare pentru Sport (Legea 69/2000)

80. Institutul Naţional de Expertiză şi Criminalistică (HG 368/1998)
81. Institutul Naţional de Medicină Aeronautică Spaţială (OUG 4/2000)
82. Institutul Naţional de Recuperare şi Balneoclimatologie (OG 109/2000)
83. Institutul Naţional pentru Studierea Problemelor Minorităţilor Naţionale (OG 121/2000)
84. Institutul Român de Studii Internaţionale „Nicolae Titulescu" (HG 21/2000)

Instituţii cu o nouă organizare şi funcţionare

1. Consiliul Economic şi Social (Legea 109/1997)
2. Administraţia Fondului pentru Mediu (Legea 73/2000)
3. Administraţia Naţională a Rezervelor de Stat (OG 23/1998)
4. Avocatul Poporului (Legea 35/1997)
5. Banca Naţională a României (Legea 58/1998 şi Legea 101/1998)
6. Serviciul de Protecţie şi Pază (Legea 191/1998)
7. Comisia pentru protecţia copilului (HG 117/1999)
8. Serviciul public specializat pentru protecţia copilului (OUG 26/1997 şi HG 117/1999)
9. Agenţia Managerială de Cercetare Ştiinţifică (HG 983/1999)
10. Agenţia Multilaterală de Garantare a Investiţiilor (Legea 65/2000)
11. Agenţia Naţională de Consultanţă Agricolă (HG 676/1998)
12. Agenţia Naţională de Control al Exporturilor Strategice şi Interzicerea Armelor Chimice (HG 327/2000, Legea 56/1997 şi OUG 158/1999)
13. Agenţia Naţională pentru Dezvoltarea şi Implementarea Programului de Reconstrucţie a Zonelor Miniere (64/1997)
14. Agenţia Naţională pentru Resurse Miniere (HG 368/1999)
15. Agenţia Română pentru Conservarea Energiei (Legea 199/2000)
16. Arhiva Naţională de Filme (OUG 67/1997 şi HG 337/1998)
17. Casa de asigurări a avocaţilor (OUG 221/2000)
18. Banca de Export-Import a României (EXIMBANK) (Legea 96/2000)
19. Banca Europeană pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BERD) (majorare de către România a capitalului său) (OG 4/1997)
20. Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BIRD) (cota de participaţie a României) (OG 6/1997)
21. Birouri de execuţie judecătoreşti (Legea 188/2000)
22. Organizarea şi funcţionarea cabinetelor medicale (OG 124/1998)
23. Camera arbitrală a bursei de mărfuri (OG 69/1997)
24. Camera auditorilor din România (OUG 75/1999)
25. Camera Socială a Constructorilor (Legea 215/1997)
26. Case centrale ale cooperativelor de credit (OUG 1997/2000)
27. Comisia Centrală pentru Apărarea împotriva Inundaţiilor (HG 638/1999)
28. Comisia Naţională a Arheologiei (OG 43/2000)
29. Comisia Naţională de Evaluare şi Acreditare a Învăţământului Preuniversitar (OG 87/1998)
30. Comisia Naţională pentru Controlarea Activităţilor Nucleare (Legea 152/1999)
31. Comisia Naţională pentru Siguranţa Barajelor (OUG 244/2000)
32. Comitetul Olimpic Român (Legea 69/2000)
33. Comitetul Român pentru Adopţii (OUG 25/1997)
34. Înfiinţarea a 23 de Companii Naţionale prin transformarea unor regii în anii 1997, 1998, 1999, 2000, din domeniile mineritului, transporturilor, energetic, comunicaţii, tehnică militară, imprimerii tipografice
35. Inspecţia Sanitară de Stat (Legea 100/1998)
36. Institute ale Academiei pentru organizarea de doctorate şi studii avansate (HG 37/1999 şi OUG 127/2000)
37. Institutul Central pentru protecţia plantelor (OUG 71/1999)
38. Institutul Clinic Fundeni (HG 391/2000)

39. Institutul de Memorie Culturală (Legea 182/2000)
40. Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Protecţia Mediului (HG 337/1999)
41. Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Protecţia Muncii (HG 406/1998)
42. Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Tehnologii Izotopice Cluj (HG 408/1999)
43. Institutul Naţional de Medicină Legală „Mina Minovici" (OG 1/2000)
44. Institutul Naţional de Metrologie (HG 853/1999)
45. Oficiul de Stat pentru Invenţii şi Mărci (HG 573/1998)

Legile adoptate în perioada 1996-2000

I. Proprietate

1. Legea nr. 140/1997 privind retrocedarea unor proprietăţi care au aparţinut comunităţii evreieşti din România (M.Of. 172/28.07.1997)
2. Legea nr. 213/1998 privind proprietatea publică şi regimul juridic al acesteia (M.Of. 448/24.11.1998)
3. OUG nr. 83/1999 privind restituirea unor bunuri imobile care au aparţinut cetăţenilor din unele minorităţi naţionale (M.Of. 266/10.06.1999)
4. Legea nr. 1/2000 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole şi forestiere conform prevederilor Legii fondului funciar 18/19991 şi ale Legii 169/1997 (M.Of. 8/12.01. 2000)
5. Legea 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 06.03.1945 – 22.12.1989 (adoptată de cele două camere ale Parlamentului, dar respinsă la mediere în noiembrie 2000) (M.Of. 75/14.02.2001)

II. Restructurare, privatizare

1. Legea 83/1997 privind privatizarea societăţilor comerciale bancare la care statul este acţionar (M.Of. 98/23.05.1997)
2. Legea 109/1997 privind organizarea şi funcţionarea Consiliului Economic şi Social (M.Of. 141/07.07.1997)
3. Legea 44/1998 privind privatizarea societăţilor comerciale (modificare) (M.Of. 88/25.02.1998)
4. OUG 9/1998 privind constituirea fondurilor de restructurare (M.Of. 165/27.04.1998)
5. OUG 24/1998 privind regimul zonelor defavorizate (M.Of. 378/02.10.1998)
6. OUG 32/1998 privind privatizarea societăţilor comerciale din turism (M.Of. 436/17.11.1998)
7. Legea 217/1998 ce modifică Legea 66/1993 a contractului de management (M.Of. 446/23.11.1998)
8. Legea 219/1998 privind regimul concesiunilor (M.Of. 459/31.11.1998)
9. OUG 51/1998 privind măsuri premergătoare privatizării băncilor (M.Of. 482/15.12.1998)
10. Legea 241/1998 privind stimularea investiţiilor directe (M.Of. 483/16.12.1998)
11. Legea 99/1999 privind măsuri pentru accelerarea reformei economice (M.Of. 236/27.05.1999)
12. Legea 133/1999 privind stimularea înfiinţării şi dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii (M.Of. 349/23.07.1999)
13. Legea 158/1999 privind constituirea şi funcţionarea Consiliului Naţional pentru Mediu şi Dezvoltare Durabilă (M.Of. 513/22.10.1999)
14. Legea 164/1999 privind privatizarea cu titlu gratuit (M.Of. 550/11.11.1999)
15. Legea 168/1999 privind soluţionarea conflictelor de muncă (M.Of. 582/29.11.1998)
16. Legea 199/2000 privind utilizarea eficientă a energiei (M.Of. 577/17.11.2000)
17. Legea 200/2000 privind măsuri în vederea privatizării Banc Post (M.Of. 571/16.11.2000)

III. Industrie, comerţ, transporturi

1. OG 42/1997 privind navigaţia civilă (M.Of. 221/29.08.1997)
2. OG 39/1998 privind standardizarea naţională (M.Of. 43/30.01.1998)
3. Legea 43/1998 privind Înfiinţarea Agenţiei Naţionale pentru Dezvoltarea şi Implementarea Programelor de Reconstrucţie a Zonelor Miniere (M.Of. 87/24.02.1998)

4. Legea 90/1998 privind operaţiunile şi societăţile de leasing (M.Of. 170/30.04.1998)
5. OUG privind transporturile pe căile ferate şi reorganizarea SNTR (M.Of. 254/08.07.1998)
6. Legea 145/1998 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Agenţiei Naţionale pentru Ocupare şi Formare Profesională (M.Of. 261/14.07.1998)
7. OUG 63/1998 privind energia electrică şi termică (M.Of. 519/30.12.1998)
8. Legea 30/1999 privind sprijinirea exporturilor (M.Of. 35/28.01.1999)
9. OG 15/1999 privind înfiinţarea Academiei Române de Aviaţie (M.Of. 36/29.01.1999)
10. OG 22/1999 privind administrarea porturilor (M.Of. 42/29.01.1999)
11. Legea 108/1999 privind înfiinţarea şi organizarea Inspecţiei Muncii (M.Of. 283/21.06.1999)
12. OG 41/2000 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Autorităţii Naţionale de Reglementare în Domeniul Gazelor Naturale (M.Of. 45/31.01.2000)
13. OG 60/2000 privind reglementarea activităţii în domeniul gazelor naturale (M.Of. 46/31.01.2000)
14. Legea 99/2000 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Autorităţii Naţionale de Reglementare în Domeniul Energiei (ANRE) (M.Of. 256/08.06.2000)
15. Legea 105/2000 privind transporturile rutiere (M.Of. 299/30.06.2000)
16. Legea 129/2000 privind bursele de mărfuri (M.Of. 361/03.08.2000)
17. Legea 130/2000 privind Codul Aerian (M.Of. 355/31.07.2000)
18. OG 88/2000 privind finanţarea centrelor de consultanţă şi informare a consumatorului (M.Of. 421/01.09.2000)
19. OG 126/2000 privind continuarea realizării Unităţii 2 de la Centrala Nuclearoelectrică - Cernavodă (M.Of. 430/02.09.2000)
20. OUG 214/2000 privind lucrările de reabilitare a Grup 1 de la Centrala Termoelectrică Mintia - Deva (M.Of. 610/28.11.2000)

IV. Agricultură, silvicultură, mediu

1. Legea 67/1997 a viei şi vinului (M.Of. 81/05.05.1997)
2. Legea 191/1997 privind alocarea de la bugetul de stat a fondurilor necesare pentru depozitarea grîului din recolta 1997 (M.Of. 324/24.11.1997)
3. Legea 200/1997 privind instituirea sistemului de cupoane pentru agricultură (M.Of. 338/02.12.1997)
4. Legea 28/1998 privind ratificarea Acordului de împrumut România - BIRD în valoare de 350 mil. USD pentru ajustarea sectorului agricol (M.Of. 29/27.01.1998)
5. Legea 89/1998 a agriculturii (M.Of. 170/30.04.1998)
6. Legea 165/1998 privind constituirea fondului MAA pentru lucrări agricole în sector vegetal şi a creşterii animalelor pe perioada 1998-2000 (M.Of. 289/06.08.1998)
7. OUG 81/1998 privind măsuri pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate (M.Of. 313/27.08.1998)
8. OG 96/1998 privind regimul silvic şi administrarea fondului forestier naţional (M.Of. 320/28.08.1998)
9. OG 50/1998 privind acordarea primei de 200 lei/kg pentru cumpărarea grîului din recolta 1998 (M.Of. 295/11.08.1998)
10. Legea 255/1998 privind protecţia noilor soiuri de plante (M.Of. 525/31.12.1998)
11. Legea 107/1999 privind măsuri pentru împădurirea terenurilor degradate (M.Of. 304/29.06.1999)
12. Legea 141/1999 privind regimul silvic şi administrarea fondului forestier naţional (M.Of. 355/27.07.1999)
13. OUG 147/1999 privind asociaţiile utilizatorilor de apă pentru irigat (M.Of. 493/13.10.1999)
14. OUG 23/2000 privind înfiinţarea Societăţii Naţionale „Îmbunătăţiri Funciare" (M.Of. 136/30.03.2000)
15. OUG 29/2000 privind sprijinul pentru producţia de lapte (M.Of. 160/17.04.2000)
16. OUG 34/2000 privind produsele alimentare ecologice (M.Of. 172/21.04.2000)
17. Legea 73/2000 privind Fondul pentru mediu (M.Of. 207/11.05.2000)
18. Legea 79/2000 privind prima de export pentru grîu şi porumb (M.Of. 215/15.05.2000)

19. OUG 59/2000 privind statutul personalului silvic (M.Of. 238/30.05.2000)
20. OUG 78/2000 privind regimul deşeurilor (M.Of. 283/22.06.2000)
21. Legea 139/2000 privind activitatea meteorologică (M.Of. 360/02.08.2000)
22. OUG 142/2000 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Agenţiei SAPARD (M.Of. 471/28.09.2000)
23. OUG 158/2000 privind acordarea compensaţiei de 500 lei/kg pentru grîul livrat la consum din recolta 2000 (M.Of. 510/18.10.2000)
24. OUG 211/2000 privind sistemul de plată pentru motorina utilizată în agricultură pe bază de bonuri valorice (M.Of. 594/22.11.2000)
25. OUG 236/2000 privind regimul ariilor protejate, conservarea florei şi faunei sălbatice (M.Of. 625/04.12.2000)
26. OUG 243/2000 privind protecţia atmosferei (M.Of. 633/06.12.2000)

V. Lucrări publice, construcţii locuinţe

1. Legea 74/1997 privind ratificarea Acordului de Împrumut cu BERD pentru Proiectul de Reabilitare a Drumurilor (M.Of. 87/12.05.1999)
2. Legea 184/1997 privind ratificarea Acordului de Împrumut cu BERD pentru Proiectul de Reabilitare a Drumurilor – partea a II-a (M.Of. 314/17.11.1997)
3. Legea 171/1997 privind Planul de amenajare a teritoriului naţional – Secţiunea a II-a. Apa (M.Of. 325/24.11.1997)
4. Legea 215/1997 privind Casa Socială a Constructorilor (M.Of. 372/22.12.1997)
5. Legea 152/1998 privind înfiinţarea Agenţiei Naţionale pentru Locuinţe (ANL) (M.Of. 265/16.07.1998)
6. OG 16/1999 privind programul prioritar de construcţie a autostrăzilor (M.Of. 39/29.01.1999)
7. HG 59/1999 privind regulamentul general de urbanism
8. OG 29/2000 privind reabilitarea termică a fondului construit şi stimularea economisirii energiei termice (M.Of. 41/31.01.2000)
9. Legea 12/2000 privind măsuri pentru reducerea riscului seismic al construcţiilor (M.Of. 101/08.03.2000)
10. Legea 5/2000 privind Planul de amenajare a teritoriului Secţia III – zone protejate (M.Of. 152/12.04.2000)
11. OUG 244/2000 privind siguranţa barajelor (M.Of. 633/06.12.2000)

VI. Finanţe, bănci, asigurări

1. Legea 88/1997 privind înfiinţarea şi funcţionarea Fondului de garantare a depozitelor în sistemul bancar (M.Of. 107/30.05.1997)
2. Legea 141/1997 privind Codul Vamal al României (M.Of. 180/01.08.1997)
3. Legea 151/1997 privind diminuarea blocajului financiar şi a pierderilor din economie (M.Of. 172/28.07.1997)
4. OG 70/1997 privind controlul fiscal (M.Of. 227/30.08.1997)
5. Legea 156/1997 privind acoperirea financiară a datoriilor rămase în urma desfiinţării CAP (M.Of. 271/09.10.1997)
6. Legea 158/1997 privind suspendarea impozitului pe venitul agricol (M.Of. 288/24.10.1997)
7. Legea 194/1997 privind modificarea şi completarea Legii nr. 27/1994 privind impozitele şi taxele locale (M.Of. 324/24.11.1997)
8. OG 16/1998 privind statutul personalului vamal (M.Of. 39/30.01.1998)
9. OG 20/1998 privind constituirea şi funcţionarea fondurilor cu capital de risc (M.Of. 41/30.01.1998)
10. OG 36/1998 privind modificarea şi completarea Legii nr. 32/1994 privind sponsorizarea (M.Of. 43/30.01.1998)
11. Legea 83/1998 privind procedura falimentului bancar (M.Of. 159/22.04.1998)

12. Legea 101/1998 privind statutul Băncii Naţionale a României (M.Of. 203/01.06.1998)
13. Legea 105/1998 privind modificarea Legii 27/1994 privind impozitele şi taxele locale (M.Of. 198/28.05.1998)
14. Legea 106/1998 privind impozitul pe profit (M.Of. 200/29.05.1998)
15. Legea 189/1998 privind finanţele publice locale (M.Of. 404/21.10.1998)
16. Legea 196/1998 privind regimul accizelor şi alte impozite indirecte (M.Of. 417/05.11.1998)
17. Legea 228/1998 privind înregistrarea fiscală a plătitorilor de impozite şi taxe (M.Of. 473/09.12.1998)
18. Legea 245/1998 privind actualizarea regimului general al contabilităţii (M.Of. 495/22.12.1998)
19. Legea 246/1998 privind impunerea veniturilor realizate de persoane fizice (M.Of. 495/22.12.1998)
20. Legea 58/1998, legea bancară (M.Of. 121/23.03.1998)
21. Legea 79/1998 privind regimul francizei (M.Of. 147/13.04.1998)
22. OUG 53/1998 privind acordarea unor înlesniri la plata obligaţiilor bugetare (M.Of. 496/22.12.1998)
23. OUG 57/1998 privind acordarea de garanţii ale Ministerului Finanţelor pentru emiterea de obligaţiuni pe pieţele financiare externe (M.Of. 512/30.12.1998)
24. Legea 21/1999 privind prevenirea şi sancţionarea spălării banilor (M.Of. 18/21.01.1999)
25. Legea 64/1999 privind controlul fiscal (M.Of. 168/21.04.1999)
26. Legea 81/1999 a datoriei publice (M.Of. 215/17.05.1999)
27. Legea 113/1999 privind ratificarea Memorandumului de finanţare a Programului Naţional Phare 1998 (M.Of. 297/25.06.1999)
28. OG 39/1999 privind restructurarea Bancorex şi fuziunea prin absorbire de către BCR (M.Of. 363/30.07.1999)
29. OG 73/1999 privind impozitul pe venit (M.Of. 419/31.08.1999)
30. OG 119/1999 privind auditul public intern şi controlul financiar preventiv (M.Of. 430/31.08.1999)
31. Legea 190/1999 privind creditul ipotecar pentru investiţii imobiliare (M.Of. 611/14.12.1999)
32. OG 27/2000 privind regimul produselor supuse accizelor (M.Of. 42/31.01.2000)
33. OUG 17/2000 privind TVA-ul (M.Of. 113/15.03.2000)
34. Legea 32/2000 privind societăţile de asigurare şi supravegherea asigurărilor (M.Of. 148/10.04.2000)
35. Legea 148/2000 privind publicitatea (M.Of. 359/02.08.2000)
36. OUG 163/2000 privind diminuarea arieratelor la bugetul de stat (M.Of. 514/19.12.2000)
37. OUG privind regimul metalelor preţioase (M.Of. 572/16.11.2000)

VII. Asistenţă socială, probleme de muncă

1. Legea 96/1997 privind acordarea de facilităţi persoanelor din unele localităţi din Munţii Apuseni şi Rezervaţia Delta Dunării (M.Of. 118/10.06.1997)
2. Legea 108/1997 privind măsuri de protecţie pentru personalul disponibilizat în urma programului de restructurare, privatizare, lichidare (M.Of. 132/26.06.1997)
3. Legea 219/1997 privind măsuri de protecţie pentru personalul disponibilizat în urma programului de restructurare, privatizare, lichidare (M.Of. 375/24.12.1997)
4. Legea 220/1997 privind cuantumul plăţilor compensatorii (M.Of. 375/24.12.1997)
5. Legea 119/1997 privind alocaţii suplimentare pentru familiile cu copii (M.Of. 149/11.07.1997)
6. Legea 120/1997 privind concediul plătit pentru îngrijirea copiilor în vîrstă pînă la doi ani (M.Of. 149/11.07.1997)
7. Legea 48/1998 privind completarea Legii nr. 136/1995 privind asigurările şi reasigurările în România (M.Of. 102/04.03.1998)
8. Legea 129/1998 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Fondului Român de Dezvoltare Socială (M.Of. 238/30.06.1998)

9. Legea 142/1998 privind acordarea tichetelor de masă (M.Of. 260/13.07.1998)
10. Legea 51/1998 privind stabilirea unor măsuri de protecţie socială a salariaţilor în caz de transfer a dreptului de proprietate (M.Of. 102/04.03.1998)
11. Legea 49/1999 privind pensiile IOVR (M.Of. 135/01.04.1999)
12. Legea 130/1999 privind unele măsuri de protecţie a persoanelor încadrate în muncă (M.Of. 355/27.06.1999)
13. OUG 98/1999 privind protecţia socială a persoanelor ale căror contracte individuale de muncă vor fi desfăcute ca urmare a concedierilor colective (M.Of. 303/29.06.1999)
14. OUG 102/1999 privind protecţia specială a persoanelor cu handicap (M.Of. 310/30.06.1999)
15. OUG 118/1999 privind înfiinţarea şi utilizarea Fondului Naţional de Solidaritate (M.Of. 312/30.06.1999)
16. Legea 143/1999 privind ajutorul de stat (M.Of. 370/03.08.1999)
17. Legea 203/1999 privind permisele de muncă (M.Of. 646/30.12.1999)
18. Legea 210/1999, legea concediului paternal (M.Of. 654/31.12.1999)
19. Legea 17/2000 privind asistenţa socială a persoanelor vîrstnice (M.Of. 09.03.2000)
20. Legea 19/2000 privind sistemul public de pensii (M.Of. 140/01.04.2000)
21. OUG 99/2000 privind măsuri aplicate în condiţii de temperaturi extreme pentru protecţia personalului salariat (M.Of. 304/04.07.2000)
22. Legea 144/2000 privind acordarea de facilităţi persoanelor care au domiciliul în localităţi rurale, în zone montane (M.Of. 362/03.08.2000)
23. Legea 147/2000 privind reduceri acordate pensionarilor pentru transportul intern (M.Of. 354/28.07.2000)
24. OUG 217/2000 privind aprobarea coşului minim de consum lunar (M.Of. 606/25.11.2000)
25. OUG 221/2000 privind pensiile avocaţilor (M.Of. 610/28.11.2000)
26. Legea 327/2000 privind acordarea unui avans din împrumutul de 50 mil. USD (M.Of. 629/05.12.2000)

VIII. Sănătate, asistenţă medicală

1. Legea 81/1997 privind exercitarea profesiei de farmacist şi înfiinţarea Colegiului Farmaciştilor din România (M.Of. 89/14.05.1997)
2. Legea 145/1997 a asigurărilor sociale de sănătate. Organizarea şi funcţionarea Casei Naţionale a Asigurărilor de Sănătate (M.Of. 178/31.07.1997)
3. Legea 2/1998 privind prelevarea şi transplantul unor ţesuturi şi organe umane (M.Of. 8/13.01.1998)
4. Legea 100/1998 privind asistenţa de sănătate publică (M.Of. 204/01.06.1998)
5. Legea 106/1998 privind organizarea şi exercitarea profesiei de medic veterinar (M.Of. 289/06.08.1998)
6. OG 56/1998 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Casei Asigurărilor de Sănătate a Apărării, Ordinii Publice, Siguranţei Naţionale (M.Of. 308/25.08.1998)
7. OG 126/1998 privind organizarea şi funcţionarea cabinetelor medicale (M.Of. 328/29.08.1998)
8. OG 125/1998 prvind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Agenţiei Naţionale a Medicamentului (M.Of. 329/31.08.1998)
9. OG 53/2000 privind obligativitatea raportării bolilor şi efectuării vaccinurilor (M.Of. 42/31.01.2000)
10. Legea 146/1999 privind organizarea, funcţionarea şi finanţarea spitalelor (M.Of. 370/03.08.1999)
11. OUG 152/1999 privind produsele medicamentoase de uz uman (M.Of. 508/20.10.1999)
12. OUG 170/1999 privind acordarea, în mod gratuit, a asistenţei medicale, medicamentelor şi protezelor pentru unele categorii de persoane prevăzute în legi speciale (M.Of. 541/05.11.1999)
13. Legea 62/2000 de completare a Legii sanitare veterinare nr. 60/1974 (M.Of. 185/25.04.2000)
14. OG 109/2000 privind staţiunile balneare, climatice şi asistenţă medicală balneară şi de recuperare (M.Of. 426/02.09.2000)

15. OUG 83/2000 privind organizarea şi funcţionarea cabinetelor de liberă practică, conexe actului medical (M.Of. 291/27.06.2000)
16. Legea 176/2000 privind dispozitivele medicale (M.Of. 544/02.11.2000)

IX. Învăţământ, tineret

1. Legea 64/1997 privind dreptul absolvenţilor învăţământului particular de toate gradele de susţinere a examenului de finalizare în unităţi de învăţământ de stat (M.Of. 73/23.04.1997)
2. Legea 128/1997 privind Statutul personalului didactic (M.Of. 158/16.07.1997)
3. Legea 162/1997 privind măsuri de stimulare în vederea încadrării în muncă a absolvenţilor instituţiilor de învăţământ (M.Of. 288/24.10.1997)
4. Legea 108/1998 privind protecţia copilului aflat în dificultate (M.Of. 205/02.06.1998)
5. OG 54/1998 de admitere cu taxă în învăţământul superior peste locurile finanţate de la buget (M.Of. 307/18.08.1998)
6. OG 66/1998 privind finanţarea învăţământului superior (M.Of. 308/25.08.1998)
7. Legea 109/1999 privind modificarea normei didactice în învăţământul preuniversitar (M.Of. 281/18.06.1999)
8. Legea 193/1999 privind acordarea de credite bancare pentru studenţii din învăţământul de stat (M.Of. 613/15.12.1999)
9. Legea 196/1999 privind înfiinţarea Comisiei de Evaluare şi Acreditare a Învăţământului Preuniversitar (M.Of. 625/22.12.1999)
10. OUG 127/2000 privind organizarea doctoratului în cadrul Academiei Române (M.Of. 317/07.07.2000)
11. Legea 133/2000 privind formarea profesională continuă prin sistemul educaţional (M.Of. 356/25.07.2000)
12. Legea 219/2000 privind egalitatea şanselor de studiu în învăţământul superior prin acordarea burselor sociale de studiu (M.Of. 617/30.11.2000)

X. Cultură, culte

1. OUG 67/1997 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Oficiului Naţional al Cinematografiei şi a Fondului cinematografic naţional (M.Of. 295/30.10.1997)
2. OG 79/1998 privind organizarea şi funcţionarea Fondului Cultural Naţional (M.Of. 313/27.08.1998)
3. OG 112/1998 privind restituirea unor bunuri imobile care au aparţinut cultelor religioase ale minorităţilor naţionale (M.Of. 324/29.08.1998)
4. Legea 142/1999 privind salarizarea clerului (M.Of. 361/29.07.1999)
5. OG 43/2000 privind protecţia patrimoniului arheologic (M.Of. 45/31.01.2000)
6. OG 72/2000 privind sprijinirea financiară pentru cultele religioase cu venituri mici sau fără venituri (M.Of. 407/29.08.2000)
7. OG 124/2000 privind drepturile de autor şi combaterea pirateriei audio şi video (M.Of. 427/02.09.2000)
8. Legea 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural naţional mobil (M.Of. 530/27.10.2000)
9. Legea 195/2000 privind constituirea şi organizarea clerului militar (M.Of. 561/13.11.2000)

XI. Turism, sport

1. OUG 8/1998 privind constituirea Fondului special pentru dezvoltarea turismului (M. Of. 40/30.01.1998)
2. OUG 58/1998 privind organizarea activităţilor de turism (M.Of. 309/26.08.1998)
3. Legea 187/1998 privind stabilirea de facilităţi pentru turismul rural (M.Of. 394/16.10.1998)
4. Legea 69/2000 privind educaţia fizică şi sportul (M.Of. 200/09.05.2000)

XII. Administraţie publică

1. Legea 212/1997 privind apărarea contra incendiilor (M.Of. 366/18.12.1997)
2. Legea 46/1998 privind modificarea Legii partidelor politice (M.Of. 89/25.10.1998)
3. Legea 116/1998 privind organizarea şi funcţionarea Jandarmeriei Române (M.Of. 224/18.06.1998)
4. Legea 151/1998 privind dezvoltarea regională a României (M.Of. 265/16.07.1998)
5. Legea 115/1999 privind responsabilitatea ministerială (M.Of. 300/28.06.1999)
6. Legea 188/1999 privind statutul funcţionarilor publici (M.Of. 600/08.12.1999)
7. Legea 3/2000 privind organizarea şi desfăşurarea referendumului (M.Of. 84/24.02.2000)
8. Legea 215/2001 a administraţiei publice locale (adoptată în Camera Deputaţilor în 2000, dar neadoptată la Senat) (M.Of. 204/23.04.2001)

XIII. Ordine publică, apărare naţională, servicii de informare

1. Legea 70/1997 privind despăgubiri acordate persoanelor MAN pentru măsuri în cadrul forţelor internaţionale (M.Of. 77/29.04.1997)
2. OG 65/1997 privind regimul paşapoartelor (M.Of. 226/30.08.1997)
3. Legea 1/1998 privind organizarea şi funcţionarea Serviciului de Informaţii Externe (SIE) (M.Of. 7/12.01.1998)
4. OG 121/1998 privind răspunderea materială a militarilor (M.Of. 328/29.08.1998)
5. Legea 191/1998 privind organizarea şi funcţionarea Serviciului de Protecţie şi Pază (SPP) (M.Of. 402/22.10.1998)
6. OUG 1/1999 privind regimul stării de urgenţă şi de asediu (M.Of. 22/21.01.1999)
7. OUG 14/2000 privind înfiinţarea formaţiunilor de protecţie civilă pentru intervenţii în caz de dezastre (M.Of. 114/16.03.2000)
8. Legea 61/2000 privind aplicarea Acordului între statele NATO şi statele participante la Parteneriatul de Pace privind statutul forţelor lor (M.Of. 185/25.04.2000)
9. Legea 63/2000 privind planificarea apărării naţionale a României (M.Of. 185/25.04.2000)
10. Legea 94/2000 privind înfiinţarea Agenţiei pentru Prevenirea şi Combaterea Infracţionalităţii Transfrontiere (SECI) (M.Of. 217/17.05.2000)
11. Legea 143/2000 privind combaterea traficului şi consumului ilicit de droguri (M.Of. 362/03.08.2000)
12. OUG 179/2000 privind modificările Legii protecţiei civile nr. 106/1996 şi trecerea de la MAN la MI a formaţiunilor de protecţie civilă (M.Of. 535/31.10.2000)

XIV. Justiţie

1. Legea 35/1997 privind organizarea şi funcţionarea instituţiei Avocatului Poporului (M.Of. 48/20.03.1997)
2. Legea 87/1998 privind adopţiile (M.Of. 168/29.04.1998)
3. Legea 202/1998 privind organizarea Monitorului Oficial (M.Of. 423/10.11.1998)
4. OUG 40/1999 privind protecţia chiriaşilor şi stabilirea chiriei pentru locuinţe (M.Of. 148/08.04.1999)
5. OG 179/1999 privind modificarea şi completarea Legii nr. 92/1992 pentru organizarea judecătorească (M.Of. 559/17.11.1999)
6. Legea 187/1999 privind accesul la propriul dosar şi deconspirarea Securităţii ca poliţie politică (M.Of. 603/09.12.1999)
7. Legea 189/1999 privind exercitarea iniţiativei legislative de către cetăţeni (M.Of. 611/14.12.1999)
8. OUG 214/1999 privind acordarea calităţii de luptător în rezistenţa anticomunistă (M.Of. 652/30.12.1999)
9. OG 26/2000 privind asociaţiile şi fundaţiile (M.Of. 39/31.01.2000)

10. Legea 78/2000 privind prevenirea, descoperirea şi sancţionarea faptelor de corupţie (M.Of. 219/18.05.2000)
11. OG 137/2000 privind prevenirea şi sancţionarea tuturor formelor de discriminare (M.Of. 431/02.09.2000)
12. OG 102/2000 privind statutul şi regimul refugiaţilor din România (M.Of. 436/03.09.2000)
13. OG 121/2000 privind înfiinţarea Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităţilor Naţionale (M.Of. 437/03.09.2000)
14. Legea 188/2000 privind executorii judecătoreşti (M.Of. 559/10.11.2000)
15. OUG 226/2000 privind circulaţia juridică a terenurilor cu destinaţie forestieră (M.Of. 606/25.11.2000)
16. Legea 231/2000 privind modificarea şi completarea Legii nr. 51/1995 privind exercitarea profesiei de avocat (M.Of. 635/07.12.2000)

XV. Probleme de politică externă

1. Legea 150/1998 privind acordarea de sprijin comunităţilor de români de pretutindeni (M.Of. 265/16.07.1998)
2. Legea 106/2000 privind tranzitul pe teritoriul României al trupelor participante la Misiunea KFOR (M.Of. 296/29.06.2000)
3. Legea 108/2000 privind ratificarea Acordului pentru Forţele Multinaţionale de Pace din Europa de Sud-Est (M.Of. 296/29.06.2000)
4. Legea 156/2000 privind protecţia cetăţenilor români care lucrează în străinătate (M.Of. 364/04.08.2000)
5. Legea 229/2000 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Institutului European din România (M.Of. 629/05.12.2000)

Cuprins

Repere cronologice 7

Prefață 11

CAPITOLUL 1 – Hegemonia fesenistă, Piața Universității, mineriadele 13

CAPITOLUL 2 – Nașterea forțată a Convenției 62

CAPITOLUL 3 – Primele succese electorale și scandalul alegerilor generale din 1992 110

CAPITOLUL 4 – Opoziția între figurație și construcție politică 160

4.1. Activitatea parlamentară și politică a Convenției 161

4.2. Relația dintre CDR și UDMR, dintre majoritate și minoritatea maghiară 226

4.3. Tulburări interne în Convenție 230

CAPITOLUL 5 – Campaniile electorale din 1996 și cîștigarea alegerilor 244

CAPITOLUL 6 – Organizarea și funcționarea CDR 286

CAPITOLUL 7 – Alternanța guvernamentală. CDR la putere. Coaliția celor trei coaliții 311

CAPITOLUL 8 – Erodarea interioară a Convenției. De la CDR la CDR 2000 389

CAPITOLUL 9 – Președintele Convenției Democratice – Președintele României 412

CAPITOLUL 10 – Alegerile parlamentare și prezidențiale din 2000 și consecințele lor 463

Fenomenul Convenției – de la extazul victoriei la agonia eșecului. Concluzii și învățăminte pentru viitoarele convenții și coaliții 476

Indice de nume 487

Bibliografie 501

ANEXE 507

ANEXA 1 – Decret-lege nr. 8/1989, privind înregistrarea şi funcţionarea partidelor politice şi a organizaţiilor obşteşti din România 509

ANEXA 2 – Membrii Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională (constituit în 9 februarie 1990) 510

ANEXA 3 – Proclamaţia de la Timişoara (din 11 martie 1990) 515

ANEXA 4 – Declaraţia de principii a Alianţei Civice 519

ANEXA 5 – Grupul de iniţiativă al AC (6 noiembrie 1990) 521

ANEXA 6 – Carta Alianţei Civice 523

ANEXA 7 – Lista semnatarilor apelului electoral, septembrie 1992 527

ANEXA 8 – Platforma-Program a Convenţiei Democratice din România pentru scoaterea Ţării din criză prin LEGE, ADEVĂR, RECONCILIERE şi REFORMĂ (august 1992) 529

ANEXA 9 – Contractul cu România – Programul celor 200 de zile – (noiembrie 1995) 556

ANEXA 10 – Lista parlamentarilor CDR în urma alegerilor din 1992 558

ANEXA 11 – Reprezentanţii partidelor din CDR în legislatura 1996-2000 560

ANEXA 12 – Guvernele din perioada decembrie 1996-decembrie 2000 562

ANEXA 13 – Lista semnatarilor apelului din 8 decembrie 1999 pentru realegerea lui Emil Constantinescu ca Preşedinte al României 564

ANEXA 14 – Lipsa încrederii în Guvern, Parlament, Justiţie (1994-1996) 567

ANEXA 15 – Instituţii nou create în perioada noiembrie 1996-noiembrie 2000 575

În colecţia DOCUMENT au apărut:

Marian Enache, Dorin Cimpoieşu – *Misiune diplomatică în Republica Moldova*

Pavel Câmpeanu – *Ceauşescu, anii numărătorii inverse*

Zoltán Rostás – *Chipurile oraşului. Istorii de viaţă în Bucureşti. Secolul XX*

Pavel Câmpeanu – *Societatea sincretică. 1980*

Marius Oprea – *Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente (1949-1989)*

Marius Oprea (coord.), Nicolae Videnie, Ioana Cîrstocea, Andreea Năstase, Stejărel Olaru – *Securiştii partidului. Serviciul de Cadre al P.C.R. ca poliţie politică. Studiu de caz: arhiva Comitetului Municipal de Partid Braşov*

Marius Oprea, Stejărel Olaru – *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987, Braşov*

Michael Shafir – *Între negare şi trivializare prin comparaţie. Negarea Holocaustului în ţările postcomuniste din Europa Centrală şi de Est*

Alina Mungiu-Pippidi, Gérard Althabe – *Secera şi buldozerul. Scorniceşti şi Nucşoara. Mecanisme de aservire a ţăranului român*

Cristian Vasile – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente şi mărturii*

Dan Pavel, Iulia Huiu – *„Nu putem reuşi decît împreună". O istorie analitică a Convenţiei Democratice, 1989-2000*

POLIROM

DOCUMENT

Istoria postcomunistă a României a fost scena unui experiment politic unic, cel al alianţei civico-politice numite Convenţia Democratică. Înţelegerea victoriilor şi eşecurilor sale este importantă pentru explicarea reconstrucţiei instituţionale şi a implicării formaţiunilor civice în viaţa politică românească. Autorii volumului realizează în acest scop un studiu asupra tranziţiei, democratizării şi legitimităţii, îmbinînd analiza obiectivă şi elementele de teorie politică şi de comparativism politic cu mărturiile inedite ale participanţilor direcţi la istoria noastră recentă.

ISBN 973-681-260-X

9 789736 812606

Editura POLIROM
www.polirom.ro